DE BEWONERS
DER
Vreemde Werelddeelen

DOOR

Dr. H. Blink

AFRIKA

Gebr. GRAAUW. Amsterdam

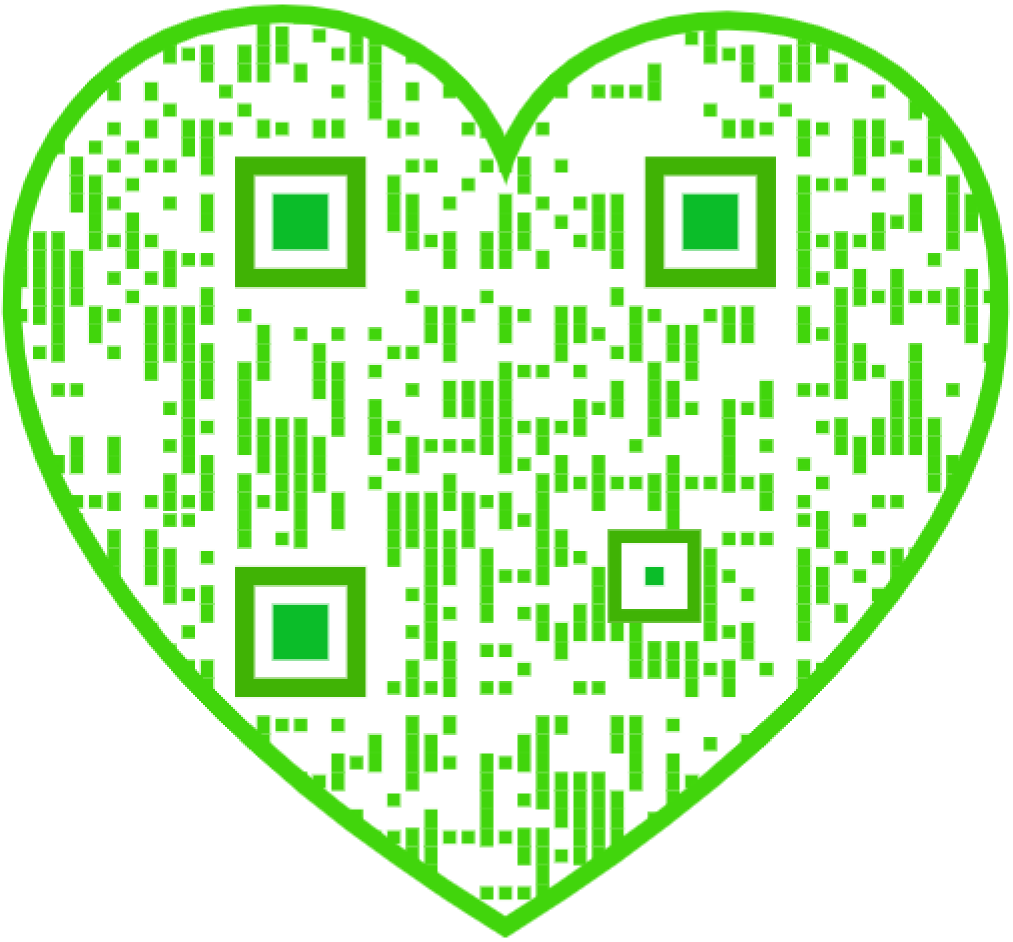

DE BEWONERS

DER

Vreemde Werelddeelen.

DE BEWONERS

DER

Vreemde Werelddeelen

AFRIKA – AZIË – AMERIKA – AUSTRALIË

In hun leven, zeden en gewoonten, naar hun staatkundige, economische en sociale ontwikkeling, en tevens in hun verhouding tot Europeesche Volken beschreven

DOOR

DR. H. BLINK

Geïllustreerd met gekleurde en ongekleurde platen en kaarten, tusschen en buiten den tekst.

AFRIKA.

AMSTERDAM
UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"

VOORBERICHT.

Aan het verzoek van den Uitgever, om een betrekkelijk uitvoerig werk te schrijven over de bewoners der vreemde werelddeelen, hebben wij niet dan na aarzeling gevolg gegeven. Wel lachte ons het onderwerp toe; wel hadden wij herhaaldelijk, ook vroeger, onze gedachten over dit onderwerp laten gaan, maar de omvang van den arbeid en de rijke litteratuur, welke voor een gedeelte zelfs moeielijk te verkrijgen viel, schrikten ons terug van de onderneming.

Wij zijn echter bezweken voor den aandrang en het overtuigend betoog van den Uitgever, dat in onze litteratuur aan een dergelijk boek behoefte bestaat. Of wij daaraan goed gedaan hebben, moet de uitkomst leeren; dit alleen mogen wij verklaren, dat wij ons hebben beijverd, iets bruikbaars te leveren. En het eerste deel van dien arbeid, de volken van Afrika behandelend, ziet hiermede het licht.

Wij hebben ons bij de bewerking bovenal op een Nederlandsch standpunt geplaatst en dientengevolge aan die volken, waarmede Nederland in nauwer betrekking staat, grooter aandacht gewijd dan gewoonlijk geschiedt. De bouwstoffen konden alleen verkregen worden uit talrijke werken van verschillenden aard, en om den lezers bij verdere studie over eenig gedeelte een aanwijzing te geven, hebben wij eenige der belangrijkste bronnen aan den voet der hoofdstukken vermeld. Hiermede is geenszins bedoeld, een volledige litteratuur-opgave te verstrekken; wilden wij daaraan voldoen, dan zouden wij te veel ruimte noodig gehad, en het doel van dit werk voorbij gestreefd hebben.

Hiermede zij ons boek met alle bescheidenheid den belangstellenden lezers aanbevolen. Moge het er toe medewerken, om aangaande de vreemde volken ook in ons land eenigszins betere kennis te verspreiden, iets, wat in onzen tijd van internationaal leven een zaak van het grootste gewicht is.

Amsterdam, Juni, 1898. H. BLINK.

AFRIKA.

Bladz.

HOOFDSTUK I. Het land in betrekking tot de bewoners 1
Geslotenheid van Afrika. — Klimaat en hoogte. — Het land en de bewoners.

HOOFDSTUK II. De plantenwereld en dierenwereld in betrekking tot de bewoners . 5
Cultuurplanten. — Cultuurplanten en dieren. — Ethnographisch kaartje.

HOOFDSTUK III. De bevolking van Afrika 9
Overzicht. — Afrikaansche rassen en volken. — Blanken in Zuid-Afrika. — Taalstammen in Afrika. — Het oorspronkelijk vaderland der Negers. — De autochthonen van Afrika. — Het huwelijksleven. — Godsdienst. — Handel. — Markten. — Vervoermiddelen. — Slavernij en slavenhandel. — Staatsorganisatie. — Afrikaansche staten. — Verdeeling van Afrika. — Europeesche bezittingen in Afrika.

HOOFDSTUK IV. De licht gekleurde volken van Zuid-Afrika. Bosjesmannen of San-volken. 24
De oorspronkelijke Bosjesmannen. — Komst der Hottentotten. — Afkomst der Bosjesmannen. — Uiterlijk der Bosjesmannen. — Karakter. — Taal. — Gebarentaal. — Lichtenstein over de Bosjesmannen. — Rooken. — Namen. — Samenleven. — Moederliefde. — Huwelijksleven. — Voorloopers. — Zending. — Versierselen. — Kleeding. — Kinderjaren. — Ouderdom. — Zintuigen. — Woning. — Naam. — Voedsel. — Jacht. — Vangen van struisvogels. — Watervoorziening. — Rooven van vee. — Krijg. — Verraderlijke aanvallen. — Pijlen in het haar. — Wapenen. — Vergiftige pijlen. — Vergiftigde putten en wateren. — Pijlkokers en bogen. — Uitspanningen. — Dansen. — Dansen en muziek. — Muziekinstrumenten. — Schilderkunst der Bosjesmannen. — Religie. —

HOOFDSTUK V. De licht gekleurde volken van Zuid-Afrika. De Hottentotten of Koi-Koin. 56
Hottentotten en de eerste Europeanen. — Hottentotten in de Kaapkolonie. — Griqua's en Nama's. — Uiterlijk der Hottentotten. — Huidkleur en lichaamsbouw. — Karakter der Hottentotten. — Vereering van hoogere machten. — Dierenfabel. — De vrouw bij de Hottentotten. — Geboorte en begrafenis. — Veeteelt. — Nijverheid. — Ruilmiddelen. — Handel. — Kleeding. — Versierselen. — Sibilo. — Huidenbereiding. — Het maken van koord. — Hutten. — Huwelijken. — Erfrecht. — Spreektaal. — Uitspanningen. — Dansen. — Kaartspelen. — Wapens. — Werktuigen. — Oorlog. — Politieke organisatie. — Stammen. — Bondelzwarts. — Korana. — Litteratuur.

HOOFDSTUK VI. De licht gekleurde volken van Zuid-Afrika. De dwergvolken of Pygmaeën van Afrika 81
Het dwergenvolk der Obongo's — Akka's. — Bayaga's. — Raskenmerken der dwergen. — Dwergenvolken in Azië.

Bladz.

HOOFDSTUK VII. De Blanke bewoners van Zuid-Afrika. Verbreiding der Blanken . 88
Vestiging der Hollanders aan de Kaap. — Stichting der Kaapkolonie. — Fransche elementen in de Kaapkolonie. — Verbreiding der Blanken in Zuid-Afrika. — De Kaapkolonie een Britsche bezitting. — Ontevredenheid over Engelsche politiek. — De „Groote Trek" der Boeren. — Staatkundige indeeling van Zuid-Afrika. — Een gewapende Boer. — Karaktertrekken der Boeren. — Zelfstandigheid der Boeren en gelijkheidszin. — Staatsmanseigenschappen en gezond verstand. — Mannen van daden. — Invloed der vrouwen. — Woningen der Boeren. — Dorpen en hun bewoners. — Familieleven. — Kaapsche Boeren. — Kaapsche boerderijen. — Familiebezoek. — Treklust der Boeren. — Godsdienst der Boeren. — Taalquaesties der Boeren. — Taalstrijd.

HOOFDSTUK VIII. Europeesche gouvernementen in Zuid-Afrika. Overzicht der uitbreiding van het Britsch Gezag 110
Uitbreiding van het Britsch gebied. — Britsche koloniale stelsels.
I. De Kaapkolonie. Natuurlijke gesteldheid der Kaapkolonie. — Veeteelt. — Bevolking. — Maleiers. — Bestuur der kolonie. — Staatkundige vraagstukken. — Economisch-sociale rassenstrijd.
II. Natal. Gesteldheid en bestuur van Natal. — Beteekenis van Natal.
III. Het Britsch Protectoraat. Volksstammen. — Politiek. — Regeering.
IV. Rhodesia. Britsche koloniale politiek. — Cecil John Rhodes en zijn plannen. — Gebeurtenissen in Mashonaland. — Rhodesia. — Bevolking van Rhodesia. — Zimbabye. — Gevonden voorwerpen. — Bouwers van Zimbabye. — Britsche bezittingen ten noorden der Zambesi.

HOOFDSTUK IX. De onafhankelijke Boeren-Republieken 128
I. De Oranje-Vrijstaat. Grondwet. — Kiesrecht. — Producten.
II. De Zuid-Afrikaansche Republiek of Transvaal. Stichting. — Zwaziland. — Ligging. — Gesteldheid en voortbrengselen. — Veeteelt. — Arbeiders. — Sterke dranken. — Landverhuizing. — Naturellen-politiek. — Bevolking. — Staatsbestuur. — Kerkgenootschappen. — Onderwijs in Transvaal. — Karakter van Pretoria. — Litteratuur over Zuid-Afrika.

HOOFDSTUK X. De bezittingen en invloeden van Europeanen en Aziaten in Oost-Afrika. 143
I. Portugeesch Oost-Afrika. Vestiging der Portugeezen. — Portugeesche invloed in Oost-Afrika. — Indeeling der Portugeesche bezitting. — Duitschers in Oost-Afrika. — Litteratuur.
II. Duitsch Oost-Afrika. Ontstaan der Duitsche bezitting. — Het Duitsch gezag. — Verbetering der toestanden. — Litteratuur.
III. Britsch Oost-Afrika. Ontstaan der Britsche bezitting. — Uitbreiding van het Britsch gezag. — Uganda. — Bevolking der bezitting. — Litteratuur.
IV. Italiaansche bezittingen in Oost-Afrika. Vestiging der kolonie. — Geschiedenis van den laatsten tijd. — Grensverdragen. — Litteratuur.
V. De beteekenis der Arabieren voor Oost-Afrika in betrekking tot inboorlingen en Europeanen. Invloed der Arabieren op Oost-Afrika. — Uitbreiding van den Islam. — Slavenhandel. — Banianen in Oost-Afrika. — Ivoorhandel in Oost-Afrika. — Arabische slavenhandel in het binnenland. — Strijd tusschen Arabieren en Europeanen. — Litteratuur.
VI. Het vraagpunt van de behandeling der inboorlingen. Oordeelvellingen van deskundigen. — Standpunt en politiek der Blanken. — Wat van de Negers is te verwachten. — Toekomst van Afrika.

Bladz.

HOOFDSTUK XI. Europeesche bezittingen in West-Afrika 159

I. Het Duitsche Protectoraat in Zuidwest-Afrika. Ontstaan der Duitsche bezitting. — Bewoners des lands. — Verdragen.

II. Portugeesche bezittingen in Zuidwest-Afrika. Ontdekking door Portugal. — Kongo-rijk. — San Paolo de Loanda. — Verdeeling van West-Afrika. — Europeesche politiek. — Gesteldheid van Angola. — Toekomst der kolonie. — Hollandsche Boeren in Humpata.

III. De Kongo-staat. Ontdekking der Kongolanden. — Comité's voor de onderzoeking van Afrika. — Oprichting van den Kongo-staat. — Handel aan de Kongo. — Nederlanders.

IV. Fransch Kongo. Fransche kolonisatie. — Ontdekking van de Brazza. — Ontstaan der kolonie Fransch Kongo.

V. Europeesche Bezittingen aan de kust van Opper-Guinea en Senegambië. Duitsche bezittingen. — Britsche bezittingen. — Fransche bezittingen. — Portugeesche bezittingen. — Litteratuur over de Europeesche bezittingen in West-Afrika.

HOOFDSTUK XII. De Negervolken van Afrika 170

Algemeene opmerkingen. — Lichaamsvorm en eigenaardigheden der Negers. — Karakter en eigenschappen. — Indeeling der Negers. — Cultuur-overeenkomst. — Voedselplanten en genotmiddelen. — Volgorde der behandeling.

HOOFDSTUK XIII. De Kaffervolken 175

I. De Zulu-Kaffers. Geschiedenis der Zulu's. — Afkomst der Zulu's. — Chaka. — Dingiswayo. — Chaka's krijgsorganisatie. — Oorlogen van Chaka. — Volkenvermenging. — Chaka en zijn vrouwen. — Dingaan. — Verwoesting door Moselekatse in Transvaal. — Moselekatse over de Limpopo. — Dingaan en de Boeren. — De Boeren overwinnen de Zulu's. — De Zulu's onderworpen. — Panda. — Cetywayo. — De Zulu's door Engeland onderworpen. — Uiterlijk der Zulu's. — Haartooi. — Huidkleur. — Gelaatsuitdrukking. — Kleeding. — Bereiding van huiden. — Versierselen. — Kleeding. — Wapens. — Wijze van strijden. — Schilden. — De Kerri. — Wapens der Bechuanen. — Bouwen van de veekraal. — De Kafferkraal. — Kafferhutten. — Dorpen en steden. — Inwendige der hutten. — Patriarchale verhoudingen. — Staatsinrichting. — Koningschap en staatsraden. — Hof-etikette. — Rechtswezen. — Kaffers aan de kust en in het binnenland. — Huwelijk der Kaffers. — Het leven der vrouwen. — Werkzaamheden der vrouwen. — Huwelijksgebruiken. — Polygamie der Kaffers. — Vrouwen van den Koning. — Geboorte. — Kinderen. — Opvoeding. — Overlijden. — Landbouw. — Handwerksnijverheid. — Dranken. — Bier- en melkmanden. — Voorraadplaatsen. — Tabak. — Snuifdoozen. — Pijpen. — Rooken. — Smeden der Kaffers. — Pottenbakkerij. — Muziek.

HOOFDSTUK XIV. De Kaffervolken. *(Vervolg)* 224

II. De Zuidoost-Kaffers. De Kosa-Kaffers. — Karakter der Kosa's. — Natuurgevoel. — Levenswijze. — Maaltijden. — Kleeding. — Bedrijf. — Jacht. — Nijverheid. — Geboorte. — Besnijdenis. — Bezigheid der vrouw. — Huwelijk. — Echtscheiding. — Kosa's in de vorige eeuw. — Strijd tusschen Kosa's en Boeren. — Oorlogen der Kosa's. — Makana. — Kafferliefde in Engeland. — Tooverdokters en hoogere machten. — Uiting van den geest van profetie. — Ontdekking van den toovenaar. — Tooverdokters als regenmakers. — Slangendokters. — Onrust. — Verblinding der Kosa's. — Ondergang der Kosa's. — Fingo's. — Pondo's. — Tegenwoordige toestand.

HOOFDSTUK XV. De Kaffervolken. *(Vervolg)* 244

III. De noordelijke Kaffervolken langs de oostkust. Verschillende stammen. — De Mafiti's. — De Watuta's. — Wahehe's. — Walungu's.

Bladz.

HOOFDSTUK XVI. De Kaffervolken. *(Vervolg)* 247

IV. De Bechuanen. Verbreiding der Bechuanen. — Stammen. — Basuto's. — Makololo's. — Karakter der Bechuanen. — Wapens. — Metaalbewerking. — Hutten. — Verdeeling van arbeid. — Familieleven. — Staatsinrichting. — Parlement. — Bijgeloof. — Regendokters. — Ceremoniën. — Broederschappen. — Proeven der meisjes. — Overlijden en begrafenis.

HOOFDSTUK XVII. De Kaffervolken. *(Slot)* 257

V. De Hereró's of Damara's en de Berg-Damara's. Lichaamsuiterlijk. — Vermenging. — Sieraden en kleeding. — Wapens. — Oorlog. — Karakter. — Woning. — Levenswijze. — Besnijdenis. — Huwelijk. — Zang. — Karakter. — Communisme. — Godsdienst. — Vuurhaard. — Mythen. — Overlijden. — Berg-Damara's. — Litteratuur over de Kaffervolken.

HOOFDSTUK XVIII. Zuidelijke Bantu's 265

I. De Ovambo's. Woonplaats. — Hutten. — Wapens. — Kleeding. — Muziek. — Karakter. — Huwelijken. — De Koning. — Noordelijker stammen. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XIX. Zuidelijke Bantu's. *(Vervolg)* 270

II. Het Marótse-Mambunda-rijk en naburige stammen. Geographische ligging. — Volksstammen. — Ontstaan van het rijk. — De Marotse's. — Bedrijven. — Muziek. — Kano's. — Batoka's. — Wijze van groeten. — Makalaka's. — Bayeye's. — Bakuba's. — Levenswijze en karakter der Bayeye's. — Maschukulumbwe's. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XX. Zuidelijke Bantu's. *(Vervolg)*. 278

III. Het Lunda-rijk, Kasongo- en Msiri-rijk. Ontdekking van het Lunda-rijk. — De Koningin of Lukokessa. — Gezag van den koning. — Handelspolitiek. — Dood van Muata-Jamvo. — Begrafenis van Muata-Jamvo. — Wapens. — Huisraad. — Muziekinstrumenten. — Eerbewijzen. — Landbouw. — Fetischisme. — Fetisch-priesters. — Kioko's. — Kasembe. — Msiri-rijk. — Kasongo. — Gynaekokratie. — Litteratuur over het fetischisme.

HOOFDSTUK XXI. Volken van Oost-Afrika met vaste woonplaatsen 289

I. Stammen aan het Nyassa-meer en de Beneden-Zambesi. Tonga's. — Manganja's. — Haartooi. — Pelele of lippenring. — Tatoueering. — Bedrijf. — Landbouw. — Dorpen. — Nijverheid. — Het dorpsplein. — Begroeting van vrienden. — Sterfgevallen. — Badéma's. — Banyai's. — Hoofden. — Ridderschap. — Beteekenis der vrouw. — Matriarchaat. — Jacht op olifanten. — Eigendom. — Babisa's.

II. Stammen tusschen de oostkust en de groote meren. Mamwera's. — Makua's. — Makonde's. — Wagogo's. — De Tembe. — Wanjamwezi's. — Arbeid. — Kleur. — Lichaamsgesteldheid. — Tatoueering. — Kleeding. — Hutten. — Etiquette. — Trom. — Zang en dans. — Pombé. — Landbouw. — Veeteelt. — Staatkunde. — Bloedbroederschap. — Victoria Nyanza.

HOOFDSTUK XXII. De Wahuma staten 307

Ligging der staten. — Bevolking. — Uganda. — Geschiedenis. — Karakter. — Religie. — Invoer van het geweer. — Arabieren en Blanken. — Mtesa en zijn opvolgers. — Mohammedanen en Christenen. — Vestiging van het Britsch gezag. — Kleeding en bijgeloof. — Hutten. — Wahuma's volgens Stanley. — Religie. — Amuletten. — Nijverheid. — Dranken. — Jacht. — Wapens. — Kano's. — Wreedheden van Mtesa. — Wapenschouwing. — Muziek. — Begrafenis. — Veelwijverij. — Unjoro. — Vrouwen der hoofden. — Huwelijken. — Geboorte. — Erfenis. — Bijgeloof. — Toovenaars. — Nachtelijke tochten. — Eten van menschenvleesch. — Bewoners van Karagwe. — Litteratuur.

Bladz.

HOOFDSTUK XXIII. De kuststammen aan beide zijden der Kongo en in Neder-Guinea. 324
Algemeene opmerkingen.
I. De kustvolken ten zuiden der Kongo. Angola-Negers. — Killengue's. — Mundombe's. — Bangala's.
II. Kongo-volken. Geographische indeeling. — 1. *Bewoners langs de kust en in het zeegebied.* — Godsbegrip. — Christendom. — 2. *Bewoners van het gebied der kristallijne gebergten, der katarakten en van het Kuango-district.* — Fiote-taal. — Indeeling van den tijd. — Lijkgebruiken. — 3. *Bewoners uit het gebied van het groote woud.* — Scheppings-sage. — Bestaansmiddelen. — Handel. — 4. *Bewoners der noordelijke gewesten.* — Begrafenis-plechtigheden. — 5 en 6. *De oostelijke en zuidelijke gewesten en hun bewoners.*

HOOFDSTUK XXIV. Kuststammen ten noorden van de Kongo 334
Algemeen overzicht. — Karakter der Fan's. — Kleeding. — Nationaliteit. — Wapens der Fan's. — Schilden. — Jacht. — Industrie. — Kannibalisme. — Huwelijken. — Bijgeloof. — Dansen ter eere van de volle maan. — Maanfeesten. — Dualla's. — Bimbia's. — Bakwiri's. — Bubé's op Fernando-Po. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXV. De Sudanvolken 343
Algemeene opmerkingen. — Volkenvermenging. — Toestanden in Sudan. — Invloeden van den Islam. — Statenvorming.
I. Bewoners van de kust van Opper-Guinea. Indeeling der kust. — De Ibo's. — Talen. — Benin. — Ephe-Negers. — Staatkundige toestand en levenswijze. — Dahomeh. — Inbezitneming door Frankrijk. — Het koningschap in Dahomeh. — Plechtigheden voor den koning. — Fetischen. — De Amazonen in Dahomeh. — Bewoners van de Goudkust. — Het Aschanti-Rijk. — Gewoonten der Aschanti's. — Wapenen. — Erfopvolging. — Fetischen. — De Crooboys of Kru-Negers. — Litteratuur over de volken van Opper-Guinea.

HOOFDSTUK XXVI. De Vrijstaat Liberia 362
Stichting van den staat en geschiedenis. — Bewoners van Liberia. — Vereenigingen. — Godsdienst. — Onderwijs. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXVII. Eenige volksstammen in het achterland van Opper-Guinea . . 367
I. De Jolof's.
II. De Mandingo's of Mandinka's.
III. De Serer's.

HOOFDSTUK XXVIII. Volken in den Midden- en Oost-Sudan 370
I. De Fulbe's of Fellata's. Verbreiding. — Karakter. — Sokoto. — Kano. — Industrie te Kano.
II. De Staten om het Tsad-meer. Kanuri's en hun verbreiding. — Uiterlijk der Kanuri's. — Stammen. — Arabieren in den Sudan. — Schoa's. — Buffeljacht. — Dansen. — Vrouwen. — Kanem. — Vischvangst op het Tsad-meer. — Bornu. — Levenswijze in Bornu. — Staatswezen. — Bagirmi. — Staatsbestuur. — Wadai. — Toestand der vrouwen. — Dar-For. — Fur's en Arabieren. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXIX. De volken aan de Boven-Nijl en in het binnenland. 383
I. Negervolken. De Boven-Nijlstreken. — Dinka's. — Madi's. — Bari's. — Schilluk's. — De Djur's. — Industrie. — Pijpen. — Schuli's. — Madi's. — Kleeding. — Geboorte. — Dorpen.
II. Lichter gekleurde stammen. De Niam-Niam's. — Physieke gesteldheid. — Bongo's. — Vrouwen-versiering. — Hutten. — Landbouw. — Voedsel. — Slaven. — Trommel-signalen. — Industrie. —

Bladz.

Muziek. — Wapens. — Werpmes. — Schild. — Kannibalisme. — Menscheneterij. — Vogelwichelarij. — Mangbuttuland. — Eigenaardigheden der bewoners. — Kleeding. — Wapens. — Metalen. — Industrie. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXX. Hamietisch-Semietische volken van Noord-Afrika 396
Algemeene opmerkingen. — Hamieten. — Semieten. — Arabische invloed.
I. De Berbers. Oudste geschiedenis. — De Arabieren in Noord-Afrika. — Karakter en leven der Berbers. — Staatsinrichting. — Sofs. — Religie. — Maraboets. — Toestand der vrouw. — De Mzabieten. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXXI. De Sáhara-volken 405
Gesteldheid der Sáhara. — Volksstammen. — Tuareg's. — Vrouwen. — Teda's. — Lichaams-uiterlijk. — Standsverschillen. — Smeden. — Religie. — Huwelijk. — Verkeer in de woestijn. — Handel. — Zouthandel. — Kauri als pasmunt. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXXII. Joden in Noord-Afrika 412
Geschiedenis der vestiging. — Toestand der Joden. — Handels-invloed. — Verbetering der toestanden. — Joden in de Sáhara. — Oude en jonge koloniën. — Huwelijk. — Kleeding. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXXIII. Staatkundige toestand van Noordwest-Afrika 416
Marokko. Volkselementen. — Bestaansmiddelen. — Staatsinrichting. — Litteratuur.
Algiers. Geschiedenis. — Bevolking. — Bestuur. — Volksdichtheid. — Godsdienst. — Landbouw.
Tunis. Ligging. — Geschiedenis. — Bevolking. — Fransche invloed in Tunis.
Tripolis met Barka en Fezzan.

HOOFDSTUK XXXIV. De volken en staten langs de Nijl 422
De Egyptenaren. Het landschap. — Oudste volken. — Vreemde invloeden. — De Kopten. — Verbreiding. — Leefwijze. — Godsdienst. — De Fellah's. — Vrouwen. — Arabieren. — Veranderde toestanden. — Familieleven. — Vrouwen-opvoeding.
De tegenwoordige toestand van Egypte en de betrekking tot de Europeesche Mogendheden. Ligging van Egypte. — Het Suez-kanaal. — Britsche politiek. — Engeland's invloed. — Egyptische financiën. — Staatsinrichting. — Onderwijs. — Grondbezit. — Landbouw. — Litteratuur.
De Nubiërs. Het volk. — Trouwe bedienden. — Landbouw. — Wapens.
Het Rijk van den Mahdi. De Mahdi en zijn invloed. — Toestanden in het Rijk van den Mahdi.

HOOFDSTUK XXXV. De Abessiniërs 436
Abessinië. Bewoners des lands. — De aartspriester Johannes. — De Joden in Abessinië. — De Fallazia's. — Smeden. — Joodsche en Christelijke elementen. — Rechtsgebruiken. — Kleederdracht. — Veeteelt en Landbouw. — Voedsel. — Feesten. — Industrie. — Staat. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXXVI. Galla-, Somali- en Massai-volken 445
Het landschap en de bewoners. — Galla's. — Landbouw en veeteelt. — Somali's. — Kleeding. — Massai's. — Religie.

HOOFDSTUK XXXVII. Madagaskar en zijn bewoners 448
Natuurlijke gesteldheid. — Betrekkingen met Europa. — Afkomst der bevolking. — Volksstammen op Madagaskar. — Zeden en gebruiken.

AFRIKAANSCHE VOLKSTYPEN.

1. Aschanti. — 2. Loango-Negerin. — 3. Neger uit Kamerun. — 4. Baluba, getatoueerd. — 5. Somali. — 6. Abessinische vrouw. — 7. Hova. — 8. Herero-vrouw. — 9. Ovambo. — 10. Akka, dwergvolk. — 11. Zulu. — 12 Massai. — 13. Waganda (Uganda). — 14. Neger uit Darfur. — 15. Haussa. — 16 en 17 Bosjesman (Man en Vrouw). — 18. Nama-Hottentot. — 19. Niam-Niam. — 20. Dinka.

AFRIKA.

HOOFDSTUK I.

HET LAND IN BETREKKING TOT DE BEWONERS.

De menschheid is met haar geschiedenis, haar economie, haar leven, denken en gevoelen, in één woord met haar geheele zijn, gebonden aan de aarde, als haar woonplaats. Het landschap met zijn bergen en dalen, met zijn rivieren en meren, met zijn bouwlanden, steppen, weiden, bosschen en woestijnen, met den hemel, die er zich over uitbreidt, met het klimaat, dat er heerscht, met de dieren, die er leven, en de planten, die er groeien, in het kort: het landschap met zijn geheele natuurlijke gesteldheid vormt een belangrijke reeks van factoren, welke invloed op de ontwikkeling der menschheid uitoefenen. Daarom heeft een beschrijving der bewoners van een werelddeel geen grondslag, wanneer men niet die der natuurlijke gesteldheid des lands daaraan laat voorafgaan.

Om die reden vangen wij aan met het geven eener beschrijving van het werelddeel, welks bevolking wij in de eerste plaats wenschen te leeren kennen. Bij Afrika komt het verband tusschen bewoners en het aardrijk misschien sterker uit dan bij eenig ander deel der aarde; de sleutel van de ontwikkelings-geschiedenis der Afrikaansche volken levert het werelddeel gedeeltelijk zelf. Echter zal de landschapsbeschrijving zich hier slechts tot een zeer beknopt overzicht bepalen en niet verder gaan, dan voor ons doel noodzakelijk is.

* * *

Afrika maakt het zuidwestelijk gedeelte der landmassa uit, welke men de „Oude Wereld" noemt. Slechts door een smalle landbrug is het werelddeel met het overige gedeelte der Oude Wereld verbonden, een landengte, welke thans door het Kanaal van Suez doorsneden is. De afscheiding door het kanaal kan echter niet van ethnographisch scheidenden invloed zijn. Dat sedert 1869 de zeeweg naar Indië door den aanleg van genoemd kanaal weer over de Middellandsche zee verlegd is, heeft daarentegen een groote beteekenis voor de volken van de aangrenzende landen. Wij moeten daarom de Landengte van Suez en haar invloed op de volken van Noord-Afrika niet onderschatten; door het verkeer met het Oosten en door de aanraking met de Europeesche bevolking was deze geologisch jonge vorming van groote beteekenis voor Afrika.

Overigens is Afrika naar alle zijden door zeeën van de Oude Wereld gescheiden. Doch in het Noorden was die scheiding niet absoluut. Hier is het de Middellandsche Zee, de cultuurzee bij uitnemendheid, die de afscheiding, maar tevens de verbinding van Afrika met Europa tot stand brengt. Over haar wateren verbreidde zich sedert de vroegste eeuwen der geschiedenis de beschaving van het oosten naar het westen, en aan haar kustlanden schitterde reeds het licht der wetenschap en der kunst in de eeuwen, toen het noordwestelijk Europa intellectueel nog in donker gehuld lag. De Middellandsche Zee vormde geen scheiding, maar een verkeersweg, die Noord-Afrika met Syrië, Klein-Azië en Europa verbond. Daardoor behoorde Noord-Afrika in historisch opzicht tot Zuid-Europa; de geschiedenis der noordelijke en zuidelijke kuststreken van de Middellandsche Zee liep lange tijden parallel, vooral in die eeuwen, toen de Middellandsche Zee den hoofdverkeersweg van West-Europa met Indië uitmaakte.

Deze toestand veranderde zeer na de ontdekking van den zeeweg naar Indië om Kaap de Goede Hoop in 1496, toen de handelsroute naar het Oosten langs West-Afrika liep. Na de opening van het Kanaal van Suez evenwel is Noord-Afrika opnieuw in de sfeer der Europeesche belangen gebracht.

Sedert ongeveer een eeuw werd de Middellandsche Zee weder door Europeanen overschreden en Europeesche invloed deed zich gevoelen in Noord-Afrika. Napoleon voerde het Fransche leger naar Egypte en de Engelsche invloed doet er zich thans nog gelden. In Algiers en Tunis wappert de Fransche vlag en woont een aanzienlijke Fransche bevolking. Aldus zijn de Middellandsche Zeelanden van Afrika aan de invloeden van het Oosten en van het Noorden blootgesteld geweest: de geographische ligging heeft er een vermenging van Oostersche met Europeesche elementen ten gevolge gehad. Het Oostersche bleef er echter in karakter en zeden door alle tijden de overhand behouden en ook de natuur des lands vormt een overgang van Zuid-Europa tot Afrika. Het eigenlijke Afrika begint eerst ten zuiden van de Sáhara, de natuurlijke scheiding der volken in dit vasteland.

* * *

De westkust van Afrika, met haar gesloten oeverlijn, zonder diepe inhammen, begrensd door den uitgestrekten Oceaan, zonder nabijliggende eilanden van beteekenis, zij was als voorbestemd, om eeuwen lang onbekend te blijven bij de beschaafde wereld. Vijftien eeuwen onzer jaartelling gingen voorbij, vóórdat Europeanen deze kust in haar geheele lengte hadden leeren kennen. En zelfs tot het begin dezer eeuw was weinig meer dan de kuststreek door blanken bezocht en op de kaarten geteekend. De natuur des lands noodigde niet uit, om verder naar binnen door te dringen; de rivieren, welke hier uitmonden, zijn slechts tot op korten afstand van den mond af bevaarbaar, om daar, waar zij uit het hoogland naar de kustvlakte afdalen, door onoverkomelijke watervallen een grens te stellen aan het voortdringen der vreemdelingen. Zoo bleef het binnenland onbekend, onbezocht, en hoewel niet zonder invloed, dan toch buiten directe aanraking met de Europeesche maatschappij. De invloed van de beschaafde volken gedurende een drietal eeuwen op West-Afrika is echter geenszins van dien aard, dat wij daarop roem mogen dragen, want het was de afschuwelijke slavenhandel, die de rust der natuurvolken van Centraal-Afrika verstoorde en hen op een vreeselijke wijze in kennis bracht met het Blanke ras.

De oostkust van Afrika werd van Egypte, Arabië en Indië uit vroeger bezocht en bezat reeds vóór de 16e eeuw een aanzienlijk handelsverkeer met het Oosten. Doch ook hier was het slechts een verkeer met de kuststreek tot op betrekkelijk korten afstand in het land; de natuurlijke verkeerswegen met het binnenland ontbraken er, evenals in het Westen.

Het werelddeel Afrika vertoont zich op de kaart als een massieve, bijna geheel ongelede landoppervlakte, met weinig inhammen en schiereilanden. Vergelijkt men de oppervlakte der kern van het vasteland met die der eilanden en schiereilanden, dan vindt men voor Afrika een verhouding als 4,7 : 1, terwijl die verhouding voor Europa 2 : 1 en voor Azië 3 : 1 bedraagt. De kustlengte bedraagt niet meer dan ruim $^1/_5$ van die in Europa, cijfers, die het bovengezegde illustreeren.

Door die natuurlijke afsluiting bleef Afrika voor het grootste gedeelte een werelddeel op zichzelf, met eigen beschaving en ontwikkeling. Oorspronkelijke vormen, eigen toestanden en levenswijzen hebben zich bij de bevolking van dit werelddeel tot op onzen tijd staande gehouden. Het gemis van aanraking met de zee, het ontbreken van vreedzaam verkeer met de buitenwereld en van de volkeren onderling was echter mede een der oorzaken, waardoor in eigenlijk Afrika de ontwikkeling van een groot, beschaafd volk niet kon plaats hebben.

* * *

Wanneer wij Afrika naar de geographische ligging met de overige werelddeelen vergelijken, valt onmiddellijk in het oog, dat het meer dan eenig ander werelddeel in de heete luchtstreek ligt. Het noordelijkste punt, kaap *Blanco*, ligt op 37° N.Br. en het zuidelijkste punt, de *Naaldkaap*, op 35° Z.Br. Ongeveer $^4/_5$ van het werelddeel behoort tot de heete en slechts $^1/_5$ tot de subtropische of gematigde zone.

De ligging in dit heete klimaat, waar warme kleeding overdaad is; waar de mensch schier geen woning of kleeding behoeft, doch in de vrije natuur leeft; waar geen winter heerscht, maar in vele gedeelten de aarde zonder arbeid het noodige voedsel aanbiedt, zij maakt, dat de bewoners er niet tot inspanning en aanhoudenden arbeid voor het levensbestaan genoodzaakt worden. Die omstandigheid is ongetwijfeld van grooten invloed geweest op de ontwikkeling der bewoners van dit werelddeel. De hooge temperatuur werkt op den duur verslappend, ontzenuwend op de menigte, en waar op die wijze de individueele volkskracht verloren gaat, zijn overheersching van enkelen, slavernij en despotisme de maatschappelijke gevolgen. De bevolking van Afrika levert ons hiervan de duidelijkste bewijzen. Het werelddeel was zoowel door het klimaat als door zijn ligging en kusten voorbestemd tot een verblijfplaats van onbeschaafde volken, tot een gebied, dat lang onbekend moest blijven voor de beschaafde wereld.

Wij wezen er reeds op, dat de watervallen der rivieren op niet grooten afstand van den mond den toegang tot het binnenland van dit werelddeel belemmerd hebben. Deze natuurlijke omstandigheid had ten gevolge, dat de stammen, die nabij de kusten woonden, de produkten van het binnenland als tusschenhandelaars naar zee voerden. In die rol wilden deze stammen zich natuurlijk handhaven, en Livingstone wijst er terecht op, dat ook hierin een oorzaak ligt, waardoor de bevolking van het binnenland steeds werd buitengesloten van het verkeer met Europeanen.

* * *

Slaan wij thans een blik op de bodemgesteldheid van het binnenland. Even eenvormig en weinig afwisselend als de omtrek van Afrika vertoont zich ook de bodem. Uitgebreide, veel vertakte bergstelsels vindt men er evenmin als uitgestrekte laagvlakten.

De afwisseling van bergland en laagland, die in Europa, Azië en Amerika aanleiding geeft tot het ontstaan van schilderachtige landschappen met rijke verscheidenheid van voortbrengselen en toestanden, vindt men in Afrika niet.

In het algemeen gesproken kan men Afrika een groote hoogvlakte noemen, die zich gemiddeld ongeveer 670 M. hoog boven de oppervlakte van den oceaan verheft.

Het is een reusachtig plateau, dat in den geologischen voortijd is blijven staan, toen de omliggende gedeelten der aardkorst wegzonken en in zeeën veranderden, en waarop slechts enkele bergstelsels ontstonden.

Bij het hoogland van Afrika kan men nog twee trappen van verschillende hoogte onderscheiden: een lager noordelijk en een hooger zuidelijk deel. De grens tusschen beide deelen is niet juist aan te wijzen, maar moet gezocht worden ongeveer langs de rivieren de Benuë en de Sjari, een overgangsterrein tusschen Noord en Zuid.

Ten Zuiden van deze lijn ligt het *Hoogland van Zuid-Afrika*, een uitgebreide landoppervlakte van plateaux en tafellanden, welke door betrekkelijk lage bergketens gescheiden worden. De gemiddelde hoogte bedraagt ongeveer 1000 M. Een eigenaardig verschijnsel in Zuid-Afrika zijn de randgebergten, d. i. de bergketens aan de randen van het hoogland, die op eenigen afstand met de kust parallel loopen, van het binnenland zich weinig verheffen, doch naar de kust steil afdalen. De rivieren uit het binnenland, als de Kongo, Oranje-rivier, Limpopo, Zambezi e. a., moeten door deze randgebergten een weg banen naar de smalle kustvlakte, wat de oorzaak is van de reeds genoemde watervallen en schietstroomen. De randgebergten der oost- en westkust naderen elkander in het zuiden en vormen daar de naar zee afhellende terrassen der Kaapkolonie.

Noord-Afrika is over 't geheel lager, doch verheft zich in enkele deelen tot aanzienlijke hoogten. Naar de gesteldheid der terreinen kan men hier de volgende deelen onderscheiden. Het *Atlasgebergte* is een stelsel van bergketens langs de noord-westkust, die het eenige vouwingsgebergte van dit werelddeel uitmaken. De *Sáhara* bestaat uit een uitgebreid woestijnplateau met een rijke afwisseling van dorre hoogvlakten, gebergten en inzinkingen. De gemiddelde hoogte beloopt 200—600 M. Naar het zuiden gaat de Sáhara in het plateau van den *Sudan* over, dat in het westen als Hoog-Sudan door den Atlantischen Oceaan begrensd wordt. Ten oosten van de Nijl verheft zich het *bergland van Abessinië*, een alpenland met steile tafelbergen en hoogvlakten, dat de meeste afwisseling van vormen vertoont en in eenige toppen een hoogte van den Mont-Blanc bereikt.

* * *

Als men de kaart overziet, blijkt reeds uit den loop der rivieren de algemeene helling der terreinen. In alle richtingen zendt het binnenland zijn wateren naar alle omringende zeeën; langs de Nijl naar het noorden, langs de Niger naar het zuiden, langs de Kongo naar het westen en langs de Zambezi naar het oosten. Kwamen deze rivieren uit een werelddeel met uitgebreide laagvlakten aan de randen, dan zouden zij ongetwijfeld het binnenland reeds vroeg geopend hebben voor het verkeer en zou zich in het donkere werelddeel een geheel andere historie hebben afgespeeld. Zooals thans de natuurlijke gesteldheid is, bleven de rivieren raadselachtige verschijnselen, welker oorsprong eeuwen lang, en zelfs tot op onzen tijd, in het duister lag. Het raadsel van de Nijl, dat reeds van de oudste tijden dagteekent, is eerst na het midden dezer eeuw opgelost. De bovenloop van de Kongo werd pas in 1876 door Stanley ontdekt. De Niger, reeds op de kaarten van Ptolomeus aangeduid, is tot de reizen van Mungo Park en Dr. Barth onbekend gebleven.

Het Afrikaansche land heeft grooten invloed uitgeoefend op de ontwikkelingsgeschiedenis zijner bewoners. Terwijl de toegang van buiten door de natuur werd belemmerd, was in het binnenland door gemis van hooge bergketens het verkeer vrij; schier nergens was een natuurlijke afsluiting aanwezig. Aan de verhuizing der volksstammen werd nergens perken gesteld, zooals dat bij de Andes in Amerika, bij den Himalaja in Azië het geval was. De tegenstellingen, die de afwisseling van hoog en laag, van warmte en koude, vruchtbare en schrale gewesten in andere werelddeelen op korte afstanden veroorzaken, en die daar verschillende bedrijven met uitwisseling van artikelen en produkten te voorschijn roepen, een vreedzaam handelsverkeer ontwikkelen, ontbraken in Afrika geheel. Afrika heeft wel zijn woestijnen, doch deze zijn voor het grootste gedeelte onbewoonbaar en vormen niet het tooneel van groote historische gebeurtenissen. De steppen van Afrika waren te klein, om op de wijze als die in Azië veroverende nomadenvolken (Mongolen) te ontwikkelen en groote Staten te doen ontstaan. Daarenboven liggen ze te veel ingesloten tusschen woestijn en woudland, natuurvormen, die een dergelijke statenvorming belemmeren. Ook het Afrikaansche klimaat is niet bevorderlijk aan de ontwikkeling van koene ruiterscharen, zooals die uit Azië in vroegere eeuwen te voorschijn kwamen.

De oorspronkelijke bewoners van Afrika zijn weinig aan den bodem gebonden. In de steppen en woestijnen van het noorden wonen zwervende of nomadische bewoners. De meerderheid der volksstammen verhuist in groepen van de eene landstreek naar de andere, al naar de tijden of omstandigheden dit wenschelijk maken. De gesteldheid des lands legt hieraan nergens beletselen in den weg.

Alleen in het uiterste noorden en noordoosten had de bevolking, door gunstiger ligging ten opzichte van Azië en Europa en door beter natuurlijke gesteldheid, zich tot hooger beschaving ontwikkeld, die evenwel tot deze streken beperkt bleef en niet in het binnenland vermocht door te dringen.

Het massieve werelddeel was in zijn centrale deelen voor Europeesche kolonisatie weinig uitlokkend. Worden over 't geheel de gesloten tropische vastelanden weinig voor landbouwkolonisatie uitgekozen, in Centraal-Afrika waren het vooral klimatische oorzaken, die kolonisatie belemmerden. De Portugeezen en andere mogendheden, die de kusten in bezit hadden, bleven enkel bezitters van het land, en de Blanken, die zich hier vestigden, waren ambtenaren of handelaars, die na een korter of langer verblijf naar hun vaderland terugkeerden. Aan kolonisatie door Blanken viel niet te denken en daardoor bleef de bewoning overgelaten aan de Negers, zij het ook al, dat Europeesche mogendheden er de vlag plantten. Portugal, dat hier eeuwen lang schier de eenige bezitter was, en dat wegens de weinige aanlokkelijkheid des lands door Europeesche mogendheden bezitter gelaten werd, heeft voor de inlandsche bevolking niets verricht; het moest met weinig macht het gezag handhaven, en daarop berustte zijn politiek.

Alleen het noorden en zuiden van het werelddeel boden gunstiger omstandigheden voor kolonisatie door Blanken aan, en daar heeft zij ook met goed resultaat plaats gevonden.

HOOFDSTUK II.

DE PLANTENWERELD EN DIERENWERELD IN BETREKKING TOT DE BEWONERS.

Naar het eigenaardige van den plantengroei kan men in Afrika hoofdzakelijk vijf gewesten onderscheiden. De streken langs de *Middellandsche Zee* komen in hun plantengroei veel overeen met het Pyreneesch schiereiland. Men vindt hier leliën, tulpen, narcissen, dwerg- en dadelpalmen, laurieren, myrten, eike-, ceder-, amandel-, vijge-, granaat- en oranjeboomen. De Atlaslanden zijn gedeeltelijk halfagras-steppen, gedeeltelijk met Zuid-Europeesche woudboomen begroeid. In het Nijldal van Beneden-Egypte is de inheemsche plantengroei voornamelijk door landbouwgewassen verdrongen. De bewoners verbouwen hier hoofdzakelijk tarwe, gierst, gerst, katoen, enz.

Verder zuidelijk ligt het *woestijngebied van de Sáhara*, met de ruwe, rotsige hoogvlakten der *Hamáda's* en de met steengruis overdekte velden der *Serirs*. In de woestijnstreken kenmerken de planten zich voor het meerendeel door dorens. Hier groeien de kameeldoorn en de kolokwint met eenige bolgewassen en mimosa's. De woestijn is uit den aard zoowel arm aan plantensoorten als aan individuën. In de oasen, schier de eenige plaatsen, die hier bewoond zijn, leeft een andere en rijkere plantenwereld; daar vindt men dadelpalmen, doempalmen, meloenen en fijne vruchten, die in de behoeften der bewoners voorzien.

Het Abessinische alpenland bezit een flora als het hooggebergte. De boomgroei op den Kilima-Ndsjaro reikt tot 3000 M. hoogte, in het Abessinische bergland iets hooger. In den oostelijken hoek van Afrika bedekken gras-savannen, afgewisseld met euphorbiën, aloë's en acacia's, den bodem en deze geven niet zelden het landschap een parkachtig aanzien.

Het gebied van den Sudan en van tropisch Afrika omvat de landstreken, die zich door de tropische regens bij den hoogsten zonnestand kenmerken, en breidt zich uit van ± 20° N.Br. tot 20° Z.Br., alleen in het oosten bij Natal tot 30° Z.Br. De flora van dit gedeelte van Afrika is arm aan vormen, vergeleken met die in tropisch Azië en Amerika; volgens Grisebach vindt men er niet meer dan de helft van het aantal soorten daar gevonden. De groei van grassen tot reusachtige exemplaren van meters hoogte is karakteristiek voor den Sudan, en de ontwikkeling van uitgestrekte gras-savannen, waarboven hoogere boomen zich verheffen, die het geheel een parkachtig uiterlijk geven, is hierdoor eigenaardig. Aan beide zijden van den aequator ligt een uitgestrekt, bijna samenhangend woudgebied, dat zich van de Gabun tot de gras-savannen aan de aequatoriale meren uitstrekt en door een grooten rijkdom van slingerplanten, rieten, woekerplanten van allerlei aard, bloeiende vormen van loofboomen, verschillende palmensoorten, enz. het echte kenmerk van het tropische woud bezit. Ook in de dichtste oerwouden ontbreken hier de bladeren afwerpende boomen niet en de doornige en vleezige vormen der aloë's en cactusachtige euphorbiën, mimosa's, enz., dienen als om uitdrukking te geven aan het droge karakter, dat er de geheele natuur beheerscht. Als karakteristieke boomen noemen wij nog den apenbroodboom of baobab met zijn reusachtige stammen, die zelfs een omvang van 47 M. verkrijgen bij een hoogte van 12—22 M.

Naar het zuiden toe sluit zich hierbij de Kalahari aan, een eigenaardige vermenging van woestijn, savanne en struikensteppe, en eindelijk in het uiterste zuiden ligt het gebied der Kaapkolonie met zijn eigenaardigen plantengroei van sierlijke heidestruiken en zilverboomsoorten, knolgewassen op de Karroovelden, enz. Is tropisch Afrika arm aan eigen planten, Zuid-Afrika is daarentegen rijk aan endemische soorten.

Het is ons doel niet, een beschrijving van den plantengroei in Afrika te geven, doch wij stellen enkel de vraag, welken invloed de plantenrijkdom van dit werelddeel uitoefende op de bewoners. Wat wij boven schreven, dient slechts tot inleiding.

Afrika nu is niet alleen arm aan plantensoorten in het algemeen, zooals wij zeiden, het is ook bijzonder arm aan cultuurplanten. Het aantal plantensoorten, dat als landbouwplanten voor den handel een voorname rol vervult, gelijk bijv. elders de granen, is in Afrika zeer gering en het valt nog niet met zekerheid uit te maken, of de meest geteelde cultuurplanten wel van Afrikaanschen oorsprong zijn.

Ongetwijfeld zijn de gierstsoorten, als negergierst en kafferkoren, in zoover echt Afrikaansch, dat zij van de zuidelijkste Bechuanen tot de Fellah's aan de Beneden-Nijl een hoofdprodukt van den landbouw en het hoofdvoedsel der bevolking uitmaken.

VERBREIDING DER CULTUURPLANTEN.

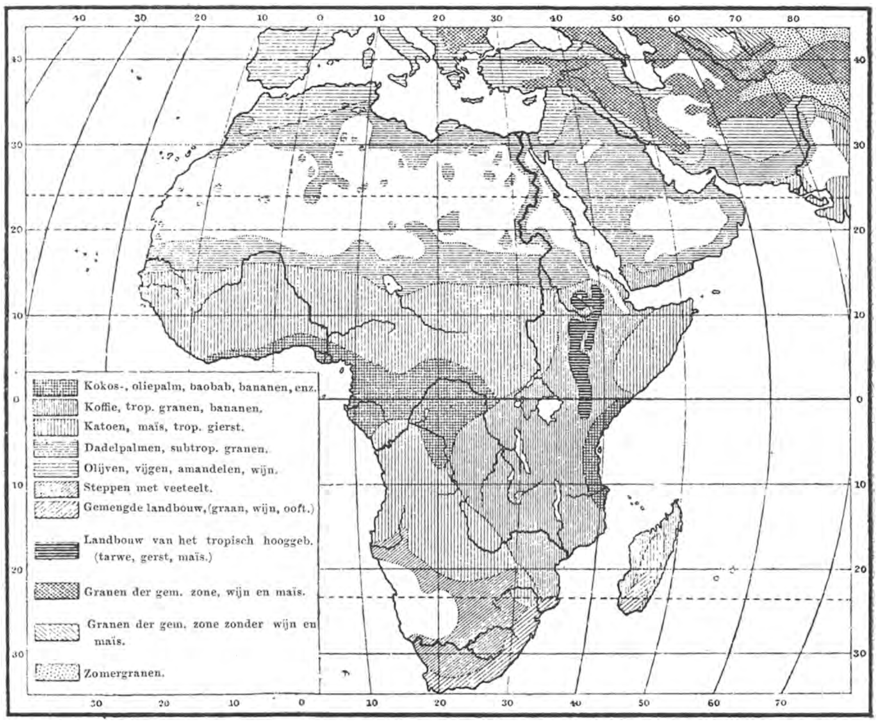

Door deze planten verkreeg de Afrikaansche landbouw een uitgebreidheid, zooals men die bij andere natuurvolken, op denzelfden trap staande, vruchteloos zocht. Landbouwers vindt men over geheel Afrika verbreid, in tegenstelling met Amerika, waar tijdens de ontdekking slechts enkele centra van landbouw gevonden werden.

Naast de gierst is de cassave of maniok de meest verbreide en belangrijkste cultuurplant, bovenal in het westen. Grondnoten, boonen en erwten van verschillende soorten, meloenen en pompoenen vullen het plantaardig voedsel aan. Van het noorden en zuiden uit zijn tarwe, gerst, maïs, tabak, en in later tijd ook aardappelen, uit andere werelddeelen ingevoerd. De algemeene verbreiding, die de tabak heeft erlangd, doet enkelen zelfs de meening voorstaan, dat zij een Afrikaansche plant zou zijn.

Opmerkelijk en zeer in het nadeel der bewoners is het, dat tropisch Afrika betrekkelijk arm is aan palmensoorten. Het aantal Afrikaansche palmen bedraagt slechts een tiende van de Amerikaansche. De dadelpalm en de oliepalm evenwel zijn van buitengewoon nut voor Afrika; de eerste maakt de woeste gedeelten in het noorden bewoonbaar, en de oliepalm levert een belangrijk uitvoerartikel. Opmerking

verdient het feit, dat in die streken, waar de oliepalm talrijk voorkomt, de inboorlingen den slavenhandel hebben laten varen en zich op den handel in palmolie hebben toegelegd, zooals o. a. in Benin, Kaap Palmas en Lagos. De cultuur der oliepalmen, het inzamelen harer vruchten en het aftappen van haar wijn zijn nevens jacht, vischvangst en het handelsverkeer met de Blanken de belangrijkste werkzaamheden van de mannen in West-Afrika; zij voeren zelf dezen arbeid uit en laten den veldarbeid over aan de vrouwen.

De banaan, de vrucht van den pisang, is als voedsel voor vrouwen en kinderen een zegen voor Middel-Afrika. De bladstelen leveren een voedzaam meel en de reusachtige bladeren dienen tot bekleedings- en schrijfmateriaal, tot dekking der huizen, enz.

Als inheemsche planten noemen wij verder nog de papyrus-plant langs de Nijl en de groote meren, en de koffie, welke waarschijnlijk haar vaderland heeft in het oosten van Afrika.

Wanneer wij de cultuurplanten van Afrika nogmaals overzien en vergelijken met die van Azië en Amerika, dan springt in het oog, dat Afrika hierin oorspronkelijk achterstaat en veel aan Azië te danken heeft. Dat ook in deze omstandigheid een der oorzaken moet gevonden worden, waardoor de bevolking van Afrika achterbleef in beschaving bij Azië, valt niet te betwijfelen. Het ontwikkelingsproces der menschheid is een product van talrijke factoren; waar vele dezer in ongunstigen zin samenwerken, zoù zelfs een energiek ras niet tot regelmatigen vooruitgang kunnen komen, doch moeten stilstaan of in zijn ontwikkeling belemmerd worden. En waar een ras als dat der Negervolken van Afrika deze ongunstigste natuurvoorwaarden voor ontwikkeling vond, was het onvermijdelijk, dat dit achterbleef in vergelijking met meer bevoorrechte volken.

* * *

Over de dierenwereld kunnen wij beknopter zijn. In de tropische landen staat de mensch nauwer in betrekking tot het planten- dan tot het dierenleven. Dierlijke produkten voor den wereldhandel levert Afrika niet vele: hoofdzakelijk slechts ivoor, wol en huiden. Hoewel Afrika van de werelddeelen betrekkelijk het rijkst is aan zoogdieren, zijn toch de huisdieren er meest uit andere werelddeelen afkomstig. Het schijnt, dat men er in Afrika niet aan dacht, om de eigen dieren te temmen en tot huisdieren te ontwikkelen. Zoo bijv. de Afrikaansche olifant; terwijl dit dier in Azië belangrijke diensten verricht, is de Afrikaansche olifant nog altijd niet tot een huisdier veranderd. Wel spreekt de geschiedenis van de olifanten, welke Hannibal uit Karthago medevoerde over de Alpen, doch het is zeer de vraag, of dit Afrikaansche olifanten waren.

De huisdieren, welke men in Afrika teelt, zijn runderen (niet de Europeesche), schapen, geiten, varkens, kameelen, paarden en hoenders, alsmede honden en katten. Deze dieren behooren echter meest alle niet oorspronkelijk in Afrika tehuis; van de meeste is Azië het vaderland. 1) Alleen de ezel is zeer zeker van Afrikaanschen oorsprong en eveneens is het niet onwaarschijnlijk, dat enkele hondenrassen van den jakhals afstammen. Ook de huiskat en het parelhoen kan men als zoodanig beschouwen.

Deze armoede aan oorspronkelijk Afrikaansche huisdieren is opmerkelijk, te meer als men ziet, dat uit den grooten rijkdom van antilope-achtige herkauwers ongetwijfeld enkele tot huisdieren konden gecultiveerd worden. Eerst in den laatsten tijd werd de struisvogel met goed gevolg getemd en geteeld.

Naast de huisdieren hebben de wilde dieren voor de bewoners bovenal beteekenis voor de jacht. In Sudan en Centraal-Afrika vindt men de rijkste jachtgebieden der aarde, zooals uit de schilderingen van onderscheidene reizigers blijkt. Doch ook de inboorlingen worden niet zóózeer door landbouw en veeteelt in beslag genomen, of zij vinden tijd, om zich een gedeelte van het benoodigde voedsel door de jacht te verwerven. De blanke Afrikaners van Zuid-Afrika zijn bekend als geweldige jagers; de jacht was de oefenschool, die hen tot de onverwinbare verdedigers van hun land maakte, zelfs tegenover de geschoolde Engelsche troepen.

Waar echter de beschaving zich uitbreidt, verdwijnt het groote wild hoe langer hoe meer, zoodat o. a. de leeuwen, die voor enkele eeuwen nog in de Kaapkolonie voorkwamen, thans zelfs in de Boerenrepublieken niet meer gevonden worden.

---

1) Zie Ed. Hahn, Die Haustiere 1896, pag. 452, enz.

ETHNOGRAPHISCH KAARTJE.

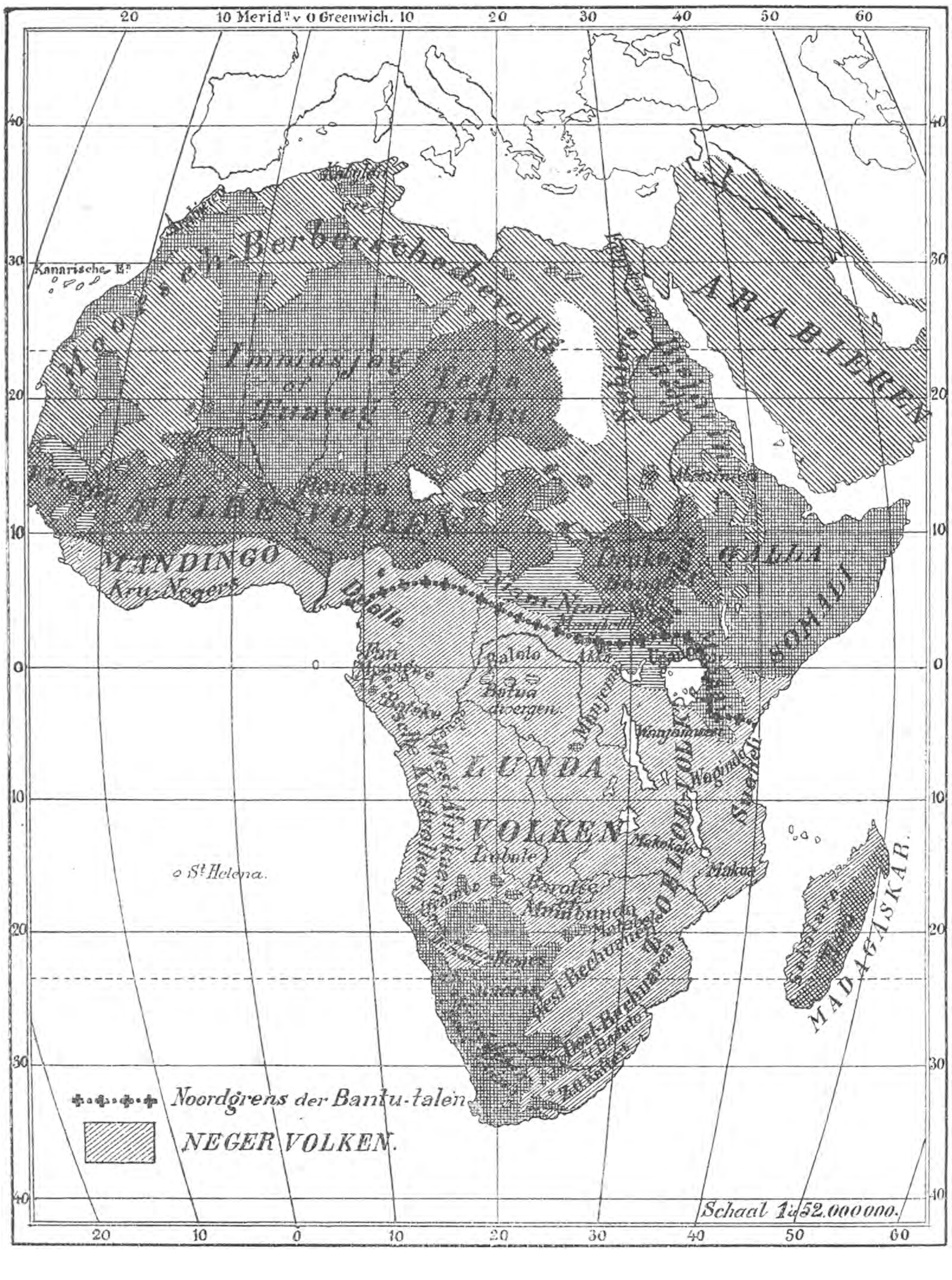

HOOFDSTUK III.

DE BEVOLKING VAN AFRIKA.

OVERZICHT.

Wij willen, vóór wij met de beschrijving der afzonderlijke volken en staten aanvangen, een beknopt algemeen overzicht van de bevolking van Afrika geven.

Volgens de vroegere meeningen zou geheel Afrika, met uitzondering van Egypte, dat men alleen eenigszins nauwkeuriger kende, door menschen met een zwarte huidkleur bewoond zijn, die men *Negers* noemde. Ook Cuvier vatte bij zijn indeeling de volken van Middel- en Zuid-Afrika onder het *Aethiopische ras* samen. (*Aithiops*, eig. een mensch met verbrand of bruin gezicht, van *aithein* = verbranden en *ōps* = gezicht).

Naarmate in deze eeuw meer van Afrika bekend werd en talrijke onderzoekers de bewoners nauwkeuriger beschreven, won de meening veld, dat die eenheid der echt Afrikaansche bewoners niet zoo zeker is. Tal van volksgroepen vindt men er, die in uitwendig voorkomen, taal, geloof, zeden, enz. veel verschillen en onmogelijk als een eenheid beschouwd kunnen worden.

Al spoedig bleek het o.a., dat de Zuid-Afrikaners niet met die van Centraal-Afrika overeenkomen.

Isidore Geoffroy St. Hilaire (overl. 1861) nam naast het Aethiopische ras eerst een type van *Hottentotten* en later nog een van *Kaffers* aan.

De geleerde ethnograaf Friedrich Müller is op verschillende gronden, vooral van taal en haargroei, er toe gekomen, vijf verschillende rassen in Afrika aan te nemen: de *Hottentotten* in het uiterste zuiden en zuidwesten, de *Kaffers* verder noordelijk tot over den aequator, de *Negers* in den Sudan, de *Nuba's* gedeeltelijk tusschen de Negers en verder in een lijn ten noorden van dezen, en het *Middellandsche ras* (Kaukasische ras volgens Blumenbach) in het N. en N.O., en tot den aequator zelfs gaande.

De rassenindeeling der menschheid is echter nog altijd een onbeslist vraagstuk, waaromtrent veel verschil van gevoelen bij de vakgeleerden bestaat.

„De physische anthropologie heeft ons, helaas! juist op dat gebied in den steek gelaten, waar men het meest er van verwachtte," zegt Dr. Ehrenreich. „Der Aufgabe, um derentwillen man sie als Wissenschaft überhaupt erst ins Leben rief, war sie nicht gewachsen und konnte es auch nicht sein. Man erwartete von ihr nichts weniger als die Lösung der schwierigsten Fragen der Vorgeschichte der Menschheit, man hoffte die so verschiedenartigen Erscheinungsformen des Menschengeschlechtes auf wenige zahlenmässig bestimmbare Typen zurückführen, für die Entstehung und das Durcheinanderwogen, die Mischung der geschichtlichen Völker handgreifliche Beweise bringen und die geschichtslosen weiter in die Vorzeit zurück verfolgen zu können, als dies bisher an der Hand der sprachlichen Untersuchung und des culturgeschichtlichen Befundes möglich war. Nichts von alledem hat sich verwirklicht, über keine einzige Frage konnte Einigung erzielt werden, so dass kein Geringerer als Rudolph Virchow erklären musste: „wir sind noch so weit vom Ziele entfernt als je zuvor." 1).

Waar deskundigen zich aldus uiten, blijkt het duidelijk, welke beteekenis men tot nog toe aan de rassenindeelingen moet hechten. Müller's indeeling moest dus vanzelf wel aan critiek onderworpen en gewijzigd worden.

---

1) Dr. Paul Ehrenreich. Anthropologische Studiën über die Urbewohner Brasiliens 1897 pag. 5.

Prof. Robert Hartmann zegt, over Afrika sprekend, „dat hij reeds op Afrikaanschen bodem tot de overtuiging kwam, dat hier met de begrippen Kaukasiër, Aethiopiër, Semieten en Hamieten over 't geheel weinig is aan te vangen." Tot een algemeen geldende indeeling der Afrikaansche volken is men nog niet gekomen en zal men wel niet komen, zoolang er geen vaste kenmerken voor de rassenonderscheiding gevonden worden 1). Het is hier de plaats niet, de geschiedenis van dit onderwerp te vervolgen, en wanneer wij thans een indeeling der bevolking aannemen, is dit niet, om hiermede een vaststaand wetenschappelijk resultaat te geven, doch voor het gemak van het overzicht en om ons te oriënteeren in de menigte der feiten.

* * *

De kern der Afrikaansche bevolking vertoont, naast alle verscheidenheid der stammen, toch een algemeen, sterk uitkomend, Afrikaansch karakter, dat bij de eerste waarneming hen vereenigd heeft tot een ras, het Negerras. Het algemeen kenmerk der Negers bestaat in de donkere huidkleur, die tusschen ruime grenzen van vuilgeel tot ebbenhoutzwart afwisselt. Ook de slijmvliezen der oogen en van den mond bevatten eenig pigment en schijnen daardoor vuilachtig grijsrood. Het hoofdhaar der Negers is zwart, wollig en meestal kort; de haargroei aan de overige deelen des lichaams is betrekkelijk geringer dan bij de Europeanen. De schedel heeft een gemiddelde hoogte en is dolichocephaal (langschedelig) (index 72—69), het voorhoofd is achteruitspringend, het neusbeen zwak ontwikkeld, terwijl daarentegen de vleeschgedeelten van het gezicht een sterke uitzetting vertoonen. De stand der tanden van de Negers is sterk prognathisch, d.i. scheef vooruitspringend. In lichaamsgrootte wijkt de Neger weinig af van de Europeanen, doch in lichaamskracht moet de Neger bij den Europeaan achterstaan, hoewel hij in volharding bij bloot mechanischen arbeid dezen overtreft.

De Negers bewonen het grootste gedeelte van Afrika ten zuiden van de Sáhara. Niet onwaarschijnlijk is het, dat zij eens ook in deze woestijn een grooter verbreiding hadden dan thans. Zij nemen het midden van het continent in beslag, bewonen het Kongobekken, zoowel tot de groote meren in het oosten als tot de waterscheiding naar de Sjari, Nijl en Benuë in het noorden. In het zuiden bewonen de Negers ook het stroomgebied van Zambezi en Limpopo, en op de oostkust van Afrika breiden zij zich uit tot de Groote Vischrivier in de Kaapkolonie ten zuiden en tot Zanzibar in het noorden; aan de westkust van de Walvischbaai tot de Nigermonden en verder door Opper-Guinea, waar op ± 10° N.Br. de grens wordt gevonden.

Buiten deze grenzen (zie het kaartje) kan men niet meer van zuivere Negers spreken: eenigszins edeler vormen en een lichtere huidkleur wijzen er op, dat die bewoners meest van gemengden oorsprong zijn. In het noorden blijkt de vreemde invloed ook uit de taal, zoodat men die wijziging aan het voortdringen van en de vermenging met Hamietische en Semietische volkselementen moet toeschrijven. De *Fulbe* of *Fellata*, de *Mandingo*, de *Haussa* en andere volken van den Sudan, de *Niam-Niam*, de *Mangbattu*, de stammen van de Boven-Nijl, de *Waganda*, *Wahuma* en *Wanjora* in het gebied der groote Afrikaansche meren, de *Massai*, *Galla* en *Somali*, de *Danakil*, de *Nubiërs* en de *Tibbu* der oostelijke Sáhara behooren tot die volken van gemengde afkomst.

Het noorden van Afrika wordt bewoond door *Moorsch-Berbersche stammen*, door de *Tuaregs* en de *Egyptenaren*, volken met veel lichter kleur dan de vorige groep, zoodat men, van het hart van Afrika noordwaarts trekkend, allengs de huidkleur der bewoners meer naar het blanke ziet overgaan. Die overgang moet zoowel aan de vermenging door het voortdringen der Negers naar het noorden als van de Hamietische volken naar het zuiden worden toegeschreven. De verbreiding der Negers naar het noorden geschiedde meest onvrijwillig: het was de onmenschelijke slavenhandel, die gedurende eeuwen de Negers uit den Sudan overbracht bij noordelijker stammen.

Ook in het zuiden van Afrika wonen lichter gekleurde inboorlingen: de geelachtige *Hottentotten* en *Bosjesmannen* (of *Boesmans*) 2) van de westelijke Kaap-

1) Zie over die kenmerken Ehrenreich l. c.

2) Theal, de kenner van Zuid-Afrika, schrijft in zijn geschiedenis, „Boesmans."

kolonie en in Duitsch Zuid-West-Afrika. En verder leven hier en daar onder de Negers verbreid merkwaardige groepjes van lichamelijk kleine bewoners, *pygmaeën* of *dwergvolken*, die door velen met de eveneens kleine Bosjesmannen van het zuiden in ethnographisch verband gebracht worden.

Wij spraken in het bovenstaande van de bewoners, die als inboorlingen beschouwd worden. Doch behalve dezen vindt men in Zuid-Afrika, in de Kaapkolonie, den Oranje-Vrijstaat, Natal en de Zuid-Afrikaansche Republiek, een talrijke blanke bevolking, die, oorspronkelijk uit Europa afkomstig, zich hier in de laatste drie eeuwen gevestigd heeft. Bij deze kolonisatie van een meer ontwikkeld volk onder onbeschaafde bewoners moest het wel, dat de kolonisten hun eigen taal, zeden en

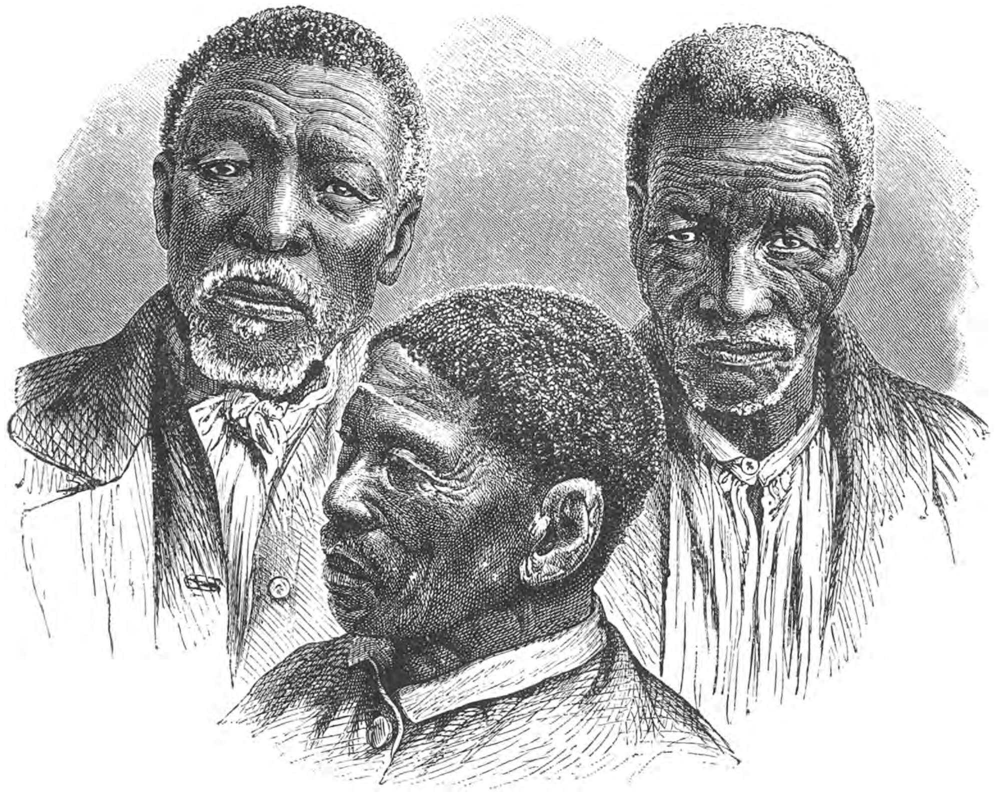

HOTTENTOTTEN UIT NAMALAND.

gewoonten in het vreemde land bewaarden, en de groote verschillen der rassen was oorzaak, dat zij zich niet vermengden. Hierdoor is Zuid-Afrika de woonplaats geworden van een Europeesche bevolking, die de Nederlandsche en Engelsche taal spreekt, maar door een langdurig verblijf in het land zich eigenaardig en zelfstandig ontwikkelde. Zij zijn het, die men als *Afrikaners* aanduidt en, hoewel oorspronkelijk uit Europa afkomstig, toch door het langdurig verblijf als zonen des lands moet aanmerken.

* * *

Na dit algemeen overzicht der bewoners, waarbij vooral de huidkleur en het algemeen voorkomen kenmerken waren, vestigen wij de aandacht op de talen van Afrika. De

talen toch vertoonen groote verscheidenheid, waarin men wel den wederzijdschen invloed kan opmerken, maar die toch niet belet heeft, dat er scherp afgezonderde taalfamiliën bleven bestaan.

Van het Nederlandsch in Zuid-Afrika, dat van buiten afkomstig is, zullen wij hier niet spreken. Tusschen de talen der Hottentotten en Bosjesmannen, hoewel dezen in hetzelfde gebied en naast elkander wonen, is slechts van zeer verre verwantschap.

De talen van een groot gedeelte der Negerstammen tot een lijn in het noorden, die ongeveer van den Nigermond tot 3° Z.Br. in het oosten loopt (op het kaartje is de lijn geteekend), vormen samen een grooten taalstam, welken Fr. Müller den naam Bantu-taal heeft gegeven. Alle verschillende talen, die tot deze Bantu-taalfamilie behooren, hangen nauw met elkaar samen, ongeveer als dit met de verschillende Indo-Germaansche en de Semietische talen het geval is, en zijn volgens Müller te beschouwen als afkomstig van een oorspronkelijke taal, welke thans niet meer bestaat. Doch enkele eigenaardigheden dier oorspronkelijke taal zijn in de verschillende Bantu-talen bewaard, en hoewel ook zij aan vreemden invloed hebben blootgestaan en deze zich in de taal vertoont, hangen zij toch met geen andere Afrikaansche of Aziatische talen samen.

De meerderheid der Negerstammen in noordelijk aequatoriaal Afrika van de westkust tot den Nijl spreekt echter talen, welke wegens de blijken van vreemden invloed door Lepsius als *gemengde Negertalen* worden aangeduid.

De woorden der Bantu-talen eindigen steeds met klinkers; opeenhooping van medeklinkers vindt men er niet. Eigenaardig is voor alle Bantu-talen het gebruik van voorvoegsels; de buigingsuitgangen volgen niet op den stam, maar worden er voorgevoegd. Bij de eigennamen heeft dit gebruik dikwijls aanleiding tot verwarring gegeven; zoo heeten bijv. de bewoners van het land Ugogo in Oost-Afrika *Wa-gogo* en een enkel bewoner noemt men M'gogo. Het woord *Bantu* beteekent in de meeste Bantu-talen *menschen* (meervoud van Umu-antu = mensch, man), en naar dit woord heeft men er den naam Bantu-talen aan gegeven.

In het noorden en noordoosten van Afrika vindt men de *Hamietische talen* der oud-Egyptische, Libysche en Kuschietische stammen, welke zeker uit Azië afkomstig zijn, en de *Semietische talen* der Abessiniërs en Arabieren.

Wat wij omtrent de talen zeiden, is slechts weinig. De reden hiervan is, dat de linguistiek een zelfstandige wetenschap is, waarover alleen de vakmannen met vrucht kunnen schrijven, en in de tweede plaats deze, dat wij hier nog voor vele vraagpunten staan, die misschien in de toekomst eerst worden opgehelderd. Reeds uiterst moeielijk en dikwijls onmogelijk is het, in de beschaafde landen, waar taalgeleerden dagelijks arbeiden, de taalgrenzen en de afkomst van taal en woorden vast te stellen; des te meer moet men met voorzichtige afwachting de voorloopige resultaten en de hypothesen omtrent de weinig bekende Afrikaansche talen aanvaarden.

* * *

De vraag omtrent de afkomst der Afrikaansche bewoners mag thans niet onbesproken blijven. Al maakt het gemis van historische gegevens het onmogelijk, ook hier een besliste oplossing te geven, toch valt er uit vergelijking van lichaamsvormen, taal en geographische verbreiding der volken wel een antwoord af te leiden op genoemde vraag, dat verschillende gronden van aannemelijkheid heeft en waardoor het overzicht der Afrikaansche bevolking zeer wordt verhelderd.

In de eerste plaats moeten wij er op wijzen, dat geen der in Afrika aanwezige rassen der bewoners alleen en uitsluitend in dit werelddeel gevonden wordt. Volken, welke in alle opzichten naar hun uiterlijk met de Negers overeenkomen, vindt men op het vasteland en de eilanden van Zuid-Azië, in Australië en op de westelijke eilanden van de Australische eilandenwereld, welke men *Melanesië* (eilanden der zwarten) noemt. Die geographische verbreiding van het Negertype wijst er op, dat naar alle waarschijnlijkheid het Negertype over een groot deel der tropen van het oostelijke vasteland verbreid was, doch door van het noorden komende lichter gekleurde volken, als de Mongolen en Maleiërs in Azië, de Kaukasiërs in Europa en West-Azië, naar het zuiden verdrongen zijn. Het moet een strijd om plaats en ruimte geweest zijn, waarbij de Negervolken hier meer, daar minder terug gedreven

werden. In Azië moesten zij bijna geheel wijken en vonden zij een laatste toevluchtsoord op de moeielijk toegankelijke eilanden van Melanesië en het weinig aanlokkende vasteland van Australië. In Afrika daarentegen, waar de Negers een meer aaneengesloten geheel uitmaakten, wisten zij beter weerstand te bieden aan de indringers, of voelden dezen geen aandrang, de Negers naar het midden van het heete werelddeel te volgen. Hier werd de Negerbevolking alleen aan de noord- en oostgrenzen met Aziatisch-Europeesche elementen vermengd, maar in het binnenland bleef het Negertype bewaard.

* * *

Een andere vraag, die hierdoor niet opgelost werd, is deze, of de Negers oorspronkelijk in Afrika gewoond hebben, dan wel, of ook zij uit Azië naar Afrika zijn verhuisd?

Hoewel ook hierop geen beslist antwoord gegeven kan worden, vindt men toch onderscheidene verschijnselen, die aanduiding geven tot het antwoord. Bij de Negerstammen vindt men vele inrichtingen en gebruiken, die op Aziatischen invloed wijzen. Tal van belangrijke huisdieren en landbouwplanten der Negers zijn ongetwijfeld uit Azië afkomstig, en van andere is dit zeer waarschijnlijk. De voorwerpen van algemeen gebruik, het huisraad en de wapens bij de Afrikaansche Negers komen veel overeen met die bij de Aziatisch-Australische Negers. Knods en speer, boog en pijl zijn voor hen gemeenschappelijke wapens; de houtsnijkunst en pottenbakkerij oefenen allen uit. De trommels met de daarover gespannen en door snoeren vastgehechte vellen van Hawaiï zijn volkomen gelijk aan die der Negers in Afrika. Wel kenden de Negers de bewerking van het ijzer, wat bij de Australische Negers tijdens de eerste aanraking met de Europeanen niet het geval was, doch de steentijd, welken men bij dezen nog aantrof, blijkt meer en meer, ook in Afrika te hebben bestaan. Hij bestaat zelfs gedeeltelijk nog. Daarenboven schijnt men uit de eenvormigheid, welke in de bewerking van het ijzer bestaat, te moeten afleiden, dat de kunst zich niet zelfstandig in Afrika ontwikkeld heeft, maar van elders is ingevoerd. Als men verder bedenkt, dat de bewoners van het zuiden, zooals de Bosjesmannen, het minst met de bewerking van het ijzer vertrouwd waren, terwijl in het N.O. van het werelddeel die kennis het hoogst stond, dan mag men hieruit met eenigen grond afleiden, dat de kennis der bewerking van het ijzer zich uit Azië over Egypte door Afrika verbreid heeft. Zelfs bij de zuidelijkste stammen vindt men muziekinstrumenten en werktuigen van Egyptische modellen.

Met het genoemde komt overeen, wat men in sagen en gedichten kan ontdekken. Dr. Bleek, de geleerde kenner der Afrikaansche en Polynesische talen, heeft aangetoond, dat er een groote overeenkomst bestaat tusschen vele sterrensagen der Bosjesmannen en die der Zuid-Australiërs, en het verdient de aandacht, dat volken op zoo lagen trap van beschaving een zoo rijken schat van sagen en gedichten in betrekking tot de hemellichamen bezitten. De Australiërs geven de voorstelling, dat de zon ontstaan is uit een door vroegere menschen naar den hemel geworpen emu-ei; de Bosjesmannen meenen, dat door de menschen een man naar den hemel is geworpen; — de melkweg zou volgens de eersten ontstaan zijn uit den rook van het vuur der vroegere bewoners, volgens de Bosjesmannen uit de asch, door hen naar den hemel geworpen; — de eersten noemen de planeet Jupiter „den voet des dags", de laatsten „het hart des dags". Peschel heeft indertijd reeds gewezen op de overeenkomst der sterfelijkheidssagen bij de Negers en de bewoners der Fidsji-eilanden.

Al deze analogieën, welke nog met vele voorbeelden vermeerderd kunnen worden, wijzen er op, dat de Afrikaansche en Australische Negers de beginselen hunner beschaving waarschijnlijk uit dezelfde bron geput hebben, of dat zij misschien in een gemeenschappelijk vaderland de eerste beginselen der beschaving ontvangen hebben.

Dat gemeenschappelijk vaderland, de oorspronkelijke woonplaats van het Negerras, zou dan misschien in Zuid-Azië moeten gezocht worden, vanwaar de eene helft in zuidwestelijke richting naar Afrika, de andere helft in zuidoostelijke richting naar Australië verhuisd is.

Wat wij hier aanvoerden, is geen historie, doch hypothese. Maar die hypothese stemt overeen met de feiten, welke de historie vermeldt. In historischen tijd toch

hadden nog herhaaldelijk groote volksverhuizingen uit Azië naar Afrika plaats, doch van het omgekeerde is niets bekend. Wij herinneren slechts aan de invallen der Hyksos in Egypte, 2100 j. v. Chr., aan de Israëlieten, die zich in Egypte vestigden, aan de tochten der Arabieren in Noord- en Oost-Afrika, 641 j. n. Chr., enz., alle bewijzen, dat de volkenbeweging zich in historischen tijd naar Afrika gericht heeft, zoodat dit niet onwaarschijnlijk ook in voorhistorischen tijd het geval was.

Was Afrika tijdens dat binnentrekken onbewoond? Het schijnt ons toe, dat het verhuizen van Aziatische volken naar Afrika langzaam en als met groote golven van tijd tot tijd geschiedde. Dit proces, dat eeuwen duurde, zal een vermenging met of verdrijving van de oorspronkelijke Afrikaansche bewoners ten gevolge gehad hebben. Uit dat mengingsras zijn de Afrikaansche Negerstammen van Centraal-Afrika ontstaan. In Zuid-West-Afrika, in een uithoek des lands, waar de onvruchtbare steppen der Kalahari door niets aanlokten, heeft zich nog een gedeelte der oorspronkelijke Afrikaansche bevolking staande gehouden, weinig vermengd met de binnendringers. Dit zijn de Bosjesmannen en Hottentotten, een treurige en vervallen volkenruïne der oudste bewoners van dit werelddeel. En de licht gekleurde dwergstammen, o. a. de Akká, Bongo, Watua e. a., welke in Centraal-Afrika als zwakke, nietige individuen in kleine groepen verstrooid wonen, zijn misschien eveneens te beschouwen als de versnipperde reste's van het oorspronkelijke volk, welke zich in de wouden van het Kongo-gebied hebben staande gehouden.

De oorspronkelijke bewoners van Afrika moeten op een zeer lagen trap van ontwikkeling hebben gestaan. Hun hoofdmiddel van bestaan zal gezocht moeten worden in de jacht, zooals die nog bij Bosjesmannen en Dwergstammen de hoofdzaak is; de landbouw en veeteelt werden eerst ingevoerd door de nieuwe bewoners.

Het nieuwe, in Afrika ontwikkelde ras maakt de kern der bevolking van het werelddeel uit. Op den laagsten trap staan de Bosjesmannen en Hottentotten, en van dezen gaat de lijn naar boven tot de bewoners van noordoost-Afrika, die het minst de oorspronkelijke bewoners in zich hebben opgenomen en het meest onder Aziatische of Europeesche invloeden stonden. Deze opklimming valt zoowel uit het lichaamsuiterlijk als uit de geestelijke eigenschappen af te leiden.

Hoewel dus de Negers misschien niet als de autochthonen van Afrika moeten beschouwd worden, kan toch niet worden ontkend, dat zij in Afrika geworden zijn, wat zij zijn. Dit werelddeel met zijn natuurlijke gesteldheid, ligging, klimaat, voortbrengselen, enz., heeft het Negerras doen ontstaan, doen worden, zooals het is. In dit opzicht zijn zij de kinderen des lands, evenzeer als de Bosjesmannen en de Hottentotten.

* * *

Slaan wij nog een enkelen algemeenen blik op de cultuur, de maatschappelijke en sociale verhoudingen der bewoners in Afrika.

Het is wel opmerkelijk, dat de arbeidslust der Negers over 't geheel hooger staat in de centrale gedeelten des lands dan aan de randen. Schweinfurth verklaart dit verschijnsel hieruit, dat aan de grenzen van het gebied de Negers zich gemakkelijker door den handel van alles kunnen voorzien, zoodat zij de inspanning, om zelf alles te vervaardigen, niet noodig hebben. Daarenboven oefende de slavenhandel zijn nadeeligen invloed het sterkst uit in de grensgewesten, waar tevens de invoer van spiritualiën medewerkt, om de reeds geringe energie der Negers geheel te verdooven en hen in lusteloosheid en bandeloosheid te doen verzinken.

Over 't geheel is de Neger traag van natuur. Het streven, om te scheppen, te vorschen en te zorgen voor de toekomst, den Germanen zoo eigen, is hem geheel onbekend. Zonder prikkel van buiten blijft hij het liefst in zijn rustige rust voortdommelen. En zelfs de historische invloeden van buiten waren niet in staat, diep in zijn karakter door te dringen. Ook bij de aanraking met de Europeanen blijft de bewoner van Afrika in zijn wezen dezelfde, of liever, verbetert hij er zelfs niet op. Men heeft niet zelden opgemerkt, dat meer de slechte dan de goede gewoonten der Europeanen door de Negers werden overgenomen.

De beschaving der Afrikaansche volken heeft bovenal een materieel karakter, en hierin ligt haar eigenaardigheid. De landbouw en veeteelt, die het hoofdbedrijf uit-

maken van de bevolking en welke bij geringe ontwikkeling van staatkundige en religieuse inrichtingen schier uitsluitend zijn gedachten in beslag nemen, zoover voor er van nadenken sprake kan zijn, geven iets gedrukts en zwaars aan het geheele bestaan. Men zorgt enkel voor de eerste behoeften des levens, doch gedachten aan iets hoogers openbaren zich zelden. Hoewel de Neger niet zoo dom is als men langen tijd meende, komt hij er uiterst zelden toe, om zich boven het normale peil te verheffen, zooals bijv. de oud-Amerikanen. De Afrikaansche Neger heeft geen ontwikkelde mythologie zooals de Polynesische; hij heeft geen schrift en heeft niets monumentaals voortgebracht; er is niets, wat aan hooger kunst doet denken.

* * *

De huiselijke toestanden der Afrikaansche volken zijn geheel van die der Kaukasiërs verschillend. Het huwelijk is bij de meeste volken een reëele handel, de vrouw een koopwaar, die men van de ouders voor een bepaalden prijs tracht te verkrijgen. Dit neemt echter niet weg, dat er ook hierbij voorbeelden van toewijding en liefde voorkomen.

Het leven der vrouw bij de Afrikaansche volken is echter over 't geheel niet gelukkig. Eenmaal gekocht wordt de veldarbeid hoofdzakelijk door de vrouw verricht, terwijl de echtgenoot naar raadsvergaderingen gaat, bij den bierkroes zit, krijg voert, ter jacht gaat of in luiheid rondslentert en zich door zijn vrouwen laat bedienen. Slechts bij enkele stammen, o. a. bij de Funje, Schilluk, Nuer en Bari, is de man ook in den landbouw of de veeteelt behulpzaam.

De polygamie of veelwijverij is bij de Afrikaansche volken algemeen, zoowel bij de heidenen als bij de Mohammedanen. De vorsten van enkele stammen bezitten een groot aantal vrouwen. Meestal hebben de vrouwen elk afzonderlijk haar huishouding, bijv. in Sennaar. Ook bij de Zulu-Kaffers heeft iedere vrouw haar eigen huis en tuin. De vrouw wordt bij hen voor een geschenk van 5 à 10 stuks vee van de ouders gekocht en daarna als een slavin van den man beschouwd. Bij de nomadiseerende Arabische stammen van de Sáhara wordt de vrouw eveneens als slavin beschouwd, maar zij geniet daar tevens zekere vrijheden, vooral wanneer zij jong is en er bekoorlijk uitziet. Doch zoodra de bloeitijd verstreken is, daalt zij geheel af tot den rang van dienares van den echtgenoot en zijn nieuwe, jongere vrouwen, die de plaats der eerste innemen.

Bij den Berberstam der Tuaregs in de Sáhara nemen de vrouwen reeds een vrij hoogen rang in. Hoewel zij Mohammedanen zijn, heerscht er toch de strengste monogamie en bezitten de vrouwen zelfs een zekeren graad van wetenschappelijke ontwikkeling, zoodat men er zelden een vrouw aantreft, die niet lezen en schrijven kan. De toestand der vrouw bij de overige Berberstammen is minder gunstig; hun huwbare meisjes prostitueeren zich zelfs in de steden, om een huwelijksgift te verdienen, en hoe aanzienlijker die is, des te eerder loopen zij kans te huwen.

Bij enkele Afrikaansche stammen bezitten ook de vrouwen eenige voorrechten. Zelfs is in het binnenland het voorkomen van polyandrie of veelmannerij geconstateerd. Bij de Hassanijeh (Bedja) mag de vrouw op elken derden dag haar gunst aan een vriend schenken. In het gebied van de Witte Nijl worden de vrouwen in den oorlog gespaard, en ook de behandeling der vrouwen bij de Mahdi-Negers in Centraal-Afrika wordt door Felkin geroemd. „De vrouwen worden door de mannen met hoffelijkheid en achting behandeld. Zij eten gelijktijdig met de mannen, doch niet van dezelfde tafel. Elke krenking eener vrouw wordt gewroken en is niet zelden aanleiding tot oorlog." 1)

* * *

Wat de religie betreft, huldigen de volken van het N.W., N. en N.O. de leer van Mohammed. Ongeveer op 10° N.Br., in het O. in Somaliland op ongeveer 0°, vangt het Heidendom aan, waartoe de overige Afrikaansche volken behooren. Het Christendom heeft in Afrika weinig aanhangers verworven; het wordt bijna uitsluitend

1) Zie verder: Ploss-Bartels, Das Weib in der Natur-und Völkerkunde, 1895.

gevonden in het zuiden, bij de Europeesche kolonisten. Wel zijn sedert lang de zendelingen onder de Heidenen werkzaam, om hen tot het Christendom te bekeeren; wel vermeldt de geschiedenis, dat in de Portugeesche bezittingen bij de Kongo tijdens de ontdekking op één dag duizenden gedoopt werden, doch de resultaten van dat streven schijnen niet evenredig aan de daarvoor bestede uitgaven geweest te zijn.

De Heidensche godsdienst is bij vele stammen een onontwikkeld fetischme met toovenaars, heksen, regenmakers, enz., waarbij zich op enkele plaatsen der westkust de dierendienst, een vereering van luipaarden en slangen, aansluit. Wij zullen dit onderwerp hier niet verder behandelen, wijl wij daarop bij de beschrijving der afzonderlijke volken terugkomen.

* * *

De Afrikaansche inboorlingen van verschillende nationaliteit zijn als voor den handel geboren, zegt Hartmann. De Egyptenaren, de Magrebiner, de Bedja, Abessiniërs,

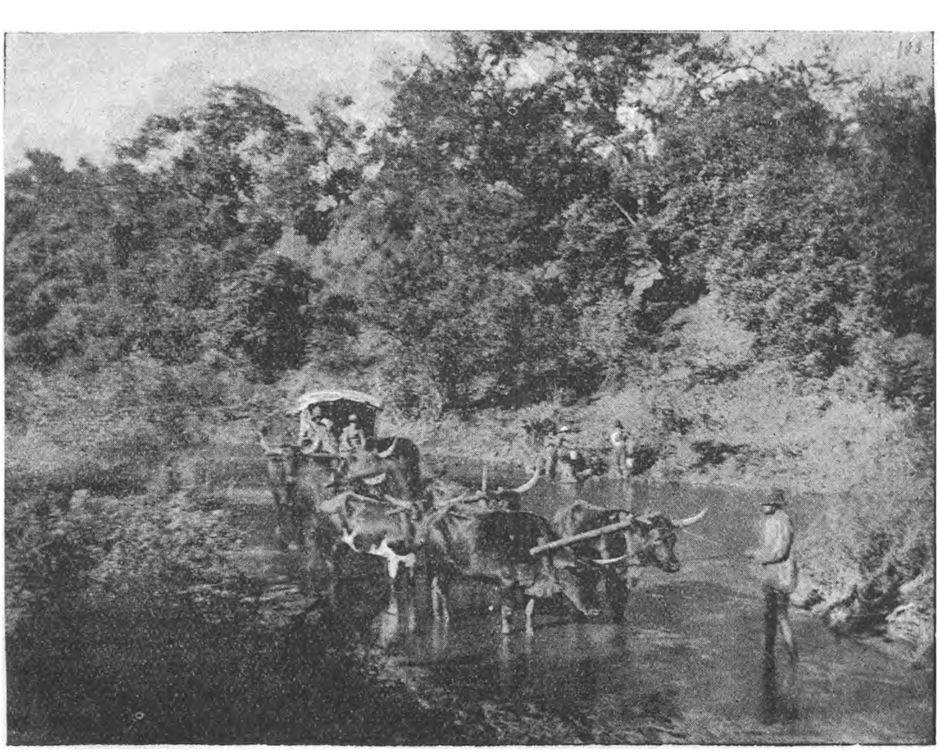

HET VERVOER IN ZUID-AFRIKA MET DEN OSSENWAGEN.

de Negers, zij allen vereenigen sluwheid met welsprekendheid en taaiheid, welke eigenschappen voor handelsgeschiktheid noodzakelijk zijn. De inlandsche bevolking kent zeer goed de waarde van het geld en van de voorwerpen, die als ruilmiddel in plaats van geld gebruikt worden. Gierig, tot vrekkig toe, hechten zij zich aan het verkregen bezit; het winnen van geld en het verkrijgen van bijzondere voordeelen is de lust van alle volken.

De handel met de inlandsche volken is voor de Europeanen aanvankelijk moeielijk. De Neger is gewoon aan lang praten en dingen en verbeuzelt daarmede veel tijd en woorden, als om de tegenpartij af te matten. Daardoor is de handel met de Negers

een zaak van bijzonder veel geduld en takt; wie eenmaal den Negersmaak weet te treffen, kan met hen overweg.

Hoewel in het algemeen de Neger slechts détailhandelaar is, treft men onder hen ook wel groote kooplieden aan met uitgebreide zaken. Dezen vindt men bovenal in die gewesten, waar waren voor de wereldmarkt voorkomen, als goud, ivoor, palmolie, grondnoten, copal en Arabische gummi, huiden, enz. In vele streken zijn de hoofden der stammen de eerste of wel de eenige kooplieden, die zich het monopolie van den handel in enkele waren toeëigenen. Bij andere Afrikaansche volken vormen daarentegen de kooplieden een afzonderlijken stand; bij nog weer anderen handelt en verkoopt ieder en bestaan er geen afzonderlijke kooplieden.

De markten zijn belangrijke instellingen in Afrika; daar ontwikkelt zich het eigenaardige Afrikaansche volksleven. Bij voorkeur worden de markten gehouden op een hoog gelegen plek, een lagen heuvel, door boomen omringd; zelden liggen de marktplaatsen onmiddellijk nabij en nimmer in één dorp. Honderden van inboorlingen komen hier niet alleen uit den omtrek, doch ook van verderaf gelegen plaatsen samen, om elkander huisdieren, veldvruchten en andere voedingsmiddelen te verkoopen, alsook om gereedschappen en verschillende zaken in te ruilen. Op de markten worden de produkten des lands bij elkander gebracht voor de karavanen, en door deze worden ze weer naar de factorijen der buitenlanders of naar de kustplaatsen vervoerd.

De groote markten zijn ware beurzen, waar alles met een zekere orde toegaat. De kleinhandel geschiedt hier hoofdzakelijk door de vrouwen. De mannen uit alle klassen der maatschappij zijn er echter ook vertegenwoordigd. Zij legeren zich op den marktdag bij voorkeur in de schaduw en laten de kalebassen met palmwijn ijverig rondgaan. Hier knoopen zij kennis aan, hier worden nieuwtjes besproken, en politiek, want ook daaraan doet de Neger, wordt er eveneens behandeld.

Het bezoeken der markten is voor vele Negers een middel, om den hun aangeboren reislust te bevredigen. Niet zelden ziet men de Negerkooplieden groote reizen maken, om slechts een kleinen handel te drijven of geringe inkoopen of verkoopen te doen. Voor de Mohammedaansche volken van Noord-Afrika dient de pelgrimsreis naar Mekka tevens, om onder weg handelsspeculatie uit te voeren. De Koran laat dit vrij toe. De Djaalin, die niet alleen in kleine industrie-artikelen, maar ook in drogerijen en artsenijen handelen, staan hierin bovenaan.

Het handelsverkeer aan de kusten wijkt uit den aard der zaak af van dat in het binnenland. Daar zijn het de Europeanen en in het oosten ook de Arabieren, die er wijziging in hebben gebracht. De Europeesche kooplieden hebben op daarvoor gunstig gelegen plaatsen factorijen gebouwd en zijn met deze zelfs diep in het land doorgedrongen. Die factorijen zijn de middelpunten, waarheen de handelskaravanen der inlanders zich bewegen, om er hun ruilingen te volbrengen. De handelschef der karavaan onderhandelt met het hoofd der factorij en ruilt Europeesche artikelen voor de waren des lands, die de karavaan op de markten heeft verzameld.

Bij de Europeesche bevolking van Zuid-Afrika is het handelsverkeer uit den aard der zaak weer anders geregeld. In den laatsten tijd brengt de aanleg van spoorwegen hier in vele gedeelten een groote omkeering, en ziet men er Europeesche toestanden ontstaan. Doch ver van de spoorlijnen heeft de handel nog in hoofdzaak plaats, zooals dat voor korten tijd algemeen was.

Langs de eenzaam gelegen dorpen en boerenhoeven van de Transvaal trekken kooplieden met groote ossenwagens rond, die als het ware verplaatsbare magazijnen vormen. Zoo bezoeken zij niet alleen de Blanken, doch ook met Kaffers, Bechuanen en Hottentotten wordt geschacherd, geruild, enz. Vooral in de kerkdorpjes heeft na de godsdienstoefening, die, als er een geliefd prediker optreedt of avondmaal gehouden wordt, de Boeren van verre afstanden bij elkander brengt, een levendig handelsverkeer plaats. De Europeesche kerkmissen, die later kermissen werden, vindt men hier nog in het eerste stadium van ontwikkeling.

Het vervoer der handelsartikelen ging in Afrika, waar de rivieren weinig voor bevaring geschikt waren, waar de zee geen inhammen vormde en de scheepvaart zoo goed als niet tot ontwikkeling kwam, met groote moeielijkheden gepaard. Hierdoor bleef het vervoer er tot den nieuwsten tijd zijn primitieve vormen bewaren.

In Noord-Afrika tot ongeveer 10° N.Br. heeft men nog het karavanen-transport met den kameel, zooals dat eeuwen lang heeft bestaan. Het karavanen-verkeer staat in deze streken onder strenge contrôle, gedeeltelijk van de kooplieden zelf, gedeeltelijk van de besturen der landen, waardoor de karavanenwegen loopen. Die karavanenwegen hebben niet zelden eeuwenlang dezelfde routen; echter is in den laatsten tijd in het noorden een verlegging op te merken.

In West-Afrika wordt voor die gedeelten, welke bevrijd zijn van de tsetse (een vlieg, welker steek doodelijk is voor het rund), de os veel als reismiddel gebezigd. In het Somali- en Gallaland in het oosten is het reizen met paard en kameel mogelijk, en in het midden van Oost-Afrika wordt de ezel gebruikt.

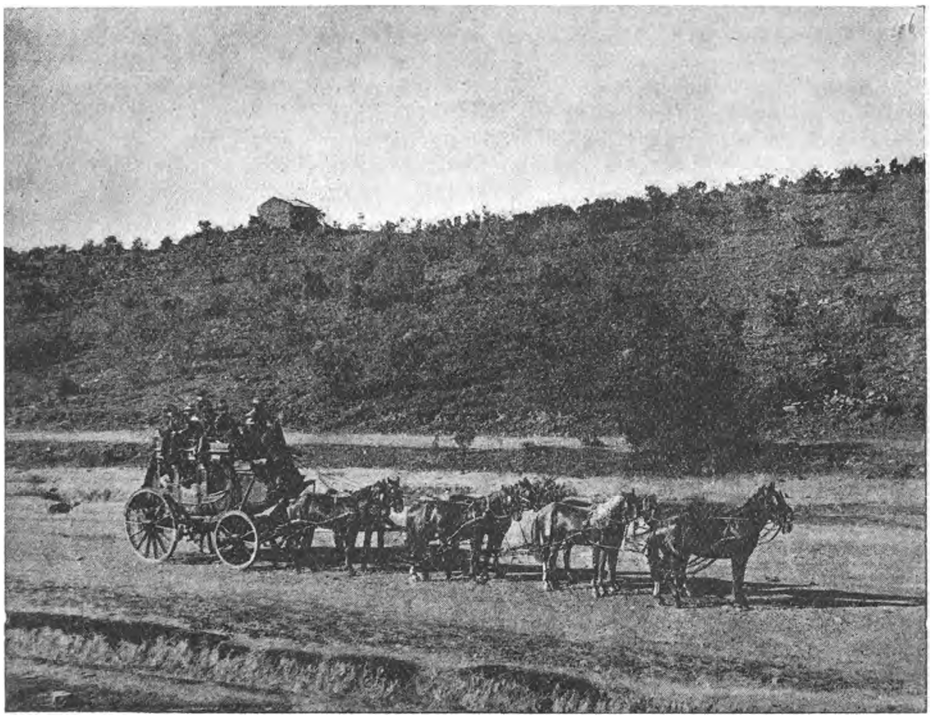

HET REIZEN MET DE POSTKOETS IN ZUID-AFRIKA.

In Zuid-Afrika geschiedt het vervoer in de Kaapkolonie, Natal en de Republieken meest met ossenwagens, door 6—24 ossen getrokken. Een meer ontwikkeld vervoermiddel is reeds de postkoets (zie fig. hierboven). In den laatsten tijd werden hier ook spoorwegen aangelegd.

Overigens heeft in Afrika het vervoer meest plaats door menschelijke dragers. Uit alle stammen worden deelnemers voor de transportkaravanen geworven, die de lasten van ongeveer 50 pond op het hoofd dragen. Onder leiding van een aanvoerder trekt de transportkaravaan, die soms wel uit 3000 personen bestaat, welke voor de veiligheid gedeeltelijk gewapend zijn, langs de smalle voetpaden door bosschen en savannen. Een kleine voorhoede komt gewoonlijk twee à drie dagen vóór de eigenlijke karavaan aan en bericht de nadering van den stoet, waarvoor de noodige levensbehoeften in gereedheid worden gebracht. Als de karavaan bij een factorij of in een stadje aankomt, heerscht er groote drukte en vangt het levendige onderhandelen over de ruilingen weldra aan, dat dagen of weken kan duren.

* * *

Een wonde plek aan het maatschappelijk leven der Afrikaansche volken is nog de slavernij en de slavenhandel, met de daarmede gepaard gaande onmenschelijke praktijken.

De slavernij, die ook in het oude Griekenland en Rome bestond en in het begin der middeleeuwen nog over geheel Europa verbreid was, ook bij de Germaansche volken, is in Afrika eveneens een zeer oude instelling. Doch terwijl elders de slavenhandel spoedig voor menschelijker beginselen moest wijken, bleven in het geïsoleerde Afrika de slavernij en de slavenhandel tot op dezen tijd voortduren, ook al is de slavenuitvoer van de westkust, vooral door Engeland's bemoeiing, geheel opgehouden. De slavernij wordt zelfs gesteund door den Islam, welke haar toelaat. Oorspronkelijk strekte de betrekking van slaaf zich enkel uit tot de krijgsgevangenen. Daarbij kwamen zij, die wegens schulden zichzelf als slaaf gaven of verkochten, de kinderen, die door de ouders verkocht werden, enz. In Noord-Afrika (Algiers, Tunis, Tripoli, Marokko) was de slavenhandel met de zeerooverij verbonden.

Sedert zeer ouden tijd plachten de nomadische stammen der Sáhara de Negers uit den Sudan te rooven of van de hoofden te koopen en dezen werden aan de bewoners der Middellandsche Zeekust weer verhandeld. Naar men meent, zouden in 1434 voor het eerst te Lissabon Negers te koop zijn aangeboden. Ook in Spanje vond dit voorbeeld navolging en in de 16e eeuw waren de slavenmarkten op het Pyreneesche schiereiland aan de orde van den dag. Doch eerst na de ontdekking van Amerika kwam de handel in Negerslaven tot bijzonderen bloei. Karel V schonk in 1517 aan Vlaamsche schepen het privilegie, jaarlijks 4000 Afrikaansche Negerslaven in Amerika in te voeren, en dergelijke assiento's (verdragen om slaven te leveren) werden met verschillende landen gesloten. Daardoor ontwikkelde zich het gruwelijke bedrijf van den slavenhandel, d. i. het willekeurig vervoer dier ongelukkige wezens naar vreemde landen, wat op een wijze geschiedde, die tegen de eenvoudigste beginselen van humaniteit streed.

Al hebben de Europeanen de slavernij en den slavenhandel niet doen ontstaan, zij mogen niet de schuld van zich werpen, dien slavenhandel tot een gruwelijk bedrijf te hebben gemaakt, door duizenden Negers uit hun vaderland te ontvoeren. Zoolang de slaven een begeerlijk uitvoerartikel vormden op de wereldmarkt, waren de ijselijke slavenjachten in Afrika gewone feiten en was niemand veilig voor verraderlijke hebzucht.

De slavenhandel moest de Negermaatschappij wel drukken en de ontwikkeling van hooger gevoelens noodwendig belemmeren.

Geheel verschillend van den slavenhandel is het karakter der huisslavernij. De slaaf, die in dezen toestand verkeert, heeft het over 't geheel niet slecht en wordt veelal beschouwd als een bediende; zelfs is het in de Mohammedaansche landen wel voorgekomen, dat Mohammedaansche slaven voor hun meesters offerden of een pelgrimstocht naar Mekka volbrachten. Vele inboorlingen zouden zonder dezen toestand, waarin zij geboren en opgevoed worden, ongelukkige schepselen zijn; werden zij plotseling vrijgelaten, dan zouden zij te gronde gaan.

Het schrikkelijke der slavernij is echter de slavenvangst, de slavenjacht en het slaventransport, dat in de gewesten van de Boven-Nijl nog plaats heeft. Nog altijd worden daar door Arabische handelaren slaven uitgevoerd. Ten westen van de Boven-Nijl, ten zuiden van het Tsad-meer en langs de groote meren heeft de slavernij nog haar ongunstigste karakter. In deze streken gaat de slavernij met den ivoorhandel samen. De voorraad ivoor uit het binnenland moet naar de kust vervoerd worden en daar kameelen, ossen noch paarden kunnen gebruikt worden, moet dit vervoer door enorme menschen-menigten geschieden. Daarvoor worden de slaven genomen en de vreeselijkste slavenjachten zijn hiervan het gevolg. Om een tiental menschen te vangen, worden niet zelden een honderdtal gedood; de slavenjagers vernielen dorpen en landerijen en ontvolken geheele gewesten. Men meent, dat alleen door de slavenjachten in Afrika jaarlijks een half millioen menschen gedood werden.

In de 17e en 18e eeuw was de slavenuitvoer aan de westkust een tak van handel, die groote voordeelen opleverde, zoowel aan Europeesche regeeringen als aan de slavenhandelaars. De privilegiën, om Negers in de Amerikaansche koloniën te mogen invoeren, werden voor hooge sommen gekocht. Toen Engeland bij den vrede van

Utrecht in 1713 het recht van slaveninvoer in de Spaansche koloniën behield, beschouwde het dit als een van de gewichtigste voorwaarden.

Aan de West-Afrikaansche kust werden de ongelukkigen gekocht of geroofd en bij 200 à 300 te zamen tusschendeks op een schip gebracht. Hier werden ze twee aan twee aan elkander gebonden en zoo dicht op elkander gepakt, dat zij zich nauwelijks verroeren konden. Niet zelden bereikte slechts de helft der slaven levend het nieuwe land, terwijl de andere helft in ellende onderging op de treurige reis.

De menschelijkheid moest in het beschaafde Europa wel in opstand komen tegen dit bedrijf. In Engeland, dat zooveel voordeelen van den slavenhandel had genoten, openbaarde de oppositie zich het krachtigst, sedert 1773 bovenal geleid door William Wilberforce. De invloed der nieuwe leer van het natuurrecht, de liberale inzichten in de staatsleer, zij werkten met de toenemende humaniteitsbeginselen samen, om in de eerste helft dezer eeuw den slavenhandel en de slavernij in de meeste landen van Europa op te heffen, en Britsche kruisers bewaakten de westkust van Afrika, om daar den uitvoer te belemmeren. Sedert is die daar geheel opgehouden.

Door het voortdringen van den Europeeschen invloed naar het binnenland van het zwarte werelddeel worden ook daar de slavenhandel en de slavenjacht wel beperkt. Het uitroeien zal echter nog jaren duren en kan alleen door medewerking der inboorlingen tot stand komen.

* * *

Uit het bovenstaande is reeds af te leiden, dat de omstandigheden en eigenschappen van land en volk in Afrika niet samenwerkten, om het ontstaan van vaste en duurzame staats-organisaties te bevorderen. Een enkele blik op de geschiedenis der Afrikaansche volken leert ons reeds, dat hier slechts weinig duurzame staten ontstaan zijn. Alleen in het noorden, dat wij wegens den vreemden invloed van het eigenlijk Afrika moeten scheiden, vindt men staten, die een lange geschiedenis bezitten: als Egypte, enz. Doch in het overig Afrika zijn staten meestal voorbijgaande verschijnselen geweest, die stonden en vielen met de macht van den koning of het opperhoofd.

De Afrikaansche rijken hebben zich niet ontwikkeld door de macht des volks. Meestal was de geschiedenis in hoofdzaak deze, dat een dapper en eerzuchtig opperhoofd van den een of anderen stam zijn lieden ten krijg aanvoerde tegen de naburen, overwinnend verder trok en daardoor groote landstreken en tal van stammen aan zijn macht onderwierp. Op deze wijze zijn de rijken van Moselekatse, van Chaka en Dingaan en andere Negerkoningen tot stand gekomen. Afrikaansche rijken ontstonden niet; zij werden gemaakt, meestal door één persoon, en zij gaan te gronde, als die persoon zijn macht verliest of door zwakker hoofden wordt opgevolgd. Daarmede stemt historisch overeen, dat de macht er meest in handen van één persoon berust.

Afrika is aldus een werelddeel geworden van vorsten-absolutisme en despotisme, van een bewegelijk, onrustig en onvast staatsleven. Elk rijk is een voorbijgaand, tijdelijk verschijnsel en wordt vroeger of later weder door een of meer andere rijken vernietigd of daarin opgenomen. Elke organisatie is gewoonlijk van korten duur, en hoe langer ze stand houdt, des te drukkender wordt zij. Dit is een gevolg van het absolutisme, dat zoo licht in despotisme overgaat.

De regeering wordt in alle inlandsche staten meer of minder despotisch gevoerd. De absolute macht van de vorsten wordt soms nog beperkt door gewoonterechten. Wijl de meeste staten door verovering ontstaan zijn, heeft zich niet zelden een feudaalwezen ontwikkeld, met een bevoorrechten stand.

Het patriarchaal bestuur van erfelijke hoofden in kleine dorpsgemeenten is er nog ver verbreid. Aan de Boven-Nijl, in den Sudan en in Centraal-Afrika vindt men uitgestrekte gewesten, enkel uit kleine rijkjes bestaande, waarbij elk grooter staatsverband ontbreekt. Soms bracht gevaar van buiten een groot aantal dier kleinere staatjes tijdelijk tot elkander, doch dit was meest van korten duur. De versnippering des lands maakte de inbezitneming door Europeanen dikwijls gemakkelijk.

Grooter rijken ontstonden door oorlog en roof, zeiden wij. De hebzucht en eerzucht van het stamhoofd zijn dikwijls het eenig motief, om met zijn volk ten krijg te

trekken en de naburen te verontrusten. Daardoor is geen stam veilig, geen bezit zeker, geen rust te vertrouwen. Het land, dat heden nog in vreedzame rust ligt, is morgen misschien het woeste krijgstooneel. Roovervolken als de Zulustam der Watuta verontrustten twee jaren lang een gebied van 20.000 vierk. mijlen; hun opperhoofd Mirambo zou misschien voor korten tijd een rijk gesticht hebben, ware hij langer in leven gebleven.

De onzekerheid in het staatsleven en de daarmede gepaard gaande onzekerheid van bezit zijn van grooten invloed geweest op de beschavingsgeschiedenis dezer volken. Niets was er, wat van het eene geslacht op het andere bleef bestaan, en geen aandrift gevoelde men, om iets voor de onzekere toekomst tot stand te brengen of te sparen. Een doelbewust streven ontwaakte niet onder deze omstandigheden, of het moest voor het oogenblik zijn. De stilstand op elk gebied van beschaving wordt hierdoor verklaarbaar.

De rijkjes in Afrika zijn groot in aantal, doch over 't geheel klein van omvang, zeiden wij. Stanley verhaalt o.a., dat hij bij zijn Kongo-expeditie met niet minder dan 450 onafhankelijke hoofden verdragen had gesloten. Door dien toestand wordt het reizen en handeldrijven dikwijls zeer bemoeielijkt. Elke koning heeft zijn eigen inzichten en zijn eigen wenschen, om voordeel van het verkeer te trekken. De grenzen van hun gebied zijn veranderlijk en moeielijk te kennen.

Die kleine rijkjes in Afrika met hun stamhoofden geven misschien een voorbeeld van de wijze, waarop men zich het ontstaan der eerste staatsgemeenschap denken moet in den aanvang der geschiedenis.

* * *

Een doorloopende staatkundige geschiedenis van Afrika valt niet te schrijven. Wij willen slechts enkele feiten noemen uit die geschiedenis, welke het bovengezegde bevestigen.

Als de eerste geregelde staatsorde in Afrika valt Egypte in het oog. Onder de Farao's tot hooge macht en grooten bloei gekomen, viel dit rijk achtereenvolgens in handen van Perzen, van Alexander den Groote en zijn opvolgers, en eindelijk van de Romeinen, die hun macht over het geheele noorden van Afrika uitbreidden. Ook het vroegere Karthaagsche rijk ging onder in het Romeinsche. Na Rome volgde de heerschappij van Byzantium, tot in het midden der 7e eeuw de Arabieren geheel Noord-Afrika van de Nijl tot Marokko overstroomden en zelfs in het zuiden tot de Sáhara hun macht uitbreidden.

De Arabische heerschappij in Noord-Afrika werd in het begin der 16e eeuw hoofdzakelijk weder vernietigd door de Turken, die hun gezag hier vestigden. Toch bleef ook na dien tijd de commerciëele betrekking met de Arabieren bestaan.

Aan de oostkust breidden de Arabieren in de 15e eeuw hun macht uit tot voorbij Mombas. In dien tijd vond men bij de Zambezi den machtigen stam der Makalanga, onder een opperhoofd, dat de „monomotapa" geheeten werd. Deze laatste naam gaf aanleiding tot een nog veel voorkomend misverstand, nl. dat men hiermede een landstreek in dit gebied aanduidt. Ook de Makalanga waren door oorlog met elkander vereenigd, maar in den tijd, dat de Portugeezen het eerst deze kust bezochten, begon het rijk reeds weder te verbrokkelen en voerden de deelen oorlog tegen elkander. De Makalanga waren hooger ontwikkeld dan de omringende volken; zij verkregen jaarlijks een groote hoeveelheid goud door het wasschen van den grond.

In denzelfden tijd drongen de Galla's uit hun woonplaatsen aan den bovenloop der Tana naar Abessinië en Boven-Egypte in het noorden, en naar de westoevers van het Ukerewe-meer in het westen voort, waar zij het rijk Kittaro grondvestten, dat zich later in de rijken Uganda en Unjoro oploste.

Aan de oevers van de Kongo vonden de Portugeezen bij de ontdekking een groot rijk, dat echter even snel te gronde ging, als het ontstaan was. Ten zuiden van de Midden-Niger stichtten de Madinka in de 13e eeuw het groote rijk Melli, dat in de 15e eeuw onder de heerschappij der Sonrhai kwam en zich tot het Tsadmeer uitstrekte, doch nog geen eeuw later weder vernietigd werd door den heerscher van Marokko. Ook deze heerschappij duurde echter niet lang. In het begin der 19e eeuw

toch drongen de Fulbe van de Senegal als veroveraars in den Sudan en grondvestten eenige machtige rijken, waarvan enkele nog bestaan.

* * *

De politieke kaart van Afrika kon, bij gemis van machtige binnenlandsche staten, gemakkelijk door vreemde mogendheden of machten gewijzigd worden. De onvaste inwendige toestanden der volken leidden als vanzelf tot verdeelingen des lands door Europeesche koloniale mogendheden.

De eerste verdeeling der onbekende wereld onder Europeanen geschiedde door Paus Alexander VI in 1493, toen deze tusschen de Spaansche en Portugeesche bezittingen als grens aanwees de lijn van pool tot pool loopend op plm. 6° W. L. en 100 mijlen ten W. van de Azoren en de Kaapverdische eilanden. Alle te maken ontdekkingen ten westen dezer lijn werden aan Spanje, die ten oosten dezer lijn aan Portugal toegewezen. En nog tot op onzen tijd heeft Portugal zich aan de fictie vastgeklemd, dat op grond van genoemd edict de onbekende landen van Afrika aan Portugal zouden behooren. De overige mogendheden erkenden evenwel dit recht niet.

Een nieuwe verdeeling van Afrika onder Europeesche mogendheden ving aan met den tocht van Napoleon I naar Egypte in 1798. Sedert dien tijd is Egypte in werkelijkheid een Europeesche provincie geworden, waar Fransche met Engelschen invloed afwisselde.

In Zuid-Afrika verkreeg Engeland voor goed in 1814 de vroegere Nederlandsche bezitting der Kaapkolonie en zette daarmede voor het eerst vasten voet in Afrika. Frankrijk verwierf na 1830 in het noorden Algiers en breidde daar zijn gezag in 1881 mede uit over Tunis. In de eerste helft dezer eeuw verminderden de Spaansche bezittingen in Afrika tot enkele onbeteekenende overblijfselen bij de straat van Gibraltar (Ceuta) en aan de N.-W. kust (Kaap Bojador tot Kaap Blanco), de Kanarische eilanden en de eilandjes Corisco, Fernando Po en St. Thomé in de Golf van Biafra. De eens zoo aanzienlijke bezittingen van Portugal aan de west- en oostkust van Centraal-Afrika daalden tot een nominale bezitting, welke gedeeltelijk meer op de kaart dan in werkelijkheid bestond.

Engeland breidde gedurende denzelfden tijd zijn bezittingen in Afrika uit in Sierra Leone, aan de Goud- en Slavenkust, aan den Nigermond en in Zuid-Afrika, om de Boeren-republieken meer in te sluiten. Frankrijk verwierf bezittingen in Senegambië.

Toch was er in het midden van deze eeuw weinig belangstelling in Europa voor Afrika. De koloniale machten behielden, wat zij hadden, verzekerden dat gebied door verdragen, doch dachten niet aan uitbreiding.

Een nieuw tijdperk der koloniale politiek brak in Europa aan na 1870. De algemeene bloei van handel, nijverheid en landbouw in Europa, een overspanning na den Fransch-Duitschen oorlog, deed vele mogendheden naar koloniën omzien, teneinde afzetsgebieden te vinden voor de rusteloos arbeidende fabrieken.

Door dien wedijver, om koloniën te verwerven, werden Duitschland, Britannië, Frankrijk, Italië en zelfs België aangegrepen, en het oog moest wel vallen op Afrika, dat nog onverdeelde gewesten op de kaart vertoonde. Wetenschappelijke vereenigingen werden in onderscheidene landen opgericht, om het onbekende werelddeel te onderzoeken; ontdekkingsreizigers werden pioniers, die de overbrenging van Europeesche vlaggen voorbereidden 1). En de Europeesche staatkunde, die in het stelselloos grijpen naar koloniaal bezit gevaren zag voor de toekomst, bracht orde in dit streven door een nieuwe deeling van Afrika vast te stellen op internationale conferenties, zooals die in 1884 en '85 te Berlijn en in 1893 te Brussel gehouden werden. Hier werden de bestaande inbezitnemingen bevestigd, nieuwe aangewezen, en de grenzen van ieders spheer op de kaart geteekend. Aldus ontstonden de „interessenspheren" in het donkere werelddeel, welke allengs in bezittingen overgingen. Op die wijze werd ook door het initiatief van den ondernemenden koning der Belgen, Leopold II, in het hart van Afrika de groote Kongostaat opgericht.

---

1) Zie nader hierover: Dr. H. Blink, Het Kongoland en zijn bewoners in betrekking tot de Europeesche Staatkunde en den handel. 1891.

Wij laten hier een overzicht volgen van de uitgebreidheid der Europeesche bezittingen in Afrika, zooals die in 1876 bestond en in 1893 op het Congres te Brussel werd vastgesteld:

MOGENDHEDEN.	Oppervlakte van het bezit in 1876.	Oppervlakte van het bezit in 1893.
Groot-Britannië.	761 381	4 659 091 K.M².
Frankrijk.	733 479	3 338 216 „
Portugal	1 799 363	2 336 416 „
België	—	2 241 250 „
Duitschland	—	2 168 100 „
Turkije.	3 367 930	2 027 300 „
Italië	—	815 817 „
Spanje	9 480	709 689 „
Totaal. . . .	6 671 633	18 295 879 K.M².

Deze cijfers wijzen de toeneming van den Europeeschen invloed duidelijk aan. Alleen Turkije heeft sedert 1876 in Egyptisch Sudan, Nubië en Tunis gebied verloren, en ook de macht van Italië is in den laatsten tijd verminderd, zoover die op de kaart geteekend was. Doch overigens is Afrika voor een groot gedeelte onder den invloed der Europeesche buitenlandsche politiek gebracht. Inwendig heeft dit natuurlijk nog weinig te beteekenen; daar leven en regeeren de inlandsche vorsten en hoofden nog als voorheen, bijna alsof er geen Europeesche staatkunde bestond.

Na deze algemeene beschouwingen gaan wij over tot de beschrijving der afzonderlijke volken.

HOOFDSTUK IV.

DE LICHT GEKLEURDE VOLKEN VAN ZUID-AFRIKA.

De Bosjesmannen of San-volken.

Wanneer wij van Zuid-Afrika spreken, bedoelen wij daarmede het land, dat zich ten zuiden van de Cunene en de Zambezi uitstrekt, benevens het stroomgebied dezer beide rivieren. Een volkomen natuurlijke grens is dit niet en evenmin een ethnographische grens, doch voor onze beschrijving is het voldoende, om het begrip Zuid-Afrika eenigszins in het algemeen aan te duiden.

Zuid-Afrika wordt aan drie zijden door den Oceaan bespoeld en gaat in het noorden in Centraal-Afrika over. De kustlijn is in Zuid-Afrika even eentonig en onontwikkeld, als wij dit voor Afrika in het algemeen aantoonden. Noch de Atlantische Oceaan, noch de Indische Oceaan dringt er met inhammen in het land door, en evenmin openen de rivieren er den toegang tot het binnenland, want de Oranje-rivier, de talrijke kleine kustriviertjes en de Limpopo zijn onbevaarbaar. Alleen de Zambezi geeft een toegangsweg tot dieper in het binnenland.

Zuid-Afrika vormt over 't geheel een hoogland, dat ongeveer 1300 Meter boven de zee ligt. Alleen langs de kust is het land omringd door een smalle laagvlakte en van deze rijst de bodem in terrassen, die meestal door bergketens gescheiden zijn, vrij steil tot het hoogland. In het zuiden, in de Kaapkolonie, zijn die terrassen het breedst en het regelmatigst; langs de oostkust zijn zij smaller. Het eigenlijke hoogland van Zuid-Afrika daalt met een steilen rand af naar de kustvlakten en heeft langs den kant een rij randgebergten. De aanzienlijkste en hoogste keten loopt met een boog door de Kaapkolonie eerst naar het oosten en vervolgens naar het noordoosten, ongeveer evenwijdig aan de kust. Deze keten heeft van het westen af de volgende namen: *Roggeveldsbergen*, *Nieuwe-veldsbergen*, *Winterbergen*, *Sneeuwbergen*, *Zuurbergen* en *Stormbergen*. De laatste buigen zich om naar het noordoosten en heeten dan *Drakensbergen*, een naam, dien de keten langs Natal en de Zuid-Afrikaansche Republiek hoofdzakelijk behoudt. De rivieren, die dwars over de terrassen naar zee stroomen, hebben een loop met vele watervallen en schietstroomen en zijn daardoor onbevaarbaar, zooals wij zeiden.

Terwijl de terraslanden in Zuid-Afrika een gebied vol afwisseling vormen, heeft het hoogland een golvend terrein zonder groote hoogteverschillen en vormt het dikwijls eentonige vlakten.

De oorspronkelijke bewoners van dit gebied zijn in het westen de *Hottentotten* en *Bosjesmannen*, en in het oosten verschillende *Kafferstammen*. Doch van het zuidwesten uit hebben in dit gebied sedert het midden der 17e eeuw de Europeesche kolonisten zich voortgeschoven en een belangrijk gedeelte des lands bevolkt. Twee Europeesche koloniën: de *Kaapkolonie* en *Natal*, en twee zelfstandige staten: de *Zuid-Afrikaansche Republiek* of *de Transvaal* en de *Oranje-Vrijstaat*, hebben blanke bewoners, waar taal en inrichtingen op Europeesche leest geschoeid zijn. Het is bovenal het Nederlandsch element, dat bij deze blanke bevolking op den voorgrond treedt.

Wij zullen de bijzondere beschrijving der bewoners van Zuid-Afrika aanvangen met eenige groepen der oorspronkelijke bewoners, nl. de Bosjesmannen en Hottentotten, en daarna de ontwikkeling en uitbreiding van het blanke ras, zijn verbreiding en

beteekenis nagaan, om hierbij de verschillende vraagpunten van onzen tijd, welke daarmee in betrekking staan, te behandelen.

* * *

Hoe lang Zuid-Afrika bewoond geweest is, valt niet te zeggen. Doch uit de werktuigen, door menschenhanden van steen gevormd, welke gevonden werden op plekken, waar zij eeuwen lang onaangeroerd moeten gelegen hebben, valt af te leiden, dat Zuid-Afrika ook zijn steentijd gehad heeft, al weet men niet te zeggen, of deze steentijd met den Europeeschen is samengevallen. Sporen van den steentijd vindt men trouwens door geheel Afrika verbreid, zoowel in voorwerpen van allerlei aard, als in de tradities der stammen. Tijdens de ontdekking waren de thans uitgestorven Guanchen op de Kanarische eilanden nog geheel in den steentijd; hun instrumenten waren alle van been of steen vervaardigd. 1)

Toen in 1486 de Europeanen Zuid-Afrika voor het eerst zagen, vonden zij hier een ras van wilden, dat thans Bosjesmannen of Boesmans heet; bewoners, die wapenen en werktuigen gebruikten van hoorn en steen, gelijk de oudste, die ontdekt zijn. Hieruit valt af te leiden, dat deze Bosjesmannen als de oorspronkelijke bewoners van Zuid-Afrika beschouwd moeten worden. Het was een volk, dat tijdens de ontdekking des lands nog gedeeltelijk in het steentijdperk voortleefde.

— „Deze Boesmans," zegt Geo M. Theal 2), de geleerde geschiedvorscher van Zuid-Afrika, „waren wilden van een zeer laag ras. Zij waren dwergen in grootte, geelbruin van kleur, hun ruggen waren hol en hun huid zoo los, dat in dagen van hongersnood hun lichamen overdekt waren met rimpels en plooien. Op hun hoofden waren rijen kleine vlokken kroeshaar, weinig grooter dan peperkorrels, die een groot gedeelte van de oppervlakte kaal lieten. Hun aangezichten waren breed op de hoogte van de oogen, hun wangen waren hol, en zij hadden platte neuzen, dikke lippen en terugwijkende kinnen. Zij besmeerden hun lichaam met vet, als zij dit konden krijgen, en beschilderden zich dan met roet of gekleurde klei. De kleeding van de mannen was het vel van een dier, dat los op de schouders gehangen en dikwijls afgelegd werd; die der vrouwen was weinig meer dan een lederen voorschoot. In de oogen van den Europeaan was er nergens in de wereld een volk, dat minder aantrekkelijk was.

De Boesmans hadden geen ander huisdier dan een hond, en zij wendden geen poging aan, om den grond te bewerken. Zij leefden van de jacht en van wilde planten, honig, sprinkhanen en aas. Zij hadden geen andere regeering dan de ouderlijke, en zelfs deze werd niet langer geëerbiedigd, zoodra zij voor zichzelf hadden leeren zorgen. Hoewel zoo zwak van lichaam, dat zij niet in staat waren te werken, was hun gezicht zeer scherp, zoodat zij voorwerpen op verren afstand konden zien, en hun snelvoetigheid en vermogen, om ongemakken op de jacht te verdragen, waren verwonderlijk. Het aanvalswapen, dat zij gebruikten, was een zwakke boog; maar de punt van den pijl was bestreken met zulk een zwaar vergift, dat de geringste wond doodelijk was.

Een grot, waarvan de opening beschermd was door eenige boomtakken, of in het midden van een kleinen kring van boschjes, rondom welke matten of vellen van wilde dieren uitgespreid werden, was de beste woonplaats, die zij begeerden te bezitten. Zij konden langen tijd zonder voedsel blijven, en konden daarna een verbazende hoeveelheid vleesch inzwelgen, zonder eenige slechte gevolgen. Zij zorgden niet voor de toekomst en waren tevreden, als er voorzien was in de behoeften van het oogenblik. Als, bijvoorbeeld, een groot dier gedood was, werd er geen moeite gedaan, om een gedeelte van het vleesch te bewaren, maar de tijd werd doorgebracht met beurtelings zich vol te stoppen en te slapen, totdat er geen enkel stukje aas overbleef.

Deze wilde menschen leefden in kleine vereenigingen, welke dikwijls uit slechts een paar gezinnen bestonden. Zij waren wraakzuchtig, opvliegend en uiterst wreed. Het leven van een mensch, zelfs dat van hun zwarte bloedverwanten, werd om onbeduidende redenen opgeofferd.

Hun redeneervermogen was zeer gebrekkig. Zij begrepen de gewoonten van wilde

---

1) Zie: Andrée, Die Steinzeit Afrika's (Intern. Archiv für Ethnologie III, 1890, pag. 81.

2) Theal, Geschiedenis van Zuid-Afrika 1896. Deze spreekt van Boesmans.

dieren beter dan iets anders; ook geloofden zij, dat de verschillende soorten van wild met elkander konden spreken, en dat er dieren en menschen waren, die van gedaante konden verwisselen, wanneer zij wilden; zij geloofden bijv., dat er meisjes waren, die zich konden veranderen in leeuwen, en bavianen, die de gedaante van mannen konden aannemen. Sommigen hunner dachten, dat de sterren vroeger

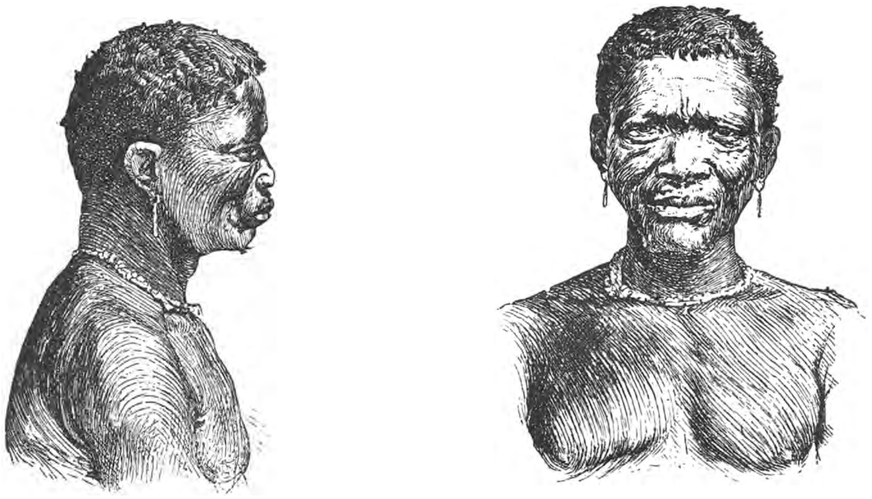

EEN BOSJESMAN

EEN VROUW DER BOSJESMANNEN.

menschelijke wezens waren geweest; anderen geloofden, dat zij brokken voedsel waren, die door toovenaars in de lucht waren geworpen."

Naast deze Bosjesmannen verscheen later een ander ras in Zuid-Afrika, dat in vele opzichten met de Bosjesmannen overeenkwam, maar er toch van te onderscheiden was en er ook afgescheiden van leefde.

Deze nieuwe bevolking noemt men de *Hottentotten.* Men weet niet, vanwaar

zij kwamen. Doch volgens Theal bestaan er goede gronden om te gelooven, dat een aantal mannen van gele of lichtbruine kleur als indringers in het land kwamen en dat door hun vereeniging met de Bosjesmansvrouwen de Hottentotten ontstonden. Op die wijze zouden vele punten van overeenkomst en verschil tusschen beide volken verklaard kunnen worden.

Tegenover deze meening zijn ook andere te stellen. Enkele ethnologen hebben de theorie verkondigd, dat de Bosjesmannen als een verkwijnde stam van Hottentotten moeten beschouwd worden. Die achteruitgang van het ras zou gedeeltelijk zijn verklaring vinden in de treurige levenswijze in de armste en schraalste gedeelten des lands, welke de Bosjesmannen sedert eeuwen geleid hebben en waarin zij veel bij de Hottentotten achterstaan.

Wel is het een feit, dat de Bosjesmannen kleiner van gestalte zijn dan de Hottentotten, maar toch komt Dr. G. Fritsch tot het besluit, dat het skelet geen aanleiding geeft om den Bosjesman als een verkwijnde stam der Hottentotten te beschouwen.

Welke ook de geschiedenis zij, dit is zeker, dat beide volksgroepen reeds lang gescheiden moeten geweest zijn en een zelfstandige ontwikkeling hadden.

In hoofdzaak verschillen de oude Bosjesmannen niet van de tegenwoordige, noch wat uiterlijk, noch wat karakter betreft. Een vijftal eeuwen is zelfs in de nabijheid van meer ontwikkelde rassen voor hen voorbijgegaan zonder vooruitgang.

Het is een volk van kleine gestalte; de gemiddelde lichaamslengte der Bosjesmannen zal niet boven 130 à 140 cM. komen. Opmerkelijk is het bij de Bosjesmannen, dat de vrouwen volstrekt niet kleiner zijn dan de mannen en zij dezen dikwijls zelfs overtreffen in lengte, terwijl de Hottentottenvrouwen belangrijk bij de mannen in lengte achterblijven. Zelfs zijn de vrouwen der Bosjesmannen niet kleiner dan die der Hottentotten. Evenmin als in lengte staan de vrouwen der Bosjesmannen bij de mannen in lichaamskracht achter.

Naar het uiterlijk maken de Bosjesmannen een zeer onaangenamen indruk. Evenals het leder door een chemisch proces de elasticiteit heeft verloren, schijnt dit bij de Bosjesmannen met de huid het geval te zijn, want overal, waar de lichaamshuid tijdelijk aan uitzetting onderworpen is, vertoonen zich diepe rimpels en plooien, o.m. op den buik, om de knie, enz. Terwijl de kinderen der Hottentotten nog een zekere volheid van vormen vertoonen, is bij de kinderen der Bosjesmannen juist het tegendeel het geval: van hun geboorte af zijn zij mager, dun en hoekig. De beschrijving, die Wood van hen geeft, is onjuist.

Hoe aannemelijk op het eerste oogenblik ook de theorie mag zijn, dat de Bosjesmannen door hun leven in de woeste, dorre streken zijn achteruitgegaan, toch wijzen vele feiten op het tegendeel. Goed verzorgde kinderen der Bosjesmannen, zelfs zij, die in de gunstigste omstandigheden verkeeren, vertoonen dezelfde eigenschappen als kinderen, welke naar den aard des volks opgroeien in de woestijn. Ook is het opmerkelijk, dat de Bosjesmannen van de Kalahari, het schraalste gedeelte van hun land, waar ontberingen en verlatenheid het grootst zijn, de flinkste figuren van hun stam zijn en de zuidelijke Bosjesmannen, in gunstiger en schooner streken wonend, verre in lichaamsuiterlijk overtreffen.

Schoonheid in lichaamsuiterlijk is bij de Bosjesmannen derhalve niet te ontdekken; de gratiën hebben niet aan hun wieg gestaan. Daarentegen is er veel in hun verschijnen, dat afstoot en weerzin wekt.

In de eerste plaats valt in het oog het misvormd hoofd, dat op den schedel ingedrukt en sterk naar achter verlengd is. De wangbeenderen zijn minder uitstekend dan bij de Hottentotten, aangezien het hoofd zich in de streek der slapen verbreedt en de onderkaak meer uitsteekt. De neus is plat; de ooren zijn groot en van een onaangenamen vorm; de kleine, rustelooze oogen liggen diep in hun kassen. Dit alles geeft een hoogst onaangenaam uiterlijk aan den Bosjesman.

De rimpelige huid heeft door textuur en kleur het uiterlijk van ruw gelooid, geelbruin leer, terwijl het gemis van beharing dien indruk nog verhoogt. Hoewel het lichaam, behalve door de toevallig er op hechtende korsten van vuil, het grootste gedeelte des jaars nauwelijks eenige beschutting tegen licht en zon heeft, is de ontwikkeling van lichaamshaar toch zeer gering. Het grootste gedeelte des lichaams is geheel

kaal, alleen in de okselholte vindt men een zwakke aanwijzing van haargroei, en zelfs de schaamdeelen zijn er nauwelijks door bedekt; de baard vertoont zich slechts als een rudimentaire, onregelmatige knevel, die geringe lengte erlangt, nevens eenige afzonderlijke kroesstoppels aan de kin, terwijl een bakkebaard niet gevonden wordt. Ook het hoofdhaar staat in ontwikkeling bij de overige volken van Zuid-Afrika achter, doch komt het meest overeen met dat der Hottentotten. Het donkere kroeze haar wordt met hoogeren leeftijd grijs, doch alleen op zeer hoogen leeftijd komt kaalhoofdigheid voor. Opmerkelijk is het wel, zegt Dr. Fritsch, dat de haargroei der Zuid-Afrikaansche volken zoo groote overeenkomst vertoont, terwijl de overige lichaamsvormen zooveel verschillen.

De hangbuik der Bosjesmannen, dien de Boeren van Zuid-Afrika „armoepens" noemen, is eigenaardig en in 't oog vallend; met de overal ingevallen vormen des lichaams maakt deze welving van den buik een scherpe tegenstelling. Vooral op jeugdigen leeftijd komt dit verschijnsel het sterkst voor, en hoewel het iets vermindert, heeft de sterke overlading der maag niet zelden op lateren leeftijd dezelfde gevolgen. Handen en voeten zijn in vergelijking met de grootte des lichaams zeer klein; de voet der vrouwelijke Bosjesman overtreft zelfs dien der Hottentotsche in kleinheid.

Wat de genitaliën betreft schijnt de voorhuid bij de mannen zeer lang te zijn; een besnijdenis bestaat echter bij de Bosjesmannen niet. Algemeen bekend is bij de vrouwen een eigenaardige vorming der uiterlijke geslachtsdeelen, die ook bij de Hottentotten gevonden wordt en als „Hottentottenvoorschoot" wordt aangeduid. Zij bestaat uit een hypertrophie of verlenging der kleine schaamlip, welke bij haar algemeen voorkomt, hoewel ook enkele Bantu-vrouwen iets dergelijks vertoonen en zelfs in Europa het verschijnsel niet onbekend moet zijn. Dr. Fritsch vindt het aldus onbegrijpelijk, waarom zooveel ophef van deze afwijking gemaakt is, omdat zij ook bij vele Noord-Afrikaansche stammen regelmatig voorkomt en in den Sudan bijv. aanleiding gegeven heeft tot besnijdenis der vrouwen.

Nog moeten wij de aandacht vestigen op het verschijnsel der steatopygie, d. i. een zware vetstuit aan de zitdeelen, die sterk achteruitsteekt en als het ware een lagen buik van achter vormt, welke bij de vrouwen der Bosjesmannen en van enkele andere Afrikaansche volken, als de Hottentotten, de Bongo aan de Boven-Nijl, de Somali, enz. voorkomt.

De Bosjesmannen hebben geen aaneengesloten landgebied, dat zij als het hunne beschouwen. De hoofdzetel van dit volk is de Kalahari en verder wonen zij verstrooid door het westen der Kaapkolonie, in Namaland en bij de Ovambo. In de streken van het Ngamimeer komen zij tot 17° Z.Br. in het noorden nog voor. Vaste woonplaatsen hebben zij echter niet; zij zijn de Zigeuners van Zuid-Afrika, die heren derwaarts trekken en telkens onverwacht verschijnen.

Door dat trekkend leven komen zij op weinig plaatsen in groot aantal voor. Betrekkelijk talrijk zijn zij nog in het *Bosjesmansland* der Kaapkolonie nabij de Oranjerivier. In den aanvang dezer eeuw hadden zij nog een uitgebreider gebied; men vond ze ten N. van het Onder-Bokkeveld, doch eenige jaren later waren zij verder oostwaarts getrokken naar het gebied van het Roggeveld, waar zij de bewoners verontrustten. Tot enkele gedeelten waren zij door den aard van hun karakter niet te beperken; alleen een enkele nederzetting van Bosjesmannen vindt men in de Kaapkolonie aan den voet der Stormbergen, waar zij met Fingu en Hottentotten samenwonen.

* * *

Het oordeel over het karakter der Bosjesmannen vat Fritsch in deze woorden samen: „de Bosjesman is het ongelukzalige kind van het oogenblik." De lichtzinnigheid der Hottentotten stijgt bij den Bosjesman tot een noodlottige onbedachtzaamheid, die de beste verklaring geeft van de merkwaardige tegenstrijdigheden in zijn karakter. Wanneer de Bosjesman een of ander plan in het hoofd heeft, volgt hij enkel de neiging van het oogenblik, zonder aan de mogelijke gevolgen te denken. En hierdoor wordt het ook duidelijk, waardoor de schijnbaar zoo goedhartige zoon der wildernis tot misdaden komt, die men niet van hem zou verwacht hebben.

De onverschilligheid ten opzichte van bezit brengt hen dikwijls tot overtredingen; ook voor vreemden eigendom koestert hij geen achting.

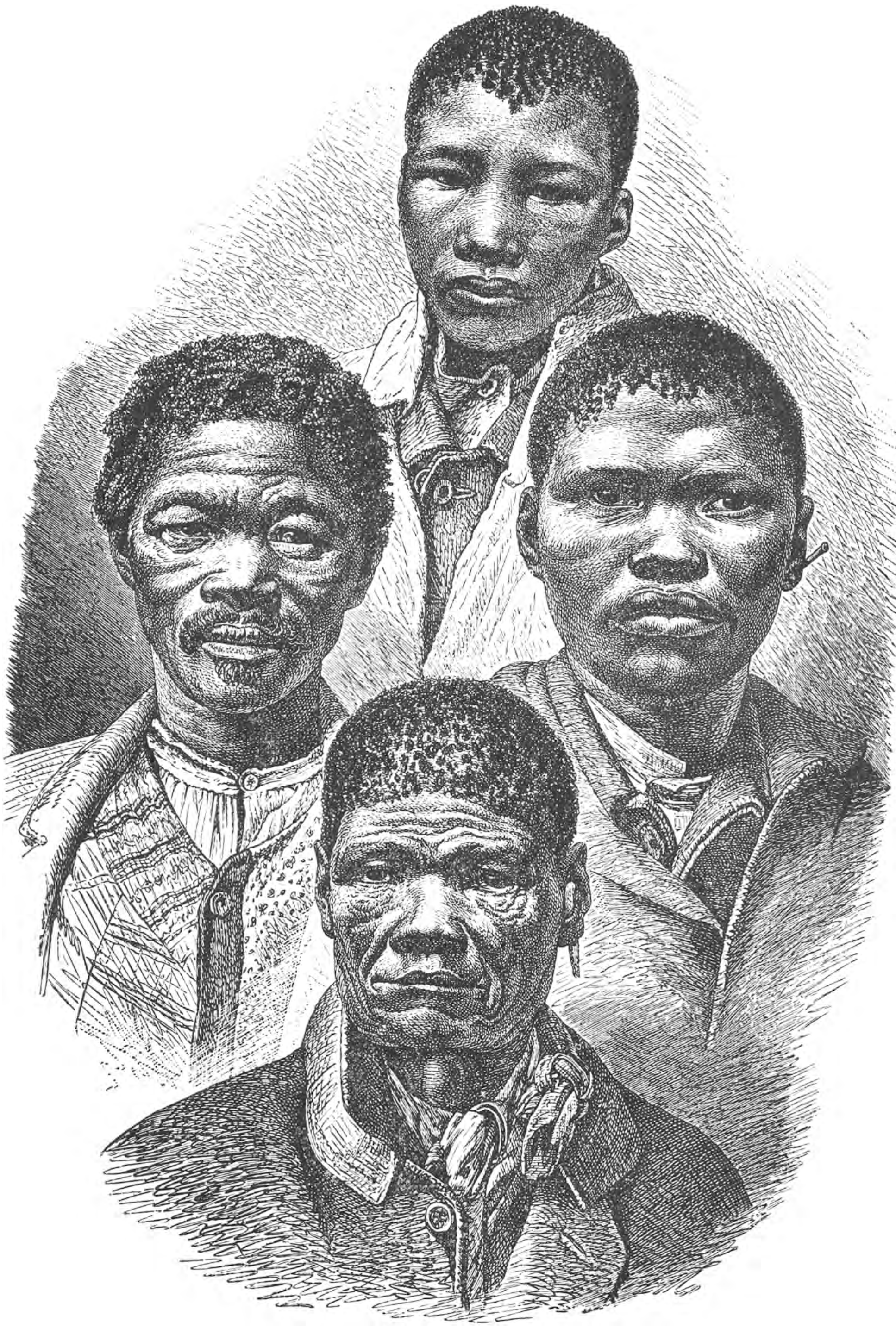

Heeft de Bosjesman voldoende te eten en zijn pijp dacha, dan ontbreekt er niets aan het geluk des levens; bezitting baart hem zorgen. Wat heeft hij zich moeite te geven, om het vee te telen en te verzorgen? De dieren des velds zijn zijn vee, zij groeien zonder zijn bemoeiing en hij doodt daarvan naar behoefte. Dat andere menschen een heilig recht op de kudden hebben, is den Bosjesman niet duidelijk; het vee is daar, en de oogenblikkelijke bezitter had het niet noodig, anders had die het toch geslacht? Als hij honger gevoelt, heeft hij er behoefte aan en daarom neemt hij het.

Deze rechtsphilosophie der Bosjesmannen heeft hen naar de meening der Europeanen tot echte roovers gemaakt. Reeds in de vroegste tijden der Hollandsche kolonie traden de Bosjesmannen als roovers op, die veediefstal tot een geregelde taak maakten.

Peter Kolbe zegt in zijn „Nauwkeurige beschrijving van de Kaap de Goede Hoop", 1728 (I pag. 479), dat er onder de natiën van Zuid-Afrika „godloze deugnieten gevonden worden, die zich op het roven en stelen uitleggen. Deze alle worden uit het gezelschap van de anderen uitgesloten en als gebannen en durven zich ook niet meer onder hen zien laten. Alle deze mannen noemt men Boschjes-Mannen of anders struikrovers en dieven" en de schrijver voegt er aan toe, dat zij bij de overige Hottentotten zoo gehaat zijn, dat iemand, die door dezen betrapt wordt, geen pardon erlangt, maar met den dood wordt gestraft.

Die veedieverij heeft uit den aard der zaak de Bosjesmannen voortdurend in strijd gebracht met de andere volken en hen tot een soort van vogelvrijen stam gemaakt. Maar ondanks die straf, welke hen geheel hun leven achtervolgt, zijn zij in niets veranderd. De tegenwoordige Bosjesman steelt nog evenzeer het vee als die van voor twee eeuwen, als hij er kans toe ziet. Doch vooral heeft hij verbittering tegen zich opgewekt, doordien hij het vee, dat hij niet kan medevoeren, door vergiftige pijlen doodt.

Door deze omstandigheden is er een rassenstrijd tusschen de Bosjesmannen en de overige bewoners van Zuid-Afrika ontstaan, waarbij de eersten zich wel hebben staande gehouden, doch alleen in de afgezonderde wildernis en onder het treurige bandietenleven, dat zij leiden.

* * *

Wij wenschen thans de taal, de gewoonten en het leven der Bosjesmannen nader te beschrijven. Onderscheidene gegevens daarvoor ontleenen wij aan Wood, die ze van verschillende schrijvers bij elkander bracht en dien wij hier van verre volgen. In de eerste plaats vestigen wij de aandacht op de taal.

Allerprimitiefst is de kennis der Bosjesmannen van hoeveelheden en daardoor ook onontwikkeld hun getallenleer; zij kunnen in letterlijken zin geen drie tellen, terwijl alle getallen, die verder dan twee gaan, aangeduid worden door een woord „oaya", dat „veel" beteekent. Daarbij wordt dan de vingertaal gebruikt, zoodat bijvoorbeeld 7 wordt uitgedrukt door het woord „oaya" en het gelijktijdig opsteken van zeven vingers. Zoo laag, wat de getallenkennis betreft, staan zelfs de Australiërs nog niet.

De taal der Bosjesmannen gelijkt, wanneer men haar hoort spreken, veel op die der Hottentotten; het klokken met de tong is bij beide volksstammen een der eigenaardigheden. Bij de beschrijving der Hottentotten komen wij hierop nader terug. Terwijl de Hottentotten dit klokken slechts éénmaal doen in ieder woord, doen de Bosjesmannen dit bij elke lettergreep; bovendien maken zij met de keel een soort van krakend geluid, hetwelk men bij de spraak der Hottentotten niet aantreft en dat door de laatsten slechts met groote moeite kan worden nagebootst.

Ofschoon de taal in de uitspraak op die der Hottentotten gelijkt, zijn de woorden der twee talen geheel verschillend, zoodat een Hottentot bijna evenveel moeite heeft, om een Bosjesman te verstaan, als dit het geval zou zijn met een Europeaan. Zelfs de tongvallen der verschillende stammen verschillen onderling zeer; elke stam heeft zijn eigen dialekt en dit verandert zelfs binnen enkele jaren. De reden hiervan moet hieraan worden toegeschreven, dat de verschillende horden of familiën der Bosjesmannen weinig met elkander in aanraking komen; zij blijven zoo ver mogelijk van elkander verwijderd, zoodat zij niet de jachtgronden hunner stamgenooten betreden. Geslachten worden bij hen niet onderscheiden; het meervoud schijnt oorspronkelijk door verdubbeling van het enkelvoud gevormd te zijn.

In hun gesprekken maken zij telkens nieuwe woorden. Zij zijn kinderen, wat hun verstand betreft, en evenals dit bij kinderen het geval is, schikken de meest ontwikkelden zich naar hen, die niet zoo goed kunnen spreken als zijzelf, zoodat zij daardoor onvolkomen woorden in hun taal opnemen. De taal der Bosjesmannen is werkelijk zoo onvolmaakt, dat de leden eener zelfde familie moeite hebben, om elkander zonder gebaren te verstaan: zij zijn dan ook verplicht, wanneer zij des avonds bijeen zijn, om te rooken, te dansen en te praten, een vuur aan te houden, teneinde bij dat licht de verklarende gebaren hunner metgezellen te kunnen zien.

Evenals vele andere wilde volken hebben zij een gebarentaal, die algemeen verstaan wordt, zelfs indien er geen woorden gebruikt worden, en door middel daarvan kan een Europeaan hen verstaan en zich doen begrijpen, ofschoon hij geen enkel woord hunner taal kent. Als een Bosjesman spreekt, maakt hij een aantal levendige,

GROEP VAN BOSJESMANNEN EN HUN KAMP.

duidelijke gebaren, om een voorstelling van het verhaal te geven. Gordon Cumming 1) werd vergezeld door een Bosjesman, Ruyter genaamd. Deze kleine persoon overleefde de gevaren dèr woestijn; hij ontkwam aan de klauwen van een leeuw, die zijn metgezel medesleepte uit de deken, waarin zij te zamen gerold lagen, en woonde eenigen tijd in Engeland. Hij was een uitnemend tooneelspeler en was een enkele maal goedgunstig genoeg, om zijn talenten ten toon te spreiden. Het is niet mogelijk,

1) Gordon Cumming was een beroemd jager, die luitenant werd bij de rijdende jagers aan de Kaap de Goede Hoop. Hij schreef een belangrijk werk: Five years of a hunter's life in the far interior of South-Africa, 1850.

zich iets duidelijkers voor te stellen dan de wijze, waarop Ruyter door gebaren beschreef, hoe de leeuw in het kamp sloop, en den angst en de ontsteltenis der verschillende dieren, toen zij hun gevreesden vijand zoo dicht bij zich zagen. Hij vertoonde de rol van elk dier in het bijzonder; zijn beste rollen waren echter die van den leeuw zelf en van een tammen baviaan, en deze werden dan ook, zoowel wat de stem als de bewegingen der dieren betreft, met een verbazende nauwkeurigheid weêrgegeven.

De zindelijkheid bij de Bosjesmannen laat veel te wenschen over, of schijnt liever een onbekende zaak te zijn. Water schijnen zij te kostbaar te vinden, om het tot wasschen te gebruiken. Als surrogaat voor een bad besmeren zij zich met vet en nemen, als zij hun toilet maken, de onderste laag niet weg, maar leggen er telkens een nieuwe overheen. Zoo blijft de rook van het vuur, waarbij zij des avonds zoo gaarne neêrhurken, op de huid kleven en dit geeft hun een zwartachtige roetkleur, die maakt, dat zij er bijna even donker uitzien als de Kaffers.

Gewoonlijk is er echter een tamelijk lichte plek onder ieder oog, als gevolg van de tranen, die hun bij het snuiven over de wangen loopen. Worden zij echter goed gewasschen, dan zijn zij verwonderlijk blank, en daarom kan men zich van de Bosjesmannen, zooals zij zich in Europa voordoen, waar zij verplicht zijn, zich dikwijls te wasschen, geen denkbeeld vormen, hoe zij er in hun natuurstaat uitzien.

Van het gewone voorkomen der Bosjesmannen geeft Lichtenstein in zijn bekend werk over Zuid-Afrika 1) een goede beschrijving:

„Na eenige uren verschenen twee Bosjesmannen, die ons begroetten met hun *T„'abeh*", d. i. om tabak vroegen, en, toen zij die ontvangen hadden, achter eenige struiken bij een klein vuur gingen zitten, om het genot van het rooken naar hartelust te genieten. Ik besteedde een geruimen tijd, om deze lieden op mijn gemak waar te nemen, en moet verklaren, dat een Bosjesman, althans in zijn voorkomen en gebaren, meer gelijkt op een aap dan op een mensch.

„Een onzer tegenwoordige gasten, die omtrent 50 jaar oud scheen te zijn, had grijs haar en een' borsteligen baard; zijn voorhoofd, neus, wangen en kin waren dik besmeerd met zwart vet; hij had alleen een witten kring om de oogen, waar het vet door de tranen, die bij het rooken te voorschijn kwamen, was weggespoeld. Deze man had geheel en al het voorkomen van den kleinen blauwen aap van Kaffraria.

„Wat deze gelijkenis nog sterker maakte, was de levendigheid zijner oogen en de bewegelijkheid zijner wenkbraauwen, die hij bij elke beweging van zijn aangezicht op en neêr bewoog. Zelfs zijne neusvleugels, de hoeken van zijn' mond en zijne ooren bewogen zich onwillekeurig en drukten den plotselingen overgang uit van gretig verlangen tot omzichtig wantrouwen. Er was daarentegen geen enkele trek in zijn gelaat, die de aanwezigheid van geestvermogens te kennen gaf, of iets, dat er op wees, dat hij door eenige zachtere aandoeningen van den geest bewogen werd dan die uit de louter dierlijke natuur van den mensch voortvloeien.

„Toen men hem een stuk vleesch gaf, stond hij half op, strekte wantrouwend zijn arm uit, rukte het haastig naar zich toe, en stak het onmiddellijk in het vuur, terwijl hij met zijne kleine, scherpe oogen onophoudelijk in het rond keek, alsof hij vreesde, dat iemand het hem weder zou afnemen. Dit alles geschiedde met blikken en gebaren, waarvan men zou zweren, dat hij ze van een aap had afgezien.

„Hij nam het vleesch spoedig uit de asch, veegde het haastig op zijn linkerarm af, en scheurde er met zijne tanden groote, half rauwe stukken af, die ik in hun geheel langs zijn mageren hals naar beneden zag gaan. Toen hij eindelijk bij de beenderen en pezen kwam, maakte hij gebruik van een mes, hetwelk om zijn hals hing, daar hij ze met zijne tanden niet kon afkluiven; met dit mes sneed hij het stuk vleesch, dat hij tusschen zijne tanden had, vlak voor zijn mond af, zonder neus of kin te raken, een feit, hetwelk iemand van het Kaukasische ras niet gemakkelijk zou kunnen ten uitvoer brengen.

„Toen het been geheel afgekloven was, stak hij het opnieuw in het vuur, sloeg het later met twee steenen stuk en zoog er het merg uit. Het ledige been vulde hij onmiddellijk met tabak.

1) Ook in het Nederlandsch vertaald door W. Goede, 1813.

„Ik bood hem eene aarden pijp aan, die hij afsloeg. Nu stak hij het dikke been een eind in zijn mond en begon te rooken met lange trekken, terwijl zijne oogen glinsterden als van iemand, die met meer dan gewonen smaak een glas fijnen wijn drinkt. Na drie of vier trekken gaf hij het been aan zijn metgezel, die insgelijks drie of vier trekken deed en het toen brandende in zijn zak stak, om het voor latere gelegenheden te bewaren."

Deze uiterst eenvoudige pijp verkiest de Bosjesman boven elke andere, waarschijnlijk, omdat hij aldus met een enkelen trek meer rook kan inademen dan wanneer hij de pijp met kleine opening gebruikte, die door meer beschaafde volken gebezigd wordt. Stukken riet, uitgeholde stukken hout en dergelijke voorwerpen worden tot hetzelfde doel aangewend. Somtijds ademt de Bosjesman den rook zoo gretig, trek op trek in, dat hij bewusteloos neervalt en door rollen op den grond en het begieten met water tot zichzelf moet worden gebracht.

Dit is voorzeker een goedkoope wijze van rooken, daar een enkele pijp tabak voldoende is om achtereenvolgens verscheidene rookers te bedwelmen. Evenals andere wilden heeft de Bosjesman er geen denkbeeld van, om een artikel van weelde met mate te gebruiken. De voornaamste waarde der tabak is in het oog van een Bosjesman, haar bedwelmende kracht, en hij rookt daarom met het vaste voornemen, om zoo spoedig mogelijk en met de minst mogelijke hoeveelheid tabak bedwelmd te worden.

Vroegere reizigers, die veel met Bosjesmannen in aanraking waren geweest, hebben beweerd, dat zij geen namen hebben, om de verschillende individuen te onderscheiden. Het is zeer wel mogelijk, dat dit het geval is, en zoo ja, dan geeft het een mate van maatschappelijke verlaging te kennen, die wij moeielijk kunnen bevatten. Daar echter de Bosjesmannen niet misdeeld zijn van een gemiddelde mate van gezond verstand, is het evenzeer mogelijk, dat deze bewering overdreven is. Het is bovendien bekend, dat vele onbeschaafde volken een grooten afkeer hebben, om hun naam te noemen. Zoo o.a. de Kaffers, die een vreemdeling hun waren naam niet willen doen hooren; indien men hen daarnaar vraagt, noemen zij hen wel hun titels, maar niet hun naam. Het is daarom zeer waarschijnlijk, dat de Bosjesmannen door dezelfde beweegredenen geleid worden en liever voorgeven, in het geheel geen namen te hebben, dan dat zij de moeite willen nemen, om nieuwe te verzinnen. Zij hebben er niets tegen, om Europeesche namen aan te nemen, en verkiezen dan meestal die, welke van Hollandsche afkomst zijn, zooals Ruiter, Kleinjongen, Andries, enz. Daar zij volkomen goed begrijpen, dat deze namen dienen, om hen uit hun metgezellen te kennen, is het bijna niet te begrijpen, dat zij ook onderling niet verschillende namen zouden bezigen, om elkander te onderscheiden.

— De Bosjesmannen leven in ongeoordende horden naast elkander. Verschil in rang en stand kennen zij bijna niet; hoofden bezitten zij niet, zooals de andere stammen, en ook de familiebanden zijn zeer los. De Bosjesman is de anarchist van Afrika, zonder huis en hof, zonder koning en vaderland, zonder bezitting, maar ook geen bezitting erkennend. Geen koe of geit noemt hij de zijne, en buiten den hond en het ongedierte in zijn pels bezit hij geen huisdieren. Met eenige halfwilde honden stroopt hij de velden af en gelijkt zelf op een wild dier, verjaagd en vervolgd door de overige bewoners.

De kleine benden Bosjesmannen bestaan meestal uit een enkel huisgezin, tenzij enkele leden eener andere familie zich er bij aansluiten. Zonder hoofd trekken zij rond, want zelfs de vader heeft geen macht over deze vrijbuiters.

Een huiselijk of familieleven kan hier niet verwacht worden. De vrouw is enkel en alleen een lastdier voor den man, dat dikwijls mishandelingen heeft te ondergaan, die den dood tengevolge hebben. Het kind wordt echter met teederheid door de moeder gezoogd en ontvangt daarbij reeds in de eerste dagen wortelen als voedsel. In het kauwen van tabak moet de jongen zich vroeg oefenen.

Blijken van innige moederliefde vindt men bij dit volk evenals overal; ook hier verloochent zich de moeder niet. Theophilus Hahn verhaalt, dat eens een Bosjesmansvrouw met een dood kind in den arm onder vreeselijk jammeren en schreien bij zijn vader kwam loopen. Het kind, dat speelde bij de hut, was plotseling hevig beginnen te schreien en toen de moeder opzag, bemerkte zij een leeuw, die den kleine reeds in zijn bek had. Van 't vuur wegspringen en het kind bij de beenen grijpen

was het werk van een oogenblik. Doch de leeuw wilde zijn prooi niet loslaten. Nu greep de moeder met onverschrokken moed een brandend hout van het vuur en verbrandde daarmede de manen van den koning der dieren. Deze liet thans zijn prooi vallen, doch het kind was reeds dood.

VROUW EN KIND.

Een ander geval bewijst eveneens een eigenaardige moederliefde. Een moeder moest vluchten en haar kinderen achterlaten. Doch vóór zij vertrok, sneed zij ieder snel een lid van den vinger, om ze daaraan te herkennen en later te kunnen ontvoeren.

Opmerkelijk is het, dat het eenige produkt van nijverheid der Bosjesmannen, hetwelk op elegantie aanspraak kan maken, bestaat uit een zonnescherm van struisvogelveeren, dat de vrouwen maken voor haar kinderen.

Bij de Kaffers en Hottentotten, vooral bij de eersten, worden de vrouwen zorgvuldig bewaakt en wordt elke inbreuk op de huwelijkstrouw streng gestraft. Dit is bij de Bosjesmannen het geval niet; zij erkennen nauwelijks eenige huwelijksverbintenis en het huwelijk wordt door den wil van den man ontbonden. De man kan van zijn vrouw scheiden, wanneer hij wil, maar de vrouw heeft dezelfde macht niet, geenszins, omdat een der beide partijen eenigszins aan het huwelijk hecht, maar omdat hij de sterkste is van beiden en haar slaan zou, indien zij zonder zijn vergunning wilde wegloopen.

Zelfs wanneer een paar met elkander tevreden is en zij niet wenschen te scheiden, is het nog niet zeker, dat zij bij elkander zullen blijven. Heeft namelijk een man, die sterker is dan de echtgenoot, behagen in de vrouw, dan neemt hij haar met geweld mede en houdt haar, totdat zij hem weder door een sterkeren, in wiens smaak zij valt, wordt afgenomen. De vrouw zelf wordt volstrekt niet geraadpleegd; zij wordt weggenomen of gehouden, zonder dat eenigszins haar gevoelens worden gekend. Het is merkwaardig, dat er in de verschillende dialekten der Bosjesmannen geen woord gevonden wordt, om een ongehuwd meisje van een vrouw te onderscheiden; voor beiden wordt hetzelfde woord gebruikt. De Bosjesmannen moeten verder, volgens Chapman, een afschuw hebben van bloedschande.

Het karakter van den echten Bosjesman schijnt gedurende vele eeuwen geen verandering te hebben ondergaan. De beschaving heeft geen invloed op hem uitgeoefend. De Kaffers, de Hollanders en de Engelschen zijn beurtelings in zijn land doorgedrongen en hebben hem verder in de wildernis teruggedrongen; hij heeft zich echter nooit aan deze machtige vijanden onderworpen en zich evenmin vernederd, om een enkele der kunsten van de beschaving van hen over te nemen.

Zoowel Kaffers als Hottentotten hebben in zooverre aan de beschaving toegegeven, dat zij zich onder de bescherming der blanke volkplanters gesteld en van hen geleerd hebben, om den mantel door een deken en de assagaai of pijl en boog door een geweer te vervangen. Zij verhuurden zich ook vrijwillig aan de Blanken en deden hun werk. De Bosjesman heeft echter zijn persoonlijkheid bewaard en terwijl de Hottentotten gedeeltelijk een ondergeschikt ras zijn geworden en de Kaffers niet zelden de afhankelijkheid boven de onafhankelijkheid verkozen hebben, is de Bosjesman nog steeds de wilde der woestijn, even vrij en even ontembaar als hij duizend jaar geleden was.

Kaffers, Hollanders en Engelschen hebben jonge Bosjesmannen in hun dienst genomen. De eersten maakten hen tot slaven en de laatsten trachtten er dienstboden

van te vormen. Geen van allen zijn zij echter geslaagd; trouwens, men kan een Bosjesman als bediende, naar men zegt, niet vertrouwen dan wanneer men hem ziet, en een verstandig meester vertrouwt hem niet eens zoo ver. De wilde aard is hem te sterk en indien er niet zorgvuldig op gepast wordt, is hij in staat om alle teekenen van beschaving van zich te werpen en tot de ontberingen en de vrijheid van zijn oorspronkelijken staat terug te keeren.

Het voornaamste gebruik, dat men van een Bosjesman maakt, is dit, dat men hem dienst laat doen als „voorlooper", dat is gids voor de runderen.

Als een wagen met 12 of 14 ossen bespannen is, zit de voerman op den bok en zwaait een geduchte zweep; hij heeft echter geen teugels, daar het zijn plicht is, om het vee aan te drijven, niet om het te besturen. Het eerste doet hij dan ook met een vuur en ijver, die hem alleen eigen zijn. Met zijn vreeselijke zweep, die een steel heeft als een hengelsnoer, kan hij het voorste span ossen gemakkelijk bereiken en er, als hij een goed voerman is, een diepe snede in de huid mede slaan, alsof er, in plaats van een zweep, een mes gebruikt was.

Een geoefend ossendrijver kan met even groote zekerheid den os raken, die het verst van hem verwijderd is, als dien, welken hij juist voor zich heeft; dit weten de dieren zoo goed, dat het eenvoudige fluiten van het ineengevlochten koord door de lucht of het klappen er mede voldoende is, om elken os van het span tot meerdere inspanning aan te zetten, even goed, alsof hij den snijdenden slag op zijn rug bemerkte en het bloed langs zijn zijde voelde droppelen.

De voerman verlaagt zich niet zoozeer, dat hij de ossen zal besturen, zeiden wij; deze taak beschouwt hij als de vernederendste, die een menschelijk wezen slechts verrichten kan. Zij wordt dus aan een jongen Hottentot, of liever nog aan een Bosjesman overgelaten. De taak van den „voorlooper" is, vlak voor de voorste ossen te loopen en het spoor uit te kiezen, hetwelk voor de wielen het geschiktste is.

De pogingen, om de Bosjesmannen tot het christendom te bekeeren, hebben totaal schipbreuk geleden. Nergens hebben de zendelingen zoo weinig succes gehad als hier. De eerste pogingen daartoe werden in de vorige eeuw aangewend door Floris Fischer, doch hij kon deze lieden slechts zoo lang om zich vereenigen, als hij rijke gaven van tabak uitdeelde. In 1806 werd deze zending opgeheven en ook de latere pogingen bleven zonder gevolg.

De kleeding der Bosjesmannen gelijkt op die der Hottentotten, ofschoon zij, zoo mogelijk, nog eenvoudiger is. IJdele pronkzucht is geen ondeugd dezer lieden. De regel, dat bij de natuurvolken de kleeding niet in de eerste plaats van het klimaat, maar van den trap van beschaving afhankelijk is, wordt hier bevestigd.

Evenals de Hottentot bedekt de Bosjesman zijn hoofd en draagt hij gewoonlijk een hoofddeksel, van een dierenhuid vervaardigd. Nu eens rekt hij de weinige haarbundels, die hij op zijn hoofd heeft, uit in hun geheele lengte — die nauwelijks 3 centimeters bedraagt — en besmeert ze met vet, totdat zij alle op zijn hoofd overeind staan, dan weder scheert hij een groot gedeelte van zijn hoofd kaal en smeert het overblijvende gedeelte van zijn haar zoo dik in met roode klei en vet, dat het op een soort van vilten muts gelijkt. Aan dit vreemde kapsel hangt hij nu alle soorten van kleine versierselen, zooals koralen, stukken der schalen van struisvogeleieren, stukjes metaal en andere voorwerpen.

Wanneer een Bosjesman een vogel doodt, snijdt hij dezen gewoonlijk den kop af en bevestigt dien aan zijn hoofddeksel zoodanig, dat de bek boven zijn voorhoofd uitsteekt. Baines 1) maakt melding van twee Bosjesmannen, waarvan de een den kop droeg van een secretaris-vogel, de ander dien eener kraai. Een dezer kleine wilden scheen in zijn kleeding nogal een fat te zijn; hij had een aantal kort afgesneden witte vederen in zijn haar gestoken, waardoor dit er uitzag, alsof hij er papillotten in droeg. Met tropeeën der jacht siert de Bosjesman zich gaarne, en evenals de Europeesche jager zich veeren op den hoed steekt, bevestigt hij die in het haar. Vele dezer voorwerpen dienen als amuletten, waaraan men geheime krachten toeschrijft.

---

1) *Thomas Baines*, geb. 1822, een Eng. reiziger en teekenaar, maakte de Zambezi-expeditie onder Livingstone in 1858 mede. In 1861 vergezelde hij Chapman op zijn expeditie van de zuidwestkust naar de Victoria-watervallen. Zijn laatste reis was onder de Kaffers.

Wat zijn kleeding aangaat, althans hetgeen wij onder dit woord verstaan, heeft de Bosjesman niets anders noodig dan een soort van driehoekig schort, waarvan het breede einde van voren aan den gordel is vastgemaakt en het smalle einde tusschen de beenen wordt doorgestoken en van achteren aan denzelfden gordel bevestigd. Behalve dit schort, indien men het zoo noemen mag, draagt hij gewoonlijk een mantel, die van de huid van een of ander dier vervaardigd is. Deze mantel is gewoonlijk zoo groot, dat hij, wanneer degene, die hem draagt, rechtop staat, bijna op den grond hangt; het voornaamste gebruik, dat de Bosjesman er van maakt, is, dat hij hem bezigt als bed. Evenals de Hottentot, rolt de Bosjesman zich, als hij gaat slapen, in dit kleed, vouwt zich zoo klein mogelijk op en kan zich zóó geheel en al bedekken met een mantel, die voor een Europeaan van dezelfde lengte niet half groot genoeg zou zijn.

De kleeding der vrouwen komt veel met die der Hottentotsche overeen. Zij dragen een stuk huid om het hoofd geplooid en het gewone schort van lederen strooken, dat grooter is dan bij de mannen. Zij hebben ook een mantel, bijna volkomen gelijk aan dien der mannen.

Dit is de noodzakelijke en onontbeerlijke kleeding; maar het vrouwelijke gedeelte van dit zonderlinge volk houdt evenveel van opschik als haar meer beschaafde zusters. Daar zij in hun schort en mantel slechts zeer weinig speelruimte hebben, om zich op te schikken, brengen zij de meeste sieraden aan op het hoofd en versieren haar en aangezicht op de wonderlijkste wijze. Met water komen, zooals wij reeds gezegd hebben, hun aangezichten nooit in aanraking; deze zijn dik met vet ingesmeerd, zoodat zij in de zonnestralen met een werkelijk verblindenden glans glinsteren. Aan hun haren hangen zij verschillende kleine versierselen, gelijkende op die, welke wij reeds beschreven hebben bij de kleeding van de mannen. Onder deze ziet men dikwijls de „geldkauri", die hoog geschat wordt, omdat deze schelp niet aan de kust gevonden wordt. Zij wordt in een gedeelte van Afrika nog als geld gebruikt.

De kinderjaren komen veel overeen met die bij de meeste natuurvolken. Reeds zeer vroeg moeten de kleinen leeren, een onafhankelijk leven te leiden. Als zij eenige maanden oud zijn, kruipen zij over den grond als zoo vele kleine padden, en op den leeftijd van een jaar loopen zij vroolijk in het rond. Zelfs eer zij nog zoo oud geworden zijn, hebben zij reeds geleerd, de water-wortels te vinden, die onder het zand verborgen zijn, en ze met hun handen en een korten stok op te graven.

Het tijdperk van 8—14 jaren schijnt de leeftijd te zijn, waarop dit volk nog het aantrekkelijkst is. Na dien tijd vertoonen zich de wanstaltige vormen van den Bosjesman het duidelijkst.

Zijn zij 16 of 17 jaar oud, dan vertoonen zij sterke teekenen van verval en van dien tijd af tot aan het einde van hun leven worden zij steeds leelijker en afzichtelijker. Op den leeftijd, waarop onze jongelingen en meisjes zich eerst tot mannen en vrouwen beginnen te ontwikkelen, schoone ronde vormen en goed ontwikkelde spieren vertoonen, begint een Bosjesman reeds oud te worden. Er ontstaan diepe groeven in zijn voorhoofd, zijn lichaam wordt met rimpels overdekt, en zijn buik hangt met losse plooien bij hem neer. Als een Bosjesman ouder wordt, nemen de rimpels, waarmede zijn lichaam bedekt is, toe in aantal en diepte, zoodat ten laatste zijn lichaam dermate overdekt is met hangende, losse huidplooien, dat het voor een vreemdeling bijna onmogelijk is te zeggen, of hij een man of een vrouw voor zich heeft.

Wij hebben reeds gezegd, dat de oogen van een Bosjesman klein zijn en diep in het hoofd liggen en dat hij ze zoo gesloten houdt, dat men ze nauwelijks zien kan. En toch is zijn gezicht merkwaardig scherp. Hij heeft geen verrekijker noodig, want zijn oog is zonder dat behulp even goed als de beste verrekijker; ja, men heeft meermalen gezien, dat hij met het bloote oog dingen onderscheidde, die voor een Europeaan, zelfs met behulp van zijn kijker, niet duidelijk waren.

Deze scherpte van zijn gezicht wordt geëvenaard door de fijnheid van twee andere zintuigen. Zijn oor neemt het minste geluid waar en hij herkent het oogenblikkelijk. Hij verstaat het suizen van den wind, als hij over het land waait, den kreet der vogels, het gonzen der insecten, het ritselen der bladeren, en maakt hieruit zijn gevolgtrekkingen. Misschien ligt in die scherpte van het gehoor ook mede de

verklaring van zijn aanleg voor muziek, dien wij later bespreken. Ook de reukzin is buitengewoon scherp.

Deze zintuigen zijn echter, hoe volkomen ook, slechts eenzijdig ontwikkeld. Zijn reukorgaan bijv., hetwelk zoo gevoelig is voor geuren, die de neus van een beschaafd mensch niet zou kunnen waarnemen, is volkomen vereelt voor den afschuwelijken stank, die van zijn eigen lichaam en dat zijner metgezellen uitstraalt; zijn reukzenuwen worden ook niet verstompt door de scherpe snuif, waarvan hij dagelijks gebruik maakt. Het zintuig van den smaak schijnt men hem bijna te moeten ontzeggen, want een Bosjesman eet met evenveel genot het vleesch van een dier dat pas gedood is, als vleesch, dat taai, peesachtig en droog is, of hetwelk afkomstig is van een dier, dat reeds eenige dagen geleden gedood is en al in een zekeren staat van ontbinding is overgegaan. Het weder schijnt zeer weinig invloed op hem uit te oefenen en voor pijn is hij bijna even ongevoelig als vele lagere dieren; een wond, waardoor een Europeaan onmiddellijk ter aarde zou geworpen worden, is voor den Bosjesman niets.

* * *

Nu wij het algemeene voorkomen der Bosjesmannen hebben beschouwd, zullen wij ook kortelijk hun dagelijksch leven nagaan.

De Bosjesman is van huis of hof bijna volkomen onafhankelijk. Een rotskloof is een woning, waarvan hij bijzonder veel houdt; hier vindt hij de schuilplaats, die hij behoeft, zonder dat hij er het minste werk voor behoeft te doen. Er zijn echter vele streken in het land, dat hij bewoont, waar geen rotsen en derhalve ook geen rotsholten worden aangetroffen.

In zulke gevallen doet hij evenals een haas: hij maakt een „leger", waarin hij zich verbergt. Hij zoekt een boschje, dat hem lijkt, kruipt er in en buigt de takken omlaag, zoodat zij hem een tentvormige bedekking geven. Het liefst gebruikt hij hiervoor de mimosen en het is een zeer juiste opmerking, dat een struik, indien hij veel gebruikt is en de jonge takken weder omhoog schieten, veel heeft van een groot vogelnest. Deze gelijkenis wordt nog grooter, doordat de Bosjesman de gewoonte, heeft om deze eenvoudige woningen te bekleeden met hooi, droge bladeren, wol en andere zachte stoffen. De gewone rustplaats dezer wilden is de tarchonanthus; aan zijn buigzame takken kan gemakkelijk de vereischte vorm worden gegeven.

Deze zonderlinge verblijven worden niet alleen gebruikt voor woningen, maar ook als schuilplaatsen, waar de Bosjesman verborgen ligt en waaruit hij zijn kleine maar doodelijke pijlen afschiet op de dieren, die deze verraderlijke struiken voorbijgaan. Aan deze eenvoudige wijze, om woningen te maken, hebben enkelen, o. a. Lichtenstein, het toegeschreven, dat zij den naam „Bosjesmannen" ontvangen hebben. Dit schijnt echter niet juist. Meer waarschijnlijk is het, dat hun verblijf in boschachtige streken de Hollandsche kolonisten tot dien naam als karakteristieke aanduiding gebracht heeft. Misschien heeft er ook toe medegewerkt, dat men dit lager staande ras als een soort middelwezens tusschen mensch en aap beschouwde, als boschwezens, met wie men niet had te rekenen. Zijzelf noemen zich *San* (meervoud van *Sab*) en Sagua, woorden, welker beteekenis niet bekend is.

Ook op plaatsen, waar noch rotsen, noch struiken gevonden worden, is dit licht bevredigd volk evenwel niet om een onderkomen verlegen; zij graven eenvoudig een gat in den grond en werpen de uitgegraven aarde aan de windzijde op een hoop. Somtijds worden zij zelfs weelderig en volmaken zij hun schuilplaats door om dit gat eenige stokken in den grond te steken en hierover een mat of een stuk huid te hangen, waardoor zij dan nog meer tegen den wind beschut zijn. In zulk een hol kan zich een verwonderlijk groot aantal Bosjesmannen opeenhoopen; zij rollen zich dan in hun mantel op de bijzondere wijze, welke wij beschreven hebben. Het scherm is hun eenige beschutting tegen den wind — de mantel hun eenige verdediging tegen den regen.

Wanneer een bende Bosjesmannen zich voor eenigen tijd nederzet op een plaats, die goede jacht belooft, maken zij gewoonlijk een soort van tent, door buigzame stokken in den grond te steken, deze om te buigen en die soort van kooi te bedekken

met eenvoudige rietmatten. Deze hutten gelijken zeer veel op de eenvoudige tenten, waarin de Heidens leven en waaraan zij de voorkeur geven boven de prachtigst gemeubileerde kamers.

Wat het voedsel betreft, heeft de Bosjesman geen moeite, om alles te verkrijgen, wat hij noodig heeft. Hij heeft werkelijk zeer weinig behoeften, want er is bijna niets, wat een mensch zonder zich te vergiftigen kan eten, dat een Bosjesman niet voor voedsel gebruikt. Hij heeft geen enkel vooroordeel tegen iets, dat eetbaar is; indien het hem slechts kan voeden, vraagt hij naar niets meer. Zijn artikelen van weelde zijn begrepen in deze twee woorden — tabak en brandewijn; voedsel is echter een noodzakelijke levensbehoefte en hij beschouwt het dan ook van geen ander standpunt.

Er is geen dier, hetwelk een Bosjesman niet eet. Slangen en andere kruipende dieren zijn gewone spijzen voor hem en ook insekten worden in menigte gegeten. Van sprinkhanen en witte mieren houdt hij het meest, maar hij eet ook ieder ander insect. Wortelen maken insgelijks een groot deel van het voedsel van den Bosjesman uit, en de waterwortels vindt hij zonder hulp van een baviaan.

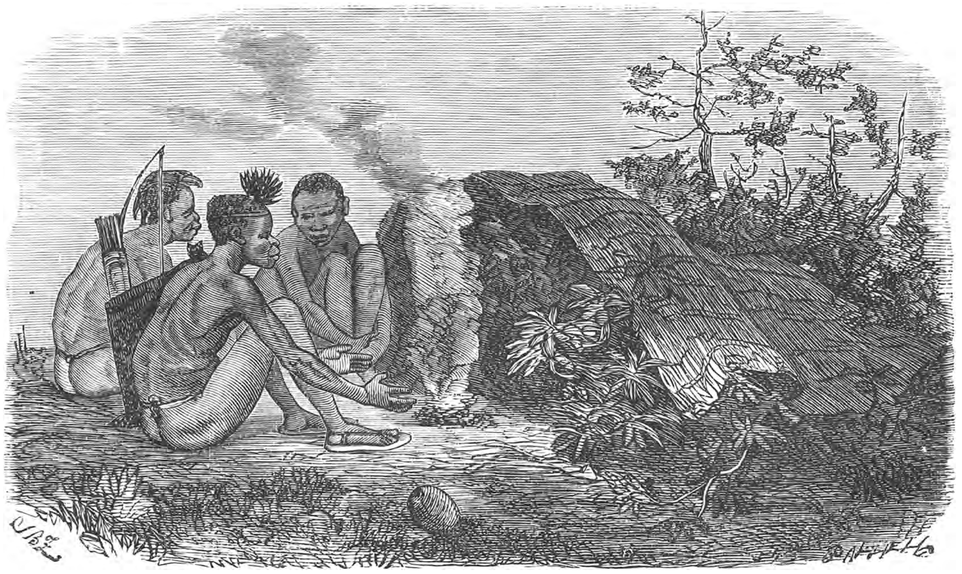

TIJDELIJK KAMP DER BOSJESMANNEN.

Zoo komt het, dat een Bosjesman kan blijven leven, waar andere menschen stellig zouden omkomen; de woestijn is een plaats, waar hij zich tehuis gevoelt. Al wat hij behoeft, is een genoegzame ruimte, daar hij noch den grond bebouwt, noch vee fokt, maar zich geheel verlaat op het dierlijk of plantaardig voedsel, hetwelk het toeval hem doet ontmoeten.

Wij hebben reeds vermeld, dat de Bosjesmannen hun vleesch verkrijgen door de jacht.

Ofschoon een der beste jagers van de wereld, is de Bosjesman evenmin als de Hottentot een liefhebber van de jacht of over het algemeen van eenige inspanning; hij zou de moeite niet nemen, om de dieren, waarvan hij leeft te vervolgen, indien hij ze meester kon worden zonder ze te jagen. Is hij echter eenmaal op de jacht, dan houdt niemand onverzettelijker vol dan hij; zelfs de Eskimo van Noord-Amerika, die als robbenjager somtijds 48 uren achtereen met zijn harpoen in de hand zit, overtreft hem niet in geduld.

Hoe klein van persoon hij ook zij, meet hij zich toch met de grootste en wildste dieren van Zuid-Afrika; hij jaagt met de grootste bedaardheid en met zekerheid van

te slagen den olifant, den rhinoceros, den leeuw en den luipaard. De beide eersten, wier dikke huid hij met zijn zwakke wapenen niet kan doorboren, vangt hij op verschillende vernuftige wijzen; de laatsten vallen als slachtoffers van het doodelijk vergif, waarin zijn pijlen gedoopt worden. Zijn bekwaamheid wordt evenwel op een zware proef gesteld bij de jacht op struisvogels; deze vogels zijn zoo vlug, dat het meest snelvoetige paard ze nauwelijks kan inhalen; daarbij zijn zij even slim als vlug, zoodat het een bijzonder geluk is, indien een goed bereden ruiter, gewapend met een uitmuntend geweer, er een kan dooden.

De kleine Bosjesman vangt deze vogels op twee verschillende wijzen. Indien hij een hunner groote nesten vindt, terwijl de oude vogels er niet zijn, nadert hij met alle mogelijke voorzorg, opdat zijn spoor niet door den altijd waakzamen struisvogel bemerkt zou worden; hij begraaft zich dan tusschen de eieren in het zand. Men moet hierbij wel in het oog houden, dat meerdere struisvogels hun eieren in hetzelfde nest leggen, en dat dit nest eenvoudig in het zand is uitgehold en buitengewoon groote afmetingen heeft.

Hier wacht de kleine jager geduldig, totdat de zon is ondergegaan; hij weet met zekerheid, dat de oude vogels dan naar hun nest terugkeeren. Wanneer hij hen in de verte ziet naderen, legt hij een vergiftigen pijl op zijn boog en mikt op de naderende struisvogels. Zoodra zij binnen schot komen, kiest hij den vogel uit, die het grootste is en de beste vederen heeft, en beslist zijn lot met een enkelen pijl.

Het grootste nadeel van deze wijze van jagen is, dat de vogels door het afschieten van den pijl den jager in het oog krijgen, waardoor zij zoo verschrikt worden, dat er weinig mogelijkheid bestaat, om een tweede schot te doen, en hij zich met een enkelen vogel en de bijeengegaarde eieren moet vergenoegen.

Gelukkigerwijze is hem de toestand, waarin zich de eieren bevinden, volkomen onverschillig. Hij geeft er zeer weinig om, of er eenige bedorven zijn, en eet zeer bedaard een ei, waardoor een Europeaan minstens eenige voeten ver zou worden verjaagd. Hij eet de eieren ook even goed, al zijn zij eenige dagen bebroed, ja, houdt het er voor, dat hij niet ongelukkig is, als hij een jongen en malschen vogel vindt, zonder dat hij er jacht op behoeft te maken. Bovendien hebben de eierschalen, wanneer zij van hun inhoud ontdaan zijn, voor vele doeleinden een groote waarde, vooral om er water in te vervoeren.

Voor dit laatste doel zijn zij onschatbaar. De Bosjesman maakt, dat hij altijd een zekeren voorraad water heeft, maar niemand dan hijzelf weet, waar het verborgen is. Indien een kraal van Bosjesmannen wordt aangevallen en den gevangenen gevraagd wordt naar de plaats, waar hun water bewaard wordt, verraden zij het kostelijke geheim nimmer, maar beweren altijd, dat zij niets hebben en op het punt zijn om van dorst te sterven. En toch is het vrij zeker, dat in het midden van den nacht waarschijnlijk een kleine, gele vrouw naar hen toe komt kruipen, om hen met een dronk waters te laven, terwijl zij, die hen hebben gevangen genomen, pogen in den slaap hun dorst te vergeten.

De oogen van een struisvogel zijn scherp genoeg, maar die van een Bosjesman zijn nog scherper, en indien de kleine jager van de plaats, waar hij op de loer ligt, eenige struisvogels in de verte in het oog krijgt, neemt hij het besluit, om binnen weinige uren eenige dezer vogels door zijn kleinen boog en zijn vergiftige pijlen te doen vallen.

Hij kruipt, zoo ongemerkt mogelijk, terug naar zijn hut, waar hij voor zulk een gelegenheid een volledig jagerskostuum in gereedheid heeft. Dit bestaat uit de huid van een struisvogel zonder pooten en met een stok door den hals. De huid van het lichaam is gespannen over een soort van zadel, hetwelk de maker voor zijn schouders heeft pas gemaakt.

Hij wrijft nu zijn beenen in met kalk en neemt de huid op zijn rug, terwijl hij zorg draagt, dit zoo te doen, dat hij, ofschoon zij, zoolang dat noodig is, stevig genoeg bevestigd blijkt, haar in een oogenblik van zich kan werpen. Waarom hij deze voorzorg neemt, zullen wij terstond zien.

Hierop grijpt hij zijn boog en pijlen en gaat op de struisvogels af; hij neemt intusschen alle mogelijke voorzorgen, om boven den wind te blijven. Deed hij dit niet, dan zouden de schuwe vogels door hun reuk spoedig erg in hem krijgen en wegsnellen naar een plaats, waar hij hen met geen mogelijkheid zou kunnen volgen.

Zoodra de struisvogels een vreemden vogel zien naderen, houden zij op met eten, steken de koppen bijeen en kijken wantrouwend naar hun vermeenden kameraad. Indien de vermomde jager hen nu rechtstreeks naderde, zouden de vogels bang worden; daarom loopt hij heen en weer en buigt den kop telkens naar beneden, even alsof hij eten van den grond pikte, terwijl hij er intusschen voor zorgt, den afstand tusschen zich en de vogels telkens te verminderen. Eindelijk komt hij zoover, dat zij binnen schot komen, en wanneer hij nu het uitgekozen slachtoffer dicht genoeg genaderd is, laat hij de struisvogel-huid op den grond vallen, neemt een pijl, zendt dien op zijn doel af, en laat den kop onmiddellijk weder omhoog gaan.

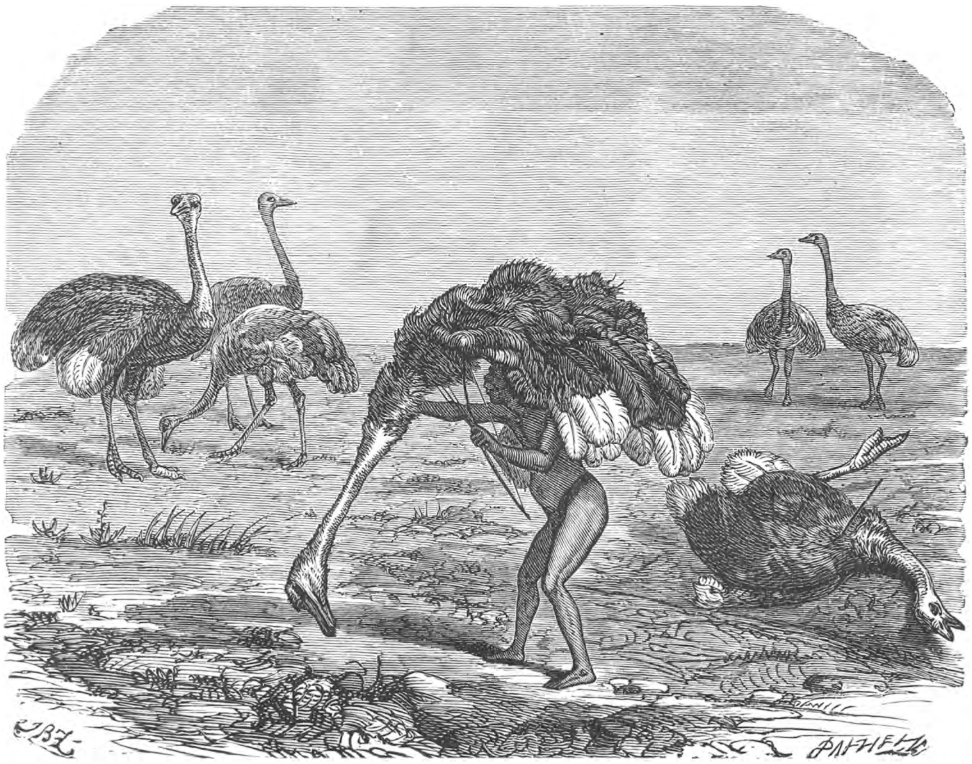

JACHT OP DEN STRUISVOGEL.

De getroffen vogel loopt, zoodra hij een wond ontvangen heeft, met zijn metgezellen terstond weg; zij worden door den vermomden Bosjesman gevolgd. De verwonde vogel begint weldra zijn spoed te verminderen; hij begint te waggelen en valt eindelijk op den grond, waardoor de jager de struisvogels kan naderen. Terwijl zij nu naar hun gevallen metgezel staan te kijken, kan de jager een nieuw slachtoffer uitkiezen en schieten. Gewoonlijk doodt een ervaren jager op deze wijze 4 van de vijf struisvogels, die hij ziet, maar somtijds gebeurt het, dat de vogels bespeuren, dat er iets niet in den haak is, en dan vallen zij den vreemdeling aan. Een aanval van zulk een grooten vogel is geen kleinigheid, daar een enkele slag met zijn poot voldoende is om het been van een krachtig man te breken, laat staan dan dat van een zoo zwak persoontje als een Bosjesmanschen jager.

Dan komt juist de voorzorg te pas, waarvan wij zooeven spraken. Zoodra hij

bemerkt, dat zijn list ontdekt is, loopt de jager zoo spoedig hij kan naar de windzijde der struisvogels, om te maken, dat zij lucht van hem krijgen. Zij worden dan ongerust en juist op het oogenblik, dat zij met hun aanval ophouden en in tweestrijd zijn, of zij zullen vluchten of niet, werpt de Bosjesman zijn nu nutteloos geworden vermomming af, grijpt naar zijne wapenen en schiet zijne pijlen met verwonderlijke snelheid op de verschrikte vogels af.

Op deze wijze wordt een gedeelte der struisvederen verkregen, die op de Europeesche markt komen. Een dame, die de schoone vormen en evenredigheden eener goede struisveêr bewondert, denkt er zelden aan, dat zij haar te danken heeft aan een kleinen, gelen man, die met pijl en boog in de hand en met gewitte beenen in een struisvogelhuid vermomd is.

Nadat hij den vogels de vederen heeft uitgetrokken, bewaart hij deze laatste op een zeer vernuftige wijze tegen beschadiging. Hij neemt holle rietjes, die niet veel dikker zijn dan een gewoon potlood, en steekt hier de veêren in zoover hij kan. Dan slaat hij met het eene einde van het riet op den grond, zoodat de veder er vanzelf in zakt. In deze buizen nu vervoert hij de vederen en het is duidelijk, dat een man er op deze wijze een aanzienlijk aantal kan medenemen.

De schalen der struis-eieren hebben voor een Bosjesman bijna even veel waarde als haar inhoud, zelfs somwijlen nog meer. Zij worden gewoonlijk gebruikt, om er water in te doen, waarvoor zij dan ook bijzonder geschikt zijn. Het is de taak der vrouwen om ze met water te vullen, een arbeid, die dikwerf, als er weinig water is, met zeer veel moeite gepaard gaat.

Evenals andere onbeschaafde stammen hebben zij een wonderlijke manier, om aan water te komen, wanneer er schijnbaar niets is dan modder. Zij nemen dan een lang riet en binden om het eene einde een zekere hoeveelheid gedroogd gras. Dit steken zij zoo diep zij eenigszins kunnen in den modderigen grond, en laten het zitten, totdat het water door dezen eenvoudigen filtreertoestel gedrongen en in de buis omhoog gerezen is. Zij plaatsen dan hun lippen op de buis, zuigen zooveel water op, als hun mond kan bevatten, en ontlasten het door middel van een ander riet in een ledige eierschaal; bezitten zij geen tweede riet, dan doet een dun stokje, mits zij er zorgvuldig mede omgaan, denzelfden dienst. Is nu het ei gevuld, dan wordt de kleine opening gesloten door een dotje gras, hetwelk er stevig wordt ingedraaid, en vervolgens moeten de vrouwen hun zware vracht naar huis dragen.

Er is een wijze, waarop van de eierschalen gebruik wordt gemaakt, wel waardig vermeld te worden.

De Bosjesmannen zijn verwonderlijk slimme spionnen. Zij zullen groote afstanden afleggen, om te ontdekken, of er hier of daar niet iets kan gestolen worden, en doen elkander hiervan mededeeling door middel van den rook hunner vuren, die een zeer goede telegraaf vormen. De Australische wilde volgt hetzelfde stelsel en het is werkelijk hoogst merkwaardig, dat twee menschenrassen, beide staande op den laagsten trap der beschaving, een handelwijze volgen, die geen geringe mate van verstandelijke ontwikkeling veronderstelt.

Een Bosjesman vindt niets waardig om gestolen te worden, of hij moet het kunnen eten; gewoonlijk neemt dit den vorm aan van vee. Vee stelen is nu wellicht niet zoo moeielijk, maar het door een uitgestrekte woestijn te vervoeren is alles behalve gemakkelijk; het zou dan ook niet gedaan kunnen worden, zelfs niet door een Bosjesman, zonder een groot aantal voorzorgen.

In de eerste plaats bepaalt de Bosjesman zorgvuldig de richting, waarin hij zijn strooptochten wil doen, en hij zal nimmer vee stelen op plaatsen, waar kans bestaat, dat hij door de eigenaars zal achtervolgd worden. Hij steelt het liefst dieren, die van de streek, welke hij bewoont, door een droge en dorre woestijn gescheiden zijn; men kan deze niet doortrekken met paarden, en zijn de vervolgers te voet, dan worden zij weldra uitgeput, omdat zij geen water genoeg voor de reis kunnen medenemen.

Heeft hij nu zijn plannen gemaakt en zijn marschroute vastgesteld, dan zendt hij de vrouwen in die richting uit, met last, om op bepaalde afstanden eierschalen vol water te begraven; de plaatsen, waar deze begraven zijn, worden door teekenen, voor hem alleen verstaanbaar, aangeduid. Zoodra hij nu deze voorzorg genomen heeft, gaat hij met zijn snelsten pas voorwaarts en daar hij verwonderlijk goed dorst

kan verdragen, komt hij met zijn metgezellen op de plaats zijner bestemming, zonder dat zijn voorraad water aanmerkelijk verminderd is. Nu verbergen de dieven zich tot den avond, daar zij hun strooptochten nimmer doen bij dag.

In het midden van den nacht sluipen zij nu binnen de omheining voor het vee, nadat zij den waker, zoo er een is, in alle stilte hebben omgebracht; daarna kiezen zij de beste runderen uit en drijven ze weg. Al de overblijvende dieren dooden of verminken zij; gewoonlijk doen zij het laatste, daar zij dan hun pijlen bewaren. Worden zij echter gestoord en in hun voornemens verhinderd, dan is hun inval daarom toch nog niet minder noodlottig, want zelfs in hun vlucht schieten zij op elk dier nog een vergiftigen pijl af, zoodat er geen enkel rund overschiet.

Wij willen nu evenwel onderstellen, dat hun plannen geslaagd zijn en dat zij met hun roof veilig zijn afgetrokken.

HET SCHIETEN VAN VEE.

Zij weten zeer goed, dat zij het spoor van het vee niet kunnen verbergen, en trachten dit dan ook niet te doen, maar jagen de dieren voort zoo hard zij slechts eenigszins kunnen, teneinde hun mogelijke vervolgers een goed eind vooruit te komen. Zijn zij nu op den juisten weg, dan gaan eenigen hunner vooruit naar de eerste pleisterplaats, graven de schalen met water op en wachten de aankomst der overigen af. Het vee krijgt zooveel water als men er voor over heeft, teneinde het kracht en lust voor de overige reis te geven; de ledige eierschalen worden dan op den rug der runderen gebonden en deze opnieuw vooruit gedreven. Op deze wijze gaan zij van station tot station, totdat zij de plaats hunner bestemming hebben bereikt.

Gebeurt het nu echter, dat hun vervolgers hen inhalen, dan verlaten zij het vee terstond, maar laten als afscheidsgift in elk dier een vergiftigen pijl achter en

vluchten met zulk een snelheid, dat hun vervolgers dadelijk inzien, dat het volkomen nutteloos zou zijn, hen te achtervolgen.

De noodelooze verwoesting, die zij aanrichten onder het vee, hetwelk voor de Hottentotten of Kaffers de voornaamste levensbehoefte is, heeft dezen zoo verbitterd, dat zij somtijds tijdelijk hun onderlinge vijandschap vergeten en zich vereenigen tot een aanval op de Bosjesmannen, die door beiden evenzeer gehaat worden. Dit doen zij echter niet dan met de grootste voorzorgen, daar zij ten volle bekend zijn met het gevaarlijk karakter der vijanden, tegen welke zij willen optrekken; zij ondernemen dan ook zulk een tocht niet, tenzij in grooten getale vereenigd.

Van stelselmatig oorlogvoeren weten de Bosjesmannen niets, ofschoon zij wellicht de gevaarlijkste vijanden zijn, die iemand kan hebben, daar men hun tegenwoordigheid altijd eerst verneemt door het trillen van hun boog en het scherpe, snorrende geluid hunner gevaarlijke pijlen. Het gebeurt somwijlen, dat een horde Bosjesmannen zich om de een of andere reden beleedigd waant door een Hottentotschen of Kafferschen stam; zij onderhouden dan tegen dezen een soort van guerilla-oorlog, waarin hun vijanden geen enkelen rustigen nacht kennen.

De Bosjesmannen durven hun vijanden niet op helderen dag aanvallen en evenmin zullen zij zich met een groot aantal hunner tegenstanders meten. Maar niemand durft zich van de hutten verwijderen, tenzij hij van gewapende kameraden vergezeld is, want hij weet, dat zijn listige vijanden in den omtrek op de loer liggen en dat achter elken steen, elken struik en iederen boom een Bosjesman kan verborgen zijn. Deze kleine, maar toch vreeselijke krijgslieden verbergen zich in het zand, indien zij slechts vermoeden kunnen, dat enkele zwervers dien weg zullen voorbijkomen, en de pof-adder is niet onzichtbaarder en zijn beet niet doodelijker dan het schot van den loerenden Bosjesman.

Op de naakte klippen kunnen zij zich verwonderlijk goed verbergen; hun gele huid toch is in kleur zóó gelijk aan de rotsen, dat zij, zelfs als er geen enkele struik op groeit, ternauwernood zichtbaar zijn. Zij hebben bovendien een eigenaardige manier om zich als het ware op te vouwen, zoodat zij volkomen gelijken op een kegelvormigen hoop bladeren en takken, waaraan niets menschelijks te herkennen is.

Openlijk bieden zij zelden tegenstand; indien men hen aanvalt, verspreiden zij zich meestal in alle richtingen, zelfs als zij door een enkelen vijand, die eenvoudig met een stok gewapend is, worden aangevallen. Zij blijven echter, maanden achtereen, in den omtrek van een vijandigen stam rondzwerven en vereenigen zich nooit tot een gesloten bende, die kan worden aangevallen en overwonnen; zij verdeelen zich in kleine troepjes van twee of drie, waartegen het voor den vijand bespottelijk zou zijn, om met macht op te trekken, maar die niet met een gelijk aantal kunnen overwonnen worden en toch te geducht zijn, om ongestoord te worden gelaten.

De moeielijkheid, om zulke hardnekkige vijanden aan te vallen, wordt nog veel vergroot door het zwervende leven der Bosjesmannen. De Hottentotten kunnen een dorp verplaatsen binnen een halven dag, maar de Bosjesmannen, die geen vaste woningen, van welken aard ook, bezitten en wier beste woningen oneindig eenvoudiger zijn dan de slechtste staaltjes van Hottentotsche bouwkunst, kunnen van woonplaats veranderen wanneer zij slechts willen; zij kunnen zelfs, indien dit noodig is, hun ruwe schuilplaatsen vernietigen, zonder dat er eenig spoor van hun laatste verblijfplaats te vinden is.

In enkele gevallen, maar uiterst zelden, besloten de Kaffers, razend gemaakt door de vele verliezen, die zij door de Bosjesmannen hadden geleden, de schuldigen tot in hun schuilplaats na te sporen en de geheele bende te vernietigen. Zulk een tocht gaat van buitengewoon veel gevaar vergezeld, want er is geen wapen, dat door de Kaffers meer gevreesd wordt, dan de vergiftige pijlen der Bosjesmannen. In zulke gevallen maken het verpletterend aantal der aanvallers en de overtuiging der volstrekte noodzakelijkheid van de taak, die zij zich hebben opgelegd, den uitslag volkomen zeker: noch man noch vrouw worden dan gespaard.

De zeer jonge kinderen worden somtijds medegevoerd en tot slaven gemaakt, maar in den regel beschouwen de Kaffers de Bosjesmannen in hetzelfde licht, alsof het vergiftige slangen waren; zij dooden ze met even weinig medelijden als zij zouden gevoelen, indien zij een nest „cobra's" of „pof-adders" uitroeiden.

Uit de afbeelding op deze bladzijde blijkt, dat verscheidenen der gevallen krijgslieden pijlen hebben in hun kapsel. Dit is een zonderlinge gewoonte der Bosjesmannen; zij houden er van, om hun pijlen bij de hand te hebben, en dragen ze daarom in hun haar, evenals een ouderwetsche klerk zijn pen achter het oor draagt. Over het algemeen bergt hij ze in zijn pijlkoker met de punten naar beneden, maar vóór het gevecht haalt hij ze er uit en steekt ze, met de vergiftige punten naar buiten, aan elke zijde van zijn hoofd, waar zij er dan uitzien als twee geraamten van waaiers.

De trekkende Bosjesmannen worden door geen rivier in hun tochten tegengehouden. Daar de wateren in den regentijd niet zelden een zeer snellen stroom hebben, bedienen zij zich van een hulpmiddel, dat zij een „houten paard" noemen. Dit bestaat

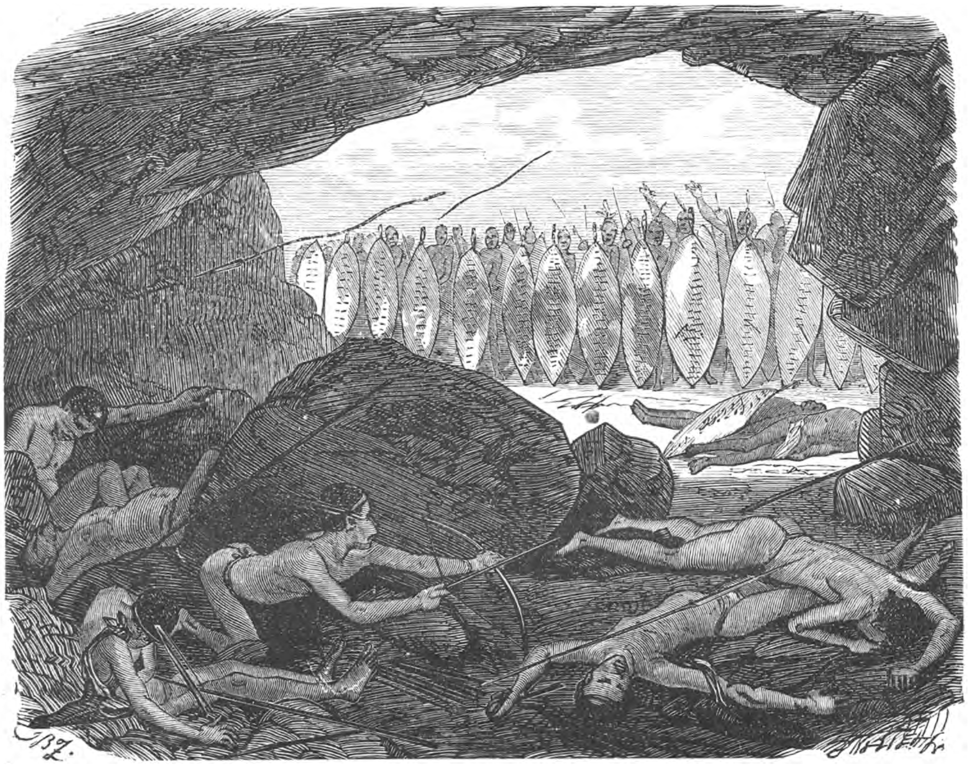

KAFFERS EN BOSJESMANNEN IN STRIJD.

uit een stuk hout ter lengte van $1^1/_2$ à 2 M., waarin aan het eene einde een pen geslagen is. Zwemt nu iemand over een rivier, dan plaatst hij deze wigge zoodanig tegen zijn rechterschouder, dat het hout onder zijn lichaam ligt en helpt om hem te dragen.

Wij zullen thans de wapenen nagaan, waarmede de Bosjesman zijn prooi meester wordt en zijn vijanden bevecht. Deze zijn voor hem van groot belang.

De kleine, maar vreeselijke pijlen, waarvan de Bosjesman met zulk een doodelijke uitwerking gebruik maakt, worden met de grootste zorg vervaardigd; de netheid, waarmede zij gemaakt worden, wekt onze bewondering, vooral wanneer wij de hoogst onvolkomen gereedschappen in aanmerking nemen, die bij de vervaardiging gebruikt worden.

De geheele pijl is omtrent 50 cM. lang en bestaat uit 4 verschillende deelen.

Vooreerst de schacht, die 30 à 34 cM. lang is en niet dikker dan een gewoon potlood. Zij wordt vervaardigd van het gewone Kaffer-riet, dat tegelijk sterk en licht is. Aan elk uiteinde is dit omwonden met het ingewand van een of ander dier; dit wordt er nat omgedaan en krimpt sterk ineen wanneer het droog wordt, zoodat het dan zeer hard en stijf is. Het eene einde wordt eenvoudig dwars afgesneden en het andere ingekeept, om er de pees van den boog in te leggen.

Nu volgt er een stuk been, gewoonlijk van een struisvogel, ter lengte van 8 cM. Het eene einde hiervan wordt in het open eind der schacht gestoken, terwijl over het andere een kort stuk riet geschoven wordt, waarover een strook ingewand vrij sterk is heen gebonden. Het dient alleen, om het eigenlijk voornaamste gedeelte van den pijl in zich op te nemen, want het stuk struisvogel-been dient slechts, om aan het wapen de noodige zwaarte te geven.

Het uiteinde van den pijl is van ivoor en komt in vorm veel overeen met het stuk been, hetwelk wij reeds beschreven hebben. Het eene einde is puntig, zoodat het in de holte van het riet kan gestoken worden, terwijl het andere eerst met ingewand omwonden is en dan een inkerving heeft van de diepte van 6 tot 8 mM. Deze inkerving dient, om het platte, driehoekige stuk ijzer op te nemen, hetwelk de eigenlijke punt van den pijl uitmaakt.

De pijl zelf is nu gereed en het eenige, wat er nu nog noodig blijft, is het vergif, dat er zulk een vreeselijk wapen van maakt. Dit vergif, dat eerst zoo dik is gemaakt als lijm, wordt in een vrij dikke laag over de geheele punt van den pijl gesmeerd. Eer het geheel en al droog is geworden, wordt er een kort, puntig stukje ijzer of van een penneschacht ingestoken, met de punt naar achteren, zoodat het een soort van weerhaak vormt. Wordt zulk een pijl nu op een menschelijk wezen afgeschoten en trekt deze het uit de wond, dan is het bijna zeker, dat de ijzeren punt, die slechts los aan den pijl bevestigd is, in de wond blijft steken. De kleine weerhaak is tot hetzelfde doel aangebracht. Maar zelfs indien de pijl onmiddellijk werd uitgetrokken, zou er vergif genoeg in de wond achterblijven, om deze doodelijk te doen zijn.

Het is echter niet waarschijnlijk, dat de geheele pijl wordt uitgetrokken. De punt toch is niet stevig aan den pijl bevestigd, maar er slechts los in gestoken. De schacht wordt dus gemakkelijk genoeg verwijderd, maar de punt blijft in de wond, en laat zich op geen wijze aanvatten, om er uitgetrokken te worden.

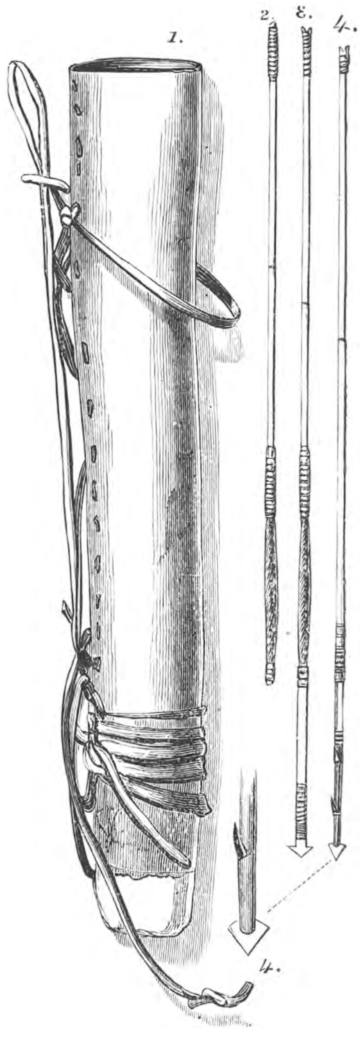

PIJLKOKER EN PIJLEN.

De kleine weerhaak, waarvan wij spraken, is nauwelijks zoo groot als de punt eener veêren pen en ligt zoo dicht tegen den pijl aan, dat men hem lichtelijk over het hoofd zou zien. Hij heeft een driehoekigen vorm; zijn breedste einde zit in het vergif en het puntige steekt achteruit en ligt bijna in één lijn met de schacht. Het schijnt bijna onmogelijk, dat hij in de wond los kan raken, maar het vergif is in een warm klimaat bijna altijd half vloeibaar en dit is de oorzaak, dat er natuurlijk met den weerhaak, die er slechts zeer los is ingestoken, altijd een gedeelte van het vergif in de wond blijft hangen.

Dit is de gewone wijze, waarop een goede pijl vervaardigd wordt, maar niet altijd

zijn deze wapenen dezelfde. Sommige hebben als punt slechts een enkel stuk been, terwijl vele ook het driehoekige stukje ijzer missen. De pijlen, die hiervan voorzien zijn, worden gebruikt in den oorlog en niet op de jacht. De jachtpijlen hebben punten, die aan beide einden spits uitloopen en in het midden tamelijk dik zijn. Als de Bosjesman ze niet gebruikt, keert hij de punt om, zoodat dan het vergiftige einde in de schacht komt te liggen en dus geen onnoodig kwaad kan doen. Deze punten zijn ook veel dunner dan die, welke in den oorlog gebruikt worden; zij behoeven ook niet zoo sterk vergiftigd te zijn.

De pijlen, welke in de afbeelding zijn voorgesteld, werden genomen van het lijk van hun eigenaar. Zij zijn vooral merkwaardig, omdat men ze ziet in elk tijdperk der vervaardiging en men er al den arbeid en de zorg aan kan waarnemen, die aan deze wapenen besteed worden. Vooreerst ziet men het eenvoudige riet, waarvan de beide einden zorgvuldig omwonden zijn, teneinde het splijten te beletten. Dan volgt er een rietje, waarin aan het eene einde een stuk been is gestoken. Op het volgende voorbeeld is een pijl voorgesteld, waaraan men een inkerving in het beenen verlengsel waarneemt, om de ivoren punt te ontvangen, en zoo ziet men de geheele ontwikkeling van den pijl van het begin tot het einde.

Het vergif, dat voor deze pijlen gebezigd wordt, is van tweeërlei aard. Gewoonlijk zijn het plantaardige bestanddeelen, waaruit het is samengesteld, zooals het sap van sommige euphorbia's; dit wordt vermengd met de stof, die zij halen uit de gift-klieren van pof-adders, cobra's en andere vergiftige slangen. Om deze laatste zelfstandigheid machtig te worden, toonen zij een zeldzamen moed.

Indien een Bosjesman een slang ziet, welker vergif hij voor zijn pijlen gebruiken kan, doodt hij haar niet opeens, maar nadert steelsgewijze de plaats, waar zij ligt, en zet zijn voet op haar nek. De slang ontwaakt hierdoor plotseling uit haar toestand van verdooving en wordt woedend; zij kronkelt zich, worstelt, blaast en doet alle mogelijke moeite, om haar vijand een wond toe te brengen. Dit is juist, wat de Bosjesman gaarne heeft; hij brengt de slang bijna tot razernij, eer hij haar doodt. Dit doet hij, omdat door den lust om te bijten de giftklier geprikkeld wordt en er ten gevolge hiervan meer vergif wordt afgescheiden.

De Bosjesmannen beweren, dat zij op deze wijze niet slechts een grootere hoeveelheid vergift verkrijgen, maar dat ook de vergiftige eigenschappen van het vocht door het tergen der slang, voordat deze gedood wordt, in werkdadigheid toenemen. De stoffen, waarvan het pijlgif gemaakt wordt, worden nu gekookt in een pot, vervaardigd van een uitgeholden zandsteen, en wanneer zij genoegzaam verdikt zijn, verkrijgen zij de kleur en vastheid van pek. De pijlpunten worden hierin gedoopt, zoodat er zich een vrij dikke laag vergif op vasthecht; deze dikte bedraagt op sommige plaatsen omtrent 3 mM. Bij sommige pijlen wordt de driehoekige punt alleen door het vergif op haar plaats gehouden; zij wordt namelijk slechts los in een kerf van den pijl gestoken en kleeft er dan alleen door het vergif aan vast. In dit geval werkt zij als een weerhaak en blijft zij in de wond zitten, als de pijl uitgetrokken wordt.

In ons klimaat wordt het vergif hard en zeer broos; het barst op verschillende plaatsen en kan met de vingers gemakkelijk tot poeder gewreven worden. Het heeft een zeer bitteren, eenigszins aromatischen smaak, en komt in dit opzicht veel met het gevreesde „wourali" vergif van tropisch Guyana overeen.

Op sommige plaatsen komt de vergifbol vrij algemeen voor; men herkent hem gemakkelijk reeds op een afstand aan de blauwachtige, golvende bladeren, die als het ware onmiddellijk uit den bodem ontspringen en zich als een waaier uitbreiden. Deze bladeren vallen echter spoedig af en verdrogen, waarna men niets ziet dan een korten, drogen stengel, die weinig zou doen vermoeden, dat de bol er onder lag.

In sommige gedeelten van het land der Bosjesmannen wordt het sap der amaryllis, evenals dat der euphorbia gebezigd, om de pijlen te vergiftigen; het wordt vermengd met het vergif, hetwelk gehaald wordt uit eene groote, zwarte spin en met dat van slangen. Een tegengif is tot heden, bij de Blanken althans, nog niet bekend; of de Bosjesmannen er een kennen, weet men niet.

Hoe vreeselijk dit gemengde vergif ook moge werken, bezit de Bosjesman er

echter een, welks uitwerking nog veel verschrikkelijker is. Indien een menschelijk wezen gewond wordt met een pijl, die hiermede vergiftigd is, staat hij de ondragelijkste folteringen uit en sterft weldra. Als een klein gedeelte van dit vergif slechts in aanraking komt met een schram in de huid, is het gevolg bijna even noodlottig. Livingstone drukt dit als volgt kernachtig uit: „de lijder verwondt zichzelf, roept om de borst zijner moeder, als ware hij opnieuw een kind geworden, en ontvliedt de woningen der menschen als een razende krankzinnige." Een verwonde leeuw lijdt op dezelfde wijze; hij rent als dol door de bosschen en bijt, door de hevigheid zijner pijn, in de boomen en de aarde.

Dit vergif, dat zulk een vreeselijke werking uitoefent, is niets anders dan het vocht, hetwelk wordt afgescheiden door een zeker wormpje „N'gwa" of „K'aa" genaamd. De eerste naam wordt er aan gegeven door Dr. Livingstone, de laatste door Dr. Baines, die op dit gevreesde insect zijn bijzondere aandacht vestigde.

Het vergiftigen der pijlen is niet het eenige gebruik, dat zij van vergif maken.

Als zij door een streek trekken, welke zij binnen eenigen tijd niet weder denken te bezoeken, hebben zij de áfschuwelijke gewoonte, om elken waterput of plas, dien zij voorbijgaan, te vergiftigen. Somtijds kiezen zij een enkele bron uit en vergiftigen die, om het wild te dooden.

Moffat 1) werd eens bijna het slachtoffer dezer gewoonte. Na een langen en vermoeienden tocht te paard naderde hij een dorp van Bosjesmannen, in welks nabijheid zijn paard een waterpoel ontdekte, die door kreupelhout omringd was. Moffat drong hier door en nam een fiksche teug van het water; hij had niet begrepen, dat de struiken, die het water omringden, eigenlijk een soort van omheining waren, om de menschen te waarschuwen, niet van het water te drinken. Zoodra hij gedronken had, bemerkte hij, dat het water een ongewonen smaak had, en begreep hij, dat het vergiftigd was.

Dit vergif werkte zeer onaangenaam, maar niet zoo pijnlijk als men wel zou verwacht hebben. „Ik kreeg inwendig," zegt hij, „een hevige ongewone beweging en een sterke opgezetheid van het lichaam; het was, alsof de slagaderen zouden barsten; de pols werd buitengewoon snel en deze verschijnselen gingen vergezeld van een lichte duizeligheid." Gelukkig begon hij sterk te zweeten en hij herstelde; de onaangename gewaarwordingen, die hij ondervond, hielden echter nog eenige dagen aan.

Ter eere van de Bosjesmannen moet gezegd worden, dat zij bij deze gelegenheid de grootste zorg betoonden. Een van hen kwam met den meesten spoed uit het dorp loopen en poogde, daar hij niet wist, dat het kwaad reeds geschied was, hem door gebaren te kennen te geven, dat hij niet van het water drinken moest. Hierop liepen zij rond in alle richtingen, om een geneesmiddel te zoeken, en toen zij zagen, dat zijn onvoorzichtigheid geen noodlottige gevolgen zou hebben, betoonden zij hierover de grootste vreugde.

Daar de Bosjesmannen klein van persoon, weinig in getal en zwak gebouwd zijn, zouden zij reeds lang zijn uitgeroeid, indien zij geen krachtig hulpmiddel hadden in hun eenig wapen, den vergiftigden pijl. Hunne menigvuldige vijanden hebben voor hen hetzelfde ontzag en denzelfden afschuw als wij hebben voor een wesp of adder. Allen haten en vreezen den Bosjesman, maar niemand durft hem verachten. Hoe machtig een Kaffersche of Hottentotsche stam ook moge zijn of hoe goed een Europeesche volkplanting moge beschermd wezen, toch is een enkele Bosjesman voldoende, om hen in gestadige onrust te houden. Indien een Bosjesman een nachtelijken aanval wil doen, helpen hiertegen geen schildwachten; hij sluipt ongezien tot op eenige meter afstands, schiet een vergiftigen pijl op hem af en verdwijnt weder even ongemerkt. Het vinden van de schuilplaats waarin hij zich overdag verbergt, is zelfs voor een Hottentot bijna onmogelijk, want een Bosjesman is bijzonder knap in het doen verdwijnen van zijn eigen lichaam en het maken van een valsch spoor; bovendien kan hij zich zoo klein maken, dat hij op zijn gemak ligt in een kuil, die ter nauwernood groot genoeg schijnt voor een konijn.

---

1) *Robert Moffat* (1795—1883), zendeling in Zuid-Afrika, vooral in Namaland, trok door de Kalahari in 1818 en vertoefde lang in Zuid-Afrika. Hij vertaalde gedeelten van den bijbel in de talen der inboorlingen en schreef o.a.: Missionary Labours and Scenes in Southern Africa 1842.

En toch — hoewel hij als een wesp of een adder vervolgd wordt en evenals deze schepselen, indien hij getergd wordt, van zijn vergiftige wapenen gebruik kan maken — blijkt het, dat hij dankbaar kan zijn en welwillend tegenover hen, die hem goed behandelen. Wraakzuchtig is hij, als hij zich beleedigd acht, en dan koelt hij op hen, die zijn gramschap hebben gaande gemaakt, die wraak op de meest wreede wijze. Dat hij echter voor betere menschelijke gevoelens toegankelijk is, blijkt duidelijk uit bovenvermelde verhalen, en wij moeten den schrijver, die een onbetwijfelbaar gezag heeft, dankbaar zijn, dat hij den Bosjesman beter geschilderd heeft dan men meende, dat hij verdiende.

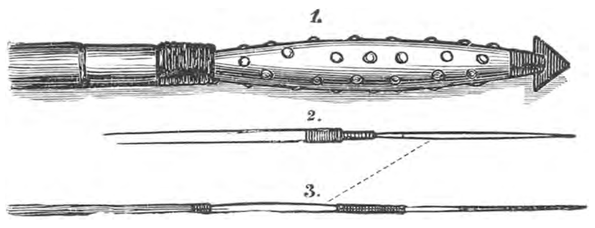

PIJLPUNTEN.

De vorm der pijlen, het ontbreken van vederen en de zwakheid van den boog geven genoegzaam te kennen, dat zij niet geschikt zijn, om er op een grooten afstand mede te schieten. De Bosjesman is inderdaad een slecht schutter; hij schiet dan ook niet licht op een voorwerp, hetwelk meer dan 7 of 8 meter verwijderd is, althans indien hij er zoo dicht bij kan sluipen.

De pijlkoker, die door alle pijl en boog gebruikende natiën noodzakelijk geoordeeld wordt, is nu eens van hout en dan weder van leder. De pijlkoker op bladz. 45 is van de laatste grondstof vervaardigd. Hij is zeer sterk en een uitstekend staaltje van hetgeen de Bosjesman als werkman vermag. De huid, waarvan hij is gemaakt, is die van een groot dier, een rund of een eland, maar daar het haar er met zorg van verwijderd is, kan men moeielijk meer nagaan, aan welk dier zij behoord heeft.

De houten pijlkokers worden bijna zonder uitzondering gemaakt van een soort van aloë (*Aloë dichotoma*), die daarom van de Hollandsche kolonisten den naam heeft ontvangen van „kokerboom”. Somtijds maakt men ze echter ook van een boom, die aan de oevers der rivieren groeit en in zijn voorkomen veel gelijkt op den Europeeschen wilg.

De Bosjesman heeft, als hij op reis gaat, een zeer praktische wijze, om zijn wapenen te dragen; hij bindt namelijk zijn pijlkoker, boog en knods-kerry bijeen en slingert ze op zijn rug. Is hij evenwel volkomen goed uitgerust, dan heeft hij een lederen foedraal, waarin hij zijn wapenen bergt. Somwijlen is dit slechts een eenvoudige lederen zak, maar in zijn meest volmaakten vorm is het samengesteld uit een geheele antilope-huid, waarvan dan het lichaam den zak vormt en de pooten als riemen dienen, om dezen mede op den rug te bevestigen.

De boog is zeer klein en eenvoudig, want een Bosjesman geeft er weinig om of hij sterk is, daar hij zelden schiet op voorwerpen, die verder dan eenige meters van hem verwijderd zijn. Meestal wordt hij vervaardigd van een soort van Tarchonanthus. De Bosjesman is echter op de houtsoort niet zeer keurig, als het hout maar veerkrachtig genoeg is. Eveneens is de grootte van den boog hem tamelijk onverschillig; zelden is die langer dan 1¼ meter en dikwijls korter. Zoo geeft hij ook weinig om den vorm, die dikwerf zeer onregelmatig is, daar het dikste gedeelte van het hout niet steeds in het midden gehouden wordt. Elke kleine jongen maakt met een stok en een koord een boog, die even goed is als de bogen der Bosjesmannen.

De boog wordt, wanneer hij gebruikt wordt, niet rechtop gehouden, zooals dit bij den gewonen langen boog geschiedt, maar dwars, als een kruisboog, waardoor ten deele verklaard wordt, dat zij er slecht mede kunnen mikken. De Bosjesman draagt ook gewoonlijk een assagaai, ofschoon hij die zelf niet maakt, daar hij met de kunst van smeden ten eenenmale onbekend is. Zelfs de kleine, driehoekige pijl-punten worden vervaardigd met groote moeite; het ijzer wordt namelijk koud op een steen gelegd en zoo lang met een anderen steen gehamerd, tot het eindelijk

plat is geworden. Van het week maken van ijzer door het vuur weet een Bosjesman niets en evenmin bezit hij een van de ruwe werktuigen, die dienen, om het ijzer zoozeer te verhitten, dat het zacht wordt.

De assagaai is gewoonlijk het werk van Bechuana's en wordt van dezen door de Bosjesmannen gekocht. Nu en dan ziet men in de hand van een Bosjesman een Kafferschen assagaai en in dat geval is deze gewoonlijk een gedeelte van den oorlogsbuit; zijn vorige eigenaar is dan gemeenlijk met een vergiftigden pijl gedood. Op dezelfde wijze heeft de Bosjesman ook het mes gekregen, hetwelk in den regel aan zijn hals hangt; het is bijna altijd vervaardigd door Bechuana's.

Een Bosjesman maakt met zijn eigene handen niets, wat hij niet volstrekt noodig heeft. De assagaai en het mes zijn meer artikelen van weelde dan wel noodzakelijke voorwerpen — hij verkrijgt ze dan ook van vreemdelingen. De boog en vergiftigde pijl evenwel zijn voor hem volkomen onmisbaar, om zijn vijanden te bevechten en de grootere dieren te dooden; dit is ook het geval met de knods-kerry, waarmede hij kleinere dieren en vogels vangt. Hij slaat er ook zijn vrouw mede en houdt het er wellicht voor, dat hij ze hiervoor niet missen kan. Deze voorwerpen kan daarom iedere Bosjesman voor zichzelf vervaardigen en hij vindt dan ook, dat hij er volkomen goed mede voor de jacht of den oorlog is uitgerust.

* * *

De uitspanningen der Bosjesmannen komen veel overeen met die der Hottentotten; zij kunnen over het algemeen in twee woorden begrepen worden: zingen en dansen. Deze woorden moet men dan echter bezigen in een Zuid-Afrikaansche, niet in de gewone Europeesche beteekenis.

Rooken zou men wellicht ook onder het getal hunner uitspanningen kunnen opnemen. Hoe een Bosjesman rookt na een maaltijd, hebben wij reeds vermeld. Er zijn echter tijden, waarop hij niet slechts enkele trekken doet, om zijn maaltijd te besluiten, maar bepaald gaat zitten, om een rook-feest te genieten. Hij neemt dan den rook in zulk een hoeveelheid tot zich, terwijl hij hem doorslikt, in plaats van hem weder weg te blazen, dat hij hevige hoestbuien krijgt, ongevoelig wordt en in stuiptrekkingen op den grond valt. Zijn metgezellen trachten hem dan bij te brengen en doen dit op een nogal zonderlinge wijze.

Evenals dit bij rookpartijen der wilden gewoonlijk het geval is, wordt een voorraad versch water met eenige rietjes bij de hand gehouden, waardoor de rookers gelegenheid hebben, den rook en het water te ontlasten op een manier, die niemand dan zij op zulk een wijze kunnen volvoeren. Als een hunner metgezellen in stuiptrekkingen neêrvalt, vullen de anderen hun mond met water en spuiten dit door het riet in zijn nek; zij blazen hierbij uit al hun macht, om den schok zoo sterk mogelijk te maken. Deze vrij ruwe behandeling is krachtig genoeg en wanneer de patient geheel is bijgekomen, is hij bereid, om op zijn beurt denzelfden dienst aan zijn kameraden te bewijzen.

De Bosjesvrouwen zijn hartstochtelijke danseressen. Niet zelden geven zij er zich met zooveel hartstocht aan over, dat een naderend gevaar niet eerder bemerkt wordt, vóór de slachtoffers gevallen zijn.

De dans der Bosjesmannen is zeer eigenaardig en het schijnt nogal vreemd, dat hij aan de dansers of aan de toeschouwers eenig genoegen kan verschaffen. »Eén voet," zegt Burchell, »blijft onbewegelijk staan, terwijl de andere zich op een schielijke, wilde en onregelmatige wijze beweegt; hij verandert slechts zeer weinig van plaats, maar de knie en het been worden zooveel heen en weer bewogen, als in deze houding slechts mogelijk is. De beweging der armen is zeer gering; zij moeten alleen het lichaam ondersteunen.

»De danser zingt, terwijl hij danst, steeds voort en houdt met elke beweging de maat, terwijl hij somtijds met plotselinge trekkingen zijn lichaam in allerlei bochten wringt, totdat hij eindelijk, alsof hij van vermoeienis is uitgeput, op den grond valt, om tot adem te komen; hij gaat echter steeds voort met doorzingen en met de bewegingen van zijn lichaam de maat te houden, waarin hij door de stem en de begeleiding der toeschouwers ondersteund wordt. Eenige oogenblikken later springt hij evenwel reeds weder overeind en gaat met vernieuwde kracht voort.

„Wanneer de eene voet vermoeid is en zijn deel aan den dans volbracht heeft, komt de andere vooruit en vervult dezelfde rol; door zoo van tijd tot tijd van been te verwisselen, schijnt hij zijn vrienden als het ware te willen overtuigen, dat hij altijd kan blijven doordansen."

Als de Bosjesman in een hut danst, kan hij niet overeind staan en moet hij zich ondersteunen met twee stokken, waarop hij leunt, met zijn lichaam voorovergebogen. Voor den dans zelf is zeer weinig ruimte noodig en de hut wordt derhalve opgevuld met toeschouwers, die in een kring neêrhurken en in het midden juist plaats genoeg overlaten, dat de danser zich kan bewegen.

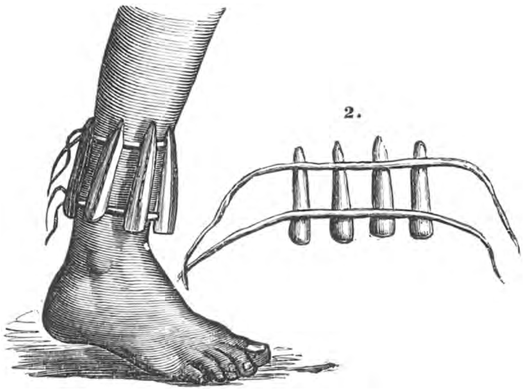

DANS-RATELS.

Om hem te helpen in het aangeven der maat, heeft hij een stel ratels, die hij om zijn enkels bindt. Men ziet ze op nevenstaande afbeelding. Zij worden gemaakt van de ooren van den springbok; de randen van deze worden aan elkander genaaid, nadat er vooraf eenige stukken van struisvogeleierschalen in zijn gedaan. Zooals men ziet, worden zij boven den buitenenkel bevestigd.

De dansen komen overeen met die, welke Burchell beschreven heeft; de danser leunde echter op een stok, ofschoon hij in de open lucht was, en sloeg van tijd tot tijd bij de eigenaardige Bosjesmansche muziek de maat op den grond.

Zij slaan ook op een eenvoudig instrument, de water-trom genaamd. Dit is niets anders dan een houten kom of „bambus", waarover een stuk huid strak is gespannen. Er is vooraf een weinig water in de kom gedaan, waardoor de huid voortdurend vochtig wordt gehouden. Men slaat er op met den wijsvinger der rechterhand en de toon wordt op de vereischte hoogte gehouden, door met den linkerduim en wijsvinger op de huid te drukken.

Volgens Burchell is het gezang van den danser niets dan de gedurige herhaling van het woord „Wawa-Koo," terwijl de toeschouwers zingen „Aye-O"; zij openen de handen bij de eerste lettergreep en slaan ze ineens in elkander bij de tweede. Het effect van de vereenigde stemmen kan men zien aan onderstaande schets, door Burchell opgeteekend. De vreemde vereeniging van geluiden, die zoo geheel van onze muziek verschilt, is streelend voor het gehoor der meeste Zuid-Afrikanen en

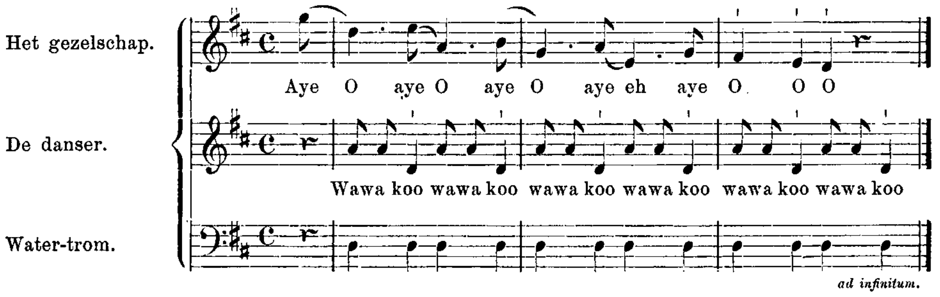

wordt in beginsel door vele stammen gevolgd, ofschoon in de zangwijzen en de maat hier en daar verschil is.

De danser schijnt in zijn zonderlinge bezigheid zoo verdiept te zijn, dat hij aan niets denkt dan alleen, hoe hij haar op de best mogelijke wijze zal vervolgen en ten einde brengen. Bij de bovenvermelde gelegenheid hield de danser geen enkel

oogenblik op, toen de Blanke onverwachts in de hut stapte — en hij scheen inderdaad van diens tegenwoordigheid volkomen onbewust te zijn.

Met ieder been achtereenvolgens zoo lang te schudden en te draaien, totdat het vermoeid is, schijnt in ons oog geen zeer vermakelijke uitspanning, vooral, wanneer men dit niet rechtop doet, maar voorover moet staan en geen grootere ruimte heeft om zich in te bewegen, dan een paar voet middellijn. Een Bosjesman heeft, echter het grootste genoegen in deze vreemde uitspanning, en hoe meer hij zich vermoeit, des te meer schijnt hij te genieten.

Zooals in zulk een klimaat, bij een dergelijke inspanning en onder een atmosfeer, waarin een Europeaan bijna niet kan leven, wel niet anders te verwachten is, loopt het zweet in stroomen langs den danser af; dit heeft althans dit voordeel, dat hij hierdoor eenigszins gewasschen wordt. Als zakdoek draagt hij dan ook in de hand den aan een stok gebonden gepluimden staart van een jakhals, waarmede hij onophoudelijk zijn aangezicht afveegt. Hij schijnt deze gewoonte overgenomen te hebben van de Bechuana's, die groote zorg aan de vervaardiging van dit voorwerp besteden, gelijk wij zien zullen, als wij hun gewoonten beschrijven.

Na nu gedanst te hebben, totdat hij zelfs niet meer staan kan, is de Bosjesman genoodzaakt, zijn plaats aan een ander af te staan en zelf toeschouwer te worden. Voordat hij dit doet, maakt hij de ratels los en geeft ze over aan zijn opvolger, die er zich, als noodzakelijk bij den dans, mede versiert en ze zoo lang draagt, totdat hij op zijn beurt zelf niet meer dansen kan.

Wij geven nog een danswijs, die door Burchell op denzelfden avond is opgeschreven:

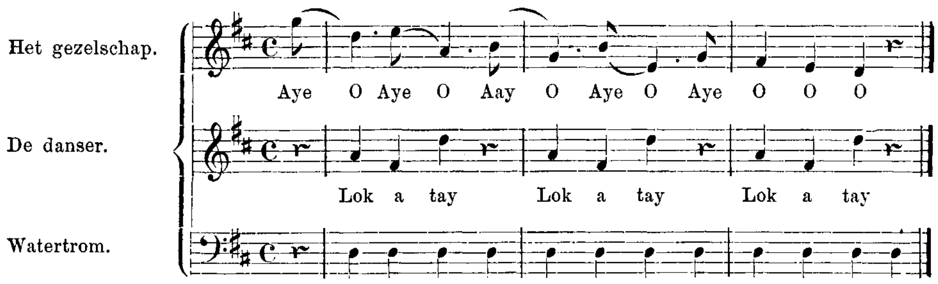

Het moge vreemd schijnen, dat zulke zonderlinge muziek eenige bekoorlijkheid kan hebben voor een Europeaan, die eenige kennis van muziek bezit, maar dat dit toch het geval kan zijn, blijkt uit de woorden van bovengenoemden reiziger. „Het is onmogelijk, om alleen door een beschrijving een goed denkbeeld te geven van de aangename gewaarwordingen, die ik bij het aanschouwen van dit tooneel ondervond, of van de werking, die deze avond-vermakelijkheden op mijn geest en gevoel uitoefenden. Men moet het zien, men moet er aan deelnemen; zonder dat kan men zich moeielijk de kracht er van voorstellen of den aard er van begrijpen.

„Er was in dit genoegen niets, waarom ik mij schamen zoude te bekennen, dat ik er evenveel genot in smaakte als de inboorlingen zelf. Er was niets gemeens in, en uit dit oogpunt zou het onrechtvaardig zijn, indien wij deze arme schepsels in onze schatting niet op een hoogeren trap plaatsten, dan waarop de Europeanen in den regel meenen, dat zij staan moeten. Het was niet met ruw lachen, onstuimige vroolijkheid of dronkemansgrappen, dat de tijd werd doorgebracht, maar in vreedzaam, kalm, doodonschuldig genoegen.

„Indien ik van deze wilden niet meer gezien en geweten had, dan hetgeen ik op dezen dag onder hen ondervond, zou ik niet geaarzeld hebben, hen voor de gelukkigste stervelingen te houden. Vrij van zorgen en met weinig tevreden, scheen hun leven zoo zacht daarheen te glijden als een kalme stroom door bloemrijke weiden.

„Zorgeloos en onnadenkend lachten zij door het leven; zij dachten niet aan de toekomst en vergaten het verleden. Hun muziek deed hun driften bedaren en bracht hen in dien kalmen en bedaarden gemoedstoestand, waarin geen kwade gedachten bij iemand kunnen opkomen. De zachte en liefelijke stemmen der meisjes,

welke instinktmatig met die der mannen en vrouwen overeenstemden; het klappen in de handen; de ratels van den danser en het gedempte geluid van de watertrom, dit alles stemde harmonisch samen. Voeg hierbij de vreedzame en gelukkige gezichten en het vroolijk vlammende vuur, dan vormde dit alles een tooneel, hetwelk zulk een uitwerking op mijn zinnen had, dat ik in de hut zat, alsof het mijn woning was, en ik als het ware het gevoel kreeg, dat ik zelf tot hen behoorde; ik dacht in die oogenblikken volstrekt niet aan wetenschappen of aan Europa en vergat ten eenenmale, dat ik een eenzame vreemdeling was in een land van onbeschaafde volken."

Wij komen nu aan het instrument, dat in Zuid-Afrika het muziekinstrument is bij uitnemendheid.

De water-trom is een nogal wonderlijk instrument, maar er is onder de Bosjesmannen een ander in gebruik, dat veel merkwaardiger is; het is een vereeniging van het beginsel der blaas- en der strijkinstrumenten. In algemeenen vorm komt het veel overeen met de Kaffersche harp, maar er is geen kalebas aan verbonden, om het geluid te versterken, en de tonen worden ook op een andere wijze voortgebracht. Het wordt „Gora" genoemd en door Le Vaillant aldus beschreven:

„De „gora" heeft den vorm van een Hottentotschen boog. Zij is van dezelfde grootte. De pees is gemaakt van ineengedraaide darmen en aan een der uiteinden bevestigd, terwijl zij aan het andere einde van den boog verbonden wordt met een penneschacht, die gekloofd en plat gemaakt is. Wanneer deze gekloofde schacht open gevouwen wordt, vormt zij een ellipsvormige figuur ter lengte van ongeveer 6 cM., wier eene einde aan de pees van den boog en welker ander einde aan den boog zelf bevestigd wordt. Dit laatste geschiedt door middel van een zeer smallen lederen riem. De pees kan naar welgevallen van den bespeler meer of minder gespannen worden; wanneer echter meerdere „gora's" tegelijk bespeeld worden, stemmen zij nooit.

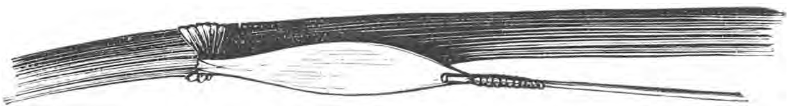

PENNESCHACHT DER GORA.

„Zoodanig is het voornaamste muziekinstrument der Hottentotten, hetwelk door niemand voor een blaasinstrument zou worden gehouden, ofschoon het dit toch werkelijk is. Het wordt bijna op dezelfde wijze vastgehouden als een jachthoorn, met het einde, waar de penneschacht is, tegen den mond van den speler; door in- en uitademing haalt hij er zeer welluidende tonen uit. De wilden echter, zelfs zij, die het best met dit instrument terecht kunnen, zijn niet in staat, er een geregelde wijs op te spelen; zij halen er slechts zekere klanken uit, overeenkomende met die, welke men op een eigenaardige wijze met de vingers op een viool of violoncel voortbrengt.

„Het deed mij veel genoegen, dat een mijner volgelingen, Jan genaamd, die voor een meester gehouden werd, zijne kameraden uren lang op zijn muziek vergastte; zij waren er verrukt over en stoorden hem telkens, door uit te roepen: „O, hoe verrukkelijk! begin dat nog eens!" Jan begon dan telkens opnieuw, maar wat hij dan speelde, geleek niets op hetgeen wij reeds gehoord hadden, want zooals ik gezegd heb, zij kunnen geen geregelde wijs op dit instrument spelen; de melodie is geheel en al een werk van het toeval en van de hoedanigheid der schacht.

„De beste schachten worden vervaardigd van de slagpennen van een soort van trapgans; wanneer het dan ook gebeurde, dat ik zulk een vogel schoot, werd ik altijd om die pennen verzocht, om ons orkest in stand te houden."

Bij het bespelen van dit merkwaardig instrument gaat de speler op den grond zitten, brengt de schacht aan zijn mond en geeft zich vastheid door zijn ellebogen op zijn knieën te laten rusten en zijn rechter wijsvinger te steken in zijn rechter oor; zijn linker wijsvinger steekt hij in zijn wijd linker neusgat. Een goed speler

spant zich zeer in, om zuivere tonen voort te brengen, en het is opmerkelijk, dat hij, door harder te blazen, de octaven der tonen kan vormen, evenals dit het geval is bij de fluit; het geluid der „gora” heeft dan ook met dat der fluit een groote overeenkomst.

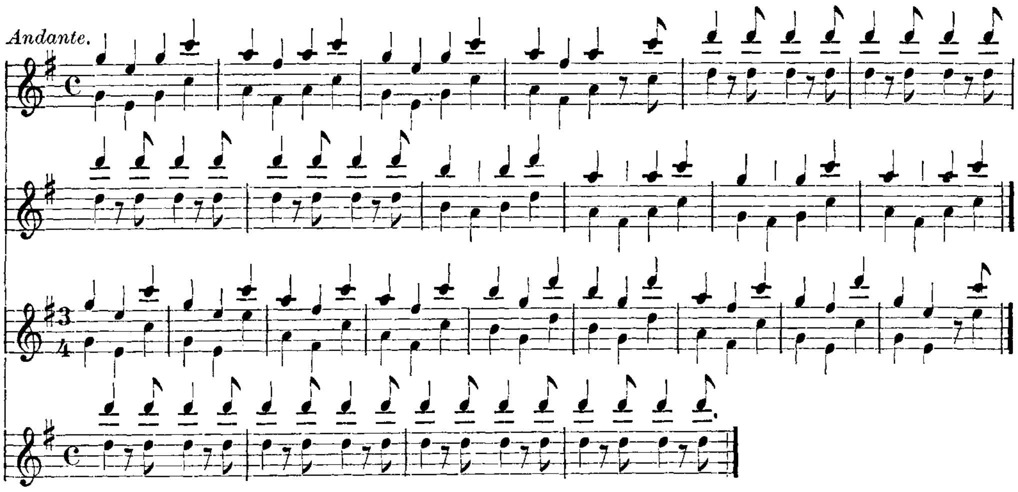

Genoemde reiziger schreef het air op, dat door een beroemd speler geblazen werd, en hij vond, dat dezelfde beweging gedurig terugkwam. De tijd, dien de muzikant hiervoor noodig had, was 70 seconden.

„Als een vrouw de „gora” bespeelt, verandert deze van naam; dit is slechts, omdat zij dan op een andere wijze wordt vastgehouden. Zij heet dan „joum-joum”. De speelster zit op den grond en houdt het instrument rechtop voor zich, op dezelfde wijze als in Europa een harp wordt vastgehouden. Zij houdt het stevig vast, door haar voet te plaatsen tusschen den boog en de pees, maar draagt zorg, dat zij de laatste niet aanraakt.

„Met de rechterhand vat zij nu den boog in het midden aan, en terwijl zij tegen de schacht blaast, slaat zij tegelijkertijd met een stokje, 16 à 20 cM. lang, op verschillende plaatsen tegen de pees. Dit brengt eenige wijziging in de tonen, maar het instrument moet dicht bij het oor gehouden worden, wil men de verschillende tonen duidelijk kunnen waarnemen. Deze wijze, om de „gora” vast te houden, trof mij, vooral, omdat de bevalligheden van de speelster er zooveel meer door uitkwamen.”

De lezer ziet uit deze beschrijving, dat de tonen der „gora” niet ongelijk zijn aan die der „mond-harmonica”. Dit laatste instrument leeren de Hottentotten en Bosjesmannen spoedig bespelen, en het heeft dan ook door zijn minderen omvang de oorspronkelijke „gora” bijna geheel verdrongen.

Door de inboorlingen worden nog twee andere instrumenten gebruikt.

Het eene is een soort van guitar, eenigszins gelijkende op de gewone „banjo” der Negers. Het bestaat uit een driehoekig plankje; hierop staat een kam, waarover drie snaren gespannen zijn, die van samengedraaide darmen worden vervaardigd. De snaren zijn bevestigd aan pennen, waardoor men ze meer of minder spannen kan, om de vereischte hoogte van toon te krijgen. Le Vaillant merkt hierbij op: „Het is mogelijk, dat ieder ander op dit instrument de een of andere wijs kan spelen; de inboorling is echter tevreden, wanneer hij slechts met zijn vingers op de snaren trommelt, zoodat de muzikale uitwerking geheel van het toeval afhangt.”

Het tweede instrument nu, waarvan wij melding maakten, is een soort van trom; deze bestaat uit een uitgehold blok hout, over welks eene einde een gelooid stuk huid strak gespannen is. Men slaat daarop met de vuisten of met stokken en een goed gemaakte trom geeft een klank, dien men op een aanmerkelijken afstand kan hooren. Deze trom wordt genaamd „rommelpot.”

Het muzikale talent der Bosjesmannen is merkwaardig en openbaart zich bij

vele gelegenheden. Melodieën, die hij gehoord heeft, weet hij spoedig op zijn eenvoudige instrumenten na te spelen. De muziekinstrumenten maken dan ook een deel uit van het huisraad.

Eigenaardig is het, dat dit natuurvolk der woestijn, welks geheele leven bijna uitsluitend op het materieele gericht is, nog een soort van schilderkunst heeft ontwikkeld tot een hoogte, die door Hottentotten en Bantu niet is bereikt. Natuurlijk is hier geen sprake van meesterwerken, maar uit tal van teekeningen, die de Bosjesmannen op de wanden der holen en op rotsen hebben aangebracht, spreekt toch een juiste opvatting, een getrouw weergeven der vormen en een vaste hand. Meestal stellen die figuren menschen en dieren voor, en niet zelden wordt de geteekende figuur herhaald tot geheele rijen, waarbij alle nauwkeurig op elkander gelijken. Gemsbok, struis, olifant, rhinoceros, baviaan, os, hond, enz., komen veel op de rotsen voor; de nieuwe teekeningen stellen ook paarden voor, doch de oudere niet, wijl deze dieren eerst door de Europeanen werden ingevoerd. De menschelijke figuren stellen zoowel inboorlingen voor als Boeren, en zelfs Europeesche soldaten. Levenlooze voorwerpen worden zelden geteekend; de schepen, die soms worden gezien, werden waarschijnlijk door de Bosjesmannen als groote, levende monsters beschouwd. Ook geven enkele rotsfiguren waarschijnlijk voorstellingen van hun dierenmythen. De verbreiding van deze figuren is zeer groot; men vindt ze nabij de Kaap in de Tulbaghkloof, verder door de geheele Kolonie en over de Oranje-Rivier, wel een bewijs, dat de Bosjesmannen hier eens de oorspronkelijke bewoners vormden.

HET BESPELEN DER GORA.

Een voorbeeld van een rotsteekening der Bosjesmannen, die gevonden is in een hol in het George-distrikt, geeft onderstaande figuur. De kleur van het oorspronkelijke is rood op een gelen grond; de laatste tint is de kleur van den steen, waarop de figuren geteekend zijn. De schuine strepen zijn de aderen in de rots.

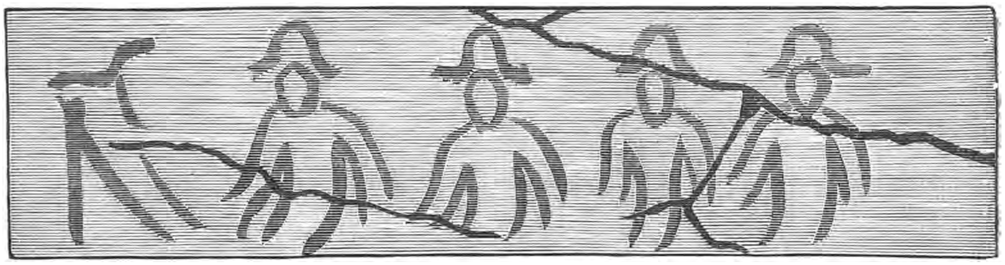

BOSJESMANSCHE SCHILDERKUNST.

Het onderwerp is nogal duister. De figuren moeten klaarblijkelijk menschen voorstellen; deze zijn echter ongewapend en dragen hoofddeksels, die niet gedragen worden door een enkelen stam, waarmede de Bosjesmannen in aanraking hadden kunnen komen. Zij kunnen wellicht meermalen Kaffers gezien hebben met hun oorlogkapsels van vederen, benevens Hottentotten met hun ruwe lederen mutsen, maar geen enkele Zuid-Afrikaansche stam draagt een hoofdbedekking, die

men kan vergelijken bij de op de teekening voorgestelde. Of zouden het de groote hoeden der Boeren zijn?

Deels hierom en deels omdat de figuren niet met pijl en boog gewapend zijn, zooals gewoonlijk het geval is bij figuren, door Bosjesmannen met moeite voorgesteld, is Christie van oordeel, dat misschien vele jaren geleden eens de bemanning eener sloep aan de kust geland is, en dat de Bosjesmannen, die hen gezien hebben, dit feit door deze rotsschildering wilden vereeuwigen.

De gereedschappen van den Bosjesmanschen kunstenaar zijn eenvoudig genoeg: een veêr, gedoopt in vet, waarin gekleurde klei vermengd is, vormt het penseel. Zoo als Baines terecht opmerkt, geeft hij altijd aan de dieren, welke hij teekent, hun behoorlijk aantal pooten. Evenals een kind zal hij de horens en ooren op het hoofd en den nek plaatsen en verdeelt hij de pooten zeer onpartijdig langs het geheele lichaam; hij weet niets van perspektief en heeft ook niet het minste denkbeeld van het teekenen in het verkorte, of om een lichaamsdeel achter een ander te laten vallen, zooals ons oog dat waarneemt.

* * *

Ten slotte moeten wij nog de aandacht vestigen op de religie der Bosjesmannen. Reeds vooraf valt te verwachten, dat bij de Bosjesmannen geen besliste begrippen omtrent hoogere wezens worden aangetroffen, evenmin als omtrent het voortbestaan na den dood. De Bosjesmannen hebben wel enkele religieuse voorstellingen, doch geen religie in hoogeren zin. Alleen een draad van overleveringen heeft zich door onderscheidene geslachten voortgesponnen, welke eenige sporen van religieuse voorstellingen verbindt.

Enkele uitdrukkingen zijn bij Bosjesmannen door reizigers opgevangen, welke aan de erkenning van hoogere wezens of machten doen denken. Welke voorstelling zij daaraan verbinden, is niet zeker. Alle Bosjesmannen zonder uitzondering dragen echter amuletten als voorbehoedmiddelen, om booze geesten af te weren en geluk of ongeluk te beheerschen. Een gedachte aan hoogere machten is hiermede noodwendig verbonden. Evenals andere Zuid-Afrikaansche volken schrijven zij aan enkele dieren bijzondere eigenschappen en krachten toe; zij geven nauwkeurig acht op de bewegingen van sommige dieren, om daaruit geluk of ongeluk af te leiden; aan enkele dieren leggen zij hun innigste wenschen bloot.

Men ontmoet zelden een Bosjesman, wiens linker vinger niet van een of meer leden beroofd is. Of dit aan een soort offer doet denken, is niet zeker. Sommigen meenen, dat dit een geneesmiddel zou zijn bij bepaalde ziekten; anderen verhalen, dat o. a. een moeder, die reeds drie kinderen na de geboorte verloren had, het vierde direct een vingerlid had afgesneden en dit in het leven behield.

Omtrent hun geloof aan het leven na den dood valt weinig te zeggen; alleen schijnt uit verschillende feiten en uitdrukkingen afgeleid te moeten worden, dat zij een dergelijk geloof bezitten, zij het ook in vage omtrekken. De Bosjesmannen der Malutibergen hebben een spreekwoord: „de dood is maar een slaap." Op de graven van hen, wier aandenken men wil bewaren, worden steenen geworpen, die langzamerhand tot grafheuvels aangroeien. De Bosjesman meent, dat de booze geesten, die hier wonen, hem zullen kwellen, als hij niet door het werpen van een steen op het graf hulde bewijst aan den afgestorvene.

Als iemand overleden is, verlaat de familie deze plek, vernietigt de hut en werpt er een menigte steenen neder. Het hoofd van den doode wordt gezalfd; daarna wordt het lijk aan rooking onderworpen en vervolgens in een graf in de aarde gelegd; voorwerpen van dagelijksch gebruik worden den doode medegegeven in het graf. Dr. Fritsch vond in een oud graf blikken schotels, bekers en een schapenschaar, welke laatste den doode als een zwaard op de borst gelegd was. De in het wild levende Bosjesmannen moeten hun dooden zelfs alle wapenen medegeven.

Tegenover de armoede aan religieuse voorstellingen staat een zoo rijke schat van diermythen, als bij geen ander Afrikaansch volk wordt gevonden. Dr. W. Bleek heeft een overzicht van de grondbeginselen der mythologie van de Bosjesmannen samengesteld. De voornaamste figuur in die verhalen is de sprinkhaan, waarom zich een geheele kring van phantastische sagen groepeert.

HOOFDSTUK V.

DE LICHT GEKLEURDE VOLKEN VAN ZUID-AFRIKA.

De Hottentotten of Koi-koin.

Toen de Europeanen in de 17e eeuw Zuidwest-Afrika koloniseerden, was dit land voor het grootste gedeelte bewoond door de Hottentotten. Deze naam werd als verzamelnaam door de Hollandsche kolonisten gegeven aan verschillende volksstammen, die zich door het eigenaardig hakkelen of stotteren bij het uitspreken der woorden kenmerken, en was dus aanvankelijk slechts een schimpende, triviale uitdrukking. 1) De naam, welken zij zichzelf geven, luidt in het Nama-dialect „Koi-koin", „menschen der menschen" of oorspronkelijke menschen, of wel enkel „Koin", d. i. menschen. Zij waren het, die in de Kaapkolonie het eerst en in de eerste tijden het meest met de Europeanen in aanraking kwamen, zoowel in oorlog als in vreedzaam handelsverkeer. Eerst langzamerhand leerden de kolonisten aldus de verschillende Hottentottenstammen en hun eigenaardigheden kennen.

De meening van Theal over de afkomst der Hottentotten hebben wij reeds medegedeeld (zie pag. 27). Beslist zal dit vraagstuk niet uitgemaakt kunnen worden, doch wel mag men als zeker aannemen, dat dit volk eens een grootere uitgebreidheid en getalsterkte bezat dan thans. De Hottentotten bestonden uit tal van kleine stammen, die over de tegenwoordige Kaapkolonie verspreid waren. Enkele kleine en zwakke benden van Hottentotten, die hun vee in den oorlog of door ziekte verloren hadden, woonden langs het strand, en leefden van de opbrengst der zee. Schuiten hadden dezen niet, maar zij doodden de visschen, door assagaaien van de rotsen in zee te werpen, of door ze binnen afgesloten ruimten aan de ondiepe kust te laten zwemmen en hier te vangen. Schelpdieren maakten ook deel van hun voedsel uit, en als er nu en dan een doode walvisch op het strand spoelde, was het feest voor hen. De bewijzen voor de aanwezigheid dezer volken langs de kust vindt men in de schelp- en aschhoopen, welke op vele plaatsen gevonden worden, van Kaap Cross, ten noorden van de Walvischbaai, tot aan den mond van de Keirivier. Sommige van deze overblijfselen zijn zeer groot; te Oost-Londen bijv. vond men er een, die 150 voet lang en 40 voet breed was. Toen deze hoop afval van vroegere menschelijke bewoners werd blootgelegd (naar Denemarken noemt men in Europa dergelijke overblijfselen Kjökenmödding = keukenmodder, keukenafval uit voorhistorische tijden), vond men, dat de aschhoop stukken aardewerk en ruwe werktuigen bevatte, in zeldzame gevallen menschelijke geraamten, doch veel beenderen van dieren, op de jacht gedood, welke beenderen altijd gebroken waren, met het doel, het merg er uit te halen. Niet alle schelpenhoopen op de Afrikaansche zuidkust moeten echter aan de verarmde Hottenhotten worden toegeschreven; eenige, of misschien wel vele, zijn overblijfselen van Bosjesmannen. Daarenboven werden er in ouden tijd reeds vermengde rassen gevonden, zooals ook tegenwoordig het geval is. Deze vermenging ontstond door vereeniging van mannelijke Hottentotten met gevangen Bosjesman-vrouwen, die in den oorlog gespaard waren.

---

1) Zie over de verschillende afleidingen, die van dit woord gemaakt zijn, en waarbij allervermakelijkste, Dr. Fritsch, Die Eingeborenen Süd-Afrika's, pag. 261.

De Europeanen in de Kaapkolonie kwamen het eerst en het meest met de Hottentotten in aanraking, zeiden wij. Die aanraking was aanvankelijk grootendeels een vreedzaam handelsverkeer, gedeeltelijk een betrekking van dienstbaarheid en weldra van slavernij. De oude beschrijvers der Kaapkolonie hebben over 't geheel nogal een gunstig oordeel over de Hottentotten; Kolbe o.a. verklaart, dat de Hottentotten niet zoo dom en zoo morsig zijn, als sommigen voorgeven; dat zij aanleg hebben, om vreemde talen te leeren, en als voorbeeld noemt hij een Hottentot, die, hoewel nooit buiten zijn vaderland geweest zijnde, zeer goed Hollandsch en Portugeesch kon spreken en zich zelfs in Fransch en Hoogduitsch verstaanbaar kon maken. Ook roemt genoemde schrijver hun eerlijkheid en zegt, dat de Europeanen hen gaarne in dienst hebben.

Doch weldra werd de aanraking der Europeanen met de Hottentotten in de Kaapkolonie meer van afwisselenden aard. Er waren tijden van vriendschappelijk naast elkander wonen, en de Hottentotten verrichtten dan licht werk voor de Boeren, om daarmede tabak en brandewijn te verdienen. Ook waren zij niet ongenegen, om hun dochters aan de Boeren te verhuren als huisbedienden. Daardoor werd de kennis der Hollandsche taal in Zuid-Afrika algemeen verbreid.

Hoewel de Boeren gaarne van de mannen der Hottentotten een aantal in dienst zouden genomen hebben, lieten dezen zich daartoe toch meestal niet overhalen. Het wilde leven was den mannen te lief, om het te willen verruilen voor een leven van arbeid. De levenswijze der Blanken volgden zij slechts weinig na; den grond te bebouwen, daarin hadden zij geen lust.

Doch niet altijd was het verkeer zoo vreedzaam. De eerste kolonisten waren geen mannen, van wier humaniteit men zich een te hoogen dunk moet vormen. En ook de Hottentotten maakten zich niet zelden aan misdaden schuldig, roofden het vee, vermoordden de Blanken, enz. Dan grepen de kolonisten naar de wapenen, om de Hottentotten te straffen, en zoo ontstonden de Hottentotten-oorlogen, als in 1659, 1673, e. a.

HOTTENTOT IN VOL KOSTUUM.

De kolonisten trokken de binnenlanden van Zuid-Afrika steeds verder binnen en beperkten daardoor de inboorlingen in hun gebied. Dat voortdringen der Europeanen zagen de Hottentotten met leede oogen aan; het gaf ook herhaaldelijk aanleiding tot strijd. Wel bleven de inboorlingen als vrije stammen erkend, zoodat zij, hoewel tusschen de kolonisten wonende, zich niet aan de O.-I. Compagnie onderwierpen, maar

de beste weiden en jachtvelden werden in bezit genomen door de Blanken. Daarom weken in de 17e en 18e eeuw de Hottentotten meer en meer terug van de zuidkust, zoodat in den aanvang onzer eeuw slechts een klein aantal Hottentotten-groepjes in de toenmalige Kaapkolonie gevonden werden, die alleen aan de Beneden-Bergrivier nog naar de zeden des volks in eigen gemeenschappen leefden. Doch zij waren meest allen zoo ontaard en tot bandeloosheid vervallen, dat zij zich om het gezag hunner eigen hoofden nauwelijks meer bekommerden. Velen hunner vrouwen knoopten betrekkingen aan met de slaven der Boeren, en deze laatsten waren verplicht, hen mede te onderhouden, omdat de slaven anders zouden wegloopen. Wel hadden deze Hottentotten gereserveerd grondgebied, dat in de oudere deelen der Kolonie voor hen opengehouden was, maar zij hielden zich daaraan niet; het waren in werkelijkheid zwervers geworden, landloopers zonder vast verblijf. Om hieraan een eind te maken, vaardigde in 1809 Graaf Caledon een proclamatie uit, waardoor de Hottentotten in de Kolonie van hun zelfbestuur beroofd en onder de Europeesche wet werden gesteld.

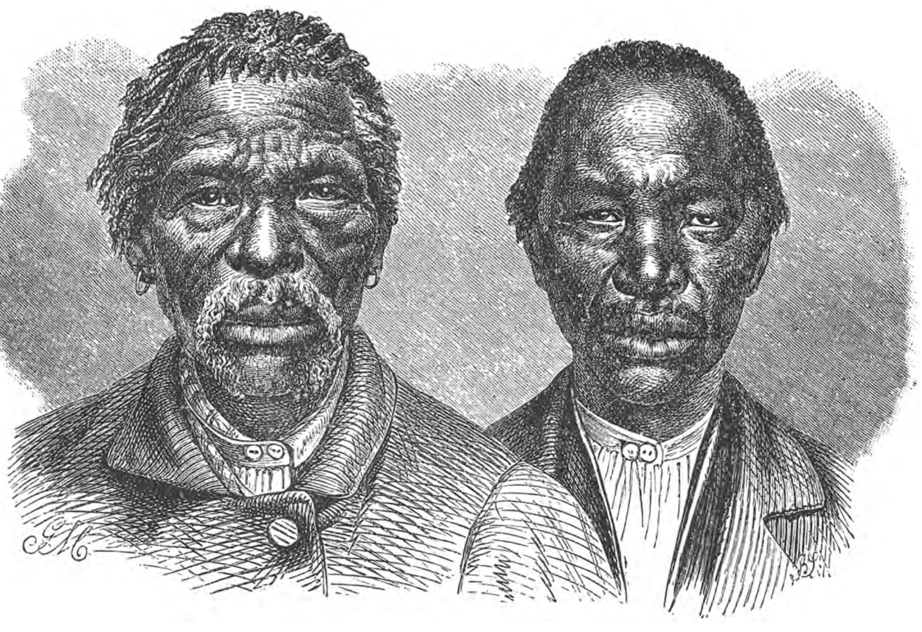

HOTTENTOTTEN UIT NAMALAND.

Sedert nam het rondzwerven een einde; elk huisgezin moest een vaste woonplaats kiezen; ieder, die elders aangetroffen werd zonder een pas van den landdrost of een baas, moest als een landlooper beschouwd worden. Eenige kleine benden trokken thans over de Oranje-Rivier naar Groot-Namaland, om zich aan genoemd beheer te onttrekken, maar de groote meerderheid der Hottentotten werd door deze schijnbaar gestrenge maatregelen van volkomen ondergang, zoo niet van uitsterving, gered.

Zoo werd de geographische verbreiding der Hottentotten beperkt. In de Kaapkolonie, waar in het begin der vorige eeuw nog zeven groote Hottentottenstammen gevonden werden, kwamen ze in de eerste helft dezer eeuw slechts als afzonderlijke individuen in kleine groepjes voor; ten zuiden van de Oranje-Rivier bestaat thans geen aaneengesloten stam meer, en zelfs de stamnamen zijn verdwenen. Alleen de naam der Griqua's is bewaard in „Griqualand," een deel der Kaapkolonie ten noorden der Oranje-Rivier. Doch het volk der Griqua's vormt geen zuiveren Hottentottenstam meer; het is een merkwaardige vermenging van Hottentotten, Bosjesmannen en Europeanen, die de Afrikaansche taal der Boeren spreekt. De ongeveer 45.000

Hottentotten der Kaapkolonie leven meestal verstrooid tusschen Boeren en Kaffers of zijn tot enkele locaties beperkt en hebben zelfs het stamkarakter verloren.

Ten noorden van den benedenloop der Oranje-Rivier hebben de Hottentotten zich nog staande gehouden. In den aanvang der 18e eeuw leefden tusschen de Kaap en de Oranje-Rivier de *Udiqua-*, *Kochoqua-*, *Griqua-* en *Namastammen*. De beide eerste stammen zijn totaal verdwenen; de beide laatste grootendeels verhuisd naar de landen ten noorden der rivier. Hier was nog vrij land; de Kaffers, die de Hottentotten meer hadden opgedrongen naar het zuidwesten, vormden daar geen belemmering. Ondernemende bastaards waren de leiders dezer volksverhuizingen.

De *Griqua's* en Griqua-bastaarden, want zij hadden zich veel vermengd, trokken gedeeltelijk naar de Karroo-bergen, doch een groot gedeelte verhuisde over de Oranje-rivier, waar de Griqua-staat werd gevestigd, die thans deel uitmaakt van de Kaapkolonie.

EEN OPPERHOOFD DER KORANA'S.

De stam der *Nama*, veelal „Namaqua" genoemd, doch volgens taalkenners ten onrechte, welke eveneens reeds gedeeltelijk met vreemde elementen vermengd was, en naar een kolonist „Orlam" genoemd werd, trok in het laatst der vorige eeuw over de Beneden-Oranje-rivier naar het noorden, en vestigde zich daar langs de kust en in het binnenland, waar zij zich over het uitgebreide gebied verspreidden en geheel het leven en de gewoonten hunner voorvaderen weder aannamen. De oorspronkelijke Hottentotten van het land werden gedeeltelijk onderworpen, gedeeltelijk sloten zij zich bij hen aan, terwijl kleine groepen tot een soort van lichte afhankelijkheid kwamen. Het oude stamverband, dat misschien eens onder deze noordelijke Nama bestond, is sedert zoo goed als geheel verdwenen; een drietal kapiteinschappen, onder leiding van drie hoofdleiders der verhuizing, werden aanvankelijk als een soort van staatsverband opgericht. In dit schrale steppenland zijn zij ook thans nog niet tot rust gekomen. Zij trekken van tijd tot tijd noordwaarts, waar enkelen reeds samenkwamen met de Griqua, die naar het Ngamimeer waren verhuisd. Ten zuiden van de Oranje-rivier bleef nog een klein gedeelte der Nama achter in het zoogenaamde Klein-Namaland, waar zij evenwel al meer en meer onder den invloed der Europeanen kwamen en hun stamkarakter meestal verloren. Slechts enkelen aan den benedenloop der rivier bleven aan de taal en zeden des volks nog getrouw.

* * *

Als een derde groep der Hottentotten noemen wij de *Korana's* in den tegenwoordigen Oranje-Vrijstaat. Hier hadden zij hun grondgebied tusschen Bechuanen en Basuto's, twee volken, die hen dikwijls bedreigden en in een hachelijken toestand brachten. En toen de Boeren van de Kaapkolonie in deze eeuw noordwaarts trokken, om zich aan het Engelsch gezag te onttrekken, namen zij een groot gedeelte van het land der Korana's in bezit, waaruit de Oranje-Vrijstaat gevormd werd.

Aan alle zijden ingesloten, was den Korana's de weg tot verhuizing versperd. Bovendien bezat het volk niet meer de energie, om een dergelijke onderneming zelfstandig te ondernemen. Zoo zijn zij in het land blijven wonen en hebben de oude kapiteinschappen in stand gehouden, hoewel deze veel zijn versmolten. Hun aantal wordt op ongeveer 20.000 geschat. Hoewel niet zoo vermengd als de Griqua's, hebben toch ook zij zich niet vrij kunnen houden van den invloed der Europeanen. Zij spreken nog een eigen taal, die echter met vele Hollandsche, Bosjesmansche en andere woorden vermengd is. Zij staan, van alle Hottentotten, het dichtst bij de Bosjesmannen, waarmede zij zeker sterk zijn vermengd, terwijl den aan de oevers der Vaal-rivier wonenden Korana's ook Kafferbloed door de aderen vloeit.

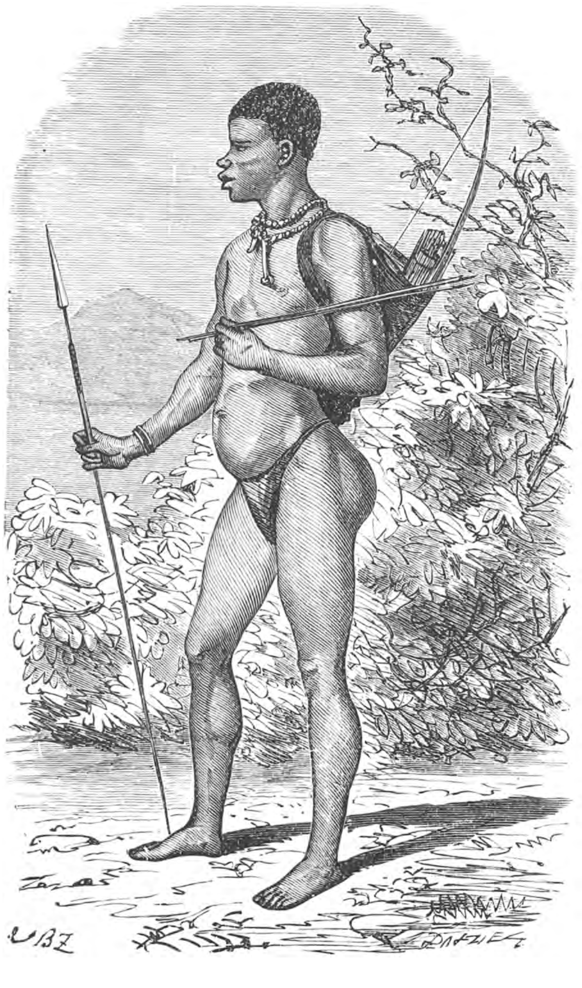

JONGE HOTTENTOT.

Zoo is het ras der Hottentotten gedeeltelijk verdreven, gedeeltelijk opgelost in verschillende vermengingen. Alleen bij de Nama's vindt men nog de kenmerken van het ras het best bewaard, zoodat men dezen als de zuiverste Hottentotten moet beschouwen.

Wij zullen in het volgende er naar streven, de Hottentotten te beschrijven, zooals zij oorspronkelijk waren, d. w. z. vóór de ontaarding onder Europeeschen invloed.

* * *

De Hottentotten komen naar het uiterlijk veel met de Bosjesmannen overeen, hoewel zij bij nauwkeuriger beschouwing er toch gemakkelijk van zijn te onderscheiden. De huidkleur der Hottentotten is vaal-geel: zij gelijken wel eenigszins op iemand, die aan geelzucht lijdt, terwijl er een grijze tint doorschemert. Het haar, dat viltachtig het hoofd bedekt, is kroes; het groeit in kleine bundeltjes en geeft, als het kort is, wel den indruk van een harden borstel. Echter zijn bij eenige lengte de haren in kleine bollen ter grootte van een erwt gewonden. De lange schedel is platgedrukt en geeft een smal voorhoofd; de oogen zijn klein, de kakebeenen steken sterk uit, de neus is weinig

ontwikkeld, de kin spits. De zitdeelen des lichaams vertoonen bij de vrouwen een vetkussen, evenals bij de Bosjesmannen (zie pag. 28), welk verschijnsel men steatopygie (*stéar*, genit, *stéatos* = vet) noemt. Ook de verlenging der kleine schaamlip bij de vrouwen, die het zoogenaamde Hottentotten-voorschoot doet ontstaan, (zie pag. 28) is eigenaardig voor dit volk.

Het uiterlijk der Hottentotten maakt groot verschil met dat der Negers; alleen het kroeze haar komt er mede overeen. Op het eerste gezicht ontdekt men een overeenkomst in uiterlijk tusschen Hottentotten en Mongoolsche volken. De gele kleur, het breede, platte gelaat met de uitstekende kakebeenen doen aan Chineezen denken. De gelijkenis is zoo treffend, dat reizigers een Chinees onder de Hottentotten niet opmerkten. Wood verhaalt hiervan een paar voorbeelden. Ook Hahn zegt van den Hottentottenstam der Nama: „hun uiterlijk heeft iets Middel-Aziatisch Mongoolsch." Bij nader onderzoek evenwel springen genoegzame verschillen in het oog.

HOTTENTOTSCHE VROUW.

Daar de huid der Hottentotten minder kleurstof bevat dan die der Negers, worden zij bij vermenging met lichter gekleurde volken spoedig vrijwel blank. Dikwijls ziet men individuën, zegt G. Fritsch, die nog de karakteristieke gelaatstrekken der Hottentotten bewaard hebben, hoewel de huidkleur, vooral bij de vrouwen, reeds zoo blank is, dat een veel aan de zon blootgesteld Europeaan of een in Afrika opgegroeid nakomeling van blanke ouders, daarmee vergeleken, donker schijnt; de eigenaardige, niet onschoone kleurentoon, die het gezicht dezer vrouwen overdekt, laat zich het best vergelijken met de teint eener Spaansche donna. Verder heeft Fritsch aangetoond, dat de huid der Hottentotten niet zoo dik en vast is als bij de Negers en, wanneer zij schoon gewasschen wordt, ook niet den onaangenamen reuk heeft, als bij de Negers wordt waargenomen.

De droge, dorre huid der Hottentotten heeft reeds op vroegen leeftijd een neiging tot het vormen van rimpels en vouwen. De haargroei is ook bij dit volk, het hoofd uitgezonderd, zwak ontwikkeld, en waar haren op het lichaam voorkomen, zijn die kroes als op het hoofd. Een krachtige baard komt alleen voor bij personen van gemengd bloed, en bij dezen nog zelden. Op ouden leeftijd worden de haren grijs, doch zij vallen niet uit.

De geheele verschijning van den Hottentot kenmerkt zich door spierarmoede en

fijnheid der gewrichten en ledematen; de handen en voeten zijn zeer klein, de onderarmen en beenen dun, de heupen treden weinig te voorschijn.

Het lichaam vertoont fijne vormen als die eener vrouw. Doch hiermede gaat geen sierlijke lichaamsbouw gepaard, omdat de proporties onregelmatig zijn en de harmonie der vormen ontbreekt. G. Fritsch meent, dat het lichaam der Hottentotten een neiging tot onregelmatige, asymmetrische ontwikkeling heeft. De mond is breed met opgekrulde lippen, hoewel niet zoo sterk, als dit bij de Negers het geval is. De tanden zijn fijn en regelmatig; de uitdrukking „tanden als paarlen" is bij hen geen poëtische overdrijving.

* * *

De eigenlijke Hottentotten, zooals ze waren vóór de vermenging en den invloed van Europeanen en Kaffers, kon men leeren kennen in de Kaapkolonie, toen deze nog slechts voor een klein gedeelte door Europeanen in bezit was genomen. De

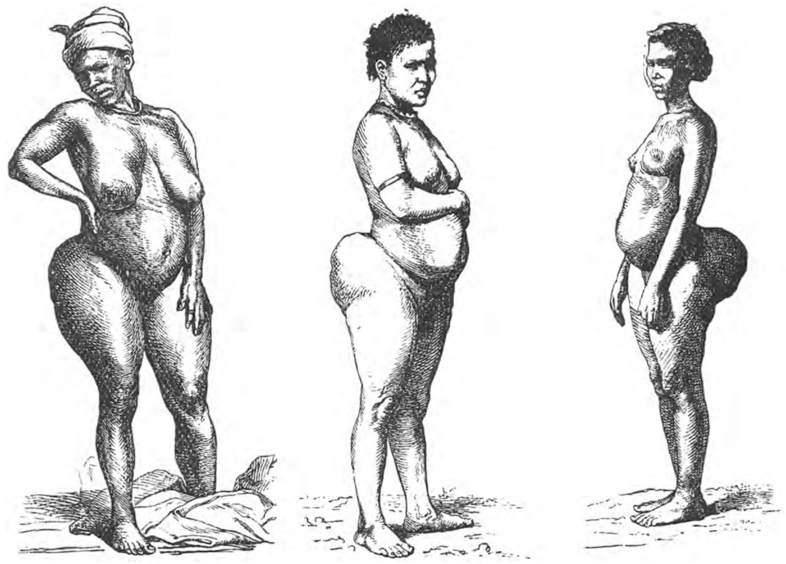

HOTTENTOTTENVROUWEN. VOORBEELDEN VAN STEATOPYGIE.

oude reisbeschrijvingen geven dienaangaande de beste inlichtingen, wanneer zij met oordeel gebruikt worden.

Het karakter der koloniale Hottentotten was oorspronkelijk, wij wezen er reeds op, niet zoo slecht. Als „achterrijders" in dienst van den Boer, volgden zij hem trouw te paard, droegen het geweer, joegen het wild op, voerden het gedoode wild weg, en niet zelden had de Boer aan het geelbruin „schepsel", zooals hij dezen kleurling aanduidt, het leven te danken, hetzij de Hottentot den aanval van een woedend dier onschadelijk maakte, of verdwaalden uit de waterlooze steppe naar huis voerde. Nog tegenwoordig doen de Hottentotten der Kolonie als achterrijders dienst, en bij de wedrennen concurreeren zij dikwijls als jockey's met de beste ruiters onder de Boerenzonen.

De Hottentot bezit verschillende eigenschappen, die hem geschikt maken voor dit land. Hij is bekwaam in het rijden, heeft groote zekerheid in het gebruik der vuurwapenen, kent de gewoonten van het wild en heeft een scherp gezicht, waardoor hij de Bantu's en de Blanken verre overtreft.

Op ruwe kracht steunt de Hottentot niet; hij heeft de overtuiging, het door list en sluwheid verder te brengen. In „durven" en „verstand" evenwel overtreft hij den

Kaffer; in de Kafferoorlogen der kolonisten waren de Hottentotten niet zelden een onschatbare hulp. Dat durven is echter niet te beschouwen als koele moed, die gevaren kalm het hoofd biedt: het is veel meer een dolle onbezonnenheid, waarbij niet aan gevaar gedacht wordt. Een algemeene karaktertrek der Hottentotten is hun grenzenlooze onbedachtzaamheid, welke hun geheele optreden en hun geschiedenis beheerscht. Hun temperament is bovenal sanguinisch of levendig; zij zijn vatbaar voor allerlei vroolijke indrukken, en in deze eigenschappen ligt vooral de oorzaak van hun ongelukkige geschiedenis. Die lichtzinnigheid maakt hen tot den speelbal der phlegmatische, koel berekenende Boeren der Kolonie. Terwijl dezen in hun land doordrongen, gaven zij zich onnadenkend aan onderlinge veeten over, verheugden

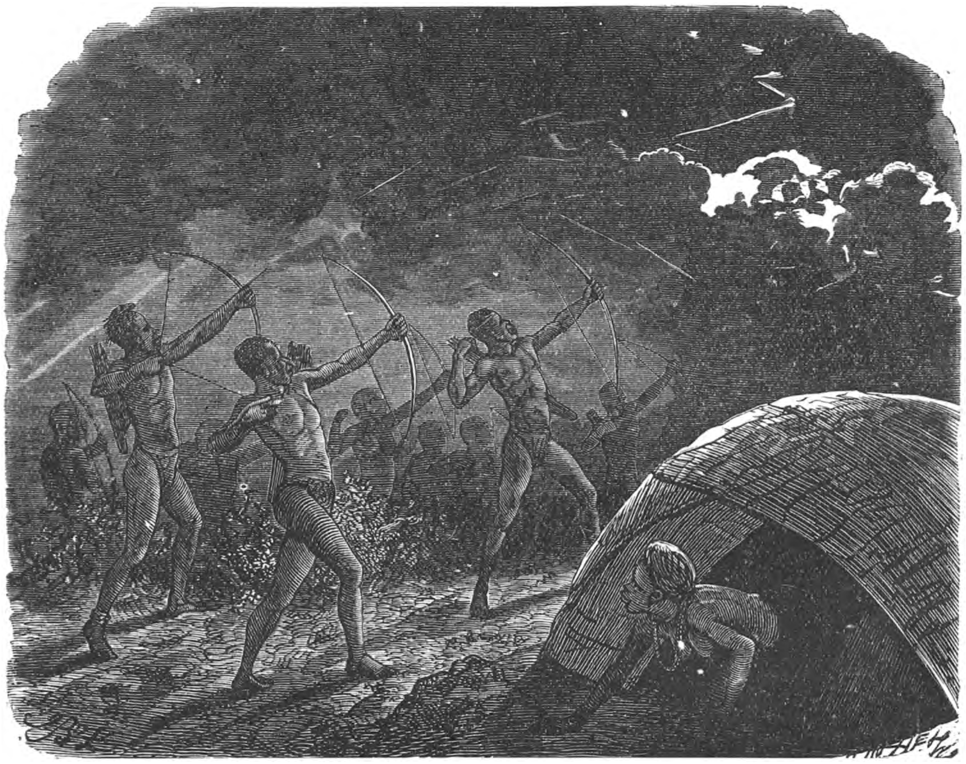

HET SCHIETEN OP HET ONWEDER.

zich in het genot van sterke dranken, wilden vroolijk zijn en bekommerden er zich niet over, dat zij hun land en gebied prijsgaven.

De Hottentot is een vriend van gezelligheid. Hij is vroolijk van aard, lacht en schertst, als daartoe maar aanleiding is, hoe treurig overigens de omstandigheden mogen zijn. Van nature is hij goedhartig, doch de gebeurtenissen zijner geschiedenis hebben het karakter er niet op verbeterd. Zijn verstandelijke aanleg is beter dan die der Kaffers; hij leert gemakkelijker vreemde talen en het gebruik van Europeesche wapens. Ook de verkeerdheden van het blanke ras nam hij gemakkelijker over dan de Kaffers. Hierdoor werd het nationale karakter der Hottentotten eerder opgelost en aangetast dan dit bij de conservatieve Kaffers het geval was. De drankzucht is een nationale ondeugd geworden bij de Hottentotten.

Van moreele beginselen is bij dit volk niet veel te ontdekken; een redelijken grond voor zijn handelingen aan te nemen, daaraan denkt niemand.

Als de vrees voor straf de Hottentotten niet van het kwaad terughoudt, blijkt de stem van het geweten daarvoor te zwak. Leugen, diefstal en zinnelijkheid zijn de ondeugden der Hottentotten; of liever, het zijn geen berekende ondeugden, maar veeleer uitvloeisels van het lichtzinnig, onnadenkend karakter, dat door geen moraal in banden gehouden wordt. Daarom stelen zij ook hoofdzakelijk slechts die artikelen, welke tot oogenblikkelijk gebruik dienen, als tabak, alcohol, eetwaren, enz.; de karakteristieke veediefstal, dien Kaffers en Bosjesmannen plegen, komt bij hen slechts sporadisch voor en geschiedt alleen bij oorlog van eenige beteekenis.

* * *

Diepe gedachten en philosophische beschouwingen zijn bij dit volk door den aard van het karakter niet te verwachten.

Dat de religie zich bij dit volk niet tot een stelsel ontwikkeld heeft, valt te bevroeden. Toch mag men het bestaan van religieuse beginselen bij de Hottentotten niet ontkennen, zooals dit o. a. door Wood geschiedt. Een fout is het, de godsdienstige uitingen der natuurvolken van een Europeesch standpunt te beschouwen; dit geeft aanleiding tot de zonderlingste dwalingen.

Als hoogere macht denken de Hottentotten zich een groot kapitein, een opperhoofd of soort van nationalen held, wiens geest met bijzondere macht is toegerust. Als zulk een hoofd van vroegere tijden roepen de Korana nog hun *Tsui-xoab* aan, die elders onder andere namen verschijnt; het goede en slechte is in hem vereenigd. De Koi-koin wijken hierin vooral van de Bantu af, dat hun geheel van geesten nergens onderwerp van vereering werd, maar de meeste vereering aan Tsui-xoab ten deel viel; misschien ligt hierin de oorzaak, dat juist dit woord tot aanduiding van den eenigen God door vele Zuid-Afrikaansche stammen werd gekozen.

De vrees voor nadeelen van materieelen aard is de oorzaak, dat zij bovennatuurlijke machten eerbiedigen of vreezen. De offers, welke zij brengen, zijn daarom meestal middelen, om die hoogere geesten gunstig te stemmen; men bidt om zegen bij alle ondernemingen, doch te danken ligt niet in den aard des volks.

Bij de Nama's is ook de maan, het hemellichaam, dat hun nachtelijke dansen aanschouwt, een onderwerp van hoogere vereering, alsmede het gedurende een gedeelte des jaars zichtbare Zevengesternte. De nieuwe maan wordt met dansen en zang gevierd; bij maansverduistering heffen zij klaagliederen aan. Toch is het niet juist, deze als hun godheden te beschouwen.

De vereering der bovenaardsche machten geschiedt door aanroepingen en offers; hun wordt vee aangeboden, terwijl na afloop het vleesch door de offeraars zelf gegeten wordt en zij zich met het vet besmeren. Deze offeranden worden in den regel door bepaalde personen uitgevoerd, welke personen als priester, dokter en heksenmeester (duivelsbanner) fungeeren. Hun invloed is echter niet buitengewoon groot en als een bepaalden stand mag men hen niet beschouwen. Bij de werkzaamheid der doctoren speelt het bijgeloof weder een groote rol, hoewel zij ook vele goede middelen toepassen. Bij de Nama's zijn de dokters ook regenmakers, zooals in dit droge land te verwachten is. Bij een onweer schieten de Nama's soms hun pijlen in de wolken.

Van de sagen der Hottentotten groepeeren zich een groot aantal om een half mythische, half door de phantasie gevormde figuur, den grooten toovenaar Heitsi Eibib of Kabib, van wien vooral de Nama's merkwaardige sagen verhalen. Heitsi Eibib was een beroemd toovenaar, die verborgenheden wist en toekomstige gebeurtenissen kon voorspellen. Hij verscheen in verschillende gestalten; soms schoon, zeer schoon; nu eens groeide zijn haar zoo lang, dat het over de schouders hing, dan weer was het kort. Meermalen stierf hij, doch hij stond steeds weer op uit de dooden. Daarom heeft hij vele grafplaatsen, en de Hottentotten gaan die nooit voorbij, zonder er een steen op te werpen; hem, die dit naliet, zou een ongeluk overkomen.

Een rijke bron voor de verhalen van de Hottentotten levert de dierenwereld, welke nu eens, in merkwaardige overeenstemming met de fabelen van Reinaert den vos, het verschalken van den leeuw en andere dieren door den jakhals, dan weer de lompheid van den olifant, de sluwheid van den baviaan, op geestige wijze karakteriseeren, of

enkel naïef verhalen. Niet zelden gaat de ongebonden taal in gebonden over, en dikwijls wordt, als bij Esopus, de moraal aan het slot in een teekenende spreuk neergelegd. Er spreekt uit deze dierenfabelen scherpe waarneming en praktische wijsheid; uit hun mythen blijkt natuurgevoel, een bewijs, dat de natuur indruk op hun ziel maakt.

Een enkele proeve van een dierenfabel.

DE LUIPAARD EN DE RAM.

Een luipaard, die van de jacht terugkeerde, kwam toevallig in de kraal van een ram. De luipaard nu had nooit vroeger een ram gezien en naderde hem daarom op onderdanige wijze. „Goeden dag, mijn vriend!" zeide hij, „hoe heet gij wel?" De ram antwoordde met schorre stem, terwijl hij den voorpoot op de borst sloeg: „Ik ben een ram. En wie zijt gij?" „Een luipaard," was het antwoȯrd van den ander, meer dood dan levend, en hij nam afscheid, om zoo snel weg te loopen als hij kon.

De luipaard woonde samen met den jakhals. Hij liep bij zijn thuiskomst naar zijn buur en zeide: „Vriend jakhals! Ik ben geheel buiten adem en half dood van schrik. Zooeven heb ik daar een vreeselijken vent gezien met grooten, dikken kop, die op mijn vraag, hoe hij heette, met schorre, zware stem antwoordde: „ik ben een ram."

„Wat zijt gij toch een gek van een luipaard," riep de jakhals, „dat gij u zulk een heerlijk stuk vleesch laat ontgaan. Hoe kunt gij dat doen? Doch morgen gaan wij op weg, om het samen te genieten."

Den volgenden dag gingen zij samen naar de kraal van den ram. Toen zij van een heuvel op deze neerzagen, bemerkte hen de ram, die was uitgegaan om wat frissche lucht te scheppen, en juist overlegde, waar hij voor heden de meest malsche salade kon bekomen. De ram ontstelde bij dit gezicht; dadelijk ijlde hij naar zijn vrouw en riep haar toe: „Ik vrees, dat ons laatste uur heeft geslagen! De jakhals en de luipaard komen beiden op ons af. Wat moeten wij beginnen?" — „Wees niet bang," meende zijn vrouw, „maar neem dit kind hier op den arm, ga daarmede naar buiten, en knijp het zoo zeer, dat het schreit, alsof het honger heeft."

De ram gehoorzaamde en ging den verbondenen tegemoet. Zoodra de luipaard den ram zag, werd hij weder door vrees bevangen en wilde terugkeeren. De jakhals had voor deze mogelijkheid zijn voorzorgen genomen; hij had namelijk den luipaard door een lederen riem aan zich vastgebonden. „Kom toch!" riep nu de jakhals. Toen begon de ram zijn kind zoo geducht te knijpen, dat het erbarmelijk schreide, en de ram riep luide: „Dat is goed, vriend jakhals, ons een luipaard tot eten te brengen, want gij hoort, hoe ons kind van honger om voedsel schreit!"

Toen de luipaard deze verschrikkelijke woorden hoorde, trok hij met kracht terug en trots het smeeken van den jakhals, om hem te willen loslaten, vloog hij over berg en dal, door bosschen en over rotsen, den jakhals mede voortsleepend in zijn vaart, en eerst tot rust komend, toen hij met den halfdooden jakhals weder tehuis was. Zoo ontkwam de ram het gevaar.

* * *

De Hottentotten onderscheiden zich van vele natuurvolken door de betrekkelijk goede behandeling, die de vrouw er ten deel valt. Wel speelt de man in openbare zaken van zijn dorp de rol van heerscher, maar binnen de grenzen van de woning wordt de vrouw als het hoofd beschouwd, en als zoodanig wordt zij behandeld. Zonder verlof der vrouw drinkt de Hottentot geen droppel melk. Een meisje heeft het recht, den broeder te straffen, als hij tegen de regels der hoffelijkheid zondigt. Op de oudste dochter rust de plicht, de koeien te melken, en zij wordt door den oom met de vleiende uitdrukking „mijn leeuwin" aangesproken. Het echtelijk leven heeft daardoor ook een geest van reinheid, dien men bij het overigens zinnelijke natuurvolk niet zou verwachten. En in verband hiermede staat, dat de vrouw in de poëzie een belangrijke rol vervult. Waar de vrouw slechts als lastdier beschouwd wordt, is er voor haar in de poëzie geen eervolle plaats; bij de Hottentotten heeft zich een erotische poëzie ontwikkeld, die van fijn gevoel spreekt.

Een enkel voorbeeld. Theophile Hahn deelt een lied mede, waarin een jong meisje aldus wordt toegezongen:

„Mijne leeuwin!
Zijt gij angstig, dat ik u beheksen zal?
Gij melkt de koe met zachte hand.
Bijt mij (d. i. kus mij),
Giet voor mij (melk in),
Mijne leeuwin!
Gij dochter eens grooten mans."

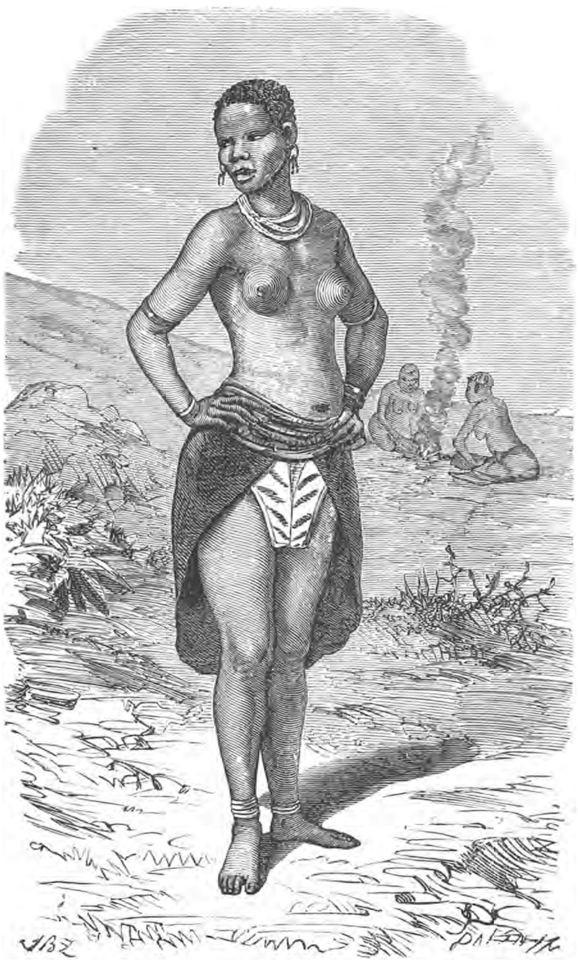

HOTTENTOTSCH MEISJE.

Sentimenteel klinkt het geïmproviseerde lied, waarin een vrouw bezongen wordt:

„Ik smeek er om, doodt mijne antilope niet, mijne lievelings-antilope,
Mijne antilope is arm, mijne antilope is eene weeze."

Zoowel als gevoel spreekt er ook spot uit de liederen, die der vrouw gewijd zijn, of den man in zijn betrekking tot de vrouw schetsen, wanneer daartoe reden bestaat. Als een oude Hottentot een jonge vrouw vrijt, wordt dit oude motief van den humor ook in de kraal der Hottentotten vruchtbaar gemaakt, en de vriendinnen der jonge vrouw zingen een lied van „den ouderdom, die niet voor dwaasheid bewaart": „De geiris (eerste vrouw) is heengegaan; zijn eenige gedachte is de aris (tweede vrouw); hm, wij moeten het zeggen: ouderdom bewaart niemand er voor, zich tot een dwaas te maken!"
Als wij weten, dat de Hottentotsche vrouw een hoofd in 't bijzijn durft toe te zingen, „dat hij een hongerige hyena, een spitsboef van een jakhals is," dan blijkt daaruit een betrekkelijk groote vrijheid der vrouwen. 1)

* * *

Bij de geboorte wordt de moeder in den regel bijgestaan door een oudere vrouw, die hier met eenige kennis van zaken optreedt. De man verlaat de hut en keert niet terug, vóór de gebeurtenis is afgeloopen. Bij de geboorte van een dood kind heerscht er treurigheid en slacht de man twee schapen, die hij ten beste geeft. Bij de geboorte van een jongen slacht een welgestelde Hottentot eenige runderen, is het een meisje, dan slacht hij slechts schapen of niets. De jonggeborene wordt eerst met koemest ingesmeerd, daarna met vet gezalfd en met buchu bestrooid, alles met het doel, het kind lenig en krachtig te

1) Zie: Globus LXX pag. 176.

maken. Man en vrouw moeten zich na afloop van het kraambed met koemest, vet en buchu reinigen. Kranke en zwakke kinderen moeten te vondeling gelegd worden.

Het baren heeft bij de vrouwen meestal zeer gemakkelijk plaats, schreef Theoph. Hahn op een desbetreffende vraag aan Ploss. Dikwijls komt het voor, dat het geheel zonder bijstand geschiedt en kort daarna verricht de vrouw als gewoonlijk den arbeid weder, alsof er niets gebeurd was. „Een vrouw onder de Nama-Hottentotten gevoelde barensweeën," zegt de schrijver, „en was geheel zonder bijstand te huis. Zij joeg eenvoudig een achtergebleven rund van zijn legerplaats op, legde zich in dit eenigszins warme bed op den grond neder en de bevalling had hier spoedig plaats. Reeds dienzelfden avond zat de moeder, alsof er niets gebeurd ware, rookend en babbelend aan het vuur."

De kleine wordt door de moeder op den rug gedragen in een lamsvel, welks achterpooten haar om het lijf en welks voorpooten haar om den hals gebonden zijn. Hierin zorgvuldig beschut brengt de kleine de eerste maanden des levens door. Het kind behoeft in den regel om het zuigen aan de borst niet uit zijn schuilplaats te worden genomen, daar de moeder weldra in staat is het kind de borst onder den arm door te geven. Als klauwen slaat de kleine de handen om de borsten en perst ze uit als een citroen. De vetstuit van achter (zie pag. 62) is een omstandigheid, welke het dragen van het kind zeer vergemakkelijkt; het rust hierop als het ware.

Ten onrechte meenen enkelen, dat den kinderen geen naam gegeven wordt: jongens ontvangen veelal diernamen, als Hacqua (paard), Gamman (leeuw) en dergelijke.

Zoodra de kinderen worden vrijgelaten, wordt de huid met boter of buchuzalf ingewreven, om haar tegen de zonnestralen bestand te maken. Als zij aan een bron of rivier wonen, wordt de huid des avonds weer gewasschen; daar dit echter op vele plaatsen niet geschieden kan, wordt de huid meer en meer met vuil overdekt en vormt zich een stofkorst op het lichaam, welke den kleine meer op een geschoren baviaan dan op een mensch doet gelijken. Het leven in de vrije natuur, het loopen en springen naar hartelust, oefent spoedig hun jeugdige krachten.

Tusschen het 8e of 9e jaar en den leeftijd der manbaarheid wordt den knapen de linker teelbal uitgesneden, waardoor de jongeling in den kring der huwbare mannen treedt. Enkelen meenen, dat dit gebruik voortkomt uit een vrees der Hottentotsche vrouwen voor tweelingen. Volgens Kolbe wordt die operatie met feestelijkheden en ceremoniën gevierd. Verschillende voorschriften en gewoonten heeft de man thans te volgen; het uitzuigen der geiten, dat hij als jongen deed, mag voortaan niet meer door hem geschieden.

Ook is het opmerkelijk, dat velen kinderen een lid van den vinger wordt afgenomen; men hecht hieraan bijgeloovige waarde.

De ouders behandelen hun kinderen goed, zelfs teeder; ook de kinderen gedragen zich tegenover door ouderdom verzwakte ouders niet zoo ruw, als wel eens verhaald is. Voorbeelden zijn er, dat kinderen het aandenken der ouders hoog in eere hielden. Ook aan de begrafenis der ouders wordt door de kinderen veel zorg ten koste gelegd.

Als de laatste adem wordt uitgeblazen, barsten al de aanwezigen in weeklagen uit, en zoodra dit heeft opgehouden, slacht de zoon eerst een bok, om met diens bloed het lijk te bestrijken. Daarna wordt het lijk in met riemen samengebonden matten en vellen gehuld. Het graf wordt gegraven als bij ons, doch in de lengte wordt een nis aangebracht, die de eigenlijke rustplaats der dooden is en waarin het lijk door bladstelen, twijgwerk enz. wordt afgesloten. Het graf wordt door steenen bedekt, om de hyena's van het lijk te houden. Op de graven werpen de voorbijgangers steenen ter herinnering aan den doode. De zorg voor de begrafenis, de ceremoniën, daarmede gepaard, alles wijst er op, dat de gedachte aan een voortleven na den dood bij hen in kiem moet aanwezig zijn.

* * *

De Hottentotten zijn hoofdzakelijk veehouders, hoewel zij niet uitsluitend als een herdersvolk beschouwd moeten worden, maar een overgangsvorm tusschen jagers en herders uitmaken. Het jagersleven schijnt van oude dagteekening te zijn en staat op lagen trap; het herdersleven is jonger en hooger ontwikkeld. Tijdens de vestiging der Kaapkolonie bezaten zij reeds aanzienlijke kudden, en de eerste kolonisten ruil-

den vee tegen tabak, brandewijn, koralen, messing en dergelijke zaken. Niet zelden werd een schoone os gekocht voor 1 pond tabak en voor ½ pond een vette hamel. De kudden waren hun eenige rijkdom, en alleen het vee was een middel, om met de Blanken in ruilverkeer te komen. Vee was het geld dezer volken in den vóór-Portugeeschen tijd; elke kraal had eenige runderkudden, die niet aan den kapitein behoorden, doch waaraan ieder zijn aandeel had. Het hoeden van het vee werd om de beurt aan de bewoners van het dorp opgedragen en dagelijks werd het vee van des morgens tot des avonds in de weide gedreven, om des nachts in de kraal terug te keeren.

De koeien worden gemolken, en de melk wordt òf versch gebruikt, òf gekookt. Ook bereiden zij boter door de melk in een lederen zak met het haar naar binnen te schudden: voorzeker geen zuiver proces. Het drinken van koemelk is den mannen en den vrouwen, van schapenmelk alleen den vrouwen geoorloofd; men meent, dat deze voor mannen ongezond is.

Van de ossen worden de sterkste als draag- en rijdossen uitgekozen. Het slachten van vee heeft op gruwelijke wijze plaats; het vee wordt de buik opengesneden en de warme ingewanden worden er aldus uitgehaald. Alleen in geval van nood of bij bijzondere gelegenheden, als bruiloft, begrafenis, enz., wordt het vee geslacht, doch het natuurlijk gestorven vee eet men.

Landbouw was er oorspronkelijk niet en is er thans nog weinig; jacht en veeteelt leveren het voedsel. Vleesch zoeken zij met waren hartstocht; zonder vleesch kan de Hottentot niet leven. Rauw wordt het echter niet gegeten; steeds wordt het eerst gekookt of gebraden en dan halfrauw genuttigd. Met voorliefde wordt vleesch in bloed gekookt. Aan het eten geven zij zich over met al den hartstocht, dien onbeschaafde volken toonen bij zinnelijke genieting.

De mannen eten afgezonderd van de vrouwen, de kinderen en de nog niet tot man gemaakte jongelingen. Verschil van rang en stand kan men bij het eten niet opmerken; ieder grijpt toe naar hartelust. Vóór de komst der Europeanen waren water en melk de eenige dranken; sedert heeft de Compagnie sterke dranken ingevoerd, waarop zij zeer belust zijn. Oorspronkelijk hadden zij als genotmiddelen het dachakruid en de wortel der canna; de Europeanen brachten er tabak, waarop zij weldra zeer verzot werden, om ze met dacha te rooken, dat ze als belangrijkst ruilartikel, als een soort geld, kon gebruikt worden. Ook snuiven en kauwen van tabak leerden zij spoedig.

* * *

De Hottentotten hebben geen industrie in den eigenlijken zin des woords, doch verrichten wel eenige handwerken. De bewerking der huiden tot pelswerk en leer staat bovenaan; wij komen hierop terug. Verder is het vlechten van biezen matten van belang. Uit biezen en riet vlechten zij touwen, om de runderen mede vast te binden. Zij maken hun aarden potten met de losse hand, welke arbeid meest door de vrouwen verricht wordt. De klei hiervoor wordt meest uit mierenheuvels genomen, en met miereneieren vermengd, gekneed.

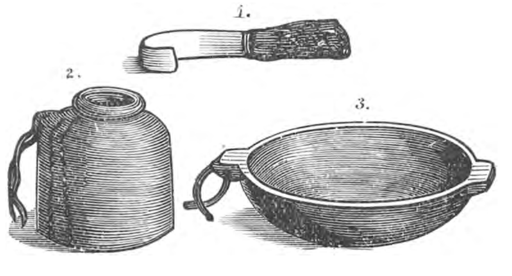

MES, KRUIK EN KOM.

De Hottentotten vervaardigen houten kommen en kruiken, meestal van wilgenhout, dat zij met onuitputtelijk geduld met hun slechte messen bewerken. Alleen reeds het vellen der boomen met de kleine bijlen kost veel tijd. De bewerking van het hout geschiedt eerst in ruwe vormen met den bijl en daarna wordt met het mes nagewerkt. Het bewerken van kruiken, die uitgehold moeten worden met omgebogen messen, kost veel tijd. Doch wij weten, dat bij de natuurvolken de tijd niet gerekend wordt.

De lepel wordt, volgens Wood, door een eigenaardig werktuig vervangen. Men klopt den stengel eener vezelachtige plant, na hem in water geweekt te hebben, aan het eene einde tusschen twee steenen plat, zoodat de vezels zich scheiden en een

soort van ruwen kwast vormen. Dezen steekt men in het vloeibare voedsel, waarvan er veel aan blijft hangen, dat op die wijze gegeten kan worden. Thans gebruikt men echter ook lepels uit horens, schelpen of schildpad gesneden.

Hoewel de bodem goud- en zilveraderen bezit, schijnen de Hottentotten toch vóór de komst der Europeanen geen goud en zilver te hebben gekend. Van koper maakten zij eenig werk, doch het ijzer, waarvan hun wapens enz. vervaardigd werden, had de hoogste waarde. Het ijzer smolten zij op de primitieve wijze van alle natuurvolken: twee groeven werden door een goot verbonden; in de eene werd het ijzer gesmolten, in de andere liep het gietsel uit. Hamer en aambeeld waren hun onbekend; steenen moesten daarvoor dienen; een zak van geitenleer was een blaasbalg, en zoo werd op de eenvoudigste wijze het ijzer bewerkt.

Toen de Europeanen in dit land kwamen, was er bijna geen spoor van handel. Een waardig ruilmiddel hadden zij niet, daar zij goud en zilver niet kenden en koper en ijzer zelfs weinig voorkwamen. Misschien hadden zij uitvoer van ivoor naar het noorden en noordoosten: dit moet afgeleid worden uit het weinige ivoor, dat men bij hen vond, terwijl er wel olifanten gevonden werden. Enkele aanwijzingen schijnen er te zijn, waaruit men een directen handel der oude Hottentotten met Natal moet afleiden.

* * *

Het algemeen uiterlijk van den Hottentot kan men leeren kennen uit de afbeelding op pag. 60, waarop een Hottentotsch jongeling is voorgesteld. Het was een metgezel

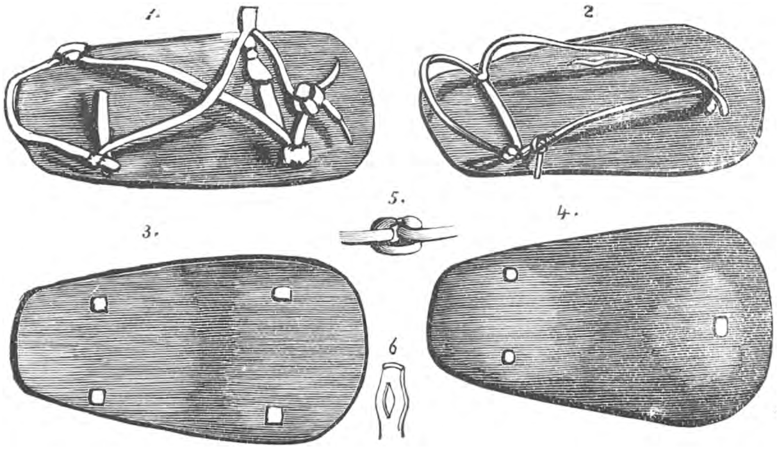

SANDALEN DER HOTTENTOTTEN.

van den reiziger Le Vaillant 1), die Klaas heette en door Le Vaillant zeer begunstigd werd; hij vormt een goed exemplaar zijner natie.

1) François Le Vaillant was een vermaard reiziger. Hij werd geboren te Paramaribo in 1753. Op 10-jarigen leeftijd vertrok hij naar Nederland, reisde veel in Europa, kwam in 1777 weder uit Parijs naar Holland, waar eenige directeuren der Oost-Indische Compagnie hem in staat stelden, een reis te doen tot het onderzoeken der landen ten noorden van de Kaap de Goede Hoop. Den 19en Dec. 1780 verliet hij Texel en kwam 29 Maart daarop volgend aan de Kaap. Toen hij aan land was, werd het schip door Engelschen aangevallen en vloog in de lucht, waardoor hij niets overhield dan zijn kleederen, zijn geweer en 13 ducaten. Door Kapenaars ondersteund, ondernam hij de reis over de Sneeuwbergen, en keerde na 16 maanden terug in de Kaapstad. Toen vormde hij het plan van het zuiden naar het noorden door geheel Afrika te trekken, en aanvaardde den 15en Juli 1783 met slechts weinig reismakkers den tocht. De trekossen bezweken echter door de hitte, zoodat hij de wagens bij de Oranjerivier moest achterlaten. Hij reisde daarop met eenige getrouwe Hottentotten nog verder noordwaarts, tot den zuiderkeerkring, maar moest terugtrekken. Na veel moeite en gevaren bereikte hij de Kaap weder. In Europa terug, vestigde hij zich eerst te Vlissingen, later te Parijs, waar hij zich aan de wetenschap wijdde. Hier kwam hij tijdens het schrikbewind in de gevangenis, doch herkreeg na den dood van Robespierre de vrijheid. Hij schreef o. a.: *Reizen in de binnenlanden van Afrika*, 1791—1798, 5 deelen.

De kleeding der Hottentotten blijkt uit de afbeelding op pag. 61: een groote mantel of karos, van een gelooide koehuid vervaardigd, hangt over de schouders met het haar naar binnen. Om zijn middel draagt hij een aantal lederen riemen met snoeren kralen daar tusschen. Aan een dezer riemen zijn twee schorten bevestigd: een van voren en een van achter; dat van voren wordt *jakhals* genoemd, omdat het gewoonlijk van de huid van een jakhals vervaardigd is. Het tweede wordt niet algemeen gedragen; het is een driehoekig stuk leder, ongeveer 30 centimer lang, en met stukken metaal, kralen en andere versierselen behangen.

De voeten worden door eenvoudige schoenen of sandalen tegen scherpe steenen en doornen beschermd. Die voetbekleedsels bestaan enkel uit stukken leer, door riemen vastgemaakt. In zijn gewone werk draagt de Hottentot die sandalen niet: enkel als hij op reis gaat.

HOOFDSIERAAD.

De kleeding der vrouwen verschilt zoo goed als niets van die der mannen. De kinderen loopen tot hun 8ste of 9de jaar van beide geslachten geheel naakt; eerst op dien leeftijd vangt de meisjeskleeding aan met een klein lederen schort voor de schaamdeelen, dat rijk versierd is, en een veel grooter schort om de lendenen, dat niet versierd is. Dit laatste wordt meer bij plechtige gelegenheden gedragen. De Boeren noemen deze schorten voor-karos en achter-karos.

De lederen riemen, die de beenen talrijke malen omwinden, zijn gewoonlijk met ijzerdraad versierd; zij dienen mede tot beschutting der beenen, doch bemoeielijken het gaan zeer. Soms draagt de vrouw een of twee ringen van ijzerdraad en in enkele gevallen neemt dit aantal zeer toe. Koralen versierselen draagt men in rijken overvloed op het lichaam en in allerlei kleuren; nu eens aan ijzerdraad geregen en om den hals, het middel, de polsen en de enkels gehangen, dan weder vastgenaaid op de kleedingstukken. Ook kleine schijfjes van struisvogeleieren dienen tot dergelijke versiering.

Burchell verhaalt van een hoofdversiersel van een Hottentotsch meisje, dat uit drie stukken ivoor ter grootte van een spreeuwenei bestond, welke aan een riem bevestigd waren en zóó gerangschikt, dat op den neus en elk der wangen een stukje hing. Als het meisje sprak, slingerden die ivoren ballen door de beweging met het hoofd heen en weer.

Een soortgelijk hoofdversiersel, meer door koralen en kauris opgesmukt, stelt nevensgaande afbeelding voor, dat de heer Wood schrijft in zijn verzameling te bezitten.

De Hottentotsche vrouwen dragen een soort muts van leder. Het haar wordt dik ingesmeerd met een poeder, dat vermengd wordt met een stof, die de Boeren naar het glinsterend voorkomen „glimmende rots" noemen, of ook wel „zwarte klip". De inboorlingen noemen die stof „sibilo". Het schijnt een soort ijzererts te zijn, met kleine stukjes mica vermengd.

Behalve de „sibilo" vindt men onder de Hottentotten nog een stof, die algemeen bij de versiering des lichaams in gebruik is. Dit is de zelfstandigheid, die men met den naam „buchu" aanduidt. Het is een poeder van plantaardigen oorsprong, dat een sterken geur afgeeft, welke zeer aangenaam schijnt te zijn voor de Hottentotten, maar voor Europeanen onverdragelijk is.

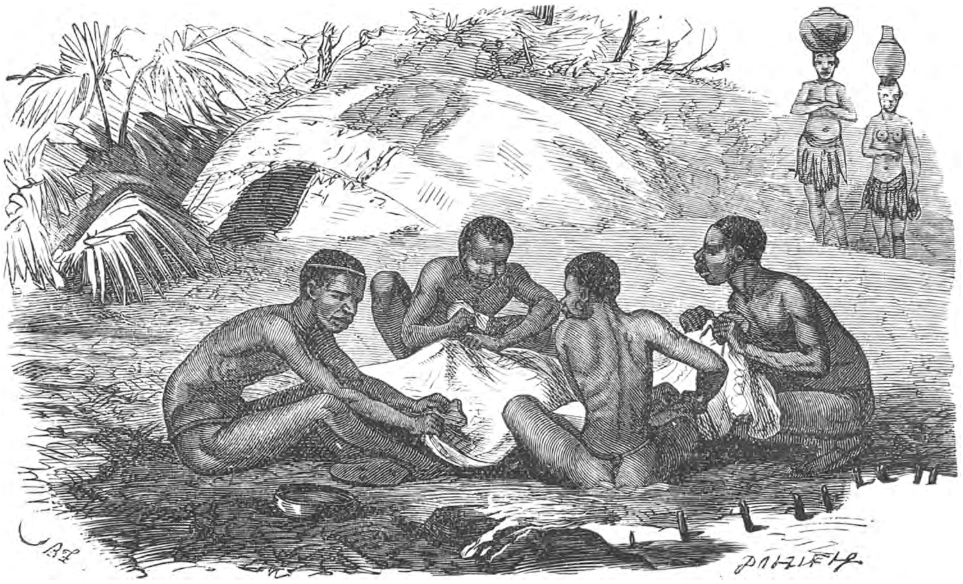

HOTTENTOTTEN, BEZIG MET HET BEREIDEN VAN HUIDEN.

Het looien der huiden tot het vervaardigen der kleedingstukken hebben de Hottentotten volgens Baines gedeeltelijk van de Blanken geleerd. De Hottentotten in het binnenland, ver van de Blanken, looien de huiden niet, doch bereiden ze op ongeveer dezelfde wijze als de Kaffers. Moet er een groote koehuid bereid worden, dan nemen talrijke personen aan den arbeid deel en maken er een soort feest van. Zij gaan in een kring op den grond zitten, met de huid in hun midden, en bewerken haar met de handen, terwijl zij er nu en dan een weinig boter of ander vet inwrijven. Terwijl deze arbeid verricht wordt, zingen zij allerlei liederen; met geregelde tusschenpoozen grijpen zij de huid aan met beide handen en trekken er met veel kracht aan, om haar in elke richting uit te rekken.

* * *

De oude beschrijvingen stellen de Hottentotten, uitgezonderd genoemde schaamgordels, zoo goed als naakt voor. Tegenwoordig is de toestand natuurlijk anders. Zonder pantalon is tegenwoordig geen Hottentot meer denkbaar, voornamelijk in de Kaapkolonie. Alleen de conservatieve vrouwen dragen onder den katoenen rok nog den ouden schaamgordel van den stam. Vroeger droegen de mannen bij regen of koude een schapenhuid met de wol naar binnen op het hoofd; thans dragen ook de Hottentotten veelal vilten hoeden. De vrouwen droegen steeds spitse mutsen: ook

bij de Kaapsche Hottentotten wordt het hoofd nog steeds bedekt, en daarvoor gebruiken zij bij voorkeur bonte doeken, die een veelgeliefd handelsartikel zijn geworden.

Ook de opschik is gewijzigd onder den invloed der Europeanen. Nog altijd dragen beide geslachten lederen tasschen om den hals, waarin zij hun messen, pijpen, tabak en het geld bergen, en daarnevens schelpjes, schildpadden schilden en andere versierselen als talismans; kinderen hebben bikkels en dergelijke aan den gordel. Doch metalen ringen om den benedenarm en ivoren ringen om den bovenarm zijn zeer zeldzaam geworden, en ook de vroegere gewoonte, om hieraan lederen zakjes met eetwaren te bevestigen, is daarmede opgehouden.

Het koord of touw, waarvan de Hottentotten zooveel gebruik maken, wordt op een zeer eenvoudige wijze vervaardigd.

De bast der voor alles dienstige acacia wordt van de takken geschild en in vezelen verdeeld, door hem in water te weeken en dan tusschen twee steenen te kneuzen. Somtijds geeft de touwslager er de voorkeur aan, om de vezelen vaneen te scheiden, door den bast te kauwen, die, naar men zegt, een aangenamen smaak heeft.

Zoodra een genoegzame voorraad vezelen bereid is, gaat de werkvrouw op den grond zitten, neemt twee bundels vezelen, en rolt die met de handpalm over haar dij. Daarna brengt zij ze bijeen, rolt ze schielijk in de tegenovergestelde richting en maakt zoo een tweedraads koord, met een snelheid, die bijna onbegrijpelijk is, als men ziet, dat er geen gereedschappen of werktuigen hoegenaamd bij gebruikt worden.

Het maken van touw is uitsluitend het werk van vrouwen en alles behalve aangenaam. Waarschijnlijk wordt het juist daarom aan hen overgelaten. Door de wrijving van het touw over de dij wordt spoedig de opperhuid afgeschaafd; dit maakt haar zoo pijnlijk, dat de vrouwen verplicht zijn, het rollen over de dij af te wisselen met dat over de kuiten. Tegen dat dan het eene lichaamsdeel genezen is, wordt het andere weder ontveld. Zoo gaan de arme vrouwen met hun werk voort, totdat hun huid door langdurige oefening vereelt is geworden en het wrijven kan verdragen, zonder er door geschaafd te worden.

De meeste Zuid-Afrikaansche stammen geven de voorkeur aan verbindingskoorden, die van huiden vervaardigd zijn, omdat deze beter tegen het klimaat kunnen dan de van plantenvezels vervaardigde koorden.

Terwijl de plantaardige touwen door de vrouwen vervaardigd worden, maken de mannen de lederen riemen. Dit geschiedt, omdat deze van het edeler rund afkomstig zijn. Evenwel is het opmerkelijk, dat de Hottentotsche vrouw het rund mag melken, wat bij de Kaffers niet het geval is. Hieruit blijkt reeds, dat de eerste hooger geacht wordt, zooals wij zeiden. (Zie pag. 65.)

De hutten der Hottentotten kan men even goed tenten noemen. Binnen weinige oogenblikken worden zij gebouwd en afgebroken. Het geraamte bestaat uit buigzame stokken, die in een ovaal in de aarde gestoken worden en als een kooi van boven naar elkander worden gebogen. Dit geraamte wordt met matten bedekt.

De hutten hebben een halve-bolvormige gedaante, zijn 3—4 M. in middellijn en 1,3 M. hoog; in hun geheel hebben zij de gedaante van platte bijenkorven. Aan den kant bevindt zich een kleine opening, waardoor men kan binnenkruipen en die door een huid wordt gesloten, en in het midden is de vuurhaard. Een schoorsteen is niet voorhanden; de rook verbreidt zich vrij in de kleine ruimte.

De hutten der Hottentotten werden vroeger vooral in een gesloten kring gebouwd, die een vrije ruimte omringde. Dat was de Hottentottenkraal, zooals de Hollanders dit noemden. Binnen deze kraal was de veilige rustplaats voor het kleine vee bij nacht. Wel vindt men in de tegenwoordige dorpen nog overblijfselen van dien kraalaanleg, maar volledig komt hij weinig meer voor. Dit blijkt uit de afbeelding van een dorp op pag. 73.

Bij de oorspronkelijke Hottentotten in Duitsch-Afrika zijn de hutten al bijzonder slecht en zien de dorpen er armzalig uit. De wanden dier woningen zijn zoo los en luchtig, dat niet alleen de wind er door speelt, maar men van buiten zelfs de bewoners door de wanden kan zien. Huisraad vindt men er niet, behalve misschien een blikken emmer en eenige kommetjes, waaruit koffie gedronken wordt. Bij regen biedt een dergelijke hut al zeer weinig beschutting. Als het regent, hurken de bewoners om het

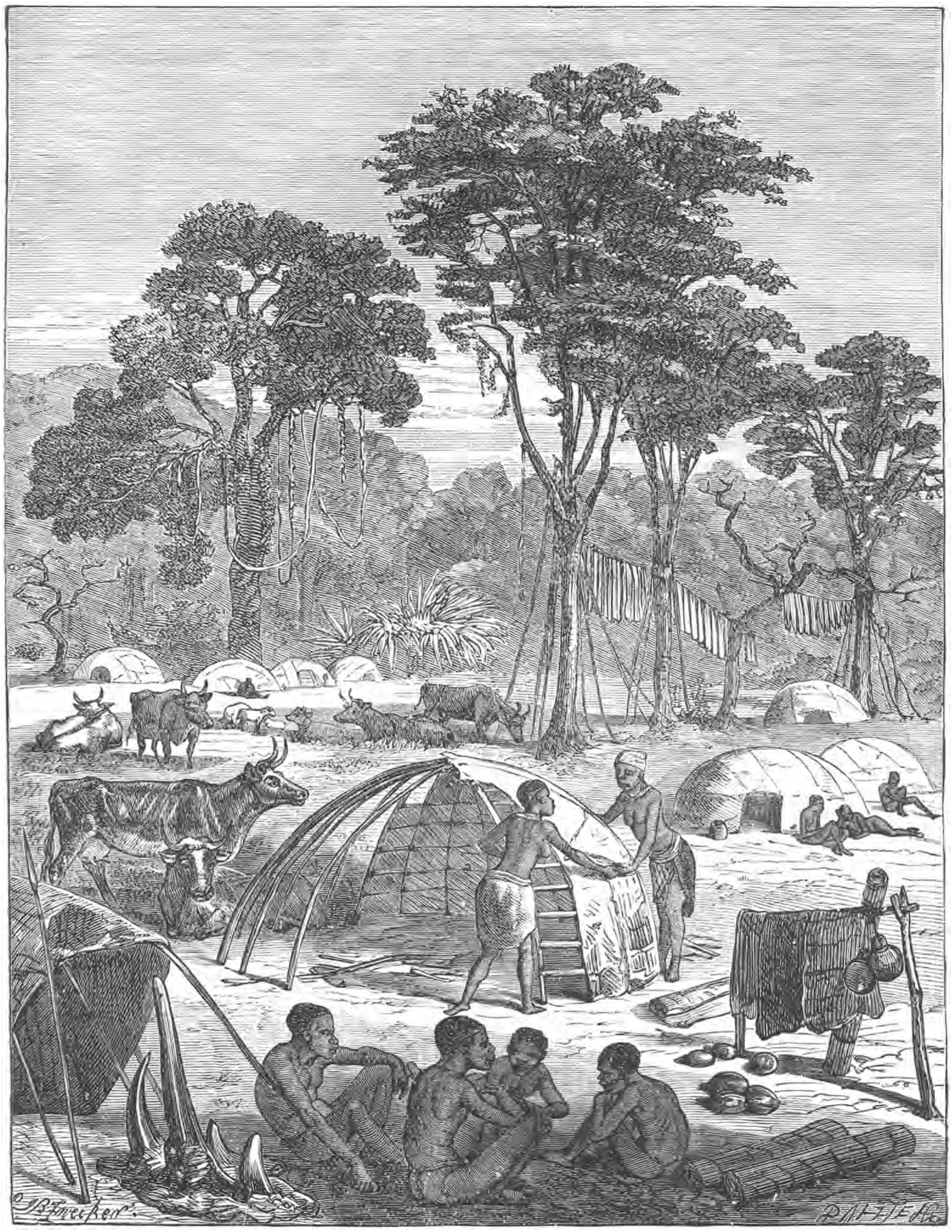

HOTTENTOTTEN DORP.

smeulende vuur met de dierenvellen, welke tot dekens dienen, om het hoofd geslagen. Zij gelijken dan veel op een troep half bevroren apen. Deze toestanden zijn geen uitzonderingen, doch de algemeene vorm van het comfort dezer Hottentotten.

* * *

Het maken der matten is wel het meest kunstvaardige in het geheele huis. De Nama doen dit op de volgende wijze. De binnenste bast der mimose wordt in heet water geweekt en door het rollen over de naakte beenen binnen korten tijd tot een snoer gedraaid. Vervolgens worden biezen of rieten op een lengte van 2 meter afgesneden en met een naald op afstanden van 2 duim doorboord. De snoeren worden met een naald door deze openingen gebracht en aldus wordt het riet of gras tot matten aan elkander geregen.

In sommige gevallen vervangt de Hottentot deze matten door koehuiden. Toch zijn de matten het meest tot bedekking der hutten in gebruik, omdat de huiden te veel waarde hebben.

De bouw der hutten geschiedt bijna geheel door de vrouwen. Niet zelden wordt het geheele huis opgenomen en op korten afstand van de vorige plek weder neergezet. Dit geschiedt, om het op deze wijze van het ongedierte te bevrijden, dat het bewonen der Hottentotten-hutten voor Europeanen bijna onmogelijk maakt. Ook bij de verplaatsing der woning blijft er echter nog een genoegzaam aantal in de woning achter, om de voortplanting der soort met de noodige snelheid te doen geschieden.

Tegenwoordig vindt men ook in den woningbouw der Hottentotten reeds verandering. De meer moderne Hottentotten bouwen vierkante leemhutten, producten der nieuwe bouwkunst. Toch behouden ook zij niet zelden nog een bijenkorfvormige hut als slaapruimte, een overblijfsel van den eigen woningbouw des volks.

SLAPENDE HOTTENTOTTEN.

De Hottentot is een liefhebber zoowel van slapen als van eten. Als de honger hem kwelt, en hij zich noch door de jacht, noch door de planten voedsel kan verschaffen, gaat hij liggen, rolt zich in zijn mantel en is binnen weinige oogenblikken in diepen slaap. Zijn slaap schijnt meer een soort van bedwelming en verdooving dan een gewone slaap te zijn, en geen geruisch is in staat, hem daarin te storen.

Het huwelijk vindt bij de Hottentotten vroegtijdig plaats. De voorbereiding tot de plechtigheid is de zaak der ouders, die het geheel als een koop beschouwen. Dit is trouwens het geval bij de meeste Zuid-Afrikaansche volken.

Als de vader van het meisje in een gedaan huwelijksaanzoek toestemt, komen de verwanten met den bruidegom in de kraal der familie van het meisje, waar de voor de bruiloft bestemde runderen geslacht worden en een feestmaal wordt aangericht. Gezang en dans hebben hierbij opmerkelijker wijze niet plaats. Als bij de Nama het feest aan den gang is, begeven de jonggehuwden zich naar de voor hen bestemde hut. De mat voor de opening der hut wordt dan neergelaten, en met de wetenschap van de geheele kraal wordt de eerste huwelijksnacht doorgebracht.

Bij de Hottentotten bestaat niet veel veelwijverij, hoewel zij niet verboden is. De Hottentotten toch zijn over 't geheel te arm, om meer dan een vrouw te bezitten; de rijkdom bepaalt derhalve het aantal vrouwen. Huwelijken tusschen naaste verwanten, tot zusterskinderen toe, zijn niet geoorloofd. De mannelijke eerstgeborene is uitsluitend erfgenaam der ouders; aan de jongere kinderen worden bij het huwelijk enkel een paar schapen of runderen medegegeven.

Het spreken der Hottentotten is merkwaardig door het eigenaardig geluid, het „klokken" met de tong, dat wij ook bij de Bosjesmannen leerden kennen. Er bestaan drie wijzen van „klokken": met de tong, met de tanden en met het gehemelte, en elk van deze verandert de beteekenis des woords, waartoe het behoort.

Het „klokken" met de tong ontstaat door de punt der tong tegen de bovenste snij-

tanden te drukken en dan plotseling los te stooten. Het tweede „klokken" wordt veroorzaakt door de tong tegen het gehemelte te drukken en haar dan eensklaps te verwijderen, zoodat zij een geluid maakt als van een koetsier, die zijn paard harder wil doen loopen. Dit moet echter zoo zacht mogelijk geschieden.

Het laatste „klokken" is veel sterker dan de twee andere en wordt teweeggebracht door de tong zoover mogelijk terug te trekken en haar tegen het gehemelte aan te drukken. Dan wordt zij met kracht bewogen naar de lippen toe en maakt zoo een geluid, dat veel sterker en lager is dan hetwelk op de twee eerst beschreven wijzen gemaakt wordt.

Wij zullen het volgend voorbeeld aan Wood ontleenen, om deze drie verschillende geluiden te onderscheiden door de woorden „klak", „klik" en „klok". De lezer zal het zeer moeilijk vinden, om deze geluiden te maken, terwijl hij tegelijkertijd een gedeelte van een woord uitspreekt; hij moet dit echter kunnen doen, als hij zich bij een Hottentot in zijn eigen taal verstaanbaar wil maken. Hoe noodzakelijk deze wonderlijke toevoegsels zijn, is vooral door Le Vaillant duidelijk aangetoond. Het woord „aap" bijv. beteekent, als er niet bij „geklokt" wordt, een paard; met den „klik" beteekent het een boog, en met den „klak" wordt het de naam eener rivier. Het is natuurlijk onmogelijk, om deze taal tot eenig bekend alphabet terug te brengen en het natuurlijke gevolg hiervan is, dat geen twee reizigers, die ons de Hottentotten hebben beschreven, in staat zijn geweest, om de woorden hunner taal zoo te spellen, dat zij herkenbaar zijn of de lezer in staat is, om ze uit te spreken. De gewone wijze om dit „klokken" aan te duiden bestaat hierin, dat men de letters *ts* en *g* voor het woord plaatst; een duidelijk voorbeeld hiervan is het woord „Gnoe"; dit moest eigenlijk gespeld worden zonder *g*, maar hiervoor moest dan het eigenaardig „klokken" in de plaats komen, hetwelk men tracht door deze letter weêr te geven.

De uitspanningen van dit natuurvolk bestaan voornamelijk in zang en dans, vergezeld van het bespelen der gora. Wij beschreven dit instrument reeds vroeger bij de Bosjesmannen, bij wie het meer eigenaardig thuisbehoort.

De liederen zijn bij de Hottentotten meer ontwikkeld; de woorden hebben een beteekenis, wat bij de Bosjesmannen niet het geval is. Volgens Le Vaillant hebben die gezangen betrekking op voorvallen uit hun leven en ook op pag 66 wezen wij hierop. Die vermaken, zang en dans, hebben plaats des avonds, als de zon is ondergegaan. Dan houden de werkzaamheden op en geven de Hottentotten zich aan het vermaak en de gezelligheid over, en weten zij niet spoedig van scheiden.

Als zij lust hebben tot den dans, plaatsen zij zich in een kring, die grooter of kleiner is al naar het aantal deelnemers; de vrouwelijke dansers worden gelijkmatig over den kring verdeeld. De dans bestaat in een ronddraaien; zij bewegen zich nu eens naar de eene, dan naar de andere zijde, laten elkander op enkele oogenblikken los, om de maat aan te geven, en klappen van tijd tot tijd in de handen, terwijl zij steeds voortdansen. De toeschouwers stemmen door gezang met den dans in. Met een algemeene danspartij, waarbij de kring verbroken wordt en ieder danst, zooals hij het liefst wil, wordt gewoonlijk de bijeenkomst besloten.

Wood verhaalt van een eigenaardigen dans, welke veel onder de Hottentotsche meisjes in zwang is en die bijzonder bij haar schijnt thuis te behooren. Daar een meloen het voornaamste voorwerp van dezen dans is, wordt hij de „Meloen-dans" genoemd; hij wordt uitgevoerd op de volgende wijze.

Des avonds, wanneer het koel is, komen de meisjes bij elkander en kiezen een als voorgangster. Deze neemt een kleinen, ronden meloen in de handen en begint in het rond te loopen, terwijl zij op de wildst mogelijke wijze slingert met armen en beenen. De anderen volgen haar en bootsen al haar bewegingen na. Daar zij niet door vele kleederen belemmerd worden, alleen de gewone muts en den gordel van lederen riemen dragende, hebben hun bewegingen een groote mate van wilde bevalligheid.

Terwijl de voorgangster nu zoo rondloopt, werpt zij den meloen in de lucht en vangt hem weder op; eindelijk bukt zij eensklaps, springt omhoog en werpt de vrucht onder zich door naar het meisje, dat op haar volgt. Het doel van dezen dans is tweeledig. Het tweede meisje moet den meloen vangen zonder met loopen op te houden, en het eerste moet hem haar toewerpen, wanneer het tweede niet op haar hoede

is. Zij maakt bijgevolg alle mogelijke schijnbewegingen; zij houdt zich, alsof zij den meloen meermalen wil opgooien, en tracht haar volgster op allerlei wijzen te verschalken. Indien het tweede meisje er niet in slaagt, den meloen te vangen, blijft de eerste aanvoerster; vangt zij hem echter, dan wordt zijzelf op haar beurt voorgangster.

Zoo gaat de meloen van de eene hand in de andere, en het spel wordt volgehouden, tot de danseressen zoo vermoeid zijn, dat zij niet meer dansen kunnen.

De Hottentotten hebben een merkwaardig spel, hetwelk zij »kaartspelen" noemen, waarschijnlijk, omdat er geen kaarten bij gebruikt worden. Dit spel is eigenlijk niets dan een vertooning van vlugheid en handigheid; het gelijkt eenigszins op het bekende jongensspel van „even en oneven". Burchell beschrijft het aldus.

„Bij een der vuren waren zij bezig, om zich op een zeer wonderlijke en bijna onbegrijpelijke wijze te vermaken; in dit genoegen deelden niet slechts zij, die er aan deelnamen, maar al de toeschouwers. Zij noemden het „kaartspelen", een woord, dat in dit geval al zeer verkeerd was toegepast. Twee tegenover elkander op den grond gezeten Hottentotten schreeuwden tegen elkander in hun eigen taal, alsof zij in de

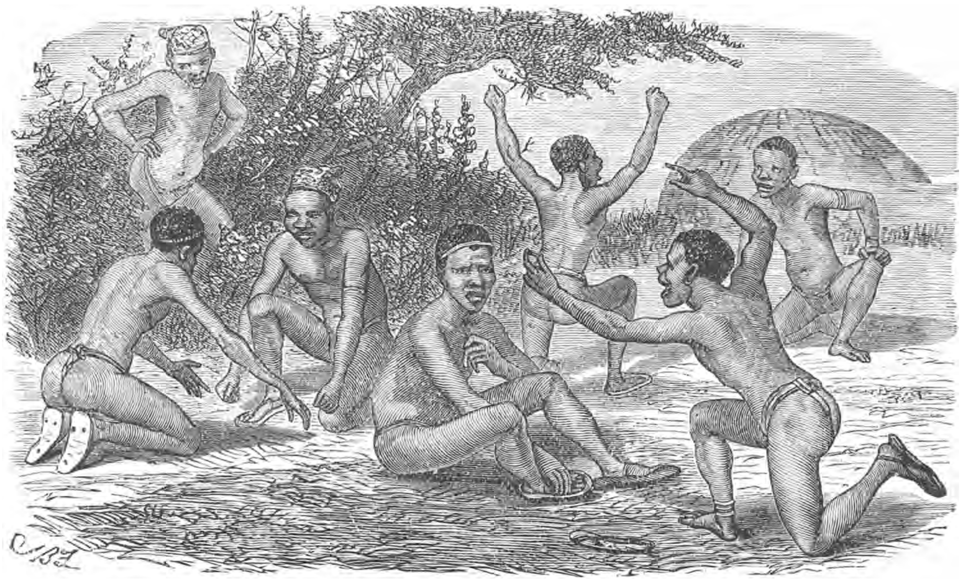

KAARTSPELEN.

grootste woede waren: zij lachten tusschenbeide hardop, terwijl zij hun lichamen heen en weer bewogen en met de armen draaiden in alle richtingen; nu eens hielden zij de handen tegen elkander en dan weder spreidden zij ze wijd vaneen; nu eens naar boven en dan weer naar den grond; somtijds sloten zij ze en op andere oogenblikken deden zij ze wijd open.

„Dikwijls sprongen zij in het vuur van hun spel op de knieën en vielen dan weder onmiddellijk terug op den grond. Dit alles geschiedde op zulk een wilde, snelle en buitengewone wijze, dat het onmogelijk was, zelfs wanneer men hun spel een geruimen tijd had nagegaan, den aard hiervan te ontdekken of het beginsel te begrijpen, waarop het berustte; dit was even moeielijk als wanneer iemand, die van het schaakspel niets kende, alleen uit de verschillende zetten dit spel zou willen leeren.

„Het spel is echt Hottentotsch, gelijk aan elk, die de zonderlinge wijze ziet, waarop het gespeeld wordt, dadelijk in het oog zal vallen. Het is, naar hun zeggen, zeer oud, en wordt tegenwoordig alleen gespeeld door hen, bij wie nog een gedeelte der vroegere gewoonten en gebruiken is overgebleven; zij voegen er tevens bij, dat niet iedere Hottentot in staat is, om het volkomen goed te spelen.

„Het was niet gemakkelijk, er een goede verklaring van te verkrijgen, maar ik begreep ten laatste, dat het voornamelijk bestaat in de kunst, om een klein stukje hout zoo behendig in de éene hand te verbergen, dat de tegenspeler niet in staat is om, indien hem de beide handen gesloten worden voorgehouden, te ontdekken, in welke hand het verborgen is; de tegenspeler moet natuurlijk met een teeken of een beweging te kennen geven, welke hand het omvat. Zoodra hij eenige malen goed geraden heeft, wordt hij beschouwd een spel gewonnen te hebben; het is dan zijn beurt, om het houtje in de hand te nemen en zijn handigheid in het verbergen er van en het misleiden van zijn kameraad te vertoonen."

Zoo duurt dit spel afwisselend den geheelen lieven, langen avond, totdat de spelers vermoeid zijn.

* * *

De wapens der Hottentotten kwamen in den eersten tijd van den omgang met de Europeanen met die der Kaffers overeen. Den boog gebruikten zij in de tweede plaats; hij was eenvoudig uit een gebogen staaf van vast hout gebogen. De pijlen hadden dun gesneden, ijzeren punten met weerhaken aan een rietschacht van ½ meter lang. Ook vergiftigden zij de pijlen met slangengift, evenals de Bosjesmannen. De pijlkoker werd van uitgehold of uitgebrand hout of uit huiden van ossen, olifanten enz. gemaakt.

Het hoofdwapen was de assagaai of werpspies met eenvoudige klingen van ½ voet lengte, die op een schacht van een manslengte geplaatst werden. Vergiftigd werden deze niet. Verder behoorde tot de uitrusting de slag- en werpstok, *knods-kerri* geheeten. Met deze wapenen bevochten zij de meeste dieren, uitgezonderd de grootere als olifant, rhinoceros, leeuw en luipaard. De laatste weet hij te vangen door valkuilen en andere vernuftige middelen.

Als jagers staan de Hottentotten in bekwaamheid bij de Bosjesmannen achter; zij bedienen zich meer van list, maar beminnen toch de jacht zeer. Het op de jacht buit gemaakte wild wordt voor een gedeelte in de zon te drogen gelegd en het overige wordt in de kraal gebracht, waar de bewoners zich, zoolang de voorraad duurt, aan het overdadig eten van vleesch overgeven.

Van de werktuigen der Hottentotten noemen wij nog dat, hetwelk zij gebruiken, om den grond te bewerken. Het is een stok van hard hout met een punt aan het einde en door een doorboorden steen, welke er om sluit, zwaarder gemaakt. Dit werktuig gebruiken zij meer, om wilde planten op te delven, in holen wonende dieren op te graven, dan voor den landbouw.

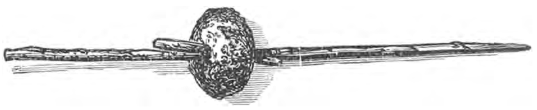

STOK, OM MEDE TE GRAVEN.

De oorlog der Hottentotten kenmerkt zich door een stelselloozen aanval, zonder plan. In massa trekken zij gewoonlijk tegen den vijand op, doch zoodra zij handgemeen worden, vecht ieder naar 't hem best dunkt. Het worden op deze wijze schermutselingen en tweegevechten, ongeveer als Homerus ons beschrijft uit de dagen van Hector en Achilles, waarin ieder krijgsman zijn bijzonderen vijand kiest en dezen bevecht, totdat een van beiden gedood is, vlucht of zich gewonnen geeft.

Vrees in den oorlog gevoelt de Hottentot niet; hij vecht met onverzettelijke dapperheid. In de Kafferoorlogen bewezen zij goede diensten aan het Britsche gouvernement.

De vrije Nama's kennen nog de instelling der slavernij. Hoewel de slaven in vergelijking met die bij andere volken zich niet hebben te beklagen, is hun lot toch verre van benijdenswaardig.

Als een moord zonder voorbedachten rade heeft plaats gehad, kan door bepaalde geschenken weder een verzoening met de familie tot stand gebracht worden. De moordenaar bereidt dan een feestmaaltijd, waaraan vrienden en verwanten van beide zijden deelnemen. Terwijl de laatsten zich vroolijk te goed doen aan het geslachte rund, mag de schuldige daarvan niets gebruiken en moet hij zwijgend toezien. Als met opzet een moord is volbracht, geldt de bloedwraak; de plicht der bloedwraak rust op de naaste verwanten of op den besten vriend van den vermoorde.

Als een Hottentot oud en ziek wordt, brengt men hem in een afzonderlijke hut

en voorziet men hem van spijs en drank; andere hulp wordt hem niet verleend. Bij besmettelijke ziekten laat men den zieke geheel aan zijn lot over. Over 't geheel bereiken de Hottentotten wel een hoogen leeftijd; grijsaards van 90 tot 100 jaren zijn geen zeldzaamheid, zegt von Hellwald. Het komt ons voor, dat deze opgave, van welke wij niet weten, aan wien zij ontleend is, onder voorbehoud moet worden aanvaard. Het is toch bij de Hottentotten, die zoo weinig met de tijdrekening op de hoogte zijn, niet te verwachten, dat men den leeftijd van zulke oude menschen kent.

* * *

In den tijd, toen de Europeanen met de Hottentotten kennis maakten, bestond hun politieke organisatie uit de aaneensluiting van een aantal familiën tot een kraal of dorp, met een volgens eerstgeboorte erfelijk hoofd, dat door Europeanen „kapitein" genoemd werd. Deze kapitein werd als aanvoerder en rechter des volks door de oudsten en aanzienlijksten gesteund. Het recht, waarnaar hij handelde, was gewoonterecht. Bovendien erkenden eenige dorpen een gemeenschappelijk hoofd, dat *Kouqui* genoemd werd; deze was aanvoerder in den oorlog, leider bij verhuizingen, hij koos de weidestreken uit en deelde die toe aan de afzonderlijke gemeenten. Zoo was in het algemeen de verhouding, die in bijzonderheden nog weer verschilde, en, los als de bond was, telkens veranderde. Bij de Nama's kan men dezen staatkundigen toestand nog eenigermate terugvinden.

De Nama's waren voor een kwart eeuw in ruim een tiental stammen verdeeld, welk aantal door vereeniging en splitsing zeer is veranderd. De *Orlam* (zie pag. 59) vormden het grootste gedeelte, de *volbloed Nama's* bestonden uit een kleiner aantal, maar waren inniger samen verbonden en hielden zich gaarne voor het „koninklijk volk", dat de leiding diende te hebben. De overige stammen verkeerden door de natuur des lands in ongunstiger omstandigheden.

De Orlam-Hottentotten ten N. der Oranje-rivier bestaan thans uit de volgende vijf stammen:

1 *Amam* of *Bethaniërs*, onder het hoofd Jozef Frederiks; 2 de *Kouan* of *Bersabaer*, onder Jacobus Isak; 3 de *Kowesin* of *Gibeoners*, onder Hendrik Witbooi; 4 de *Geikauan* of *Gobabiser*, onder Andreas Lampert; 5 de *Afrikaners*, onder Jan Afrikaner.

Verder vindt men er nog oorspronkelijke Hottentottenstammen: o. a. de *Zeibschen*, onder Jonathan Zeib; de *Veldschoendragers*, in Geitoub; de *Fransmanschen*, onder Simon Kopper; de *Zwartbooischen*, onder Petrus Zwartbooi; de Roode natie; de *Bondelzwarts*, onder Willem Christiaan en de *Topnaers* van de Walvischbaai. 1)

Deze stammen bewonen het Duitsche gebied van Zuidwest-Afrika. Het zijn alle kleine groepjes, op zijn meest enkele honderden bevattende. De Orlam-Hottentotten zullen te zamen niet meer dan 8 à 9000 uitmaken.

Een groote band tusschen deze stammen bestaat er niet. Wel trachten enkele hoofden van tijd tot tijd een uitgebreider macht te verwerven, zooals o. a. Hendrik Witbooi, die zich in den strijd tegen het Duitsche gezag bekend maakte, doch dit waren slechts tijdelijke verschijnselen. De stammen hebben ook thans nog geenszins een vaste woonplaats voor lange tijden. De „treklust", die ook de Blanken in Zuid-Afrika aantast, schijnt in de natuur van het land te liggen. Daardoor vindt men in de streken, door de Hottentotten bewoond, ook vele Blanken verstrooid wonen.

Elke stam heeft een eigen hoofd, wiens waardigheid erfelijk is in mannelijke lijn. Hoewel de rijkste, heeft hij geen bijzonder vorstelijk aanzien: alleen is zijn hut iets grooter en bij maaltijden krijgt hij het kruisstuk van het dier, een eerestuk. Het hoofd beslist bij geschillen, straft overtredingen, roept de volksvergaderingen bijeen en bepaalt nog de verhuizing van den stam als vroeger. Een Raad van aanzienlijken staat hem hierin bij. De Orlam-Hottentotten staan door de meerdere aanraking met de Europeanen het hoogst; de oorspronkelijke stammen staan op lager trap van ontwikkeling.

Joachim Graf Pfeil beschrijft het staatswezen bij de Bondelzwarts 2) onder Willem Christiaan. Hij zegt, dat sedert 1880 vele Blanken zich in hun gewest bevinden, doch dat dezen onder zijn bestuur volkomen veilig zijn.

---

1) Zie: Schinz. Deutsch Südwest-Afrika.
2) Joachim Graf Pfeil. Skizze von Südwest-Afrika. (Petermann's Mitt. 1894.)

Onbarmhartige stokslagen zijn het radicale middel, om orde onder de zijnen te houden: op Blanken past hij geldstraffen toe. Vroeger werden doodvonnissen uitgesproken en uitgevoerd. De ter dood veroordeelde moest zijn eigen graf delven en werd dan, rechtop daarin staande, dood geschoten.

De regeering van Willem Christiaan is in schijn een liberaal-constitutioneele, wijl hij alleen met toestemming van een Raad besluiten neemt en oordeelen velt. Doch in werkelijkheid heerscht ook hier een onbeperkt absolutisme. Want als de beraadslagingen van den Raad het hoofd niet bevallen, wendt hij vermoeidheid voor, sluit de zitting, opent die weder na eenige dagen, en opmerkelijkerwijze zijn dan de mannen der oppositie niet aanwezig of geheel omgekeerd.

In elk geval kan men wel aannemen, dat de meening van het hoofd wordt aangenomen. Bij geschillen tusschen inboorlingen en Blanken valt de rechtspraak altijd ten gunste der laatsten uit, vooral wanneer dezen vooraf een klein bezoek bij Willem Christiaan gebracht hebben, wat steeds onder vier oogen plaats heeft.

Een opmerkelijk verschijnsel is de gastvrijheid in het leven der Nama's. De gewoonte, om levensvoorraad aan de omgeving mede te deelen, is daarvan zeker de oorzaak. Er bestaan bij enkele stammen bepaalde regels voor de gastvrijheid, ook tegenover Europeanen. Doch deze duurt, zoolang zij binnen het gebied van een stam zijn; is de vreemdeling daarbuiten gekomen, dan zien zij er geen bezwaar in, den gast van gisteren uit te plunderen.

* * *

De geschiedenis der Korana vermeldden wij reeds kort (zie pag. 60), het zijn kleine, versnipperde Hottentottenstammen in den Oranje-Vrijstaat, die veel vreemde elementen in zich hebben opgenomen. Toch leven zij nog onder hun kapiteins als vroeger.

Dr. E. Holub 1) geeft een zeer ongunstige beschrijving van de Korana. „Hun sociale toestanden en hun ontwikkeling bewezen mij, dat zij enkel de verkeerdheden der beschaving hadden aangenomen en voor de lichtzijden ontoegankelijk waren gebleven 2). Ziekten en dronkenschap heerschten onder hen. In onverschilligheid en gemis aan energie overtreffen zij zelfs de Bosjesmannen. Als de Korana zich uit zijn luiheid verheft en in dienst gaat, geschiedt dit, omdat hij daardoor de mogelijkheid ziet, zich aan het genot van sterke dranken te kunnen overgeven." Alle mogelijke ondeugden schrijft Holub hun toe; hij noemt het een gedemoraliseerd volk. Door deze omstandigheden zijn de Korana achteruitgaande in aantal; over niet al te langen tijd zal deze stam der Hottentotten ongetwijfeld geheel te gronde gaan. Gedeeltelijk smelten zij samen met andere inboorlingen-stammen, gedeeltelijk sterven zij uit. Hun dorpen verliezen het stamkarakter en velen dragen zelfs Europeesche kleeding.

LITTERATUUR OVER HOTTENTOTTEN EN BOSJESMANNEN.

DR. FR. RATZEL. Völkerkunde I, 1885.
DR. TH. WAITZ. Anthropologie der Naturvölker, II, 1860.
J. G. WOOD. The Natural History of Man. Africa 1868.
DR. G. FRITSCH. Die Eingeborenen Süd-Afrika's. 1872.
D. MOODIE LIEUT. The Record, or a Series of official papers relative to the condition and treatment of the Native Tribes of South-Africa (Cape-Town 1838).
D. MOODIE. South-African Annals 1652—1795.
Proceedings of the Commission appointed to inquire into the past and present state of the Kafirs (Pieter-Maritzburg 1852).

1) Holub. Sieben Jahre in Süd-Afrika, 1881, I, pag. 110.

2) Holub vermeldt nog een eigenaardige instelling bij de Korana, die uit vroeger tijd zou zijn overgebleven. Het is een soort „vrijmetselaarschap", dat onder hen bestaat. De leden hiervan herkennen elkander aan een uiterlijk teeken, in den regel drie op de borst aangebrachte litteekens. Een lid van dien bond vindt overal, waar hij medeleden vindt, een vriendelijke ontvangst, zoodra wederzijds deze teekens gezien worden, en wordt als familielid beschouwd. De inwijding bij den bond geschiedt met ceremoniën en is kostbaar. Bij de inwijding worden de teekens aan den nieuweling bekend gemaakt, de teekens aangebracht en een belofte van broederschap wordt gevraagd. Een orgie besluit de plechtigheid; eenige stukken rundvee, schapen en geiten worden daarbij geslacht, en men gaat niet uiteen, vóór alles is opgebruikt.

W. J. Burchell. Travels in the Interior of Southern Africa, 1822.
Peter Kolbe. Nauwkeurige en uitvoerige beschrijving van de Kaap de Goede Hoop 1727.
J. v. Riebeek. Dagverhaal van J. v. Riebeek (Werken v. h. Hist. Gen. te Utrecht 1848).
R. Moffat. Missionary Labours and Scenes in South-Africa 1842.
H. Lichtenstein. Reisen im südl. Afrika 1811. In het Nederlandsch door W. Goede, Reizen in het zuidelijk gedeelte van Afrika in de jaren 1803, 1804, 1805 en 1806, 1813.
J. Chapman. Travels in the interior of South-Africa 1869.
Th. Baines. Explorations in South-West-Africa 1864.
E. Holub. Sieben Jahre in Süd-Afrika 1880.
Fr. le Vaillant. Reizen in de binnenlanden van Afrika 1791—1798.
R. Hartmann. Die Völker Afrika's 1879.
O. Peschel. Völkerkunde 1876.
Fr. v. Hellwald. Naturgeschichte des Menschen.
Fr. Muller. Allgemeine Ethnographie 1878.
Theal. Verschillende werken over Zuid-Afrika. Zie de titels na de beschrijving der Blanken in Zuid-Afrika.
Theoph. Hahn. Ein Racenkampf in der nordwestlichen Capregion. (Globus, Bd. 14, 1868).
„ „ Die Nama-Hottentotten. (Globus, Bd. 12, 1867).
„ „ Die Buschmänner Süd-Afrika's. (Globus, Bd. 18, 1870).
Dr. W. Bleek. Reynard the Fox in South-Africa 1864. In het Duitsch 1870.
„ „ „ Reports concerning Bushman researches, Kaapstad 1873, 1875. Deze twee Reports bevatten hetgeen door Dr. Bleek uit een Bosjesmansfamilie omtrent taal, mythologie enz. is opgeteekend. Een derde is na den dood des schrijvers uitgegeven.
Graf J. Pfeil. Skizze von Südwest-Afrika (Peterm. Mitt. 1894).
Schinz. Deutsch Südwest-Afrika 1891.

HOOFDSTUK VI.

DE LICHT GEKLEURDE VOLKEN VAN ZUID-AFRIKA.

De Dwergvolken of Pygmaeën van Afrika.

Wij zeiden reeds op pag. 11, dat er in Afrika dwergvolken leven, die in lichaamsvorm en huidkleur veel met de licht gekleurde volken van Zuid-Afrika overeenkomen, en die waarschijnlijk een verwante afkomst met dezen hebben. Die dwergvolken willen wij daarom thans bespreken. Hoewel zij geographisch van de Bosjesmannen en Hottentotten gescheiden zijn, komen zij er te veel mede overeen, om ze afzonderlijk te behandelen.

Sedert de oudste tijden wordt door de geschiedenis melding gemaakt van het bestaan van Pygmaeën (sing. *Pygmaios*, d. i. als 't ware een ventje als een vuist, van *pygmē* = de vuist) of dwergvolken, die niet zelden als producten der phantasie beschouwd werden. Homerus spreekt van een ras van dwergen, dat aan den oever van den Oceaan gevestigd zou zijn, oorlog tegen kraanvogels voerde en in een groote schaar zelfs den sluimerenden Hercules aanviel, doch deze wikkelde hen in zijn leeuwenhuid. Aristoteles schrijft: „De kraanvogels trekken tot aan de meren van Egypte, waar de Nijl ontspringt; in de omstreken daarvan wonen de Pygmaeën en dit is geen fabel, maar de zuivere waarheid; menschen en paarden zijn, zooals het verhaal luidt, van een kleine soort en wonen in holen." Xenophon's tijdgenoot en krijgsgezel, de Grieksche arts Ktesias, die na den slag bij Cunaxa als arts in dienst van den overwinnaar, koning Artaxerxes trad, en veertien jaren als lijfarts aan het Perzische hof verkeerde, waardoor hij in staat was tal van historisch-geographische bijzonderheden omtrent Indië te verzamelen, verhaalt van Pygmaeën, zwarte menschen, in het midden van Indië, stomp van neus, leelijk van uiterlijk en buitengewoon klein van stuk. Zij zouden zoo sterk behaard zijn, dat het hoofd- en baardhaar tot de voeten reikte, zoodat zij, als het uitgewasschen was, geen ander kleedingstuk dan een gordel noodig hadden, om de haren onder den gordel samen te binden. De koning van Indië had steeds 3000 Pygmaeën in zijn gevolg, want het waren goede boogschutters. Opmerkelijk is het, dat in Voor-Indië nog stammen met kleine lichaamsgestalte voorkomen.

Wij zullen deze berichten over oude dwergvolken niet verder nagaan. Het is niet te verwonderen, dat dergelijke verhalen in den nieuweren tijd niet zelden met een ongeloovig schouderophalen begroet werden. Toch bleek bij het onderzoek van Afrika's binnenlanden in deze eeuw, dat veel van hetgeen men als fabelen beschouwde in werkelijkheid bestond. Zoo ook de Pygmaeën of dwergvolken.

Een der eerste reizigers van den nieuwsten tijd, die met de dwergvolken van Afrika kennis maakte en ze beschreef, was du Chaillu 1), en Dr. Lenz 2) bevestigde

---

1) Paul Belloni du Chaillu, zoon van een Fransch koopman, die zich in het westen van Afrika aan den oever der Gabun gevestigd had. Hier opgevoed, maakte hij zich bekend met de talen der volken en deed onderscheidene tochten langs de Gabun en verder naar het binnenland. Zijn werk: Explorations and adventures in Aequatorial Africa, 1861, baarde in Engeland veel opzien, doch werd tevens door onderscheidene geleerden, zelfs door Barth, wat de waarheid betreft, betwijfeld. Later werden zijn mededeelingen echter door andere reizigers bevestigd. Later volbracht hij nog meer reizen naar het binnenland en in 1867 verscheen zijn boek: A journey to Ashangoland and further penetration into Aequatorial Africa, een boek met vele gegevens omtrent plaatsbepaling, hoogte, enz. Verder schreef hij o. a.: The country of the dwarfs, 1872.

2) Oscar Lenz, geb. 1848 te Leipzig, deed onderscheidene reizen in Centraal Afrika, in 1874 in het Ogowé-gebied, in 1879 in het Atlasgeb., trok van hier naar Timbuktu en van deze plaats naar de westkust,

diens schilderingen in hoofdzaak. Sedert hebben tal van reizigers berichten over dwergvolken gebracht, welke de heer W. F. Andriessen in een art. van het Tijdschrift van het K. N. Aardr. Gen. jaarg. 1887, bladz. 516 samenvatte. Een belangrijk artikel over dit onderwerp schreef von Hellmuth Panckow in het „Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin", 1892.

Du Chaillu geeft de volgende beschrijving van de *Obongo's*, ook Abongo of Babongo geschreven, het dwergvolk, dat hij in Asjango op 12° O. L. en 4° Z. B. leerde kennen.

De Obongo's hebben geen vaste woonplaatsen. Hun hutten zijn 4 voet (Eng.) hoog en even breed; zij worden uit twijgen, die half rond gebogen zijn, gebouwd en met bladeren bedekt. Het geheele dorp kan in een oogenblik verplaatst worden, en door het ongedierte is dit soms noodzakelijk. De hutten worden zonder eenige orde in de open ruimten geplaatst.

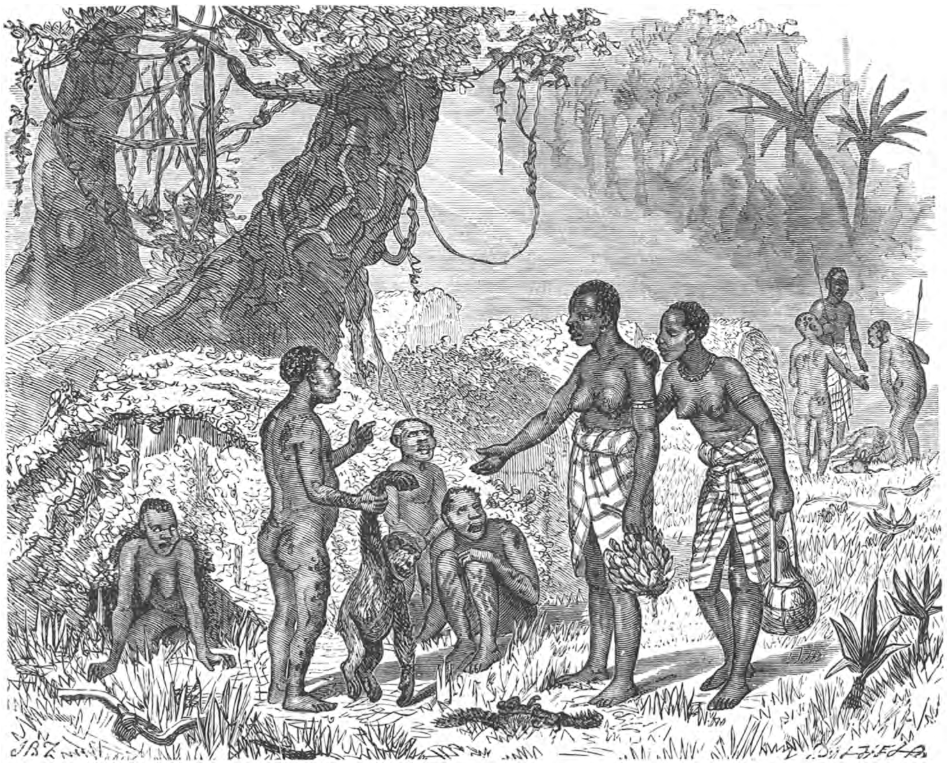

HANDEL DER ASJANGO'S MET DE OBONGO'S.

In het uiterlijk komen de Obongo's veel met de Bosjesmannen overeen. Evenals dezen zijn de Obongo's kort van gestalte en ook niet mismaakt; zij hebben een veel lichter huidkleur dan de naburige volken, en het korte haar groeit in bosjes, terwijl de Asjango's, die in hun nabijheid wonen, donker van kleur zijn, een lange gestalte bezitten en lang, vrij dik haar hebben. De kleur der Obongo's is vuilachtig geel, de voorhoofden zijn smal en de wangbeenderen sterk uitstekend. De gemiddelde lengte was ± 138 cM., hoewel hij eene vrouw aantrof van 1,53 M., die voor zeer lang gehouden werd. Opmerkelijk was het, dat ook de borst der mannen met lange haren begroeid was.

---

wat niemand vóór hem had verricht. In zijn werk: Skizzen aus West-Africa, Selbsterlebnisse 1879, deelt hij veel mede over dwergvolken. Zie ook Lenz: Zwergvölker und Anthropophagen in West-Afrika, IVer Jahresbericht der geogr. Gesellsch. in Bern 1881—82, pag. 127.

De korte gestalte der Obongo's ligt niet aan de evenredige kleinheid van alle lichaamsdeelen, maar bovenal aan de korte beenen. Daardoor vooral hebben zij een dwergachtig en dom voorkomen en zien zij er vreemd en spookachtig uit.

De kleeding der Obongo's bestaat, als zij, wat zelden het geval is, eenige kleeding dragen, geheel en al uit een ouden en afgedragen „dengui", die hun door de Asjango's geschonken is. Zij spreken ook de taal der Asjango's. Deze laatsten zijn inderdaad jegens die ongelukkige kleine wezens zeer vriendelijk; zij moedigen hen aan om zich een woonplaats in de nabijheid der dorpen te kiezen, zoodat zij te zamen een soort van handel kunnen drijven. Hoe laag deze schepselen ook mogen staan, zijn zij toch handige strikken-zetters en vangen zij groote hoeveelheden wild, hetwelk zij aan de Asjango's verkoopen voor pisangs, ijzeren kookpotten en andere gereedschappen. Bij zekere gelegenheid zag du Chaillu een dozijn vrouwen der Asjango's; zij droegen pisangs op hun hoofden en wilden die verruilen voor wild. De mannen waren nog niet teruggekeerd van de jacht, maar toen zij zagen, dat de vrouwen der Obongo's honger leden en het leven moesten houden bij eenige onoogelijke noten, lieten zij hun bijna al de pisangs en gingen zij zonder wild heen.

De bosschen, waarin zij leven, zijn zoo vol met hun strikken en valkuilen, dat een vreemdeling er niet door durft gaan, uit vrees van in een of anderen kuil te vallen, die gegraven is, om er luipaarden, wilde zwijnen of antilopen in te vangen, of met zijn voeten vast te raken in een strik, die gezet is voor apen. Er is tusschen de boomen geen enkel pad, waarin niet een paar valkuilen zijn, en buiten de paden zijn de strikken voor apen zoo menigvuldig, dat het, zelfs bij dag, moeielijk is ze te vermijden.

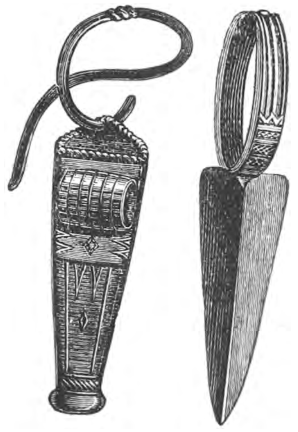

DOLK EN SCHEEDE.

Daar zij een zwervend leven leiden, bebouwen de Obongo's den grond niet; zij leven van het wild, dat zij vangen, alsook van wortelen, bessen en noten, die zij in de bosschen vinden. Naar dierlijk voedsel haken zij met een bijzondere gretigheid, en de belofte, dat hij geitevleesch zal krijgen, zal een Obongo tot iets overhalen, wanneer zelfs koralen hierin te kort schieten.

De afkomst der Obongo's is niet bekend; niemand weet, of zij de oorspronkelijke bewoners zijn, dan wel of zij van verafgelegen streken komen. Het waarschijnlijkst is, dat zij de eigenlijke bewoners geweest zijn, maar dat de Asjango's, die veel grooter en krachtiger zijn, dit vruchtbare land langzamerhand in bezit hebben genomen, van welks vruchtbaarheid door de zwervende en niet werkende Obongo's geen partij werd getrokken.

Het is vreemd, dat zij hun individualiteit gedurende zulk een langen tijd bewaard hebben; in dit opzicht hebben zij een verwonderlijke overeenkomst met de heidens, die eeuwen lang in Europa hebben rondgezworven en toch dezelfden gebleven zijn. De Obongo's huwen nooit buiten hun eigen stam, en daar zij leven in kleine vereenigingen van 10 tot 12 hutten, is het duidelijk, dat hun keuze niet zeer groot kan zijn. De Asjango's zeggen ook inderdaad, dat de banden van bloedverwantschap onder hen niet worden geteld en dat bij de Obongo's broeder en zuster met elkander mogen trouwen. Deze omstandigheid verklaart wellicht ten deele hun dwergachtig voorkomen.

Het is een bedeesd en schroomvallig volk; toen du Chaillu hen bezocht, kon hij hen ternauwernood te zien krijgen, daar zij allen, zoodra zij den vreemdeling zagen, het bosch instoven. Hij slaagde er eindelijk met de grootste moeite in, eenige vrouwen en kinderen den weg af te snijden; door geschenken van koralen en beloften van vleesch kwam hij met hen op een goeden voet, zoodat zij ook hun metgezellen vertrouwen op de vreemdelingen konden inboezemen. Een kleine oude vrouw, Misounda genaamd, die in den beginne zeer schuw was, werd heel vertrouwelijk en begon de mannen uit te lachen, toen zij wegliepen. Zij zeide, dat zij zoo schuw waren als een eekhoren, die „Que, que," riep; zij schreeuwde, om het dier na te

doen, en wrong onderwijl haar oud, klein lichaam in alle mogelijke bochten, die ten doel hadden, de vrees van haar verschrikte metgezellen voor te stellen.

Als een Obongo sterft, is het de gewoonte, het lijk bij een hollen boom in het bosch te brengen; men plaatst het dan in deze holte, die naderhand tot boven toe met aarde, bladeren en takken gevuld wordt. Somtijds echter geschiedt de begrafenis op een meer zorgvuldige manier. Het lijk wordt dan gebracht bij een of ander stroomend water, waarvan men den loop vooraf heeft afgeleid. Er wordt dan een graf in het bed van den stroom gegraven; het lijk wordt hierin geplaatst en met zorg bedekt. Als dit geschied is, laat men den stroom zijn vroegeren loop hernemen, zoodat alle sporen van het graf spoedig verdwenen zijn. Deze vreemde gewoonte heerscht niet bij de Obongo's alleen, maar is van de oudste tijden af ook in vele andere streken der wereld in zwang geweest.

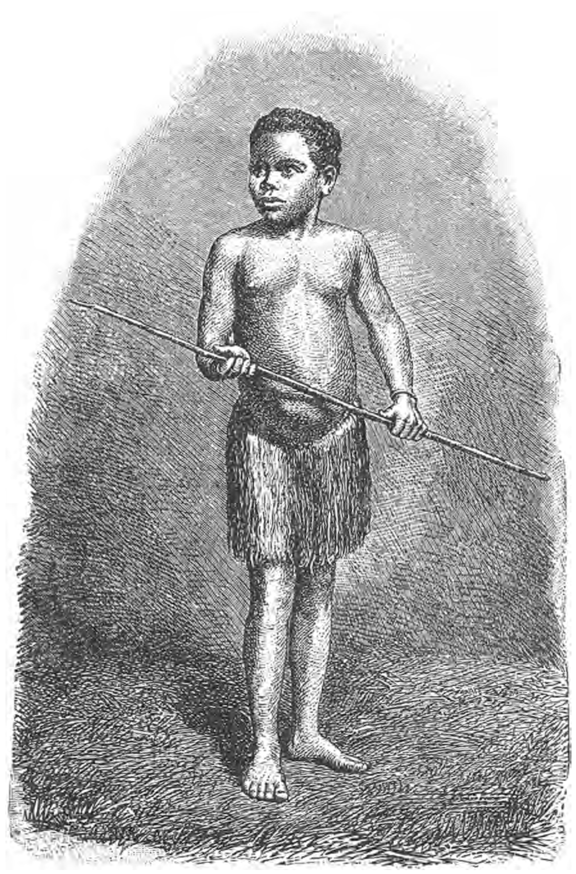

EEN AKKA-MEISJE.

Latere reizigers hebben deze beschrijving van du Chaillu in hoofdzaak bevestigd. Dr. Lenz vond bij zijn metingen van volwassen mannen een gemiddelde lengte van 1,32—1,42 M. Daarenboven wijst deze op den ronden vorm hunner hutten, terwijl overigens hier meestal vierkante woningen zijn.

Schweinfurth, de bekende reiziger in Afrika, geeft een levendige beschrijving van het dwergenvolk der *Akka*, dat ten zuiden der Monbuttu's, tusschen 2—3° N.Br. aan den bovenloop der Aruwimi en dien der Nepoko woont.

Ook Long, Felkin, Emin Bey, Casati en Stanley gaven later beschrijvingen van dat volkje. Schweinfurth beschrijft de Akka's als een volk met een betrekkelijk groot, rond hoofd, op een dunnen hals rustend, een lang bovenlichaam, afhellende schouders, breede, groote schouderbladen, in verbinding met lange, dunne armen, een naar boven plotseling vlakker wordende borstkas, terwijl een hangbuik naar onder afhangt. Zij hebben sierlijke handen, doch groote voeten, een lengte van 1,30—1,50 M., de huid is van lichtgeel tot roodachtig bruin van kleur, met roodachtige haren overdekt, en vertoont een rimpelige oppervlakte, waardoor zij er oud uitzien. Zij hebben een grooten mond met min of meer bleeke lippen, waartusschen sterke, goed ontwikkelde en buitengewoon witte tanden uitkomen. De oogspleten evenals de oogen zijn groot, waardoor zij iets op de Azteken van Mexico gelijken. Kleeding dragen zij niet. De Akka's zijn een echt jagersvolk; zij gebruiken boog en pijl, welken laatsten zij vergiftigen, en worden als krijgslieden bij de aanzienlijke Negerhoofden, aan wier hof zij verkeeren, zeer gezocht.

Men kan niet met juistheid zeggen, waar de Akka's wonen, daar zij geen vaste woonplaats bezitten. Zij zijn, evenals een vlucht vogels, overal en in 't bijzonder

daar, waar iets te eten valt. Waar een kolonie Akka's heden overnacht, kan men morgen wellicht ledige hutten vinden, zegt Dr. Wilh. Junker. 1) Het eenige huisdier, dat zij bezitten, is het hoen. Als ruilmiddel gebruiken zij zout, dat in deze streken een lekkernij is. Schweinfurth verhaalt, dat de Monbuttu's een soort van protectoraat over de Akka's uitoefenen, waarvoor dezen wild moeten opbrengen.

Op zijn tocht langs de Aruwimi en Ituri 1887—88 trof Stanley eveneens stammen van kleine volken aan, die uit het dichte woud de expeditie met vergiftigde pijlen beschoten. Hij noemt deze lieden *Wambutti*. Serpa Pinta 2) verhaalt van een kleine, gele bevolking, die aan de Boven-Kuando woont en *Mucassequere* genoemd wordt. Ook deze stam woont in het woud, spreekt een taal, die geheel afwijkt van de talen der overige bevolking, beoefent de jacht met pijl en boog en leeft verder van wortelen en vruchten. Serpa Pinta rekent dit volkje tot de Hottentotten.

Ten zuiden van de Kongo werden stammen van kleine menschen ontdekt, die *Batua's* of *Watwa's* genoemd werden, en ook elders trof men kleine volkjes aan.

In de vergadering van het Aardrijkskundig Genootschap te Parijs van Dec. 1891, gaf Crampel een beschrijving van de Pygmaeën in het gebied der M'Fangs, noordelijk van de Ogowé, op 11° O.L. en 2° N.Br., waar men ze vóor dien tijd niet kende. Het land is een uitgebreid moerasgebied, meest met dicht oerwoud bedekt, een lievelingsplaats der olifanten. Slechts hier en daar vindt men droge, heuvelige plekken, waar de M'Fangs bij voorkeur hun dorpen bouwen. Zij zijn landbouwers en de jacht laten zij over aan de Pygmaeën, die hier *Bayaga's* heeten. Zij hebben met dezen een soort van verdrag gesloten. Ieder hoofd heeft zijn bepaalde horde Bayaga's, die in het woud in de nabijheid van zijn dorp wonen en voor hem olifanten jagen. De Bayaga's zijn daarbij niet in dienstbetrekking; zij bewaren hun vrijheid met zorg. Zelden blijven zij langer dan een paar dagen op een en dezelfde plaats. Ronde twijghutten, met groote bladeren bedekt, zijn hun woonplaatsen; een hoop dorre bladeren is hun legerplaats; hun huisraad bestaat uit een klomp ijzer, die, als veel in Afrika, tot hamer dient, en een olifantstand, waarmede zij boombast kloppen en glad maken, om er kleeding van te verkrijgen. Met een rietfluit, een tamboerijn, een paar speren en bogen is dikwijls de uitrusting voltooid.

De Bayaga's leven meest in troepen van 15 personen; iedere troep verdeelt zich in twee groepen, die beurtelings jagen. Zoodra een olifant gedood is, wordt aan het hoofd der M'Fangs hiervan bericht gezonden; hij zendt dan zijn vrouwen met lasten maniok en bananen, en neemt daarvoor het ivoor en een deel van het vleesch in ontvangst. Als de jacht zeer goed geweest is, ontvangen de jagers ook nog wel eens een paar oude geweerloopen of bijlen, waaruit zij hun speren smeden. Zelden wordt hun een goed geweer, kruit en lood gegeven.

De Bayaga's zijn van hunne jeugd af jagers. Reeds de kinderen vangen de kleine wouddieren met slingers; de vrouwen verzamelen wilden honig, de jongens en mannen jagen met pijl en boog apen en antilopen. Hun lievelingstaak is de jacht op olifanten, die zij met lansen van 1.6 Meter dooden. Altijd vallen zij met hun tweeën een olifant aan; als apen glijden zij door de dichte lanen van het oerwoud, de paden vermijdend, en overvallen onverwachts den reus, als hij slaapt of in het water plast en daardoor den kleinen dwerg niet hoort. Van rechts en links wordt het dier met de speer aangevallen, gewond en gedood.

De Bayaga's zijn gemiddeld 1.40 Meter lang; zij zijn overigens krachtig gebouwd. De huidkleur is geelachtig bruin, en de huid is schier overal behaard.

Schijnbaar bestaat bij hen nog het matriarchaat of moederrecht, want de jonge Bayaga, die trouwen wil, moet zich bij de familie zijner vrouw voegen. Vooraf moet hij echter een tijdlang om niet dienen en een aantal olifanten helpen verslaan. Heeft de gehuwde een zoon en is die zoo ver, dat hij op de olifantenjacht kan gaan, dan mag de vader weder bij zijn oorspronkelijke familie terugkeeren, doch de zoon behoort bij de moeder en blijft bij haar, tot ook hij gaat huwen. Alleen de oudsten hebben meer dan één vrouw; het aantal vrouwen schijnt te gering voor algemeene polygamie. 3)

---

1) Zie Wilh. Junker, Reisen in Central-Afrika (Peterm. Ergänzungsheft 92.)
2) Serpa Pinta, Wanderung quer durch Afrika. Duitsche vertaling.
3) Globus LIX, 1891 pag. 238.

Nog vermelden wij de mededeeling van Dr. Donaldson Smith, die bij zijn reis door Somaliland ten N. van het Stephanie-meer een nieuwen stam van dwergen vond. Deze dwergen zijn werkelijk regelmatig en goed geproportioneerd gebouwd. Zij noemden zich zelf *Dume* en hun aantal bedroeg ongeveer 700. Ethnographisch zijn zij scherp te onderscheiden van de andere stammen, waartusschen zij wonen; hun wapens zijn vergiftigde pijlen en bogen, en evenals de overige Afrikaansche dwergvolken zijn zij voornamelijk jagers. Echter hebben zij op de bergen eenig vee. Hun levenswijze gelijkt in vele opzichten op die der Akka's, Wambutti's en andere dwergvolken van Centraal-Afrika. Ten noorden van de Dume's trof Donaldson Smith nog een tweeden dwergstam aan, de *Bunno's*, die veel op de Dume's gelijken.

Dr. Schlichter deed nader onderzoek naar deze mededeelingen, vergeleek ze met andere en achtte het buiten twijfel, dat hiermede vele vroegere geruchten omtrent deze dwergvolken bevestigd werden. Hij kwam verder tot het besluit, dat de grootte der dwergvolken van 1.37—1.52 Meter afwisselt. 1).

* * *

Welke zijn de typische raskenmerken der Pygmaeën buiten de lichaamslengte?

Virchow wijst er op, dat bij alle Afrikaansche dwergvolken het haar de neiging vertoont tot een spiraalvormig oprollen, waardoor het zich in bundels voordoet, wat ook bij Bosjesmannen en Hottentotten wordt waargenomen. Een in 't oog vallend raskenmerk is verder hun betrekkelijk groote schouderbreedte. De huidkleur der dwergstammen heeft een lichten toon, bovenal met een roodachtigen grond. Emin Pacha noemt die licht-geelachtig rood, terwijl Schweinfurth in den rooden grond een bruinachtige tint meent te ontdekken. Verder valt op te merken de betrekkelijke kleinheid van handen en voeten.

Al deze kenmerken, die men bij de verschillende dwergvolken kan waarnemen, wijzen op een eenheid van ras. Verder komt ook de rimpeling der huid bij de dwergen voor, evenals bij de Bosjesmannen.

Naar de kleine lichaamslengte noemt men bovengenoemde volken „dwergvolken." Toch is deze uitdrukking te sterk, en duidelijker is het, als men hen menschen „beneden middelmatige lengte" noemt. Als gemiddelde grootte vond Wissmann uit tal van metingen 1.40 meter.

Omtrent het geestelijk leven van deze volken valt weinig te zeggen. Dat zij afgodenbeelden hebben en daarvoor muziek maken, meent men te hebben opgemerkt. In hun leven zijn zij echte jagersvolken, waarvoor zij alle geschiktheid bezitten. Sommigen schrijven hun menscheneterij toe. Een eigen industrie bezitten zij niet; het ijzer wordt niet door hen bewerkt en zij gebruiken minder ijzer dan hun naburen. Bijna overal zijn zij geoefende boogschutters; pijl en boog zijn hun wapens, en zelden gebruiken zij de speer. De vergiftiging der pijlen schijnt veel algemeener bij de dwergvolken dan bij de Negers voor te komen.

* * *

De verbreiding der dwergvolken in Afrika vindt men voornamelijk aan beide zijden van den aequator; de Mucassequere, door Serpa Pinta beschreven, zijn de zuidelijkste (op $14^1/_2$ Z.Br.), doch worden slechts in enkele individuen waargenomen. Doch opmerkelijk is het, dat ook in Voor-Indië en op Ceylon onder de flink gebouwde volken een aantal verstrooid levende dwergstammen voorkomen, zoo o.a. de *Veda's* van Cochin en Travancore en de *Naya-Kurumba's* van het Niligiri-gebergte. Deze laatsten hebben waarschijnlijk het geheele oude Soraland tusschen Madras en de Ghats bewoond, doch zijn verdrongen naar eenige uithoeken. Zij leveren aldus een ethnographische analogie met de Bosjesmannen van Zuid-Afrika.

Verder noordelijk wonen in Voor-Indië nog verschillende kleine volken, en op het hoogplateau Amarkantok wonen verscheidene dwergachtige volken, als de *Juanga's*, *Putua's en Djangal's*, omtrent wier levenswijze weinig bekend is. Op Ceylon wonen

1) Geographical Journal 1896, pag. 225 en Petermann's Mitt. 1896, pag. 237.

nog de kleine *Wedda's*, die door Virchow als een oerrassenvorm beschouwd werden.1)
Verder treft men nog dwergvolken aan op de Andamanen, de z.g. *Mijnkopies*, op Malakka de *Orang-Semang* en *Orang-Sakai*, nog bijna onbekende volken, en de *Nigrito's* der Philippijnen.

Welke is de afkomst der dwergvolken? Met zekerheid valt hieromtrent niets te zeggen. Zij doemen als verstrooide elementen zoo hier en daar op te midden van de Negerbevolking in Afrika en elders; het zijn geheimzinnige, mysterieuse schepselen, die men langen tijd als curiositeiten beschouwde, maar wier verbreiding er op wijst, dat een beteekenisvolle geschiedenis aan hun bestaan verbonden moet zijn.

De groote overeenkomst met de lichtgekleurde Zuid-Afrikaansche volken heeft er toe geleid, hen te beschouwen als verwante rassen, of als stammen, van een oorspronkelijk Afrikaansch volk afkomstig, de ruïnen van een oervolk. Dat de Zuid-Afrikaansche lichtgekleurde volken eens een groote verbreiding naar het noorden hadden, staat historisch vast. Verschillende feiten wijzen er dus op, dat men de thans beschreven volken als de verstrooide overblijfselen van een oorspronkelijk volk moet beschouwen, die in den strijd om plaats door krachtiger volken in de uithoeken gedreven zijn, of als versnipperde resten tusschen machtiger stammen bleven wonen. 2)

---

1) Virchow. Über die Weddas von Ceylon und ihre Beziehungen zu den Nachbarstammen (Abh. der Akad. der Wissensch. zu Berlin 1881).

2) Tot die meening komt ook K. Barthel, Völkerbewegungen auf der Südhälfte des Afrikanischen Kontinents. Dissert. 1894.

HOOFDSTUK VII.

DE BLANKE BEWONERS VAN ZUID-AFRIKA.

Verbreiding der Blanken.

Zuid-Afrika heeft een aanzienlijke bevolking van Blanken, die sedert een drietal eeuwen als kolonisten zich hier hebben gevestigd, den bodem grootendeels in bezit hebben verkregen en eigen staatslichamen hebben gevormd. De Blanken zijn hoofdzakelijk van het zuidwesten naar het binnenland voortgedrongen, hebben de oorspronkelijke bewoners gedeeltelijk verdreven, gedeeltelijk tot enkele locaties beperkt, en zijn zelf de heeren des lands geworden. Die vestiging der Blanken-koloniën in Afrika en hun verhouding tot de inboorlingen zijn te belangrijk, om ze hier niet in het kort aan te geven.

Den Portugeezen komt de eer toe, het zuiden van Afrika te hebben ontdekt. Wel is het niet onwaarschijnlijk, dat het verhaal van Herodotus, als zouden Phoenicische schepen 600 j. v. Chr. namens koning Necho van Egypte Afrika omgezeild hebben, juist is, doch van deze ontdekking was weinig meer dan een sage overgebleven. Het kleine Portugal, dat in de 15e eeuw zulk een intense levenskracht ontwikkelde, was echter de eerste Europeesche mogendheid, die zoowel de geheele Zuid-Afrikaansche kust als den zeeweg naar Oost-Indië leerde kennen.

Het was Bartholomeus Diaz, die in 1486 de zuidelijkste punt van Afrika bereikte, doch eerst elf jaren later, nadat Vasco de Gama de ontdekkingen voortzette, om den weg naar Indië te openen, kwamen de Europeanen het eerst in aanraking met de inboorlingen van Zuid-Afrika. Toen Vasco de Gama hier geland was in de baai, die hij *St. Helenabaai* noemde (120 mijlen ten N. van Kaap de Goede Hoop), slaagde hij door een krijgslist er in, met de inboorlingen in aanraking te komen, doch door een misverstand ontstond er weldra wantrouwen, de Portugeezen vielen de inboorlingen aan en in dit gevecht werd de Gama zelf met drie anderen door assagaaien gewond. Zoo eindigde de eerste aanraking van de Blanken met de Hottentotten reeds met strijd.

De Portugeezen dachten er niet aan, zich in Zuid-Afrika te vestigen. De oostkust van het werelddeel, Sofala met zijn goudmijnen en rijkdommen, zooals de geruchten liepen, bekoorde dit handelsvolk meer, en weldra werden hier gedeelten in bezit genomen. De invloed der Portugeezen op de bevolking dezer kust en hun staatkundige beteekenis bespreken wij later.

De Nederlanders, die tot 1580 de Indische waren op de markt te Lissabon hadden verkregen, trachtten sedert de sluiting dier markt voor hun schepen (Portugal was onder den koning van Spanje, Filips II, gekomen), zelf den zeeweg naar Indië te vinden. In 1595 rustten eenige kooplieden in Amsterdam met dat doel een vloot uit van vier schepen onder bevel van Cornelis Houtman. Nadat deze reis gelukkig volbracht was, werden er onderscheidene maatschappijen in Holland opgericht, om handel op het Oosten te drijven, welke maatschappijen in 1602 vereenigd werden in het groote lichaam der Oost-Indische Compagnie. Aldus ontwikkelde zich de zeevaart van Holland op Indië.

De schepen, naar het Oosten uitgezonden, deden gewoonlijk op heen- en terugreis een haven aan op de kust van Zuid-Afrika, dat als een halfweg-rustplaats beschouwd

werd. Vooral voor de Nederlanders, die niet als de Portugeezen langs de kust van Oost-Afrika zeilden (Portugal had daar bezittingen) maar ten zuiden van Madagascar reeds den ruimen oceaan kozen en recht op het doel af zeilden, was Zuid-Afrika dus van groote beteekenis. Het was een keerpunt op de reis, en daardoor een geschikt ververschingsstation. Niet altijd evenwel deden de Hollandsche schepen Zuid-Afrika aan, ook St. Helena werd niet zelden gekozen, om water in te nemen. Toch was Zuid-Afrika een hoofdstation, en een paar malen bleef hier een aantal mannen zelfs gedurende vrij langen tijd aan wal.

Dit geschiedde o. a. in 1611, toen de Hollandsche schipper Izaak le Maire de Tafelbaai binnenliep en bij zijn vertrek zijn zoon Jakob en een aantal matrozen achterliet, die verscheidene maanden in de Tafelvallei woonden. Hun doel was gedurende de wintermaanden robben te dooden op Robbeneiland en walvisschen te vangen, die toen zeer talrijk waren in de Zuid-Afrikaansche wateren. Verder trachtten zij met de Hottentotten vellen van dieren te verhandelen.

In 1616 besloot de raad van zeventienen der O. I. Compagnie, dat al haar vloten, die naar Indië zeilden, de Tafelbaai moesten aandoen, om de bemanning te ververschen. Daar de vaart op Indië zeer aanzienlijk was, ankerden haar schepen daar sedert bijna in elk seizoen. Er werd een soort van postkantoor opgericht, door datums van aankomst en vertrek aan te teekenen op steenen en brieven te begraven op aangewezen plekken. Maar er werd geen poging aangewend, om ontdekkingsreizen in het land te doen, en geen haven ten zuiden der Zambesi, uitgezonderd de Tafelbaai, werd door Nederlanders bezocht, zoodat in het midden dezer eeuw niets meer er van bekend was, dan de Portugeezen er van geboekt hadden. En wat door dezen was vermeld, was al bitter weinig. De Portugeezen hebben enkel de kust bekend gemaakt, in het binnenland drongen ze niet door.

Het was aan de Hollanders voorbehouden als pioniers Zuid-Afrika binnen te dringen, ja meer, op de toekomstige heerschende bewoners hun stempel te drukken. Toen zij geregeld in de Tafelbaai aanlegden, was het niet te verwonderen, dat zich gelegenheden moesten voordoen, die hen noodzaakten, het land beter te leeren kennen. Zoo in 1648, toen het schip de Haarlem de Tafelbaai binnenliep, doch strandde. De bemanning kwam veilig aan wal, terwijl ook de goederen werden gered. Deze manschappen vestigden zich in de Tafelvallei, waar zij aan een stroomend water nabij het midden der tegenwoordige Kaapstad hutten bouwden. Van de inboorlingen verkregen zij overvloed van vee in ruil. Toen zij hier bijna zes maanden geweest waren, bracht een uit Indië terugkeerende vloot hen naar het vaderland terug.

Dit gedwongen verblijf was voor de toekomst van beteekenis. Twee officieren van de Haarlem, Leendert Jansen en Nicolaas Proot, stelden namelijk een stuk op, waarin zij de voordeelen beschreven, die de Compagnie naar hun meening van een station in de Tafelvallei kon trekken. Dit document, aan de kamer van Amsterdam voorgelegd, werd in overweging genomen door directeuren en andere kamers, en in Augustus 1650 werd besloten, een dergelijk station op te richten. Eerst werd Nicolaas Proot tot commandant van het aan te leggen station benoemd, doch toen deze weigerde, werd Jan Van Riebeek, een scheepsdokter, die reeds langen tijd in dienst van de Compagnie geweest was en verschillende landen bezocht had, daarvoor gekozen. Van Riebeek was een man van natuurlijke begaafdheid; hij had de Tafelbaai bezocht met het schip, dat de bemanning der Haarlem terugvoerde, en sloot zich volkomen aan bij het rapport, dat over de vestiging van genoemd station. was uitgebracht. Van Riebeek nam de opdracht aan, en in het einde van 1651 zeilde hij met drie schepen van Texel uit naar Zuid-Afrika, waar hij 6 April 1652 de Tafelbaai binnenliep.

Het lag niet in de bedoeling, aan de Kaap een *kolonie* te vestigen; men wilde er een station oprichten, waar iedereen *dienaar* van de Compagnie moest zijn, ondergeschikt aan dit lichaam, en zelfs Van Riebeek moest zijn gezag tijdelijk afstaan, als een hooger ambtenaar der Compagnie aanwezig was. Dit moet men in het oog houden bij de verklaring der verdere geschiedenis.

Toen Van Riebeek landde, werd er onmiddellijk een aanvang gemaakt met het bouwen van een soort fort, waarbinnen eenige houten huizen werden opgeslagen.

Het Kaapsche schiereiland was destijds door slechts een zestigtal Hottentotten bewoond, „ellendige strandloopers," zooals Van Riebeek ze noemde, die geen vee hadden en hoofdzakelijk van schelpdieren leefden. De voornaamste onder hen, door de Blanken Harry genoemd, was met een Engelsch schip naar Bantam geweest, en sprak daardoor een weinig gebroken Engelsch, zoodat hij als tolk gewichtige diensten kon bewijzen. De anderen maakten zich nuttig door water te dragen en brandhout te verzamelen, waarvoor zij van voedsel werden voorzien. Twee groote Hottentot-stammen, bestaande uit omtrent vijfduizend zielen, zwierven het land rond, binnen vijftig Engelsche mijlen van de Tafelbaai, maar zij waren toen ver van het schiereiland, en men kon weinig omtrent hen te weten komen.

Wij willen niet de geschiedenis der Hollandsche nederzetting in Zuid-Afrika beschrijven; wie daaromtrent in bijzonderheden wenscht ingelicht te worden, verwijzen wij naar de uitstekende werken van Theal, aan wiens Geschiedenis van Zuid-Afrika wij voor het bovenstaande veel ontleenden. Ons doel is enkel, de uitbreiding van het Europeesche element aan te wijzen, de eigenaardige ontwikkeling, waartoe het in Zuid-Afrika kwam, en de nationale verhoudingen, welke men daar op dit oogenblik vindt.

De eerste Blanke bewoners aan de Tafelbaai hadden een lijdensgeschiedenis door te maken; sterfgevallen, ziekten en allerlei ellenden drukten de nieuw aangekomenen. Doch langzamerhand verbeterde de toestand. Door handel met de Hottentotten, die uit het binnenland kwamen, verkreeg men vleesch; de tuin leverde groenten en koren en de woningen werden verbeterd. Eindelijk zond Van Riebeek kleine troepjes uit op ontdekkingstochten, zoowel om den natuurlijken toestand van het land te leeren kennen, als om verder wonende Hottentotten-stammen over te halen, hun vleesch naar het fort te brengen. Zonder de naaste bergreeks over te trekken, werd dat doel bereikt.

Weldra bleek het, dat deze gewesten, in de zuidelijk warme helft der gematigde luchtstreek gelegen, geschikt waren voor de verbouwing van allerlei cultuurgewassen en voor vele buitenlandsche huisdieren. Eiken, dennen, vruchtboomen van velerlei soort, wijnstokken uit Duitschland en Frankrijk, aardbeziën en bramen werden er overgebracht. Paarden van Java, varkens, wolschapen, honden, konijnen en pluimvee werden uit Europa ingevoerd. Zoo werden langzamerhand in dit land cultuurplanten en huisdieren ingevoerd, die van elders afkomstig waren, maar slechts geleidelijk en na herhaalde, dikwijls mislukte proefnemingen kon het zoo ver komen.

Het station aan de Kaap was zeer belangrijk voor het doel, waarmede het was gevestigd, doch kostte der Compagnie meer geld, dan zij vermoed had. Om die kosten te verminderen, werd een besluit genomen, dat zeer gewichtig was door zijn gevolgen. In 1655 besloot men eenige burger-gezinnen te plaatsen op gronden in de nabijheid van het fort. Het plan was, eenige fatsoenlijke, gehuwde mannen uit de werklieden te kiezen, hun vrouwen en kinderen over te zenden en hen als tuiniers of kleine boeren aan den gang te helpen.

Door dit besluit werd de grondslag gelegd voor de stichting eener *kolonie.* Er zou thans naast de dienaren der Compagnie een klasse van menschen komen, die geheel vrij waren, die konden werken op hun eigen grond en in hun eigen belang. Op 21 Februari 1657 namen negen dienaren der Compagnie hun ontslag. Zij kregen kleine stukken gronds langs de Liesbeek-rivier te Rondebosch. Dit waren de eerste kolonisten in Zuid-Afrika. De Compagnie verschafte hun op crediet alles, wat zij als landbouwers noodig hadden, terwijl zij van hun kant op zich namen, de produkten van den grond tegen billijken prijs aan het fort af te leveren, tot alles betaald zou zijn.

De ontwikkeling der kolonie ging evenwel niet zoo vlot. Niet zelden bleek later, dat de keuze van kolonisten niet gelukkig was, en alleen maar een deel hunner bleef in het land wonen. Als regel nam men aan, dat alleen aan getrouwde Hollanders en Duitschers land werd verstrekt, doch hieraan hield men zich niet streng; ook ongetrouwde handwerkslieden, of zij, die bij tuiniers in dienst wilden gaan, werden dikwijls door de Compagnie ontslagen. Zoodra iemand in zijn onderhoud kon voorzien, werden op zijn verzoek vrouw en kinderen overgezonden uit Europa.

Dit waren de eerste vaste bewoners van het Blanke ras in Zuid-Afrika. De afstammelingen van onderscheidene familiën uit dien tijd wonen nog verspreid over Zuid-Afrika van de Kaap de Goede Hoop tot de Zambesi. Toch waren er nog slechts

weinigen, die zich op deze wijze een vrij bestaan konden verwerven. Misschien gelukte dit aan één op de tien; de overigen moesten na mislukte proef in den dienst der Compagnie terugkeeren. Doch juist in de overwinning in dien strijd lag voor de overwinnaars het bewijs van physieke en geestelijke kracht, mede de kiem van het zelfbewuste karakter, dat de Boeren kenmerkt.

De onvoldoende resultaten der kolonisatie deden de Compagnie op middelen zinnen, om hierin verbetering te brengen. Zij trachtte huisgezinnen, met den landbouw bekend, onder gunstige voorwaarden uit Nederland naar de Kaapkolonie over te zenden, doch weinigen waren daartoe bereid. In 1671 kwamen er eenige gezinnen aan, daarna somtijds een en twee. Het leven ver van elkander in de eenzame streken, waar onbeschaafde inboorlingen rondzwierven, waar leeuwen, luipaarden, wolven en jakhalzen het verblijf onveilig maakten, was dan ook te weinig aanlokkelijk, om velen er voor te winnen. Zoo ging de kolonisatie met Blanken eerst langzaam verder, maar toch breidde zij zich uit. Men deed alles, om geschikte personen van Nederland naar Zuid-Afrika te doen verhuizen, en zelfs werden eenige jonge vrouwen uit de weeshuizen van Amsterdam en Rotterdam overgehaald, naar de Kaap te vertrekken, waar zij spoedig echtgenooten vonden.

Gedurende het eerste dertigtal jaren vindt men (voor 1688) de namen van 58 mannen in de registers en kerkboeken ingeschreven, wier nakomelingen nog in Zuid-Afrika wonen. Van dezen waren er 37 Nederlanders van geboorte en 10 waren Duitschers. Hun vrouwen waren allen, op één na, van Hollandsche afkomst.

Dit feit is van groote beteekenis voor de toekomst. Deze kleine bevolking, die zich op het Kaapschiereiland, te Stellenbosch en te Drakenstein had nedergezet, werd de kern der natie, die over taal, zeden en gewoonten der toekomstige Kaap-Kolonie zou beslissen. Hun taal en landaard waren Nederlandsch. Door de aanraking met onbeschaafde volken en door het isolement heeft dit Nederlandsche element zich echter eigenaardig ontwikkeld. De Bijbel volgens de Statenvertaling, schier het eenige boek, dat men las, was de grondslag voor hun schrijftaal; de spreektaal bleef niet buiten den invloed, dien de omgang met slaven en Hotentotten moest hebben.

Een nieuw en meer beschaafd volkselement kwam in Zuid-Afrika na 1685, toen Lodewijk XIV het Edict van Nantes ophief, en tal van Fransche Protestanten, om de vrijheid van geloof te behouden, naar de Noordelijke Nederlanden vluchtten. De Compagnie maakte hiervan gebruik, om velen hunner voor te stellen, zich naar Zuid-Afrika te begeven. Zij verwachtte, dat de Franschen in Zuid-Afrika verschillende takken van bedrijf tot bloei zouden brengen, waarvan de kennis den Hollandschen kolonisten ontbrak. Wij wijzen slechts op den wijnbouw, de olijventeelt enz., waarvan de produkten der Compagnie ten goede konden komen.

Velen gaven gevolg aan de voorstellen der Compagnie. Gesteund door de Compagnie, kwamen er van 1688—1699 talrijke Fransche familiën in Zuid-Afrika (pl. m. 46). Het lag echter geenszins in de bedoeling der Compagnie, hier een Fransche kolonie te doen ontstaan: er werd voor gezorgd, dat de Franschen in Afrika tusschen de Hollandsche kolonisten geplaatst werden. De Compagnie wilde een Hollandsche kolonie vestigen; de Hollandsche taal moest ook door de Franschen geleerd en gesproken worden. Na een korten tijd van tegenstand had er dan ook werkelijk een samensmelting plaats; de Franschen huwden met nakomelingen der Hollanders; de Fransche taal ging geheel verloren, en na een paar geslachten was er geen verschil meer tusschen beide natiën op te merken.

Een invloed ten goede hadden de Franschen echter ongetwijfeld op dit samengesmolten ras; de meer beschaafde Franschen brachten edeler elementen in dien ethnographischen smeltkroes, welke niet nalieten op het toekomstige geslacht belangrijken invloed uit te oefenen. Doch het geheel bleef in zijn wezen en uiterlijk Hollandsch.

Door de aankomst van nieuwe kolonisten, vooral uit de Nederlanden en enkelen uit Duitschland, door de vermenigvuldiging der hier gevestigde kolonisten, breidde de kolonie zich langzaam uit. Het kaartje (pag. 92) geeft hiervan een schetsmatig overzicht. Van het Kaapschiereiland trokken de Boeren verder landwaarts, de terrassen over, naar het binnenland. Enkele voortrekkers onderzochten het gebied en anderen volgden weldra. In het eerste jaar der 18e eeuw begon het tweede terras landwaarts al door Europeanen bewoond te worden. Jongelieden, in het land geboren, trokken

meestal dieper het land in, om daar goede weiden te zoeken en zich op de veeteelt toe te leggen.

Het was een ruw en wild leven, die onbekende landen als pioniers binnen te trekken, maar het had zijn eigenaardige bekoorlijkheden. Daar in het binnenland ontwikkelde zich de zin voor vrijheid en zelfstandigheid, later een der kenmerken van het volk, waardoor het een roemrijke plaats op het wereldtooneel veroverde. Daar werden de Boeren die stoere en krachtige gestalten, welke onvervaard het hoofd boden aan gevaren, die leerden te heerschen over de oorspronkelijke bewoners des lands, die geen vrees kenden, ook niet bij de meest dreigende gevaren van wilde dieren of vijandelijke stammen.

VERBREIDING DER BLANKEN OVER ZUID-AFRIKA.

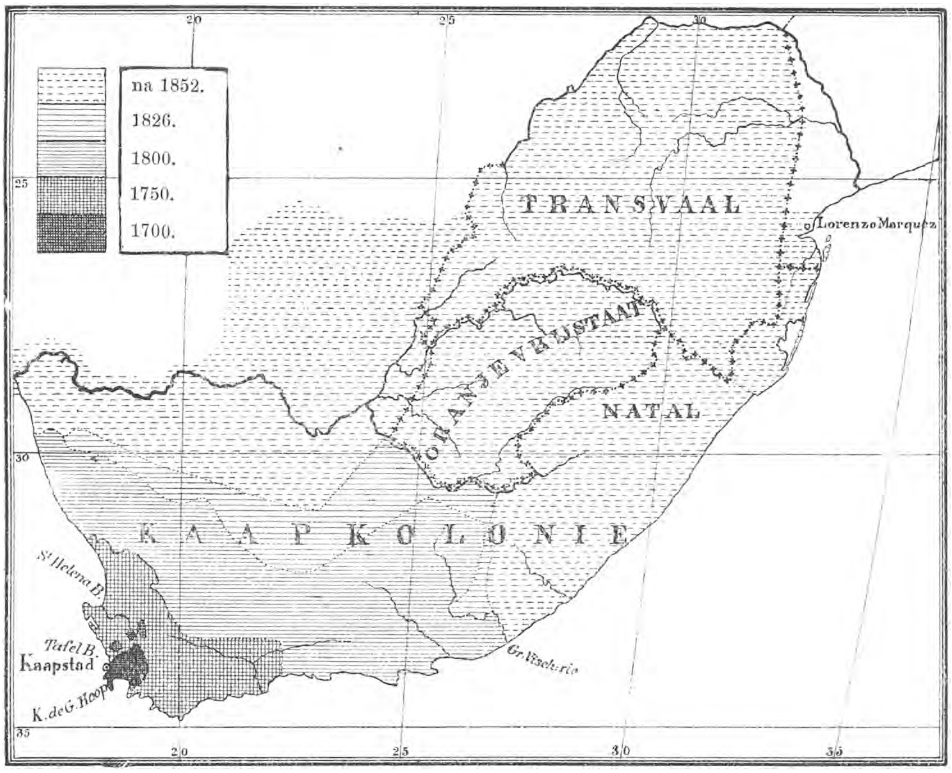

Het kaartje wijst aan, hoe ver de Blanke bevolking zich in de aangegeven jaren had verbreid. Hier woonden echter niet uitsluitend Blanken; ook inboorlingen werden er nog naast de Blanken gevonden. Doch buiten de aangewezen grenzen hadden zich zoo goed als geen Blanken gevestigd.

In de binnenlanden van Afrika ontwikkelde zich een tak van den Hollandschen stam, die, uit denzelfden boom ontsproten, voortleefde en groeide in geheel andere richting dan de moederstam; een volk, dat, zich geheel schikkende naar de natuur en de omstandigheden des lands, als een zelfstandig volk der Zuid-Afrikaners in de geschiedenis genoemd wordt. De voortrekkers der 17e en 18e eeuw hebben het trekken door de omstandigheden geleerd, en sedert zit die eigenschap in het bloed des volks. De afkeer van het stadsleven met de beperkingen en de tallooze kwellingen, waaraan eenvoudige menschen blootstaan, als zij in aanraking komen met personen van scherper verstand, werd spoedig een karaktertrek van den veeboer, en sterker openbaarde zich die met elk volgend geslacht. De kinderen en kleinkinderen

van Hollandsche tuinieren, Duitsche en Hugenootsche ambachtslui keerden door den drang der omstandigheden terug tot de gewoonten en denkbeelden van halve nomaden, en werden *trekboeren*, zooals het in de taal des lands heet. De rijkdom aan wild gedierte deed hen naar het jachtgeweer grijpen en velen hunner werden bedreven in de jacht, die zij met een waren hartstocht beoefenden, waardoor zij met juistheid leerden treffen. In de geschiedenis van het zich ontwikkelende volk der Boeren liggen de kiemen besloten van de eigenschappen, die het volk in onzen tijd beroemd maakten.

Het voortdringen der Blanken, het in bezit nemen der beste weiden en der schoonste landstreken, dit alles was mede aanleiding tot den strijd tusschen beide rassen in deze gewesten. Wij wezen hierop reeds bij de beschrijving der Hottentotten. Het was een krachtig ras, dat een zwakker verdrong. Ook in dien strijd ligt mede de verklaring voor de eigenaardige ontwikkeling van het karakter der Boeren. Zij beschouwden zichzelf als de hooger staanden, de inboorlingen als een ras van lager orde, dat als slaven dienst kon doen, en dat moest gehoorzamen. In den geest der Boeren ontstond een patriarchaal beginsel, min of meer overeenkomstig het voorbeeld van de aartsvaders van Israël, die zij uit den Bijbel, het boek, dat zij overal medenamen, leerden kennen.

* * *

De geschiedenis der kolonie is algemeen bekend, en wij herinneren hier slechts aan de hoofdfeiten, die ter verklaring van tegenwoordige toestanden dienen.

De Oost-Indische Compagnie ging te gronde, en in 1798 werden haar bezittingen overgenomen door den Nederlandschen Staat. Doch feitelijk was in 1795 de Kaapkolonie reeds in bezit genomen door Engeland. Er was veel tegenstand bij de Hollanders; de Boeren in het binnenland waren nog gehecht aan Oranje, aan wien hun vaderen den eed van trouw hadden gezworen, doch men gaf eindelijk toe, toen schoone beloften in 't vooruitzicht stelden, dat de grieven, die tegen het bestuur bestonden, zouden worden opgeheven. Verscheidene beloften werden echter nooit vervuld; de beloofde vrijheid werd al meer en meer een beperking van rechten en vrijheden; de vrije handel, den Kapenaars beloofd, werd spoedig opgeheven; de aanzienlijke ambten kwamen in handen van personen, die de taal der bewoners niet verstonden. En toen de eed van getrouwheid aan den Koning van Engeland van alle burgers geëischt werd, weigerden enkelen beslist, terwijl anderen niet verschenen, toen zij werden opgeroepen.

Het was geen rassenhaat, die zich hier uitte; dit bleek uit de huwelijken tusschen Hollanders en Engelschen, welke zich hier gevestigd hadden; maar het was politieke ontevredenheid tegenover Britannië, die toen reeds wortel schoot, door de onpraktische handelingen der autoriteiten toenam, en van tijd tot tijd in een hevigen strijd uitbarstte. Dit gronddenkbeeld beheerscht en verklaart de geschiedenis der Blanke kolonisten van Zuid-Afrika in deze eeuw.

De hoop der Boeren, de Hollandsche vlag weder aan de Kaap te zien wapperen, werd niet vervuld. In Augustus 1814 werd de Kolonie voor goed een Britsche bezitting. Al was men in de Kaapstad niet zoo sterk tegen dezen overgang, de vrije Boeren in het binnenland werden spoedig opgeschrikt door de Britsche maatregelen. Het was de onverstandige Negerliefde, die er de Engelschen dikwijls toe bracht, de Boeren in hun vrijheden en eer aan te tasten en een verbittering onder hen te wekken, die hen naar de wapenen deed grijpen. De feiten, die hierop betrekking hebben, vindt men uitvoerig vermeld bij Theal, l. c.; wij zullen er hier niet over uitweiden.

Gaan wij enkel de verbreiding van het Blanke ras verder na. De Britsche regeering was weldra de meening toegedaan, dat de Blanke bevolking der Kaapkolonie moest vermeerderd worden met menschen van Britsche nationaliteit. In 1819 bevonden zich in de Kaapkolonie nog slechts 42,000 Blanken, en het Parlement gaf £50,000, om de emigratie naar de Kaapkolonie te steunen. Zoo vestigden van Maart 1820 tot Mei 1822 ongeveer 5000 geboren Britten zich in de Kaapkolonie, die hoofdzakelijk tusschen de Bosjesman- en Vischrivieren, den Zuurberg en de zee geplaatst werden, een land, bekoorlijk voor het oog, met zijn vele riviertjes en hier en daar met

donkere, altijd groene bosschen in de bergkloven en dalen bedekt. Doch vele emigranten mislukten in dit land wegens hun onvoldoende kennis van den landbouw, en de steden Grahamstown en Port Elizabeth hadden hun opkomst te danken aan de landverhuizers, die zich op de boerenplaatsen niet thuisgevoelden. Door deze emigranten was er een nieuw Engelsch element in de bevolking gekomen; ongeveer ⅛ der Blanken spraken thans de Engelsche taal, hoewel de meeste districten nog Hollandsch waren. Toen nu de Rijksregeering besloot, alle officiëele stukken in het Engelsch te stellen (1825), werden de oude kolonisten in hun nationaal gevoel gekwetst, tot verbittering toe. Zoo sterk was het besef van nationaliteit en het taalgevoel bij deze menschen.

De ergste grief, die tegen het Engelsche gouvernement bestond, was wel de behandeling der inboorlingen. In hun meeningen omtrent de kleurlingen staan Portugeezen, Boeren en Engelschen op een verschillend standpunt. De Portugeezen beschouwen de inboorlingen als hun slaven, de Boeren als kinderen, die men moet leiden en die dienen te gehoorzamen, en de Engelschen als minderjarige broeders, aan wie men dezelfde rechten moet toekennen als aan de Blanken. Dit verschillend standpunt, dat de Engelschen alleen in theorie tegenover de Boeren handhaafden, gaf aanleiding tot conflicten. Vooral zendelingen onder de Kaffers beschuldigden de Boeren niet zelden van wreede onderdrukking der kleurlingen, waar zij enkel als strenge vaders optraden.

Gelijkstelling der inboorlingen met de kolonisten, dat was het wachtwoord der Britten. De maatregelen, die hieruit voortvloeiden, hadden ten gevolge, dat de kolonie overstroomd werd door luie zwervelingen der inboorlingen, landloopers, die niet wilden arbeiden voor hun bestaan. En toen in 1834 de vrijmaking der slaven op zeer onverstandige en onbillijke wijze geschiedde, toen de Boeren in de oostelijke gewesten onbeschermd stonden tegenover de Kaffers en andere kleurlingen, en zij bij het verzekeren der orde door eigen maatregelen van geweld tegen de onrust veroorzakende inboorlingen beschuldigd werden, was er weldra beslist, hoe te handelen. „Verder het land in!” dat was het wachtwoord; „vrij van Engeland en de Engelsche politiek!” dat was het doel. Die gebeurtenissen gaven aanleiding tot den grooten exodus van Hollandsch sprekende Boeren uit de Kaapkolonie, welke van 1836—1840 plaats had, en die als „Groote Trek” in de geschiedenis wordt aangeduid.

De grieven der Boeren, die tot deze groote gebeurtenis leidden, welke in de geschiedenis van zoo ver strekkende gevolgen was, moesten wel ernstig zijn. Wij vatten ze nogmaals in het volgende samen, om het overzicht gemakkelijker te maken.

De onderwerping door een vreemd en onsympathiek gouvernement was in strijd met het vrijheidlievend karakter der Boeren.

Verder was de verbanning hunner taal uit de publieke kantoren en gerechtshoven een besluit, dat hen zeer verbitterde.

De beambten waren meest Engelschen, op de scholen werd geen Hollandsch gehoord, behalve van de kinderen, en toch was de kolonie van ouds Hollandsch geweest, en moesten zij hun Bijbel in die taal kunnen lezen. Het was de onverstandige manier, om de kolonie te verengelschen, die echter afstuitte op het conservatisme en den nationalen trots der Boeren.

De handelingen van den superintendent van het Londensch zendelinggenootschap, den bekwaamsten en onmeedoogendsten bestrijder der Boeren, wekten ernstige en gegronde ontevredenheid. Daarbij kwamen de lasterlijke beweringen der zoogenaamde philanthropische genootschappen in Engeland, die, gesteund door de onware beweringen der zendelingen en vervuld met onbegrepen Kafferliefde, allerlei onware voorstellingen omtrent de Boeren verspreidden.

De plotselinge vrijverklaring hunner slaven was een zware slag, den Boeren toegebracht, die hen in hun bestaan trof.

Verder had het plaatsen van de geheele massa kleurlingen rechtelijk op denzelfden voet met de Boeren, zonder dat een landlooperswet dezen beschermde, ernstige gevolgen. Van 1812—1834 hadden de Boeren reeds veel te lijden gehad van de Kaffer-oorlogen, de veediefstallen der Hottentotten en anderen, en thans, terwijl zij zelf onbeschermd waren, werden de veedieven, tegen wie de Boeren hun have en bezit nauwelijks mochten verdedigen, onder staatsbescherming gesteld. Zoo

ontstond er onveiligheid voor leven en eigendom in de grensdistricten, die blootstonden aan de overvallen der Kosa's, terwijl het gouvernement partij koos voor de barbaren.

Als wij dit alles overzien, blijkt ons, dat de groote exodus gegrond was en uit een lange reeks van grieven voortkwam, die eindelijk de maat deden overloopen en tot een dergelijken ingrijpenden maatregel noopten.

Alleen een onverschrokken moed en een standvastig karakter konden tot een dergelijke onderneming leiden. Huis en haard, land en volk, maag en vriend te verlaten, om het onbekende land naar het noorden of oosten in te trekken, enkel en alleen, teneinde politieke zelfstandigheid te erlangen, daartoe is meer noodig dan een bloote opwelling van geestdrift of een tijdelijk gevoel van verbittering. De vrijmaking der slaven was niet de eenige reden van den Grooten Trek; reeds waren velen in 1835 heengegaan, vóór de uitvoering der wet op de vrijmaking der slaven hier tot uitvoering gekomen was. Doch het in werking treden van genoemde wet bracht er aanmerkelijk het zijne toe bij, om de ontevredenheid te doen toenemen. Niet alleen vond men willekeur in het vaststellen der te lijden schade door de afschaffing der slaven, doch toen de betaling geschiedde in aanwijzingen op de Engelsche Bank, en fortuinzoekers de incasseering op zich namen en daarbij zelf het meest in hun zak staken; toen het papieren geld willekeurig in waarde verlaagd werd en duizenden hierdoor benadeeld werden, toen steeg de verontwaardiging ten top.

* * *

In het begin van 1836 was alles in rep en roer. Er werden groote toebereidselen gemaakt, om de kolonie te verlaten, plaatsen werden verkocht voor nog niet eens den halven prijs; wagens werden gerepareerd en „recht gemaakt" — riemen gebreid — „jukscheijen" gemaakt — kruit en lood verzameld, enz. En tegen het einde van September 1836 vertrokken omstreeks 200 gezinnen uit de Kaapkolonie, om deze voor goed te verlaten, aangevoerd door Hendrik Potgieter. Een kleinere trek onder Karel Trichard, die spoedig tot nabij Delagoabaai trok, was vooruit gegaan, doch deze werd door koorts aangetast en kwam op enkelen na om het leven. Het vee was onderweg reeds het slachtoffer geworden van de ziekte.

In het einde van 1836 ging weder een groot trekgezelschap onder leiding van Gerrit Maritz en kort daarna een onder Jacobus Uys den tocht over de Oranje-rivier naar het noorden aanvaarden.

De Groote Trek duurde eenige jaren; telkens verlieten weer nieuwe groepen van Boeren de Kaapkolonie, om zich ergens in de binnenlanden te vestigen. Daar woonden wel verschillende inboorlingen-stammen, doch door de woeste oorlogen van Moselekatse was o. a. het land tusschen de Vaal-rivier en de Limpopo gedeeltelijk ontvolkt, gedeeltelijk in diepe ellende gedompeld. Overblijfselen van dorpen toonden nog aan, dat hier vroeger een dichte Kaffer bevolking gevestigd was geweest; de beenderen der bewoners, hier en daar verstrooid, getuigden van het ongelukkig lot, dat dezen landen beschoren was geworden. (Zie verder bij de Kaffers).

De gruwelijke Kaffervorst Moselekatse viel ook de trekkers aan, toen zij over de Vaal-rivier gekomen waren. Doch met kracht zich te weer stellend, wisten de Boeren de overwinning te behalen en Moselekatse over de Limpopo terug te drijven. De inboorlingen verheugden er zich over, dat de geweldenaar verslagen was, en de Boeren kwamen door deze gebeurtenis in het bezit van de Transvaal, welk land zij op den Kaffer-overheerscher veroverd hadden.

* * *

Wij zullen hier deze geschiedenis niet vervolgen. Alleen het resultaat vatten wij samen, omdat hierdoor de verbreiding der Blanken wordt aangewezen. De Boeren vestigden zich na den Grooten Trek in de landen van den tegenwoordigen Oranje-Vrijstaat, Natal en Transvaal. Wel achtervolgde hen hier het Britsche gezag, zoodat Natal in 1844 door de Boeren weer moest worden prijsgegeven aan Engeland, maar in de Republieken wisten zij zich te handhaven.

De Oranje-Vrijstaat werd in 1848 als zelfstandige staat door Engeland erkend en de Transvaal verkreeg hetzelfde privilegie door het verdrag aan de Zand-rivier in 1852.

Op die wijze ontstonden na veel strijd en moeite de vrije Boeren-republieken in

het hart van Zuid-Afrika. En al was hun onafhankelijkheid door Engeland erkend, toch was er nog veel inspanning en zorg noodig om hier georganiseerde staten te vormen. Aanvallen van Kaffers in de eerste plaats, oneenigheid en geschillen, zooals die bij zelfstandige mannen voorkomen, in de tweede plaats, en later de intrigues der Britsche politiek bedreigden de vrijheid der republieken. Doch door hun krachtig optreden en aaneensluiting in de ure des gevaars, door het beleidvol bestuur van bekwame mannen, hebben zij zich een eereplaats in de rij der staten verworven.

Ook de Britten hebben sedert hun gezag sterk uitgebreid, en tevens heeft Duitschland zich in Zuid-Afrika gevestigd.

De staatkundige verdeeling van Zuid-Afrika is thans als volgt:

A. Zelfstandige Staten, door Blanken beheerscht.

I. De Zuid-Afrikaansche Republiek (Transvaal).
II. De Republiek de Oranje-Vrijstaat.

B. De van Europeesche Staten afhankelijke gedeelten.

III. De Kaapkolonie } Britsche koloniën.
IV. Natal }
V. Basutoland }
VI. Britsch Bechuanenland } Britsche kroonlanden of protectoraten.
VII. Zululand en Tongaland }
VIII. Rhodesia }
IX. De Duitsche bezittingen aan de westkust.
X. De Portugeesche bezittingen aan de oostkust.

Wij komen op de Europeesche gouvernementen later terug, doch wenschen eerst de Boeren in het algemeen te beschrijven.

In bovengenoemde gedeelten hebben zich de Blanken door Zuid-Afrika verbreid, en hebben zij het gezag hoofdzakelijk in handen. Toch maken de inboorlingen nog altijd het hoofdbestanddeel der bevolking uit. De Blanken wonen gedeeltelijk tusschen dezen in enkele dorpen of sterkten, zooals in de protectoraten. Alleen de Boeren, de echte pioniers van Zuid-Afrika, wonen op hun „plaatsen" niet zelden alleen nabij of tusschen de inboorlingen. Ook in de bestaande Boerenstaten zijn de Boeren nog niet rustig; de oude treklust komt soms weer boven; alles, wat zij bezitten, wordt op de wagens geladen, de plaats verkocht, en zij trekken dieper het land in, om met hun vee een nieuwe weideplaats te zoeken.

Een dergelijke trek had nog plaats in 1874, '75 en '76, toen ongeveer een 600-tal Boeren uit de Transvaal vertrokken, eenige jaren door de Kalahari en verder Zuid-Afrika rondzwierven en eindelijk in de Portugeesche provincie Mossamedes een vast verblijf vonden.

Een gedeelte van hen had in het tegenwoordige Duitsche gebied een Boerenrepubliek *Upingtonia* opgericht, die evenwel van korten duur was; na zich in 1886 onder Duitsche bescherming gesteld te hebben, verlieten zij in 1891 het land, om zich bij hun landgenooten in het Portugeesche te vestigen.

Karakter der Boeren en nationale eigenschappen.

Wanneer wij van de Boeren spreken, bedoelen wij hiermede de nakomelingen der oude kolonisten, de zonen van het echte ras, zooals het nog op de eenzaam gelegen boerenplaatsen, waar de aanraking met vreemden slechts van tijd tot tijd plaats heeft, gevonden wordt. In de nabijheid der steden, onder den invloed der goudvelden en diamantmijnen, met hun gemengde bevolking, voor een gedeelte uit het schuim der menschheid samengesteld, dat hier van alle zijden was toegestroomd, moest het Boerenkarakter wel aangetast worden en zijn oorspronkelijke eigenschappen verliezen.

De beste voorbeelden der echte Boeren leveren de Boeren-republieken, waar zij meer hun eigen geschiedenis hebben, hun eigen wetten hebben gemaakt, en onder eigen gekozen bestuur leven. Dat type wenschen wij nader te schetsen.

Den echten Zuid-Afrikaanschen Boer kan men zich het best voorstellen, wanneer men zich een bewoner der Veluwe of van de oostelijke streken van ons land voor den

Armed Boer

geest haalt. Een echte Veluwenaar en een ware Dopper (een godsdienstige secte in de Zuid-Afrikaansche Republiek, niet geheel ongelijk aan de Christelijk Gereformeerden in ons land) hebben in hun gelaatstrekken, in de snit van hun haar en hun kleeding het meest met elkander gemeen, zegt Lion Cachet. „Slechts aan den zwaren baard en de eenigszins vreemde uitspraak van sommige woorden in het Hollandsch zou men den Transvaler herkennen in het midden onzer eigen bevolking."

„Het karakter der Boeren is in vele opzichten ons eigen, eigenaardig volkskarakter, gelijk zich dit in den nabloeitijd onzer geschiedenis, in eenvoud van zeden, kinderlijk vasthouden aan Gods openbaring en vrijheidszin bij onderwerping aan wet en recht openbaart. De Boer heeft eerbied voor God en alles, wat op Zijn dienst betrekking heeft; vloeken, spotten met den godsdienst of den Bijbel, minachting van den openbaren eeredienst, van den leeraar of de opzieners der gemeente, vindt niet plaats: dit ligt niet in het karakter des volks. Kwezelarij evenmin, en ook geen geestdrijverij. In de kerkleer zijn de Boeren Calvinisten; ware vroomheid, met de leer in overeenstemming, wordt hoog geëerd, doch wandel en belijdenis moeten overeenstemmen, of de laatste vindt ook onder de Boeren geen erkenning. Toch moet men zeggen, dat de Boer niet onverdraagzaam is op godsdienstig gebied: dit kan men zien in de keuze van de hoogste ambtenaren van de Republiek.

„Eenigszins is godsdienstigheid een brevet van welgemanierdheid, een bewijs, dat men een goede opvoeding genoten heeft! Een ongodsdienstig mensch staat gelijk met een onopgevoed mensch. Dronkenschap wordt verafschuwd. Er wordt wel gedronken onder de Boeren, doch een dronkaard behoort tot de uitzonderingen, en het misbruik van sterken drank is noch volkskwaal, noch volkszonde. De volksmoraliteit staat op een hoog peil. Zeer zelden komen er gevallen voor van onechte, of zelfs van vervroegde geboorten. Gewettigde ontucht kennen de Transvalers niet, en degene, die zich op de een of andere wijze vergrepen heeft, wordt onderworpen aan kerkelijke tucht, wat hier nog al wat beteekent."

Aldus genoemde schrijver. Wie deze menschen, wat hun karakter aangaat, vergelijkt met de boeren van onze zandgronden, zooals ze waren in den tijd, toen spoorwegen en andere verbindingsmiddelen de geregelde aanraking met vreemden nog niet tot stand hadden gebracht, ontdekt een treffende overeenkomst. De Boeren zijn van Hollandsch bloed, en hoewel door omstandigheden gewijzigd, hebben zij toch de hoofdtrekken en het karakter bewaard. De verschillen zijn bovenal een gevolg van de veranderde levenswijze, van de afzondering en de economische toestanden.

„Van welk oogpunt men hen ook beschouwt, steeds ontmoet men eigenschappen of gewoonten bij hen," zegt de heer Dr. Hendrik P. N. Muller, „die zij gemeen hebben met ons volk of die aan ons verleden herinneren. Van wie anders toch dan van ons zouden zij, echte landrotten, die nooit de zee hebben gezien en zelfs bijna nimmer een bootje, in hun taal de tallooze uitdrukkingen hebben, ontleend aan het zeemansleven? Niet van *keuken* spreken zij, maar van *kombuis*; *steenen* noemen zij *klippen*, hun *legerstede*, *kooi*. Dezelfde behoudzucht, ons eigen, vinden wij bij den Boer, zij het ook, dat die neiging door de jarenlange afscheiding van de blanke wereld is vergroot. Bedachtzaamheid en kalmte vinden wij bij hen evenals bij ons. Niettegenstaande het klimaat tot vroolijkheid stemt, ziet men slechts zelden een opgewonden Boer. Onder alle omstandigheden vindt men hem ernstig, kalm, recht als een kaars en in het volle besef zijner waardigheid. Evenals wij is ook hij groot in het groote, klein in het kleine. Zonder aarzelen verlaat hij huis en hof, wanneer hij daar niet meer in vrijheid kan leven, en gaat dapper onbekende streken te gemoet. Maar over zaken van haast geen belang begeeft hij zich in eindelooze twisten en onderhandelingen, en nooit wordt hij een koopwaar machtig, van hoe geringe waarde ook, zonder dat hij op alle mogelijke wijze getracht heeft, op den prijs af te dingen."

De Boer op zijn uitgebreid erf, die zich bovenal bezighoudt met het hoeden der kudden, het weiden van zijn vee en de jacht, kent nog niet de gejaagde drukte en zenuwachtige onrust, welke ook bij ons zelfs op het land reeds in enkele streken doordringen. Hij kent niet den strijd om het bestaan der kleine boeren en pachters; hij behoeft niet als dezen te zwoegen voor zijn dagelijksch brood. Kalm neemt hij alle zaken op, in de overtuiging, dat alles terecht komt. Arbeidzaam, zooals wij dit woord opvatten, is de Boer niet, doch evenmin mag men hem van luiheid betichten,

want als hij op de jacht is en het „ongedierte", zooals hij het wild noemt, achtervolgt, kent hij geen vermoeienis en raakt hij uit zijn gewone sfeer van onverstoorbare kalmte.

In het karakter der Boeren is de zucht naar onafhankelijkheid en zelfstandigheid, die hun geheele geschiedenis kenmerkt, nog steeds bewaard. Zij waren op hun eenzame „plaatsen" (boerenhoeven) steeds vrij als patriarchen, en van die vrijheid doen zij geen afstand. Hierin ligt hun kracht bij den strijd tegen het Britsche gezag, doch hierin ligt ook hun zwakheid, om iets door gemeenschappelijk samenwerken tot stand te brengen. De onafhankelijkheidszin ontaardt niet zelden in koppigheid en stijfhoofdigheid, in gemis van gemeenschapsgevoel. Deze eigenschap openbaart zich in hun geschiedenis door staatkundige partijschappen en kerkelijke twisten. Het heeft veel moeite gekost aan de leiders, vóór zij de Boeren, die in het land tusschen de Vaal-rivier en de Limpopo verstrooid woonden, onder één bestuur konden vereenigen en één algemeene grondwet tot stand brengen (1858).

Alleen als er gemeenschappelijk gevaar dreigde, werden alle partijschappen vergeten. Dit zagen wij bij den Grooten Trek en dit leert ook de verdere geschiedenis. 't Is een afspiegeling van hetgeen men in de Nederlanden zag in de tijden der Republiek, in de tijden der stichting van de Kaapkolonie. In perioden van buitenlandsche rust is het moeilijk, de Boeren te besturen; doch aan den bekwamen Paul Kruger is het gelukt, met kalmte en wijs beleid de teugels in handen te houden in de moeilijkste tijden, toen de republiek een geheele staatkundige en economische omkeering onderging en in de buitenlandsche politiek met de meeste voorzichtigheid moest optreden.

Trots al hun individualisme en zelfstandigheid, gevoelen de Boeren zich toch één, van éénen bloede en aan elkander verwant. Dit blijkt reeds hieruit, dat zij elkander met „oom", „neef" en „nichtje" aanspreken. Er is geen verschil van stand onder de Boeren, schoon misschien wel onderscheid van „familie". Aan niemand, ook niet aan den allerarmste, weigert men een plaats aan de tafel. Voor den stamgenoot staat de woning gastvrij open. Men gevoelt zich van één volk, van één geslacht; men gevoelt er zich één in rang en stand, zoodat er geen knechtschap bij hen bestaat. Dit volk van gelijken was als voorbestemd voor den republikeinschen regeeringsvorm.

„Elkeen is hier demokraat;
Hier is gen een aristokraat
In onze kleine Vrije staat,
Ons kleine en dappre Vrije staat,
Die kern van vrije Afrika."

aldus luidt het in een Afrikaner-lied.

Het beginsel van gelijkheid bezielt alle Boeren. Zelden wordt de eene Boer met meer onderscheiding behandeld dan de andere, zegt de heer Dr. Hendrik P. N. Muller. Standen bestaan er niet bij de Boeren. Zelfs de armste hunner zal door den President niet anders worden aangesproken of behandeld dan een lid van den Hoog Edelen Volksraad. In hun regeeringspersonen zien de Boeren niet hun meerderen, maar hun lasthebbers, die in macht en geld worden schadeloos gesteld voor het werk, dat zij verrichten. Boven zich achten zij geen aardsche wezens. Zichzelf bewust, dat zij hun grond, hun levensonderhoud, hun vrijheid, uitsluitend te danken hebben aan de Voorzienigheid en zichzelf, zijn zij diep doordrongen van het rechtmatig besef hunner eigenwaarde en dulden zij niet, dat dit op eenige wijze wordt aangerand. Met bescheidenheid kan men veel van hen verkrijgen, doch wie er met aanmatigende eischen komt, wordt de deur gewezen, wie het ook zij. Die eigenschap is ook nog in ons volk op te merken. Wij herinneren er slechts aan, hoe voor korten tijd de minister in een Drentsch dorp van de telephoon van den brievenbesteller gebruik wilde maken, doch dat dit door de vrouw, die alleen te huis was, werd geweigerd. „Niemand, al was het ook de Koningin, mocht daar aankomen." En Zijne Excellentie moest wachten, tot de echtgenoot-brievenbesteller te huis was, „die alleen den toestel mocht gebruiken."

De Zuid-Afrikaansche Boer is in zijn omgang met vreemden in zichzelf gekeerd,

nadenkend, voorzichtig in het uiten van zijn gedachten. Het hart ligt hem niet op de tong. Langzaam, met tusschenpoozen spreekt hij, als om elk woord te overwegen, vóór het over de lippen vloeit. Hij spreekt niet veel, maar hoort goed; hij toont zich niet rechtstreeks onder den indruk van het gehoorde, maar denkt er over na, overweegt het in zijn geest. Er liggen staatsmanseigenschappen in dat karakter, en wie den Boer met Europeesche handigheid meent te kunnen verschalken, heeft buiten den waard gerekend. Daardoor was dit volk, hoe weinig schoolsch geleerd, door natuurlijken aanleg bestand tegen de aanslagen der Britsche politiek. En het is niet oneigenaardig, hierbij op te merken, dat ook de Hollandsche boeren niet zelden blijken geven van datzelfde politieke doorzicht.

* * *

„Wat ik vooral in de Boeren bewonderde," zegt de heer Rovers, „is hun groote mate van gezond verstand. Nooit zag ik een volk, zoo totaal ontbloot van alle

HET HUISGEZIN VAN EEN ZUID-AFRIKAANSCHEN BOER.

schoolsche geleerdheid en toch met zulke heldere denkbeelden omtrent de behoeften van hun land, met zulk een juist oordeel over de eischen hunner staatkunde. Zij zijn de pioniers van Zuid-Afrika — ware modelburgers van een land, dat den uitersten voorpost vormt tegenover de barbaren der wildernis."

De heer N. J. Hofmeyr, 1) die zijn land en volk kent, beschrijft het karakter der Boeren op de volgende wijze:

„Bij den Afrikaanschen Boer moet men de waarschuwing in acht nemen: „ „oordeel niet naar het uiterlijke." " Waar hebt gij ooit bij zooveel uiterlijke onverschilligheid zooveel innerlijke degelijkheid opgemerkt? De vreemdeling, die het land haastig doorreist, wordt vaak door den Boer afgestooten; hij vindt zijn kleeding, manieren en gewoonten vreemd en onaantrekkelijk. Als men echter „een mud zout" met onzen Boer „gegeten" en zijn vertrouwen gewonnen heeft, dan verkrijgt men een geheel

1) N. J. Hofmeyr, De Afrikaner Boer en de Jameson-inval 1896.

andere meening omtrent den eenvoudigen en stoeren man, die zoo weinig vertooning maakt en zoo weinig spreekt," aldus de heer Hofmeyr. Selous, een Engelschman, die jaren lang in dit land reisde, getuigt: „geen volk ter wereld is meer waarlijk goedhartig en gastvrij dan onze Boeren."

In kunsten, als muziek en zang, in de wetenschap der Europeesche steden en in hoffelijkheid, zooals hier gevorderd wordt, heeft de Boer zich niet geoefend. Hij staat daarvoor te veel op zichzelf. „Maar de deugden, die een volk groot maken, de granietblokken, waarop staten gebouwd werden, bezit hij in hooge mate."

„Hoe dikwerf heeft onze luie, hardnekkige, behoudzuchtige Boer niet zijn halfslachtigen, weifelenden en al te buigzamen broeder in stad of dorp tot stilstand, nadenken en beslistheid gebracht? Hoeveel Afrikaners zijn niet door de „ou Sanna's" en „ou Grietjes" der Boeren — waar de argumenten der geschiedenis en der alledaagsche ondervinding machteloos waren — uit hun laodiceeschen toestand gewekt? Wat ware er van het geloof, de zeden, de taal der vaderen geworden, indien er geen conservatieve, standvastige, „ouderwetsche" Boeren geweest waren?"

„Het leven des menschen," zegt Carlyle, „bestaat niet in woorden of gedachten, maar in *daden*." Met dezen maatstaf gemeten, maken de Boeren geen slechte vertooning. Zij zijn bij uitnemendheid praktisch van aard en houden veel meer van goede geweren dan van diepe gedachten. Hun woordenschat is arm, hun woordenkeus gebrekkig; maar zij weten wel de gesteldheid van een landstreek te beoordeelen, en in de keuze van goede stellingen in tijd van oorlog zijn zij geboren generaals. Boeken schrijven zij niet, maar hun daden zijn beschreven in het heldentijdperk onzer geschiedenis. Gedichten stellen zij zelden op; zij hebben echter stof voor menig heldendicht geleverd.

„Wij kunnen ons," zegt de heer Hofmeyr verder, „op geen enkelen grooten dichter of schilder, wijsgeer of schrijver, geleerde of ontdekker beroemen — en toch... hebben onze Boeren niet meermalen gansch Europa van verbazing en bewondering doen trillen?

„Tezelfder tijd kan niemand hun verwijten, dat zij hun eigen bazuin steken en in de nieuwsbladen en tijdschriften hun eigen lof verkondigen. Daartoe zijn ze òf te groot, òf te ongeleerd. Zelfverheerlijkende telegrammen laten zij liefst aan den verslagen vijand over, als eenige troost bij de nederlaag. Onze beste en dapperste Boeren zijn „groote zwijgers", evenals de Romeinen van ouds. President Kruger kent de kunst en de kracht van het zwijgen even goed als Willem de Eerste, de „Vader des Vaderlands", en de jeugdige Vrijstaatsche President weet ook goed zijn woorden te wikken en te wegen. De echte, typische Afrikaner gelooft in *daden*, niet in woorden en geschriften. Onbevangen en geëerd heeft hij zijn woeste landen bewoonbaar gemaakt, en vrije staten op hechte grondslagen gesticht."

Het phlegma van den Boer is slechts een uitwendig verschijnsel, want onder die rustige oppervlakte smeult een vulkaan, die zal uitbarsten, als de omstandigheden daartoe samenwerken.

Ook de vrouwen der Boeren nemen een waardige plaats in. Zij waren van grooten invloed op hun geschiedenis. Zij zijn flink van stuk en buitengewoon blank. Het donkere, lange haar wordt met een eenvoudige scheiding, zonder krullen, onder de lange luifel van den hoed verborgen. Het gelaat is fijn besneden; zij hebben heldere, zachte oogen, een kleinen neus en mond, tanden als ivoor, dunne lippen, een ronde kin, een blanken hals, kleine handen en voeten en maken een mooi figuur, zegt Stuart 1). En wat het karakter betreft, roemt Rovers die vrouwen hoog. „Mijn groote bewondering voor de Transvaalsche mannen steeg tot eerbiedige vereering voor de vrouwen. In de Kafferoorlogen gaven zij doorgaans blijken van den meest verheven heldenmoed en doodsverachting. Ernstig in het gebed, wijs in den raad, moedig in het gevecht, hebben zij altijd een hoogst veredelenden invloed op de mannen uitgeoefend. Zij zijn daardoor ongetwijfeld de krachtigste oorzaak geweest, dat het geheele volk, ondanks zijn voortdurende aanraking met woeste barbaren en afgescheiden van alle beschaving, steeds trouw gebleven is aan zijn oude traditiën van deugd, zedelijkheid, staatkundige onafhankelijkheid en vrije instellingen 2).

1) Stuart. De Hollandsche Afrikanen, 1854.
2) J. H. Rovers. De Transvalers en hunne heldhaftige vrouwen, 1896.

In woning en kleeding zijn de Boeren voor het grootste gedeelte nog zeer eenvoudig. „De oude voortrekker bouwde zich op de plaats, waar hij zich vestigen wilde, gewoonlijk eerst een „hartebeesthuis", een keet van riet, met klei bepleisterd, en bijna enkel uit „dak" bestaande; of wel een „rondavel" in den vorm van een Kafferhut, doch met hooger muren, van graszoden opgetrokken, met klei gepleisterd, en soms van binnen met kalk of witte klei gewit." De binnenruimte bestond uit een kamer; door een gordijn werd het slaapvertrek afgescheiden; een opening in den wand diende als venster en een deur van riet, door een riempje gesloten, verleende toegang tot het vertrek. De kookplaats was buitenshuis. In dergelijke woningen vestigden zich de Boeren aanvankelijk, en vele aanzienlijken sleten daarin verscheidene jaren.

De tijd bracht hierin verandering. Er kwamen langzamerhand van baksteen gemetselde muren en er werden huizen gebouwd, die niet zoo heel veel van onze

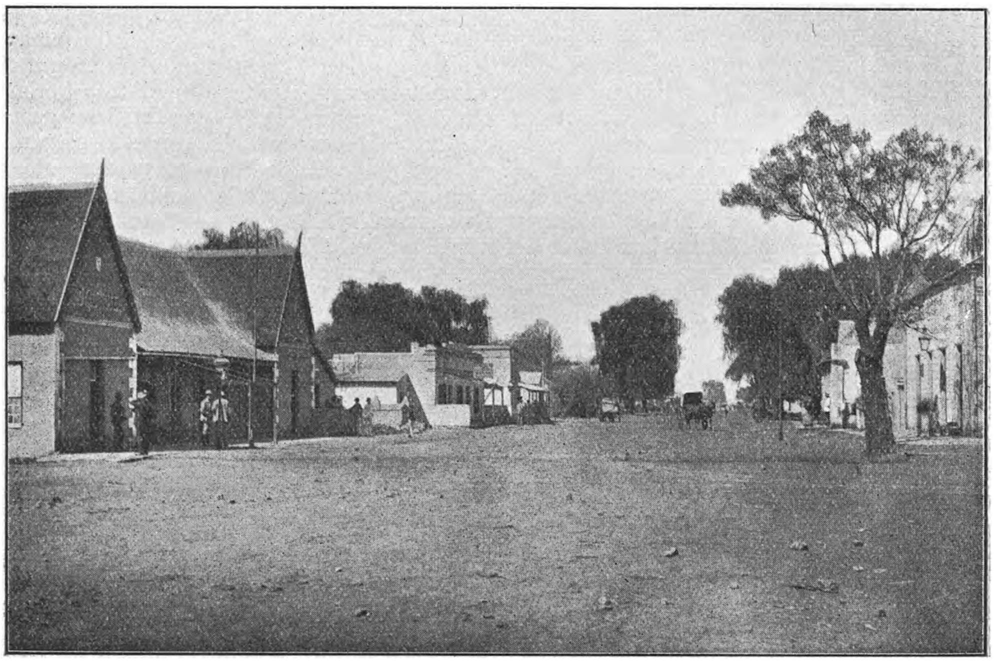

POTCHEFSTROOM, EEN LANDSTADJE IN DE ZUID-AFRIKAANSCHE REPUBLIEK.

eenvoudige boerenwoningen op de zandgronden verschillen; sommige hadden zelfs een zeer fraai aanzien.

De ruime schuren en stallingen voor het vee, die men in ons land ziet, zoekt men hier tevergeefs, wijl het vee het geheele jaar door buiten is. Des nachts wordt het rundvee in de rundveekraal samen gedreven, een ruimte, door een muur van los op elkander gestapelde steenen omgeven, welke 6 à 7 voet hoog is. In den winter, als het Hoogeveld te koud is, bezoeken velen met hun vee het warmer gelegen Boschveld in het noorden der Transvaal, dat daarom ook „winterveld" genoemd wordt. Voor de paarden wordt bij het huis een stal gebouwd, en tevens ziet men er een wagenhuis.

Terwijl de voortrekkers zich meest op afgezonderde „plaatsen" vestigden, waar zij als patriarchen heerschten in hun kring, ontstonden er op enkele punten dorpen. Hier komen de Boeren van verre afstanden van tijd tot tijd samen tot het verrichten van kleine ruilingen, tot het vervullen van godsdienstige plechtigheden, als doop en avondmaal enz. Want de bouw van een kerk volgde spoedig bij elke

vestiging; de kerk is een centrum voor samenkomst. De oude toestanden van Europa vindt men hier nog terug. De bouw dier dorpen geschiedde schier overal in regelmatigen vorm. Een vierkant vrij plein in het midden vormt het centrum, tevens het marktplein en de plaats der kerk. Het kerkplein werd niet geplaveid, doch men liet er vrij het gras groeien, zoodat de paarden van hen, die in het dorp hun zaken deden, hier een weide vonden, waar zij tevens in het oog gehouden konden worden.

Rondom dit plein werden de lage huizen van het dorp gevonden, meest wit gepleisterd en met stroo gedekt, terwijl enkele groote winkels weldra van plaatijzer gemaakt waren. Dit laatste is in de goudvelden en op vele dorpen in den laatsten tijd een veel gebruikt bouwmateriaal, wat bij gebrek aan hout en bouwsteenen ook het voordeeligst is. Elk huis in het dorp heeft een tuin, die dikwijls door een leemen wand van elkander gescheiden zijn. Een rivier of spruit levert gewoonlijk het water voor het dorp; de aanleg van het dorp is doorgaans bepaald door de watervoorziening, welke de natuur aanbiedt. Overigens is het terrein meestal van dien aard, dat het geen hindernissen in den weg legt, om regelmatig een dorp te bouwen. In de keuze der plek waren de Boeren meestal buitengewoon praktisch en hadden zij zoowel een helderen kijk op hygiënische als op strategische eischen. De dorpen worden echter meest niet door de echte Boeren bewoond; hier vestigden zich handelaren en handwerkslieden uit verschillende landen, die daar een middel van bestaan zochten.

De bouw der huizen in de dorpen was lang nog uiterst eenvoudig, wat wel niet anders te verwachten valt, als wij weten, dat ieder zijn eigen huis bouwt. De muren bestaan uit dikke leemwanden, waarin voor deuren en vensters enkele openingen gelaten zijn; ruwbehouwen boomstammen vormen balken en daksparren, en een rietachtig gras vormt de bedekking. De vloer wordt door een vermenging van aarde uit termietenheuvels met rundermest, die flink in elkander gestampt wordt, hard gemaakt. De binnenste ruimte wordt gewoonlijk door voorhangsels van katoenen stoffen in eenige vertrekken gescheiden.

Aldus waren de dorpen in de Transvaal en den Vrijstaat nog meest tot voor een 25tal jaren. De tijdgeest heeft hier echter in korten tijd veel veranderd, en vooral in den bouw der huizen is veel verbetering gekomen.

In de dorpen vindt men gewoonlijk een zeer gemengde bevolking, zeiden wij, en het valt onmiddellijk op, dat men op deze stille plekjes met weinig verkeer allerlei talen hoort spreken. Hollandsch, Duitsch, Engelsch en Kaffersch vormen, in verschillende dialecten gesproken en vermengd, een waren linguistischen chaos. De bewoners der dorpen zijn bovenal handelaren, die met de Boeren zaken doen, alsmede handwerkslieden, die artikelen leveren, voor de Boeren van waarde. Verdeeling van arbeid bestaat hier nog weinig; schier niemand blijft hier bij zijn oorspronkelijk beroep, en ieder tracht alles te verrichten, waarmede iets te verdienen valt. Alleen de Boer is in dit opzicht conservatief; hij houdt zich aan zijn beroep.

Het dorp is in den gewonen toestand uiterst stil. Doch bij de avondmaalsviering ontwikkelt zich hier plotseling een druk leven. Van heinde en ver komen dan de Boeren met hun wagens samen, spannen uit op het kerkplein, slaan tusschen de wagens hun tenten op, of vertoeven in de groote gedekte wagens, zoodat er een karavaan schijnt gelegerd te zijn. Zij blijven dan eenige dagen in het dorp, om na de godsdienstoefening hun zaken te verrichten. Dan heerscht hier een druk leven; er wordt gekocht en verkocht, er wordt gepraat en koffie gedronken en tot diep in den nacht zit men bij elkander; het is hier de plaats, waar men elkander van verre afstanden ontmoet. Wij zien hier de Europeesche kermissen nog in hun eerste stadium. Doch na enkele dagen, als de zaken zijn afgedaan, verlaten de Boeren het dorp weder, en de gewone stilte keert er terug. (Zie fig. pag. 105.)

* * *

De levenswijze van den Boer is zeer eenvoudig. Hij staat vroeg op en gaat vroeg naar bed; een gebruik, waarin hij dus niet van de Nederlandsche boeren afwijkt. Hij besteedt den dag met jagen, rijden, eenigen arbeid, misschien het lezen van een courant en het voorlezen van een paar hoofdstukken uit den Bijbel. Van arbeiden in den zin als de Nederlandsche keuterboer dat doet, houdt de Zuid-Afrikaansche

Boer niet. Zijn arbeid laat hij het liefst over aan de gekleurde dienstboden. Hieruit is het te verklaren, dat de landbouw er tot geringe ontwikkeling kwam en dat de naturellen-vraagpunten er zooveel beteekenis hadden. Het voedsel bestaat uit vleesch, voornamelijk schapevleesch, of wild, tarwebrood, gepelde melies en vruchten.

Het huiselijk leven heeft bij de Boeren een patriarchaal karakter. Ouden van dagen worden met onderscheiding behandeld, voor grijze haren heeft men eerbied. Het gezag van den familievader is groot; hij is het hoofd der familie, die dikwijls zeer talrijk is. Men huwt er jong; de jongens zelden ouder dan 18, de meisjes soms zelfs op het 15e jaar. Gewoonlijk blijven de jonggehuwden in den eersten tijd op de plaats van den vader wonen; soms in huis, zooals ook in Nederland wel het geval is (te Staphorst wonen soms drie gehuwde paren met kinderen bij elkander: bijv. de ouders en twee der getrouwde zoons of dochters), doch meestal in een eigen huisje. De familiebetrekkingen worden lang in eere gehouden. „Een groot huisgezin, een wijde familiekring is de trots van iederen Boer; in den huiselijken kring is hij vader en heer; daar is zijn wil wet, en in den wijden familiekring ligt zijn sociale en politieke sterkte," zegt Lion Cachet.

* * *

Boven stelden wij in hoofdzaak voor de Transvaalsche en Vrijstaatsche Boeren, de echte voortrekkers en hun eerste nakomelingen. Het tegenwoordig geslacht, dat dicht bij de steden woont of veel met Europeanen in aanraking komt, doet zich reeds meer gemoderniseerd voor.

Enkele Boerenzonen uit Transvaal komen naar een der Kaapsche steden of zelfs naar Europa over, om er hun opvoeding te voltooien. De Kaapstad was voor de Zuid-Afrikaners langen tijd, wat Parijs is voor de Franschen: het middelpunt hunner beschaving.

De Kaapsche Boer, die in de Kaapkolonie gebleven is en minder door treklust was bezield, verschilt in zijn uiterlijk en wezen nogal van den Transvaalschen. De heer Van Oordt 1), die hen uit eigen ervaring kent, beschrijft de Kaapsche Boeren aldus: „De Kaapsche Boer is geen planter, en in den regel ook niet ten volle, wat men in Holland een heereboer noemt. Hij werkt met gekleurde arbeiders, die natuurlijk niet als Hollandsche boerenknechts een plaats aan den huiselijken disch innemen, maar zijn zoons helpen mede aan het boerenwerk, anders zou het volk niet flink arbeiden. Aan zijn opvoeding wordt nu eens meer, dan weer minder tijd besteed, maar al te lang kan hij niet van plaats en werk blijven en het gaat niet aan, hem een „heertje" te laten worden, dat wel de plaats rond rijden en orders geven kan, maar niet zelf de hand aan den ploeg wil slaan. Waar meer dan elders gebrek aan werkvolk en vooroordeel tegen „geleerdheid" heerscht, leeren boerenkinderen niet meer, dan wat hen in staat stelt, om tot lidmaten der kerk te worden aangenomen.

„Toch kan men de Kaapsche Boeren niet met de Hollandsche boeren gelijk stellen. Hollanders, die in hun eigen land met boeren veel te doen hebben gehad en daarna onder Kaapsche Boeren verzeild raakten, zijn het er gewoonlijk over eens, dat dezen vlugger van begrip zijn en een beter oog op zaken hebben. De Kaapsche Boeren, zelfs de verst afwonenden en de primitiefsten, zijn toch altijd tevens heeren. Het is niet gemakkelijk, hiervan een verklaring te geven. En wat hier van de Boeren gezegd wordt, valt nog meer in het oog, als men hun vrouwen en dochters gadeslaat. Een Kaapsch buitenmeisje, dat een eenigszins redelijke opvoeding heeft gehad, is geheel thuis in hetgeen op heurs vaders hoeve door vrouwelijke handen of onder vrouwelijk toezicht behoort gedaan te worden, maar in het beste gezelschap is zij evenzeer op haar plaats, zoowel wat houding en manieren, als wat conversatie aangaat".

Ook in den bouw der boerenhuizen, der steden en der dorpen verschilt de Kaapkolonie van de Transvaal, wat uit de langere bewoning door de Blanken verklaard kan worden. In de Kaapkolonie vond men reeds fraai-gebouwde boerenhuizen in de vorige eeuw. Men kan aan alles bemerken, dat men hier nader is bij het centrum, vanwaar de kolonisatie aanving zich te verbreiden; hoe verder men zich van dit middelpunt verwijderd, des te primitiever zijn de toestanden.

---

1) Dr. J. W. G. van Oordt. De Transvaalsche gebeurtenissen en de toekomst van Zuid-Afrika, 1881.

Op de Kaapsche boerderijen verkrijgt de Nederlandsche of Engelsche reiziger niet zelden den indruk, alsof hij zich in zijn eigen land bevindt, zegt de heer dr. H. P. N. Muller. De hofsteden, fraaier en zorgvuldiger gebouwd dan in de Republieken, vertoonen hetzelfde karakter als onze Noord-Hollandsche boerderijen. Gelegen in het groen, door laag opgaande eiken beschaduwd, omringd door allerlei bloemen en vruchten en bewoond door vriendelijke, gastvrije en verstandige menschen, leveren deze Kaapsche „plaatsen" een genotvol rustoord voor den voorbijtrekkenden reiziger. Uitmuntende wijn, in het land zelf verbouwd, wordt hem voorgezet; armoede is er een ongekende zaak. Allerlei bijgebouwen, schuren, woningen voor het personeel, een schoollocaal enz. omringen het hoofdgebouw. Dikwijls ziet men er ook overdekte stallen. Meestal echter volgt men nog het gebruik der Republieken, om het vee des nachts in kralen in te sluiten. Ook werden de boerderijen alhier in den laatsten tijd meer door ijzerdraad afgescheiden, wat in de Republieken nog niet het geval is.

* * *

De woningen op de uitgestrekte boerenplaatsen in de Republieken staan meestal afzonderlijk, uren van de naburen verwijderd. Daardoor komen vele Boeren niet

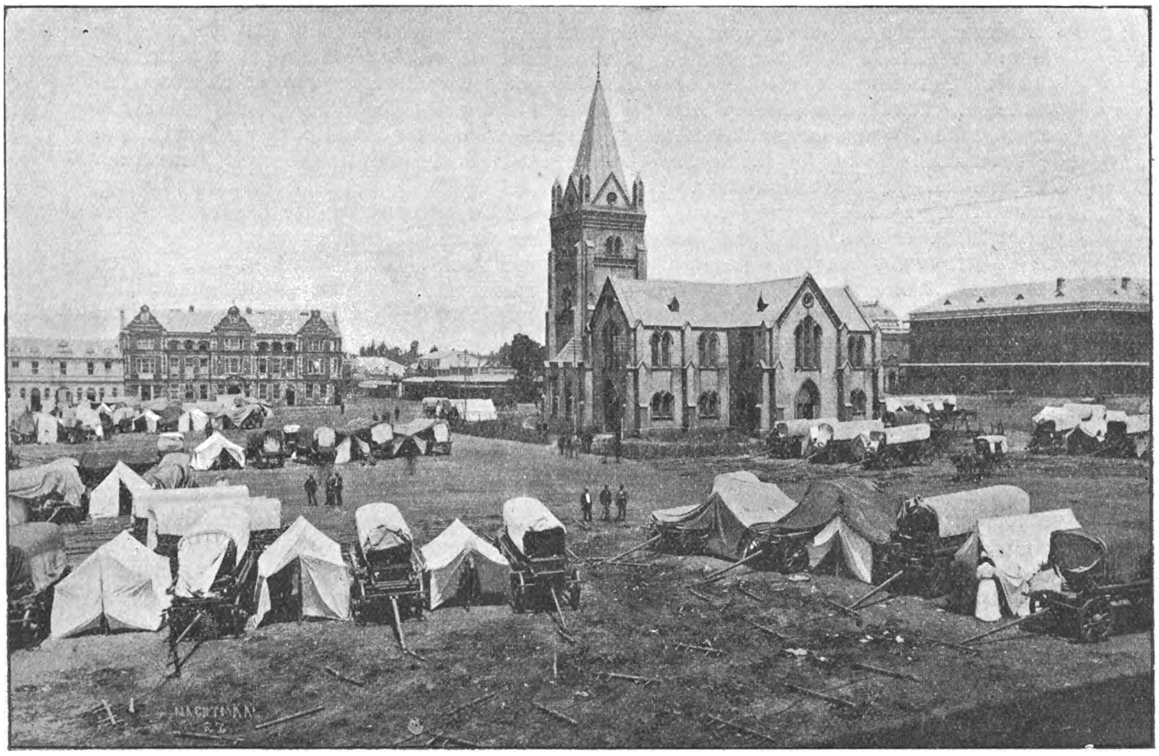

MARKTPLEIN TE PRETORIA TIJDENS HET NACHTMAAL.

dagelijks met anderen in aanraking. Doch van tijd tot tijd bestijgt de Boer zijn ros, om vrienden of familieleden te bezoeken. Ook ontvangt hij gaarne zelf bezoek; zijn woning staat gastvrij open voor hen, die hij kent. Vroeger was dit meer algemeen het geval, doch sedert de goudkoorts menschen van allerlei slag in deze landen gebracht heeft, is ook de Boer voorzichtiger geworden in het verleenen van gastvrijheid.

Zijn handel drijft hij op enkele steden en dorpen. Met zware ossenwagens voert hij

de waren mede naar het dorp, waar nachtmaal (heilig avondmaal) gehouden wordt en bij die gelegenheid velen samenkomen. (Zie pag. 17 en 105). Ook worden de boerenplaatsen soms bezocht door reizende handelaars, die hun magazijn op een ossenwagen geladen hebben, en koopen en verkoopen. De reizende koopman wordt „smous" genoemd, misschien omdat het dikwijls Israëlieten zijn, doch ook aan Christen-kooplieden wordt deze naam gegeven, zoodat men er niets minachtends in moet zien.

* * *

Een eigenaardigheid in het karakter der Boeren is hun lust om te trekken. Deze eigenschap heeft zich reeds in de tijden der Oost-Indische Compagnie bij de kolonisten ontwikkeld en bestaat zelfs nog in dezen tijd. De lust, om den geboortegrond te verlaten, vormt een schijnbare tegenstelling met het overigens conservatieve karakter der Boeren. Uit hun vaderland hebben zij deze nomadische eigenschap niet overgeërfd, want zij is niet Hollandsch. De kolonisten, die Europa verlieten, om in Zuid-Afrika een nieuw vaderland te vinden, hebben zich echter eenigszins los gevoeld van den geboortegrond en ook de Fransche réfugié's waren meer aan hun geloof dan aan hun vaderland verbonden. Hierin ligt misschien de kern dezer eigenschap, in den aanvang individueel, maar die, doordien de omstandigheden de individuen van dezen aard in één land samenbrachten, een volkseigenschap werd. En toen de kolonisten zich in Afrika vestigden, werkten hier de geschiedenis, de bestaande toestanden, het klimaat en de bodem mede, om die volkseigenschap sterker te ontwikkelen. Dat het landschap zich bij uitstek leende tot veehouderij, was mede een der oorzaken, waardoor zich een half nomaden-leven ontwikkelde; bij de Boeren van de Transvaal, die in den winter met hun vee naar het noorden trekken, vindt men dien half nomadischen toestand nog. Zoo werd de treklust bij de Boeren een drang, waarvan zij zich geen rekenschap kunnen geven, een behoefte, die hen prikkelt en waaraan de anders zoo kalm berekenende Boer toegeeft zonder door de gevolgen, die hij trouwens zeer goed kent, te worden afgeschrikt. Dit bleek o. a. nog bij den trek, die uit onderscheidene groepen bestond en in 1874, 75 en 76, plaats had. Een aantal Boeren uit de Transvaal trokken dwars door de Kalahari en na een vijftal jaren zwervens kwamen zij aan in het Portugeesche gebied van West-Afrika.

De leiders van dien trek schrijven over de aanleiding daartoe het volgende. „Zij gevoelden een roerenden geest in hun hart van trek; de reden van dezen treklust was niet te doorzien; hun woning was stil en goed; zij hadden geen bezwaar tegen de regeering van hun land, noch tegen eenige belastingen, noch ook van wege hun geloof; maar een drijvende geest van trek was in hun hart, waarvan zij zelven niet begrijpen konden, wat de roerende oorzaak was. Zij besloten hun plaatsen te verkoopen; dit gelukte hun heel spoedig, en zoo werd het plan opgevat, om uitvoering te geven aan hun begeerte, om verder noordwaarts zich een land ter woning te zoeken." 1)

Van tijd tot tijd openbaart zich die treklust nog bij de Boeren. Voor een paar jaren was nog een groote trek naar Mashonaland voorgenomen, welke door den Staatspresident Kruger uit staatkundige overwegingen werd tegengehouden. De treklust doet zich het sterkst gevoelen bij de bewoners der Republieken; in de Kaapkolonie is hij grootendeels reeds uitgebluscht.

Niet zelden ook trok een jager schier alleen naar het binnenland, om daar jaren te verblijven onder de inboorlingen. Aan het Ngami-meer moet vele jaren een blanke jager verblijf gehouden hebben, vóór die streek aan Europeanen bekend was. Van die zwerftochten spreekt ook het Afrikaansche „*Vreemdelingslied uit Kalahari woestijn*", waarvan wij hier eenige coupletten laten volgen, ter kenschetsing van den toestand dier zwervers.

Eensaam, eensaam hier op aard,
Waar mijn droevig oog oek staart,
Ver van vrind en ver van maag,
Moet ik hier mijn lot beklaag.

1) D. Postma, Eenige schetsen van eene geschiedenis van de Trekboeren. 1897.

Mijn gebroke harte brand
In die aaklig woeste land,
Sterwe hier van hongersnood,
Land van skaduw van die dood.

Nergens kom daan hulp en troos,
Van die Wes of van die Oos,
Gij, o Heere, siet ons leed,
As ons vrinde ons vergeet.

* * *

In zijn godsdienst is de Boer een zoon van het Nederlandsche volk der 17e eeuw, zeiden wij. De leerstelsels der Gereformeerde Kerk, zooals die op de Synode van Dordrecht zijn vastgesteld, zijn de zijne; de Bijbel, volgens de Staten-vertaling, is zijn handboek, waaruit dagelijks wordt voorgelezen. Deze levensopvatting stempelt hun taal en karakter; zij doet hen de geschiedenis met een eigenaardigen, subjectieven blik beschouwen. In de gebeurtenissen van hun natie zien zij een eigenaardige openbaring van Gods wil, die hen leidt, en van wien alleen zij afhankelijk zijn. Zij beschouwen zichzelf als een uitverkoren volk, en bij hun rondzwerven met het vee over de uitgestrekte weiden vinden zij analogieën met de aartsvaders uit de gewijde Schrift. Die levensopvatting was steeds de hunne, en wanneer zij namen moesten geven aan plaatsen en rivieren, kozen zij daarvoor niet zelden Bijbelsche namen, als Bethlehem, Jordaan, enz.

Die Bijbelsche godsdienstigheid, dat onwrikbaar vertrouwen in den leidenden God, die het alles wel zal maken, is hun bij het trekken door de eenzame streken, bij het leven op de afgezonderde plaatsen, dikwijls uren van anderen verwijderd, ten troost en steun geweest. Daardoor gevoelden zij zich niet eenzaam, niet alleen, (zie het lied op pag. 106) hoe ook van de menschenwereld afgezonderd. Daardoor zagen zij in de rampen, die hen troffen, een middel van God, om hen tot inkeer te brengen, als zij diens weg verlieten, en in de vrijheid van hun volk zagen zij Gods wil. „In de verdrukking keerde ons volk zich meer dan ooit te voren tot God; door de schande kwam de Transvaler tot zichzelven; de aloude vrijheidszin ontwaakte en de verloren onafhankelijkheid werd hun dierbaarder dan ooit te voren.” (Hofmeyr). Wat voor de Israëlieten Jeruzalem was, het ideaal van hun leven, is voor de Boeren de onafhankelijkheid, en de oud-testamentische teksten, die daarop betrekking hebben, worden met voorliefde geciteerd. „Indien ik u vergeet, o Jeruzalem! zoo vergete mijne rechterhand zichzelve. Mijne tong kleve aan mijn gehemelte, zoo ik aan u niet gedenke, zoo ik Jeruzalem niet verheffe boven het hoogste mijner blijdschap!”

„O, dochter van Babel! die verwoest zult worden, welgelukzalig zal hij zijn, die eene misdaad vergelden zal, die gij aan ons misdaan hebt.”

Deze woorden uit Psalm 137 haalt Hofmeyr aan, en hij voegt er bij: — „zet de woorden de „onafhankelijkheid van mijn land” in plaats van het woord „Jeruzalem”, en het woord „Engeland” in plaats van „dochter van Babel” en gij zult den Transvaalschen patriot van 1880—83 en daarna in het hart zien. Zijn land werd hem een tempel, zijn vrijheidszin een hartstocht, zijn geweer een gebed, zijn opstand een godsdienst!”

De geschiedenis der Boeren tot een analogie der Israëlietische geschiedenis te maken, hierin ligt een voorliefde, die in haar eenzijdigheid er toch een bepaalden nationalen stempel op drukt.

De Taalquaestie in Zuid-Afrika.

De taal der Boeren van Zuid-Afrika is het Nederlandsch, de oorspronkelijke taal der Kaapkolonie. Sedert de Kaapkolonie onder Engeland kwam en zich daar vele Engelsche kolonisten vestigden, heeft het Engelsch er baan gebroken. De Kaapkolonie

is een half verengelschte kolonie, maar de Afrikaners spreken er steeds hun oude taal.

De heerschappij van het Nederlandsch in Zuid-Afrika is gered door de vestiging der onafhankelijke Boerenrepublieken. Bij de trekkende Boeren bleef het Nederlandsch bewaard, zij het ook achteruitgegaan door gemis van voldoend onderwijs en door het zwervend leven. De vijandschap tegen Engeland gaf aan de Hollandsche taal een bijzondere beteekenis. In de Republieken had het Nederlandsch vasten grond, werd het de officiëele taal, en dit feit gaf aan de stamgenooten der Boeren in de Kaapkolonie een prikkel en tevens de kracht, om ook onder het Engelsch bestuur hun oude taal te handhaven.

Er dreigde echter een taalgevaar van den anderen kant. Het Nederlandsch was bij de Boeren sterk achteruitgegaan, gedeeltelijk tot een Afrikaansch dialect veranderd. Dat dialect sprak ieder in het dagelijksch leven en bij gemis van voldoend onderwijs werd het ook geschreven.

Het stond echter te voorzien, dat het Afrikaansch dialect zich wegens ontstentenis van litteratuur niet tegen het Engelsch zou kunnen handhaven. Gelukkig begreep men dat in de Republieken. Hier beoefende men het Nederlandsch, en werd dit als officiëele taal aangenomen. Door verbetering van onderwijs, door uitgave van Nederlandsche bladen als *Volksstem*, *Expres*, werd hier de Nederlandsche taal verbreid.

Door deze omstandigheden vermeerderde de invloed der aangekomen Nederlanders in de Republieken zeer; zij waren eigenlijk de eenigen, die goed Nederlandsch konden schrijven. Dit baarde reactie. In de eerste plaats was er een minderheid in de Republieken en een groote meerderheid in de Kaapkolonie, die de invoering van het Engelsch in geheel Zuid-Afrika wenschelijk achtte. Doch deze laatsten, aangevoerd door J. H. Villiers, hoofdrechter aan de Kaap, verkregen weinig invloed.

Een andere partij stond op, die zich tot ideaal stelde, de Zuid-Afrikaansche spreektaal tot schrijftaal van Zuid-Afrika te verheffen. Vóór dien tijd was deze spreektaal slechts een enkele maal op schrift gebracht, meer voor de aardigheid dan als ernst. Thans werd er gewerkt, om een litteratuur te scheppen in het Afrikaansch. Door eenige geschriften werd een Afrikaansche taalbeweging voorbereid, die, van de Kaap uitgegaan, gedeeltelijk een politieke beweging werd tegen den Nederlandschen invloed in de Transvaal. Dit was in den tijd, dat dr. Burgers president der Zuid-Afrikaansche Republiek was.

„Geen Hollans, Duits, of Frans,
Geen Engels, of Javaans,
Geen Kaffers of Boesmans,
Al goi jij almal in die skaal
Ver ons kan sulle nooit ophaal
Die ware Afrikaanse Taal".

zoo klonk het uit den mond dier patriotten.

De Afrikaansche taalbeweging verkreeg al meer en meer invloed. De Bijbel in de Staten-overzetting was nog altijd het machtige bolwerk van de Nederlandsche taal bij de kerksche Boeren, die elken dag hieruit voorlazen in hun gezin. Daarom werd er op gewerkt, den Bijbel in het Afrikaansch over te zetten. Dit plan stuitte af op financieele bezwaren.

Op een vergadering, 14 Aug. 1875, concentreerde zich de partij door de stichting van „Die Genootskap van regte Afrikaners," die in hetzelfde jaar een volkslied en andere geschriften in die taal verspreidde. Dit volkslied, ook in Europa bekend, vangt aldus aan:

Een ider nasie het sijn Land;
Ons woon op Afrikaanse strand.
Ver ons is daar geen beter grond
Op al die wije wêreldrond.
Trots is ons om die naam te dra
Van kinders van Suid-Afrika.

Een ider nasie het sijn Taal:
Ons praat van Kaap tot in Transvaal
Wat almal maklik kon verstaan;
Wat gaat die ander tale ons aan?
Ons praat, so's Pa en Oupapa,
Die Landstaal van Suid-Afrika."

Dit Genootschap was niet van de Transvaal uitgegaan, maar van de Kapenaars, die hiermede het Nederlandsch en den Nederlandschen invloed wilden onderdrukken. Het mag niet ontkend worden, dat er met ijver gewerkt werd voor dat doel. Zelfs Engelschgezinden konden hiermede vrede hebben. Er werd een betrekkelijk rijke litteratuur in het Afrikaansch binnen korten tijd uitgegeven, proza en poëzie, die goed voor het doel geschikt was. Toen de Transvaal door Engeland geannexeerd was, werd het nationale gevoel der Boeren in de Afrikaansche liederen opgewekt. Ook met de Bijbelvertaling in het Afrikaansch werd aangevangen en in 1893 verscheen het eerste deel er van: „Di eerste Boek van Mosis" door S. J. du Toit.

De overwinning is echter niet behaald. Het Nederlandsch heeft zich als officieele taal gehandhaafd in de Republieken; het Genootschap heeft zijn besten tijd gehad. Nederlandsche ambtenaren, Nederlandsche onderwijzers in de Transvaal versterkten den bond met Nederland. De Staatspresident Paul Kruger spreekt goed Nederlandsch, en vele Boeren doen dit eveneens. Ook in den Vrijstaat wordt aan het Nederlandsch een betere toekomst verzekerd. In het Kaapsch Parlement is het sedert 1882 toegestaan, in de Nederlandsche taal te spreken; ook aan landskantoren, gerechtshoven, enz. mag men die taal gebruiken. Het Taalfonds der Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging, in 1897 opgericht door de bemoeiingen van prof. C. B. Spruyt, werkt mede, om de Nederlandsche taal te steunen in haar strijd tegen het Afrikaansch en Engelsch.

Moge het Nederlandsch door vereenvoudiging gemakkelijker gemaakt worden voor onze Afrikaansche broeders!

HOOFDSTUK VIII.

EUROPEESCHE GOUVERNEMENTEN IN ZUID-AFRIKA.

OVERZICHT DER UITBREIDING VAN HET BRITSCH GEZAG.

Het zuidelijk gedeelte van Zuid-Afrika vormt in staatkundig opzicht de *Kaapkolonie*. De naam *Kaapland*, in de Nederlandsche schoolboeken en atlassen daaraan gegeven, is van de Duitschers ten onrechte overgenomen; de oud-Hollandsche en tegenwoordige naam is Kaapkolonie of bij verkorting de Kolonie.

Sedert 1814 is de Kaapkolonie een Engelsche bezitting. De grenzen van het Engelsche gebied in Afrika zijn na dien tijd herhaaldelijk uitgebreid ten koste van de gewesten der vrije inboorlingen of der Boeren. In deze eeuw hadden hoofdzakelijk de volgende grensveranderingen plaats.

In 1878 plantte Engeland in Damaraland zijn vlag en geschiedde de inbezitneming in naam van het Britsche Rijk. In 1880 evenwel trok Engeland zich hier terug en behield enkel het gebied in een kring om de Walvischbaai van 15 E. mijlen omtrek, dat in 1884 staatkundig bij de Kaapkolonie gevoegd werd. Verder werd in 1880 de Oranje-rivier als de noordgrens der Kaapkolonie geproclameerd.

In 1842 nam Engeland bezit van Natal, dat op de uitgetrokken Boeren veroverd werd, en in 1879 werd na den oorlog met den Kafferkoning Cetywayo de grens van Natal tot de Umlatosi-rivier uitgebreid, terwijl in 1887 Zululand werd geannexeerd.

Om de noordoostelijke grens der Kaapkolonie tegen de aanvallen van de Kaffers te beschermen, werd in 1835 het Britsche gezag uitgebreid tot de Kei-rivier. Wel werd die grens nog weder teruggetrokken, maar in 1865 werd het besluit genomen, het land tot de Kei-rivier met de Kaapkolonie te vereenigen.

Het gebied aan de overzijde der Kei-rivier, Transkei, bevolkt met verschillende Kafferstammen, als de Fingo's, Kosa's, Tembu's en Galeka's, werd in 1877 geannexeerd. In Jan. 1882 werden Tembuland Proper, Emigrant-Tembuland en Bomvanaland formeel tot Britsch territorium verklaard, en in 1885 bij de Kaapkolonie ingelijfd. In 1877 kwam Oost-Griqualand, dat in 1869 door het hoofd Adam Kok aan Britannië was afgestaan, bij de Kaapkolonie.

Basutoland, het gebied, bewoond door de Basuto's, een Bechuanenstam met andere Kaffers vermengd, werd in 1848 tot een Britsch protectoraat gemaakt en in Maart 1868 verkreeg Engeland hier volle souvereiniteitsrechten. Aanvankelijk was men van plan dat gebied met de Kolonie Natal te vereenigen, doch door de oppositie van de Basuto's werd dit voornemen niet verwezenlijkt. In 1871 werd daarna Basutoland door het Kaapsche Parlement geannexeerd.

Deze vereeniging werd evenwel gekenmerkt door onrust en wanbestuur; na vele onlusten werd in 1883 Basutoland weer vrijgemaakt van de Kaapkolonie en rechtstreeks onder het gezag der Britsche kroon geplaatst, 1884.

Griqualand-West is een gedeelte der Kaapkolonie van 17800 vierkante Eng. mijlen ten noorden der Oranje-rivier, ten westen van den Oranje-Vrijstaat.

Dat grondgebied was met nog andere gronden in 1862 door den president van den Vrijstaat, Pretorius, gekocht van het Griqua-hoofd (zie over Griqua's pag. 58.) Adam Kok, en verkreeg toen den naam van Campbellgronden. Het aldus verkregen bezitsrecht van den Vrijstaat werd evenwel betwist door het Griqua-hoofd Waterboer.

Men beschouwde echter de zaak als van niet veel belang, daar de dorre, woeste grond niet meer dan 6 pence per morgen waard was.

De zaak was nog niet beslist, toen in het betwiste gebied diamanten gevonden werden. Deze ontdekking maakte het overigens waardelooze land tot een begeerlijk bezit voor Britannië. Niet alleen in de Campbellgronden, maar ook in de werkelijke deelen van den Vrijstaat vond men de kostbare kool. De twist over deze gronden werd hervat, en het Griqua-hoofd bood hierbij aan, zijn land onder Britsch bestuur te stellen. De Britsche Regeering nam dit aanbod, waartoe zij had medegewerkt, gaarne aan, en in 1871 werd Griqualand-West aan het Britsche Rijk gehecht. Vruchteloos was het protest van den Vrijstaat; hij moest eindelijk toegeven en in 1876 tegen schadevergoeding van £ 90000 zijn rechten aan Engeland afstaan.

Het gebied van Griqualand-West werd in October 1880 als provincie bij de Kaapkolonie gevoegd. Het Pondoland aan de oostkust ten Z. O. van Natal werd in 1894 onder de Kaapkolonie gesteld.

Ten noorden van de Oranje-rivier breidde Engeland zijn gezag steeds meer en meer in de binnenlanden en in het oosten van Afrika uit. Wel waren de oostelijke kuststreken van hooger waarde, doch toen het Britsch gezag zich hier sedert 23 April 1895 ook over Tongoland uitbreidde, was de grens van het Portugeesch gebied bereikt en werden er aan het verder voortdringen perken gesteld. Wel is de Portugeesche Delagoabaai een begeerlijk gebied voor Britannië, omdat hier de spoorweg uit de Transvaal eindigt en de toegang tot deze Republiek geopend wordt, doch de Europeesche staatkunde zou zich ongetwijfeld tegen dergelijke uitbreiding van macht verzetten, ingeval Portugal, wegens geldgebrek en verlokt door schitterende aanbiedingen, hierin toestemde.

In het binnenland daarentegen had Engeland vrije hand.

Reeds voor vele jaren had de Britsche kroon een soort van protectoraat verkregen over het zuidelijk Bechuanenland. Dit protectoraat had evenwel weinig te beteekenen, en de orde liet er veel te wenschen over. De hoofden der verschillende Bechuanenstammen (afdeelingen van de Kaffers) als de *Batlapins*, *Barolongs* e. a. streden onderling om de opperheerschappij. Boeren en Engelschen boden den strijdenden hun hulp aan onder voorwaarde, dat land en vee der overwonnenen belooningen voor hun diensten zouden zijn. Hierdoor kwamen tal van Boeren uit Transvaal in het bezit van land in Bechuanenland en naar het voorbeeld hunner voorvaderen richtten zij hier nieuwe republieken op, als *Stellaland* in het land der Batlapins, *Gozen* in het land der Barolongs.

De Britsche regeering zag met leede oogen dit voorttrekken der Boeren aan en bij de conferentie, te Londen in 1884 met de Zuid-Afrikaansche Republiek gehouden, werd besloten, dat deze republiekjes zouden worden opgeheven. De Transvaal erkende daarbij het Britsche protectoraat over Bechuanenland.

De werkelijke vestiging van het Britsche protectoraat had plaats in Maart 1885, toen Engeland een expeditie naar Bechuanenland zond, om de orde te herstellen, en het gebied tot 22° Z. Br. tusschen Transvaal en de Duitsche bezitting in het westen als Britsch protectoraat werd verklaard, evenwel zonder de jurisdictie van eenig burgerlijk gezag. Het zuidelijk deel van dit gebied werd 30 Sept. 1885 bij proclamatie van den Hoogen Commissaris in 't belang van orde, vrede en goed bestuur tot een afzonderlijke *Britsche Kroonkolonie* verklaard onder den naam van *Britsch Bechuanenland.*

„Britsch Bechuanenland" is echter in 1895 tot een deel van de Kaapkolonie gemaakt en vormt sedert geen kroonkolonie meer. Het is een afzonderlijk kiesdistrict, dat een afgevaardigde naar het Kaapsche Parlement zendt.

Het overige Bechuanenland is sedert nog een „Britsch protectoraat" gebleven. Khama, het hoofd der Bamangwato's in het vruchtbare Khamaland, wist in 1895 te bewerken, dat zijn land vrij bleef van het protectoraat der Chartered Company, waaronder Rhodes het wilde brengen. Khama kwam zelf daarvoor naar Londen, om zijn zaak te bepleiten, en Chamberlain stelde Khama in 't gelijk.

Het inwendig bestuur over de verschillende stammen der inboorlingen is daarbij geheel en met volle autoriteit gebleven aan de hoofden.

Behalve deze bezittingen der Britsche kroon wist sedert 1889 „The British South-

Africa Company" nog het uitgestrekte zoogenaamde „Rhodesia" te verwerven. Wij beschrijven deze uitbreiding beneden uitvoeriger.

* * *

Een enkel woord over de beginselen en de praktijk der Britsche politiek in het algemeen zij hier op zijn plaats.

De koloniën in Zuid-Afrika, die op de kaart met de Engelsche kleuren geteekend zijn, staan niet alle in dezelfde staatkundige betrekking tot het moederland. In het algemeen kan men zeggen, dat het stelsel van *decentralisatie met zelfbestuur* door Engeland met vrij ruime hand op de koloniën wordt toegepast. Het hoofddoel der koloniën voor Engeland is de verzekering van zijn handelsmacht; de politieke invloed wordt daaraan dienstbaar gemaakt.

In hoofdzaak kan men, wat het staatsrechterlijk karakter betreft, bij de Britsche koloniën de volgende stelsels onderscheiden:

I. *Het Keizerrijk Indië.*
II. *Koloniën.*
  1. Koloniën, die alleen door een Gouverneur bestuurd worden.
  2. Koloniën, met een Wetgevenden Raad.
    a. De Wetgevende Raad bestaat enkel uit benoemde leden.
    b. De Wetgevende Raad bestaat voor een gedeelte uit door de bewoners gekozen leden.
  3. Koloniën, met het vertegenwoordigend stelsel.
    a. Vertegenwoordigend stelsel zonder verantwoordelijke regeering.
    b. Vertegenwoordigend stelsel met verantwoordelijke koloniale regeering.
  4. Charter-Koloniën, die door particuliere vennootschappen met een koninklijk charter zijn opgericht en bestuurd worden.
III. *Protectoraten.*
IV. Bezittingen zonder eigenlijk koloniaal bestuur en die niet tot een kolonie behooren.

De *Kaapkolonie* kan men tot afdeeling 3 *b* brengen; zij heeft een volksvertegenwoordiging met een verantwoordelijke koloniale regeering.

De kolonie *Natal* vóór 1893 tot 2 *b* behoorend, heeft thans een inrichting als 3 *b*; er is een Wetgevende Raad die *benoemd* wordt, en een wetgevende vergadering, die door de kiezers *gekozen* wordt.

Basutoland staat onder het bestuur van een „President Commissioner", onder het toezicht van den Hoogen Commissaris van Zuid-Afrika (High Commissioner of South-Africa) en is dus rechtstreeks met het Britsch bestuur verbonden.

Bechuanenland is een protectoraat, dat dus onder Britsche bescherming staat.

Zululand en *Tongaland* worden bestuurd door een Britschen „President Commissioner".

Rhodesia behoort tot het stelsel 4, en staat onder het bestuur der „Britsche Zuid-Afrikaansche Compagnie".

Hoewel in verschillende verhouding tot het moederland staande, zijn de verschillende Britsche koloniën toch nauw met elkander verbonden, waar het handel enz. betreft. In dit opzicht kan men bemerken, dat zij door één geest beheerscht worden, dat zij van één natie uitgaan. De Britsche belangen treden overal op den voorgrond.

Toch zijn de invoer- en uitvoerrechten nog niet overal gelijk. Tot de Zuid-Afrikaansche tolvereeniging (Customs Union) behooren de Kaapkolonie, de Oranje-Vrijstaat, Bechuanenland en Basutoland. Natal en Zululand hebben een eigen toltarief.

Na dit algemeen overzicht zullen wij de Britsche gouvernementen afzonderlijk beschrijven.

I. De Kaapkolonie.

Het zuidelijk gedeelte van Zuid-Afrika wordt ingenomen door de Britsche Kaapkolonie. Het land is langs de kusten aan alle kanten door een lage vlakte omgeven, welke het hoogland met een smallen zoom insluit. Van die kustvlakte rijst het land in onregelmatige, breede terrassen tot het hoogland, en vooral langs het zuiden is die opklimming het regelmatigst. Hier vindt men eerst het smalle, lage kustterras,

dat in het noorden door een bergrij wordt afgesloten; ten noorden dier bergrij ligt het Karroo-terras, en ten noorden van dit, eveneens door een bergrij er van gescheiden, de Groote Karroo, een breede, golvende vlakte, ongeveer 3000 voet hoog en met een woestijnachtig voorkomen. Eerst daarop volgt het eigenlijke hoogland van Zuid-Afrika.

De rivieren, die het land doorsnijden en met groote stroomsnelheid en in watervallen naar de kust afdalen, zijn niet bevaarbaar, zoodat het vervoer te land vroeger geheel met ossenwagens moest plaats hebben. Daardoor was het land gesloten en konden alleen de Boeren er in doordringen. De ligging in de subtropische zone, omsloten door den Oceaan, geeft het land een aangenaam klimaat, vooral in de gedeelten op de lagere terrassen. In het Z.W., nabij het Tafelgebergte, heerschen de winterregens (Juni—Juli), terwijl in het Z.O. regen in alle jaargetijden valt, doch het minst in December en Januari. Het N.W. der Kaapkolonie is arm aan regen, zelfs bijna regenloos.

De dichtheid der Blanke bevolking in Zuid-Afrika.

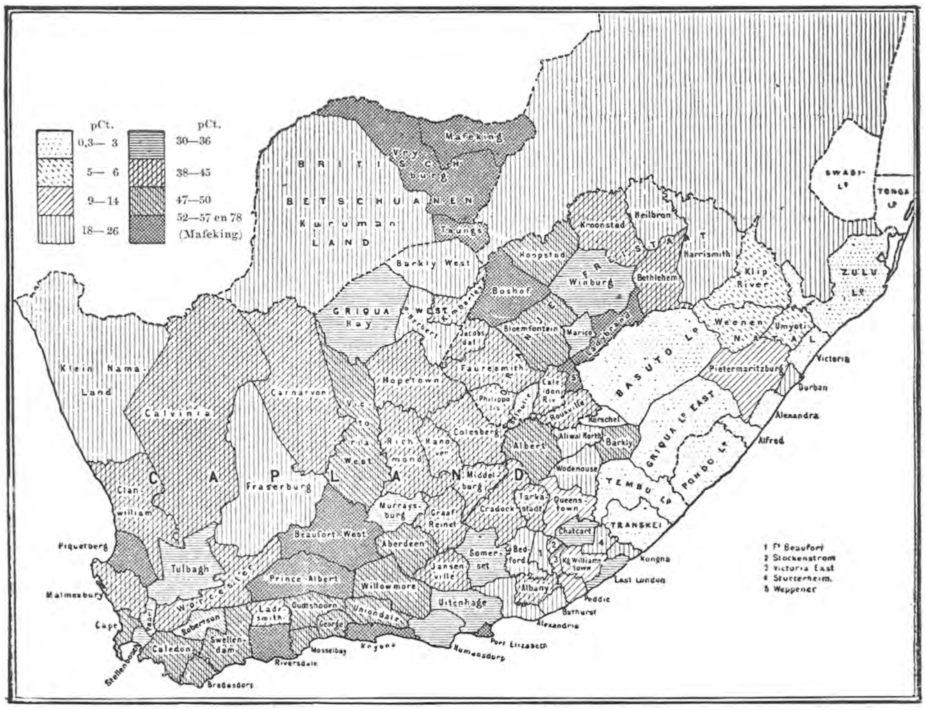

(In procenten der totale bevolking is het aantal Blanken in de districten uitgedrukt.)

Door den rijkdom aan neerslag, vindt men langs de zuidoostelijke en oostelijke kuststreken en in de gebergten, waar door de opstijgende lucht regen ontstaat, nogal wouden. Bosschen met boomen van geelhout, melkhout en assagaaihout vindt men hier. Van meer belang is de vruchtenteelt, die perziken, amandelen, bananen, walnoten, druiven, appels, peren, vijgen, Kaapsche kruisbessen, enz. levert.

De landbouw der Kaapkolonie bloeit voornamelijk in de kuststreken; op enkele plaatsen heeft hij kunstmatige besproeiing noodig. Gedurende de laatste jaren is de landbouw toegenomen, zoodat de vroeger aanzienlijke invoer van graan en meel veel is verminderd. Tarwe, gerst, haver, rogge, kafferkoren, aardappelen en tabak worden er verbouwd. De wijnbouw, in 1660 ingevoerd, is achteruit gegaan; in 1893 werd nog voor £ 17992 uitgevoerd. Oranjeappelen, citroenen, appelen, peren, perziken gedijen goed in vele districten.

De veeteelt vindt de gunstigste voorwaarden in de binnenlanden. Het droge klimaat der Karroo is bijzonder goed geschikt voor de schapenteelt, die van groote beteekenis is. De schapenfarms hebben een groote oppervlakte: zij beslaan 3000—15000 acres, en de veehouders zijn meest eigenaars van den grond of hebben dien in erfpacht. In 1875 bedroeg het aantal farms 16,166 en in 1891 telde men er 13,6 mill. wolschapen, 2 mill. vetstaarten, 3 mill. angorageiten, 3 mill. andere geiten, 2,2 mill. runderen, 444,000 paarden, 96,000 ezels en muildieren, 143,600 varkens en 152,200 struisvogels. De schapenteelt is door de vervanging van het inlandsche vetstaart-ras door ingevoerde merino's zeer vooruitgegaan. Wol, angorahaar, struisvogelvederen en huiden zijn belangrijke producten voor den uitvoer. Ook de diamanten van een 35-tal mijnen leveren een belangrijk bedrag aan uitvoer; in 1893 nog 3 mill. pond sterling bij lage prijzen. (Door smokkelarij is slechts een gedeelte van den uitvoer bekend). De industrie is echter nog weinig ontwikkeld en de invoer van allerlei industrie-artikelen is hiervan het gevolg. 1)

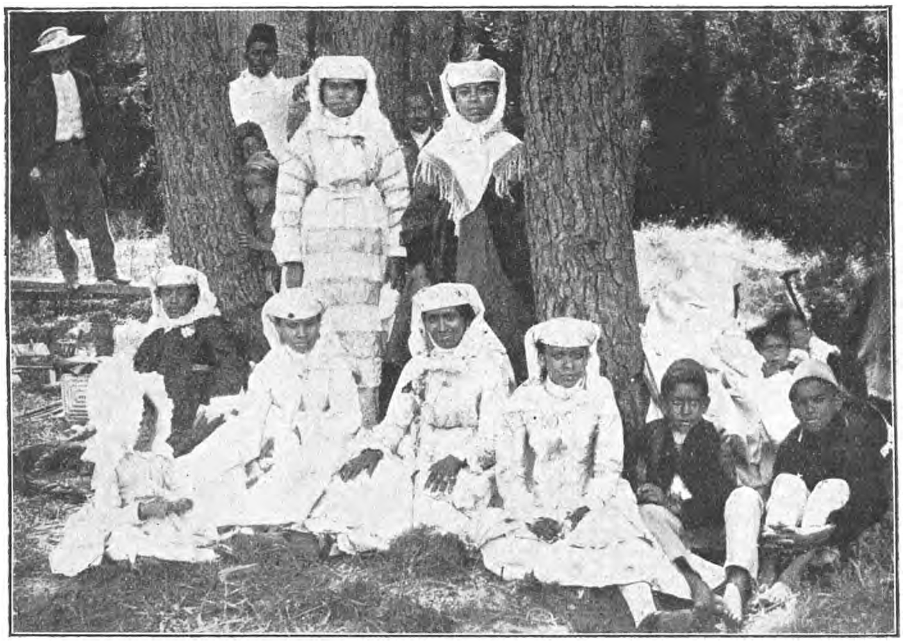

GROEP MALEIERS UIT DE KAAPKOLONIE.

De Kaapkolonie heeft een oppervlakte van 221,311 vierk. Eng. mijlen en had in 1891 (het jaar der laatste telling) 1,527,224 bewoners. De bevolking bestond uit 376,987 Blanken, waarvan 320,700 in de kolonie waren geboren, 38,500 in Groot-Britannië en 6,540 in Duitschland. Verder bestond de bevolking uit 608,450 oostelijke Kaffers en Bechuanen, 229,680 Fingo's, 45,000 Hottentotten, 5,300 Bosjesmannen en 14,000 Maleiers.

Dit overzicht toont aan, dat de Blanke bevolking, wat het aantal betreft, in de meeste districten nog altijd ver de minderheid uitmaakt tegenover de kleurlingen. Het nevensgaande kaartje geeft een overzicht van de verhouding der hoeveelheid kleurlingen tot de Blanken. In het algemeen kan men zeggen, dat de Blanke bewoners $^1/_4$, de kleurlingen $^3/_4$ in aantal uitmaken.

1) Zie uitvoeriger hierover John Noble, Illustrated official Handbook of the Cape and South-Africa 1893. Wij moeten ons tot enkele mededeelingen beperken.

De Boeren der Kaapkolonie hebben wij reeds beschreven (zie pag. 104). De arbeiders op de boerenplaatsen zijn meestal Hottentotten en in het oosten meer Kaffers.

Een enkel woord nog over de Maleiers, welke men hier vindt. Reeds in den tijd der Oost-Indische Compagnie werden door deze Maleiers in de Kaapkolonie gebracht, hoofdzakelijk inboorlingen van Malakka, Java en de Specerij-eilanden. Het waren meestal misdadigers, die door het hooggerechtshof te Batavia tot slavernij veroordeeld waren, hetzij levenslang of voor een aantal jaren. Deze veroordeelden werden naar Zuid-Afrika gedeporteerd, om daar hun straf te ondergaan. Velen hunner konden hier als metselaars, kuipers, timmerlieden en kleermakers weldra goede diensten bewijzen, daar zij verstandelijk hooger stonden dan de overige inboorlingen en dan de Negerslaven van de kust van Guinea, die hier eveneens ingevoerd werden. De Maleiers, die geen vrouwen bij zich hadden, vermengden zich met de zwarte slavinnen, en hierdoor ontstond een der vele klassen van gemengd bloed in Zuid-Afrika.

Later werden ook politieke misdadigers van Java en andere eilanden van den Archipel door de Compagnie naar hier gedeporteerd. Dezen, dikwijls van hoogen rang, werden niet zelden van hun huisgenooten vergezeld. Vaak bleven zij of hunne dienstboden hier, als de straftijd was afgeloopen. Zoo kwamen hier zuivere Maleiers, die er zich te huis gevoelden. Hun aantal is nog wel niet groot, maar in de Kaapkolonie bestaat dit ras toch ongeveer uit 14000 zielen. Door hun kleeding, den Mohammedaanschen godsdienst en gewoonten, onderscheiden zij zich nog altijd.

De bevolking der Kolonie is aldus zeer gemengd, al hebben de Boeren hun nationaliteit ook bewaard. Bovenal te Kaapstad vindt men een internationale bevolking. De grootst mogelijke verscheidenheid van natiën ontmoet men in de straten: Negers, Kaffers, Hottentotten, Maleiers, Chineezen, Hindu's, allerlei kleurlingen van gemengd ras. en verder Blanken uit Afrika, Europa en Amerika.

De Kaapkolonie is een Britsche bezitting, doch met veel zelfstandigheid en autonomie. Aan het hoofd der Kolonie staat een *Gouverneur*, die door de Britsche Regeering benoemd wordt. De Gouverneur is de voornaamste band tusschen de Kolonie en de Britsche kroon; hij kan namens de Britsche kroon het recht van veto in de wetgeving uitoefenen. De Gouverneur benoemt de ministers, die verantwoordelijk zijn aan de wetgevende Macht der Kolonie.

De Wetgevende Macht bestaat uit een *Wetgevenden Raad* (Legislative Council) van 23 leden, voor zeven jaren gekozen, en een *Kamer van Afgevaardigden* (House of Assembly) van 79 leden, voor vijf jaren gekozen, vertegenwoordigende de districten en steden. Sedert 1882 is het den leden vergund, in de Hollandsche taal hun redevoeringen in het Parlement uit te spreken. De leden van de beide Huizen worden gekozen door dezelfde kiezers; de kiezers moeten een huis bezitten ter waarde van £ 75 of een jaarwedde van £ 50 hebben. De kiezers moeten, om op de kiezerslijst geplaatst te worden, hun naam kunnen teekenen en hun bezittingen kunnen opgeven.

De Gouverneur der Kaapkolonie is het hoofd des bestuurs en tevens vertegenwoordiger der Britsche kroon in dit bepaalde gebied. Daarenboven heeft de Britsche kroon nog een *algemeen* vertegenwoordiger in Zuid-Afrika in den *Hoogen Commissaris* (High Commissioner). De Gouverneur der Kaapkolonie, Lord Rosmead, is thans ook de Hooge Commissaris.

De Blanke bewoners der Kaapkolonie zijn voor 't meerendeel van Hollandsche en van Britsche afkomst. De oude Hollanders vormen den grondstam; de eerste kolonisten en hun nakomelingen spreken nog de Hollandsche taal in het Afrikaansche dialect. Zij zijn de nakomelingen van hen, die bij den Grooten Trek nog in de Kolonie achterbleven. „Voor den Nederlander, die niet deftig wil zijn, maar zich ongedwongen beweegt, staan alle deuren der afstammelingen der oude Hollanders en Réfugiés wijd open. Ik was er maar kort, doch heb het ruimschoots ondervonden," zegt de heer J. Wormser in een zijner artikelen van het reisverhaal in Excelsior. De goede karaktertrek der gastvrijheid is hier gelukkig nog niet verloren gegaan onder den invloed der moderne beschaving.

In 1873 werd een wet aangenomen, om de immigratie naar de Kaapkolonie te bevorderen, en een agent te Londen wist gedurende een tiental jaren ruim twee en twintig duizend immigranten te zenden. Door deze en dergelijke maatregelen werd

het Britsche element in de Kolonie versterkt. Toch zijn de echte kolonisten nog de Boeren, met hun nationalen trots, die zich als de oude geslachten beschouwen, als een soort adeldom.

De godsdienst in de Kolonie is hoofdzakelijk het Protestantisme (732,000) waarvan 306,000 tot de Ned. Gereformeerde Kerk behooren. Katholieken vindt men er pl. m. 17,000 en Joden 3,000. De Maleiers zijn Mohammedanen; hun aantal bedraagt pl.m. 15,000. Nog bijna de helft der bewoners evenwel behoort tot de heidenen (753,000).

* * *

Welke staatkundige en maatschappelijke vraagstukken komen in Zuid-Afrika vooral op den voorgrond als gevolg van de toestanden der bevolking en van de invloeden der Europeesche mogendheden? Wij hebben de taalquaestie reeds besproken. Hiermede staat de staatkundige vraag in verband, of geheel Zuid-Afrika, voor zoover de Blanken er de heerschappij hebben, ook tot een geheel zal vereenigd worden? Die gedachte is reeds opgekomen bij de stichting der republiek over de Vaalrivier. Het land, dat gewoonlijk Transvaal heet, werd officieel *Zuid-Afrikaansche Republiek* genoemd, om door den gekozen naam geen moeielijkheid in den weg te leggen aan de toekomstige vereeniging van de door Boeren bewoonde gedeelten met dit gebied. De gedachte aan een vereeniging van de Transvaal met den Oranje-Vrijstaat is herhaaldelijk uitgesproken.

„Nee: Afrika een magtig land,
Begrens deur 'n Afrikaansche strand,
Gesterk deur Vrijheids broederband,
So'n Afrika kom eens tot stand;
Dan kom die lang verwagte dag,
Dan wapper daar ons vrije vlag
Langs strand en kus van Afrika,
Van Grootrivier tot Tugela.
. . . .
Eén Republiek is Afrika,
Van Grootrivier tot Tugela,
Een Anglo-Hollans nasie vrij,
Een Afrikaansche broedrenrij."

aldus luidt het in een Afrikaansch lied.

De politiek van Cecil Rhodes (zie later) was er bovenal op gericht, de Blanke bewoners van Zuid-Afrika te vereenigen onder de Kaapkolonie, en daarmede onder het Britsche gezag. Doch hoewel deze plannen afstuitten op de standvastigheid der Boeren in de Republieken, heeft toch de Kaapkolonie door annexaties het streven der Britsche regeering naar uitbreiding van gezag in de hand gewerkt, zooals wij boven zagen. De geheime plannen van Rhodes, om de Transvaal te veroveren, leden schipbreuk met Jameson's inval en hebben de gedachte aan een vereeniging met de Kaapkolonie voor den eersten tijd geheel verbannen.

Een vraagpunt van ernstigen aard is in de Kaapkolonie nog altijd de verhouding van Blanken tot inboorlingen. Die vraag treedt in den laatsten tijd meer en meer door de economische gevolgen naar voren. Het is geen politieke, maar een economisch-sociale strijd, die hier gevoerd wordt, en daar de kleurlingen bevoordeeld worden door de regeering, in het nadeel der Boeren, geeft de toestand voor dezen redenen tot ontevredenheid.

De zaak is in hoofdtrekken deze:

Het Kafferdom in het koloniaal gebied heeft uitgebreide landen, hetzij als stameigendom of als locaties, van regeeringswege in bezit, waar zij hun vrouwen het meeste werk laten doen. De Kaffermannen zelf gaan vooral dan bij kolonisten of aan openbare werken arbeiden, als zij zich vee en de voor vee veile koopwaar, vrouwen, willen aanschaffen, en werken anders liever niet. Terwijl zij nu in hun locaties, zoowel als in de landen van hun stam, het land meerendeels op Kaffermanier bezitten, zoodat het niet tot verkoop kan komen, hebben zij bovendien in de Kaap-

kolonie het recht, om land persoonlijk in eigendom aan te koopen. Er moet daarom steeds voor gezorgd worden — iets, wat moeielijk gaat en dikwijls niet gelukt — dat zij geen land huren van den een of anderen eigenaar van Britschen bloede en dan vandaar de Boeren in de buurt bestelen.

De Kaffers nu, met veel minder behoeften dan de Blanken, kunnen door het leven in eenvoudiger omstandigheden voordeelen van den bodem behalen, waar de Boeren dit niet kunnen. Zoo zijn zij op weg, het in enkele opzichten van de Boeren te winnen, „de Boeren uit te wonen", zooals men in Zuid-Afrika zegt. Deze toestand wordt bevorderd door de Rijks-regeering, die de kleurlingen over 't geheel voortrekt. Aldus worden de Boeren meer en meer van de goedkoope werkkrachten der inboorlingen beroofd. Men geeft laatstgenoemden land; er worden voor hen gunstige omstandigheden in 't leven geroepen, die de Boer niet kent. Op deze wijze ontstaat er een economisch-sociale rassen-strijd, voortvloeiende uit de vraag naar land en arbeid, en die door de gelijkstelling der Kaffers met de Blanken in het nadeel der laatsten uitloopt.

VISCHVERKOOPERS IN KAAPSTAD.

Aldus de toestand in de Kaapkolonie. De Boeren aldaar verlangen naar de politiek, welke in de Republieken ten opzichte der naturellen wordt voorgestaan. Daar is het landbezit voorbehouden aan de Blanke burgers. Daar wordt niet gedacht aan het toekennen van politieke rechten aan de inboorlingen. „In de Kaapkolonie werd door den lagen census het kiesrecht," zegt van Oordt, „toegekend aan allerlei onbeschaafd en nietsnuttig volk. Trouwens," voegt deze schrijver er bij, „'t was bekend, dat een der redenen hiervoor in den wensch der Regeering gelegen was, om in de gekleurde kiezers een tegenwicht tegen de Afrikaner Boeren te vinden, die buitendien, toen nog het Engelsch alleen in het Parlement gesproken werd, grootendeels werden buitengesloten." 1)

Deze vraagpunten beheerschen de politiek der Kaapkolonie in onzen tijd.

1) Zie hierover verder: J. W. G. van Oordt, Zuid-Afrika zooals het thans bestaat, (Gids, Sept. 1897).

Verder wordt met bezorgdheid door de Boeren aangezien, dat de Britten in de Kaapkolonie meer en meer het landbezit in handen trachten te krijgen, waardoor de Engelsche bevolking zal toenemen en het nationale volk wordt gedrukt. Ook heeft het de aandacht meer en meer getrokken, dat er langen tijd beter gezorgd werd voor het schoolonderwijs aan kinderen van kleurlingen dan van Blanken in de buitenwijken. Naast deze komen nog verschillende andere vraagpunten aan de orde, doch wij mogen hierbij niet langer stilstaan.

II. Natal.

Deze Kolonie ligt tusschen 27° 20′ en 31° 5′ Z.Br. aan de oostkust. Het land stijgt met een drietal terrassen van de kustvlakte naar het centrale hoogland van Zuid-Afrika en vormt daardoor een schilderachtige afwisseling van terreinen. Langs de kust heeft het land onder den invloed der zee en door de geringe zuidelijke breedte een gelijkmatig subtropisch klimaat, met een temperatuur van pl.m. 24° C. in Januari en 14,4° C. in Juli; in het binnenland is de zomer meer heet, de winter zelfs koud. De regen valt meest in het warme jaargetijde, als de oostenwinden overheerschend zijn en de vochtige zeelucht op de kustterrassen doen opstijgen, hetgeen tot regenvorming aanleiding geeft.

De kustvlakte heeft alle tropische cultures: suikerriet, rijst, koffie, thee, indigo, tabak, katoen, ananassen, oranje-appelen, bananen, enz. Het eerste stijgende terras, van 500—1200 meter hoog, is een rijk grasgebied, waar groote kudden voortreffelijke runderen grazen, doch waar ook maïs, haver, gerst en aardappelen voortreffelijk groeien. Het tweede terras, van 1500—2300 M. hoog, vormt een dicht met wouden begroeid heuvelland, met eveneens goede weiden, en gaat in het eigenlijke bergland over. Dwars over deze terrassen dalen de korte rivieren met schuimenden loop en talrijke watervallen en schietstroomen naar zee af.

Natal telt (1891) 543,913 bewoners, waaronder 37,390 Blanken (Boeren, Engelschen en Duitschers) en 33,480 Indische koeli's, die als arbeiders op de plantages en tot verrichting van huiselijke bezigheden zijn ingevoerd. De hoofdbevolking wordt gevormd door de Zulu-Kaffers, ongeveer 473,000 in aantal, die meest van veeteelt leven en eenigen landbouw verrichten.

De godsdienst in de Kolonie is vrij. Een achttal zendeling-genootschappen arbeiden er tot verbreiding van het Christendom onder de Kaffers; drie Engelsche, twee Duitsche, een Zweedsch, een Noorsch en een Amerikaansch. Op 65 stations hebben 74 zendelingen ongeveer 13,500 Christenen vereenigd en in 68 scholen 3,631 kinderen.

Veeteelt is in het binnenland van groot belang: runderen, paarden, geiten, schapen en varkens. De industrie staat nog op lagen trap. De invoer- en uitvoerhandel is in de laatste jaren sterk achteruit gegaan, mede doordien de Transvaal en de Vrijstaat langs andere wegen den invoer betrokken.

Aan het hoofd van het Bestuur staat de Gouverneur, de vertegenwoordiger van de Britsche Kroon. De Gouverneur benoemt zijn Ministers en moet de wetten der Kolonie goedkeuren, vóór zij kracht van wet bekomen.

De Wetgevende Macht in Natal wordt gevormd door een *Wetgevenden Raad*, (Legislative Council) en een *Wetgevende Vergadering* (Legislative Assembly).

De Wetgevende Raad wordt *benoemd* door den Gouverneur, die daarvoor advies vraagt aan zijn Ministers. De leden van de Wetgevende Vergadering worden gekozen door kiezers. Het kiesrecht is aan census gebonden; ieder, die aan onroerend vermogen £ 50 bezit, of aan inkomsten £ 96 per jaar, mits drie jaar achtereen in de Kolonie gewoond hebbende, is kiezer.

Natal is als republiek opgericht door de Boeren, die in den Grooten Trek de Kaapkolonie ontvlucht waren. Zij hadden hier grondbezit gekocht van Dingaan, den Kafferkoning, die heerschappij voerde over dit gebied. De verraderlijke aanval van Dingaan was het sein tot een oorlog, die de Boeren overwinnaars van het land maakte. Doch het Britsche gezag achtervolgde ook hier de Boeren en na een hevigen strijd moesten zij zich onderwerpen (1843). In dien tijd bevonden zich ongeveer 6,000 Europeanen in Natal, van welke een gedeelte weder verder trok, om in de

Transvaal vrij te zijn van het Britsche gezag. Natal werd in 1843 dus een Britsche Kolonie en kwam in 1845 bij de Kaapkolonie, waarmede het tot 1856 vereenigd bleef. In Juli 1856 werd Natal toch een afzonderlijke Britsche Kolonie, met eigen Bestuur, en een zelfstandige grondwet, (charter of constitution). De laatst gewijzigde grondwet dagteekent van 1893.

De ligging gaf Natal groote beteekenis als doorvoerland voor de Boeren-republieken. Hier was de eerste spoorweg tot nabij de grens aangelegd, en de haven Port Natal was in zekeren zin de haven voor het binnenland. De aanleg der spoorwegen van de Kaapkolonie naar het noorden en van de Delagoa-baai naar de Transvaal, hebben de handelsbeteekenis van Natal veel verminderd.

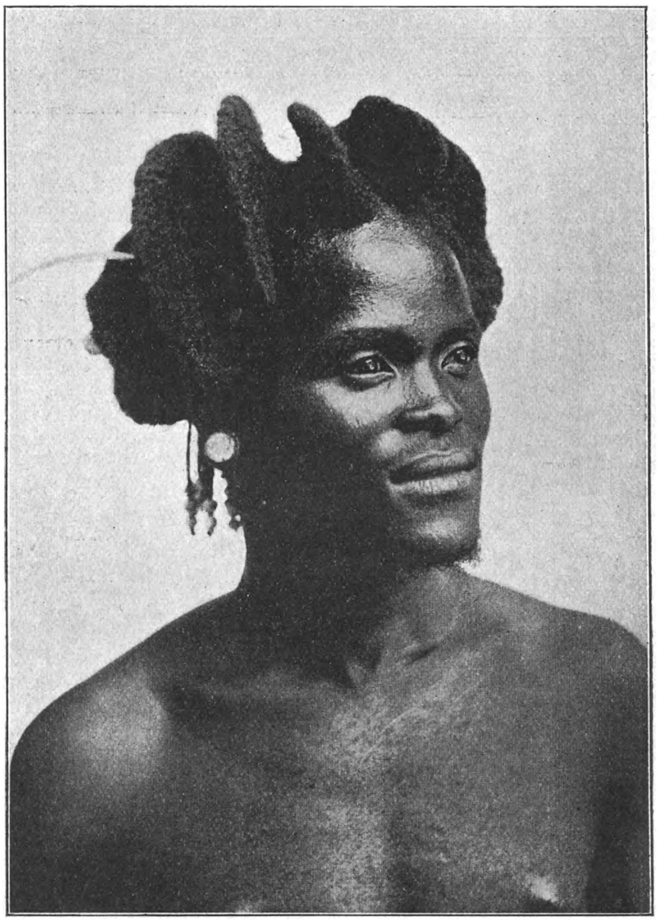

TYPEN VAN ZULU'S UIT NATAL.

De Britsche bevolking van Natal is in hoofdzaak van Engelsche afkomst. Toch vindt men ook in het binnenland nog Hollandsche elementen, nakomelingen der Boeren, die ook onder het Britsch bestuur achterbleven. Door dezen wordt nog het Nederlandsch in eere gehouden; de heer Muller vond op zijn reizen in dit land in een schoollokaaltje zelfs nog oud-Hollandsche werken over rechtsgeleerdheid, o. a. van Hugo de Groot. „Zelfs hier in Natal," zegt de heer Muller in 1890, „evenals in den Vrijstaat, Transvaal en de Kaapkolonie, geldt nog het Romeinsch-Hollandsche recht." In het noorden der Kolonie wonen Engelsch-sprekende Boeren en Afrikaanders door elkander; in het zuiden vindt men de laatsten bijna niet.

III. Het Britsch Protectoraat.

Het land tusschen de Molopo-rivier en de Botlele-rivier staat onder protectoraat van Groot-Britannië. Hieronder verstaat men, dat alle Blanken, welke hier gevestigd zijn, onder de jurisdictie staan van Magistraten, aangesteld door den Hoogen Commissaris, en dat de betrekking tot de inboorlingen-stammen onderling door dezelfde autoriteit geregeld wordt. Deze laat echter het beheer over het eigen volk meestal aan de hoofden der inboorlingen over.

Het Protectoraat is grootendeels een arm, waterloos land. Regen valt er weinig, doch de bodem schijnt nogal grondwater te bezitten. Op de kaarten wordt dit land

als de *Kalahari* aangeduid. Het gebied is schaars bewoond. Bosjesmannen en rondzwervende Bechuanen leiden hier een armoedig bestaan en zijn aan de grootste willekeur der hoofden onderworpen.

De aanzienlijkste stammen in deze streken zijn de *Bangwaketzi's* onder het opperhoofd Bathoen; de *Bakwena's* onder Sebele en de *Bamangwato's* onder Khama. De *Bakalahari's*, die tot de Bechuanen behooren, en de *Bosjesmannen* zwerven in de armste gedeelten des lands rond. Bij de Bakwena's vestigde Livingstone in 1845 een zending; hij verkreeg daar een buitengewonen invloed. Overal werd verteld, dat het hoofd der *Bakwena's* betooverd was door een Blanken man, die hem geheel beheerschte.

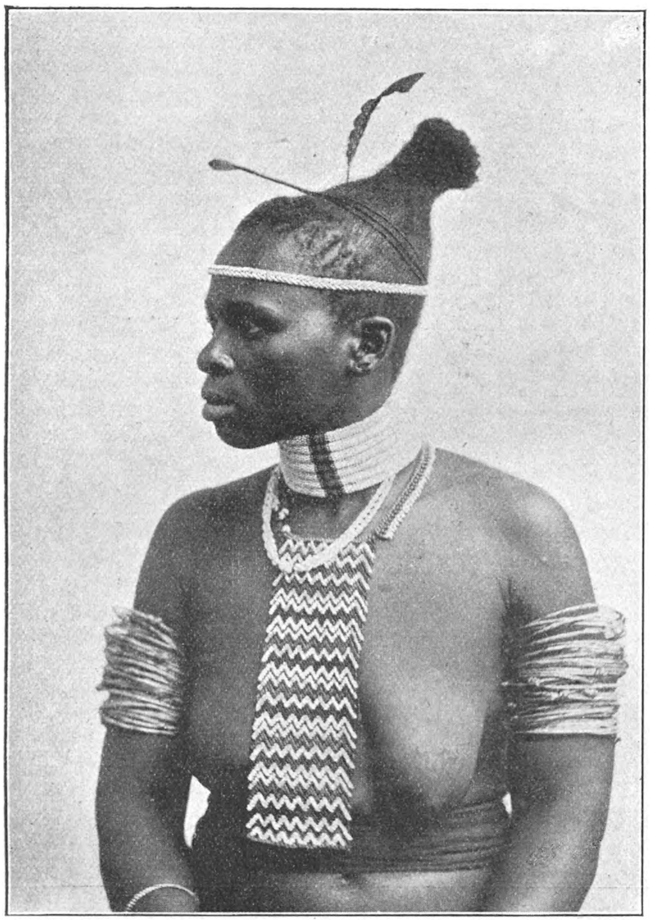

TYPEN VAN ZULU'S UIT NATAL.

In het noordoosten van het Protectoraat wonen de *Bamangwato's*. Evenals de meeste der genoemde volken hebben ook zij veel te lijden gehad van de verwoestingen van Mosalekatse en later van Lobengula. *Khama* is thans het hoofd van het overblijfsel van den stam. Khama schijnt een zeer intelligente Kaffer te zijn; hij is een vriend der zendelingen en een vijand van sterken drank, dien hij streng uit zijn gebied weert. In 1895 kwam Khama zelf naar Londen, om er voor te pleiten, dat zijn land vrij zou blijven van het Protectoraat der Chartered Company, waaronder Rhodes het wilde brengen. Dit mocht hem bij Chamberlain gelukken.

Toch koestere men geen te hooge gedachten van Khama en zijn volk. De heer de Waal, die met Rhodes Khama in 1890 bezocht, schrijft op eigenaardige Boeren-manier aldus over hem: „Onze opinie over Khama en zijn volk is, dat 250 Boeren de stad (Palachwe, niet ver van de Transvaal-grens, met 25,000 à 30,000 Kaffers) binnen de 24 uren kunnen innemen en Khama met al wat adem heeft, er uit jagen. De Bamangwato's komen ons als een miserabele, ellendige, zwakke boel voor; het schijnt mij, dat een gewapende Boer een honderdtal van hen op de vlucht kan slaan. Khama woont in een net Kafferhuis en heeft een aanzienlijke, zeer nette Kaffervrouw. Zijn zoon is een lange, schrale, aanzienlijke, welgekleede jongen van 20 à 21 jaren oud; hij is de aanstaande koning en zal de opvolger van zijn vader zijn. maar hij lijkt ook maar pap en een niksnut, (tot niets nut). De mannen en vrouwen van Khama's volk zijn haast allen gekleed."

Behalve inboorlingen wonen in het Protectoraat, voornamelijk in de oostelijke gedeelten, nog onderscheidene Boeren, die bij verschillende gelegenheden de grens der Transvaal zijn overgetrokken.

De spoorweg van Kimberley naar Buluwayo in Rhodesia loopt door het Protectoraat; deze is November 1897 geopend. Van economische waarde zal het Protectoraat voor Europa niet worden; de opbrengsten des lands hebben weinig te beteekenen en de arme bevolking vormt geen afzettingsgebied voor de industrie.

IV. Rhodesia.

De Britsche regeering heeft bij het verkrijgen en ontwikkelen der koloniën meestal een eigenaardig standpunt ingenomen. Het Rijk als zoodanig hield zich meest op den achtergrond, doch particuliere ondernemingen, compagnieën en zendeling-genootschappen gingen vóór, om het Britsche gezag voor te bereiden. De eerste proeven en de mislukkingen kwamen daardoor niet ten laste des Rijks. De regeering steunde echter gaarne dergelijke ondernemingen door hun ver strekkende privilegiën, charters, te verleenen. Op deze wijze kwamen onderscheidene bezittingen langs indirecten weg toch eindelijk aan Engeland. En later bediende het Rijk zich dikwijls van de koloniale regeeringen, om het gezag uit te breiden. Zuid-Afrika levert van dit stelsel talrijke voorbeelden, zooals wij in het voorgaande zagen.

Dat Britsche onderdanen door een gecharterde Compagnie een aanzienlijke bezitting verwierven, leert ons de jongste geschiedenis van Rhodesia.

In Engeland werd in 1889 een aanzienlijke Compagnie opgericht, met het doel, de binnenlanden ten noorden van Bechuanenland te exploiteeren. Zij verkreeg den naam *The British South-Africa Company*, en de aanzienlijksten uit het Vereenigd Koninkrijk namen er aan deel.

Het voorbeeld der vroegere Oost-Indische Compagnie zweefde den oprichters voor oogen, en de Compagnie wist een „Koninklijk Charter" te verwerven, dat gepubliceerd werd den 19den December 1889. Hierdoor verkreeg zij rechten van meer uitgebreiden omvang.

Een Compagnie met een Koninklijk Charter toch verkeert in een positie, geheel verschillend van de gewone Maatschappijen onder de Limited Liability Acts. Deze laatste zijn in handeling tot burgerlijke rechten beperkt; het Koninklijk Charter daarentegen geeft in zekeren zin staatsrechterlijke macht. Die rechtsmacht is in Art. 24 van genoemd Charter omschreven, en geeft de Maatschappij gedeeltelijk een soort van souvereine rechten, onder contrôle van den „Secretary of State."

Aan de Maatschappij werd bevoegdheid gegeven, om ambtenaren, uitgezonderd rechters en magistraten, aan te stellen en af te zetten binnen haar kring van werkzaamheid, en ordonnantiën uit te vaardigen voor gewone doeleinden. Rechters en magistraten moeten aangesteld worden door den Hoogen Commissaris, die ook belangrijke wetten moet proclameeren, in beide gevallen op aanbeveling der Maatschappij.

Het oorspronkelijk doel der Maatschappij was dat van vreedzaam handelsverkeer en het tegengaan van den slavenhandel. Een schoon doel voor een prospectus; uitnemend geschikt om mede te pronken! Weldra bleek dan ook, dat de ware plannen dieper verborgen lagen. Wijl de geschiedenis der Britsche Zuid-Afrikaansche Maatschappij en de daden harer hoofdleiders op de gebeurtenissen van den laatsten tijd zulk een grooten invloed hadden, moeten wij hierbij iets langer stilstaan.

* * *

De ziel van deze groote onderneming was de heer *Cecil John Rhodes*, die tot besturend directeur der Maatschappij werd aangesteld.

Rhodes is een der merkwaardigste personen van onzen tijd. In Engeland geboren, werd hij op jeugdigen leeftijd ter wille van zijn gezondheid naar Zuid-Afrika gezonden. Hij vertoefde eenigen tijd in Natal, waar hij als schutter en jager een groote bekwaamheid verwierf en door den omgang met Boeren en kleurlingen de rassen van Zuid-Afrika goed leerde kennen. Toen de diamantmijnen te Kimberley geopend waren, trok hij daar heen. Door zijn handige speculaties wist hij spoedig een groot vermogen te verzamelen. Doch die schatten bewaarde hij niet voor zichzelf

alleen; voor verschillende doeleinden was hij bereid, zijn geld te besteden, en hierdoor verwierf hij zich groote populariteit in de Kaapkolonie.

Hij vertrok naar Engeland, behaalde daar een academischen graad, en kwam vervolgens in Zuid-Afrika terug, waar hij gekozen werd tot lid van het Kaapsche Parlement. Daar wist hij de Afrikaners voor zich te winnen, door te pleiten voor hun rechten en zich te verklaren tegen Engelschen invloed. De geschiedenis der oude Kolonisten wekte ten zeerste zijn belangstelling, en hij spaarde geen kosten, om hierover nader licht te doen verspreiden. Zoo verkreeg hij buitengewoon veel populariteit en invloed. In Zuid-Afrika meende men in Rhodes den voorvechter der vrije Afrikaners te moeten zien. Het vertrouwen, dat hij in de Kaapkolonie bezat, werd hem evenwel niet toegekend in de Republieken; daar vreesde men, dat achter Rhodes' werken en streven politieke, geheime bedoelingen verborgen lagen. De inval van Jameson in de Transvaal, waarvan Rhodes de hoofdaanvoerder was, heeft de gegrondheid van dit wantrouwen bewezen.

„Rhodes' doel is altijd geweest, Zuid-Afrika te maken tot een Engelsch land, waarin Cecil Rhodes de eerste viool speelt," zegt Prof. Spruyt, en de geschiedenis der gebeurtenissen rechtvaardigt dit oordeel naar onze meening volkomen. Met dat doel voor oogen trachtte hij in 1888 van den vorst der Matabele-Kaffers, Lobengula, in Mashonaland, ten noorden der Transvaal, concessie te verwerven tot het exploiteeren der goudvelden. Lobengula had zich reeds vroeger door verdrag met de Britsche regeering verplicht, zonder haar toestemming geen land aan vreemden te zullen afstaan. Mogelijke financiëele voordeelen en staatkundige doeleinden waren hierbij zijn drijfveeren. Hij hoopte van deze concessie tot souverein bezit te komen en daardoor de Transvaalsche Republiek ook in het noorden in te sluiten. Daardoor zou deze staat ongetwijfeld machteloos in Engelsche handen vallen.

De inval van Jameson in 1896 in de Transvaal bracht die geheime plannen, welke de Boeren reeds lang vermoed hadden, aan het licht.

* * *

Het uitgestrekte gebied tusschen de Zambesi in het noorden, de Zuid-Afrikaansche Republiek in het zuiden, de Portugeesche bezitting in het oosten en Bechuanenland-Protectoraat in het Westen, was zeer dun bevolkt.

Toen het Kafferhoofd Moselekatse met zijn woeste benden door de Boeren in 1836 ten noorden der Limpopo gedreven was, zette die volkenverdelger daar zijn woesten arbeid voort. Lobengula, zijn opvolger, volgde het voorbeeld zijns vaders, en groote landstreken werden ontvolkt, stammen bijna geheel uitgeroeid. De overblijfselen der stammen weken naar de heuvels, waar zij hun kralen tusschen de rotsen bouwden, op plaatsen, die moeielijk bereikt konden worden. Zulk een ligging, al kon zij niet verdedigd worden, bood gelegenheid aan om te ontsnappen, wanneer de Matabele-benden bij hun jaarlijksche invallen naderden.

Door deze vreeselijke aanvallers werd aan de levens van de Makalaka's en Mashona's niet meer waarde gehecht dan aan die van zoovele bokken. De verwoesters bouwden militaire kralen in de beste posities, en te Buluwayo, de voornaamste van deze, woonde het opperhoofd zelf.

De Britsche Zuid-Afrika-Maatschappij evenwel was met de concessie niet tevreden, zij wilde vasten grond onder de voeten. Het hoofddoel was, eenige sterke posities in het land in bezit te nemen en een gewapende macht daar te vestigen. Dr. Leander Starr Jameson, die vroeger in Mashonaland geweest was en Lobengula van een aanval van jicht genezen had, werd naar Buluwayo gezonden. Hij had door die daad vertrouwen bij het hoofd, en deze stemde er in toe, dat een aantal Europeanen zich in Mashonaland zouden vestigen.

In Maart 1890 verlieten de voortrekkers de Kaapkolonie en in September bereikten zij de plaats, waar Salisbury nu gelegen is. Om botsingen te voorkomen, werden de voornaamste militaire kralen door omwegen vermeden. De forten Tula, Victoria, Charter en Salisbury, een lijn van posten naar het noorden, werden gebouwd en door de politie der Maatschappij bezet, en de voortrekkers, bijna 200 personen, verstrooiden zich over het land, om goud te zoeken. Doch door het vochtige weêr

en door gebrek aan voedsel werd er vreeselijk geleden, en in het eerste jaar stierven velen aan koorts en ontbering.

Lobengula had een dergelijke Europeesche macht in zijn land niet verwacht. Feitelijk zag hij thans eerst in, wat het doel was der Engelschen. Zij gedroegen zich als meesters van het land, zonder op den vorst veel acht te slaan.

Toch wilde het hoofd, dat maandelijks een rijke toelage verkreeg van Engeland, den strijd niet aanvangen. Hij dacht er over, om een macht tegen die der Britsche Maatschappij in het leven te roepen, en verleende daarom aan den heer Edward Lippert een concessie, om boerenplaatsen, dorpsgronden en weiveld binnen den werkkring der Britsche Zuid-Afrika-Maatschappij te verkoopen, welke honderd jaren geldig zou zijn.

Doch de Chartered Maatschappij kocht deze concessie van den heer Lippert en maakte daarna aanspraak op de souvereine macht in Mashonaland. Zij meende, dat haar recht hierdoor gewettigd was. En thans werden verschillende ondernemingen op touw gezet; men legde zich toe op den landbouw; er werd goud gezocht op groote schaal, en de gevestigde dorpen werden al meer en meer door Blanken bevolkt. Men vond er oude goudmijnen, reeds voor eeuwen bewerkt, die opnieuw in exploitatie genomen werden.

In 1893 kwam het tot een openlijken oorlog tusschen de Chartered Compagnie en Lobengula. De oorlog was moeilijk in het vreemde land, doch de Compagnie bleef eindelijk overwinnaar, en onderscheidene Matabelen onderwierpen zich. En toen Lobengula den 23en Januari 1894 aan koorts en jicht stierf, was de laatste hinderpaal weggenomen.

Op deze wijze werd Matabeleland door de Chartered Compagnie aan zich getrokken en met Mashonaland onder den naam *Rhodesia* vereenigd. Deze naam werd er veelal aan gegeven ter eere van den leider der Compagnie, den scherpzinnigen staatsman, aan wiens beleid deze bezittingen te danken zijn. De officiëele naam is dit echter niet.

* * *

Rhodesia wordt in het westen begrensd door het Britsche Protectoraat, in het oosten door de Portugeesche bezitting aan de oostkust.

De Portugeesche bezittingen bepaalden zich in werkelijkheid tot de kust; maar in het binnenland was niet nauwkeurig vastgesteld, waar de grens moest worden aangenomen. Praktische bezwaren had dit vroeger nooit opgeleverd; thans evenwel, nu Europeanen in het binnenland doordrongen, was dit anders. Portugal beweerde zelfs, dat de Zuid-Afrika-Compagnie verdragen sloot met hoofden, die onder Portugal stonden. Dit gaf aanleiding tot een korten strijd op Afrikaanschen bodem, waarin Portugal het onderspit moest delven. In Juni 1891 kwam te Lissabon een verdrag tusschen beide Gouvernementen tot stand, waarbij een grenslijn tusschen Britsche en Portugeesche bezittingen werd vastgesteld, welke nog bestaat.

Verder bepaalde het verdrag dat, ingeval een der mogendheden zich van haar land ten zuiden van de Zambesi wilde ontdoen, de andere de voorkeur zou hebben, om dat land of eenig deel er van te koopen. Een hoogst belangrijke bepaling was nog deze, dat een spoorweg van het Britsche gebied naar Beira op pl.m. 20° Z.Br. aan de oostkust zou worden aangelegd. De weg loopt over de Portugeesche bezitting en grootendeels door een gebied, waar wegens de tsetse het vervoer door ossenwagens niet kan plaats hebben, en is dus van groot belang voor de bezitting. Een gedeelte van den spoorweg is reeds gereed.

* * *

Het land in Rhodesia behoort tot het centrale hoogland van Zuid-Afrika en vormt, evenals in de Transvaal, een uitgestrekt grasland, hetwelk men als „veld" aanduidt. Het gras is hard en schiet tot 3 meter en hooger op. Dichte, tropische bosschen ontbreken. De boomen, die men er ziet, groeien ver uit elkander of in kleine groepen, en geven het land, als men het van een hoogte overziet, een parkachtig voorkomen. Wat klimaat en flora betreft, vindt men op dit hoogland eenige overeenkomst met Zuid-Europa. Op het hoogland is het klimaat niet ongezond; de

Portugeesche kustvlakte daarentegen heeft een ongezond klimaat. Het land is zeldzaam rijk aan wild gedierte. Leeuwen, hyena's, olifanten, wilde zwijnen, giraffen, luipaarden, rhinocerossen, buffels, koedoe's, met hun geweldige horens, een aantal soorten van Zuid-Afrikaansche antilopen (zoogenaamde bokken), zelfs wilde struisvogels bewonen het land. Ook nijlpaarden vindt men hier zeer talrijk. Dit rijke jachtgebied wordt sedert een kwart eeuw door tal van jagers bezocht, die het land in alle richtingen doorkruisen. Van dezen noemen wij Selous en Holub, die beiden belangrijke werken over het land schreven.

De kennis der ethnographie dezer landstreek laat nog veel te wenschen over. Een menigte van stammen, gedeeltelijk zelfstandig, gedeeltelijk in elkander versmolten, bewoont het land, en maakt het moeilijk, hiervan een overzicht te geven. Dr. Hendrik P. N. Muller zegt, dat hij na onderzoek tot de overtuiging gekomen is, dat in dit mengelmoes van allerlei stammen en namen klaarheid kan worden gebracht, door hen grosso modo in twee groote groepen te verdeelen, waarvan de eerste behoort tot het machtige *Zulu-volk* en de tweede het karakter draagt der *Bechuanen-volken*.

Tot de Zulu's behooren de *Matabili* of *Matabele*, die zich vooral om hun hoofdstad Buluwayo gevestigd hadden, en tot voor kort door Lobengula beheerscht werden. De andere volken vormen de *Abagaza's*, ook als *Watua's*, *Landin's* en *Umzila's* bekend, zij wonen ten noorden van Transvaal, in het landschap Bolene, dicht bij de zee, en maken het den Portugeezen dikwijls moeilijk.

Verder wonen tusschen Zambesi en Limpopo nog volken, als: de *Makalaka's*, *Barue's*, *Batonga's*, *Banyai's*, *Mashona's*, e. a., die niet met de voorgaande van één afkomst zijn en omtrent wier geschiedenis weinig bekend is. Sommige wonen hier zeker nog niet lang, andere reeds sedert oude tijden en vóór de Zulu's. Zij worden door de oudste Portugeesche geschiedschrijvers al beschreven en uit deze mededeelingen blijkt, dat hun gewoonten en karakter weinig van die der thans levende en aldaar wonende stammen verschillen.

* * *

Het land, dat wij thans bespreken, is reeds vóór den tijd der Europeanen bezocht geworden door vreemde volken. De Arabieren, die voor de 15e eeuw reeds een druk handelsverkeer hadden op de oostkust van Afrika, kwamen in dit land en drongen waarschijnlijk zelfs in het binnenland door. Dit valt af te leiden uit de talrijke, sterk uitkomende Arabische typen der bevolking, die over het land verspreid zijn, zelfs thans nog, nu er sedert lang geen Arabier meer te vinden is. Selous, Holub en onze landgenoot Muller vonden deze typen op verschillende plaatsen.

Raadselachtige overblijfselen van een vreemde bevolking, die gedurende de oudheid in dit gebied gevestigd was, zijn de ruïnen, welke men op onderscheidene plaatsen ontdekt heeft, en die als *Zimbabye* bekend zijn. De vermaardste en grootste ligt ten westen van Sofala, in de onmiddellijke nabijheid ten oosten van Victoria, doch men vindt ze ook in het stroomgebied der Limpopo, o. a. bij Tati en elders. De beste beschrijving dezer oude ruïnen is gegeven door Theodore Bent 1), die hier opgravingen en onderzoekingen deed. Ook Sir John Willoughby gaf hiervan een beknopte, doch zaakrijke beschrijving 2), eveneens op eigen onderzoek en opgravingen berustend. De laatste beschrijft de streek, waarin de voornaamste ruïne van Victoria voorkomt, als volgt:

„Zimbabye-kop, het voornaamste kenmerk van het landschap, is een rotsachtige kop van graniet, gelegen aan de zuidzijde van de vallei der Umshagashi-rivier, welke op een afstand van 4 mijlen daar langs vloeit. Hij steekt 350 voet boven de omliggende vlakte uit, is aan de zuid- en westzijde door ruïnen gekroond, en aan de noordzijde door de uitgestrekte Kafferstad Myabe. De voornaamste bouwval, een grooten, ovalen ringmuur vormend, is sinds zijn ontdekking de „tempel" genoemd, en ligt een halve mijl ten zuiden van Zimbabye-kop, en uit de overblijfselen van muren en ruïnen mag men veronderstellen, dat hij vroeger omsloten was en verbonden met

1) Th. Bent, The ruined Cities of Mashonaland, 1892.

2) J. C. Willoughby, A narrative of further Excavations at Zymbabye, 1893. Dit werk geeft een belangrijke aanvulling van Bent's geschrift.

den kop zelf. Een kleine vallei, bezaaid met bouwvallen, ligt tusschen Zimbabye-kop en den heuvel. waarop de tempel en talrijke bouwvallen van minder belang gevonden worden.

Het hoofdgebouw, de z. g. tempel, is een groot elliptisch gebouw, van binnen begroeid met boomen van 11—13 voet in omtrek, en met dicht struikgewas. De muur, die de ruimte omsluit, is gemiddeld 30 voet hoog, beneden ruim 15 en boven 10 voet breed, en nog zoo gaaf en ongeschonden, dat men er boven voor een gedeelte goed met een kar op kan rijden.

Het gebouw had drie ingangen: een ten westen van 4 voet breed, een ten noorden en een ten noordwesten, elk van 3 voet breed. Van binnen was het gebouw een doolhof van muren en kleinere vertrekken. Belangrijk was vooral een groote toren, rond en eenigszins spits toeloopend, nu nog 32 voet hoog, en daarnaast een kleine toren, beide blijkbaar geheel solide, zonder holte. Deze torens nu staan nabij den muur, tegen het zuiden, tegenover de noordelijke ingangen, en van den noordelijken ingang tot bij de torens is een tweede muur gebouwd, bijna even dik en even hoog als de buitenmuur, vormende een nauwe gang, waar op de meeste plaatsen slechts één man door kan.

Opmerkelijk zijn de rechtop staande steenen (niet van graniet, zooals de muur) van 4—6 voet lang, en 3 groote steenen, welke binnen het gebouw stonden, 15 voet lang.

De buitenmuur, evenals de binnenmuur, zijn gebouwd van granietsteenen, die zonder klei, droog op elkander gelegd zijn. Tusschen dit reuzengebouw en den versterkten kop, een afstand van 500 à 600 meter, ligt een lijn van bouwvallen op den weg, welke zich vrij ver in de oostelijke afhellingen uitstrekken, terwijl overblijfselen van muren blijkbaar aantoonen, dat beide vereenigd waren in één stad. Al deze muren zijn van graniet gebouwd, zonder cement; zij vormen geen rechte hoeken, maar zijn cirkelvormig gebogen.

De opgravingen, hier verricht, hebben talrijke voorwerpen leeren kennen, die de bouwers en de bewoners dezer ruïnen in gebruik moeten hebben gehad. Men vond er groote ijzeren spijkers, een ijzeren troffel, gedeelten van koperen en ijzeren hals- en armbanden, monsters goudkwarts, stukken van smeltkroezen met goud er aan, artikelen van aardewerk met afbeeldingen, aarden potten met het eigenaardig merkteeken Zimbabye er op, geschilderde glazen, speelborden op leisteen, talrijke steenen phalli of mannelijke geslachtsdeelen, steenen vogels, enz. Zelfs meent men, dat de toren in den grooten tempel een voorstelling in het groot was van den phallus, terwijl vele zeer kleine misschien als amuletten of versierselen dienden, evenals de kleinere vogels. Bent wijst bij het vermelden van deze bijzonderheden op de toespeling van Lucianus, dat de Grieken *phalli* droegen als amuletten. Verder zegt Bent, dat de kleine phalli met anatomische zekerheid waren voorgesteld en bewijs gaven, dat de besnijdenis in gebruik was bij het volk, dat dezen tempel bouwde.

Deze ruïnen zijn afkomstig van een volk, dat op dit oogenblik niet meer in deze streken gevonden wordt. Neger-bouwstukken zijn het niet; ook de opgegraven voorwerpen zijn niet van Negers afkomstig.

Welk volk heeft hier deze grootsche bouwwerken gewrocht, den phallusdienst gedreven en de goudmijnen geëxploiteerd, zooals uit de oude mijnwerken blijkt?

Deze vraag is nog niet beslist beantwoord. Men heeft hier het geheimzinnige Ophir gezocht, waar het goud voor Salomo's tempelbouw gehaald werd; men heeft er de woonplaats der Koningin van Saba geplaatst, en haar als de bouwster der tempels, enz. aangezien. Doch de bewijzen daarvoor zijn meer hypothetisch dan gegrond.

Dit is zeker, dat de genoemde gebouwen van zeer ouden tijd dagteekenen, en dat ook in de middeleeuwen op de kaarten, die Ptolomaeus navolgden, reeds aanduidingen geteekend werden, die hierop schijnen te wijzen. De overblijfselen van den phallusdienst wijzen ongetwijfeld op de cultuurspheer der oostelijke landen aan de Middellandsche Zee of van Zuid-Azië.

In den Homerischen tijd werden door de Grieken de groote Dionysiën in Maart gevierd. Dit feest was voor de bewoners van de stad Athene het schitterende en vroolijke lentefeest, waarbij Dionysius, de bevrijder van de nooden van den winter, in optochten verheerlijkt werd. Jubelende dithyramben (lofzangen op Bacchus of later

op andere goden) werden door de koren aangeheven; jonkvrouwen met korven vol bloemen en jonge vruchten, en burgers en metoiken met wijnranken versierd, trokken onder muziek en zang naar het heiligdom, het houten beeld van den God met den phallus, het uit rood leder gevormde mannelijke lid, voorop. Het zinnebeeld van de teeltkracht in de natuur werd in statige omgangen rondgedragen. Ook in Indië was de dienst der lingam of phallus bekend, doch bij de Afrikaansche volken is dit niet het geval.

Dr. H. Schlichter 1) leerde bij zijn onderzoekingen der ruïnen van Zimbabye op de muren eenige bandvormige ornamenten kennen, welke vooral op die plaatsen gevonden werden, waar de gelegenheid tot waarneming der zon het gunstigst is. Hun aanvang en einde vallen samen met de punten van opgang en ondergang der zon bij de aequinoctiën en solstitiën. Bij de groote elliptische ruïne is dit vooral aan te wijzen. En boven op den muur vindt men steenen geplaatst, welke tot bepaling van den aanvang der onderafdeelingen van het jaar dienen kunnen.

Deze muur diende aldus mede tot een grooten zonnewijzer, zooals die bij Chineezen, Babyloniërs en Egyptenaren gebruikt werden. Dat dit bouwwerk aan een dezer volken moet worden toegeschreven, mag hieruit nog niet worden afgeleid. Doch zeer zeker is het te danken aan een bevolking, die in de sterrenkunde reeds belangrijke vorderingen gemaakt had.

Beslist is nog niet uitgemaakt, van welk volk, Phoeniciërs, Arabieren vóór den Mohammedaanschen tijd of Egyptenaren, deze ruïnen afkomstig zijn. In elk geval kan men als zeker aannemen, dat hier een ontwikkeld volk gewoond heeft in een groote stad, en dat de bewerking van goud hier van groote beteekenis was. Of hier misschien een kolonie van goudgravers gedurende langen tijd gevestigd geweest is, die later bij het verminderen van het handelsverkeer op deze kust is verdwenen?

De eerste Europeanen, die in dit gebied doordrongen, waren de Portugeezen. Van de oostkust ondernamen zij in de 17e eeuw talrijke tochten naar het binnenland, om daar zelf het goud te verkrijgen, dat zij van de Arabische handelaars aan de oostkust hadden leeren kennen. Door de Arabieren werden verscheidene forten en factorijen in het binnenland aangelegd, en in 1629 stond de Keizer of Monomotapo een groot deel van zijn gebied tusschen de Zambesi en de Limpopo af aan Portugal.

Portugal's macht verminderde evenwel, en de Portugeezen trokken zich in het laatst der 17e eeuw langzamerhand steeds meer en meer uit het binnenland terug, om zich enkel tot de kuststreek te bepalen. En al schijnen hier in de 18e eeuw nog enkele goudmijnen door de Portugeezen te zijn bewerkt, toch verlieten dezen weldra het binnenland geheel en al, zoodat het aan de inboorlingen was overgelaten tot onzen tijd.

De vestiging der Boeren in de Transvaal gaf aanleiding, dat enkele trekkers de Limpopo overstaken en zich hier vestigden. Dit was echter van geen grooten invloed, en een latere trek, dien de Boeren in 1895 naar Mashonaland hadden voorgenomen, is verijdeld.

* * *

Het is nog moeilijk, of liever onmogelijk, zich van de toestanden in Rhodesia een juiste voorstelling te maken. Wel spant de Compagnie zich in, om Rhodesia voor den handel te openen en meer door Europeanen te bevolken, doch snel gaat deze ontwikkeling nog niet. De spoorweg-verbinding van de Kaapkolonie met Buluwayo is in 1897 tot stand gekomen.

De goudmijnen voldoen nog niet aan de verwachting. Behalve goud, vindt men er zilver, koper, tin, aluminium en lood, alsmede steenkool. Doch het ligt nog in de verre toekomst, dezen rijkdom van den bodem te ontginnen en naar de juiste waarde te leeren schatten.

De vruchtbare weiden uit Rhodesia heeft de Compagnie zich toegeëigend, en deze gronden worden aan particulieren overgedaan. De prijs bedraagt 1 shilling en sixpence per morgen, benevens een jaarlijksche erfpacht van £ 3 per 1500 morgen en 4 shillings voor elke 100 morgen meer. Metalen en edele gesteenten, enz., blijven het eigendom der Compagnie. Vooral Kapenaars hebben reeds gronden in dit gebied

1) Peterm. Mitt., 1892

verworven, doch nog betrekkelijk weinige der opgemeten en ingeschreven gronden zijn werkelijk door Blanken bezet. De Blanke bevolking zal niet veel meer dan 6000 zielen bedragen.

Het kapitaal der Compagnie, aangevangen met 1 millioen pond sterling, bedroeg in 1893 reeds 2 millioen en was in November 1896 tot 3,5 millioen pond gestegen.

* * *

Het Britsche gebied breidt zich in het hart van Afrika naar het noorden uit over de Zambesi tot aan het zuidelijk uiteinde van het Tanganjika-meer, en wordt hier in het oosten door het Nyassameer en in het westen door den Kongo-staat en Portugeesch West-Afrika begrensd. Wij zullen dit, als bij het besprokene aansluitend, hier thans behandelen.

Portugal, dat hier de west- en de oostkust van Afrika bezat, heeft al zeer weinig gedaan, om kennis te verkrijgen van het binnenland. Bovenal door Engelschen steun drongen onderscheidene reizigers hierin door. Livingstone is de klassieke reiziger in het Zambesi-gebied; van 1858—1864 doorreisde hij het land langs de Shire-rivier; hij bevoer deze rivier en leerde het Nyassameer kennen.

De ontdekkingen van Livingstone en anderen deed den Britschen zendingsijver de aandacht op dit land vestigen. Er werd een Maatschappij opgericht, de „African Lakes Company", gedeeltelijk met zendings-, gedeeltelijk met commerciëele doeleinden. Het prospectus zeide, dat de Maatschappij werd opgericht met het doel, den handel in de meren-landstreken te ontwikkelen, in alle opzichten de bronnen van welvaart in dit land te openen, en daarmede den arbeid der Engelsche en Schotsche „Missionary Societies" te vereenigen.

Het was een Britsche Maatschappij, arbeidende in het land, dat Portugal tot het zijne rekende. Dit moest wel aanleiding geven tot conflicten. Portugal was ontevreden over de uitbreiding van Britschen invloed; de Engelsche Compagnie klaagde over gemis aan bescherming door Portugal en eindelijk protesteerde de Engelsche regeering tegen de beweerde rechten van Portugal. Een omvangrijke correspondentie volgde tusschen de regeeringen 1), en Engeland maakte gebruik van het recht van den sterkste, toen het in September 1889 verdragen met inlandsche hoofden sloot, geheel buiten Portugal om. Eerst het verdrag van 1891 met Portugal heeft deze quaestie opgelost, waarbij het gebied van Engeland's invloed tot bovengenoemde grenzen werd uitgebreid.

Het gebied ten noorden der Zambesi werd sedert 1891 gedeeltelijk tot het gebied der Chartered South-Africa Company gebracht. De landstreken ten westen en ten zuiden van het Nyassa-meer worden echter als een rechtstreeksch Protectoraat der Britsche kroon beschouwd (Central-Africa Protectorate [British]).

Het eerste gedeelte, officiëel *Britsch Centraal-Afrika* geheeten, heeft ongeveer 500,000 vierk. Eng. mijlen oppervlakte met pl.m. 4 millioen inboorlingen en pl.m. 350 Europeanen. Het *Nyassaland (Central-Africa Protectorate)* telde in 1895 ongeveer 845,000 inboorlingen, 260 Indiërs en 290 Europeanen als bewoners. Ook Arabieren komen in deze streken nog voor.

Van deze gedeelten heeft het Nyassaland de meeste waarde, vooral het land aan de Shire. Het klimaat, hoewel niet gezond voor Europeanen, is hier toch beter dan elders in Centraal-Afrika. Het land wordt door wegen doorsneden, en verschillende cultures schijnen er goed te gelukken.

1) Wie deze geschiedenis nauwkeurig wenscht te leeren kennen, raadplege Blauwboek (C.—5904) 1890, inhoudende „Correspondence respecting the action of Portugal in Mashonaland and in the districts of the Shire and Lake Nyassa", in Februari 1890 aan het Britsche Parlement overgelegd. Niet minder dan 303 stukken en brieven komen hierin voor.

HOOFDSTUK IX.

DE ONAFHANKELIJKE BOEREN-REPUBLIEKEN.

I. De Oranje-Vrijstaat.

Het land tusschen de Oranjerivier in het zuiden en de Vaalrivier in het noorden en westen heet de Oranje-Vrijstaat. De bodem maakt deel uit van de hoogvlakte van Zuid-Afrika en loopt aan de oostelijke grens op tot de keten van de Drakensbergen. Het grootste gedeelte des lands bestaat uit een zacht golvende hoogvlakte, zonder aanzienlijke verheffingen. In het zuiden wordt de vlakte hier en daar nog door groepjes spitse bergen, kopjes geheeten, afgebroken, doch in het oosten rijst het land op tot de keten der Drakensbergen en andere randgebergten.

De vlakte is bijna geheel boomloos; alleen langs de rivieren en spruiten (kleine rivieren) vindt men boomen, die van verre deze wateren aanwijzen. De grond is grootendeels begroeid met een zoete grassoort, hier en daar, vooral in het zuiden, door boschjes of heideplanten afgebroken. Het land is daardoor uitstekend geschikt voor de veeteelt; in het meer bergachtige oosten echter, waar de regen overvloediger is, kan ook de landbouw met voordeel uitgeoefend worden. De veeteelt in den Vrijstaat is, dan ook zeer omvangrijk; men vindt er Boeren, die eenige duizenden stuks vee bezitten; 400 paarden zijn niet zelden het eigendom van één Boer.

In dit land, met een gezond klimaat, vestigde zich een gedeelte der Boeren bij den Grooten Trek en reeds vroeger. De uitgestrekte weiden waren voor de Boeren, bijna uitsluitend veehouders, uitstekend geschikt. Wel werden zij nog korten tijd aan het Engelsche gezag onderworpen, doch in 1854 werd de onafhankelijkheid erkend en zoo ontstond de zelfstandige Boeren-republiek: de Oranje-Vrijstaat.

Toch was het lot van den jeugdigen staat nog geenszins rooskleurig. „Men zal in de geschiedenis der wereld tevergeefs een voorbeeld zoeken van een bevolking in een minder benijdenswaardigen toestand dan de burgers van het land tusschen de Oranje- en Vaalrivier, toen zij door Groot-Britannië aan hun lot werden overgelaten," zegt Theal. Zij waren niet talrijk, leefden verspreid over een groote vlakte, en naast hen, in een bergland, gelijk een sterk kasteel, was de vijandige stam der Basuto's, ten volle gewapend, onder het bekwaamste opperhoofd in Zuid-Afrika, juichende over de overwinning, onlangs op een Britsch leger behaald, en hen in getal verreweg overtreffend. Men meent ook, dat de toegevendheid der Britsche politiek, om de zelfstandigheid dezer Boeren te erkennen, hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan den wensch der Engelschen, om een macht te vormen tegen de Basuto's.

In dit land, dat geheel bewoonbaar gemaakt moest worden, hebben de Boeren de moeilijke omstandigheden te boven weten te komen, en een bloeienden, rustigen staat gesticht.

De grondwet van den nieuwen staat werd in 1854 door den Volksraad vastgesteld en was in hoofdzaak de navolging van die der Noord-Amerikaansche Unie, voor zoover die toepasselijk was. In 1866 en 1879 werd de grondwet nog herzien, doch de hoofdbeginselen bleven dezelfde.

De Oranje-Vrijstaat is een Republiek, met een President aan het hoofd. De President wordt voor een tijdperk van vijf jaren door de burgers gekozen. Hij wordt bijgestaan door den Uitvoerenden Raad. De hoogste autoriteit in het land is de Volksraad, bestaande uit 56 leden, voor vier jaren gekozen. Alle Europeesche

mannen, die meerderjarig zijn, zijn kiezers, en ook alle Europeesche mannelijke immigranten, die burgers geworden zijn en onbezwaard goed bezitten ter waarde van £ 150 of die huurders zijn van een vast goed tegen £ 56 per jaar. Ook zij, die een vast jaarlijksch inkomen hebben van £ 200 of die drie jaren lang in den Staat gewoond

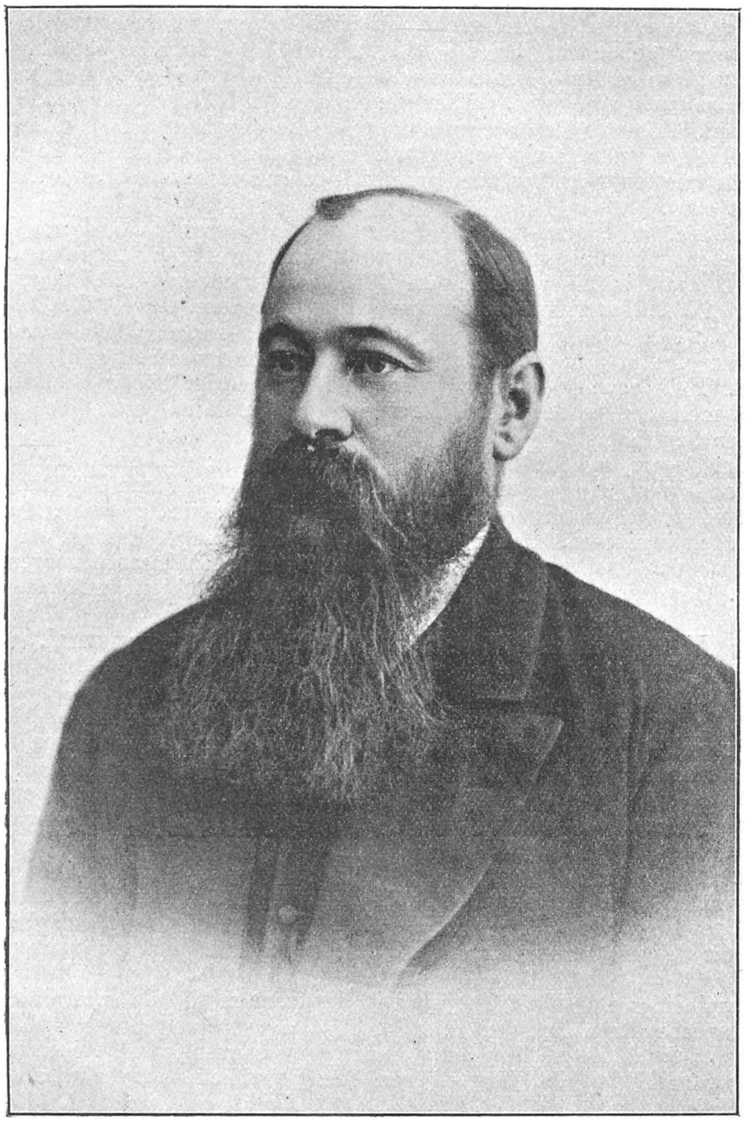

DE HEER STEIJN, PRESIDENT VAN DEN ORANJE-VRIJSTAAT.

hebben en roerend goed bezitten ter waarde van £ 300 zijn kiezers. Mannen, van kleurlingen afkomstig, kunnen het kiesrecht verkrijgen door een afzonderlijk besluit van den volksraad. Dit beginsel is echter heerschend, dat het Gouvernement de beschaafde inwoners des lands moet vertegenwoordigen.

De heerschende bevolking in den Vrijstaat vormen de Boeren, die de Nederlandsche

taal spreken en in rechtspraak en gewoonten nog veel Hollandsch hebben. In aantal hebben zij de minderheid. Men telt er ongeveer 82,000 Blanken en 140,000 kleurlingen, die over het land verstrooid wonen, doch meest in de oostelijke deelen. Hiervan maken de Korana's (zie pag. 60 en 79), Barolong's en Basuto's het grootste gedeelte uit. Meest wonen dezen in afzonderlijke locaties, doch afzonderlijke personen vindt men in de steden en dorpen. In de steden mogen zij niet op de verhoogde voetpaden en trottoirs, die zelden geplaveid zijn, loopen. Hieraan wordt echter niet streng de hand gehouden. Stipt gehandhaafd wordt echter de bepaling te Bloemfontein, dat geen Kaffer des avonds na 9 uur bij den weg gevonden mag worden, zonder vrijpas van zijn baas. Vóór de Boeren zich hier vestigden, zwierven er Bosjesmannen, Korana's en Bechuanen rond, die den bodem in bezit namen, waar zij verblijf hielden en machtig genoeg waren, om dien te behouden. Toen de Boeren zich hier nederzetten, was het land grootendeels onbewoond, zoodat de inbezitneming gemakkelijk ging.

De Republiek, afgesloten van de zee en zonder bevaarbare rivieren, is daardoor niet voor de ontwikkeling van een aanzienlijk handelsverkeer aangewezen. De hoofdbron van bestaan is de veeteelt. In 1890 vond men er 248,800 paarden, 19,782 muildieren, 276,000 transport-ossen en 619,000 andere ossen, 703,300 Kaapsche schapen en 5,916.000 merino-schapen, 627,000 angora-geiten, 230,500 andere geiten, 34,700 varkens, 1,460 struisvogels. De produkten der veeteelt zijn hoofdzaak voor den handel. Melk geven de koeien in Zuid-Afrika weinig; bij de Bechuanen in den Vrijstaat is melk een hoofdvoedsel. De tarwebouw in de zuidoostelijke gedeelten des lands is zeer toegenomen.

De bodem levert als kostbaarste delfstof diamanten; de beste diamant-gewesten in Griqualand-West zijn echter na de ontdekking spoedig aan Engeland gekomen. De nijverheid staat er nog op lagen trap, zoodat de artikelen van industrie meest moeten worden ingevoerd. Het onderwijs is een zaak van staatszorg; een permanent fonds is voor dat doel aangewezen. De burgers van den Staat behooren meest tot de Nederd. Gereformeerde Kerk, die door den Staat met bijdragen gesteund wordt.

II. De Zuid-Afrikaansche Republiek of Transvaal.

De Zuid-Afrikaansche Republiek omvat het land, dat, van het zuiden af gerekend, over de Vaal-rivier ligt. Toen de Boeren na den Grooten Trek ook in Natal en den Vrijstaat door het Engelsch gezag achtervolgd werden, trokken velen hunner nog verder het binnenland in en richtten hier de Zuid-Afrikaansche Republiek op. In 1852 werd de onafhankelijkheid der Boeren over de Vaalrivier door Engeland erkend, en na eenigen tijd van verdeeldheid, een gevolg van den zelfstandigheidszin der Boeren, kwamen zij in 1857 tot een eenheid en werd de Grondwet der Republiek vastgesteld. Nog een korten tijd, van April 1877 tot Augustus 1881, kwam de Republiek weder onder Engeland, doch de Boeren wisten daarna hun zelfstandigheid met roem te herwinnen. Die onafhankelijkheids-oorlog vormt een der schoonste bladzijden uit de geschiedenis der Boeren; het is een heldendrama, afgespeeld in den nieuwen tijd.

Na den vrijheidsoorlog bleef Engeland in den eersten tijd de suzereiniteit over de Zuid-Afrikaansche Republiek behouden, doch deze werd opgeheven bij de conventie van 27 Februari 1884, te Londen. Door deze conventie en de supplementaire conventie van 1888 werden de grenzen der Republiek met Engeland vastgesteld (voor den Vrijstaat reeds in 1869).

Bij de conventie van 1884 bleef *Zwaziland*, in het oosten aan drie zijden door de Republiek ingesloten, nog als onafhankelijk gebied aan de Zwazi's, eens een oorlogzuchtigen Kafferstam, overgelaten. Engeland was bevriend met de Zwazi's, die de Engelschen bijstonden in den Zulu-oorlog, doch de Boeren uit Transvaal bezaten hier vele weiderechten en het recht, om een spoorweg door hun land naar zee aan te leggen. Toch bleef er een dubbelzinnige toestand bestaan, waarbij Britsche en Transvaalsche invloeden op Zwaziland werden uitgeoefend. Na vele onderhandelingen werden de Engelsche rechten aan de Zuid-Afrikaansche Republiek overgedaan in 1894, en in 1895, toen generaal Joubert in Zwaziland verscheen en bij proclamatie van den Staats-

president de regeering door de Republiek werd aanvaard, was er geen tegenstand meer. Sedert behoort Zwaziland, met 1,000 Blanken en pl.m. 40,000 inboorlingen, tot de Zuid-Afrikaaansche Republiek.

* * *

De Zuid-Afrikaansche Republiek ligt tusschen 22° en 28° Z.Br., dus in de subtropische luchtstreek. Zij is afgescheiden van de zee door een kuststreek, die aan

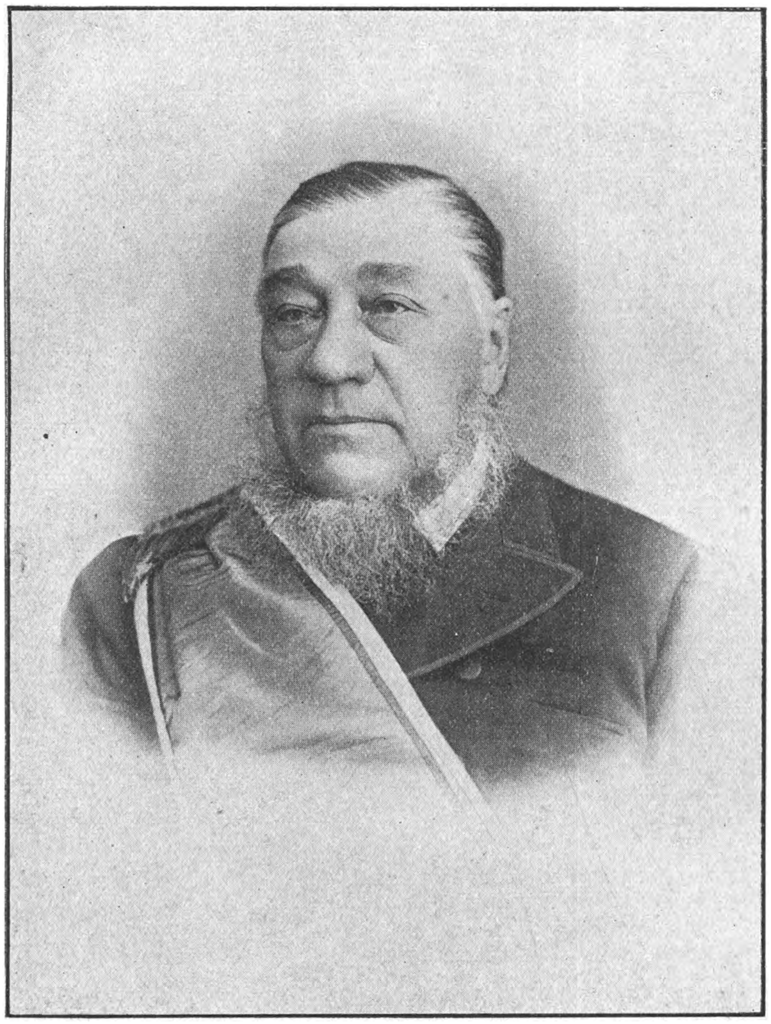

S. J. P. KRUGER, PRESIDENT DER TRANSVAALSCHE REPUBLIEK.

Engeland en Portugal behoort, en ligt dus geheel op het hoogland. In het oostelijk gedeelte strekt zij zich nog over het randgebergte uit; een deel der afhelling van het randgebergte behoort tot de Republiek.

Zoo vertoont het oosten der Republiek een rijke afwisseling van hoog en laag. Doch overigens vormt de hoogvlakte in de Republiek een golvend heuvelland, door eenige lagere bergrijen doorsneden.

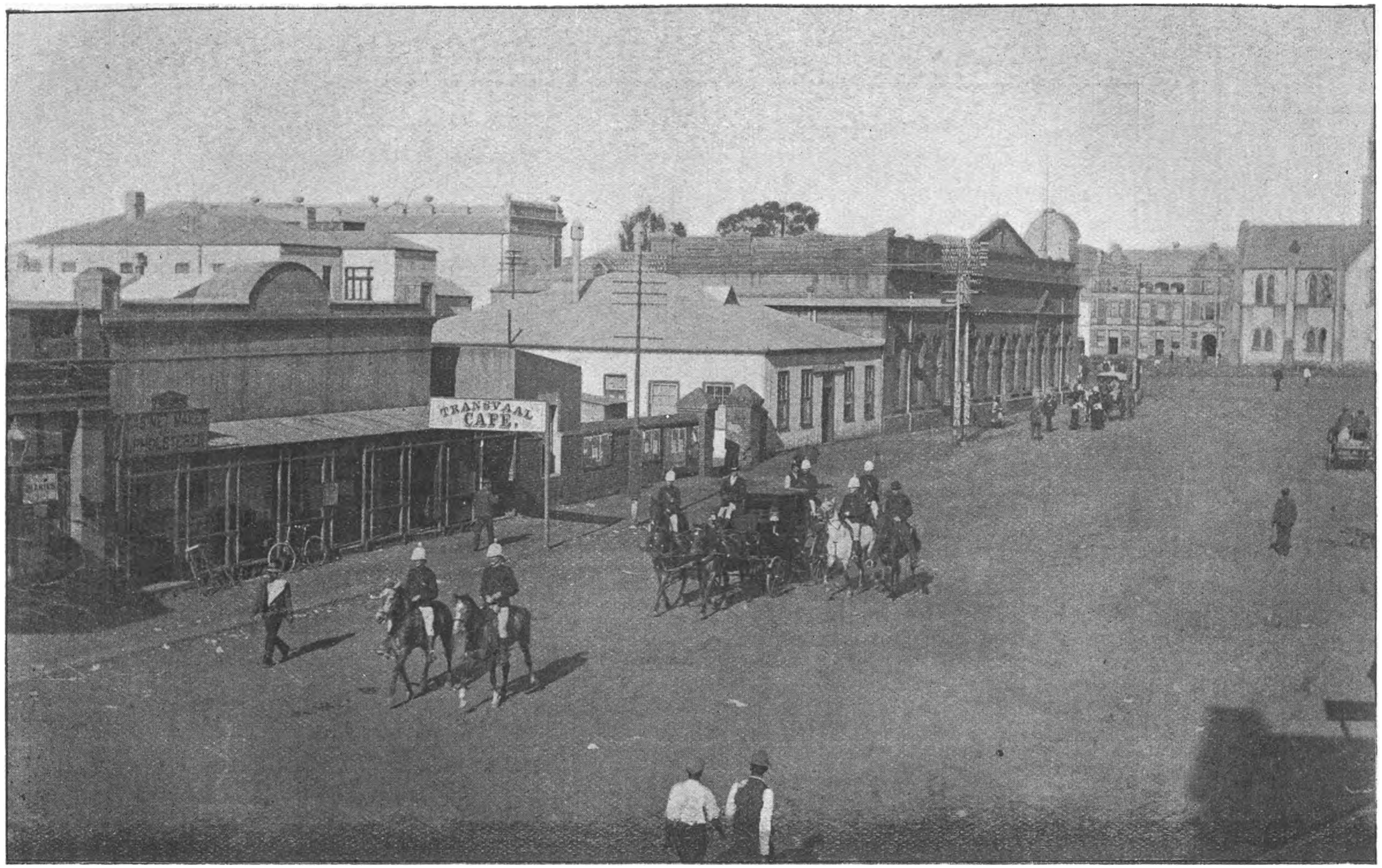

PRESIDENT KRUGER MET ESCORTE.

Het hoogland der Republiek heet in het zuidelijk gedeelte het *Hoogeveld*, in het noorden het *Boschveld*, terwijl het laatste meer dan de helft der Republiek inneemt. Het Hoogeveld is een voortzetting van het landschap in den Oranje-Vrijstaat: een golvende hoogvlakte, grootendeels met gras begroeid, met bijna geen boomgroei. Het Boschveld ligt lager en heeft hierdoor, alsmede door een ligging dichter bij den aequator, een zachter klimaat en weelderiger plantengroei. Toch vindt men hier bijna geen hooge wouden, zooals de naam zou doen vermoeden; de bodem is er bedekt met boschjes van acacia's en andere struiken.

De Republiek is een land, dat hoofdzakelijk voor de veeteelt geschikt is; de landbouw neemt er tot nog toe slechts een onbeduidende plaats in. De ontdekking

DE BOEREN MET HUN TENTEN IN HET BOSCHVELD GELEGERD.

der goudaderen heeft echter een geheelen ommekeer in de toestanden teweeggebracht. Van een Boeren-Republiek met rustige veehouders is de Transvaal een land van goudzoekers geworden, waar speculanten en avonturiers van alle natiën hun fortuin beproeven. Gelukkig houden dezen zich slechts op enkele plaatsen op, voornamelijk te Johannesburg, zoodat het eigenlijke Boerenleven op het land nog bewaard blijft.

De echte Boeren zijn hoofdzakelijk veehouders gebleven; landbouw en tuinbouw worden alleen op beperkte schaal uitgeoefend, grootendeels nog voor eigen gebruik. In de runderen ligt bovenal de rijkdom der Boeren; des winters trekken velen met hun vee naar het lagere en warmere Boschveld in het noorden of naar Zwaziland, waar zij tijdelijk hun tenten opslaan. Verder houdt men er paarden, schapen, geiten, enz.

Toch zijn melkerij en boterbereiding nog van weinig beteekenis. Gewoonlijk laten de Boeren echter zooveel koeien melken, als tot melkgebruik en boterbereiding voor eigen behoefte noodig is. Deze koeien worden des avonds in de kraal gedreven, de overige blijven des nachts in het veld. De jonge kalveren zuigen doorgaans vrij aan de moeder.

Deze toestand verandert thans, vooral in die districten, waar de steden snel in omvang toenemen. Maar toch is de boter er slecht en zal er veredeling van het vee moeten plaats hebben, om aan de eischen te kunnen voldoen. In den winter, als het vee meest naar het Boschveld is, heeft men op het Hoogeveld weinig melk, en wordt er veel gecondenseerde melk ingevoerd. Dit trekken met het vee is een gevolg hiervan, dat men geen wintervoeder heeft, om de runderen op stal te houden.

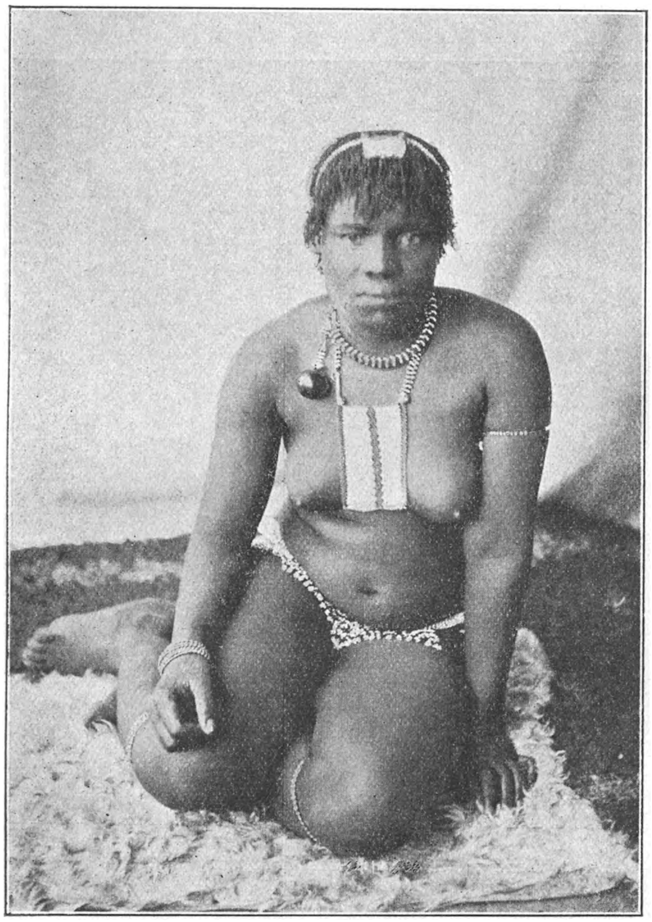

JONGE, ONBESCHAAFDE KAFFERIN UIT TRANSVAAL.

Hoewel de veeteelt, evenals in den Vrijstaat, (zie pag. 130) de hoofdbron van bestaan is voor de Boeren in Transvaal, leent de bodem zich op vele plaatsen ook goed tot den landbouw. Deze neemt nabij de steden wel toe, maar heeft nog niet die ontwikkeling bereikt, welke men er van kan verwachten.

Een geheele omkeering in den economischen toestand is ontstaan door de ontdekking der goudvelden. Daardoor heeft de Republiek aanzienlijke inkomsten verworven; verbeterde wegen konden worden aangelegd; er verrezen aanzienlijke rijksgebouwen en vele Boeren konden hun plaatsen tegen hooge prijzen te gelde maken. Daardoor werd ook door een talrijke niet-Boerenbevolking voortdurend een groote hoeveelheid dagelijksche levensmiddelen gevraagd, en zoo ontstond er een levendige handel. De tuinbouw en landbouw werden ontwikkeld, en de oprichting van onderscheidene fabrieken, niet zelden begunstigd door Staatsconcessies, volgde. Toch zal de industrie nog in langen tijd niet kunnen voldoen aan de behoeften. De Transvaal is een staat in ontwikkeling, nog wordende, wat hij moet zijn.

Een der belangrijkste vraagpunten van economischen aard is het „arbeidersvraagstuk". De arbeidskrachten moeten hoofdzakelijk van de naturellen verkregen worden en de toeloop van deze werklieden, hun standvastigheid om te werken, hangen van vele omstandigheden af. Daarenboven ziet men de Kaffer-werklieden op het

alleronverwachtst verdwijnen en wegloopen. Hongersnood in hun land drijft hen niet zelden tot den arbeid, dien zij uit vrijen wil niet wenschen. Ook is het misbruik van sterken drank onder de naturellen-arbeiders niet zelden groot, zoodat op 1 Januari 1897 een drankwet daarvoor in werking is getreden, waarbij ingevolge de wenschen van de mijnindustrie, de drankwet een bepaling bevat, „dat het verleenen van licenties tot verkoop van eenige soorten van sterke dranken, op eenigen grond uitgegeven als mijnpacht, claim, bewaarplaats, machinerieën-standplaats, of waterrecht, of op standplaatsen gelegen op eenige der genoemde gronden of op gronden uitgehouden volgens artikel 55 der grondwet (wet no. 19 van 1895), of in eenigen compound, geheel verboden is." Bovendien zal niemand aan eenigen kleurling wijn, sterke- of moutdranken mogen verkoopen.

CHRISTELIJKE KAFFERIN UIT TRANSVAAL.

Bij de behoefte aan persoonlijke arbeidskracht in de Zuid-Afrikaansche Republiek is het vraagstuk der landverhuizing van groote beteekenis. Evenwel zijn er in een land als dit, waar de toestanden snel afwisselen, waar plotseling behoefte aan werklieden ontstaat, om door een even snel opvolgenden stilstand van zaken en werkeloosheid te worden opgevolgd, altijd groote bezwaren aan landverhuizing uit Europa verbonden. Daarenboven maakt de hooge prijs der woningen en de duurte der levensmiddelen het overkomen van een familie, die onbemiddeld is, zeer bezwaarlijk. Dit neemt niet weg, dat vele landverhuizers zich hier een goede toekomst hebben weten te openen, en dat er zich ook voortdurend nog personen of familiën vestigen, vooral in Johannesburg en omstreken, en verder te Pretoria, enz. Volgens opgaven, die wel niet geheel juist zijn, doch bij benadering den toestand aangeven, zou in 1896 de bevolking der Republiek met ongeveer 17,000 personen van elders vermeerderd zijn.

* * *

De Zuid-Afrikaansche Republiek is gevormd in het land, waar de Boeren Moselekatse verdreven hadden. De 15 à 16,000 Boeren, die dit land in bezit namen, kozen de beste plaatsen uit, en aanvankelijk achtte niemand het der moeite waard, zich op de groote vlakten van het westen neer te zetten. Eerst langzaam verbreidde zich

ook hier de Blanke bevolking. Het door Moselekatse verwoeste land was in een treurigen toestand, toen de Boeren het aanvaardden. Er waren ongezonde, koortsverwekkende streken; gedeelten des lands, waar de tsetse het houden van runderen onmogelijk maakte. Doch met het droger leggen der gronden verdween de koorts al meer en meer in de bewoonde streken, en met het uitroeien van het groote wild werd ook de tsetse verdreven.

De inboorlingen in het noorden en westen van de tegenwoordige Transvaal waren bij de komst der Boeren zoo goed als uitgeroeid door de horden der Mantati's, der Matabelen e. a. Slechts eenige jammerlijk vervallen stammen woonden nog in de moeielijk toegankelijke streken langs de Kalahari. Het grootste gedeelte des lands ten zuiden van 22° Z.Br. was letterlijk ontvolkt door de rooftochten van Moselekatse.

De komst der Blanken gaf den inboorlingen weder rust. De Boeren waren bezitters van het land, en in de grensgewesten nam de inboorlingen-bevolking weder toe. Volgens de oude gewoonte der kolonisten werd hun toegestaan, door hun eigen kapiteins geregeerd te worden in alle zaken, die het heerschende ras niet betroffen. Want de Boeren volgden steeds de politiek, dat de inboorlingen niet met de Blanken gelijk gesteld mochten worden. Zij werden geen slaven, doch evenmin verkregen zij politieke rechten. In die politiek ligt de kracht der Boeren tegenover de naturellen. De inboorlingen werden tot een belasting in arbeid genoodzaakt en daardoor tot geregelden arbeid gedwongen, waartoe zij uit vrije beweging niet kwamen.

Aldus namen de naturellen spoedig weder in aantal toe. De stammen werden weder machtig en verlangden in de grensgewesten niet zelden naar onafhankelijkheid, vooral in tijden, dat onderlinge twisten het geregeld bestuur der Republiek verzwakten. Er ontstonden dan niet zelden rustverstoringen, waarbij de Boeren moeite hadden, om hun gezag te handhaven. Die toestanden werden door het Britsche gezag met vreugde aangezien, en de zendelingen briefden ze in versterkte kleuren over. Hierin toch zou een reden gevonden kunnen worden, die een tusschenkomst van Engeland scheen te wettigen.

Wij willen die geschiedenis niet beschrijven, doch enkel het resultaat vermelden, dat de Republiek dit alles is te boven gekomen. Zij heeft haar gezag gehandhaafd, haar aanzien verhoogd en bekleedt een eervolle plaats in de rij der Staten.

De bevolking der Republiek bestaat, volgens den Staats-almanak voor de Zuid-Afrikaansche Republiek van 1897, uit 245,400 Blanken tegen 622,500 kleurlingen. De laatsten wonen over de geheele Republiek verbreid, doch het meest in de noordelijke gewesten, als Zoutpansberg en Waterberg. Alleen staande Kafferhutten, die in Natal veelvuldig voorkomen, vindt men in Transvaal weinig; de inboorlingen worden door de Boeren gedwongen, in hun kralen samen te wonen.

Het Britsche stelsel, om het individueele landbezit bij de naturellen aan te moedigen, is in strijd met de beginselen der Boeren. De Boeren wenschen wel de Kaffers als arbeiders op hun plaatsen, behandelen hen dan goed, maken bruikbare dienstbaren van hen, doch willen hen niet hooger stellen. Daardoor kunnen de Boeren de onrustige Kaffers het best onderworpen houden.

Volgens den census van 1890, die evenwel geenszins nauwkeurig was, waren van het totaal aantal Blanken in Transvaal in het land geboren, bijna 50 pCt., in de Kaapkolonie geboren 24½ pCt., in den Vrijstaat 9½ pCt., en in andere landen pl.m. 12 pCt. Bij genoemde telling bevonden zich in de Republiek 8,980 Britten, 1,943 Duitschers en 1,420 Nederlanders. Wij deelen deze cijfers mede, hoewel geenszins absoluut betrouwbaar, om eenigszins een denkbeeld van het internationale leven in dit land te geven.

Het meest is Johannesburg een stad van uitlanders, waar alle volken, natiën en rassen vertegenwoordigd zijn. De volgende cijfers stellen dit duidelijk in het licht.

Op 15 Juli 1896 is door het Gezondheids-Comité te Johannesburg een volkstelling gehouden en geconstateerd, dat deze bevolking bestond uit 102,078 zielen, waarvan 50,907 Blanke personen. Het aantal Blanke mannen was 32,387 en dat der Blanke vrouwen 18,520. Daarvan waren geboren: in Afrika 24,500, in Europa 24,489, in Australië 992, in Amerika 754, in Azië 143, op zee 29, te zamen 50,907; terwijl van de 24,489 Europeanen waren geboren in:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Groot-Britannië en Ierland . .	11,947	4318	16,265
Rusland	2,899	436	3,335
Duitschland	1,576	686	2,262
Nederland	575	244	819
Frankrijk	226	176	402
Zweden en Noorwegen	256	55	311
Italië	180	26	206
Zwitserland	100	39	139
andere landen van Europa. . .	602	148	750
Totaal in Europa . . .	18,361	6128	24,489

Uit deze cijfers blijkt, dat de Europeanen te Johannesburg voor bijna tweederden uit het Vereenigd Koninkrijk afkomstig zijn. Neemt men daarbij in aanmerking, dat de 992 Australiërs, 754 Amerikanen en een gedeelte der 15,162 Kaap-kolonisten en 1734 personen uit Natal zich uitsluitend of bij voorkeur van de Engelsche taal bedienen, dan wordt het begrijpelijk, dat te Johannesburg het Engelsch meer dan eenige andere taal wordt gehoord.

* * *

Het bestuur van den Staat wordt geleid door den President, die voor den tijd van vijf jaren gekozen wordt. De bekwame staatsman S. J. Paul Kruger, een geboren Boer, die deel uitmaakte van den Grooten Trek, heeft sedert de herstelling der onafhankelijkheid dat ambt met grooten takt en waardigheid bekleed. Een Uitvoerende Raad staat den President bij. Voor militaire doeleinden wordt elke vijf jaren een Kommandant-Generaal door de burgers gekozen.

De wetgevende macht berust bij twee kamers, elk uit 27 leden bestaande en voor den tijd van 4 jaren gekozen. De eerste Volksraad is de belangrijkste van de twee. De leden worden gekozen door burgers van Europeesche afkomst, in de Republiek geboren of genaturaliseerd na een langen proeftijd. De tweede Volksraad heeft weinig macht; hij dient hoofdzakelijk als adviseerend lichaam in zaken betreffende de mijnindustrie. Voor den tweeden Volksraad kunnen ook vreemdelingen kiezers worden, na twee jaren in het land te hebben gewoond. Daardoor is het aantal kiezers hiervoor grooter.

De aanzienlijke toevloed van vreemdelingen in de Republiek, die door de goudmijnen aangelokt werden, heeft verschillende politieke vraagpunten aan de orde gebracht. De Boeren, die het land veroverd hebben op Moselekatse, die voor hun onafhankelijkheid gestreden hebben tegen Engeland, beschouwen het gebied als het hunne, waar zij het recht van regeering hebben. Met dit beginsel staat het karakter van den eersten Volksraad in verband.

Terwijl vóór 1877 de voorwaarden, om kiezer te worden, zoo laag mogelijk gesteld waren, werden die eischen na 1877 verhoogd, zoodat vreemdelingen geen kiezers kunnen worden zonder lange inwoning en zonder verder de getrouwheid aan de gouvernementen, waaronder zij geboren zijn, af te zweren.

Door die bepaling werden er perken gesteld aan den invloed der vreemdelingen op de volksvertegenwoordiging en bleef deze echt nationaal. Doch de vreemdelingen, namelijk de Engelschen, vooral te Johannesburg gevestigd, beweerden, dat zij tot den financieelen bloei der Republiek het meest bijdroegen, en dus ook deel moesten hebben aan het kiesrecht. Deze hoofdgrief, waarbij natuurlijk gedacht werd, om het nationale gouvernement door een Engelschgezind te vervangen, konden de Boeren niet opheffen. Een andere grief was het tegengaan der Engelsche taal op de scholen. Nog andere vragen der Engelschgezinde partij, kwamen hierbij, en geen middelen werden gespaard, om de oppositie tegen het nationale gouvernement te doen toenemen. De inval van Jameson en de samenzwering te Johannesburg, die ontijdig voor het Engelsche doel plaatsgrepen, stelden de geheime bedoelingen voor de wereld bloot. De houding van een groot gedeelte der Engelsche pers en van het publiek boezemt nog geen vertrouwen in, zoodat de Republiek met de meeste omzichtigheid en kalmte de Britsche politiek in het oog blijft houden. In den bekwamen en eerlijken Staats-

secretaris, Dr. W. J. Leyds, heeft de President hierbij een onmisbaren en betrouwbaren steun.

De Republiek heeft geen staand leger in den eigenlijken zin des woords, uitgezonderd een klein corps berg-artillerie en de politie. De President kan evenwel in tijd van oproer of oorlog de burgers van elk district op commando oproepen. En in korten tijd is dan een leger gevormd, wel niet uitmuntend door prachtige uniformen, maar door bekwame schutters tot groote daden in staat. De gebeurtenissen van 1896 hebben hiervan het bewijs geleverd.

In economisch opzicht is de Republiek sterk vooruitgegaan door de goudmijnen. De aanleg van den spoorweg naar de Delagoabaai, door een Nederlandsche maatschappij, heeft de Republiek met de zee verbonden langs een weg buiten het Britsche gezag. Deze spoorweg met zijn ambtenaren is een belangrijke steun voor het nationaal bestuur, zooals tijdens den inval van Jameson aan het licht kwam.

* * *

De Grondwet van 1858 nam voor de Transvaal als godsdienst van den Staat aan „de Nederduitsch Hervormde leer, zooals deze in de jaren 1618—19 door de Synode te Dordrecht is vastgesteld," en aldus werd de Nederduitsch Hervormde Kerk er Staatskerk. Verder zouden er geen Katholieke kerken worden toegelaten en geen andere Protestantsche dan zoodanige, waárin de hoofdsom van het Christelijk geloof geleerd wordt, als is opgegeven in den Heidelbergschen Catechismus. Men wilde aanvankelijk een vrijen, doch zuiver Protestantschen Staat met een Gereformeerde Staatskerk. De bekleeding van ambten en zelfs het bezit van stemrecht was afhankelijk van het lidmaatschap der Staatskerk.

De Staatskerk der Republiek is reeds lang opgeheven. Zij kon niet blijven bestaan, toen er verschil van gevoelen ontstond omtrent een aansluiting bij de Kaapsche Synode, of de ontwikkeling eener zelfstandige kerk naar Hollandsch voorbeeld. De *Nederduitsch Hervormde Kerk*, in de grondwet bedoeld, ontwikkelde zich naar laatstgenoemd voorbeeld; zij bleef buiten het Kaapsche verband. Doch daarnaast bleef de *Nederduitsch Gereformeerde Kerk* bestaan, zooals die, in verband met de Kaapsche Kerk, dóor den Trek was overgeplant.

Daarnaast werd in 1859 nog de *Gereformeerde Kerk* opgericht. De voortrekkers, die bezwaar hadden tegen het gebruik der Evangelische Gezangen bij de godsdienstoefening, scheidden zich af van de Herv. Kerk op de wijze, zooals dat in Nederland met de Christelijke Afgescheidenen geschiedde. Deze afgescheidenen, veelal Doppers genoemd, stichtten een „Vrije Gemeente overeenkomstig de leer, tucht en dienst der Vaderen, zooals zich die te Dordrecht in de jaren 1618 en '19 hebben geopenbaard in hun Nationale Synode."

Deze drie kerken: de Nederduitsch-Gereformeerde, de Gereformeerde en de Nederd. Hervormde Kerken vormen de volkskerken in de Transvaal, waartoe bijna iedere Boer behoort. Doch daarenboven vindt men er thans ook andere kerken, welker ledental door de vele vreemdelingen zeer is toegenomen. Er heerscht volkomen vrijheid van godsdienst, en aan geen kerk worden voorrechten toegekend.

* * *

Het onderwijs in de Republiek liet langen tijd veel te wenschen over en is nog geenszins behoorlijk geregeld. De onrustige toestanden der Republiek, het ver uit elkander wonen der bevolking, en het ontbreken van geschikte onderwijzers, dit waren omstandigheden, die ten zeerste de regeling van het onderwijs bemoeielijkten. Daarenboven kan men niet zeggen, dat het onderwijs er op hoogen prijs werd gesteld.

Toch, hoezeer ook tegen alles, wat hun geleerd toelijkt, eenig onderwijs wenscht men er algemeen. De kerk vroeg, dat in den regel niemand tot lidmaat zou worden aangenomen, die niet kon lezen. Daardoor bepaalde zich het onderwijs veelal tot het leeren lezen van den Bijbel en den Catechismus; particuliere onderwijzers, die voor dien tijd bij de Boeren inwoonden, werden met deze taak belast, en als hun arbeid volbracht was, zochten zij werk bij anderen. Deze „Boerenschoolmeesters" brachten niet meer aan dan het noodzakelijkst onderricht.

Dikwijls werd dit gegeven door personen, die niet de minste bevoegdheid daartoe

bezaten. De heer Muller verhaalt nog (1890), dat hij op een Boerenplaats ten zuiden van Pretoria, kennis maakte met een schoolmeester, een ouden, Hollandschen matroos, die sedert tal van jaren in Zuid-Afrika gevestigd was. Hij woonde in een zeer klein huisje, uit slechts één vertrek bestaande, waarin voor niet veel meer plaats was dan voor een bed, een tafel en een paar stoelen. De bijbel was ook voor hem het eenige boek, waaruit hij onderwijs gaf. Nederlandsch spreken kon hij niet meer behoorlijk; hij had dit verleerd.

In de dorpen en de steden is het onderwijs natuurlijk beter; hier werden enkele scholen opgericht door particulier initiatief.

Tegenwoordig is het schoolwezen geregeld door de wet van 1892, later eenigszins gewijzigd en uitgebreid. De bepalingen dier wet komen in hoofdzaak op het volgende neer:

A. De Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek gaat uit van het beginsel, dat het de taak der ouders is, om te zorgen voor het onderwijs hunner kinderen, en beperkt haar bemoeiingen met het schoolwezen:
   1. tot het aanmoedigen en ondersteunen van particulier initiatief (onderneming) bij de burgerij door geldelijke bijdragen ter ondersteuning der scholen;
   2. tot het schooltoezicht, voor zoover zij zich geroepen acht, er voor te waken, dat haar toekomstige burgers de vereischte Protestantsch-Christelijke opvoeding ontvangen, en
   3. tot het stichten van een inrichting voor Hooger Onderwijs, voornamelijk ter opleiding van ambtenaren en onderwijzers.

B. Erkennende, dat het leerstellig godsdienst-onderwijs als zoodanig thuis behoort bij de Kerk en niet bij den Staat, zoo eischt de Regeering slechts, dat in alle van Regeeringswege ondersteunde scholen het onderwijs in de verschillende leervakken worde gegeven:
   1. In Protestantsch-Christelijken geest.
   2. Waarbij begrepen worde: het openen en sluiten der school met gebed, het lezen van Gods Woord en de behandeling der Bijbelgeschiedenis binnen de schooluren.
   3. Terwijl het bepaald leerstellig (confessioneel) onderwijs als zoodanig aan de respectieve Kerkbesturen wordt overgelaten.

Verder. Het lager onderwijs omvat: Bijbelgeschiedenis, lezen, schrijven, rekenen, en zingen, met inbegrip van Kerkmuziek, de beginselen der Hollandsche Taalkunde en die der geschiedenis van de Zuid-Afrikaansche Republiek, en in het laatste leerjaar een vreemde taal, indien door de ouders gewenscht. Alle onderwijs wordt gegeven in de Hollandsche taal; alleen bij het onderwijs in vreemde talen is het den onderwijzer geoorloofd, zich van die taal te bedienen, welke hij onderwijst.

Bij speciale vergunning der Regeering kunnen ook scholen gesubsidiëerd worden, waar het onderwijs niet in de Hollandsche taal wordt gegeven.

Wij deelden iets uit de wet op het onderwijs mede, omdat daaruit het karakter en doel der Republiek blijkt voor de naaste toekomst. Men wil de Transvaal maken tot een land met de Nederlandsche taal, ook al worden andere talen geduld, wat in den tegenwoordigen tijd wel noodzakelijk is.

* * *

De Zuid-Afrikaansche Republiek is in karakter een Boeren-Republiek in het Afrikaansche land gebleven, en dit spiegelt zich nog af in de hoofdstad. De vriendelijke, ruim gebouwde landstad vertoont zoowel inboorlingen als Blanken in haar straten. De heer J. A. Wormser geeft van zijn reisverhaal (Excelsior Nov. '96) de volgende beschrijving van indrukken, aldaar ontvangen. Na het woelige leven der Kaapstad geschetst te hebben, zegt de heer Wormser: „Te Pretoria ziet men geheel andere typen. Rechte Transvalers, breede, groote mannen met donkerbruine gezichten en lange, zwarte baarden en knevels, boersch of als heeren gekleed, meest allen met de pijp, een kort, krom, houten „neuswarmertje" in den mond. Dames, zonder uitzondering zeer goed Europeesch, soms recht elegant gekleed. Koelies, met roode mutsen, gitzwarte, glanzende, golvende haren, zwarte kneveltjes en kaalgeschoren,

donkergele wangen rennen voorbij of zitten onder de luifels van hun lagen, open fruitwinkel. Daar wandelen eenige Kafferpredikanten, zwart van gelaat en handen, geheel in zwarte dominé'skleeding van Engelsch model, met zwarte, zeer lage hoedjes op, en zoo nu en dan den halsboord het achterste voor om den hals zonder das. Men kan niet zeggen, dat die kleeding hen voordeelig doet uitkomen; 't is soms in één woord belachelijk. Een zwart mensch moet niet geheel in 't zwart gekleed met een rotting in de hand loopen, terwijl 't eenige wit aan zijn geheele lichaam is de rij blanke tanden en een vuilwit streepje van een boordje om den hals.

Kaffervrouwen ziet men in geheele groepen; lange, broodmagere gestalten, bloots-hoofds, maar met een smallen, zwarten band om de haren, die nauwelijks twee duim lang zijn; met bloote armen, doch die door verscheidene smalle Kafferringen omgeven zijn; in korte rokken met bloote beenen en voeten. Om het lijf is een vuile, bontgestreepte deken geslagen, en uit den rok van den deken op den rug der vrouw steekt het groezelige bovenlijf van een kindje van een jaar. Even rijzig en even broodmager als mama loopen de andere kinderen met minder kleeren, ook elk in een deken gehuld, naast haar. Ziet, daarginds zijn een paar vrouwen van een ander ras bezig met houtsprokkelen in een der hoofdstraten. Zeer kleine, goed gevormde vrouwen, heel donker getint, met lange, glimmende, gitzwarte haren, die los en zooveel mogelijk verward en vuil langs de schouders hangen. In elk der oorlipjes en in elk der neusvleugels is een veelkleurige knop zoo groot als een dames-doekspeld vastgehecht. Een paar harer zusters zitten, ook half gekleed, aan den rand van het trottoir. Op het trottoir mag geen kleurling komen, anders dan om in huis te gaan.

Ossenkarren ziet men na een paar dagen weinig meer aan, zoo talrijk zijn zij, tenzij om de prachtige hoornen der dieren te bewonderen, die in allerlei vormen groeien en dikwijls een verbazende lengte verkrijgen. Meestal hoort men Hollandsch spreken, en dikwijls goed, doch ook het Afrikaansch is spoedig verstaanbaar."

De stad is in de laatste jaren wel in bloei toegenomen. Er zijn groote regeerings-gebouwen verrezen met gevels in Hollandschen stijl, en ook bij de vele villa's, die in den laatsten tijd gebouwd zijn, vindt men er vele met een Nederlandsch karakter. De breede wegen zijn met schoone treurwilgen en andere boomen omzoomd en geven Pretoria een landelijk karakter.

Wij moeten er hier nog op wijzen, dat Pretoria geen gemeentebestuur heeft, zooals wij dat kennen. Het Gouvernement bestuurt niet alleen het geheele land, doch ook elk dorp afzonderlijk. Alleen Johannesburg maakt hierop een uitzondering.

LITTERATUUR OVER DE BRITSCHE BEZITTINGEN EN DE STATEN DER BLANKE BEWONERS VAN ZUID-AFRIKA.

A. *Algemeene werken.*

GEORGE MC CALL THEAL. Geschiedenis van Zuid-Afrika 1897.
„ „ „ „ History of South-Africa 1846--72. Vijf deelen.
„ „ „ „ History of the Boers in South-Africa 1887.
„ „ „ „ Boers and Bantu 1886.
LION CACHET. De worstelstrijd der Transvalers 1887.
DR. HENDRIK P. N. MULLER. Zuid-Afrika. Reisherinneringen, 1890.
PROF. DR. J. TE WINKEL. Het Nederlandsch in Zuid-Afrika (Vragen van den Dag XI, 1896).
PROF. DR. C. B. SPRUYT. Afrikaners en Nederlanders, 1896. Dit werk is een verzameling van talrijke bijdragen, die vroeger bij verschillende gelegenheden in tijdschriften, enz. verschenen zijn en de gebeurtenissen van de laatste tien jaren toelichten.
„ „ „ „ „ Engeland en Transvaal, 1897.
J. W. G. V. OORDT. De Transvaalsche gebeurtenissen en de toekomst van Zuid-Afrika (Den Haag, 1881).
„ „ „ „ „ Zuid-Afrika, zooals het thans bestaat, 1897. Ook verschenen in „De Gids", Sept. 1897.
DR. H. BLINK. Staatkundige grenzen en betrekkingen in Zuid-Afrika. Eene aanteekening op de Staatkundige Kaart (Vragen v. d. Dag V, 1890).

JOHN NOBLE. Illustrated Official Handbook of the Cape of South-Africa. A Résumé of the history, conditions, populations, productions and resources of the several Colonies, States and Territories, 1893. Dit werk is ongetwijfeld het beste handboek voor de geographie van Zuid-Afrika.
J. D. WEILBACH en C. N. J. DU PLESSIS. Geschiedenis van de emigranten-Boeren en den vrijheidsoorlog, 1882.
The Argus annual and South-African Gazetteer, 1896.
The Statesman's Yearbook, 1897.
WILLIAM PARR GRESWELL. Geography of Africa south of the Zambesi (Oxford, 1892).

B. *De Kaapkolonie en Natal.*

Results of Census of the Colony of the Cape of Good Hope, 1891.
Financial Statement for 1896—97.
Statistical Abstract for the several Colonies and other Possessions of the United Kingdom. Jaarlijks.
Blue-book on Native Affairs. Jaarlijks.
JOHN NOBLE. Illustrated Official Handbook. 1893 (zie boven).
A. H. KEANE. Africa. Vol. II. South-Africa. 1895.
W. GRESWELL. Our South-African Empire. 2 vols. 1885.
Natal Almanack. Directory and Yearly Register. Jaarlijks.
Natal Blue-book. Jaarlijks.
JOHN BIRD. The Annals of Natal 1495—1845. 1888.
WALTER PEACE. Our Colony of Natal, 1884.
„ „ Notes on Natal, 1893.

C. *Rhodesia.*

DR. HENDRIK P. N. MULLER. Land und Leute zwischen Zambesi und Limpopo. 1894. Dit werk is rijk aan bronnen-opgave.
„ „ „ De Zuid-Afrikaansche Republiek en Rhodesia, 1895.
S. J. DU TOIT. Sambesia of Salomo's goudmijnen bezocht, 1895.
Reizen met Cecil Rhodes door de wilde wereld van Zuid-Afrika. (Naar den oorspronkelijken tekst in het Zuid-Afrikaansch Tijdschrift van 1891 en 1893 en de Engelsche uitgave onder den titel: „With Rhodes in Mashonaland" by D. C. de Waal, bewerkt door Africanus) 1896.
F. C. SELOUS. Travel and Adventure in South-East-Africa, 1893.
Correspondence respecting the action of Portugal in Mashonaland and in the districts of the Shire and Lake Nyassa. Blauwboek (C. 5904) 1890.
Foreign Office Reports on British Central-Africa.
J. BUCHANAN. The Industrial Development of Nyassaland (Geographical Journal I, 1893).
D. J. RANKIN. The Zambesi Basin and Nyassaland, 1893.
TH BENT. Mashonaland and its People (The Contemporary Review, 1893).
„ „ The ruined Cities of Mashonaland, 1892.
J. C. WILLOUGHBY. A narrative of further excavations at Zimbabye, 1893.
R. M. W. SWAN. The Geography and Ethnology of Mashonaland (Proceed. of the Philosoph. Soc. Glasgow) 1893.
REV. JAMES KING. Dr. Jameson's Raid. The causes and consequences, 1896.

D. *Oranje-Vrijstaat en de Transvaal.*

Census van den Oranje-Vrijstaat, opgenomen 31 Maart 1890- 1891.
J. NOBLE. (Zie boven.)
Staatsalmanak voor de Zuid-Afrikaansche Republiek, 1897. Jaarlijks.
W. E. FISHER. The Transvaal and the Boers, 1896.
Correspondence respecting the affairs of the Transvaal and adjacent Territories. London, 1884.
Further Correspondence respecting the affairs of the Transvaal and adjacent Territories (C. 4275, 4432, 4588) London, 1885. (C. 4843) 1886.
Correspondence relative to the South-African Republic. London, 1896.
LION CACHET. De worstelstrijd der Transvalers 1887.

N. J. Hofmeyr. De Afrikaner Boer en de Jameson inval, 1896.
C. J. v. der Loo. Verzameling van officieele stukken, behoorende bij de geschiedenis der Zuid-Afrikaansche Republiek, 1897.
„ „ „ „ „ De geschiedenis der Zuid-Afrikaansche Republiek, 1896.
John de Villiers. The Transvaal, 1895.
Carl Mauch. Mein erstes Jahr in der Transvaal-Republik (Ergänzungsheft No. 37 zu Peterm. Mitt).
J. A. Wormser. Van Amsterdam naar Pretoria. Reisindrukken en schetsen. In „Excelsior" 1896—1897. Wij brengen door dezen onzen dank aan den heer J. A. Wormser voor de welwillendheid, ons een negental cliché's over Zuid-Afrika ten gebruike af te staan.
Georges Aubert. l'Afrique du Sud. Paris, 1897.

HOOFDSTUK X.

DE BEZITTINGEN EN INVLOEDEN VAN EUROPEANEN EN AZIATEN IN OOST-AFRIKA.

I. Portugeesch Oost-Afrika.

Vóór wij de natuurvolken verder behandelen, zullen wij, in aansluiting bij het voorgaande, de Europeesche bezittingen van Centraal-Afrika in een overzicht nader beschrijven. Wij zullen hierbij beknopter zijn dan bij die in Zuid-Afrika, omdat zij over 't geheel nog niet van zooveel beteekenis zijn voor Europa.

Langs de oostkust van Afrika naar het noorden gaande, komen wij in de eerste plaats aan de *Portugeesche bezitting*. De kuststreek van de Delagoabaai tot kaap Delgado, benevens het Zambesi-gebied van den mond tot Zumbo, en in het westen grenzend aan de Zuid-Afrikaansche Republiek, Rhodesia en aan Britsch Centraal-Afrika ten noorden der Zambesi, in het noorden begrensd door Duitsch Oost-Afrika, behoort sedert eenige eeuwen aan Portugal, en draagt den naam *Estado d'Africa Oriental.*

Deze Portugeesche bezitting is het geringe overblijfsel van het groote gebied, dat Portugal in zijn bloeitijd in Oost-Afrika verwierf.

Gedurende de middeleeuwen beheerschten de Arabieren de kustlanden van den Indischen Oceaan in staatkundig, religieus en gedeeltelijk ook in economisch opzicht. Hun handel had een oostelijke en een zuidelijke richting. Van de oostkust van Afrika strekte zich het terrein hunner ruilingen uit over Indië tot zelfs de oostkust van Azië. In Oost-Afrika lagen Magadoxo, Melinda, Quiloa en Mozambique als belangrijke handelspunten, waar welvaart en bloei heerschten, waar zelfs een levendige industrie bestond gedurende de middeleeuwen, welker produkten de Arabieren naar Indië exporteerden. Staalwaren werden van de Zanguebar-kust gehaald, waar de ijzer-industrie bloeide, en Abu Zeyd roemt ten zeerste de wapens der Zendsch-volken (volken van Zanzibar), welke men op Ceylon van hen ontving. Goud, ivoor, industrie-artikelen, doch ook slaven werden aan deze kust ter markt gebracht en door de Arabieren verhandeld.

Toen de Portugeezen deze kust in 1496 onder Vasco de Gama leerden kennen, waren zij verbaasd over de weelde in kleeding en opschik, die zij hier aantroffen. De Arabieren hadden hier het handelsgezag, en het hoogste doel der Portugeezen was: in de landen van den Indischen Oceaan hun plaats in te nemen. Zoo wist Portugal zich de geheele oostkust van Afrika te verwerven en de heerschappij der Arabieren te verdringen.

Men kan niet beweren, dat die verwisseling van Arabischen invloed tegen Europeeschen voor de kust van Oost-Afrika gunstig was. De bloeiende volkplantingen met hun levendigen handel en drukke industrie werden langzamerhand verlaten.

Aanzienlijke steden, welker grootheid door de Barros met schoone woorden beschreven wordt, werden door de woeste wapenbedrijven in ruïnes veranderd. De handel der kust met het binnenland verviel al meer en meer; de gouduitvoer van Oost-Afrika hield weldra op, en de goudlanden werden geheel uit het oog verloren, zoodat men er niet zelden toe kwam, de berichten omtrent den vroegeren gouduitvoer ten onrechte als onbetrouwbare sagen aan te merken.

De geschiedenis der Portugeezen in Oost-Afrika is vooral gedurende de eerste jaren een onafgebroken reeks van barbaarsche gruwelen, een tijdperk van zeerooverij en

vrijbuiterij op groote schaal. En toen de onderdrukking de welvaart vernietigd had, werd het verwaarloosde Oost-Afrika een vergeten land, dat nauwelijks de belangstelling van Europa trok, en waar aan het achteruitgaande Portugal volle vrijheid van handelen werd gelaten.

Portugal zelf deed al het mogelijke, om die kust achter een sluier van onbekendheid te verbergen, en wat dienaangaande bekend werd, moest op bevel der regeering in het stof der archieven bewaard worden; het mocht niet het licht zien. Zoo kwam de regeering van dat land zelf niet op de hoogte van haar bezittingen.

In dezen toestand verkeerde Oost-Afrika, toen de Arabieren van het noorden weer pogingen deden, om hun concurrenten van daar te verdringen. Daar de Portugeezen zich gehaat gemaakt hadden en hun macht zagen slinken, viel dit niet zoo moeilijk. De bevolking van Mombas riep den sultan van Oman in Arabië te hulp tegen de Portugeesche onderdrukking en na een vijfjarigen oorlog gelukte het hun, de Portugeezen te verdrijven. Een Arabische gouverneur werd benoemd. Wel herwonnen de Portugeezen de stad, doch het onrechtvaardig bestuur bracht hen opnieuw ten val; in 1698 viel Mombas wederom den Arabieren in handen, en sedert was het gezag van Portugal in Noordoost-Afrika zoo goed als vernietigd. In 1720 legde de sultan van Oman bezetting in Mombas en Zanzibar, zoodat men kan zeggen, dat met het begin der 18e eeuw het Portugeesche gebied tot de kuststreek ten zuiden van kaap Delgado beperkt was.

Aldus bleef in hoofdzaak de staatkundige heerschappij in Oost-Afrika tot het midden dezer eeuw. De Portugeezen behielden de kust tot kaap Delgado in het noorden, nog de tegenwoordige grens. Ten noorden hiervan was het gezag hoofdzakelijk in handen der Arabieren, meestal van den sultan van Oman. Belangrijk is het, dat in 1856, na het overlijden van den sultan van Oman, zijn eene zoon de Aziatische, een andere zoon de Afrikaansche bezittingen verkreeg. Sedert dien tijd oefende de sultan van Zanzibar zekere rechten uit op de kust van Noordoost-Afrika, totdat ook diens macht, zooals wij verder zien zullen, door Europeesche mogendheden werd overgenomen.

Bij de verdeeling van Afrika door de Europeesche mogendheden werd de Portugeesche bezitting aan de kust van Delagoabaai tot kaap Delgado als zoodanig erkend. Het is een kustlengte van pl. m. 2000 kilometers. Na de grensregeling met Engeland in 1891 (zie pag. 123) werd de oppervlakte van het gebied op 768740 vierk. kilometers geschat en de bevolking zal ongeveer 1,5 à 2,5 mill. bedragen. De bewoners behooren meest tot de Bantu-Negers, terwijl ook Arabieren en Indiërs en eenige Blanken hier gevonden worden.

De kust wordt omzoomd door een smalle, moerassige vlakte, die met terrassen tot het hoogland opstijgt. Aan de kust is het klimaat heet en ongezond, en gedurende den regentijd, die van November tot Maart duurt, heerscht hier veel malaria. Op de hoogere streken van het binnenland is het beter gesteld.

De uitvoer der kolonie omvat bovenal grondnoten, ivoor, caoutchouc, gummi; ingevoerd worden katoenen stoffen, spiritualiën, bier en wijn.

De verkeermiddelen in deze kolonie zijn slecht. Van de rivieren is alleen de Zambesi gedeeltelijk bevaarbaar, nl. tot Tete; straten of berijdbare wegen vindt men er niet, en daar de tsetse het gebruik van lastdieren onmogelijk maakt, moet het vervoer meest plaats hebben door karavanen van dragers, een zeer kostbaar en omslachtig vervoermiddel. De handel wordt hoofdzakelijk gedreven door de zoogenaamde „Kanariërs," d. i. nakomelingen van Portugeezen en Indische vrouwen. Hoewel sedert 1877 de slavernij is opgeheven, heeft de beschaving in de kolonie nog weinig vorderingen gemaakt. Het bestuur laat er veel te wenschen over. Opmerkelijk is het, dat vooral Britsche industrieelen en handelaars het achterland meer en meer openden. Hierdoor is ten noorden van het Nyassameer het Britsche gezag reeds gevestigd. (Zie pag. 127.)

Portugeesch Afrika, tusschen de Zambesi en de Sabi-rivier, uitgezonderd het district, waarvan Tete het middelpunt is, wordt beheerd door de „Mozambique Compagnie." Deze maatschappij werd als mijnonderneming in 1888 opgericht, met het doel, de goudvelden van Manika te verkrijgen, en verwierf in 1891 een koninklijk charter, waardoor zij uitgebreide rechten verkreeg. Zij heeft o.a. het monopolie voor

alle minerale- en handelsrechten. Door de Mozambique Compagnie wordt onbewoonde grond in erfpacht voor landbouw uitgegeven, doch geen stuk, grooter dan 2500 morgen, kan in het bezit van één persoon zijn. Personen van alle nationaliteiten kunnen hier grond verkrijgen.

In 1893 is aan een andere Compagnie concessie en bezit verleend voor het land tusschen de Limpopo- en Manisa-rivier van de Transvaalsche grens naar de zee, doch deze maatschappij was nog zoo goed als werkeloos.

Het district rondom Tete staat nog onder het gouvernement; Tete is hier de zetel van het bestuur. Dit gebied werd door den uitvoer van slaven in het begin dezer eeuw zeer ontvolkt; de vroegere goudwasscherij hield op en Tete werd niet meer dan een station voor den ivoorhandel. Thans is Tete een stadje met 20 à 30 steenen huizen van Europeesch model en met een klein garnizoen van zwarte soldaten onder Blanke officieren. Achter de Europeesche woningen ligt de inboorlingenstad, uit hutten bestaande.

ARISTOCRATEN VAN DELAGOABAAI.

Het Portugeesche gebied wordt door de Zambesi in twee deelen gescheiden: *Mozambique* ten noorden en *Lourenço Marquez* ten zuiden der rivier, beide met hoofdsteden van denzelfden naam.

Lourenço Marquez, met de hoofdstad van dien naam, welke 1200 inw. telt, heeft bovenal beteekenis door de ligging tusschen de zee aan den eenen en de Zuid-Afrikaansche Republiek en Rhodesia aan den anderen kant. Hierdoor zal het als doorgangsland beteekenis verkrijgen. Twee spoorwegen doorkruisen het land reeds, van Lourenço Marquez naar Pretoria en van Beira naar Rhodesia (in aanleg).

De bewoners van Lourenço Marquez zijn voornamelijk: Portugeezen, Arabieren en Banianen. Overigens is het land door Kafferstammen bewoond. In de stad worden dezen bij nacht niet geduld; op een heuvelrug, Berea, wonen eenige duizenden nabij de stad.

De Portugeesche staat wordt vertegenwoordigd door een voor 3 jaren benoemden

Commissaris-Generaal, die zijn zetel heeft in Lourenço Marquez. De hoofden der inboorlingen staan onder zijn gezag.

Het gebied is onmiddellijke bezitting der kroon, doch bij koninklijk decreet van 30 Sept. 1891 is, zoools wij zeiden, het gebied grootendeels aan particuliere maatschappijen voor den tijd van 25 jaren ter exploitatie afgestaan, naar de term luidt: „verpacht."

LITTERATUUR.

Boletim official da Provincia de Moçambique. — Documentos apresentados as Cortes na sessão legislativa de 1891: negocias d'Africa. — Correspond. com a Inglaterra: negocias de Moçambique, dos Matabeles e Amatongas 1 vol.
ANDRADE CORVO. Colonias Portuguezas, 4 vols. 1883—87.
Handbook of the Mozambique Company 1893.
C. DE LA TEILLAIS. Etude historique, économique et politique sur les colonies portugaises, leur passé, leur avenir, 1872.
G. M. C. THEAL. The Portuguese in South-Africa, 1896.
DR. H. BLINK. Oost-Afrikaansche koloniale vraagstukken in historisch licht beschouwd. (Vragen van den Dag V, 1890.)

II. Duitsch Oost-Afrika.

In de jaren na 1870, toen Duitschland's éénheid voltooid was, toen handel en nijverheid tot een ongekenden bloei stegen, werd in dat land het verlangen naar koloniën levendig. De „Gesellschaft für Deutsche Kolonisation" richtte na eenige vergeefsche pogingen den blik op Oost-Afrika, waar het gezag nog onzeker was. In den herfst van 1884 vertrok een commissie, bestaande uit Dr. Peters, graaf Pfeil en Dr. Jühlke, naar de Suaheli-kust, waar door verdragen met de hoofden de landschappen Usagara, Usegua, Ukami en Nguru verworven werden, die de bescherming des Rijks erlangden. Wel maakte de Sultan van Zanzibar aanspraak op dit gebied, doch door een demonstratie der vloot werd deze gedwongen, het Duitsche bezit te erkennen.

Genoemde landschappen vormden de kern der bezittingen van de inmiddels opgerichte „Deutsche Ost-Afrikanische Gesellschaft", die, met den keizerlijken beschermbrief en met privilegiën toegerust, het gebied spoedig vergrootte, zoodat het thans een oppervlakte van 975,500 vierk. kilometer beslaat. Niet dan na veel strijd en na de ervaring te hebben opgedaan, dat koloniseeren gemakkelijker gaat in theorie dan in praktijk, is men zoo ver gekomen. Alleen een klein gedeelte van dit gebied kan echter als werkelijk bezit beschouwd worden; het grootste gedeelte behoort slechts tot de „Duitsche Interessenspheer". Door verschillende verdragen met andere mogendheden zijn de grenzen vastgesteld, het laatst bij verdrag van 1 Juli 1890 met Engeland.

Het aantal bewoners is niet met juistheid op te geven; men schatte voor 1895 het aantal inboorlingen op bijna 4 millioen. Dezen behooren meest tot de Bantu-Negers, verschillend gemengd en aan de kuststreken met vele vreemde elementen. Hier wonen naast de inboorlingen Arabieren uit Maskate en Schihiri-Arabieren, Beludsjen, Indiërs, Parsen, Goaneezen, Syriërs, Egyptenaren, Turken en Europeanen. Dit is een gevolg van den handel, dien de Arabieren en Indiërs lang achtereen in dit land dreven. Het aantal Europeanen bedraagt niet meer dan 1000, meest Duitschers.

Over 't geheel oefenen de vreemdelingen naar hun nationaliteit verschillende beroepen uit. De Arabieren van Maskate zijn meest grondbezitters en bewerken hun plantages door slaven; de Schihiri-Arabieren zijn meest schippers, handwerkslieden of aanvoerders der karavanen; de Beludsjen zijn handelaars en gedeeltelijk landbouwers; de Mohammedaansche Indiërs zijn uitsluitend kooplieden; de Banianen zijn kooplieden of handwerkslieden; de Parsen zijn meest post- en tolbeambten; de Goaneezen, die uit de Portugeesche kolonie Goa komen en gedeeltelijk van Portugeesche afkomst zijn, gedeeltelijk ook van gemengd bloed, zijn meest handelaars in Europeesche artikelen; de Syriërs, in klein getal, zijn meest tolken.

Het Keizerlijk Besluit van 2 Mei 1894 was van groote beteekenis voor deze bezitting. Tot dien tijd vormden alleen het vroeger aan den Sultan behoorende kust-

gebied, benevens de aanvankelijk verworven landstreken, het eigenlijke protectoraat; sedert genoemd besluit is de mogelijkheid geopend, om alle deelen, waarvoor dit noodig

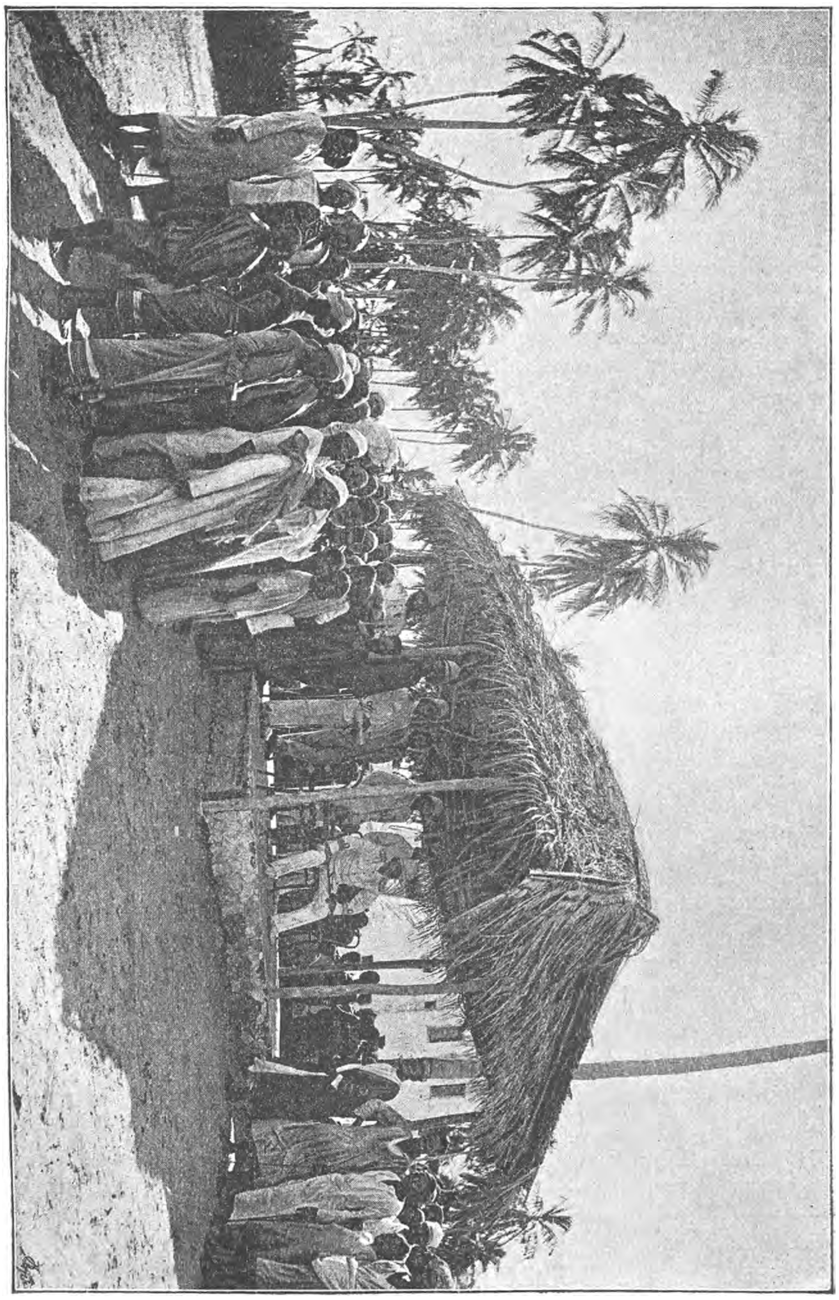

WISSMANN, EEN VERGADERING LEIDEND.

is, tot het protectoraat te brengen, waardoor die gedeelten onder Duitsche wet komen. Dit geschiedt met de gedeelten der „Interessensphäre", waar Europeanen gevestigd zijn.

Als Gouverneur staat sedert 1895 aan het hoofd van het bestuur Majoor Dr. Hermann von Wissmann.

Voor verbetering der verkeersmiddelen en wegen is in korten tijd veel in dit land verricht. De stations in het binnenland gebruiken den hun ten dienste staanden invloed, om door de hoofden breede, berijdbare wegen te laten aanleggen. Deze oude methode, om wegen te verkrijgen, kan echter alleen in het binnenland worden toegepast; in de kuststreken moet het gouvernement zelf de hand aan het werk slaan, om wegen aan te leggen, bruggen te bouwen, enz.

Toen in 1894—95 talrijke inboorlingen wegens sprinkhanen en hongersnood naar de kuststreken vluchtten, zijn velen dezer bij den aanleg van wegen in dienst genomen. De grootste verbetering in het verkeer zal de spoorweg aanbrengen, die, volgens het ontworpen plan, van Tanga naar den Kilimandzjaro zal loopen. Het eerste gedeelte van deze lijn is reeds gereed.

Welke beteekenis zal deze bezitting hebben voor de Blanken? Het valt nog moeielijk te zeggen, wat de toekomst zal aanbieden. Menige theoretisch opgebouwde illusie der Duitschers op koloniaal gebied is bij aanraking met de koude werkelijkheid in rook vervlogen. Ook in Oost-Afrika is veel leergeld betaald en er zal nog veel betaald moeten worden.

Toch moeten wij hen, die het land bij ervaring kennen, aan het woord laten. Dr. Peters zegt, dat de gebergten en hooglanden van 1200 meter hoogte thans reeds voor de Duitschers bewoonbaar zijn, wat het klimaat betreft, en voor nederzettingen in aanmerking kunnen komen, zoodra de spoorweg een verbinding met de kust tot stand brengt. Doch Peters spreekt tevens als zijn overtuiging uit, dat de grenzen dier bewoonbaarheid zullen uitgebreid worden, naarmate het land meer bewoond en gecultiveerd wordt. De grens der bewoning wordt niet door de temperatuur, doch door de afwatering des lands bepaald.

Wat den bodem betreft, deze is voor groote gedeelten voor plantages van verschillenden aard geschikt. Koffie, thee, kina, rijst, kokospalmen, katoen en tabak vinden hier uitgestrekte terreinen. Doch eerst in de toekomst ligt de exploitatie met voordeeligen uitslag. Het nationale eergevoel zal de kolonie moeten steunen gedurende nog vele jaren; dit blijkt ook uit het programma, dat Majoor von Wissmann bij de aanvaarding van zijn ambt in Juli 1895 opstelde.

LITTERATUUR.

Dr. K. Peters. Das Deutsch-Ost-Afrikanische Schutzgebiet, 1895.
P. Reichard. Deutsch-Ost-Afrika, 1892.
R. Dilthey. Der wirthschaftliche Werth von Deutsch-Ost-Afrika, 1889.
Koloniales Jahrbuch, 1879—1897.
v. Wissmann. Afrika, Schilderungen und Ratschläge zur Vorbereitung für den Aufenthalt und den Dienst in den Deutschen Schutzgebieten, 1895.
Weissbuch XVII, 1897. Ook de vorige Weissbücher.
George Kolb. Von Mombaso durch Ukambani zum Kenia. Zwei Expeditionen, 1894—1896. (Peterm. Mitt. 1896).
Hans Wagner. Die Verkehrs- und Handelsverhältnisse in Deutsch-Ost-Afrika, 1896. (Dissert. Frankfurt a. O.).

III. Britsch Oost-Afrika (British East-Africa).

Britsch Oost-Afrika omvat een uitgebreid gebied ten noorden van de Duitsche bezitting aan de oostkust. Toen Duitschland zich in Oost-Afrika vestigde, kon Engeland niet achterblijven, en de Britsche Oost-Afrika Compagnie wist hier eenige bezittingen of rechten te verwerven. Duitschland en Engeland waren hier thans naburen geworden, en in aansluiting bij de Kongo-conferentie van 1885 werd op 1 Nov. 1886 een verdrag tusschen beide mogendheden gesloten, waarbij de grenzen der „Interessensphären" in Oost-Afrika werden vastgesteld. Deze overeenkomst is gevolgd door die van 1 Juli 1890 met Duitschland, en van 1891 met Italië tot bepaling der grenzen. Onderscheidene verdragen werden met de hoofden der inboorlingen gesloten, om het Britsche gezag te vestigen en uit te breiden.

Aan de kust had de Sultan van Zanzibar nog altijd in naam het gezag. Van dezen wist de Britsche Oost-Afrika Compagnie in 1888 het beheer te verkrijgen over het grootste gedeelte der kuststreek en in 1889 over de havens en eilanden nabij de kust. De Sultan werd hiervoor schadeloos gesteld door jaarlijksche geldsommen.

Uitbreiding van het gebied naar het binnenland was verder het doel der Compagnie, maar putte haar middelen uit. Het land van Uganda ten oosten van het Victoriameer, reeds in 1892 in het bezit der Compagnie, werd in 1894 tot het Britsche *Uganda-Protectoraat* verklaard. Door gebrek aan kapitaal moest de Compagnie haar bezit aan den Staat overdoen en den 15en Juni 1895 werd het geheele gebied van de kust tot de grenzen van Uganda tot *Britsch Protectoraat* verheven. De Britsche Oost-Afrika Compagnie deed hierbij ook afstand van het gebied, van den Sultan in pacht verkregen, en het gezag ging dus aan de Britsche regeering over. In Augustus 1896 verklaarde deze officieel, dat al de territoriën van Britsch Oost-Afrika, uitgezonderd Zanzibar, Pemba en het Uganda-protectoraat, zouden vereenigd zijn onder den naam van *East-Africa Protectorate.*

Naast het „East-Africa Protectorate" is dus nog het *Uganda Protectorate* blijven bestaan.

Daarenboven heeft het Britsche gezag zich uitgebreid over Zanzibar, door het *Zanzibar Protectorate.* Het gebied van dit verzwakkende Sultanaat was meer en meer geslonken. Op het vasteland was vóór 1886 het gezag van den Sultan slechts een schijngezag, dat zich bovenal bepaalde tot enkele havens en de opbrengsten daarvan. De verdragen met Duitschland en Engeland ontnamen de kuststreken aan Zanzibar, zoodat in 1890 niets van dit Sultanaat over was dan de eilanden Zanzibar en Pemba. Doch de Britsche regeering wist ook het laatste overblijfsel van Zanzibar in handen te krijgen en in 1890 werd het *Britsche protectoraat* over Zanzibar uitgesproken, waar in 1891 het Britsch bestuur werd gevestigd. De Sultan bleef echter in naam het gezag behouden. Duitschland's toestemming hiertoe werd verkregen door den afstand van het eilandje Helgoland: voor Britannië een goede koop. In Februari 1891 werd Zanzibar tot een vrijhaven verklaard, doch de importatie van spiritualiën, wapenen, kruit, moet nog nader geregeld worden.

De gesteldheid des lands op het vasteland komt overeen met die in het Duitsche gebied. De hooge plateaux zijn rijk met gras begroeid en schijnen geschikt voor de veeteelt.

Het *Britsch Protectoraat Uganda* omvat de rijken Uganda, Unjoro e. a. en staat onder een „Commissioner", die aan den Britschen Agent en Commissaris van Zanzibar ondergeschikt is. Deze laatste is ook voor de orde in de streek langs de kust van 10 mijl breedte en voor de communicatie der kust met Uganda verantwoordelijk. Een spoorweg van 657 Eng. mijlen lengte wordt van Mombasa naar Victoria Nyanza aangelegd. De hoofdstad van Uganda is Mengo; de zetel der regeering aan de kust is Mombasa, een plaats van 15,000 inwoners.

Het gebied van Uganda heeft een oppervlakte van 35,500 K. M^2. Het is een golvend land, gedeeltelijk met gras, gedeeltelijk met dicht woud bedekt, terwijl de dalen meest door papyrusmoerassen zijn ingenomen. In het noorden en oosten vindt men meer steppenvegetatie; op enkele plaatsen echter dicht oerwoud, dat tot den rand van het meer reikt. Hoogstammige Rubiaceën, reusachtige Mpaffu-boomen, (Canarium), roodbloeiende Sapotaceën, palmensoorten, enz. zijn met parasietische varens en orchideeën begroeid en door een dicht weefsel van lianen omslingerd. Hier en daar bedekt een 4 à 6 meter hoog riet de laagste streken en vormt met allerlei slingerplanten een ondoordringbare plantenmassa. Het klimaat is er vochtig, doch over 't geheel gezond; de temperatuur is er hoog.

Unjoro (80,000 K. M^2.) ten oosten van het Albert Nyanza gelegen, vormt een plateau van 1400—1600 meter hoogte, dat zacht naar het noordoosten afhelt. De plantengroei is er minder weelderig dan in Uganda; hoog woud komt zeldzaam voor, doch geeft daar een parkachtig uiterlijk aan het landschap, terwijl het grootste gedeelte des lands uit grassavannen bestaat. Het heerschende volk vormen de Wanjoro's, een Bantuvolk, dat geheel gekleed gaat. De macht van den vorst, die vroeger aan Uganda schatplichtig was, is onbeperkt. De hoofdstad is Nyamoga, doch Kibiro aan het Albert-meer, met veel zoutbereiding, is de belangrijkste stad. De Kabrega of

koning was tegenover Europeanen niet vriendelijk gezind en in den strijd tusschen de Christenen en Mohammedanen in Uganda ondersteunde hij de laatsten. Toen evenwel trok de Britsche regeering tegen hem op, 1894, legde forten aan in zijn gebied en stelde het land onder het Uganda-protectoraat.

Het *Uganda Protectoraat* is het vruchtbaarste gedeelte der Britsche bezitting en bijzonder geschikt voor tropische cultures. Vooral koffie moet hier goed gedijen. Ivoor, gummi, koffie en myrrhe; leeuwen-, luipaards-, otters-, geiten- en andere huiden zijn vooral de produkten van den uitvoer. Uganda is in de toekomst echter meer een land voor invoer dan voor uitvoer, zegt dr. Max Schöller, die hier reisde, in de Kölnische Zeitung van 25 April 1897. Hij roemt den vooruitgang onder Europeeschen invloed in weinige jaren zeer; de koning, wiens afhankelijkheid gedeeltelijk is ingekort, begrijpt met de aanzienlijken de beteekenis der Europeesche beschaving. Uganda moet ongeveer 1 millioen inwoners tellen. Verschillende zendelinggenootschappen zijn hier werkzaam, om de inboorlingen te bekeeren tot het Christendom.

Aan het hoofd der regeering in Uganda staat een Britsche regeeringscommissaris, die een leger van 1500 Sudaneezen onder zijn bevel heeft tot handhaving van het gezag. Onder zijn toezicht regeert de Koning of Kabka met een eersten minister (Kalikiro), een erfelijken raad uit de Wakungu (adellijken) en een grooten raad (Buschiko). De provinciën worden door erfelijke hoofden bestuurd. De landadel is in het eigenlijk bezit van den grond: de boeren (Bakopi) moeten vroondiensten voor hen verrichten.

De inheemsche bevolking van het Britsche gebied komt met die van het Duitsche overeen, doch is meer vermengd; men vindt hier den overgang naar de Hamietische volken.

Zanzibar, met pl.m. 150,000 inwoners, en *Pemba*, met 50,000 inwoners, twee kleine kusteilanden, zijn hoofdzakelijk van beteekenis als handelsstations. Daardoor bestaat de bevolking voor een aanzienlijk deel uit vreemdelingen. Het aantal Europeanen is er gering; uit Britsch Indië zijn er afkomstig ongeveer 7000. De godsdienst is Mohammedaansch.

LITTERATUUR.

Blue-books of 1891, 1892, 1893.
Correspondence respecting Germany and Zanzibar, 1888—1889.
Correspondence relating Zanzibar, 1886, 1887, 1888.
Correspondence respecting the Anglo-German Agreement relating to Africa and Helgoland, 1890.
R. F. BURTON. Zanzibar, City, Island and Coast, 2 deelen 1872.
F. D. LUGARD. The Rise of our East-African Empire, 2 deelen 1893.
C. F. WILSON en R. W. FELKIN. Uganda and the Egyptian Soudan, 2 deelen 1882.
Zie verder de reisbeschrijvingen van: *Speke*, *Grant*, *Baker*, *Stanley*, *Hans Meyer*, *O. Baumann*, *Emin Pacha*, *Stuhlmann*, e. a.

IV. Italiaansche bezittingen in Oost-Afrika.

Italië vertoont het belangrijk verschijnsel van een snelle en aanzienlijke uitbreiding der bevolking, zoodat het jaarlijksch aantal geboorten dat der sterfgevallen met pl. m. 300,000 overtreft. Een gevolg hiervan is een op groote schaal plaatsgrijpende landverhuizing van Italianen naar Noord-Amerika, Brazilië en de landen aan de La Plata.

Om die krachten voor Italië te behouden en een uitweg te geven in landen onder Italiaansche vlag, werd ook in dit land de wensch levendig naar het verkrijgen van koloniën. Doch andere Europeesche mogendheden waren Italië vóór. Frankrijk legde beslag op Tunis, Engeland hield het oog gericht op Egypte. Onder deze omstandigheden vestigde Italië met goedvinden van Engeland de aandacht op de Afrikaansche kusten der Roode Zee, en verwierf hier in 1882 de Assabbaai, in 1884 het Sultanaat Raheiti, terwijl het in 1885 Massaua bezette. Door een verdrag, in 1887 met Engeland gesloten, werd de grens tusschen Egypte en de spheer der Italiaansche macht vastgesteld. Wel kwam Italië in conflict met den Negus van Abessinië, doch de troonsbestijging van Menelik II gaf in 1889 Italië aanleiding, verder in het land door te dringen, en zoo bracht het na veel strijd Abessinië tot een soort van afhan-

kelijkheid van Italië. In 1891 werd er een nieuw grensverdrag met Abessinië gesloten. Verder breidde het Italiaansche gezag zich langzamerhand uit over de oostkust van Kaap Gardafui naar het zuiden, d. i. over de Somalilanden en Gallalanden. In 1889 erkende hier de Sultan van Obbia het Italiaansche protectoraat aan de kust, en in 1892 werd de Somali-kust van het Sultanaat Obbia tot den Jubamond (de Britsche grens) door den Sultan van Zanzibar aan Italië afgestaan. Bij koninklijk decreet van 1890 verkregen de Italiaansche bezittingen aan de Roode Zee den naam *Erythreïsche kolonie.*

Italië moest ook op het gebied der koloniale politiek smartelijke en schadelijke ervaringen opdoen. De plannen, om Italiaansche, landbouwende kolonisten in Massaua te vestigen, in 1892 tot begin van uitvoering gekomen, hebben nog weinig goede resultaten gehad. De oorlog met Abessinië heeft de financiën van Italië uitgeput, de macht in Afrika beperkt en talrijke, bloedige offers geëischt. De nederlagen van Italië in 1896 hebben geleid tot het verdrag van Adis Abela, 26 Oct. 1896, waarbij Abessinië's volledige onafhankelijkheid is erkend en onderscheidene landstreken door Italië weder aan Abessinië zijn afgestaan.

Thans is de rust in het protectoraat aan de Roode Zee hersteld; toch zal Erythreia waarschijnlijk in de naaste toekomst nog een veel kostende kolonie voor Italië blijven. De landbouw in de kolonie verkeert in een zeer primitieven toestand; het droge, heete klimaat maakt noodig, dat de landen kunstmatig besproeid worden, wat echter uit den aard der zaak te kostbaar is. Weiden vindt men er, doch de bevolking is meest nomadisch en daardoor niet veel produceerend. Parelvisscherij wordt in de Roode Zee uitgeoefend.

Erythreia telt ongeveer 450,000 inboorlingen, meest nomaden. Het aantal Europeanen zal niet meer dan 3 à 4000 bedragen. Voor Somaliland schat men het aantal bewoners op 400,000. Somaliland behoort verder voor gedeelten aan Engeland *(Somali Coast Protectorate)* en aan Frankrijk *(Côte Française des Somalis et dépendances.)*

LITTERATUUR.

Annuario statistico italiano. Publicazione della Direzione Generale della Statistica.

Possessi e Protettorati in Africa. Estratto dall' Annuario statistico italiano, anno 1885—1896. Hierin vindt men een overzicht der officieele documenten over de kolonie.

F. MARTINI. Nel Africa Italiana. 3e. druk, 1891.

WOLVERTON. Five Months in Somaliland, 1894.

DR. PH. PAULITSCHKE. Harar. Forschungsreise. n. d. Somâl und Galla-Ländern Ost-Afrika's, 1888.

DR. SCHWEINFURTH. Il presente e l'avvenire della colonia Eratrea. Milan 1894.

W. H. FRITZSCHE. Die Bevölkerungsverhältnisse der italiänischen Kolonie Erythreia. (Globus 68.)

Relazione della R. Commissione d'Inchiesta sulla Colonia Eritrea 1891.

DE BETEEKENIS DER ARABIEREN VOOR OOST-AFRIKA IN BETREKKING TOT INBOORLINGEN EN EUROPEANEN.

De Arabieren hebben op de maatschappelijke toestanden van Oost-Afrika grooten invloed gehad, en om de verhoudingen goed te begrijpen, moeten wij hierbij nader stilstaan. Men heeft wel eens gezegd, dat Oost-Afrika aan een zware ziekte lijdt, en die ziekte heet „de Arabieren". In zekeren zin kon hetzelfde vroeger van de Europeanen voor West-Afrika gezegd worden, toen de slavenhandel daar nog vrij spel had. Ook in Oost-Afrika is bovenal de uitvoer van slaven door Arabische handelaren de oorzaak geweest, waaruit allerlei ellende voor de inboorlingen-bevolking van Afrika voortvloeide. De beperking van den slavenhandel aan de kust had ten gevolge, dat vele hier gevestigde Arabieren naar het binnenland trokken, om daar de bevolking met slavenroof en slavenhandel te bezoeken. Op zijn tweede Afrikaansche ontdekkingsreis trof Livingstone bij den mond der Shire-rivier uit het Nyassa-meer Arabische handelaren aan, die uit het toenmaals nog groote en aanzienlijke Negerrijk Kazembe een kostbare lading ivoor, malachiet en talrijke slaven brachten. Deze slaven werden

de Zambesi afgevoerd en verder op Arabische schepen overgeladen, tot een Engelsche kruiser hen bevrijdde. Talrijke reizigers verhalen van de gruwelen der slavenjachten, door Arabieren en half bloed Arabieren in Oost-Afrika gepleegd, en van de verwoesting, die zij daar onder de bewoners aanrichten.

De Arabieren hebben al in vroeger tijden handel gedreven op Oost-Afrika en hadden zich in die kuststeden genesteld. Wij hebben reeds gezien, (pag. 143) dat de heerschappij der Arabieren van Maskate over een gedeelte der oostkust gevestigd was. Dit alles had ten gevolge, dat de bevolking der oostkust met vele Arabische elementen vermengd werd en dat deze er tevens ten zeerste toe bijdroegen, om den Islam, volgens de bevelen van Mohammed, uit te breiden. De bewoners der kust, die onder den verzamelnaam *Suaheli's* bekend zijn, werden tot den Islam bekeerd, en het groote en machtige volk der *Somali* ging ook tot den Islam over. Zelfs de nabuurvolken der Somali's, als de *Galla's*, werden door de beweging medegesleept en namen voor een gedeelte eveneens den godsdienst van Mohammed aan. Daardoor werd op vele stammen der Oost-Afrikaansche bevolking, hoewel zelf niet van Arabische afkomst, toch een Arabische stempel gedrukt.

De Arabieren zijn van nature meer landbouwers, veehandelaars en krijgslieden dan handelaars. Hoewel zij goeden aanleg voor den handel hebben, lieten zij dien in hun eigen vaderland, en vroeger ook aan de Afrikaansche kust, liever aan anderen over. De omstandigheden evenwel hebben de Arabieren hier tot handelaren gemaakt, maar waar zij hiertoe gelegenheid hebben, grijpen zij het houweel weder, om den akker te bebouwen.

Bij den aanvang onzer eeuw dreven de Arabieren op de eilanden en aan de oostkust overal veel plantagebouw, en wel op uitgebreide schaal. Hun handel strekte zich slechts uit tot de landbouwprodukten, terwijl de slavenhandel meer in handen van enkele importeurs was. De plantagebezitter en de gezeten Arabier hielden zich daarmede niet gaarne op en vonden het minder welvoegelijk, den eens gekochten slaaf tegen winst van de hand te doen, als niet de nood hen daartoe dwong. De ivoorhandel, vroeger nog onbelangrijk, was in handen van eenige daar gevestigde Indiërs. De ivoorhandel van Zanzibar was evenwel nog zoo onbelangrijk, dat in den aanvang van deze eeuw een schip te Zanzibar met moeite een lading bij elkander kon krijgen.

Omstreeks 1820 voerden de Arabieren de specerijenteelt op Zanzibar en Pemba in, en deze gelukte goed. De arbeidskrachten, hiervoor noodig, werden gemakkelijk verkregen door de slaven. De weelde, traagheid en onzedelijkheid namen echter bij de Arabieren toe, en daarmede vervielen zij tot een treurigen toestand van bandeloosheid, welke niet zelden tot moord en doodslag leidde.

Door de grootere behoefte aan slaven nam de slavenhandel grooter omvang aan. Wel had Engeland in 1839 een handelsverdrag met Zanzibar gesloten en wist het in 1847 van den Sultan te verkrijgen, dat de slavenhandel ten noorden van Baraua verboden werd, doch de macht van den Sultan had op eenigen afstand der kust van het vasteland zoo goed als niets te beteekenen en was zelfs op het eiland beperkt. Eerst in 1873 wist Engeland onder het dreigen met de Britsche kanonnen den Sultan Said Bargasch tot onderteekening van een verdrag tot geheele opheffing van den slavenhandel te dwingen.

Dit was opheffing van den slaven*handel*. Doch hoewel de invoer en de handel van slaven in Zanzibar bij bepalingen van 1873, 1889 en 1890 verboden was, de slavernij bleef er nog bestaan. Zoo kan men op dit oogenblik rekenen, dat van de 210,000 inwoners van de eilandjes Zanzibar en Pemba nog ongeveer 140,000 in slavernij verkeeren. Trots vele beperkingen van de rechten op slaven is de slavernij nog blijven voortduren. En eerst in April 1897 is door decreet van den Sultan op Zanzibar onder Engelschen invloed de slavernij geheel opgeheven.

De wettelijke rechten van den heer op de slaven worden daardoor thans niet meer erkend, en iedere slaaf, die vrijheid verlangt, kan deze verkrijgen.

Toch staat het nog te bezien, of hiervan een ruim gebruik gemaakt zal worden, evenmin als van de vroegere gunstige bepalingen gebruik gemaakt is. Echter een gevolg hiervan zal zijn, dat de slaven beter behandeld worden, nu zij hun vrijheid kunnen vragen. Hierdoor zullen velen aan den bestaanden toestand onder betere behandeling

zeker de voorkeur geven boven een geheel vrij leven, dat hun ook den plicht oplegt, voor zichzelf te zorgen. De specerijenteelt op Zanzibar wordt nog hoofdzakelijk door slaven gedreven.

Wij zeiden reeds, dat de Arabieren, met uitzondering van enkelen, zich bovenal op den plantagelandbouw hadden toegelegd en dat zij zich van slaven als werkkrachten bedienden. De aanvoer van slaven werd door de slavenkruisers der Engelschen hoe langer hoe moeielijker, en de prijzen stegen zoodanig, dat de kleine plantagebezitters niet dan met groote moeite zich de arbeidskrachten konden verschaffen. De een na den ander ging te gronde, de plantages verloren hun waarde en verwilderden, daar zij niet bewerkt werden. Toen eindelijk in 1873 de slavenmarkt te Zanzibar werd opgeheven, was de economische ondergang van de Arabieren in Oost-Afrika te voorzien. De vroegere plantagebezitters moesten naar andere middelen van bestaan omzien, wilden zij niet geheel verarmen, terwijl hun bezittingen met hypotheken belast werden.

In dien tijd kwamen de *Indiërs* als een nieuw element in Oost-Afrika. Reeds vóór dien tijd bevonden zich Indiërs in Oost-Afrika en sedert den tijd der Portugeesche heerschappij leefden enkelen hunner in de hoofdplaatsen, doch wegens hun gering aantal bleven zij zonder beteekenis. De *Banianen*, een kaste van Indische kooplieden, dreven kleinhandel, en de Mohammedaansche Hindu's hadden den groothandel in handen, kochten ivoor, slaven, specerijen, caoutchouc, kopal en koper en voerden deze artikelen uit. De nieuw aangekomenen nu namen de plantages van de achteruitgegane Arabieren over.

* * *

Wij moeten hier in enkele woorden iets naders mededeelen omtrent de *Banianen* in Oost-Afrika. Deze lieden behooren tot de Indische sekte der *Battia's* en dragen algemeen den naam *Banianen*, d. i. *kooplieden*, wat eigenlijk een spotnaam is. Zij zijn onder de Islamieten, wat de Joden onder de Christenen zijn, en men zegt in Indië van iemand, die veel overvraagt: „'t is een Baniaan", zooals men hier zegt: „'t is een Jood". De Banianen zijn vegetariërs; zij mogen geen levend wezen dooden, en wijl zij hun geweten met niets willen bezwaren, wordt zelfs het ongedierte des lichaams niet gedood, doch buiten de deur gezet. Aan den maaltijd zit ieder alleen of wendt zich in elk geval van alle anderen af. Zij gebruiken de frissche bladeren van den Indischen vijgeboom als borden en schotels. Het aardewerk, waarin de spijzen bereid worden, moet elke maand door nieuw vervangen worden. De Baniaan mag bij het eten den mond niet met de hand aanraken en evenmin vork of lepel gebruiken; hij moet derhalve de spijzen als het ware in den mond werpen. Zoo ook giet hij het drinken in den mond, zonder dat zijn lippen den beker aanraken. De kleeding der Banianen bestaat uit een om de heupen geslagen doek, welks einden van achter en voor tusschen de beenen door getrokken worden. In huis blijft het bovengedeelte des lichaams naakt; op straat draagt hij een dun katoenen jak, welks mouwen de dubbele lengte van den arm hebben. De voeten zijn bedekt door schoenen met dikke zolen, en op het hoofd draagt de Baniaan een kleine muts van bonte zijden stoffen of fluweel. Het zwarte haar is van voren kort geschoren; zij laten het echter van achter vrij groeien; in een gedraaiden staart ligt het onder de muts, en te huis laten zij het los hangen, zoodat het niet zelden tot den gordel reikt. Bij feestelijke gelegenheden wordt het hoofd met een dunne, roode, met goud doorwerkte stof, welke als een tulband is gevouwen, versierd.

De Banianen laten de vrouwen steeds in hun vaderland achter; de aangebeden heilige koeien evenwel voeren zij naar den vreemde mede. Deze wonen met hen onder hetzelfde dak en worden met teederheid behandeld.

De dooden worden door de Banianen verbrand en de asch werpen zij in zee.

Naast de Banianen vindt men er ook vele Indische Mohammedanen, die de Arabische gewoonten navolgen. De Parsen uit Indië vormen de minderheid; zij behooren tot de Ariërs en kleeden zich als Europeanen. Zij zijn vuuraanbidders, wat hun religie betreft, en drijven handel.

* * *

De ivoorhandel, in het begin dezer eeuw nog onbeteekenend, zeiden wij, had intusschen door de vraag naar dit artikel in Europa grooter omvang verkregen. Vroeger brachten de inboorlingen het ivoor zelf aan de kust, doch toen het in de

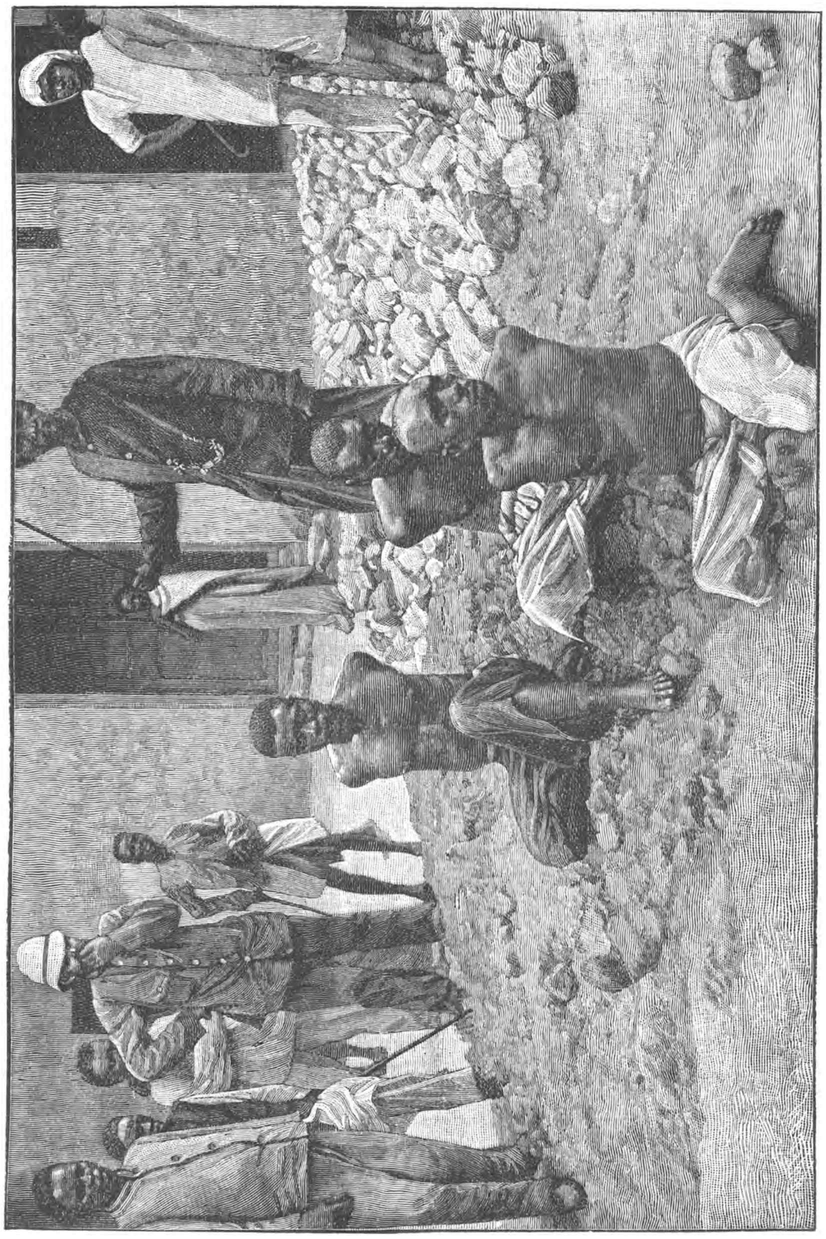

GEVANGEN WASUAHELI-SLAVENHANDELAARS.

kuststreken zeldzamer werd, kwam hierin verandering. De als plantage-bezitters ondergegane Arabieren maakten zich thans meester van den handel in ivoor. Steeds in grooter getale trokken zij naar het binnenland, hier handel drijvend in alles, wat winst kon opleveren, en ook den slavenhandel met ijver uitoefenend. Aan het

Victoria-meer, bij het Tanganjika-meer, en zelfs tot het Nyassa-meer en in het gebied van de Kongo verschenen de Arabische slavenhandelaars, die voor slaven Europeesche artikelen leverden en bij de inlandsche bevolking tegen betaling gewillige handlangers vonden, om dorpen te berooven en slaven te maken. Spoedig werd geheel Oost-Afrika aan hun invloed onderworpen. Toen zij eenmaal in het binnenland waren doorgedrongen en daar vaste punten verkregen hadden, waarvan de verste nabij de Kongo lagen, vingen zij daar ook den plantage-landbouw weder aan, en hiermede nam de behoefte aan slaven steeds toe. In het binnenland lag thans de oorzaak van het slavenvervoer, dat alle Afrikaansche volken verontrustte en waartegen de Europeesche machten tot nog toe niets konden uitrichten. De opheffing der slavernij aan de kust heeft de Arabieren tot slavenhandelaars in het binnenland gemaakt en den slavenuitvoer van de kust naar het binnenland verplaatst of daar tot nieuwen bloei gebracht. En met het voortdringen der Arabieren nam de invloed der Indiërs toe, want zij waren het, die de Arabieren van het benoodigde kapitaal voorzagen en hen langzamerhand geheel van zich afhankelijk maakten. De Indische kooplieden voorzien de Arabische handelaren tegen een hoogen prijs van de in Afrika gevraagde ruilartikelen, en de Arabieren moesten hun het in het binnenland gekochte ivoor tegen een vasten prijs (die niet hoog is) afstaan. Als de expeditie gelukte, verdiende de Indiër 300 à 400 pCt., doch de Arabier allicht 100 pCt.

Niet alleen de Arabieren, doch met hen de Indiërs, Engelsche onderdanen, mergelen aldus Oost-Afrika uit. De uitzuigingen der Arabieren hebben hun wortel in de woekerwinsten der Indiërs aan de kust. Doch de Arabieren zijn de pioniers, die sedert een halve eeuw ongeveer een buitengewone verbreiding en invloed hebben verkregen, en de leer van Mohammed drong daardoor tot in de binnenlanden door. Waar eenmaal die leer haar intocht doet, moet alles voor haar buigen; bijna geheel Noord-Afrika tot 2 à 3° N. Br. leeft thans onder de vanen van den profeet. Als niet op vreedzame wijze de leer van Mohammed kon verbreid worden, trokken de fanatieke aanhangers het zwaard uit de scheede, om hun Heer de overwinning te doen behalen, en aldus verbreidde zich de Islam van volk tot volk, van stam tot stam. En daar de bodem hier voor het Mohammedanisme als het ware voorbereid was, maakte het er snelle vorderingen.

Hoewel de Arabieren de oorzaak waren van talrijke gruwelen in Afrika, moet aan den anderen kant ook erkend worden, dat zij door den invoer van Europeesche waren den toegang tot vele streken openden, en daar, waar zij zich vestigden, een zekeren toestand van staatkundige orde wisten te scheppen. Door de Arabieren was het mogelijk, dat de groote ontdekkingsreizen van het oosten uit konden plaats hebben; Stanley was het, die door den halfbloed Arabier Tippo Tip, den ongekroonden koning en machtigen slavenhandelaar, zijn eersten tocht dwars door Afrika, welke tot ontdekking van de Kongo leidde, kon volbrengen.

Men moet bij de Arabieren in Oost-Afrika verschil maken tusschen de volbloed Arabieren en de zwarte Arabieren, van half Negerbloed. De eersten staan hooger in zedelijk besef, terwijl de laatsten blijkbaar de slechte eigenschappen van beide rassen in zich vereenigd hebben, zoodat dan ook aan hen de meeste misdaden moeten geweten worden, welke gewoonlijk op rekening van de Arabieren komen.

Wanneer de Arabieren zich ergens in het binnenland wilden vestigen, hadden zij daartoe noodig het verlof van het hoofd van den stam. Zij begonnen dan met hun geschenken aan te bieden, en wachtten daarna den loop der onderhandelingen rustig af, terwijl zij intusschen hun handelszaken verrichtten. Als het verlof tot verblijf eens verleend was, konden zij er op rekenen, dat daarmede een begin was gemaakt met de vestiging hunner heerschappij, en de Arabieren verkregen langzamerhand de overhand. Zelfs werd het hoofd niet zelden genoodzaakt, in plaats van schatting te ontvangen, die te betalen, en de inboorlingen wisten zij in een goede luim en in een toestand van afhankelijkheid te houden. Tegenover de Europeanen gedroegen de Arabieren zich steeds voorkomend, zooals Stanley o. a. ondervond. Den grootsten invloed hadden de Arabieren in Oost-Afrika omstreeks 1880. Na dien tijd vingen ook de Europeesche firma's aan, handel in ivoor op Oost-Afrika te drijven, wat door de Arabieren met afgunstigen blik werd gadegeslagen en zooveel mogelijk tegengewerkt. Dit was het begin van den strijd tusschen Arabieren en Europeanen, die later met

oneenigheden tusschen de zendelingen en de Arabieren vermeerderd werden. In Nyassaland vielen de Arabieren het Britsche zendingsstation aan, doch werden afgeslagen; de Fransche zendelingen moesten van Kipallapalla bij Tabora voor de Arabieren naar het noorden vluchten, en slechts aan een gelukkig toeval hadden zij het te danken, dat zij niet als slachtoffers vielen. In Uganda werd een hevige strijd gevoerd tusschen zendelingen en tot het Christendom bekeerde inboorlingen aan den eenen kant en Arabieren en Waganda's aan den anderen kant. (Zie bij Waganda's). Er ontstond een algemeene opgewondenheid en onrust onder de Arabieren, en het smeulende vuur sloeg eindelijk in lichte laaie uit. Het werd een strijd van de Arabieren (en den Islam) met de Europeesche invloeden; de Arabieren wierpen den Europeanen den handschoen toe en vonden nog den meesten steun bij de inboorlingen. Aldus was de toestand in het midden van 1888, toen hoogst verontrustende tijdingen betreffende het Protectoraat in Oost-Afrika Duitschland bereikten, die melding maakten van onrust en opstand, welke evenwel voor den kenner der toestanden niet onverwacht kwamen, maar zeker moesten voortvloeien uit de bestaande verhoudingen. Het was de strijd om het bestaan, die de Arabieren tot opstand dwong tegen de Europeanen, die dit bestaan in Afrika meer en meer bedreigden. Welke nu verder de aanleidende oorzaken tot de schermutselingen waren, hoe die strijd tusschen Aziatische en Europeesche elementen in Afrika werd gestreden, hebben wij thans niet na te gaan. Het is hier voldoende, als wij het resultaat mededeelen. Aan von Wissmann, den bekwamen ontdekkingsreiziger in Afrika, was het weggelegd, om met veel inspanning en verstandig optreden de zege van den Europeeschen invloed op den Arabischen te bevechten, voor zoover het Duitsch gebied betreft. Evenwel, die overwinning kostte veel bloed en was niet dan na ernstige inspanning te behalen. In Uganda bracht het Britsche gezag de Mohammedanen ten val. En toch is nog altijd de Europeesche heerschappij aan de kust de hoofdzaak; in het binnenland zullen steeds de inboorlingen en de Arabieren, hetzij afzonderlijk of vereenigd, weder de hoofden opsteken tegen Europeeschen invloed, die er geenszins welgevallig is. Tippo Tip zeide reeds: „Afrika is zeer groot, maar niet groot genoeg voor Arabieren en Europeanen naast elkander."

Ook tusschen de troepen van den Kongo-staat is vooral in 1892 een strijd met de Arabieren van de Boven-Kongo uitgebarsten, die tot bloedige slagen geleid heeft. Dr. Hinde, die den strijd bijwoonde, geeft hiervan een beschrijving. Hun doel was, een groot rijk te stichten met Tippo Tip als heerscher. Door het krachtig optreden der Belgen zijn de Arabieren aan de Boven-Kongo geslagen en werden hun steden Nyangwe en Kasongo verwoest. Duizenden zijn, volgens dr. Hinde, als slachtoffers in dien strijd gevallen.

Al is ook hier een stadium van rust ingetreden, toch is deze niet duurzaam te verwachten, en moeten de Europeesche machten op hun hoede zijn.

LITTERATUUR.

C. J. A. Münzenberger. Afrika und der Mohammedanismus, 1889.
Paul Reichard. Deutsch Ost-Afrika. 1892.
Dr. Hinde. The fall of the Congo Arabs. London, 1896.
O. Baumann. Die Araber an den Stanley-Fallen des Congos (Globus 52, 1887).

De behandeling der inboorlingen.

De behandeling der inboorlingen en de wijze van optreden, om het doel te bereiken in Afrika, is voor de Europeesche mogendheden, die koloniën langs de kusten bezitten, een belangrijk vraagpunt, dat na de treurige ervaringen op het gebied der kolonisatie meer en meer op den voorgrond werd gedrongen. Vooral de geschiedenis van Dr. Peters en zijn behandeling der Negers in de Duitsche koloniën maakte die vraag urgent. Dr. Franz Giesebrecht 1) heeft de oordeelvellingen hieromtrent van de beroemdste Duitsche deskundigen en ontdekkingsreizigers in een werk bijeengebracht, dat met het oog op de politiek der Europeesche mogendheden van veel belang is. Mannen, als von Wissmann, Gerhard Rohlfs (overleden), Georg Schweinfurth, Otto Kersten,

1) Fr. Giesebrecht. Die Behandlung der Eingeborenen in den Deutschen Koloniën, Berlin, 1897.

Denhardt, A. Merensky, Pechuel Loesche, Emil Holub, Max Büchner, Gustav Fritsch, Dove, Graf von Pfeil e. a. hebben daarover hun oordeel uitgesproken.

In het algemeen luidt het oordeel van velen, dat het de zedelijke plicht is niet alleen, doch tevens het meest practisch, om *de Negers menschelijk te behandelen.* Dit is de beste methode, schreef Rohlfs, „ich bin damit 20 Jahre bis 25 Jahre gut ausgekommen." Doch daarnaast moet de Europeaan zijn meerderheid aan de inboorlingen doen gevoelen, wil hij invloed op hen uitoefenen. „De Neger bezit van nature een goedhartig karakter en is geenszins strijdlustig; hij weet een gemoedelijk rustig leven als landbouwer en veehouder wel te waardeeren," zegt Merensky, de superintendent van het zendelingswezen. En daarom moet het doel der Europeanen zijn, de Negers niet enkel te beheerschen, doch hen met de Europeesche heerschappij te verzoenen, hen de weldaden dier heerschappij op prijs te leeren stellen. Dat het mogelijk is, in Afrika vreedzame toestanden te doen ontstaan door begunstiging en bevordering van het vreedzaam verkeer, door versterking der onderdrukte stammen, door het vermeerderen van Europeesche macht langs diplomatieken weg, door de hoofden onder Europeeschen invloed te krijgen, heeft de ervaring bewezen. Dit sluit echter niet uit, dat men zoo hier en daar tegen een roofstam moet optreden, doch het zwaard moet eerst dan getrokken worden, als vreedzame middelen niet bij machte zijn.

Als politiek volge men deze regels: Men late de stammen als zoodanig bestaan en waar zij versnipperd zijn, bevordere men de hereeniging weder. De patriarchale stamorganisatie zit den Afrikaner in het bloed. De afzonderlijke Negers zijn in het stamverbond gemakkelijk te regeeren; samengeloopen lieden zonder stamorganisatie zijn alleen met veel moeite in bedwang te houden. Evenwel, de hoofden kunnen niet de souvereine macht behouden; zij en hun volk moeten in het bewustzijn versterkt worden, dat de oppermacht bij den Blanke behoort. En daarom mag het hoofd geen staand leger bezitten, en evenmin mag hij over een anderen stam dan den zijnen macht uitoefenen. Den stam in zijn bezit te beschermen en daardoor aan de Europeesche macht te verbinden, dit zij de grondslag der Europeesche politiek. Dit beginsel, door Merensky verdedigd, verschilt niet veel van het stelsel, dat door de Nederlanders in Indië gevolgd werd.

Dr. Pechuel Loesche, die de Loango-expeditie medemaakte, laat zich aldus uit: Afrika is een ontoegankelijk en arm land, want zijn bewoners zijn niet van oudsher aan regelmatigen arbeid gewoon. Land en kapitaal zijn waardeloos, zoolang de arbeidskrachten ontbreken. De tropische gedeelten van Afrika bezitten geenszins een onuitputtelijke vruchtbaarheid. De meest door de natuur begunstigde gedeelten beslaan de kleinste oppervlakte, doch zij zijn ongezond en kunnen niet door Europeesche kolonisten bevolkt worden. De koopman kan, zoolang er ivoor is, met voordeel handel drijven. De planter moet beginnen bij waterwegen en nabij de kust. Door kunstwegen en spoorwegen wordt de uitbreiding van het gebied, waar men ondernemingen kan vestigen, wel bevorderd, doch dit leidt ook licht tot gewaagde plannen.

Alleen de bedrijfskoloniën kunnen met succes werken, en deze moeten door Europeanen geleid worden, terwijl de inboorlingen de arbeidskracht leveren. De toekomstige rijkdom van Afrika is de arbeidskracht zijner bewoners.

De Negers zijn wel geschikt tot arbeiden, verrichten bij tijden veel werk, doch werken niet geregeld en verbruiken veel van hun lichamelijke en geestelijke krachten voor nietige zaken. Zij zijn groote kinderen, naar het oogenblik levend, onbeslist, luimig, eigenzinnig en ongeregeld. Hun intelligentie staat niet lager dan van de meeste beschaafde volken, doch zij hadden geen aandrang, om hun natuurlijke gaven tot een doel te ontwikkelen. Zij zijn niet geschoold; de kracht van den wil ontbreekt hun. Zij zijn, zooals zij onder hun omstandigheden niet anders kunnen wezen; zij zijn meer hulpeloos en onbekwaam dan kwaadwillig.

Van de beschermelingen is in de eerste plaats een regelmatige arbeid te vorderen, doch niet te veel. Naar het oude landsgebruik zijn vroondiensten door de Europeesche bestuurders te eischen, en dit is vooreerst de eenige belasting, die te vorderen valt. En de inlandsche hoofden dient men voor de juiste uitvoering der vroondiensten verantwoordelijk te stellen. Zij hebben te zorgen, dat natuurvoortbrengselen geëxploiteerd, de velden bebouwd worden, een deel der opbrengst geleverd of een bepaald opgedragen arbeid verricht wordt.

— Door een verstandig rekening houden met de bestaande maatschappelijke en sociale verhoudingen, welke men moet onderzoeken en in bijzonderheden leeren kennen, om daarvan partij te trekken, is er veel tot stand te brengen. De Negers moeten als kinderen bedachtzaam geleid en opgevoed worden, doch men mag hen niet als kinderen beschouwen; de vaderlijke macht moet niet enkel beschermend, doch ook beheerschend optreden; de Afrikaner moet worden gebracht tot verbiediging van de Europeesche macht.

Nu Europa Afrika in de sfeer zijner politiek gebracht heeft, moeten de mogendheden niet halverwegen blijven staan, maar in de protectoraten orde en veiligheid zooveel mogelijk bevestigen, het economisch leven der inboorlingen verbeteren. De weg daartoe moet practisch zijn; niet in één oogenblik kan alles veranderd worden, maar geleidelijk moeten de Negers aan de gewijzigde toestanden gewend worden, waardoor zij tot het besef en de erkenning van de verbetering komen. Dan eerst zal de maatschappelijke ontwikkeling kunnen volgen.

Doch voor- en bovenal: de Europeesche regeeringen zorgen, dat zij volledige kennis der vreemde landen en volken verkrijgen.

De misslagen in de koloniale staatkunde zijn veelal het gevolg van onbekendheid met gewoonten, rechten en toestanden. De kennis van natuur en land is de grondslag, waarop de economische en commerciëele ontwikkeling der koloniën met vertrouwen kan berusten; de kennis der volken en van hun zeden en gewoonten blijve de basis van de politiek ten opzichte der inboorlingen.

Dit grondbeginsel wordt te veel verwaarloosd, ook, helaas! in ons land!

Of de Afrikaansche koloniën en bezittingen in de eerste tijden aan de verwachtingen der Europeesche mogendheden zullen beantwoorden? Wij gelooven het niet. De opofferingen zullen vele zijn, de opbrengsten langen tijd nog betrekkelijk gering. Niet dan langzamerhand kan Afrika zich ontwikkelen tot een land, dat produkten aan Europa levert en waar de consumptie een afzetsgebied vindt, evenredig aan den omvang en het aantal bewoners. Eerst dan zullen de Afrikaansche koloniën aan het doel der inbezitneming beantwoorden.

HOOFDSTUK XI.

EUROPEESCHE BEZITTINGEN IN WEST-AFRIKA.

I. Het Duitsche Protectoraat in Zuidwest-Afrika.

In 1882 vestigde de Bremer koopman Lüderitz een nederzetting aan de Angra Pequena-golf in Zuidwest-Afrika en vroeg om bescherming voor zijn nederzetting door het Duitsche Rijk. Na op de tot Engeland gerichte vraag omtrent zijn rechten daar ter plaatse geen antwoord te hebben gekregen, liet de Duitsche Rijkskanselier den 18en Augustus 1883 door den Duitschen consul in Kaapstad de bescherming van het Rijk over de bezitting van Lüderitz uitspreken. Toen Engeland hiertegen opkwam en aanspraak maakte op de kust, werd er gewezen op de vroegere vraag, en den 24en April 1884 werd de verklaring van den consul ambtelijk herhaald. Hiermede ontstond het *Duitsche protectoraat* in Zuidwest-Afrika, dat nog hetzelfde jaar door Engeland erkend werd. Daar Lüderitz zijn bezit allengs had uitgebreid, verkreeg het Duitsche protectoraat aan de kust een lengte van de Oranje-rivier tot den 18den breedtegraad.

De volledige regeling met Engeland had reeds plaats in 1885, waarbij Engeland het gebied om de Walvischbaai behield, doch het overige gedeelte der kust van de Oranje-rivier tot de Kunene aan Duitschland bleef. De grenslijn in het binnenland werd vastgesteld door het Duitsch-Engelsch verdrag van 1 Juli 1890, waardoor bepaald werd, dat in het zuiden de grens op den meridiaan van 20° O.L. (Greenwich) zou loopen, doch in het noorden oostelijker. Wij zullen deze grens niet omschrijven; op elke nieuwere kaart is die te vinden.

Het Duitsch gebied besloeg aldus een oppervlakte van pl. m. 832,000 vierk. kilometer, waar misschien wel meer dan pl. m. 300,000 inwoners gevonden worden.

De meeningen omtrent dit land zijn in de laatste jaren zeer ten gunste van het protectoraat gewijzigd, vooral doordien de strijd met de Hottentottenstammen meer van het land heeft leeren kennen. Terwijl het land vroeger als een droog, schraal, woestijnachtig gewest beschreven werd, noemt Dr. Hindorf 1) het een voortreffelijk gebied voor veeteelt. De duizenden prachtige runderen der inboorlingen, alsmede hun talrijke schapen en geiten geven een beeld van hetgeen dit land voor de toekomst doet verwachten, als er intensieve veeteelt wordt ingevoerd. De uitgestrekte weiden, die slechts voor een klein gedeelte gebruikt worden, bieden nog voldoende plaats en voedsel aan voor ontelbare kudden, en de natuurlijke gesteldheid is hier even gunstig of veel gunstiger voor de veeteelt dan in de Kaapkolonie.

Naast de veeteelt zal hier de landbouw een belangrijke bron van bestaan kunnen worden, als het land meer door Duitsche kolonisten bevolkt wordt, waartoe het midden en het noordelijk deel zich goed leenen, ook wat het klimaat betreft. Alleen een smalle, zandige kuststreek is onvruchtbaar en deze was het, die vroeger ook van het binnenland een ongunstig denkbeeld gaf.

Het zuidelijk gedeelte van het land is daarentegen droog en woestijnachtig.

De inboorlingen van dit land zijn ten zuiden van de Walvischbaai Hottentottenstammen. Hier ligt het Groot-Namaland, welks bewoners wij reeds vroeger beschreven. Verder noordelijk wonen Bantustammen der *Herero* of *Damara*, de *Berg-Damara*

---

1) Zie de bijlage tot de ambtelijke „Denkschriften über das ostafrikanische und das südwestafrikanische Schutzgebiet von 20 XII 1894."

en de *Ovambo*. Zij zijn zwarter van kleur en staan lager in ontwikkeling dan de Bantu's der oostkust, en komen in taal en gewoonten veel met de Hottentotten en in hun levenswijze veel met de Bosjesmannen overeen.

De aanvankelijk vreedzame inbezitneming van deze gewesten door Duitschland werd in 1893 en 94 gevolgd door oorlogen tegen het Hottentottenhoofd Hendrik Witbooi en later tegen de Damára's.

Hendrik Witbooi, half patriarch, half profeet bij zijn stam, was een lastig tegenstander, doch werd in 1894 na veel inspanning onderworpen. Bij den opstand der Khanas-Hottentotten in 1894 onder hun kapitein Andries Lambert verleende Witbooi hulp, om tot vrede te komen in 1895.

De Herero's vormen naar hun aantal het belangrijkst gedeelte der inboorlingenbevolking. Zij bewonen het hoogland en zijn uitsluitend een herdersvolk, in 't bezit van groote kudden runderen; zij zijn als bewoners onrustig en niet gemakkelijk te onderwerpen. De verstrooid wonende Berg-Damara's zijn meer toegankelijk voor Europeesche beschaving. De Ovambo's, meer een landbouwend volk, zijn ijverige, vertrouwde arbeiders. Ook zijn hier tal van bastaards uit de Kaapkolonie binnengetrokken, over 't geheel krachtige personen met vele goede eigenschappen.

Toch behoort de toekomst des lands niet aan de inboorlingen. Het aantal Blanken is echter nog gering; in 1894 beliep het ongeveer 1200 personen. De Rijnsche Zending werkt er ijverig voor de verbreiding van het Christendom; zij heeft 22 zendelingen in Nama-land op 9 hoofd- en 3 nevenstations; bij de Herero's 10 hoofden 9 buitenstations en bij de Ovambo's 2 stations.

Door de verdragen met de inboorlingen zijn de landbezittingen, „reservations", der stammen aangewezen, terwijl ook de kroonlanderijen der regeering zijn vastgesteld. Een groot gedeelte des lands is in bezit van „landmaatschappijen", die veel door Engelsch kapitaal zijn gegrondvest. Hierdoor wordt de verkoop aan particulieren wel eens belemmerd, en men dringt in Duitschland sterk op nationale ondernemingen en kolonisatie aan.

Het ontbreken van een goede haven is een groot nadeel. Somtijds worden de goederen nog ontscheept bij den mond der Swakop-rivier, doch dit is alleen bij kalm weer mogelijk. Daardoor grijpt de handel nog grootendeels plaats door bemiddeling van de Engelsche haven aan de Walvisch-baai.

II. Portugeesche bezittingen in Zuidwest-Afrika.

(ANGOLA, AMBRIZ, BENGUELA, MOSSAMEDES, KONGO en KABINDA.)

Aan Portugal komt de eer toe, het grootste gedeelte der kusten van Afrika voor Europa ontdekt te hebben. Kaap Bojados werd in 1439 voor het eerst omgezeild, in 1445 werd Kaap Verd ontdekt, en in 1460 leerden de Portugeezen de kust van Sierra Leone kennen.

Dit eerste succes op de onbekende wateren prikkelde het destijds jonge en levenskrachtige volk, om verder te gaan. Na korter of langer tusschenpoozen werden de ontdekkingsreizen herhaald, en in 1484 stevende Diego Cam Kaap St. Catharina voorbij, het zuidelijkste tot nog toe bereikte punt. Na eenigen tijd ontdekte hij in zee nabij de kust een duidelijk te onderscheiden, krachtigen stroom van donker gekleurd water, die zich van het land naar het westen bewoog. Dit moest wel de monding eener groote rivier zijn, en de Portugeesche edelman gaf bevel tot landen. Aan den zuidelijken oever werd een steenen zuil opgericht, ten teeken, dat deze kust door Portugal was ontdekt en in bezit genomen. Want beide begrippen waren in de eeuw der landontdekkingen zinverwant.

De rivier, welker ondekking wij beschreven, is de Kongo; aan haar oevers bestond destijds het groote Kongo-rijk. Met den Koning van dit Rijk knoopte Portugal betrekkingen aan, en het Christendom werd er, in schijn althans, ingevoerd.

Het koninkrijk Kongo, dat gerekend werd zich aan de kust van den aequator tot 16° Z.Br. uit te strekken, was in 't algemeen verdeeld in drie deelen of onderkoninkrijken, als: *Loango* (het eigenlijke Kongo), *Angola* en *Benguela*. Elk dezer rijken was weder onderverdeeld in een soort van graafschappen, enz. Het schijnt, dat het

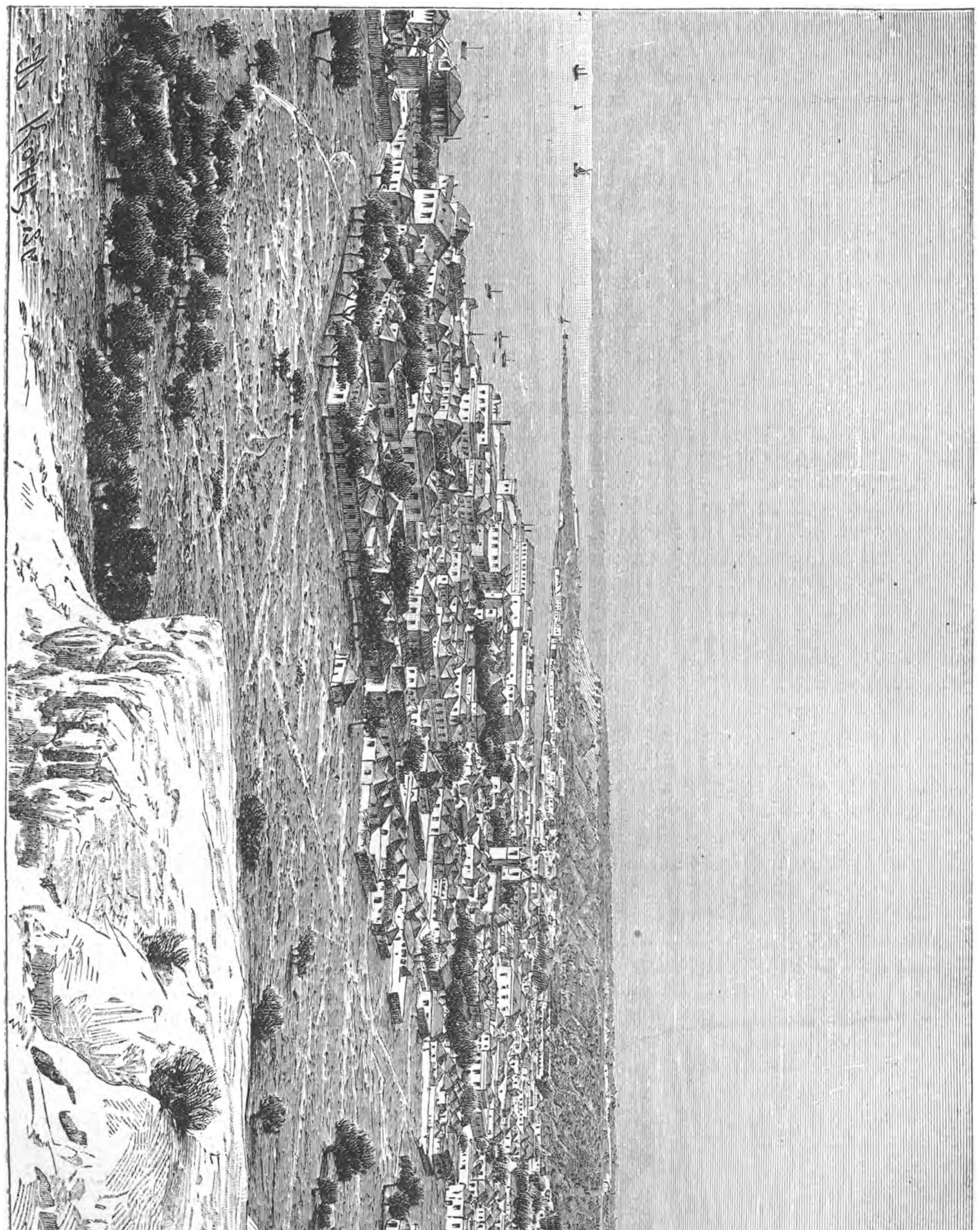

SAN PAOLO DE LOANDA.

gezag eenmaal geconcentreerd geweest is in den machtigen vorst van Kongo. Doch zijn groot rijk spatte uiteen en er scheen slechts een betrekking van leenverband te blijven bestaan. Aldus schetsen verschillende schrijvers den staatkundigen toestand in dit gebied gedurende de 17de eeuw.

De gevolgen van dit leenstelsel, onontwikkeld als het hier natuurlijk was, waren dezelfde als in Europa. Het gebied werd weder versnipperd en opgelost in talrijke deelen, waar de hoofden geheel vrij het gezag voerden. Al bleef de naam van het Kongo-rijk nog lang in den mond der Europeesche schrijvers voortleven, het rijk zelf was reeds in de vorige eeuw opgelost in tal van heerschappijen.

Hoe was het hier met het gezag van Portugal gesteld? Wel had dit rijk door het oprichten van zuilen aanspraak gemaakt op de prioriteit der ontdekking, wel hadden pauselijke bullen het in de oogen der Katholieke vorsten rechten gedecreteerd over Afrika, maar voor de inboorlingen golden deze natuurlijk niet. Van een gezag van Portugal over de staten der kust ten N. en ten W. der Kongo was in de voorgaande eeuw dan ook geen sprake.

De inboorlingen aan den Kongomond stonden heel zelfstandig onder hun eigen hoofden, zonder dat de Europeesche staatkunde er zich veel om bekommerde. Misschien oefende Portugal eenigen invloed op die volken uit, maar van een bepaald gezag was geen sprake.

Doch ten zuiden van de Kongo, in Angola en Benguela, werd het Portugeesch gezag gevestigd. Dit gezag ging echter niet veel verder dan de zeekust. Verder in het binnenland was het geen staatsgezag, doch Portugeesche handelsinvloed, welke zich hier deed gelden.

In vergelijking met de overige Europeesche natiën had Portugal ontegenzeggelijk de prioriteit der ontdekking en door den handel den grootsten invloed op het gedeelte van West-Afrika ten zuiden van den Kongomond, maar door den achteruitgang van genoemd rijk, dat niet bij machte was zijn gezag te handhaven, bleef de werkelijke inbezitneming slechts tot een deel der kust beperkt. De uitbreiding van Portugal's macht tot 5° Z.Br., die in 1838 gedecreteerd werd, kwam niet tot stand.

Na 1846 trad Engeland in West-Afrika op het staatsrechterlijk tooneel. Dit land ijverde voor de afschaffing van den slavenhandel en vond hierin een motief voor zijn optreden. Wel betwijfelde Engeland de rechten van Portugal, doch de diplomatieke onderhandelingen hadden geen gevolgen.

De rechten op West-Afrika werden pas voor goed geregeld op het congres te Berlijn, 1884. Hierbij werden de internationale rechten aan de Kongo betreffende handels- en scheepvaartvrijheid, enz. vastgesteld, en door later gevolgde verdragen werden de grenzen van den inmiddels opgerichten Kongostaat bepaald. Het kustgebied ten noorden en ten zuiden van den Kongomond van het noorden af werd verdeeld als volgt: I *Fransch Kongo*, II *een kleine Portugeesche enclave aan de Kabinda-baai*, III de *Kongostaat* met een kustlengte van 37 K.M. ten noorden van den Kongomond, en ten zuiden van deze rivier: IV *Portugeesch Kongo*. Het overige gedeelte der kust, nl. *Angola*, *Ambriz*, *Benguela* en *Mossamedes*, bleef aan Portugal, welks rechten niet betwist werden. 1)

De officieele naam der Portugeesche bezitting luidt *Angola*, doch ook de namen der deelen *Kabinda*, *Kongo*, *Ambriz*, *Loanda*, *Angola*, *Benguela* en *Mossamedes* zijn zelfstandig in gebruik. Ten zuiden van de Kongo loopt het gebied over een lengte van 1400 KM. tot den mond der Kunene-rivier; met Duitschland is hier de grens geregeld bij tractaat van 1886. De oostgrens had nog een provisioneel karakter, volgens de Engelsch-Portugeesche conventie van 1890 en 1891, werd de 20° meridiaan ten oosten van Greenwich daarvoor gerekend, tot de ontmoeting met de Kassai-rivier. Bij conventie van 20 Augustus 1896 tusschen Portugal en Engeland werd het Barotseland aan Portugal toegekend en in Lundaland vormt de Kassai de grens. De oppervlakte zal thans ongeveer 1,315,450 KM^2. beslaan, terwijl het aantal bewoners op 2,4 millioen geschat wordt. Slechts ongeveer $1^1/_2$ millioen erkennen de Portugeesche autoriteit. Het werkelijk onmiddellijk bezit strekt zich niet verder uit

1) Zie over dit alles uitvoerig: H. Blink, Het Kongoland en zijn bewoners in betrekking tot de Europeesche staatkunde en den handel, 1891.

dan tot 15° O.L., de verder oostelijk gelegen gedeelten staan in de betrekking van „Interessenspheer" of protectoraat tot Portugal. Het Rijk van Muata Jamvo is sedert 1886 een protectoraat van Portugal.

De bodemgesteldheid vertoont twee met de kust parallel loopende zonen. De eerste zone is een vlakke, dorre kuststreek, met slechts heuvelrijen nabij de groote rivieren. Verder binnenwaarts volgt een overgangsland tot de bergvlakte: een land met veel afwisseling van terreinen en een rijken plantengroei. Het klimaat aan de kust is zeer ongezond; een droog en betrekkelijk koud jaargetijde (midden Mei—midden September) wisselt af met een regentijd in de overige maanden. De handelsbeweging is niet van groote beteekenis; het verkeer in het binnenland heeft meest plaats met dragers-karavanen. Thans worden spoorwegen van San Paolo de Loanda en Mossamedes naar het binnenland aangelegd. Wel schijnen in vroeger tijd door de zoogenaamde Pombeiras handelswegen aangelegd te zijn ter verbinding van de westelijke en oostelijke bezittingen van Portugal, doch deze zijn in vergetelheid geraakt. Het binnenland is door Portugal prijsgegeven en Engeland heeft er zijn gezag gevestigd. (Zie pag. 127).

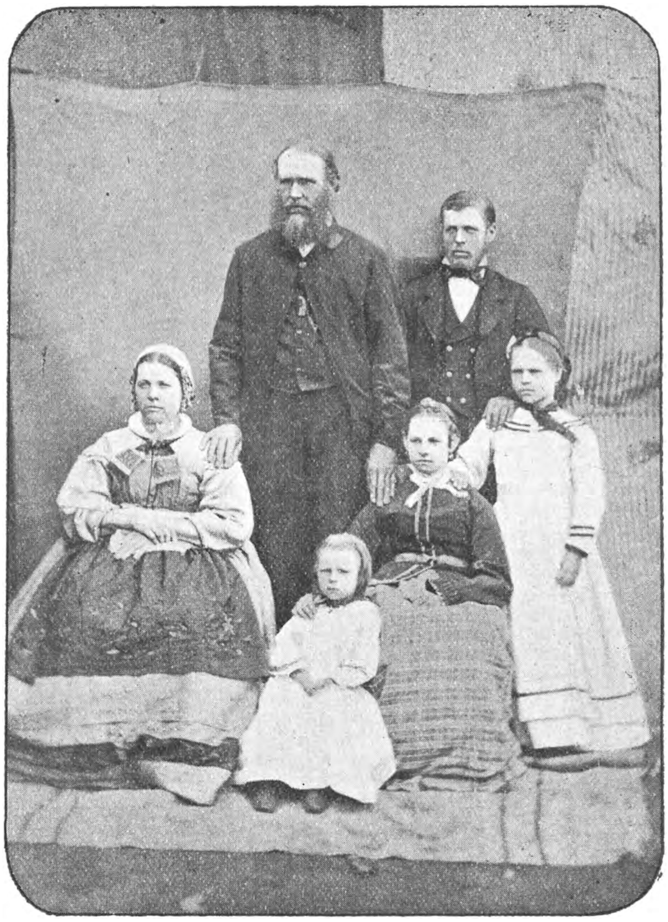

TREKBOEREN-FAMILIE TE HUMPATA.

De inboorlingen-bevolking bestaat meest uit Bantu-stammen, als de *Lunda's*, *de Bangala's* aan de Boven-Kuango, *Bafiote's* e. a. Als een zeer belangrijk element voor de ontwikkeling der kolonie moeten de uit Kabinda afkomstige Kongo-Negers genoemd worden, die als zeelieden, daglooners en handwerkslieden hoog geschat worden. Het aantal Blanken is zeer gering en bestaat meest uit Portugeesche ambtenaren en handelaren. Compagnieën met privilegiën pachten in het binnenland gedeelten, welke voor exploitatie geschikt schijnen.

Verheft Portugal deze kolonie tot den bloei, welken men er uit de natuurlijke hulpbronnen zou verwachten? Wij laten het antwoord over aan den heer Ch. Delannoy, die dit vraagpunt behandelde. 1) Deze zegt: „Angola kon een uitmuntende kolonie

1) Ch. Delannoy. L'Angola et la Colonisation Portugaise d'Outre-Mer. (Extract du Bulletin de la Société royale Belge de Géographie, 1895/96).

worden voor een moederland, dat weet te regeeren en voldoende financiëele krachten bezit. Doch Portugal voldoet noch aan het een, noch aan het ander. Het heeft eigenlijk geen behoefte aan koloniën, daar het geen industrie bezit, welke afvoergewesten zoekt voor haar producten. Overproductie bestaat er alleen in de vermeerdering der bevolking. De overtollige bevolking verhuist echter liever naar Brazilië, waar zij door een dochter-natie goed ontvangen wordt, dan naar het in slechten naam staande Angola."

De Gouverneur-generaal resideert in *Sân Paolo de Loanda*, met 120,000 inwoners. Het is een schilderachtige stad, die zich van de zeekust tot den top van den berg uitbreidt, welke den eersten kop van het hooge plateau in tropisch Afrika vormt. (Zie pag. 161).

* * *

Wij moeten hierbij nog de aandacht vestigen op de kolonie van Boeren uit de Transvaal te St. Januario Humpata (op pl.m. 15° Z.Br. (zie pag. 106). Van den Nederlandschen reiziger, die deze binnenlanden doortrekt, moet zich een eigenaardige gewaarwording meester maken, als hij hier, ver van de kust, te midden van Negers en enkele Portugeezen de Nederlandsche taal hoort spreken in den familiekring, in de kerk zijn moedertaal hoort preeken en een Nederlandsche school kan betreden, bevolkt met een 70-tal leerlingen, jonge spruiten van zijn stamgenooten. Dat ondervond ook de Nederlandsche reiziger *Daniel Veth* op zijn laatsten tocht in 1885, toen de Boeren te Humpata hem steunden bij zijn onderzoekingen en hem verpleegden gedurende de ziekte, die een eind aan zijn leven zou maken.

Buitengewoon voorspoedig schijnt het deze kolonie nog niet te gaan. De veeboerderij, de hoofdzaak in Zuid-Afrika, laat veel te wenschen over en is een der zwakste bronnen van bestaan. Schapen en paarden wilden er niet aarden; met runderen echter ging dit beter. Tot landbouw is de grond over 't geheel wel geschikt; ook tuinbouw en ooftteelt schijnt goed te gaan. Doch uit alles schijnt een sober bestaan te moeten worden afgeleid. 1)

— Sedert andere mogendheden in het verwerven van koloniën wedijveren, heeft Portugal wel al zijn krachten ingespannen, om de overgebleven bezittingen beter te beheeren. Het bestuur over het lang verwaarloosde Angola werd gereorganiseerd; het van ouds bestaande monopoliestelsel werd door milder bepalingen vervangen; met het aanleggen van spoorwegen is een aanvang gemaakt. Toch zal het de vraag blijven, of Portugal in staat is, zich in het bezit zijner koloniën te handhaven en deze tot de rechte ontwikkeling te brengen.

III. De Kongostaat. (L'état indépendant du Congo).

De Kongostaat omvat het groote stroomgebied van de Kongo in Centraal-Afrika, en heeft slechts een kleine kustlengte ten noorden der Kongo, benevens den mond dezer rivier. Deze staat is ontstaan door het onvermoeid streven en de opofferingen van Koning Leopold II van België, den tegenwoordigen souverein van dezen staat.

In de jaren na 1870 werd de aandacht van Europa meer en meer gevestigd op de ontsluiting van Centraal-Afrika, tot dusver nog zeer onvoldoende bekend. Humanistische doeleinden, om de slavernij tegen te gaan, wilde men met wetenschappelijke en meer praktische verbinden, en in verschillende landen werden plannen ontworpen en vereenigingen opgericht, om onderzoekingen in Afrika in te stellen. Koning Leopold II, geheel bezield voor dezen arbeid, riep in September 1876 te Brussel een internationale conferentie bijeen, om de krachten te concentreeren. Een drieledig programma werd hier opgemaakt en aangenomen: *a* wetenschappelijk onderzoek van de onbekende gedeelten van Centraal-Afrika; *b* het openen van dit land voor de beschaving en *c* het zoeken van middelen, om den slavenhandel in dit land te onderdrukken.

Een eerste gevolg dezer bijeenkomst was de oprichting eener internationale vereeniging onder den naam van „*Association internationale Africaine*". Aan het hoofd dezer vereeniging werd een uitvoerend comité gesteld, bestaande uit Koning Leopold van België en de heeren Dr. Nachtigal, De Quatrefages en Sir Bartle Frère.

---

1) Zie: D. Postma, Eenige schetsen van eene geschiedenis van de trekboeren, 1897.

In aansluiting bij bovengenoemde *internationale* vereeniging werden in onderscheidene landen van Europa *nationale* comité's opgericht, teneinde de zaak te steunen, hetzij indirect of direct. Enkele nationale comité's beperkten hun arbeid tot het bijeenbrengen van gelden voor het internationale comité, terwijl andere ook zelf onderzoekingen deden instellen. In Nederland werd den 21sten April 1877 een nationaal comité opgericht onder voorzitterschap van Prins Hendrik der Nederlanden, met den zetel in Den Haag. Dit comité, het *Nederlandsch Afrikaansch Comité*, had alleen ten doel, het internationale comité met geldelijke bijdragen te steunen. 1)

Van de nationale comité's was het Belgische, onder presidium van den Graaf van Vlaanderen, wel het werkzaamste en dit werd bij het vermeerderen der bijdragen en hulp van buiten zoo nauw met het internationale comité verbonden, dat beide feitelijk één werden.

De eerste onderzoekingsreizen door de internationale vereeniging van de oostkust in Afrika uitgezonden, droegen weinig vrucht; het verhaal van de vijf jaren arbeids der vereeniging vormt een martelaarsboek. Doch toen in Augustus 1878 Stanley, die in 1874 voor rekening der Londensche „Daily Telegraph" en de „New-York Herald" met een expeditie van het oosten Centraal-Afrika was binnengedrongen, aan den mond der Kongo was aangekomen en de Kongo-rivier door den koenen reiziger ontdekt was, werd de aandacht op deze rivier gevestigd en kreeg de Association Internationale Africaine een andere richting. Koning Leopold stelde zich in verbinding met Stanley, die zich in November 1878 reeds te Brussel bevond, waar weldra een bijeenkomst plaats had van invloedrijke mannen uit Engeland, Duitschland, Frankrijk, België en Nederland.

Hier verstrekte Stanley de verlangde inlichtingen en aangemoedigd door de verhalen van den natuurlijken rijkdom van het Kongobekken, door Stanley gegeven, richtte men een nieuwe vereeniging op, nl. het „Comité d'Études du haut Congo," 25 November 1878. Dit comité werd aanvankelijk gescheiden gehouden van de Association Internationale Africaine; het zou echter wel een deel van den arbeid der laatste overnemen. Beide vereenigingen evenwel waren in hetzelfde bureau gevestigd en hadden dezelfde woordvoerders; zelfs nam het „Comité d'Études du haut Congo" de vlag der internationale vereeniging over.

Het Comité d'Études du haut Congo besloot thans een expeditie naar de Kongo uit te zenden, onder leiding van Stanley, die van 1882 tot 1884 duurde. Het bleek echter weldra, dat niet zoozeer de studie van land en volk het eigenlijke doel was, als wel het verwerven van landbezit en het verkrijgen van staatkundige rechten voor de vereeniging.

Deze, reeds bijna geheel een Belgische vereeniging geworden, stond onder dezelfde werkelijke leiders als de „Association Internationale Africaine". Stanley kon bij zijn terugkomst berichten, dat hij met 450 onafhankelijke Negerhoofden verdragen van afhankelijkheid had gesloten. Nu het oorspronkelijk doel veranderd was, had het Comité d'Études du haut Congo in 1882 in alle stilte een nieuwen naam aangenomen, nl. dien van „Association Internationale du haut Congo", welke internationale vereeniging in werkelijkheid Belgisch was.

Terwijl de zaken aldus stonden, openbaarde zich het streven, om aan de vereeniging staatkundige rechten te verschaffen. Door onderscheidene mogendheden werd de Association du haut Congo als een staatsorganisme erkend, en wel het eerst door Noord-Amerika. Op het Congres, te Berlijn bijeengeroepen, om de Afrikaansche zaken te regelen in 1885, werd de Associatie officieel behandeld, alsof zij niet bestond, maar in werkelijkheid werd er wel degelijk rekening mede gehouden. Men mag dus niet zeggen, zooals men ten onrechte dikwijls doet, dat op het Congres te Berlijn de Kongostaat werd opgericht. Dit geschiedde vóór en ná het Congres, door de verdragen met verschillende staten, die de rechten der Associatie erkenden, en toen in Februari 1885 een grensverdrag tusschen de Associatie tot stand kwam, waren de voornaamste grens-moeielijkheden uit den weg geruimd.

---

1) Het Nederlandsch Comité, dat in 3 jaren ongeveer *f* 7000 afdroeg, kwam spoedig tot kwijning en werd in 1882 ontbonden. De in kas zijnde gelden werden ter beschikking van het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap gesteld, onder voorwaarde, dat zij zouden gebruikt worden voor onderzoekingen in Afrika. Van deze gelden werd later de expeditie onder D. Veth (zie pag. 164) naar Angola gedeeltelijk bekostigd.

De Associatie trachtte toegelaten te worden tot de Akte van Berlijn, wat haar werd toegestaan. Hiermede was zij algemeen als staatsorganisatie erkend en de volledige verheffing van de „Association Internationale du haut Congo" met staatkundige rechten tot een formeelen staat was thans gemakkelijk. De wetgevende Kamers in België gaven in April 1885 aan Zijne Majesteit Leopold II, koning van België, het recht, om tegelijkertijd hoofd te zijn van de bezittingen, in Afrika door de „Association Internationale du haut Congo" verkregen, en in Augustus 1885 werd aan de Mogendheden kennis gegeven, dat die bezittingen voortaan zouden vormen *l'État Indépendant du Congo*, terwijl Zijne Majesteit den titel van „Souverein van den Kongo-Vrijstaat" had aangenomen. 1)

De band tusschen België en den Kongostaat is een personeele band; de overdracht van den Kongostaat aan België, waarvoor het plan bestaat, is nog niet tot uitvoering gekomen.

Het valt niet te ontkennen, dat het bestuur van den Kongostaat zijn beste krachten gewijd heeft aan verbetering der toestanden, al is er nog veel, dat niet aan de verwachting beantwoordt. Verschillende grensquaesties zijn sedert opgelost, de aanleg van een spoorweg langs de watervallen van de Kongo, waar deze uit het hoogland komt en in de kustvlakte daalt, is van groot belang voor den handel op dit gebied. Een Kongo-tentoonstelling, te Brussel in 1897 gehouden, gaf een overzicht van de voortbrengselen van dit gebied.

Een koninklijke verordening van 1894 geeft de grondtrekken van de organisatie der centrale regeering van den Kongostaat opnieuw aan. Volgens dit besluit is het geheele bestuur van den Kongostaat in handen van een staatssecretaris, door den Koning benoemd, gecentraliseerd. Aan dezen is de uitvoering der Koninklijke Besluiten en hun medeonderteekening opgedragen. Het leger van den staat werd in 1893 op 4520 manschappen vastgesteld.

De handel op de landen aan de Kongo en aan de geheele kust bestond in de voorgaande eeuwen en in de eerste helft dezer eeuw hoofdzakelijk in slavenhandel. Toen deze omstreeks het midden dezer eeuw te niet ging waren het Nederlandsche handelaars, die hier den gewonen handel aanvingen en factorijen stichtten in 1857. De vroegere slavenstations werden thans stapelplaatsen van palmolie, ivoor, grondnoten, gomelastiek en van Europeesche manufacturen, messen, koralen enz. 2) Deze handelsfirma ging bij uitbreiding der zaken over in een commanditaire, later naamlooze vennootschap de *Afrikaansche Handelsvereeniging*, gevestigd te Rotterdam, welke laatste in 1880 na een crisis in de *Nieuwe Afrikaansche Handelsvennootschap* werd veranderd.

De Nederlandsche handelaren hebben vóór het bestaan van den Kongostaat en ook later grooten invloed gehad in deze landen; langen tijd was het vreedzaam handelsverkeer met de inboorlingen hoofdzakelijk in hun handen.

Een groot aantal factorijen (in 1890 nog 75) heeft zij in dit gebied opgericht, zoovele punten van een druk verkeer. De Kongostaat en de Belgische maatschappijen, Engelschen e. a. hebben sedert een gedeelte van dien handel in handen trachten te krijgen, maar nog altijd nemen onze landgenooten er een belangrijke plaats in.

De bevolking van den staat bestaat uit talrijke Bantu-stammen, die wij later bespreken; het totaal aantal wordt op 30 millioen geschat. In Januari 1896 bedroeg de Europeesche bevolking niet meer dan 1300, waarvan 840 Belgen, 40 Nederlanders en verder personen van verschillende natiën.

IV. Fransch Kongo.

De geschiedenis der kolonisatie van Frankrijk in de vorige eeuwen is niet gelukkig geweest. Aanvankelijk, in de eeuw der landontdekkingen, betoonde Frankrijk zich in dit opzicht vrij onverschillig. Wel haalde het in de 17e eeuw zijn achterstand weder in en nam het ijverig deel aan de kolonisatie van Noord-Amerika en aan den handel met Indië, doch in de 18e eeuw moest Frankrijk in de koloniën meestal weer wijken voor andere natiën.

1) Zie voor die geschiedenis uitvoeriger: H. Blink, Het Kongoland en zijn Bewoners, 1891.
2) Zie ons werk: het Kongoland.

Sedert Napoleon I begon de zucht naar koloniaal bezit in Frankrijk te herleven. In de eerste plaats trachtte het aan de zuidkust van de Middellandsche zee zijn bezittingen uit te breiden. Met dit doel werd in 1830 Algiers veroverd en van 1859—1869 werd het kanaal van Suez met Fransch geld tot stand gebracht, hoewel het later door Britsch kapitaal hoofdzakelijk werd geannexeerd.

In den tijd der jongste verdeeling van Afrika vestigde Frankrijk in de eerste plaats de aandacht op Tunis, dat in 1883 onder Fransche bescherming gesteld werd. Reeds van 1850—1866 had het zijn oude bezittingen in Senegambië nader bevestigd en later werden deze naar het binnenland uitgebreid.

Toen de „internationale vereenigingen van de Kongo", (zie pag. 165) hun onderzoekingen deden, dacht ook Frankrijk aan zijn bezittingen ten noorden der Kongo. In 1843 had Frankrijk aan de Gabun-rivier eenig land in bezit genomen en in 1849 was hier het dorp Libreville gebouwd. Deze bezitting werd in 1862 nog uitgebreid door de overdracht van het kustgebied tot bij Kaap Lopez.

Sedert dien tijd vind men telkens reeds Fransche reizigers in dat land, om hier de bevolking en het land te leeren kennen. Onder dezen behoort o. a. *P. du Chaillu* (zie pag. 81), die omtrent de Ogowé-rivier nader licht verspreidde. Doch het is bovenal de Italiaan *Savorgnan de Brazza*, die zijn reizen in het land ten noorden van de Kongo dienstbaar heeft gemaakt aan het gezag van Frankrijk. Van 1875—1878 deed de Brazza zijn eerste reis in dit land, doch zijn tweede reis van 1879—1882 had schitterender succes.

Deze laatste reis werd ondernomen in opdracht van het Fransche locaal-comité der „Association Internationale Africaine". De Brazza richtte in het land onderscheidene stations op, o. a. dat bij Stanley-Pool, hetwelk den naam *Brazzaville* verkreeg, en hij sloot verdragen van vriendschap en bondgenootschap met onderscheidene hoofden.

Tegelijk met de Brazza was ook Stanley aan de Kongo en een oogenblik was het te vreezen, dat de beide ontdekkers in het werelddeel, waar het heette, dat zij beschaving kwamen brengen, elkander heftig zouden bestrijden. Gelukkig kwam het hiertoe niet. Toen de Brazza weder in Frankrijk kwam, wist hij door overdreven schilderingen van de vruchtbaarheid des lands de belangstelling voor het nieuw ontdekte land te winnen en de Kamers der Volksvertegenwoordiging keurden zijn verdragen met de inlandsche hoofden goed. Hiermede werd Frankrijk van rechtswege beschermer dezer landen, en zelfs werd in 1883 een nieuwe expeditie onder de Brazza uitgezonden, waardoor de verdragen werden vermeerderd of bevestigd. Bij de verdeeling van Afrika werden de rechten van Frankrijk erkend, en door onderscheidene verdragen met de bezitters der aangrenzende gedeelten werden de grenzen van Fransch Kongo vastgesteld.

Fransch Kongo is sedert 1895 officiëel in twee afzonderlijke koloniën ingedeeld en wel *Congo Français*, de eerste kolonie, en *Haut Ubangi*, de tweede kolonie. Dit laatste gebied breidt zijn interessenspheer uit tot aan het Tsadmeer in het noorden.

Te midden van Fransch Kongo ligt een gebied aan de *Corisca-baai*, waarop Spanje nog aanspraak maakt.

Fransch Kongo is een gebied, dat in het binnenland uitgestrekte savannen en dichte wouden bezit. De bevolking bestaat bovenal uit Bantu-stammen, die volgens schatting een totaal van 5 millioen zullen uitmaken, terwijl er pl.m. 300 Europeanen gevestigd zijn. De verkeerswegen bestaan nog enkel uit voetpaden, door de dragerskaravanen gevolgd. Hoofdprodukten des lands zijn: palmolie, palmpitten, caoutchouc, cacao, koffie, ivoor, copalhars, enz.

V. De Europeesche Bezittingen aan de kust van Opper-Guinea en Senegambië.

Duitsche Bezittingen.

De kust van Opper-Guinea is bij gedeelten door onderscheidene Europeesche mogendheden in bezit genomen. Wij zullen de geschiedenis dezer bezittingen niet in bijzonderheden nagaan, als minder belangrijk dan die van Centraal-Afrika. Wij willen enkel, in aansluiting bij het voorgaande, die bezittingen aanwijzen.

In de eerste plaats de *Duitsche Bezittingen*, die aan de Fransche grenzen. Sedert

1884 heeft Duitschland bezit genomen van het oostelijk gebied van *Kamerun* en aan de slavenkust van *Togoland.* Terwijl de overige Duitsche bezittingen in Afrika aanvankelijk aan particuliere maatschappijen toebehoorden, die hun rechten overdroegen aan het Rijk, zijn Kamerun en Togoland van den aanvang af onder het Rijk gesteld en werden zij steeds door Keizerlijke gouverneurs bestuurd.

Sedert 1868 hadden zich reeds Duitsche firma's aan de kust van Kamerun gevestigd, die de bescherming van het Duitsche Rijk vroegen. Toen nu in 1882 de grenzen der Fransche bezittingen aan deze kust nader bepaald werden, liepen de Duitsche belangen gevaar, zeer beperkt te worden. Dit gaf aanleiding, dat namens de Duitsche regeering protectoraatsverdragen met de Negerhoofden des lands werden gesloten en in 1885 werden de Duitsche bezittingen in Kamerun door Engeland erkend.

Hetzelfde geschiedde met Togoland aan de Slavenkust. Hier hadden zich Duitsche handelaars gevestigd, om de belastingen te ontgaan, die op Engelsch gebied betaald moesten worden, en dezen vroegen de bescherming des Rijks. Na het sluiten van verdragen met verschillende hoofden, werd die in 1884 toegestaan.

Beide protectoraten hebben beteekenis door den handel in de produkten van het binnenland.

BRITSCHE BEZITTINGEN.

I. NIGER COAST PROTECTORATE. Aan den mond van de rivier de Niger ligt het *Niger Coast Protectorate*, dat de geheele kustlengte tusschen Kamerun en Lagos inneemt, uitgezonderd het gedeelte tusschen de Forcados- en de Bras-river, dat tot de Niger-Territories behoort. Het gebied aan den Nigermond werd in 1854 door Baikie's Niger-expeditie beter bekend, en sedert ontstonden er de eerste Britsche nederzettingen.

Toen Duitschland het Kamerungebied verwierf, trachtte de Britsche consul Hewett met de hoofden der inboorlingen verdragen te sluiten, wat hem gelukte, en daarna werd in 1884 het land aan den Nigermond tot een Britsch Protectoraat verklaard. Het bestuur werd in 1891 opgedragen aan een „Imperial Commissioner" en een „Consul generaal" met administratieve en rechterlijke macht.

II. NIGER TERRITORIES. Ten noorden van het „Niger Coast Protectorate" breidt zich het gebied uit der *Chartered Royal Niger Company*, met een koninklijk charter, haar in 1886 verleend. Dit gebied moet dus wel van het eerstgenoemde onderscheiden worden. Door de verdragen met Duitschland in 1886 en 1893 en met Frankrijk in 1890 zijn de grenzen der „interessenspheren" in het Nigergebied en verder vastgesteld. De „Niger-Company" wist van 1883—1886 met de potentaten uit het Nigergebied in Sókoto en Gandu ongeveer 300 verdragen te sluiten, waaruit zij haar bezitsrecht afleidt. Daardoor omvat haar gebied grootendeels het Rijk der Fellatah van Sókoto, waarvan de Sultan van Gandu vasal is. Waar hier de grenzen loopen, valt nog niet te zeggen.

De tegenwoordige hoofdstad der Niger-Territories is Asaba. De handel exporteert vooral gom, huiden, caoutchouc, ivoor, palmolie, plantenboter, terwijl de aanleg van plantages begonnen is.

De handel is nog niet van groot belang. Volgens het Verdrag van Berlijn, van 26 Februari 1885, zal de scheepvaart op de Niger vrij zijn.

III. DE BRITSCHE BEZITTINGEN: LAGOS, AAN DE GOUDKUST, SIERRA LEONE en AAN DE GAMBIA. Eiland en stad Lagos, aan de Slavenkust, zijn onmiddellijk bezit van Engeland, en het Britsche Protectoraat strekt zich uit tusschen 2°—6° O.L. van Greenwich, terwijl de grenzen naar het binnenland nog niet zijn vastgesteld. De hoofdstad is *Lagos*, met 60,000 inwoners, „het Afrikaansche Liverpool".

Aan de Goudkust bestaat de Britsche kolonie uit een kuststreek van 350 Engelsche mijlen tusschen 5° W.L. en 2° O.L. van Greenwich, terwijl naar het binnenland de grens nog niet is vastgesteld. Nederland had hier bezittingen, welke bij het verdrag van Breda in 1616 aan Engeland werden afgestaan, en in 1867 en 1871 verkocht Nederland de overblijfselen van zijn bezittingen op de Goudkust aan Engeland. In 1896 werd ook de Koning van Aschanti van hieruit aan het Britsche gezag onderworpen. De hoofdstad is Accra, met 16,000 inwoners.

In Sierra Leone bezit Engeland 180 Engelsche mijlen kustlengte. De hoofdstad is *Freetown*, met ruim 30,000 inwoners.

De Britsche kolonie Gambia omvat het gebied aan den mond der Gambia-rivier met *Bathurst*, (6,000 inwoners) als hoofdstad.

Fransche Bezittingen in Opper-Guinea.

Frankrijk bezit gedeelten van Opper-Guinea aan de Slavenkust en in Dahomeh, welk laatste rijk na den veldtocht van 1890 aan Frankrijk kwam, en dat als twee van Frankrijk afhankelijke staten in 1894 werden georganiseerd.

Verder heeft het bezittingen aan de Ivoorkust, en ten noorden van Sierra Leone. Administratief zijn deze gedeelten in 1896 vereenigd onder den naam *Rivières du Sud*. Aan de Casamanza tot de grens van Senegambië ligt *Guinée Française*.

Senegambië is een uitgestrekte Fransche onmiddellijke bezitting, aan beide zijden van de Senegal, en gaat zonder vast aan te wijzen grenzen over in protectoraten en geannexeerde gedeelten van Frankrijk, dieper in het binnenland. Sedert 1817 heeft Frankrijk deze bezitting in handen en vooral in de laatste helft dezer eeuw werd de landzijde uitgebreid. De zetel van den Gouverneur-Generaal is *St. Louis*, met 20,000 inwoners.

Fransch Sudan (Le Soudan Français) is de officiëele naam, waaronder de gedeelten in het binnenland van West-Afrika, aan de Boven-Senegal en Midden- en Boven-Niger gelegen, zoover Frankrijk daarop aanspraak maakt, worden samengevat.

Naar het noorden gaat Fransch Sudan in de groote Fransche „Interessenspheer" van de westelijke Sáhara over, die bij de kolonie Algiers aansluit. Sedert 1894 is Timbuktu aan de Niger door de Franschen veroverd. De verschillende deelen van dit groote gebied staan niet in dezelfde betrekking tot Frankrijk en ook de grenzen zijn nog geenszins volledig vastgesteld, evenmin als men er het Fransche gezag als volkomen gevestigd mag beschouwen.

Portugeesche Bezittingen.

Portugal heeft aan deze kust nog een klein gedeelte van zijn bezittingen overgehouden en wel in het gebied der Cosamanza en der Cassini-rivier. Deze bezitting dagteekent reeds uit het midden der 15e eeuw; zij staat als *Portugeesch Senegambië* officiëel bekend. De zetel der Regeering is *Bolama*.

Litteratuur over de Europeesche bezittingen van West-Afrika.

J. Scott Keltie. The partition of Africa, 1894.
Carl Graf Kinsky. Vademecum für diplomatische Arbeit auf dem Afrikanischen Continent. (Zweite Auflage, Wien 1897.)
J. Scott Keltie. The Statesman's Yearbook for the year 1897, (London.)
H. Blink. Het Kongoland en zijne Bewoners in betrekking tot de Europeesche staatkunde en den handel, 1891. De litteratuur over den Kongo-staat en aangrenzende gedeelten is hierin vrij uitvoerig opgegeven.
Albert Chapaux. Le Congo, 1894.
Bulletin officiel de l'État Indépendant du Congo.
Guide de la section de l'État Indépendant du Congo à l'exposition de Bruxelles, 1897.
A. J. Wauters. Bibliographie du Congo, 1880—1895, 1896.
C. de la Feillais. Étude historique, économique et politique sur les colonies portugaises, leur passé, leur avenir, (Paris, 1872.)
J. J. Monteiro. Angola and the River Congo, London, 1875.
Brix Forster. Angola und die Portugiesen. (Globus 70, 1896.)
H. Schinz. Deutsch-Südwest Afrika, 1891.
Denkschriften über das Ost-Afrikanische und Südwest-Afrikanische Schutzgebiet, über Kamerun, Togoland, etc.
Karl Freihr. v. Stengel. Die Deutschen Schutzgebiete, ihre rechtliche Stellung, Verfassung und Verwaltung, 3e Aufl. 1895.
F. J. v. Bülow. Deutsch Südwest-Afrika. Drei Jahre im Lande Hendrik Witboois, 1896.
Jochim Graf Pfeil. Skizze von Südwest-Afrika. (Peterm. Mitt. 1894.)
K. Dove. Kriegs- and Friedensbilder aus der ersten Deutschen Kolonie, 1896.
„ „ Deutsch-Südwest-Afrika. (Ergänz. Peterm. Mitt. 1896).

HOOFDSTUK XII.

DE NEGERVOLKEN VAN AFRIKA.

Algemeene opmerkingen.

In het grootste gedeelte van Centraal-Afrika en het oosten van Zuid-Afrika behooren de inboorlingen tot de groote volkengroep, die men *Negers* noemt.

Het begrip Neger heeft bij de onderscheidene ethnographen vele beperkingen ondergaan, sedert men de bewoners van Afrika nader leerde kennen. Door te ver gedreven onderscheidingen zijn nu eens deze, dan weer andere volken van de echte Negers afgescheiden, en zelfs kwam Latham er toe, alleen het land van de Senegal tot de Niger als het echte Negergebied te beschouwen. Met Ratzel zijn wij van meening, dat al die vergedreven kunstmatige onderscheidingen de kennis der bewoners van Afrika niet verhoogen, en dat geenszins de uiterste vormen van een soort als de eenige ware individuen kunnen beschouwd worden.

Daarom vatten wij het begrip Neger ruimer op en verstaan hieronder de donkere, wolharige bewoners van Afrika, waarvan alleen de lichtgekleurde Zuid-Afrikaansche volken (Hottentotten en Bosjesmannen) en de eveneens lichtere lok- of sluikharige volken van Noord- en Oost-Afrika zijn uitgesloten.

De huidkleur is een der eerst in 't oogvallende kenteekenen der Negers. Over 't geheel is die *donkerbruin*, alleen een oppervlakkige waarneming noemt de kleur *zwart*. Volkomen zwarte Negers evenwel bestaan er niet. Vooral bij Negers van gemengd bloed is een roodachtige kleurentoon, die door het bruin heenschemert, te bemerken, als ook bij hen, die van nature tot een lichter kleur overhellen. Bij de Kaffers komen de donkere variëteiten der huidkleur niet zoo veelvuldig voor als de lichtere, zooals uit de onderzoekingen van Dr. Fritsch bleek.

De Negerinnen zijn dikwijls iets lichter gekleurd dan de mannen, welk verschijnsel misschien hierdoor verklaard wordt, dat ook de Negerhuid eenigszins verdonkert, als zij meer aan de zon is blootgesteld.

Evenals bij alle donkergekleurde volken zijn het holle van de hand en de voetzool bij de Negers minder donker. Na den dood verandert de huidkleur der Negers in vaal-grijs. Het slijmvlies der oogen heeft een bruinachtige kleur, daar hier de kleur van het pigment niet, zooals aan de lippen, door het doorschemeren van het bloed tot een grijs-roode kleur vermengd wordt. De kleur der jonge kinderen is bijna zoo blank als van Europeanen; eerst na eenigen tijd worden zij donkerder en op den leeftijd van ongeveer zes weken bezitten zij de Negerkleur. Behalve door de huidkleur onderscheidt de Negerhuid zich door een grovere textuur. Door de sterke transpiratie is de huid eenigszins koel op 't gevoel; zij geeft een eigenaardigen reuk af, die allen Negers eigen is, welken Dr. Falkenstein toeschrijft aan de olieachtige gesteldheid van het zweet, waardoor zich in dit warme klimaat, als een gevolg van de onreinheid der Negers, ranzige zuren ontwikkelen.

De haargroei op het lichaam is bij de Negers zeer gering, zelfs onder de armen komt slechts een kleine haarvlok voor. Waar het haar sterker ontwikkeld is, zooals om de schaamdeelen, in 't aangezicht en op het hoofd, vertoont het zich wollig of viltachtig en meestal kort. Deze haargroei is een nog vaster kenteeken der Negers dan de huidkleur en het skelet. De schedel wordt door den haargroei als met een

kussen bedekt. Groepvormig verstrooid staande haren vindt men bij alle Negers, zelfs ook bij de Nubiërs; een haargroei, als manen afhangend, vindt men bij hen niet. Bij dezen haargroei is dit trouwens ook niet mogelijk. De baardgroei is veeleer zwak dan krachtig te noemen; de bakkebaard is slechts in enkele bundels vertegenwoordigd, en een knevel vindt men alleen aan de mondhoeken. Volgens Dr. Falkenstein heeft slechts $^1/_3$ der Loango-Negers een baard. Het zwarte haar wordt op hooger leeftijd grijs, doch niet in die mate als bij de Europeanen. Zelden ziet men witharige Negers; ook kaalhoofdigheid komt zelden voor.

De lichaamslengte der Negers is vrij groot; in Afrika worden zij in dit opzicht slechts door de Kabylen overtroffen. Fritsch vond uit vele metingen als gemiddelde lengte bij de zuidelijke Kaffers 172 cM., in Noord-Amerika vond men 168 cM. Het hoofd is over 't algemeen hooger, de hals dikker, de borst- en bekkenbreedte geringer dan bij de Europeanen, en wel bij beide geslachten. De spierontwikkeling is zwakker dan bij Europeanen en het gewicht der Negers is minder. Het vooruit steken van den buik is niet alleen een gevolg van overlading met spijzen, doch mede van het vooruit buigen van het bekken. De ontwikkeling der vetstuit, die wij bij de Hottentotten (zie pag. 61, 62) leerden kennen, de steatopygie, ontbreekt ook bij de Negers niet geheel. De handen zijn tenger, de vingers worden naar den top toe dunner en de voeten zijn smal.

De schedel der Negers is van gemiddelde hoogte en dolichocephaal (langschedelig; index 72—69), het voorhoofd wijkt achteruit, het neusbeen is slechts zwak ontwikkeld, zoodat de neus plat en breed is, doch des te sterker komen de vleezige deelen van het gezicht uit, en bovenal de lippen. Ook de ooren zijn groot, en hierdoor zijn zeker lippen en ooren de middelen geworden bij de Negers, om er allerlei sieraden aan te verbinden. Evenzoo kan men zeggen, dat de veelsoortige haarkapsels misschien mede aan den fraaien haargroei te danken zijn, en dat de algemeen onder de Negers verbreide gewoonte, om de huid te schilderen, bevorderd wordt door de huidkleur, die een goeden ondergrond vormt.

Opmerkelijk zijn verder nog bij de Negers de dikke hals, de betrekkelijk geringe buiging der wervelkoom, het smalle bekken en de dikke, elastische huid.

De geheele indruk, dien de mannelijke Negers maken, is geenszins die van een door kunst nog niet bedorven natuurvolk; in aesthetisch opzicht doet de mannelijke Neger niet onder voor den Europeaan. De Neger-vrouwen evenwel, die als slavinnen der mannen een treurig leven hebben, vroeg vervallen en op hun twintigste jaar reeds trekken der grijsheid vertoonen, staan bij de Europeesche vrouwen zeer ten achter, ook wat intelligentie betreft. Het zou echter onjuist zijn, deze aan het Negergezicht geheel te ontzeggen, al moet men toegeven, dat over 't geheel de eerste indruk daarvan niet gunstig is. Zelfs heeft Schweinfurth de uitdrukking „edel gevormde volken" op enkele Negerstammen toegepast. In lichaamskracht staat de Neger bij den Europeaan achter, doch hij overtreft hem in volharding, wanneer louter mechanische arbeid verricht moet worden.

Het karakter en de levenseigenaardigheden bij de talrijke Neger-stammen verschillen zeer; wij willen deze bij de onderscheidene volken iets nader leeren kennen. Slechts eenige algemeene trekken gaan hieraan vooraf.

Over 't geheel kan men zeggen, dat de Negers sanguinisch, levendig en vroolijk van aard zijn, wat mede uit hun gezonde lichaamsgesteldheid voortvloeit. Hierbij steken evenwel hun nuchtere denkwijze en de armoede aan phantasie sterk af. Uit deze laatstgenoemde factoren worden vele eigenaardigheden in het Negerleven verklaard. De Neger wordt niet licht door die levensmoeheid aangetast, welke sommige natuurvolken ten val heeft gebracht, en zonder kommer of zorg schikt hij zich ook in treurige levensomstandigheden. Daardoor had de slavernij, en zelfs de verplaatsing als slaven naar Amerika, niet dien vernietigenden invloed op het volk, welken men er van zou verwachten. Genieën vindt men onder hen zoo goed als niet; maar kerngezonde personen komen uit hun midden voort. Er ligt in hun karakter iets kinderlijks, dat hun zelfs tot op hoogen leeftijd bijblijft, en soms de oorzaak kan zijn van hun schijnbaar wild optreden of handelen. Een algemeen voorkomende grondtrek van hun karakter is leugenachtigheid; leugen geldt bij hen niet als iets verkeerds. Wie zóó weet te liegen, dat ieder hem gelooft, (alsof het gedrukt staat, zouden wij zeggen) wordt door zijn kameraden bewonderd.

In hun opvatting omtrent het „mijn en dijn" verschillen de stammen zeer; sommige stellen eerlijkheid op hoogen prijs, andere minder. Het menschelijk leven heeft weinig waarde voor de Negers; een mensch meer of minder komt er niet zoo heel erg op aan. Daardoor komen moorden veel voor; daardoor zijn menschenoffers uit politieke of religieuse beginselen niet zeldzaaam.

Het is wel opmerkelijk, dat bij de Negers en andere natuurvolken de zedelijkheid in omgekeerde verhouding staat tot de volledigheid der kleeding, zoodat de geheel naakt loopende stammen, zoolang zij buiten vreemden invloed bleven, zedelijker waren dan de best gekleede volken.

De geringe phantasie der Negers verklaart misschien ook hun talent en zin, om vreemdelingen na te volgen. Zelf iets scheppen doen zij niet, doch wat zij van anderen zien, kunnen zij spoedig nadoen. Vreemde talen leeren zij in korten tijd. Wat zij geleerd hebben op het gebied van kunst, blijft echter steeds hetzelfde; zij bootsen eenvoudig na, zonder zelf iets te wijzigen of te verbeteren. In dezen karaktertrek ligt de verklaring van het feit, dat door hen geen uitvindingen werden gedaan; dat, zoolang geen vreemde invloed zich deed gelden, elk bedrijf en handwerk onveranderd bleef.

Als een gevolg van het reeds genoemde gemis van verbeeldingskracht heeft de religie geen ontwikkelde mythen bij de Negers. Toch is het onjuist, van een fetischisme als algemeene religie der Negers te spreken. Bij de Kaffers o. a. is de fetisch onbekend; bij hen bestaat een vereering der voorouders. Hoewel de mythologie onontwikkeld is, speelt het tooverwezen daarentegen bij de Negers een groote rol. Tooverdokters, waarzeggers en dergelijke wonderdoeners meer vindt men overal in grooten getale. Niet zelden bezitten zij zelfs grooten invloed.

Hoewel de Negergodsdiensten nog geenszins voldoende onderzocht zijn, om er met juistheid over te kunnen oordeelen, blijkt toch, dat schier bij alle stammen het geloof aan een oudsten en hoogsten God onder den een of anderen vorm terugkeert. Deze bekommert zich evenwel niet om de menschen, doch er staan onder hem een groot aantal geesten, die zich in boomen, steenen, enz. vestigen (fetischen) en door geschenken gunstig gestemd moeten worden. Dat er bij velen een geloof aan de onsterfelijkheid bestaat, blijkt ook uit de menschenoffers, bij de begrafenis van aanzienlijke Negers gebracht.

* * *

Op grond van de talen is men er toe gekomen, de Negers in twee hoofdgroepen in te deelen, nl. in *Bantu-volken* en *Sudan-Negers*. Wij hebben op pag. 12 er reeds op gewezen, waarop de samenvoeging der Bantu-Negers berust. Deze onderscheiding heeft verder nog dit voordeel, dat zij een tamelijk scherpe grens heeft en tevens ten naastebij een scheiding tusschen hoogere en lagere cultuur aanwijst. Men mag echter niet uit het oog verliezen, dat hier evenmin als elders uit de taalgrenzen een nauwere ethnographische samenhang of scheiding valt af te leiden.

Wij hebben de grens tusschen de Bantu-Negers en de Sudan-Negers op het kaartje (zie pag. 8) geteekend.

Deze indeeling, die nog veelal gevolgd wordt, heeft ongetwijfeld in enkele opzichten een goeden grondslag, doch brengt aan den anderen kant volken bij elkander, die in levenswijze veel van elkander verschillen. Daarom wijzen Ratzel en Vierkandt op een andere indeeling, die meer van het maatschappelijk leven der bevolking uitgaat. Zij onderscheiden volken met een vaste woonplaats, die hoofdzakelijk van den landbouw leven, zooals de meeste westelijke Negers en die in het binnenland, en de veehouders in het zuiden en oosten.

De herdersvolken komen in vele opzichten met elkander overeen; hun leven en werken, hun gedachten en droomen ontwikkelen zich op denzelfden grondslag; de werken hunner beschaving, de kring van hun denkbeelden, hebben gemeenschappelijke karaktertrekken. Deze verwantschap in het leven der herdersvolken gaat zelfs tot over de grenzen van het werelddeel. Bij de oude Ariërs was evenzeer het wel en wee der kudde het hoofdonderwerp van de gedachten des volks, als dit nog thans bij de Kaffers het geval is, en zooals men dit eveneens kan zien bij de veeboeren in de beschaafde landen van Europa.

Waar nu in een werelddeel een gelijksoortig klimaat, een gelijksoortige bodemgesteldheid over een uitgebreid gebied de veeteelt tot het hoofdbedrijf maken, zullen ongetwijfeld dezelfde oorzaken ook invloed uitgeoefend hebben op de ras-eigenaardigheden, sagen en mythen, zoodat zich ook hierin eenige overeenkomst vertoont.

Van 6° Z.Br. in Oost-Afrika zuidwaaarts tot Zuid-Oost-Afrika toe, vormen de Bantu-stammen een verbinding van herdersvolken en krijgslieden, die zich scherp ontwikkeld heeft. Ten noorden van deze lijn tot 5° N.Br. vindt men drie verschillende volken-groepen in betrekkelijk smalle gebieden naast elkander, die alle drie denzelfden cultuurvorm bezitten. Het zijn de Hamietische *Galla's* en *Somali's* in het oosten, daarna de stammen der *Massai-Schuli-groep* (Wakuasi, Turkana, Suk, Lango, Schuli) en verder zuidwestelijk de *Bantu's* (Wanjamwezi's, Waganda's en Wanjoro's). Deze volken, van verschillende afkomst en met verschillende talen, zijn toch in ethnographisch opzicht zeer na aan elkander verwant. Al deze volken zijn herdersvolken van hetzelfde voorkomen, die zooveel punten van overeenkomst hebben, dat men ze, door elkander geplaatst, enkel door taal en huidkleur kan onderscheiden. Al deze volken hebben een krijgsorganisatie; van de Nubiërs tot de zuidelijke Kaffers vindt men geen boog en pijl, doch schild en speer, wat op een militair karakter wijst. In de inrichting van het leger, uit ongehuwde mannen bestaande; in de ontwikkeling van een krijgsliedenaristocratie en in den krijgsmansdos komen deze volken hoofdzakelijk met elkander overeen. Het begraven in de veekraal komt bij alle Afrikaansche herdersvolken voor.

De echte ontwikkeling der veeteelt had in Oost-Afrika plaats, waar van de zuidspits tot de midden-Nijl uitsluitend veehouders wonen, terwijl zij in den Sudan, ten zuiden der Sáhara, dwars door het werelddeel voorkomen of de heerschappij hebben. In Zuidwest-Afrika moeten ook de Herero's en in zekeren zin de Nama's hiertoe gerekend worden. Sommige dezer stammen verachten den landbouw; andere beoefenen enkel en alleen den landbouw, om zich het allernoodigste te verschaffen, doch de veeteelt wordt als een luxe beschouwd. De talen der eerste volken zijn rijk aan woorden, die aan het vee zijn ontleend. Hoofdzakelijk bezitten zij runderen; verder komen als huisdieren geiten, varkens, schapen, honden en hoenders voor. Hun liefde voor de runderen maakt, dat deze volken, hoe sterk ook op vleesch en vet belust, zelden een stuk vee van de kudde slachten, of het moet zijn bij feestelijke gelegenheden. Liever wachten zij den tijd af, dat een rund den natuurlijken dood sterft of den dood nabij is. Zoo komt het, dat hun kudden voor een gedeelte uit oude dieren bestaan, die wegens gemis van graslanden bij droogte van honger moeten omkomen.

Het schaap is meer slachtdier, dat bij de offers meestal geslacht wordt. De geiten, die zeer talrijk zijn in de streken ten noorden van den aequator, worden zeer verwaarloosd. Het varken is van de Europeanen in het land doorgedrongen.

Het vele melkgebruik vormt inzonderheid een hechten band tusschen de Negers en het vee. De melk is het hoofdvoedsel van de runderhoudende volken en velen, zooals de Massai's, versmaden naast melk en vleesch elken plantenkost. De melk wordt bijna alleen in geronnen toestand gebruikt; kinderen ziet men de melk ook rechtstreeks uit de uiers zuigen. Het melken wordt als een hoogst belangrijke zaak beschouwd, dat bij de Negers alleen aan de mannen geoorloofd is (bij de Hottentotten aan de vrouwen).

Nevens de melk is ook het bloed een zeer geliefkoosd voedsel, dat bij de veelvuldig voorkomende zoutarmoede dient, om de spijzen iets hartiger te maken. Bovendien schrijft men daaraan een groote voedende kracht toe. Het bloed wordt verkregen door een soort van aderlating van het vee. Het wordt alleen of met versche melk gedronken.

* * *

De volken in het binnenland en die van West-Afrika vinden in den landbouw een hoofdbron van bestaan en maken het grootste gedeelte der bevolking uit. Met veel vlijt wordt het land bebouwd, hoewel zij zich alleen van primitieve werktuigen bedienen. De vrouwen verrichten hierbij hoofdzakelijk den arbeid. Daar bemesting met excrementen niet plaats vindt, wordt de grond weldra uitgeput en moet men telkens van woonplaats verwisselen.

De oorspronkelijke en meest verbreide veldvruchten zijn gierstsoorten en boonen.

Verder zijn twee Amerikaansche voedselplanten snel over Afrika verbreid, nl. maïs en maniok; ook de tabak wordt thans veel verbouwd, en een soort hennep, dacha genoemd, dringt snel voort. Als een hoogst belangrijke voedselplant is de banaan te noemen.

Daar het bewaren van het graan, bovenal van gierst, groote moeielijkheden oplevert, wordt het brouwen van bier een noodzakelijkheid. Verder wordt de gierst meest in brijachtigen toestand gegeten. Het vleesch is een toespijs, die gedeeltelijk door de jacht, gedeeltelijk door het slachten der huisdieren verkregen wordt.

* * *

Bij de beschrijving der afzonderlijke volken zullen wij bovengenoemde indeeling echter niet volgen. Wel zijn wij het met Prof. Ratzel eens, dat van zijn gezichtspunt uit vele eigenschappen en kenmerken in groepen vereenigd kunnen worden; ook gelooven wij, dat hierdoor het sociale beeld verhelderd wordt, een der redenen, waarom wij in dit overzicht er op wezen, doch een in hoofdzaak geographische volgorde komt ons in een werk als dit nog het wenschelijkst voor. De orde, waarin wij de Bantu-volken behandelen, wordt in het volgend overzicht samengevat:

BANTU-VOLKEN.	A. *Kaffers.*	1. Zulu's.
		2. Zuidoost-Kaffers.
		3. Matabelen.
		4. Bechuanen en noordelijke Kaffers.
		5. Ovaherero's en Bergdamera's.
	B. *Zuidelijke Bantu's.*	1. Stammen ten zuiden der Kunene.
		2. Marutse-Mambunda-rijk en naburige volken.
		3. Stammen in het brongebied der Zambesi.
		4. Lunda-rijk.
	C. *Oost-Afrikaansche Bantu-volken met vaste woonplaats.*	1. Stammen aan het Nyassa-meer en de Beneden-Zambesi.
		2. Stammen tusschen de oostkust en de groote meren.
		3. Bewoners der Wahuma-Staten.
	D. *Stammen van de Kongo en in Neder-Guinea.*	1. Stammen ten zuiden der Kongo, aan de kust.
		2. Stammen in het Kongo-gebied.
		3. Stammen ten noorden der Kongo.

HOOFDSTUK XIII.

DE KAFFERVOLKEN.

I. De Zulu-Kaffers.

Het zuidoosten en zuiden van Zuid-Afrika, ten noorden der Hottentotten, wordt bewoond door verschillende volksstammen, die men veelal samenvat onder den naam *Kaffers*. Deze naam is eigenlijk een triviale uitdrukking, waarmede de Mohammedanen de „ongeloovigen" aanduiden (in het Arabisch Kâfir = een ongeloovige, niet-Mohammedaan, van Kafara = ongeloovig zijn). De Portugeesche ontdekkers van Oost-Afrika namen dit woord over van de Arabische handelaren, die de inboorlingen van de geheele oostkust van Afrika aldus noemden, wat nog in de 17e eeuw het geval was. Later paste men dien naam alleen toe op de zuidoostelijke stammen van Afrika.

Bij de Hollandsche kolonisten aan de Kaapkolonie was de naam Kaffer reeds vroeg bekend. Wel verwarden enkele schrijvers, o. a. Dapper, de Hottentotten nog met de Kaffers, doch P. Kolbe (1727) wijst er reeds beslist op (I, pag. 417) dat Hottentotten en Kaffers verschillende natiën zijn, terwijl hij het woord met Ludolf afleidt van een Chaldeeuwsch woord, waar „cafar" zooveel beteekent als „hij heeft gelogen, hij heeft verloochend, nl. God." In 1678 komt de naam Kaffer het eerst voor in een depêche van S. van der Stel, die vermeldt, dat een schip in genoemd jaar twee „Kaffer"slaven tegen een billijken prijs gekocht had. Zeer zeker is de *f* door de Hollandsche uitspraak verdubbeld, waardoor het woord *Kaffer* ontstond.

Tot de Kaffers in ruimeren zin rekent men een groot aantal stammen in Zuid-Afrika, die naar hun geographische verbreiding in een zuidoostelijke en oostelijke groep, een middelste groep en een westelijke groep onderscheiden worden. Tot de oostelijke groep behooren de *Swazi's*, *Zulu's*, *Pondo's*, *Pondomisi's*, *Tembu's*, *Fingo's* en *Kosa's* (Xosas); tot de middelste de *Bechuanen* en *Basuto's* en tot de westelijke de *Ovaherero's* of *Damara's*, de *Ovambo's* en verwante stammen.

Wij vangen onze beschrijving der afzonderlijke volken aan met de oostelijke Kaffers, van welke de Zulu's de hoofdstam uitmaken. Dit volk kan men als de type der groep aanmerken; de meeste eigenaardigheden en kenmerken der Zulu's vindt men bij de overige stammen in het oosten terug.

A. De geschiedenis der Zulu's.

De Zulu's wonen het noordelijkst van de oostelijke Kaffers. Op de terrassen, waarmede het hoogland van Zuid-Afrika naar den Indischen Oceaan afdaalt, een land vol schilderachtige afwisseling van hoog en laag, met een weelderigen plantengroei, hebben zich de Zulu's gevestigd. Hun gebied is thans geheel in Engelsche handen. Het tegenwoordige Natal en het ten noorden daaraan grenzend en er toe behoorende Zululand is het gebied, waar de Zulu's hun eigenlijk vaderland hebben, waar zij althans in de laatste eeuw gewoond, waar zij een niet onbeteekenende geschiedenis afgespeeld hebben. De Zulu's toch vertegenwoordigden de duurzaamste, de grootste en de sterkste macht, welke de Kaffers ooit gegrondvest hebben; hun gezag strekte zich uit over talrijke kleine stammen, die meer door onderworpenheid dan door stamverwantschap met hen verbonden waren. In den eigenlijken zin moet men onder de Zulu-volken meer een uitgebreide krijgsorganisatie dan een groep

stammen van dezelfde afkomst verstaan. Dit neemt niet weg, dat de tot de Zulu's gerekende stammen alle als leden der groote Kafferfamilie beschouwd moeten worden.

Omstreeks het jaar 1783 of een weinig later schonk een der minder in aanzien staande vrouwen van Senzangakona, het hoofd van een kleinen stam, die aan de Umvolosi-rivier woonde, het leven aan een zoon, die in de toekomst zijn stam tot roem zou verheffen en boven al zijn landgenooten zou uitmunten. Dit was *Chaka* of *Tsjaka*, de vreeselijke veroveraar onder de Zulu's in lateren tijd. Bij zijn geboorte

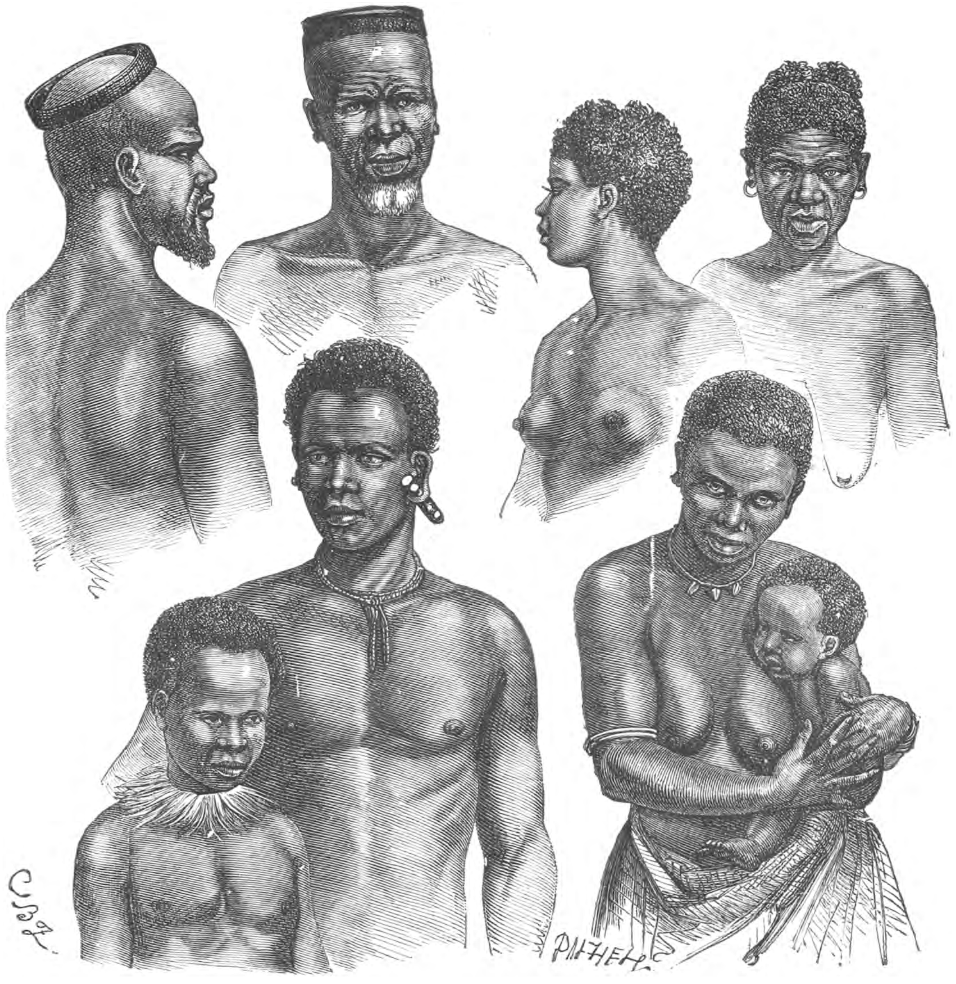

DE KAFFER VAN KIND TOT GRIJSAARD.

Getrouwd man. Oud Raadslid. Ongetrouwd meisje. Oude vrouw.
Kleine jongen. Ongetrouwde man of jongen. Jonge vrouw en kind.

was de stam der Zulu's, waartoe hij behoorde, een kleine, onbeteekenende volkenfamilie, zonder invloed, die zelfs niet eens zelfstandig was, doch schatting moest betalen aan de Abatetwa's. De eenige roem, welken deze Zulu's zich hadden verworven, was, dat zij handelaren waren en als zoodanig beteekenis hadden voor Oost-Afrika.

De jonge koningszoon Chaka groeide voorspoedig op en werd een der mooiste en flinkst gebouwde jongelingen van zijn stam. In handigheid en vlugheid, in al die lichaamsoefeningen, waarin de jeugd van zijn stam behagen schepte, was hij ongeëven-

aard, zooals de overleveringen der inboorlingen vermelden. Want in dien tijd hadden de Blanken nog geen verkeer met de kuststammen, uitgezonderd de Kosa's, en de kennis van Chaka's vroeger leven is alleen aan hen te danken. Eerst van 1824 tot aan zijn dood kwam Chaka in aanraking met Europeanen, en dezen beschreven allen Chaka, die toen koning was, als een mooi gebouwden Kaffer, zes voet lang, den besten voetganger van den stam en in zijn handelen een verwonderlijke activiteit openbarend. Reeds als jongeling wekte Chaka de ijverzucht van zijn vader op en was hij genoodzaakt voor de veiligheid van zijn leven te vluchten. Hij zocht een schuilplaats bij Dingiswayo, het hoofd der Abatetwa's, aan wie zijn vader schatplichtig was.

Dingiswayo had een zonderlingen levensloop gehad. In zijn jonge dagen was hij verdacht van verraderlijke plannen tegen zijn vader Jobe gesmeed te hebben, en toen scherprechters werden afgezonden, om hem te dooden, werd hij door een zijner zusters gered. Hij vluchtte van stam tot stam en was verscheidene jaren uit het oog verloren, zoodat men meende, dat hij overleden was. In werkelijkheid evenwel had hij na lang zwerven de grenzen der toenmalige Kaapkolonie bereikt, waar in dien tijd (± 1799) militaire expedities naar de grenzen gezonden waren. Hier leerde Dingiswayo de Europeesche krijgskunst eenigszins kennen, die zoo sterk afstak bij de wijze van oorlogvoeren der inboorlingen. De legers der laatsten waren in werkelijkheid ongedisciplineerde volkshoopen, en de vluchtende koningszoon zag wel in, dat er op dit gebied veel te verbeteren was bij zijn volk.

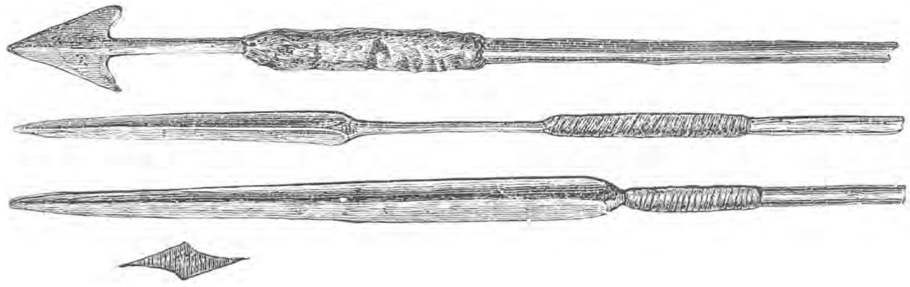

ASSAGAAIPUNTEN.

De bovenste en middelste zijn werp-assagaaien, de onderste is een stoot-assagaai. Deze wordt gewoonlijk ook als mes gebruikt, en de inboorling scheert zich hiermede het hoofd.

In dien tusschentijd was zijn vader gestorven en het volk, meenende, dat de oudste koningszoon overleden was, erkende den daarop volgenden zoon als hun hoofd. Toen de vluchteling dit vernam, zond hij bericht van zijn leven en besloot hij terug te keeren tot zijn volk. Op een paard gezeten, trok hij naar zijn stam, en de Abatetwa's, die nooit een paard hadden gezien, waren verwonderd over de vreemde verschijning. Er werd niet getwijfeld aan zijn identiteit, en hij kreeg weldra de macht in handen.

Dingiswayo voerde nu bij zijn volk de veranderingen in het oorlogvoeren in, die hij door zijn aanraking met Europeanen gedeeltelijk had leeren kennen. Hij deelde zijn volk in regimenten in en benoemde officieren van verschillenden rang. Toen hij deze hervormingen tot stand had gebracht, maakte hij oorlog met zijn naburen, om het deugdelijke van deze verbeteringen te beproeven. Hij stelde zich echter met de overwinning tevreden.

Onder zulk een hoofd nu had Chaka bescherming gezocht, en dit verklaart eenigszins de geschiedenis van zijn later volk. Chaka werd soldaat in een der regimenten van Dingiswayo en door zijn bekwaamheid wist hij weldra tot aanvoerder op te klimmen. Toen de Zulu-koning Senzangakona overleden was, werd Chaka door Dingiswayo in zijn plaats gesteld. Dingiswayo, als leenheer, had hiertegen geen bezwaar; hij rekende op de vriendschap van zijn beschermeling Chaka, en zoolang Dingiswayo leefde, werkten zij eendrachtig samen. Doch eindelijk werd in een schermutseling met een naburigen stam het opperhoofd der Abatetwa's gevangen genomen en ter dood gebracht. Het leger deed nu, wat legers gewoonlijk in dergelijke

omstandigheden doen: het verhief den meest geliefden generaal tot hoofd. Dit was Chaka. Deze ging thans zwanger van grootsche plannen. Hij voerde een strenge krijgsorganisatie in, verdeelde het volk in regimenten, en maakte aldus zijn volk tot een krijgshaftige natie, gereed om veroverend op te treden. Hij verbeterde de tucht in het leger en stelde in plaats van de lichte assagaai, die vroeger gebruikt werd, een korte speer met een lange kling, waarmede men zoowel snijden als steken kan. Met dit wapen in de hand, was de degelijk afgerichte Zulu-soldaat trotsch op zijn roem en zijn versierselen. Een groot schild, van een zware ossenhuid vervaardigd, werd door den krijgsman gebruikt ter bescherming van zijn persoon. In de wetenschap, dat lafhartigheid en ongehoorzaamheid met den dood gestraft werden, was hij onverwinnelijk. Den soldaten was het huwelijk verboden, zonder toestemming van het hoofd, en deze toestemming werd alleen gegeven na langen en eervollen dienst. De besnijdenis der mannen werd onnoodig, nu men andere bewijzen van mannelijkheid bezat. De regimenten werden van elkander onderscheiden door den vorm en de kleur der schilden, en een geest van wedijver ontstond tusschen de verschillende kleuren, om elkander in de eer der overwinning te overtreffen.

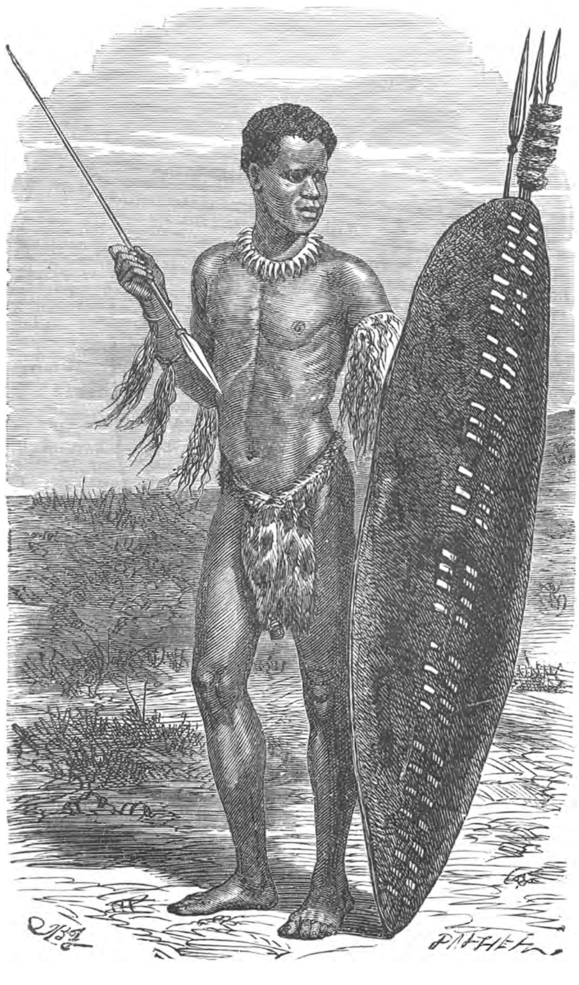

JONGE GEWAPENDE KAFFER.

Wanneer een Zulu-leger den vijand aanviel, was het in twee afdeelingen geschaard. De voorste was in den vorm van een halve maan, waarvan de uiteinden de hoornen genoemd werden en het midden de borst heette. De achterhoede was de reserve. Zij was in een vierkant of parallelogram geschaard, en haar plaats was achter de borst, als de beste positie, vanwaar een zwak punt kon versterkt worden.

Met een leger van veertig à vijftig duizend man onder zulk een strenge krijgstucht en zoo goed georganiseerd, begon Chaka aan zijn eerzuchtige plannen uitvoering te geven. Hij begon een reeks der vreeselijkste oorlogen, welke ooit zijn gevoerd, en was niet tevreden, vóór alle stammen tusschen de Delagoa-baai en de Umzimvubu-rivier aan zijn gezag waren onderworpen. Hij was niet tevreden met de zegepraal als zoodanig; naar zijn meening was een vijand alleen dan overwonnen, wanneer hij was uitgeroeid.

Daarom werd den Zulu-soldaten opgedragen, de volken, die zij ontmoetten op hun weg, te vernietigen, de oude mannen en de kinderen van beide sexen te dooden en alleen een klein aantal jongens en meisjes, die als dragers of anderszins gebruikt konden worden, in het leven te sparen.

Zoo verdween de eene stam na den anderen van den aardbodem; geheele volken werden weggeruimd door de Zulu-speren, andere werden als gejaagd wild rusteloos voortgedreven, zonder een vaste verblijfplaats te kunnen vinden. Een wilde drijfjacht had plaats over de schoone landstreken der oostelijke terrassen van Zuid-Afrika.

Het land der tegenwoordige kolonie Natal was vóór Chaka's tijd een schoone, dicht bewoonde streek, vooral in de lagere gedeelten. De bodem is er vruchtbaar, water is er in overvloed, en het klimaat is er juist zooals de kuststammen dit het liefst wenschten. De rust, welke hier in dien tijd heerschte, werd verstoord door de volksstammen, die voor Chaka's legers vluchtten en op hun beurt de inwoners der streken, waar zij binnentrokken, aanvielen en verjoegen, voor zoover zij hen niet doodden. Tot de Umzimvubu-rivier (pl.m. 32° Z.Br. in Pondoland) was de geheele bevolking in beweging, slachtende of geslacht wordend.

Een bende vluchtelingen trok noordwaarts tot de Umgwali-rivier, en werd daar aangevallen en verslagen door de vereenigde macht der Tembu's en Kosa's. Die bende ging uiteen, en een gedeelte dier krijgers vestigde zich als leenplichtigen onder de stammen tusschen de Kei- en Umtutu-rivier. Later deden andere vluchtelingen uit het noorden hetzelfde. Deze ongelukkigen noemden zich Fingo's of zwervelingen. Zoo waren in het begin van 1824 tusschen de Tugela- en de Umzimvubu-rivier niet meer dan vijf- à zesduizend ellendige verhongerde inboorlingen overgebleven, die zich in bosschen verborgen en waarvan sommigen menscheneters werden als het eenige middel, om in het leven te kunnen blijven. 1)

De verwoestingen van den oorlog en de volkenbeweging, die daaruit voortvloeide, bleven echter niet tot de oostelijke terraslanden beperkt. Ook over de Drakensbergen naar het hoogland trokken vluchtende stammen, die als de deiningen van een in de verte beroerde zee daar hun vernielingswerk volbrachten. De landen van den tegenwoordigen Oranje-Vrijstaat en de Transvaal, toen goed bewoond door Bantu-volken, werden het tooneel van oorlogen tusschen de vluchtende stammen en de inboorlingen, en van gruwelijke slachtingen. Een bende, door een vrouw Ma-Ntatisi aangevoerd, en daarnaar *Mantatis* genoemd, trok over de Vaal-rivier naar het noorden, een vreeselijke slachting aanrichtend onder al de volken, die zij op hun weg ontmoetten. Men verhaalt, dat 28 verschillende stammen verdwenen, vóór de Mantatis in hun tocht gestuit werden. Het eerst werden zij overwonnen door Makaba, het opperhoofd der Bangwaketsi's, en later, in 1823, door een aantal Griqua-ruiters, waarop de bende uiteenging. Een gedeelte, de Makololo's, ging sedert noordwaarts, waar Livingstone hen aan een bijstroom der Zambesi terugvond. Een ander gedeelte, onder Ma-Ntatisi trok meer naar het zuiden en deed mede aan de verwoesting van het land langs de Caledon-rivier, totdat ook deze laatste overblijfselen eindelijk ondergingen in den strijd. Uit het verwoeste land kwamen duizenden vluchtelingen in de Kaapkolonie, waar zij door het Gouvernement ingeschreven werden bij hen, die geen slaven hadden.

Deze geschiedenis, welke wij niet in bijzonderheden verder zullen vervolgen, leert ons duidelijk, dat er van een ethnographische scheiding der stammen in Oost-Afrika geen sprake kan zijn. Als in een brandende zee de waterdroppelen, werden hier de volken door elkander geworpen en verplaatst onder de beweging, die Chaka's oorlogen aanbracht.

Over zijn eigen volk regeerde Chaka met een wreedheid, waarvan men zich geen denkbeeld kan vormen. Ieder, die hem mishaagde, moest dit met den dood boeten. Allen, die Chaka naderden, moesten dat ongewapend en in kruipende houding doen. Wee het regiment, dat overwonnen terugkeerde, of den officier, die Chaka's bevelen niet volbracht. Er wordt verhaald, dat hij eenmaal 30,000 soldaten uitzond in de richting van Mozambique, waarvan er 20,000 omkwamen en 10,000 terugkeerden, doch, helaas! niet als overwinnaars. Deze misdaad moest gestraft worden. Om de soldaten te treffen, liet hij in den tijd van zeven dagen driehonderd van hun vrouwen ter dood brengen.

Aan geen zijner vrouwen kende Chaka den rang van echtgenoote toe, hoewel hij op zijn verschillende woonplaatsen meer dan 1200 vrouwen bezat. Op deze wijze wilde hij het bestaan van een wettigen opvolger en tevens naijver en afgunst onder

1) Zie: Theal, History of the Boers in South-Africa, 1887.

de leden van zijn huisgezin voorkomen. Men verhaalt, dat hij zijn liefste vrouw liet dooden, toen hij vernam, dat zij een zoon gebaard had, die buiten de grenzen van het Zulu-rijk werd opgevoed. Als hij sommigen zijner vrouwen niet langer begeerde, was het zijn gewoonte, die uit te deelen onder zijn gunstelingen, terwijl de open gevallen plaats weder werd aangevuld door gevangenen.

Chaka heeft de Zulu's door zijn krijgsdaden tot macht gevoerd; dit is de eenige

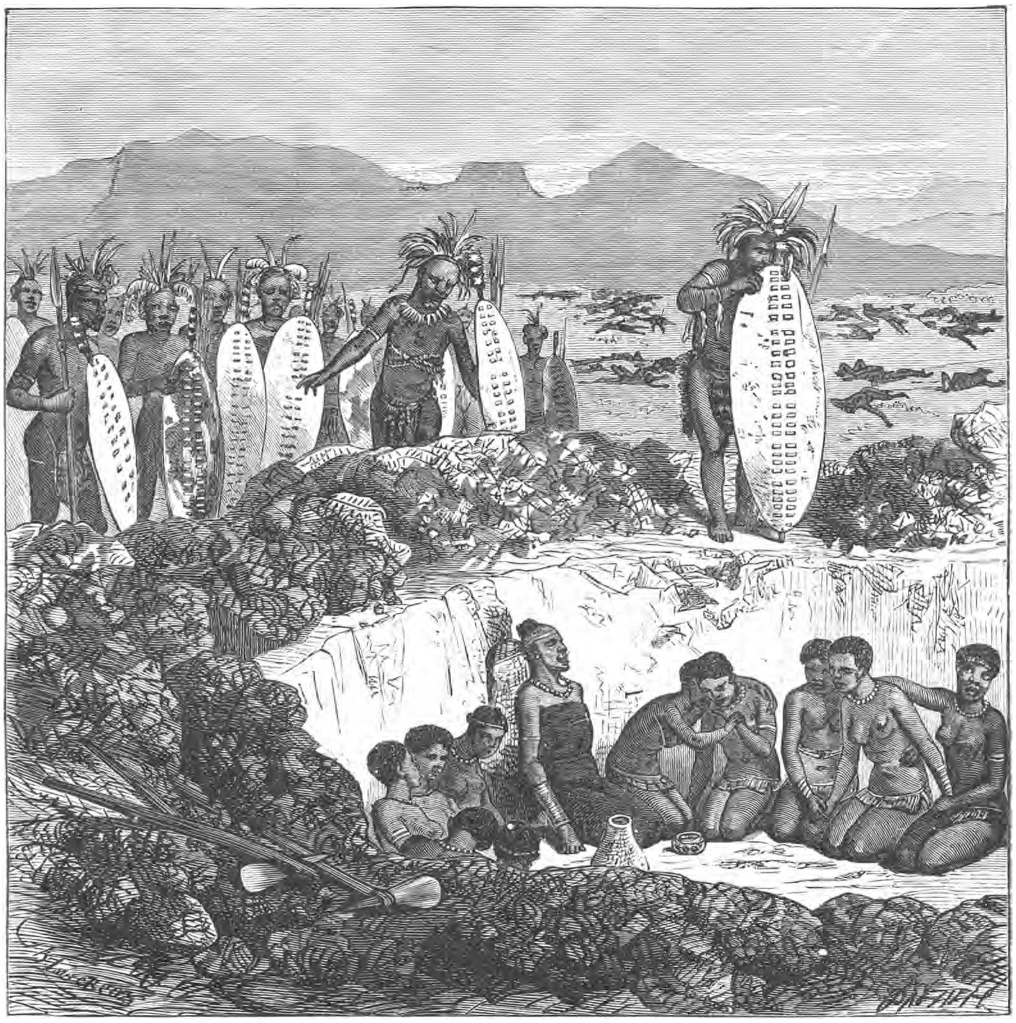

BEGRAFENIS VAN DE MOEDER VAN CHAKA.

roem, dien men hem kan toekennen. Sedert waren de Zulu's de meest in het oog vallende Kafferstam. Doch hij zelf moest vallen als het offer van verraad. In September 1828 werd Chaka door twee zijner broeders vermoord en een van dezen, *Dingaan*, werd zijn opvolger.

De toestanden in Oost-Afrika verbeterden hiermede nog niet. Dingaan trad in de voetstappen zijns broeders en bevocht in de eerste plaats het eenig overgebleven volk binnen zijn bereik, nl. de Swazi's, die zich echter in hun natuurlijke sterkten

op het randgebergte wisten staande te houden, evenals zij er Chaka hadden getrotseerd.

Doch ook op verder afstand trokken zijn legers en elders bleef de volkenbeweging nog voortduren, door de vlucht voor de soldaten van Chaka in 't leven geroepen. De stam der *Agoni* werd uit het noorden van Zululand verdreven, vertrok eerst naar de Sabi-rivier, doch werd van hier door de alles verwoestende benden van Manikusa naar het Nyassa-meer verdrongen, waar zij nog wonen. De troepen van Manikusa moordden de Portugeesche staties uit en zijn stam, de Abagaza, bleef in het bezit van een stuk lands ten noorden der Delagoa-baai.

* * *

Thans moeten wij melding maken van een andere krijgsmacht, eveneens door den Zulu-koning in beweging gebracht. Wij hebben het oog op *Moselekatse*, een opperhoofd, niet minder berucht dan Chaka. De vader van Moselekatse was een onafhankelijk opperhoofd geweest, doch had, toen hij zag, dat hij den strijd tegen de Zulu's niet met succes kon voeren, verzocht, in den Zulu-stam te mogen worden opgenomen. Dit werd hem toegestaan en na zijn dood was de zoon, Moselekatse, eén gunsteling van Chaka, die hem tot hoofd van een aanzienlijke legerafdeeling aanstelde.

Toen echter in 1817 Moselekatse bij de overwinning van een stam den buit niet aan Chaka zond, werd deze vertoornd. Hij zond een leger uit, met bevel, om Moselekatse met zijn volgelingen ter dood te brengen.

Moselekatse vernam nog tijdig het hem dreigend gevaar en trok met zijn troepen over de bergen naar het midden der tegenwoordige Transvaal. De talrijke bevolking van dit land, van den Bechuanen-stam, zag met schrik de machtige krijgsbenden van Moselekatse, welke zij *Matabelen* noemden. Moselekatse begon het land met zijn benden af te stroopen en de bevolking te verdelgen. Door de inlijving van jongelingen in zijn leger was dit misschien 15 à 20,000 manschappen sterk. In het midden des lands bouwde hij een militaire kraal naar het model der Zulu's. Van hier uit ondernam hij zijn tochten in alle richtingen, de ongelukkige bewoners met dood en verderf bedreigend. De stammen in de noordelijke Transvaal waren weldra alle min of meer vernietigd of beroofd, en die in het westen, als de Bakwena's, Bangwekatse's, Bahurutsi's en Barolong's wisten in de dorre landen langs de Kalahari nog een schuilplaats te vinden, voor zoover zij niet gedood werden. Daar vindt men nog de overblijfselen van die volken. In de water-arme Kalahari konden de Matabelen hen niet volgen, daar dezen niet met de waterplekken bekend waren.

Alleen de zwakke stam der Batlapins, van de zuidelijke Bechuana's, liet Moselekatse uit eerbied voor den zendeling, Dr. Moffat, met rust. Voor dezen Blanke, die er zendeling was, had Moselekatse een soort van ontzag. Maar Moffat getuigt van hem, „dat zijn loopbaan van het oogenblik van den opstand een oneindigen catalogus van misdaden vormt." — „Die zich tegen hem verzetten en zich niet wilden vernederen, zijn honden te wezen, werden vermoord. De jongelingen, die hij gevangen nam, liet hij volgens zijn eigen taktiek in de krijgskunst onderwijzen, zoodat het grootste deel van zijn leger uit vreemdelingen bestond, doch zijn aanvoerders en edelen waren van Zulu-afkomst." — De landstreek der Magaliesbergen in het distrikt Marico, vroeger dicht bevolkt, zegt Moffat, had toen slechts ruïnen van steden; waar eenmaal duizenden leefden in vruchtbare valleien, woonde thans het wilde gedierte. „De verdelgende invallen der Mantantis en der Matabelen hebben het roofdier in het onbetwist bezit gesteld van de vruchtbare dalen. De leeuw, van menschenvleesch verzadigd, liep zonder vreeze rond." 1) En van het Rustenburgsche zegt de schrijver: „Menig uur heb ik, in gedachten verzonken, tusschen de tooneelen van verwoesting mij verplaatst in den tijd, toen in deze verwoeste woonplaatsen leven en gejuich weerklonken. En thans... niets is overgebleven dan ingevallen muren en steenhoopen, vuilnis en menschenschedels dooreen gemengd. Die woningen zijn nu de verblijfplaatsen van slangen en roofdieren," enz.

Moselekatse had zijn zetel in 1836 bij de Magaliesbergen en de tegenwoordige Transvaal. Daar was hij voor zijn volk een despoot in den waren zin des woords,

---

1) R. Moffat, Missionary Labours in Southern Africa, 1842. Ook in het Nederlandsch vertaald, 1849.

dien men slechts knielende kon naderen en wiens ongenade met den dood werd gestraft.

Met de benden van dezen Moselekatse kwamen de Boeren na den Grooten Trek (zie pag. 95) in aanraking, toen zij nabij de Vaal-rivier zich met de jacht bezig hielden. Zij werden door een bende Matabele-Kaffers aangevallen, waarbij verscheidene Boeren gedood werden. Dit was het begin van een oorlog, welke na hevigen strijd hiermede eindigde, dat Moselekatse getuchtigd werd, over de Limpopo op de vlucht

GOZA IN VOLLEN KRIJGSDOS, VERGEZELD VAN ZIJN RAADSLIEDEN.

ging en voor goed uit de latere Transvaal verdreven was, welk land door deze daad het staatkundig bezit der Boeren werd. De ongelukkige inboorlingen juichten bij den aftocht van den geweldenaar en gevoelden diep ontzag voor de Blanken, die hen verlost hadden van den schijnbaar onverwinnelijken dwingeland. Ten noorden der Limpopo stichtte Moselekatse een nieuw rijk, waar zijn zoon Lobengula zijn opvolger werd, (zie pag. 122).

* * *

Keeren wij terug tot Dingaan, het opperhoofd der Zulu-Kaffers, die in het tegenwoordige Natal zetelden, waar hun hoofdstad Umkungunhlovu lag. Deze stad was door concentrische rijen hutten in een grooten cirkel gebouwd met een open ruimte in het midden. De hutten dienden tot kazernes voor de krijgslieden en de ruimte in het midden vormde het exercitieveld. In deze stad zetelde Dingaan, die een Engelschen knaap, William Wood, in Natal geboren, aan zijn hof had, om als tolk dienst te doen.

Hier kwamen in 1838 de Boeren van den Grooten Trek, die een beter land zochten dan het op Moselekatse veroverde, onder leiding van Piet Retief. Na een onderhoud van Retief met Koning Dingaan stond deze den Boeren toe, zich in zijn land te vestigen. Nadat Retief aan eenige voorwaarden voldaan had, trokken spoedig bijna duizend wagens met witte tenten in een lange rij over de Drakensbergen naar

PANDA'S KRIJGSLIEDEN IN VOLLE UNIFORM.

de hooglanden van Natal. In een onbewaakt oogenblik evenwel werden een aantal niets kwaads vermoedende Boeren, die in Dingaan's Kraal eenige onderhandelingen met dezen voerden, door Dingaan's soldaten overvallen en in een vreeselijke slachting verraderlijk ter dood gebracht. En de verraderlijke Zulukoning zond tegelijkertijd een strijdmacht uit, om de Boeren in hun nachtlegers aan te vallen en ter dood te brengen. Op de plaats, waar men het tegenwoordige *Weenen* vindt, werd een vreeselijk bloedbad aangericht. „Toen de zon dien morgen opging, zag men overal op den grond zuigelingen liggen, wier hoofdjes verpletterd waren tegen de wielen der wagens, meisjes en jongens met gebroken nek, vrouwen, door de speren der Zulu's opengereten," zegt Theal. Ongeveer een veertigtal Blanke mannen werden bij die slachting vermoord, een zes en vijftigtal Blanke vrouwen, honderd vijf en tachtig Blanke kinderen, benevens nog ongeveer tweehonderd en vijftig kleurlingen-bedienden.

Dit lot zouden al de binnentrekkende Boeren ondergaan hebben, was niet een jongeling wakker geworden, die op zijn paard sprong en naar de andere groepen Boeren snelde, om dezen te waarschuwen.

Een vreeselijke strijd volgde. Juist hadden de Boeren tijd gehad, hun wagens tot een legerkamp in orde te scharen, toen de Zulu's verschenen. „De moed, bekwaamheid en kalmte in gevaar, dien morgen aan den dag gelegd door emigranten, vrouwen zoowel als mannen, zijn onovertroffen in de wereldgeschiedenis." Van beide zijden werd met onverschrokken moed gestreden, en er lagen letterlijk hoopen lijken rondom de legers der Boeren, toen de Zulu's tot wijken werden gebracht.

Door deze gebeurtenissen werden de overgebleven Boeren genoodzaakt, handelend op te treden tegenover de Zulu's. Er volgde een bloedige strijd en met heldenmoed wisten de Boeren, sedert het laatst van 1838 aangevoerd door Andries Potgieter,

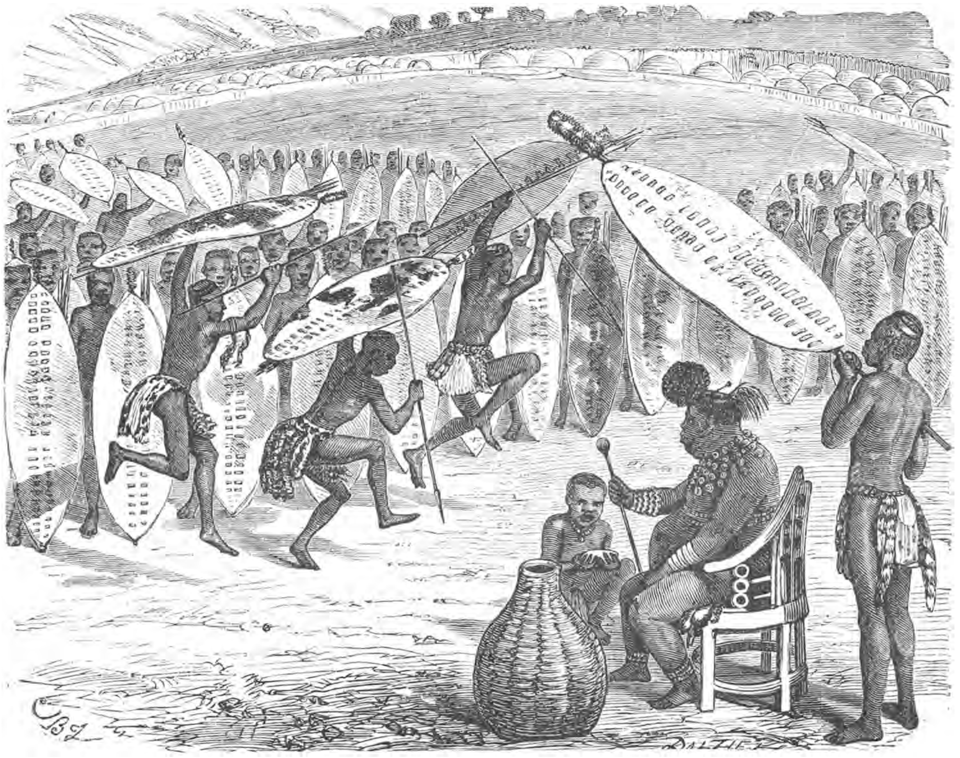

REVUE VAN PANDA.

glansrijke overwinningen op de Kaffers te behalen. In den slag van 16 December 1838 bij de Bloedrivier vielen meer dan drieduizend Kaffers, terwijl Dingaan, na zijn hoofdstad in brand te hebben gestoken, op de vlucht ging.

Hiermede begon de macht der Zulu's te wankelen. De eens zoo onoverwinnelijke krijgsorganisatie verloor haar kracht; de onderworpen stammen waren het bloedvergieten en de onrust moede; men verlangde er naar, van Dingaan verlost te worden. Panda, een stiefbroeder van Dingaan, maakte van deze gelegenheid gebruik, om een samenzwering tegen den vorst te smeden. Zelfs verscheen hij over de Tugela, om bij de Blanken hulp te vragen, en hoewel hij eerst met wantrouwen werd aangezien, bleek toch weldra de oprechtheid zijner bedoelingen. Er werd een schikking getroffen; Panda werd leenplichtig aan de emigranten, onder voorwaarde, dat zij hem zouden steunen.

In den strijd, die hierop tegen Dingaan uitbrak, moest deze het onderspit delven. Den 30sten Januari 1840 werd een beslissende slag geleverd, waarbij het leger van Dingaan een groote nederlaag leed, terwijl hijzelf noordwaarts vluchtte naar de grenzen van Zwaziland, waar hij spoedig daarna gedood werd. Sedert werd Panda opperhoofd der Zulu's; Pretorius installeerde Panda formeel als zoodanig, doch als leenplichtige van den Volksraad, waaraan hij trouw beloofde. Zoo was het machtige Zulu-volk binnen korten tijd tot een staat van afhankelijkheid van de Boeren in Natal vervallen.

De Boeren juichten bij dezen uitslag van den strijd. In een hunner nationale liederen luidde het als volgt:

„Dingaan is nou gesneuvel,
  Dis om sijn tirannij;
Tamboesa en ook Slelu
  Om hul' verrajerij;
En Panda is gekome,
  Hij het gevraà om vreè;
Ons het dit sonder shrome
  Blijmoedig hem gege.

Ons arme Afrikane,
  Wat hier in Natal woon,
Hoe wort tog onse trane
  Met goedheid weer bekroon!
O God! Gij skenk ons vrede,
  U segen ook daarbij
En Uwe hulpe mede;
  Ja, Gij sijt aan ons sij!"

De afhankelijkheid van Panda duurde tot 1842. Toen de Boeren in Natal in den strijd tegen Britannië het onderspit moesten delven en Natal een Britsche kolonie werd, kwam er een grensregeling in het noorden van Natal tot stand, waarbij Panda het gebied tusschen de Buffalo en de Boven-Tugela aan Natal afstond. Daarna werd Panda als onafhankelijk vorst der Zulu's behandeld. Het gebied, waartoe zijn macht beperkt was, verkreeg sedert meer bepaald den naam van Zululand.

Panda bezat minder geestkracht en energie dan Chaka en Dingaan, en de strenge krijgstucht verzwakte onder zijn bestuur. Als men hem met vrede liet, was hij bereid, ook anderen met rust te laten. Het volk behield echter nog steeds zijn wreede natuur en telkens gaf het daarvan door tal van gruweldaden de duidelijkste bewijzen.

In het rijk van Panda ontstond zelfs een burgeroorlog. De twee bekwame zonen van Panda, Umbalazi en Cetywayo dongen beiden naar het recht van opvolging, en de wapenen moesten beslissen. In December 1856 had er een beslissend gevecht plaats, waarin Cetywayo de overwinning behaalde. Een gedeelte der aanhangers van zijn broeder vluchtte naar Natal, een ander gedeelte kwam om bij een vreeselijke slachting.

Sedert was Cetywayo feitelijk het opperhoofd, hoewel de zwaarlijvige, logge Panda nog leefde tot 1872. Cetywayo was een man, innemend van voorkomen, waardig in zijn manieren en met een ruime mate van verstand bedeeld. Sluw en listig van aard, kende hij geen mededoogen en sprong hij roekeloos met menschenlevens om.

Eigenaardig en met groote staatsmanswijsheid wist hij zijn rol zóó te spelen, dat hij zoowel door de Boeren der Zuid-Afrikaansche Republiek als door het Natalsche Gouvernement als het grootopperhoofd der Zulu's werd geïnstalleerd. Toch bleek het, dat oorlog niet te vermijden was tusschen het Britsche gezag in Natal en de Zulu's. Engelsche ambtenaren werden met minachting in Zululand behandeld; Zulu's trokken soms de grenzen over en pleegden allerlei misdaden; een Zulu-leger trok langs de Britsche grenzen en noemde dit enkel een jachtpartij. Deze en nog verscheidene andere oorzaken deden den strijd ontbranden. In Januari 1879 brak de oorlog uit en trok een Engelsch leger Zululand binnen.

De oorlog was bloedig; Engeland scheen den vijand niet te kennen en 22 Januari 1879 werd een Britsch legercorps ingesloten en totaal vernietigd. Een sterker strijdmacht werd uitgezonden, waarbij de jeugdige keizerlijke prins van Frankrijk, Louis, die in het Zululand werd overrompeld en doodgestoken.

De Zulu's moesten evenwel na een hardnekkigen tegenstand buigen voor de Britsche macht. Het Zululeger werd verslagen en verstrooide zich her- en derwaarts. Cetywayo, die zich door een overhaaste vlucht trachtte te redden, werd eindelijk gevangen genomen. In zijn gevangenschap gedroeg hij zich werkelijk als een beschaafd vorst.

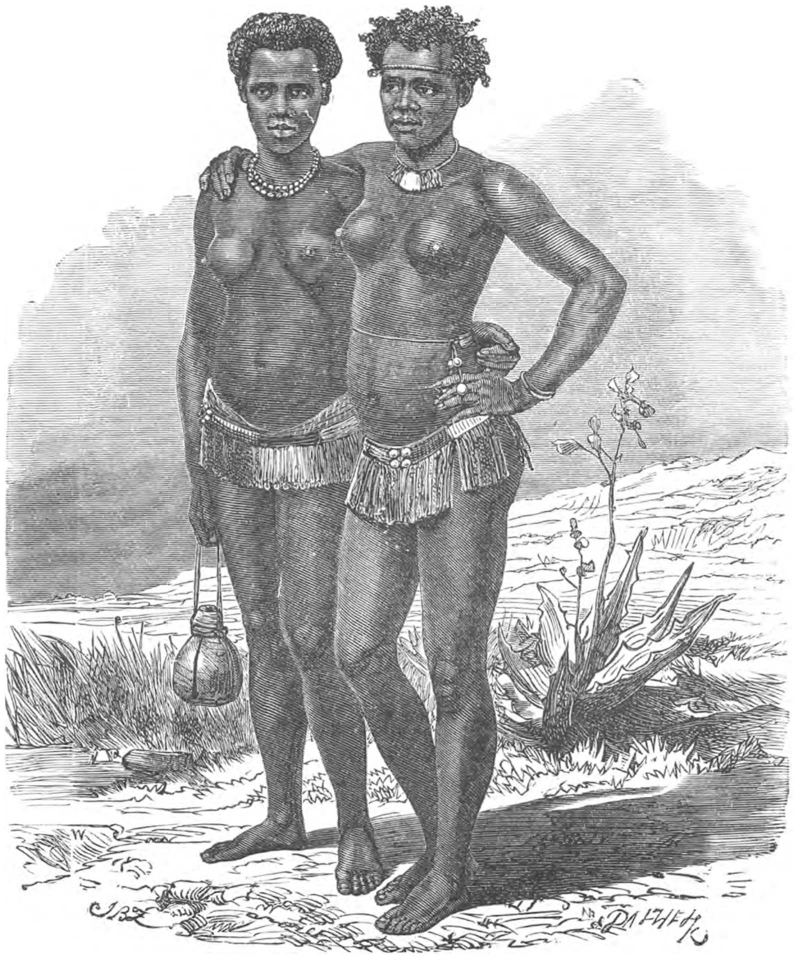

ONGEHUWDE MEISJES.

In Engeland, dat hij bezocht, werd hij goed ontvangen en maakte hij door zijn waardige houding een gunstigen indruk. Zelfs werd in 1883 aan Cetywayo verlof gegeven, naar zijn volk terug te keeren. Engeland meende voorwaarden te hebben getroffen, waardoor de onttroonde vorst niet meer gevaarlijk kon zijn.

Toch brak er na zijn terugkomst spoedig strijd uit tusschen de aanhangers van Cetywayo en die van een mede-opperhoofd Sibepu. Die strijd bleef zelfs voortduren, toen Cetywayo in het daaropvolgend jaar overleed en Dinizulu hem opvolgde. Met behulp van de Boeren der Zuid-Afrikaansche Republiek, die hiervoor eenig grondgebied verwierven in het district Vrijheid, bracht Dinizulu zijn tegenstander tot onderwerping.

Toch bleven de onrust en verwarring bij de Zulu's nog voortbestaan. Om hieraan een einde te maken, werd in 1887 het laatste overblijfsel van Zululand door Groot-Britannië geannexeerd. Dinizulu, die zich hiertegen verzette, werd in 1889 met nog twee andere opperhoofden gevangen genomen en naar het eiland St. Helena gevoerd, waar hij nog woont. Het kleine eiland in den oceaan, eens het verbanningsoord van den grooten Franschen Keizer, is thans de verblijfplaats van den laatsten onttroonden vorst der Zulu's, in wier land de laatste keizerlijke prins van Frankrijk als banneling zijn leven moest laten.

Zululand behoort thans aan Engeland. De Gouverneur van Natal is tevens Gouverneur van Zululand. Het behoort echter niet tot Natal; het is een Kolonie der Britsche kroon.

* * *

De geschiedenis der Zulu's hebben wij in een tamelijk uitvoerig overzicht gegeven, omdat daardoor de verbreiding van vele volksstammen in Zuid-Afrika gedurende deze eeuw verklaard wordt, en omdat zij van zoo groote beteekenis is voor de verbreiding der Blanken in deze gewesten. Wie er meer van wenscht te weten, verwijzen wij naar de werken van Theal, die de bronnen zijn voor onze kennis der historie van deze volken.

Wij gaan thans over tot een nadere beschrijving van de Kaffers, van hun leven, zeden en gewoonten, en vangen daarvoor bovenal aan met het Zulu-volk.

EEN JONGE KAFFER IN GROOT COSTUUM.

De geschiedenis van het Zuluvolk, welks politiek beginsel het was, vreemde volken te amalgameeren, is niet zonder invloed gebleven op hun uiterlijk voorkomen en lichamelijke ontwikkeling. Evenals overal bij de dieren, heeft ook hier de aanvoer van nieuw bloed, de zoogenaamde rassen-kruising, een gunstigen invloed gehad. Het Zulu-element heeft echter steeds de overhand behouden in het volk, dat uit die vermenging is voortgekomen.

De Zulu's bezitten een betrekkelijk goede lichamelijke ontwikkeling. De gemiddelde lengte overtreft die der Europeanen gewoonlijk niet, hoewel er individuen onder hen voorkomen van een zeer groote gestalte. Als gemiddelde lengte van een dertiental volwassen mannen vond Fritsch 171 cM., welk cijfer niet ver van de waarheid zal zijn. Toch is het nog een weinig beneden het gemiddelde der Bantu's, volgens de metingen van Fritsch, wat hieruit verklaard moet worden, dat deze bij zijn onderzoek toevallig een reeks van zeer lange Kosa's had.

Niet zelden komen bij de Zulu's physionomieën voor, welke met Europeesche overeenkomen, hoewel er bij scherper onderzoek aanzienlijk verschil tusschen bestaat.

Zoo is o.a. de mond breeder dan bij den Europeaan, de lippen zijn dikker en de bovenlip steekt iets vooruit, terwijl de fijnheid en bekoorlijkheid der Europeesche gelaatstrekken in het algemeen ontbreken.

Een nationale eigenaardigeid, welke bij de beschouwing van alle Zulu-portretten opvalt, zijn de kunstmatig gevormde haardrachten, welker wilde vormen er veel toe bijdragen, om aan het gelaat een woest voorkomen te geven. Bij de jonge mannen hangt het haar wild zwierend in viltachtige strengen om het hoofd; nog vaker maken zij er een bijzonder kapsel van, dat, al naar gelang de individueele smaak is, zeer uiteenloopende vormen aanneemt. Hieraan wordt niet zelden veel moeite en geduld besteed.

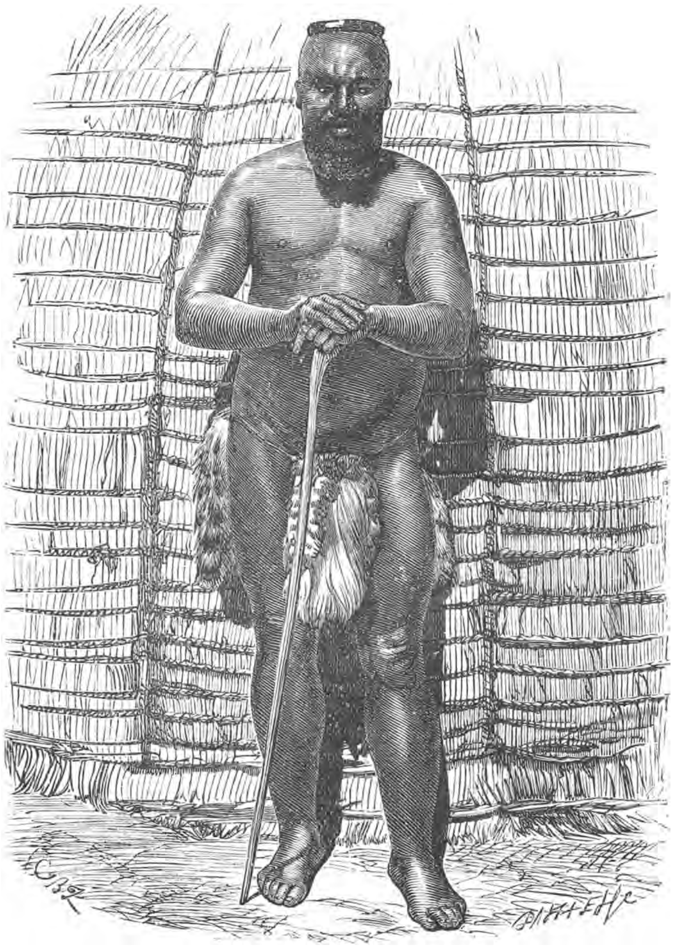

HET KAFFERHOOFD GOZA IN NÉGLIGÉ.

Zoolang de jonge Kaffers nog niet den naam van krijgsman kunnen voeren, worden die haarkapsels verschillend gedragen, om alsdan voor den nationalen haartooi, den ringvorm, plaats te maken. Om dezen te vormen, wordt het geheele hoofd kaal geschoren; alleen rondom den schedel blijft een smalle krans van haren staan, welke met behulp van peesdraden tot een vasten ring verbonden worden, die daarna met een mengsel van acaciagom en fijne houtskool overgoten, en als het mengsel vast is, met vet gepolijst wordt. Hiervoor is veel tijd noodig, doch wij weten, dat in Afrika met den tijd kwistig wordt omgesprongen.

De frisuur der vrouwen is anders. De meisjes houden het haar, zonder verderen kunstmatigen tooi, eenvoudig kort; bij gehuwde vrouwen knipt men het hoofd tot op het bovenste deel van den schedel kaal, doch hier blijft een dichte haarbundel staan, die door het inwrijven met okeraarde en vet tot een dichte, roodachtige massa gemaakt wordt, welke een soort van kussen of handvat op het hoofd vormt. Deze haardracht is echter bij de vrouwen niet altijd gelijk, zooals uit de figuren blijkt.

Hoewel de huidkleur der Zulu-stammen donker is, valt toch bij hen niet die doffe zwarte kleur op te merken, welke de Negers van West-Afrika karakteriseert. Hun huid is meer doorschijnend, de laag van kleurstof schijnt niet zoo dicht te zijn en een roodachtig waas van het bloed schemert als het ware door het zwart heen. Die kleur houden de Kaffers voor de volmaaktste schoonheid van den mensch; elke

afwijking daarvan achten zij minder. Enkele malen komen er voorbeelden van albino's onder de Kaffers voor, maar zij worden niet bewonderd. Het pas geboren kind is bij hen, evenals bij de Negers, blank als van de Europeanen, en eerst langzamerhand ontwikkelt zich de donkere tint.

Over 't geheel kan men zeggen, dat de Zulu's en de Kaffers door hun lichaamsvormen geen ongunstigen indruk maken. Uit het gelaat spreekt, vooral in de jeugd, een soort van melancholische uitdrukking; de donkere oogen zijn vol leven en geest, en er ligt een waas van goedaardigheid over hun trekken verspreid. Het hooge voorhoofd verraadt reeds terstond, dat wij hier met een volk te doen hebben, dat niet van verstandelijken aanleg ontbloot is.

Onder de jongens en meisjes in den bloei hunner jeugd kan men bij de Kaffers zelfs exemplaren ontmoeten, die door zulke schoone vormen uitmunten, dat men zou denken, dat de beroemdste Grieksche beeldhouwers hier hun modellen gezocht hebben. De alles overtreffende vormen der antieken vindt men hier in levende standbeelden, niet van marmer, maar van brons. Zeker draagt het gemis van een knellende bekleeding er veel toe bij, dat de lichaamsdeelen zich op natuurlijke wijze ontwikkelen en niet door drukkende omwindselen misvormd worden. Daardoor vindt men de schoonste lichaamsvormen bij de grootendeels naakt loopende natuurvolken, wanneer namelijk niet door andere omstandigheden, als armoede, overlading na gebrek, het lichaam zijn schoone verhoudingen verliest, gelijk bijv. met de Bosjesmannen en Hottentotten het geval was.

MEISJE IN DANSCOSTUUM.

* * *

De bekleeding des lichaams staat bij alle Kaffer-stammen nog op een lagen trap. Hoewel zij in de subtropische luchtstreek hun verblijf houden, loopen zij bijna geheel naakt, wat misschien een overgebleven gewoonte is uit tijden, toen zij in de heete luchtstreek woonden, zoodat hieruit valt af te leiden, dat hun oorspronkelijk vaderland op geringer breedte moet worden gezocht.

Alleen de kinderen tot 5 à 6 jaar gaan geheel naakt; voor volwassenen is een lederen schaamgordel het voornaamste en meestal het eenige kleedingstuk bij beide geslachten. De volwassen man draagt in plaats van den eigenlijken schaamgordel van voren veelal een soort schort, *isimene* genoemd, en van achteren *umacha* geheeten, welke schorten gevormd worden door een smallen lederen riem om de lendenen, waaraan op korten afstand van elkander strooken van behaarde huiden en bij krijgslieden de gekrulde staarten van wilde katten bevestigd zijn, zoodat van voren

en van achteren een dichte bundel van deze sieraden nederhangt en de schaamdeelen bedekt. Aan dit laatste wordt echter geen groote beteekenis gehecht, en voor enkele tientallen jaren waren de Blanken in Natal zoozeer er aan gewoon, de Kaffers geheel naakt te zien loopen, dat zelfs de in Europa opgevoede dames daarin spoedig niets aanstootelijks vonden.

Ook de volwassen meisjes en vrouwen dragen dergelijke schorten, welke bij hen veelal met glazen en metalen paarlen zijn versierd, en de laatsten hebben daarover nog een halve, zacht gelooide runderhuid, welke om de lendenen geslagen wordt, zoodat zij tot de knieën afvalt.

Bij slecht weer en in de meer zuidelijke streken, waar het kouder is, heeft men den langen huiden-mantel ter bedekking des lichaams. De vrouwen der hoofden hullen zich somtijds tot de voeten toe in een half toga-achtig kleed, veelal van Europeesch fabrikaat.

De vrouwen der Kosa's dragen een opperkleed, dat om den hals bevestigd wordt en op een Spaanschen mantel gelijkt; gehuwde vrouwen bij dezen mogen zich niet zonder een bijzondere borstlap van leer of gevlochten boomschors vertoonen.

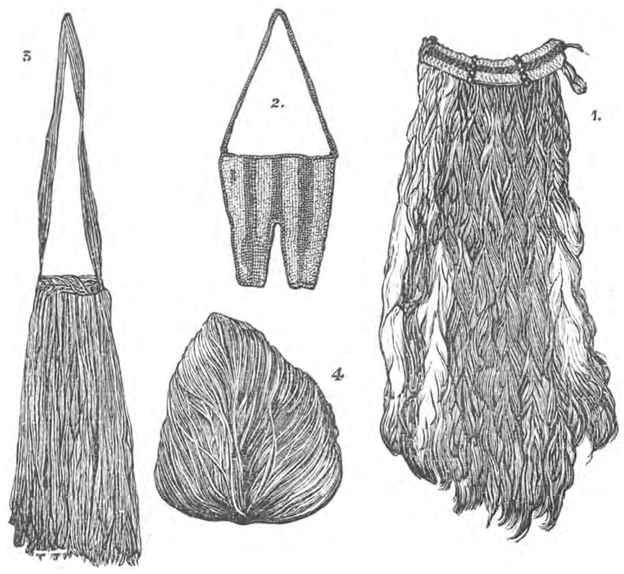

ARTIKELEN VAN DE KLEEDING, 2 EN 3 ZIJN VROUWENSCHORTEN.

Sandalen worden alleen bij grootere tochten gedragen.

Bij de Bechuanen vindt men niet die aanstootelijke naaktheid der Zulu's. Zij bedekken de geslachtsdeelen met een lederen omhulsel, en de vrouwen dragen tot dat doel een paar voor- en achterschorten, in den regel verscheidene over elkander, waarvan de onderste, met lederen franjes en glaspaarlen versierd, enkel de geslachtsdeelen bedekken, terwijl de bovenste tot de knieën afhangen.

De meisjes dragen tot een zekeren leeftijd enkel de onderste schaamschort. Alle andere kleederen dienen tot verwarming of tot sieraad, en worden in de hut, evenals bij zomerhitte, afgelegd. De hoofdzaak bij hun kleeding is weder de karos. De armen dragen een karos, enkel van een huid vervaardigd; de rijkeren daarentegen duurder pelswerken van jakhalzen, springhazen en wilde katten; de aanzienlijksten van luipaarden en andere prachtige dieren. De groote mantel wordt altijd gedragen met de haren naar binnen.

In de bewerking van de huiden tot kleeding heeft de Kaffer een groote kunstvaardigheid verkregen. Onderscheidene reizigers verhalen, dat zij uitstekende bontwerkers zijn. Het bont der Kaffers, zelfs dat, wat zij van een stijve, stugge ossenhuid bereiden, is zoo zacht en buigzaam als zijde, en zelfs als het doornat geweest is, droogt het op zonder hard en stijf te worden.

De wijze, waarop zij de huiden bewerken, is uiterst eenvoudig. Als een Kaffer bijv. een koehuid moet bereiden, roept hij eenige vrienden te hulp. Zij gaan zitten in een kleinen kring, leggen de huid in het midden, schrapen haar zorgvuldig af, en rekken haar in alle richtingen uit door met alle macht er aan te trekken en haar over de knieën te halen. Dit werk is een liefdedienst, en onder druk praten, zingen, rooken en snuiven, wordt het volbracht. Hierdoor maken zij hun taak aangenaam. Was dit niet het geval, dan zouden zij het werk liever aan de vrouwen overlaten.

Als de huid voldoende gerekt en gekneed is, nemen zij bundels vleeschpennen, die veel op naalden gelijken en door koord verbonden zijn; zij plaatsen deze bundels loodrecht op de huid, en rollen de naalden tusschen de handen heen en weder. Op deze wijze worden de vezels der huid verscheurd en wordt er een soort van nop op aangebracht. Daarna wordt de huid korten tijd gelooid met een stof, van de acacia afkomstig, die veel sneller werkt dan de eikenschors bij ons.

Hoewel elke Kaffer eenige kennis bezit van het bereiden der huiden, vindt men bij hen toch enkelen, die daarvan bijzonder veel werk maken en daardoor uitmunten in het vak. De mantels, door dezen gemaakt, zijn dadelijk op het eerste gezicht reeds te onderscheiden van die, welke door leeken in het vak zijn bewerkt. Bij groote mantels, van onderscheidene vellen samengesteld, worden deze zoo aan elkander gelegd, dat zij in de kleuren afwisseling vertoonen en een patroon vormen, alsof de huid van één dier afkomstig was.

Handschoenen draagt de Kaffer natuurlijk niet. Maar toch worden groote mantels soms met eenige aanhangsels verlengd, om de handen te kunnen beschutten. Wanneer de Kaffer zich met zijn mantel bekleedt, slaat hij het bovenste gedeelte om, teneinde aldus den kraag te vormen, keert de harige zijde naar binnen, grijpt met elke hand een dezer uitsteeksels, en werpt zich den mantel om de schouders. Zoo worden de handen tegen koude beschut en is het bovenste gedeelte des lichaams geheel bedekt.

* * *

In hun keuze van versierselen treft men bij de Kaffers een groote overeenkomst in smaak aan. In hoofdzaak bestaan deze versierselen uit koralen en knoopen, door koorden of riemen om het lichaam of aan de kleederen gedragen. Koralen, die door den handel in overgroote hoeveelheid en in allerlei kleuren en vormen in hun bezit komen, worden in kwistigen overvloed aan het lichaam gehangen. Doch in kleur zijn zij ten zeerste aan de mode onderworpen. Koralen, die niet met de donkere huid een schilderachtige tegenstelling vormen, wil de Kaffer niet, hoe kostbaar zij misschien ook mogen zijn. Donkerblauw is bij hen niet geliefd, terwijl licht hemelsblauw in groote gunst staat. De koralen, waarin wit en rood is, hebben de meeste waarde. Alles, wat schittert en glinstert, wordt bij de Kaffers hoog geschat.

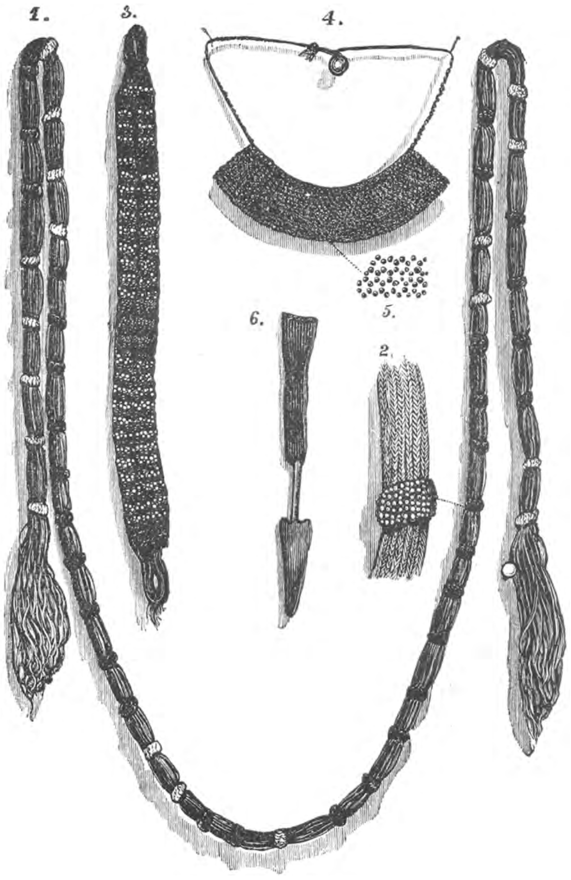

VERSIERSELEN DER KAFFERS, 6 EEN BADSCHRAPPER.

Dit geldt slechts in het algemeen, want, zooals wij zeiden, de mode bij de Kaffers is zeer veranderlijk. Versierselen, die het eene jaar groote waarde hebben, zijn misschien het volgende jaar niet gezocht. Met deze omstandigheden moet de Europeaan rekening houden, als hij handel drijft met de inboorlingen.

Glinsterende vingerringen en haarnaalden behooren tot de gewone versierselen.

Een bepaalde zware soort van armringen, van inlandsch fabrikaat, werd door sommige Zulu-koningen als een onderscheiding geschonken, die alleen door beroemde krijgslieden gedragen mochten worden en derhalve een soort van decoratie vormden.

Als een veel gezocht versiersel vindt men de galblaas, met vet gevuld en aan den arm gedragen. Bij dansen en in den oorlog heeft dikwijls het beschilderen der huid plaats met vet en roode aarde. Houten pinnen, knopjes en doosjes voor snuiftabak worden in de oorlellen gedragen. Maar toch blijven de koralen steeds het hoofdversiersel. Chaka en Dingaan hadden groote hoeveelheden daarvan, en de laatste was in staat, zijn gasten een vijftigtal bijna geheel met koralen bedekte vrouwen te toonen. Het maken van koralen trok vooral zijn belangstelling, en zijn hoogste wensch was, dit te leeren.

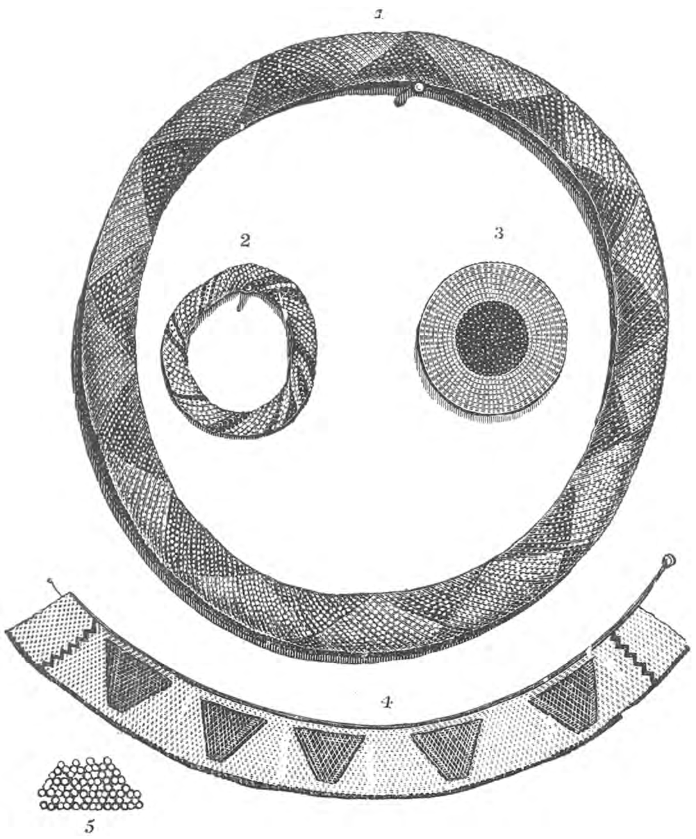

VERSIERSELEN DER KAFFERS.

Behalve met de gewone versierselen is het lichaam ook met amuletten behangen. Bij de toovenaars nemen deze een aanzienlijken omvang aan. Ook deze amuletten worden als versierselen gedragen, en zijn er soms moeielijk van te onderscheiden.

Nevensgaande plaat leert ons eenige Kafferversierselen kennen. Fig. 3 is een holle kegel, of liever, een Maleische hoed, en is gemaakt van leder, dat nat gevormd en genaaid en van binnen zoo met koralen bedekt is, dat men van het leder niets meer kan zien. De koralen van het midden zijn rood, de andere wit. Dit versiersel wordt op de borst gedragen, met de punt op de borst rustende, en moet derhalve een zeer onhandig sieraad zijn, dat op een lastige wijze heen en weder slingert.

Fig. 4 is een halve halsketen, die zeer gezocht is bij de Kaffers. Aan elken bovensten hoek wordt een koord bevestigd en in den nek vastgemaakt, zoodat op den rug van den persoon, die haar draagt, geen koralen gezien worden. De grond van deze halsketen is wit en de figuren zijn verschillend gekleurd; langs den onderkant loopt een smalle streep roode koralen. De keten is gemaakt als een soort van netwerk, waarvan de koralen de mazen zijn, zoodat bij de bewegingen van het lichaam het licht er doorheen schijnt, hetgeen een aardig effect geeft.

Fig. 2 in de afbeelding is een armband, insgelijks van koralen gemaakt, die verschillend van kleur zijn.

Fig. 1 is een cirkelvormig sieraad, van koralen vervaardigd, waarvan Kaffersche meisjes zeer veel houden; het wordt alleen gedragen door haar, die in bijzondere

gunstige omstandigheden verkeeren. Het meisje op pag. 189 heeft een dergelijken gordel om haar middel en maakt bij het dansfeest daarmede goede sier. Een dansgordel is hiernevens ook afgebeeld.

In nevensgaande afbeeldingen zijn halsketens voorgesteld, van koralen en tanden vervaardigd. Fig. 1 is geheel gemaakt van koralen en tanden. Op 6 à 7 zéér dunne

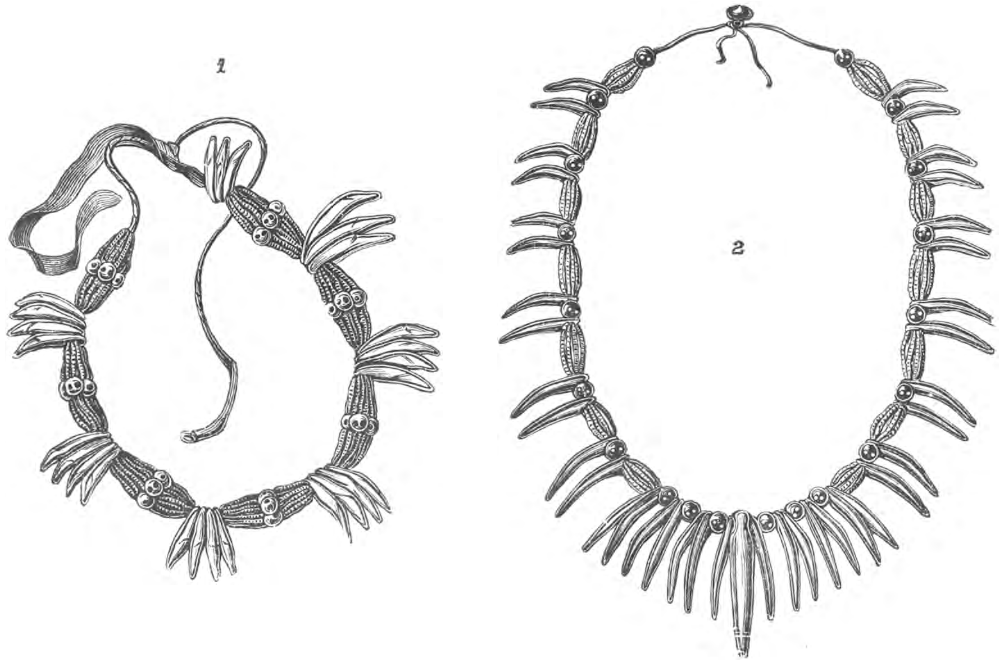

HALSKETENS VAN KORALEN EN TANDEN.

DANSGORDEL.

ARMBAND VAN GRAS.

riemen zijn niet zeer groote zwarte koralen geregen. Deze worden na 3 à 4 centimeter om den anderen afgewisseld met groote koralen en tanden. De koralen zijn wit, met helderblauwe stippen. De tanden zijn de hondstanden van luipaarden en andere felixsoorten en zitten in groepen van 3 à 5 bij elkander. De andere afbeelding vertoont een halsketting, volgens hetzelfde beginsel vervaardigd.

Ook in de fig. op pag. 191 zien wij versierselen van Kaffers voorgesteld, waarvan

fig. 1 als een soort sjerp te beschouwen is, die geheel van koralen gemaakt wordt. De grond er van bestaat uit een aantal kleine snoeren, die naast elkander gelegd en van afstand tot afstand door ringen van verschillend gekleurde koralen omgeven zijn, waarvan die aan de einden wit en de andere scharlaken, rose en groen zijn. Haar lengte bedraagt 170 centimeters.

Daarenboven dragen de Kaffers nog ringen om hun polsen, armen en enkels. Deze ringen worden nu eens van metaal, dan weêr van koralen, huiden en ook van gras vervaardigd. Van de laatste geeft de afbeelding op pag. 193 een voorstelling. De armband is gemaakt van de gele halmen van sommige grassoorten, die zeer vernuftig worden

KLEEDING EN VERSIERSELEN. 6. EEN OORSNUIFDOOS.

ineengevlochten, zoodat zij een regelmatig patroon vormen. De grashalmen liggen naast elkander en overkruisen elkander meermalen, zoodat zij aan de randen een soort fijn gevlochten netwerk vormen. Er zijn voor dit eenvoudig versiersel meer dan vijftig halmen gebruikt, zoodat de bekwaamheid van den bewerker er goed door uitkomt.

Wanneer een Kaffer zoo gelukkig geweest is een olifant te dooden, en hij rijk genoeg is, om een gedeelte der tanden voor eigen gebruik te houden, snijdt hij niet zelden op ongeveer 20 à 25 centimeter van de basis een stuk er af, om hiervan armbanden te maken. Deze versierselen gelden dan als teekenen van moed en rijkdom.

* * *

Zooals reeds uit het voorgaande valt af te leiden, heeft de kleeding bij mannen en vrouwen geen groot verschil, wat bij een volk met zoo weinig kleeding geen verwondering kan baren. In de eerste levensjaren loopen meisjes zoowel als jongens geheel naakt; alleen wordt het lichaam met olie ingesmeerd, wat voor het klimaat noodzakelijk is en tevens door het glinsteren tot versiering dient.

Doch zoodra het meisje den leeftijd begint te naderen, waarop zij huwbaar wordt, ontvangt zij haar eerste kleedingstuk en behoudt dit zoo lang in den eersten vorm en van de eerste afmetingen tot zij een aanbidder gevonden heeft, die den prijs, door haar ouders geëischt, voor haar kan betalen. Dat eerste kleedingstuk is een schort en wordt, al naar de rijkdom der ouders is, van verschillende stoffen vervaardigd.

Het eenvoudigste schort bestaat uit leeren strooken of dunne riemen, die als koorden in elkander gedraaid zijn, terwijl de uiteinden los hangen, zoodat zij een dikke franje vormen. Een breede gordel van koralen is aan de bovenzijde van het schort bevestigd en festoenen van koralen hangen onderaan dezen gordel. Dat de kleuren schitterend zijn, behoeft niet gezegd te worden. De riem, waaraan deze gordel hangt, is eveneens met koralen bedekt en wordt vastgemaakt met een grooten knoop aan het eene en een lus aan het andere einde. Fig. 4 op pag. 194 geeft hiervan een afbeelding.

Fig. 1 op die pag. stelt weer een geheel ander schort voor. Het bestaat geheel uit koralen, terwijl de draden, waarmede deze bevestigd zijn, nauwelijks zichtbaar zijn. Fig. 2 stelt het weefsel voor en doet zien, hoe de koralen aan elkander geregen zijn. De kleur dezer koralen is zwart en wit, in afwisselende strepen, en de twee zijden van het schort zijn een weinig langer dan in het midden. De gordel, waaraan het hangt, is gemaakt van groote, ronde koralen, in rijen van wit, blauw en rood.

Zoodra het meisje verloofd is, verandert zij haar kleeding en doet zij behalve het kleine schort een stuk van een zachte huid aan, dat tot aan of beneden de knieën reikt. Zij draagt dit, tot zij getrouwd is. Daarna neemt zij de dracht der gehuwde vrouwen aan.

KLEEDING EN VERSIERSELEN.

Hiernevens geven wij nog een afbeelding van het fraai bewerkte schort van de vrouw van een opperhoofd. Het is gemaakt van leder, dat op de gewone wijze bereid en zacht gemaakt wordt, en voorzien is van een rok en een naald. De zak wordt van achteren gedragen en dient om kleine voorwerpen, als koralen, knoopen, garen, enz. in te bergen. Aan de binnenzijde van het schort hangt een naald. Doch het schoonste van dit schort is het koralen versiersel, dat sterk afsteekt bij de donkere mahoniehout-kleur van de borst. Het is een driehoekige lap, die alleen met haar onderrand en met de punt aan het schort bevestigd is. De koralen zijn geplaatst in schuine ruiten. Deze ruiten zijn wit, terwijl de ruimten er tusschen met koralen van verschillende kleuren, maar meestal roode, zijn aangevuld.

De Kaffers volgen, evenals de Negers in het algemeen, gaarne de Blanken na in het dragen van enkele versierselen of in kleeding. Een enkel voorbeeld, door Wood medegedeeld, bewijst, hoe dit soms tot koddige tooneelen aanleiding kan geven. Er kwam eens een Engelsch schip aan de kust, waarvan de lading voor een groot gedeelte bestond uit stevig ijzerdraad. De inboorlingen kochten hiervan gretig het grootste gedeelte en het verdween onmiddellijk, zonder dat men aanvankelijk kon vermoeden, wat er mede gebeurd was.

Spoedig evenwel kwam dit aan het licht. De Kaffersche schoonen verschenen plotseling in een nieuw kostuum. Sommigen hunner waren in aanraking geweest

met Blanken en hadden in de steden crinolines zien hangen voor de winkels. Zij vroegen, waarvoor deze zonderlinge netwerken gebruikt werden, en daardoor kwamen zij tot de wetenschap, dat deze door de Europeesche dames gedragen werden. Nu brandden zij van verlangen, om eveneens een dergelijk costuum te bezitten, en toen het schip met ijzerdraad aankwam, werd dit opgekocht, om daarvan de begeerde zaken te vervaardigen, zoodat de Kaffersche schoonen niet langer bij de Europeesche dames behoefden achter te staan. Zij hadden er natuurlijk geen begrip van, dat er nog een ander kleedingstuk overheen werd gedragen, maar wandelden weldra, met het netwerk van metaaldraden om zich heen slingerend, deftig rond.

* * *

De wapens der zuidelijke en noordelijke Oost-Kaffers komen vrijwel met elkander overeen. Men kan daarom die der krijgshaftige Zulu's, wier voorbeeld ook door anderen werd nagevolgd, wel als type beschouwen.

De hoofdwapens bestaan uit speer, schild en knods; de beide eerste zijn hoofdwapens, die bij de Zulu's door hun krijgsorganisatie een groote beteekenis erlangd hebben, (zie pag. 178). Voordat de Zulu's heerschappij hadden over de Kaffers, was de werp-assagaai het hoofdwapen, doch bij eerstgenoemden is het door de speer vervangen, zooals wij gezien hebben. Bij de stammen, die geen deel uitmaakten van de krijgsorganisatie der Zulu's, vindt men nog de werp-assagaai.

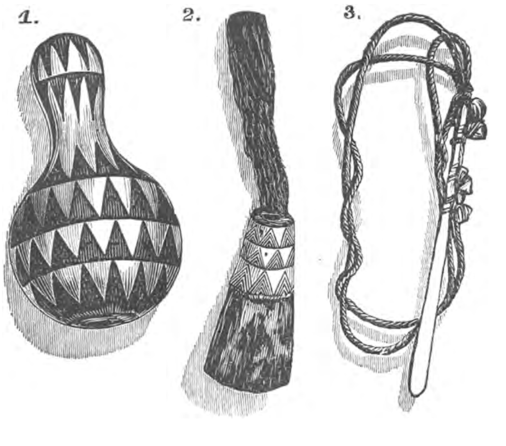
1. SNUIFDOOS VAN EEN POMPOEN. 2. BEENEN SNUIFDOOS. 3. SCHRAPPER.

De plaat op pag. 197 geeft de afbeelding van een groep assagaaien der Kaffers en doet zien, welke verscheidenheid daarin bestaat. De meest gewone vorm is afgebeeld in fig. 5. Dit wapen is 1,75 à 1,80 M. lang, en de punt op zichzelf van de schacht af 30 centimeter. Somtijds is het lemmer veel breeder en langer, zooals bijv. fig. 4.

Fig. 7 geeft een merkwaardig voorbeeld eener assagaai, waaraan de maker zeer veel zorg en moeite heeft ten koste gelegd. In de eerste plaats is er een punt aan gesmeed met groote weerhaken, die slechts zelden voorkomt, en deze is op een ongewone wijze aan de schacht bevestigd. In plaats van, zooals gewoonlijk geschiedt, eenvoudig een strook huid om het wapen te binden, is van den staart van een kalf voor een duim lengte de huid afgestroopt, en de buis, die hierdoor verkregen werd, is over de assagaai geschoven. Bij het drogen krimpt de huid en vormt aldus een stevige verbinding. Het haar is op de huid gelaten, om het wapen schooner te maken.

De werp-assagaai is zeer licht en hierdoor is de Kaffer in staat, er een geheelen bundel, pl.m. 5 à 9, van mede te nemen. Als hij een vijand aanvalt, snelt hij vooruit, en terwijl hij heen en weêr springt, om te maken, dat de vijand hem niet raken kan, werpt hij zijn speren achtereenvolgens met zulk een snelheid, dat er twee of drie tegelijk door de lucht vliegen, terwijl elke speer in een andere richting geworpen wordt.

Het is niet moeielijk om, wanneer men een enkele speer ziet aankomen, deze te ontwijken, maar wanneer de eene de borst bijna raakt, terwijl gelijktijdig van den rechter- en den linkerkant eveneens speren door de lucht vliegen, valt er aan ontkomen niet te denken. Daarenboven brengt de wijze, waarop het wapen geworpen wordt, den vijand licht in de war, en geeft een poging, om de speer te ontwijken, juist aanleiding, dat men er door getroffen wordt. De Kaffer weet namelijk aan de geworpen speer een eigenaardig trillende beweging te geven, waardoor het wapen

met brommend geluid door de lucht snort, een geluid, dat niet beschreven kan worden, doch dat, eens gehoord, niet wordt vergeten.

Bij de geworpen assagaai schijnt de trillende beweging zelfs nog toe te nemen en de punt beschrijft een cirkel. Hierdoor is het voor de tegenpartij niet mogelijk, de juiste richting te ontdekken, die het wapen nemen zal, en is ontwijken uiterst moeielijk.

De afbeelding op pag. 198 stelt een groep Kaffers voor in schermutseling, het is een spiegelgevecht, waarbij het gebruik der wapenen het best uitkomt. Op den achtergrond ziet men een aantal krijgslieden, achter hun schilden staande. Geheel op den voorgrond staat een krijgsman in volle uniform; hij heeft juist een assagaai geworpen, en is, zooals blijkt uit het wapperen zijner kleeding, terug gesprongen in zijn tegenwoordige houding, met een assagaai gereed in de hand. Twee anderen zijn bezig, de assagaaien uit den grond te trekken, door de tegenstanders naar hen geworpen, en beschutten zich door hun schild. Uit de hoofdtooisels blijkt, dat al deze krijgslieden tot hetzelfde regiment behooren.

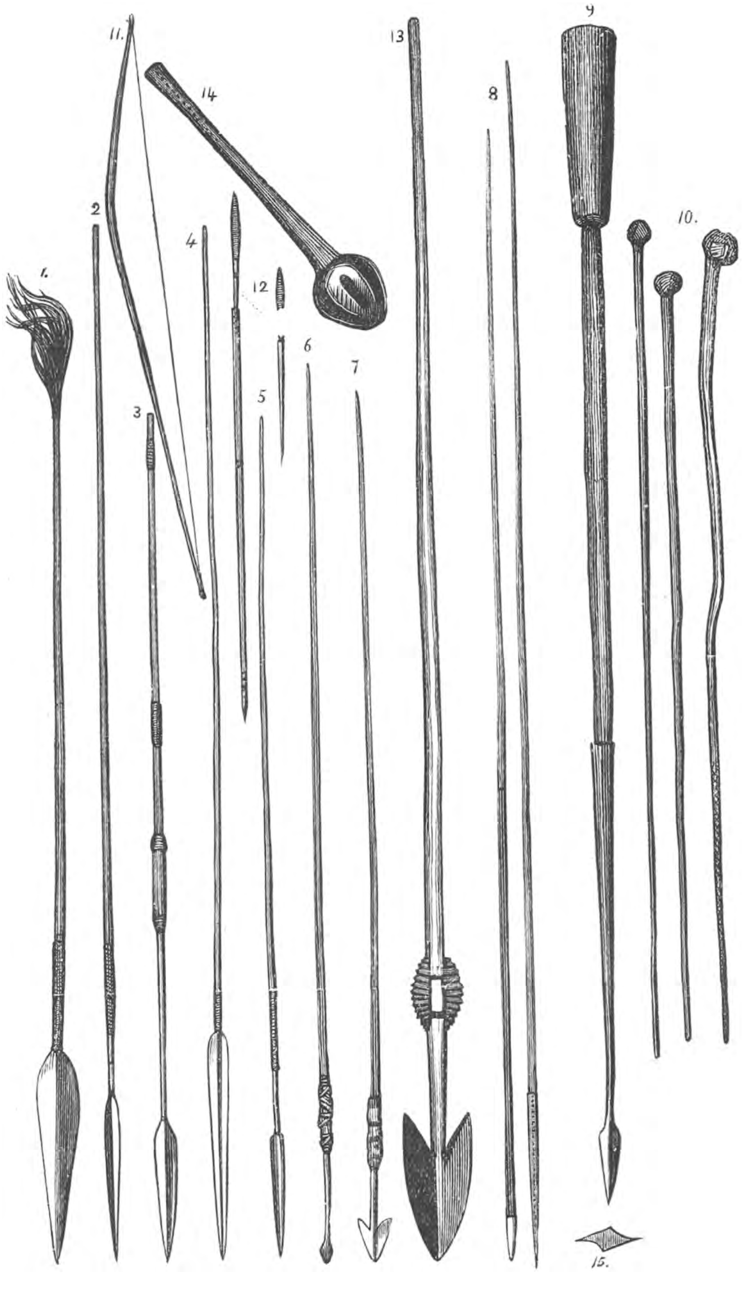

ASSAGAAIPUNTEN EN EEN KERRI (14).

Wij hebben reeds vroeger medegedeeld, dat Chaka de werp-assagaai door een korte speer met lange kling heeft vervangen bij de Zulu's. Dit neemt niet weg, dat het gevecht ook later niet zelden met werp-assagaaien werd geopend.

De stootspeer wordt bij den aanval ongeveer als een bajonet gebruikt.

Het krijgsschild (Inschilunga) staat bij de Kaffers hoog in aanzien en wordt onderscheiden van het lichtere speel- en dansschild. De krijgsschilden worden uit twee of uit één ossenhuid gesneden; zij zijn ovaal van vorm en hoog genoeg, om een man van middelmatige grootte tot den mond toe te beschermen. Door een reeks van kleine insnijdingen wordt in de lengte een stok aangebracht, welke aan het boveneind met den staart van een os of een luipaard of een vederbos wordt versierd. De kleur der schilden is verschillend, al naar de regimenten: zwart, wit, rood, zwart en wit gestreept of gevlekt. Het schild wordt in de linkerhand gedragen; als de regen het leer week maakt, heeft het geen nut en niet zelden wordt het dan opgerold, om het gemakkelijker te kunnen dragen.

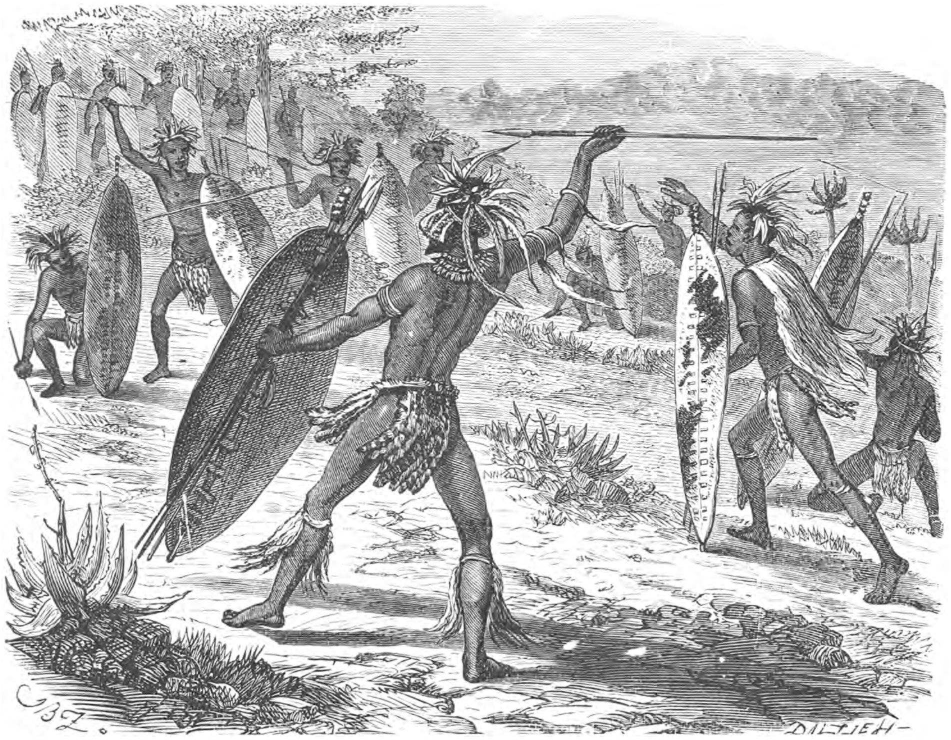

EEN SPIEGELGEVECHT BIJ DE KAFFERS.

De grootte van het schild maakt het loopen moeielijk en hierdoor wordt het bij een eventueele vlucht niet zelden weggeworpen. Iemand zijn schild te ontnemen, staat gelijk met hem te onteeren; het schenken van het schild is een eerbewijs.

De knods of kerri komt als wapen in de derde plaats; het bestaat uit een steel van ½ meter (soms ook veel langer) met een dikken knop van ongeveer de grootte eener vuist. De kerri wordt van hard hout vervaardigd, soms van rhinoceros-hoorn, en men vindt ze, rijk met snijwerk versierd.

Men gebruikt dit wapen niet alleen, om er den vijand mede te slaan, doch tevens als een werptuig, zooals de figuur op pag. 199 aantoont.

Het is wel opmerkelijk, dat de Kaffer nooit gebruik maakt van pijl en boog. Hoewel hij herhaaldelijk in aanraking komt met stammen, die zich van dat wapen bedienen, en hoewel hij door de vergiftige pijlen der Bosjesmannen zware verliezen

lijdt, wil hij voor zich toch niets van den boog weten, daar hij meent, dat dit wapen in strijd is met de waardigheid van een echt krijgsman.

De wapenen hebben bij een krijgszuchtig volk als de Zulu's de grootste beteekenis. Bij de andere Kafferstammen, met een minder roemrijke geschiedenis, zooals de Bechuanen, dienen de wapenen niet, gelijk bij de Zulu's, tot dagelijksch gebruik. Wel bezitten de Bechuanen werpsperen, met breede, vlakke klingen, die in achterwaarts gebogen weerhaken overgaan, maar de Zuid-Afrikaansche volken hebben hiervoor weinig vrees. De tweesnijdende messen der Bechuanen zijn over 't geheel praktischer. Het verdient thans reeds de opmerkzaamheid, dat de wapenen der Bechuanen fijner bewerkt zijn en meer kunstzin aan den dag leggen dan die der Zulu's, zoodat de fijn bewerkte kerri's, die men bij de laatsten aantreft, waarschijnlijk van de eersten afkomstig zijn. De Zulu's zijn een krijgsvolk en hebben zich minder toegelegd op de kunsten des vredes.

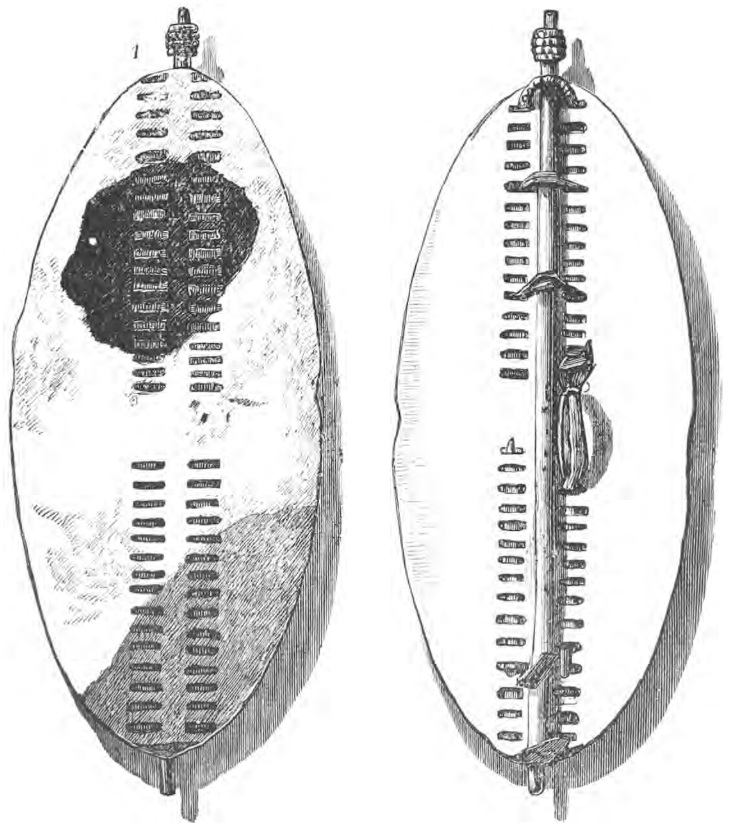

OORLOGSSCHILDEN.

* * *

Richten wij thans onzen blik op het huiselijk leven der Kaffervolken en wat daarmede in verband staat.

Als de Kaffer een woning bouwt, moet hij daarvoor verlof hebben van het hoofd, dat volgens hun wetten eigenaar van den bodem is. Evenals ieder nomade bouwt hij in de eerste plaats de veekraal, *Isibaja* genoemd. Deze bestaat uit een ronde, omheinde ruimte. In boschrijke streken wordt de ruimte met een houten omhei-

HET WERPEN MET DE KERRI OP DIEREN.

ning omringd, veelal bestaande uit naast elkander geplaatste palen, en in houtarme gewesten door een wal van los op elkander gelegde steenen of ook wel van zoden.

Als de kraal met zorg gebouwd wordt, bestaat de omheining uit twee rijen, ongeveer 50 cM. van elkander geplaatste en in den grond geslagen palen. Deze worden boven langs elkander gebogen, zoodat zij elkander overkruisen. Tengevolge hiervan staat de omheining op een breede basis en is zij derhalve zeer stevig, terwijl de overkruiste en uitstekende boveneinden der palen een z.g. „Spaanschen

1 BIJL OM HOUT TE HAKKEN, 2, 3 en 4 STRIJDBIJLEN DER BECHUANEN.

ruiter" vormen. Wanneer een vijand tracht, de omheining te beklimmen, kan hij door de lansen, die men van binnen naar hem werpt, getroffen worden, en wanneer het hem gelukt, er bovenop te komen, wordt hij door de scherpe punten der palen in zijn bewegingen belemmerd. De omheining der veekraal is ongeveer 2 à 2½ M. hoog.

De ingang tot deze omheinde ruimte is juist groot genoeg, om er een koe door te laten, en des nachts wordt die toegang, vooral in onrustige tijden, zorgvuldig afgesloten.

Tegenover den ingang is binnen de omheining een kleine, insgelijks cirkelvormige ruimte afgesloten; dit is de plaats, waar de groote kalveren worden opgeborgen.

Naast deze vindt men nog een kleine opening in de omheining, welke als toegang dient voor het opperhoofd, dat aldus zonder omweg binnen de „isibaja" kan komen.

De hutten worden in een kring om de veekraal gebouwd. De man heeft voor zichzelf en voor elk zijner vrouwen en volwassen onderhoorigen een eigen hut. Nabij den ingang zijn de hutten der dienstbaren en daar tegenover is de hut van het opperhoofd. Het aantal hutten, dat tot een kraal behoort, bedraagt ongeveer 10—14.

Iedere stam heeft gewoonlijk een menigte kralen en dikwijls gebeurt het, dat

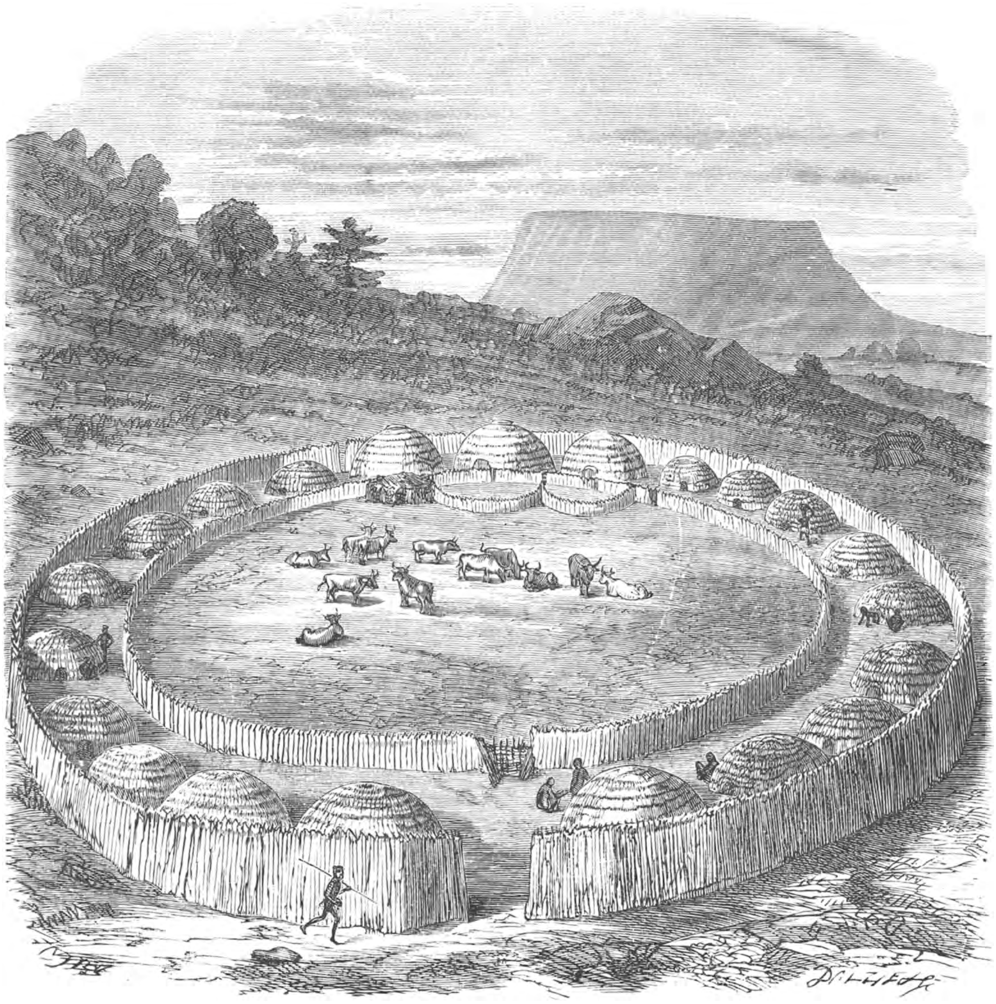

EEN KAFFERKRAAL.

verschillende naburige kralen bewoond worden door leden van één familie. Wanneer namelijk de zoon van een opperhoofd genoeg macht verkregen heeft, om onderscheidene vrouwen en een kudde vee te bezitten, is de kraal zijns vaders niet groot genoeg, om voor elk zijner vrouwen een afzonderlijke hut te bouwen, waarop zij recht heeft. Dan zoekt de zoon in de nabijheid een geschikte plek uit, om een nieuwe kraal te bouwen, en hij verhuist daarheen met zijn familie. Soms staan die kralen zoo dicht bij elkander, dat zij door een omheinde gang met elkander verbonden zijn.

De hutten worden op eenvoudige wijze gebouwd. De man plaatst een paar honderd latten in een kring in den grond, en de vrouw bindt deze boven samen met de vezels van lianen. Vervolgens worden latten hier omheen langs de zijden vastgebonden, en wordt er een dek van gras of riet over gemaakt. Van binnen worden de ruimten tusschen de latten met een mengsel van koemest en aarde bestreken. Nieuw gebouwde hutten gelijken aldus veel op een hoop hooi.

Het dorp bestaat uit een kring van hutten, rondom de veekraal gebouwd, en ook dit is weder door een omheining of een doornenhaag omgeven. Hierdoor kan het dorp krachtig versterkt worden, zoodat het innemen met de wapenen den inboorlingen hoogst moeielijk wordt.

Slechts één opening geeft toegang tot het dorp, „umusie" geheeten; aan den rechterkant van den ingang woont de aristocratie van het dorp; hier krijgen ook de gasten een verblijfplaats.

De hoogte der hutten is niet grooter, dan dat in het midden een man er rechtop in kan staan: de middellijn bedraagt 4—5 meter. De hut van het opperhoofd heeft aanzienlijker afmetingen, doch is voor 't overige naar hetzelfde grondplan gebouwd.

De hutten der Bechuanen zijn cirkelvormig gebouwd en hebben een kegelvormig dak, evenals dat met die der zuidoost-Kaffers het geval is; zij onderscheiden zich hierdoor, dat op den cylindervormigen wand een kegelvormig dak rust, dat met zorg uit riet is gevlochten om een pijler of paal, midden in de hut. Het dak daalt tot dicht bij den grond, waar het op palen rust; tusschen deze en den wand blijft een beschaduwde gang.

EEN KAFFERHUIS VAN BUITEN.

Bij de noordelijke Kaffers maakt de ronde, bijenkorfvormige hut plaats voor een vierkante; misschien is dit aan Arabischen invloed te danken. Langs de kust vangt die nieuwe bouwstijl in het zuiden aan bij Inhambane; in het binnenland gaat de ronde vorm der hutten verder naar den equator.

De grootte der dorpen en steden is verschillend; gewoonlijk vindt men 500 à 1000 bewoners, doch Dingaan's hoofdstad Unkinginglone telde wel 5500 bewoners. Meestal vindt men in de dorpen geheele families te zamen, en dit geeft aan het samenwonen een patriarchaal karakter. Gelijk de vader het opperhoofd zijner kinderen is, vormt ook de vaderlijke hut het middelpunt der dorpsgemeenschap, en het aanzien van den vader wordt bepaald door het aantal der hutten, die zich om de zijne groepeeren.

* * *

Het inwendige der Kafferhutten is even eenvoudig als het uiterlijke. Vlak bij den ingang ligt de stookplaats, die, evenals bijna alles, wat de Kaffers maken, cirkelvormig is, door een rand van klei omgeven, om de verspreiding der asch te beletten. De rook moet maar ontsnappen, waar hij dit het best kan; van een schoorsteen is in de hut geen sprake. Daardoor is de binnenwand der hut met een laag roet bedekt, wat zeker tot conserveering van de houten deelen zijn nut heeft. In sommige streken van ons vaderland, vooral aan de oostelijke grenzen van Drente, Overijsel en Gelderland, zag men voor een kwart eeuw nog vele boerenhuizen, die ook geen schoorsteen hadden, en waar de rook vrij door het geheele huis trok. Hierdoor werd al het ongeverfde houtwerk met een geelachtig roetlaagje overdekt, dat voor het hout zeer goed was.

De vloer der hutten wordt gemaakt van goed geknede klei, liefst die van de nesten van termieten of witte mieren, welke gestampt wordt en in gedroogden toestand een harde massa vormt. De vrouwen dragen zeer veel zorg voor den vloer en wrijven hem niet zelden dagelijks met platte steenen, zoodat hij zelfs glimmend wordt. Op den vloer staan de ruwe aarden potten en manden, waarin de Kaffer zijn bier bewaart, in het rond.

In de gewone Kafferhutten wordt niet altijd gestookt. De vaste kralen hebben dikwijls afzonderlijke kookhuizen, hutten, uitsluitend gebouwd met het doel, daar te koken.

Ledikanten en zitgelegenheden vindt men niet in de hut. De Kaffer zit op den vloer, en voor de jongens en ongetrouwde mannen is de vloer der hut het eenige bed, waarvan zij gebruik maken, tenzij zij den nacht in de open lucht doorbrengen, in welk geval de aardbodem hun rustplaats vormt. De krijgslieden slapen gedurende hun tochten altijd op den grond.

Wanneer de jongen tot den rang van man verheven wordt, veroorlooft hij zich de dubbele weelde van een bed en een peluw. Het eerste wordt van grasstengels gemaakt, het laatste van hout.

Nevensstaande afbeelding geeft in fig. 3 een voorstelling van het bed der Kaffers, zooals dit bij de meeste stammen voorkomt. Het is vervaardigd van grasstengels, die ongeveer een meter lang zijn en zoo dik als gewone penneschachten. Deze worden naast elkander gelegd en door dubbele touwen tot een soort mat aan elkander verbonden. Wanneer de slaper des morgens wakker wordt, rolt hij zijn bed op, bindt het met een riem in elkander en hangt het aldus op aan den wand der hut of aan een der palen, die het dak steunen.

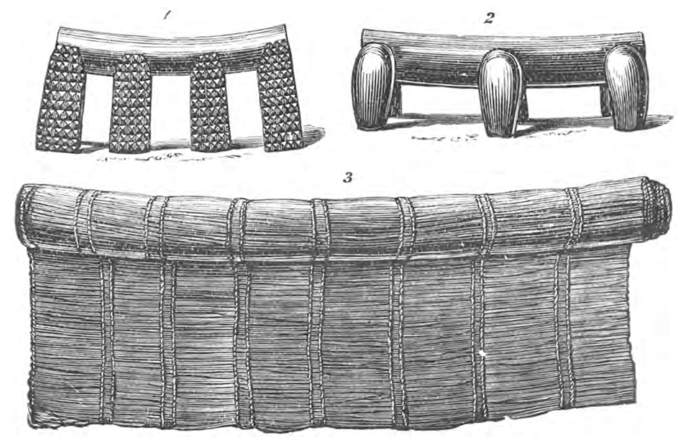

BED VAN DEN KAFFER MET TOEBEHOOREN.
1 en 2 HOOFDKUSSENS, 3 HET BED, GEDEELTELIJK OPGEROLD.

In plaats van een eigenlijk kussen gebruikt de Kaffer een blok hout of een soort van kruk, waarop hij het hoofd kan laten rusten. De vormen van deze verschillen eenigszins, maar alle zijn in hoofdzaak op dezelfde wijze ingericht. Fig. 1 en 2 geeft in bovenstaande afbeelding daarvan een voorstelling.

* * *

De zeden en gewoonten der oostelijke Kaffers komen veel met elkander overeen, zoodat men ook hieruit een zekere verwantschap kan afleiden. Dat er evenwel verschillen tusschen bestaan, is voornamelijk een gevolg van de verschillende historische ontwikkeling, die deze stammen in den laatsten tijd hebben doorleefd.

Bij de Kaffers bestonden oorspronkelijk patriarchale staats-inrichtingen en grootendeels vindt men deze bij hen nog. Het opperhoofd was aanvankelijk slechts het hoofd der familie. Bij de Bechuanen bouwen de zonen de hutten nog naast en om die van den vader en de armeren sluiten zich bij de rijkeren als hun kinderen aan. De afzonderlijke stammen zijn in werkelijkheid niets anders dan ver vertakte familiën, welker leden een groote aanhankelijkheid ten opzichte van elkander bezitten, en hun genealogieën in hooge eer houden. In Natal laten deze zich tot 10 à 12 geslachten nagaan.

Ook de zorgvuldige inachtneming der rangverhoudingen onder de afzonderlijke hoofden en stammen, alsmede de achting voor aanzienlijke verwanten, hangen met de oorspronkelijk patriarchale inrichting der maatschappij ten nauwste samen. Door

de veelwijverij ontstonden er als vanzelf rangverschillen volgens familiën, omdat de zonen der hoofdvrouw den voorrang hadden boven die der anderen.

Alle meisjes, die met een dochter van het opperhoofd van gelijken leeftijd waren, mochten bij de Zulu's niet vóór deze in het huwelijk treden. Wanneer een familie, die bescherming noodig had, zich niet aansloot bij het hoofd, waarmede zij door afstamming verwant was, kon dat hoofd het vee wegnemen. Voor de schulden van enkelen is de geheele familie aansprakelijk.

Zoo los als de band van het huwelijk bij deze volken is, zoo vast is die der bloedverwantschap, en daardoor moest zich in de maatschappij der Kaffer-volken wel een trapsgewijze afhankelijkheid ontwikkelen. Het opperhoofd (Inkosi) is bij de Kosa-Kaffers in den waren zin des woords een machtige vader des volks, de bron van al het goede, van wien alle weldaden des volks afkomstig zijn, en die zelfs voor het leven en de gezondheid van den stam heeft te zorgen; hij is „de borst, waaraan het lam zuigt en waardoor het zich voedt."

Naast het opperhoofd staan de Induna's, zooals zij met het oog op hun ambt heeten, een raad van 6 tot 8 leden. Zij beslissen bij de Kosa's in alle buitenlandsche zaken alleen, en vormen bij de binnenlandsche slechts den adviseerenden raad van het opperhoofd, die niet aan dat advies gebonden is. Het volk heeft in het geheel geen stem in de beslissingen. De opperhoofden of kapiteins der verschillende kralen vormen wederom 's Konings Grooten Raad.

Lichtenstein beschrijft het bestuur der kralen bij de Kosa's aldus: „Zelden wonen er meer dan 50 familiën of huisgezinnen op een en dezelfde plaats. Deze vormen aldaar een kleinen staat, dien men met een dorp vergelijken kan. Een der huisvaders, gewoonlijk de rijkste, is regent, of, naar het oude Hollandsche spraakgebruik, kapitein van de kraal. Na het overlijden van zulk een opperhoofd verkiezen de onderdanen een opvolger in zijn plaats, gewoonlijk uit de familie van den overledene, doch de Koning bevestigt hem in zijn waardigheid en heeft het recht, de keus te verwerpen, of, zoo het hem behaagt, den bevelhebber van zijn waardigheid te ontzetten. Ook kiest een kraal soms wel een opperhoofd uit een andere kraal insgelijks tot de hare; hierdoor worden er kapiteins gevonden, die drie, vier en meer kralen onder hun gezag hebben en elke kraal weder door stadhouders laten regeeren. Zij zijn vasallen van den Koning, maar verzetten zich ook wel eens tegen dezen, zooals in den laatsten tijd (Lichtenstein schreef 1803—1806) nog al het geval was. De onderdanen volgen meestal blindelings den kapitein en zijn zoo geheel aan hem ondergeschikt, dat hij zelfs het recht over leven en dood heeft van elk hunner. Men heeft voorbeelden gezien, dat een nieuw gekozen kapitein, om reeds in het begin zijn macht te vertoonen en zich prestige te verschaffen, zijn regeering hiermede begon, dat hij den eersten den besten zijner onderdanen overhoop stak. Koning Geika begeert echter, dat zoo iets niet weer geschiede, en heeft zijn stedehouders verboden, eenig doodvonnis eigenmachtig en zonder zijn toestemming te voltrekken."

„De regeeringsvorm is geheel monarchaal," zegt Lichtenstein verder. „De Koning is volkomen souverein. Hij maakt wetten en schaft ze af, al naar het hem goed dunkt. Er is echter een macht, die een tegenwicht van de zijne vormt, en deze is die van het volk. Want de Koning regeert slechts, zoolang het volk hem toestaat te regeeren. Zoodra de Koning stappen waagt, die algemeen mishagen, wordt hij door een der oudste en meest bij hem in achting staande kapiteins gewaarschuwd en van het misnoegen des volks verwittigd. Blijft deze waarschuwing zonder gevolg, dan ziet men de afgelegenste kralen, de een na de andere, opbreken en die aan de grenzen van het land weder opslaan. Deze handelwijze mist bijna nooit haar doel, om namelijk den Koning tot een ander gedrag te brengen. Indien hij zijn zin hardnekkig wilde volgen, zouden de kralen op het eerste teeken dadelijk het land uitgaan en de overige zouden spoedig volgen. Van der Kemp, een zendeling bij de Kosa's, had dezen maatregel tweemaal gezien tegenover Geika.

Het aanzien en gezag des Konings is overigens zeer groot; zijn bevelen worden zonder tegenspraak gehoorzaamd, en als hij een doodvonnis velt, wordt het zonder gemor voltrokken. Hoewel de Kosa's elkander niet groeten, bewijzen zij nochtans den Koning, als zij in zijn tegenwoordigheid verschijnen, wel een dergelijke beleefdheid,

terwijl zij zijn naam met de voorgevoegde lettergreep *Ann* uitspreken, bijv. Ann-Geika. Zijn titel is *Inkosi*, dat „heer” beteekent.

„De inkomsten des Konings bestaan in zekere jaarlijksche belastingen in vee, waarvan elk onderdaan zulk een aantal levert als met zijn vermogen en rijkdom overeenkomt. Verder behoort aan den Koning een gedeelte van den oogst, het borststuk van elken geslachten os en van elke op de jacht gedoode eland-antilope, benevens alle olifantstanden, alle panterhuiden en alle vederen van kraanvogels. Ook moet een vader, die zijn dochter uithuwelijkt, den Koning eenige der bedongen koeien geven, en wel om de uitdrukkelijke reden, dat de meisjes onder het oog des Konings en dat zijner vrouwen in huiselijken arbeid onderwezen worden.”

De Zulu’s hebben als oorlogvoerende stam door hun woest optreden naam gemaakt en beteekenis verkregen. Bij hen was aanvankelijk ook het koningschap patriarchaal, maar het verkreeg door Chaka en Dingaan een meer militair-despotisch karakter. De macht van den despoot is evenwel beperkt door den invloedrijken rang der beide hoofd-induna’s, den minister en den eersten generaal.

Zonder hun medewerking kunnen geen belangrijke regeerings-maatregelen genomen worden. Gardiner vond in de eerste regeeringsjaren van Dingaan hun invloed zoo groot, dat hij de Zulu-regeering van dien tijd een triumviraat noemde. Genoemde hoogwaardigheidsbekleeders beroemden er zich op, de ooren en oogen des konings te zijn. Oorlogsverklaring, doodvonnissen en landverdeelingen konden niet buiten hun toedoen tot stand komen. Ook de oorlogsbuit komt slechts voor een deel aan den koning; met hen benoemt de koning de lagere induna’s.

Het patriarchale beginsel ging echter bij dit volk onder in de macht van den vorst, die het beginsel „l’état c’est moi!” in uitgebreiden zin tot uitvoering bracht en zich door gunstelingen omringde, die zijn wil volvoerden. De kleinere onderhoofden verloren hun beteekenis door de militaire organisatie van den staat, en de gemoedelijke vaderlijke betrekking, welke wij bij de Kosa’s beschreven, loste zich op in strenge centralisatie. Het instandhouden van de koninklijke macht scheen het eenige levensdoel bij dat volk. De steden waren vestingen, de bewoners waren geen familie-vaders, maar onderafdeelingen van het leger; de vrouwen waren geen echtgenooten, maar concubinen, en de kinderen, die zij baarden, werden in den regel omgebracht, om van hen geen last te hebben tijdens den oorlog. Alleen op hoogeren leeftijd werd aan soldaten na een roemvolle loopbaan toegestaan te huwen, en eerst daarna verkreeg hun dorp meer het karakter van een familieleven.

Deze organisatie, door Chaka en Dingaan ingevoerd en gehandhaafd, verloor later wel haar beteekenis en is tegenwoordig bij de Zulu’s, onder Engelsch gezag gekomen, in verval.

De koning bezit bij de Zulu’s nog onderscheidene waardigheden en rechten, welke uit het oorspronkelijk patriarchale beginsel voortvloeien en daarop berusten. Aan den koning komt het eigendomsrecht over land en have des volks toe; het volk heeft geen persoonlijk grondbezit, doch alleen zekere rechten op de ligging der dorpen en het gebruik der weiden. De koning heeft voor zich de opbrengst van onderscheidene dorpen en ook de hoogere induna’s hebben dorpen in bezit. Het recht des konings, om over het leven en den tijd van zijn volk vrij te kunnen beschikken, is eenigszins beperkt. Geconfiskeerde goederen vormen een voorname bron van inkomsten voor het Kafferhoofd, en bovendien ontvangt hij vele geschenken, bovenal bij de verklaring der manbaarheid van jongelieden. Geen onderdaan mag zonder verlof des konings een geschenk aannemen.

Toch is de Kaffer-koning niet in alle opzichten een onbeperkt despoot, want hij heeft onderscheidene, niet geringe verplichtingen te vervullen. Als hoofd des legers moet hij de soldaten voeden, wapenen, zoo noodig beloonen, aanmoedigen en straffen, waar dit noodig is. De koning heeft het opzicht over de kudden; deze zijn in zoover staatseigendom, dat met hun vleesch het leger gevoed wordt en van hun huiden de schilden gemaakt worden. Hij bepaalt het begin van den oogst. Aan den Zulu-koning komt, gelijk bij de meeste Negervorsten het geval is, het handelsmonopolie toe, en daardoor kan hij zich koralen en wapenen verschaffen, zooveel hij begeert.

Karakteristiek is de onderworpenheid, waarmede men bij de Zulu’s den koning nadert. De gewone toespraak luidde volgens mededeeling van Dr. Bleek als volgt:

„Majesteit, Hëer en Hoofd des hemels en der aarde, gij zijt de donkerheid en als de avond (d. i. onveranderlijk en verschrikkelijk voor de vijanden); gij zijt als een berg (d. i. niet te naderen); gij verteert velen (vijanden); gij zijt gegroeid, terwijl anderen klein zijn gebleven."

Moffat geeft het volgende voorbeeld van een aanspraak: „O hemel, koning der koningen, koning des hemels, wie zou u niet vreezen, den zoon Machobane's, machtig in den slag? Waar is de machtige voor onzen grooten koning? Waar is de sterke des wouds voor den grooten olifant? De snuit verbreekt de takken des wouds: het is het geraas der schilden van Machobane's zoon. Hij moedigt ze aan; het is als de vlam in het droge gras. Zijn vijanden zinken voor hem neder, den koning der koningen. De vader des vuurs stijgt er op ten blauwen hemel. Hij zendt zijn bliksem door de wolken en laat den regen vallen. Gij, bergen, wouden en grasvlakten, hoort de stem van Machobane's zoon, den koning des hemels!"

Die onderworpenheid bleek ook uit de treurplechtigheden bij den dood van koning Chaka's moeder, een groot aantal menschen werd omgebracht in de opgewondenheid van het oogenblik, en 10 meisjes tegelijk met de doode werden begraven. Drie maanden lang werd ter eere van de afgestorvene alle veldarbeid gestaakt, en in den loop van het geheele jaar werden alle zwangere vrouwen met hun mannen gedood.

* * *

Het rechtswezen der Zulu's, hoezeer ook het kenmerk dragend van de ruwe geschiedenis des volks, bezit toch vele punten van overeenkomst met dat van beschaafde natiën. Zij sparen geen moeite, om in quaesties de juiste oplossing van de vraagstukken te vinden. De hoofden en de koning zijn er rechters, de laatste in hoogste instantie. De straffen op misdaden en zoogenaamde misdaden zijn er streng; onder Chaka werd diefstal met den dood gestraft; zelfs hij, wiens oog droog bleef bij den dood van een aanverwant van het koningshuis, onderging dezelfde straf. Cetywayo stelde alleen de doodstraf voor deserteurs, toovenaars en giftmengers.

In 1872 drong de Engelsche resident Shepstone er op aan, met andere verbeteringen ook deze wet in te voeren, dat niemand zonder proces ter dood kon worden gebracht. Formeel geschiedde dit, doch hiermede werd het koningschap al te zeer in zijn wortel aangetast, zoodat die verandering niet tot uitvoering kwam.

Voor lichtere misdaden en overtredingen worden boeten in vee opgelegd. Wie van veediefstal beschuldigd wordt, moet het dubbele vergoeden; ook beleedigingen worden door het betalen van veeboeten goed gemaakt. Zelfs moord wordt daarmede vereffend, als de betrokken familiën het goed vinden; 5 à 6 stuks runderen moeten op een moord staan. Doch een moord op hen, die beschuldigd worden, anderen te hebben betooverd, blijft ongestraft. Bij de rechtspraak kent men een eed op overleden ouders of hoofden of op den koning, en daarmede wordt een beslissing genomen in bepaalde gevallen.

Misdadige plannen ten aanzien van den koning worden buitengewoon zwaar gestraft. Hierbij speelt het bijgeloof een voorname rol en daardoor wordt de willekeur des te grooter. Als reden van den vreeselijken moord op Piet Retief, (zie pag. 183) en de zijnen gaf Dingaan later op, dat zij toovenaars waren. De aanklacht van toovenarij is in de Kaffersche staatsmachine een middel, om personen, die men liever niet ziet, te verwijderen en hun bezittingen te confiskeeren.

* * *

Er bestaat een kenmerkend verschil tusschen de Kaffer-volken langs de kust en die in het binnenland, dat misschien voor een deel uit de geographische ligging van het land, voor een ander deel uit historische oorzaken te verklaren valt. Theal trekt een vergelijking tusschen beide, die wij in hoofdzaak volgen.

De taal van beide groepen Kaffers is naar den oorsprong dezelfde en toch kunnen zij elkander niet verstaan. De binnenlandsche stammen zijn meer bedreven in handwerk en hun huizen zijn beter gebouwd. Hun regeeringsvorm is minder despotisch, en ook de aanzienlijken hebben er invloed op de beslissing van de zaken. De mannen helpen de vrouwen in het bebouwen van den grond, hoewel het zwaarste en meest geregelde werk aan de vrouwen wordt overgelaten.

Uit het bovenstaande zou men afleiden, dat de volken van het binnenland het in beschaving van de kustbewoners winnen. Dit is evenwel niet het geval, want overigens helt de schaal der vergelijking meer over naar die der kust-stammen.

De Bantu's van de binnenlanden zijn kleiner en niet zoo welgemaakt als die, welke langs de kust wonen, en op zedelijk gebied staan zij ongetwijfeld veel lager. Geen van beide verdienen in dit opzicht een eereprijs, maar de Kaffers der binnenlanden zijn bepaald grof onzedelijk. Theal zegt, dat de Kaffers van het binnenland meer geneigd zijn, om onwaarheid te spreken, hoewel Livingstone hun waarheidsliefde nogal roemt. De Kaffer van de kust, en vooral de Zulu, is een dapper krijsman; zijn binnenlandsche stamverwant is over 't geheel een lafaard.

In hun huwelijksgebruiken bestaat een belangrijk verschil. De Kaffer der kuststreken wil geen vrouw trouwen, wier bloedverwantschap met hem kan worden nagespoord, hoe ver die ook moge zijn. Hierin ziet hij zoo groot bezwaar, dat hij zelfs niet een vrouw trouwen zal, die tot een anderen stam behoort, wanneer zij denzelfden familienaam draagt als hij, al kan de bloedverwantschap ook niet worden nagespoord. Een dergelijk huwelijk zou schandelijk zijn en het hoofd zou er hem zwaar voor straffen. In het binnenland daarentegen trouwt de man bijna in den regel met de dochter van zijns vaders broeder, een gewoonte, meent Theal, die het veelvuldig voorkomen van krankzinnigheid en idiotisme bij de binnenlandsche stammen verklaart, terwijl men aan de kust zelden zulke geesteszieken aantreft.

Bij beide komt de besnijdenis voor, maar de plechtigheden bij deze gebeurtenis verschillen zeer. Langs de kust is aan de plechtigheid geen geheim verbonden, doch bij de binnenlandsche stammen worden daarbij de jongelingen opgenomen in een soort van gilde; zij leeren paswoorden kennen en hun worden daarbij zekere verplichtingen opgelegd. Wel worden de inwijdingsgebruiken geheim gehouden, maar toch zijn enkele er van bekend geworden, o. a. het overbrengen van moed, verstand en andere eigenschappen bij de jongelieden. Zoo wordt bijv. de lever van een dapper gesneuveld vijand beschouwd als de zetel van moed, de ooren van verstand, het vel van het voorhoofd als de zetel van volhardingsvermogen, enz. Nu worden deze lichaamsdeelen uit het lichaam van den gesneuvelden vijand gesneden en verbrand, de asch wordt zorgvuldig bewaard in den hoorn van een stier, en gedurende de besnijdenis-plechtigheden wordt zij in een soort van deeg met andere bestanddeelen vermengd en door den priester van den stam den jongelingen toegediend, om hen daardoor de deugden deelachtig te doen worden, welke die deelen vertegenwoordigen.

Wij moeten er hierbij aan herinneren (zie pag. 178) dat bij de Zulu's de besnijdenis door Chaka werd afgeschaft of onnoodig geoordeeld, toen men betere bewijzen van manbaarheid had.

De trotschheid en dapperheid der kustbewoners was zeker de oorzaak, dat de kustvolken niet tot slaven geschikt waren en de slavenhandel zich bij hen niet ontwikkelde. Slavernij bestaat bij de kust-Kaffers niet; oorlogen tot het vangen van slaven voor menschenhandel hadden bij hen niet plaats. Doch bij de stammen in het binnenland vindt men wel slavenhandel; de Bechuanen zijn gevoellooze slavenhouders. Hun slaven zijn de nakomelingen van hen, die in de oorlogen van vroeger jaren verstrooid werden en toen alles verloren, behalve hun leven.

* * *

Wij willen thans onze aandacht bepalen bij het huiselijk leven der Kaffers. Hun geheele leven is van bijgeloovigheden vervuld. Een hocus pocus van bijgeloof vergezelt het kind van de wieg tot het graf. Opmerkelijk is het wel, dat bij de Zulu's de besnijdenis òf niet bestaat, òf, zoo al, dan zonder ceremoniën (zie pag. 178).

Wood verhaalt veel van de huwelijken en bruiloften der Kaffers, dat misschien voor enkele gevallen juist is, doch niet als nationale zede mag beschouwd worden.

„Daar ook hier de vrouwen slavinnen van den man zijn, valt er over liefde, huwelijk of echtelijk leven niet veel te spreken," zegt Dr. Fritsch. Veel is er omtrent de bruiloftsfeesten en huwelijksgebruiken der Kaffers gefabeld, dat alleen uit de verte van hooren zeggen was opgevangen, doch òf in 't geheel niet waar was, òf niet karakteristiek. Het huwelijk is niets anders dan een koopmanschap, zegt ook Waitz;

de prijs der bruid wordt in vee betaald, met 10—70 stuks, al naar haar rang is. Het kan derhalve geen verwondering baren, dat de wensch, om te huwen, in de Kaapkolonie dikwijls tot veediefstal aanleiding gaf. Evenwel schijnt men uit de

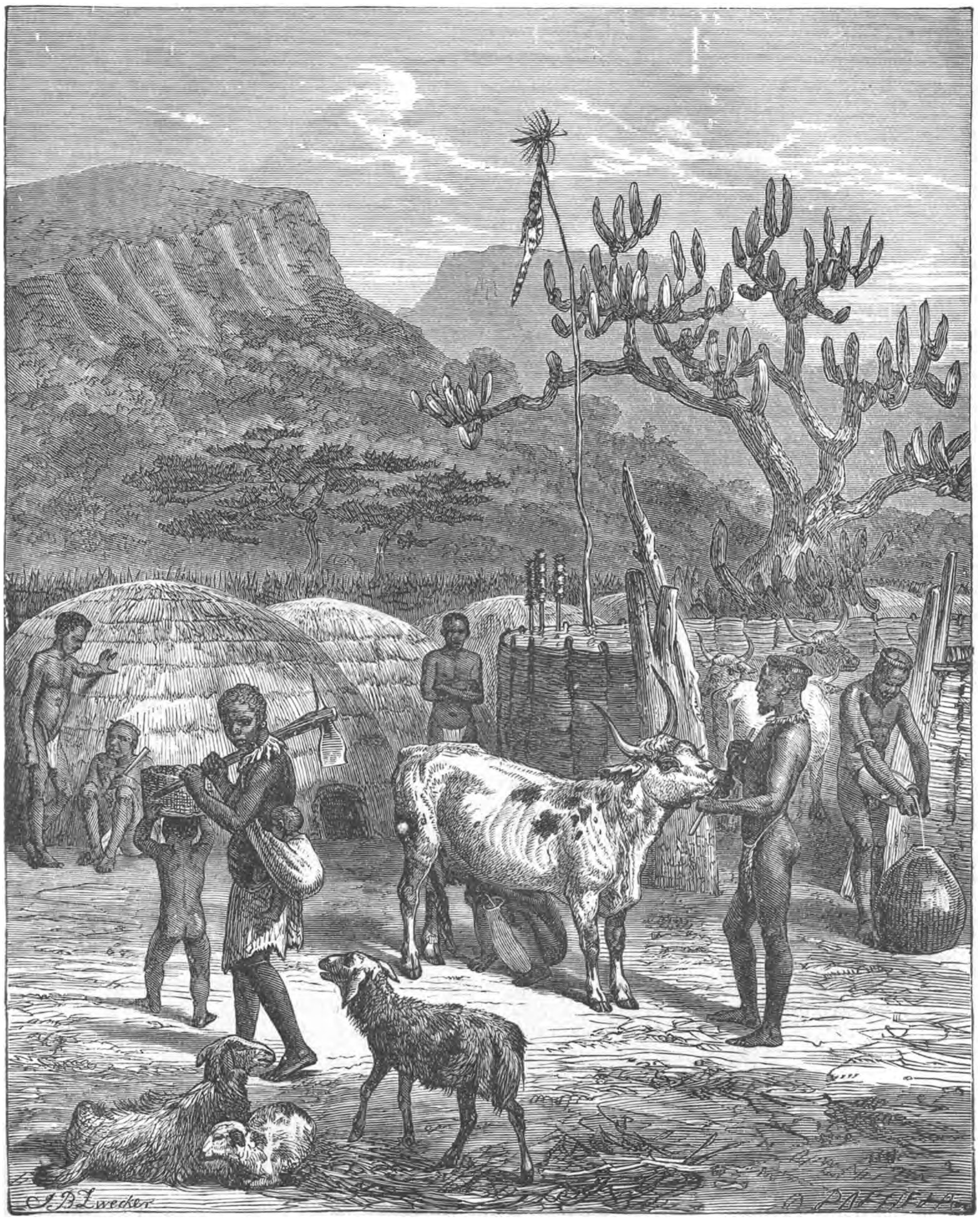

HUISELIJK LEVEN DER KAFFERS.

uitdrukking „uku-gana" af te leiden, dat in vroeger tijd het huwelijk zich meer richtte naar den wensch van het meisje, terwijl deze thans bij het belang der ouders moet achterstaan.

Bij de Zulu-Kaffers is het verwerven van vrouwen door koop het meest consequent doorgevoerd en toen de Engelschen in Natal dit wilden tegengaan, bleek dit al heel spoedig onbegonnen werk te zijn. Vooral in de harten der vrouwen heeft het begrip diep wortel geschoten, dat het betalen van een hoogen prijs bij het huwelijk haar tot eer strekt. Ook de man vindt het beneden zijn waardigheid, een vrouw voor niets te erlangen. Door den koop verkrijgt het huwelijk de kracht van wederzijdsche erkenning.

Aan elken huwelijkskoop ligt de gedachte ten grondslag, dat de moeder van haar dochter beroofd wordt; zij jammert en weeklaagt over dat verlies, doch haar rechten en aanspraken op de dochter worden betaald. Daar het huwelijk der dochters voor de ouders een voordeelige zaak is, worden de meisjes in haar jeugd met meer zorg opgevoed dan de jongens. Bij de zuidelijke Kaffers wordt aan de bruid bij het huwelijk een bezem, een nap en een molensteen medegegeven; aan den bruidegom een assagaai en een bijl.

De verworven vrouw vertegenwoordigt voor den man een kapitaal en hij hoopt door haar arbeid en door de kinderen, die zij baart, weder schadeloos gesteld te worden voor den betaalden prijs. Is dit niet het geval, wordt de vrouw ziek en zwak of blijft zij kinderloos, zoodat de man zijn kosten niet vergoed krijgt, dan wordt zij soms naar den vader terug gezonden, om van dezen teruggave van het vee te vragen. De vader offert dan wel den geesten, en zendt de vrouw met een deel van het vee opnieuw naar den man toe, in de verwachting, dat de zaak daarmede in orde zal komen, en zoo gaat de onderhandeling op en neer, totdat beide partijen bevredigd zijn.

In dezen handel om een vrouw ligt weinig poëzie en romantiek. Onder den invloed der Europeanen is de toestand in enkele streken reeds veel verbeterd, maar in het midden der Zulu-Kaffers is de zaak nog als voorheen.

De vrouwen leiden in haar hutten een tamelijk vreugdeloos leven; zij moeten zwaren arbeid verrichten en worden niet zelden op den koop toe mishandeld door haar gemaal.

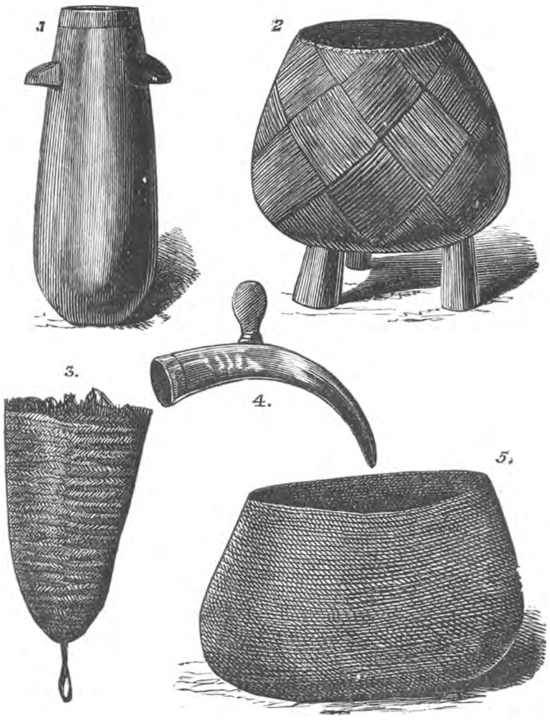

1 MELKEMMER, 2 BIERKAN, 3 BIERFILTREERTOESTEL, 4 WATERPIJP, 5 MAND EENER VROUW.

Bij de Zulu's hebben de vrouwen het over 't geheel niet beter dan bij de Kosa's, doch slechter dan bij de Bechuanen en zelfs bij de Bosjesmannen. Als een uitzondering echter dient gewezen te worden op het feit, dat de naaste vrouwelijke verwanten van het opperhoofd op ouderen leeftijd, en bovenal de moeder van een nog onmondigen koning, niet zelden een belangrijke rol onder deze stammen hebben gespeeld. Zulke vrouwen verschijnen dikwijls in de geschiedenis met den trotschen titel van „koninginnen" en oefenden een grooten invloed uit op hun omgeving.

Als men een beeld wil hebben van de beteekenis der vrouw bij de Zulu's, moet men een Kaffer-famile zien op den tocht bij een verhuizing. Vóór den troep gaat het hoofd, met schild, assagaai en de geduchte knods-kerri gewapend, in enkele gevallen thans een geweer op den rug. Achter hem volgen de vrouwen, als lastdieren bepakt en beladen, en daarbij de jonge kinderen nog op den rug gebonden, met moeite hun lasten voortsleepend, terwijl de echtgenoot zich daarom niet bekommert.

De vrouwen vervaardigen meestal de kleedingstukken en zijn belast met de opvoeding der kinderen, ook met die der jongens tot den leeftijd, dat zij den vader op de jacht kunnen volgen en kleine bezigheden kunnen verrichten. De meisjes oefenen zich reeds vroeg in den veldarbeid, bovenal in onkruid wieden, matten en korven vlechten en aarden potten maken.

De huiselijke werkzaamheden komen hoofdzakelijk voor rekening der vrouwen, zoo o. a. ook de land- en de tuinbouw. In vredestijd zitten de mannen samen op de vergaderplaats, vervaardigen speren, schilden en werpstokken, messen, snijden houten stoelen, stokken, lepels, schotels, tabakspijpen, snuifdoozen en lepeltjes uit hoorn of invoor, welke laatste arbeid met gewone messen geschiedt — ware geduldproeven voor Europeanen — of bewerken huiden en pelswerk, vlechten waterdichte melkzakken, graanzakken, tabakzakken, enz. De vrouwen zijn reeds vroeg in de weer. Vóór zonsopgang gaan zij al hout halen; op een hollen steen ziet men hen het Kafferkoren tot meel fijn wrijven, maïs stampen, koken en verder voor het gezin zorgen.

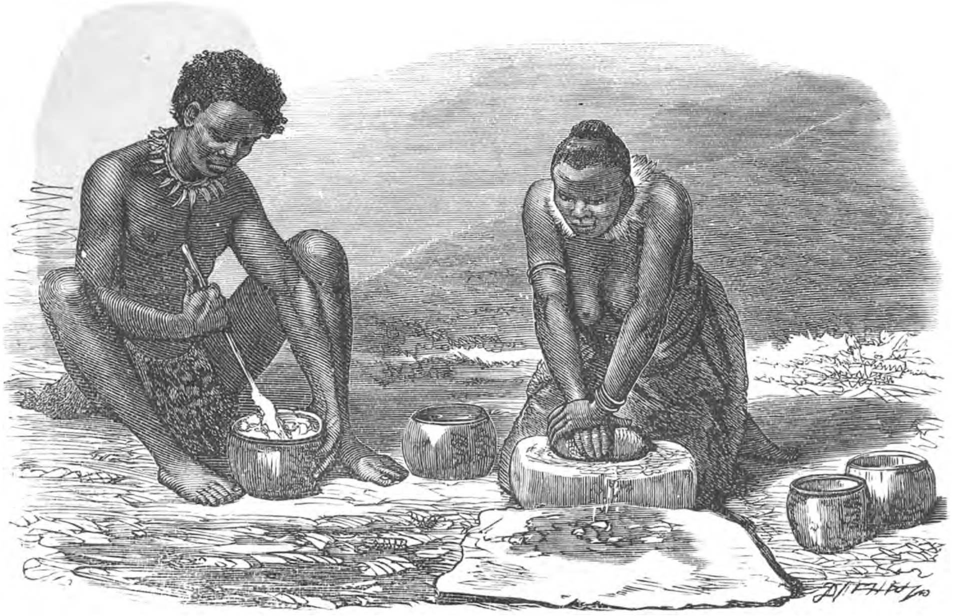

HET MALEN OF FIJNWRIJVEN VAN MAÏS.

Het malen van het koren is een moeielijke taak. De molen bestaat uit twee steenen, een ondersten en een bovensten. De eerste is groot en zwaar en aan de bovenzijde licht uitgehold en eenigszins hellend gemaakt. De bovenste steen is gewoonlijk eivormig. De vrouw drukt met het geheele gewicht van haar lichaam op den steen, terwijl zij hem met beide handen over den eersten heen en weer beweegt. Er wordt altijd slechts koren gemalen voor een enkelen maaltijd, en zoo dikwijls de mannen honger hebben, moeten de vrouwen derhalve voor hen malen.

Bovenstaande afbeelding stelt ons voor een gehuwde vrouw, die druk bezig is, voor een jongen — blijkens de halsketen met luipaardstanden een bekwaam jager — koren te malen, om zijn honger te stillen. De potten aan den linkerkant bevatten het gekookte koren en de vrouw kneedt dit tot deeg. Zoo moet de vrouw steeds gereed staan, om in de behoefte der mannen te voorzien; ettelijke malen daags kan zij dezen arbeid herhalen.

Des avonds, na afloop van den veldarbeid, keeren de vrouwen gewoonlijk met het kind op den rug, een draaglast op het hoofd, en het landbouwgereedschap in de hand, naar de hut terug, om dan nog den hoofdmaaltijd te bereiden. Voor al deze werkzaamheden is de vrouw goed genoeg; er is echter één arbeid, welken de

vrouw niet verrichten mag. Het melken der koeien is een privilegie van den man; de vrouw, die dit verrichtte, zou zwaar gestraft worden. Het rund is blijkbaar te edel, om door de vrouw behandeld te worden. Natuurlijk is deze toestand veranderd bij die Zulu's, welke voor het Christendom zijn gewonnen.

De huwelijksgebruiken komen bij de oostelijke Kaffers in hoofdzaak overeen. Zij bestaan hierin, dat de bruid feestelijk naar de hut van den bruidegom wordt gevoerd, waarbij verwanten en vrienden in groot aantal haar geleiden. Dezen brengen twee runderen mede; het eene wordt geslacht, om den goden te bewegen, het jonge paar gelukkig te maken, het andere wordt bij de kudde van den bruidegom gevoegd, die door den koop van de bruid in aantal verminderd was. Dergelijke feestelijke optochten zijn echter, zooals de afbeelding volgens Wood voorstelt, niet algemeen verbreid.

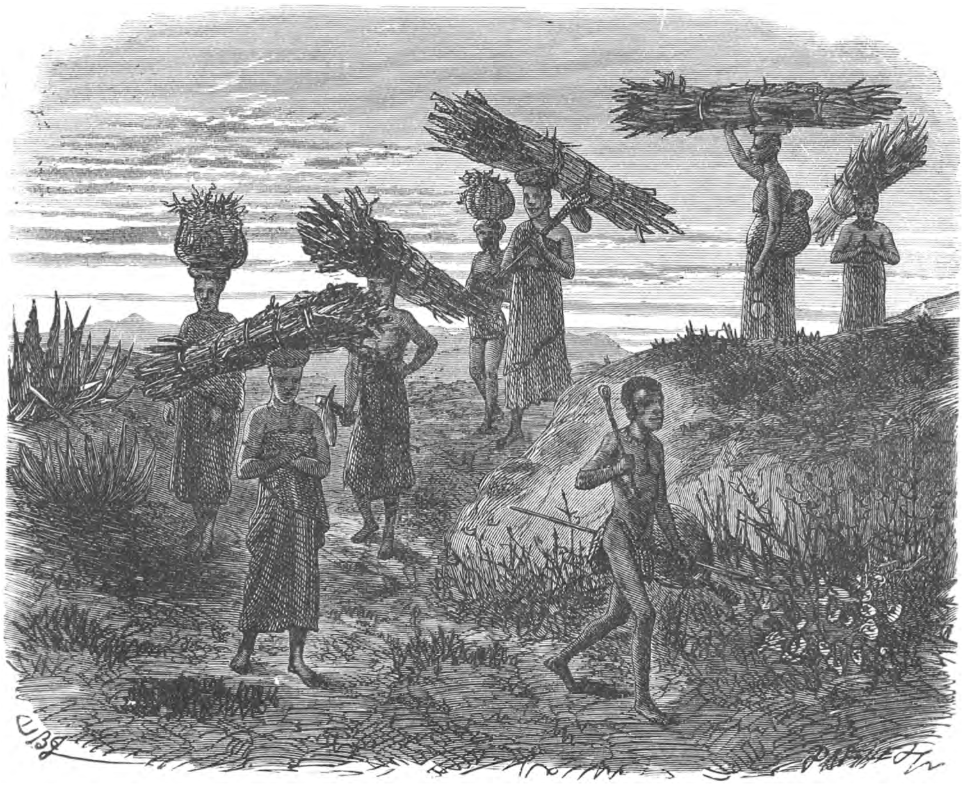

MEISJES, MET BRANDHOUT UIT HET BOSCH TEHUIS KOMEND.

Vroeger bestonden hierbij nog onderscheidene ceremoniën. Zoo werd o. a. der bruid een maalsteen, een nap en een bezem medegegeven, den bruidegom een bundel assagaaien en een bijl, als om beider toekomstige taak daarmede aan te duiden.

Bij de Kosa's trekt de bruid den bruidegom een veder uit den hoofdtooi en steekt die in haar eigen haren. Daarna grijpt zij een speer, gaat feestelijk de veekraal rond, en werpt ze over de omheining, zoodat het wapen in den bodem blijft steken. Van een os, het eigendom van den bruidegom, en een anderen, door de schoonmoeder geschonken, welke beide geslacht worden, wordt het bruiloftsmaal bereid.

Bij sommige stammen volgt hierop nog de ceremonie van „het wasschen met paarlen." Deze bestaat hierin, dat de bruid uit een pompoenflesch met water en koralen de handen van den bruidegom en die zijner vrienden besprenkelt; vervolgens doet de bruidegom het omgekeerde; daarna worden de koralen uitgestort, en ieder grijpt toe, om er enkele van deelachtig te worden.

Bij de Kaffers is polygamie algemeen. Omtrent het aantal vrouwen wordt in het wetboek der traditie, dat ook de Kaffers volgen, geen bepaling gevonden. Ieder

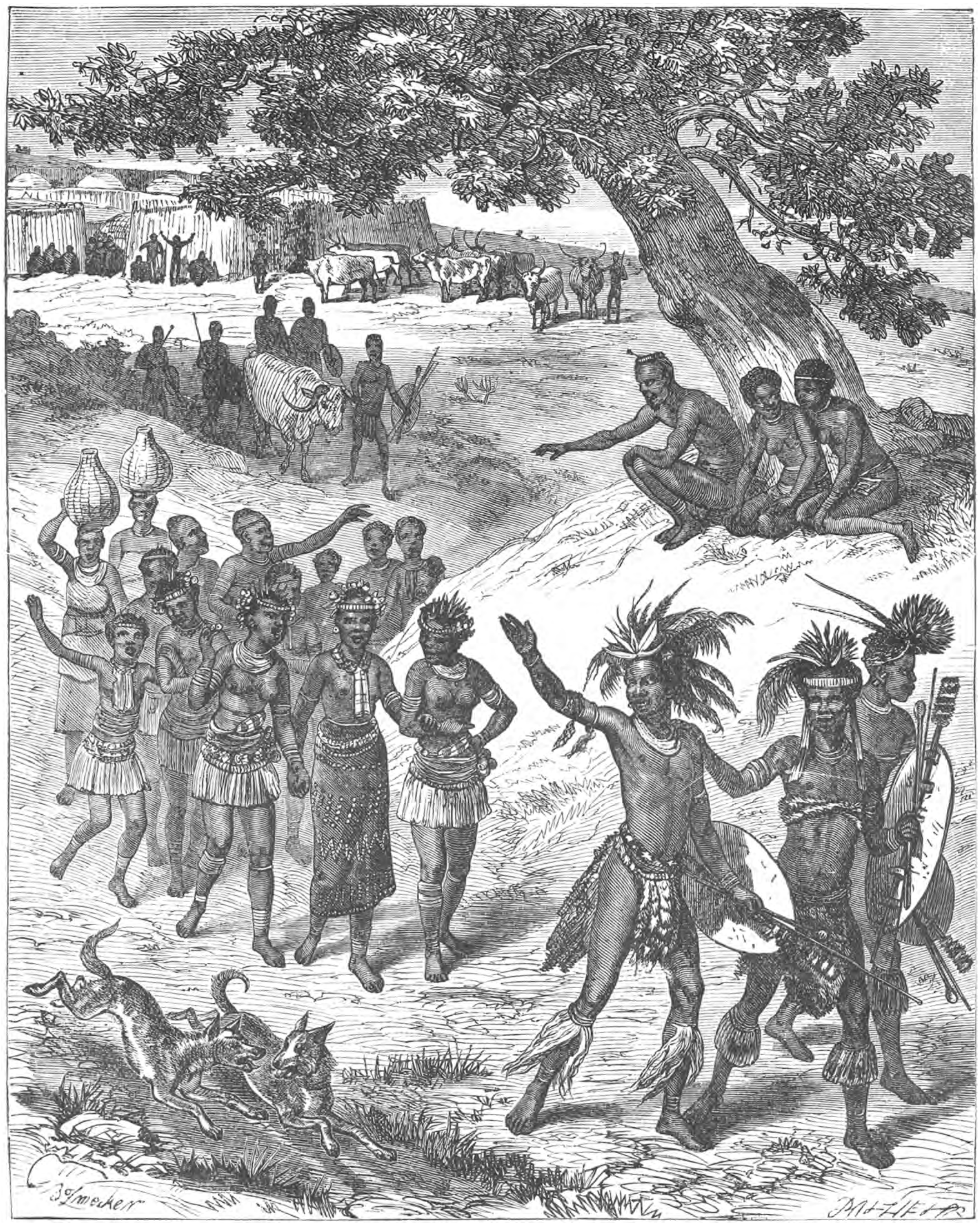

OPTOCHT VAN DE BRUID.

man mag zooveel vrouwen koopen, als hij kan bekostigen, en in den regel neemt hij meer vrouwen, naarmate hij rijker is. Een gewoon man moet zich meestal met één vrouw vergenoegen; Goza, een machtig opperhoofd, wiens portret wij gaven,

bezat wel een paar dozijn vrouwen. De koning heeft een buitengewoon groot aantal vrouwen. De ouders komen eerbiedig bij hem, om den vorst hun dochters aan te bieden, en eischen er geen betaling voor; het is hun reeds een eer, wanneer hij die geschenken aanneemt, en voor den Kaffer beteekent het heel wat, een dergelijk geschenk te geven. De koning heeft in de kralen van alle deelen des lands gewoonlijk een aantal vrouwen te zijner beschikking, zoodat hij zich overal tehuis gevoelt, waar hij zijn residentie heeft. Meestal weet de koning op geen vijftig na, hoeveel vrouwen hij bezit, en evenmin kent hij hen allen; daarom laat hij zijn huishouding streng bewaken, opdat geen der vrouwen, die hij soms mocht verwaarloozen, zich aan de liefde van een ander overgeeft. Meestal verkrijgt een der vrouwen een zekeren voorrang boven de anderen; wij zagen echter, dat dit bij Chaka niet het geval was.

* * *

De gebruiken bij de geboorte van een kind komen bij de oostelijke Kaffers vrij veel overeen. Onmiddellijk na de geboorte wordt de medicijnman geroepen, die zich volstrekt niet met de moeder, maar uitsluitend met het kind bemoeit. Hieraan verricht hij een operatie, eenigszins overeenkomende met de vaccinatie. Hij maakt in verschillende lichaamsdeelen kleine insnijdingen, wrijft er geneesmiddelen in en vertrekt. Den volgenden dag komt hij bij het ongelukkige kind terug, maakt de insnijdingen dieper, en wrijft ze opnieuw in met geneesmiddelen. Het kind lijdt hierdoor natuurlijk veel pijn, doch de plicht is vervuld. Vervolgens wordt de kleine gewasschen en gedroogd door het in den rook van houtvuur heen en weer te bewegen. Later wordt het kind met een roode verf besmeerd, die telkens vernieuwd wordt, wanneer zij is afgesleten. Misvormde en ziekelijke kinderen worden niet grootgebracht; er zouden geen krijgslieden of huwbare dochters uit groeien.

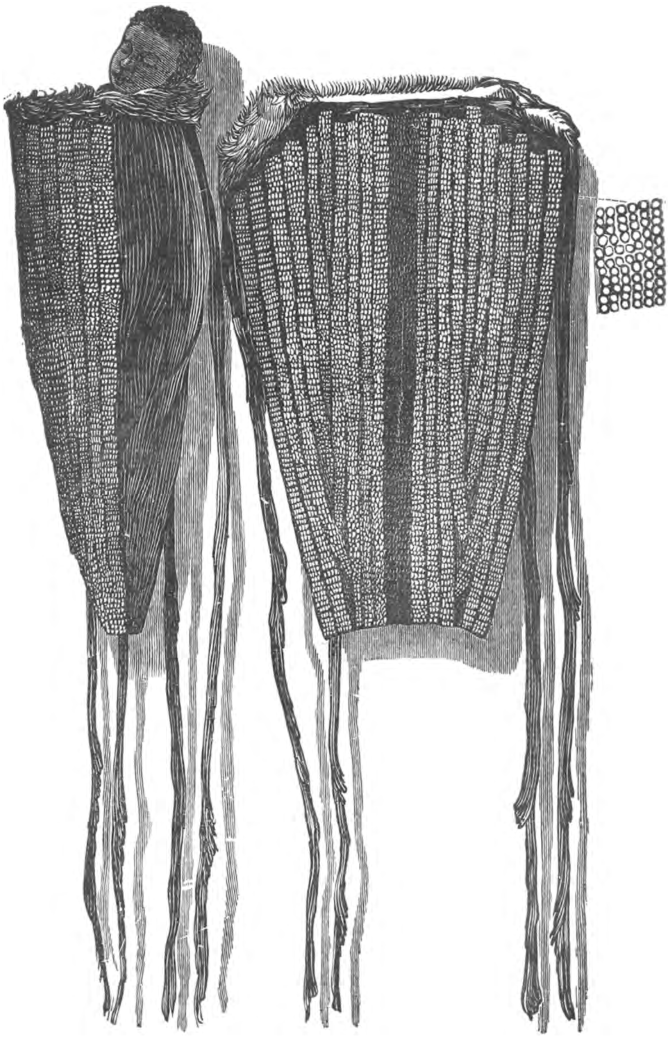

WIEG EENER AANZIENLIJKE VROUW.

Eenige dagen na de bevalling vangt de moeder gewoonlijk den arbeid weder aan. Het schijnt, dat deze gebeurtenis bij de natuurvolken gemakkelijker plaats heeft dan bij de meer beschaafde volken. De moeder neemt gewoonlijk het kind mede naar den arbeid; zij draagt het bij zich in een stuk van een of andere zachte huid,

op den rug geslingerd. Daar rust de kleine tevreden als in een wieg, zacht schommelend bij elke beweging der moeder.

De vrouwen der opperhoofden hebben dikwijls sierlijker hulpmiddelen dan de gewone huid, om het kind in te dragen. Een fraai model van een Kaffer-wieg is op de voorgaande pagina afgebeeld. Van de huid eener antilope, waar het haar nog op zit, is een soort zak gemaakt, die van onderen nauw is en van boven langzamerhand wijder wordt. Door dezen vorm wordt een levendig en lastig kind gevrijwaard tegen de kans, er uit te vallen. De harige zijde van de huid is naar binnen gekeerd, zoodat de kleine er zacht op rust. Met behulp van eenige strooken van dezelfde huid, dicht bij de opening aangebracht, kan de moeder den zak vastbinden op den rug.

De voorzijde dezer wieg is met koralen bedekt, die in regelmatige rijen zijn opgenaaid. Gewoonlijk worden koralen in twee kleuren daarvoor gebruikt; in dit geval zwarte en witte. Door het groot aantal koralen weegt deze wieg ongeveer 1 kilogram.

De opvoeding der kinderen is hoofdzakelijk de taak der moeder, zeiden wij. De grootere kinderen leven onder streng patriarchale tucht, en de daaruit voortvloeiende nauwe betrekking tot de ouders vormt een lichtpunt in het familieleven der Zulu's. De overgang van den kinderleeftijd tot den mannelijken heeft bij vele stammen met besnijdenis plaats, terwijl tevens de naam wordt veranderd, het lichaam met witte verf wordt bestreken, en nog andere ceremoniën plaats grijpen.

Na den dood van een familielid nemen alle verwanten een medicijn en wasschen zich daarmede, om zich tegen een mogelijke besmetting te vrijwaren. Om deze zelfde reden werd vroeger een stervende op een eenzame plaats buiten het dorp gebracht, waar zijn lijk aan de roofdieren werd overgelaten. De familieleden zitten na den dood langen tijd stil in de hut en barsten eindelijk in een huilend geweeklaag los, waarmede het geheele dorp instemt. De hoofden werden vroeger in een zittende houding in een soort van overwelfden grafkelder begraven, terwijl de doodenkamer met steenen gesloten werd.

* * *

Het hoofdbedrijf der Kaffers in het algemeen is de veeteelt. Toch wordt, vooral bij de zuidoost-Kaffers, ook de landbouw niet verwaarloosd. De vruchtbare bodem en het gunstige klimaat leidden hen als vanzelf tot den landbouw. Bij de Bechuanen in het binnenland is de landbouw het primitiefst; de bodem van hun woonplaats leent zich daartoe ook minder.

Op eenigen afstand van de hut, soms wat verder af, ligt het bouwland. De mannen lichten het bosch en branden het boschland regelmatig af; de eigenlijke gewone landbouw wordt beoefend door vrouwen en meisjes. Zwaarder veldarbeid verrichten vrouwen en mannen gemeenschappelijk.

In den tijd van zaaien en planten, die door het hoofd jaarlijks bepaald wordt, hakt men met een houweel het veld om en na den eersten regen worden dan onder gejubel en gezang de zaden van Kafferkoren en maïs gepoot. Verder worden tabak, hennep en andere rookkruiden veel verbouwd. Op de uitgestrekte velden worden houten wachttorens gebouwd, in welker onderste gedeelte de familie gedurende den oogsttijd leeft, en waarin wachters overblijven, om de vogels en wilde dieren te verdrijven. Het bewaken van het land wordt overgelaten aan vrouwen en jonge meisjes; mannen achten dit beneden hun waardigheid.

De vijanden van een korenveld zijn zeer talrijk. Groote scharen vogels en insecten zijn enkel te verdrijven, zooals zij zijn gekomen; omheiningen helpen voor deze niet. Enkele apensoorten storen zich eveneens weinig aan de omheiningen; zij weten ze listig binnen te sluipen, om daarna in de tuinen alles, wat van hun gading is, te vernietigen of op te peuzelen. Nabij de groote rivieren is de hippopotamus een lastig bezoeker der bouwlanden. Tegen zulk een gevaarte zou een omheining weinig baten. Daarom worden hier de bouwlanden vaak met een tamelijk diepe gracht omgeven, en omringt men deze weder met puntige palen, zoodat, als de hippopotamus daarin mocht vallen, hij zeker gevangen wordt. Op een soortgelijke wijze wordt een veld soms tegen den inval van olifanten beveiligd.

Wood verhaalt van een zonderling middel, dat gebezigd wordt, om olifanten

te verdrijven. De Kaffers zijn namelijk van meening, dat de olifant bang is voor het schrille geschreeuw van kinderen. Zoodra nu de olifanten een kraal naderen, krijgen alle kinderen een duchtig pak slaag, in de hoop, de dieren door het op deze wijze verwekt gegil en gekrijsch af te schrikken en te doen besluiten, de plaats te verlaten.

De oogsttijd valt in Januari; dat is de vroolijkste tijd des jaars en de eenige tijd, dat man, vrouwen en kinderen gezamenlijk denzelfden arbeid verrichten. Omstreeks de volle maan vindt dan in de kraal van den koning of van het opperhoofd het oogstfeest plaats. Daarbij worden ossen geslacht; er wordt veel geroosterd vleesch gegeten, utsjalla gedronken en geducht gerookt. Eerst na het feest wordt de nieuwe vrucht van het jaar algemeen gegeten. Dit is ook de tijd, dat de hutten hersteld worden, en de krijgslieden vangen na dezen tijd bij voorkeur hun rooftochten aan.

* * *

De nijverheid der Zulu's is in hoofdzaak dezelfde als bij de andere Kaffers. In bijzonderheden verschilt zij echter weer, al naarmate de aard der verschillende stammen is. De krijgszuchtige Zulu's hebben namelijk geen geduld voor het vervaardigen van vele artikelen, waarvoor de Bechuanen bijv. geen tijd te kostbaar achten.

Bovengenoemde omstandigheid geeft de verklaring van het verschijnsel, waarom de Bechuanen veel houtsnijartikelen leveren, die door oorspronkelijkheid, sierlijkheid en fijnheid van bewerking de handwerksprodukten der overige Kaffers ver overtreffen. Lepels van allerlei vormen, met stelen, die dieren afbeelden of anders versierd zijn, vindt men bij hen, en zijn van de Bechuanen bij andere stammen terecht gekomen. Schotels en borden, bierkroezen, enz., bewerken zij kunstig.

Fig. 1 op nevensgaande afbeelding stelt een dergelijken lepel voor. Hij is niet meer dan 30 cM. lang en stelt in werkelijkheid den vorm vrij juist voor, wat uit de afbeelding niet zoo goed valt af te leiden. Deze is genomen van de voorzijde, zoodat men den kop van het dier verkort ziet en de eigenaardige helling van den rug niet kan opmerken. Dit stuk is vervaardigd van acacia-hout, den boom, waarvan de giraffe gewoonlijk zijn voedsel ontvangt, en die door de Boeren der Transvaal daarnaar kameeldoorn genoemd wordt.

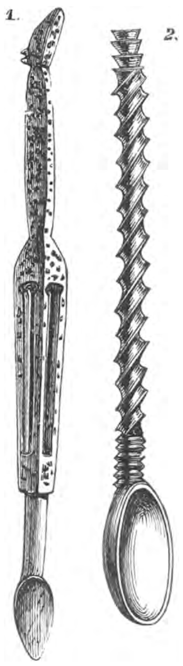

LEPELS, VERVAARDIGD DOOR KAFFERS.

Fig. 2 is een voorwerp, dat wij een potlepel zouden noemen; hij wordt voor zeer vloeibare spijzen gebruikt. Deze lepel, uit één stuk hout gesneden, heeft een merkwaardig gedraaiden steel, die geheel uit de hand en zonder draaibank gemaakt is.

Ook de tweede hiernevens gaande afbeelding geeft ons Kafferlepels te zien. Daarvan is vooral die, welken fig. 5 voorstelt, merkwaardig. Hij is 45 cM. lang en de bak is wijd en diep. Ook deze is gemaakt van acacia-hout en werd met veel zorg bewerkt. De vervaardiger wilde den steel zoodanig besnijden, dat hij een bundel dunne stokken voorstelde, die aan het einde en in het midden met een band zijn samengebonden, en dit is zoo goed gelukt, dat de heer Wood, die hem zag, op het eerste gezicht meende, hierin een enkelen boomtak te zien, waaruit verschillende dunne takken voortkwamen, die kunstig waren samengevoegd.

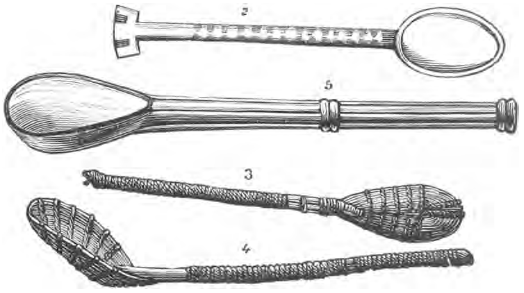

LEPELS DER KAFFERS.
2 en 5 LEPEL EN POTLEPEL, 3 en 4 SCHUIMSPAAN.

De Kaffers bereiden, evenals de meeste volken, ook bedwelmende dranken. Het schijnt wel, dat geen volk het daarbuiten kan stellen. De eenige gegiste drank,

dien de Kaffer gebruikt, is een soort van bier, door de inboorlingen „utsjalla" geheeten. Dit bier is geenszins een koppige drank; het wekt wel op tot een vroolijke stemming, maar maakt niet zoo licht dronken.

Doch de Kaffers geven ook reeds de voorkeur aan de meer pittige dranken der Europeanen, als whisky, rum en brandewijn, en de sterke dranken, die onder deze namen worden ingevoerd. Reeds menige naturellenstam is hierdoor eerder te gronde gericht dan door de vuurwapens der Blanken.

EEN KAFFERSCHE MELKMAND.

Bier en melk worden bewaard in manden, die de Kaffers met zooveel zorg weten te vlechten, dat zij even dicht zijn en even goed vloeistoffen kunnen bevatten als vaten, door de beste Europeesche kuipers vervaardigd. Het Kaffersche mandewerk kan werkelijk den Europeeschen fabrikaten tot voorbeeld strekken.

Een Kaffersche melkmand is hierboven afgebeeld. Dergelijke manden hebben de voorkeur boven aarden vaten, omdat zij vrijwat stooten en duwen kunnen lijden zonder te breken.

Een voorbeeld van een biermand ziet men op pag. 189 in de fig. naast het dans-

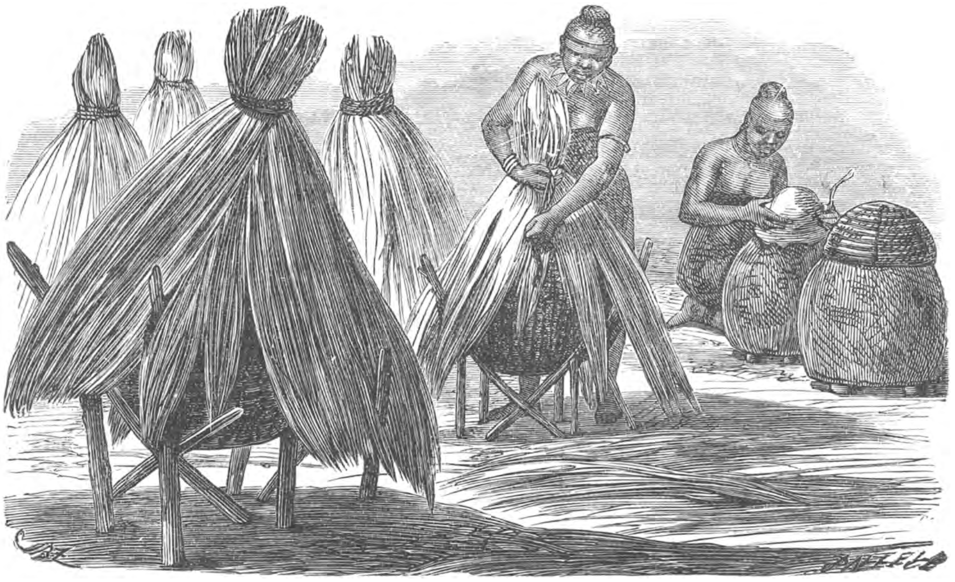

VOORRAADPLAATSEN DER KAFFERS.

meisje; de nauwe opening dient, om het uitgieten gemakkelijk te maken. In iedere Kafferhut vindt men biermanden van verschillende afmetingen; een Kafferhoofd schijnt in bier een noodzakelijke levensbehoefte te zien. Op de koelste plaatsen der hut worden die manden bewaard. Het bier wordt gedronken uit een kom, van een

kalabas vervaardigd en in vorm en grootte wel iets overeenkomend met een emu-ei, waarvan de punt is afgesneden.

Soms snijdt de Kaffer de bierkom evenals de lepels uit hout, wat met kunstvaardigheid geschiedt. Hiervan geeft de fig. (pag. 209) een afbeelding. Het is een groote bierkan, zooals uit de vergelijking met den daarnaast staanden melkemmer kan worden afgeleid, en de vervaardiger heeft zelfs in het snijwerk de idee gelegd, dat de kom gevlochten schijnt te zijn. Zoozeer is men hier aan het vlechtwerk gewoon. Van deze houten bierkommen maken alleen de hoofden gebruik.

Op dezelfde pagina geeft fig. 5 de afbeelding eener Kaffersche werkmand, zooals de vrouwen gebruiken, als zij de maïs of anderen voorraad koren enz. van het land mede naar huis voeren. Het dragen van dergelijke zaken is bij hen geheel de taak der vrouw, op wie de vervulling van de meeste plichten rust.

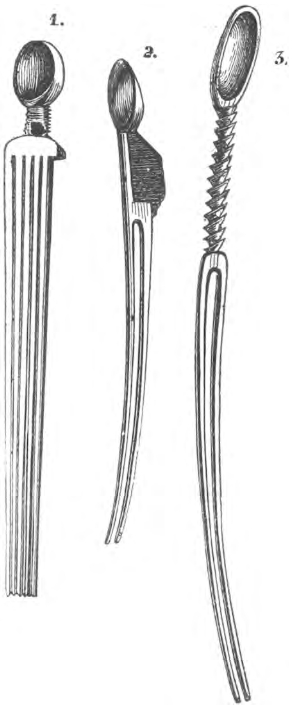

VERSCHILLENDE SOORTEN VAN SNUIFLEPELS.

De voorraadplaatsen, die de Kaffer voor het bewaren van levensmiddelen noodig heeft, worden zelfs ook van mandewerk vervaardigd. Deze manden staan op eenigen afstand boven den grond, om er de lucht vrij onder door te doen stroomen, en tevens om ze vrij te houden van het bezoek van muizen en ratten. Ook in ons land ziet men dat niet zelden met de bergplaatsen van het graan.

Tot het maken van manden gebruikt men alles, wat buigzaam is; niet alleen de dunne takken van sommige boomen, maar ook gras, stengels, bladeren, biezen, lisch, boombast, enz. Voor de waterdichte manden gebruikt men fijnere grondstoffen, en telkens als hij rond gevlochten heeft, slaat de werkman de ruimten tusschen het vlechtwerk dicht.

Van de genotmiddelen, die de Kaffers hebben, evenals alle andere volken, noemen wij de tabak, die als rook- en snuiftabak gebruikt wordt. De Kaffer is ten zeerste verzot op het gebruik van tabak en getroost zich gaarne belangrijke opofferingen, als hij maar aan zijn behoefte aan tabak kan voldoen. Omtrent de deugdelijkheid van de tabak bekommert hij zich minder, doch hij is er bijzonder op gesteld, om den prikkel van het narcoticum op zijn zenuwen ten volle te ondervinden.

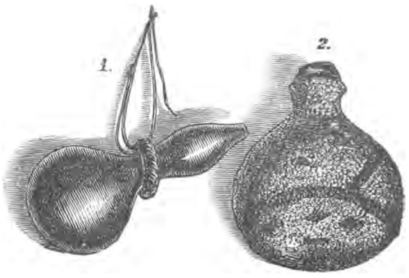

SNUIFDOOZEN.

Het gebruik van deze genotmiddelen brengt weer de behoefte aan eenige hulpmiddelen bij het gebruik mede. Voor het snuiven bijv. hebben de Kaffers van eenigen welstand een snuiflepel noodig, van been of ivoor vervaardigd, met een kleinen bak en een steel, die uit een twee- of drietandige vork bestaat. Bovenstaande fig. geeft hiervan eenige afbeeldingen. Bezit de Kaffer een snuiflepel, dan neemt hij, om een snuifje te genieten, zijn snuifdoos uit het oor (zie pag. 192) of den gordel, vult den lepel met eenige plechtigheid, alsof er iets zeer gewichtigs geschiedt, geniet van de prikkelende stof, en hij vindt er zijn grootste genot in, als hem de tranen langs de wangen vloeien. Het nemen van een snuifje zal hij niet staande doen; hij gaat daarbij op den grond zitten, om niet in dat genot gestoord te worden.

De liefde voor het snuiven heeft ten gevolge, dat de snuifdoozen onontbeerlijk zijn. De snuifdoozen worden van allerlei stoffen vervaardigd; men heeft ze van hout, been, ivoor, hoorn, enz., al naarmate de bezitter er meer of minder voor kan besteden. Een zeer eenvoudige snuifdoos leert de fig. op pag. 194 No. 6) kennen.

Zij bestaat uit een lid van een stuk riet, waarvan het eene uiteinde met een stop gesloten is. Fig. 5 van dezelfde bladzijde stelt een snuifdoos voor, kunstig van ivoor gesneden.

De gewone flesch-kalebas wordt veel gebruikt, om snuifdoozen van te maken. Deze wordt somtijds eenvoudig uitgehold en van een gevlochten lederen riem voorzien, om haar aan het lichaam van den gebruiker te bevestigen. De bewerking van de kalebas is eenvoudig; als zij nog aan de plant hangt, wordt in het uiteinde een gat geboord, waarna men haar aan haar lot overlaat. Het inwendige bederft en de bast droogt onder den invloed der zonnestralen zoo sterk uit, dat zij hard wordt als aardewerk. Deze snuifdoos is veel in gebruik; zij wordt afgebeeld in fig. 1 op de plaat op de voorgaande bladzijde.

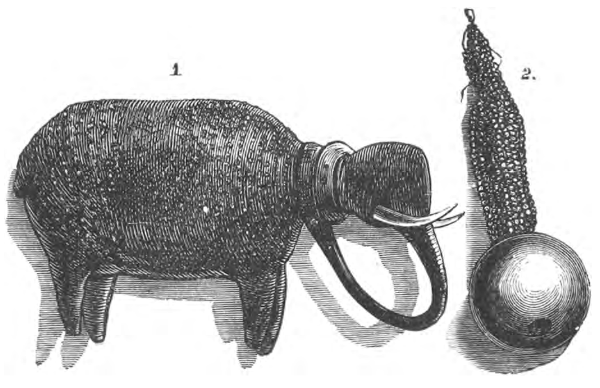

1. SNUIFDOOS VAN RUNDERBLOED.
2. KLEINE SNUIFDOOS VAN EEN KALEBAS.

Doorgaans wordt zij nog eenigszins versierd. De fraaiste versiering bestaat in een ornament van koralen, dat op vernuftige wijze aan de doos gehecht wordt.

Van het stuk been van een koepoot, onmiddellijk boven den voorpoot genomen, wordt een snuifdoos gemaakt, die zeer gezocht is. Wanneer de voet is weggenomen, snijdt de Kaffer een stuk van het been, van ongeveer 10 cM., af. Hij stroopt van het bovenste gedeelte de huid af, doch laat een tamelijk breede strook huid aan het dikste gedeelte zitten. Het been wordt dan gepolijst, er worden figuren op gegraveerd, de natuurlijke holte van het been wordt vergroot en met een stop gesloten, waarna de snuifdoos gereed is. Een afbeelding hiervan geeft de fig. op pag. 96.

Eigenaardig is nog, dat de Kaffers ook snuifdoozen maken van runderbloed, dat zij met een fijn gepoederde aarde tot een soort van deeg vormen, hetwelk tot een snuifdoos gemodelleerd en vervolgens in de zon gedroogd wordt.

VERSIERDE KALEBAS.

Een fraai bewerkte snuifdoos is die, welke nevensgaande figuur voorstelt. Deze snuifdoos was in het bezit van Wood, die vermeldt, dat zij door de inboorlingen „Iquaka" genoemd wordt. Zij heeft den vorm eener Zuid-Afrikaansche kalebas en is geheel en al op Afrikaansche wijze van riemen voorzien. De teekeningen, waarmede zij geheel bedekt is, werden evenwel nooit door een Kaffer ontworpen, zegt Wood. Het bovenste gedeelte is gesneden op de wijze der welbekende concentrische ivoren bollen, die de Chineezen met zulk een moeite draaien. De pauw, die er op wordt voorgesteld, behoort niet in dit land tehuis, zoodat deze snuifdoos, hoewel uit het Kafferland afkomstig, waarschijnlijk door een meer ontwikkelden Kaffer naar buitenlandsche voorbeelden is gemaakt.

Naast de snuifdoozen staan ook de pijpen hoog in eere. Door de liefde voor het pijpje is als vanzelf veel verscheidenheid in de modellen en in de soorten ontstaan. De pijpen worden van riet, hout, steen, hoorn en been vervaardigd. Doch de meest gewone worden van hout gesneden en hebben bijna denzelfden vorm als de houten pijpen in Europa. Toch heeft de Kaffer die zonder draaibank met zijn ruwe werktuigen vervaardigd. Bovenal is het een kenmerk van hun pijpen, dat de kop zeer groot is, wel driemaal zoo groot als van een Europeesche pijp.

De pijpen der Kaffers leveren overtuigende bewijzen, dat zij er veel tijd aan ten koste leggen, om ze te versieren, maar tevens, dat de kunstsmaak der Kaffers niet bijzonder ontwikkeld is. Daardoor vindt men bij hun pijpen niet de schoone vormen, welke de pijpen der Amerikaansche Indianen vertoonen, en evenmin de flinke teekeningen der pijpen van de inboorlingen van Nieuw-Caledonië. Nevenstaande figuur stelt een met meer zorg bewerkte pijp voor; zij is gedeeltelijk van lood vervaardigd, en de figuren op den kop zijn van lood ingelegd in het hout.

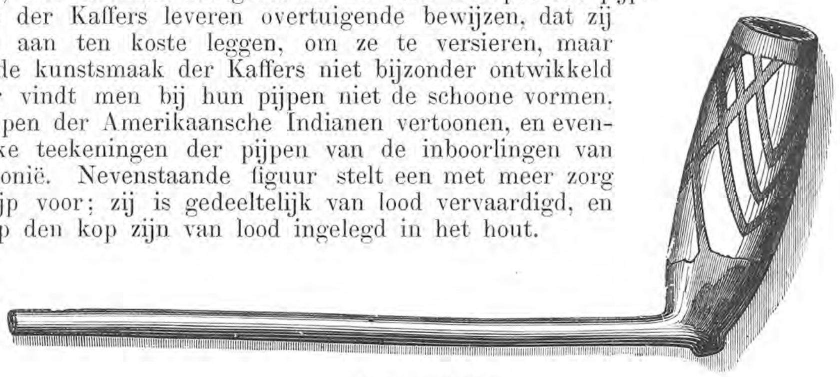
INGELEGDE PIJP.

De waterpijp, welke hieronder is afgebeeld, vormt een middel, om het rooken van de verschillende mengsels van tabak of andere stoffen door zuivering te veraangenamen, ongeveer op de wijze als de hubble-bubble van den Indischen boer. Deze pijp bestaat uit drie deelen. De eigenlijke kop, bovenaan in de figuur, is van steen vervaardigd en gewoonlijk met ingesneden figuren versierd. De kop staat door een sterk riet in verbinding met den hoorn van een koe of eenig ander dier. Deze hoorn nu wordt bij het rooken met water gevuld. De rooker plaatst vervolgens zijn mond op het breede einde van den hoorn en de rook wordt aldus gedwongen, door het water te gaan. De zuivering, welke de rook op deze wijze ondergaat, en het borrelend geluid, door deze filtratie door het water teweeggebracht, schijnen het genot van het rooken te verhoogen.

WATERPIJP.

Wij zeiden reeds, dat bij het rooken niet altijd zuivere tabak gebruikt wordt. In plaats van tabak wordt er dikwijls een soort van hennep aangewend, „dacha” genoemd, die bedwelmende eigenschappen bezit en de rookers in een hoogst onaangenamen toestand brengt, zoodat het moeielijk valt te begrijpen voor een Europeaan, waarin het genot van dat rooken bestaat. Doch aan rooken is de Kaffer verslaafd, en daarmede is alles verklaard. Om te kunnen rooken, is hij vindingrijk. Zelfs als hij geen pijp heeft, weet hij zich op eigenaardige wijze te behelpen. Met behulp van zijn assagaai kneedt hij een klein heuveltje van vochtige aarde zoodanig, dat er een holte in komt als de kop van een pijp, welke holte door een pijpje, met de assagaai in de aarde geboord, verbonden wordt. De Kaffer werpt zich nu op den grond, legt

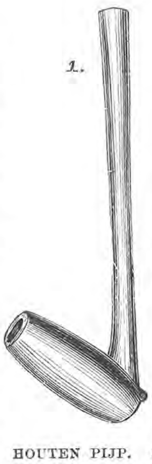

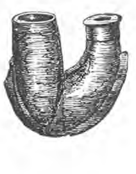
HOUTEN PIJP. STEENEN PIJP.

den mond voor de opening van dat ondergrondsche kanaaltje, en trekt daardoor den rook uit den miniatuur-oven binnen.

* * *

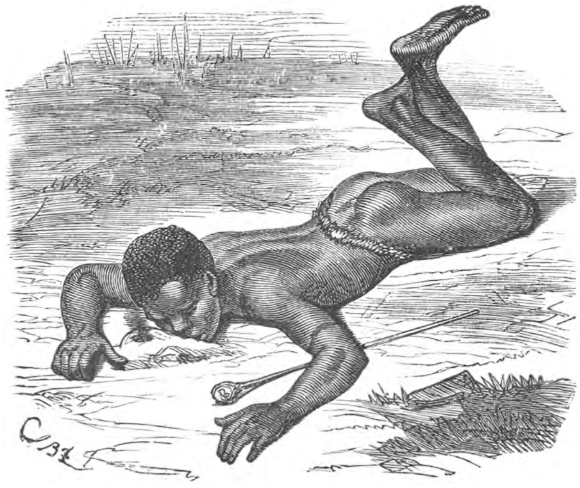

EEN ARME KAFFER, DIE BIJ GEMIS VAN EEN PIJP UIT DEN BODEM EEN ROOKTOESTEL MAAKT.

Wij hebben er reeds op gewezen, dat bij de Kaffer-volken de bewerking van het ijzer bekend was. Werkelijk schijnen zij aanleg te bezitten voor het smeden, en hoewel zij het ijzer weinig kunnen gebruiken, wordt het weinige, dat zij van ijzer vervaardigen, uitstekend bewerkt. Inzonderheid aan het maken van wapenen wordt een bijzondere zorg besteed, zoodat hun speren, messen en pijlen goede voorbeelden opleveren van hun smeedkunst.

De smid is bij de Kaffers een man van gewicht, die bij zijn stam in hooge achting staat. Men meent, dat hij door zekere geheime middelen arbeidt, en hij verricht zijn werk op eenigen afstand van de kraal, zoodat geen vreemde er een blik op kan slaan.

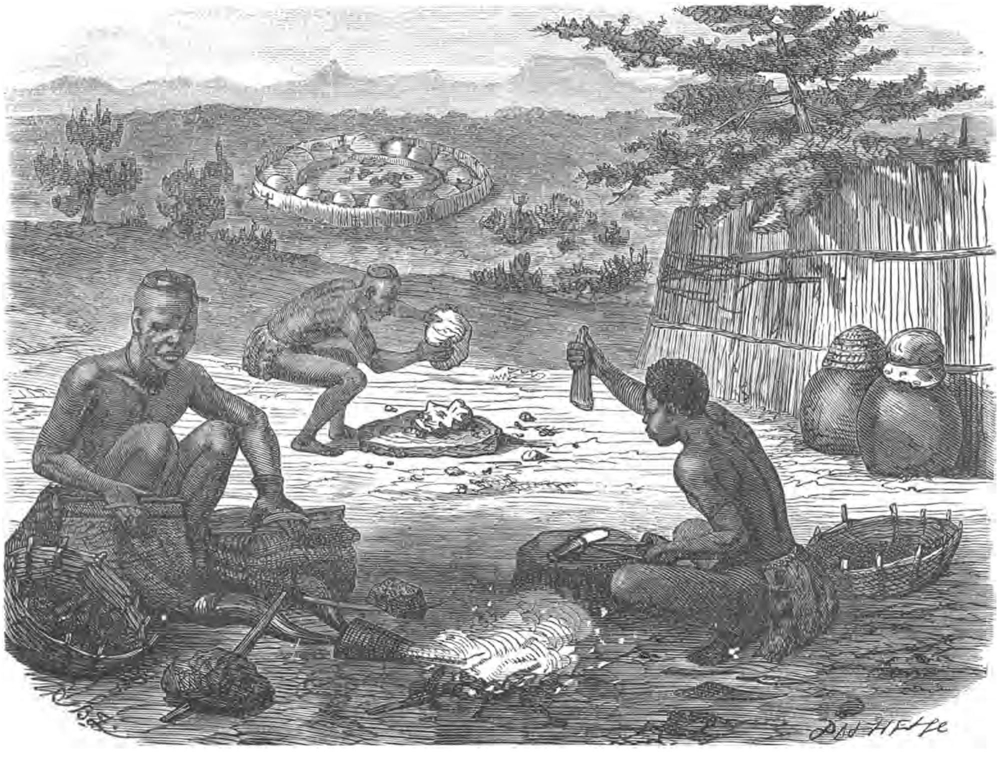

SMEDERIJ DER KAFFERS.

De blaasbalg, dien de Kaffer-smid gebruikt, komt overeen met dien, welken men over een groot gedeelte van Afrika verbreid vindt en dien men met een kleine wijziging ook in Polynesië aantreft. Hij bestaat uit twee lederen zakken, aan welker boveneinde een handvat bevestigd is. Aan het ondereind van elken zak is een uitgeholde hoorn van een of ander dier vastgemaakt, gewoonlijk van een koe of van een eland, en door beurtelings de zakken in elkander te persen en weder uit te zetten, wordt de luchtstroom, hoewel niet geheel constant, toch vrij goed onderhouden. De oude Egyptenaren hadden dezelfde soort van blaasbalgen, die zij met den voet in beweging brachten, terwijl de Kaffers dit met de handen doen.

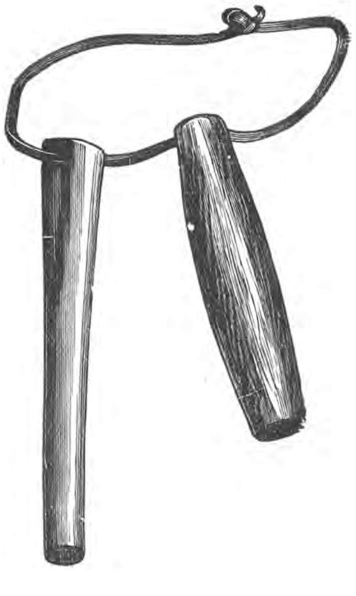

FLUITJES DER KAFFERS.

De smid begint zijn werk met het graven van een kuil in den grond, om daarin het vuur te branden. Een aarden buis wordt in een hellende richting in den grond gegraven, zoodat het eene eind in den kuil uitkomt. Het andere eind van de aarden buis staat met de hoornen uiteinden der beide windzakken in verbinding en de werkman plaatst zich tusschen deze in, om ze beurtelings in beweging te kunnen brengen. Het vuur van de smidse bestaat uit houtskool, waarmede hij een enorme hitte kan ontwikkelen. Een groote steen dient tot aambeeld, een kleinere tot hamer, hoewel voor het laatste soms ook een kegelvormig stuk ijzer gebruikt wordt. Eenige priemen

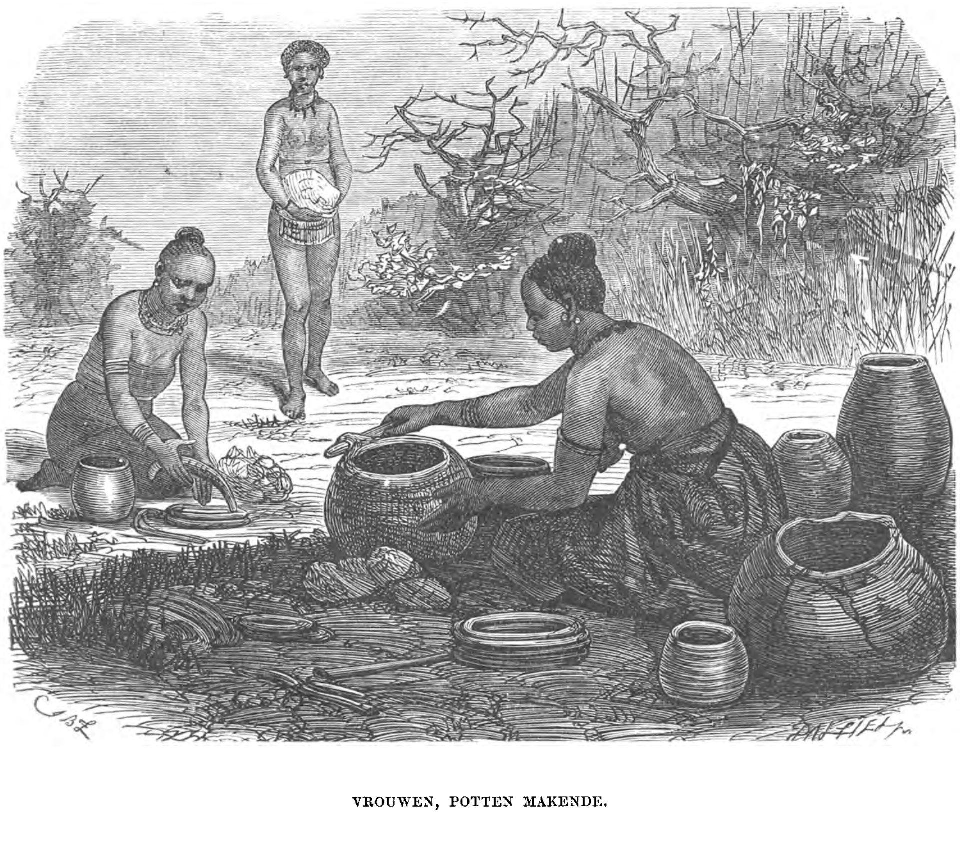

VROUWEN, POTTEN MAKENDE.

en ruwe tangen zijn verder bijna de eenige gereedschappen van den smid. Toch kan hij met deze geringe hulpmiddelen het metaal tot verschillende versierselen verwerken. Van het aan elkander wellen van verschillende stukken ijzer heeft hij echter geen verstand, zoodat de hoepel van het wiel van den wagen, waarmede Moffat in het Kafferland kwam, de algemeene verwondering wekte, omdat men niet begrijpen kon, hoe die aan de einden verbonden had kunnen worden.

De Kaffers hebben reeds lang de kunst van draadtrekken gekend. Zij kunnen evenwel geen draad trekken van ijzer; daarvoor moeten zij weeker metalen gebruiken, als geel en rood koper. Ook hebben de Kaffers een voorliefde voor gereedschappen van zacht ijzer; zij geven aan een mes, dat hiervan gemaakt is, de voorkeur boven een van het beste staal. Dat hij het mes van gewoon ijzer buigen kan, zonder dat het breekt, is voor hem van veel belang bij het uithollen van stukken hout, om er lepels, enz. van te maken.

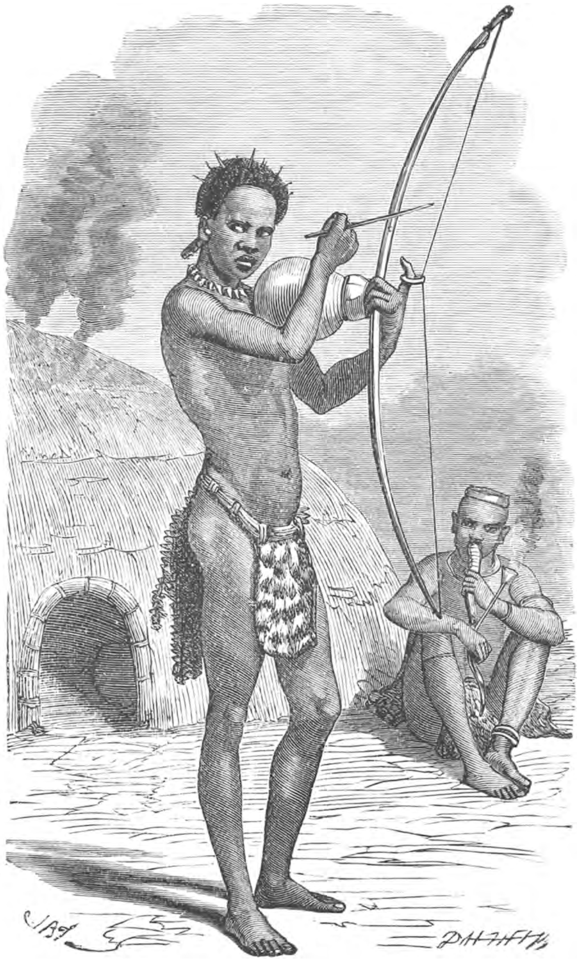

KAFFERSCHE MUZIKANT, DE HARP BESPELEND.

Het bakken van aarden potten is bij de Kaffer-volken in zwang. Deze arbeid wordt door de vrouwen verricht. Als klei gebruiken zij hiervoor die van een termietennest, welke tot een fijn poeder gestampt en vervolgens met water vermengd en gekneed wordt. Als het deeg op deze wijze de noodige vastheid heeft verkregen, vormen zij met de hand hiervan ringen, welke op elkander gehecht worden, om aldus de potten samen te stellen. Het eenige gereedschap, dat hierbij gebruikt wordt, is een stuk hout, waarmede de vervaardigster langs de ringen strijkt, om de oppervlakte glad te maken, hier iets bij te voegen daar wat af te nemen. De vorm der aldus bewerkte potten is zeer lomp en ruw, en bij het drogen in de zon trekken zij niet zelden scheef.

De figuur op pag. 221, geeft een afbeelding van dezen arbeid. Het meisje op den achtergrond brengt versch geknede klei aan voor haar, die het voornaamste werk doet.

* * *

Nog enkele woorden over de muziek der Kaffers. Hooge begrippen omtrent melodie heeft de Kaffer niet, doch het maatgevoel is bij hem goed ontwikkeld. Honderden krijgslieden kunnen gemakkelijk de krijgszangen gezamenlijk zingen, zonder dat de rhythmus verstoord wordt. Zelfs geven zij door levendige bewegingen van het lichaam en tal van gebaren voortdurend de maat aan. Bij voorkeur gaan de zingende Kaffers op den grond zitten; zij slaan de maat, door met de knods-kerri op den

bodem te stampen, terwijl zij hun lichamen rhythmisch heen en weer bewegen. Bij voorkeur zingen de Zulu's eenstemmig. Hieronder geven wij eenige melodieën, die de Kaffers bij hun dansen zingen, ontleend aan Shooter.

I.

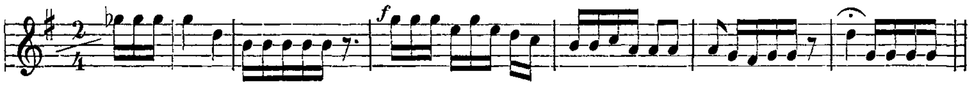

II.

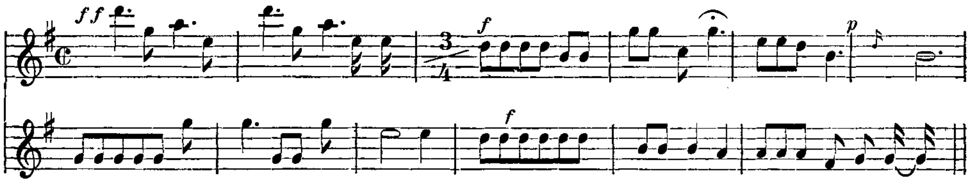

III.

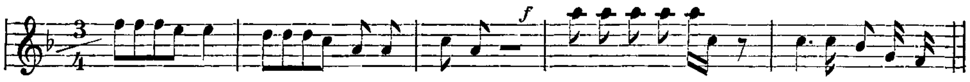

IV.

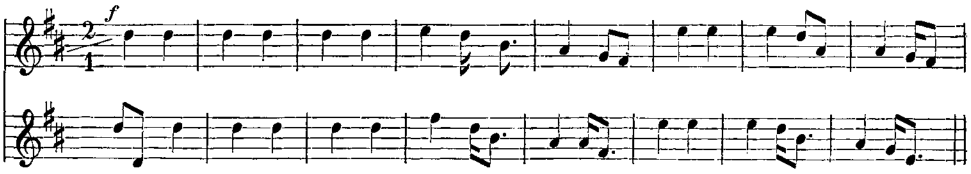

De muziekinstrumenten der Kaffers zijn niet groot in aantal en zeer eenvoudig. Op pag. 221 ziet men fluitjes afgebeeld, van been gemaakt, die een schellen klank geven en gebruikt worden, om het vee bij elkander te houden. Dit fluitje kan wegens de kracht van het geluid, waarop de Kaffer zeer gesteld is, bij zijn muziek niet gemist worden.

Een ander instrument is de Kaffersche harp, die bestaat uit een soort boog met een snaar, terwijl aan het midden van den boog een uitgeholde kalebas bevestigd is. Door met een stokje op de snaar te slaan, wordt een toon voortgebracht, en door een ring midden om de snaar, die met een vinger der linkerhand van den speler gevat wordt, kan deze de snaar tot verschillende toonhoogten spannen. De kalebas dient, om meer diepte aan het geluid te geven.

Den godsdienst en de tooverdokters der Kaffers bespreken wij later, bij de beschrijving der Kosa's.

HOOFDSTUK XIV.

DE KAFFERVOLKEN.

II. De Zuidoost-Kaffers.

De zuidoostelijke terraslanden van Zuid-Afrika, ten zuiden van Natal, werden in het eind der zeventiende eeuw bewoond door verschillende Kafferstammen, als de *Pondo's*, *Pondomisi's*, *Tembu's* en *Kosa's*, welke daar nog gevonden worden, hoewel gedeeltelijk met andere volken vermengd. Die vermenging was oorzaak, dat er nieuwe groepen naast de oude ontstonden, zooals wij later in de geschiedenis zullen zien, dat het geval was met de *Fingo's*. De zuidoost-Kaffers komen wel in vele opzichten met de Zulu's overeen, doch verschillen hiervan ook tevens, zoodat een nadere beschrijving van hen gegeven moet worden.

De zuidoostelijke Kaffers komen in taal, zeden en gebruiken veel met elkander overeen; de talen zijn dialecten van een en dezelfde taal, zegt J. Macdonald. Alleen de Basuto's, die wij later beschrijven, verschillen hiervan. Ook in de kleederdracht verschillen zij weinig van elkander; de eene stam versiert alles, wat men aan het lichaam draagt, met schelpen, de andere met paarlen of met stukjes hout. Doch deze kenmerkende verschillen der stammen gelden slechts voor enkele jaren en veranderen daarna, evenals de mode bij ons. Alleen één stammode is duurzaam, nl. de haartooi. Als een koningsbode met afgesneden haar wordt gezonden, beteekent dat een oorlogsverklaring.

Van deze stammen vormen de *Kosa's* wel de hoofdgroep, die wij nader zullen beschrijven. De Kosa-Kaffers zijn een schoon en krachtig gebouwd menschenslag; modellen voor beeldhouwers, met goed ontwikkelde spieren. Het eigenlijke Negertype treedt iets op den achtergrond, terwijl men dikwijls bij hen typen met een Kaukasisch uiterlijk aantreft. Zij zien er over 't geheel frisch en gezond uit en zelden ontmoet men kreupelen, blinden, gebochelden, enz. De schoone, goed gebouwde gestalten vindt men echter meest onder de jonge mannen, reeds minder onder de meisjes en het minst onder de vrouwen. Want hoe ouder de Kaffers worden, des te leelijker vervormen zich de gelaatstrekken, vooral bij de vrouwen.

De houding der mannen is stijf, militair, en met een soort van spot zien zij neer op de Duitsche werklieden, die door den arbeid gekromd zijn en met een stijven gang loopen. Den arbeid laten zij dan ook liefst aan de vrouwen over, en dezen hebben door het voortdurend dragen der kinderen op den rug, ook bij den heetsten veldarbeid, en door de zware lasten van brandhout, die zij op den rug dragen, een plompen, waggelenden gang. Het hoofdhaar is bij beide geslachten zwart, kort en kroes, en groeit meest in bundeltjes van de grootte van een erwt. Zij zijn bang voor grijze haren, want zij herinneren aan den ouderdom en den dood; de Kosa zou alles willen doen, om de bron der eeuwige jeugd te vinden.

De huidkleur is niet zoo zwart als van enkele Negers, doch meer donkerbruin, als gebrande koffie. Een lichtere huidkleur achten zij schooner, en daardoor staan de van Blanken afstammende bastaards bij hen hoog in aanzien.

De krachtige gezondheid der Kosa-Kaffers blijkt ook uit hun gehardheid, om pijnen te verdragen, zonder eenig teeken van smart te uiten, bijv. als het hoofd van een jongen met een gewoon braadmes of met een speer wordt kaal geschoren, of als oude vrouwen uren lang bezig zijn, den kleinen vinger half af te snijden, als een middel tegen toovenarij.

Het karakter der Kosa-Kaffers kenmerkt zich door tegenstrijdige neigingen en

eigenschappen. De Kosa-Kaffers hebben een scherp verstand, veel overleg, scherpzinnigheid en geestigheid, zijn geoefend in spitsvondigheden, wat bijzonder uitkomt, als zij voor den rechter gebracht worden. Zij bezitten de gave, om scherp op te merken, en een goed geheugen, zoodat ouden en jongen, zelfs kinderen, de wetten, zeden en gebruiken, welke wel is waar van geslacht tot geslacht weinig veranderen en overgeërfd worden, nauwkeurig uit het hoofd kennen. Hebben zij een vreemdeling slechts voor enkele minuten gezien, dan zijn zij na een half jaar nog in staat, alle bijzonderheden omtrent hem nauwkeurig te vermelden.

De Kosa's zijn fatalisten; als hun een ongeluk treft, dat zij niet kunnen ontgaan, zien zij met de meeste koelbloedigheid den dood in 't gezicht. Het huwelijksleven kenmerkt zich niet door kuischheid; het gebod: „gij zult niet begeeren uws naasten vrouw!" kennen zij niet, en eerst als zij op heeterdaad betrapt worden en de minnaar een boete in vee moet betalen aan den echtgenoot der overspelige vrouw, rekent men, dat er een overtreding begaan is. Doch die betaalde boete weet menig Kosa spoedig terug te bekomen, door zijn eigen vrouw tot echtbreuk aan te sporen, teneinde den echtbrekenden man ook te betrappen en tot het betalen van boete in vee te brengen. „Wij, Kaffers, staan de echtbreuk toe aan de vrouwen", zeide een Kaffer tot een zendeling, die hem tot kuischheid vermaande, „omdat dit ons vee kan opleveren." De jongelieden geven zich teugelloos over aan de botviering hunner lusten. Mannen leenen zelfs elkander hun vrouwen voor eenige jaren; de meisjes loopen met onbedekte borsten en wijzen daarop als teeken der huwbaarheid, om jongelieden uit te noodigen, zich met haar af te geven. Zij beroemen zich er op, een kind van een Blanke te hebben, en houden het voor verachtelijk, den naam van den Blanke te noemen. Bij de Fingo's treft men de slechte zede aan, dat jongelieden, nauwelijks den kinderleeftijd ontwassen, zelfs ontucht bedrijven, en daarbij middelen trachten aan te wenden, dikwijls wel vruchteloos, om de gevolgen van hun daad te voorkomen.

Dr. Kropf, aan wien wij het bovenstaande ontleenen, oordeelt niet gunstig over het karakter der Kosa-Kaffers, die hij als zendeling persoonlijk leerde kennen. „Het zijn onverzadelijke menschen, als zij iets te eten hebben; zij eten en drinken tot berstens toe, en leggen zich vervolgens neder om te slapen." Inspanning getroost de Kosa zich niet gaarne; liever bedelt hij en als bedelaar laat hij zich niet gemakkelijk afwijzen. Hierin komen hun koningen overeen met de gewone onderdanen.

In den handel zijn zij echte schacheraars; als zij koren tegen een mes, een zakdoek of iets dergelijks willen verruilen, leggen zij daarvoor soms groote afstanden af, en laten zij zich door niets tegenhouden. De Kaffer neemt een zak maïs of Kaffer-koren op het hoofd of laat dien door zijn vrouwen of kinderen dragen, en begeeft zich hiermede naar den winkel, dikwijls op mijlen afstands, om daar te ruilen.

Zorgeloos en lichtzinnig is het leven der Kosa's; zij gaan het leven door, zonder de vraag te stellen: wat zullen wij eten? Heeft de Kosa niet meer te eten, dan is hij er zeker van, dat anderen het nog hebben, die met hem willen deelen, en mocht dit niet het geval zijn, dan steelt hij, wat hij noodig heeft. Doch dit is niet veel. Het lederen of wollen kleed wordt tot de laatste vezels afgedragen; de voetzolen zijn hard genoeg, om zonder schoenen te kunnen loopen; op zijn hoofd heeft hij geen bedekking noodig; de aarde is zijn stoel; de mesthoop der kraal, die, gedroogd, er als een hoop droog veen uitziet, is zijn sofa over dag. Om te eten heeft hij mes noch vork noodig; hij drinkt het water, als Gideon's krijgslieden, uit de hand; met één woord: hij heeft een leven zonder voor veel te zorgen, en is daardoor vroolijk en opgewekt. Die vroolijkheid ontaardt niet zelden in ruwe uitgelatenheid. De Kosa's lachen, schertsen, spelen en dansen van der jeugd af, bovenal als zij in gezelschap gaan of zitten, en alleen als de honger hen dringt wortelen te graven, zijn zij somber te moede. Ook als ziekte hen met den dood dreigt, of een geliefde vrouw of kind wegrukt, schamen zij zich niet, tranen te storten. Want trots hun vroolijkheid koesteren zij een ernstige vrees voor den dood, en zij leven in de meening, dat die hun kan veroorzaakt worden door ieder, zelfs door hun naaste bloedverwanten. Daarom willen zij ook niets gebruiken, wat een ander hun aanbiedt, of deze moet eerst daarvan geproefd hebben, ten teeken, dat het onschadelijk is.

De Kaffers waren vroeger veel eerlijker dan thans; de aanraking met meer

beschaafde volken heeft hun karakter er niet op verbeterd. Leven en eigendom waren toen zekerder. Men kon zonder gevaar reizen en slapen, huis en hof bij nacht open laten en alle zaken onbeheerd laten liggen. Gaf een Blanke hun iets in bewaring gedurende zijn afwezigheid, hij kon er op rekenen, alles bij zijn terugkeer terug te ontvangen. Ook tegenwoordig vertrouwt men hun nog wagens met koopmansgoederen toe, om te vervoeren, en dit geschiedt in den regel eerlijk.

De Kaffer verwacht niet enkel gastvrijheid, doch hij biedt die ook aan. Als hij op reis gaat neemt hij niets mede; hij weet, waar hij heengaat, en vindt daar het noodige. Als het een hoofd of een Blanke is, dan wordt een rund of een geit voor hem geslacht, en een hut hem tot verblijfplaats aangewezen, terwijl gewone reizigers bij de huisgenooten op de mat slapen. Komen ook een tiental hongerigen aan in een kraal, zelfs bij de spaarzaamste middelen worden deze mede onder de gasten verdeeld. Als een rund geslacht wordt, worden de lieden uit de naaste omgeving geroepen, en het vleesch wordt gemeenschappelijk opgegeten, wat gewoonlijk in één dag geschiedt. Wie voor zichzelf slacht en het vleesch alleen behoudt, noemen zij een „dief", wijl dieven het gestolen vleesch in 't geheim opeten.

De zuidoost-Kaffers beschouwen elkander als een groote familie en helpen elkander gaarne in verschillende aangelegenheden. Zelfs leenen zij elkander de runderen. Hoffelijkheid en vriendelijkheid tegenover stamgenooten, vroeger ook tegenover de Blanken, zijn sterk uitkomende karaktertrekken. Bij feesten, maaltijden en vooral bij rechtspraken wordt streng toegezien op orde en op eerbied voor de ouderen. De jongere heeft den oudere te gehoorzamen, en wee hem, zoo hij den vinger naar een oudere uitsteekt: dat zou een schending der zeden zijn.

Als iemand ziek is, bezoeken al zijn verwanten en buren hem, om naar den toestand van den zieke te vragen. Met grooten ernst en met Kaffersche grootspraak wordt de ziekte, ook al heeft die niets te beteekenen, besproken, en de gevolgen er van worden in het licht gesteld.

Voor de schoonheden van de natuur, van den hemel en de sterren, gevoelt de Kosa niets. Hij ziet enkel naar den loop van het zevengesternte en noemt het *isilimela*, den aankondiger van den zaaitijd, van de lente. De planeet Venus is bekend als morgenster en als *unocelizapolo*, d. i. „die om de namelk vraagt." (Men bedenke, dat de kinderen aan de koe zuigen, als zij gemolken is). Daar de zin van kleurenonderscheiding ontbreekt, noemen zij den regenboog *umnyama*, d. i. *den zwarte*, en van een komeet met een staart zeggen zij: „hij heeft buikloop." De maanphasen vormen den kalender, waarnaar de Kosa de dagen, maanden, oorlogen, aardbevingen en andere gebeurtenissen of natuurverschijnselen telt en aanduidt, de jaren berekent. Doch boomen en bloemen gaat hij voorbij, zonder iets voor hun schoonheid te gevoelen.

De levenswijze der Kosa's is zeer eenvoudig en armoedig. Zij wonen in kralen, uit zes of meer hutten bestaande, al naarmate de familiën talrijker zijn, doch niet in groote dorpen zooals de Basuto's. Zulk een kraal wordt, zoo mogelijk, in de nabijheid van een watertje gebouwd, of op een heuvelhelling, waar veel bouwland is voor tuinen. De hutten staan in een halven cirkel om de veekraal. De hut heeft de gedaante van een bijenkorf en is nu grooter, dan kleiner, al naar de behoefte; de grootste zijn 16 voet, de kleinste 8 voet in middellijn, en 8 à 6 voet hoog. Zij bestaan uit een geraamte, dat met gras is bedekt, en inwendig met een mengsel van aarde en koemest bestreken wordt. De bodem wordt uit klei van mierennesten gemaakt, die gestampt is en daardoor hard wordt. De toegang wordt door een deur, uit boomwortels en lianen gevlochten, gesloten. In deze hutten kan men slechts neerhurkend of zittend zich bevinden, doch de rook, die de ruimte vervult, maakt het verblijf minder aangenaam. Daarenboven zijn wantsen in groot aantal vaste „huisdieren." In vele gevallen, vooral bij de Fingo's, bevindt zich voor de deur een voorhof, waar het ongedorschte koren bewaard wordt, en die in den zomer ook wel voor slaapplaats en gezelschapszaal, danszaal enz. dient.

Behalve uit leem gevormde potten, thans ook ijzeren, vindt men in de woningen een vlakken steen, waarop het koren met een kleinen steen wordt fijngewreven; verder vindt men er eenige kalebassen en pompoenen, om melk in te bewaren, melkzakken, bijlen, houwen, een mat, waarop gegeten, en eenige matten, waarop geslapen wordt. Het voedsel bestaat in den zomer (Dec.—Maart) vooral uit melk,

omdat in dien tijd de koeien kalven, en als de melk vermindert, uit graan, maïs, kaffergerst, boonen en vleesch. Zoete melk drinkt de Kosa niet, doch in een zak wordt de melk door heen en weer schommelen gezuurd. Deze melk wordt uit dicht gevlochten korfjes of uit pompoenschalen gedronken. Men heeft er meestal twee maaltijden: een tusschen 10 en 11 des voormiddags en een om 9 uur des avonds. De heer des huizes ontvangt van de vrouwen het uitgedorschte koren en deelt het voedsel onder vrouwen en mannen dagelijks in bepaalde porties uit. Alleen de kleine kinderen ontvangen het aandeel van de moeder. De mannen eten niet met de vrouwen samen, doch afgezonderd, deels bij of in de veekraal, of bij regenweer in huis; de vrouwen eten in haar hutten. De grootere kinderen krijgen geen bepaalde portie, doch ontvangen van de mannen en vrouwen een gedeelte.

Een genotmiddel is het rooken en snuiven; het eerste wordt gedaan door vrouwen en mannen, het laatste alleen door de mannen. De Kosa rookt een soort van waterpijp (zie pag. 219) met wilden hennep, die een invloed uitoefent ongeveer als de opium, maar hij weet ook goed tabak te bereiden.

De mannen loopen bij warm weder bijna geheel naakt; alleen de penis is door een lederen scheede overdekt, aan welker spits een met messingdraad omwonden riem hangt. Als het kouder is, hangen zij zich een kleedingstuk om, vroeger van leer, thans meer van katoen of van wollen stof, die ingevoerd wordt. Het hoofd draagt een „karos" van luipaardsvellen of van andere wilde dieren.

De vrouwen gaan bij de Kosa's meer eerbaar gekleed dan bij de Zulu's. De vrouwen en de huwbare meisjes dragen een boven- en een onderkleed van gelooide ossenhuiden of van wollen stoffen. Het onderkleed bedekt het lichaam van de armen naar beneden. Meisjes mogen met onbedekte borsten rondloopen, de vrouwen niet; de mannen zouden haar bestraffen. De muts der vrouwen heeft wel iets weg van de berenmuts der huzaren, doch bestaat tegenwoordig meestal uit een tulbandsgewijze om het hoofd gewonden doek. Aan den gordel dragen de vrouwen een zak van vel of van een gewone stof, waarin zij tabak, pijp, vuursteen en tondeldoos bergen, of in den nieuwsten tijd lucifers. De man bergt deze ingrediënten in een knapzak op den rug.

De huid wrijven zij in met roode oker, met vet vermengd, waardoor zij zacht blijft bij de hitte. Bij feestelijke gelegenheden moet de huid met zorg geverfd worden, terwijl de vrouwen nog door zwarte en witte strepen een bijzondere schoonheid aan hun gelaat willen verleenen en het hoofdhaar met veel tijdsopoffering in kleine bolletjes rollen. Messingringen dragen zij aan de vingers en aan de teenen; snoeren van koralen om het voorhoofd, de handen en voeten; haarbundels en staarten aan de kuiten, enz. De korte haren der vrouwen worden door snoeren koralen langer gemaakt. De vrouwen gebruiken vederen van allerlei soorten van vogels als sieraden, staarten van wilde dieren, groote messingringen, oorlappen, enz.

De Kosa's zijn, evenals de andere Kaffers, bovenal veehouders, doch tevens landbouwers. De veeteelt is hun alles; het vee hebben zij lief. Zij bezingen en prijzen de goede eigenschappen van het vee, en zij meenen, dat er tusschen hen en hun vee een bijzondere sympathie bestaat, die zelfs aan gene zijde des grafs zal voortduren. „Os", „stier" en „koe" zijn eeretitels voor krachtige, milde personen bij hen. De stier was vroeger slechts het eigendom van het hoofd en het zinnebeeld van diens macht en sterkte; rijkdom, geluk en weldadigheid wordt door de koe voorgesteld. Iedere stam had een stam-os en elke aanzienlijke heeft een os, dien hij eeretitels toekent. De ziekte en dood van een geliefden os veroorzaken geschrei en jammerklachten, evenals bij zieke en gestorven menschen. En evenals bij den dood van een mensch verlaten de Kosa's niet zelden de plek, waar een os is gestorven. De koeien der Kaffers geven echter zeer weinig melk, en daarenboven melkt men de koeien niet eerder dan nadat het kalf aan de moeder gezogen heeft. Het melken wordt ook hier door de mannen verricht, en evenzeer het weiden van het vee. De koeien hebben allen een eigen naam.

Opmerkelijk en verklaarbaar is het ook, dat wedrennen met ossen een groot vermaak opleveren voor de Kosa's. Aan het slot van huwelijksfeesten hebben deze dikwijls plaats. Bij de wedrennen met ossen loopen de mannen te voet of rijden te paard, terwijl zij onder bestendig roepen en fluiten de ossen tot hard loopen

aansporen. De os, die de overwinning behaalt, wordt hoog geprezen en gevierd. Door deze oefening in wedrennen moeten de ossen geschikt worden, om in den oorlog den vijand te ontvluchten. Zulke goed afgerichte dieren worden niet geslacht, maar blijven leven in de familie.

De jacht is een groot genoegen voor de Kosa's. Ieder Kaffer heeft op zijn minst één hond, meestal heeft hij er meer. De hond wordt zeer geëerd; hij slaapt naast zijn meester in de hut en beschermt dezen getrouw. Als de Kosa's op de jacht gaan, volgen de vrouwen met potten op het hoofd, om het bemachtigde wild dadelijk in het woud, waarin zij gelegerd zijn, te koken. Het wild behoort aan hem, wiens hand het vangt; het vleesch wordt gezamenlijk door het jachtgezelschap gegeten, doch de huid behoort weder aan den eigenaar van den hond, die het dier ving.

De industrie der Kosa's bepaalt zich tot enkele takken. Als wapensmeden bezitten zij eenige bekwaamheid; verder looien zij het leer en maken zij schoenen en tabakspijpen. De vrouwen maken de kleeding, vlechten korven, en sommigen weten potten uit klei te vervaardigen.

Hoewel de Kosa's niet die krijgsorganisatie hebben, welke wij bij de Zulu's leerden kennen, zijn zij toch ook geboren krijgslieden. Reeds van knaap af begint de oefening in het gebruik van schild en knuppel, en de strijd wordt dan al met onvermoeiden ijver gevoerd. Voor den uittocht ten oorlog en ook gedurende den strijd, tracht de koning niet zelden den uitslag van het gevecht te onderzoeken door twee met elkander vechtende stieren, die elk een der strijdende partijen voorstellen. Op voorspellingen van allerlei aard geven zij voortdurend acht en de suggestie is zoo sterk, dat daaraan niet zelden overwinningen zijn te danken. De krijgsdansen vóór het uittrekken zijn zoo woest, dat men zou denken, een troep waanzinnigen voor zich te hebben. De aarde dreunt van hun stampen en de lucht wordt vervuld van het uitschreeuwen der krijgsgezangen; zij zwaaien met de speren in de lucht, steken om zich heen en zien niet, waar hun wapenen belanden of wie zij raken. En dit alles geschiedt onder het verwringen van het lichaam, het draaien met de oogen en de ledematen en gaat gepaard met de zonderlingste bewegingen. Na den slag worden de gewonde vijanden meestal allen gedood.

De geboorte van een jongen wereldburger heeft bij de Kosa's over 't geheel gemakkelijk plaats, evenals bij alle natuurvolken. Of de vrouw zich in huis bevindt of in de vrije natuur, dat doet niets ter zake. „Op een reis," verhaalt Kropf, „toen wij door een rivier waadden, bleef een Kaffervrouw, die met ons reisde, achter. Ongeveer na een kwartiertje kwam zij ons weder achterop loopen en haalde den wagen in, haar zooeven geboren kind in een deken gewikkeld bij zich dragend." In de hut legt de moeder zich tijdens de baring geheel naakt op een hoop losse aarde, opdat haar kleederen en de vloer der hut niet verontreinigd worden.

Het jonggeboren kind wordt door den dokter of door een aanzienlijke vrouw daags na de geboorte met water gewasschen, waarin een kruid, isikiki, gekookt is, en daarna in den rook van het vuur gehouden, waarin een ander kruid is verbrand. Hierdoor wordt de kleine van alle onreinheid gezuiverd en tegen de aanvallen van booze geesten beschermd. Verder worden allerlei amuletten van wortelen en haren het kind omgehangen, alle met hetzelfde doel.

Nadat een offer gebracht is, moet de moeder zich baden en eerst daarna mag de vader in de hut komen; hij krijgt in den eersten tijd zijn kind ook niet te zien. De zuigelingschap wordt lang voortgezet en aan moedermelk schijnt het der Kaffersche vrouwen niet te ontbreken, zoodat zelfs 60 à 70 jarige weduwen nog in staat zijn haar kleinkinderen te zoogen, zegt Kropf. Men is er zeer gesteld op kinderen; veel kinderen te bezitten geeft aanzien. De geboorte van tweelingen wordt echter als iets onnatuurlijks beschouwd, en niet zelden wordt een van beiden gedood tot heil van den overblijvende en van de familie.

Van opvoeding is natuurlijk geen sprake. De besnijdenis, welke bij de Zulu-Kaffers bijna niet meer voorkomt, is bij de Kosa's nog in zwang. Zij wordt volbracht tusschen het 16e en 18e jaar, tegen het eind van den zomertijd. Deze plechtigheid wordt verricht door den medicijnman van het dorp. Zij geschiedt bij zonsondergang met een scherp

geslepen spies (irwana). De besnedenen moeten vervolgens, verhaalt Macdonnald 1), 4 à 6 maanden als witte jongens, d. i. het lichaam met kalk bestreken, de strenge school van honger, inspanning en kastijding op een eenzame plaats doorloopen, streng gescheiden van vrouwen en meisjes. Zij verkrijgen slechts dan vleesch te eten, als zij het stelen; gelukt hun dit, dan verdienen zij lof, mislukt het, dan worden zij geslagen. Na het doorstaan van dien proeftijd, wat velen niet gelukt, verkrijgen zij de wapenen en gelden zij voortaan als mannen.

Ook de meisjes ondergaan iets dergelijks, als de geslachtsrijpheid intreedt. Een oude, ervaren vrouw verricht een chirurgische taak, en na een tijd van afzondering, waarin het meisje in dansen, zingen en andere voorbereidingen voor het leven en als echtgenoote geoefend wordt, slacht men ten slotte een os op den goeden afloop, en het meisje is huwbaar. Het verschijnen der puberteit bij de meisjes noemt de Kaffer in zijn taal het „ontknoppen der bloem."

Allen, die gelijktijdig besneden worden, vormen een vriendschapsband. Is onder dezen een zoon van een hoofd, dan is die de eerste onder hen; daarop volgt de besnedene, die met hem in den bloede verwant is. Bovenal de vrouwen houden de besnijdenis in eere; een onbesnedene verachten zij en noemen hem een imbila (das), een verachtelijke uitdrukking, die een jongeling zich niet gaarne laat toevoegen.

Bij de Pondo's en Baca's, die na met de Kosa's verwant zijn, heeft geen besnijdenis plaats, omdat hun hoofden niet besneden zijn, en van de Zulu's merkten wij dit reeds op.

Het leven der vrouwen schijnt bij de zuidoostelijke Kaffers niet zoo slecht te zijn als bij de Zulu's. Ook is het lot der vrouwen thans veel beter bij de Kosa's dan voor een kwart eeuw. De arbeid der vrouw bestaat in de zorg voor de huishouding, welke zeer gemakkelijk is. De hut vraagt niet veel arbeid, om haar in orde te houden, en van de kookkunst wordt niet veel werk gemaakt. Zij moeten echter ook hier koren malen en het bier brouwen. Een wasch heeft zij niet te bezorgen; het afwasschen van de eetmat, van de melkkorf en van ander vaatwerk geschiedt heel natuurlijk door den hond.

De grootste bezigheid der vrouw bestaat in het bewerken van het land, waarmede zij in den zaaitijd drie à vier weken bezig is. Doch daarmee is ook de zwaarste arbeid gedurende het jaar verricht. Nu evenwel in den laatsten tijd de ploeg is ingevoerd, wordt de veldarbeid der vrouwen veel vergemakkelijkt door de mannen, die het land omploegen en de vrouwen ook behulpzaam zijn bij het werk. Er zijn tegenwoordig weinig vrouwen meer, die het land met de houw omwerken. Vrouwen en dochters stellen er haar eer in, het veld te bewerken en overvloed van voedsel tehuis te brengen.

De zwaarste arbeid der vrouwen is het aanbrengen van bouwmateriaal voor de hutten, als palen, latten en gras, dat zij op het hoofd vervoeren, soms over groote afstanden, terwijl de man te paard den weg aflegt en op zijn best de lichtere vrachtjes draagt. Toch kan men geenszins zeggen, dat de vrouwen slavinnen der mannen zijn; de vrouwen bezitten zelfs zekere rechten, zij mogen zelfs voogdij uitoefenen, enz.

De Kosa's hebben hun kinderen bijzonder lief, zij straffen ze zelden, en de moeders liefkoozen ze zeer, kussen ze op alle deelen des lichaams. Men kan veel van de Kaffers verkrijgen, als men vriendelijk is voor de kinderen. De dood van een kind doet hen in luide klachten uitbarsten. Reeds vroeg wordt den kinderen ingeprent, hun vader en alle oude mannen te eeren. Een zoon zal zijn vader niet verlaten en zich op de plaats vestigen, waar de ouders zijner vrouw wonen, en als hij het deed, vroeger of later keert hij naar het ouderhuis terug. Deze partriarchale verhouding brengt mede, dat de dochter door haar vader, of, als hij overleden is, door de erfgenamen kan uitgehuwelijkt worden, zonder haar toestemming te vragen. Bij de Fingo's, doch niet onder de Kosa's en Tembu's, bestaat een leviraats-huwelijk (huwelijk tusschen een vrouw en den broeder haars overleden mans bij de Joden). De jongere broeder of de neef van den overleden man neemt zijn weduwe, om het geslacht van den broeder voort te planten. De kinderen, hieruit geboren, behooren den afgestorvene toe. Dit geschiedt ook, al laat de gestorvene kinderen na.

1) J. Macdonnald. Light in Africa, 1890.

De echtscheiding komt voor en berust op verschillende omstandigheden. Onvruchtbaarheid der vrouw is geen geldige reden tot echtscheiding; de man kan een vrouw naast de eerste nemen. Ook echtbreuk is geen reden.

Doch wederzijdsche tegenzin, het verwaarloozen der huishouding, of als de vrouw met ontbloote borsten buitenshuis rondloopt, dit zijn gronden voor echtscheiding. Ook als zij melk uit een melkzak neemt, kan dit een reden tot scheiding worden. Evenwel verlaat een vrouw niet zelden den man wegens slechte behandeling.

De beschikbare plaatsruimte laat niet toe, dat wij ons langer met de gewoonten en gebruiken der zuidoostelijke Kaffers bezighouden; thans willen wij nog hun geschiedenis nagaan, omdat die voor Europa, vooral voor de Britten, van groot belang is. Op het tooverwezen dezer volken komen wij daarbij nog terug.

* * *

Geschiedenis der Kosa's.

De Blanke kolonisten van de Kaap kwamen in 1736 met de Kosa's het eerst in aanraking. Een gezelschap olifantenjagers, aangevoerd door Hermanus Hubner, trok in genoemd jaar oostwaarts naar Pondoland, waar zij drie Engelschen vonden, die vele jaren te voren schipbreuk geleden hadden en in alle opzichten leefden als de Kaffers, met talrijke vrouwen en kinderen. Van deze mannen kochten zij een hoeveelheid ivoor, en zij vingen de terugreis aan met het voornemen, langs den weg te jagen. Toen zij de kraal bereikten van Palo, het opperhoofd van den Kosa-stam, besloten zij hier een paar weken te blijven, om hun vee te laten uitrusten. De aanraking met de Bantu-stammen was tot nu toe altijd vriendschappelijk geweest, zoodat zij geen reden hadden, van de Kosa's iets anders te verwachten.

Nadat de reizigers korten tijd hadden uitgerust, trok een gedeelte van het gezelschap verder, terwijl Hubner met een vijftal Europeanen nog eenige dagen wenschte te blijven. De vriendschap der Kosa's evenwel was thans geweken. Op het alleronverwachtst werd Hubner met een assagaai door een van Palo's lieden doorstoken en ook de andere Blanken moesten hetzelfde lot deelen. Daarop werden de reeds vertrokken Blanken achtervolgd en ingehaald, die met achterlating der wagens zich enkel door de vlucht konden redden. Dit was de eerste aanraking der Blanken met den stam der Kosa-Kaffers, die men in dien tijd als een der meest onstuimige Bantu-volken leerde kennen.

In de laatste helft der 18e eeuw kwamen de Kaapsche kolonisten weder in aanraking met de Kosa's, die in dezen tijd veel westwaarts voortdrongen. Zij hadden groote kralen aan de Tyumie-, Kat- en Koonap-rivieren en enkelen hunner stam waren reeds over de Visch-rivier getrokken. De Kosa's, welke hier rondzwierven, waren veel vermengd met den Gonaqua-Hottentottenstam, die zich dikwijls beschouwde als tot de Bantu's te behooren. Echte veedieven als zij waren, hadden de kolonisten aan de grensgewesten veel te lijden van hun rooverijen. Eindelijk werd er een schikking tusschen den gouverneur der Kaapkolonie en genoemde stammen getroffen, volgens welke de Visch-rivier de scheiding tusschen de Europeanen en de Bantu's zou zijn, en jaren lang bleef dit de oostgrens der Kolonie.

Hiermede was de rust in de grensgewesten echter nog niet verzekerd, want telkens overschreden de Kosa's de gestelde grens en beroofden zij de kolonisten. Herhaaldelijk werden veldtochten tegen de Kosa's ondernomen, en eerst in 1780 kon men zeggen, dat met het einde van den eersten Kaffer-oorlog de Kosa's over de Visch-rivier verdreven waren.

De vrede was evenwel slechts van korten duur. De onrustige Kosa-Kaffers, wier eigen geschiedenis door strijd tusschen hoofden en machten gekenmerkt wordt, hielden zich weinig aan de grensverdragen.

Palo, dien wij boven genoemd hebben, was een broer des konings, doch tevens een machtig opperhoofd, die de sympathie van het volk had, en zelfs in oorlog kwam met zijn broeder, dien hij wel overwon, doch als koning handhaafde. Maar in een later geslacht erlangde de nakomelingschap van Palo de koninklijke waardigheid. Dit geschiedde onder *Geika*, die in de geschiedenis herhaaldelijk genoemd wordt en die langen tijd het gezag voerde.

Gedurende den opvolgingsstrijd trokken de Kosa's in 1789 weder over de Visch-rivier de Kaapkolonie binnen, zoodat de Boeren moesten vluchten en niet in staat waren, hun vee te redden. Toen het Kaapsche Gouvernement, dat om hulp gevraagd werd, den oorlog met de Kosa's besloot te vermijden, moesten de grens-Boeren uit zwakheid belangrijke concessies aan de Kosa's toestaan. De Kosa's trokken van die zwakheid partij en doolden met hun benden rond, om vee te stelen. Toen de Boeren hierop in 1794 wraak namen, brak een formeele oorlog uit. De Kosa's rukten met groote troepen krijgslieden over de Visch-rivier. Het Gouvernement moest thans troepen zenden, en het opperbevel werd toevertrouwd aan Honoratus Maynier, een bevelhebber, die voorgaf, aan de onschuld der Kosa's te gelooven, en die meer met hen dan met de Europeanen sympathiseerde. De veldtocht tegen de Kosa's liep op niets uit; er werd een soort van vrede gesloten, en de tweede Kaffer-oorlog eindigde, zonder dat het prestige der Blanken er door verhoogd was, zonder dat de aanvallers voor hun woeste invallen waren gestraft. De grens-Boeren waren natuurlijk ontevreden over dien loop van zaken, doch dat was slechts het voorspel van de gebeurtenissen, die gedurende langen tijd zouden worden herhaald.

Onderscheidene malen vielen de Kosa's de kolonisten aan. In 1799 geschiedde dit, toen de regent tijdens Geika's minderjarigheid niet wilde aftreden en hij door de wapenen daartoe moest worden gedwongen. De overwonnen regent vluchtte over de Visch-rivier in de Kolonie, die daardoor het tooneel werd van een hevigen strijd, weder ten nadeele der Boeren. Rooverijen van Kosa's waren sedert tal van jaren aan de orde van den dag, van tijd tot tijd afgebroken door zoogenaamde vredesverdragen.

Onder het Engelsch bestuur brak in 1811 weder een oorlog met de Kosa's uit, die niet alleen roofbenden uitzonden, om vee te verkrijgen, maar tevens meer en meer grond in bezit namen en met de tegenwerpingen der Blanken den spot dreven. Toen het Gouvernement een leger op de been bracht en op de Kosa's afzond, werden bij een voorafgaande onderhandeling onderscheidene Blanken verraderlijk ter dood gebracht. Thans was het geduld der Blanken uitgeput en in 1812 trok een leger voorwaarts, dat de Kosa's uit de Kolonie verdreef, zoodat zij naar hun land moesten vluchten. Zoo eindigde de vierde Kafferoorlog gunstiger voor de Europeanen dan de voorgaande. Een linie van militaire posten van de zee tot het tweede terras zou de terugkomst der Kosa's voortaan beletten, en de voornaamste post in die linie werd Grahamsstad genoemd ter eere van den bevelhebber (tegenwoordig de stad Grahamstown).

De partijschappen onder de Kosa's waren ook thans weer oorzaak, dat zij met de Blanken in aanraking kwamen. Bij de Kosa's waren twee opperhoofden, Ndlambe en Geika met elkander in oorlog. Geika was de wettige Koning, voor wien eerstgenoemde tijdens Geika's minderjarigheid het regentschap voerde. Doch na Geika's meerderjarigheid was de regent niet bereid, zijn waardigheid neder te leggen, en hij bleef een aanzienlijken aanhang behouden. In 1818 werd Ndlambe de machtigste partij, doordien een bende, die vroeger neutraal was, tot hem overging, en een beroemd profeet, Makana, zich te zijnen gunste verklaarde. Deze Makana, die partij wist te trekken van het bijgeloof der Kosa's, verkreeg een buitengewonen invloed. Zijn leer echter, zeer gelouterd door Christelijke invloeden, had een hoog zedelijk karakter.

Makana gebruikte zijn invloed, om het westelijk gedeelte van den Kosastam tot één volk te maken, door de afzonderlijke benden aan één hoofd te onderwerpen. Koning Geika, in dronkenschap en zinnelijkheid verzonken, dacht niet aan zulke staatkundige plannen. Daarom zocht Makana steun van den grijzen Ndlambe, die ondanks zijn hoogen leeftijd van bij de tachtig nog helder van hoofd was. Het nominale hoofd van dezen stam, Hintsa geheeten, woonde over de Kei-rivier en bekommerde zich weinig om de westelijke Kosa's, over wie hij toch bijna geen gezag had. Thans echter koos hij partij voor Ndlambe, tot wiens hulp hij een legertje zond.

Makana wist door een krijgslist de overwinning te behalen en het verslagen opperhoofd vluchtte naar de Kolonie, om daar hulp te vragen. Lord Charles Somerset, die in de oprichting van een groot gezag ten oosten der Kaapkolonie een nadeel zag, verleende den gevraagden bijstand aan Geika, en in December 1818 trok Kolonel Brereton over de Visch-rivier en viel met Geika's troepen Ndlambe aan, die, naar men meende, aan het hoofd van 18,000 man stond. De aanhangers van Geika

namen bloedige wraak op hun tegenstanders, die in de bosschen vluchtten, doch toen de hulptroepen der kolonie weer vertrokken waren, kwam Ndlambe terug. Hij viel Geika aan, joeg hem op de vlucht en zond vervolgens zijn soldaten naar de kolonie, waar de Boeren voor de Kosa's moesten vluchten of zich in lagers terug trekken. Zelfs werd Grahamstown aangevallen. Deze aanval werd echter afgeslagen met groote verliezen der Kosa's. Een leger van kolonisten trok kort daarop weder over de Visch-rivier, dreef Ndlambe's aanhangers tot over de Kei-rivier terug, roofde hun vee en verbrandde de kralen. Deze strijd eindigde met de overgave van Makana, die naar het Britsche leger vluchtte en gevangen genomen werd. Naar het Robbeneiland gevoerd, ontvluchtte hij na eenigen tijd, doch kwam hierbij om het leven.

De vijfde Kaffer-oorlog was hiermede geëindigd. Om de Kosa's te beletten, weer binnen de Kaapkolonie te vallen, werd een strook lands over de grenzen onbewoond gehouden, uitgezonderd door soldaten. De Keiskama en Tyumie-rivier werden thans als de grens der Kaapkolonie aangenomen, zoodat deze bezitting werd uitgebreid. Geika, die geheel onderworpen was aan den wil van het Britsche gezag, stond in 1820 dat onbewoonde gebied aan de Kolonie af.

Wij laten hier de vertaling van een zang volgen, die door Makana tot de Kosa's (Amakosa's) gericht werd, om het volk tot den strijd op te roepen, zooals die door Pringle, den dichter-reiziger in Zuid-Afrika, in het Engelsch werd overgebracht:

Oproeping van Makana.

„Ontwaakt, Amakosa's, ontwaakt!
En wapent u voor den oorlog,
Zooals bij opkomenden storm het bosch beweegt,
Hoor ik van verre een geluid;
Het is niet de donder in den hemel,
Noch het gebrul van den leeuw op de heuvelen,
Maar de stem van hem, die hoog is gezeten,
En mij beveelt, zijn wil te verkondigen.

„Hij vraagt mij, u op te roepen,
Dappere zonen van Kahabee,
Om den blanken man van de aarde te verdelgen,
En hem in de zee te drijven;
De zee, die hem eerst aan ons heeft toegevoerd,
Tot vloek en verderf der Amakosa's,
Huilt naar het nakroost, hetwelk zij koesterde,
Om het weder te verzwelgen.

„Komt dan, gij, dappere opperhoofden,
Met hoog wapperende oorlogspluimen;
Komt, krijgslieden, jong en oud,
Met knods en assagaai.

Herinnert u, hoe de scharen der overweldigers
Als sprinkhanen zich over uw land verspreidden!
Uwe kudden, uwe vrouwen, uwe metgezellen gingen [verloren, —
Herinnert het u en neemt wraak!

„Slingert uwe groote schilden verre van u,
Zij zijn nutteloos tegenover zulke vijanden;
Heden zullen wij man tegen man vechten,
Alleen met de bajonetten.
Laat elk zijn dolkspeer grijpen,
En, wanneer wij op de hoogte van het gevecht [komen,
Met volle vaart op hunne gelederen instormen
En hunne harten treffen.

„Ontwaakt, Amakosa's, ontwaakt!
En verzamelt u ten oorlog;
De tooverwolven uit het kreupelhout van Kreisi,
En de gieren, die van verre komen,
Vergaderen op de roepstem van Uhlanga;
Zij volgen onzen tocht naar het westen —
Want zij weten wel, dat, voor de avond valt,
Zij eene heerlijke prooi zullen hebben."

* * *

De plannen, om het bovengenoemde land onbewoond te houden, liepen op niets uit; het militaire toezicht was niet in staat, te beletten, dat roovers zich hier een doortocht kozen naar de Kaapkolonie. Daarom werd aan bevriende stammen, o. a. aan twee zonen van Geika, *Makoma* en *Tyali*, verlof gegeven, zich met hun volk hier te vestigen, in de hoop, dat zij de veedieven zouden tegenhouden. Doch het bleek weldra, dat zij even gewetenlooze roovers waren als de overige Kosa's, en het Kaapsche Gouvernement moest weder tegen hen optreden. Ndlambe, die met zijn lieden nog getrouw was gebleven, werd als hoofd erkend en sedert beschouwden Geika en de zijnen de Europeanen als hun vijanden, die zij beroofden, zooveel zij konden. Toen Geika in 1829 stierf, werd zijn zoon, *Sandile*, nog een knaap, opvolger, doch zijn stiefbroeder, Makoma, werd regent. Hierdoor werd Makoma's macht sterk vergroot en toen in 1830, na Ndlambe's dood, zijn zonen over de opvolging twistten, sloot een partij zich aan bij Makoma. De familie, welker macht door het Gouvernement zoozeer versterkt was, werd nu meer en meer gevaarlijk; een vredebreuk stond

weer te wachten, en in December 1834 stormden twaalfduizend krijgslieden de Kolonie weder binnen, het vee wegvoerend, de dorpen verbrandend, de Blanken vermoordend. Niet minder dan 456 huizen werden in de Kolonie verbrand, 5,716 paarden werden weggevoerd, benevens 114,930 stuks hoornvee.

Deze feiten geven meer dan woorden een verklaring van de ontevredenheid der grensboeren over de geringe bescherming van het Britsche bestuur. En toen het leger gezonden werd, weigerden de Kosa's naar hun gewoonte, de Europeanen in het open veld te ontmoeten; zij trokken van het eene bosch naar het andere, en namen elke plek opnieuw in bezit, die, na genomen te zijn, niet goed bewaakt werd. Eindelijk echter gelukte het Sir Harry Smith, het land schoon te vegen, en Hintsa, het Kosa-hoofd, tot vrede te dwingen, die zelf na den strijd, toen hij wilde vluchten, werd doodgeschoten. Als Koning der Kosa's werd vervolgens Kreli, de zoon van Hintsa, beschouwd. In 1835 boden ook al de Kosa's ten westen der Kei-rivier aan, zich te onderwerpen. Een gedeelte slechts van het gestolen vee kwam weer in handen van de Europeanen, die de ellenden van dezen oorlog ten sterkste gevoelden.

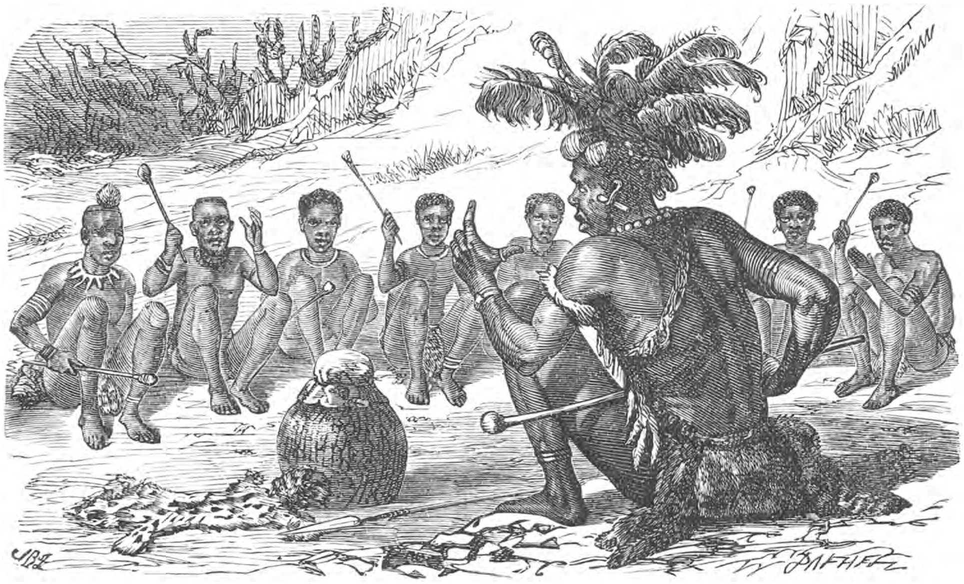

EEN PROFEET EN ZIJ, DIE RAAD BIJ HEM KOMEN VRAGEN.

Om voortaan tegen de Kosa's meer beschermd te zijn, bracht Sir Benjamin D'Urban achttienduizend *Fingo's*, die over de Kei-rivier woonden, op het gebied tusschen de Keiskama en de Visch-rivier, waar zij, als doodsvijanden van de Kosa's, een stootkussen zouden zijn, dat het eerst de aanvallen van de Kosa's moest weerstaan. De Fingo's waren in hun bestaan van Engeland afhankelijk en moesten zich tegenover dien staat wel eerlijk gedragen. Tusschen de Keiskama en de Kei-rivier woonden de westelijke Kosa's als Britsche onderdanen, doch met veel macht aan de opperhoofden gelaten. Het plan bestond verder, om op een plek, King-Williamstown, een militaire bezetting te leggen, die de opperhoofden in bedwang zou houden.

In de Kaapstad ontstond thans echter een partij, aangevoerd door den zendeling Dr. Philip, die in Engeland steun vond en verlangde, dat er staten gevormd zouden worden, door inboorlingen bestuurd, terwijl zendelingen adviseurs moesten zijn. Dr. Philip verkondigde alom, dat de Kosa's een bij uitnemendheid onderdanig en vredelievend volk waren en gemakkelijk konden leeren, zich aan recht en wet te onderwerpen.

Thans begon de Kafferliefde in Britannië haar triumfen te vieren. Dr. Philip

bezocht zelfs met een Kosa, Jan Tshatshu, die langen tijd op een „zendelingstatie" gewoond had, en met den Hottentot Andries Stoffels, Engeland, om voor zijn gevoelen veld te winnen, en verscheen er met zijn twee reisgezellen voor een comité uit het Lagerhuis. De vertooning had hier succes; de jeugdige inboorlingen kenden hun rollen goed. Zoo werd het krachtig optreden in de oostelijke grensgewesten door een Kafferprotectie gevolgd, en in de grensdistricten was alles te vreezen. Door deze gebeurtenissen werd de Groote Trek, op pag. 94 beschreven, reeds lang voorbereid, tot een dringende noodzakelijkheid.

De verhouding tusschen de Kosa's en de Blanken in de oostelijke gedeelten der Kaapkolonie was en bleef slecht. Moorden, rooverijen en oorlogen volgden elkander op, afgewisseld door tijdperken, dat de toestand dragelijk was. De regeering bleef den weg van een slappe politiek volgen en de grensbewoners werden hiervan de dupe.

Er kwam een verbetering in den toestand, toen Sir Harry Smith gouverneur der Kaapkolonie werd, die in overeenstemming met vroeger gemaakte, doch niet uitgevoerde plannen in 1847 het land tusschen de Keiskama en de Kei-rivier tot een Britsche bezitting proclameerde, uitsluitend bestemd voor de westelijke Kosa's. Wel bleven de opperhoofden hun volk regeeren in vele opzichten, doch hun onzedelijke gewoonten zouden niet langer geoorloofd zijn. Dit beginsel zou door een sterke militaire macht worden uitgevoerd, en de nieuwe provincie zou Britsch Kafferland heeten. De Kosa's ten oosten van de Kei-rivier werden nog geheel vrij gelaten.

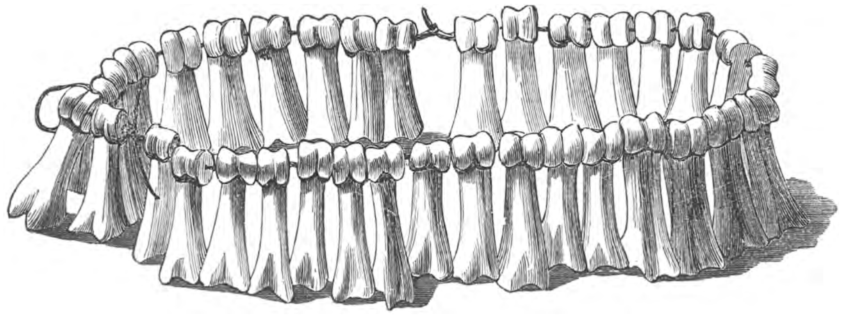

HALSKETEN, VERVAARDIGD VAN MENSCHELIJKE VINGER-KOOTJES.

Aanvankelijk hadden de Kosa's hiermede vrede, doch na drie jaren verklaarden de hoofden, dat zij deze regeling slechts als een soort van wapenstilstand beschouwd hadden, om hun krachten tegen de Europeanen te verzamelen. Zij wisten van het bijgeloof van hun volk gebruik te maken, om de bevolking tegen het Engelsch gezag op te zetten.

Bij de Kaffers toch bestaat de meening, dat ziekten en ongelukken door toovenaars en heksen veroorzaakt worden, en zij hebben tooverdokters, die, wanneer een ramp iemand treft, den schuldige gaan „uitruiken", zooals men dit noemt, die dan onverbiddelijk ter dood veroordeeld wordt. De Engelschen gingen deze gewoonte der Kosa's, waardoor tal van onschuldigen getroffen werden, tegen, doch nu verbreidden de hoofden de meening, dat de Engelschen het volk aan toovenaars en heksen overleverden. Zoo werd een gisting voorbereid, het volk geloofde de hoofden, en er was slechts een kleine aanleiding noodig, om den oorlog te doen uitbarsten. Op Kerstdag 1850 brak die onverwachts uit, toen drie dorpen op de grenzen door de Kosa's werden overrompeld en tal van bewoners vermoord werden. Hiermede begon de achtste Kaffer-oorlog, de langdurigste, bloedigste en duurste, die ooit gevoerd is door de Kaapkolonie. Een groot gedeelte van den Tembustam en zelfs vele honderden Hottentotten sloten zich bij de Kosa's aan, zoodat de Britten tegenover een groote macht stonden.

Eerst in 1852 werd de vrede gesloten, nadat de Engelschen in hoofdzaak hadden gezegevierd. Den Tembu's, die werkelijk ten onder waren gebracht, werd een

woonplaats aangewezen in het district, dat thans Glen Grey heet, terwijl het overige land, dat zij gedurende de laatste kwarteeuw bewoond hadden, aan kolonisten onder militaire eigendomsrechten werd gegeven. Dit district werd later Queenstown genoemd. De Fingo's, die de Europeanen ondersteund hadden, kregen het beste gedeelte van het land langs den voet van de Amatolabergen en eenige groote stukken gronds, die de Tembu's verbeurd hadden. Het onafhankelijke gedeelte van den Kosa-stam, onder het opperhoofd Kreli, werd in het bezit gelaten van het land tusschen de Bashee- en de Kei-rivier en aan de westelijke benden, die sedert 1847 Britsche onderdanen waren, werd de open grond van de Kei tot de Keiskama toegewezen.

In het Britsch Kafferland werd thans het gezag opnieuw gevestigd, en in plaats van de vroegere Kaffer-politie werd een corps van jonge kolonisten hier geplaatst, met Fingo's als speurders.

* * *

Het is hier de plaats, om iets omtrent het bijgeloof en de toovenaars der Kosa's mede te deelen, dat in hoofdzaak ook voor de overige Kaffers geldt.

Men kan het bijgeloof der Kaffers in zekeren zin hun religie noemen, omdat zij daardoor een geloof aan ongekende machten doen uitkomen. Dit bijgeloof vindt men in hooge mate bij alle stammen, en de *Isi-ntonga* der Kosa's, bij de Zulu's *Isi-nyanga*, bij de Bechuanen *Nyaka* geheeten, mannen, die ongeveer tusschen priester en dokter in staan, versterken het bijgeloof. Zij zijn het, die door toovermiddelen en medicijnen ziekten genezen, ongelukken afwenden, het leger sterk maken en de overwinningen doen behalen. In zoover zijn zij dokters. Doch daar dit alles onder bepaalde ceremoniën geschiedt, welke een religieus karakter dragen, en zij ook werkelijke offers brengen, kan men hen tevens priesters noemen. Het begrip der Godheid als hoogste wezen, boven de menschen staande, ontbreekt echter bij de Kaffervolken.

EEN ZULU-PROFEET MET ZIJN VROUW.

De hoogere wezens, die zij bij hun offers aanroepen, zijn de geesten der afgestorvenen, bovenal van de vroegere hoofden. Daarbij staan enkele natuurlijk bovenaan. Bij de Kosa's heeten zij *Imi-Shologu*, geesten der afgestorvenen; de *U'msholugu* is een bepaalde geest, en wel de grootste, zonder dat men het er altijd over eens is, aan wien der vroegere hoofden deze eer toekomt. De *U'nkulunkulu* der Zulu's is voor hen de grootste geest der afgestorvenen, en bij de Bechuanen vindt men daarvoor het woord *Mo-rimo*, bij de Herero's *Mu-kuru*, doch het was onjuist van de zendelingen, hierin een hoogsten „god" te willen zien.

De tooverdokters (*Isi-ntonga*) zijn de bemiddelaars tusschen de geesten en het volk. Zij vormen een afzonderlijke kaste, welke de geheimen van den stand trouw bewaart en waarin nieuwe leden niet dan na een langen proeftijd kunnen worden opgenomen. Het schijnt, dat deze tooverdokters zelf werkelijk gelooven in hun

OUDE PROFETEN IN COSTUUM.

bovenaardsche macht en als bedrogen bedriegers beschouwd moeten worden, als menschen, wier zenuwgestel in een overprikkelden staat verkeert, die daardoor aan hallucinaties onderhevig zijn en aldus indruk maken op de groote menigte.

Als de geest van profetie zich voor het eerst bij een Kaffer openbaart, verliest hij

alle belangstelling in de zaken van het dagelijksch leven. Hij wordt gedrukt van geest, verkiest de eenzaamheid boven het gezelschap zijner medemenschen en heeft dikwijls aanvallen van flauwte. Hij wordt bezocht door buitengewone droomen, die meestal betrekking hebben op slangen, leeuwen, hyena's, luipaarden en andere wilde dieren. Dag aan dag wordt hij meer bezeten, tot zijn geestverwarring zich openlijk vertoont.

In deze periode van zijn proeftijd slaakt de toekomstige profeet verschrikkelijke kreten; hij springt met verbazende sprongen rond, loopt zoo hard hij kan en schreeuwt en beweegt zich als een krankzinnige. In dien toestand vangt hij slangen in het kreupelhout, die hij om den hals bindt, welke dieren een gewoon Kaffer niet zal aanraken. Dit eerste tijdperk van profeetwording wordt door de Kaffers „Twasa" genoemd, hetwelk beteekent „de overgang van den ouden mensch in den nieuwen" of het „overgaan van den winter in de lente." De familie van den toekomstigen profeet is trotsch op dit buitengewone exemplaar uit hun kring, en de toovenaar in spe neemt in dien tijd les bij een geachten ouden ziener en blijft onder diens toezicht, totdat hij in de kunst volleerd is. Daarna neemt hij de kleeding en het karakter van een profeet aan, en wanneer hij slaagt, stijgt hij bij zijn stam tot een hoogen rang. Mislukken evenwel zijn eerste proeven, dan valt hem meestal de algemeene verachting ten deel, omdat hieruit blijkt, dat de geesten der afgestorvenen den nieuwen profeet hun vertrouwen onwaardig keuren.

De profeten, die op pag. 236 zijn afgebeeld, dragen het officiëele costuum. Het waren twee beroemde mannen, die reeds oud waren, toen hun portret gemaakt werd; de een was vooral bekend als regenmaker, de ander was beroemd om zijn kennis van de geneeskunde. Elk is gekleed naar den aard van zijn bijzonderen werkkring. Hoewel dezelfde persoon in den regel regenmaker, heksenvinder, toovenaar en dokter tegelijk is, draagt hij echter niet bij alle gelegenheden dezelfde kleeding, maar kleedt hij zich in het officiëel costuum, dat bij die afdeelingen behoort, en in den regel is de verandering zoo groot, dat de man ternauwernood herkenbaar is.

Nu eens is hij gekleed met de gewone schort der Kaffers, versierd met eenige opgeblazen galblazen in zijn haren en een slangenhuid over de schouders, dan weer heeft hij zijn gelaat en zijn lichaam geverfd met witte aarde en zijn hoofd zoozeer met versierselen overdekt, dat men het gelaat bijna niet kan zien. Zijn ledematen zijn dan overladen met koestaarten, lange geitensikken, vogelhuiden en andere wilde versierselen. Elk zijner bewegingen gaat vergezeld van een onophoudelijk gerommel en gerinkel van schelpen, welke aan lederen riemen om zijn lijf hangen. Met zijn kleeding veranderen ook de bewegingen. Als regenmaker maakt de tooverdokter ernstige, plechtige gebaren; als heksenzoeker komt hij tot opwinding, hij springt dan hoog in de lucht, slingert met zijn armen en beenen, alsof zij hem niet toebehoorden, en vervult de lucht met zijn kreten, terwijl het schuim hem om den mond spat. De tooverdokter heeft steeds een staf of roede in de hand, als teeken van zijn ambt.

Het geloof aan hekserij is algemeen bij de Kaffers verbreid. Niemand kan ziek zijn, of zelfs sterven, zonder dat men de oorzaak aan hekserij toeschrijft. Verder meent men, dat het lang uitblijven van den regen, bijzondere ongelukken, welke de velden of het vee treffen, eveneens aan heksen zijn toe te schrijven. Dit kan ons niet zoo vreemd toeschijnen, als wij bedenken, dat zelfs in ons vaderland het geloof aan hekserij nog veelvuldig voorkomt, en voor een halve eeuw op het platteland zelfs vrij algemeen was. Doch van de Kaffers wordt verzekerd, dat zij werkelijk elkander op uitgebreide schaal zoogenaamd trachten te betooveren en daarbij van langzaam werkende vergiften gebruik maken. Deze misdadigers te ontdekken is mede de taak der tooverdokters. Wie van toovenarij beschuldigd wordt, is reddeloos verloren.

Het opsporen van heksen of toovenaars geschiedt door den schuldige „uit te ruiken". De aanwezigen scharen zich in een grooten kring, hurken allen neer op de wijze der Kaffers en de tooverdokter treedt in vol costuum den kring binnen, waar hij met luid gejubel wordt ontvangen. Hoewel ieder voor zich weet, dat, zoo hij voor den toovenaar gehouden wordt, zijn lot beslist is, durft toch niemand zich aan de schijnbare vreugde over de komst van den dokter te onttrekken.

De dokter gaat eerst den kring langzaam rond, daarna hoe langer hoe sneller; hij

komt tot opgewondenheid, zijn oogen rollen in de kassen, tranen vloeien langs zijn wangen, zijn gezang wordt door kreten en snikken afgebroken, en eindelijk werpt hij zich op den grond en begint hij te snuffelen en den schuldige te ruiken. In doodelijke stilte volgt de vergadering de bewegingen van den dokter, want ieders leven staat op het spel. Eindelijk wijst de dokter den zoogenaamden schuldige met zijn staf aan, en van dit oogenblik trekken zich zelfs de beste vrienden van dezen terug; hij wordt gegrepen en onder vreeselijke martelingen tracht men hem tot schuldbekentenis te brengen en tot het aanwijzen van de gebruikte toovermiddelen te bewegen. Hierbij openbaren de ruwheid en ongevoeligheid der Kaffers zich op de vreeselijkste wijze; de geheele menigte schijnt plotseling in een troep beulsknechten veranderd te zijn, die met de meeste koelbloedigheid en wreedheid op hun offer aanvallen. De foltermiddelen, hierbij toegepast, overtreffen elke voorstelling. Slechts één voorbeeld hiervan. De nesten van een zeker soort van termieten worden op het met water bevochtigde lichaam van den schuldige, die aan den grond is vastgebonden, stukgeslagen, waarna de woedende dieren zich op hun weerloos slachtoffer werpen

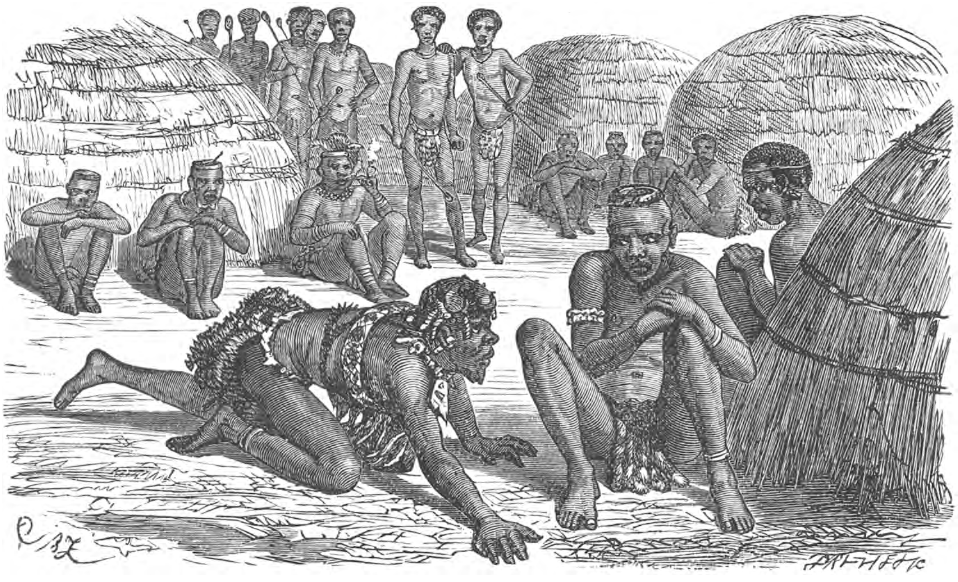

HET UITRUIKEN VAN DEN TOOVENAAR DOOR DEN TOOVERDOKTER.

en dat met vreeselijke steken kwellen. Zelfs wordt een ongelukkige soms op een vuur letterlijk geroosterd, of met gloeiende steenen bestreken.

Als dit martelen den vermeenden toovenaar er toe brengt, zijn toovermiddel aan te wijzen, kan er nog gratie volgen, hetgeen echter niet veel beteekent. Doch als hij blijft zwijgen, dan is de marteldood veelal het gevolg. Wanneer de ziekte des Konings aan beheksing wordt toegeschreven, valt er voor den als schuldige aangewezene aan geen redding te denken.

Onder deze omstandigheden wordt het duidelijk, dat de tooverdokter door vrees en bijgeloof veel invloed moet verkrijgen. Bovenal geldt dit voor den oppersten tooverdokter, den *I'ntonga yakwomkulu*, die rechtstreeks met het hoofd in betrekking staat en in alle zaken, welke den stam betreffen, de hoofdrol speelt. Hij brengt bij feestelijke gelegenheden de gemeenschappelijke offers, zoenoffers. Het belangrijkste offer is wel dat, hetwelk ter wille van het leger gebruikt wordt, vóór het te velde trekt, en waardoor de soldaten zege behalen en onkwetsbaar worden.

De krijgslieden komen dan in een groot aantal bijeen, en met allerlei grillige versierselen behangen, als gedroogde galblazen, slangenhuiden, schildpaddenschalen,

dierenhuiden, vederen, enz. volbrengt de tooverdokter zijn dansen, en wijst dan door ingeving een stuk vee aan, dat den geesten als offer welgevallig moet zijn. Dat dier wordt aangevoerd, en levend wordt hem een voorpoot afgenomen, die onder veel toebereidselen gekookt en gebraden wordt. Eerst daarna wordt het dier gedood en gegeten door allen.

De ceremoniën, welke gevolgd worden, als een huis door den bliksem wordt getroffen, doen eenigszins aan werkelijke offers denken. De bliksem staat, volgens hun meening, in dienst van den eersten onder de geesten der afgestorvenen, den geest van het opperhoofd, en iemand, die door den bliksem getroffen wordt, geldt als een persoon, dien het gestorven opperhoofd tot zich roept, en daarom mag hij niet betreurd worden. Het huis en de plek, waar dit geschiedde, worden gemeden,

HET NADEREN DER PROFETEN.

en geen vreemdeling mag de plaats betreden. Doch door offers en toovermiddelen worden degenen, die den getroffene ter aarde bestellen, alsmede de plek des onheils, weer van verkeerde invloeden gezuiverd.

Sommige tooverdokters oefenen invloed uit op de wolken, volgens de meening der Kaffers. Dit zijn de zoogenaamde regenmakers. De gebruikelijke ceremoniën beginnen weder, daar de dokter gemakkelijk en goed wenscht te leven, met het slachten van vee, dat het hoofd aan den regenmaker zendt. De politiek van den regenmaker is hierop gericht, om het volk door verschillende voorwendselen en moeilijk te vervullen verplichtingen „aan de praat te houden" en tevreden te stellen. Zoodra de hemel teekenen van regen vertoont, wordt de regendokter inschikkelijker in zijn voorwaarden; het lang uitblijven van den regen wordt natuurlijk aan allerlei booze invloeden geweten. Zelfs moesten niet zelden de zendelingen het ontgelden, als de regen uitbleef, doordien zij als de booze invloeden beschouwd werden.

Een regenmaker, die succes heeft van zijn werk, is weldra wijd en zijd beroemd. Vorsten uit alle streken des lands ontbieden hem, wanneer de droogte aanhoudt en hun eigen profeten het niet kunnen doen regenen. Niet zelden is een regendokter uit een vreemd land ook gelukkiger in zijn taak, omdat hij alleen bij lang uitblijven van den regen gevraagd wordt, en bij zijn aankomst het droge jaargetijde verstreken is. Sommige vorsten staan als goede regenmakers bekend. Lobengula gold als zoodanig. Natuurlijk berust de beteekenis van den regenmaker op zijn weerkennis, en die is bij sommigen niet onbelangrijk. De ervaring heeft hun veel geleerd.

Enkelen der doktoren hebben den roep, dat zij het vergif van slangenbeten onschadelijk kunnen maken, en heeten *slangen-dokters*. Zij vormen een klasse op zichzelf; zelfs Blanken roepen hun hulp in. Natuurlijk wordt die hulp onder allerlei hocus pocus verleend. De tooverdokter speelt daarbij de eerste rol; de geheime kruiden, enz., waaronder er zijn, die werkelijk geneeskracht bezitten, komen schijnbaar in de tweede plaats in aanmerking. Als de hulp van den tooverdokter niet baat, ligt de oorzaak natuurlijk in beheksing of anderszins.

* * *

Na deze uitweiding over het bijgeloof en de tooverdokters der Kaffers, die veel uit hun geschiedenis verklaren, keeren wij tot de historie der zuidoostelijke Kaffers terug, zooals wij die op pag. 235 hebben achtergelaten.

De onrustige Kosa's, met een onbestemd streven naar verandering, waren niet een volk, dat zich in den bestaanden toestand kon schikken. Langzamerhand ontstond er een gisting, een onbepaald verlangen naar verandering, en de profeten, die zulk een groote rol spelen in het van bijgeloof vervulde leven der Kaffers, trokken ook hiervan partij. Er ontstond in 1857 een geest van onvoldaanheid over den achteruitgang van het gebied der Kosa's en der andere Kaffers; niet alleen werd hun heerschappij door de Europeanen beperkt, die zich in Natal gevestigd hadden, doch ook velen van hun eigen ras vielen af, geheele gezinnen, ja geheele dorpen ontvluchtten den despotischen schepter van den inlandschen koning, om zich te vestigen in een land, waar zij veilig waren, door de bescherming van het geweer van den Blanke.

Om dat verval tegen te gaan, wilde Kreli, de Kosa-Koning, nogmaals al zijn krachten inspannen. Een profeet, Umhlakaza, met zijn nicht Nongkause, die beweerden tot de geestenwereld in betrekking te staan, trokken van de stemming des volks partij, en verklaarden dat zij van hoogere machten bevelen ontvingen, die, als zij opgevolgd werden, de Kosa's weer tot macht en aanzien zouden brengen. Er moesten vreemde dingen gedaan worden, om een blijk te geven, dat de aangeboden hulp hun welkom was. In de eerste plaats moesten zij het volk zeggen, dat het zich niet langer met toovermiddelen moest inlaten; verder moest het al zijn vet vee slachten en eten, en als dit geschied was, zou bovennatuurlijke hulp hen bijstaan tegen de Blanken.

Kreli vernam deze mededeeling met blijdschap. Hij gaf bevel, dat aan den wensch der geesten gehoorzaamd en dat al het vette vee geslacht en gegeten moest worden. Zijn boden gingen door het Britsch Kafferland, om de hoofden aldaar te berichten, wat er gebeurd was, en hun medewerking te vragen. Zoo ontstond er beroering onder de Kosa's, en de Britsche regeering verontrustte zich over de dingen, die komen zouden. De openbaringen van den profeet en de profetes werden talrijker, de geesten eischten steeds meer en meer vee, dat gedood moest worden, en de beweging breidde zich uit bij de Kaffers. Sandile, een machtig hoofd, dat steeds weerstand had geboden, gaf toe, en eindelijk kwam het laatste bevel van Umhlakaza, welks uitvoering de Kosa's volkomen bereid zou maken, de hulp van het heirleger geesten tegen de Blanken te ontvangen. „Het laatste dier moet geslacht, elke graankorrel in de voorraadschuren moet vernield worden," aldus luidde het strenge bevel, maar daardoor zouden de hoogere machten hen buitengewoon zegenen. Acht dagen werd hun voor dit moorddadig werk tijd gegund, maar op den achtsten, uiterlijk den negenden dag, zou door de kracht van toovermiddelen op de laatste koe en geit toegepast, al het vee herleven, schooner en beter dan te voren, en het gansche veld bedekken. Groote akkers met Kafferkoren, rijp en eetbaar, zouden in één oogenblik te voorschijn komen. De helden van hun stam, de grooten en wijzen van vroeger dagen, zouden op dien

blijden dag uit de dooden worden opgewekt en deelnemen aan de vreugde der geloovigen. Rampen en ellenden zouden niet meer worden gekend; de zwakheden des ouderdoms zouden hen niet meer drukken, maar jeugd en schoonheid zouden zoowel de opgewekte dooden als de zwakke levenden vervullen. Doch die dag, voor de Kosa's zulk een dag van heil boven alles, zou voor de Blanken en de Fingo's, die de Blanken bijstonden, een dag van ellende zijn; de hemel zou over hen instorten en hen allen verpletteren: dus luidde de voorspelling van den profeet. Als het teeken, dat de gewichtige dag aanbrak, zou de zon niet vóór half negen opgaan; zij zou dan als twee bloedroode bollen ten hemel stijgen, daarna weder dalen, terwijl duisternis, regen, donder en bliksem verder aan het volk zouden verkondigen de dingen, die komen zouden.

Hoewel enkele hoofden zeker van plan waren, de opgewonden Kosa's op het alleronverwachtst tot een aanval op de Kaapkolonie op te hitsen, moet toch gezegd worden, dat het volk aan de voorspellingen geloof sloeg. Zendelingen en agenten van het Britsche gouvernement trachtten de slachting te verhinderen, teneinde de half waanzinnige bevolking veel ellende te besparen, doch vruchteloos. De Kosa's waren ijverig in de weer, om groote veekralen te bouwen voor het vee, dat zij verwachtten, en zakken te maken voor de overvloedige melk, die zij zouden krijgen. De dag der opstanding bleef echter uit, en de van vee en koren beroofde Kosa's

HET WEEKLAGEN DER BEDROGEN KAFFERS IN 1857.

leden reeds gebrek. Men verklaarde dit hieruit, dat Sandile nog niet alles geslacht had, en wachtte met brandend ongeduld, want een gedeelte der Kosa's was letterlijk aan het verhongeren na deze uiting van blind fanatisme.

Eindelijk kwam de uiterste dag aan, waarop de voorspelling wel vervuld zou worden. In opgewonden stemming hadden de Kosa's den nacht wakend doorgebracht. Half verhongerd waren zij toch vol goeden moed, want als de twee roode zonnen boven de oostelijke heuvels verrezen, zou het einde van hun lijden daar zijn en zouden hun vijanden door den hemel verpletterd worden. Vol spanning verbeidden zij dat lang verwachte uur.

Maar de zon verscheen als gewoonlijk. De roode gloed van den morgen, die de heuveltoppen kleurde, gaf nog hoop; maar toen het licht van den enkelvoudigen hemelbol in de valleien straalde en de zon even statig als altijd met onverbroken regelmaat aan het firmament opsteeg, zonder eenig teeken te geven, ging de moed verloren. Nog hoopte men, dat de profetie des avonds vervuld zou worden. Maar ook dien avond daalde de zon, zooals gewoonlijk in dit schoone land, weg achter een sluier van karmozijn en goud, zonder eenig teeken te geven.

Thans was alle hoop vervlogen. Het vee was opgeteerd, het koren vernietigd, en ellende stond voor de deur. De hoofden, die misschien van plan waren geweest, bij die gelegenheid met de vereenigde macht van opgewonden Kosa's in de Kaapkolonie

een inval te doen, waren wreed teleurgesteld. Aan ellende en armoede was de bevolking ten prooi; sommige stammen stierven feitelijk van honger. De tooneelen, die thans volgden in het Kafferland, zijn niet te beschrijven door hun afgrijselijkheid. Ziekte en hongersnood waren oorzaak, dat een talrijke bevolking op natuurlijke wijze werd weggerukt; ook op andere wijze stierven er geheele menigten. Vijftien tot twintig geraamten werden later dikwijls onder één boom gevonden, de plaats aanduidende, waar ouders en kinderen van uitputting bezweken waren, toen de laatste straal van hoop verdwenen was.

Een onafgebroken stroom van uitgeteerde schepsels stortte zich in de Kaapkolonie, de meesten jonge mannen en vrouwen, doch ook vaders en moeders, op hun rug half stervende kinderen dragend. Daar vroegen zij voedsel aan de boerenwoningen, en zij vroegen niet te vergeefs. Tusschen de eerste en de laatste dagen van 1857 had het Britsche Kafferland een vermindering in bevolking van 105,000 tot 38,000. Ongeveer 57,000 personen waren omgekomen of verstrooid. Doch tusschen de Kei- en de Bashee-rivier was de sterfte nog grooter dan in Britsch Kafferland, omdat daar geen hulp werd verleend en geen gelegenheid tot vluchten was. Het aantal personen, die in één jaar aan beide zijden van de Kei-rivier omkwamen, bedraagt op zijn minst 25,000, doch wordt door anderen tweemaal zoo hoog geschat.

Op deze wijze heeft het bijgeloof een graf gedolven voor de eens zoo machtige Kosa-stammen. Want sedert deze gebeurtenis was de macht van het volk voor goed verbroken. De Kosa's zijn sedert verspreid geworden in de oostelijke districten der Kaapkolonie, terwijl duizenden in dienst gingen bij de Boeren of als dienstboden in steden en dorpen een middel van bestaan zochten. In het oosten der kolonie werden hun hier en daar locaties geschonken. Onderscheidene grondeigenaars gaven aan een aantal Kaffergezinnen op hun bezitting een verblijf, waarvoor zij huur moeten betalen en werkvolk verschaffen, als het noodig is. Deze noemt men „private locaties". Het Gouvernement heeft deze onder inspecteurs geplaatst en gaat de vermeerdering er van tegen. Door deze locaties zijn in sommige districten ten westen der Visch-rivier groote stukken gronds, vroeger door Blanken bewoond, in werkelijkheid voor dezen verloren gegaan.

Het ontvolkte Britsch Kafferland werd thans weder gekoloniseerd door in de Kaapkolonie uitgekozen personen, die boerenplaatsen van 700 à 800 morgen tegen een kleine erfpacht verkregen, maar op voorwaarde, dat zij krijgsdienst moesten doen. Zij vormden een macht achter de Kaffers. In 1859 werden hier een groot aantal (meer dan 2000) boerenarbeiders uit Noord-Duitschland door contract met het Gouvernement als kolonisten geplaatst. Dezen, aan weinig weelde gewoon, spaarzaam en vlijtig, zijn hier in korten tijd in goeden doen gekomen; zij bleken kolonisten bij uitnemendheid te zijn voor dit land. Thans grootendeels door Europeanen bevolkt, werd in 1865 Britsch Kafferland bij de Kaapkolonie ingelijfd.

De overgebleven Kosa's onder Kreli waren nog half onafhankelijk en hadden een afwisselend lot. Doch onderlinge twisten en oorlogen verontrustten het nog onafhankelijke gedeelte der kuststreek, alsmede de Bantu-bevolking der Kolonie, en in 1878 moest Kreli voor goed toegeven. Een kleine locatie werd hem aangewezen in Elliotdale, waar hij zijn verdere levensdagen sleet.

* * *

In bovenstaand verhaal hebben wij ook de *Fingo's* genoemd (zie pag. 233). Een enkel woord over dezen stam is voldoende, omdat de Fingo's geen belangrijke rol gespeeld hebben.

De Fingo's waren ontstaan uit de kleine stammen der Amongwone's en Zizi's, die aan de Tugela gewoond hadden en voor Chaka's benden naar het zuiden vluchtten. Vermengd met Fekani's, die door dezelfde oorzaken verstrooid waren, hadden zij als slaven onder de Kosa's gewoond en werden zij door dezen Fingo's genoemd, wat zooveel als honden of „arme menschen" beteekent. In 1835 verlieten deze Fingo's ten getale van 16,000 het land der Kosa's en verkregen zij van de Engelschen woonplaatsen ten oosten der Groote Visch-rivier. Zij trokken partij van den strijd der Engelschen tegen de Kaffers, om hun vrijheid te herwinnen. Degenen onder hen, die het niet durfden wagen, het juk der slavernij af te schudden, vielen grootendeels als offers

der wrake van hun heeren, om voor het vertrek der anderen te boeten. Toen Hintza op deze verschrikkelijke handelwijze gewezen werd, antwoordde hij: „het is immers niets! Kan ik met mijn eigen honden niet doen, wat ik wil?" In 1875 bedroeg het aantal in de Kolonie ± 75,000. Het grootste gedeelte der Fingo's gaat op Europeesche wijze gekleed en heeft half en half Europeesche zeden aangenomen. Landbouw en veeteelt zijn hun hoofdbronnen van bestaan en zij leveren een groot aantal huiden voor den uitvoer. Zij hebben wegen aangelegd, kerken en scholen gebouwd en zijn gedeeltelijk, doch niet allen, Christenen geworden. Zoo naderen de Fingo's in vele opzichten de Blanken meer en meer en gaat in hen de naturellenstam onder.

De Pondo's maakten een anderen Kafferstam uit, die door Chaka's oorlogen verontrust werd. In 1844 trachtte het Britsch gouvernement een krachtigen Pondostaat te vormen en gaf daartoe aan het opperhoofd Faku de beschikking over al het land tusschen de rivieren Umtata en Umzikulu. Deze poging mislukte echter ten eenenmale, want het land aan de kust was door tal van gevluchte volksstammen bewoond. Voortdurende twisten verstoorden er de rust en Faku stond het recht op een gedeelte van zijn land af aan Natal en later aan de Kaapkolonie. Doch onderlinge verdeeldheid had onrust en onzekerheid ten gevolge, waardoor de Pondo's ook in het overgebleven Pondoland hun zelfstandigheid verloren. In 1894 werden de Pondo's bij de Kaapkolonie ingelijfd. Hun aantal zal ongeveer 150,000 bedragen.

* * *

Wij zullen de geschiedenis dezer stammen niet verder nagaan. De toestand wordt voldoende gekarakteriseerd, als wij zeggen, dat onderlinge twisten der hoofden en stammen aanleiding gaven tot Britsche tusschenkomst, die wel met onzekere politieke inzichten gevoerd werd, maar er toch toe leidde, dat successievelijk alle stammen aan het Britsche gezag werden onderworpen (zie pag. 110).

Zoo is de macht der naturellen in oostelijk Zuid-Afrika gebroken en dringt de Britsche invloed er overal dieper door. De bevolking werd verplaatst en vermengd. De hoofdbevolking wordt nog altijd gevormd door de Bantu's van verschillenden stam, waartusschen zich Europeanen gevestigd hebben. De Europeanen in dit land zijn Gouvernements-ambtenaren, zendelingen, handelaars en Boeren.

Hoewel de politieke vrijheid heeft opgehouden, hebben de opperhoofden der naturellen nog altijd groote rechtsmacht. Zij worden als ambtenaren beschouwd en hebben salarissen, waardoor zij de tusschenpersonen zijn, die de bevolking beheerschen. Dit stelsel schijnt het gemakkelijkste te zijn, om het Europeesche gezag te handhaven.

Door de inboorlingen wordt een belasting betaald, bestaande in tien shillings per jaar voor elke hut. Het Gouvernement zorgt voor orde door een sterke politiemacht; het richt zendelingenscholen op en legt wegen aan. De handelslicentiën en de invoerrechten zijn een andere bron van inkomsten voor de regeering.

Nu er rust en orde in dit schoone en vruchtbare land is en de vreeselijke menschenslachtingen hebben opgehouden, neemt de bevolking snel toe. Er is overvloed van voedsel en niets belemmert de vermeerdering van bevolking. De oorspronkelijke stameigenschappen verdwijnen langzamerhand of slijten af onder den invloed van het geregeld bestuur.

HOOFDSTUK XV.

DE KAFFERVOLKEN.

III. De noordelijke Kaffers langs de oostkust.

Wij hebben op pag. 124, bij het beschrijven van Rhodesia reeds het een en ander gezegd omtrent de bevolking van dit gebied en er op gewezen, dat het moeielijk of liever onmogelijk is, eenheid te brengen in dien chaos van stammen, omtrent wier geschiedenis zoo weinig bekend is en die door verhuizingen en oorlogen vermengd en versmolten zijn. Slechts enkele korte mededeelingen voegen wij daaraan toe.

Van de noordelijke Kaffers hebben de Matabelen de belangrijkste rol gespeeld. Wij hebben reeds medegedeeld, dat Moselekatse de schepper is van dit volk (zie pag. 122), hetwelk, na in 1836 door de Boeren uit Transvaal verdreven te zijn, zich ten noorden der Limpopo vestigde en daar het woeste leven van oorlog, roof en volkenverwoesting voortzette. Bij de Matabelen werd de oude krijgsorganisatie in alle volkomenheid bewaard en daardoor waren de Matabelen tot voor korten tijd in hun voorkomen en karakter een afspiegeling van de Zulu's.

De Matabelen hebben onder Moselekatse en later onder zijn zoon, Lobengula, een waar schrikbewind gevormd voor de volken ten noorden der Limpopo. Het woeden tegen de Batoka's en Makalaka's, hun noordelijke naburen, die vlijtige, welvarende landbouwers waren, doch minder krijgszuchtig, vormt een treurige bladzijde in de geschiedenis der natuurvolken van Afrika. Bijna jaarlijks werden rooftochten naar de dorpen aan de Zambesi ondernomen, waar de vrouwen en oude mannen gedood werden en de overigen in gevangenschap werden medegevoerd. Men kan zich ternauwernood een voorstelling vormen van de ruwe wijze, waarop zij met menschenlevens omsprongen.

Dat onder die gruwelijke menschenverwoesting alle edeler gevoelens verstikten en de bevolking zelfs tot cannibalisme afdaalde, was te vermoeden. In de streken, waar Matabelen woonden of roofden, werden dan ook inderdaad holen gevonden met overblijfselen, die op menschen-eterij wijzen. De rotsen der grootste holen waren in 1869 volgens onderscheidene reizigers nog zwart van den rook, een bewijs, dat het gruwelijk bedrijf nog van jongen tijd dagteekent. Vele menschenbeenderen en schedels bedekten den bodem, meest afkomstig van kinderen en jonge personen, die met stompe bijlen of scherpe steenen verslagen schenen te zijn. In de grot was een soort galerij aanwezig, welke door eenige trappen te bereiken was. Op deze plaats werden waarschijnlijk de slachtoffers bewaard, wanneer zij nog niet onmiddellijk gegeten konden worden. Daar de toegang enkel door het hol leidde, viel er aan ontsnappen van deze plaats niet te denken.

* * *

Onderscheidene kleine groepen der Matabelen, die ver van de kern des volks woonden, hebben zich van tijd tot tijd van hen afgescheiden en zochten in eenzame, moeielijk toegankelijke berggewesten hun zelfstandigheid te bewaren. Reeds tijdens de heerschappij van Chaka, (zie pag. 178), vluchtten velen van dezen naar de hoogdalen van het Maluti-gebergte, waar zij zich noemden naar hun aanvoerder, *Matlapatlapa.* Zijn opvolger werd in 1837 door de Matabelen gedwongen, bescherming te zoeken bij de Basuto's, doch bij een krijgstocht tegen Dingaan vielen de meesten als slachtoffers. De overblijvende 6000 à 7000 leidden een ellendig rooverleven in

het gebergte. In hetzelfde gebergte woonden ook de *Bamawakana's*, met bovengenoemd volk verbonden. Zij hadden hier een 15-tal jaren een zeker verblijf en groote kudden vee verzameld, toen zij door een horde Matabelen werden aangevallen en geheel te gronde gericht. De overblijvenden leidden daarna een treurig bestaan, en zelfs menschenvleesch werd door hen gegeten.

In het land tusschen de Beneden-Zambesi en de Limpopo woonden verschillende kleine stammen, die sedert jaren door de Matabelen van het westen uit en door de Sofala-Kaffers van het oosten uit bestookt werden en als verdrukte paria's niet in staat waren, zich daartegen te verzetten. Het was een treurig leven, dat deze volken leidden, diep gebukt onder het noodlot, dat op hun land rustte en waarboven zij zich niet konden verheffen. Van deze volken noemen wij de *Baroekwa's*, nabij de Limpopo, de *Baroka's* en de *Balempa's*, versnipperde volken, die hun ondergang tegemoet gaan.

Een soortgelijk lot ondergingen de *Mashona's*, die ten westen der Matabele's woonden en welker land vele tientallen van jaren voor dezen een roofgebied vormde, zoodat de eens zoo aanzienlijke kudden der Mashona's bijna geheel werden uitgeroeid. Zoo werden zij uit hun vruchtbare landstreken verjaagd en zochten zij een toevlucht in de bergstreken of in rotsholen. Tijdens Lobengula stonden de overblijfselen van de Mashona's onder diens bescherming, naar het heette.

De *Landin's* ten Z. van de Zambesi, behooren eveneens tot de Zulu's; zij vormden een krijgshaftig volk, dat van de Portugeesche handelaren een zekere schatting hief. De *Mafiti's* of *Masitu's* zijn eveneens een Zulu-stam, die eens het landbouwende volk der *Manganja's* van het Njassa-meer tot onderwerping gebracht had. Verder noordelijk woont nog het hiermede overeenkomende volk der *Watuta's*, dat voor de geschiedenis van aequatoriaal-Oost-Afrika van belang is.

Onder deze volken heeft men geen afgesloten begrensde stammen te verstaan. Het zijn volken van afwisselende beteekenis, nu grooter dan kleiner, nu eens machtiger en dan weer verdwijnend, met een krijglustig, roofzuchtig karakter en een onvast bestuur, die alleen door losse banden tot volken vereenigd zijn en alleen in enkele krijgsgebruiken en bewapening iets gemeenschappelijks hebben. Zelfs de woonplaatsen dezer groepen veranderen voortdurend; het drama der volksverhuizing is hier nog in vollen gang, en het zou een eentonig verhaal worden van gebeurtenissen, die bijna alle op elkaar gelijken, als wij nader daarop ingingen.

De Mafiti's of Masitu's hebben in de zuidelijke gedeelten van Duitsch-Afrika een gevreesden naam, evenals in het noorden de *Massai's*. Voor een 60 à 80 jaren woonden de echte Mafiti's als een vereenigde stam ten westen van het Njassa-meer; zij vormden toen den noordelijksten tak der zuidelijke Kaffers. Na het overlijden van een der hoofden ontstond er, zooals dikwijls het geval is, onder zijn twee zoons en erfgenamen twist. Evenwel kwam het niet tot een oorlog, daar de eene zoon wel inzag, dat met geringe middelen geen krijg was te voeren, en hij besloot met have en goed, runderen, vrouwen en vrienden te verhuizen. Eenige duizenden in aantal begon de volksverhuizing. Roovend en plunderend trokken zij verder, door hun moedig optreden de bewoners des lands imponeerend, ellende en schrik algemeen verspreidend. Nog altijd wordt dit begrip aan den naam Mafiti verbonden; als men het woord Mafiti uitspreekt, denken de bewoners aan woeste roovers. Zij verspreidden zich hier en namen ook verschillende namen aan. In Unjamwezi o. a. werden de Mafiti's, die hier nog onvermengd aankwamen, *Watuta's* en *Wangoni's* genoemd.

Terwijl de Mafiti's aldus verder trokken, dreven zij geheele stammen voor zich uit naar het noorden, gelijk bijv. de Wahehe's. De stammen, waarmede zij in aanraking kwamen, namen de wijze van oorlogvoeren van de Mafiti's over, wijl zij bemerkten, dat daarmede succes werd verkregen. Zoo werden ook de krijgszangen, dansen en wapens en de zeden der Kaffers ver naar het noorden langs de oostkust verspreid.

Met de Mafiti's moesten de Duitschers in het Protectoraat den strijd aanbinden en zoo leerden zij hun wijze van oorlogvoeren kennen. De overwinning op dit volk werd door de overige inboorlingen met gejuich begroet.

De *Watuta's* (Wangoni) worden van deze krijgszuchtige volken nog al veel genoemd. Oorspronkelijk vormden de Watuta's een tak der Mafiti's, gelijk wij zagen,

die zich voor een halve eeuw op een ver naar het noorden voortgezetten strooftocht van de overige leden van den stam afscheidden.

De Watuta's drongen in Unjamwezi door, kwamen zelfs aan het Victoria Nyanza, en zetten zich eindelijk in Uganda neder. Hun hoofd Mirambo schijnt een echt heerscherskarakter te bezitten; Wissmann noemde hem den merkwaardigsten Neger, dien hij ooit ontmoet had in Afrika. De Watuta's hebben hun oude krijgsgewoonten echter nog niet afgelegd en rooven dikwijls op eigen hand.

De *Wahehe's* zijn aan de Watuta's verwant; zij bewonen het bergland Uhehe tusschen Usagara en het Njassa-meer, en hebben de omliggende streken ook grootendeels onderworpen.

De *Walungu's* zijn onechte Zulu's, die, door hun hoofden gedwongen, een tijdlang de krijgsgewoonten der Watuta's aannamen, hun landbouw vaarwel zeiden, en zelfs in hun uiterlijk echte Watuta's werden, die vrees verspreidden onder de naburen. Na het overlijden van het opperhoofd keerden zij tot hun vroegere levenswijze terug. Zij namen de oude kleederdracht en wapenen weder aan, doch in menige hut kan men het oude krijgsschild nog als een antiquiteit bewaard vinden, dat herinnert aan den tijd van het krijgsmansleven des volks.

Deze Kaffervolken der oostelijke kuststreken hebben door hun krijgszuchtig optreden en door hun rooftochten de rust der meer vreedzame bevolking van het binnenland herhaaldelijk verstoord en worden door hen met angst genoemd. Livingstone verhaalt, dat bij de Makua's de kinderen bang gemaakt worden door het noemen van den naam Mafiti. Reeds de vrees alleen is dikwijls in staat, een ganschen stam te doen besluiten, van woonplaats te veranderen. Dorpen worden daarom meestal in het dichte woud gebouwd en zijn alleen langs verborgen paden te bereiken, welke nog door valkuilen beschermd worden. Niet zelden werden Europeesche reizigers hier vijandelijk behandeld, omdat zij voor aanvoerders van Watuta-benden werden gehouden. Vluchtende troepen hebben in hun streven, om veilige woonplaatsen te verkrijgen, afgelegen streken bevolkt, die anders niet bewoond zouden zijn. Men kan hier vruchtbare streken op sommige gedeelten plotseling ontvolkt zien, terwijl vuurplaatsen, dorpsplekken en akkers op een bewoning tot vóór korten tijd wijzen. Deze ontvolking is een bewijs van de vrees voor aanvallen der woeste rooversstammen.

Johnston, Consul-Generaal van Nyassaland, gaf in Maart 1894 nog een verslag van de toestanden in dat gebied. Vóór 1891 werden uit Nyassaland jaarlijks ± 2500 slaven geëxporteerd; dit aantal was, volgens Johnston, vervolgens tot 1000 verminderd. De vreeselijkste slavenjagers waren de Yao's aan het zuideinde van het meer. Aan de slavenjacht en den slavenhandel nemen de Arabieren ijverig deel; zij imponeeren vooral door hun energiek optreden. Velen dezer Arabieren zijn echter van gemengd bloed.

Vrees en onrust beheerschen aldus deze volksstammen en jagen hen als met geweldige roeden her- en derwaarts. De rooftochten en oorlogen geven vooral voedsel voor den slavenhandel. De slaven vormden een aanzienlijk handelsartikel in vele kuststeden van oostelijk Aequatoriaal-Afrika van Sofala tot Zanzibar. Het volk der Yao's is de werkzaamste agent der slavenhandelaars.

Zie hierover ook pagina 152 enz.

HOOFDSTUK XVI.

DE KAFFERVOLKEN.

IV. De Bechuanen.

De Bechuanen behooren tot de middelste Kafferstammen, gelijk wij reeds zeiden. Onder de donkere bewoners vindt men geen volkengroep uitgebreider en rijker aan verschillende stammen dan de Bechuanen. De Bechuanen vormen, zooals nauwkeurige onderzoekingen van Dr. Fritsch leerden, een verbinding tusschen de zuidelijke Bantu- met de noordelijke Bantu-stammen. Het schijnt, dat de betrekkingen met de noordelijke streken eerst in betrekkelijk jongen tijd zijn afgebroken. De afscheiding van de oostelijke Kaffers is echter reeds veel ouder, en zij zijn niet zoo lang als dezen uitsluitend als bewoners van Zuid-Afrika te beschouwen.

Terwijl de Bechuanen zoowel van de naburige Zulu's als van de Ovaherero's zijn te onderscheiden, vindt men toch bij de Bechuanen-stammen, hoe ver ook uit elkander verwijderd, overeenstemmende karakteristieke kenmerken, die een gemeenschappelijken naam voor deze stammen rechtvaardigt. Het woord Bechuanen is gevormd van *chuana*, d. w. z. op elkander gelijken, met het voorvoegsel van het meervoud *Be*, en beteekent aldus: menschen, die op elkander gelijken. 1)

Het gebied der Bechuanen strekt zich uit van de Oranje-rivier als zuidelijke grens tot de Zambesi in het noorden, terwijl zij het binnenland van het continent bewonen. In het westen vormt de streek der Kalahari den overgang van het land der Bechuanen tot dat der Nama's. Herhaaldelijk drongen de Bechuanen nog in het Namaland door, zooals Dove vond, en die tochten bewijzen, dat de ontoegankelijkheid der Kalahari een fabel is, die geen geloof meer verdient. Ten noorden van 22° Z.Br. worden de grenzen meer onzeker, doordien in het oosten de Matabelen zich tusschen de Bechuanen-stammen hebben ingeschoven, en in het westen om het Ngamimeer-bekken een gebied van gemengde bevolking wordt aangetroffen, waar Ovaherero's, Nama's en Bechuanen in niet begrensde en gedeeltelijk afwisselend in verschillende streken wonen. In het algemeen kan men zeggen, dat het meer zelf tot het Bechuanen-gebied behoort.

Dit uitgestrekte landgebied is zeer dun bevolkt. Een groot gedeelte des lands is den inboorlingen ontnomen door de Kolonisten. Bovenal geldt dit voor de landen, welke door de oostelijke Bechuanen bewoond zijn, een volkengroep, die door de Vaal-rivier en de Boven-Limpopo van die der westelijke Bechuanen is gescheiden. Hier vindt men de Boeren-republieken (zie pag. 95), terwijl in het oosten de Basuto's in het Basutoland nog gedeeltelijk hun zelfstandigheid bewaard hebben (zie pag. 110).

Naar hun woonplaats zijn de Bechuanen in twee groote geographische afdeelingen te onderscheiden. De hoofdstammen der westelijke Bechuanen zijn: *Batlapin*, *Barolong*, *Bamatlaru*, *Bamezi*, *Bawangketsi*, *Bakhatla*, *Bakwena*, *Bamangwato*, *Makalaka*, *Batawana*, *Makalolo*, (bij de Zambesi) en de *Balala* of *Bakalakari*, (Vaalpensen der Boeren). Tot de middelste Bechuanen behooren de *Bahurutse* (aan de Limpopo) en de versnipperde *Batlokwa* (Mantati), die bijna verdwenen zijn.

---

1) Er bestaan verschillende afleidingen van het woord; de belangrijkste geeft Fritsch. Wij blijven hier de meest aangenomen schrijfwijze nog volgen, daar het voorvoegsel als meervoudsvorm aan onze ooren te ongewoon is.

Als oostelijke Bechuanen noemden wij reeds de *Basuto's* in den oostelijken Vrijstaat en Basutoland, terwijl verder noordelijk nog onderscheidene kleinere stammen waren.

De geschiedenis der Bechuanen, in het binnenland door verschillende stammen ingesloten en door onderscheidene krijgslustige volken in beweging gebracht, verdrukt en verschoven (zie pag. 181) is zeer ingewikkeld en heeft de ontwikkeling van een krachtigen staat steeds tegengehouden. Daardoor moesten de stammen wel verspreid blijven, zonder vasten band. Alleen in het oosten hebben de Basuto's (= bedelaars) zich nog tot een krachtig en goed gewapend volk in de bergen van Basutoland gevormd, dat den Engelschen langen tijd groote moeite veroorzaakte. De Basuto's woonden aanvankelijk noordelijker, doch waren voor Moselekatse's aanvallen in het gebergte gevlucht, waar Moshesh hen vereenigde, terwijl door vluchtende Kaffers van de kust zijn volk versterkt werd.

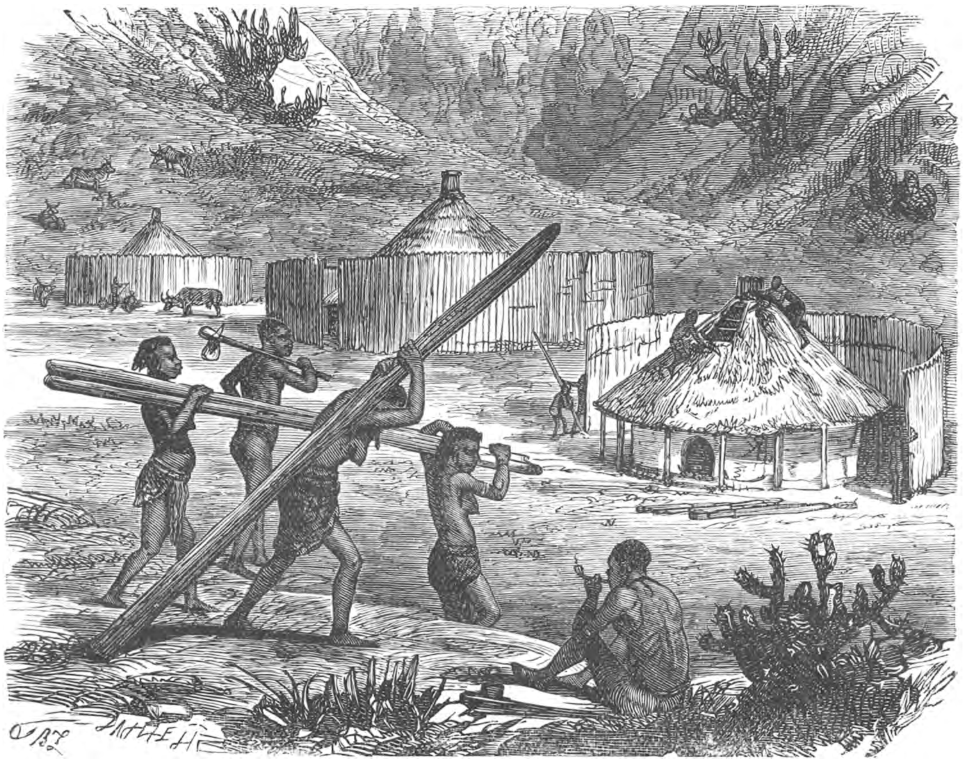

VROUWEN DER BECHUANEN, BEZIG MET HET BOUWEN DER HUIZEN.

Onder Moshesh vormden zij nu een krachtig volk; in 1863 kon dit hoofd zelfs een leger van 20,000 man in het veld brengen. Door den oorlog met den Vrijstaat is deze macht zeer gebroken. Welken invloed Moselekatse op de overige Bechuanen had, hebben wij reeds aangewezen (zie pag. 181), en de tegenwoordige staatsorganisatie onder Britsch protectoraat eveneens.

Tot de Basuto's behoorde oorspronkelijk ook de volkengroep der *Makololo's*, een aggregaat van stammen, die naar het noorden trokken, onderscheidene overwonnen volken in zich opnamen of beheerschten, doch na den dood van het hoofd *Sebituane*, in 1851 door Livingstone ten hoogste geroemd, hun macht verloren en door de Barotse's, die in opstand kwamen, op hun beurt geheel werden uitgeroeid of verdreven. Daarna werd het Barotse-hoofd heerscher, die later door erfenis ook het Mambundaland

verkreeg, en aldus ontstond hier ten noorden der Zambesi het *Barotse-Mambunda-rijk*, dat wij later beschrijven.

De Bamangwato's zijn ongeveer van 1830—1840 in het gebied van het Ngami-meer gekomen; vroeger woonden zij verder zuidoostelijk. Wij wezen er reeds op, dat Kahma tegenwoordig hun hoofd is.

* * *

De geschiedenis der afzonderlijke stammen, die gedeeltelijk onbekend of onzeker is en bovendien geen groot belang heeft, zullen wij hier niet behandelen. Wij wenschen echter nog in het algemeen eenige bijzonderheden uit het leven der Bechuanen-volken te beschrijven.

Naar hun uiterlijk zijn de Bechuanen, zooals Ratzel terecht zegt, de zachtere, eenigszins verweekelijkte uitdrukking van het Kaffertype. De Zulu's hebben door hun krijgsgeschiedenis iets krachtigs in uitdrukking en wezen verkregen; de Bechuanen zijn minder oorlogszuchtig en dit blijkt reeds uit hun uiterlijk. Men vindt bij de Bechuanen niet de ruwe, brutale uitdrukking der Kosa's en der Zulu's, zij maken een meer humanen, beschaafden indruk, hoewel hun karaktertrekken het niet altijd van de oostelijke Kaffers winnen. In overeenstemming met deze uitdrukking van het gelaat zijn ook de vormen en de houding van het lichaam minder massief en stoer. De lichaamslengte is iets kleiner en de gestalte is slank. Het haar wordt meestal kort gedragen, doch de rondtrekkenden, die in de Republieken arbeid zoeken, laten het ook lang groeien. Opmerkelijk is de frisuur der vrouwen, die het haar langs de zijden van het hoofd rondom wegsnijden, terwijl het op den schedel blijft staan en door een snoer kralen samengebonden wordt tot een 6 c.M. hooge, dichte massa, die met vet en een soort pomade wordt ingesmeerd. Het geheel maakt dan den indruk van een soort van kroon.

De weekheid van het karakter der Bechuanen heeft ten gevolge, dat zij minder weerstand bieden aan vreemde invloeden en gaarne Europeesche zeden gedeeltelijk navolgen, Europeesche kleeding aannemen, en ook voor het Christendom beter ontvankelijk zijn. In de zendingsscholen zijn zij ijveriger dan de oostelijke Kaffers, doch zij bezitten minder talent.

Evenals bij alle Bantu-volken bestaat bij de Bechuanen een neiging tot onschuldige vroolijkheid en gezelligheid; uren lang kunnen zij onder scherts en gelach bij elkander zitten. Daarenboven zijn zij uiterst nieuwsgierig; als een vreemdeling hen bezoekt, is hij spoedig verplicht, hun omtrent alles het fijne

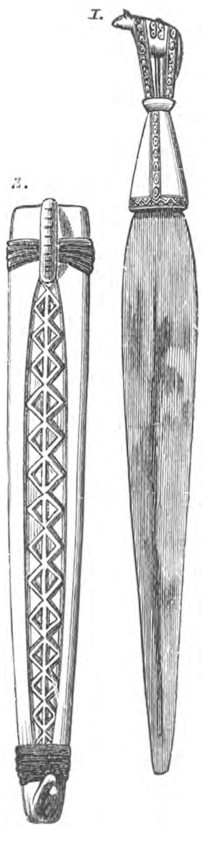

MES EN SCHEEDE.

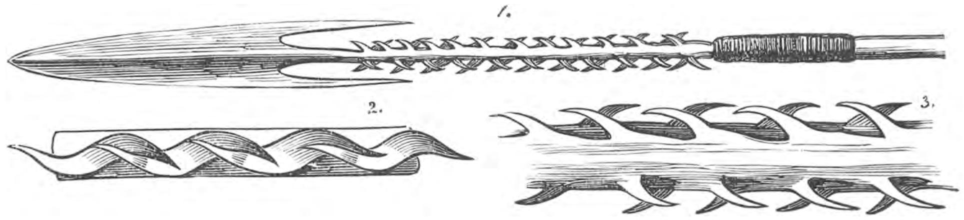

ASSAGAAIEN DER BECHUANEN.

van de zaak mede te deelen. Zelfs als zij iemand op reis ontmoeten, kunnen zij niet nalaten te vragen naar het „vanwaar?" en „waarheen?"

Wij hebben bij de beschrijving der oostelijke Kaffers reeds het een en ander over de Bechuanen gezegd. Nog in enkele opzichten willen wij dat aanvullen.

Dat de Bechuanen goede metaal-arbeiders zijn, vermeldden wij reeds; zij voorzien vele omringende stammen van versierselen en wapenen. De afbeelding op pag. 249 stelt een mes voor, door Bechuanen vervaardigd. Het is tweesnijdend, eigenlijk een assagaaipunt met een handvat, in 't geheel 28 à 30 centimeter lang. De scheede is van twee stukken hout vervaardigd, die uitgehold en vervolgens met pezen aan elkander gebonden zijn. De handvatten der messen worden van ivoor of been gesneden, en verkrijgen meestal den vorm van een dier. Ook de scheede is met snijwerk versierd. Op snijwerk zijn zij zeer gesteld en zij versieren er verschillende voorwerpen mede.

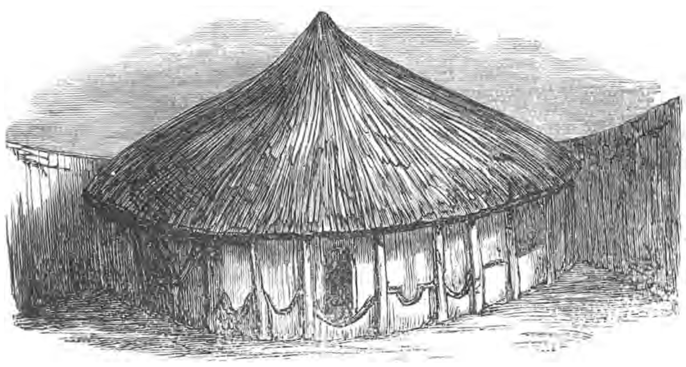

HUIS DER BECHUANEN.

Een der beste voorbeelden van de kunstvaardigheid der Bechuanen levert een soort van assagaai, die door hen gesmeed wordt. De afbeelding op de voorgaande pagina geeft twee vormen van dat verschrikkelijk wapen te aanschouwen. Fig. 1 stelt de geheele assagaaipunt voor met een gedeelte der schacht; de beide andere stellen weerhaken voor op vergroote schaal. Bij nadere beschouwing blijkt, dat het ijzer eerst vierkant gesmeed is, en dat de dubbele weerhaken er vervolgens schuins in gehakt en omgebogen zijn. Bij fig. 3 is dit vooral duidelijk.

Uit den vorm dezer assagaaien zou men afleiden, dat de Bechuanen een krijgszuchtig volk moeten zijn, wat toch niet het geval is, zooals wij zeiden. Het schild der Bechuanen wordt ook van een ossenhuid gemaakt, doch heeft niet de ovale gedaante als bij de Zulu's; het is betrekkelijk breed bij geringe lengte en heeft op zijde vleugelachtige uitbreidingen. Bij de Basuto's wijkt het schild ook hiervan af, en hun assagaaien komen eveneens veel met die der oostelijke Kaffers overeen.

Nevensstaande afbeelding stelt een vrouwelijk schort voor, vervaardigd van leder, dat geheel met koralen bedekt is. Deze koralen zijn niet van glas, maar van metaal vervaardigd, meest van ijzer, doch die, welke het patroon vormen, zijn van koper.

In de bewerking van het ijzer staan de Bechuanen onder de Bantu-volken het hoogst. Zij verstaan werkelijk de kunst, uit moerasijzererts ruw ijzer te verkrijgen, doch natuurlijk niet, zooals Wood van de Zulu's verhaalt, zonder smeltoven.

De hut der Basuto's heeft een platte, bijenkorf-vormige gedaante, ongeveer als die der Kosa's. Doch de echte Bechuanenhut is van geheel anderen bouwtrant, evenals die der

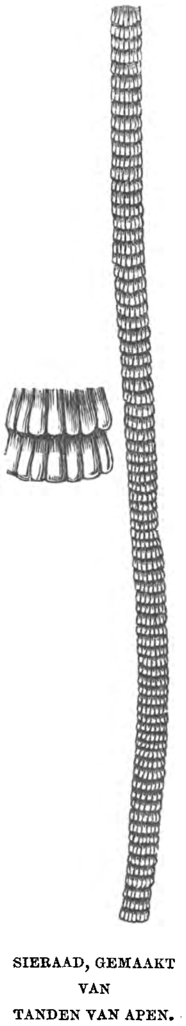

SIERAAD, GEMAAKT VAN TANDEN VAN APEN.

SCHORT.

andere stammen in Zuid-Afrika. De Bechuanen overtreffen in de bouwkunst de andere Kaffers verre.

In de eerste plaats valt in het oog, dat bij de Bechuanenhut het dak en de wanden geheel gescheiden zijn, terwijl o. a. bij de Zuluhutten de wand in het dak overgaat. Daardoor worden de Bechuanenhutten echte huizen, rond van vorm en met een kegelvormig dak bedekt. De afbeelding op de voorgaande pagina geeft een voorstelling van een dergelijk huis, dat door een vrij hooge omheining is omsloten, waarbinnen het vee des nachts wordt gebracht.

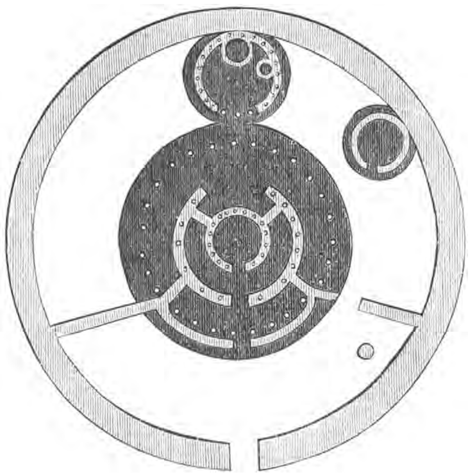

PLATTEGROND VAN EEN BECHUANENHUIS, VOLGENS BURCHELL.

Het inwendige van het huis is in eenige afdeelingen gescheiden, zooals de doorsnede aanwijst. In het binnenste gedeelte van het huis wonen de leden van het gezin, het buitenste dient tot woning voor de bedienden en als veranda voor de huisgenooten. Dezen kunnen er overdag gebruik van maken, om tegelijk frissche lucht en schaduw te genieten. De deuren hebben een eigenaardigen vorm; zij zijn van boven breeder dan van onder, om de opening in eenige overeenstemming te brengen met de gedaante van een mensch, die aan de schouders breeder is dan aan de voeten. Hierdoor kan de opening kleiner zijn, en is men beter in staat, den toegang te verdedigen.

Buiten de hut, doch binnen den buitenwand, ligt de stookplaats en eveneens vindt men binnen de omheining de bewaarplaats van het koren in een kleinere hut, op dezelfde wijze gebouwd als de hoofdhut. Het koren wordt in gevlochten vaten bewaard, die aan in den grond geslagen palen bevestigd zijn en met klei bestreken worden. De zorg voor het bewaren van koren wijst er reeds op, dat de landbouw bij de Bechuanen hooger in achting staat dan bij de Zulu's en Kosa's.

Bovenstaande figuur vertoont den plattegrond van een huis, dat aan het opperhoofd Molemmi behoorde, die door Burchell wordt gegeven. Het geheel is omringd door

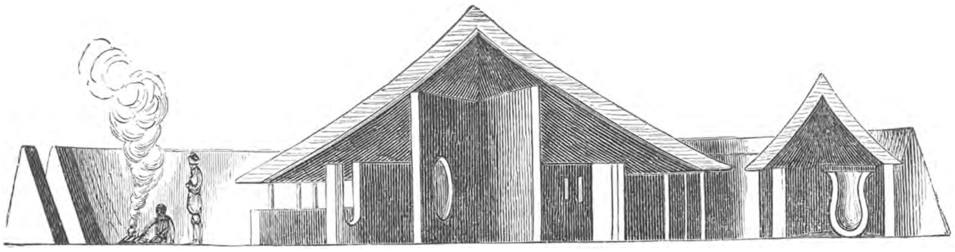

DOORSNEDE VAN EEN HUIS.

den buitenwand, en men ziet, dat deze omheining in afdeelingen verdeeld is door wanden, die naar het eigenlijk huis loopen, en waarvan één een doorgang heeft. Bovenaan de teekening ziet men de bewaarplaats van het koren, waarin een groot en een kleiner korenvat zijn voorgesteld. Het donkere, zwart geschaduwde gedeelte vertoont dat deel van het gebouw, hetwelk door het dak bedekt wordt. De haard, wordt aangewezen door een kleinen cirkel, even beneden den dwarswand aan den rechterkant. In het midden staat het huis met al zijn veranda's en gangen, die alle door hetzelfde dak gedekt zijn. Geheel in het middelpunt is de slaapplaats; hier

buiten slapen de bedienden en hieromheen is de veranda. De kleine, witte stippen op den plattegrond geven de plaatsen aan, waar de palen staan.

De verticale doorsnede door het midden van het huis wordt hierbij gegeven: links ziet men den ingang door de buitenste omheining en verder ziet men de verschillende gangen met hun zonderlinge deuropeningen. De kleine, cirkelvormige ruimte in het midden is de slaapplaats van het opperhoofd.

De veeplaats of veekraal heeft bij de Bechuanen niet die groote oppervlakte als bij de andere Kaffers. Zij wordt evenwel in het midden der plaats gevonden en is door een omheining ingesloten.

De vreedzame natuur der Bechanen openbaart zich in hun geheele levenswijze. In den oorlog zijn zij meestal defensief en krijgsroem verwerven zij niet. Wel komen er kleine twisten met de naburen voor en veediefstal is bij hen niet zeldzaam, maar de twist leidt zelden tot bloedvergieten.

In de verdeeling van den arbeid vindt men dezelfde gewoonten als bij de Zulu's. Den mannen betaamt het, oorlog te voeren, op de jacht te gaan en het vee te hoeden;

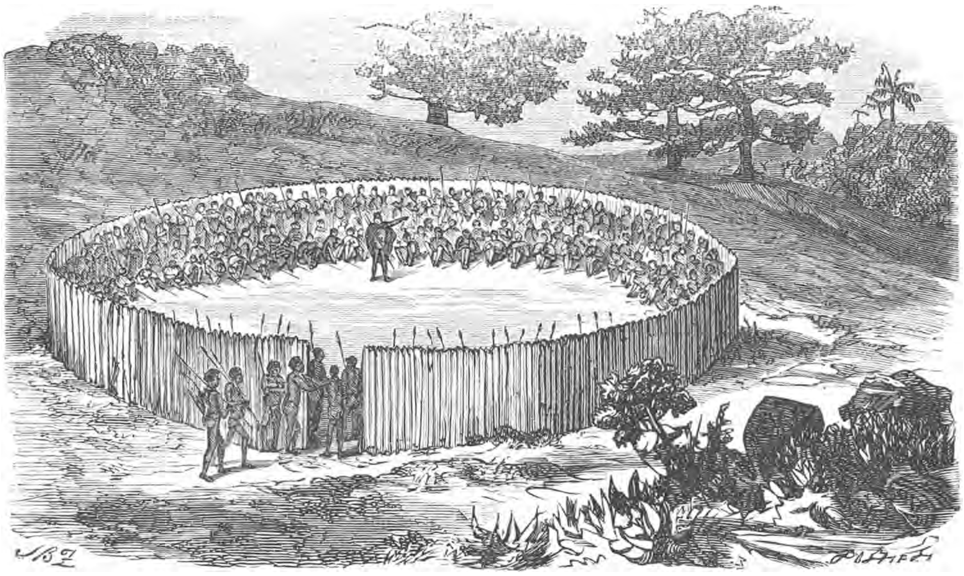

PARLEMENT DER BECHUANEN.

de vrouwen bouwen de huizen, verrichten den veldarbeid en bereiden het voedsel. Zij houden zich echter niet zoo streng aan deze verdeeling als de Zulu's. De jacht op groot wild wordt thans zeldzamer, zij moeten zich meer tot klein wild bepalen. Ook heeft de invoering van vuurwapenen en het gebruik van paarden aan de jacht een geheel ander karakter gegeven dan vroeger. Goede ruiters en goede schutters zijn de Bechuanen echter niet, evenmin als de andere Zuid-Afrikaansche Bantu's, maar zij gaan in dit opzicht gaarne bij Europeanen in de leer. Bovenal hebben de Basuto's zich van paarden voorzien en een echte cavallerie verkregen, die zich langzamerhand goed geoefend heeft. In het echte Bechuanenland worden de paarden nog als een kostbare bezitting beschouwd.

Het geheele openbare leven berust op den patriarchalen band, die in de familie bestaat. Het hoofd der familie oefent zijn macht uit over alle leden, de familiën van elke gemeente staan onder een man van hooger aanzien, „Monemotse" genaamd, en al dezen staan weer onder het opperhoofd van den stam, die zijn macht algemeen kan doen gelden. Het opperhoofd is evenwel niet geheel vrij in zijn handelen, omdat de invloed der lagere hoofden steeds van beteekenis is. Bij de Bechuanen

toch heeft het staatsbestuur meer een democratisch karakter dan bij de oostelijke Kaffers; men vindt er niet het militaire stelsel, dat den Zulu-staat kenmerkt. In de raadsvergaderingen der Batlapins, die echter alleen voor zaken van algemeen belang bijeengeroepen worden, is de koning, ondanks zijn aanzien, toch in hooge mate aan de critiek der ondergeschikte hoofden onderworpen. Het bijeengekomen parlement heet *Picho*. Zulk een Picho levert een schilderachtigen, doch wilden aanblik op. De krijgslieden gaan in hun vollen oorlogsdos in een kring zitten, in welks midden de koning geplaatst is. De verschillende sprekers wenden zich achtereenvolgens tot de vergadering en spreken met de meeste vrijmoedigheid, niemand sparend. De koning zelf opent meestal het parlement met een korte toespraak, laat vervolgens ieder het woord voeren, en beantwoordt daarna de op hem gerichte aanvallen, eerst kalm, daarna al opgewondener, met speer en schild zwaaiende, zoodat hij in een toestand van halve krankzinnigheid schijnt te verkeeren. Toch geschiedt alles werkelijk met de grootste orde, zooals Moffat in zijn beschrijving van deze bijeenkomsten verhaalt.

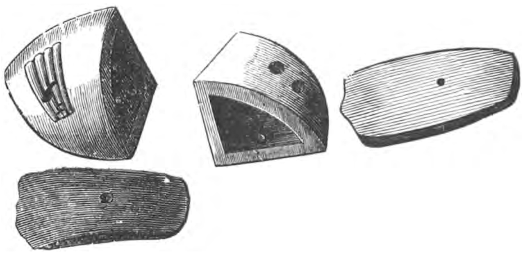

TOOVER-DOBBELSTEENEN.

Bij de Basuto's is het staatsbestuur in het algemeen aldus ingericht, dat evenals iedere stam ook elke afzonderlijke provincie en elke stad onder een hoofd met twee of drie raden staat. Die hoofden wijzen den onderdanen het land ter bebouwing aan, beschermen hen, geven kosteloos rechtspraak, doch ontvangen van de onderdanen een deel van den oogst en persoonlijke dienstverrichtingen. Ieder is hier echter vrij, zijn beschermheer te verlaten en een anderen te kiezen.

Voor de behandeling der belangrijkste regeeringszaken dient de raadplaats, de *Khotla*, waar het opperhoofd dagelijks eenigen tijd vertoeft, om de vragen en de klachten zijner onderdanen te vernemen. Hier brandt een groot gedeelte van den dag en den nacht een klein vuur, waaromheen steeds eenigen uit het gevolg van het opperhoofd geschaard zijn, om bij belangrijke berichten of bij de komst van vreemdelingen bij de hand te zijn. De koning verschijnt in het laatste geval meest zelf, om vreemdelingen te begroeten, geschenken te ontvangen en hun melk aan te bieden.

Bij de Bechuanen bestaat polygamie, doch niet zoo sterk als bij de Kosa's. Zelfs de hoofden hebben niet vele vrouwen; alleen Moshesh, het Basuto-hoofd, had er ongeveer 90, waaruit de invloed van de Oost-Kaffers schijnt te blijken. De West-Bechuanen willen niet erkennen, dat zij de vrouwen koopen: zij krijgen hen in ruil voor geschenken, doch bij de Basuto's bestaat koop der vrouwen in vorm en in werkelijkheid. Bij de West-Bechuanen staan de vrouwen ook hooger in aanzien, en hoewel zij ook hier zwaren arbeid moeten verrichten, gelden bij hen persoonlijke toeneiging en liefde toch sterker dan bij de Oost-Kaffers. Een voornaamste vrouw wordt ook bij de Bechuanen erkend, en bij de hoofden is de keuze der hoogste vrouw een belangrijke zaak, die eerst na veel onderhandelingen tot stand komt. Het huwelijk wordt dan met feestgelagen ingewijd.

Het bijgeloof speelt in het leven der Bechuanen een groote rol, evenals bij de Zulu's. Naast de hoofden hebben doctoren

ZAKDOEK VAN VEDEREN.

grooten invloed. De *Nyaka* der Bechuanen is een echte tooverdokter, doch een priester kan men hem niet noemen. Priesters, die een hoogere macht vertegenwoordigen en diens dienst verrichten, vindt men bij hen niet, omdat zij van die hoogere macht geen recht besef hebben. Om de hemelsche zaken en het leven na dit leven bekommeren de Bechuanen zich niet. De overledene is hun een voorwerp van vrees; zij laten den afgestorvene over aan den „Barimo", zooals zij zeggen, doch men kan zich moeielijk een voorstelling maken van hetgeen zij met dit wezen, de schim van den gestorvene, willen aanduiden. Bijgeloovige gebruiken vindt men er vele, doch het religieuse element treedt hierbij meer op den achtergrond.

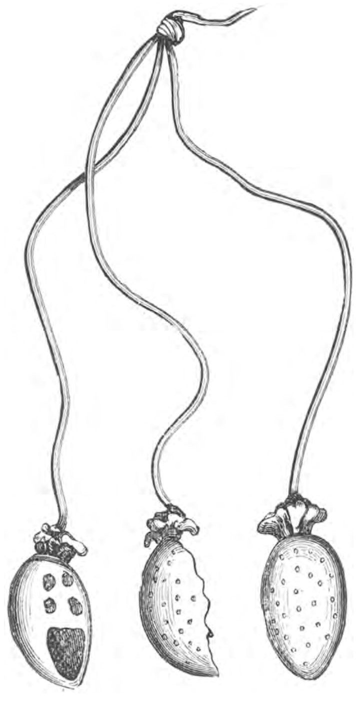

AMULETTEN VOOR KINDEREN.

De droogheid in het Bechuanenland maakt den regen tot een weldaad voor het land; de uitdrukking „pula" (= regen) is dan ook een slagwoord, dat bij vele gelegenheden gebruikt wordt. De tooverdokters, die invloed op den regen kunnen uitoefenen, zijn daardoor de invloedrijkste personen. Onder velerlei ceremoniën weten zij bij droogte den hemel tot regen te brengen, hetgeen soms eerst na veel inspanning en lang wachten gelukt. Gewoonlijk moet daarbij vee geofferd worden, wel niet, om de hoogere machten gunstig te stemmen tot regen, maar, naar de doctoren zeggen, om de voor de bezwering noodige organen uit de lichamen der geslachte dieren te verkrijgen, in werkelijkheid, om zichzelf aldus eenigen tijd volop van vleesch te voorzien. Zoolang de regendokters gelukkig zijn in hun werk, worden zij hoog geëerd; hun kracht ligt vooral hierin, dat zij de bevolking tot geduldig en vertrouwend afwachten brengen en haar bij niet verschijnen van regenbuien overtuigen, dat de oorzaak bij de bevolking zelf ligt. Verliezen zij eenmaal het vertrouwen, dan worden zij veracht en gehaat.

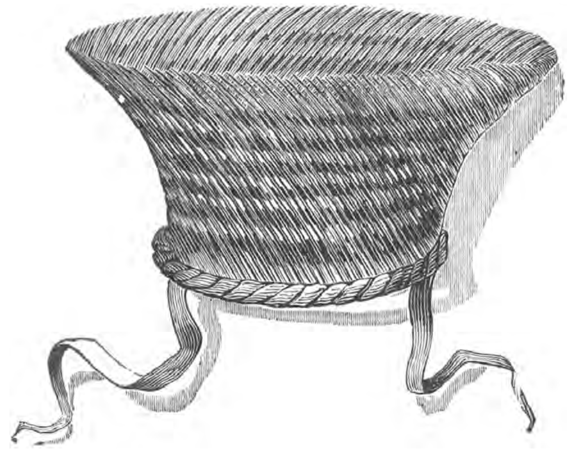

DANSMUTS.

De tooverdokter bedient zich soms van dobbelsteenen bij zijn geheimzinnig werk, om hiermede den afloop van gewichtige ondernemingen te voorspellen (zie de afbeelding op pag. 253). Hoe ouder deze zijn, des te meer geheimzinnige waarde hebben zij.

Als de kinderen tanden krijgen, doet men hen dikwijls een amulet om, zooals hierboven is afgebeeld. Zij worden gemaakt van een groot soort van Afrikaanschen kever, „Brachycerus apterus" genoemd. Een aantal dezer dieren wordt gedood, gedroogd en aan lederen riemen geregen, teneinde om den hals gedragen te kunnen worden. De Bechuanen meenen, dat men hierdoor de ziekten van den kinderlijken leeftijd kan voorkomen.

De intrede van den mannelijken en vrouwelijken leeftijd wordt bij de Bechuanen met geheimzinnige ceremoniën en proeven gevierd. Sommige van deze hebben om de zeven jaren plaats, zoodat een groot aantal jongens gelijktijdig worden ingewijd,

hetwelk geschiedt in troepen, door een zoon van het opperhoofd aangevoerd. De bijzonderheden hiervan worden geheim gehouden. Na afloop van die plechtigheden wordt iedere troep een regiment of „mopata" en krijgt het een eigen naam. Volgens Livingstone heerscht er tusschen hen naderhand een zekere gelijkheid en gedeeltelijke gemeenschap van goederen; zij spreken elkander aan met den naam van „molekane" of kameraad.

Ook de meisjes ondergaan proeven, voordat zij tot de vrouwen gerekend kunnen worden, en deze worden eveneens zooveel mogelijk geheim gehouden. Een gedeelte der proeven vindt evenwel plaats in het openbaar.

Het schijnt wel, dat de meisjes bij die proeven door een vrouw van ondervinding worden weggevoerd in de bosschen, om daar onderricht te ontvangen in vele zaken,

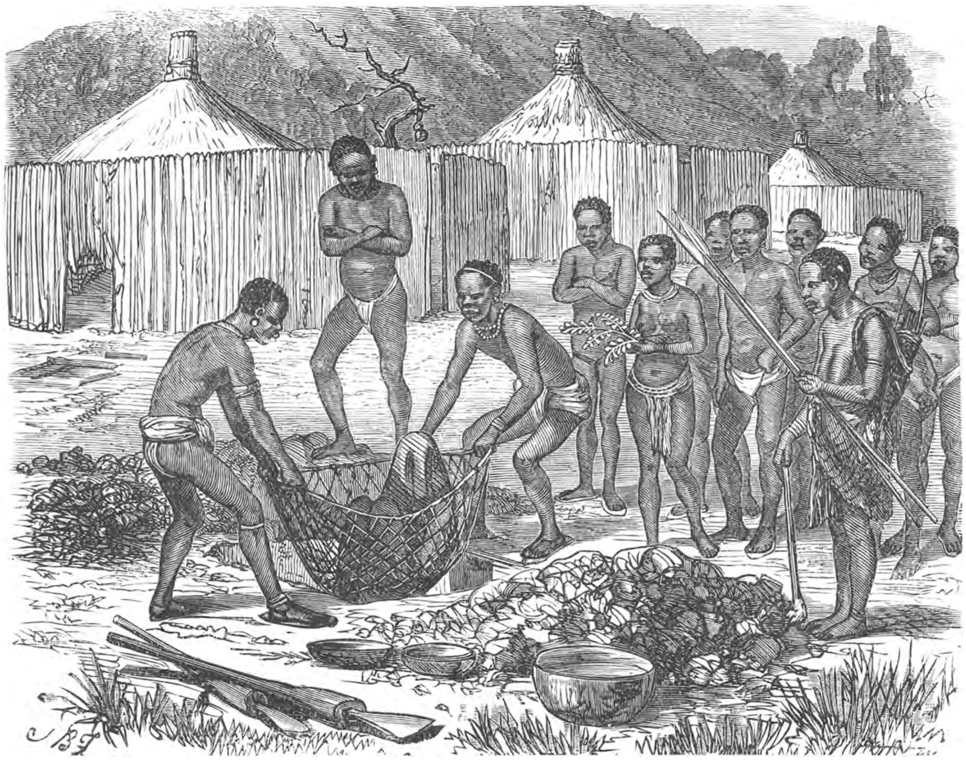

BEGRAFENIS BIJ DE BECHUANEN.

die hun in het huwelijksleven te pas zullen komen. Hierbij zijn zij gekleed in een vreemd kostuum, bestaande uit snoeren, die van meloenzaden en stukken van penneschachten aaneen worden geregen. Verder wordt hun geleerd, groote potten met water op het hoofd te dragen, vrachten te torsen, pijnen te verduren, door een gloeiend ijzer eenigen tijd in de hand te houden, enz. Deze voorbereidingen maken hen voor het huwelijk geschikt.

Wij laten hier nog eenige af beeldingen volgen van voorwerpen, die bij de Bechuanen in gebruik zijn. Het hoofddeksel, afgebeeld op pag. 254, behoort bij het dans-costuum. Het is gemaakt van de lange, buigzame pennen van een stekelvarken, die zoo geschikt zijn, dat zij van boven een kroon vormen. Dit hoofdtooisel wordt door de mannen gedragen.

Bij het dansen spannen de Bechuanen zich sterk in, en de besmering van het hoofd met vet maakt het hun dan erg lastig. Hierbij gebruiken zij geen zakdoek,

om het zweet af te drogen, maar een soort van zachten borstel of boa, gelijk de afbeelding op pag. 253 laat zien. Deze is gemaakt van de staarten van eenige jakhalzen, die afgestroopt worden en vervolgens drie à vier naast elkander over een stok worden gestoken.

Evenals bij de Kosa's en Zulu's bestaat er bij de Bechuanen een afkeer en vrees voor alles, wat aan den dood doet denken of daarmede in verband staat. Ouden van dagen worden als een overdadige last beschouwd, waarvan men zich liefst zoo spoedig mogelijk ontdoet. Nadert de dood voor den zwakke of kranke, dan werpt men een net of doek over het lichaam, dien men zoodanig samentrekt, dat het lichaam in een zittende houding blijft. Nog vóór de laatste adem is uitgeblazen, voert men aldus den stervende naar buiten. Daarvoor gaat men niet door de deur der hut of der omheining, doch er wordt een opening in de wanden gebroken, waar men den stervende door draagt. Onderwijl wordt door de vrouwen een luid gejammer aangeheven. Niet ver van de woning wordt het graf gedolven, waarin men den doode in zittende houding plaatst, met het gelaat naar het noorden, om het naar de zon te richten. Het graf wordt met aarde gevuld en met zware steenen bedekt, en als de Nyaka van den stam hen, die aan de begrafenis hebben deelgenomen, gereinigd heeft door zijn toovermiddelen, wordt de heengegane wereldburger spoedig geheel vergeten, daar ook zijn laatste rustplaats vermeden wordt.

De plaat geeft een voorstelling van het nederlaten van het lijk van een opperhoofd in het graf. Op den achtergrond ziet men de omheining van het huis, waarin een gat gebroken is, om het lijk er door te voeren. Achter de mannen, die het lijk dragen, staat een meisje met een acacia-tak in de hand, om dien op het graf te plaatsen. Ter zijde staat een oude vrouw, die de wapenen van het overleden opperhoofd draagt, en op den voorgrond ziet men de kannen met water, om er den grafheuvel mede te begieten.

HOOFDSTUK XVII.

DE KAFFERVOLKEN.

V. De Hereró's 1) of Damara's en de Berg-Damara's

De Hereró's of Damara's hebben wij reeds op pag. 159 genoemd als de bewoners van het Duitsche gebied in Zuidwest-Afrika, welk gedeelte naar hen ook *Damaraland* genoemd wordt. Volgens hun overleveringen zijn zij voor ongeveer een eeuw uit het noorden of oosten dit land binnengetrokken, en de overeenkomst in zeden en gewoonten met de volken nabij het Tanganjika-meer, als overeenkomst in vuurcultus, in het gebruik van koralen en in de speren, wijst deze streken aan als hun vroeger vaderland.

Vóór de Damara's er zich vestigden, was Damaraland blijkbaar door de thans verstrooide en teruggedrongen Bosjesmannen en Berg-Damara's bewoond, terwijl in het zuiden de Nama-Hottentotten gevestigd waren. Met deze laatsten hadden zij langdurigen strijd, die de Hereró's zeer verzwakte en hen noodzaakte, zich in de bergachtige streken terug te trekken, op ongeveer 18° Z.Br. Sedert 1863 trokken de Hereró's onder hun dapper opperhoofd Kama-herero weder zuidwaarts naar Otyimbingue (ten noordoosten der Walvischbaai). Zij voerden een hevigen oorlog met de Nama's, maar door den bijstand en raad van den zendeling Hugo Hahn en van de olifantenjagers Andersson en Green wisten zij zich te handhaven. Sedert heerschte er eenigen tijd rust, waarbij zij zich weder snel vermenigvuldigden en herstelden van de rampen des oorlogs. In 1881 ontbrandde echter de fakkel des oorlogs opnieuw op vreeselijke wijze, en werden er verschrikkelijke verwoestingen onder de verschillende volken van dit land aangericht, terwijl onderlinge veeten en twisten de kracht der Hereró's verzwakten. Het gansche Hereróland werd als met bloed gedrenkt. Ook de Duitschers moesten een oorlog tegen de Damara's voeren, vóór zij zich van de heerschappij in dat land verzekerd hadden.

De Hereró's zijn over 't algemeen flink gebouwde, krachtige gestalten, terwijl in de gelaatstrekken wel iets Kaukasisch gevonden wordt, zooals Hugo Hahn, die als zendeling onder hen leefde, meent. Ook Dr. Fritsch geeft toe, dat het Kaukasische type menigvuldiger bij hen voorkomt dan bij de Zuidoost-Kaffers. De betere ontwikkeling van den neus en het hoogere voorhoofd dragen hiertoe veel bij, terwijl ook de lippen minder vooruitsteken. In het algemeen kan men zeggen, dat de schedel dolichocephaal, de tanden slechts zwak prognathisch zijn. Het donkere zwarte haar is wollig en wordt tot 10 c.M. lang gedragen; de chocoladekleurige huid is bij enkele verwante groepen als de Bandjeru's meer zwart-bruin. Dr. Dove zegt beslist, dat de Hereró's naar het uiterlijk tot denzelfden tak der groote Bantu-familie behooren, waartoe ook de Kaffers gerekend worden.

Bij de Hereró's vindt men, vooral langs de grenzen, velen, die uit een vermenging met Bosjesmannen en Nama's ontstaan zijn, bastaards, die minder schoone vormen bezitten.

De kleeding der Hereró-mannen vertoont geen rijke verscheidenheid of pracht. Zooals van een echt veehoudend volk te verwachten is, bestaat de kleeding bovenal uit dierenhuiden, meer of minder bewerkt. Mannen en vrouwen dragen als hoofdkleedingstuk een of twee schapen- of geitenvellen, om de lendenen geslagen. De vrouwen dragen daaronder een schort als sieraad, uit talrijke riemen samengesteld,

1) Eigenlijk *Ova-Hereró*, het meervoud van Herero.

die met stukken van struisvogeleierschalen en bij aanzienlijken met koralen versierd zijn, terwijl de mannen tal van dunne strooken leer als een lossen gordel om de lendenen laten hangen. Deze huiden zijn, evenals de Hereró's zelf, met dikke lagen van roode oker en vet besmeerd; een eigenlijke beschildering der huid of tatoueering is niet gebruikelijk. De besmering met vet is in dit klimaat noodwendig; hierdoor blijft de huid, die anders te veel zou uitdrogen, zacht en buigzaam.

Het bovenste gedeelte des lichaams blijft meestal onbedekt, bij ongunstig weer

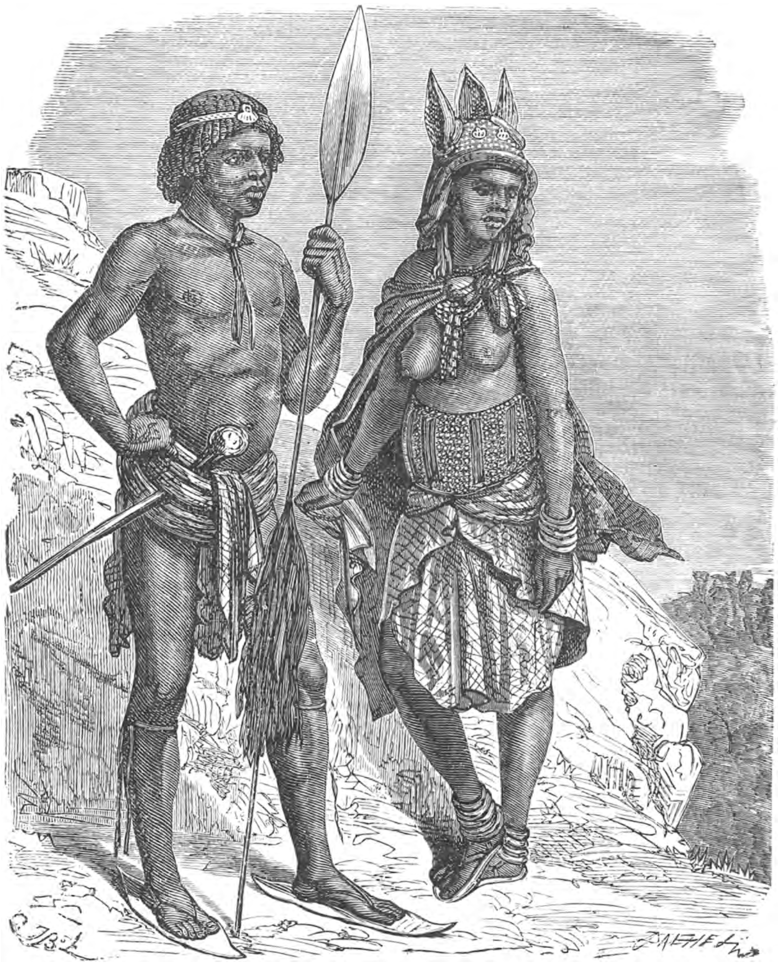

EEN KRIJGSMAN DER HERERÓ'S MET ZIJNE VROUW.

hangt de Hereró een mantel, van een huid vervaardigd, om de schouders. Om de beenen, die meestal onbedekt zijn, worden onder de knie op de wijze van kousenbanden snoeren gewonden, met afhangsels van glazen kralen, stukjes ivoor, enz. versierd, soms te zamen eenige ponden zwaar. De gehuwde vrouwen hebben een eigenaardigen helmvormigen hoofdtooi met lang afhangende lederfranjes, en niet zelden dragen zij ook een lijfje van aan elkander geregen kralen of van schijfjes van struisvogeleierschalen. De mannen hebben bij slecht weer een hoofddeksel van een huid, dat zij verschillende vormen geven. Verder hebben zij lederen sandalen, die in huis

gedragen, en volgens Oostersche gewoonte afgelegd worden, als zij bij vreemden aan huis komen.

De wapens der Hereró's zijn assagaaien, pijl en boog en de kerri, de werpstok, slastok en knods der Kaffers. Met deze dooden zij kleine dieren en weten zij zich bij overvallen goed te verdedigen; ieder Hereró draagt er eenige van bij zich aan een gordel. De assagaaien hebben een kling van week ijzer, die hoofdzakelijk als mes gebruikt wordt; de schacht is van hard hout gemaakt, somtijds van ijzer, en is in het midden of aan het einde van een harigen runderstaart voorzien. De dolk, dien bijna ieder Hereró in een lederen scheede draagt, is een hoofdwerktuig bij het snijden, het slachten van het vee, enz. en wordt zelden als wapen gebruikt. Vroeger droegen zij pijl en boog steeds bij zich; zij konden daarmede echter slechts op korten afstand goed schieten. Thans gebruiken zij geweren en schieten daarmede niet slecht; buiten hun werf ziet men bijna geen Hereró zonder geweer bij zich. Schilden schijnen de Hereró's niet gebruikt te hebben, de meeste schrijvers spreken daarover niet en Chapman zegt uitdrukkelijk, dat zij geen schilden bezitten.

De jacht is een middel, om zich in het gebruik der wapenen te oefenen. De deelneming aan de oorlogen is geheel vrijwillig, en aangezien de Hereró's enkel van practische beginselen uitgaan, neemt niemand hieraan deel, die er geen voordeel in ziet. Wanneer de vorst zijn manschappen voor een wraaktocht of een rooftocht uitrust, worden eerst de jongere broeders, de zonen des huizes en wie onder de naaste verwanten geschikt is de wapenen te dragen, daartoe opgeroepen. Hoe rijker en machtiger nu de vijand is, des te meer personen bieden zich aan, om aan den oorlog deel te nemen, omdat zij daardoor meer kans hebben op rijken buit; de ondernemer van den oorlog geeft zijn lieden wapenen en munitie. Zij zijn echter geen echte krijgslieden, en zonder de leiding van Europeanen hebben zij in het veld weinig verricht. Dove noemt hen lafharug, in karakter niet met de Zulu's te vergelijken, doch in wilde „Bestialität und zügellose Grausamkeit", zooals dikwijls bewezen is, met hen overeenkomend. Als zij evenwel in fanatisme tot uitbarsting komen, kunnen zij zeer gevaarlijk worden.

De hutten der Hereró's herinneren gedeeltelijk aan die der Hottentotten, gedeeltelijk aan die der Bosjesmannen. Het zijn veel meer nomadenhutten dan die der Bechuanen. Alles is licht en los gebouwd en geschikt om mede te voeren. In den regentijd bedekt men de bijenkorfvormige hutten door huiden. Het uiterlijk der hut komt dus met die der oost-Kaffers overeen, maar zij is met minder zorg gebouwd. Tot een nederzetting der Hereró's behoort, behalve de hutten, ook de veekraal, zooals te verwachten valt.

De Hereró's toch zijn bijna uitsluitend veehouders; de veeteelt levert de voornaamste bron van hun bestaan. Landbouw heeft voor hen slechts een ondergeschikte beteekenis. De dwepende liefde voor hun vee is merkwaardig, en het vee is het hoofdonderwerp hunner gesprekken. Het voedsel der Hereró's bestaat hoofdzakelijk uit melk en wat de steppe aan wild en eetbare gewassen oplevert. Waar hij voldoende vee heeft, gebruikt de Hereró 5 à 9 liter zure melk per dag met grondnoten. Het slachten van vee, om als voedsel te dienen, kennen zij niet; alleen als een vreemdeling te gast is, of als er een feest of een bruiloft plaats heeft, wordt een stuk vee van de kudde geslacht, en het geheele dorp geniet daarvan met bijzonderen eetlust, niets overlatend. Elk dood dier, dat gegeten kan worden, is gemeen goed. Nadat de Hereró's door de Nama's uit de beste jachtvelden verdreven waren, moesten de armeren zich hoofdzakelijk met plantenkost voeden, en bij gebrek daaraan versmaden zij zelfs de uitwerpselen van den olifant niet.

De handel der Europeanen met de Hereró's werd tot het midden dezer eeuw hoofdzakelijk door de noordelijker wonende Ovambo's tot stand gebracht, die Portugeesche kralen, ijzer- en koperwaren tegen runderen verruilden. In dien tijd had het ijzer hier meer waarde dan bij ons het zilver; de Ovambo-kooplieden vervoerden de ijzeren artikelen 15—20 dagreizen over het land. Zelf konden zij het ijzer niet bewerken. Daardoor werden nog lang steenen bijlen en naalden van pennen gebruikt, zooals de overleveringen vermelden. Tegenwoordig komen de Hereró's rechtstreeks met de Europeesche handelaren aan de kust in aanraking en brengen zelfs een handelsverkeer tusschen de kust en het Ngami-meer tot stand.

De Damara-runderen vormen nog een belangrijk handelsartikel, dat naar de Kaapkolonie wordt uitgevoerd. De schapen zijn vetstaarten, die geen wol geven; buitendien worden er geiten gehouden.

Het leven der Hererő's heeft nog een nomadisch karakter, wat wij reeds opmerkten bij de beschrijving der hutten. Hierdoor zijn zij niet gebonden aan een vaste woonplaats; een persoonlijk grondbezit kan zich aldus niet ontwikkelen. Het geheele *land* beschouwen zij als *gemeenschappelijk eigendom.* Wie zich echter het eerst ergens vestigt, mag die weiden behouden, en in vredestijd denkt niemand anders er aan, daarvan gebruik te maken.

EEN RUSTEND MEISJE.

De jeugd der Hererő's komt veel overeen met die der andere Bantu's. De moeder draagt de kinderen op den rug, in een stuk leder, dat aan den hals en de heupen bevestigd is, en zij wrijft hen flink met vet in. Naar belangrijke gebeurtenissen bij den stam ontvangen zij hun namen, soms meer dan een.

De knapen worden allen aan de besnijdenis onderworpen; dit geschiedt in den regel tusschen 6—8 jaar en heeft tegelijkertijd voor meerderen plaats. Zij, die tegelijk besneden worden, blijven hun geheele leven „omakura", d. i. gezellen.

De feestelijkheid der besnijdenis wordt gevierd met het eten van verscheidene runderen en schapen. Op den leeftijd van 12—16 jaren worden de bovenste snijtanden in den vorm van een zwaluwstaart uitgevijld en drie of vier der onderste uitgebroken; dit geschiedt bij beide geslachten. Ook dit gaat met feestmaaltijden gepaard.

Het huwelijk heeft vroegtijdig plaats, evenals bij de overige Bantu's; het meisje is dikwijls niet ouder dan 12 jaren en de jongeling is weinig ouder. Ook hier wordt het meisje door geschenken in vee van de ouders verworven. De verloving heeft soms plaats op kinder-leeftijd.

Als een meisje ten huwelijk gevraagd is, zet zij de bijzondere hoofdbedekking op, terwijl zij haar gelaat met een stuk leer als met een sluier bedekt. De vrouw schijnt bij hen geen vroolijk leven te hebben, wat misschien hiermede in verband staat, dat de ellenden des levens haar het zwaarst drukken. In vastberadenheid overtreft de vrouw echter dikwijls den man.

Zooals alle Negers, houden de Hererő's van muziek, zang en dans. Doch muziekinstrumenten hebben zij weinige. Hun voornaamste, zoo niet het eenige instrument, is hun boog. De pees van dezen wordt gespannen, en daarop wordt met een stok een zekere maat geslagen. Met dit eenvoudige instrument maken zij, volgens zeggen,

geen onwelluidende muziek. Hun zang bestaat uit solo's, met regelmatig afwisselende koren. De dansen zijn eenvoudig, en bestaan hoofdzakelijk in het navolgen van de bewegingen der dieren. Galton verhaalt, dat zij de bewegingen van het nijlpaard verwonderlijk juist nabootsten. De vertellers, die bij de gezellige avondbijeenkomsten boeiende sproken ten beste geven, zijn zeer geliefd. Hun schat van verhalen is aanzienlijk, doch staat bij die der Hottentotten en Bosjesmannen achter.

De Hereró's zijn zeer gastvrij, gelijk de meeste Negers, doch die gastvrijheid is aan tal van formaliteiten gebonden.

De treurige geschiedenis der Hereró's moest wel een nadeeligen invloed op hun karakter uitoefenen. Verschillende reizigers beschrijven de Hereró's als laf, leugenachtig en onbetrouwbaar in hooge mate. De geestelijke aanleg heeft zich bij hen minder goed ontwikkeld dan bij de oostelijke Kaffers. Hahn noemt hen geestelijk stompzinnig. Tegenover al deze slechte eigenschappen staat evenwel, dat zij minder veranderlijk, meer behoudend en standvastig zijn dan de Hottentotten. De Hereró's zijn minder toeschietelijk, moeielijker te overtuigen of te bekeeren dan de Hottentotten; zij zijn meer verstands- dan gevoelsmenschen, en zij houden vast aan hetgeen zij hebben aangenomen.

De Hereró's hebben, zoolang hun geschiedenis bekend is, geen groote politieke organisatie gevormd. De natuur des lands schijnt er zich niet goed voor te leenen, om de vele kleine groepjes tot een geheel te vereenigen, en de veelvuldige ongelukkige oorlogen hebben de verhoudingen losser gemaakt. Zelfs bezitten, volgens Andersson, de hoofden meer in schijn dan in werkelijkheid de macht over hun stam, aangezien hun onderdanen, indien de plannen van het hoofd niet in hun smaak vallen, zich onder een ander hoofd scharen. De gehoorzaamheid aan het hoofd heeft meer betrekking op zijn beteekenis als priester dan als politieke leider. Als priester zegent hij de ossen en laat hij ze door een zijner dochters bij het uittrekken uit de kraal met water besproeien, teneinde ze „toovervast" te maken. Dit neemt niet weg, dat sommige hoofden ook in anderen zin nog grooten invloed op hun volk hebben, doch die invloed is meer van persoonlijken aard. Aan toovenarij en hekserij gelooven de Hereró's sterk, hieraan schrijven zij ziekten en ongelukken toe. De tooverdokters of tooverpriesters, die hierbij geraadpleegd worden, hebben grooten invloed. Is bij ziekte geen toovenaar aanwezig, om hen te helpen, dan gebruiken zij koemest en binden zij om het aangezicht en de borst lederen riemen.

Terwijl de staatsorganisatie zoo machteloos is, ontwikkelen de maatschappelijke banden zich des te krachtiger en menigvuldiger. Er bestaat zelfs in zekeren zin een communistische opvatting omtrent de roerende goederen. Als iemand sterft en onmondige erfgenamen achterlaat, erven de nakomelingen (vrouw en kinderen) eigenlijk in 't geheel niets, doch de naaste machtige man in de vriendschap erft de geheele familie (familie in Romeinschen zin). Alleen een man kan de kudde bij elkander houden en vermeerderen. Het vee wordt zijn vee, de knechten van den afgestorvene worden zijn bedienden, en de kinderen zijn kinderen. Tusschen stiefkinderen en eigen kinderen wordt dan verder, naar het schijnt, geen verschil gemaakt.

Sommigen (zie pag. 260) sluiten een bepaald verbond, dat zij alles gemeenschappelijk zullen bezitten. Aan speelgenooten der jeugd worden ook op lateren leeftijd niet licht verzoeken afgeslagen; zij beschouwen in zekeren zin hun have en goed als gemeenschappelijk eigendom. Nog inniger is de band tusschen de oma-panga, d. i. de verbondenen; dezen hebben zelfs ook de vrouwen in zekeren zin gemeenschappelijk.

In het leven der Hereró's spelen de ceremoniën en etiquetten een groote rol, zelfs hechten zij daaraan meer dan de Bechuanen. Terwijl bij de laatsten bepaalde voorschriften omtrent levenswijze en spijswetten voor een geheelen stam gelden vindt men bij de Hereró's daaromtrent wetten, die voor afzonderlijke familiën gelden, en hen als het ware in kasten indeelen, hoewel geen trapvormige opklimming hierbij wordt gevonden. Deze afdeelingen, „eyanda" (afkomst) geheeten, worden betiteld als: „de verwanten der zon," „van den regen," „van den boom" enz., en elk beschouwt een bepaalde plant heilig en als het zinnebeeld dier betrekkelijke *eyanda*, zegt Andersson.

Het bijgeloof heeft ook bij hen een buitengewoon groote beteekenis, en het is moeielijk, om hieruit de echte kiemen van een religieus gevoel te herkennen. Wie met eenige phantasie de bijgeloovige gebruiken gadeslaat, kan daaruit den allerzonder-

lingsten godsdienst construeeren. Dit blijkt evenwel uit de verschillende beschrijvingen als zeker, dat de Hereró's een vereering der voorouders hebben, en dat somtijds een dezer in het bijzonder vereerd wordt. Dat die vereerde afgestorvenen op het wel en wee der menschen invloed uitoefenen, lijdt bij hen geen twijfel, en zij moeten hen dus tot goede gezindheid brengen. Daarvoor dienen de offers, evenals bij Kosa's en Zulu's. In het gezin zorgt de huisvader voor de offers, zooals het hoofd dit doet bij den stam, en hierbij vertegenwoordigen talrijke takjes van de heilige boomen, die de betrekkelijke „eyanda" vereeren, de voorvaderen, voor welke de offers moeten dienen. Deze stokjes, dikwijls met amuletten versierd, stellen echter geen afgoden voor, doch zijn zinnelijke hulpmiddelen, om de gedachten op de onzichtbare voorvaderen te richten.

GRAF EN GEDENKTEEKEN VAN EEN OPPERHOOFD.

De vuurhaard, waarom zich het geheele leven der familie beweegt, is de heiligste plek, en hieraan zijn talrijke bijgeloovige gebruiken verbonden. Toch mag men daarom nog niet van een vuurdienst spreken, zooals door sommigen geschiedt. De moeielijke taak, om door het op elkander wrijven van hout vuur te maken, leidde er vanzelf toe, om de vlam en het vuur met zorg te bewaren; deze taak werd aan hen, die weinig te doen hadden, overgelaten, namelijk aan de dochters des huizes.

Vooral heeft het vuur voor de hut van het opperhoofd een groote beteekenis; hier is het centrum der nederzetting en de hoofdofferplaats. Het uitgaan van dit vuur zou een groot ongeluk voorspellen, en de dochter van het opperhoofd, die ook andere met den cultus samenhangende gebruiken heeft te volbrengen en in dezen rang *Ondangere* wordt genoemd, moet over dat vuur de wacht houden. Verandert de nederzetting van woonplaats, dan moet zij het vuur medevoeren. De vader geeft aan den zoon, die een eigen familie grondvest, van het vuur zijner hut mede, om op den nieuwen haard het vuur te doen branden.

In de nabijheid van den vuurhaard van het dorp wijst een boschje de plaats aan, waar het vleesch der offers wordt nedergelegd. Waarschijnlijk staat dit in verband met de rol, die de boom in de mythen der Hereró's speelt. De mythen verhalen namelijk, dat de Herero's van een boom afstammen, dien zij *Omumborom bonga* noemen. Men vindt hierin een overeenstemming met de mythen der Zulu's, die wel niet van een boom, maar van een „oerstam" spreken, wat volgens de meening van vele inboorlingen een te voorschijn komen uit het riet beduidt.

Andersson verhaalt de verdere ontwikkeling dier mythen aldus: Toen de menschen

en dieren uit den boom hun oorsprong genomen hadden, was alles in diepe duisternis gehuld. Een Damara maakte daarop vuur aan, hetwelk den zebra, den giraffe, den gnoe en andere wilde dieren zóó verschrikte, dat zij alle van de menschen vluchtten, terwijl de tamme dieren, zooals de os, het schaap en de hond zich zonder vrees om de vlammentongen schaarden.

Als de Hereró sterft, wordt hij door zijn familie betreurd. De vrouwen heffen luide weeklachten aan; de vrienden leggen alle sieraden af en de vrouwen dragen als teeken van rouw een spitse muts van donkere huiden, zij scheren het hoofdhaar, en houden dit vol gedurende eenige maanden, soms zelfs jaren. De stervende wordt begraven, nagenoeg evenzoo als bij de Bechuanen geschiedt, (zie pag. 256). De Hereró's meenen, dat de aanraking met dooden verontreinigt. Na de teraardebestelling wordt door het slachten van vee van den afgestorvene een soort van reinigingsoffer gebracht; de horens van het geslachte vee worden boven den steenhoop, die het graf bedekt, aan een boomstam opgehangen, zooals de fig. voorstelt. Als de gestorvene een hoofd der plaats was, dan verlaat de stam de streek, om pas na langen tijd aldaar terug te keeren. Bij de terugkomst brengt de opvolger van het opperhoofd opnieuw offers op het graf van den gestorvene, om dezen gunstig voor zich te stemmen. Hij smeekt, om genade te mogen ervaren, en verzoekt om de goederen der aarde, die de Hereró's kunnen verheugen.

* * *

De Berg-Damara's, een tot dienstbaarheid vervallen volkje, nemen in het land der Hereró's een eigenaardige plaats in. Zij noemen zichzelf Haukoin, d. i. ware menschen. In hun levenswijze gelijken zij veel op de Bosjesmannen; hun taal is een weinig ruwer dan die der Hottentotten, en de huidkleur is donkerder dan die van de meeste Damara's. In hun uiterlijk zijn zij zuivere Negers, zegt Dove, doch geen vermengd volk, zooals Fritsch aanneemt. Echter hebben zij hun taal vergeten, en drukken zij zich uit in de Nama-taal. Dit is een aangenomen taal, zooals hieruit blijkt, dat zij het eigenaardige klokken (zie pag. 30 en 74) met moeite voortbrengen. Hun aantal is niet groot, men schat het op ± 35,000. Zij wonen in de bergstreken verstrooid en kiezen vooral hun woonplaatsen op ontoegankelijke plaatsen. Niet onwaarschijnlijk waren zij vroeger aanzienlijker in aantal en zijn zij door de andere volken teruggedrongen.

De Berg-Damara's verbouwen, evenals de eigenlijke Hottentotten, dacha, en rooken die met hartstocht uit waterpijpen. Ook tabak is bij hen zeer geliefd en zij zijn echte snuivers. Gereedschappen en wapens zijn over 't algemeen dezelfde als bij de Hereró's, doch nog eenvoudiger. De trommel is een instrument, dat zij bezitten en dat bij de Hereró's ontbreekt. De bescheidenheid en weinige pretenties van dit volk zijn opmerkelijk. Zij kunnen gemakkelijk allerlei werkzaamheden leeren verrichten en zullen daarom in de toekomst wel van beteekenis kunnen worden, te meer, daar zij, gelijk wij reeds zeiden, gemakkelijker voor Europeanen zijn te naderen.

Soortgelijke menschen vindt men ook aan de beneden-Omoramba, ten zuid-oosten van de Ovambo's.

LITTERATUUR OVER DE KAFFER-VOLKEN.

Als handboeken noemen wij de werken van Waitz—Gerland, Ratzel, Wood, Müller, Peschel en Theal, waarvan de titels op pag. 79 en 140 nader zijn opgegeven.

Verder zijn als bronnen aan te wijzen:

Reports upon the Relations between the Cape Colonists and the Kafirs and Bushmen in 1808—1809 bij Col. Richard Collins, Kaapstad, 1841.

Proceedings of the Commission appointed to inquire into the past and present state of the Kafirs, Pieter Maritzburg, 1852.

Charles Walter. The Cape of Good Hope and the Kafir quaestion, Kaapstad, 1856.

Maclean. Kafir laws and customs, Mount Coke, 1858.

William C. Holden. The past and future of the Kafir-Tribes, London, 1855.

Harriet Ward. The Cape and the Kafirs, Londen, 1860.

Hendr. P. N. Muller en J. F. Snelleman. Industrie des Cafres du Sud-Est de l'Afrique, 1895.

DÖHNE. Das Kafferland und seine Bewohner, 1833.
„ Zulu-Kafir-Dictionary, Cape Town, 1857.
W. HOLDEN. The past and future of the Kafir races, Londen, 1867.
H. LICHTENSTEIN. Reisen im südlichen Afrika, 1811.
W. I. BURCHELL. Travels in the Interior of Southern Africa, 1822.
M. T. ARBOUSSET et F. DAUMAS. Relation d'un voyage d'exploration au Nord-Est de la Colonie, Parijs, 1842.
E. CASALIS. Les Basoutos, ou vingt-trois années de séjour et d'observations au Sud de l'Afrique, Parijs, 1859.
I. SHOOTER. The Kafirs of Natal and the Zulu-Country, Londen, 1857.
D. LIVINGSTONE. Missionary travels and explorations in South-Africa, Londen, 1856.
„ „ The Zambesi and its tributaries, Londen, 1865
H. CALDERWOOD. Caffres and Caffre-Missions, Londen, 1858.
GUSTAV FRITSCH. Die Eingeborenen Süd-Afrika's, Breslau, 1872
H. v. FRANÇOIS. Nama und Damara, 1896.
J. D. HELPBURN. Twenty years in Khama's Country and pioneering among the Batauana of Lake Ngami, 1895.
MRS. BARKLEY. Among Boers and Bantu's. The story of our life in the frontier, 1893.
W. GRESWELL. Geography of Africa south of the Zambesi, 1892.
J. TH. BENT. The tribes of Mashonaland and their origin (Scott. Geogr. Magaz, 1892).
J. MACDONALD. Manners, customs, superstitions and religions of South-African tribes (Journ. Anthropol. Inst., 1890).
A. KROPF. Das Volk der Kosa-Kaffern im östlichen Süd-Afrika, 1889.

De ethnographische verzameling in „Natura Artis Magistra" te Amsterdam, deed ons, door de welwillendheid van den Directeur, den heer Dr. C. Kerbert, goede diensten. Wij bevelen deze verzameling aan voor de studie der Kaffers.

HOOFDSTUK XVIII.

ZUIDELIJKE BANTU'S.

I. De Ovambo's.

Wie door de steppen van Damaraland naar het noorden reist, vindt zich op ongeveer 18° Z.Br. plotseling uit het doornige mimosen-struikgewas in golvende graanvlakten verplaatst. De overgang is vrij snel en verrassend. „Wie schetst onze verbazing," zegt Andersson, „toen in plaats van de alles omvattende struikensteppe, waar ieder oogenblik de doornen der mimosen ons uit den zadel dreigden te rukken, het landschap opeens een eindeloos geel veld van graan vertoonde, overdekt met talrijke vreedzame hutten en zich badend in het licht der tropische zon? Daarboven verhieven zich hier en daar reusachtige, breedgetakte, donkere schaduwen afwerpende vruchtboomen en talrijke waaierpalmen, alleen staande of in groepen." Dit is het land der Ovambo's, een vruchtbaar gebied, hoewel het geen overvloed van water heeft. Het land behoort tot de steppenlanden met een regentijd, die voor den graanbouw voldoende is.

Met den naam Ovambo's duidt men de bewoners van West-Afrika aan, die zich bevinden in de landstreek tusschen de Kunene en Okavango, op ongeveer 19° Z.Br. Voor een gedeelte wonen deze volksstammen nog op het Duitsche gebied, voor het overige gedeelte op het Portugeesche. De naam Ovambo's wordt bij de Hereró's gebruikt en is schijnbaar een vormverandering van het woord *Aajambo* of *Ovajambo*, d. i. „de rijken", waarmede de Ovambo's zichzelf noemen. Volgens Schinz bestaan de Ovambo's uit een elftal grootere stammen. Zij verschillen in lichaamsbouw en huidkleur niet veel van de Hereró's, doch komen nog meer met de Berg-Damara's overeen; zij zijn leelijke, beenige figuren, met scherpe trekken en een geringe ontwikkeling der spieren. De taal komt veel overeen met die der Hereró's, maar toch verstaan beide volken elkander moeielijk.

De Ovambo's zijn hoofdzakelijk landbouwers; bovenal is gierst het hoofdprodukt van hun landbouw. Verder verbouwen zij boonen, doch slechts zelden maïs; de zuidgrens van den maïsbouw wordt ongeveer gevormd door de Kunene en de Okavango naar het Ngami-meer. Zeer opmerkelijk is het, dat de Ovambo's den mest gebruiken, om hun velden vruchtbaar te maken. Hiervan is een betrekkelijk intensieve cultuur het gevolg en de bevolking is hier ook dichter dan in de nabij gelegen landstreken met veeteelt. Behalve graan is tabak een belangrijk produkt voor den landbouw. Deze wordt voor een gedeelte als belasting aan den heerscher betaald en dient als ruilmiddel bij dit volk.

Behalve landbouw vindt men hier ook nog een aanzienlijke veeteelt. Huisdieren zijn runderen, schapen, geiten, varkens, honden en hoenderen. Daar de weiden niet in de nabijheid gevonden worden, drijven zij het vee eenige dagreizen ver naar de weideplaatsen, van waar het eerst na den oogst terugkeert, om daarna op de afgemaaide stoppelvelden rond te loopen. Alle runderen zijn het eigendom van den Koning, en hieruit wordt het feit verklaard, dat men minder ijver voor de veeteelt aan den dag legt.

Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit dikke gierstebrij en melk. In tegenstelling met de Damara's voegen zij zout bij het voedsel. Zoutlagen komen in dit land voor. Als dranken gebruiken zij een licht gierstebier en een brandewijnachtigen drank, van de vruchten der Sclerocarya Schweinfurthiana bereid. In April wordt deze

drank het meest gedronken; dan geven de inboorlingen zich zoo sterk aan het genot daarvan over, dat zij in ware duivels ontaarden en voor Europeanen het verblijf gevaarlijk wordt, zegt Schinz.

Het is opmerkelijk, dat de Ovambo's niet wonen in dorpen of steden, maar in afzonderlijke, over het land verspreide gehuchten, waarin elke familie een kleine gemeente vormt. De huizen zijn door sterke omheiningen van palissaden afgesloten en worden door de bouwlanden omringd. De hutten hebben een kegelvormig dak en zijn zoo laag, dat een man er niet rechtop in kan staan. De inboorlingen behoeven ook

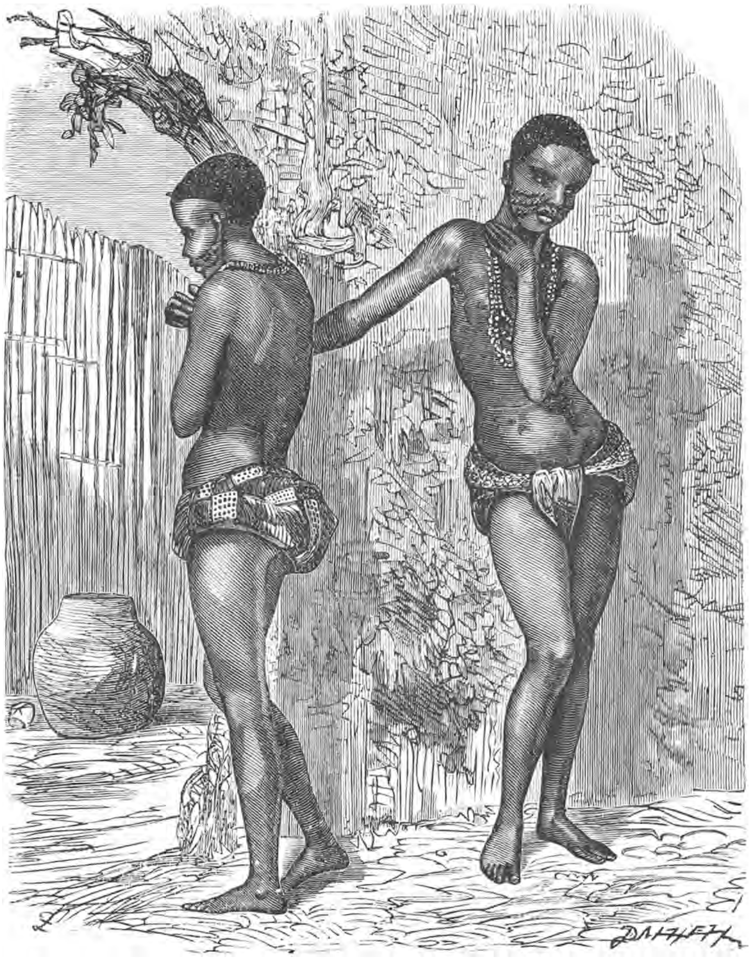

MEISJES DER OVAMBO'S.

niet in hun woningen te staan: de hutten dienen hoofdzakelijk als slaapplaatsen, waar de bewoners in kruipen, om zich tegen de koude van den nacht te beschermen. Naast de huizen ziet men, eveneens buiten de omheining, de bewaarplaatsen van het koren: groote korenvaten op pooten, die met een rieten dak overdekt zijn. Op den achtergrond in de figuur op de volgende bladzijde ziet men nog een kippenhok.

De gereedschappen en wapens der Ovambo's zijn goed bewerkt. Schotels, lepels en bekers worden uit hout vervaardigd. Als landbouwwerktuig gebruiken zij enkel een kort houweel. Van hun wapenen is het dolkmes merkwaardig, het heft en de

scheede bestaan uit hout en leer en zijn met koperen platen of platgehamerd koperdraad versierd. De hoofdwapens bestaan uit assagaai en kerri; pijl en boog, die zeldzaam geworden zijn, gelijken veel op die der Hereró's. Volgens Schinz gebruiken zij vergiftige pijlen. Den pijlkoker dragen zij onder den linkerarm aan een riem, die over den rechterschouder hangt, terwijl de dolk aan een riem of een gordel om den bovenarm hangt. De lans is 2 meter lang en dient meer om te stooten dan om te werpen. Ook de vrouwen dragen een wapen te harer verdediging, bestaande in een lang dolkmes.

De kleeding is, hoe gering ook, toch opmerkelijk. De mannen scheren over 't algemeen het grootste gedeelte van het hoofd kaal, maar laten toch een gedeelte van hun kort, wollig haar op de kruin staan. De vrouwen dragen het haar zoo lang mogelijk, en vermeerderen de massa nog door het insmeren met vet en roode aarde. De eigenlijke kleeding der mannen bestaat hoofdzakelijk uit een schaamgordel, koralen en sandalen. De koralen worden gedragen als halsketenen; de laatste gelijken geheel op die der Bechuanen. De schaamgordel bestaat uit leder, terwijl van voren

HUIZEN DER OVAMBO'S MET GRAANSCHUREN; OP DEN ACHTERGROND DE PALISSADEN OMHEINING.

een gelooide ossenmaag afhangt. De vrouwen dragen een schaamgordel van leder, die met schijfjes van struisvogeleierschalen bedekt is en eenigszins waaiervormig afhangt. Ook de zitdeelen zijn door den schaamgordel bedekt. Mannen en vrouwen slaan, als zij volwassen zijn, hun onderste voortanden uit.

De Ovambo's zijn betrekkelijk vaardig in de bewerking der metalen. In hun eigen land komen geen ertsen voor, doch de Bosjesmannen brengen hun die uit het gebergte. De wapenen en landbouwwerktuigen, die hun smeden vervaardigen, dienen zelfs als ruilmiddelen met naburige stammen.

Muziek en dans zijn bij hen zeer geliefd. Zoodra de avond daalt. vereenigt een deel der bevolking zich om de woning van den vorst, om zich met dansen te vermaken. Een geliefd schouwspel is de dans der Bosjesmannen, die als een lijfgarde den vorst omringen; zij bootsen gewoonlijk de bewegingen van dieren na.

De oordeelvellingen omtrent het karakter der Ovambo's loopen uiteen. Andersson, aan wien wij een groot deel van de kennis van dit volk te danken hebben. roemt de eerlijkheid der Ovambo's zeer. »Indien iemand op diefstal betrapt werd, zou hij

voor het huis van den Koning gebracht en onmiddellijk doodgeschoten worden.” Verder zegt hij, dat zij vriendelijk en zorgvuldig zijn voor hun zieken en bejaarden, in welk opzicht zij een gunstige tegenstelling vormen met andere Zuid-Afrikaansche stammen, die niet zelden ouden van dagen en zieken onbarmhartig aan hun lot overlaten. Schinz, die later hier reisde, noemt hen deemoedig en onderworpen tegenover machtiger personen, trotsch en aanmatigend daarentegen tegenover degenen, die. afhankelijk van hen zijn, en hij schrijft dit toe aan het despotisme, waaraan zij zijn overgeleverd. Overigens wordt hun kuischheid zeer geroemd.

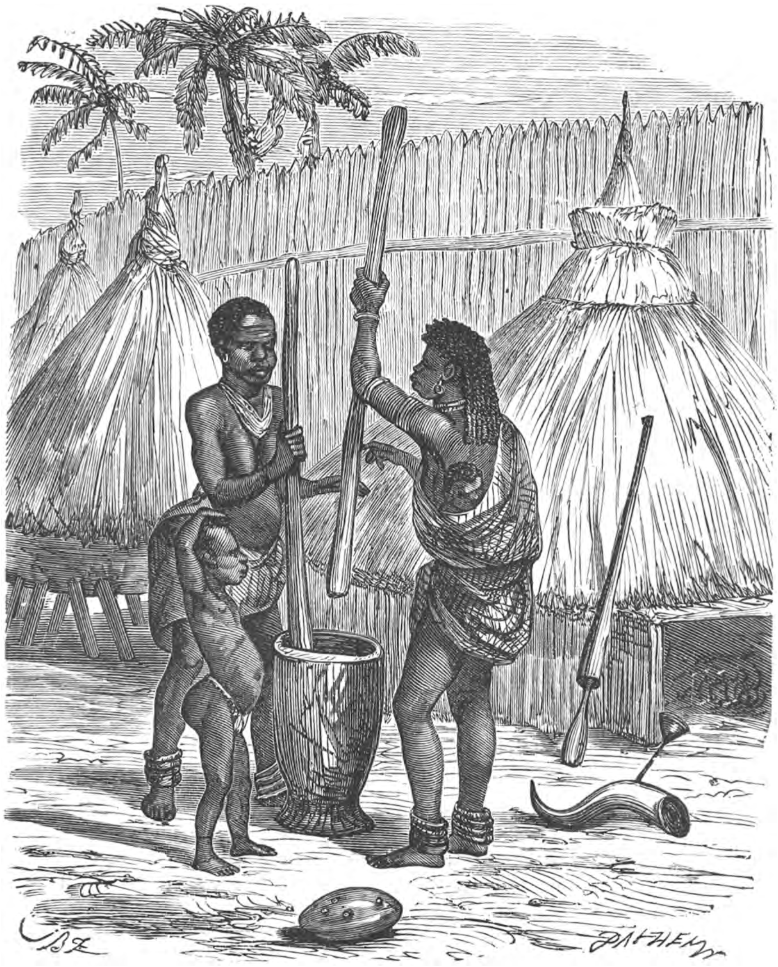

VROUWEN, KOREN STAMPENDE.

De Ovambo’s mogen zoovele vrouwen nemen als zij willen, indien deze namelijk tegen den gewonen prijs kunnen gekocht worden. Deze prijs hangt niet zoozeer af van de bekoorlijkheden en de goede eigenschappen der bruid, als wel van den rijkdom des bruidegoms. De prijs der vrouwen is veel lager dan bij de Kaffers; twee ossen en eene koe zijn de gewone som, die een man in niet al te gunstige omstandigheden verwacht wordt te betalen; een man, die eenigszins bemiddeld is, koopt echter geene vrouw onder drie ossen en twee koeien. De eenige uitzondering op dezen regel is de koning zelf; deze neemt zoovele vrouwen als hij wil, zonder

er iets voor te betalen, daar men de eer, om met hem verbonden te worden, als eene genoegzame belooning beschouwt.

De koning Nangoro had niet minder dan honderd en zes vrouwen. De heerschappij gaat op den zoon of op de dochter der eerste vrouw over. De koning is gewoonlijk zeer dik, meestal is hij de eenige dikke man in zijn koninkrijk. Doorgaans houden de Ovambo's er onderscheidene slaven op na, die van vreemde stammen afkomstig zijn, zoo o. a. van de Bosjesmannen.

Nog enkele bijzonderheden omtrent dit volk.

De Ovambo's hebben ook een vreemde wijze om hunne vrienden bij den maaltijd te groeten. Zoodra hunne gasten gezeten zijn, wordt een groote schotel met versche boter gebracht; de gastheer of de voornaamste man die tegenwoordig is, wrijft dan het aangezicht en de borst van elken gast met boter in. Dit schijnt henzelven veel genoegen te verschaffen en zij kunnen niet begrijpen, waarom de Blanken zich slechts zeer ongaarne onderwerpen aan eene plechtigheid, die hun zoo goed bevalt. Deze gewoonte heeft wellicht eenige overeenkomst met de wijze waarop zij de Damara's bij hunne maaltijden behandelen.

De Ovambo's hebben bovendien nog eene plechtigheid, volkomen gelijk aan eene gewoonte, die overal in het Oosten in zwang is. Indien namelijk een onderdaan komt in tegenwoordigheid van zijn koning, of een ondergeschikte bij zijn opperhoofd, ontdoet hij zich van zijne sandalen, voordat hij zijn voetval doet.

Omtrent de geschiedenis van dit volk weten wij zoo goed als niets; tot nog toe zijn zij weinig met Europeanen in aanraking geweest, en is hun land zelden bezocht. Alleen drijven zij eenigen handel met aangrenzende volken, bovenal in ivoor.

Ten noorden van de Ovambo's wonen volksstammen, die veel met hen overeenkomen, hoewel zij door de aanraking met de Portugeezen of door den slavenhandel en het gebruik van sterke dranken veel ontaard zijn. Fr. Green, die de Kunene het eerst van het zuiden af bereikte, vond tot deze rivier ongeveer dezelfde toestanden als verder naar het zuiden, zoowel wat het landschap als de ethnographie betreft. Eene opmerkelijke eigenaardigheid des lands bestaat daarin, dat men overal, waar een volksstam zich gevestigd heeft, een zelfde palmengewest ziet als aan de Ondonga, terwijl tusschen de verblijfplaatsen dier stammen een landschap gevonden wordt, geheel daarvan verschillend. Het land der Ovaknuema, welker dorpen in struikgewas liggen, maakt hierop een uitzondering. Men vindt er aldus hetzelfde oasengewest als aan de Ondonga, dat een langzamen overgang tot de regenrijker streken vormt.

LITTERATUUR.

Andersson (Karl Joh.) The Okavango-river 1861. 1)
„ Lake Ngami or discoveries in South-Africa, 1856.
Galton (Francis). Narrative of an explorer in tropical South-Africa, 1853.
Schinz. Deutsch-Südwest Afrika, 1891.

1) Andersson was een Zweed van geboorte (1827 geb.), een hartstochtelijk jager, met een buitengewonen reislust bezield, doch zonder middelen. Hij vertrok in 1850 als reisgezel met den Engelschman *Francis Galton* naar Zuid-Afrika; zij drongen in het land der Damara's en Ovambo's door, toen nog onbekende gewesten, en verspreidden daarover veel licht. Later huwde hij in Kaapstad, en daarna vestigde hij zich als ivoorhandelaar in Damaraland, waar hij grooten invloed verkreeg op de inboorlingen, hen aanvoerde in hun oorlogen doch niet altijd een edele rol speelde.

HOOFDSTUK XIX.

ZUIDELIJKE BANTU'S.

II. Het Marotse-Mambunda-rijk en naburige stammen.

Ten noorden van den bovenloop der Zambesi ligt in het hart van Afrika een gebied, dat als het Marotse-Mambunda-rijk wordt aangeduid, doch dat staatkundig in de sfeer van de Britsche belangen ligt. Dit rijk heeft, tijdelijk althans, eenigszins aan te wijzen vaste grenzen. In het noorden strekt het zich ongeveer uit tot de waterscheiding tusschen Zambesi en Kongo, die hier in het landschap Garanganja tot niet onbelangrijke hoogten stijgt. In het zuiden vormt de Zambesi de grens van den Kuanda-mond tot die der Kafuë. Ten oosten der Kafuë is de grens minder juist aan te geven. In het land tusschen Zambesi, Nyassa-meer en Garanganja ligt nog een gebied, omtrent welks bewoners wij tot nog toe al zeer weinig weten.

Geographisch ligt het hier bedoelde rijk tusschen 13°30′ en 18° Z.Br. en 24°20′ en 28°50′ O.L. van Greenwich. De oppervlakte wordt op ongeveer 268,000 K.M^2 gerekend met een aantal bewoners, dat op 900,000 geschat wordt. Aan deze schatting kan men echter niet veel waarde hechten. Een groot gedeelte des lands behoort tot het stroomgebied der noordelijke bijstroomen van de Zambesi, die gewoonlijk met moerassige oevers omzoomd zijn. Overigens is het land meestal geheel vlak en boomloos; alleen in het zuidoosten verheffen zich enkele bergruggen. De ligging in de tropische luchtstreek geeft een buitengewoon hooge temperatuur, en aan de oevers der rivieren, waar de vochtigheid voldoende is, tiert een weelderige plantenwereld van tropische vormen, waarin een rijke fauna woont. Het echte hoogland heeft goede weiden, waarop groote kudden runderen gevoed worden. Het rijk der Marotse-Mambunda's bezit in hoofdzaak twee verschillende klassen van bewoners, nl. de heerschende *Marotse's* of *Barotse's* en de onderworpen *Mambunda's*. De laatsten wonen voornamelijk in het noorden en noordwesten, de Barotse's meer in het dal der Zambesi en het zuiden des rijks. Volgens E. Holub, die dit gebied in 1875 en 76 bereisde en een korte beschrijving van het rijk en zijn bewoners gaf, wonen in dit land wel 18 grootere en 83 kleinere stammen. Van deze zijn de *Batoka's* en de *Makalaka's*, ongeveer bij de Victoria-watervallen ten noorden der Zambesi, de belangrijkste. Verder noemen wij de *Maschukulumbwe's* de *Bakuba's* en *Bayeye's*.

In dit land aan de Zambesi voerden voor ongeveer een halve eeuw de *Makololo's*, een samenvoeging van verschillende volken met een kern van *Basuto's*, de heerschappij. Onder leiding van den dapperen *Sebituane* waren zij naar het noorden getrokken en overwonnen zij onderscheidene Bechuanen-stammen, onder deze o. a. de *Makalaka's*, wier woonplaats zij innamen. Deze overwonnen volken losten zich op in de Makololo's, en dit had eveneens plaats met de Barotse's. Toch bewaarden de Makololo's in hun wezen nog karaktertrekken, die aan de Basuto's herinnerden. Men zag de mannen met het houweel in de hand naast de vrouwen naar den akker gaan, wat bij geen andere Kaffers geschiedde. In dien toestand leerde Livingstone hen nog kennen.

Sebituane, de vorst der Makololo's, stierf in 1851. Livingstone zegt, dat nog nooit het sterven van een zwarte hem zoozeer had getroffen. Het was een kloek vorst, die uitging van de stelling, dat zijn onderdanen zijn kinderen waren. Na dien tijd ontstonden er twisten over de erfopvolging en het rijk spatte weldra uiteen. De Makololo's gingen geheel te gronde; dit eens zoo machtige volk werd binnen korten tijd totaal uitgeroeid.

Doch in plaats van de Makololo's verhief zich thans de Barotse-vorst *Sepopo*, die door erfenis later het Mambundaland verkreeg. Op de puinhoopen van het gebied der Makololo's ontstond thans het Marotse-Mambunda-rijk, een dier staatkundige scheppingen, welke op den overgang der steppe tot landbouwgewesten ontstaan kunnen, doordien een koen veroveraar de zwakkere landbouwers onderwerpt en gemakkelijk in onderwerping houdt. Doch opmerkelijk is het, zegt Holub, dat de taal der vernietigde Mokololo's is blijven bestaan bij de overwinnaars en tegenwoordige heerschers. Daardoor zijn de Makololo's zelfs na hun afsterven nog het middel tot onderlinge verbinding der stammen gebleven. De tegenwoordige taal is niet meer de zuivere Basuto-taal, doch door vermenging met Marotse-elementen gewijzigd; echter met de Basuto-taal kan men zich in dit gebied nog redden. Sedert 1891 heeft dit rijk een verdrag van protectie met de Britsche Zuid-Afrikaansche Compagnie gesloten, die hier het recht van exploitatie heeft. De Europeesche bewoners zijn er echter nog gering in aantal, en het geheele land is overgelaten aan de inboorlingen.

In het Marotse-Mambunda-rijk is de tegenwoordige heerscher onbeperkt in zijn macht; hij is zoowel eigenaar van zijn land als van de bewoners. De onderdanen zijn slaven, zijn verplicht, om den wil des vorsten zonder bedenking uit te voeren. De onderworpen volken betalen een schatting, om den oorlog met den machtigen overheerscher te voorkomen. In belangrijke beslissingen wint de koning advies in van zijn raad. Deze koninklijke raad is uit vier leden samengesteld, door den koning benoemd. Onder voorzitterschap van den koning worden de belangen van het rijk voor de hoofden en het verzamelde volk besproken. De politieke beslissingen, die door den souverein worden uitgevaardigd, hebben kracht van wet.

De dorpen staan onder hun hoofden of induna's. Dezen moeten zorgen, dat de jaarlijksche schattingen aan den koning voldaan worden.

De koning wordt voor den grootsten toovenaar en dokter gehouden, en onder den dekmantel van deze macht, die door het bijgeloovige volk zeer gevreesd wordt, kan hij allerlei misdaden verrichten. Hoewel de koning alles kan krijgen, wat zijn oog ziet, behoeft hij deze willekeur niet toe te passen, daar zijn inkomsten zeer overvloedig zijn. Behalve genoemde schatting van de onderdanige stammen bezit hij uitgestrekte landerijen, die gedeeltelijk door een geheele kolonie zijner dienaren, gedeeltelijk door zijn talrijke vrouwen en hun gevolg bebouwd worden, en overvloed van graan en andere produkten aan het koninklijk hof leveren. Elastieke gom en ivoor worden aan den koning gegeven en vormen voor dezen het belangrijkste ruilartikel met de Blanken. De handel is hoofdzakelijk in handen van den vorst.

Uit het bovenstaande blijkt reeds, dat de sociale toestand der inboorlingen treurig is. De werkelijke onderdanen worden als slaven beschouwd, als zij tot een anderen stam dan dien der Marotse's behooren en niet door den koning persoonlijk vrij verklaard zijn. De Marotse's zijn over 't geheel vrij van slavendiensten, doch kunnen na misdaden ook tot slaven veroordeeld worden. De prijs der slaven is laag; openbare slavenmarkten worden er echter niet gehouden. Langen tijd evenwel waren het Blanken, die zich niet zelden tot slavenhandel verlaagden.

Een belangrijk verschil met de Bechuanen en andere Kaffers bestaat hierin, dat de vrouw in dit gebied meer geacht en minder onderdrukt wordt. Zelfs een zekere voorliefde voor vrouwelijke heerschers toont een hooger standpunt der vrouw aan, zegt Holub. Als de koning of de koningin een vrouw ten geschenke geeft, dan geldt dit meestal als een belangrijk tegengeschenk.

De stammen van het Marotse-Mambunda-rijk hebben echter niet het dappere, onverschrokken karakter, dat Matabelen en Zulu's kenmerkt. Bekwame olifantenjagers vindt men wel bij hen, doch onverschrokken leeuwenjagers treft men meer bij de Matabelen aan. In het jachtmaken op nijlpaarden en krokodillen munten de bewoners van het rijk uit. Als dragers zijn de Mambunda's zeer geschikt, de Manboë's kunnen vooral zwaren arbeid verrichten. De invoeren in dat gedeelte van Afrika geschieden veel over dat rijk.

De beschrijving der afzonderlijke stammen bepaalt zich hoofdzakelijk tot eenige zuidelijke langs de Zambesi; omtrent de noordelijke is weinig bekend, doch waarschijnlijk zullen deze wel overeenkomen met de bewoners van het Lunda-rijk.

Het overheerschende volk vormen de Marotse's en Mambunda's, die vooral door

Serpa Pinta, Capello, Ivens en Holub bekend geworden zijn. Zij wonen aan beide zijden van de boven-Zambesi, in de vruchtbare vlakten der rivieren, en ten oosten van hen wonen de Mambunda's. Serpa Pinta zegt, dat de Marotse's zich beter kleeden dan de andere inboorlingen; zelden ziet men een volwassen persoon, die het bovenlichaam niet bedekt heeft. De vrouwen dragen aan een gordel bevestigde huiden, welke van voren en van achteren tot de knieën afhangen; een pelsmantel met een kap bedekt de schouders en reikt tot het midden van de beenen. De vrouwen dragen onderrokken, van huiden vervaardigd, welke van voren tot de knie, van achteren tot de kuiten afhangen, en om de heupen een rijk met schelpen versierden gordel. Verder behooren een pelsmantel, talrijke, om den hals gedragen snoeren kralen en arm- en beenringen tot de gewone sieraden der vrouwen. In de bewerking der kleedingstukken staan zij echter bij zuidelijker wonende volken ten achter.

Ontbreekt het mannen en vrouwen aan inheemsche kleedingstukken, dan behelpen zij zich met Europeesche, doch dit geschiedt nog zelden. Zij hebben echter ook eigen fabrikaat van katoenen doeken en dekens, die goed bewerkt zijn, zelfs eenigen kunstzin vertoonen. De Makalaka's moeten in de weefkunst uitmunten. De vrouwen der hoogere klassen wrijven zich het lichaam met ossenvet in, dat met een poederachtig lak is vermengd. Hierdoor verkrijgt de huid een hoogroode kleur, doch een onaangenamen reuk.

De wapens, messen, enz. komen veel met die der Bechuanen overeen, doch zijn menigvuldiger. De Marotse's verstaan zeer goed het vlechten van korven, flesschen enz. De hutten hebben de gedaante van een langwerpigen bakkersoven, met een deur aan het eind. Naast de hutten staan kegelvormige voorraadschuren. Daar de Zambesi jaarlijks de oeverlanden overstroomt en met slib vruchtbaar maakt, levert de landbouw er goede oogsten. De vrouwen bewerken den bodem, en poten of zaaien in het van water vrij geworden moerassige land Kafferkoren, gierst, maïs, meloenen, pompoenen, grondnoten, suikerriet, boonen en tabak. Wijl de dalen door de tsetse bezocht worden, welker steek voor de runderen doodelijk is, kan de veeteelt alleen op de hoogvlakte gedreven worden. Daarenboven levert de jacht een belangrijke opbrengst, terwijl aan de rivieren ook de vischvangst uitgeoefend wordt. Krokodillen worden met haken en nijlpaarden met harpoenen gedood.

De dorpen en steden liggen op eenigen afstand van de rivieren, nl. zoover, dat zij niet in het overstroomingsgebied vallen. Zij zijn gewoonlijk door een kring van gehuchten omgeven, waar de lijfeigenen wonen, die de velden bebouwen en het vee hoeden van de heeren. De overvloed van water heeft waarschijnlijk ten gevolge, dat de zindelijkheid hier grooter is dan ten zuiden der Zambesi.

Opmerkelijk is de liefde voor muziek en dans. In het Marotse-Mambunda-rijk vond ik het eerst, verhaalt Holub, een muziekcorps, uit inboorlingen gerecruteerd, dat de koning tot zijn genoegen onderhield. Hij vond hierbij vele tamboers, die op eenvoudige trommels met de vingers sloegen, en marimba's, (kalebassen-piano's). Het gezelschap bestond uit 20 personen, van welke slechts 6 à 10 tegelijk optraden, terwijl de overigen voor den nachtdienst bewaard bleven. De muzikanten moeten tevens zangers zijn, om nu en dan of bij de zachtere tonen der instrumenten met schreiende stem den lof des konings te verkondigen. Behalve een drietal soorten van trommels en de sylimba's (citherachtige instrumenten) vond Holub bij de koninklijke kapel strijkinstrumenten, ijzeren klokken, fluiten uit ivoor, hout en riet.

Tot de bijzondere dansen der Negers, welke grootendeels van schreeuwen en razen vergezeld gaan, en die in bepaalde tijden en omstandigheden ook een bepaalde gedachte ten grondslag hebben, zooals bijv. de puberteitsdans der tot vrouw ontwikkelde meisjes, de profetische dans, enz., behoort bij dit volk bovenal de *kisjidans*, die niet zuidelijker voorkomt, maar ver naar het noorden veel wordt waargenomen. Deze dans wordt door twee of vier personen uitgevoerd, een of twee mannen en daartegenover vrouwen, terwijl trommelmuziek den dans begeleidt. De dansers dragen een costuum, dat den koning toebehoort, en hetwelk bestaat uit een masker, terwijl het hoofd met pluimen versierd is en een netwerk het lichaam overdekt. Een soort rok van dierenvel hangt om het onderlichaam.

De woonplaats van het volk aan de Zambesi heeft op de rivier eenige scheepvaart ontwikkeld, doch deze staat zeer laag. De kano's bestaan meest uit uitgeholde

boomstammen, die door vuur geveld zijn en vervolgens met veel geduld worden uitgehold. De Zambesi en haar bijstroomen vormen een levendigen verkeersweg door het rijk, en men vindt er duizenden van deze kano's. De koning bezit de fraaiste exemplaren. De grootste kano's zijn 5—7½ meter lang, 50—90 centimeter breed, en 40—50 cM. diep. De boeg steekt in den regel pijlvormig vooruit. In de groote booten staan de roeiers, in de kleinere hebben zij een zittende of neerhurkende houding. Slechts bij hooge uitzondering hebben de kano's een zonnetent, om tevens tegen regen te beschutten. Bij de watervallen der rivier worden de booten eerst geledigd en vervolgens over land voortgetrokken.

De *Batoka's* of *Matonga's* wonen eveneens aan de oevers der Zambesi, ongeveer van 25° tot 29° O.L. De huidkleur is donkerder dan die van hun naburen. De

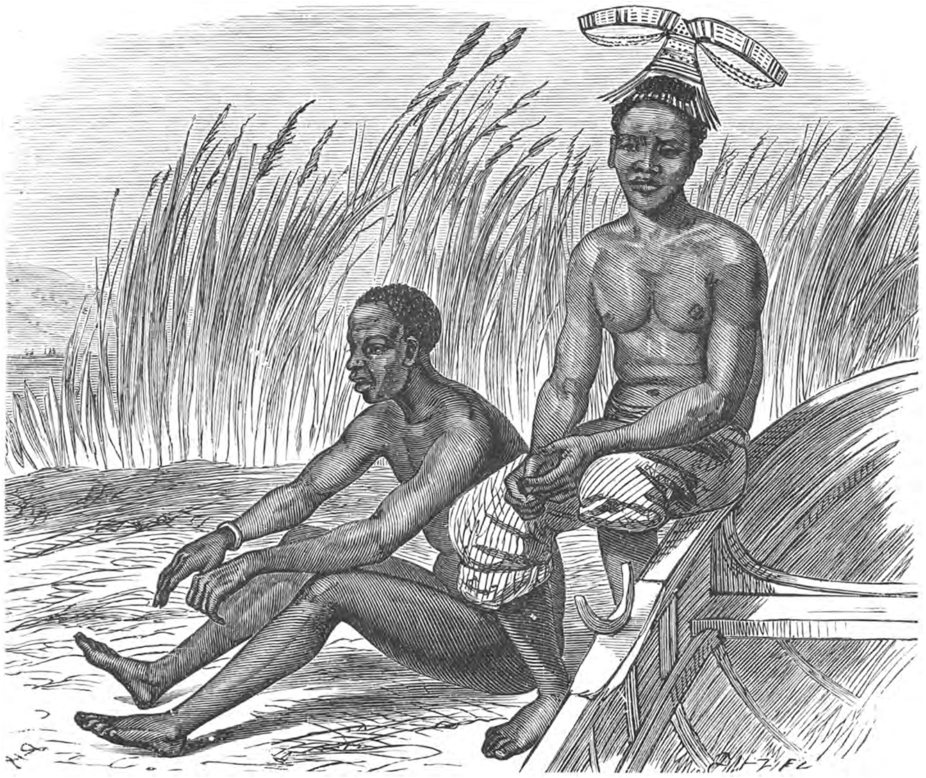

BATOKA'S, VOLGENS BAINES.

westelijke Batoka's zijn afhankelijk van de Barotse's. De ten zuiden van de Zambesi wonenden stonden tot voor kort onder de Matabelen. De noordelijke zijn onafhankelijk, hoewel het land gerekend wordt onder Engeland te staan. De wijze, waarop zij hun haar opmaken, is zeer eigenaardig: het haar op de kruin wordt rechtop samengeplakt in een cirkel van ongeveer 15 cM. middellijn. Zoo wordt een kegel op het hoofd gevormd, die door het insmeren met vet en andere stoffen nog verhoogd wordt.

De Batoka's zijn meesters in het besturen hunner kano's op de snelstroomende rivier; Livingstone verhaalt daarvan treffende voorbeelden. Natuurlijk worden hierbij ook toovermiddelen aangewend, waaraan zij het toeschrijven, als de boot veilig en wel tusschen de rotsen doorschiet, hetgeen heel wat stuurmanskunst vereischt.

De Batoka's zijn een beleefd volk. De gewone wijze, om iemand te groeten,

bestaat volgens Livingstone hierin, dat de vrouwen in de handen klappen. De mannen evenwel bukken en slaan met de handen op de heupen. Willen zij iemand echter buitengewoon veel eerbied betoonen, dan hebben zij nog een bijzondere manier van groeten. Zij gaan op den rug liggen en rollen heen en weer, terwijl zij met kracht op hun dijen slaan, steeds zoo hard zij kunnen roepend: „kina-

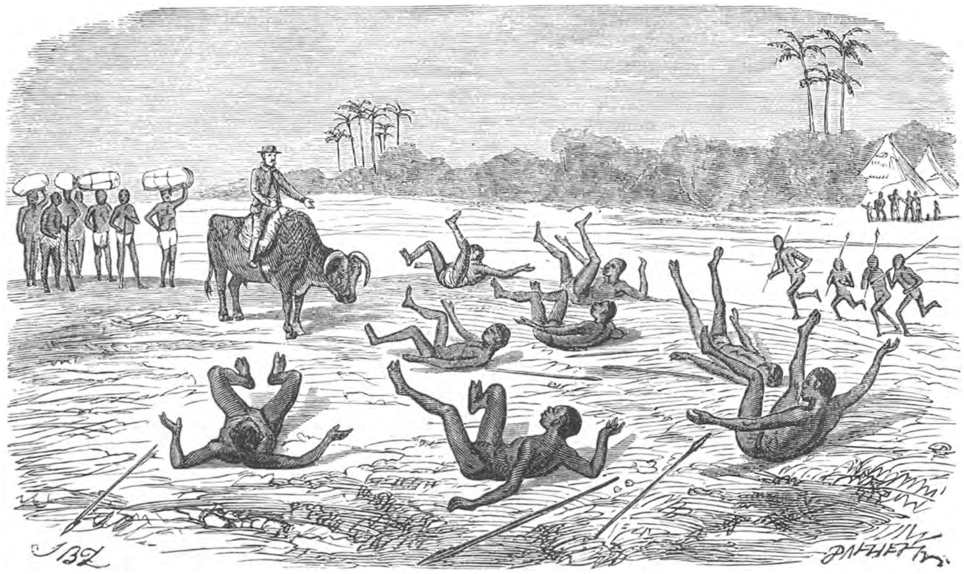

WIJZE VAN GROETEN DER BATOKA'S, VOLGENS LIVINGSTONE.

bomba! kina-bomba!" Livingstone voegt er aan toe, dat hij nooit kon gewennen aan den aanblik van zooveel naakte mannen, die op hun rug rolden en zichzelf sloegen, en dat hij daarom getracht had, deze gewoonte te doen ophouden. Al zijn pogingen daartoe bleven echter vruchteloos; de Batoka's verbeeldden zich altijd, dat dan de ontvangst niet hartelijk genoeg was, en rolden des te schielijker rond en sloegen zich des te harder. Dit rollen en slaan schijnt uitsluitend een hulde te zijn aan groote mannen.

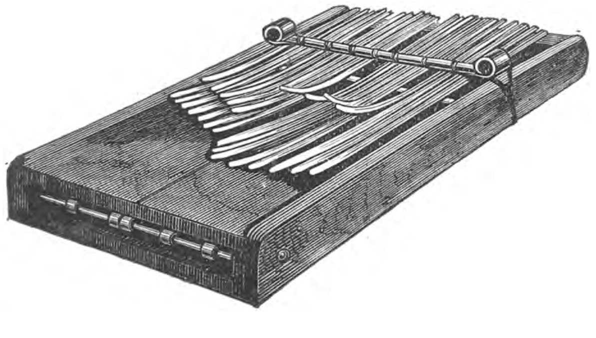

DE „SANSA".

De Batoka's hebben een muziekinstrument, dat met eenige wijzigingen in een groot gedeelte van Midden-Afrika wordt gevonden, en hetwelk hier „sansa" heet. In zijn eenvoudigsten vorm is het een plank, waarop een aantal platte houtjes zijn bevestigd; als deze naar omlaag worden gedrukt en dan plotseling losgelaten, brengen zij een bepaalden toon voort. Het beginsel is hetzelfde als bij onze speeldoozen, met dit verschil, dat de tanden of toetsen van laatstgenoemde van staal zijn en door kleine pennetjes in beweging worden gebracht, terwijl de sansa met de vingers bespeeld wordt. Bij de onderscheidene stammen wijkt de sansa nogal van de hierboven afgebeelde af.

De *Makalaka's*, die aan beide oevers der Zambesi in de streek der Victoria-watervallen wonen, schijnen hier van elders te zijn binnengetrokken. Men vindt bij hen blijken, die wijzen op een vermenging van Zuid-Afrikaansche met Midden-Afrikaansche elementen. Terwijl zij in den landbouw bij geen der Zambesi-volken achterstaan en hierin de vroegere Makololo's overtreffen, is hun veeteelt niet belangrijk. Zij graven en smelten veel ijzer en zijn goede smeden. Hun hoofdwapen is de speer, waarvan zij er steeds 4 à 5 bij zich dragen, en verder hebben zij groote schilden. Zij kleeden zich met huiden en stoffen, uit den bast van de baobab vervaardigd; dit is de eerste kleeding van bast, die men, van het zuiden komend, ziet. Zij laten de voortanden onbeschadigd en verschillen hierin van de oostelijker wonende stammen; ook doorboren zij lippen en neus niet. De vrouwen scheren zich het hoofd tot op een

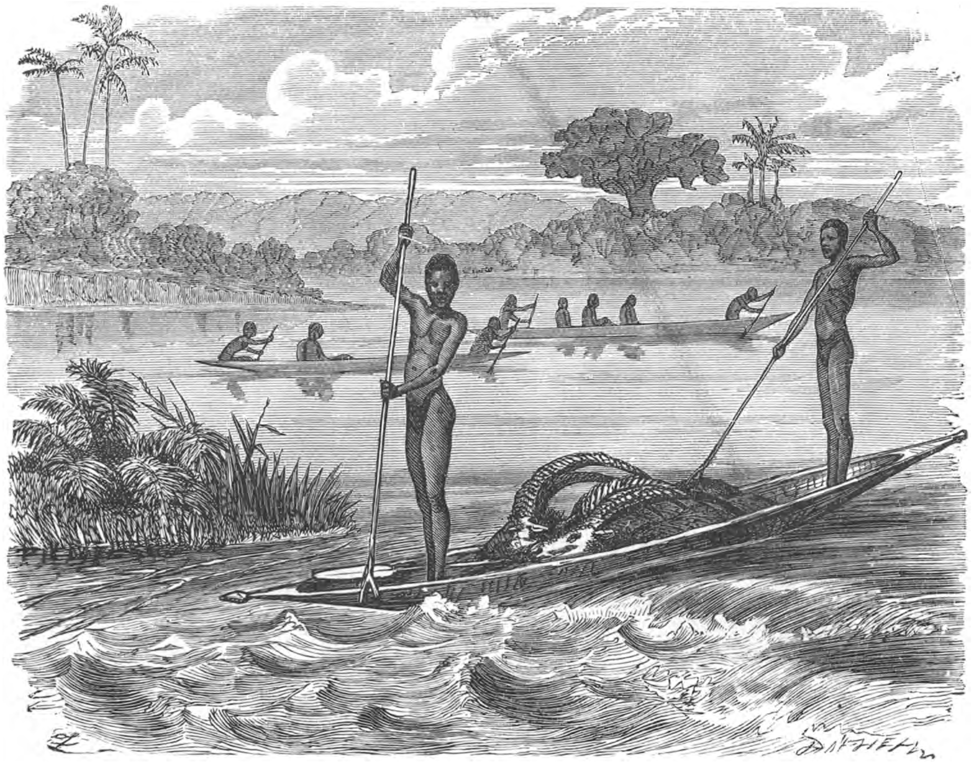

BOOTJES OP DE BOTLETLE-RIVIER.

mutsvormig stuk op den schedel kaal. In het sturen hunner kano's zijn zij ongeëvenaard. Vroeger hadden zij een beteren woningbouw dan thans, doch daar hun woonplaats tusschen Matabelen en Barotse's verstrooid is, zijn zij zeer verarmd en verkeeren zij voor een groot gedeelte in geen gunstiger toestanden dan de Bosjesmannen. Door hun reinheid munten zij echter nog uit; herhaaldelijk wasschen zij zich en nemen zij een bad in de rivier. Ook staan zij in dit opzicht hooger, dat de mannen bij hen meer deelnemen aan den bouw der hutten en aan den veldarbeid. Livingstone prijst verder ten zeerste de vereering der kinderen van hun moeders.

De *Bayeye's* en *Bakuba's* zijn verwante stammen. De eersten wonen ten noorden en noordoosten van het Ngami-meer en zijn waarschijnlijk een deel van een volk, dat naar het zuiden is gedrongen, waar het door Bechuanen is omsloten. De naam Bayeye beteekent „mannen." Niet zonder een zekeren aanmatigenden trots noemen

zij zich zoo, terwijl de Bamangwato's hen als Bakoba of Makoba, d. i. slaven, aanduiden. In hun uiterlijk komen zij eenigszins overeen met de Ovambo's; hun huidkleur en gelaatsvorm zijn nagenoeg dezelfde. Ook hun taal gelijkt eenigszins op die der Ovambo's, hoewel zij zich het klokken van de Hottentotten gedeeltelijk hebben aangewend. Hun verhouding tot de andere volken aan het meer wijst er op, dat zij hier reeds lang gewoond hebben, want zij zijn het eigenlijke meer- en riviervolk, dat door de moerassen en kanalen verleerd heeft, om zich strijdbaar te maken tegen aanvallers. Daardoor verkeeren zij in een toestand van onderworpenheid.

Zij zijn vermakelijke en vroolijke schepsels, maar zulke aartsleugenaars en dieven, als men nergens ter wereld aantreft. Hun geluk schijnt volmaakt, als zij slechts een pot met vleesch op het vuur en een pijp hebben; dan vieren zij feest en dansen, zingen en rooken, en doen zij vertellingen den geheelen nacht door. Hun diefachtigheid is wellicht een gevolg van de slavernij, waarin zij verkeeren. Andersson verhaalt, dat zijn Bayeyesche volgelingen bijna zijn geheelen voorraad kralen gestolen hadden, waardoor zijn reis mislukt zou zijn, als hij het niet tijdig ontdekt had.

HET HARPOENEEREN VAN HET NIJLPAARD.

De Bayeye's waren aanvankelijk meer een herdersvolk, doch nadat zij van hun kudden beroofd werden, waren zij genoodzaakt, zich op eenigen landbouw en de jacht toe te leggen. Gelukkig is de bodem in hun land uiterst vruchtbaar, zoodat de vrouwen, die alleen den landbouw verrichten, zich niet bijzonder daarbij behoeven in te spannen. Een lichte schoffel is het eenige werktuig, dat zij behoeven; hiermede wordt de grond onmiddellijk voor den regentijd een weinig losgewoeld, en dit is voldoende. Zoodra de eerste regen gevallen is, wordt het zaad op goed geluk in den grond geworpen, en op deze wijze verbouwen zij pompoenen, meloenen, grondnoten, kalebassen en zelfs eenige tabak.

De Bayeye's zijn uitmuntende jagers en visschers. In hun moerassig land zijn zij goede schippers geworden, doch hun kano's zijn nog allerprimitiefst. Het zijn eenvoudig uitgeholde boomstammen, waarbij niet het minst op schoonheid van vorm gelet wordt. Is de stam, waaruit men de kano maakt, recht, dan wordt de kano het ook; is hij krom, dan verkrijgt men kromme kano's. En toch zijn zij trotsch op die schuitjes; Livingstone zegt, dat zij hun ruwe vaartuigen beschouwen, zooals de Arabier zijn kameel. Zij hebben er altijd vuur, en als zij op reis zijn, slapen zij er liever in

dan dat zij den nacht aan den wal doorbrengen. „Op het land," zeggen zij, „zijn leeuwen, slangen en hyena's onze vijanden; in onze kano, achter het riet, kan niets ons deren."

De Bayeye's bouwen hun woningen steeds om het water en op eilanden. Gedurende een gedeelte van het jaar staan hun hutten echter werkelijk in het water. Doch door kracht van gewoonte schijnt dit hun niet erg te hinderen. De hutten hebben een bijenkorfachtige gedaante en worden door matten gedekt. De kleeding is niet meer oorspronkelijk; zij namen die van de Bechuanen over. Ook de besnijdenis is bij hen in zwang.

Meer ten oosten van het Ngami-meer wonen de Bakuba's, die met de Bayeye's groote overeenkomst hebben. In hun karakter verschillen zij niet veel van dat der meeste Negers; zij worden spoedig in beweging gebracht, zijn onnadenkend, vriendelijk, wanneer men hun den zin geeft, wraakzuchtig, als zij kwaad worden gemaakt, en eerlijk, als er niets valt te stelen. De Bakuba's zijn zoozeer in een toestand van slavernij vervallen, dat zij zelfs niet kunnen begrijpen, wat het beteekent, eigendom te bezitten, omdat zij weten, dat hun onderdrukkers hun ieder voorwerp, hetwelk zij zouden kunnen machtig worden, met geweld zouden ontnemen.

De Bakuba's zijn hoofdzakelijk schippers, die van hun vroegste jeugd in hun kano's gewoon zijn en deze met zekerheid door de onstuimige rivier weten te sturen. Uit hun ranke bootjes vallen zij den hippopotamus aan met harpoenen. Met groote zekerheid weten zij genoemd dier te treffen en te dooden.

* * *

De *Maschukulumbwe's* wonen ten noorden der Zambesi in het oosten van het land der Marutse's. Alles wijst er op, dat zij uit een volkenvermenging bestaan, welker bestanddeelen geheel zijn versmolten, maar waarin de eigenschappen van een herdersvolk nog duidelijk herkenbaar zijn. Hun hutten, die kringvormig om de veekraal geplaatst zijn, herinneren geheel aan de dorpen der Zulu's. Groote kudden van runderen leveren voedsel en kleeding. De mannen gaan echter zoo goed als naakt, doch de vrouwen dragen een vel om de heupen, zelden nog een mantel.

Eigenaardig zijn de buitengewoon groote, spitse haarkapsels der mannen, waarvoor het haar der vrouwen en slaven mede gebruikt wordt; gemiddeld zijn deze 30—40 c.M. lang, doch zij kunnen tot 110 c.M. aangroeien. Als een politieke eenheid kan men dit volk niet beschouwen; elk dorp staat op gespannen voet met de naburige dorpen. Door deze verhoudingen ontstaat er een geest van wantrouwen en bestendige vijandschap. In den oorlog doodt men met voorliefde de vrouwen, om hierdoor de vijandelijke stammen te verzwakken.

* * *

Tusschen het Marutse-rijk, het Lunda-rijk en het Portugeesche kustland strekt zich in het brongebied der Zambesi een landstreek uit, die bewoond is door onafhankelijke stammen, welke vroeger, en gedeeltelijk misschien nog, aan het Marutse-rijk schatplichtig waren. Deze stammen bestaan alle uit landbouwers en drijven katoenteelt, welke blijkbaar langs de Zambesi stroomopwaarts zich verbreid heeft, daar zij noch ten noorden, noch ten zuiden van dit gebied gevonden wordt. De belangrijkste volken uit dit gebied zijn de *Ganguella's*, ten zuiden en oosten van de belangrijke handelsplaats Bihé, uit een aantal afzonderlijke stammen bestaande, zonder staatkundigen band; verder oostelijk de *Luchaze's*, en aan de boven-Kuando de *Ambuella's*. Deze laatsten hebben een ontwikkelden landbouw. Hun woningen zijn vierkante hutten, meest op palen in moerassen gebouwd.

LITTERATUUR OVER DE ZAMBESI-VOLKEN.

LIVINGSTONE. Narrative of an expedition to the Zambesi and its tributaries, 1865.
E. HOLUB. Eine Kulturskizze des Marutse-Mambunda Reiches in Central-Afrika, Weenen, 1879.
„ „ Sieben Jahre in Süd-Afrika, Weenen, 1881.
SERPA PINTA. Comment j'ai traversé l'Afrique, Parijs, 1881.
P. DEPELCHIN. Trois ans dans l'Afrique australe, Brussel. (Tweede deel).

HOOFDSTUK XX.

ZUIDELIJKE BANTU'S.

III. Het Lunda-rijk, Kasongo- en Msiri-rijk.

In het midden van Afrika ligt nog een tweede uitgebreide staatsorganisatie, nl. die van het *Lunda-rijk*, dat zijn naam heeft ontvangen naar het volk der *Kalunda's* of *Balunda's*, een stam der Bantu's, die zijn woonplaats heeft aan den bovenloop der Kassai- en Lulua-rivieren. Het rijk wordt ook wel naar den beheerscher *Muata Jamvo* genoemd, waarbij wij moeten bedenken, dat „Muata Jamvo" een titel is, die op alle vorsten overgaat (Muata beteekent „heer" en „Jamvo" is een eigennaam).

Het Lunda-rijk is een der weinige, eenigszins stabiele staatsorganisaties van Afrika. Reeds kort na de verovering van Angola, op het einde der 16e eeuw, vernamen de Portugeezen van handelaars der inboorlingen, die uit het binnenland kwamen om aan de kust hun slaven te verkoopen, dat op ongeveer 100 dagreizen van de kust een machtig hoofd regeerde, *Muatiamvo* geheeten. Niet vóór 1846 evenwel gelukte het den eersten Europeaan, Rodriguez Graça, Mussumba, de hoofdstad en residentie van dat rijk, te betreden. De tweede Europeaan, die tot hier doordrong, was Lopez de Carvalho, een handelaar, evenals de vorige. In 1875 kwam Pogge op zijn reis dwars door Afrika in dit gebied, en in 1880 was Dr. Max Büchner de vierde Europeaan, die het rijk leerde kennen en er zelfs eenige maanden aan het hof verblijf hield. Aan de beschrijvingen van laatstgenoemde hebben wij de meeste kennis omtrent land en volk te danken. Daaraan ontleenen wij belangrijke gegevens.

Muata Jamvo is in werkelijkheid een koning, wat niet kan gezegd worden van tal van hoofden aan de westkust, die door de Europeanen met dien titel worden aangeduid. Zijn rijk is, voor die primitieve toestanden gerekend, betrekkelijk goed georganiseerd en heeft een uitgestrektheid ongeveer zoo groot als Duitschland. Van 12° Z.Br. strekt het rijk zich uit tot 8° in het noordoosten en tot 5° Z.Br. in het noordwesten. In het oosten liggen nog kleinere rijken, welker heerschers aan het Lunda-volk verwant en schatplichtig zijn, als o. a. het rijk van *Kazembe* en van *Kasongo*.

Hoe uitgestrekt het gebied ook zij, is toch de voorstelling, welke de Europeesche phantasie van den Lunda-koning gemaakt had, geheel onjuist. Bij nuchtere beschouwing bleef er van den vorst niets over dan een armzalige, aapachtig opgedirkte, steeds bedelende potentaat, zonder adel of majesteit, die nauwelijks meer dan 1000 gewapenden onder zijn bevel had. Dat evenwel de roem der grootheid van dezen vorst in West-Afrika algemeen verbreid was, is een gevolg van de vergelijking met de vele nietige vorstjes, welke men hier vindt.

Het is een zeer opmerkelijke eigenaardigheid in het Lunda-rijk, dat naast den koning ook een koningin als vrije, zelfstandige heerscheres staat, zonder de gemalin des konings te zijn. Zij wordt de *Lukokessa* genoemd en heeft haar ondergeschikte hoofden, evenals de koning. Ook heeft zij het recht, in alle belangrijke regeeringsaangelegenheden een beslissend woord mede te spreken. Aldus bestaan er in het Lunda-rijk feitelijk twee staten en twee staatsmachten, door elkander gevlochten. Niet onwaarschijnlijk is deze toestand ontstaan, doordien eens een koningin aan het hoofd stond, die haar macht met een echtgenoot deelde, terwijl men ook haar macht bleef erkennen.

De Muata Jamvo bezit vele vrouwen: in 1880 een 60tal. Doch ook de koningin of Lukokessa heeft een eersten echtgenoot, den Schamoana, dien zij op alle mogelijke

wijzen opsiert, terwijl zij zelf gewoonlijk zeer eenvoudig gekleed gaat. Daarenboven heeft zij onderscheidene bijmannen, die telkens afwisselen. De Schamoana laat zich

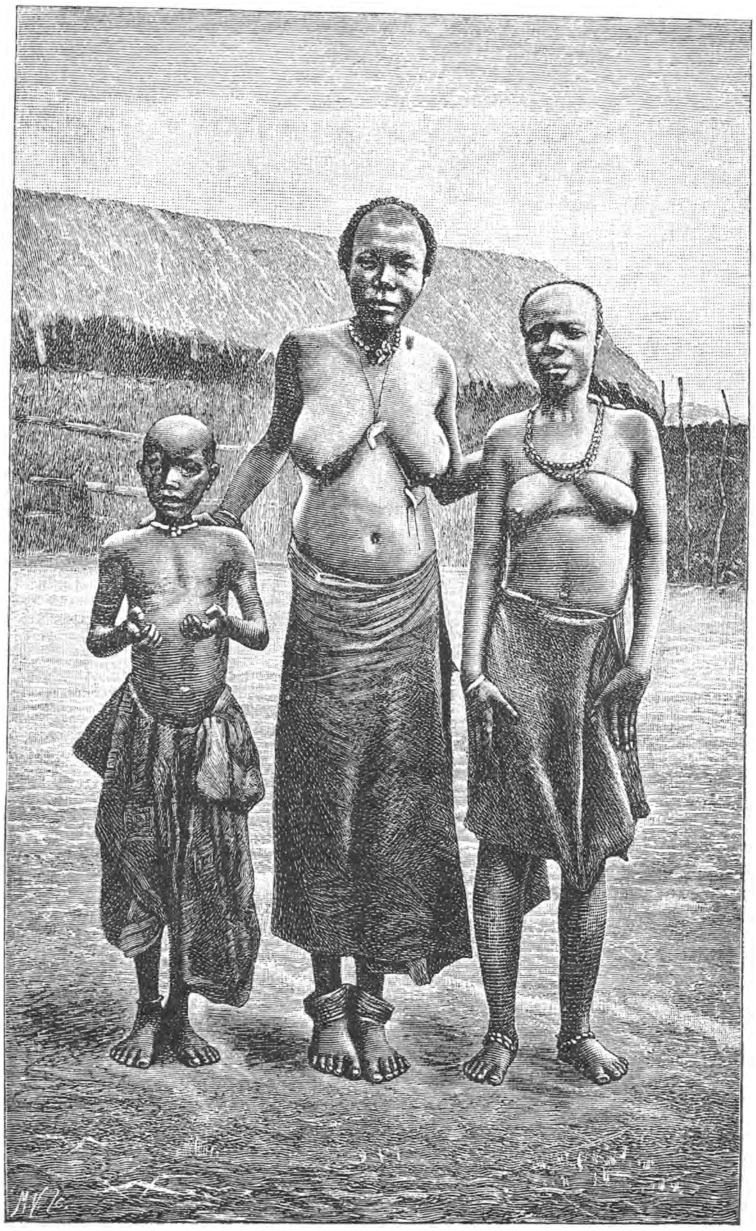

DE HOFHOUDING DER LUKOKESSA.

veel op zijn voorrang voorstaan en vraagt als zoodanig van vreemdelingen gaarne geschenken.

Sedert in het Lunda-rijk de heerschappij van den man naast die der vrouw

kwam, begonnen de koningen hun gebied uit te breiden, en wel voornamelijk naar het westen, want sedert een tweetal eeuwen waren de koningen er op bedacht, hun uitvoerartikelen, als slaven en ivoor, zooveel mogelijk rechtstreeks met de Europeesche handelaren van de westkust te verruilen. Met dit doel breidden zij hun gezag naar dien kant uit, om dichter bij de zee te komen. Hierdoor ontstonden door kolonisatie en verovering vasallenstaten in het westen, die tot dicht bij het Portugeesche gebied kwamen.

Hoe wordt het gezag van den koning in dit uitgebreide en niet dicht bevolkte gebied gehandhaafd? Behalve dat de vasallen voor hun eigen zekerheid liever deel uitmaken van een uitgebreid staatsverband, is het bovenal de vrees, die de heerschappij doet standhouden. De naastbijwonende onderhoofden houdt de Muata Jamvo door een strenge politie streng onder den duim. Als een van dezen bijv. herhaaldelijk verzuimt, de schatting naar de residentie te brengen, en aldus in ongenade valt, worden eenige mannen der koninklijke politie naar het dorp gezonden, om dat hoofd te dooden. Een twaalftal mannen is dan in een dorp van 200 à 300 bewoners volkomen in staat, den nalatige te grijpen en voor de oogen van zijn dorpsgenooten en familieleden te onthoofden, terwijl dezen voor een deel in slavernij worden medegevoerd. Zoo houdt de Muata Jamvo de vrees er in en geldt hij als de machtige, tegen wien niet licht iets ondernomen wordt. Van de verderaf wonende hoofden, die niet gemakkelijk op deze wijze te bereiken zijn, heeft de koning eenige zonen als gijzelaars in zijn gevolg.

KAPSEL DER LUNDA-MEISJES.

De politiek der vorsten in deze binnenlanden wordt bovenal beheerscht door den handel. Overal zijn de vorsten, Muata Jamvo en Lukokessa aan de spits, gelijktijdig de eerste kooplieden. Ieder onderhoudt, al naar zijn vermogen is, met de handelaren aan de kust handelsbetrekkingen door bemiddeling van reizende inboorlingen, die voortdurend heen en weder reizen en was, ivoor, caoutchouc, enz. uit het binnenland aanvoeren tegen Europeesche artikelen. De vorst wordt hiervan het eerst voorzien, doch het is moeielijk, van dezen betaling te verkrijgen, daar de hebzucht van velen niet gering is en zij van hun macht misbruik maken. Daardoor is ook het reizen hier moeielijk.

Het Lunda-rijk is een absolute leenheerschappij. De hoofden der afzonderlijke deelen zijn in hun inwendig bestuur onafhankelijk, zoolang dit den Muata Jamvo bevalt, en zoolang zij de belasting-karavanen trouw naar de residentie zenden, om ivoor, zout, koper, vleeschwaren, vellen, enz. op te brengen. Er bestaat in het rijk een volksvergadering, waarin ieder vrij zijn meening kan zeggen. Deze volksvergaderingen worden door de meeste heerschers geëerbiedigd, doch groot is hun invloed niet. Muata Jamvo verschijnt namelijk in die vergadering, als hij een krijgstocht wil ondernemen, en deelt er zijn plannen mede. De staatszaken hebben voornamelijk betrekking op het wel en wee van het volk, het belemmeren van booze toovenarij en het bevorderen van goede invloeden, het toezicht op de zeden der gehuwde vrouwen, den groothandel naar het westen, het straffen van misdaden, rooftochten, slavenjachten, oorlog, enz. Deze laatste gaan hand aan hand en maken het belangrijkste gedeelte der buitenlandsche politiek uit.

Wanneer een Muata Jamvo ziek is, wordt het volk opgeroepen, om door tooverij

de booze geesten van de legerplaats des konings te verdrijven. Als de dood nadert, begeeft zich de opvolger, die reeds vroeger is aangewezen, met een viertal der hoogste waardigheidsbekleeders naar de Lukokessa, om haar toestemming te winnen, en reeds vóór de oude koning begraven wordt, ontvangt de nieuwe op feestelijke wijze de teekenen zijner waardigheid: den lukano, een met olifantspezen omwonden ivoren ring, welke als orde verleend kan worden en ook door de Lukokessa gedragen

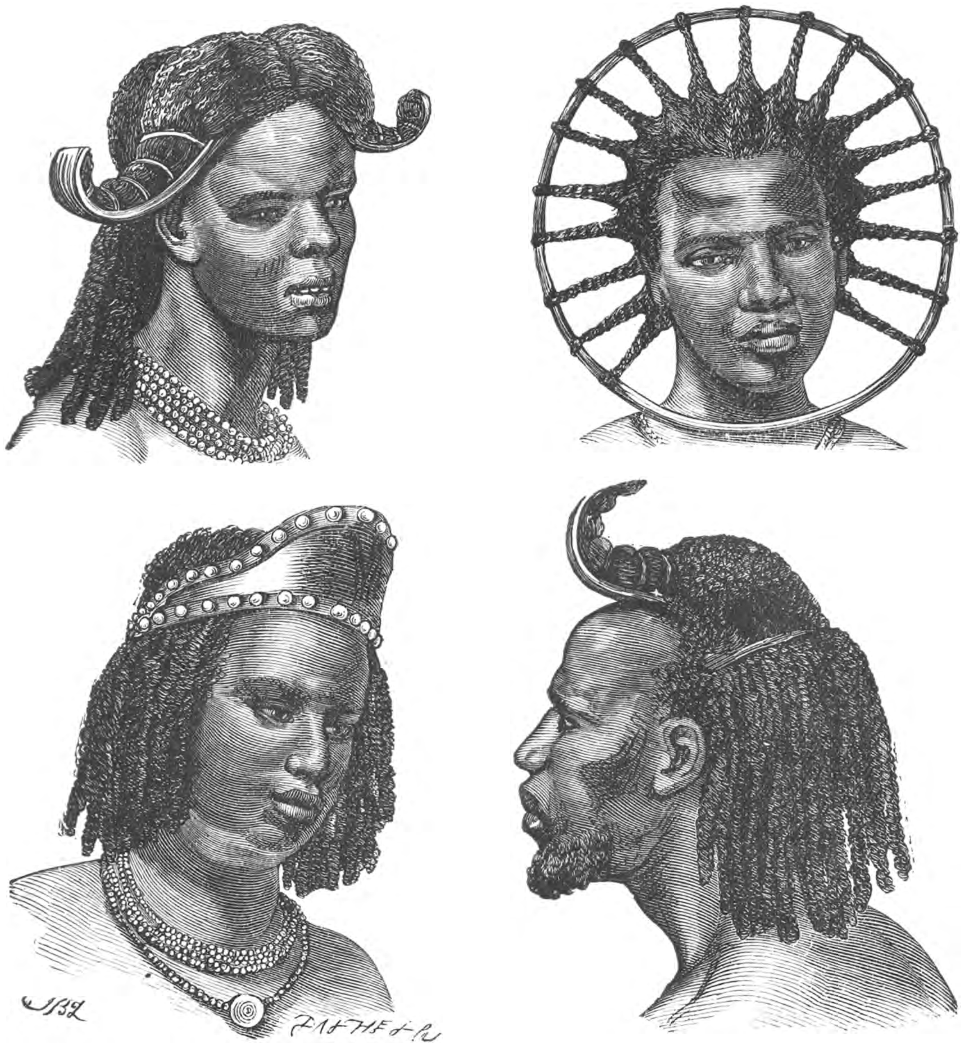

KAPSELS DER LUNDA'S.

wordt, een borsttooi uit paarlen en metaal, een costuum van roode papegaaienvederen, een cirkelvormigen schepter uit ijzer en een tapijt.

De nieuwe koning woont de begrafenis bij; feestelijk getooid wordt de doode in een draagstoel naar de rivier Kalangi gedragen. Het talrijke gevolg verricht hier allerlei ceremoniën en toovenarijen, waarbij nieuw vuur door het wrijven van hout wordt gemaakt, en in de geheele Mussumba verdeeld wordt. Vervolgens brengt men het lijk naar een heilige plek, waar de twaalf Muata Jamvo's in een kring zijn begraven.

In een zittende houding wordt het lijk in een vierkante groeve geplaatst; een deksel van palmbladeren wordt er over gelegd en met aarde wordt het graf bedekt. Gedurende deze ceremonie worden een jongen en een meisje ter dood gebracht. De nieuwe koning brengt vervolgens den nacht in de vrije natuur door en betreurt in een bijzondere hut acht dagen lang het afsterven van zijn voorganger. Op den negenden dag halen de Lukokessa en de hoogwaardigheids-bekleeders hem af en voeren den koning naar de nieuwe kiponga (omheining), die in plaats van de oude, welke verbrand werd, is verrezen, en hier vestigt zich thans ook de Lukokessa en het geheele hof, zoodat met deze verandering van regeering ook een verplaatsing der hoofdstad hand aan hand gaat. Doch de hoofdsteden of Mussumba's der Muata Janvo's waren alle dicht bij elkander gelegen, op de vruchtbare vlakten tusschen de Kalangi- en Luisa-rivieren.

Het Lunda-rijk bestaat in zijn tegenwoordigen omvang ongeveer 150 jaren. De grenzen zijn evenwel geenszins vast aan te geven en smelten als het ware weg in de half onafhankelijke volken op het grensgebied.

De bewoners van het Lunda-rijk vormen talrijke volksstammen, die alle tot de Bantu's behooren. Van al deze is het volk der *Lunda's* het meest verbreid; het heeft door zijn heerschappij den grootsten invloed verkregen. De Lunda's hebben over 't geheel een schoonen lichaamsbouw, een kloeke gestalte, een weinig opkrullende lippen en een donkere huidkleur, waaronder ook meer lichtgekleurde elementen schijnen voor te komen. Zij zijn hoofdzakelijk landbouwers. De polygamie is bij hen algemeen. Hun woningen hebben den vorm van een bakoven.

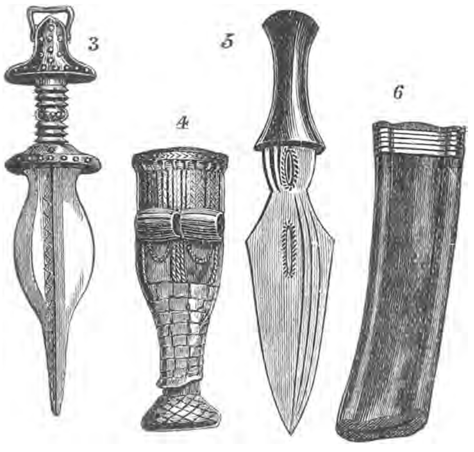

DOLKEN OF MESSEN DER LUNDA'S.

De kleeding der Lunda's bestaat uit om de heupen gebonden stukken vel of inheemsch vlechtwerk, dat door de armeren gebruikt wordt, terwijl welgestelden alleen fazenda (katoenen stoffen), van de kust ingevoerd, dragen. De mannen dragen hiervan een omhulling, welke van de heupen tot de knieën of de kuiten afhangt; die der vrouwen is veel korter, op enkele plaatsen volgens Livingstone zóó kort, dat zij zoo goed als naakt liepen. Rijke dames dragen een fazenda-sleep, die door een slavin gedragen wordt, en tot sieraad hangen zij een stuk luipaardvel of fazenda op de borst. Gordels van zwart leer worden hoog geschat.

Bij de vrouwen worden de beide middelste snijtanden in de bovenkaak rond gevijld; die in de onderkaak worden uitgebroken. Bij de Lunda's is de tatoueering meer in gebruik dan bij de Kioko's; zij wordt toegepast op borst, arm en buik. Het beschilderen van het geheele lichaam met vierhoekige figuren of witte puntjes met kruisen is in het geheele Lunda-gebied gewoonte. Bij feestelijke gelegenheden wordt het lichaam ook met olie ingesmeerd. Bij de mannen schijnen deze versieringen des lichaams zelden voor te komen, doch van de kapsels maken zij veel werk en eveneens besteden zij veel zorg aan den baard. De fig. op pag. 281 stelt ons eenige dier kapsels voor, die duidelijk genoeg zijn, zoodat wij ze niet verder beschrijven zullen. De vrouwen dragen over 't geheel het haar kort, en scheren daarenboven in het midden van het voorhoofd een driehoek kaal. Bij feestelijke gelegenheden vlechten zij kralen in het haar. Het gebruik aan de Kassai, om stukken riet door den neus of de oorlappen te steken, wordt bij de Lunda's zeldzamer, en eveneens het gebruik van koperen en ijzeren ringen om armen en beenen. De ringen van olifantspezen hebben echter een groote beteekenis, vooral van politieken aard.

De aanzienlijken der Lunda's hebben geweren als wapens, die ingevoerd werden. Doch algemeen gebruikelijk is de groote, ijzeren werpspeer, terwijl verder lansen met

houten schachten en weerhaken aan de punt en pijlen met ijzeren spitsen van verschillenden vorm, die niet zelden vergiftigd worden, in gebruik zijn. Als luxewapen gebruiken zij vooral in het westen en bij de Kioko's een kleinen bijl, die over den schouder gedragen wordt. Voor handgebruik hebben zij dolkachtige messen.

De Lunda's hebben niet veel huisraad en gereedschappen. In de hutten vindt men matten, hoofdbankjes, potten van klei, kalebassen en landbouwwerktuigen; bij rijkeren eenige gevlochten korven. Als smeden staan zij beneden de Kioko's, en de Muata Janvo kiest uit dat volk zijn hofsmeden. Behalve ijzer wordt ook koper en messing verwerkt; laatstgenoemd metaal wordt door de Lunda's het meest gewaardeerd.

Als muziekinstrumenten gebruiken zij trommels en marimba's. De trommel bestaat uit een houten blok, als cylinder uitgehold en aan het eind gesloten met een antilopenhuid, welke met behulp van kleine houten pennen strak over de opening is gespannen. De huid kan niet, als bij onze trommels, meer of minder gespannen worden; als zij slap begint te worden spant men ze opnieuw, door haar voor het vuur te houden. Men slaat die trommels met de hand en niet met stokken. Aan den kant der trommels vindt men een kleine vierkante opening, met hetzelfde doel aangebracht als bij onze trommels, doch welke door een soort van spinneweb wordt

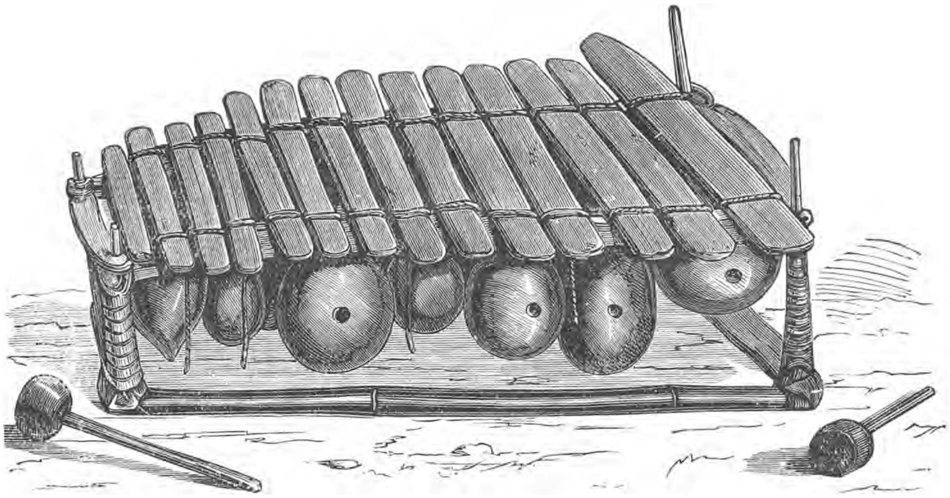

MARIMBA OF AFRIKAANSCHE PIANO.

gesloten. Het web, dat hiervoor gebruikt wordt, is afkomstig van de bekleedselen der eieren eener groote soort van spin. De gewoonte, om hiervoor spinnewebben te bezigen, is vrij algemeen in een groot gedeelte van Afrika verbreid.

Tegelijk met de trommel wordt de marimba bespeeld, een soort van piano, die hierboven is afgebeeld. Met eenige wijziging komt dergelijk instrument in Afrika veel voor. Dit instrument wordt op den grond geplaatst en zittend of knielend bespeeld. Een ander instrument is de ginguva, het officieele afkondigings-instrument, waarop geslagen wordt, als bijv. een slaaf is weggeloopen, of als de vorst bijzondere wenschen aan zijn volk heeft mede te deelen.

De dans wordt in het Lunda-rijk niet alleen als vermaak uitgevoerd, maar heeft ook een politieke beteekenis. De Muata Jamvo moet, evenals de Lukokessa, soms voor zijn volk dansen, hetwelk hierin bestaat, dat zij in een kring ronddraaien, heen en weer huppelen, enz. Het begroeten bestaat in klappen met de handen, en voor aanzienlijken in het zich ter aarde werpen en het strooien van stof. Ook fluiten en huilen wordt als vreugde- en eerbewijs tegenover hooger staanden beschouwd. Ten opzichte van den Muata Jamvo gaat de eerbiedige hulde zeer ver; zijn hovelingen drogen met de hand de plek af, die hij bespuwt. Het niezen van den vorst wordt

door de geheele omgeving met schreien, fluiten op de vingers, enz. begroet. Hoofden bedekken bij het eten en drinken het gezicht, opdat men hen niet kan zien, of sluiten bij gemis van een hoofddoek op zijn minst de oogen.

De Lunda's zijn bijna uitsluitend landbouwers; de vrouwen verrichten hoofdzakelijk den veldarbeid, doch ook de mannen bieden hulp. Met een houw met korten steel wordt het veld omgespit. De belangrijkste produkten zijn: maniok, bataten, grondnoten, yamwortels, boonen, maïs, gierst, bananen, suikerriet, ananas, tabak, katoen, hennep. Ook de oliepalm en de wijnpalm worden gebruikt, doch niet geteeld. Het bewaren en ophoopen der veldvruchten, dat in Songo en Kioko veel geschiedt, heeft hier niet veel plaats. Op zijn hoogst worden de maïskolven onder het dak der hut bewaard. Daar de runderen ontbreken en men er geen ossen als rijdieren vindt, rijden de aanzienlijken op de schouders van slaven, en ook vrouwen maken hiervan wel gebruik.

Als huisdieren treft men er geiten, hoenders, honden, en zeldzamer zwarte schapen en varkens aan. De kleinste zoogdieren, en voornamelijk ratten en muizen, zijn een geliefd voedsel, te meer, daar de groote jacht niet veel opbrengt. Behalve visschen eten zij ook gele rupsen en sprinkhanen. Bier, van maïs gebrouwen, en palmwijn drinkt men gaarne.

De hutten der Lunda's hebben de gedaante van een bakkersoven en zijn zeer laag. De hutten van den Muata Jamvo en van de aanzienlijken zijn nog in afdeelingen gescheiden. Arme menschen hebben slechts één hut; de rijken geheele rijen, mede voor de vrouwen en slaven. De dorpen zijn over 't geheel vrij regelmatig gebouwd, met een breeden, rechten weg in het midden als hoofdstraat, waartoe veelal een vierhoekige houten poort toegang verleent. Fetischhutten vindt men in menigte in dit gebied.

* * *

Het is hier de plaats, om iets naders over het fetischisme mede te deelen, omdat dit een groote beteekenis heeft voor de bewoners dezer landen, en er dikwijls verkeerde voorstellingen dienaangaande bestaan.

Onder fetischisme verstaat men de vereering der door God geschapen geesten, die als middelaars tusschen het oppermachtigste Wezen en de Negers gedacht worden, en die door bemiddeling van waarzeggers en tooverdokters Zijn wil doen kennen. Die geesten kunnen in eenig aardsch voorwerp, een boom, een steen, enz. wonen, zonder in het minst aan dat voorwerp verbonden te zijn. Daarom knielt de Neger voor die voorwerpen, om aldus den geest te aanbidden, dien hij zich daarin denkt. Het wezen der zaak is, dat hierbij in den waren toestand niet dat voorwerp wordt vereerd, zooals het den oppervlakkigen beschouwer toeschijnt, maar dat de Neger zijn gedachten richt naar den geest, den middelaar, die hem met de hoogste Macht in betrekking stelt. Dat hooger geloof aan abstracte Wezens, hetwelk men bij de fetisch-aanbidders aantreft, doet ook de meening vervallen, die vroeger algemeen verkondigd werd, dat het fetischisme een primitieve vorm van godsvereering zou zijn, zooals Max Müller o. a. beweerde. Zeer zeker is een meer geestelijk geloof, een geloof aan abstracte geesten, het fetischisme van heden vooraf gegaan, en van die hoogere religieuse bezieling zijn dan ook in den volksmond en in enkele gebruiken nog vele sporen overgebleven.

Het woord fetischisme is afkomstig van het Portugeesch (fetiço = tooverij) en beteekent letterlijk: de godsdienst met vereering van toovermiddelen. Deze benaming, door de Portugeezen hieraan gegeven, bewijst, dat zij het wezen van het fetischisme niet goed begrepen hebben. Ongetwijfeld oordeelden de Christelijke zendelingen naar een eenzijdige opvatting, en zagen zij het uiterlijke voor het wezen aan. Daarbij komt, dat het zuivere fetischisme door tal van bijzaken is ontheiligd en ontaard, zoodat de algemeene voorstelling van het fetischisme zich zeker aansluit bij datgene, wat het werkelijk voor vele Negers is.

In zijn zuiveren vorm moet men bij het fetischisme onderscheiden:

a. Het Hoogste Wezen, dat wij God noemen.

b. De door God geschapen geesten, middelaars tusschen God en menschen.

c. De personen, die de gemeenschap dezer geesten met de menschen tot stand brengen en met den dienst der geesten belast zijn: de fetisch-priesters, aan de Kongo „Gonga" genoemd.

d. De voorwerpen, waarin de geesten als woonachtig gedacht worden, als steenen, boomen, enz.: de fetischen.

e. De vereering, welke den geesten ten deel valt.

Op deze wijze voorgesteld, is het fetischisme een trapsgewijze godsdienst, waarin de rechtstreeksche gemeenschap van den gewonen mensch met het hoogste Wezen zoo goed als uitgesloten is. De personen, die de gemeenschap tusschen de Negers en de God dienende geesten tot stand brengen, heeten fetisch-priesters en hebben op

MANNELIJKE EN VROUWELIJKE FETISCHEN DER KRU-NEGERS.

het sociale leven veel invloed. Gewoonlijk hebben zij een drievoudig beroep: dat van *arts*, *priester* en *toovenaar*. Hoog staande fetisch-priesters munten meestal in een van genoemde beroepen uit, zijn feitelijk specialiteiten. Een volledige vakafscheiding treft men hier echter niet aan. Als geneeskundigen zijn die priesters meestal bekend met verschillende kruiden en huismiddelen, die het lijden der menschheid kunnen verzachten, al staat hun wetenschappelijke kennis ook op lagen trap. Daarenboven gaat kwakzalverij daar met geneeskunde hand aan hand.

De werkzaamheid der fetisch-priesters wordt door allerlei bijgeloovigheden beheerscht, zoodat het moeielijk valt, ja, zelfs onmogelijk is, hun eigenlijke godsdienstige taak van het bijgeloof te onderscheiden. Zoo moet de toovenaar de oorzaken van den dood, van ziekten, enz. onderzoeken; hij moet uitvorschen, wie onheil sticht en wie zegen aanbrengt. En in die belangrijke taak staan hem de fetischen of de geesten ter zijde.

Nemen wij tot voorbeeld, dat er diefstal gepleegd is en de fetisch-priester op verzoek van den bestolene een onderzoek naar den dader instelt. Al naar de waarde van het gestolen voorwerp is, wordt voor deze taak een meer of minder beroemde fetisch-priester uit den omtrek gekozen. Bij kleine diefstallen slaat die bijv. twee warm gemaakte spijkers in een fetischvoorwerp (een beeld of iets anders, waarin men zich den fetisch, den geest nl. woonachtig denkt). Allen, die verdacht worden van den diefstal, moeten op dien spijker een hamerslag geven, en het geloof staat vast, dat dit den fetisch zoo zal pijnigen, waardoor deze den bedrijver van den diefstal gedurende zijn geheele leven met vreeselijke straffen vervolgt, wanneer hij zich aan de gewone straf onttrekt. Dit toovermiddel helpt werkelijk dikwijls, want niet zelden mist de schuldige den moed, om zijn misdrijf geheim te houden.

Wat wij hier zeiden, geldt voor het fetischisme in het algemeen; bij de verschillende volken verschilt het zeer in uiting en vormen.

Het bovenstaande leert ons, dat wij op het wezen van het fetischismus niet zoo verachtelijk moeten neerzien, als dikwijls geschiedt. Zijn de amuletten, welke men in beschaafde landen vindt, veel meer dan fetischen? Bestaat hier niet het geloof, dat geesten van afgestorvenen zich aan spiritistische mediums openbaren door middel van dansende tafels, krakende kasten, enz.? Dit leert ons, dat wij in de beoordeeling van de godsdienstige gebruiken der natuurvolken hoogst voorzichtig moeten zijn, om geen onbillijkheden te plegen.

* * *

De echte fetischdienst komt meer bij de bewoners van Noord- en Centraal-Afrika dan bij die van Zuid- en Oost-Afrika voor. De fetischvoorwerpen hebben zeer verschillende gedaanten en worden in West-Afrika in allerlei phantastische vormen bewerkt, iets, wat in Oost-Afrika zeldzamer het geval is. Het is vaak onjuist, wat toch dikwijls geschiedt, om die voorwerpen „afgodsbeelden" te noemen, hoewel enkele volgens de voorstelling der Negers daarmede vereenzelvigd zijn. In West-Afrika is het fetisch-wezen het meest ontwikkeld. Daar vindt men vele fetisch-hutten, waarin de fetischbeelden, enz. bewaard worden, en welke onder toezicht van de fetisch-priesters staan. Amuletten zijn een der middelen, waardoor de geesten der fetischen bewerkt worden, en deze vindt men veel in Afrika, en van allerlei soort.

* * *

Keeren wij na deze algemeene uitweiding tot de bewoners van het Lunda-rijk terug.

In het westen van het Lunda-rijk hebben de *Kioko's* zich gevestigd. Zij zijn uit het zuiden gekomen en schijnen voorbestemd, om de heerschappij der Lunda's te vervangen. Het zijn bekwame jagers en handelaars, die tegenwoordig nog schatting aan Muata Jamvo betalen. Bovenal als smeden hebben zij groote bekwaamheid, zeiden wij; zij voorzien velen in het Lunda-rijk van smidsartikelen.

Het Lunda-rijk is het grootste van een rij kleinere Negerstaten, die alle naar hetzelfde model zijn ingericht en meer of minder afhankelijk er van zijn. De grootste en verst verwijderde vasal is de *Kasembe*, de heer van den oostelijkst gelegen vasalstaat van het Lunda-rijk, die het middelpunt van zijn gebied heeft op de plaats, welke op de oude kaarten als Kassembe wordt aangewezen, in een vlakte, tusschen het Moero- en Bangweolo-meer gelegen.

Het paleis van den Kasembe is door een rieten omheining omsloten en de deurposten zijn met menschenschedels versierd. Kasembe zelf is een soort van kleineren Muata Jamvo. Livingstone, die zich in 1867 aan zijn hof bevond, verhaalt van de gruweldaden van den vorst, waardoor zijn land grootendeels ontvolkt was, zoodat hij nauwelijks 1000 manschappen onder de wapenen kon brengen, terwijl Pereira vroeger van 20,000 sprak. Doch de Negerbevolking vermeerdert onder gunstiger omstandigheden weer snel en latere reizigers vermelden dan ook betere toestanden van dit gebied.

De schatplichtigheid der Kasembe's aan Muata Jamvo wordt soms betwijfeld, en soms schijnt de schatting ook werkelijk voor eenige jaren uit te blijven. Toen gedurende een drietal jaren Kasembe niets van zich had laten hooren, kwam in 1875 weder een karavaan met slaven, koper en zout naar Mussumba, om belasting te brengen. Men meent, dat de aanleiding tot deze vrijwillige voldoening hierin lag, dat roofdieren het land van Kasembe onveilig maakten en de tooverdokters dit als een straf voor zijn ongehoorzaamheid tegenover Muata Jamvo verklaarden.

Een gedeelte van het Kasembe-rijk schijnt in den nieuwsten tijd onder een hoofd *Msiri* zelfstandig te zijn geworden, en vormt het *Msiri*-rijk der kaarten, dat niet onbelangrijk schijnt.

Het landschap Urua is bewoond door de *Warua's* en ligt noordelijker. Hier vindt men het rijk van den *Kasongo*, dat zich van de grenzen van het Lunda-rijk naar het oosten tot het Tanganjika-meer uitstrekt. Dit rijk komt ook met het Lunda-rijk overeen; de heerschersfamiliën zijn stamverwant. Livingstone (1870), Stanley (1876), Wissmann (1883), Cameron (1874/75) en Reichard (1883/84) doorreisden dit gebied. De *Kasongo* maakt aanspraak op goddelijke vereering; aan zijn hof zijn de rangen uiterst streng afgescheiden, en op aanmatiging van hooger rang worden zware straffen gesteld, als het afsnijden van neus, ooren, handen, enz. De Kasongo heeft een grooten harem, die met veel zorg bewaakt wordt, doch hij kan daarenboven ook elke vrouw uit zijn gebied nemen. De zedelijkheid in dit land staat niet hoog.

Bij de Warua's bestaat de godsdienst bovenal in een vereering der voorouders en van afgoden, die door fetischen te bereiken zijn. Cameron maakt bij hen melding van een bruiloftsdans, waarbij twee vrouwen de bruid dragen, terwijl de bruidegom onder het maken van wellustige bewegingen alleen danst. In den tijd, dat Cameron zich hier bevond, bestond de residentie van den vorst uit een omheinde ruimte, waarbinnen ronde, van boven spits toeloopende hutten gebouwd waren, in welker midden een grootere hut stond, die op dezelfde wijze gebouwd was.

De rijken van Kasongo, Kasembe en Msiri behooren thans nominaal tot den Kongo-staat; het Lunda-rijk gedeeltelijk aan den Kongo-staat, gedeeltelijk aan Portugal. Doch wij zeiden „nominaal": van Europeesch gezag is in deze rijken geen sprake.

* * *

Na Dr. Max Büchner in 1878 werd het Lunda-rijk voor het eerst weder door een Europeaan betreden in 1896, toen de Belgische luitenant Michaux, (commandant van Lusambo en Sankuru in den Kongo-staat) *Mussumba*, de tegenwoordige residentie van Muata Jamvo, bezocht. Deze tegenwoordige hoofdstad ligt ongeveer een halven graad ten noordoosten van de plek, waar Büchner die vond, en derhalve schijnt de op dit oogenblik heerschende vorst de gewoonte zijner voorvaderen te volgen, om de residentie bij de troonsopvolging op eenigen afstand te verplaatsen. De tegenwoordige residentie werd door Michaux gevonden op 8° Z.Br. en 23°30′ O.L. van Greenwich aan den linkeroever der Luele, en telde ongeveer 30,000 inwoners (volgens oppervlakkige schatting). De zeer lage hutten der stad hadden een ronde gedaante en hooge, kegelvormige daken. De stad was door een palissadenmuur omringd en slechts een enkele poort verleende toegang tot de stad. Rondom de palissaden liep een gracht van 10 meter breedte en 8 meter diepte.

In het eerste oogenblik werd aan Michaux de toegang tot de stad geweigerd. De vorst toch was wantrouwend geworden, wijl zijn oom, de Muata Jamvo van Pogge en Büchner, alsmede zijn broeder, in den strijd tegen de Kioko's door verraad gevallen was. Toen Michaux hem overtuigde, dat hij aan het hoofd eener vreedzame expeditie stond, werd hij tot audientie bij den vorst toegelaten. Deze had plaats op de gewone wijze, met praal en pronk, en zij eindigde hiermede, dat de vorst het beschermheerschap van den Kongo-staat over het Lunda-rijk erkende, doch onder voorwaarde, dat de Belgen den Muata Jamvo in zijn krijgstochten tegen de Kioko's zouden ondersteunen. Dit laatste nu kon wel beloofd, doch niet uitgevoerd worden, omdat de Kioko's op het gebied van de Portugeesche „Interessenspheer" wonen.

* * *

Nog een enkel woord over de gynaekocratie of vrouwenheerschappij. De staatsinrichting met vrouwenheerschappij komt in Centraal-Afrika bij verschillende volken van de west- naar de oostkust voor, maar bij geen volk is zij zoo ontwikkeld en levenskrachtig als bij de Lunda's. Sporen er van vindt men bij de Wahuma's en bij de Galla's, hoewel bij de herdersvolken de gynaekocratie uiterst zeldzaam is. In Unjoro ontvangt de koningin-moeder evenveel, zoo niet meer eerbiedsbetuiging dan de koning; zij bewoont een eigen stad, heeft ministers, beambten, en bovenal groote kudden. Bij oorlog wordt zij eerst in veiligheid gebracht, daar het gevangen nemen der koningin-moeder den koning zou berooven van het aanzien bij zijn onderdanen. Zoo hebben bij tal van Negervorsten, zelfs waar de vrouw openlijk half als slavin behandeld wordt, toch de hoofdvrouwen van den koning een grooten intiemen invloed. Bijna elke koning heeft een vrouwelijken geheimraad, zonder wiens oordeel niets wordt uitgevoerd.

De echte gynaekocratie vindt men bij landbouwende stammen. Het herdersleven maakt den man tot krijgsman en overwinnend opperhoofd. Doch in de tropische landbouwstreken met Neger-bewoners, waar de vrouw bovenal den arbeid verricht, komt de man licht tot verwijfdheid, verslapping en ontaarding. De gevolgen kunnen niet uitblijven. De vrouwen, gewend aan den arbeid, gevoelen zich weldra krachtiger, en in de slecht georganiseerde rijken is een enkele politieke windvlaag dikwijls in staat het kaartenhuis te doen ineenstorten. En zoodra de vrouw tot het besef harer meerderheid kwam, zoodra de hoogachting of vrees voor den man niet meer aanwezig was, plaatste zich dan niet zelden een kloeke vrouw aan het hoofd der beweging. Zoo ontstond bij welslagen van de revolutie de gynaekocratie.

LITTERATUUR OVER HET LUNDA-RIJK.

Monteiro et Gamitto. O Muata Cazembe e os povos Maraves. Lissabon, 1854.
Joachim Rodriguez Graça. Reise nach Muata ya-Nvo in Inner-Afrika, 1843.
Ladislaus Magyar. Reisen in Süd-Afrika, 1849—1857 (Peterm. Mitt. 1860).
Dr. Paul Pogge. Im Reiche der Muata Yamvo, Berlijn, 1880.
Dr. M. Büchner. Das Reich des Muatiamvo und seine Nachbarländer (Deutsche Geogr. Blätter, 1883).
B. L. Cameron. Across Africa, 1876.

OVER HET FETISCHISME.

Fr. Schulze. Der Fetischismus, 1871.
Roskoff. Das Religionswesen der niedersten Naturvölker, 1880.
Baudin. Fetischisme et fétischeurs. Lyon, 1884.
Bohner. Ist der Fétischismus die ursprüngliche Religion der Neger (Evangelisches Missions Magazin, 1888).

HOOFDSTUK XXI.

VOLKEN VAN OOST-AFRIKA MET VASTE WOONPLAATSEN.

I. Stammen aan het Nyassa-meer en de Beneden-Zambesi.

De landbouwende volken op het hoogland van Oost-Afrika worden door eenheid van afkomst en een bijna gelijksoortige geschiedenis en levensomstandigheden tot een groote groep vereenigd. De geographische ligging hunner woonplaats en de natuurlijke gesteldheid des lands zijn belangrijke factoren geweest, om het noodlot, dat deze volken trof, te voltooien. Van het zuiden werden zij door de Kaffer-volken bestookt; van het noorden waren Hamietische herdersvolken hun machtige vijanden, en van het oosten drongen Arabische slavenhandelaars en hun handlangers de woonplaatsen der gezeten en meer rustige landbouwers binnen, roovend en medevoerend hun goed en bloed. Daardoor waren de voorwaarden voor een rustige ontwikkeling aan deze landbouwers ontzegd, en dat zij bij den passieven weerstand, dien zij boden aan de machten, waardoor zij onderdrukt werden, niet geheel te gronde gingen, bewijst de taaiheid van het Negerras in den strijd om het bestaan.

Wij kunnen de volken, welke wij thans op het oog hebben, in 't algemeen in twee hoofdgroepen indeelen, nl. in de stammen van het Nyassa-meer en de Beneden-Zambesi, en in de stammen tusschen de oostkust en de groote meren. Al deze volken hebben een kleederdracht van boombast, naast de inlandsche katoenen stoffen in het zuiden en in Unjamwezi, terwijl verder huiden en van buiten ingevoerde stoffen in gebruik zijn.

* * *

Van de volken, welke wij thans beschrijven en die zich bovenal door den landbouw van de overige Zambesi-volken en van de Kaffers onderscheiden, wonen de *Tonga's* het verst naar het zuiden. Zij worden gevonden in *Gazaland* (in de Portugeesche bezitting Lourenço Marquez). De nabijheid van de Zulu-Kaffers had echter ten gevolge, dat zij met dit krijgshaftige volk weldra in aanraking kwamen. Hun vreedzame natuur was oorzaak, dat zij spoedig aan de Zulu's onderworpen werden. Bovenal zullen de kudden uitmuntend vee, die de Tonga's bezaten, de Zulu's gelokt hebben. De Tonga's leiden sedert een 60-tal jaren een treurig, onderworpen leven, verarmd en vernietigd als stammen. Sommigen hunner hebben thans hondenteelt in plaats van runderteelt. Dat de Tonga's met de noordelijker wonende landbouwers in stamverwantschap staan, blijkt hieruit, dat zij kleeding van boombast hebben, welke men niet anders in het zuiden aantreft, terwijl bij de landbouwende volken die kleeding eveneens wordt aangetroffen. Deze dracht en ook de taal wijst op verwantschap met het noordelijker wonende volk der *Manganja's*.

* * *

De *Manganja's* of *Wanyassa's* zijn het belangrijkste volk aan den zuid- en westoever van het Nyassa-meer. Zij bestaan uit onderscheidene stammen, als de *Maravi's*, *Marimba's*, *Matsjewa's* e. a. De Manganja's hebben hun politieke macht en den bloei van hun landbouw verloren door de veroveringstochten der Zulu's (hier Masitu's). In vroeger tijd, onder de regeering van hun machtig opperhoofd Undi, was een groot gebied tot één rijk vereenigd. Volgens de overlevering zijn zij uit het noorden afkomstig, iets, waarop ook de naam van den stam der Maravi's wijst,

wat in hun taal „noordwesten" beteekent. De taal komt met die der Tonga's en der Mahindsche's overeen en vormt met dezen één groep.

De Manganja's zijn naar het uiterlijk een donker gekleurd volk, terwijl aan den lageren oever van het meer de kleur donkerder is dan in de hooger gelegen gewesten. Het lichaam is goed gebouwd, de vormen zijn geenszins leelijk. Livingstone meende bij enkelen zelfs een Grieksch profiel te ontdekken; het prognathismus (vooruitstekende kaak) is bij hen weinig ontwikkeld.

De Manganja's zijn over 't geheel vlijtige lieden; in het bewerken der metalen zijn zij vaardig, vooral in het smeden van ijzer. Zij verbouwen katoen, maken manden en bebouwen den grond met veel zorg. Aan den landbouw nemen zoowel de mannen als de vrouwen deel. Het is een verkwikkend gezicht, mannen en vrouwen hier gezamenlijk op het veld te zien arbeiden, terwijl in de nabijheid een zuigeling onder een heester ligt te slapen.

De Manganja's kleeden zich meest met huiden, vooral geitenvellen, die om de heupen geslagen worden. De vrouwen dragen een zelfgeweven katoenen stof, die het lichaam van de borst af bedekt, en sedert het opkomen van den slavenhandel dragen zij ook katoenen stoffen van Europeesch fabrikaat. Verder worden stoffen van boombast veel gebruikt.

De mannen hebben een bijzondere voorliefde voor allerlei vormen van haartooi, die toonen, dat zij op het gebied van kappen een rijke vindingsgave bezitten. Veel gezochte motieven zijn o. a. buffelhoornen aan beide zijden van het hoofd; stralen, die naar alle zijden van het hoofd uitsteken, enz. Sommigen verlengen het haar, door er vezels van boombast in te vlechten; anderen scheren het haar glad af en bij enkele stammen aan de Zambesi boven Tete vindt men zelfs zwarte pruiken. Anderen verdeelen hun haar in een groot aantal kleine bundels, die zij ieder afzonderlijk omwikkelen met een dun bandje, hetwelk van den binnenbast van een boom gemaakt wordt; hierdoor staat het haar in alle richtingen van het hoofd af en ziet dit er uit als een raagbol. Weer anderen brengen al hun haar naar achteren en binden het zóó, dat het op hun rug naar beneden hangt; dit kapsel gelijkt dan als twee druppelen water op de vroegere staartpruiken. Nog anderen laten hun haar groeien, zooals zij het van de natuur hebben ontvangen.

De vrouwen doen in ijdelheid en bijzonderen opschik bij den haartooi niet voor de mannen onder. Maar daarenboven hebben zij nog een zonderling sieraad, de „pelele" genaamd, dat men nergens in Afrika zuidelijker aantreft dan bij de Manganja's.

De „pelele" is een lippenring, welke van ivoor, metaal of bamboe vervaardigd wordt, ongeveer 3 cM. dik is en soms een middellijn van 6 cM. heeft. Deze ring wordt in de bovenlip gedragen. Als het meisje zeer jong is, wordt de bovenlip bij den neus doorboord en in deze opening wordt een houten pennetje gestoken, om te beletten, dat zij zich weder sluit.

Na het genezen der wond wordt het kleine pennetje verwijderd en een dikker pen er in aangebracht, en met dit verwijden gaat men eenige jaren voort, totdat eindelijk een „pelele" van de gewone zwaarte kan gedragen worden.

De meest gewone pelele is van bamboes en derhalve zeer licht. Als de draagster van zulk een ring glimlacht, of liever, tracht te glimlachen, wordt door de samentrekking der spieren de ring naar boven gedraaid, zoodat zijn bovenrand tegen het voorhoofd komt te liggen en de neus door de opening te voorschijn komt. Al de voorste tanden worden daardoor zichtbaar en men kan waarnemen, hoe deze, volgens de mode, zijn afgevijld, zoodat zij, naar Livingstone beweert, gelijken op de scherpe tanden van een kat of krokodil.

Hoe men tot de invoering van den lippenring of pelele gekomen is, valt niet te zeggen. De inboorlingen geven zelf daarvoor een vermakelijke reden op. De man, zeggen zij, heeft knevel en een baard, terwijl de vrouw deze sieraden niet bezit. „Welk wonderlijk schepsel zou de vrouw zijn zonder knevel en pelele? Zij zou een mond hebben en geen baard." Door het dragen der pelele is de beweging der bovenlippen niet vrij, en daardoor kunnen de lipletters niet behoorlijk worden uitgesproken.

In de onderscheidene deelen des lands heeft de pelele een verschillenden vorm. De pelele in den vorm van een schijf, uit tin vervaardigd, heeft de meeste waarde. Sommige worden ook gemaakt van een soort van roode pijpaarde en andere van een

soort van witte kwarts. Deze laatsten hebben gewoonlijk een cylindrischen vorm, zoodat de draagster er uitziet, alsof zij een stuk van een waskaars van 5 à 6 centimeter lengte, dat boven haar neus uitsteekt, door haar lip had gestoken. Sommige vrouwen zijn zelfs met de pelele in de bovenlip alleen niet tevreden, en dragen er ook een in de onderlip.

In de streek der meren komt de pelele het meest voor; daar draagt elke vrouw dit sieraad en vindt men ook de meest afwisselende vormen; langs de rivier wordt zij niet zoo algemeen gedragen en de vorm is hier altijd een schijf of een ring.

Behalve de pelele dragen de Manganja's nog ijzeren en koperen ringen om hals, armen en beenen; een stam draagt een enkelen oorring van messing, die 6—10 c.M. middellijn heeft.

De verschillende stammen dezer volken zijn te herkennen aan de bijzondere tatoueering van het lichaam. Op deze wijze worden de aangezichten nog meer misvormd door allerlei willekeurig aangebrachte litteekens. Sommige vrouwen prikken gaten over de geheele oppervlakte van het gelaat en behandelen de wonden zóó, dat

DE „PELELE" OF „LIPPENRING."

de litteekens, als zij genezen zijn, boven de huid uitsteken en het aangezicht er uitziet, alsof het met wratten bedekt was. Bij mannen en vrouwen ziet men zulke litteekens als korte strepen dwars over den neus, op het voorhoofd en over de wangen. Eenige stammen tatoueeren zich met scherphoekige figuren, die voor elken stam kenmerkend zijn en zelfs het geheele lichaam tot de voeten overdekken.

Het meer vreedzame karakter van landbouwers is bij de Manganja's overheerschend, en om deze reden spelen de wapenen bij hen geen groote rol. Zij zijn echter bekwame smeden, en daardoor kwamen de wapenen nog tot een betrekkelijk hooge ontwikkeling, hoewel zij er niet zooveel gebruik van maakten als hun nomadische naburen. Speer, boog en pijl zijn de hoofdwapenen; daarenboven bezitten zij messen van verschillenden vorm, die kunstmatig versierd zijn. De speren zijn evenals bij de meeste Zambesi-volken, zwaar. Enkele stammen hebben vergiftigde pijlen met weerhaken.

De landbouw bij de Manganja's is goed ontwikkeld en de Blanken hebben hoop, dat daardoor ook hun land voor den handel van groote beteekenis kan worden. De omstreken der Engelsche nederzetting Blantyre over het Nyassa-meer, waar den

Negers de vreedzame uitoefening van het landbouwbedrijf mogelijk wordt gemaakt, hebben reeds het aanzien van een bloeiende Europeesche marke. De Manganja's zijn zeer aan hun woonplaats gehecht, en daardoor hebben zij weinig kennis van de wegen in den omtrek.

Van het zuiden komend, vindt men bij de Manganja's het eerst de katoenteelt, die vooral bloeide in den tijd, toen Livingstone hier reisde. Door de uitbreiding van den slavenhandel is zij langs de wegen veel verminderd, omdat Arabische handelaren het land met goedkoope buitenlandsche stoffen overstroomden.

In het Shire-gebied wordt door de inboorlingen met veel zorg en vernuft maïs verbouwd, die zij in tijden van droogte besproeien. Bisschop Mackenzie verklaarde, dat hij, toen hij hier heenging, om den inboorlingen den landbouw te leeren, al zeer spoedig tot de overtuiging kwam, dat zij er meer van wisten dan hijzelf. Als de landbouw werk geeft, kan men bijna geen dragers of gidsen in dit land krijgen. Uit den bast van den wilden vijgeboom maken zij kleeren en uit zijn sap wordt een soort caoutchouc bereid. Door de onderwerping aan de Mafitu's zijn de kudden der Manganja's veel verminderd; de koeien worden niet gemolken, daar zij geen melk gebruiken; evenmin eten zij eieren. Bij den stam der Matumboka's evenwel worden hoenders en duiven in slagen gehouden, op dezelfde wijze als in Egypte. De eigenlijke veehouders des lands zijn de onderdrukkers. Bier is een geliefkoosde drank, dien de vrouwen bereiden. In den tijd van den palmwijnoogst trekken geheele families naar het woud, om den herfst onder de palmen door te brengen. In de zout-moerassen aan de Shire verkrijgen zij overvloed van zout. Voor de visscherij gebruiken zij kano's van uitgeholde boomstammen.

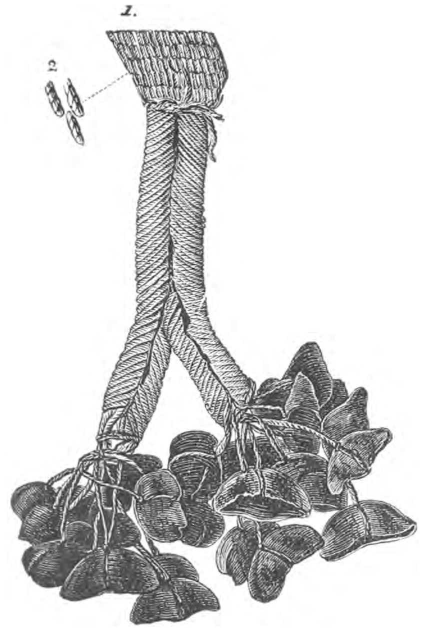

AFRIKAANSCHE RATEL.

De dorpen der Manganja's zijn met zuilvormige euphorbiën, met bamboes of wilde vijgen omringd; zij zijn over 't geheel niet groot, en waar oorlog de bevolking niet verminderd heeft, liggen zij ongeveer een kilometer van elkander. De hutten hebben een ronde gedaante. Aan de Zambesi echter bouwt men reeds vierkante hutten met leemen wanden naar Portugeesch model. In de nabijheid van het dorp wordt in een sterk afgesloten ruimte de voorraad opgeborgen. Door de verwoestingen van den oorlog worden de dorpen veelvuldig verplaatst en de bewoners herhaaldelijk verontrust.

* * *

In de nijverheid zijn de Manganja's betrekkelijk goed ervaren, zeiden wij. Zij hebben smeltovens voor de metalen, en bij de Matscheva's, die het bekwaamst zijn in de bewerking van het ijzer, staan de smeden hoog in aanzien en zijn zij niet zelden dorpshoofden. De katoen wordt gesponnen en geweven. De weefstoel is een zeer lompe, primitieve toestel. Hij wordt horizontaal en niet verticaal opgesteld, en de wever moet, terwijl hij aan het werk is, op den grond neerhurken. De spoel is een eenvoudig stukje hout, waar omheen de draad spiraalvormig gewonden wordt; als zij door de gekruiste draden der schering is heen geworpen, wordt de draad met een rechten stok op zijn plaats geslagen. Ook de pottenbakkerij wordt bij onderscheidene stammen met zorg beoefend.

In elk dorp is een pleintje van 30—40 meter middellijn, dat door een boabab of bladerrijken boom beschaduwd wordt, en dat men altijd schoon houdt. Hier hebben

de mandenmakers en anderen, die zittend werken, hun verblijfplaats; daar komt men des avonds na den afloop der werkzaamheden tot zang en dans bijeen, terwijl daarbij goed gedronken en duchtig gerookt wordt.

Bij de westelijke Manganja's onderhouden de vrouwen een levendig handelsverkeer. Ook vindt men bij deze volken hier en daar sporen van het moederrecht.

De dorpshoofden zijn de eenige politieke machten, die tevens rechters zijn. In den regel wordt alleen het bebouwde land als eigendom beschouwd; het niet bebouwde land is zonder eigenaar.

De Manganja's zijn een vriendelijk, gastvrij volk. Zoodra een vreemdeling in het dorp komt, brengt men hem altijd naar de „boala", het straks genoemde dorpsplein, waar hij gaat zitten op de voor hem gespreide matten, om de komst van het opperhoofd af te wachten. Onmiddellijk bij diens verschijnen wordt hij door een algemeen handenklappen van het volk verwelkomd, waarmede zij zoo lang aanhouden, tot hij met al zijn raadslieden gezeten is. „Onze gidsen," schrijft Livingstone, „gaan dan zitten voor het opperhoofd en zijn raad en beide partijen buigen zich naar voren en zien elkander met den grootsten ernst aan. Nu spreekt het opperhoofd een woord, bijv. „A'mbuiata" (onze vader of meester) of „Moio" (leven) en allen klappen in de handen. Een volgend woord wordt begroet met twee klappen, een derde met nog meer, waarna ieder met samengevouwen handen den grond aanraakt. Nu staan allen op, buigen met een afgemeten handenklappen voorover en gaan dan weer zitten, terwijl het klappen al flauwer en flauwer wordt en eindelijk uitsterft of met een harden klap van het opperhoofd eensklaps ophoudt. Bij deze soort van étiquette wordt volkomen maat gehouden."

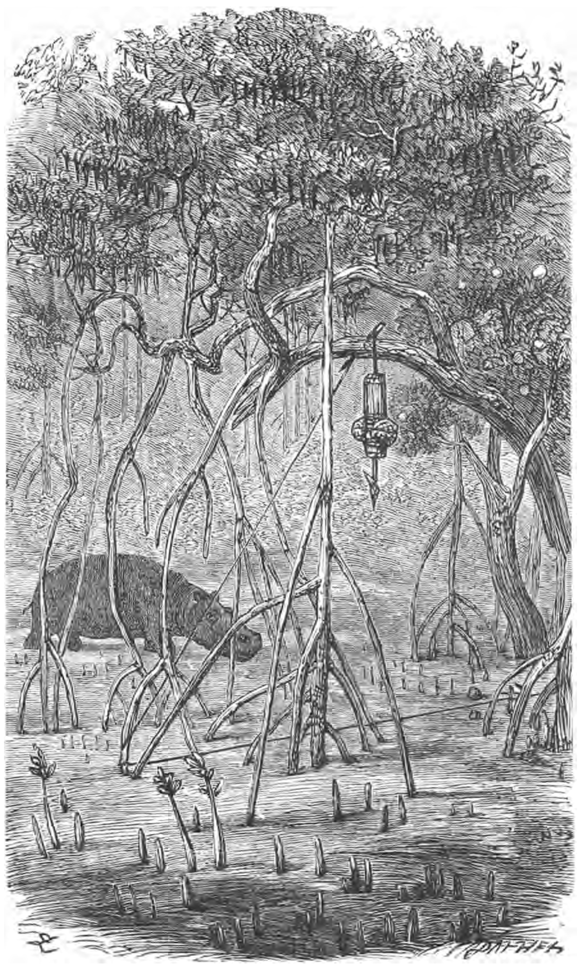

VAL-HARPOEN OM DEN HIPPOPOTAMUS TE DOODEN.

Deze zonderlinge wijze van begroeten wordt op hoogen prijs gesteld en ieder wordt hierin reeds van zijn kindsheid af onderricht. Nu neemt de voornaamste gids van het vreemde gezelschap het woord en spreekt het opperhoofd aan; hij vertelt hem, wie zijn bezoekers zijn, waarom zij gekomen zijn, enz. Meestal doet hij dit in dichtmaat; het improviseeren van een dichterlijk verhaal wordt even hoog geschat als de hoffelijke begroetingen, en deze gaaf wordt met ijver ontwikkeld en onderhouden door ieder, die eenigszins op rang aanspraakt maakt. Het is in den beginne zeer vermakelijk voor een reiziger, wanneer hij ziet, dat zijn gids den eigenaar eener hut in dichtmaat aanspreekt en op dezelfde wijze wordt beantwoord.

Eigenaardig is het nog, dat bij hen enkele personen onderling van namen verwisselen, waardoor zij steeds verbonden vrienden zullen zijn.

Wat de religieuse ontwikkeling betreft, meent Livingstone, dat zij gelooven aan een hoogste wezen als schepper en aan de onsterfelijkheid der ziel. Dit laatste geloof leiden zij af uit het feit, dat de overleden betrekkingen bij hen komen en in droomen tot hen spreken. Als een Manganja sterft, weergalmt zijn huis gedurende twee dagen van weeklachten. Al de gereedschappen, wapens, enz. van den overledene worden gebroken. Al het voedsel, dat in huis is, wordt naar buiten gebracht en vernietigd; zelfs het geliefde bier wordt op den grond uitgestort. De plaats, waar de doode begraven wordt, houdt men in eere. De richting der graven is van het noorden naar het zuiden. Door het dragen van strooken palmbladen om hoofd en hals, armen, beenen en borst wordt door de vrienden en familie van den overledene rouw bedreven.

* * *

De *Badéma's* vormen een versnipperd overblijfsel van een Afrikaanschen stam. Zij waren onder de zuidelijke Manganja's verstrooid en zullen weldra geheel opgelost zijn in het hoofdvolk, waaraan zij onderworpen zijn. Livingstone leerde dat volk bij zijn verblijf in deze streken nog kennen. Zij waren zorgvuldige landbouwers en verbouwden kleine hoeveelheden tabak, maïs en katoen. Verder zijn zij uitstekende jagers. Zij maken zoowel te land als te water gebruik van netten. De visschen vangen zij met een soort van werpnet, en om zebra's, antilopen en andere dieren te vangen, spannen zij netten dwars voor de nauwe uitgangen der bergkloven, waar zij vooraf de dieren hebben ingedreven. Deze netten worden gemaakt van den bast van den boabab en zijn zeer sterk.

HET DRAGEN VAN DEN BIJL.

De Badéma's, die dikwijls veel van strooptochten te lijden hebben, bewaren hun koren slechts voor een gedeelte te huis. Het overige wordt in vaten van een houtsoort, die door de muizen geschuwd wordt, op geheime plekken en in rotskloven geborgen.

* * *

Aan den zuidelijken oever der Zambesi woont de stam der *Banyai's* of *Banabia's*, die het naast aan de Manganja's verwant zijn. Hun woongebied ligt tusschen de monding der Kafue en Tete. Zij zijn als de zuidelijke en westelijke uitloopers van de Nyassa-volken te beschouwen. De Schidinia's bij Tete behooren ook tot de Banyai's, en waarschijnlijk behooren de in paalwoningen levende Banojoa's ook tot hen.

De Banyai's zijn bekend door hun schoone lichaamsvormen; zij zijn flink van gestalte, welgemaakt, vlug en bovendien betrekkelijk blank van kleur. De huidkleur is lichtbruin, een *café au lait*-kleur, welke in vele deelen van Afrika zeer hoog staat aangeschreven. De vrouwen dragen ook de pelele, doch meestal kleiner en uit tin vervaardigd, en vijlen zich een opening in de bovenste voortanden. Als landbouwers, smeden en goudgravers zijn zij zeer bekwaam. Ook hebben zij een meer krijgshaftigen aard dan de Manganja's. Zij gebruiken groote bogen en hebben vergiftigde pijlen en zware speren. Hun woningen zijn meestal paalwoningen.

Terwijl hun noordelijke en oostelijke stamgenooten elke politieke eigenaardigheid hebben verloren, leven de Banyai's onder een soort van republikeinsch feudalisme. Het hoofd wordt gekozen uit de nakomelingen van de zuster van het overleden

opperhoofd, zoodat wij hierin een spoor van matriarchaat kunnen zien. In den tusschentijd tusschen het overlijden van het vorige en de keuze van het nieuwe hoofd, die soms lang kan duren, heerschen wetteloosheid en verwarring en worden vreemdelingen bij hen als vogelvrij beschouwd. Handelaars vermijden dan dit land. Het nieuwe hoofd ontvangt de bezittingen, de vrouwen en de kinderen van zijn voorganger. De kinderen van het vroegere hoofd hebben soms lust, zelf hoofden te blijven, en verlaten dan hun stamdorp, om in een nieuw gebied heerschappij te erlangen, als leenman verbonden met het opperhoofd. De sagenvorst uit het goudland Monomotapa (zie pag. 21) was zulk een vorst over vele kleine hoofden; zijn nakomelingen zijn tegenwoordig de klein-hoofden van de Katolosa (uit den stam der Bambiri's), aan wie de Portugeezen langen tijd schatting betaalden, om den handel door hun gebied te kunnen drijven.

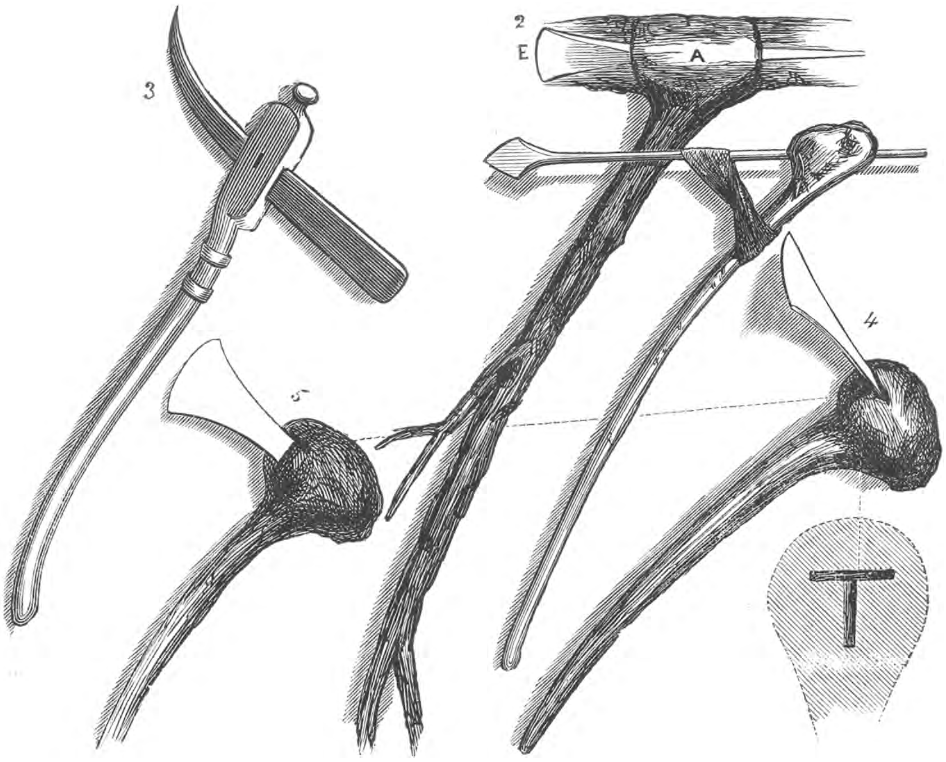

BIJLEN DER BANYAI'S.

Er bestaat bij de Banyai's een instelling, welke veel gelijkt op de onderrichting der pages uit de riddertijden. Wanneer een man een zekere maatschappelijke positie bereikt heeft, vergadert hij een aantal knapen om zich heen, die door hun ouders onder zijn hoede geplaatst worden, teneinde, volgens hun begrippen, volkomen *gentlemen* te worden. Zoolang zij page zijn, worden zij streng in bedwang gehouden; zij zijn verplicht, nederig en oplettend te zijn tegenover hun meerderen, wier meerderheid zij erkennen door het klappen in de handen, hetwelk de gewone wijze van groeten is in Centraal-Afrika. Bij den maaltijd mogen zij zichzelf niet bedienen, maar moeten zij geduldig wachten, tot het voedsel door een der mannen onder hen verdeeld is. Zij worden ook onderwezen in de tradities en wetten der Banyai's, en als zij terugkomen bij hun ouders, worden zij aan een soort van examen onderworpen, opdat hun naaste betrekkingen zich kunnen overtuigen, hoezeer zij gevorderd zijn.

Opmerkelijk is het, dat de vrouw bij de Banyai's veel hooger in aanzien staat dan bij de meeste Afrikaansche stammen. Bij de meeste volken is zij slechts een lastdier, bij de Banyai's daarentegen zal de man niets van belang ondernemen, zonder de toestemming der vrouw te hebben verkregen. De vrouwen drijven ook handel; zij bezoeken andere plaatsen met hun koopwaren en behandelen den kooper eerlijk.

Het matriarchaat of de heerschappij der moeder heeft bij dit volk ook sporen achtergelaten in het huwelijk. Bij de Banyai's worden de vrouwen niet gekocht en vervolgens door den man medegevoerd, doch de jonge echtgenoot neemt zijn intrek in de hut der ouders van zijn vrouw; hij is geheel ondergeschikt en de bijzondere bediende zijner schoonmoeder, voor wie hij hout hakt en die hij met de meeste achting behandelt. Staat deze levenswijze den jongen echtgenoot niet langer aan,

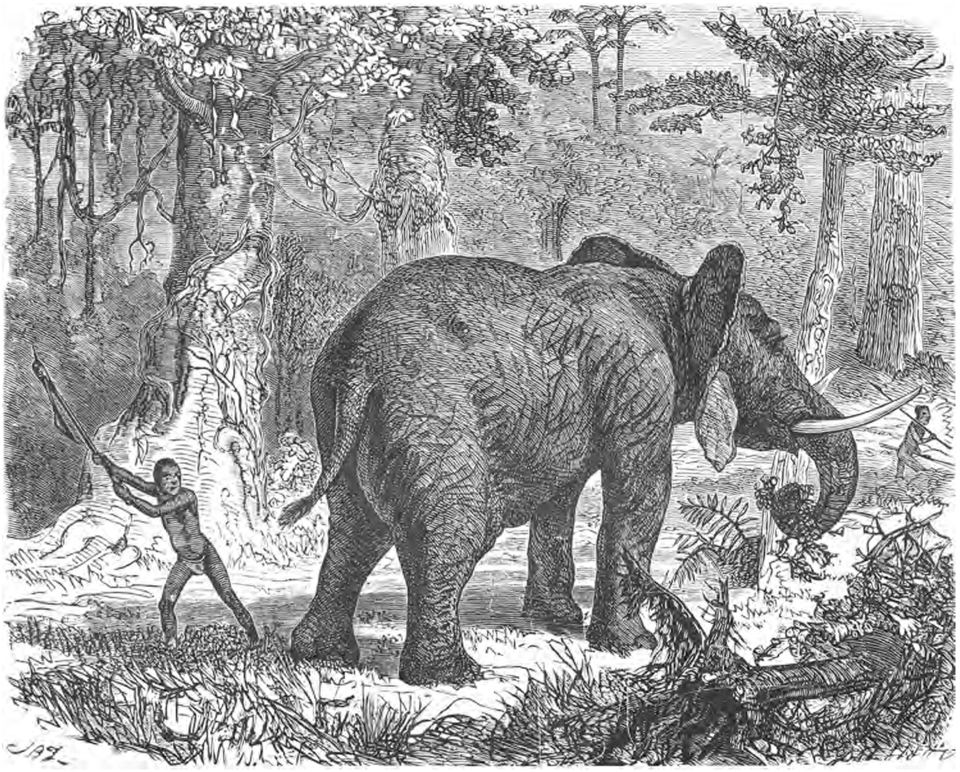

HET AFSLAAN DER PEES VAN EEN OLIFANT.

dan kan hij vertrekken, als hij wil; vrouw en kinderen moet hij evenwel achterlaten, tenzij hij aan den vader zijner vrouw een som kan betalen, groot genoeg, om hun verlies te vergoeden. Dit is het beginsel, waarop het koopen der vrouwen bij dezen stam berust; er zijn echter weinig plaatsen, waar de theorie in praktijk wordt gebracht.

De langs de rivier wonende stammen gebruiken het vleesch van den hippopotamus veel, zoodat zij zich toeleggen op het vangen dezer dieren. Dit geschiedt veelal door valkuilen, doch ook door zware harpoenen, die met de punt naar beneden aan een boomtak worden gehangen boven de paden, welk dit dier kiest, terwijl zij door een bijzondere inrichting neervallen op het oogenblik, dat het dier zich er onder bevindt.

Een belangrijk werktuig, dat de Banyai's als wapen en op de jacht gebruiken, is de bijl. Eenige modellen van deze bijlen zijn op pag. 295 afgebeeld. Fig. 2 is een bijl met een steel van 2 à 2½ meter lang en een blad van 90 centimeter lengte,

welk blad in de houten handvat bevestigd is. De fig. 4 en 5 stellen bijlen voor, die zij veel gebruiken en welke door het omdraaien van het blad nu als bijl, dan als dissel dienst kunnen doen. In fig. 4 is het een dissel, in 5 een bijl.

De olifantsbijl wordt door figuur 1 voorgesteld; de steel is echter te kort geteekend. Als de jagers van dit zonderlinge wapen gebruik maken, gaan zij met hun tweeën; de een heeft den bijl, die behoorlijk geslepen is, en de ander heeft geen andere wapens dan misschien een paar assagaaien. Hebben zij nu een olifant gevonden met goede slagtanden, dan gaan zij van elkander, om van twee verschillende kanten bij het dier te komen. Hij, die den bijl draagt, nadert het dier van achteren en zijn helper aan de voorzijde. Zoodra zij nu uit bekende teekenen weten, dat zij in de nabijheid van het dier zijn gekomen, beginnen zij den aanval. De helper maakt vóór den olifant beweging in de takken, om zijn aandacht te trekken, zonder het dier nog te verontrusten. Doch onderwijl nadert de ander van achteren, komt stil sluipend naderbij, hakt plotseling met een houw van zijn wapen de kniepezen door, en als dit gelukt, is het groote en sterke dier geheel hulpeloos. Men kan het dier dan vrij aan zichzelf overlaten en andere olifanten volgen, want het is zeker, dat het op de plaats, waar het aangevallen werd, zal worden teruggevonden. De fig. op pag. 296 stelt dezen aanval op den olifant voor; zij is gemaakt naar een schets van Baines.

Ten slotte nog een staaltje van de wijze, waarop de Banyai's hun eigendom beschermen of aanduiden. Als zij namelijk wilden honig gevonden hebben in een hollen boom, nemen zij een strook van een palmblad, besmeren dat met een zeker mengsel, plakken er bundels gras, stukjes hout, kleine wortels enz. op, en binden dit aan den boom, ten bewijze, dat het hier aanwezige een eigenaar heeft. Reizigers verhalen, dat volgens het bijgeloof der inboorlingen een dief, die zoo iets wegnam, spoedig zou sterven. Wij moeten echter hierbij opmerken, dat in ons vaderland dergelijke aanduidingen van den eigendom bestaan, zonder dat er bijgeloof aan verbonden is. Als een zwerm bijen door iemand gevonden en tot staan gebracht wordt, legt de vinder er een groenen tak bij neder, ten bewijze, dat reeds iemand zich dezen zwerm heeft toegeëigend, en niemand zal daarop dan aanspraak maken. Zou men bij de onbeschaafde volken niet te dikwijls een bijgeloovigen grondslag van onderscheidene gewoonten vermoeden?

* * *

In de landstreek tusschen den westoever van het Nyassa-meer en het Bangweolo-meer, van Lokuschwa tot den zuidoever van het Tanganjika-meer, woont een in vele opzichten merkwaardige volksstam, verstrooid tusschen andere volken. Het zijn de *Babisa's*, die, volgens Livingstone, naar hun uiterlijk zoozeer op Bosjesmannen gelijken, dat het schijnt, alsof zij daarmede vermengd zijn. Zij dragen kleederen van boombast, hun tanden zijn scherp gevijld en het haar is in een net op het achterhoofd vereenigd. Zij bestrooien het haar en de kleeding met het meel van een donkerroode houtsoort, terwijl tatoueering op voorhoofd en aan de kin bij allen gevonden wordt. Het door de Babisa's bewoonde land wordt dikwijls door de slavenjagers der Mafiti's (zie pag. 245) afgestroopt, en daardoor is de bevolking veel verminderd en gaan zij gebukt onder armoede en ellende. Het treurigst is wel het bestaan der aan de Babenipa's onderworpen Babisa's, die van wilde vruchten, bladeren en zwammen leven. De veeteelt is overal bij hen gering; alleen de hoofden schijnen nog eenige runderen, schapen en geiten te bezitten. De dorpen zijn door palissaden omringd, in enkele gevallen nog door een droge gracht omgeven. De handel bepaalt zich tot den slavenhandel met de Mafiti's. De hoofden omringen zich met vrouwen, die met bijlen in de hand en besmeerde aangezichten, onder het nabootsen van mannenstemmen, dansen uitvoeren. Bij feestelijke gelegenheden verschijnen de mannen zonder geweren, met bogen, pijlen en speren.

Te midden der moerassen aan het Bangweolo-meer en Moëro-meer wonen de moeras-Babisa's, een uit vluchtelingen samengesteld volk van gemengden oorsprong. Zij hebben hun woningen op hooger gelegen plekken, die door water en moeras zijn geïsoleerd, en liggen daardoor veilig, vooral in den regentijd, als alles om die eenzame eilandjes overstroomd is en zij van kleine kano's gebruik maken. Op de eilandjes in de meren hebben de bewoners beter kano's. Door de meerdere veiligheid zijn zij

minder inschikkelijk en meer wantrouwend dan de andere bewoners. De moeras-Babisa's onderscheiden zich door hun haartooi van de omringende stammen; hun kapsels bestaan uit haarvlechten en bundels, die op ooren gelijken en wel eenigszins overeenkomen met de oorenkappen der Damara's (zie pag. 258).

De ervaring heeft den Babisa's geleerd, dat het beter is, niet te veel met de naburen om te gaan. Vroeger waren de toestanden hier schijnbaar beter, zooals zij Livingstone eenige dagen voor zijn dood mededeelden, doch de slavenjachten der Mafiti's hebben het vreedzaam verkeer gestoord.

II. De stammen tusschen de oostkust en de groote meren.

Het lot der landbouwende volken van Oost-Afrika is al even treurig als wij dat hierboven geschetst hebben. Ook hier zijn het de rooftochten der Kaffer-stammen, welke ver naar het noorden gaan, terwijl Maisai-volken, Galla's en Somali's naar het zuiden voorttrokken. Aldus samengedrongen en verschoven en verder door de Arabische slavenhandelaars en slavenjagers bezocht, moest de toestand der bevolking er wel ongelukkig, onrustig en onzeker zijn, zonder vreedzame ontwikkeling, zonder staatkundige kracht. Zoo werden deze volksstammen verstrooid en versnipperd.

Aan de oostkust hebben de Europeanen zich gevestigd, zooals wij zagen (zie pag. 143 enz.). De invloed van dezen zal op den duur ongetwijfeld den inboorlingen ten goede komen, doch op dit oogenblik is die invloed nog beperkt.

Portugal heeft geen macht, om zich verder dan aan de kust van beteekenis te doen gelden. Duitschland stelt wel alle pogingen in het werk, om zijn invloed dieper in het binnenland te doen doordringen, doch was daarin niet altijd even gelukkig, en evenmin wisten Duitsche ambtenaren altijd op de rechte wijze te handelen. Doch ongetwijfeld zal die invloed in de toekomst ten goede werken. Wij beschreven deze toestanden reeds op pag. 148.

Het thans te bespreken gebied is door kleine volkengroepen bewoond. In het achterland van Kilwa wonen de *Mamwera's* en ten zuiden van hen de *Makua's* 1). Beide volken gaan achteruit. De *Makonde's*, ten noorden van Rovuma, vormen een handelsvolk, en ten zuiden van Rovuma wonen de weinig bekende *Mavia's*. Men beschrijft dezen als bergbewoners, die in hun eigen land geheel naakt loopen, en alleen op reizen een lendenschort dragen. Vrouwen en mannen dragen een lippenring. Gastvrijheid is geen deugd van dit volk; aan vreemdelingen moeten zij spijs en drank weigeren.

Verder noordelijk wonen de *Wasaramo's*, in het landschap Usaramo aan den noordelijken oever der Rufidschi; zij zijn niet talrijk en voor een gedeelte tot slavenhandelaars geworden. De *Wakhutu's*, die verder stroomafwaarts wonen, zijn met hen verwant. Daarenboven vindt men hier nog: de *Wadoë's*, vroeger belangrijk, thans zonder beteekenis; verder noordelijk de *Waseguha's*, de *Wanika's*, aan de Tana, de *Wapokomo's* en bij den Kilimandsjaro de *Wadschagga's*.

Als men van de kuststreek tegenover Zanzibar in het binnenland doordringt, komt men in het bergland van Usagara. Hier wonen de *Wasagara's*, die zich uit vrees voor de slavenjachten in het bergland hebben teruggetrokken. Verder ligt hier het steppenland Ugogo, door den eenmaal energieken stam der *Wagogo's* bewoond. Het hoofdland in het binnenland is *Unjamwesi*, dat zich tot het Tanganjika-meer uitstrekt, in kleinere provinciën verdeeld is, en welks bewoners *Wanjamwesi's* genoemd worden.

Het land Ugogo is, hoewel klein van oppervlakte, in talrijke onafhankelijke provinciën verdeeld, die slechts uit enkele dorpen bestaan. De kleine souvereinen dezer dorpen trachten vooral door afpersing der „hongo", een belasting, die zij vorderen voor de toestemming, om door hun land te mogen trekken, en door het heffen van tollen van de doortrekkenden, een middel van bestaan te vinden.

Speke, die dit volk bij het zoeken naar de bronnen van de Nijl leerde kennen, beschrijft hen als eerste afzetters, die van de reizigers haalden, wat zij krijgen

1) Met dien naam worden in Oost-Afrika ook de rondtrekkende olifantsjagers aangeduid, zonder dat dezen tot genoemden volksstam in eenige betrekking staan.

konden. Voor levensbehoeften eischten zij den tiendubbelen prijs. Het is een gulzig en inhalig volk; als de lieden der expeditie van Speke en Grant wild hadden geschoten, snelden zij er op toe en maakten zich met het recht van den sterke er zooveel mogelijk van meester. Toen een rhinoceros geschoten was, bleek dat duidelijk. Een woester en walgelijker schouwspel kan men zich niet voorstellen. Allen gingen aan het werk met speren, messen en bijlen; zij sneden, hieuwen, stompten, dansten, schreeuwden en vochten om het hardst, en dat alles, terwijl zij rondom het lijk in het bloed plasten. Als de een een verleidelijk stuk had bemachtigd, viel de ander er op aan en liep er in triomf mede weg.

De macht der Wagogo's is thans geheel gebroken. Vroeger assimileerden zij stammen der Wanjamwezi's, thans nemen zij zeden en gewoonten aan van de

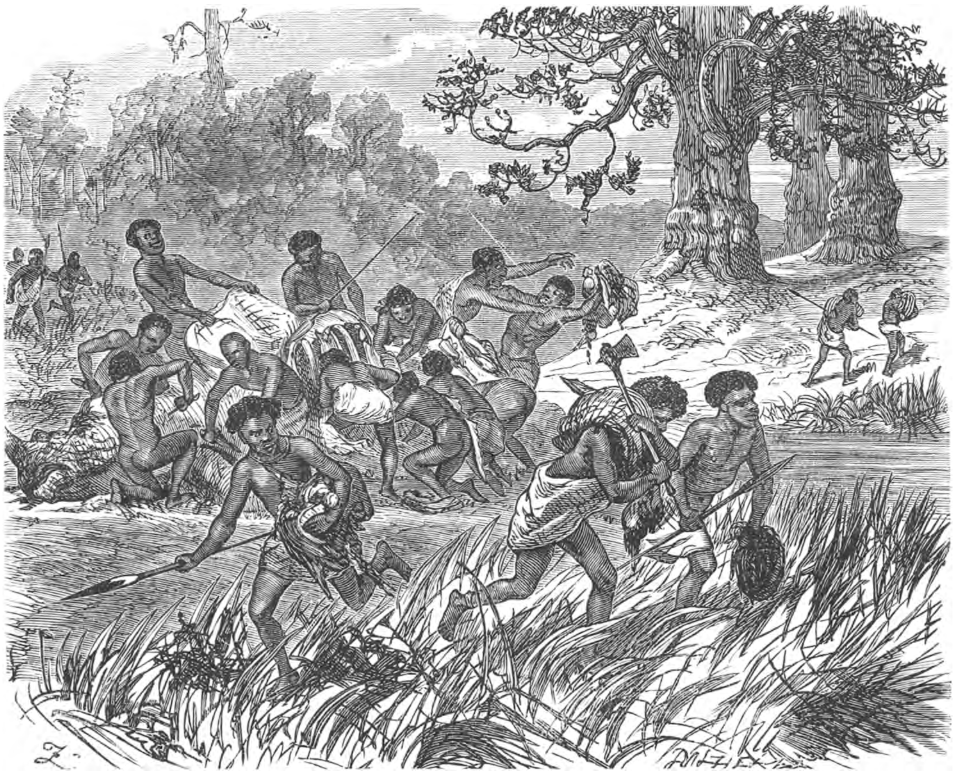

GULZIGHEID DER WAGOGO'S.

volken, die hen verdringen, nl. de Massai's. De Afrikaansche leemen huizen, „tembe", komen het eerst hier voor, om in het gebied der meren algemeen te zijn. De tembe's zijn langwerpig vierkante gebouwen, met een lengte van soms wel 100 meter en zijwanden van 2 meter hoogte, die door leem zijn gevormd, terwijl ook het platte dak met een leemlaag is overdekt. Deze tembe's sluiten een vierkante binnenplaats in, waar het vee den nacht doorbrengt. Een of twee openingen in den buitenwand zijn door sterke, houten deuren gesloten; de verschillende afdeelingen van het gebouw hebben tot grooter veiligheid alleen uitgang op de binnenplaats. Deze tembe's zijn vooral in den regentijd ellendige verblijfplaatsen, vol vochtigheid en modder.

De Wagogo's zijn licht gekleurde Negers; zij hebben ronde hoofden en echt Negerachtige, onaangename, weinig sympathieke gelaatstrekken. In hun kleeding en levenswijze komen zij met de Massai's overeen. De vrouwen hullen zich, evenals de

kust-Negerinnen, tot onder de oksels in doeken en laten het bovenlichaam onbedekt. Zij gebruiken daarvoor dikwijls goede stof.

De Wagogo's hebben de zonderlinge gewoonte, om zich bij het maken van hun toilet de huid met menschelijke urine in te wrijven en daarna met warm water te wasschen. Hierdoor verkrijgen zij een zachte, schoone huid, meenen zij, en hun huid is inderdaad ook zacht. Na de behandeling met urine wordt het geheele lichaam met grondnoten-olie of rizinus-olie gezalfd en daarna met roode aarde ingewreven, waardoor de huidkleur wel iets op die der Indianen gelijkt. Toen wij van een eenigszins lichtere huidkleur spraken, hadden wij niet hierop het oog, doch op de eigenlijke kleur der huid. Door die behandeling van het lichaam heeft

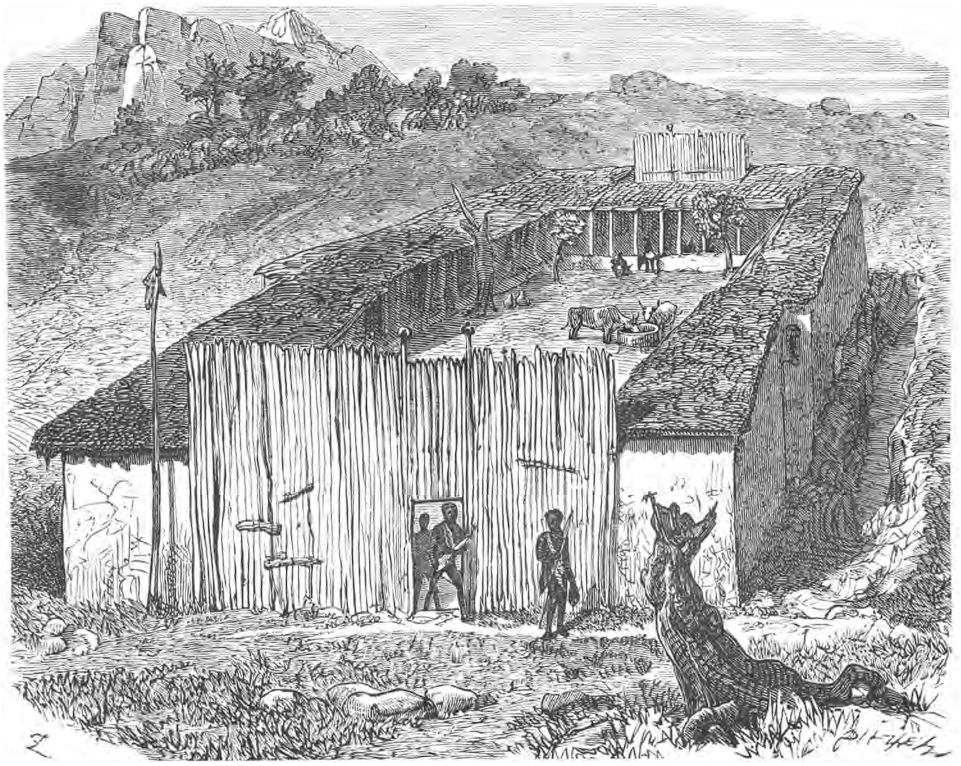

TEMBE DER WAGOGO'S EN WANJAMWEZI'S.

de Wagogo een onaangenamen, muffen reuk, die, naar men mededeelt, reeds op 300 à 400 meter valt op te merken, als de wind gunstig is.

* * *

Wenden wij ons thans nader tot de Wanjamwezi's en hun land. De Wanjamwezi's (enkelv. Mjamwezi, meerv. Wanjamwezi; wij behouden echter den Nederlandschen meervoudsuitgang) vormen in Oost-Afrika een grooten stam, die ten oosten van het Tanganjika-meer in een uitgestrekt landgebied, ter grootte ongeveer van Beieren, woont. De Wanjamwezi's zijn in onderscheidene onderstammen verdeeld en noemen zich dikwijls met een zekeren trots *Wagallagansa*, hoewel er geen stam van dien naam bestaat.

De taal der Wanjamwezi's is het Kinjamwezi, een Bantu-taal, evenals het Kisuaheli, doch veel armer aan woorden en begrippen, terwijl de uitspraak zich door een

eigenaardig zingen kenmerkt. De Wanjamwezi's zijn in uiterlijk echte Bantu-Negers; het zuivere type is, ondanks de vermenging met ingevoerde slaven, nog goed te onderscheiden. Zij zijn slank van gestalte, eerder groot dan klein, en hebben fijne beenderen en gewrichten. Misvormde menschen komen zelden bij hen voor; dezen worden niet gedood, zooals bij enkele stammen, maar met medelijden beschouwd, wijl men aanneemt, dat zij door toovenaars zijn misvormd.

Het gelaat is betrekkelijk smal, neus en lippen zijn niet dik. De spieren zijn niet zoo goed ontwikkeld als bij de Wagogo's, doch geven meer den indruk van taaiheid. De spierkracht is echter niet groot; de Neger is over 't geheel niet in staat, zijn krachten op een gegeven oogenblik plotseling te concentreeren. Hierin vinden wij voor een deel de verklaring van het feit, dat de Europeaan den Neger gemakkelijk

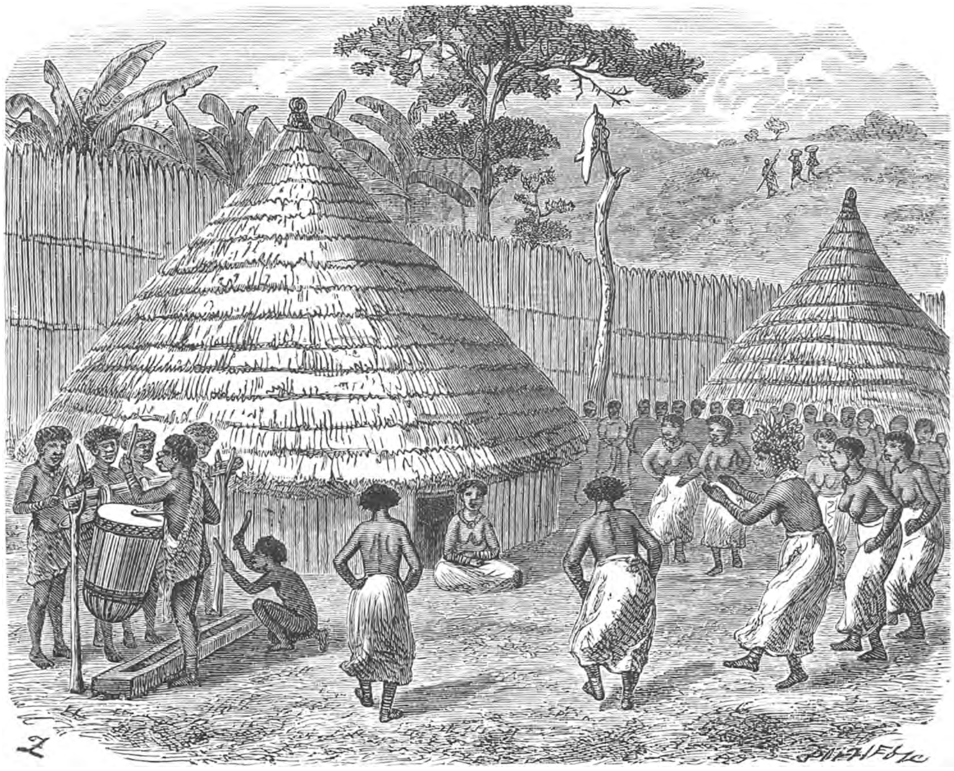

OORSPRONKELIJKE HUTTEN DER WANJAMWEZI'S EN DE WELKOMSTGROET DER ECHTGENOOTE.

in korte gevechten overwint, doch op den duur voor hem moet onderdoen. In duurzame krachtsinspanning, als het dragen van lasten, het verrichten van veldarbeid, is de Wanjamwezi onovertrefbaar; gedurende twaalf uren werkt hij met kleine tusschenpoozen geregeld door. Zeker is dit aanhoudend doorwerken ook hiervan een gevolg, dat de Wanjamwezi in 't geheel niet bij den arbeid denkt, doch als een machine voortloopt; waar het intellect bij de Negers gewekt is, wordt dit mechanisch volhardingsvermogen geringer, zooals blijkt bij de Negers van de kust.

De huidkleur der Wanjamwezi's is donkerbruin, met veranderingen tot licht koffiebruin, welke enkel bij de vrouwen voorkomen. De lippen zijn niet rood, doch op zijn best slechts een weinig lichter dan de overige huidkleur. De huid is, hoewel aan de lucht blootgesteld, zacht en fluweelachtig en neemt bij koude of na den

dood een grijze, vale kleur aan. Over 't geheel zijn de Wanjamwezi's zeer zindelijk; zij verzuimen geen gelegenheid, om zich te wasschen en te baden. Het haar is dicht en kroes, evenals bij alle Negers. De vrouw is een weinig kleiner dan de man en heeft hetzelfde fijne beenderenstel. Over 't geheel bezitten de vrouwen sierlijke vormen; zij hebben echter een breed gelaat, doch zeer zelden den gebogen neus, die de mannen kenmerkt. Een ingesnoerd middel, dat in Europa voor schoon geldt, vindt men hier afschuwelijk. De hals moet lang, de ooren moeten groot zijn en ver van het hoofd afstaan, om schoon genoemd te worden. Handen en voeten zijn fijn en welgevormd.

WIJZE VAN GROETEN.

Het teeken van den stam wordt den Wanjamwezi's in de huid getatoueerd. Door middel van een kleinen bundel naalden of pennen wordt een streep, op het voorhoofd aanvangend, tot de neusspits aangebracht, en een of twee lijnen worden loodrecht hierop over de slapen geteekend. De wonde wordt tegenwoordig meest met buskruit ingewreven, zoodat de gevormde strepen een donkerbruine kleur verkrijgen en 2 à 3 millimeter breed zijn.

De tanden worden vervormd; van de beide bovenste middensnijtanden worden de binnenste hoeken afgeslagen, niet afgevijld, zooals men veelal verhaalt. Deze Neger vijlt zijn tanden niet; hij vervormt ze door afsplinteren met een mes.

De echte Wanjamwezi maakt een wilden indruk. De oorspronkelijke kleeding bestaat bij den man uit twee kleine vellen van wilde katten, antilopen of geiten, welke nauwelijks de schaamdeelen en zitdeelen des lichaams bedekken. Stoffen van boombast, welke gemakkelijker te verkrijgen zijn, kwamen echter in de plaats van deze huiden. Ook verstaan zij de kunst, om een grove wollen stof, „mseketo" genoemd, te weven.

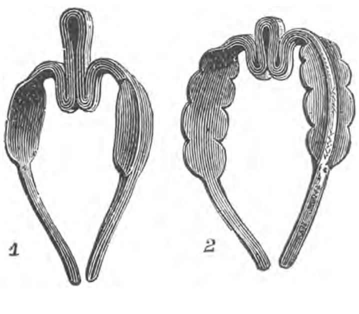

HAARTANGEN.

Tot het vrouwelijk toilet behoort een eigenaardig lijfje, dat door geheel Afrika gedragen wordt. Het bestaat uit een band, die onder de armen door om de borsten gedragen wordt en mede dient, om de borsten omhoog te houden.

In de laatste 25 jaren heeft de handel van de oostkust onder al deze volken talrijke buitenlandsche artikelen verbreid; vooral vreemde weefsels

hebben de inlandsche verdrongen en op verre afstanden van de karavanenwegen worden deze nog gedragen.

De hutten der Wanjamwezi's werden aanvankelijk in een ronde gedaante gebouwd. Op een cylinder van 1½ à 2½ meter hoog werd een kegelvormig dak geplaatst en een deur verleende toegang tot de ruimte. De dorpen werden niet zelden door palissaden omringd. In den nieuwen tijd vond de Hamïetische tembe, zooals die bij de Wagogo's bestaat, meer en meer ingang, hoewel zij niet zoo praktisch is.

Deze wijze van bouwen kunnen wij leeren kennen uit de beschrijving en afbeelding op pag. 300. Sommige der dorpen gelijken op versterkte plaatsen, zoozeer worden zij door palissaden, een heg van euphorbia's, grachten en in enkele gevallen door muren bastions verdedigd.

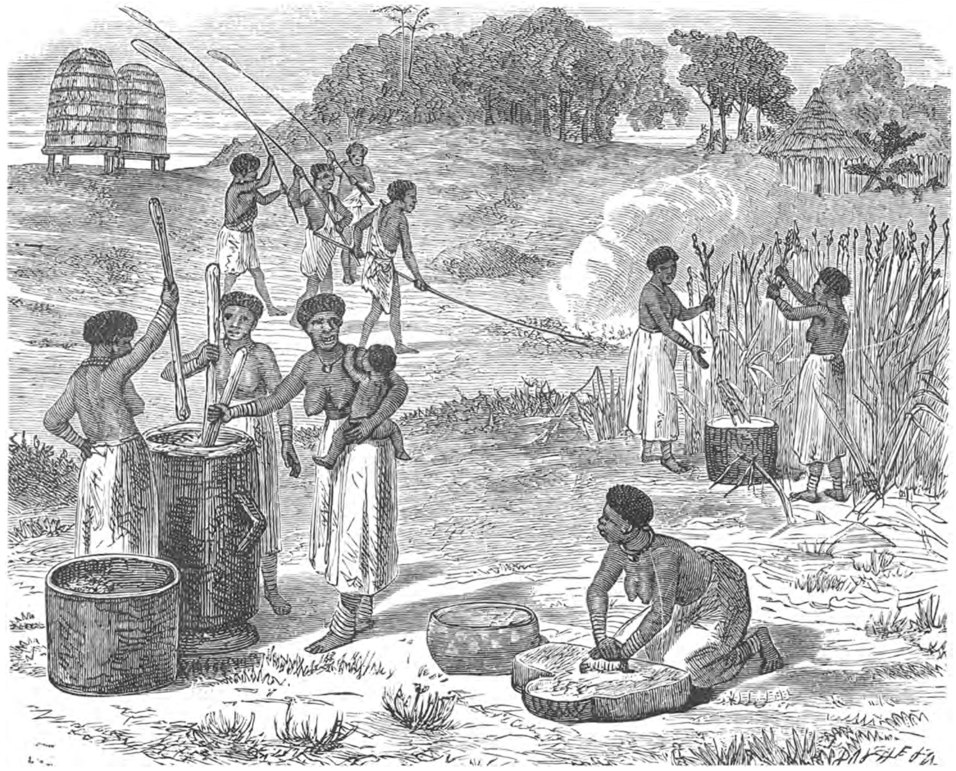

TOONEEL IN DEN OOGST.

De Wanjamwezi's zijn zeer gesteld op étiquette. Als een opperhoofd een ander ontvangt, is dit een plechtigheid; de bewoners van het dorp komen samen met hun trommels en andere muziekinstrumenten en voeren onder wilde muziek, of liever, levenmakerij, dansen uit. Als zij geweren hebben, schieten zij gaarne. De trom is het meest geliefde instrument. Als een reiziger door een landstreek trekt en met het opperhoofd in onderhandeling is over de „hongo" of belasting, wordt hij dikwijls bedreigd, als hij niet voldoende wil betalen, dat het hoofd „de trom niet zal laten slaan," d. i. geen vergunning zal verleenen tot den optocht.

Als gewone onderdanen hun opperhoofd ontmoeten, buigen zij en klappen zij tweemaal in de handen; de vrouwen begroeten hem met een buiging, die de beste hofdame niet zou kunnen verbeteren. Indien twee vrouwen van ongelijken rang elkander ontmoeten, gaat zij, die den laagsten rang heeft, op een knie liggen en

buigt het hoofd; de hooger geplaatste legt een hand op haar schouder. In deze houding blijven zij eenige oogenblikken staan, terwijl zij enkele woorden prevelen. Dan staat de eerste op en beiden spreken vrij met elkander (zie de fig. op pag. 302).

Als de echtgenoot der Wanjamwezi's van zijn handelstochten tehuis zal komen, maakt de vrouw, welke diens komst gehoord heeft, daarvan een plechtigheid. Zij verzamelt haar vriendinnen om zich heen, doet haar beste sieraden aan, versiert zich bovendien met een gevederde muts, en zoo gaan zij naar de hut der voornaamste vrouw van het opperhoofd, om daar voor de deur dansen uit te voeren, (zie de fig. op pag. 301).

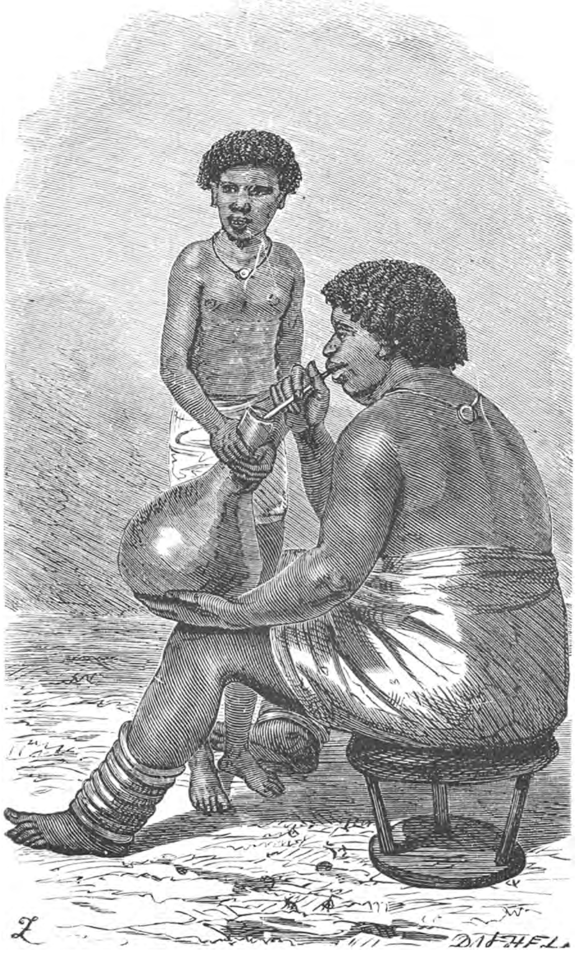

BET DRINKEN VAN POMBÉ.

Het dansen en zingen is bij dezen stam, evenals bij vele in Afrika, een groot vermaak. Volgens Speke en Grant, die in 1860 hier reisden, om de bronnen van de Nijl op te sporen, bezitten zij vele nationale liederen, die werkelijk schoon zijn. Grant verhaalt, dat binnen ieder dorp een vereenigingshuis gevonden wordt, „iwansa" genaamd, met een groote zaal van 4 bij 6 meter en een laag en plat dak, dat zwart is van den rook, terwijl een lange bank, met koehuiden bedekt, tot zitplaats dient. In deze zaal worden de vreemdelingen gelaten, als zij het dorp binnentreden, en zij blijven er, tot een woning voor hen in gereedheid is gebracht. Hier is ook de verzamelplaats der jongelieden, als de dagtaak volbracht is, om nieuws te hooren en met elkander te babbelen. Op deze plaats verrichten zij ook kleine diensten voor elkander; zij trekken daar elkander de oogharen en de haren der wenkbrauwen uit met eigenaardige tangen, snijden of kappen de tanden in den vereischten vorm, brengen elkander de teekens van den stam op wangen en slapen aan, enz. Voor de „iwansa" hebben dansen plaats, welke veel op die der Damara's gelijken.

De drank, die in Oost-Afrika bij onderscheidene stammen gedronken wordt, is het inlandsche bier, „pombé" geheeten. Velen zijn daaraan als het ware verslaafd. Het bereiden der „pombé" is het werk der vrouwen, die altijd groote hoeveelheden tegelijk brouwen. Daar zij niet in staat zijn, om een vat te maken, groot genoeg, dat al het water er in gekookt kan worden, maken de brouwsters een aantal aarden potten, die zij in twee rijen op den grond plaatsen met een tusschenruimte. Die tusschenruimte wordt gevuld met hout, dat aangestoken en brandend gehouden wordt, tot het bier in alle potten tegelijk klaar is. Voor een goed brouwsel zijn vijf dagen noodig. Het koren, waarvan men pombé brouwt, wordt ook door de vrouwen geoogst. Zij snijden de aren met

een mes af, evenals dat in oude tijden in Egypte geschiedde. Die aren worden in manden naar het dorp gebracht, waar de mannen ze met zonderlinge vlegels, die er uitzien als raketten, dorschen.

Het gedorschte koren wordt in een houten mortier gestampt, om het van de schil te ontdoen, en verder tusschen twee steenen gewreven. Dezen arbeid verrichten meestal vrouwen.

Het drinken van pombé is een geliefkoosde bezigheid der mannen. Zij loopen zoo maar eens bij hun vrienden aan, nemen een aardappel in de eene, een kan pombé in de andere hand, en bij zeldzame gelegenheden een stukje vleesch, zegt Grant.

* * *

Na deze mededeelingen omtrent de zeden en gewoonten der Wanjamwezi's moeten wij ons iets nader met hun maatschappelijken toestand bezighouden. De landbouw in het gebied der Wanjamwezi's wordt intensief gedreven, zoodat dit volk met recht als een landbouwend volk kan beschouwd worden. Gierst is de hoofdplant van hun landbouw en daarnaast verbouwt men ook maïs. Verder oogst men maniok, bataten, grondnoten, boonen, enz. Als vruchten bezitten de inboorlingen enkel de bananen. Tabak van verschillende soort wordt verbouwd en met een waren hartstocht rookt en snuift men hiervan.

Terwijl de landbouw bij dit volk op een betrekkelijk hoogen trap staat, is daarentegen de veeteelt achteruit gegaan. De rundveeteelt heeft veel geleden door de runderpest; zij wordt meest gedreven door de Wahuma's, die in enkele enclaven tusschen de Wanjamwezi's wonen. Geiten, schapen, hoenders en duiven worden overal gehouden.

Als landbouwend volk staan de Wanjamwezi's op een hooger trap van beschaving dan de jagers en nomaden der steppe. Hier kan Duitschland het materiaal tot kolonisatie vinden in zijn gebied, op plaatsen, waar de bewoning voor Europeanen is buitengesloten, en waar de cultures in de toekomst iets doen verwachten. Daarenboven worden zij als arbeiders rechtstreeks in dienst van Europeanen zeer geschikt geacht. „Die Wanjamwesi sind in der That entwickelungsfähig, und, wenn ich die Schilderungen älterer Reisenden lese und sie mit unseren jüngsten Erfahrungen vergleiche, so muss ich aussprechen, dass sie vor unseren Augen bereits bedeutende Fortschritte gemacht haben. Sie gleichen in dieser Beziehung, wenn auch mit ganz anderen Massen zu messen, den Japanern Ost-Asiëns," zegt Dr. Peters.

Behalve landbouwers zijn de Wanjamwezi's ook hartstochtelijke jagers. Zij drijven slechts zooveel industrie, als noodig is voor eigen behoefte: aardewerk, gevlochten matten en ijzeren artikelen worden door hen gemaakt.

In staatkundig opzicht is het land der Wanjamwezi's in een aantal volkomen zelfstandige staatjes en stadjes verdeeld, welke alle onder een eigen hoofd of Mtémi staan. Een politieke band bestaat er tusschen deze niet. De macht van den Mtémi wordt zeer beperkt door de oudsten des lands, de Wanjampára, die met hem over oorlog en vrede beslissen. Onder dezen staan weder de onderhoofden, de dorpshoofden. Toch behoort de grond geheel aan den Mtémi, terwijl de onderdanen voor het gebruik van den grond huur in graan of ijzeren werktuigen moeten betalen. Ook is de Mtémi de opperste rechter des lands. Na den dood van den Mtémi kiest de raad van oudsten uit zijn verwanten een opvolger, waarbij niet de ouderdom, doch de meerdere of mindere sympathie beslist. Daarna leggen de oudsten hun taak neder, en de Mtémi kiest zich een nieuwen raad uit zijn aanhangers, terwijl de leden van den ouden soms eenvoudig gedood worden.

De rechtspraak is in dit land op overlevering en oude gewoonten gegrondvest.

Bij de Wanjamwezi's is het een gebruik, dat jaarlijks ongeveer $1/3$ der jongelieden onder een door henzelf gekozen aanvoerder, den Ndewa, naar de kust trekt, om daar ivoor of vee te verkoopen en voor de opbrengst Europeesche waren in te slaan en mede te voeren. Deze gewoonte is echter een gevolg van Arabischen invloed in deze streken. Als dragers doen vele Wanjamwezi's bij de Arabische handelaren goeden dienst.

Eigenaardig is bij de Oost-Afrikaansche volken de ceremonie der „*bloedbroederschap*", een nauwe verbinding tusschen personen, die hiertoe overgaan. Stanley verhaalt,

dat hij o. a. bloedbroederschap met sommigen dronk. Deze ceremonie bestaat hierin, dat de beide personen wederzijds iets van elkanders bloed drinken, als het symbool van innige vereeniging op leven en dood.

Opmerkelijk is het echter, dat de bloedbroederschappen ook in Europa voorkomen zoo o. a. op IJsland. Ook bij de oude Germanen, bij de Slaven en bij de Illyriërs vond men dergelijke verbintenissen. De Karen in Birma en de Dajaks op Borneo sluiten nog thans die bloedbroederschappen onder bemiddeling van een priester, die het bloed toedient.

Het gebied der Wanjamwezi's grenst aan het groote en bekende Victoria Nyanza. Over dit meer en de bewoners nog een enkel woord.

De Victoria Nyanza is een zeer merkwaardige watervlakte in het hart van Afrika. Door de groote uitgebreidheid van den helderen waterspiegel, de ontelbaar veel kleine, altijd groene eilanden, zijn groote en kleine inhammen, kapen en landtongen, hier als wilde rotsen uitkomend, daar met maagdelijke wouden bedekt, of elders door vriendelijke dorpen verlevendigd, waar de hutten als tusschen bananenlanen schijnen gezaaid te zijn, door dit alles biedt het meer een betooverenden aanblik.

Het meer is echter niet altijd rustig en kalm. Dikwijls heerschen er stormen en onbetrouwbare winden, die het de scheepvaart zeer gevaarlijk maken. De inboorlingen schrijven die stormen toe aan een der goden, die in de diepte van den plas verborgen is en in de onderscheidene landstreken om het meer verschillende namen heeft, doch meestal *Mkasa* genoemd wordt. Daarom vindt men ook in alle hoofdsteden der kleine koningen, die aan het meer heerschappij voeren, een aan dezen god gewijde hut, en het behoort tot den plicht van den koning, om de stormen tot zwijgen te dwingen, door den Aeolus der Nyanza offers van geiten, kippen en bananenwijn te brengen. Op vele onbewoonde eilandjes ziet men dergelijke hutten, die door schippers zijn gebouwd, en waar zij zelf den Mkasa offeren, als zij een slechten overtocht vreezen. Onderweg hebben zij altijd een kip aan boord, die dezen god gewijd is en derhalve het vaartuig beschermt. Op gevaarlijke punten werpen de roeiers voedingsmiddelen in het water, om daardoor den Mkasa bezigheid te geven.

De *Bawuma's*, *Bakerewe's*, de *Basita's* en de *Baruri's* zijn de flinkste schippers op het meer. Allen kunnen zwemmen, en daardoor gebeurt het dikwijls, dat zij in het water springen, om het gebrekkig vaartuigje te steunen en te houden, als de storm dreigend wordt. De Basesse's, Basita's e. a., die niet kunnen zwemmen, zijn veel voorzichtiger.

De Basita's ontmoet men overal op het meer; zij visschen, drijven handel en vervoeren de artikelen her- en derwaarts. De Basukuma's hebben de slechtste vaartuigen: enkel uitgeholde boomstammen, waarmede zij alleen langs de kusten visschen. De Basiba's, Bakerewe's en Baruri's vervaardigen hun booten uit slechts planken, door boombast samengebonden. Alleen de Basesse's en Bawuma's bezitten schoone booten. Alle volken om het meer drijven vischvangst, met ongeveer dezelfde hulpmiddelen als in Europa.

LITTERATUUR.

Paul Reichard. Deutsch-Ost-Afrika. Das Land und seine Bewohner. Leipzig, 1892.
Dr. Karl Peters. Das Deutsch-Ostafrikanische Schutzgebiet. In amtlichen Auftrage. München, 1895.
James Aug. Grant. A walk across Africa or domestic scenes from, 1864.
John Hanning Speke. Journal of the discovery of the source of the Nile. 2 deelen, 1863.
Pater Brard. Victoria Nyansa. (Peterm. Mitt. 1897).

HOOFDSTUK XXII.

DE WAHUMA-STATEN.

Wanneer wij uit het land der Wanjamwezi's naar het noorden gaan, komen wij in het gebied van het Victoria-Nyanza, die groote watervlakte in het hart van Afrika onder den aequator, waarin men den oorsprong van de Nijl zocht. Deze binnenlandsche zee in het donkere werelddeel, met de groote rivier de Nijl, gaf aan de omwonende bevolking natuurlijke voordeelen, welke de kusten van Afrika niet schonken, en daardoor zag men hier ook, evenals aan het Tanganjika-meer (zie Wanjamwezi's) een krachtiger en vaster staatsontwikkeling dan elders op de eenvormige hoogvlakte.

De staten, welke aan het Victoria-Nyanza tot ontwikkeling kwamen, worden naar de kern der bewoners, de *Wahuma's*, de *Wahuma-staten* genoemd. De belangrijkste van deze zijn: *Uganda*, *Unjoro* en *Karagwe.*

De bevolking der Wahuma-staten vertoont verschillende anthropologische elementen, die duidelijk op een vermenging wijzen. De beschrijvingen der meest objectieve waarnemers toonen aan, dat wij hier aan het grensgebied der echte Neger-stammen komen, en door de lichtere huidkleur valt dit ook al aanstonds in het oog. De Waganda's noemt Stanley een volk met bronsachtige of roodbruine huidkleur; bij de vrouwen helt die kleur naar lichtrood of zelfs naar het blanke over. De veeteelt drijvende Wahuma's hebben een kleur als de nakomelingen van een mulattin met een Blanke; zij hebben een rechten neus, dunne lippen en groote, schitterende oogen. Verder munten zij uit door schoone lichaamsvormen. In het algemeen kan men zeggen, dat de Zuid- en Centraal-Afrikaansche lichaamsvormen hier verdwijnen, en dat hier een overgang bestaat tot het gebied van den Aziatischen invloed in Noord-Oost-Afrika. Uganda, het belangrijkste land, vertoont deze vermenging van volkselementen het sterkst, terwijl zij hier ook het best bestudeerd is. Hier vormen de *Waganda's* de kern der bewoners, terwijl de *Basesse's* op de eilanden aan den oever van het meer van denzelfden oorsprong zijn, en een dialekt van dezelfde taal spreken. Beiden zijn nog Negers met donker-chocoladekleurige huid en kort, wollig haar, van meer dan gemiddelde grootte, goed gebouwd en krachtig van gestel.

De *Wahuma's*, in het zuiden *Watusi's* geheeten, die in aantal ongetwijfeld de tweede en als heerschers menigmaal de eerste plaats innamen, hebben een ovaal gelaat, smalle lippen, een rechten neus en een wolligen haargroei. De vrouwen zijn lichter van kleur en schoon gevormd, zoodat de hoofden der Waganda's bij voorkeur uit hun midden vrouwen kiezen, en zelfs de Arabieren zich met hen als gelijken verbinden. De Wahuma's zijn een herdersvolk en voeden zich hoofdzakelijk met melk en vleesch. Zij houden zich scherp van de andere stammen gescheiden, leven in afgelegen dorpen, meest aan den zoom der wouden, en vermengen zich niet licht met anderen. Zoo vormen zij een samenhangende, doch afgesloten volksgroep, die reeds op het eerste gezicht van hun naburen zijn te onderscheiden en door een gemeenschappelijke taal verbonden zijn.

De *Muddu's* in Uganda, de *Witschwezi's* in Unjoro en de stam der *Wasogo's* leven in het thans te bespreken gebied in een toestand van afhankelijkheid. De Wasogo's verhuisden uit het land Usoga naar het oostelijke Uganda, waar zij onderworpen en tot een toestand van onderdanigheid gebracht werden.

UGANDA.

Slaan wij een blik op de geschiedenis van deze volken, vooral op Uganda. Voor eenige eeuwen verhuisde de Hamietisch-Semietische volksstam der Wahuma's uit zuidelijk Abessinië 1) naar het westen en grondvestte tusschen het Victoria- en Albert-Nyanza het groote rijk Kittara, dat Unjoro en Uganda omvatte en gedeeltelijk door Bantu-volken bewoond was. Uganda scheidde zich vóór ongeveer negentien geslachten van dit groote gemeenschapswezen, en van dien tijd dagteekent de onverzoenlijke haat tusschen Wanjoro's en Waganda's. Uganda vormde zich sedert tot een vast georganiseerden Negerstaat, doch had koningen uit het volk der Wahuma's, die zich als de aristocraten beschouwden. De Wahuma-vorsten oefenden een despotisch gezag uit over het Bantu-volk, dat de meerderheid der onderdanen uitmaakte. De macht der vorsten is echter niet geheel en al onbeperkt, want in gewichtige aangelegenheden moet de koning den raad inwinnen van de aanzienlijkste hoofden. Bovendien bezitten dezen, als „Groote Raad", het recht, om na den dood van den functionaris een nieuwen koning te kiezen, en zelfs om hem bij zijn leven af te zetten, als hij de gunst des volks verloren heeft.

De machtigste hoofden heeten *Watongoli*; het zijn mannen uit het volk, door den koning als gouverneurs der provinciën aangesteld en met groot grondgebied begiftigd. De waardigheid der Watongoli is niet erfelijk. Het volk stelt zich naar vrije keuze onder de bescherming der Watongoli; zij zijn hun onderdanen en verplicht, hen ter heirtocht te volgen. Wie aldus de gunst der hoofden weet te winnen, is meester en beheerscht het geheele volk.

De macht des konings is daardoor afwisselend; hij is afhankelijk van de wenschen der Watongoli. Dezen kiezen, om zich een duurzaam overwicht te verzekeren, steeds den jongste uit het vorstelijk huis tot koning. Doch enkele vorsten wisten zich door allerlei middelen tot onbeperkt heerscher in het land te maken. Dit was o. a. het geval met *Mtesa*, die door Stanley op zijn eerste reis dwars door Afrika in 1874 bezocht werd. Na zijn dood echter wisten de Watongoli's de regeering weder in handen te krijgen.

Het volk der Waganda's kenmerkt zich, volgens mededeeling der reizigers, door intelligentie en leergierigheid, door zindelijkheid in hun levenswijze, zoodat zij een scherp contrast vormen met de omringende Neger-volken. Emin Pacha roemt de elasticiteit van hun geest, doch spreekt tevens van hun onbewuste onbeschaamdheid, zoodat men zich honderdmaal over hen ergert, om ten slotte toch te lachen. Verder wijst hij op hun babbelzucht en slagvaardigheid met de tong. Door leugens gelijk te verkrijgen of zich door goed gelukten diefstal te verrijken, beschouwen zij als wenschelijke vaardigheden.

De religie van dit volk bestaat in fetischismus. Zij kennen een hoogste wezen, doch dit staat zóó hoog boven hen, dat zij er zich niet om bekommeren. Daarentegen zijn lucht, water en wouden volgens hun meening zoozeer met geesten vervuld, dat die door offergaven moeten gewonnen worden. Alleen de koningen hebben het voorrecht, een onsterfelijke ziel te bezitten. Tot voor weinige jaren boden de Waganda's tegenstand aan de invoering van den Islam, niet zoozeer uit afkeerigheid van de leer, als wel uit vrees voor de besnijdenis. Bij hen toch is elke verminking der lichaamsdeelen ten strengste verboden.

In den tijd van Mtesa's regeering, toen Stanley hier door kwam, in 1874, bestond er een zekere orde in den staat Uganda; er heerschte welvaart bij de bevolking en over 't geheel werd de vrede niet van beteekenis verstoord. Dit sluit niet uit, dat men er geen bezwaar in zag, om zich door rooftochten een zekere heerschappij over de naburige stammen te verschaffen en op hun kosten eigen levensgenot te verhoogen.

---

1) Wat betreft de afkomst der Wahuma's verschilden in den aanvang de gevoelens van Emin Pacha en Casati, die beiden hier langen tijd verblijf hielden. Emin sprak aanvankelijk de meening uit, dat de Wahuma's van de Galla's moesten afstammen, een beginsel, het eerst door Speke uitgesproken. In 1890 verklaart Emin Pacha in een schrijven, dat die eerste opvatting onjuist was geweest, doordien hij in dien tijd, evenmin als Speke, voldoende in hun taal kon doordringen. Casati nam later aan, dat de Wahuma's met de Galla's een gemeenschappelijken oorsprong hebben. Het zou dus een volk zijn van Hamietische afkomst, dat een Bantu-taal heeft overgenomen van de volken, waarmede de Wahuma's in aanraking kwamen Galla-woorden zijn in hun taal opgenomen door de invallen der Galla's.

De grootste verandering in het karakter dezer volken ontstond ongeveer na het midden dezer eeuw door de komst van Arabische handelaren. Zij maakten de inboorlingen met het wonderbare instrument bekend, waardoor men op een afstand zijn vijanden kan treffen, nl. met het schietgeweer. Het bezit van een dergelijk wapen scheen velen het begeerlijkste goed toe.

Toen Stanley hier in 1874 aankwam, was het geweer nog een zeldzaam voorwerp; na dien tijd kwamen hier meer Europeanen en vreemdelingen, die de inboorlingen van geweren voorzagen. Mtesa begroette in 1878 met vreugde de komst van de Britsche zendelingen; hij hoopte door hun bemiddeling het wonderbare moordtuig in overvloed te kunnen bekomen. Aan den Engelschen Missionaris Mackay deelde hij in 1879 mede, dat de Engelsche zendelingen volgens zijn meening alleen gekomen

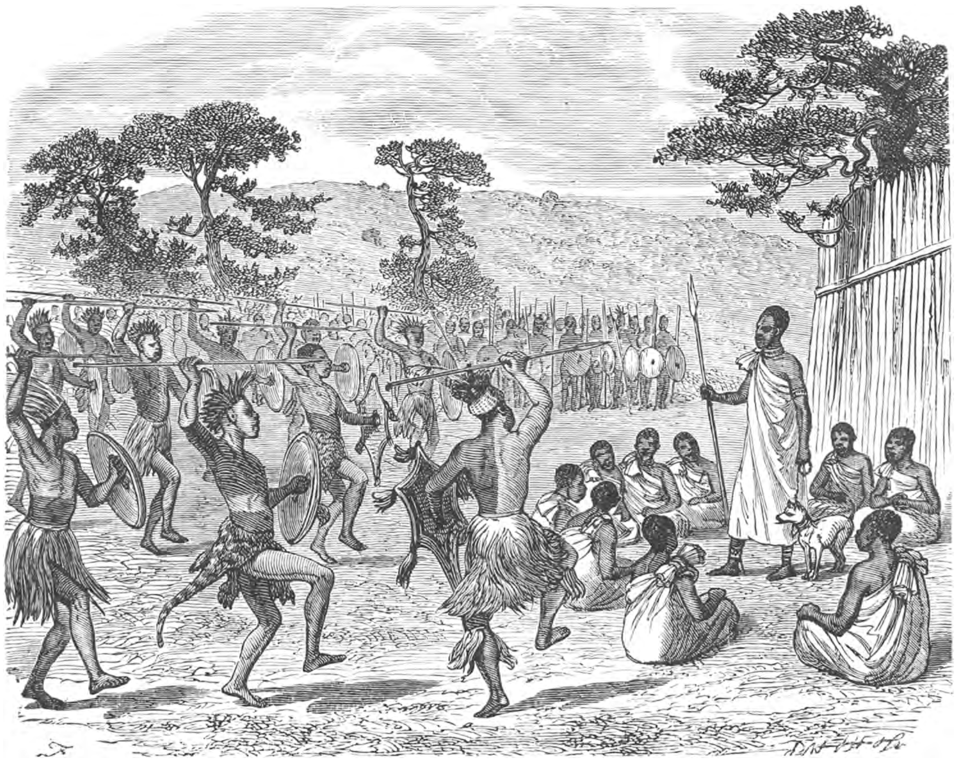

EEN WAPENSCHOUWING VAN MTESA.

waren, om hem te leeren, hoe men geweren en kruit kon maken, en de Katikiro, de eerste minister, merkte daarbij op, dat de Engelschen zoovele geweren moesten geven, dat zij ontelbaar waren als het gras. Mackay antwoordde hierop, zonder aan de toekomst te denken, dat er in Engeland mannen genoeg waren, die zulke dingen gaarne verkochten.

Het verschijnen der Blanken maakte ook hier de afgunst en vrees der Arabieren gaande (zie pag. 144 en 152) en zij wekten wantrouwen bij Mtesa en de aanzienlijken tegenover de Blanken. „De Europeanen zijn gekomen, om Uganda op te eten; wilde men geweren, die konden ook zij leveren, en dan behoefde men niet met ivoor, maar met slaven te betalen."

Zoo kwam het, dat Mtesa den Arabieren meer genegen was dan den Christenen. Doch het volk verwenschte de Arabische handelaren uit Zanzibar, want om de waren,

die dezen aan den koning verkochten, te kunnen betalen, werden hun zonen en broeders tot bloedige krijgstochten gedwongen, om slaven te verwerven.

In 1879 kwamen Fransche missionarissen, met Pater Lourdel aan het hoofd, in Uganda. Zij verschenen aan het hof van Mtesa. Helaas! Hiermede begon in het hart van Afrika, waar de Europeanen vrede en beschaving heetten te brengen, een strijd tusschen Protestanten en Katholieken. Wat de vorst wel moet gedacht hebben, toen de zendelingen van beide kerken elkander als leugenaars brandmerkten? Het natuurlijk gevolg was, dat het Christendom er niet die vorderingen maakte, welke men verwacht had.

In 1884 stierf Mtesa en liet drie zonen achter: *Kiwewa*, *Mwanga* en *Kalema*. De Watongoli kozen den achttienjarigen Mwanga tot opvolger. Het oordeel over dezen luidt niet gunstig. Dr. Peters noemt hem, op grond van een lang verblijf, een luimig, arglistig, onverstandig despoot, beheerscht door een grenzenloos egoïsme. Tegenover menschen noch beginselen bleef hij getrouw. Zijn overgang tot de Katholieke kerk was slechts huichelarij.

Toen hij zich alle partijen tot vijand gemaakt had en nergens meer steun vond, werd de vorst als een opgejaagd wild achtervolgd en verdreven en in Uganda werd thans Kiwewa, de oudste zoon van Mtesa, tot koning gekozen.

Kiwewa volgde een andere politiek. Hij proclameerde volkomen godsdienstvrijheid voor Christenen en Mohammedanen. Een gevolg hiervan was een meer evenredige verdeeling der hofambten, van het grondbezit, enz. Het Christendom trad thans voor het eerst als politieke macht op, want vele aanzienlijken hadden zich daartoe bekeerd, gedeeltelijk tot het Protestantisme, gedeeltelijk tot de Katholieke kerk. De onderdanen der hoofden golden mede tot de kerk van dezen te behooren. Daar het grondbezit gelijkelijk onder de partijen verdeeld werd, bleef de grondbezitter daardoor aan zijn partij getrouw, want met het veranderen van religie hielden ook zijn grondbezit en waardigheid op. Dit politiek-religieuse grondbeginsel is de oorzaak van veel getwist tusschen Protestanten en Katholieken geweest.

Onder Kiwewa bleven de Christelijke Watongoli in het bezit van vele voordeelen. Dit veroorzaakte de ontevredenheid der Arabische hoofden; zij smeedden samenzweringen en vervulden den koning zoozeer met vrees, dat Kiwewa 12 October 1888 alle Christelijke waardigheidbekleeders afzette en Britsche zoowel als Fransche zendelingen uit het land verdreef.

Kiwewa was zelf heiden gebleven. Toen hij weigerde, de besnijdenis naar de leer van Mohammed aan te nemen, maakten de Mohammedanen korte metten met den vorst: den 17den October 1888 werd hij afgezet en daarna vergiftigd.

Kalema, de jongste zoon van Mtesa, was den Arabieren zeer welwillend gezind en werd door hun invloed tot koning gekozen. Zoo had het Mohammedanisme in Uganda gezegevierd en verkreeg het thans vrij spel. Zoo lang het alleen de godsdienst der hoofden was, bleef het een aristocratische stand, doch nadat de leer van Mohammed tot staatsgodsdienst verheven werd en aanzien en rijkdom daardoor verworven konden worden, verkreeg de Islam snel een groote uitbreiding en verzekerde hij zich de alleenheerschappij door onverdraagzaamheid tegenover andersdenkenden. De Christelijke hoofden werden afgezet en uit het land verdreven; zij vonden een bekrompen, doch goede wijkplaats in Nkole aan den westoever van het meer. Vele honderden onderdanen volgden hun Christelijke hoofden.

Doch de hongersnood in Nkole van 1889 bracht ineens een omkeering. Velen wendden zich weder tot den gevluchten koning Mwanga, die zich aan hun hoofd stelde, om Uganda op de Mohammedanen te heroveren. De vaste overtuiging was bij hen gevestigd, dat alleen onder leiding van een Wahuma-vorst de overwinning kon worden behaald. Tevens wendden zij zich om hulp tot de Britsche zendelingen, die evenwel weigerden, zich met deze politieke vraagpunten bezig te houden. Daarna vroegen de Waganda's den bijstand der Fransche missionarissen, en dezen, die het gewichtige der gegeven omstandigheden beseften, boden hulp. Een Ier, Stokes, die als handelaar veel munitie en geweren bezat, werd voor de zaak gewonnen en in October 1889 werd reeds een beslissende slag geleverd, waardoor Kalema genoodzaakt werd, zich terug te trekken. Zoo verkreeg Mwanga het gezag weder, en daar de Engelsche zendelingen tot hun deelneming aan den strijd nog tijdig besloten hadden, werden aan

Protestantsche en Katholieke hoofden thans gelijke rechten geschonken. Zoo werd het Mohammedanisme weder uit Uganda verdreven, en moest het opnieuw plaats maken voor het Christendom.

Nog spanden de Mohammedanen al hun krachten in; zij overvielen de hoofdstad van Uganda, Rubaga, en verdreven den koning weder naar een eilandje. Doch in dien tijd bevond zich een troep van de Engelsche Oost-Afrikaansche Maatschappij onder kapitein Jackson in Kavironda. Hoewel nog op aanzienlijken afstand, riep Mwanga toch hun hulp in en verklaarde hij zich bereid tot onderwerping aan het Britsche protectoraat. Terwijl Jackson nog draalde, behaalden de Waganda's in het rijk zelf een overwinning op de Mohammedanen, Febr. 1890. In dien tijd verscheen ook Dr. Peters van de Duitsche Oost-Afrikaansche Maatschappij in Uganda. Hoewel zijn verschijnen van voorbijgaande beteekenis was, had dit toch ten gevolge, dat Jackson daardoor tot een spoedig besluit werd gebracht, en snel met zijn troep naar Uganda trok, om zijn voordeel te doen met de bestaande toestanden en niets voor zijn volk verloren te laten gaan. Zoo werd voorloopig het Britsche protectoraat gevestigd. Wel verklaarden de koning en de Katholieke zendelingen zich hier nog tegen, doch een vernieuwde aanval der Mohammedanen maakte het noodzakelijk, zich weder te vereenigen, en zonder de hulp der Engelschen zou Uganda weer in handen der Mohammedanen gekomen zijn. Na dien strijd begon weder de twist tusschen Protestantsche en Katholieke missionarissen, en Mwanga haatte de Engelschen, omdat zij zijn macht beperkten. Toch wist Lugard, de opvolger van Jackson, in December 1890 voor goed het protectoraatsverdrag der Engelsch-Oost-Afrikaansche Maatschappij tot stand te brengen. De politiek van Lugard was vooral hierop gericht, om politiek en religie scherp uit elkander te houden en een geordend staatswezen te scheppen, waaronder Christenen, Muzelmannen en Heidenen vreedzaam naast elkander kunnen leven. Hij begon zijn hervormingen in 1891 met de wet door te voeren, dat geen onderdaan van een hoofd wegens verandering van religie vervolgd en geen hoofd zonder besluit van den Grooten Raad uit zijn bezit gezet kon worden. Hiermede werd het land tot rust gebracht en aldus kon Lugard in dit jaar de gemeenschappelijke vijanden, de Mohammedanen, in Unjoro met goed gevolg bestrijden, waarna hij in de uitbreiding van het leger zijn kracht zocht.

Nog was er voortdurend binnenlandsche onrust, strijd tusschen Katholieke en Protestantsche zendelingen. Het valt zeer zeker niet te ontkennen, dat Lugard met veel beleid heeft gehandeld en de meeste moeielijkheden heeft overwonnen. Hij handhaafde vrijheid van godsdienst in het protectoraat en wist, niet dan na veel moeite, den vrede te herstellen.

Wij hebben reeds op pag. 149 gezien, dat Uganda onder protectie der Britsche Kroon is gesteld, en thans als *Uganda-protectoraat* staatkundig bekend staat. De macht van den Koning is thans zeer beperkt; hij wordt geheel geleid door den Engelschen vertegenwoordiger. De zetel van het bestuur van het geheele protectoraat is gevestigd te Ntebi, van Uganda in Kampalla. Naar het noorden breidt de invloed der Engelsche regeering zich nog steeds uit; in het noorden van Unjoro zijn voor kort vestingen gebouwd. De Koning van Unjoro is verdreven en het land wordt thans ook bestuurd door de Engelsche macht.

* * *

Na dit overzicht der staatkundige geschiedenis van Uganda, dat wij noodig achten, om de uitbreiding van den Europeeschen invloed en den strijd tegen de Arabieren te leeren kennen, wenden wij ons tot de eigenlijke bevolking, om hun zeden en gewoonten nader te beschrijven. Wij hebben hierbij vooral de bevolking op het oog, die nog niet door Europeesche invloeden is geciviliseerd.

De Waganda's en Wanjoro's onderscheiden zich van alle omwonende stammen door hun kleeding; zij zijn de eenige Negers, die, zonder Arabieren of Europeanen na te volgen, van het hoofd tot de voeten het geheele lichaam bedekt hebben. Daardoor vallen zij te midden van de grootendeels naakt loopende bewoners van de landen aan de Boven-Nijl onmiddellijk in het oog en worden zij door dezen ook als zwakkere „vrouwen" aangeduid. De wetten op de kleeding zijn zelfs zeer streng; ieder is verplicht, zich daaraan te houden. Het strafbaar stellen van overtredingen der mode

is zeker in Afrika wel vreemd. Een der onzinnige bevelen van Mtesa luidde, dat iedere man een snoer kralen om het polsgewricht en iedere vrouw een kralensnoer om het lijf moest dragen; wie dit gebod overtrad, werd gestraft met het afhakken van de hand.

In huis is het volk daarentegen vrijer in de kleeding; daar leggen de mannen de kleeding bijna geheel af, de jonge vrouwen geheel. Een nationaal costuum is de „mbugu," een gewaad, van bast vervaardigd, dat de mannen als een loshangenden, golvenden mantel om het lichaam slaan en aan den eenen kant op den schouder vastbinden. Bij de vrouwen wordt dit kleed onder de armen dicht om het lichaam gesloten. Over dit kleed dragen de hoofden een fraai gelooide huid, meestal een ossenhuid of een uit geitenvellen samengevoegden mantel. De donkerbruine antilope-

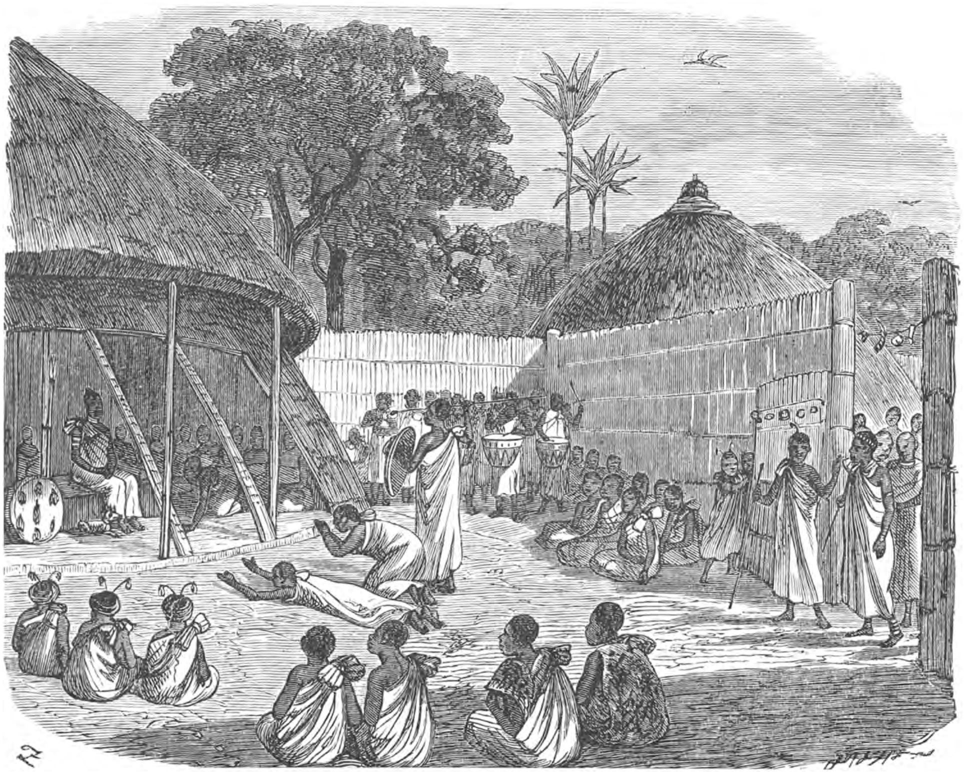

HUTTEN IN UGANDA.

huiden worden hiervoor het hoogst geschat. In Unjoro en Usoga komen deze huiden meer voor dan in Uganda; ook de Wahuma's dragen met voorliefde kleederen van huiden. De Arabische en Europeesche invloed heeft hier echter bij de aanzienlijken ook verandering in de kleeding aangebracht, zoodat het nationale karakter verloren gaat. Ingevoerde katoenen stoffen komen in de plaats van de inheemsche fabrikaten.

Het bijgeloof speelt een groote rol bij de versierselen; een groot aantal versierselen wordt gedragen als amuletten, voorbehoedmiddelen en schutsmiddelen tegen booze geesten, toovenarij, enz. Hiertoe behooren: hoorntjes met tooverkrachtige stoffen gevuld, halsringen uit de staartharen van den giraffe gevlochten, enz. Deze voorwerpen worden met half verkoolde deelen van menschelijke schedels voor de deur opgehangen, om het huis tegen booze geesten te beveiligen. De laatste, stuksgewijze op de landen geworpen, moeten deze vruchtbaar maken, zegt Emin Pacha. Veelal worden sandalen

van buffelhuid gedragen. Het hoofd wordt op allerlei wijze versierd en met tulbanden van katoenen stoffen of van gekleurde doeken bedekt.

Opmerkelijk is het, dat de Waganda's zich niet tatoueeren en evenmin het lichaam op eenige andere wijze misvormen, wat overigens in Afrika vrij algemeen voorkomt. Het gebruik van het uittrekken, afsplinteren of afvijlen der tanden bestaat bij hen niet. De Wanjoro's daarentegen hebben nog stamteekens op de slapen, terwijl de onderste snijtanden en waarschijnlijk ook de hoektanden der meisjes en knapen worden uitgetrokken, zoodra de geslachtsrijpheid intreedt. De Warundi's kennen niet de doorboring der ooren, en evenmin het uittrekken of afsplinteren der tanden: zij hebben daarentegen veel zorg voor het gebit. De bewoners van Londus, die uit het westen zouden gekomen zijn, hebben de besnijdenis, en evenzoo de Waschaschi's, ten oosten van Victoria Nyanza, terwijl de laatsten ook ooren doorboren, de tanden vervormen, enz. De Waganda's zijn zeer zindelijk, wasschen zich veel en besmeren het lichaam niet met vet. Het haar dragen zij meestal kort.

De hutten dezer volken hebben gewoonlijk een kegelvormige gedaante. Hieraan wordt veel zorg en bekwaamheid ten koste gelegd; de deuren zijn breeder en hooger en met smaak versierd, en de inwendige ruimte is grooter. De hutten hebben de gedaante van een bijenkorf en worden geheel met gras bedekt. Op de hooglanden van het Albert- en Albert-Edward-meer heeft men dezelfde ruime hutten; de hut, die Emin Pacha bewoonde, in Mukungu, was een grashut van 6 meter hoogte en 8 meter middellijn. De Arabische en Suaheli-kooplieden hebben zich geheel aan deze hutten gewend.

De hutten der inboorlingen liggen in de jonge lichtingen van de oerwouden van Unjoro, in groepen van drie of vier tusschen de met bananen, maïs of Virginische tabak beplante akkers; het gelijken halve bollen, met het grasdak tot den grond afhangend, terwijl het boven de deur door palen gesteund wordt. Dit zijn evenwel lichter gebouwde woningen, die maar voor korten tijd in den oogst bewoond en daarna afgebroken worden. Waar rust en vrede gevonden wordt, wonen de inboorlingen in gehuchten; in streken, waar veel oorlog en onrust heerschen, in grootere dorpen. De Wahuma-hutten staan, eenige bij elkander, binnen een doornenhaag, en men herkent ze van verre door het gemis van bananen-plantingen en ander groen, dat de dorpen der landbouwers omringt.

Stanley verhaalt het volgende aangaande de Wahuma's, zooals hij hen op zijn laatste reis tot opsporing van Emin Pacha leerde kennen. „De vrouwen zorgen voor de huishouding en voor de produkten der melkerij en op het veld. De man is verplicht, het huis te bouwen, het vee te hoeden en te melken, de omheining te onderhouden en te zorgen voor kleeding, die niet veel beteekent. Daarentegen bebouwt de vrouw het land, maakt boter en gaat ter markt. Van haar moet men boter, melk en levensmiddelen koopen; dit is in Afrika algemeen gebruikelijk.

De kleeding der mannen bestaat meestal uit een geitenvel, dat van den linker schouder afhangt, maar ook ziet men dikwijls antilopenhuiden, waarvan het haar is afgeschrapt, behalve op een strook van 8—10 cM. aan den rand. De vrouwen bekleeden zich met koehuiden, die dikwijls zeer fraai gelooid en zacht zijn. Slavinnen dragen, bij gebrek aan een geitenvel, een lederen riem om het lijf, waaraan van voren en van achteren een smal stuk schors of een klein schort hangt. Meisjes loopen, tot zij huwbaar zijn, geheel naakt rond, terwijl men jongens boven de tien jaar zelden ziet zonder het vel van een geitenbokje, in nabootsing van de kleederen van volwassenen. Bij feestelijke gelegenheden draagt iedere vrouw van achteren een in den gordel vastgemaakt bosje van groene bladeren van maïs, suikerriet of bananen.

De lievelingsvrouwen der hoofden of medicijnvrouwen (heksen) zijn, evenals de groote hoofden, gerechtigd een luipaardenhuid, of, bij gemis daarvan, een katte- of apevel te dragen. Het denkbeeld, dat luipaarden- en leeuwenhuiden op rang en rijkdom wijzen, schijnt tamelijk algemeen te zijn. Als een vreemdeling zijn twijfel te kennen geeft omtrent den hoogen rang van een hoofd, wijst deze op zijn luipaardenhuid en zegt: „„„Hoe kom ik dan hieraan?"""

De jongens hebben spelen, die overeenkomen met ons knikkeren, kaatsen of balspel. Op dezelfde wijze als de ouden hun vaten droegen, om de velden te begieten, brengen de Wahuma's de melk aan hun opperhoofden.

Geen spoor van het geloof aan God treft men bij de Wahuma's aan. Zij gelooven echter wel aan het bestaan van een boozen geest in de gedaante van een man, die op onbewoonde plaatsen, zooals een met bosch begroeide, donkere kloof, of een uitgestrekte, met riet bezette poel, leeft, maar door geschenken te vriend gehouden kan worden. De gelukkige jager bestemt dan ook voor dezen geest een stuk vleesch, dat hij echter wegslingert, alsof hij het een hond toewierp; ook legt men vaak een ei, een kleine banaan of het vel van een geitenbokje voor de deur van het miniatuurgebouwtje, dat men bij den ingang van elke zeriba aantreft.

Elk draagt een amulet om hals, arm of middel. De Wahuma's gelooven aan het „booze oog" en voorteekenen, maar zijn niet zoo bijgeloovig als de Waganda's; misschien komt dit, doordien zij zoo ver uiteen wonen. Zij vreezen voor hekserij, en die onder verdenking daarvan leeft, ontvangt spoedig zijn straf.

De hoofdkost der Wahuma's bestaat in melk. Door het verkoopen van hun boter en ossenhuiden zijn zij in staat, nu en dan zoete aardappen, gierst en bananen te koopen, maar zij verklaren met eigenaardige fierheid, dat zij geen „boeren" zijn. De doerrha groeit in den omtrek; hun tarwe of maïs wordt in de tweede helft van Februari tegelijk met de boonen gepoot. De gierst wordt in September gezaaid en is in Februari rijp voor de sikkel. Elk dorp heeft uitgestrekte velden met zoete aardappelen en aan de kanten der bananengaarden kweekt men colocasia's of Helmia (sorghum vulgare)."

Het „malwa" of bier wordt bereid uit gemalen, gegiste gierst en rijpe bananen. De hoofden houden hiervan veel en bezoeken dikwijls hun vrienden in den omtrek, om de malwa-potten te ledigen. Gelukkig is deze drank niet erg koppig en brengt hij niet meer dan eenige opgewektheid teweeg.

* * *

De nijverheid dezer volken getuigt van zorg voor de détails, zonder dat zij zich door oorspronkelijkheid boven de Negers van Centraal-Afrika verheffen; zelfs staan zij in dit opzicht beneden dezen. Hun keuze van kleuren en vormen berust op oude overlevering en is over 't geheel eenvoudig. Hun aardewerk, dat door pottenbakkers bewerkt wordt, wat op verdeeling van arbeid wijst, is eenvoudig, doch sierlijk van gedaante; het wordt vervaardigd zonder draaischijf. In de kunst van vlechten hebben zij een groote bekwaamheid verkregen. Uit gras vervaardigt men groote, ronde korven, die waterdicht zijn en gebruikt worden, om de spijzen in te dragen. De matten voor huishoudelijk gebruik worden uit strooken van jonge dadelpalmbladeren gevlochten; zij zijn zeer buigzaam en volgens modellen, die van smaak getuigen. De fabrikaten van kralen vertoonen eveneens door vorm en kleuren goeden smaak. De houtsnijkunst staat bij de Wanjoro's niet op zoo hoogen trap als de andere takken van industrie. Zwarte verf verkrijgen zij uit een welriekende houtsoort. Groote ficusboomen met donkere bladeren worden om de dorpen geplant, om baststof en brandhout te leveren. Als smeden staan die uit Uganda het hoogst; in Ussui en Usindja wordt de metaalbewerking overgelaten aan het smidsvolk der Warongo's. Het ijzer verkrijgen zij uit binnenlandsch erts. Speren, klokken en ringen worden vervaardigd van koper, dat uit Zanzibar of thans van de kust wordt aangevoerd. Geweren zijn ook in de laatste jaren veel geïmporteerd, evenals andere Europeesche artikelen.

De landbouwwerktuigen zijn eenvoudig; de houw is het belangrijkste hulpmiddel, om den bodem om te spitten. Vrouwen verrichten den landbouw; alleen staan de mannen hen soms bij. In Uganda, dat beter bebouwd is dan Unjoro, zijn de tuinen door hooge hagen van de wegen gescheiden.

Het hoofdvoedsel van de lagere klassen der Waganda's bestaat meest uit planten, waarvan de banaan een eerste plaats inneemt. Bij de Wahuma's, die veehouders zijn, is melk het hoofdvoedsel, gelijk wij reeds zeiden. Uhaya, door een diep dal van het westelijker liggende Karagwe gescheiden, is beroemd door de productie van tabak en koffie. De Arabieren hebben daarenboven uien, paradijsappels, guajavas, granaatappels en maankop ingevoerd. Terwijl vogels en eieren slechts zelden gegeten worden, eet men in Unjoro vleesch van de tijgerkat. Aan den oever van het meer en op de eilandjes is de vischvangst van groote beteekenis. Goed zout is in Uganda een

zeldzaamheid; in Unjoro is het zout beter. Vóór en na den maaltijd wascht men zich de handen en worden er pijpen gebracht en koffieboonen rondgediend, om te kauwen. In Uganda staat het welgemanierd, steeds eenige koffieboonen bij zich te dragen, welke men bekenden, die men ontmoet, ten gebruike aanbiedt. Gedurende den maaltijd drinkt men in Uganda niet; na den maaltijd drinkt men water of pisangwijn. Het bereiden van bananenwijn is een eerste taak, zoodra ergens een leger opgeslagen, of een gezelschap verzameld is. Daar deze wijn licht is, kan men er groote hoeveelheden van drinken, en wegens de gemakkelijke bereiding kan zelfs de armste hiervan genieten. Speke noemde Uganda een „pombé drinkend land;" dronkenschap en onmatigheid in het eten zijn algemeene gebreken.

De jacht is een lievelingsbedrijf in Uganda; velen houden zich met de jacht op olifanten als een bedrijf bezig. Drie of vier jagers vereenigen zich daartoe en vallen de dieren met hun speren aan. Kleine antilopen worden door drijfjachten in netten gevangen. De bewoners der oevers van het meer houden zich druk bezig met de vischvangst; gewoonlijk geschiedt dat met den hengel.

De Waganda's zijn goed gewapend; hun speren zijn uitnemend bewerkt. In het zuiden zijn lichte werpsperen in gebruik. Zij hebben lange, ovale schilden, een weinig gewelfd en uit licht hout vervaardigd, terwijl zij door vlechtwerk van de dunne ranken eener slingerplant overdekt zijn. In het midden is het schild verhoogd en daaronder is het uitgehold. Naast hun speren gebruiken de Waganda's zelden, de Wanjoro's dikwijls pijl en boog. In de laatste jaren werden ook geweren ingevoerd.

De Waganda's bezitten een vloot van oorlogskano's, wel een bijzonderheid in Afrika. Deze zijn over de talrijke eilanden in het Victoria Nyanza langs den oever van Uganda verdeeld, zoodat het hoofd van een eiland twee of meer kano's onder zijn toezicht heeft. Vele dezer kano's zijn met veertig personen bemand. Over 't geheel zijn zij goed gebouwd; het voorste gedeelte is spits gebogen en met eenige antilope-hoornen versierd, terwijl een franje van gras de spits in den boeg doet overgaan. Vele dezer kano's herinneren aan Maleisch-Polynesische vaartuigen. Door roeiers voortbewogen, wordt de kano door de beide voorste roeiers gestuurd. In zijn goeden tijd bezat Uganda wel 500 kano's.

* * *

Al staat de beschaving bij deze volken hooger dan bij de meeste beschreven Negers, toch is het verschil in karakter niet zoo groot, dat dit aanstonds in het oog valt. Het despotisme der vorsten, dat tot gruwelijke daden voert, hebben wij reeds leeren kennen. Wij wezen er reeds op, dat de mode daar aan wetten gebonden is, op welker overtreding Mtesa strenge straffen gesteld had. Dit is alleen mogelijk bij stammen, waar het leven van een mensch weinig waarde heeft. Die toestanden zijn thans wel iets verbeterd, maar voor weinige jaren, onder Mtesa, werd er nog vreemd met menschenlevens omgesprongen.

Indien een man voor den koning verscheen en zijn kleederen hem niet volgens de wetten der étiquette aan het lijf zaten, als hij zich vergiste in de wijze van groeten, of als bij het bukken een klein gedeelte van zijn beenen bloot kwam, dan werd hij onmiddellijk weggevoerd, om ter dood gebracht te worden. Het dragen van voorwerpen van weelde was aan allerlei voorschriften gebonden, die streng werden gehandhaafd. De huid van den serval, een soort van tijgerkat, mocht alleen gedragen worden door iemand, die van koninklijke afkomst was; op de overtreding stond een strenge straf. De koning alleen had het recht, op de kruin van zijn hoofd een hanekam van haar te dragen; het overige haar werd weggeschoren. Alleen aan een paar der meest geliefde koninginnen schonk de koning soms ook dat voorrecht.

De wijze van zitten gaan was ook nauwkeurig bepaald. De koning alleen mocht gaan zitten op een stoel; al zijn onderdanen moesten neerhurken op den grond. Toen Speke en Grant Uganda bezochten (1862) ontstond er strijd over, of deze reizigers wel van hun leuningstoelen gebruik mochten maken; de koning eischte namelijk, dat zij op den grond zouden gaan zitten. De strijd hierover werd in der minne geschikt; de reizigers besloten in tegenwoordigheid van den koning op bundels gras te gaan zitten, die even hoog waren als stoelen.

Hoe weinig een menschenleven gerekend wordt, blijkt uit het volgende verhaal

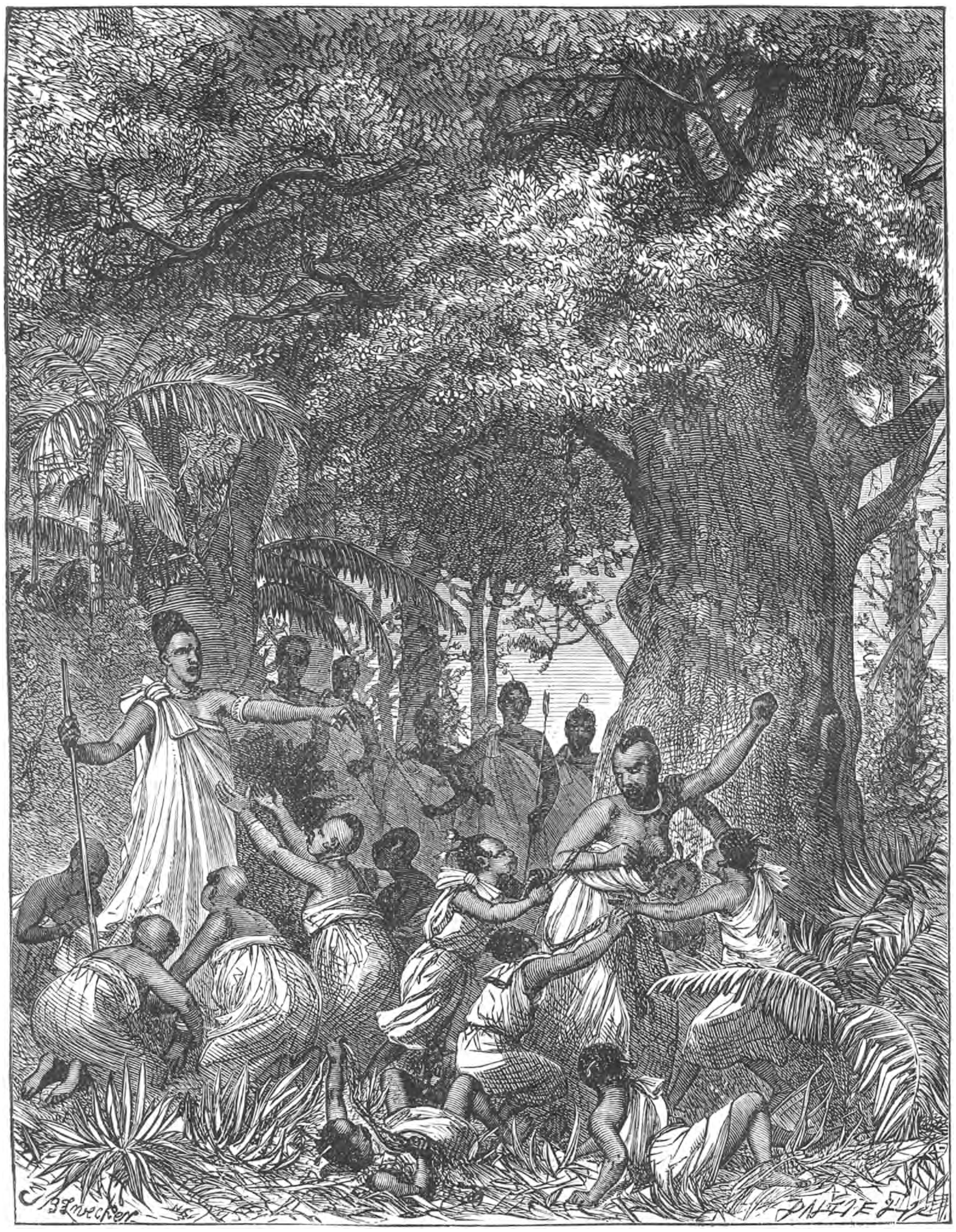

van Speke. Bij zekere gelegenheid, had genoemde reiziger den koning een geweer gegeven, waarmede deze zeer in zijn schik was. Na het eenigen tijd bekeken te hebben, laadde hij het en gaf het aan een zijner pages met den last, er iemand op de plaats buiten het paleis mede dood te schieten. De page, een jongen, nam het geweer, ging er mede naar buiten, en een oogenblik later bleek uit het afgaan van het schot, dat de bevelen des konings waren opgevolgd. De kleine schelm kwam even daarna terug, grinnikend van genoegen, evenals een schooljongen, die zijn eerste spreeuw geschoten had, en gaf het geweer aan zijn meester terug. Van den ongelukkige, die tot wit had gediend, vernam men niets; het vermoorden van een mensch was zulk een alledaagsch geval, dat men het niet de moeite waard achtte, daarover te spreken.

Het volgende verhaal deelt Speke nog mede omtrent Mtesa. Eens was de koning met zijn vrouwen op een pleiziertocht. Een zijner meest begunstigde vrouwen, die er buitengewoon goed uitzag, plukte een vrucht en bood die den koning aan, klaarblijkelijk met het doel, hem hiermede genoegen te doen. In plaats van dit op te nemen, zooals het bedoeld was, werd Mtesa verschrikkelijk driftig; hij verklaarde, dat het de eerste keer in zijn leven was, dat een vrouw hem iets had durven aanbieden, en beval zijn pages, haar weg te voeren, om ter dood gebracht te worden. De koning had deze woorden niet uitgesproken, of de geheele troep pages nam hun koorden tulbanden van het hoofd en vloog als een, in den vorm van Kupido's vermomde, bende gerechtsdienaren op de koningin af; deze, verontwaardigd, dat de kleine duivels haar durfden aanraken, beriep zich op den koning en trachtte hen als vliegen van haar lijf te houden. Zij werd echter spoedig overmeesterd en weggesleept; zij riep de namen aan van Kamraviona en M'zungu (d. i. mijzelf [kapt. Speke]) om haar te helpen en te beschermen. Haar meestgeliefde zuster, Lubuga, en al de andere vrouwen omhelsden de knieën van den koning en vroegen vergiffenis. Hoe meer zij om genade smeekten, des te onbeschofter werd hij, totdat hij op het laatst een stok nam en er het arme slachtoffer mede op het hoofd sloeg.

„Ik had mij," aldus lezen wij bij Speke, „tot dusverre streng onthouden, mij met een enkele handeling van 's konings willekeurige wreedheid te bemoeien, omdat ik zeer goed begreep, dat mijn tusschenkomst, na een zoo korte kennismaking, meer kwaad dan goed zou doen. Deze laatste barbaarsche handelwijze was echter meer dan mijn Engelsch bloed kon verdragen, en toen ik mijn naam, M'zungu, op zulk een biddende wijze hoorde inroepen, vloog ik naar den koning, hield zijn opgeheven arm tegen en vroeg hem om het leven zijner vrouw. Ik verkeerde natuurlijk in groot gevaar, mijn eigen leven te verliezen, indien ik den wispelturigen tiran op deze wijze dwarsboomde. Hij glimlachte echter om het nieuwe dezer tusschenkomst en de vrouw werd onmiddellijk losgelaten."

Bij een andere gelegenheid vroeg Grant eens, toen Mtesa op de jacht was geweest, wat hij zoo al geschoten had. Het onverwachte antwoord was, „dat het wild zeer schaarsch was geweest, maar dat hij, in de plaats hiervan, nog al wat menschen geschoten had."

Van Mtesa worden vele gruwelen verhaald. Zijn eigen vrouwen sloeg hij dikwijls, zooals bij het volk gewoonte was. Zelfs had hij een bijzondere zweep, om de vrouwen te slaan. Zij was gemaakt van een lange strook van hippopotamus-huid, die in tweeën gesneden was, tot op 15 à 20 centimeter van het eind. Dit einde werd geklopt en geschrapt, tot het den behoorlijken vorm van een handvatsel of steel verkregen had. De twee riemen, die er aan zaten, liet men vierkant; zij werden echter schroefsgewijze ineengedraaid, zoodat zij over hun geheele lengte scherpe kanten hadden. Gedroogd zijnde, was deze zweep bijna zoo hard als ijzer en nagenoeg even zwaar, waardoor bij elken slag de scherpe kanten diep in het vleesch snijden.

Het slaan zijner vrouwen was echter niet alles; hij doodde zijn vrouwen en hun bedienden ook zonder eenig medelijden. Zoolang Speke in den omtrek van het paleis woonde, ging er nagenoeg geen dag om, zonder dat een vrouw ter dood werd gebracht, somtijds werden er 3 of 4 op een dag vermoord. Meestal waren het vrouwelijke bedienden der koninginnen, maar niet zelden sleepten de pages ook een vrouw naar buiten, wier kapsel aantoonde, dat zij een der vrouwen van den koning was.

Mtesa was inderdaad een volmaakte Afrikaansche Blauwbaard. Hij trouwde en

doodde zonder ophouden; het aantal bruiden overtrof echter altijd dat der slachtoffers. Het huwelijk van den koning was in Uganda de eenvoudigste zaak der wereld. Ouders, die hun koning meenden beleedigd te hebben en hem wilden bevredigen, of die gaarne hadden, dat hij hen met een goed oog aanzag, brachten hun dochters en boden dezen aan, als hij voor de deur zijner woning gezeten was. Nam hij ze aan, dan mochten ze gaan zitten; hij zette zich op hun knieën en omhelsde hen. Daarmede was de plechtigheid afgeloopen. Op deze wijze werden er soms op een morgen een dertigtal vrouwen aangeboden, waarvan hij de helft aannam.

De wapenschouwingen van Mtesa, waarbij zijn krijgslieden beloond of gestraft werden, boden een schilderachtig schouwspel aan, zooals Speke en Grant en ook Stanley ons verhalen (zie de afbeelding op pag. 309). „Vóór ons was een groot, open, met gras begroeid veld, met de hutten van den Kamraviona of opperbevelhebber der koningin tegenover ons. Het bataillon, bestaande uit drie compagnieën, elk 200 man sterk, was in slagorde geschaard, links aan het einde der paradeplaats; het kreeg bevel, om op een stevigen draf in gelid te marcheeren en zich aan het einde van het plein opnieuw op te stellen.

„Men kan zich niets wilders en fantastischers voorstellen, dan de aanblik, die zich nu aan ons oog voordeed. De mannen waren allen bijna geheel naakt; geiten- en kattenhuiden hingen van hun gordels en ieder had zich naar zijn bijzonderen smaak met de oorlogskleuren beschilderd; de een had aan het lichaam bijv. rood of zwart, de ander blauw. Deze kleuren waren echter niet geregeld aangebracht; het eene been was bijv. rood, het andere zwart, terwijl boven de knie de kleuren omgekeerd waren; evenzoo was het met de borst en de armen.

„Elk krijgsman droeg dezelfde wapenen: twee speren en een schild, die hij hield, of hij een vijand tegemoet ging.

„Nadat de manschappen allen waren opgemarcheerd, volgden de kompagnies-commandanten, die nog zonderlinger gekleed waren; de laatste van allen was de kolonel Congow, een echte Robinson Crusoë met zijn langharige, witte geitenvellen. Hij had een lederen schild, dat eenigszins den vorm had van een viool en aan alle zes punten van bundels haar voorzien was; langharige strooken waren beneden de knieën om zijn beenen gebonden en op het hoofd droeg hij een prachtigen helm, die rijk en zeer smaakvol met veelkleurige koralen versierd was; boven dien helm prijkte een scharlakenroode vederbos en te midden hiervan een gebogen stengel met een pluim van geitehaar. Hierop maakten zij kompagnies-gewijze verschillende „charges" en eindelijk marcheerden de voornaamste officieren op den koning af, onder het uiten van luidruchtige betuigingen van beleefdheid en trouw, waarvoor zij werden toegejuicht."

De Waganda's en Wanjoro's zijn zeer goed gewapend. De wapens zijn uitmuntend bewerkte speren, met lange, verschillend gevormde spits, en lange schacht. In het zuiden vindt men lange werpsperen, welke in Uha misschien ontleend zijn aan de Zulu-achtige Wagoni's. Zij dragen lange, ovale schilden, uit licht hout vervaardigd, min of meer gewelfd en met de dunne twijgen eener slingerplant los overvlochten. Behalve speren gebruiken de Waganda's zelden, de Wanjoro's dikwijls boog en pijl. De pijlen, ongeveer 1 meter lang, worden vergiftigd en zijn van weerhaken voorzien. Bekwame schutters kunnen met een pijl op meer dan 30 meter afstand met zekerheid treffen.

De Waganda's hebben een ontwikkelden zin voor gezelligheid en daarbij sluit zich een bijzondere liefde voor muziek aan. Zij hebben ware muziekgezelschappen. Het belangrijkste instrument in Uganda is de harp, ranga, met een resonantie-kast van hout. In de ethnographische verzameling van „Natura Artis Magistra" te Amsterdam kan men deze o. a. vinden.

De godsdienst bij het eigenlijke volk staat op een laag standpunt. „Het geloof aan toovenarij en amuletten, evenals aan de mogelijkheid, menschen door allerlei middelen ziek te maken of te dooden, is in Unjoro en Uganda algemeen verbreid," zegt Emin Pacha. Van een geloof aan het voortleven na den dood is natuurlijk ook hier geen spoor aanwezig. In beide landen worden de vrouwen in den hof van het bewoonde huis, rechts van de deur, de mannen links daarvan begraven, in horizontale, drie à vier voet diepe kuilen. Het lijk ligt op de rechter lichaamszijde, zooals in

den slaap gewoonte is. De aan de Mwutan-Nzige wonende Wanjoro's daarentegen begraven hun dooden, hetzij man of vrouw, in het midden van den hof, en bouwen een miniatuurhut op het graf, waarin tabak, pijpen, bananen, enz. worden nedergelegd. Kleine kinderen worden overal in den tuin begraven.

Het lijk van den koning wordt in een reusachtige hoeveelheid stof van boombast gewikkeld, dat van een hoofd in een houten kist begraven; het lijk van een slaaf wordt eenvoudig zonder meer in de struiken geworpen.

Veelwijverij is in Uganda algemeen; door de groote meerderheid der vrouwelijke bevolking wordt die bevorderd. Mtesa zou zelfs 7000 zoogenaamde vrouwen gehad hebben, meent Speke. Dat de armere inboorlingen niet altijd vrouwen kunnen bekomen, is de oorzaak van groote zedeloosheid. De gewone prijs voor een vrouw was niet lang geleden 3 à 4 ossen, 6 naainaalden of een doosje lucifers. Deze toestanden veranderen hier langzamerhand, naarmate Europeesche godsdiensten, beschaving en beheer verder ingang vinden.

Wanjoro's.

De Wanjoro's in Unjoro (zie pag. 308) komen in vele opzichten met de Waganda's overeen. In tegenstelling met hetgeen Wood schrijft, deelt Emin Pacha, die veel vertrouwen verdient, mede, dat de Wanjoro's zeer zindelijk zijn op hun lichaam en spijzen. Zij eten niet op den blooten grond; een kleine mat wordt steeds op reizen als tafelkleed medegenomen. Evenwel is het opmerkelijk, dat kookpotten en pannen na het gebruik niet gewasschen worden. Wasschingen van het lichaam worden dikwijls volbracht. Niettegenstaande dit vindt men er veel ongedierte, dat in de kleeding van boombast een goede plaats vindt. Daarom bestaat er de gewoonte, de kleeding om de 2 à 3 dagen in den rook van stukken van den papyrusstam te houden; deze scherp riekende rook verdrijft de parasieten en geeft tevens aan de stoffen een reuk, die reeds van verre valt op te merken. Als werkelijk parfum gebruiken zij een soort grijze klei en een houtmolm, welke op muskus gelijkt en waarmede zij het lichaam inwrijven.

De Wanjoro's snijden de nagels der vingers driehoekig; alle afgesneden deelen van haar en nagels worden zorgvuldig onder de slaapplaats bewaard en later in het hooge gras rondgestrooid. De Wanjoro's trekken de vier onderste snijtanden uit, wat de Waganda's niet doen. Het voedsel is hoofdzakelijk plantaardig, doch men eet ook vleesch. Het merg der beenderen, met termieten en sesam gekookt, is een gerecht, dat hoog op prijs gesteld wordt. Rundervleesch eten alleen de aanzienlijken; geitenvleesch is meer algemeen. De hyena's, vermoedelijk door het bloed der geslachte dieren aangetrokken, komen des nachts bij de woningen, doch verwijderen zich op het hooren der menschelijke stem. Wild, als antilopen, eet men gaarne; echter geen olifantenvleesch en evenmin dat van den hippopotamus.

Zout wordt aan het Albert-meer verkregen door het uitloogen van zouthoudende klei, en tot Uganda wordt dit zelfs uitgevoerd. Het is grijs van kleur, onzuiver, en salpeterachtig van smaak. De armere inboorlingen bereiden zout door oplossing der asch van papyrus en riet in water. Het vuur verkrijgt men door het snel draaien van een verticale staaf in de uitholling van een andere staaf. Honig van wilde bijen is zeer geliefd. Ook in Unjoro is het eten van aarde bekend; men houdt het voor een ziekte, die zoowel mannen als vrouwen kan aantasten. De voorkeur wordt gegeven aan een aardsoort, waarvan de termieten hun gangen bouwen, doch ook gewone aarde wordt niet versmaad.

In geheel Unjoro en Uganda koken de vrouwen de spijzen; alleen de heerschers hebben mannelijke koks, door bloedbroederschap aan hen verbonden. De aanzienlijke hoofden eten steeds alleen en niemand mag de voor hen bereide spijzen aanraken of zien; kleine hoofden vragen hun gunstelingen dikwijls bij zich te eten, die, als er van het bord van het hoofd een stuk eten op den grond valt, dit snel opnemen en eten; dit is een bewijs van hulde. De vrouwen eten gescheiden van de mannen en wel na dezen; het is een bijzonder bewijs van gunst, als de vrouw geroepen wordt, aan den disch van haar echtgenoot te komen. De Wawitu-vrouwen evenwel, die van de heerschende geslachten afstammen, staan hierin hooger; zij eten steeds met de mannen.

Het is opmerkelijk, hoe trotsch de vrouwen der hoofden zich hier gedragen. Zij koken niet; den veldarbeid en het halen van water wordt aan bedienden overgelaten; zij zitten slechts rookend en babbelend op hun matten. Zij kleeden zich met voorliefde met fijn leder, dat uit Uganda is ingevoerd, waarover stoffen uit boombast worden gedragen, terwijl armbanden van koper en messing, snoeren van kralen om het lichaam en den hals en in enkele gevallen beenringen sieraden zijn. De armbanden bedekken dikwijls twee derde gedeelten van den voorarm.

Van de genotmiddelen noemen wij tabak, hier evenals in Uganda „taba" genoemd, die gerookt wordt; verder wordt koffie gekauwd (zie pag. 315). Des avonds kan men dikwijls een trommelend, kloppend geluid hooren, dat tot laat in den nacht duurt. Dat zijn de termietenverzamelaars, die bij de termietenheuvels vuur ontsteken en door het kloppen op hout het uitzwermen meenen te bespoedigen. 1) Deze termieten worden rauw of gebraden gegeten.

De meisjes in de dorpen van Unjoro gaan tot hun huwelijk geheel naakt. Niet zelden verlaten jonge meisjes des nachts de woning, om hun minnaars te bezoeken en tegen den morgen pas terug te keeren; men ziet hierin niets onwelvoegelijks. Wordt evenwel een man in de hut van een meisje betrapt, dan wordt hij zoo lang geslagen, tot hij voor een rund de straf op den dood afkoopt. Als een meisje buiten het huwelijk zwanger wordt, brengt men haar naar de hut van den verleider; sterft zij daar, dan is de verleider eveneens des doods schuldig, doch hij kan zich voor 6 à 9 runderen vrij koopen. Blijft zij gezond, dan neemt de vader van het meisje kleinkind en dochter na de bevalling terug. De minnaar kan haar echter terugkoopen.

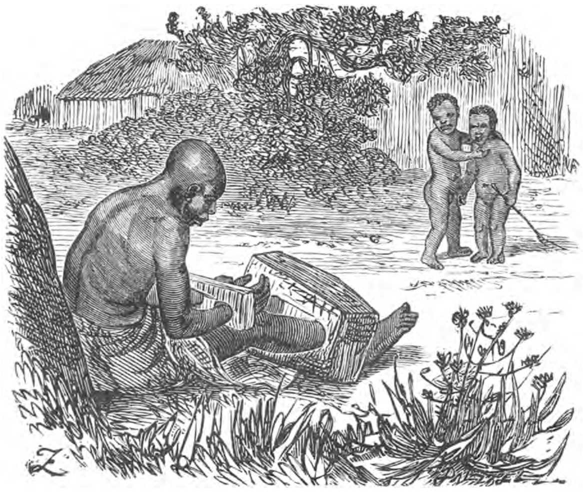

EEN MISDADIGER IN HET BLOK.

Als de kinderen van twee bevriende familiën wenschen te huwen, dan noodigen de vaders veel bekenden en vrienden vooraf tot een feestelijk samenkomen op bier of wijn. De vader der bruid biedt daarna zijn dochter aan uit vriendschap. Daarop volgt de onderhandeling over den prijs en als men het daarover eens geworden is, wordt eindelijk de bruid door een groote processie onder gezang en dans naar de woning des bruidegoms gevoerd, waar zij de bruid aan den bruidegom overgeven en het geheele gezelschap zingend en dansend den nacht doorbrengt. Nog volgen er verschillende ceremoniën en drinkgelagen, vóór de plechtigheid geheel is afgeloopen. Het huwelijk is ook hier een koop.

Bij de geboorte der kinderen wordt de moeder bijgestaan door de ervaren vrouwen uit het dorp. Vele moeders moeten deze gebeurtenis wegens de ondoelmatige hulp met den dood bekoopen. Is de gebeurtenis goed afgeloopen, dan plaatst de moeder zich op den vijfden dag met het kind aan den ingang der hut; een schaap wordt geslacht, en de grootvader van vaderszijde, of, zoo deze dood is, de grootmoeder van moeders- of vaderszijde geeft het kind de namen, gewoonlijk twee, waarvan de eene vrij gekozen wordt, terwijl de andere betrekking heeft op eenige kenmerken des lichaams, enz. Het vel van het bij die gelegenheid geslachte schaap dient, om het kind in te dragen; het wordt op den rug der moeder gelegd, met het vel bedekt, zoodat de voorpooten over de schouders, de achterpooten om het middel der moeder

1) Bij het zwermen der bijen maakt men in ons land en elders ook dergelijk geklop, om den vliegenden zwerm er toe te brengen, zich ergens neer te zetten.

worden samengebonden. De kinderen worden gezoogd, tot zij den leeftijd van 18 maanden bereikt hebben. De vrouwen worden hier spoedig oud; velen zijn onvruchtbaar, en meer dan 2 à 3 kinderen hebben de meesten niet.

Als een familievader zonder kinderen sterft, erft zijn broeder alles, ook de vrouwen; zijn er meer broeders, dan verkrijgen de jongere slechts een klein aandeel. Als er geen broeders zijn, erft het hoofd van den stam. Zijn er echter zonen, dan erft de oudste zoon alles, wat door den vader wordt nagelaten; de vrouwen der vaders worden, met uitzondering van zijn eigen moeder, de vrouwen van den oudsten zoon. De jongere zoons verkrijgen ieder twee vrouwen, twee runderen en verder zooveel van de bezitting, als de hoofderfgenaam wenscht af te staan. Vrouwen en dochters deelen in geen geval mede in de erfenis.

Landbezit bestaat in Unjoro niet; de landbewoner is aan den grond verbonden en als de heer verandert, wisselt ook de bevolking af. De Wahuma's evenwel nemen met hun kudden een eigen standpunt in. Unjoro is in groote districten verdeeld, met een door den koning benoemden „Makungo" aan het hoofd. Deze int de belastingen voor den koning in runderen, graan enz., oefent de rechtspraak uit, doch mag geen doodvonnis vellen; dit recht komt enkel den koning toe (in Uganda mag elk Makungo dit wel. 1)

De Wanjoro's zijn zeer bijgeloovig. Booze geesten vervullen in hun verbeelding een groote rol, en zij hebben dan ook toovenaars, die beweren, met de geesten in verbinding te staan. De toovenaars doen allerlei voorspellingen, weten verloren voorwerpen terug te vinden, kunnen gestolen voorwerpen zelfs ontdekken. Speke had eens gelegenheid, hun handelwijze geheel na te gaan, toen hij hier vertoefde op zijn expeditie. Er was een regenmaat met de flesch, die daarbij behoorde, gestolen; ieder gaf voor, er niets van te weten. Nu werd door den koning de toovenaar ontboden, om het verloren voorwerp te zoeken. Het was een oud, nagenoeg blind man, gekleed met strooken oud leder, die om zijn middel bevestigd waren. Hij hield in de eene hand een koehoorn, met tooverpoeder gevuld, en waarvan de opening zorgvuldig gesloten was met leder, waaraan een ijzeren schel hing.

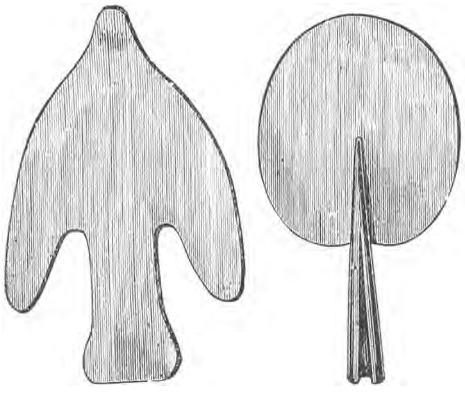

„MEJEMBLÉ'S" OF GELD IN DEN VORM VAN SPADEN.

De oude man klingelde met de bel, ging de hut binnen, hurkte op den grond neer, en zag nu eens den een, dan weder den ander aan. Hij vroeg, hoe de vermiste voorwerpen er uitzagen, knorde als een varken en bewoog de magere armen om zijn hoofd, alsof hij de lucht aan alle zijden der hut wilde opvangen. Nu hield hij zich, alsof hij deze verzamelde lucht op de opening van den hoorn wierp, en rook er aan, om daardoor te bemerken, of alles goed ging; daarop klingelde hij weder met de bel, dicht voor het oor, en gaf zijn welgevallen door een vernieuwd knorren te kennen — de vermiste voorwerpen moesten terecht komen.

Om de bezwering nog krachtdadiger te maken, liet hij alle mannen van Speke voor de hut zitten; de oude dokter stond echter zelf op, schudde met den hoorn en hield de schel vlak voor zijn oor. Hij ging toen vlak tegenover een der lieden van Speke staan, sloeg naar hem met den hoorn, alsof hij hem een klap in 't gezicht wilde geven, berook vervolgens zijn hoofd, sloeg daarna naar anderen en zoo voortgaande, tot hij zich overtuigd had, dat geen dezer lieden de schuldige was. Hierop ging hij naar de hut van Grant en onderzocht die; eindelijk begaf hij zich naar de plaats, waar de maat en flesch gewoonlijk stonden. Nu liep hij met een opgeheven arm door het gras en klingelde met zijn schel voor de ooren, nu aan de eene, dan aan

1) Veel van het bovenstaande is ontleend aan Dr. Emin Pacha.

de andere zijde, totdat het spoor van een hyena hem den sleutel in handen gaf; na nog twee of drie stappen vond hij de verdwenen voorwerpen in het gras. Een hyena had ze weggekaapt en daar laten vallen. „Ik gaf de regenmaat en de flesch aan den koning, die er zeer mede ingenomen was; den ouden tooverdokter, die om „pombé" vroeg, gaf ik een geit voor zijn moeite," verhaalt Speke.

Eigenaardig is het geloof aan menschen, die des nachts hun huizen verlaten en hen, die zij ontmoeten, zouden dooden, om hun vleesch te eten of tot allerlei tooverkunsten aan te wenden. Zulke lieden zouden bij hun nachtelijke tochten de menschelijke gedaante bewaren, doch zich door toovermiddelen onaantastbaar en onkwetsbaar weten te maken, zoodat geen lans of schot hen kan deren, zoolang het donker is. Genoemde hartstocht voor menschenvleesch is in enkele familiën erfelijk

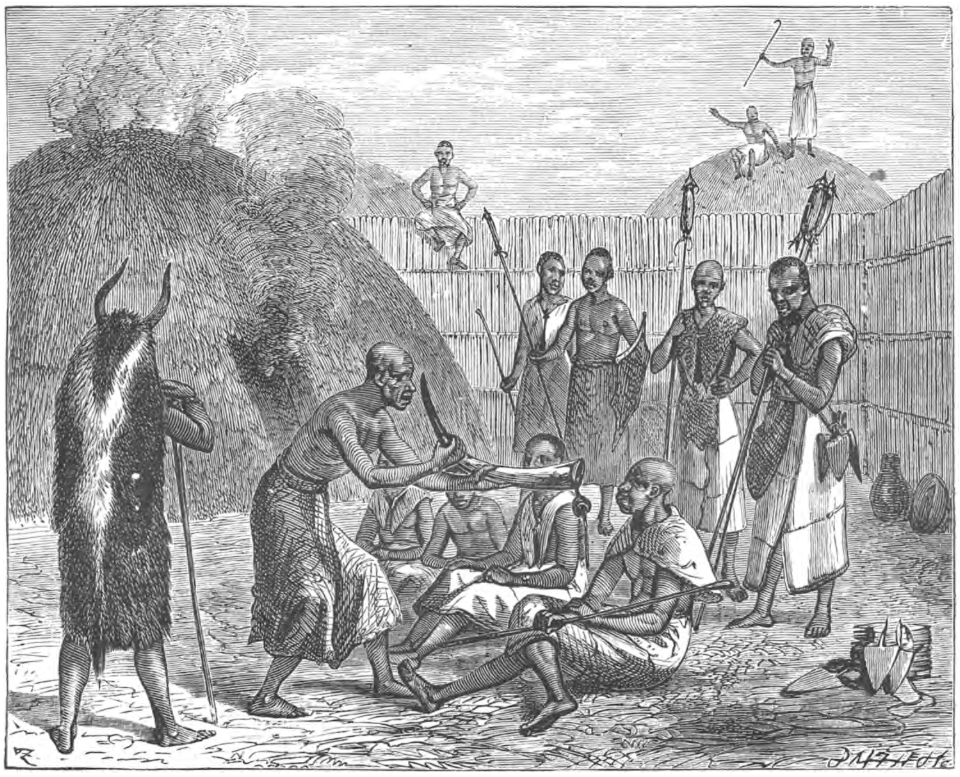

DE TOOVENAAR AAN HET WERK.

en gewoonte; de leden dezer familiën trachten zich door huwelijk met personen van verre afstanden nieuw bloed toe te voeren.

De Kabrega beschikt onbeperkt over de dochters zijner onderdanen; als hij met een vrouw bijzonder tevreden is, dan geeft hij den vader geschenken in runderen. Als een der vrouwen van den Kabrega in blijde verwachting verkeert, wordt haar een district tot onderhoud aangewezen, waar zij eenigen tijd blijft, en eerst als het kind 3 à 4 jaren oud is, keert zij terug.

Het lijk van den gestorven heerscher wordt na den dood gewasschen, herhaaldelijk met versche boter gezalfd en, in lichte stof van boombast gehuld, op een verhooging in een opzettelijk daarvoor gebouwde hut gelegd. Onder het lijk brandt dag en nacht vuur en de lievelingsvrouwen en dienaren zijn steeds aanwezig, tot het lijk volledig

gedroogd en gerookt is. Daarna wordt de lievelingsstier van den overledene gedood, zijn huid wordt toebereid, en met stof van boombast wordt het lijk er in gewikkeld. Nog wordt het lijk in de hut bewaard, tot de strijd tusschen de pretendenten naar de heerschappij beslist is, wat soms jaren kan duren. De eerste daad van den nieuw erkenden koning bestaat hierin, dat hij voor de begrafenis van den overleden vorst zorg draagt.

* * *

Karagwe ligt aan den westelijken oever van het Victoria Nyanza, tussen 1° en 2° Z.Br. Langs het meer is het een heuvelachtig land en verder naar het westen wordt het zelfs bergachtig. Bovenal is het land met gras begroeid, in de lagere gedeelten met dichte wouden en op de hoogere met mimosen-bosschen.

De bevolking kon men onderscheiden in heerschers en beheerschten, welke beide groepen in uiterlijk zoo zeer van elkander verschillen, dat men daaruit besluiten kan, dat zij tot verschillende rassen behooren. Wij gevoelden dadelijk, zegt Speke, toen wij Rumanika's paleishut binnentraden, dat wij een ander menschenslag voor ons hadden, dan wij in de nabijheid hadden leeren kennen. Deze heerschers hadden schoone, ovale gezichten, groote oogen, en hooge neuzen; het scheen, dat Abessinisch bloed door hun aderen vloeide.

De meeste onderdanen daarentegen vertoonden duidelijk het Neger-type. Zij zijn over 't geheel arm en wonen in vuile, ellendige hutten. De bewoners van Karagwe bestaan uit landbouwers en veehouders; de eersten zijn echte Negers, hier *Wanyambo's* geheeten, en de laatsten behooren tot de *Wahuma's*, uit welk volk ook de koning Rumanika voortkomt.

De veeteelt wordt bovenal door de Wahuma's gedreven; de koning bezat een beroemde veestapel, die duizenden runderen telde. De melk vormt het hoofdvoedsel van deze veehouders. Het is opmerkelijk, dat het vleesch van den neushoorn hier versmaad wordt.

De bevolking houdt veel van bier, waarvan zij zich gaarne bedrinken, zooals Speke vermeldt. Het bier van den koning is krachtiger dan dat zijner onderdanen, en begunstigde gasten mogen het met den vorst drinken.

LITTERATUUR.

ASHE. Two kings of Uganda. Lond., 1897.
PORTAL. The British mission in Uganda. Lond., 1894.
STUHLMANN. Mit Emin Pascha im Herz von Afrika. Berl., 1894.
RICHTER. Uganda. Gütersloh, 1893.

HOOFDSTUK XXIII.

DE KUSTSTAMMEN AAN BEIDE ZIJDEN DER KONGO EN IN NEDER-GUINEA.

ALGEMEENE OPMERKINGEN.

Evenals Oost-Afrika onder den invloed der Arabieren stond, hadden de Europeanen invloed op de bevolking van West-Afrika. Wel bleef de rechtstreeksche invloed tot de laatste helft dezer eeuw hoofdzakelijk tot de kuststammen beperkt, doch van deze werd de Europeesche invloed overgedragen op de stammen naar het binnenland. Zooals wij reeds aangetoond hebben, was het bovenal de slavenhandel, die hoogst nadeelige gevolgen had voor de West-Afrikaansche volken, en medewerkte, om hier een toestand van onvastheid en ordeloosheid te handhaven, waarbij zich geen grootere staatkundige eenheden konden ontwikkelen. Hierdoor bleven er slechts kleine stammen bestaan, beperkte inboorlingen-heerschappijen, die in een staat van voortdurend uitsterven en van vernietiging verkeerden. Afrika is het werelddeel der contrasten (W. Junker), der voortdurende volksverhuizing, der revoluties zonder tusschentijd, zonder ophouden; de geschiedenis der Afrikaansche volken levert een beeld van rusteloze afwisseling, en is daardoor moeielijk te volgen, omdat er geen rustpunten zijn.

De groote rivier de Kongo, die in het midden dezer kust uitmondt, vormde den weg, waarlangs Stanley uit het oosten de binnenlanden doortrok en in West-Afrika weder uitkwam, en langs dien weg zijn de Europeanen omgekeerd in West-Afrika doorgedrongen. In het gebied dezer rivier heeft de Europeesche staatkunde den Kongostaat opgericht, onder souvereiniteit van den Koning van België. De inboorlingen van het Kongo-gebied vormen den overgang tot de bewoners bij de groote meren, en gaan aan den anderen kant in de kustbevolking over.

Over 't geheel zijn de bewoners der kuststreken welgevormde, krachtige gestalten, die de gemiddelde lengte van 165 c.M. meest overschrijden, en wier huidkleur in de verschillende nuanceeringen van bruin afwisselt en nooit of zelden tot zwart overgaat. De gelaatstrekken, hoewel niet Europeesch, maken meestal geen afkeerwekkenden indruk. De oogholten zijn minder rond dan bij den Europeaan, doch langwerpig; de neus is aan het gezicht breed en in het midden zadelvormig ingedeukt. Het vooruitspringen der tanden in de bovenkaak en het achteruitspringen van het voorhoofd zijn kenteekenen van deze volken.

De kleeding der inboorlingen van het kustland wijst duidelijk den invloed der Europeanen aan. Allerlei soorten van kleedingstukken worden hier ingevoerd. Naakt loopen is er, evenals in Europa, in strijd met de zeden, nl. voor volwassen personen. Met de kinderen is dit natuurlijk anders: zij loopen tot het 8e jaar naakt rond. Bij de Bavili-, Bakongo- en Musserongo-stammen heeft een doek van bontgekleurde stof, om de lendenen geslagen, de oorspronkelijke lichaamsbedekking met stoffen van boomschors verdrongen. De Kabinda's trachten de Europeesche kleeding van verre na te volgen en maken zich daardoor zeer bespottelijk. Men moet tegenwoordig reeds ver in het binnenland doordringen, om de echte kleeding der inboorlingen nog onvermengd te vinden.

De bouworde der dorpen ten noorden en ten zuiden der Kongo is verschillend. Aan de Kongo en ten noorden dezer rivier worden de woningen meest in een langwerpig vierkant gebouwd. Bij de zuidelijke stammen, in Benguela en Angola,

hebben de hutten een kegelvormige gedaante. Eerstgenoemde bouworde brengt mede, dat de huizen in twee rijen langs een straat gebouwd worden; laatstgenoemde, dat de woningen meer verstrooid staan.

De bewoners leven meest in dorpen vereenigd. Aan het hoofd van het dorp staat het dorpshoofd, waaraan niet zelden door de Europeanen ten onrechte de „koningstitel" is gegeven. De dorpen zijn in den regel niet groot en tellen ongeveer 2000 inwoners. Wel is het opmerkelijk, dat zoo weinig dorpen in de onmiddellijke nabijheid der rivieren liggen. Zeker is dit een gewoonte, afkomstig uit den tijd der slavenjachten, toen de vrees voor overrompeling de inboorlingen noodzaakte, de dorpen niet aan de wegen te bouwen. Meestal liggen de dorpen in een bosch verscholen, wat voor de veiligheid groote voordeelen aanbiedt. Daarenboven is het bosch een barrière, waardoor ook de grasbranden bij nadering der woonplaatsen worden tegengehouden.

1. De kustvolken ten zuiden der Kongo.

De Negers van het Portugeesche gebied, die het meest den Europeeschen invloed vertoonen, worden aangeduid als *Angola-Negers.* Zij dragen gewoonlijk verschillende sporen van gemengde afkomst, met veel Portugeesch bloed. Het zijn de nakomelingen der vroeger onder eigen vorsten staande Negers aan deze kust, die het koninkrijk Angola vormden en zelfs met een macht van 60,000 strijders tegen Portugal optrokken, maar ten deele door genoemd rijk onderworpen werden. Eerst later had er een verdere onderwerping en vermenging plaats.

In het kustgebergte wonen de *Killengue's*, een roofzuchtig herdersvolk; zij wonen in ronde hutten, uit boomtakken gebouwd en met klei bestreken. Zij hebben boog en pijl, speren en bijlen, doch hun hoofdwapen is thans het schietgeweer. Ten zeerste hebben zij zich overgegeven aan het misbruik van sterke dranken, welke gedeeltelijk van de kust verkregen, gedeeltelijk in het land zelf bereid worden.

In Mossamedes en Bihé woont het sterk vermengde en geëuropiseerde volk der *Mundombe's*, een vreedzaam volk, dat herhaaldelijk door de Killengue's bedreigd en beroofd werd.

Over 't geheel vindt men hier aan de kust vele vermengingen, zoodat wij hierbij niet langer zullen stilstaan. Alleen wijzen wij nog op het handelsvolk der *Bangala's*, die reeds op pag. 163 genoemd werden en als kannibalen berucht zijn.

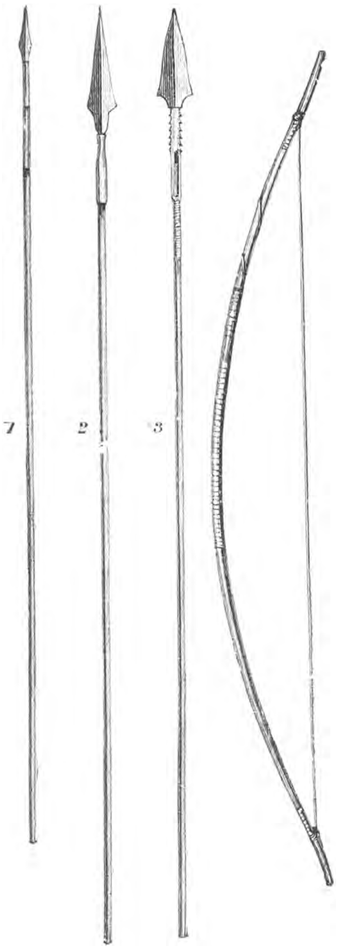

BOOG EN PIJLEN.

II. De Kongo-volken.

De bewoners van het Kongo-gebied laten zich niet beschrijven als een ethnographisch geheel. De vermengingen, verhuizingen, verwoestingen en verdringingen der volken hebben een gewemel van stammen doen ontstaan, waarin geen ethnographische orde te brengen valt. Wij sluiten ons daarom gaarne aan bij de bewerkers van den Gids voor de Brusselsche Kongo-tentoonstelling in 1897 1), die aan een indeeling van

1) Guide de la section de l'Etat Indépendant du Congo à l'exposition de Bruxelles—Tervueren, 1897. Ouvrage publié sous la direction de M. le commandant Liebrechts par les soins du Lieutenant Th. Masui, secrétaire général. (Bruxelles 1897).

dit gebied in geographische provinciën de voorkeur gaven. Hun indeeling en beschrijving, welke ons vrij practisch voorkomen, zullen wij in dezen in hoofdzaak volgen. In den Kongo-staat kan men geographisch onderscheiden:

I. Het zee-gebied, omvattend de volken ten noorden en ten zuiden van de monding der Kongo, de rivier op tot Matadi en noordelijk langs de kust tot de Tschiluango.

II. Het gebied der kristallijne gebergten, omvattend de streek, waar de Kongo door watervallen en schietstroomen uit het hoogland komt, rondom Stanley-pool en het Kuango-district.

III. De gewesten van de groote wouden. Dit gebied strekt zich uit van het punt, waar de Kongo ten tweeden male den aequator snijdt, tot de hoogten, welke het Kongo-bekken van het westelijk Nijl-gebied scheiden.

IV. De noordelijke gewesten, van de samenvloeiing der Uelle en der Mbomu in het westen tot de watervallen der Uelle bij Zongo in het oosten.

V. De oostelijke gewesten, het gebied tusschen de Lomani, Aruwimi, het Albert Edward-, Kivu- en Tanganjika-meer, in het zuiden begrensd door het Moëra-meer tot de bronnen der Lomani.

VI. De zuidelijke gewesten, van het brongebied der Kongo naar het westen tot de Kassai.

I. De bewoners van het zeegebied.

Ten zuiden van den mond der Kongo wonen de *Muschikongo's* (Musseronge's) en ten noorden der rivier de *Kakongo's*. Deze volksstammen kenmerken zich door groote lichaamskracht en behendigheid. De vrouw is gemiddeld grooter en sterker dan de man; handen en voeten zijn opmerkelijk klein en de huidkleur is donkerbruin, zelden zwart. Het haar wordt kort gedragen en tatoueeren komt niet veel voor.

Op de vrouw rust de taak, voor de maaltijden te zorgen. Als dagelijksch voedsel kan men de maniok beschouwen. De inboorlingen bedienen zich bij het eten van houten kommen, houten messen en houten lepels. Na den maaltijd is het de gewoonte, steeds de tanden te reinigen met water. De inboorlingen, die dicht bij een rivier wonen, maken veel gebruik van het water voor baden en wasschen, zoodat zij over 't algemeen wel zindelijk zijn.

De kleeding bestaat uit ingevoerde Europeesche stoffen; sedert de vestiging van den Hollandschen handel is dat gebruik zeer toegenomen. Bij deze stoffen is de groene kleur buitengesloten; roode, witte en zwarte stoffen worden bij voorkeur gedragen. Des avonds en des nachts hullen de bewoners er zich geheel in, blijkbaar om zich tegen de muskieten te beschutten. Naakt loopen is hier ongeoorloofd volgens de zeden des lands. In de kleeding vooral is de invloed der Europeanen te bemerken.

De hutten zijn van bamboes gebouwd en met stroo of bladeren bedekt, al naar zij in het bosch of op de vlakte staan. De vorm der hutten is rechthoekig of rond. Er bestaat bij deze volken een drukke industrie; hoofdzakelijk worden matten en korven gemaakt; ook de pottenbakkerij wordt door de vrouw uitgeoefend.

De volksvergadering, waar over belangrijke zaken beraadslaagd wordt, heet *palaver*. Als een palaver zal plaats hebben, worden de deelnemers met een groote trommel daartoe opgeroepen. Het is een grondbeginsel, om ongewapend op de palaver te verschijnen. Ieder redenaar is vrij; in niets wordt hij beperkt. De palavers worden des morgens vroeg gehouden, om met nuchtere maag samen te komen: de beraadslagingen worden dan kalmer gevoerd en de gedachten zijn helderder, dan wanneer er iets gedronken is.

De inboorlingen der Beneden-Kongo nemen bij het huwelijk steeds een vrouw uit hun eigen stam. Ook hier wordt de vrouw gekocht. Gewoonlijk drie maanden vóór het huwelijk trekt de bruid zich terug in haar hut, waar men haar lichaam geheel rood verft. Als de bruidegom den koopprijs voldaan heeft, gaat de vader der bruid naar den fetischpriester, die door allerlei ceremoniën het huwelijk vruchtbaar maakt. Polygamie bestaat onder deze volken alleen bij de hoofden en de welgestelde vrijen.

De familiebanden worden streng in acht genomen. Over 't geheel kan men zeggen, dat de vrouwen door de mannen goed behandeld worden; van mishandeling is bij hen geen sprake. Ook worden de kinderen met teederheid door de moeder gekoesterd.

Bij de Negers van de Beneden-Kongo bestaat de voorstelling van een hooger wezen,

Zambi genoemd, dat boven de wolken zetelt en zich niet om elk sterveling afzonderlijk bekommert. Zambi heeft de menschen en de ontelbare fetischen geschapen. Bij de vereering van enkele fetischen is de invloed van den Christelijken godsdienst te bemerken. Dit kon wel niet achterwege blijven, want wij weten, dat de Portugeesche zendelingen in den tijd na de ontdekking sterk voor de invoering van het Christendom geijverd hebben. Zelfs deelt de geschiedenis mede, dat er binnen enkele dagen duizenden gedoopt werden. Men schrijve dit evenwel niet toe aan een bepaalde voorliefde voor het Christendom; de inboorlingen zagen destijds in den doop een soort van toovermiddel, dat hen onverwinlijk zou maken tegen hun vijanden en daarom met graagte werd toegepast. Doch het wezen van het Christendom vatte geen wortel en alleen eenige uiterlijke ceremoniën bleven als sporen daarvan achter.

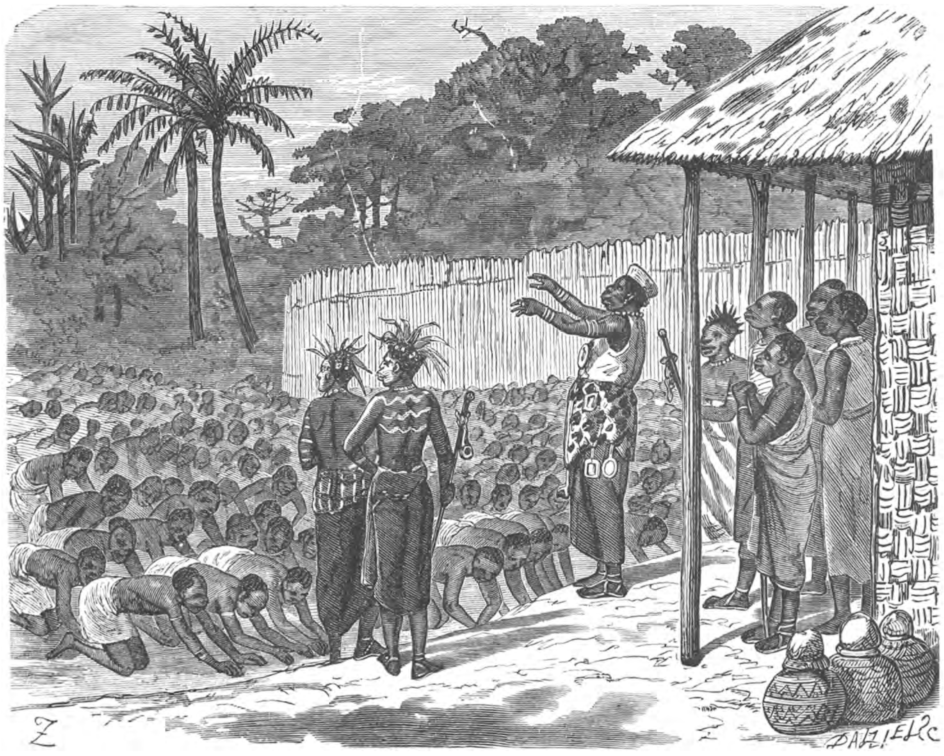

EEN KRONING DER VROEGERE KONINGEN AAN DE KONGO.

Het fetischisme beheerscht het geheele leven dezer Negers. Wij zullen daaromtrent echter niet nader in bijzonderheden treden (zie pag. 284).

De begrafenisplechtigheden zijn zeer ingewikkeld; daarbij wordt al het kruit verschoten, dat de doode bij zijn leven bezat. Voor de hoofden wordt een eigen lijkwagen gemaakt, die dan langs een nieuwen, tot dat doel aangelegden weg door honderden personen grafwaarts getrokken wordt. Die lijkwagen bestaat uit twee deelen: in de bovenste afdeeling rust het lijk, terwijl in de onderste allerlei zaken medegevoerd worden, die den gestorvene toebehoorden.

II. Het gebied der Kristallijne-gebergten, der Katarakten en het Kuango-district.

De bevolking van het eerste gewest omvat de *Basundi's*, die ten noorden van de Kongo wonen tot de grens van het Fransche gebied, en de *Babuende's* verder oostelijk

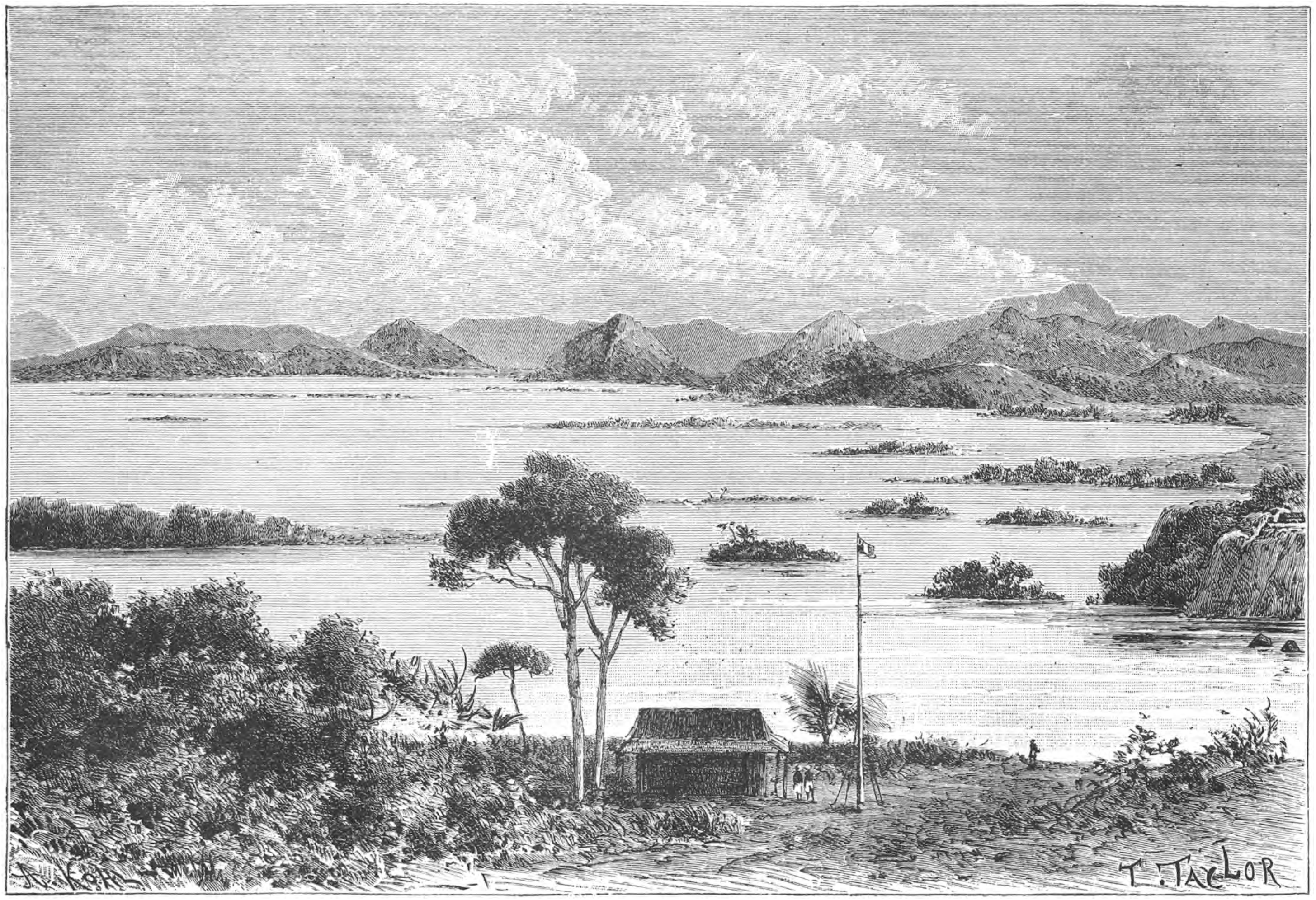

STANLEY-POOL.

tot Stanley-pool. Ten zuiden van de Kongo woont het aanzienlijke volk der *Bakongo's*, stroomopwaarts tot Leopoldville.

Deze stammen hebben een gemeenschappelijke taal, namelijk de *Fiote-taal*. Tot deze taalfamilie behooren de stammen der *Bavili's*, *Bayombe's*, *Bakamba's*, *Bakongo's*, *Basundi's*, *Musserongo's* of *Muschikongo's*. De zuivere Fiote-taal wordt gesproken door de Bavili's en Bakamba's; de Muschikongo's spreken het meest afwijkende dialect, dat reeds vele woorden van de Bateke-taal uit het binnenland bezit. 1)

Deze volken gebruiken, evenals de vorige groep, houten messen, vorken, enz. bij het eten, welke zij zelf vervaardigen. De bewerking dezer artikelen vormt een levendigen tak van industrie. Mannen en vrouwen rooken tabak uit aarden pijpen; de tabak verbouwen zij zelf.

De kleeding bestaat ook hier nog uit ingevoerde stoffen; zoowel mannen als vrouwen leggen een sterken zin voor opschik aan den dag. De hutten zijn meest vierhoekig gebouwd; hun wanden worden uit de vezels van den Raphia-palm vervaardigd. Landbouw en veeteelt worden er gedreven; de landbouw wordt meest uitgeoefend door de onvrije vrouwen; de vrije vrouwen werken alleen, als zij daar lust in hebben.

Er bestaat bij deze volken een levendig marktverkeer. De dagelijksche markten worden in den regel gehouden aan de karavanenwegen; hier worden levensmiddelen aan de voorbijtrekkende dragers-karavanen verkocht. Voor 't overige hebben de markten om de 8 dagen plaats. Opmerkelijk is het, dat de week bij hen slechts vier dagen telt. De maand telt zeven weken, en het jaar loopt af met het intreden van den regentijd.

De Bakongo's bezitten een eigenaardig schrift, dat op hiëroglyphen gelijkt en o. a. op enkele fetisch-beelden gevonden werd.

Het huwelijk is ook hier een koop; de koopprijs wordt geregeld naar de arbeidswaarde der vrouw. Het huwelijksleven komt er overeen met hetgeen wij van de vorige groep zeiden. Polygamie bestaat hier eveneens.

Ook de religieuse meeningen en treurgebruiken dragen hetzelfde karakter als die der vorige groep. Als de gestorvene een opperhoofd is, wordt het lijk een geheel jaar lang in zijn hut gerookt en vervolgens in een aantal matten gewikkeld, waardoor het geheel op een bol van ongeveer een meter middellijn gelijkt.

De bevolking bij Stanley-pool vormt een bonte staalkaart van allerlei stammen en groepen, die door het vruchtbare landschap en door de bevaarbare rivier hier zijn samengebracht. Hoewel van verschillende ethnographische afkomst, komen zij in zeden en gebruiken veel met elkander overeen. Men vindt hier de *Bayanzi's* of *Babangi's*, welke volgens hun overleveringen voor ongeveer een eeuw hun tegenwoordige woonplaats aan de Kassai zouden hebben ingenomen. Zij bezitten een weinig innemend uiterlijk, zijn van gemiddelde lengte en hebben een krachtigen lichaamsbouw. De tatoueering geschiedt in een van den eenen slaap tot den anderen loopende dubbele lijn, een palmblad nabootsend. Over het voorhoofd hebben zij een rij parallelle lijnen. Ook de borsten der vrouwen zijn getatoueerd. De Bayanzi's zijn een krijgslustige stam en vormen bekwame handelaren.

Ten noorden der Kongo wonen hier de *Bateke's*, wier woonplaats zich tot de Alima, een rechter bijstroom van de Kongo, uitbreidt. Zij schijnen van het noorden naar hier te zijn verhuisd. Tatoueering is bij hen juist zóó als bij de Bayanzi's. De *Wabundi's* worden geacht de oorspronkelijke bewoners van de gewesten ten oosten van Leopoldville te zijn. De *Babuma's* wonen aan de oevers der Beneden-Kassai; zij zijn bekwame handelaars en goede pottenbakkers. Verder wonen hier nog de *Batende's*, *Babali's*, *Banfumu's* en de *Bizi-Batondu's*, wier gebied zich oostelijk van Bolobo tot Lukulela en tot de Inkisi uitstrekt. De zeden en gebruiken van deze volken komen met die van bovengenoemde overeen.

---

1) Een dictionnaire enz. voor de Kongo-taal vervaardigde de zendeling Bentley: Dictionary and Grammar of the Congo—Language, as spoken at San Salvador. London, 1887. Een Kakongo-dictionnaire en een Kakongo-grammatica werden reeds door Jean Joseph Descourvières, Fransch Jezuieten-zendeling, samengesteld.

Voor de kennis der talen van de dieper in het land wonende volken wijzen wij op Dr. A Sims, Vocabulary of the Kiteke, as spoken by the Bateke, (London, 1886), en Dr. A. Sims, Vocabulary of Kibangi, as spoken by the Babangi (Bayansi) of the Upper Congo, London, 1886.

Een derde volkengroep van dit gebied omvat de stammen, welke het brongebied der Kuango bewonen: *Kioko's Hollo's* en *Mayakka's*. Het land der laatsten, evenals het geheele gebied ten oosten van de Kuango, werd voor een veertigtal jaren door de *Lunda-krijgslieden*, onder aanvoering van den broeder van den machtigen *Muata-Jamvo* veroverd, en diens opvolgers handhaven hier nog hun gezag. Het opperhoofd Muene-Putu-Kassongo oefende hier langen tijd een schrikbewind uit, waardoor het volk der Mayakka's zoozeer verzwakt en verminderd is, dat het binnen niet al te langen tijd zal uitsterven.

III. Bewoners uit het gebied van het groote woud.

Dit gedeelte van het Kongo-land wordt bewoond door verschillende Bantu-volken. Hoewel aan vreemde invloeden onderworpen, hebben al deze stammen hun oorspronkelijk karakter toch bewaard. Men vindt hier nog anthropophagen of menscheneters en de tatoueering bedekt het geheele lichaam.

Wij noemen van dit gebied de volgende volken: De *Mongo's* of *Balolo's* bewonen het binnenland van de Boven-Lulongo tot de Boven-Busera. De *Gombe's* (= lieden uit het binnenland) wonen van de Ubagi tot de Itimbiri, en de *Bokote's* en *Wangata's* wonen langs genoemde rivieren.

De volken van dit gebied zijn, zooals wij reeds opmerkten, kannibalen; hun slachtoffers worden zelfs geheel opgegeten. Volgens Lemaire bestaat het lievelingsgerecht der Ruki's uit maniokbladeren, menschenbloed en haren. Natuurlijk wordt ook vleesch van wild en visch, in palmolie gekookt, niet versmaad. Het eten wordt door de vrouwen toebereid; vóór het eten wascht men zich de handen. Na het eten drinkt men een uit suikerriet bereiden, bierachtigen drank, masanga geheeten. Vrouwen en kinderen drinken water. Volgens Coquilhat baden de inboorlingen van het aequator-district zich niet; alleen de zuigelingen worden driemaal per dag in de Kongo gebaad. Eenmaal per maand wordt het lichaam der inboorlingen met palmolie en een roode stof ingewreven.

De kleeding bestaat bij de mannen uit een stof, die zij zelf weven. Het is slechts een doek, die tusschen de beenen door getrokken wordt en van achteren en van voren door een gordel wordt vastgehouden. Op feestdagen draagt men hierover nog een tot aan de knieën reikenden rok. Bij de stammen in het binnenste des wouds loopen de vrouwen zoo goed als geheel naakt; alleen dragen zij een draad om de lendenen, waaraan kaurischelpen of koralen bevestigd zijn. De mannen houden zich meest met jacht en vischvangst bezig; de bewerking van het land ten dienste van den landbouw is het werk der vrouwen.

Omtrent hun religieuse voorstellingen vermeldt Fiévez, dat de Mongo's aan een hooger wezen als schepper aller dingen gelooven. Dat wezen, Djakomba geheeten, bestaat van den aanvang der wereld af; hij schiep zichzelf een vrouw uit een boom, daarna schiep hij de aarde en alles, wat daarop is. Deze scheppingsarbeid duurde meer dan 10,000 maansomwentelingen. Zijn vrouw bracht dagelijks 1000 kinderen ter wereld, en toen de aarde daarmede voldoende bevolkt was, verliet de godheid haar en schiep zon, maan en sterren. Volgens Fiévez kan men in deze sage den invloed der Europeanen bemerken.

De begrafenis-plechtigheden duren lang. Als een vrije gestorven is, wordt zijn lichaam van het hoofd tot de voeten gewasschen en zijn lijk in zijn hut op een verhooging neergelegd, tot de ontbinding intreedt. Een of twee maanden later wordt het rottende lijk in een met snijwerk en op andere wijze versierde kist gelegd. Het opmerkelijkst hiervan is, dat het lijk van een hoofd niet in de kist gelegd wordt, doch deze boven het lijk wordt geplaatst. Hieruit is het te verklaren, waarom de lijkkisten zoo smal kunnen zijn. De inboorlingen hebben een groote vereering voor de zielen der afgestorvenen.

Echte „Gombe"-volken zijn nog de *Bangala's* en *Bapoto's* aan de oevers van de Kongo, de *Baloi's* en de *Bondjo's* aan de Ubangi en op het land, tusschen de Ubangi en de Kongo liggend.

Tot dit gebied behooren ook de bewoners van het land aan de Mongala-rivier, een der noordelijkste bijstroomen van de Kongo, een land, dat o. a. door Franz

Thonner doorreisd en beschreven is 1). Dit geheele gebied is met tropische oerwouden bedekt, die aan den noordelijken rand in graslanden overgaan. Het woud bestaat uit tamelijk ver van elkander staande hooge boomen, met meestal slanke stammen, van welke houtachtige lianen in wilde slingers afhangen, die zich bij struiken en ander dicht onderhout aansluiten. In het binnenste van het woud ontbreken palmen, met uitzondering van de rotangpalmen, doch aan de rivieroevers komen deze boomsoorten veelvuldig voor.

De bevolking van dit gebied behoort tot twee groepen van stammen, die in taal, tatoueering en bouw der huizen duidelijk van elkander zijn te onderscheiden. Tot de zuidelijkste behooren de *Mobali's* aan de Dua (een bijstroom der Mongala), de *Maginza's* ten zuiden van hen, en de oeverbewoners der Beneden-Mongala, die geen gemeenschappelijken naam schijnen te bezitten, doch zich met Bangala's vermengd hebben. Tot de noordelijke behooren de *Mogwandi's* en de *Banza's*.

In hun lichaamsuiterlijk komen deze stammen vrijwel overeen. De huidkleur is donkerbruin (bronsachtig bruin); door hun dunne lippen, sterk vooruitspringenden neus en geringe prognathie (scheeftandigheid) vormen zij een fijner type van Negers. Zij hebben een korten haargroei, die tot staarten en wrongen gevlochten wordt; veelvuldig komt ook een baard voor aan de kin.

De zuidelijke stammen hebben het voorhoofd, soms zelfs het geheele gelaat, met kleine litteekens bedekt; de noordelijke stammen daarentegen hebben slechts eenige litteekens op de middellijn van het voorhoofd, de oudere mannen ook eenige boven de wenkbrauwen. De kleeding bestaat overal voor de mannen uit een stuk stof, van voren en van achteren aan een gordel om de lendenen bevestigd en tusschen de beenen doorgehaald. Deze stof is meest van inlandsch fabrikaat, van boombast vervaardigd. De kleeding der vrouwen is bij de zuidelijke stammen beperkt tot een om de heupen gebonden snoer, terwijl bij de noordelijke daaraan van voren nog een blad bevestigd is.

Als sieraad worden halsketens van koralen gedragen, benevens arm- en beenringen van messing- en koperdraad. Als haartooi worden ook dikwijls koralen gebruikt. In het zuiden worden door de mannen veelvuldig mutsen van huiden gedragen. De inboorlingen bezitten messen van verschillenden vorm als wapenen, daaronder ook getande werpmessen, speren, met soms zeer lange lemmers, en schilden uit vlechtwerk. De Banza's in het noordwesten van dit gebied, van wie de meeste ijzeren artikelen afkomstig zijn, bedienen zich bovendien van vergiftige pijlen.

De zuidelijke stammen hebben, evenals die aan den Kongo-oever, rechthoekige hutten met geveldaken, de noordelijke grootendeels ronde hutten met kegelvormige of koepelvormige daken. De Mobali's bouwen hun hutten in de streken, die aan overstrooming zijn blootgesteld, op palen, de Maginza's op een onderbouw van leemachtige aarde, welke ± $^1/_2$ meter hoog is en aan den buitenkant met eenige ornamenten versierd wordt. Voor de Mongwandi's is het kegelvormige dak, voor de Banza's het koepelvormige dak karakteristiek. De wanden der hutten zijn meestal van boombast gemaakt, ook wel uit planken, door bast samengebonden. Het dak is gewoonlijk met bladeren, zelden met gras bedekt. De rechthoekige huizen hebben meest kleine, vensterachtige openingen, die bij de ronde huizen tot den bodem komen. Bij de Banza's vindt men talrijke kleine fetisch-huizen langs de dorpsstraat.

De dorpen zijn overal met palissaden omringd, bij de Maginza's tevens met een gracht. De toegangen tot de dorpen zijn nauw, zoodat zij gemakkelijk met boomstammen gesloten kunnen worden. Buiten deze omheiningen vindt men de tuinen en bouwlanden. Bananen, maniok, en in het noorden maïs, verder runderen, geiten, honden, wild en visschen zijn de hoofdvoedingsmiddelen. De oeverbewoners hebben geen bouwland, doch ruilen hun benoodigdheden met de bewoners verder in het land tegen zout, dat zij door het verbranden van waterplanten verkrijgen, alsmede tegen visschen, palmpitten, enz. in.

Het eten van menschenvleesch is bij deze stammen nog algemeen, vooral bij de krijgszuchtige Mongwandi's en Mobali's, die niet alleen hun krijgsgevangenen, maar zelfs hun eigen slaven opeten.

---

1) Franz Thonner, Das gebiet des Mongalaflusses in Central-Afrika. (Globus LXXII, pag. 117, 1897).

De taal van de zuidelijke volken komt overeen met de Bangala-taal, die aan de Kongo ver verbreid is; in de noordelijke gedeelten spreekt men een geheel daarvan verschillende taal.

De dorpen zijn meestal onafhankelijk van elkander. Hierdoor wordt het binnendringen der Europeanen in dit gebied zeer vergemakkelijkt. Toch gaat de invloed der Blanken niet ver buiten de stations, waar zij gevestigd zijn; in het noorden is het gebied zoo goed als ontoegankelijk. De handel op dit gebied is door den „Etat" overgelaten aan de „Société anversoise du commerce au Congo," doch wordt in werkelijkheid slechts door de staats-ambtenaren gedreven, die hier op een zevental stations gevestigd zijn. Op elk dezer stations bevinden zich een of meer Blanken, die hoofdzakelijk den handel drijven. Zij blijven gewoonlijk in hun stations en koopen van de inboorlingen de door dezen meegebrachte produkten, als gummi, ivoor, terwijl de soldaten ook naar de omliggende dorpen gezonden worden, om inkoopen te doen of de bewoners tot het verzamelen van produkten te brengen. Terwijl elders messingdraad het meest gangbare betaalmiddel is, geeft men hier meer de voorkeur aan koperdraad, en bij de Mobali's aan roode kralen, terwijl daarenboven ook kaurischelpen en ijzeren platen als geld in omloop zijn.

Tot de volken van het Aruwimi-gebied behooren de krijgslustige *Bazoko's*, die de westelijke grens vormen van de volken-vermenging, welke in het oosten door Schweinfurth als *Mangbattu's* of *Monbuttu's* werd aangeduid. Op deze laatsten komen wij nader terug.

IV. De noordelijke gewesten.

Volgens G. Marinel is het geheele gebied der Boven-Ubangi bewoond door het zoogenaamde *Bongo-volk*. Bij hen, evenals bij de *Bubu's* in het Fransche aangrenzende gebied, is de *lippenring* of „pelele" een versiersel, hetwelk ook bij de *Bongo's* van de Nijl, de *Mittu's* en de *Nuba's* bekend is. De inboorlingen aan de oevers der rivieren worden *Wate's* (waterlieden), die in het binnenland *Wagigi's* (landbewoners) genoemd. Tot de eersten behooren de stammen der *Dendi's* en *Sango's*, *Gobu's* en *Buaka's*, tot de tweeden de *Bongo's* en *Banza's*. Als een bijzonder kenteeken kan vermeld worden, dat de *Gobu's* zich niet tatoueeren, terwijl de *Buaka's* dit wel doen, en liefst over het geheele lichaam. Alle stammen van dit gebied zijn echte anthropophagen; de Buaka's zijn dit het ergst, de Banziri's het minst.

De huttenbouw van deze volken vertoont meest den rechthoekigen vorm. De hutten der Buaka's zien er armoedig uit en zijn met bladeren gedekt; bij de Banziri's en Banza's zijn zij rond en met leem bestreken. Als betalingsmiddelen gelden hier koper en ijzer. Het huwelijk bestaat ook hier in de eerste plaats in het koopen der vrouw, en daarom mag een man meer vrouwen koopen, hoewel dit weinig geschiedt. Op echtbreuk worden echter strenge straffen gesteld, zelfs de doodstraf, maar de schuldige kan zich vrijkoopen.

Bij de Sango's worden de dooden op den sterfdag zelf begraven. De lijken worden daarbij in een stof van inlandsch fabrikaat gewikkeld en op het graf worden wapens en levensmiddelen nedergelegd. Zoodra de dood intreedt, maken de omstanders een oorverdoovend geraas, om daardoor het ontvliedende leven tot terugkeer te bewegen, wat natuurlijk meestal vruchteloos is. De Banziri's plaatsen den doode in het midden der hut in zittende houding, op een hoogen stoel. De bloedverwanten gaan rondom den doode staan; men plaatst vuur onder het lijk, en aarden potten, om daar de afdruipende vetbestanddeelen in op te vangen. Zoodra hiervan voldoende in de potten gevloeid is, wrijven de omstanders zich daarmede het gezicht en de handen in, vervolgens wascht men zich met warm water, hetwelk daarna door de aanwezigen... gedronken wordt. Op deze wijze wanen zij een deel van den gestorvene in zich op te nemen. Dikwijls wordt ook een deel van het vet bewaard in de hut, waar dan het lijk na volledige ontbinding begraven wordt. Aan de afwezige bloedverwanten wordt niet zelden een gedeelte van het lijkenvet toegezonden.

De lijkplechtigheden bij de Sakara's zijn nog onnatuurlijker. Als bij hen een opperhoofd of een vrije sterft, legt men het lijk in een ronden kuil, in de armen zijner lievelingsvrouw, die daarbij rijk versierd is. Daaromheen worden, aan palen gebonden, de lijken geplaatst van de vrouwen, die het lot van hun echtgenoot

wilden deelen. Over het lijk van het hoofd worden verder nog de lijken gelegd van degenen, die hem bediend hebben in zijn leven. Daarna wordt deze lijkenhoop met aarde overdekt en gedurende eenige dagen worden op dit graf de verdere offers geslacht. Deze lijkgebruiken zijn ongetwijfeld de vreeselijkste uit het geheele Kongo-gebied.

Als de Buaka's en de Banza's een kind of een ander hun dierbaar wezen door den dood verliezen, vervaardigen zij een houten beeld, waaraan zij den naam van den overledene geven en dat zij in de hut bewaren.

V EN VI. DE OOSTELIJKE EN ZUIDELIJKE GEWESTEN.

In de oostelijke gewesten wonen de stammen der *Warega's*, *Manjema's*, *Urua's* en *Bakusu's*. De volken van deze streken zijn door de invallen der Arabische stammen en der slavenjagers, alsmede door de volken uit Uganda herhaaldelijk vermengd en verdreven, zoodat het land het tooneel was eener rustelooze volkenbeweging.

De volken in de zuidelijke streken, die men algemeen als het brongebied van de Kongo kan aanduiden, steken bij de overige stammen der woudgebieden gunstig af door een hoogere beschaving, meer ontwikkeling op het gebied der nijverheid en zachter zeden.

In het dicht bevolkte gebied der Kassai-rivier wonen de volgende stammen: de *Lunda's*, *Baluba's*, *Bakuba's*, *Basongo's*, *Meno's*, *Bangode's*, *Basenge's* en onderscheidene kleinere stammen. Enkele dezer stammen, o. a. de Lunda's, hebben wij reeds beschreven, (zie pag. 278). Verder noemen wij nog de *Kioko's* en de kleine *Batua's*, die te midden der Bakuba's en Basongo's wonen. De gesneden houten werktuigen, de ijzeren en koperen wapens der Bakuba's en Baluba's en de matten der Bakuba's geven bewijzen van groote kunstvaardigheid, en hetzelfde valt van de volken uit het Katonga-gebied te zeggen. De tentoonstelling te Brussel, in 1897, waar deze voorwerpen tentoongesteld waren, heeft een goed overzicht van de ethnographie van het Kongo-land gegeven.

Een vrij goede verzameling ethnographische voorwerpen uit het Kongo-land vindt men ook in het Museum van „Natura Artis Magistra" te Amsterdam. Men vindt hier een ivoren *koningstrompet*, waarmede de aankomst der karavanen bij de factorijen werd aangekondigd, *fluiten*, een aarden *pan*, een *steenen beeld* en een *grafsteen*, proeven van inlandsche beeldhouwkunst, *speren*, *pijlen* en *bogen*, *messen*, *bijlen*, onderscheidene *fetisch-voorwerpen*, als: afgodsbeelden, oorlogs-fetischen, enz.; *muziekinstrumenten*, *tabakspijpen*, *kleedingstukken*, *gevlochten korven* en *manden*, *geweven stoffen*, *maskers*, enz.

LITTERATUUR OVER HET KONGO-GEBIED.

Zie: WAUTERS. Bibliographie du Congo 1880—1895, 1896.
Verder: pag. 169 van dit deel.

HOOFDSTUK XXIV.

KUSTSTAMMEN TEN NOORDEN VAN DE KONGO.

Het ethnographisch beeld der bewoners ten noorden van de Kongo is evenzeer verward als dat der volken ten zuiden van genoemde rivier. De stammen, onmiddellijk ten noorden der rivier, hebben wij reeds genoemd bij de bespreking der Kongo-volken.

Verder noordelijk, in het tegenwoordige Fransche gebied, drong het onrustige volk der *Fan's* tusschen meer vreedzame stammen naar de kusten door. Daarenboven trok het volk der *Dualla's* uit het binnenland naar de kust van Kamerun. Hierdoor vindt men in de kuststreek ten noorden van de Kongo volken en elementen, verder uit het binnenland afkomstig, naast en vermengd met de stammen, die hier langer verblijf hadden. Tot de laatste behooren de *Akelle's* en de onbelangrijke stammen der *Okonde's*, *Okota's* en *Apingi's*, die veel met de Kongo-volken overeenkomen.

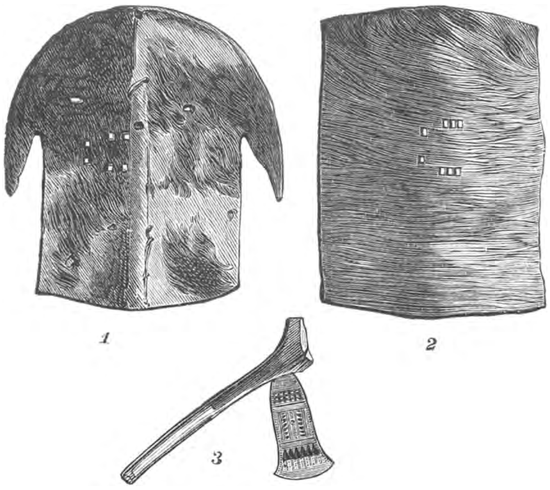

SCHILDEN EN KRIJGSBIJL DER FAN'S.

De *Fan's* (ook Fang geschreven) en *Pahuin's* zijn gedurende deze eeuw naar de kust voortgedrongen en hebben zich daar met groote snelheid verbreid, zoodat zij thans reeds een reeks van nederzettingen tusschen de Gabun en kaap Lopez bezitten. Hun aktief optreden verzekert dit volk zulk een grooten invloed, dat het de kleinere kuststammen overheerscht en overvleugelt, zooals door tal van reizigers vermeld wordt. De Fan's hebben tal van volken uit hun woonplaatsen verdreven, zich op hun plaats gevestigd en hun naburen aan zich onderworpen. Zij waren het ook, die den Europeanen, hier de Franschen, langen tijd hevigen tegenstand boden.

Fleuriot de Langle, een uitstekend waarnemer, beschrijft de Fan's aldus: Het lichaam is goed geproportionneerd. Wat zijn spieren betreft, herinnert de Fan aan de bronzen statuen van Florence, welker kleur hij over 't geheel draagt. Het goed gevormde hoofd is met het lichaam verbonden door een hals, die, zonder massief te zijn, toch buitengewone kracht aanduidt. De neus is recht; het oog levendig, de tanden steken iets vooruit en doen denken aan de tanden van knaagdieren.

De Fan's vormen aldus een merkwaardig volk, te midden der Neger-volken. Zij hebben noch de huidkleur, noch de trekken, noch de haren der Negers, zegt Burton, zoodat zij ook niet tot het Neger-volk gerekend kunnen worden. Velen zijn zelfs bijna blank van kleur en zouden voor Europeanen kunnen doorgaan. Daarentegen komen de Mpongwe's aan de kust en aan de Gabun weer met de Negers overeen. De taal der Fan's vertoont echter veel gelijkenis met de Bantu-talen en wordt

daartoe gerekend. Lenz onderscheidt bij de Fan's twee groepen: de *Make-Fan's* (aan de linker Ogowé, enz.) en de *Mbele-Fan's* (aan de Gabun, enz.) Dit zijn als het ware twee federaties, elk uit een aantal stammen bestaande.

De Fan's zijn een krijgslustig volk, met een stroef en gestreng uiterlijk. Zij worden genoemd een „ras van kannibaalsche gentlemen." Bijna geheel naakt, de voorste tanden spits gevijld, dikwijls het hoofd kaal geschoren, het lichaam tot versiering met de huiden van wilde katten behangen, tegenwoordig niet zonder geweer en vroeger niet zonder speer of werpmes, met het korte, naar Arabisch model gevormde zwaard om den hals, zoo vertoonen zij het type van den echten krijgsman en doen zij eenigszins denken aan de Zulu's of Niam-Niam-volken. De mannen van minderen rang dragen geen huiden, doch enkel een van boombast vervaardigde stof. Hoewel het hoofd niet zelden kaal wordt geschoren, hebben velen de gewoonte, bij hun eigen haar een soort van staart te voegen, gedeeltelijk van eigen haar vervaardigd, gedeeltelijk van werk of plantaardige vezelen. Den baard dragen zij in

OORLOGSMESSEN VAN DE LOANGO-KUST.

twee bossen, als koorden ineen gevlochten en door overvloed van vet in dien vorm gehouden.

De vrouwen der Fan's dragen nog minder kleeren dan de mannen. Ongehuwde meisjes dragen pas als zij getrouwd zijn een klein schortje, terwijl het hoofd door eenig sieraad bedekt wordt. Du Chaillu verhaalt van de vrouw van den koning, die een muts droeg, met witte schelpen overdekt, terwijl haar geheele lichaam getatoueerd was. Zij droeg een zoogenaamd kleedingstuk, dat uit een kleine strook van een roode stof bestond, 12 cM. breed. Twee buitengewoon groote koperen ringen waren door de lelletjes harer ooren gestoken, die daardoor op een onoogelijke wijze naar beneden werden uitgerekt; om haar enkels droeg zij zeer zware ijzeren ringen.

De getrouwde vrouwen der Fan's dragen een gordel van boombast, ongeveer 12 centimeter breed, over den eenen schouder en onder den anderen door getrokken. Dit is geen kleedingstuk, maar een soort van wieg, waarin het kind gedragen wordt.

De Fan's zijn een vurig, krijgszuchtig volk en bezitten een krijgsorganisatie. Een politieke eenheid vormen zij echter niet, en daardoor is hun kracht niet zoo

groot, als die worden kon. Zij zijn in talloos veel dorps-heerschappijen versnipperd, welke ieder op zichzelf geen gevaar opleveren. Onderlinge veeten komen echter veelvuldig voor. Dat er niettemin een zeker op tradities berustend nationaal gevoel bij hen leeft, is zeer waarschijnlijk te achten: hieruit moet het algemeen voortdringen dezer volken naar het westen verklaard worden. Welke gemeenschappelijke band dat is, valt nog niet uit te maken.

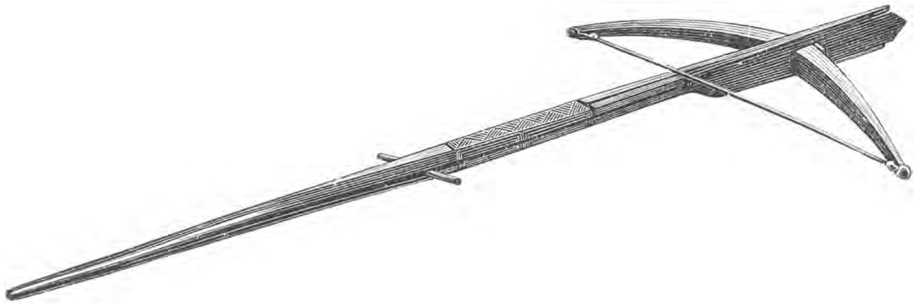

KRUISBOOG DER FAN'S.

Bij de Fan's is ieder krijgsman, zoodra hij den mannelijken leeftijd bereikt heeft. Daarom zijn zij dan ook allen stelselmatig gewapend; hun voornaamste wapen was het krijgsmes, soms 1 meter lang en 7 centimeter breed. In den laatsten tijd zijn er hoe langer hoe meer geweren gekomen.

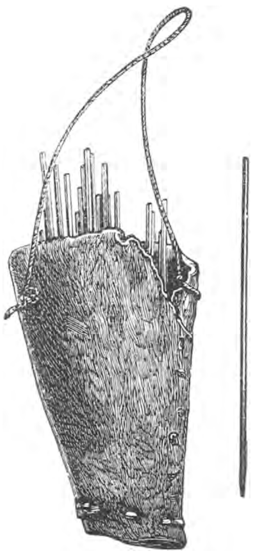

PIJLKOKER EN PIJLEN.

De afbeelding op de voorgaande pagina geeft een voorstelling der verschillende messen, zooals die ook bij andere volken in West-Afrika worden gebruikt. Het middelste heeft de grootte bijna van een zwaard; daarvan doet vooral de punt, die zeer scherp gehouden wordt, goede diensten. Het mes aan de linkerhand wordt tot snijden gebezigd; dat aan de rechterzijde wordt gebruikt, om den vijand op den schouder een slag toe te brengen. Het moet een vreeselijke werking hebben. Behalve deze strijdmessen bezitten velen nog een kleiner mes voor huiselijke bezigheden. Naast de messen ziet men afbeeldingen der scheeden, meestal uit twee platte, uitgeholde en tegen elkander geplaatste stukken hout vervaardigd, en door de een of andere huid, bij voorkeur van slangen, bekleed.

Verder gebruiken de Fan's bijlen van verschillenden vorm. Een van deze komt overeen met het krijgsmes der Niam-Niam's en wordt eveneens als werptuig gebruikt. Als de Fan zijn bijl werpt, mikt hij altijd naar het hoofd van den vijand, en met behendigheid weet hij zóó te werpen, dat de punt benedenwaarts gekeerd is. Op deze wijze wordt het slachtoffer een slag toegebracht, om hem het hoofd te klieven. Een ander soort van bijl vertoont de figuur op pag. 334. Het is een vrij zwaar wapen, dat niet geworpen, doch in 't gevecht man tegen man gebezigd wordt. De versieringen op het blad zijn bewijzen van hun vaardigheid in de smeedkunst. Verder gebruiken zij speren van ± 2 meter lang, tamelijk dik, welke dienen om mede te steken. Sommige hebben een gladde, bladvormige punt, andere bezitten zelfs weerhaken.

Een eigenaardig wapen van dit volk is de kruisboog, die geregeld als oorlogswapen gebruikt wordt, (zie bovenstaande afbeelding). Die boog is zeer stijf, zoodat de krijgsman, als hij hem wil spannen, op den grond gaat zitten en zijn voet er tegen zet. Het rechte gedeelte is $1^1/_4$ meter lang; het kleine houtje in de spleet is de

trekker. Met dezen kruisboog schiet de Fan zijn pijlen op 12 meter afstand. Die pijlen zijn van hout gemaakt, doch zijn vooral hierom zoo gevaarlijk, omdat zij in gift gedoopt worden. Deze pijlen, met een pijlkoker van koehuid, worden in de figuur op de voorgaande pagina afgebeeld. Behalve deze kleine pijlen van 30 centimeter, hebben zij ook pijlen van ongeveer $^1/_2$ meter lang.

Het eenige verdedigingswapen is het schild, van een olifantshuid vervaardigd. Men neemt daarvoor dat gedeelte van de schouders van het dier, waar de huid het dikst en sterkst is. Geen speer zal door dit schild heendringen; ook het werpmes stuit er op af; zelfs biedt het weerstand aan een geweerkogel. De vormen dier schilden zijn eenvoudig en verschillen onderling weinig.

De Fan's maken zelf hun wapens, zij bezitten daartoe uitmuntend staal. De bodem levert ijzererts op. Om dit tot ijzer te bewerken, gaan zij op zeer primitieve wijze te werk. Hun blaasbalg bestaat uit twee korte houten cylinders, aan welker boveneinden een los stuk van een zachte huid bevestigd is. Aan elke huid zit een houten handvatsel. Van het ondereind der holle cylinders loopt een houten buis en deze twee buizen komen in een enkele ijzeren buis bijeen, welke laatste in het vuur uitkomt. Zoo drijft de man, die den blaasbalg behandelt, een aanhoudenden luchtstroom in het vuur.

Aambeelden en hamers zijn zeer eenvoudig, evenals overal in Afrika. Toch werken zij met die onvoldoende hulpmiddelen zeer goed. Hun beste wapenen worden met figuren versierd, door middel van een kleinen beitel er in gedreven.

Dat de Fan's met het dwergvolk der Bayaga's in betrekking staan en van dezen het jachtwild ontvangen, hebben wij op pag. 85 vermeld. Zelf zijn zij geen bekwame jagers; het eigenlijk jachtvermaak is hun onbekend, evenals aan de meeste onbeschaafde volken. Als men er ter jacht gaat, is dit enkel om het vleesch. Op vleesch zijn de Fan's dan ook zeer gesteld; dat van den olifant geldt als een bijzondere lekkernij. Hoewel de Bayaga's hun het olifantenvleesch leveren, weten zij toch ook zelf dit dier door listen en streken te bemachtigen en te dooden. Er is bijna niets aan den olifant, dat niet door hen gebruikt wordt: de slagtanden verkoopen zij, de huid gebruiken zij voor schilden en het vleesch, hoe ongenietbaar ook voor den Europeaan, eten zij. Du Chaillu zegt, dat olifantenvleesch, na drie dagen achtereen gekookt te zijn geweest, toch nog het taaiste en onaangenaamste vleesch was, dat hij ooit had geproefd. „Ik kan niet zeggen, hoe het smaakt, want wij hebben geen vleesch, welks smaak er op gelijkt, maar het schijnt vol pezen en kraakbeen te zijn, en wanneer het twee dagen lang twaalf uren daags gekookt heeft, is het nog taai. De reuk is niet onaangenaam, maar hoewel ik meermalen beproefd heb, mij aan het gebruik daarvan te gewennen, liepen al mijn pogingen daartoe op mislukking uit en kwam ik tot de ontmoedigende ontdekking, dat het mij hoe langer hoe meer tegenstond."

De Fan's hebben aarden potten en pannen, van klei gebakken, waarbij zij geen draaischijf gebruiken. Hun potten zijn plat en rond en hebben iets van melktesten. Zij maken waterflesschen van een geheel klassieken vorm en ook vaten voor palmwijn van klei, geheel met de hand gevormd. Als aan de klei de vereischte vorm gegeven is, wordt zij in de zon gedroogd en vervolgens in het vuur gebakken. Ook pijpekoppen vervaardigen zij van klei.

* * *

De Fan's zijn kannibalen of menscheneters, zeiden wij. Hoewel enkele stammen zich over het kannibalisme schijnen te schamen, is dit met de Fan's niet het geval. De reiziger Reade vroeg met veel omzichtigheid een oud man hier eens naar, en deze antwoordde zeer openhartig: „natuurlijk eten alle Fan's menschen en ik doe het ook. Het vleesch van den mensch is zeer goed, en evenals dat van den aap zeer vet." Meestal werden de krijgsgevangenen gegeten, maar sommigen zijner vrienden aten ook de lijken van ter dood gebrachte toovenaars, een voedsel, waarvoor hij voor zich een weinig bang was, uit vrees voor het geheimzinnige.

Enkelen beweren, dat de Fan's hun eigen dorpsgenooten niet opeten, maar hun lijken ruilen voor die uit naburige dorpen. De lijken der slaven worden echter wel gegeten. Bij oorlogen en rooftochten trachten zij zich van menschenvleesch te voorzien. De lijken der koningen eten de Fan's echter niet.

* * *

Stappen wij af van deze onaangename gewoonte en stippen wij nog enkele eigenaardigheden uit het leven der Fan's aan. De veelwijverij is bij hen in zwang, wat niet zeer te verwonderen valt. Het huwelijk wordt hoofdzakelijk gesloten, om kinderen te verkrijgen; het aantal kinderen verhoogt het aanzien. De meisjes worden op vroegen leeftijd uitgehuwelijkt, maar het eigenlijke huwelijk heeft niet eerder plaats dan nadat het meisje huwbaar geworden is. Tot dien tijd blijft de bruid bij haar ouders, zonder evenwel een onbeperkte vrijheid te genieten, zooals bij andere Afrikaansche stammen het geval is.

De vroege uithuwelijking moet een gevolg zijn van den hoogen prijs, die voor de meisjes gevraagd wordt, zoodat de mannen lang moeten werken, vóór zij dat bedrag bij elkander gebracht hebben. De bruidegom moet den vader betalen met artikelen,

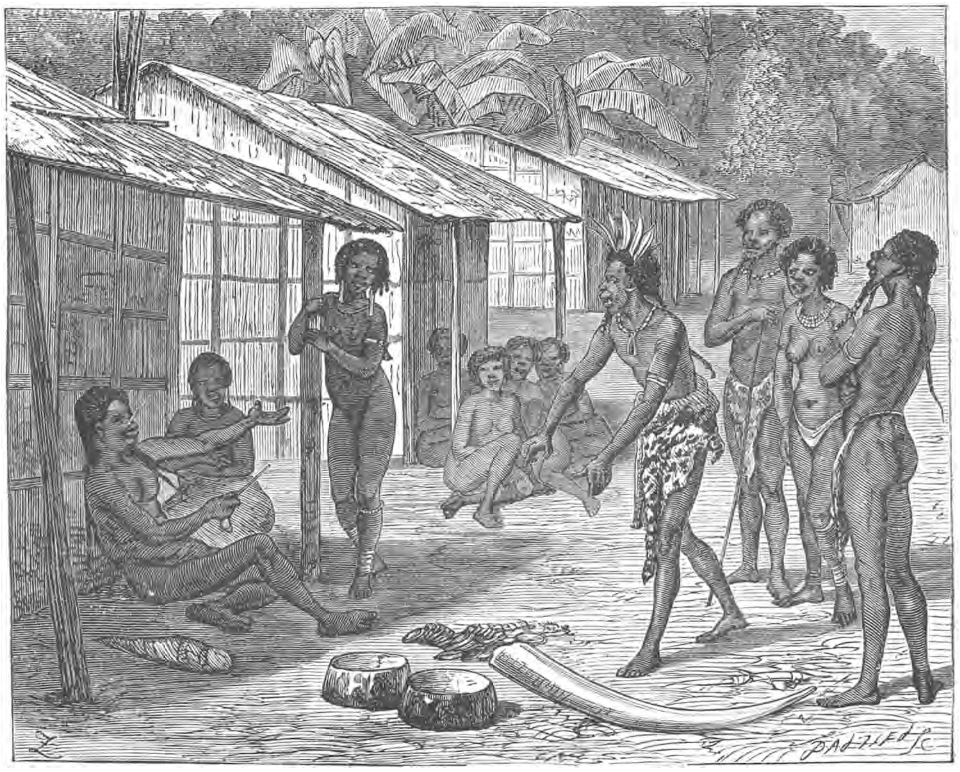

HET LOVEN EN BIEDEN OM EEN VROUW.

die handelswaarde hebben, want de handel met Europeanen is hier van belang. Vooral ivoor is een geliefd betaalmiddel bij den vader van de bruid. Een formeele handel met loven en bieden heeft plaats, vóór het huwelijkscontract tot stand komt. Vooral wanneer de dochter schoon van vormen is, stelt de vader hooge eischen. De bruidegom, op. zijn sierlijkst uitgedost, brengt een bezoek bij den vader en na veel over en weer praten wordt men het eindelijk met elkaar eens. Het huwelijk wordt verder feestelijk gevierd; er wordt veel vleesch gegeten en veel palmwijn gedronken, terwijl vroolijke dansen de bruiloft opluisteren.

Het bijgeloof der Afrikaansche volken ontbreekt niet bij de Fan's. Elk dorp heeft zijn afgodsbeeld, uitsluitend bestemd voor den dienst van de familie of de clan, waaruit de bevolking bestaat. Op bepaalde dagen komen sommigen in het afgodshuis of den tempel samen, om allerlei ceremoniën, voornamelijk bestaande in dansen

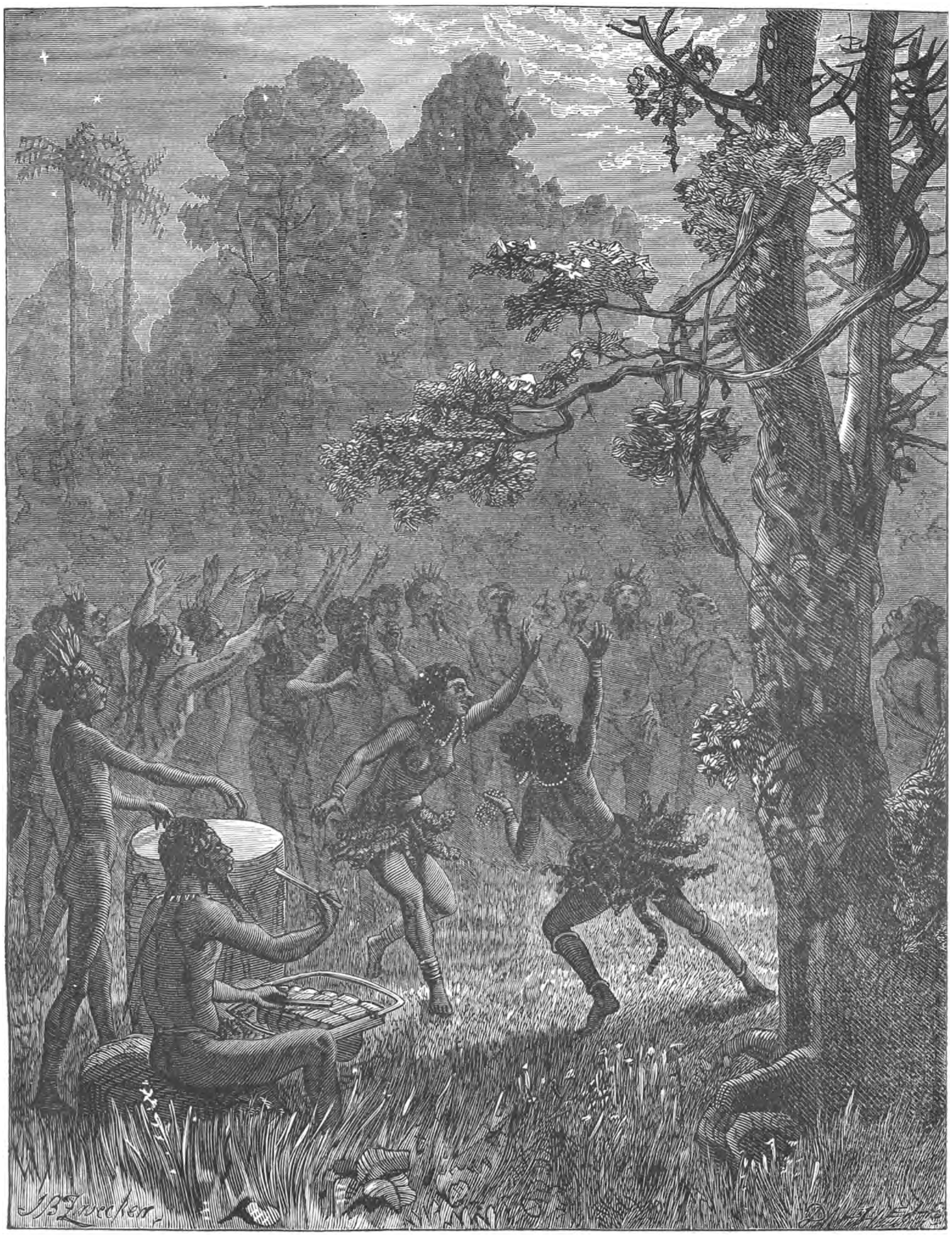

en zingen, te vervullen. Rondom die tempels zijn altijd een aantal schedels van wilde dieren geplaatst, waarbij die van den gorilla een eerste plaats inneemt.

Amuletten van allerlei soort vindt men hier, evenals bij de andere volken in Afrika; zonder zijn amuletten, die ieder op zichzelf tegen een bijzonder gevaar beschermen, gaat geen Fan uit. Een ijzeren keten, met schalmen van ongeveer 5 centimeter lengte, is een amulet, die de krijgsman in het gevecht draagt, om zich te beschermen; men draagt haar over den linker schouder en onder den rechter arm. Een andere amulet is een klein zakje, dat van de huid van een zeldzaam dier gemaakt wordt en met stukjes band, vederen van zeldzame vogels, gedroogde punten van apenstaarten, gedroogde ingewanden van sommige dieren, schelpen en stukjes been gevuld wordt. Elk dezer voorwerpen wordt door den tooverdokter afzonderlijk gewijd.

De maan wordt met bewondering door de Fan's gevolgd in al haar phasen; de volle maan wordt met feestelijke dansen begroet, waarbij de marimba, meestal met 7 tonen (zie de fig. pag. 283) en de trommel, een houten, kegelvormige cylinder, ongeveer 125 centimer lang, op het breedste einde 30 en op het smalste 20 centimeter in doorsnede, als muziekinstrumenten dienst doen.

De dorpen der Fan's zijn door sterke omheiningen van palissaden omringd en men kan er niet binnendringen dan door een paar openingen, die door barrières gesloten zijn en door wachten bewaakt worden. De woningen zijn vierkant gebouwd en met stroo gedekt; de tusschenruimten van het houtwerk zijn met klei bestreken, en boomschors dient, om de openingen te sluiten. Het dorp bestaat uit een enkele straat en telt niet veel inwoners. De mannen hebben hun kwartieren rechts, de vrouwen en kinderen links van den ingang van het dorp.

* * *

Het valt moeielijk te zeggen, hoe ver de invloed der Fan's zich langs de kust uitbreidt. Op verschillende plaatsen vindt men volken, die blijkbaar met de Fan's verwant zijn.

In het gebied van de Kamerun-rivier woont het handelsvolk der *Dualla's*. Het schijnt, dat dit volk door den slavenhandel in de 17e eeuw van het noordwesten van het Kamerungebergte naar de kust werd gevoerd. Het was waarschijnlijk een langzame verplaatsing, die de richting van den handel volgde. Het dialect der Dualla's schijnt met dat der Fanvolken overeen te komen. Hugo Züller meent er een overgang als van het Duitsch tot het Nederlandsch bij op te merken.

De mannelijke Dualla's zijn over 't geheel groot en forsch gebouwd; de groei van hun baard, die als een echt sieraad geldt, is echter zeer zwak. De huidkleur is meest donkerbruin als van gebrande koffie, dikwijls ook lichter; er komen af en toe volkomen albino's onder hen voor, met een lichtere huidkleur en geheel blond haar. De vrouwen zijn kleiner dan de mannen en niet zoo fraai gebouwd als dezen; het kort gesneden haar geeft hun eveneens een minder aantrekkelijk uiterlijk. De mannen en vrouwen gaan, een strook van bonte stof om de heupen niet meegerekend, geheel naakt. Bij dansen en feesten behangen zij het lichaam met kralen, klokjes, ringen, arm- en halsbanden enz., die veel geraas maken. Allen tatoueeren het aangezicht en de borst; de haren der wenkbrauwen trekken zij uit, omdat deze de oogen te zeer overschaduwen.

De Dualla's kenmerken zich door een waren hartstocht voor den handel, waardoor zij vermogen of rijkdommen hopen te verwerven. Om dit doel te bereiken, ontzien zij zich niet, bedrog te plegen, desnoods diefstal. Hun eigen nijverheid is daardoor van weinig beteekenis; de belangrijkste artikelen zijn: ivoren ringen en stokken met kunstig besneden knoppen, fraai bewerkte scheeden voor messen en zwaarden. De veldarbeid wordt door de vrouwen en de slaven verricht; de vrije Dualla acht het een schande, zich daartoe te vernederen. De vrouwen worden gekocht van de ouders en zijn daarna het eigendom van den man, die hen kan wegschenken of uitleenen en geheel naar goeddunken met hen kan handelen. De toestand der vrouwen is er ellendig; zij worden bijna als lastdieren beschouwd. Kinderrijkdom wordt als een geluk aangemerkt; de vrouwen brengen echter meestal niet meer

dan twee kinderen ter wereld. Als de vrouw kinderloos blijft, vordert de man de koopsom terug. Echtbreuk der vrouw wordt streng gestraft. Staatkundige instellingen vindt men bij hen zoo goed als niet. Aldus beschrijft Buchholz de Dualla's, die hij op zijn reizen in hun land leerde kennen.

De Dualla's stonden, tijdens de grondvesting van het Duitsche gezag in Kamerun, onder talrijke kleine hoofden, meestal slechts gezag uitoefenend over een enkel dorp, terwijl een tweetal hoofden blijkbaar meer macht hadden. Het aantal Dualla's werd

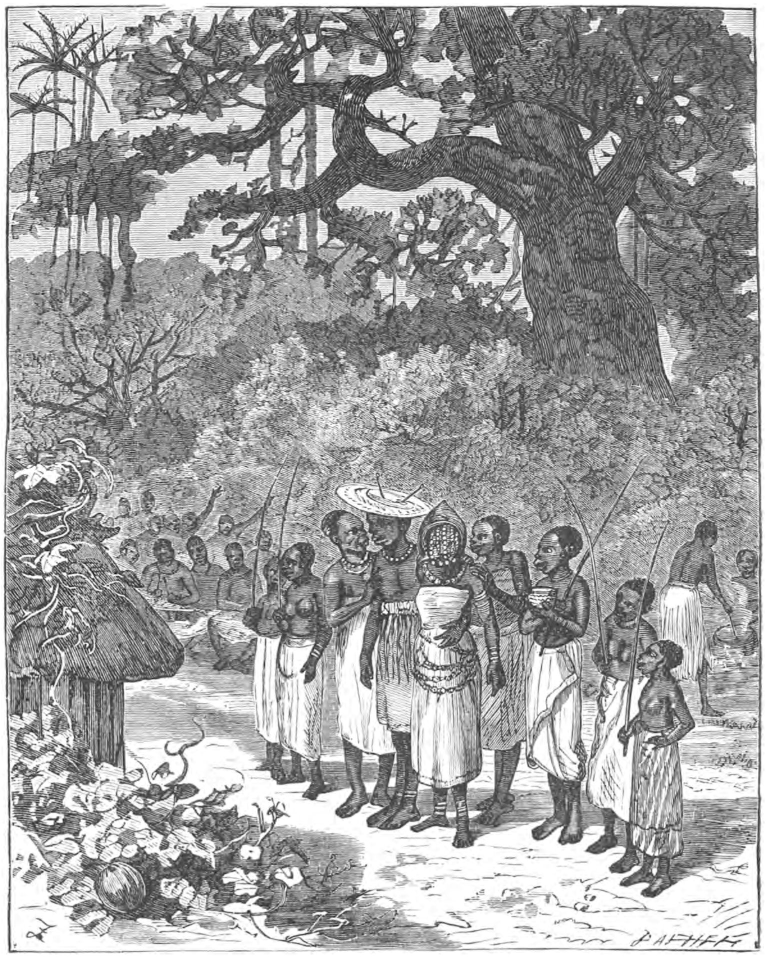

EEN HUWELIJK BIJ DE BUBÉ'S.

op ongeveer 26000 geschat. Zij zijn geheel een handelsvolk en hebben daardoor vele nationale eigenaardigheden verloren.

Van de stammen in het gebergte komen de *Bimbia's* het dichtst bij de Dualla's. Verder noordelijk wonen de *Bakwiri's*, d. i. boschmannen, wier verblijfplaatsen in het dichte oerwoud verborgen zijn. Buchholz leerde hen kennen als een onschuldig en openhartig volk, forsch van lichaamsbouw. Tot dien tijd waren zij nog bijna niet met Europeanen in aanraking gekomen.

De Bakwiri's zijn van de kust afgesloten door de van Fernando Po geïmmigreerde

Victoria-lieden. Dezen zijn echter niet oorspronkelijk van het eiland Fernando Po afkomstig. Zij zijn afstammelingen van het volk der Bubé's, die oorspronkelijk in het gebied der Gabun woonden, vanwaar zij door de Mpongwe's verdreven zijn. Na de ontdekking van Fernando Po door de Portugeezen kwamen zij op dit eiland, waar zij hoofdzakelijk in de bosschen van het hoogere binnenland verblijf houden.

De Bubé's in de binnenlanden leven nog in oorspronkelijken toestand. Kleederen dragen zij niet; zij besmeren zich de huid met palmolie, bij feestelijke gelegenheden met een laag van palmolie, waarmede een zeker kruid is vermengd. De mannen dragen groote, platte hoeden van vlechtwerk, die met apenvel bekleed zijn en voornamelijk gebruikt worden, om hen tegen de boomslangen te beschermen. Deze hoeden worden met pennen van apenbeenderen om het hoofd bevestigd; het haar wordt ingesmeerd met vet en met roode oker gekleurd. De vrouwen evenwel dragen zulke hoeden niet. Om den bovenarm is een stuk hout gebonden, waarin bij den man een mes, bij de vrouw een pijp steekt.

De zendelingen hebben zich in het bijzonder op de bekeering der Bubé's toegelegd, doch met weinig vrucht. Hoewel de Bubé's zachtmoedig van karakter en vlijtig van aard zijn, hebben zij geen lust, om zich naar de Europeesche gewoonten te voegen. Vrij leven zij in hun kleine wouddorpen, welker bestaan aan de langs de kust varenden enkel en alleen verraden wordt door de rookwolken, die daaruit omhoog kronkelen. Zij komen alleen in de stad of in de factorijen der Blanken, om er de producten van hun land, dezelfde als in geheel West-Afrika, te verhandelen.

De Bubé's bezitten vele goede eigenschappen. Zij willen geen slaven zijn en evenmin slaven houden; met lust bebouwen zij zelf hun akkers, om in hun onderhoud te voorzien. Als uitspanning schieten zij gaarne op eekhorens en apen. Zij hebben geweren ingevoerd; voor 't overige bestaan hun wapens uit een speer, nooit uit een knods.

Burton schrijft hun een uitstekenden aanleg toe, om talen te leeren. Door hun eerlijkheid zijn zij zeer geacht bij de vreemdelingen, die met hen in aanraking komen; van hun kant vertrouwen zij echter niemand, zegt Burton. Misschien is dit het gevolg van een bittere ervaring.

De Bubé behandelt de vrouw goed, maar als hij haar op ontrouw betrapt, brengt hij een lange reeks van straffen in praktijk.

Hiertoe behoort het afhakken der hand van de schuldige.

Niet allen oordeelen even gunstig over de Bubé's. Men moet die oordeelvellingen echter altijd onder voorbehoud aanvaarden. Vooral de zendelingen, die zich bepaaldelijk ten doel hebben gesteld, hen tot het Christendom te bekeeren, zijn dikwijls eenzijdig en onrechtvaardig in hun oordeel, als zij bij hun arbeid op nationalen tegenstand stuiten.

De fig. op de voorgaande bladzijde stelt een huwelijksplechtigheid der Bubé's voor, waarbij, zooals blijkt, nog eenige kleeding gedragen wordt. De bruidegom in het midden is te herkennen aan den breedgeranden hoed.

LITTERATUUR OVER DE FAN'S EN ANDERE NABURIGE VOLKEN.

R. F. Burton. A day amongst the Fan's. Anthropol. Review I, London, 1863.
Du Chaillu. Explorations in equatorial Africa (1e reis). Londen 1861.
Marquis de Compiègne. l'Afrique équatoriale, Parijs 1875.
O. Lenz. Skizzen aus West-Afrika. Berlijn 1878.
P. Savorgnan de Braza. Lettres. In het Bulletin de la Société de Géogr. 1877.
Fleuriot de Langle. Croisières à la côte d'Afrique 1868.
Reinhold Buchholz. Reisen in West-Afrika 1882.

HOOFDSTUK XXV.

DE SUDANVOLKEN.

Algemeene opmerkingen.

Sudan (van het Arabische *assud* = zwart, volledig Beled-es-Sudan = land der zwarten), is een naam, die gegeven wordt aan een reeks van hooglanden, ten zuiden van de Sáhara, tusschen den Atlantischen Oceaan en de Nijl. De grens naar de Sàhara is slechts in het algemeen op grond van het klimaat en van de plantenwereld aan te wijzen. Een drietal groote stroomen doorsnijden het land, de *Niger*, de *Benuë* en de *Sjari*, terwijl in het oosten de Nijl den Sudan begrenst.

De Sudan is een gebied met veel afwisseling in natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen. Over groote uitgestrektheden is het land met grassen overdekt; langs de Sáhara als overgangsgebied enkel met spaarzame grasbundels, doch in Sennaar en Senegambië met onafzienbare velden van hooge grassen, waar de dunne halzen der giraffen slechts even boven uitsteken. In Kordofan is het gras zoo dicht gegroeid, dat men een onmetelijk korenveld voor zich meent te zien. Baobabs, acacia's en andere tropische boomsoorten worden naar het zuiden talrijker. Voor hen, die de Sáhara zijn doorgetrokken, schijnt de Sudan het land van overvloed; de contrasten openbaren zich eveneens in de geschiedenis, die een drang van de Sáhara naar het zuiden aanwijst. De Sudan is het land van de echt Afrikaansche produkten en levert het grootste gedeelte der waren, die als echt Afrikaansche op de Europeesche markten voorkomen, als ivoor, struisvogels, stofgoud, enz. Ook het zout, dat in talrijke kommen des lands voorkomt en in Afrika van onschatbare waarde is, vormt een bron van welvaart voor den Sudan; daarenboven bestaat er een overvloedige teelt van dadels. Deze bronnen van bestaan maken met de veeteelt den Sudan tot een rijk land, tot het aantrekkings-centrum voor vreemde volken, die op de ethnographie een eigenaardigen invloed hebben uitgeoefend.

De Sudan laat zich in een oostelijk, een centraal en een westelijk gedeelte splitsen, welke deelen zich in hoofdtrekken bij de stroomgebieden der drie groote wateren: Nijl, Tsad-meer en Niger aansluiten. Wij zullen de grenzen dezer gedeelten niet nauwkeurig bepalen, doch spreken slechts in het algemeen.

De West-Sudan is door zijn ligging in economische beteekenis bevoorrecht boven andere gedeelten van Afrika, door de dichtere nabijheid bij het veel leverend en veel vragend Europa. In 8 dagen zal men weldra, volgens Fransche plannen, van Parijs Tumbuktu kunnen bereiken. Daarenboven dringt West-Sudan in den Atlantischen Oceaan naar het westen vooruit, Zuid-Amerika naderend, en door de Golf van Guinea over een grooter lengte gemakkelijk van de kust te bereiken. Hier was het dan ook, dat in vroegere eeuwen de slavenhandel, en in onze eeuw de warenhandel in verband met Europeesche kolonisatie de grootste ontwikkeling verkregen. De West-Sudan en de kust van Opper-Guinea zijn sedert vele eeuwen het middelpunt van een levendig verkeer geweest, en daardoor stond de bevolking veel aan vreemde invloeden bloot 1).

De bevolking van den Sudan kan, als gevolg van de geschiedenis, in inboorlingen en van elders binnengedrongenen onderscheiden worden. Daar de geschiedenis van

---

1) Zie Dr. Paul Constantin Meyer, Erforschungsgeschichte des West-Sudans und seiner Nachbargebiete, (Ergänzungsheft 122 v. Peterm. Mitt., 1897, pag. 5).

den Sudan ons het best bekend is, weten wij betrekkelijk nauwkeurig, wanneer vreemde volken daar binnendrongen. Doch daar hier de zone ligt, waar Hamietische, Semietische en Negerbevolkingen elkander ontmoetten, vonden er processen van ethnographische vermenging plaats, die eigenaardige, ingewikkelde volken-complexen te voorschijn riepen. Daarenboven is het hoogst moeielijk, om hier in absoluten zin van inboorlingen te spreken. De Sudan was altijd het meest opene land der aarde; daardoor drongen hier volken binnen, van welke de geschiedenis geen melding maakt.

Door deze volkenvereeniging in den Sudan vindt men hier vele ethnographische elementen van verschillende afkomst naast elkander, gedeeltelijk versmolten, doch ook gedeeltelijk op zichzelf staande. Vooral de cultuurtoestanden van allerlei natiën vindt men hier door elkander geschoven. In het zuiden en aan de kust van Opper-Guinea vindt men overheerschend de Neger-bevolking, die naar het noorden meer in gemengde rassen, lichter gekleurd, overgaat. In de heidensche volken van Darfur, Baghirmi en Haussaland vindt men vertegenwoordigers der Neger-volken, terwijl de beste exemplaren der roodachtige Fulbe's en de Arabieren Kaukasische trekken vertoonen. Doch tusschen beide staat een nog veel talrijker mulatten-bevolking, van gemengd ras, en met bovenal Negerachtige trekken. De bevolking van Bornu kan zeer goed als een type van dezen worden aangemerkt.

Niet bij al deze stammen is tatoueering algemeen in gebruik; ook de wijze van tatoueering verschilt. Nu eens loopen een drietal insnijdingen van de slapen over de wangen naar beneden, dan weer bedekken korte litteekens met kleine tusschen-ruimten het voorhoofd van slaap tot slaap, of ziet men een enkele snede van het haar of over het voorhoofd tot den neus. De Gaberi's en Sonrhay's verwijderen een snijtand boven en onder; de Sara's twee. Lippendoorboring komt niet voor. In de neusvleugels worden nog versierselen gedragen, doch niet in den tusschenwand.

Hoewel in een gedeelte van den Sudan de Islam werd aangenomen, is dit bij vele stammen toch niet meer dan een uiterlijk vernis en blijft het heidendom met zijn fetischisme en geloof aan water- en luchtgoden nog in den boezem des volks voortleven. Op vele plaatsen kan men te midden van Mohammedanen en zelfs onder dezen nog echt Negerbijgeloof vinden.

Slavenjachten en slavenhandel zijn nog vaste instellingen in de Sudanlanden. Toen Overweg er bij den Scheik van Bornu op aandrong, dat deze den slavenhandel zou afschaffen, antwoordde de Scheik doodleuk en koel, dat hij dan ook geen geweren meer noodig zou hebben. Eerst wanneer een district door slavenjachten ontvolkt is, begint de verovering van een dergelijk gebied. Deze gruwel heerscht nog in den vollen zin des woords in den Sudan en werpt een donkere schaduw op het dunne vernis der beschaving.

De kleeding bij de Sudan-volken is overal, waar eenigszins beschaving doordrong, Arabisch-Moorsch, met kleine variaties. De beenbekleeding is ruim; om het boven-lichaam wordt de tobe gedragen, een ruim hemd met wijde mouwen, in den regel uit smalle strooken katoen van een hand breedte samengenaaid. Dit kleed wordt met allerlei ingewerkte figuren op de borst versierd. De kleur van het kleed is blauw of wit. De zijden hemden der aanzienlijke vrouwen zijn rijk versierd. Als voetbedekking dragen de rijken schoenen naar Moorsch model, van rood of geel geitenleer gemaakt en van zijden borduursel voorzien. De armeren gaan barrevoets of dragen eenvoudige sandalen van buffelhuiden. Zilveren arm- en beenringen, halssnoeren met echte en valsche paarlen, barnsteen en agaat, zilveren ringen met aangeregen kralen of stukken edelkoraal in een der neusvleugels, dit zijn de meest gebruikelijke sieraden. De mannen loopen doorgaans blootshoofds; alleen de Kanembu's hebben een tulband-achtig nationaal hoofddeksel. Het is Negernatuur, dat de glad geschoren schedel uren lang zonder nadeel aan de zonnestralen kan worden blootgesteld. De aanzienlijke vrouwen dragen een halvemaanvormige zilveren plaat als haarversiersel.

In het algemeen zijn de hutten meest van leem en steen gebouwd. In Darfur vindt men de bijenkorfvormige hutten het verst van het noorden. De bouw der steden draagt over 't geheel een Negerachtig karakter en heeft niets Arabisch. De steden worden door een krom en onregelmatig kronkelend net van voetpaden door-sneden, die langs de kleine huizen voeren, welke in de schaduw van het geboomte staan. De landbouw heeft nog geheel het Negerkarakter behouden. Wel dragen

katoen, indigo, enz. Arabische namen, doch hieruit mag men nog niet een Arabischen oorsprong afleiden. De eigenaardige verbreiding van den rijstbouw in West-Sudan doet echter meer aan Arabischen invloed denken, terwijl die in Centraal-Sudan ontbreekt. Een goed ontwikkelde landbouw is onder den statenvormenden invloed van den Islam, ondanks de nomadische elementen der bevolking, de grondslag van een goed ontwikkeld economisch leven in de door de natuur rijk gezegende deelen van den Sudan geworden. De dichtere bevolking, de ijver en zorg, de grootere steden en de betere bebouwing van het land hebben van den Sudan ten W. van het Tsad-meer een cultuurlandschap gemaakt. De Islam heeft meer dan een nieuwen geloofsvorm in den Sudan gebracht, en misschien hadden de aanhangers en verbreiders van den Islam nog meer invloed dan de Islam zelf, vooral op de materiëele ontwikkeling.

Onder de landstreken van Afrika vormt de West-Sudan een afgesloten geographisch individu, welks door de geographische ligging en door de gesteldheid des bodems aangewezen levenslijnen zich in de richting der parallellen ongestoord uitstrekken. Van de woestijn in het noorden af vindt men er achtereenvolgens de volgende zonen: de woestijnzone, de grenszone van granen en knolgewassen, van den boterboom, van oliepalmen, den kolaboom en van de dichte vegetatie. Deze zonen volgen elkander op in richting N. — Z., en een gevolg hiervan was, dat het verkeer zich in meridionale richting moest ontwikkelen. In deze richting ontstonden ook de volkenbewegingen en vermengingen.

Het uitgangspunt der statenvormingen van West-Sudan was het *dorp*, niet de *stam*; het bewustzijn van stameenheid ontwikkelde zich langzamerhand. Overal is de stam verdeeld in dorps-staten; het dorp is de cel van den staat en tegelijkertijd de primitieve staat. Door bekwame, energieke personen of onder vijandelijken invloed werden meer dorpen tot één groot geheel van hooger orde vereenigd, dat een aanzienlijke uitbreiding kon erlangen en zich over talrijke dorpen kon uitbreiden. Dit is de menigvuldigst voorkomende statenvorm in den Sudan. Een dergelijke staat kan homogeen wezen, als de deelen van denzelfden aard zijn, doch ook heterogeen bij elkander gevoegd, slechts door een lossen band verbonden. Van beide levert de Sudan voorbeelden.

Wij zullen ons thans met de belangrijkste afzonderlijke volksgroepen en staten van den Sudan nader bezighouden. Hierbij moeten wij er nog op wijzen, dat de Neger-volken van den Sudan door de taal van de Negers in Zuid-Afrika gescheiden zijn (zie pag. 172), zoodat men in dit opzicht de Sudan-Negers als een afzonderlijke groep volken kan beschouwen. De Sudan-Negers komen het meest voor langs den zuidelijken rand van den West-Sudan, waar zij als het ware door invloeden uit het noorden langs de kust werden samengedrongen. Naar de geographische volgorde zullen wij achtereenvolgens beschrijven:

I. *De bewoners der westkust en van het aangrenzende binnenland tot den bovenloop der Niger;* II. *De bewoners der Haussa-staten;* III. *De bewoners van Centraal-Sudan met de staten Bornu, Baghirmi en Wadai;* IV. *De stammen aan de Boven-Nijl en de Ubangi.*

I. De bewoners van de Kust van Opper-Guinea.

De kust van Afrika, die vroeger als een geheel meest als Opper-Guinea werd aangeduid en hoofdzakelijk voor den Europeeschen handel op deze gewesten voor de verschillende deelen onderscheiden werd in: *Sierra Leonekust*, *Peperkust*, *Ivoorkust*, *Goudkust*, *Slavenkust* enz., wordt bewoond door Sudan-Negers. De Negers hebben hier hun verbreiding van den zuidelijken oever der Senegal tot het Kamerun-gebergte; ten N. der Senegal komen Hamietische stammen voor. In het binnenland is de grens der Negergewesten verder naar het noorden geschoven.

Wat de nijverheid betreft, vertoonen de verschillende stammen in deze gewesten nogal overeenkomst door een zekere ontwikkeling in sommige opzichten. Opmerkelijk is het namelijk, dat de katoenteelt en de katoenweverij bijna algemeen bekend zijn, alleen enkele kleine groepjes uitgezonderd. Ook is het eigenaardig, dat van de kust dieper naar het binnenland de beschaving bij deze volken toeneemt, wat er op wijst, dat de invloed van hooger ontwikkelde volken niet van de kust kwam,

doch uit het binnenland. De slavenhandel der Europeanen hield hier langen tijd de hoogere ontwikkeling tegen, in plaats van ze te bevorderen.

Doch daarnaast staat nog het hoogste fetischisme in allerlei vormen, het brengen van menschen-offers, zooals voor kort nog in Dahomeh en Aschanti, en zelfs menscheneterij bij sommige volken, die in 1895 nog plaats had in het Britsche Nigergebied („Kreuz und Schwert", Centraalblad voor Kath. Zending in Afrika, Jan. '96).

De bewoners aan de kust van Opper-Guinea hadden hun woonplaatsen aan den rand van het hoogland, tusschen den Hoogen Sudan en de Zee, in het noorden onder Mohammedaansch-Moorsche, in het zuiden aan de kust onder Europeesche invloeden. Dat eerstgenoemde gunstiger waren voor de bevolking dan de laatste, hebben wij reeds opgemerkt. De woonplaats aan den rand van het hoogland, waar een vochtig klimaat heerscht, was gunstig voor de ontwikkeling van den landbouw, die langs de geheele kust een eerste plaats inneemt. De ontdekking der kust door de Portugeezen is een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis dezer volken. De Europeesche invloed deed er den slavenhandel tot een uitvoerhandel ontwikkelen, en een gevolg hiervan was het ontstaan van talrijke kleine kustrijkjes, die hun macht steeds zochten uit te breiden, om beter handelsartikelen te kunnen leveren. Die staatjes zijn thans in de interessenspheren der Europeesche bezitters van de kust van Opper-Guinea getrokken geworden (zie pag. 168).

Wanneer wij van het oosten de kust volgen, vinden wij tusschen Kamerun en de Niger in de eerste plaats de *Efik's*, vroeger kannibalen, doch thans sedert vele tientallen jaren door zendelingen bezocht.

Aan de Beneden-Niger en in haar moerassige Delta woont de volkenfamilie der *Ibo's*, *Igbo's*. In den tijd van den slavenhandel noemde men in Amerika alle uit de Nigerstreken afkomstige slaven Ibo's, en in den handel was het Ibo-dialect van de

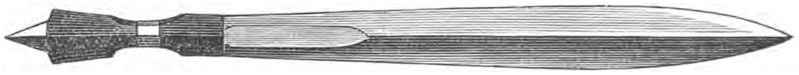

DOLK. — WEST-AFRIKA.

Beneden-Niger de „Lingua Franca" of algemeen verstane handelstaal voor een groot deel dezer kust. Op de Niger-delta bestaan nog enclaven der Ibo's, doch aan den Nun-mond spreekt men het *Akassa*, een tak der *Eyo-taal* (of Idio) en verder oostelijk de *Nempe-taal* of *Brass-taal*, een tak van denzelfden stam, welke door kooplieden en zendelingen tot in het Bonny-gebied een groote verbreiding heeft verkregen.

De moerassige kuststreek om den Niger-mond werd waarschijnlijk in de oudheid niet of bijna niet bewoond; de slavenhandel had echter ook hier een voortdringen uit het binnenland naar de kust ten gevolge. Nog altijd zijn de streken onmiddellijk aan zee bijna onbewoond; de dichtere bewoning begint daar, waar de groote scheepvaart eindigt en dus de handel aanvangt.

Bij deze volken is reeds veel van het nationale karakter verloren gegaan door den invloed der vreemdelingen. Het tatoueeren der Ibo's, door Burton nog in alle bijzonderheden beschreven als kenteekenen van de standen, is zoo goed als opgehouden.

Bij de lieden van Akassa is tegenwoordig alleen nog het tatoueeren van het voorhoofd der eerstgeborenen gebruikelijk. De besnijdenis heeft alleen nog bij slaven plaats. De Bonny-lieden en de Efik's van oud-Kalabar gelden als uitstekende handelaren; de handel wordt in deze streken met een waren hartstocht gedreven. Volgens Hutchinson werd in 1857 bij oud-Kalabar nog een slaaf feestelijk aan de zee ten offer gebracht, om de aankomst van Europeesche schepen te verzekeren of te bespoedigen.

De slavenkust is vlak en moerassig en de toegang wordt door zware branding bemoeielijkt, doch in de lagunen achter de nehrungen vinden de schepen een veilige ligplaats. Hier nadert in het oosten het volk der *Yoruba's* de kust, waarmede de bewoners van den eenmaal welbekenden staat *Benin*, de oostelijkste der groote Negerstaten aan deze kust, verwant zijn, hoewel taalkundig er van gescheiden. Men vindt hier de *Nago*-taalfamilie, waartoe *Egba's Yebu's*, *Iktu's* en *Eyo's* behooren. Naar het uiterlijk zijn de bewoners nog wel Negers, doch door invloeden van buiten

zijn zij veredeld; ook wat karakter betreft, staan zij hooger. Het zijn vlijtige, bekwame landbouwers en handwerkers, die zich gaarne in groote steden vereenigen, evenals de Haussa-volken. Zoo vindt men hier de steden Ibadan met 150,000, Jlorin met 100,000 en Oyo met 80,000 inwoners.

Aan de kust waren eens het land en volk van Benin het belangrijkst. De bewoners dreven den levendigsten slavenhandel en kwamen hierdoor veel met Europeanen in aanraking. Men vindt er dan ook sporen van de Portugeesche taal en van het Christendom.

Verder westelijk ligt *Lagos*, het groote middelpunt van den Europeeschen invloed en handel aan de kust. Hier vindt men meer en meer de samenkomst der uit het binnenland komende zwarte Mohammedanen, die men als *Haussa's* aanduidt.

Het oude koninkrijk *Waidah* (Fidah), dat zich eens uitstrekte van de Volta-rivier tot het tegenwoordige Lagos, werd in 1727 door het rijk *Dahomeh* in het binnenland onderworpen. Aan de Ogun-rivier ligt de Egba-stad *Abeokuta*, een der grootste steden uit de binnenlanden van Afrika, welker aantal bewoners op 120,000 geschat wordt. Deze stad is ontwikkeld in het tweede decennium dezer eeuw door de velen, die de slaven-karavanen ontvluchtten. Abeokuta kan als een vooruitgeschoven Yoruba-stad beschouwd worden.

IVOREN HOORNS VAN DE KUST VAN OPPER-GUINEA.

Om de Volta-rivier groepeert zich de familie der *Tschi-* of *Volta-Negers*, die zich in het binnenland tot de Niger uitbreidt. Hiertoe behoort de groote volkengroep der *Eweh* of *Ephe-Negers* 1) (Eweer of Assigheh) een niet donkere, goed gevormde variëteit der Negers, die eens als slaven wegens hun intelligentie, hoffelijkheid en zindelijkheid zeer geliefd waren. Zij bewonen het Engelsche, Fransche en Duitsche koloniaal bezit van Opper-Guinea. De *Fon's*, sedert de 17e eeuw als *Dahomehers* bekend, zijn historisch de belangrijkste tak van dit volk. Hun krachtig gecentraliseerde staat, die betrekkelijk goed bestuurd werd, vooral voor handel en het onderling verkeer der bewoners, stortte in 1894 ineen. De koning genoot goddelijke vereering, en merkwaardig waren de Amazonen, die den koning omringden.

* * *

In de eerste plaats iets naders over de *Ephe-Negers*. Deze Negers bestaan uit talrijke stammen met van elkander afwijkende dialecten. De eigenlijke Ephe-taal is bekend geworden door de Duitsche zendelingen, die onder genoemde Negers werkten.

---

1) H. Seidel pleit voor de laatstgenoemde spelling, Globus 68, pag. 313.

Hoewel de Ephe-Negers in de nabijheid van krijgszuchtige en staatkundig verbonden volken leven, bleven zij tot nog toe op een lagen trap van staatkundige ontwikkeling staan. Zij zijn veelal in dorpen versnipperd, zoodat „stam" en „dorp" bijna hetzelfde beteekent. Van een gemeenschappelijken band der dorpen onderling is geen sprake; de stam is het hoogste begrip van eenheid en deze wordt weder in familiën ingedeeld.

Naar het uiterlijk zijn de Ephe-Negers een welgevormd menschenras, van middelmatige grootte, met koffiebruine tot zwartbruine huidkleur en goed gespierd, hoewel niet krachtig. Hun haar is wollig en zelden komt een baard bij hen voor, een enkelen keer bij grijsaards. De lichaamsbeharing is ook zwak en alleen op hoogeren leeftijd te ontdekken. Het haar wordt in den regel kort gedragen, zelfs door de vrouwen. De vrouwen staan in lichaamsschoonheid bij de mannen achter, en zijn vroeg den schoonsten leeftijd voorbij, zeker een gevolg van den velen arbeid en van het vroegtijdig huwelijk, dat dikwijls reeds op 14 à 15-jarigen leeftijd plaats vindt. Dichter bij de kust worden de huwelijken later gesloten: op 17-jarigen leeftijd. Ook het schrijlings dragen der kinderen op den rug, door een doek vastgebonden, brengt veel nadeel toe aan de gestalte der vrouwen.

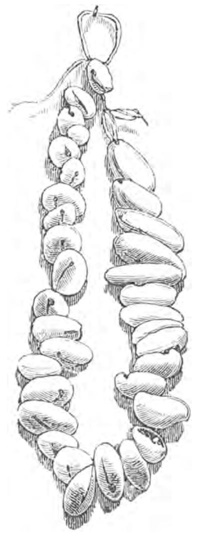
SNOER KAURISCHELPEN.

De vrouwen der Ephe-Negers verkeeren in een gedrukten socialen toestand, zooals bij de meeste Negervolken het geval is. Zij moeten den arbeid op het land verrichten, het koren malen tusschen twee steenen, die zij over elkander wrijven, enz. In hun kleeding staan zij bij de bevoorrechte mannen achter. Naakt loopen komt hier, bovenal in de kuststreken, zoo goed als niet voor, of het moet bij kinderen beneden 4 jaren zijn. De jongens dragen vóór de besnijdenis niets, daarna een schaamdoek; de meisjes op huwbaren leeftijd dragen een stof van pisangvezels of een koralensnoer om de lendenen. Als sieraden en ruilmiddel worden nog altijd kaurischelpen gebruikt, welker waarde van de kust naar het binnenland steeds toeneemt.

De hutten der Ephe-Negers zijn langwerpig vierkant, met leem bestreken en door gras, biezen of bladeren gedekt. Meestal is het dak tweezijdig, met spitse gevels. Ook de palaverhuizen voor de volksvergaderingen zijn vierkant gebouwd. Aan het huis grenst de plaats, waar de andere gebouwen gevonden worden. De rijken hebben voor hun vrouwen en kinderen eigen woningen. De veestallen staan meest afzonderlijk en vormen dikwijls buiten het gehucht een afzonderlijk geheel.

Deur- en vensteropeningen sluit men gaarne met vlechtwerk of matten; toch zijn ook houten deuren, dikwijls met snijwerk versierd, in gebruik. Aan de wanden der hutten ziet men niet zelden voorstellingen geteekend, zelfs reliefbeelden, welke produkten getuigen van den kunstzin der Ephe-Negers, al is die ook onontwikkeld.

De smeedkunst werd hier sedert eeuwen uitgeoefend. In elk dorp vindt men een smid, door wien de bewoners hun landbouwgereedschappen, messen, zwaarden, sleutels, sloten, enz., laten herstellen of vervaardigen. Moeras-ijzererts levert het ruwe ijzer, dat met veel moeite bewerkt wordt. De smidse vindt men onder een, op vier palen rustend schaduwdak; een van boven glad gemaakte steen vormt het aambeeld, en de hamers komen thans meest uit Europa. Door geduld weet de Neger het gemis van flinke gereedschappen te vergoeden.

Nog ouder dan de smederij is de weefkunst, welke hoofdzakelijk inlandsch katoen verwerkt. Spinnen en verven, indigo of rood, wordt verricht door de vrouwen; het weven is het werk der mannen. De weefstoel is natuurlijk zeer eenvoudig ingericht. In den laatsten tijd worden er ook vele katoenen stoffen uit Europa ingevoerd. De pottenbakker bewerkt de klei zonder draaischijf, met de vrije hand. Hout en leder weten de Ephe-Negers smaakvol te bewerken; zij leveren veel snij- en vlechtwerk: matten, korven en stroohoeden. De stoelen en stokken der hoofden worden bijzonder rijk met snijwerk versierd, doch ook aan ringen, kommen, lepels en dergelijke voorwerpen besteden zij veel zorg.

* * *

Wij moeten thans eenigszins nader stilstaan bij het vroegere rijk Dahomeh of Dahomey. Dahomeh was lang een niet onbelangrijk rijk aan de Slavenkust en tevens de Afrikaansche militaire staat bij uitnemendheid, die als voorbeeld van despotisme bij de Negervolken kon gelden. Het was een koninkrijk, dat aan bloed en wreedheid zijn ontstaan te danken had en zich meer dan twee eeuwen als rijk heeft gehandhaafd, in weerwil van de vreeselijke tooneelen, welke er dagelijks plaats vonden. Van de groote slavenrijken aan deze kust als Aschanti, Yombo, Benin en Dahomeh, heeft alleen het laatste zijn macht het langst na de afschaffing der slavernij behouden, totdat het eindelijk, hoewel reeds vroeger uitgeput, bezweek voor de uitbreiding der Europeesche kolonisatie.

Bij het despotisme van den vorst valt het niet te verwonderen, dat deze zijn land zooveel mogelijk voor vreemdelingen sloot. Het geheele rijk was daardoor achter een geheimzinnigen sluier verborgen, waarvan slechts nu en dan een tipje werd opgelicht. Het eerst verkregen de Portugeezen hier toegang met een militaire macht tot bescherming van den handel, die echter in 1797 teruggeroepen werd. In 1868 en

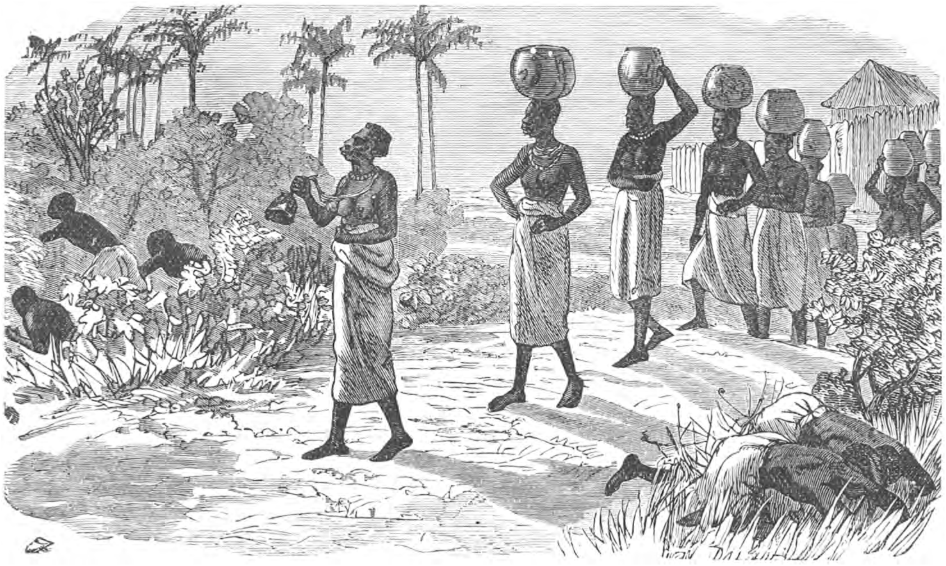

SLAVINNEN DER AMAZONEN, DIE WATER DRAGEN VOOR HET PALEIS DES KONINGS.

1878 maakten de Franschen aanspraak op de kuststreek, en in 1890 kwam het tot een oorlog met koning Behanzin van Dahomeh, die na twee veldtochten in 1894 tot onderwerping van den vorst leidde. Sedert werd de sluier, welke Dahomeh omhulde, meer en meer weggenomen, doordien het geographisch onderzoek op de politieke machtsuitbreiding gevolgd is. In de „Comptes rendus de la Soc. Géogr. 1894 en in „Tour du Monde” 1894, 68 pag. 65—128 heeft *Albécas* in het kort eenige resultaten medegedeeld van zijn onderzoek, die later uitvoeriger in een werk gepubliceerd zijn.

Uit dit onderzoek is aan het licht gekomen, dat de bevolking over ’t geheel betrekkelijk klein van lengte is. Als politieke eenheid viel de grens van Dahomeh moeielijk te vinden, daar aan den zoom van het rijk een aantal zwakkere stammen woonden, die als ongelukkige slachtoffers steeds aan roof en brandschatting ten prooi stonden. Die grensstreken waren arm aan bewoners, doch rijk aan wild; daar hielden de vorsten van Dahomeh hun jachten op slaven, die in den bloeitijd van den slavenhandel bij groote menigten naar Amerika verzonden werden. Doch ook na de opheffing van den slavenhandel bleven die rooftochten, thans voor den uitvoer over zee doelloos geworden, nog bestaan. Zij strekten, om den krijgslust van het volk

te bevredigen of arbeidskrachten te winnen. Dat Dahomeh een roofstaat was, bleek uit de geheele inrichting van den staat. Door de onderwerping van den koning zal langzamerhand het vroegere volksleven, dat met het despotisch koningschap was verbonden, veranderen en door zachtere zeden vervangen worden. Wij willen ons thans nog hoofdzakelijk bepalen tot den toestand van het volk der Dahomehers van vroeger.

Vangen wij aan met het koningschap. De koning was in Dahomeh onbeperkt heerscher in den volsten zin des woords: hij was de eigenlijke bezitter van het geheele land en volk; het leven van elk zijner onderdanen stond hem op een wenk ter beschikking. Hij had het recht, ieder oogenblik door een enkele uitspraak leven, vermogen en familie van ieder onderdaan te confiskeeren. Zelfs ging dit zóó ver, dat de koning de dochters zijner onderdanen ten huwelijk gaf en den koopprijs in zijn koninklijke schatkist deed storten. De erfenissen van beambten en onderdanen kwamen voor een groot gedeelte aan den vorst, die als opperheer, vader des lands en universeel erfgenaam was.

Burton 1) verhaalt, dat er niet één, maar eigenlijk twee koningen in Dahomeh waren: de een was koning in de steden en de ander koning in de bosschen, dus meer heerschend over het landvolk. Elk dezer had zijn eigen hofhouding, zijn leger, zijn officieren en zijn gewoonten. Vreemdelingen en handelaren kwamen echter meestal enkel en alleen met den koning der steden in aanraking, zoodat de koning der bosschen weinig genoemd wordt. Het paleis van den laatste lag ook verder het land in en had in dien tijd niet veel aanzien.

De koning was bij gewone gelegenheden zeer eenvoudig gekleed. Zijn dagelijksche kleeding bestond uit een witte stof met groene randen en een korte broek van purperkleurige zijde. Hij droeg slechts zeer weinig versierselen; de 5 of 6 ijzeren ringen om zijn armen dienden meer tot verdedigingswapenen dan wel voor sieraad.

Ten opzichte der etikette was men aan het hof uiterst gestreng. Ofschoon de koning op een eenvoudige aarden bank zat en uit een lompe, uiterst eenvoudige pijp rookte, staarde de geheele hofhouding den koning aan met een eerbied, alsof men een halven god beschouwde. Als een zweetdruppel op des konings gezicht parelde, stond een zijner vrouwen onmiddellijk gereed, het zweet af te drogen met zachte doeken; als de tabak een weinig te krachtig bleek te zijn, werd er onmiddellijk een koperen of een gouden kwispedoor voor de koninklijke lippen gehouden. Op het niezen van den koning barstte het geheele gezelschap uit in één kreet van zegenwenschen. Vooral het drinken des konings geschiedde met groote plechtigheid. Zoodra de koning een beker naar zijn lippen bracht, spreidden twee zijner vrouwen een wit laken voor hem uit, terwijl anderen een aantal veelkleurige zonneschermen voor hem uitgestrekt hielden, om te beletten, dat men hem kon zien. Elk, die een geweer had, schoot het af; op klokken werd geslagen en de hovelingen bogen zich tot op den grond, terwijl zij in de handen klapten. Lieden van minderen rang keerden zich om, als zij zaten; wie stonden, begonnen te dansen als beren onder het luide geroep van: poe-oe-oe! Aldus deelt Burton ons zijn bezoek mede, en wij zien er een afspiegeling in van het despotisme des konings.

Waar de koning zich ophield, werden overal groote kalebassen voor hem geplaatst, die elk den schedel van een door hem verslagen opperhoofd bevatten. De tentoonstelling dier schedels werd beschouwd als een eerbewijs aan hun vroegere eigenaars, en niet, zooals men zou denken, als een teeken van schande. Een enkele schedel was zoo in koper gevat, dat hij een drinkbeker vormde. Dit was gedaan, omdat het opperhoofd, van wien hij afkomstig was, den vorst in plaats van hem bij te staan verraderlijk behandeld had.

De tocht van den koning naar de hoofdstad ging van het begin tot het einde gepaard met allerlei dwaze ceremoniën. Lange reeksen van opperhoofden, te herkennen aan hun vaandels en zonneschermen, gingen vooraf. Dan volgden schermutselaars,

1) Burton, (Richard Francis), een beroemd Britsch reiziger, die, na vele reizen volbracht te hebben, Britsch consul op Fernando Po werd, deed van hier uit reizen door Kamerun. Hij bezocht Abeokuta in 1861, en in 1863 volbracht hij een diplomatische zending naar koning Gelelé van Dahomeh, waar hij gelegenheid had, de menschenoffers bij te wonen. (Zie: A mission to Gelele, King of Dahomey, 1854. Twee deelen).

waarvan sommigen banieren droegen, op de punt met een bekkeneel versierd; vervolgens kwam de koninklijke optocht, die weer gevolgd werd door 500 musketiers, en hierachter liepen mannen, die groote lederen schilden droegen. De schilden waren hier reeds lang als hulpmiddelen bij den oorlog onbruikbaar, doch men bewaarde ze nog van vroeger. Nog was de stoet hiermede niet ten einde, want de „Kafo," het teeken der koninklijke waardigheid, bestaande uit een ijzeren fetischstok, besloten in een wit linnen doos, die aan het eind met een witte vederbos versierd was, kwam hierna. En op deze volgde de koning zelf, rijdend onder de schaduw van vier groote, witte zonneschermen, terwijl hij verder tegen de stralen der zon beschermd werd door drie kleinere parasols, éen gele, éen purperen en éen blauwachtig roode. Deze werden om den koning heen bewogen en deden tevens dienst als waaiers.

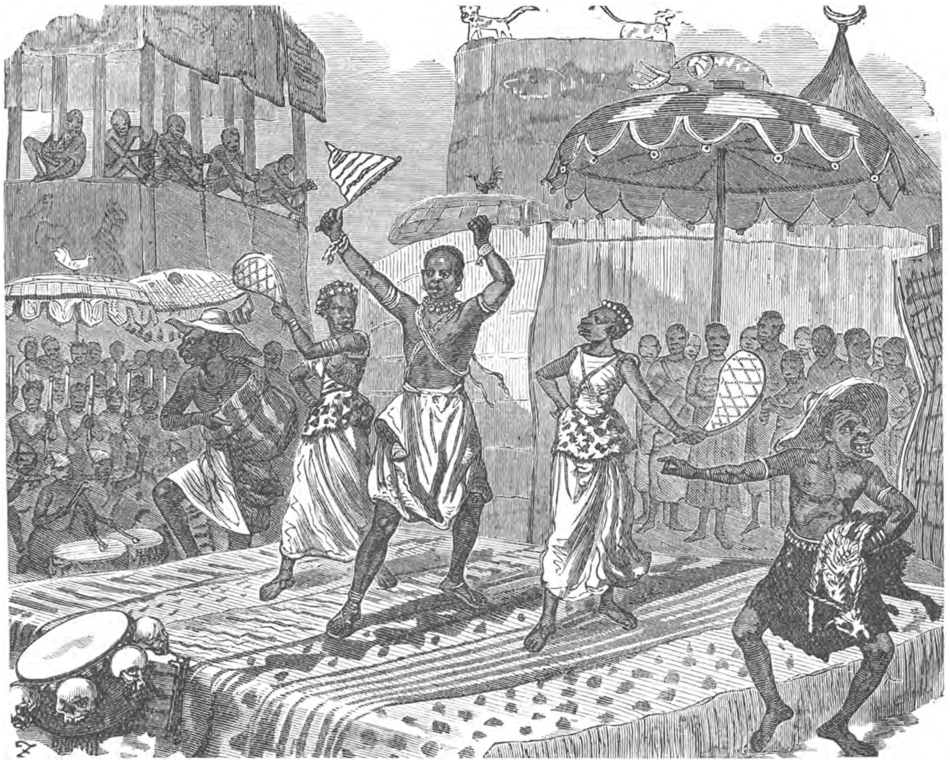

DE DANS VAN DEN KONING.

Eindelijk, achter den koning, was het muziekkorps, een troep echte levenmakers, die trommen, ratels, trompetten, cimbalen en dergelijke instrumenten mishandelden.

Op den derden dag na 's konings aankomst in de hoofdstad had aldaar een processie van gebochelden plaats, die, zooals Burton beweert, in Afrika wel meer voorkomen; zij kwamen in troepen van beide geslachten voor het paleis bijeen. Hun aanvoerder had een geduchte zweep en baande, daar hij groote en sterke armen had, voor zijn volgelingen gemakkelijk een weg door de dichte menigte. De voornaamste gebochelden droegen zeven krachtige fetischen op hun hoofden. Het waren inderdaad zeer sterke fetischen, daar zij gewoon waren, na zonsondergang rond te wandelen. Zij waren gesneden op dezelfde wijze als de gezichten, die men op sommige wandelstokken ziet.

De dwergen worden beschreven als volgt: „De eerste was een blauwe dwerg, met een hoed op het hoofd. De tweede een blauwe vrouw, met een vooruitstekende borst. De

derde een roode dwerg, met witte oogen, die van het hoofd tot de voeten in rood en bruin gekleed was. De vierde was een kleine zwarte moeder en kind, met een blauw kleed om de lendenen; de eerste droeg een mand of kalebas op het hoofd. De vijfde was dito, maar kleiner. De zesde was een klein, op een baviaan gelijkend voorwerp, met een rood gezicht onder een zwarte muts, een oorlog-knods in de rechter- en een geweer in de linkerhand. De zevende geleek veel op de laatste, maar was koolzwart en droeg van achteren een wit schort.

AMAZONEN VAN DAHOMEH.

De koning bracht een bezoek aan deze ongelukkigen, sprak met enkelen hunner en gaf hun 20 snoeren „kauri's" ten geschenke. Op verzoek van Burton, om hun genadig te zijn, liet hij omtrent de helft hunner losmaken, op knieën en ellebogen voor hem liggen en gaf hun toen de vrijheid.

Een eigenaardige instelling was het leger van Amazonen 1) of vrouwelijke soldaten,

1) Amazonen (Gr. Amazon, van *a* = niet, en mazós = vrouwenborst) de naam van een fabelachtig

dat in Dahomeh bestond. Bij de vroegere koningen bestond die vrouwelijke lijfwacht uit 8000 personen, in den lateren tijd uit 1500. Deze Amazonen vormden, volgens Skertchly, de kern van het leger, dat van trommen en schietgeweren voorzien en in dien tijd (1870) 8000 à 10000 man sterk was. Bij de verovering in 1894 telde het Amazonen-leger 2000 vrouwen, voor vredestijd gerekend.

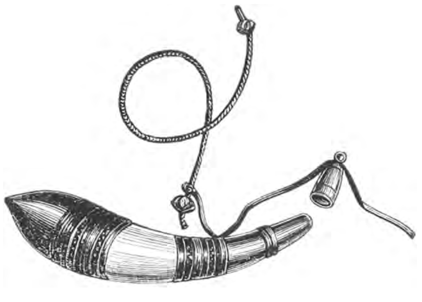

KRUIT-HOORN.

Het Amazonen-korps bestond, volgens Burton, geheel uit vrouwen; zoowel officieren als soldaten behoorden tot het vrouwelijk geslacht, zij namen aan het hof zulk een hooge plaats in, dat elke Amazone op zijn minst één slavin bezat. In hun eigen land droegen zij twee namen: *Akho-si's*, d. i. vrouwen van den koning, en *Mino's*, d. i. onze moeders. De eerste naam is hun misschien gegeven volgens het *lucus a non lucendo*-beginsel, omdat zij de vrouwen van niemand mogen zijn; de tweede wordt gebezigd als titel van eerbied en achting. De werkelijke vrouwen van den koning dragen geen wapenen, en ofschoon hij somtijds wel eens op

REVUE VAN AMAZONEN.

volk van krijgshaftige vrouwen in Klein-Azië, die men, volgens de overlevering, in haar jeugd de rechterborst afbrandde, om ongehinderd den boog en pijlkoker te kunnen hanteeren. In het algemeen wordt deze naam gebruikt, om moedige vrouwen, heldinnen, aan te duiden.

een zijner vrouwelijke soldaten verliefd wordt, mag deze toch nooit de positie eener wezenlijke vrouw innemen.

Ongeveer een derde gedeelte der Amazonen was gehuwd geweest, de overigen waren ongehuwde meisjes. Zij werden zoo streng mogelijk bewaakt; de omgang met leden der sterkere sekse was hun verboden. Wijl bewaking niet voldoende scheen, had men ook een krachtigen fetisch bij het paleis geplaatst, die het toezicht hield op het gedrag der Amazonen, en dit scheen inderdaad te helpen. De Amazonen hadden namelijk zooveel vrees voor de geheime kracht van den fetisch, dat zij daardoor van overtredingen der zeden werden afgehouden, en als zij die begaan hadden, bekenden zij dit schier onmiddellijk.

De Amazonen hadden over 't geheel een mannelijker voorkomen dan de mannelijke soldaten; forsch van bouw en flink gespierd, bezaten zij een moed, die voor niets terug deinsde. Zij waren onbarmhartig wreed. Zij namen de scalpen van de vijanden, die zij doodden, weg, en stelden ze bij revue's ten toon als bewijzen van hun dapperheid. Een kaurischelp, aan den kolf van het geweer, had voor hen de waarde van een ridderkruis. De afbeelding der revue op pag. 353 toont reeds aan, op welke roekelooze wijze de Amazonen vochten. Niet zelden scheen het, of zij zich door bloeddorstigheid wilden wreken over de ontberingen, waartoe zij gedoemd waren. De soldaten, die niet gehuwd waren geweest, werden door den koning uit zijn onderdanen gekozen; zij, die gehuwd waren geweest, waren meestal wegens ontrouw aan hun echtgenoot veroordeeld, om in het leger te gaan. Ook enkele feeksen heeft men wegens hun strijdlust daarbij ingelijfd.

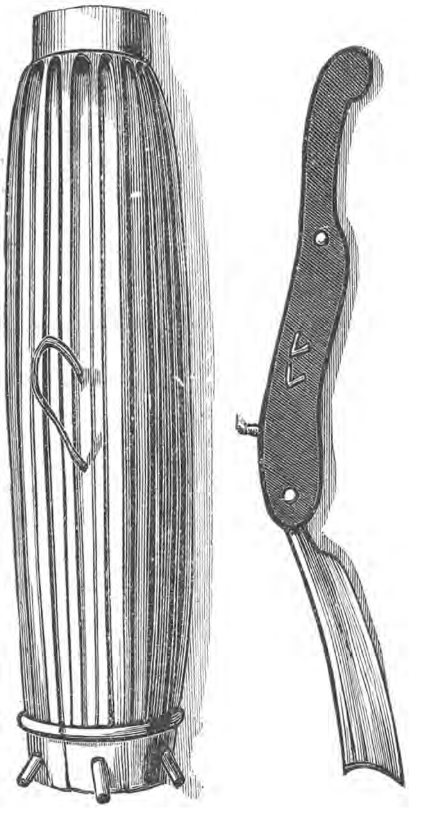

OORLOGS-TROM EN SCHEERMES DER AMAZONEN.

De kleeding der Amazonen bestond gewoonlijk uit een soort van blauw en wit vest, van inlandsch maaksel, maar zonder mouwen, om de beweging der armen niet te belemmeren. Onder het vest droegen zij een rok, die tot even beneden de knieën hing, en hieronder een korte linnen broek. Om het middel hing de amunitie-gordel, bestaande uit ongeveer 30 holle cylinders, in een lederen gordel bevestigd en ieder met een lading buskruit gevuld.

In het Amazonen-leger zag Burton reeds een der oorzaken van den ondergang van het rijk Dahomeh. De Amazonen toch zouden in gewone omstandigheden een groot aantal kinderen hebben kunnen groot brengen en het verlies dier productieve kracht moest voor een dun bevolkt land als Dahomeh op den duur verderfelijk zijn. Daarenboven waren in dien tijd de vrouwen de eenige soldaten, die in den oorlog werkelijk vochten; de mannelijke krijgslieden waren betrekkelijk zwak en slecht gewapend; slechts enkelen hadden geweren, de meesten waren alleen voorzien van pijl en boog, van zwaarden en knodsen.

De inrichting van het Amazonen-leger was even eigenaardig als zijn bestaan zelf. Het bestond uit drie bataillons: het centrum en twee vleugels. Het centrum was het bataillon der *Fanti's*; die daartoe behoorden, waren herkenbaar aan een wit net met nauwe mazen, dat over het hoofd gedragen werd en met blauwe krokodillen-teekeningen was versierd. De grenadiers werden vertegenwoordigd door de „donderbus-compagnie"; de grootste en sterkste vrouwen behoorden hiertoe. De vrouwen van de meest erkende dapperheid vormden de „Olifant-compagnie"; hun bezigheid was

vooral de olifantenjacht, om ivoor te verkrijgen. De jongste en schoonste vrouwen, die het vlugst en netst gekleed waren, vormden de boogschutters. Zij dienden bovenal om vertooning te maken. Nog vermelden wij „de scheermes-vrouwen," welke dienden, om angst en schrik in het leger van den vijand te verspreiden. Zij waren gewapend met een reusachtig mes, in de gedaante van een scheermes, dat op de figuur pag. 354 naast de oorlogstrom der Amazonen is afgebeeld.

Wij mogen niet langer bij het oude Dahomeh stilstaan, doch wijzen er ten slotte enkel op, dat dit rijk berucht was door de menschen-offers, bij enkele gelegenheden gebracht, doch die onder Europeeschen invloed zeker verdwenen zullen zijn.

* * *

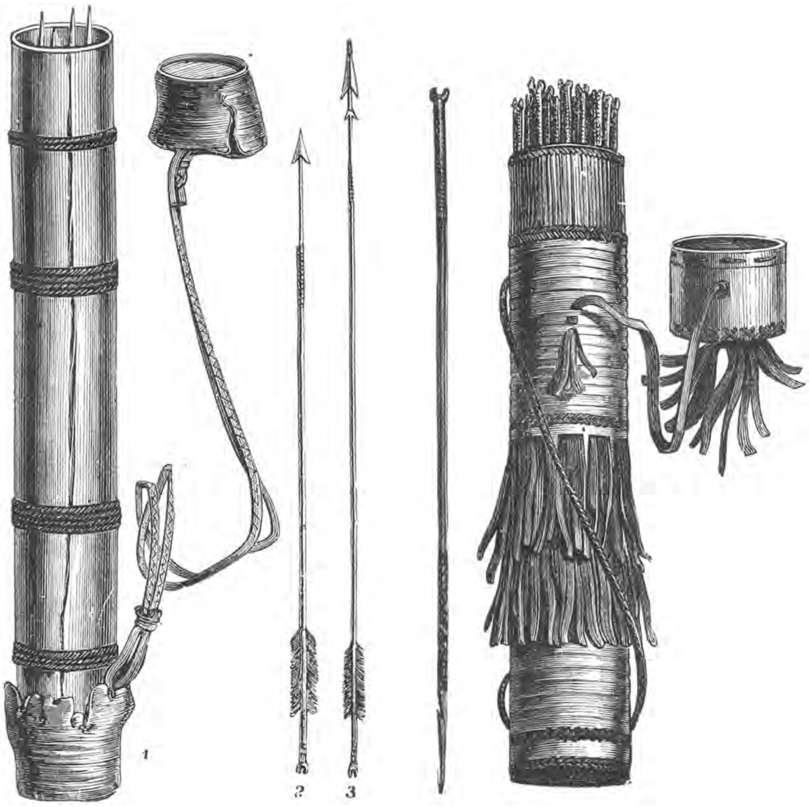

PIJLKOKERS EN PIJLEN IN DAHOMEH.

Aan de *Goudkust* ligt het eenmaal zoo machtige Neger-rijk *Aschanti*, eveneens vroeger bloeiend door den slavenhandel, thans achteruit gegaan. De bewoners der kust, als de *Fanti's*, *Akim's*, *Akwapim's*, *Akwambu's* en *Akra's* vormen naar de taal met de *Aschanti's* één groep, welke de *Odschi-taal* spreekt.

De Goudkust is reeds lang aan Europa bekend. Ongeveer drie eeuwen lang werd hier de schandelijke slavenhandel gedreven, die steeds gemakkelijk een aanzienlijk gewin opleverde. In het achterland van de Goudkust was Aschanti geruimen tijd het aanzienlijkste rijk.

Vóór ruim twee eeuwen vormden de Aschanti's een kleinen stam, die aan den staat Denkera onderworpen was. De slechte behandeling van de Aschanti's bracht dezen tot opstand en zij verkregen hun onafhankelijkheid, grondvestten Kumassi

en veroverden eenige naburige koninkrijken, als Becgua, Kokofo, Mampon, Adansi en Zuabin. Deze staatjes bleven onder het bestuur van hun eigen vorsten, die den Aschanti's schatting moesten betalen, den koning in oorlog van soldaten dienden te voorzien, en de feesten aan het hof van Aschanti moesten opluisteren. Zoo bestond het rijk Aschanti eigenlijk uit het hoofd-koninkrijk, waaraan onderscheidene vasallenrijken door vrees verbonden waren, en die steeds bereid stonden, om van Aschanti af te vallen. Dit werkte de vernietiging van het Aschanti-rijk zeer in de hand; de vasallen stelden zich gaarne onder Britsche bescherming, wat achtereenvolgens met velen geschiedde. In 1873 voerde Engeland oorlog tegen Aschanti, en den 4den Febr. 1874 werd de hoofdstad Kumassi verbrand. Nog werd er in 1895—96 een militaire expeditie tegen Aschanti uitgezonden, die tot volledige onderwerping van koning Prempeh leidde, waarna het land onder Britsch protectoraat gesteld werd.

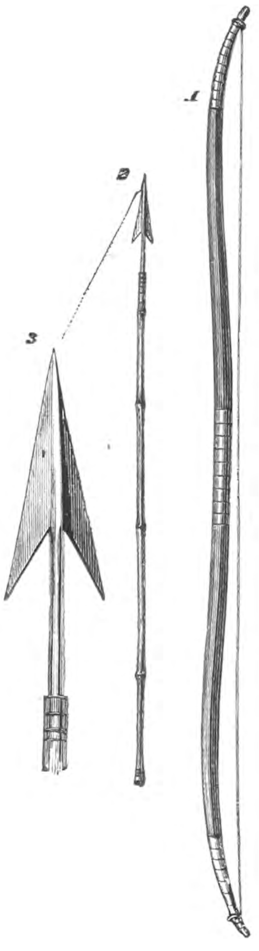

BOOG EN PIJLEN.

Wij willen nog enkele bijzonderheden mededeelen van het oude Aschanti-rijk en zijn bewoners, omdat wij daaruit het best het eigenlijke Afrikaansche volk leeren kennen. Aan het hoofd van het monarchaal-aristocratische Aschanti-rijk stond de koning met zijn hofstaat. De koning bezat er onnoemelijke rijkdommen, gedeeltelijk verkregen door de schattingen, die hij van zijn vasallen hief, gedeeltelijk door zijn aanspraken op de bezittingen zijner onderdanen. De macht des konings was echter niet zoo onbeperkt, als men veelal aannam; in enkele belangrijke zaken toch moest hij zich voegen naar zijn Raad. Deze Raad, „Aschanti Katoko" geheeten, was samengesteld uit den koning, de koningin, de drie hoogste waardigheidsbekleeders des rijks, benevens eenige edelen uit Kumassi. De Raad behandelde alle gewone zaken en onderzocht de aanklachten. De koning kon een doodvonnis uitspreken, doch moest zich in sommige gevallen naar het oordeel van den Raad voegen. Bij de troonsbestijging werd de koning door den Raad gewaarschuwd, dat hij zich naar de wetten had te gedragen en anders onttroond zou worden. Elken Vrijdag werd er rechtspraak gehouden. Waren getuigenbewijzen niet voldoende, dan moest de aanklager een eed afleggen, om daarmede zijn aanklacht waar te maken. Bleef de beschuldigde dan nog zijn onschuld beweren, dan moest hij een stuk hout doorslikken en vervolgens een groote kruik water drinken. Werd hij hierdoor ziek, dan was zijn onschuld bewezen en werd de aanklager gestraft; bleef hij gezond, dan was zijn schuld duidelijk en werd er een zware straf op hem toegepast. Overtredingen werden er zeer zwaar gestraft; moordenaars werden onder gruwelijk martelen ter dood gebracht.

De Aschanti's gelijken naar het uiterlijk veel op de Fanti's, doch zijn minder krachtig gebouwd; de vrouwen der Aschanti's zijn schooner. De hoogere standen munten uit door bijzondere zindelijkheid; de lagere zijn even vuil als de meeste Afrikaansche volken. De huidkleur der Aschanti's is donkerzwart; het gelaat is ovaal, de oogen glinsteren en zijn gedekt door zware wenkbrauwen, de ooren zijn klein, de neus is niet zeer dik, de mond van middelmatige grootte, terwijl de niet dikke lippen een frisch roode kleur bezitten. De vrouwen hebben, naar beweerd wordt, iets Grieksch in hun statuur.

De Aschanti's van het binnenland zijn meest landbouwers, die aan de kust meestal tevens visschers. De Aschanti's zijn als goede tapijtwevers bekend; ook weven zij katoen met fraaie figuren; verder vervaardigen zij sierlijk bewerkt aardewerk, dat met duurzaam vernis is overdekt; zij bewerken leder, smelten ijzer, zijn goede smeden, en bewerken het goud. De rijkdom aan goud, dat er als stofgoud gevonden wordt,

heeft hier tot buitengewone weelde aanleiding gegeven. De aanzienlijken bezitten gouden pronkvaten, rusten op divans en kostelijke tapijten en zitten aan tafels. De huizen echter hebben leemen wanden en zijn met gras gedekt; de daken steken naar de straatzijde over en vormen een afdak. De heilige kleur is voor hen het *wit;* als teeken van rouw laten zij het haar groeien.

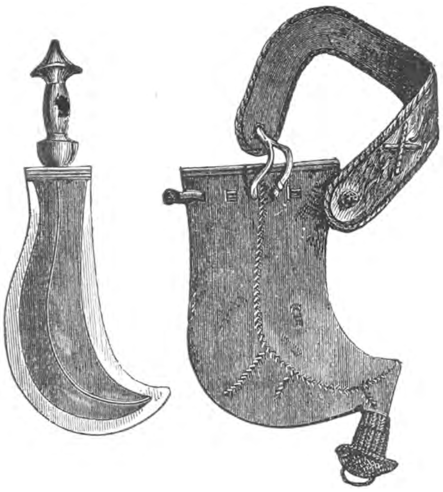

DOLK EN SCHEEDE DER FANTI'S.

Een voorbeeld van een eigenaardig krijgsmanscostuum der Aschanti's levert de figuur op pag. 358; het is een kapitein, die op het hoofd een dubbele pluim van arendsvederen draagt, op een soort van ramshorens bevestigd, welke laatste spiraalvormig verguld zijn en onder de kin worden vastgebonden door een riem, die met kauri's bedekt is. De boog hangt op zijn rug en een koker met vergiftigde pijlen draagt hij aan den pols, terwijl hij in de linkerhand een ivoren staf draagt, spiraalvormig gesneden. Op zijn borst houdt hij een aantal lederen zakjes, die verguld en met lichte kleuren beschilderd zijn.

De groote goudrijkdom geeft er aanleiding tot het dragen van gouden versierselen bij de aanzienlijken. De groote edelen of Caboceer's dragen bij plechtige gelegenheden armbanden, zóó zwaar, dat zij

EDELE OF „CABOCEER" EN SOLDATEN DER ASCHANTI'S.

verplicht zijn, hun armen te laten rusten op het hoofd van kleine slavenjongens, die vóór hen staan.

EEN KAPITEIN DER ASCHANTI'S.

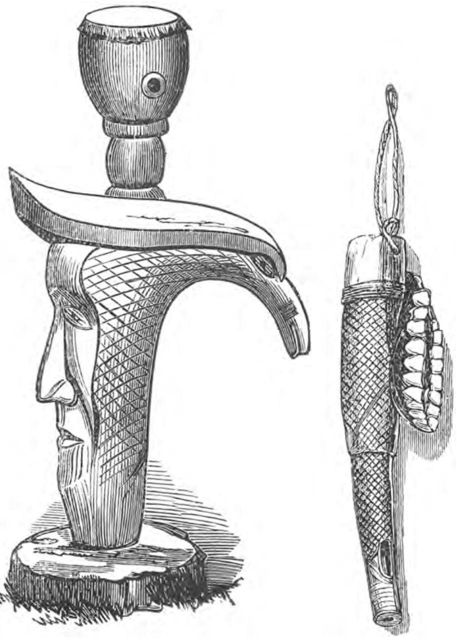

DE FETISCH-TROM EN TROMPET.

Het onderscheidingsteeken der Caboceer's is een zonnescherm, tegenwoordig een mengsel van ruwheid met hooger beschaving; zij zijn gekleed in kostbare uitheemsche zijde, die uitgerafeld en opnieuw in uitvoerige patronen geweven wordt. Een mantel wordt als de Romeinsche toga over den schouder gedragen, terwijl de rechterarm bloot blijft; om de slapen is een zijden net gewonden. Moorsche amuletten hangen hun in kleine zilveren en gouden doosjes op de borst en snoeren van aggrij-kralen, een eigenaardige steen uit het land, dragen zij om den hals.

De wapenen der Aschanti's bestonden bovenal uit speren, boog en pijlen, welke laatste veelal vergiftigd en van groote weerhaken voorzien werden. Het paard werd bijna geheel bedekt door de uitrusting, welke wel eenigszins doet denken aan die der ridders in de middeleeuwen.

Eigenaardig is het, dat de erfopvolging van den vorst nooit in rechte lijn liep. De broeder of de neef volgde den overleden koning op. Als het de neef was, dan was deze niet de zoon van den broeder des konings, maar van zijn zuster. Hierdoor werd het volk overtuigd, dat in elk geval den opvolger koninklijk bloed door de aderen vloeide, waarvan men niet zoozeer verzekerd zoude zijn, als de zoogenaamde zoon der koningin gekozen werd. Dat deze gewoonte als een spoor van matriarchaat moet beschouwd worden, zooals theoretisch wordt aangenomen, schijnt ons twijfelachtig toe.

Aschanti, evenals Dahomeh, was vroeger berucht door de vele menschenoffers, die daar gebracht werden.

Als in het begin van September de yams rijp waren, mochten die niet gegeten worden, vóór op een algemeen feest onder tal van ceremoniën eenige menschen geofferd waren. Die offeranden hadden plaats onder een afschuwelijke muziek. Hierbij werden de fetischtrom en trompet altijd gebruikt. Hoe zij zich de goden, aan wie zij menschen offerden, voorstelden, valt moeilijk te zeggen.

De fetischtrom, hiernevens afgebeeld, geeft ons een aanschouwelijk bewijs van de kunstvaardigheid van dit volk. Er spreekt een zekere vindingrijkheid uit de wijze, waarop het menschenhoofd in dat van een vogel overgaat, verbindingen, zooals die in het fetischenrijk vele voorkomen. Op de beide hoofden staat de eigenlijke trom, uit hetzelfde hout gesneden. Het vel wordt door de warmte der zon gespannen.

De fetischtrompet wordt als een fluit bespeeld door een opening op zijde. Zij wordt vervaardigd van een zorgvuldig uitgeholden olifantstand en is voorzien van een zonderling toestel, om de trillingen te bevorderen. De wijde opening dezer trompet is gesloten door een slangenhuid, bij voorkeur van boa of python, een als sterk bekende fetisch.

* * *

Aan de Ivoorkust onderscheiden de taalkenners twee taalgroepen: de *Mande*- (Bei, Pessy en Kosso) en de *Kru*-talen (Bassa, Kru en Grebo, Deh). De oude geographen onderscheidden hier de rijkjes: *Bassa*, *Issini* en *Ghiomere*.

Het belangrijkste volk aan deze kust zijn de *Kru-Negers*, met wie de weinig bekende *Arekwoms* verwant schijnen te zijn. De Kru-Negers of Grebo's, die aan beide zijden van Kaap Palmas wonen, worden als bekwame matrozen en handwerkslieden aan deze kust en ook aan de Kongo hoog geschat. Onder den half Engelschen naam van Crooboys kunnen zij als 't ware als rondtrekkende werklieden worden aangemerkt, die zich o. a. in de Kongo-streken gewoonlijk voor een jaar verhuren tegen vrije

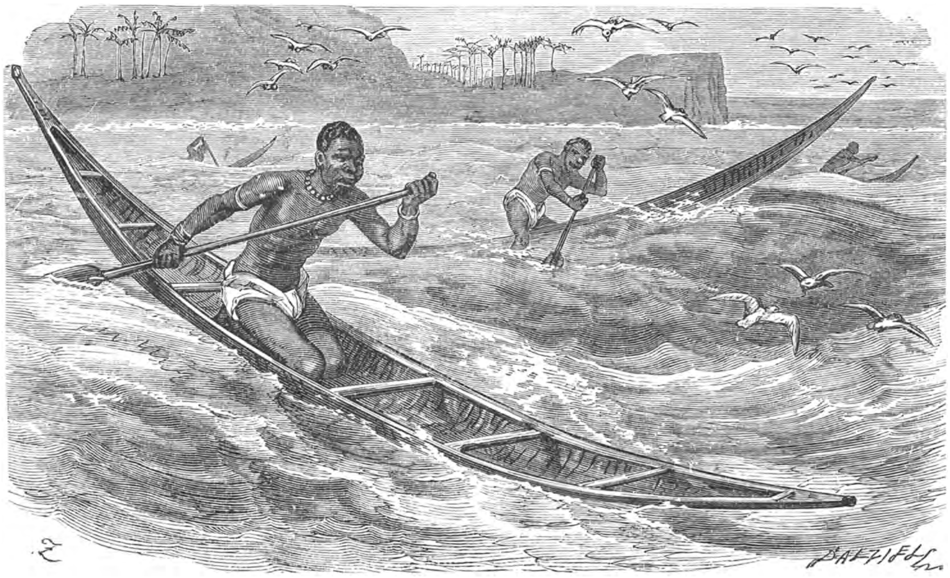

DE KRU-NEGERS IN HUN KANO'S.

voeding, kleeding, geneeskundige hulp, enz. benevens een loon van 6 à 10 dollars per maand. Aan den Kongo-spoorweg en zelfs aan het kanaal van Panamá hebben Kru-Negers gearbeid. Voor de scheepvaart hebben zij bijzonder veel aanleg; op de plantages zijn zij minder goed bruikbaar.

De naam Crooboy is zeker afkomstig van *Grebo* of *Grao*, de naam van een kleinen stam der Grebo's. Opmerkelijk is hierbij nog, dat de Portugeezen met *Crumanos* de onvrije arbeiders van N.West-Afrika, de Engelschen met *Cru-Men* of *Crumen* de vrije arbeiders aanduiden.

De Kru-Negers bewonen een uitgebreid gebied en zijn in een groot aantal kleine stammen verdeeld, waarvan sommige eigen dialekten spreken. Hoever het gebied der Kru-Negers zich naar het binnenland uitstrekt, is niet bekend, en evenmin weet men, hoe de achter hen wonende stammen heeten.

De Kru-Negers missen in hun gelaat de edele vormen, die men bij de meer westelijk wonende Negers kan opmerken. Zij hebben een sterk uitkomende Neger-physionomie. Uit hun optreden en hun voorkomen spreken krachtig zelfbewustzijn

en energie: hun ineengedrongen bouw en de forsche ontwikkeling der spieren doen lichaamskracht vermoeden. Opmerkelijk is hun groote voorliefde voor de zee. De mannen zijn uitnemende, stoutmoedige visschers, die in hun sierlijke, licht gebouwde kano's zelfs bij stormachtig weer door de branding tot ver in zee varen, om daar de hengelvisscherij uit te oefenen, terwijl de vrouwen tehuis rijst en casave planten en de huishouding bezorgen. Zij verhuren zich dikwijls op de uit Europa aankomende zeilschepen en stoombooten, en varen met deze de geheele kust van West-Afrika langs, om het transport der lading van het schip naar het land en omgekeerd door de branding tot stand te brengen, alsmede om bij het lossen der lading, de bediening der machines, enz. behulpzaam te zijn. Bij de terugreis worden zij dan, beloond in koopwaren, aan hun kust weder afgezet. Dat zij ook voor langen tijd elders arbeiden, zeiden wij reeds. „Daar op verschillende punten van deze kust de hulp der Kru-Negers noodzakelijk is, hebben zij zich daar gevestigd en ontstonden er nederzettingen van Kru's, zoogen. *Krootowns*, waar deze Savoyaarden der Guinea-kust streng afgezonderd van de overige inboorlingen leven," zegt Büttikofer. „Zulke Krootowns heb ik gezien in Bassu, Monrivia, Grand Cape Mount, ja, zelfs in Sierra Leone."

De liefde voor de zeevaart bij de Kru-Negers dagteekent waarschijnlijk uit den tijd, toen de slavenhandel aan deze kust werd gedreven. Onder de slavenhandelaars was het een stilzwijgend aangenomen gewoonte geworden, geen Kru-Negers als slaven te exporteeren, daar dezen hun bij het inschepen der slaven van vele factorijen aan de kust onontbeerlijk geworden waren. Verder beweerde men ook, dat de Kru-Negers wegens hun groote vaderlandsliefde niet tot export geschikt zijn; zij zouden het heimwee krijgen en sterven.

De Kru-Negers worden door het hoofd van de familie of den stam aan de scheepskapiteins geleverd. Het hoofd verlangt voor het contract een schriftelijk bewijsstuk (*book*) en voor zijn bemoeiingen de eerste maand gage der geleverde lieden, welke vooruit betaald wordt. Het „book" speelt bij de inboorlingen dezer kust een groote rol; elk, ook het geringste contract, wordt door een schriftelijk stuk bekrachtigd. De Neger, wien het „book" vertoond wordt, is daarmede tevreden, hoewel hij het contract niet lezen kan. Zelfs wordt aan de boeken der Blanke zendelingen niet zelden een tooverkracht toegeschreven.

De Kru's, die aan boord komen, ontvangen daar nieuwe namen, daar de zeelieden de werkelijke namen niet verstaan. Zonderlinge nieuwe namen ontvangen zij dan, die zij gedurende hun zeemansleven behouden. Als voorbeelden worden hier genoemd: *half a dollar* (halve dollar) *Jack after Supper* (Jack na het souper of avondeten) *bottle beer* (flesch bier), *pea soup* (erwten soep), enz. Zoo hebben de zeelieden twee namen.

De Kru's zijn trotsch op hun zeemans- en visschersbedrijf en zien de Negers, die niet op zee geweest zijn, met den nek aan. Veldarbeid daarentegen verrichten zij niet; dien laten zij aan vrouwen, kinderen en slaven over. Hun kano's vervaardigen zij echter zelf met bewonderenswaardige bedrevenheid.

De Kru-Negers zijn beter gekleed dan de overige inboorlingen. De mannen dragen wollen zeemanswambuizen, breedgerande vilten of stroohoeden en over den lendendoek een goede beenbedekking. Ook ziet men hen vaak in halfversleten Europeesche kleederen, bij voorkeur in oude marine-uniformen, die niet zelden slecht passen, met een parapluie in de hand deftig rondstappen, weinig vermoedende, hoe potsierlijk zij er uitzien.

Ook de vrouwen der Kru's gaan beter gekleed dan die der overige inboorlingen, daar zij dikwijls twee of drie doeken over elkander om de heupen binden. Ook houden de Kru's veel van sieraden: zij dragen dikwijls zware, ivoren ringen om de armen. In de keuze van hun voedsel, voornamelijk van vleesch, zijn zij veel kieskeuriger dan hun zwarte rasgenooten, die landrotten bleven.

De Blanken roemen over 't geheel hun Kru-arbeiders zeer. Zij zijn verstandig, volhardend, gehecht aan hun meesters, vlijtig en vroolijk; hun arbeid wordt steeds begeleid door een eentonig gezang, zonder dat zij daarbij onnoodig veel rumoer maken, zooals de meeste Negers. Als zij genoeg verdiend hebben, trekken zij zich in het land terug. Overigens wordt omtrent hun karakter niet altijd veel goeds gezegd. Zij zijn een volk vol bijgeloof, bij wien de fetischen (zie pag. 284) een

belanrijke rol spelen. Om een geest te bezweren, stapelen zij groote hoeveelheden brandmateriaal opeen, plaatsen een afgodsbeeld daarop, steken de brandstof aan, dansen bijna naakt onder krachtig gezang om het vuur, en denken op deze wijze in den droom ingevingen te verkrijgen omtrent den uitslag van belangrijke ondernemingen.

* * *

De Kru-Negers zijn, volgens een overlevering, afkomstig van de Mandingo's en Fulah's uit het binnenland, en van daar naar de kust verdrongen geworden. Die verhuizing zou vóór ongeveer 300 jaren hebben plaats gehad. De taal der Kru's heeft dan ook nog eenige overeenkomst met die der Mandingo's, wat de waarde der overlevering versterkt. De verwantschap met de talen in Aschanti is evenwel nog grooter.

De ontwikkeling der Kru's tot een schippersvolk dagteekent dus van den laatsten tijd. In de beschrijving, welke Dapper (1668) van Afrika geeft, en die omtrent deze kust nogal zeer uitvoerig is, wordt niet over de Kru's gesproken. Al waren zij toen misschien reeds aan de kust, dan was hun scheepvaart toch nog niet dermate ontwikkeld, dat zij de aandacht der zeelieden-handelaars trok; waren zij toen reeds zulke bekwame zeelieden geweest, dat zoude niet onvermeld zijn gebleven.

LITTERATUUR OVER DE VOLKEN VAN OPPER-GUINEA.

JOHN DUNCAN. Travels in Western Africa, 1845—46.
RICHARD F. BURTON. Abeokutu and an exploration of the Cameroon Mountains, 1863.
„ „ „ A mission to Gelele, king of Dahomey, 1864.
SKERTCHLY. Dahomey as it is. Lond., 1874.
BOUCHE. La côte des Esclaves et de Dahoméh. Paris, 1885.
NICOLAS. l'Expédition au Dahomé en 1890. Paris, 1892.

HOOFDSTUK XXVI.

DE VRIJSTAAT LIBERIA.

Wij moeten ons thans nader bezighouden met den eigenaardigen Neger-Vrijstaat *Liberia*, die onder Noord-Amerikaanschen invloed in West-Afrika gesticht is. Tot dat doel zullen wij in de eerste plaats de geschiedenis van dien staat en van zijn ontstaan kortelijk verhalen, om daarna iets omtrent zijn bevolking en de bestaande toestanden mede te deelen.

Vreeselijk was de geschiedenis van den slavenhandel, die West-Afrika eenige eeuwen verontrustte. Uit de binnenlanden werden voortdurend menschelijke werkkrachten naar de kustfactorijen gevoerd, om vandaar naar andere landen in Afrika of naar Amerika geëxporteerd te worden. De cijfers omtrent den slaven-uitvoer schijnen ongeloofelijk. Er wordt namelijk berekend, dat sedert 1517 in de daarop volgende drie eeuwen 10 à 12000 slaven per jaar uit Afrika werden ingescheept, en dat aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en West-Indië in 't geheel 8-, aan Zuid-Amerika 10 millioen slaven geleverd zijn geworden, terwijl naar de Europeesche bezittingen in Afrika 2 millioen vervoerd zijn geworden. Bij een verdeeling naar het aandeel, dat de Europeesche staten daarin hadden, vielen op Engeland en de Vereenigde Staten 5, op Frankrijk 2, op de Nederlanden en andere staten 1 en op Spanje 12 millioen.

Het kon wel niet anders, of de menschelijkheid moest hiertegen in verzet komen. In Britannië, dat zelf een aanzienlijk aandeel had in den slavenhandel, werd de anti-slavernij-beweging het krachtigst, vooral sedert William Wilberforce in 1787 de zaak in het Parlement bracht. En de Engelschen waren ook de eersten, die een poging deden, om vrijgeworden Negerslaven naar hun Afrikaansch vaderland te doen wederkeeren. Dit geschiedde na de erkenning van de onafhankelijkheid der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, toen de slaven der regeering vrijheid verkregen en naar Engeland vervoerd werden. Daar vervielen zij al spoedig tot ellende en de zwarten maakten de straten der hoofdstad onveilig. Uit medelijden, en misschien ook wel om de onwelkome gasten kwijt te raken, besloot een Comité de Negers naar de kust van Sierra Leona te transporteeren, waar men grondgebied voor hen verworven had. Het eerste transport vertrok in 1787 en grondvestte de nederzetting *Freetown*, „vrije stad," welke na zeer afwisselende toestanden een bloeiende kolonie geworden is, en later een Britsche bezitting werd. Gedurende de jacht der Britsche kruisers op slavenschepen werden de meesten der aldus bemachtigde slaven aan land gezet.

Hoewel in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika de afschaffing der slavernij aanvankelijk niet met geestdrift begroet werd, vond toch ook hier in het tweede decennium onzer eeuw dit denkbeeld meer en meer ingang bij politici en philanthropen. Den 1en Januari 1817 werd de „American Colonisation Society for colonizing the free people of colour of United States" opgericht. Het doel dezer vereeniging was, de vrije Negers met hun toestemming weer in Afrika tot een kolonie te vereenigen. De vereeniging ontving materieelen steun van de Amerikaansche Regeering, en daaruit valt een zekere verantwoordelijkheid der Vereenigde Staten voor den bloei der onderneming af te leiden.

De vereeniging vestigde voor de stichting der kolonie uit den aard der zaak den blik op de kust van West-Afrika. Van hier waren de meeste Negerslaven in Amerika geïmporteerd; daar zouden zij zich ook het gemakkelijkst weder tehuis gevoelen, in

het oude vaderland. Men stelde zich veel voor van den beschavenden invloed, dien een goed bestuurde kolonie van Christelijke Negers op de overige stammen zou uitoefenen. In 1821 wist de vereeniging een gebied van 130 *miles* kustlengte en 40 *miles* breedte te bekomen van de inboorlingen, gelegen aan het voorgebergte Messurado, en den 7den Januari 1822 kwamen hier reeds de eerste zwarten uit Amerika als kolonisten in hun eigenlijk vaderland terug. In 1824 werd aan de kolonie de naam *Liberia* gegeven, ter herinnering aan haar oorsprong, als gevolg van vrijheid, en de eerste nederzetting op het voorgebergte ontving naar Monroe, den President der Vereenigde Staten, den naam *Monrovia.* Later werd dit de hoofdstad van den Vrijstaat.

De kolonie werd van tijd tot tijd door nieuwe nederzettingen uitgebreid. Bassa werd van New-York en Pennsylvanië uit bevolkt; *Sinoe* door emigranten van Mississippi. Zij vereenigden zich in 1837 met Monrovia tot de „Commonwealth of Liberia," die onder de leiding kwam van een Gouverneur, door het Amerikaansche comité gekozen. Deze Gouverneur werd bijgestaan in zijn bestuur door een „Raad van Liberianen," door verkiezing hiervoor aangewezen. De eerste Gouverneur van Liberia was de kwaker *Thomas Buchanan*, wiens naam nog in dien van een stad bewaard is.

In het jaar 1847 ontstond er strijd met Engelsche kooplieden, die het staatsrechterlijk gezag van Liberia niet wilden erkennen en weigerden, tollen te betalen. Dit gaf aanleiding tot erkenning van de zelfstandigheid der kolonie, waardoor zij van de „American Colonisation Society" werd losgemaakt. Den 24sten Augustus 1847 werd na een plechtige godsdienstoefening openlijk de Republiek geproclameerd, en de driekleurige Liberiasche vlag op alle voorgebergten geheschen. De grondwet was op de leest van die der Vereenigde Staten van Noord-Amerika geschoeid, het moederland der Republiek. De eerste President, een man met uitmuntend staatsmanstalent, was de Virginia-Neger *J. J. Roberts*, die het gebied uitbreidde met eenige territoriën.

Sedert 1834 was er in de nabijheid van Liberia nog een andere Amerikaansche Negerkolonie ontstaan, *Maryland* geheeten. Om aan de vijandelijkheden der inboorlingen beter weerstand te kunnen bieden, sloot deze zich in 1857 bij Liberia aan, zoodat deze Republiek thans uit vier provinciën bestaat: *Messurado*, *Bassa*, *Sinoe* en *Maryland.*

De jeugdige republiek, onder zoo geheel bijzondere omstandigheden opgericht en uit zooveel eigenaardige elementen samengesteld, had moeielijke dagen te doorleven, zooals niet anders te verwachten kon zijn. Karakter en bekwaamheden der Negers werden aan een eigenaardige proef onderworpen. De republiek werd geheel vrijgelaten, zonder de contrôle van een ander ras. Noord-Amerika, dat nog altijd de zelfstandigheid van Liberia niet wettelijk erkend had, doch feitelijk eerbiedigde, garandeerde in 1862 de onafhankelijkheid der kleine republiek op een oogenblik, dat deze in een minder aangename verhouding tegenover Engeland stond. Toch is de republiek vele moeielijkheden te boven gekomen. Wij zullen die geschiedenis niet nagaan, doch verwijzen hen, die haar nader wenschen te leeren kennen, naar de litteratuur daaromtrent, hieronder opgegeven. Wij deelen alleen nog mede, wat Bütikofer, die land en volk door eigen aanschouwing kent, over den voormaligen president *Johnson* en zijn bestuur zegt, in 1890. „Beseelt von glühender Vaterlandsliebe, hoch gebildet und mit weitschauenden Blick begabt, hat er bis jetzt mit sicherer und geschickter Hand die Zügel des Staates geführt und Handel und Verkehr, Landbau und Jugenderziehung durch weise Massregeln mächtig gefördert. Die Einkünfte des Staates sind unter seiner Regierung in hohem Masse vergrössert und Schritte sind gethan, um das stark entwerthete Papiergeld wieder auf höhern Kurs zu bringen." Doch, vervolgt Bütikofer: „Die einzige schwarze Wolke, die augenblicklich schwer über dem liberianischen Staatshaushalte hängt, ist die grosse Staatsschuld." Deze schulden zijn gedeeltelijk ontstaan, doordien de regeering in handen van woekeraars viel, en het is een uiterst moeielijke taak, om ze te verminderen, want groote financiers heeft Liberia nooit gehad.

Liberia heeft een oppervlakte van 49,100 K.M². en het aantal bewoners wordt op ± 1,068,000 geschat. De tegenwoordige president is *W. D. Coleman*, vroeger vice-president, gekozen in 1896. De staatsinrichting komt, zooals wij zeiden, geheel met die der Noord-Amerikaansche Unie overeen. De uitvoerende macht berust bij den President en de wetgevende macht bij het Parlement, bestaande uit twee Kamers:

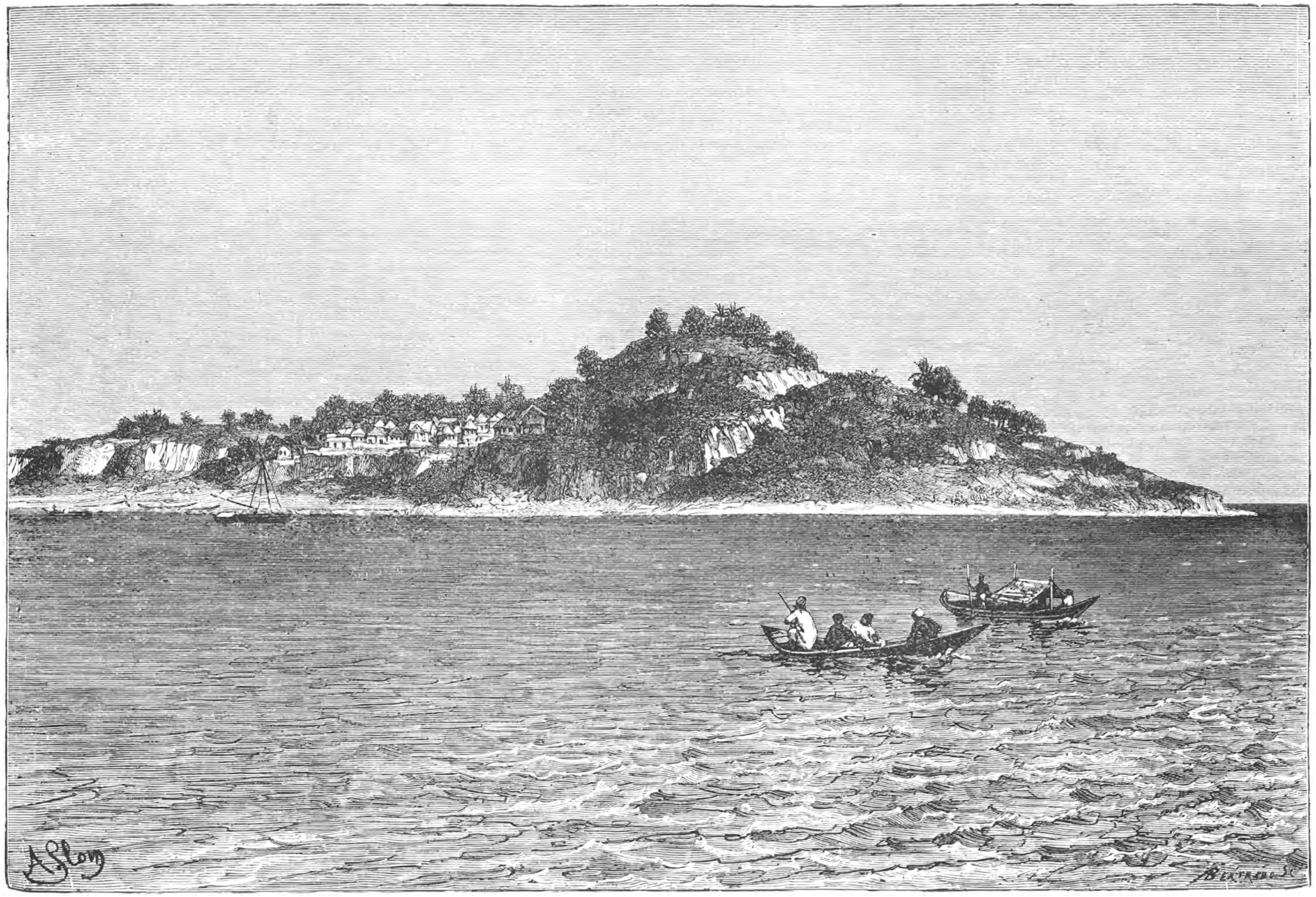

MONROVIA.

de *Senaat* en het *Huis der Volksvertegenwoordigers.* De Senaat bestaat uit 8, de tweede kamer uit 14 leden. De hoofdstad is Monrovia, met ± 5000 inwoners. De uitvoerartikelen des lands bestaan in: koffie, palmolie, palmpitten, rubber, cacao, suiker, arrowroot, ivoor en huiden. De invoer bestaat voornamelijk in katoenen stoffen. Britsche handel heeft er de overhand; er zijn meest Britsche munten in gebruik, doch men rekent veelal in Amerikaansche dollars en cents. Liberia heeft eigen pasmunten, sedert 1833 geslagen. Er is te veel papiergeld in omloop. Gewichten en maten zijn meestal Engelsch.

De bewoners van Liberia worden onderscheiden als *Liberianers* en *inboorlingen.*

De Liberianers zijn in drie categorieën te verdeelen: 1. de uit Amerika aangekomen, geciviliseerde immigranten; 2. de van de slavenschepen afkomstige Negers, die òf niet, òf slechts korten tijd in Amerika gewoond hebben en 3. de Neger-inboorlingen, die zich bij de Liberianers aansluiten en als staatsburgers erkend worden.

Bovengenoemde bewoners zijn de eigenlijke burgers van den staat; de overige inboorlingen worden niet als eigenlijke burgers beschouwd, hoewel zij, wat de rechtspraak aangaat, met de burgers gelijk gesteld worden. De verhouding van de niet-burgers, die zich in de nederzettingen der kolonisten ophouden, tot den staat is geregeld door een bijzondere wet, de „*Act, regulating the residence of native Africans within the Republic.*" In deze wet wordt o. a. bepaald, dat alle inboorlingen, die in een der centrums van de republiek Liberia wenschen te wonen, kinderen zoowel als volwassenen, verplicht zijn, kleederen te dragen, op straffe van 6 dollars boete bij overtreding. Geen inboorling beneden 18 jaren kan bij een kolonist in dienst genomen worden zonder een contract, waarin de *duur* nauwkeurig is omschreven. Door deze laatste bepaling wordt de slavernij tegengegaan, die licht weder de republiek zou kunnen binnensluipen.

De van de slavenschepen afkomstige Negers worden meestal *Kongo's* genoemd, omdat zij meest uit de Kongo-streken afkomstig waren. Zij hebben zich weinig met de Amerikaansche Negers vermengd en evenmin met de inboorlingen. Van de regeering hebben zij grondbezit gekregen. Zij hebben zich als vlijtige landbouwers en goede jagers doen kennen, die de hoofdstad en enkele andere plaatsen van knolvruchten en groenten, alsook van wildbraad voorzien.

Op de weekmarkt te Monrovia brengen zij bovenal hun groenten, enz.; zij spreken nog hun eigen taal, doch ook een weinig Engelsch.

De van Amerika overgekomen Negers hebben zich bij voorkeur aan de monden der rivieren, in hun zoogenaamde towns, gevestigd. Deze nederzettingen zijn naar vaste plannen, regelmatig en rechthoekig aangelegd, doch de huizen staan op zichzelf langs de straat, niet onmiddellijk aan elkander grenzende, en meestal door pisangboschjes, kokospalmen, manga- en andere tropische ooftboomen omringd. Hierdoor liggen de stadjes in duurzaam groen verborgen en hebben zij een landelijk aanzien. Vele huizen zijn zeer goed, van baksteen gebouwd.

Dieper in het binnenland vestigden zich bij toeneming der immigratie en bij verbeterde veiligheid langzamerhand landbouw-koloniën, bovenal langs de rivieren. Uitgebreide woudstreken werden daar in vruchtbare plantages veranderd. Zooals in Amerika vindt men ook in Liberia planters, die zich alleen in de stille wouden het gelukkigst gevoelen. De woningen dier farmers zijn meestal naar een zelfde plan uit hout gebouwd en met kalkwater gewit. De eigenlijke woningen zijn ongeveer 1 à 7 M. boven den grond gebouwd en rusten op palen of steenen. Deze bouworde is met het oog op de gezondheid zeer praktisch, daar de wind de schadelijke gassen onder de woning kan verdrijven. Het zijn vierkante gebouwen, zeer eenvoudig ingericht.

De kleeding in Liberia is zeer eenvoudig. De mannen onder de landbevolking dragen broek, vest en wambuis van blauw katoen, en hebben het hoofd met een breedgeranden strooheod of vilten hoed bedekt. Over 't geheel draagt men schoenen. Des Zondags hullen zij zich in kleederen van katoen en laken, uit Europa ingevoerd. Op opgesmukte kleeren zijn zij zeer gesteld; vooral de vrouwen.

In den omgang zijn de Liberianen, ook tegenover de Blanken, aangenaam en vriendelijk; onder de ontwikkelde standen bestaat zelfs een deftige, doch eenigszins stijve etikette. In het koele avonduur brengt men elkander korte, formeele bezoeken, naar Amerikaansch gebruik. Opmerkenswaardig is het goed ontwikkelde vereenigingsleven. Zoo vindt men er o. a. eenige goed georganiseerde vrijmetselaars-loge's,

waarvan twee in Monrovia. Men heeft er afschaffers-vereenigingen, soms met mooie namen, als: „The rising Star" e. a. Opmerking verdient het feit, dat in geheel Liberia geen openbare herberg bestaat, en dat zelfs Monrovia geen hotel heeft, zoodat de vreemdeling bij de Europeesche factorijen of bij particulieren logies moet zoeken.

De viering van den Zondag is in Liberia algemeen; winkels, werkplaatsen en magazijnen worden gesloten, en in Zondagsdos, met het gezangboek of „testament" in de hand, ziet men de Liberianers bij groepen kerkwaarts wandelen. Het overige van den dag wordt onder bespiegeling doorgebracht, en bij een wandeling door de stille straten der stadjes hoort men telkens de muziek van een harmonica of een huisorgel uit de huizen klinken. De harmonica is een zeer geliefd instrument. Geestelijke liederen, bovenal psalmen, vormen het gewone repertoire der muziek. De Liberiaansche Christenen zijn meest allen Protestanten, doch daar de grondvesting der kolonie door religieuse genootschappen in Amerika werd ondernomen, vindt men in Liberia ook schier alle sekten, die in Amerika voorkomen. De Amerikaansche zending ondersteunt deze kerkgenootschappen nog in vele gevallen. Bovenal vindt men er Methodisten, Baptisten, Presbyterianen, Congregationisten, Lutherschen en Episcopalen. De Methodisten spelen bij hen een eerste rol, misschien wel doordien deze religieuse dweperij op het Neger-gemoed nogal indruk maakt. Hierbij is het van belang, op te merken, dat men onbeperkte godsdienstvrijheid erkent, zoodat men in 1884 geen bezwaar had, in dit Protestantsche gebied een Katholieke zending toe te laten.

Ook het onderwijs doet men er volgens de wet tot zijn recht komen. De grondwet van 1847 bepaalt, dat het openbaar onderwijs er kosteloos verstrekt wordt. Op dit gebied is echter nog niet genoeg gedaan. Voor het hooger onderwijs bezit de Vrijstaat het *Liberia-College* te Monrovia, waar zelfs door uit Amerika beroepen Negers in physica, mathesis, Grieksch, Latijn en Arabisch les wordt gegeven.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de Negers werkelijk niet geheel ongeschikt zijn voor een staats-organisatie. Doch zij moeten uit het historisch verband gerukt worden, waarin het werelddeel Afrika hen heeft geklonken. Er zijn ontegenzeggelijk misgrepen in de geschiedenis van Liberia, zooals in die van ieder volk. De ontwikkeling van dezen staat is echter ongetwijfeld een leerzaam voorbeeld van hetgeen de menschen kunnen worden onder verbeterde omstandigheden. Daarom stonden wij hierbij iets langer stil. Wie dezen toestand uitvoeriger wenscht te leeren kennen, verwijzen wij vooral naar het werk van den heer Bütikofer.

* * *

Nog een enkel woord over de inboorlingen van Liberia.

De leidende bevolking van Liberia bestaat uit Amerikanen (18.000), doch de inboorlingen, die $\pm$ 1.050.000 in aantal geschat worden, zijn nog verreweg in de meerderheid. Deze inboorlingen bezaten vroeger het geheele land tot aan de kust en bewonen ook nu nog het geheele achterland benevens uitgebreide kuststreken, voor zoover die niet door Liberianers in bezit zijn genomen.

De inboorlingen behooren tot talrijke grootere en kleinere stammen, bijna ieder met een eigen taal, die in den regel niet door de naburen wordt verstaan. De belangrijkste dezer stammen zijn: de *Vey's*, de *Deh's*, de *Golah's*, de *Mamba's*, de *Queah's*, de machtige stam der *Pessy's*, de groote stam der *Bassa's*, het *Gibi-volk* en de *Kru-Negers*. De laatsten hebben wij reeds leeren kennen (zie pag. 359). Wij mogen echter uit plaatsgebrek bij de overige stammen, die veel met de andere inboorlingen uit West-Afrika in zeden, enz. overeenkomen, niet langer stilstaan.

LITTERATUUR OVER LIBERIA.

J. Bütikofer. Reisebilder aus Liberia. Twee deelen, 1890, (Leiden, E. J. Brill).
J. H. T. Mc. Pherson. History of Liberia, 1891, Baltimore.
Carl Ritter. Begründung und gegenwärtige Zustände der Republik Liberia, (Zeitschr. fur allgem. Erdk., I, Leipzig, 1853).
G. S. Stockwell. The republic of Liberia, (New-York, 1868).
H. Wauermans. Liberia, histoire de la fondation d'un état nègre libre, Brussel, 1885).

HOOFDSTUK XXVII.

EENIGE VOLKSSTAMMEN IN HET ACHTERLAND VAN OPPER-GUINEA.

Het achterland der thans genoemde streken is nog zeer weinig onderzocht; eerst in den laatsten tijd drongen de Europeanen, die de kusten bezet hebben, hier langzamerhand dieper in door, doch met de toestanden en bewoners aldaar zijn wij nog slechts oppervlakkig bekend.

. In Senegambië, waar de beide bevaarbare rivieren de Senegal en de Gambia den toegang tot het binnenland van de Fransche kustbezitting af openen, zijn het achterland en zijn bewoners beter bekend. Van de kleine stammen noemen wij hier de *Bobo's*, kannibalen ten noord-oosten van de Senegal; de *Fullup's* aan de Gambia; de *Banyun's* ten zuiden van de Gambia; de *Papel's*, op de Bissagos-eilanden nabij de kust en het nabij gelegen vasteland; de *Tyapu's Susu's* (verwanten der Mandingo's) en *Landuma's*, ten zuiden der Rio Grande en Rio Runez; de *Baga's* en *Nalu's* ten zuiden der laatstgenoemde rivier. Belangrijker is het volk der JOLOF'S of WOLOF'S, dat tusschen de Senegal en de Gambia woont, en waarmede de *Serere's*, in dezelfde streek, verwant zijn.

Aan de Boven-Senegal en de Niger ontstonden, evenals op vele plaatsen ten zuiden der Sáhara, oudtijds reeds groote rijken. Het oudste Neger-volk van deze gewesten waren de *Serrakolet's* of *Soninke's*, een vreedzaam, landbouwend volk, dat in historischen tijd overal teruggedrongen werd, en waarvan nog sporadische overblijfselen aan de Boven-Gambia tot de Senegal en de Niger gevonden worden. De *Mandingo's* volgden op dezen en grondvestten in het begin der 13e eeuw het machtige rijk *Melle*. De *Bambara's*, de *Wei's* en de *Susu's*, bovengenoemd, behooren tot de Mandingo's. De *Tukulör's*, een vermenging van Fulbe's, Mandingo's en Jolof's, hebben als heftige Mohammedanen in Senegambië en westelijk Sudan een belangrijke rol gespeeld.

I. De Jolof's of de Wolof's.

De Jolof's bewonen voornamelijk de lagere streken van Senegambië en zijn dus voor de Franschen van veel beteekenis. Het zijn Negers met een zeer donkere zwarte huidkleur, groote gestalte en een echt Neger-voorkomen, doch met regelmatige, welgevormde trekken. De Jolof is de schoonste van alle Negers; hij is slanker en schooner van bouw dan de overige Negers van West-Afrika. De geringe ontwikkeling der kuiten bij de Negers in 't algemeen, en de platte voeten doen echter aan de sierlijkheid van zijn statuur afbreuk, evenals de verlenging der hielen naar achteren. De boezem der vrouwen heeft een peervormige gedaante, de gelaatsvorm is schoon, met regelmatige, aangename trekken, levendige, groote oogen en matig volle lippen. Uit het uiterlijk spreken intelligentie, eerlijkheid en vertrouwen. Het zijn krachtige, tot den arbeid geschapen menschen, levendig, opgeruimd en ongedwongen, en nemen vreemden dadelijk voor zich in. Dit sluit echter niet uit, dat zij traag zijn, weinig voorzorg voor het leven in acht nemen, geen spaarzaamheid kennen. 't Is een vermenging van goede en slechte eigenschappen, die men bij hen kan waarnemen, doch die niet goed tot een geheel zijn versmolten.

De taal der Jolof's staat geïsoleerd in West-Afrika; in Senegambië is dit echter de handelstaal geworden. Eigen letterteekens hebben zij niet. De Jolof's zijn meest Mohammedanen; enkelen zijn tot het Christendom overgegaan, maar heidensche gebruiken komen nog altijd bij hen voor.

In Senegambië hebben de Jolof's zich reeds veel tusschen de Europeanen gevestigd. Evenwel zijn er in Bathurst velen, die de Jolof-taal spreken, doch geenszins tot het ras behooren. Men moet verder naar hun zeden en gewoonten de Jolof's der steden van die uit het binnenland wel onderscheiden. Ook de verschillende godsdiensten hebben veel invloed op hen uitgeoefend.

Over 't geheel genomen verheffen de Jolof's zich niet heel hoog boven het niveau der Negers in het algemeen. Hun maatschappelijke toestand is ongeveer die, waarin de bewoners van Europa voor een tiental eeuwen verkeerden, in den tijd van het feodalisme met al zijn oorlogen, gruwelen, onkunde en de voortdurende bedreiging van het leven en de vrijheid. Een waarnemer heeft hier in dezen tijd gelegenheid, om door eigen aanschouwing het leven van onze voorouders voor een tiental eeuwen te leeren kennen. — Aldus beschrijft Berenger-Ferrand den maatschappelijken toestand der Jolof's in het algemeen.

De Jolof's, die het minst aan Europeeschen invloed hebben blootgestaan, zijn nog in „kasten" gescheiden, welker leden geen huwelijk aangaan met die, welke tot een andere kaste behooren. Bij de Jolof's aan Kaap Verd hebben de oudsten veel aanzien en gezag. De grond is er het gemeenschappelijk eigendom der dorpsbewoners en wordt jaarlijks verdeeld; eerst in den nieuwsten tijd ontstaat er privaat grondbezit. De Jolof mag als Muzelman wettelijk vier vrouwen bezitten en zooveel bijzitten als hij wenscht. Wie een familie wil stichten, begint met een plaats geschikt te maken, welke hij met een stroo-omheining afsluit. Daarbinnen worden de hutten gebouwd, voor iedere vrouw één. De hut van den man is vierkant. Ook de stallen van het vee en de hutten der slaven bevinden zich binnen de omheining. De slaven worden over 't geheel goed behandeld; zelfs vrijgelaten slaven blijven niet zelden bij den heer. De kinderen van vrijen en slaven vormen een soort van tusschenstand; zij hebben evenwel niet de rechten van vrijen.

Het familieleven, hoewel niet door krachtige banden vereenigd, is volgens patriarchale beginselen ingericht. De vader is het souvereine hoofd der familie, aan wien de mannelijke kinderen eerbied moeten betoonen, dien zij gehoorzamen moeten, zoolang zij zelf niet gehuwd zijn. Ook de vrouwen staan, zoolang zij niet gehuwd zijn, onder het vaderlijk gezag.

II. De Mandingo's of Mandinka's.

De Mandingo's bewonen hoofdzakelijk Zuid-Senegambië tusschen 9° W. L. en 1° O. L., ten noorden van het Kong-gebergte in de bergachtige streken der Niger- en Gambia-bronnen. Van dit centrum verbreidden zij zich over de aangrenzende landstreken naar het westen, zoodat zij de noordoevers der Gambia tot aan den mond geheel bevolkten. De handel op de beneden-rivier is bijna geheel in handen der Mandingo's; door den geheelen westelijken Sudan van Timbuktu tot Sierra Leone, Groot-Bassam en de Golf van Benin brengen de handelskaravanen der Mandingo's het groothandelsverkeer tot stand, terwijl de Sonike's hoofdzakelijk den kleinhandel in handen hebben. Daarenboven zijn zij goede landbouwers; het grootste deel der grondnoten, dat Senegambië uitvoert, komt van hen. Verder brengen zij bijenwas, vee en huiden ter markt; zij verbouwen katoen, dat door de vrouwen tot eigenaardige doeken bewerkt wordt, die bij den rivierhandel een groote beteekenis hebben.

De kleur der Mandingo's is donkerbruin; het gezicht heeft nu eens meer, dan weer minder een negerachtig voorkomen; hun gestalte is slank, hun haar, dat soms zelfs een lengte van 1/2 meter verkrijgt, kroes. Ook de kinbaard is over 't geheel goed ontwikkeld.

De taal der Mandingo's vormt met die der naburige stammen, als Bambara's, Bei's, Susu's e. a. de *Mande-taalfamilie*, welke door *Steinthal* (Die Mande-Negersprachen, Berlin 1867) in grammaticaal opzicht werd onderzocht, terwijl *Schön* (Vocabulary of the Mende Language, London, 1884) een woordenboek dier taal bewerkte. Volgens Lepsius bestaat er slechts een verre verwantschap tusschen deze en de Bantu-talen. De taal der Mandingo's is rijk en welluidend; zij heeft hier een groot gebied.

Vóór de veroveringen der Mohammedaansche Fulah's waren de Mandingo's het machtigste volk van West-Afrika, en het rijk Melle was hun schepping. Zij namen

den Islam aan, en nog is deze hun godsdienst, die evenwel met vele oude heidensche gebruiken vermengd is. Door den glans van genoemd rijk verkreeg het volk der Mandingo's veel invloed in West-Afrika.

De dorpen der Mandingo's zijn zeer verschillend van grootte; zij zijn meestal door een palissaden-omheining versterkt; in de lagere kuststreken zijn zij veelal in een bosch verborgen, waardoor vrouwen en kinderen bij een aanval gemakkelijk gelegenheid vinden, om te ontsnappen. Het inwendige van het dorp is een ordeloos mengelmoes van Negerhutten en open plaatsen, waarin de straten niet alleen grillig door elkander loopen, maar ook zoo nauw zijn, dat men er in tehuis moet zijn, om er den weg te kunnen vinden.

De Mandingo's hebben geen karakteristieke kleeding, waaraan men hen terstond kan herkennen. De vrouwen dragen de witte of blauwe „boubou", d. i. een groote, tot op de voeten afhangende blouse, het algemeen in Senegambië voorkomende kleedingstuk, en een spits toeloopende muts van dezelfde kleur. Velen dragen ook een korte Turksche broek en sandalen. Een korte sabel in een scheede en van den linkerschouder afhangend mag bij den man niet ontbreken, terwijl hij verder een kleinen lederen buidel draagt met een amulet of talisman, meestal bestaande uit een klein rolletje papier met verzen uit den Koran. De vrouwen dragen een strook katoenen stof om de lendenen en gaan overigens naakt. Zij zijn overladen met een menigte sieraden. Echtbreuk komt veel voor, doch wordt streng veroordeeld; de vrouw wordt met zweepslagen gestraft. Ook diefstal straft men hiermede. Zoodra de Mandingo den laatsten adem heeft uitgeblazen, komt de Almamy, om de gebeden bij het lijk te prevelen. Men kleedt den doode dan in zijn beste gewaden en begraaft het lijk 30 à 40 c.M. diep in de aarde, om acht dagen daarna de uitvaart plechtig te vieren.

III. De Serer's.

De Serer's of „Sarrer's" wonen ten zuidwesten van de Jolof's. Zij vormen een geheel bijzonder volk, welks taal niets gemeen heeft met die der Jolof's en Mandingo's. Ongetwijfeld zijn zij de grootste Negers van Senegambië; zij zijn donkerzwart van huidkleur, met scherpe gelaatstrekken, doch worden als een zachtaardig en vlijtig landbouwend volk beschreven, die bovenal aan de kust wonen. Zelden koopen zij katoenen stoffen; aan luxe-artikelen hebben zij weinig behoefte. Hun garderobe bestaat nooit uit meer dan twee „pagas", d. i. doeken, die daar in het land gebruikt worden. In het droge jaargetijde komen vele Serer-jongelieden naar Bathurst, om zich voor drie maanden als arbeiders te verhuren, en hun eerzucht is bevredigd, als zij genoeg verdiend hebben, om een geweer, een mes, een houten kastje en eenige kleine artikelen te kunnen koopen. Anderen komen soms in kleine kano's aan, snijden hout voor de markt of houden zich met vischvangst bezig.

De Serer's zijn nog meest heidenen gebleven; de Islam vindt bij hen geen ingang. Zij erkennen een Hoogste Wezen, doch trachten het alleen bij vijandelijke invallen gunstig voor zich te stemmen. Twee machtige afgoden, „Taka" en „Tiurack", beheerschen de lotgevallen der menschen; de eerste oefent strenge gerechtigheid uit, de andere is barmhartig, en van dezen komt al het goede op aarde. Een dergelijk dualisme is hier wel opmerkelijk. Het priesterschap is bij hen erfelijk in enkele familiën; de priesters weten door middel hunner fetischen diefstal uit te brengen, tooverij te ontdekken, enz. Toovenaars worden aan de vuur- of giftproef onderworpen. Evenals bij de Mandingo's worden moord en echtbreuk zwaar gestraft, zelfs met den dood, door het geweer of onthoofding. Men meent evenwel, dat rijken ook echtbreuk met geld weten af te koopen. Onzedelijkheid kan meestal met geld goedgemaakt worden. Ieder Serer mag tien vrouwen bezitten; het nemen van meer vrouwen wordt als een vergeeflijke zwakheid beschouwd.

HOOFDSTUK XXVIII.

VOLKEN IN DEN MIDDEN- EN OOST-SUDAN.

De Fulbe's of Fellata's.

Het westelijk gebied van den Sudan was in oude tijden door een groot aantal kleine staatjes overdekt, welke bij vele niet meer dan dorpsgenootschappen uitmaakten. Uit deze kwamen reeds vroegtijdig een tweetal aanzienlijke staten te voorschijn: in het oosten die der *Haussa's*, en in het westen die der *Mandingo's*. Tusschen Mandingo's en Haussa's bevond zich een gebied met onderscheidene volken en stammen, onder welke de Tombo's, Mossi's, Gurma's en Sonrhay's de belangrijkste zijn. De Mandingo's verdeelden zich in een westelijke groep, *Mande's*, en een oostelijke groep, *Wangara's*, en later onderscheidden zich bij deze Mohammedaansche en heidensche stammen.

Een nieuw volkselement kwam hier nog bij door de *Fulbe's* of *Fellata's*, die van het Senegal-bekken uit den geheelen West-Sudan overstroomden, doch eerst in den aanvang dezer eeuw staten vormend optraden, en zich met de door hen onderworpenen spoedig vermengden. De naam *Fulbe* of *Fula* (enkelv. Pullo, Peul) is bij de Mandingo's in gebruik; de Haussa's noemen hen *Féllani's*, de Kanuri's *Felláta's*, de Arabieren *Fullau*. Deze naam schijnt te wijzen op de lichtere huidkleur van dit volk.

De Fulbe's zijn verbreid over drie groote bekkens, die van de Senegal, de Niger en van het Tsad-meer, een zone, die zich tusschen 5—19° N. Br. over ongeveer 35 lengtegraden uitstrekt en grooter dan Europa is. Zij zijn het eigenlijke volk van het Niger-bekken, waar zij de heerschers zijn. In het oosten vindt men hen tot Darfur, terwijl nog geïsoleerde groepen aan de Schari en in Wadai wonen; in het noorden gaan zij tot Timbuktu.

De Fulbe's komen in dit gebied vermengd en nog in onvermengden toestand voor. De zuivere Fulbe's hebben een roodachtig bruine huidkleur. Toch is het nog minder de kleur dan wel het slanke, lenige, fijnbeenige, magere, maar toch gespierde lichaam, dat hen als anthropologisch kenmerk duidelijk van de plompere Negers en gemengde volken onderscheidt. De lange, smalle, fijne aangezichten vertoonen Kaukasische trekken; de spits van den langen neus is niet naar boven gebogen; het voorhoofd is hoog en breed, de oogen zijn levendig en vol uitdrukking. Het fijne, zwarte haar is niet wollig, maar lang en golvend; de schedel is meest van gemiddelde lengte tot dolichocephaal. „Menige Fulbe zou als buste eerder voor een Hermes dan voor een Afrikaner gehouden worden"; „de Fulbe zijn de schoonste en intelligentste der Afrikaansche stammen" — deze uitdrukkingen van deskundige reizigers bewijzen volkomen, dat wij hier niet meer de Negers voor ons hebben.

De meerderheid des volks wordt evenwel gevormd door de *gemengde Fulbe's*, met een donkere huidkleur en die door verschillende vermengingen een onbepaald karakter bezitten. Het is aan alles duidelijk, dat zij onderscheidene elementen in zich opgenomen hebben. Bovenal hebben de Fulbe's zich vermengd met de Jolof's, waarbij laatstgenoemden den meesten invloed op de menging hadden, en hieruit ontstonden de *Tórobe's*. Uit een vermenging met de Mandingo's ontstonden de *Tukulör's* aan de Senegal. De jongste vermenging vormen in het oosten de *Fulbe-Haussa's* of *Pul-Haussa's*, die anthropologisch meer naar de Haussa's overhellen.

De echte Fulbe's bezitten een scherpzinnig en levendig verstand; zij zijn beschaafd in manieren en taal, gastvrij, (volgens de meeste reizigers, doch niet volgens allen),

volhardend, om opgevatte plannen ten uitvoer te brengen, gematigd en helder in hun oordeel. Zij zijn zeer religieus, ernstiger en rustiger dan de Negers, met meer energie bezield; ook bezitten zij meer eergevoel. Arbeid en handel staan voor hen niet bovenaan; zij houden meer van jacht, oorlog en veeteelt. In elke kleine gemeente vindt men scholen, om de kennis van den Koran te verbreiden. Een der belangrijkste hunner grondbeginselen is: „doe niemand aan wat gij niet wenscht, dat een ander u doet." De zucht om te heerschen openbaart zich in al hun handelingen, maar toch kunnen zij zich deemoedig toonen, als het geldt, een bepaald doel te bereiken. Dikwijls ook zijn zij door kastengeest bezield, gierig, diefachtig, arglistig en onverdraagzaam als verbreiders van den Islam. In politiek opzicht ontbreekt hun het organisatie-talent. In hun karakter komen zij meer met de woestijnbewoners dan met de Negers overeen; zij vertoonen over 't geheel een verzwakking van het karakter der Berbers.

De echte Fulbe's zijn bijna uitsluitend herders. Kleeding en granen verschaffen zij zich door de opbrengst hunner kudden. Eigenaardig is de onderlinge gelijkenis, die bij hen te bespeuren valt; in alle sociale verhoudingen is de Fulbe dezelfde, hetzij als man der wildernis of op den troon. Het is opmerkelijk, hoeveel inzicht en kennis zij in politieke en religieuse zaken bezitten; hun organisatie is ingericht volgens de stammen. Het familieleven is hoogst huiselijk; veelal hebben de Fulbe's slechts één vrouw, in geen geval meer dan drie vrouwen. De vrouwen zijn schoon, zeer koket en hartstochtelijk; met hun groote oogen oefenen zij een schier onweerstaanbare aantrekkingskracht op de mannen uit. De Fulbe veracht den Neger als een lager staand wezen en stelt zich op één lijn met de Europeanen.

* * *

De westelijke Fulbestaten zijn in hoofdzaak de volgende: *Massina*, *Segu* (beide sedert de opening der scheepvaart op de Niger in handen der Franschen), *Sámory's rijk*, *Kong*, *Tiéba's rijk*, *Mossi*, *Gurma* en *Borgu*. Tusschen deze grootere staten vindt men nog een groot aantal kleinere staatjes, meer of minder zelfstandig. De Sudan-staten worden van de kust van Guinea gescheiden door een gebied, dat in den laatsten tijd wel binnen de spheren van Europeeschen invloed getrokken wordt, doch nog grootendeels onbekend is.

De staten-complex, aan de Midden-Niger en ten oosten daarvan door de Fellata's gegrondvest, worden gewoonlijk de Haussa-staten genoemd. Dezen naam hebben zij ontvangen naar de *Haussa's*, een groot gemengd Negervolk, dat in de onderscheidene gedeelten verschillend is samengesteld en over 't geheel veel Berbersbloed opgenomen heeft. De Haussa's vormen het meest typische Sudan-volk, dat in hooge mate de eigenschap bezit, om aan de volken, waarmede het in aanraking komt, zijn taal en zeden op te dringen en er eigen elementen in te versmelten. Zoo slorpt de Haussavolken-complex een menigte volken in zich op, en er ontwikkelt zich een levendig handelsvolk uit deze nieuwe bevolking. Tot die Haussa-staten behooren de rijken *Sókoto*, *Kano*, *Adamaua* en *Gandi*.

Het rijk Sókoto omvat een reeks van provinciën van verschillende grootte en politieke beteekenis. De stad Sókoto (± 22,000 inwoners) ligt in den noordwest-hoek van het rijk; het is de heilige- en geleerdenstad der Fulbe's. De stad is in tegenstelling met de overige Haussa-steden dicht bewoond, doch zonder symmetrie gebouwd; de hutten zijn ruw en onzindelijk; het geheel maakt den indruk van armoede. De in Arabischen stijl gebouwde en door hooge muren omringde gebouwen van den sultan en de aanzienlijken verkeeren in een treurigen toestand, wijl het hof zich hier zelden ophoudt. De omstreken zijn echter goed bebouwd, men teelt er rijst en uien. Van de rivieren gaan bevloeiingskanalen uit: een zeldzaam geval in het Negerland. Sókoto is geen handelsstad; alle zaken worden te *Kano* verricht, een stad met 30 à 40,000 inwoners. De stad ligt te midden van een centrum van honderden kilometers met zorg bebouwd gebied en heeft zich daardoor tot een belangrijke plaats ontwikkeld.

De stad heeft 14 poorten; de groote hoofdpoort is bij de 20 meter hoog, en de muur, die goed onderhouden wordt, heeft een hoogte van 7 à 8 meter, terwijl binnen den muur groote terreinen niet met huizen bezet zijn, om bij insluiting als bouwland te kunnen dienen. In het noorden der stad wonen meest Haussa's, Arabieren en

Berbers van gemengd bloed; in het zuiden Fulbe's; in het noorden komt het Moorsche huis meest voor, in het zuiden vindt men meest stroohutten. De merkwaardig vele blinden leven in een afzonderlijk kwartier.

Kano is de hoofdhandelplaats van den Sudan; het is de groote centrale markt, waar de volken van Sudan en Sáhara elkander ontmoeten. Daardoor heerscht er voortdurend een rusteloos leven. De lieden van Kano gelden voor de bekwaamste en meest ontwikkelde van de Haussa's; aan het hof heerscht een omvangrijk ceremoniëel. Elken dag wordt er markt gehouden, die geregeld door ± 30,000 personen bezocht wordt. Niet alleen artikelen van den Sudan, maar ook Europeesche waren worden hier aangevoerd. De kauri-schelp is er waardemunt, doch vele artikelen worden rechtstreeks geruild. Zilver is er zeldzaam. Een soort van markt-politie houdt toezicht op den handel. De grootere zaken worden veelal door betaalde makelaars, meestal herbergiers, tot stand gebracht. Katoenen stoffen maken een eerste handels- en industrie-artikel van Kano uit; uit smalle strooken worden „toben," hemdachtige manskleederen, en „turkédis", vrouwenschorten, gemaakt. Dit geschiedt niet in fabrieken, maar in het huisgezin; het is huis-industrie. De ververijen van Kano zijn het meest beroemd in den Sudan. Verder worden er verhandeld: borduurwerk, lederen artikelen, (sandalen, tasschen, waterrokken) kolanoten, zout, enz. De Europeesche waren worden er nog goedkooper van Tripolis uit door de karavanen geleverd dan door de Engelsche factorijen; dit zal evenwel spoedig veranderen. De ivoorhandel van Kano is van minder beteekenis, sedert dit artikel uit Adamaua niet meer door de woestijn naar Tripolis, maar naar het Benuëdal vervoerd wordt.

Adamaua, het gebied der Boven-Benuë, is het land der tegenstellingen. Woestenij en weelderige vruchtbaarheid, buitengewone dorheid en den rijksten overvloed van water vindt men er naast elkander. Hier komen de Noord- en Zuid-Afrikaansche volkenfamiliën het meest met elkander in aanraking en leveren daardoor ook ethnographische contrasten, terwijl de strijd tusschen den Islam en het heidendom er onophoudelijk voortduurt. Adamaua heeft zijn beteekenis als verbindingslid tusschen het Niger- en het Tsad-bekken aan den eenen kant en het Kongo-bekken aan den anderen kant. Door de verdragen tusschen Duitschland, Engeland en Frankrijk valt het grootendeels in de Duitsche „interessenspheer", waarbij het eerste rijk de hoofdstad, Engeland het ivoor- en koperrijke zuidoosten verworven heeft.

Het kleinere, westelijke deel van het Haussa-gebied wordt ingenomen door het Gandi-rijk, dat in een soort van afhankelijkheid van den sultan van Sókoto staat.

Het grootste gedeelte der Haussa-staten wordt door Engeland tot zijn interessenspheer gerekend.

De staten om het Tsad-meer.

Tusschen de berglanden van Air of Asben en Tibesti in de Sáhara, den Djebel Marrah, het bergland van Adamaua en de Haussalanden ligt de uitgebreide kom, in welker laagste gedeelte op 240 meter hoogte het *Tsad-meer* gevonden wordt. Het Tsad-meer is een ondiepe, moerassige plas, een zoetwater-lagune, met een schommelenden waterstand en daardoor ook afwisselend in grootte. Bij laag water zal de oppervlakte ongeveer 27,000 K.M^2 bedragen, bij hoogen waterstand het dubbele. Dichte rietmassa's bedekken de ondiepe randen van het meer en sluiten het binnen een golvenden krans van groen door onzekere grenzen af. Twee groote rivieren, de *Schari* uit het Z. en de *Waube* uit het W. storten hun wateren in het meer, dat als het laagste gedeelte van den Sudan kan beschouwd worden. Rondom dit meer liggen de rijken *Bornu*, *Bagirmi*, *Wadai* en *Kanem*. De politieke grenzen dezer staten zijn niet beslist aan te wijzen en veranderen ook van tijd tot tijd. Bornu is het grootste van deze rijken. Sedert het Britsch-Fransche verdrag van 1890 en het Duitsch-Engelsche verdrag van 1893 behoort Bornu tot de Britsche „interessenspheer" en sluit het zich aan bij de „Niger-territories." Ten oosten hiervan heeft Duitschland met een smalle tong zijn interessenspheer naar het Tsad-meer vooruitgeschoven tot aan de Schari-rivier als oostelijke grens, en ten oosten der Schari wordt Bagirmi tot de Fransche „interessenspheer" gerekend. Daar de Fransche Sudan in het noordwesten het Tsad-meer bereikt, verkreeg Frankrijk hierdoor, wat het zoozeer wenschte:

„la réunion sur les rives du lac Tchad des possessions Françaises du Soudan, de l'Algérie et du Congo Français," wat in 1890 in Frankrijk nog als een utopie werd beschouwd. Evenwel moet men deze bezitting tot nog toe meer van theoretische dan van praktische waarde achten.

In den midden-Sudan, op de grenzen van Bornu en Bagirmi, beginnen de Fulbe's hun beteekenis als heerschend volk te verliezen en nemen zij een ondergeschikten rang in als veehouders te midden der overige bevolking. In de plaats der Fulbe's komen hier andere volken voor, eveneens uit vermenging van verschillende rassen ontstaan. Hiertoe behoort in Bornu in de eerste plaats het volk der *Kanuri's*, een naam, die misschien beteekent *Kanemri*, d. i. lieden uit Kanem (ten noordoosten van het Tsad-meer). Inderdaad schijnen de Kanuri's uit het noordoosten naar het Tsad-meer te zijn verhuisd, en waarschijnlijk hebben zij eerst Kanem veroverd en

LIJFWACHT VAN DEN SCHEIK VAN BORNU.

zich met deze bevolking vermengd. Van Kanem uit had er de verovering van Bornu verder plaats.

De Kanuri's vormen aldus een gemengd volk, waarin verschillende elementen zijn opgelost, die geenszins nog tot een volledige eenheid zijn versmolten. Waar zij zich in voortdurende vermenging over het land uitbreidden, werden de Kanuri's echter in taal, levenswijze en zeden meer gelijk van aard; alleen zij, die eenigszins grootere afgesloten gewesten bevolkten, bleven enkele eigenaardigheden bewaren of ontwikkelden deze. Dat de Kanuri's echter in physiek opzicht geen karakteristieke kenmerken verkregen en als zoodanig niet een nationaal geheel vormden, kan ons niet verwonderen, als wij bedenken, dat er zoovele elementen in vereenigd zijn en zoovele invloeden op hun vorming werkten. Niet alleen kwam de jeugdige volkenvermenging onder andere klimatologische invloeden en onder andere levensomstandig-

heden, maar voortdurend verkregen zij kinderen bij vrouwen der oorspronkelijke Neger-bevolking.

Hierdoor vindt men bij de Kanuri's allerlei nuanceeringen in huidkleur, gestalte en gelaatstrekken. Zoo kan men in het algemeen zeggen, dat bij de groep der Magomi's de kenteekenen van den noordelijken (Arabisch-Lybischen) oorsprong over 't geheel verloren zijn gegaan, al vertoonen enkele individuen daarvan nog sporen. De physieke kenmerken der Tubu's, bovenal der Teda's, zijn in vermenging verloren gegaan. Er ontstond een nieuw geslacht, waarbij enkele individuen nog oorspronkelijke kenmerken vertoonen, doch waarbij het geheel de herinnering aan het oude ras heeft uitgewischt, zonder reeds een ander algemeen karakter te hebben aangenomen. In physiek opzicht zijn de Kanuri's door de vermenging achteruit gegaan. Zij zijn een leelijk slag van menschen geworden, grijs-zwart of roodachtig-zwart van kleur, weinig evenredig van vormen en met niets van de elastische en energieke bewegingen der Tubu's of Kanembu's. Vooral de vrouwen hebben het meest door die vermenging geleden, hetgeen duidelijk in het oog valt, als men hen vergelijkt met de bevallige vormen der zuivere Tubu's en Kanembu's.

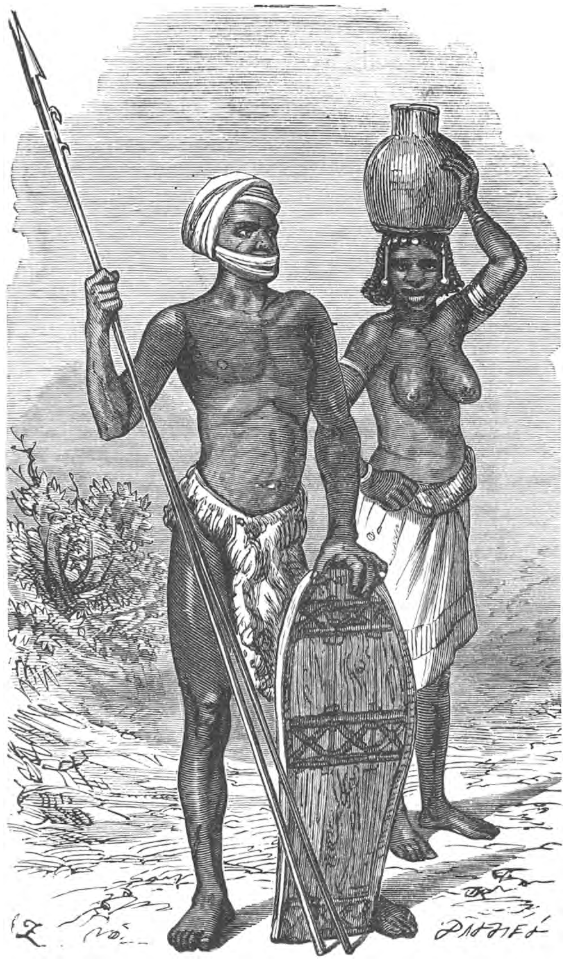

KANEMBU'S, MAN EN VROUW.

Het gelukte den Kanuri's slechts tot op zekeren graad, de oorspronkelijke bewoners te verdringen of met zich te assimileeren. Waar de inboorlingen weerstand wisten te bieden aan den vermengings-invloed, werden zij wel onderworpen en ontstonden er Kanuri-koloniën in hun midden, maar bleven toch de oude physionomieën, zeden en gewoonten bewaard. Zoo vindt men o. a. in het zuidoosten van Bornu de Makari's of Kotoko's, die een tamelijk compacte bevolking vormen; de Manga's in het noordwesten van Bornu, die zich steeds als een bijzonderen stam gehandhaafd hebben, en onderscheidene stammen meer. Vooral op de grenzen van het land waren de omstandigheden het gunstigst, om die oorspronkelijke vormen het zuiverst te bewaren. Ook vindt men in het noorden van Bornu nog zuivere Tibbu's, nl. de *Kai's*, verder de *Tura's*, uit Tibesti, en verstrooid over het land de *Kanembu-stammen*, vroegere bewoners van Kanem, waar zij nog de hoofdbevolking uitmaken, de *Kawa's* en *Ngoma's*, die als Tibbu-stammen beschouwd moeten worden, en de *Ngazir's* in het zuidwesten, een met Negers vermengd volk. De Negers komen overal in het land voor, doch zijn in de overige bevolking als 't ware geabsorbeerd.

Evenals in den geheelen midden- en oostelijken Sudan ontbreken ook in Bornu de Arabieren niet. Hiermede willen wij niet zeggen, dat er werkelijk uit Arabië

afkomstige bewoners zijn: in Noord-Afrika toch is het moeielijk, tusschen Berbers en Arabieren de juiste onderscheiding te maken. De Arabische elementen schijnen hier voor het grootste gedeelte uit het oosten te zijn binnengetrokken en staan met de Arabieren en den oostelijken Sudan nog in betrekking. Waar dezen in grooter aantal bij elkander gevestigd bleven, hebben zij de lichte huidkleur en de gelaatstrekken hunner voorouders nog bewaard, hoewel zij voor 't overige veel met de inboorlingen overeenkomen. Deze Arabieren zijn hier sedert lang gevestigd en nog altijd stroomen Arabieren hierheen als kooplieden, krijgslieden, enz. Hoe verder van Bornu naar het oosten, des te talrijker zijn de Arabische elementen, zoodat men de afkomst uit het oosten als zeker kan aannemen. Hierdoor vormen zij in Bagirmi reeds een aanzienlijker deel der bevolking dan in Bornu, hoewel de volksdichtheid naar het oosten snel

BUFFELJACHT DER SCHOA'S.

afneemt. In Wadai zijn waarschijnlijk de voorvaderen van den tegenwoordig talrijken stam der *Tundschur's* van Arabische afkomst; ook de tegenwoordige heerscher in Wadai behoort hiertoe. Arabische zeden en taal, de Islam, de gebruiken en kleeding der Mohammedanen zijn in Wadai zuiverder bewaard en meer algemeen dan in de westelijke rijken. Ook in Dar-For zijn de Arabieren het gebiedende ras.

* * *

Tot de oudste Arabische elementen behooren de *Schoa's* in Bornu; zij streven er naar, het bloed zoo onvermengd mogelijk te bewaren. Vroeger moeten zij talrijker geweest zijn dan tegenwoordig; Nachtigal schat hun aantal in Bornu op 100,000. De Schoa's zijn bekend wegens hun krijgszuchtigen aard en daar zij uitstekende ruiters zijn, maken zij het grootste gedeelte der cavalerie uit. Zij spreken de Arabische

taal en vormen door hun karakter een scherp contrast met de eigenlijke bewoners van Bornu. Iedere stam staat onder een eigen scheik.

De Schoa's zijn stoutmoedig, levendig, onverschrokken; zij brengen een groot gedeelte van hun leven te paard door en zijn zulke onversaagde ruiters, dat man en paard één geheel schijnen uit te maken. Ook zijn zij voortreffelijke jagers; niet tevreden met kuilen te graven, om hierin de dieren te vangen, jagen zij onvervaard de woeste en gevaarlijke buffels na, die zij alleen met hun speer dooden. De Schoa rijdt naar de lage gronden, waar de buffels gaarne weiden, en drijft ze naar een meer vasten bodem. Nu kiest hij er een uit. Zijn paard is er op afgericht, om naast den buffel te blijven, zoodat de ruiter met den eenen voet op den buffel en met den anderen op het paard kan gaan staan, om het dier den doodenden stoot toe te brengen. Ook de olifantenjacht heeft op soortgelijke wijze plaats, gewoonlijk in gezelschap van 20 à 30 jagers.

VROUWEN DER SCHOA'S.

De Schoa's bezitten veel vee. De kameelen hunner voorouders moesten zij afschaffen en runderherders worden. Ook hierin werden zij door de volksdichtheid zeer beperkt; daarom wijdden zij zich aan de paardenteelt, terwijl zij ook eenigen landbouw moesten bedrijven. Zoo zijn zij de aanzienlijkste paardenfokkers uit den Sudan geworden. Getrouw aan hun afkomst, hebben zij hun Arabische gewoonten grootendeels nog veelal bewaard. Zij bouwen geen huizen, maar wonen in tenten, of liever, in verplaatsbare hutten: houten geraamten, met huiden of rietmatten overdekt. Zij plaatsen hun tenten in een kring; elk van die cirkels vormt een stad en heeft twee openingen of poorten, om het vee binnen te laten.

Hun voornaamste vermakelijkheden bestaan in dansen. Een van deze is zeer eigenaardig en wordt alleen door vrouwen uitgevoerd. Zij treden paarsgewijze naar voren en nemen alle mogelijke houdingen aan, waarbij zij door de wilde muziek van het muziekkorps worden begeleid. Eensklaps gaan zij rug tegen rug staan, bukken en springen achteruit naar elkander toe; op deze wijze tracht de een de andere omver te werpen. Zij, die haar evenwicht bewaart en haar tegenpartij omgooit, wordt met toejuichingen begroet en door twee oude vrouwen naar buiten geleid, die haar aangezicht met de handen bedekken. Somtijds komen zij met zooveel kracht tegen elkander aan, dat de koralen gordels, die alle vrouwen van rang om het middel dragen, barsten en de koralen in alle richtingen rondvliegen.

De jonge meisjes der Schoa's houden veel van touwtje springen en doen dit zeer vlug, daar zij niet door kleeding belemmerd worden.

De vrouwen der Schoa's worden als zeer schoon beschreven. Zij zijn licht koperkleurig, hebben een fraai en open gelaat met arendsneuzen en schoone oogen, waardoor zij zich onderscheiden van de omwonende stammen. Eenigszins doen zij denken aan de schoonste vrouwen der Zigeuners. Hun kleeding bestaat uit twee lichte mantels, waarvan de een om het middel en de andere om de schouders gedragen wordt. Dezen laatsten dragen zij op verschillende wijze: nu eens als een shawl en soms gebonden onder de armen, zoodat de beide schouders bloot blijven. Het kapsel wordt zeer eigenaardig gevormd: het haar wordt verdeeld in een onnoemelijk aantal kleine vlechten, die eerst vlak tegen het hoofd aanliggen en er dan van afwijken.

De Schoa's zijn, evenals de meeste herdersvolken, gastvrij van aard en zeer vrijgevig met de melk. De Schoa's spelen in het huishoudelijk leven hier een voorname rol; zij zijn het, die de groote markten van granen, boter en rijst voorzien. Vooral op de groote Maandagsmarkt te Kuka kan men de produkten van den landbouw en de veeteelt der Schoa's bewonderen.

* * *

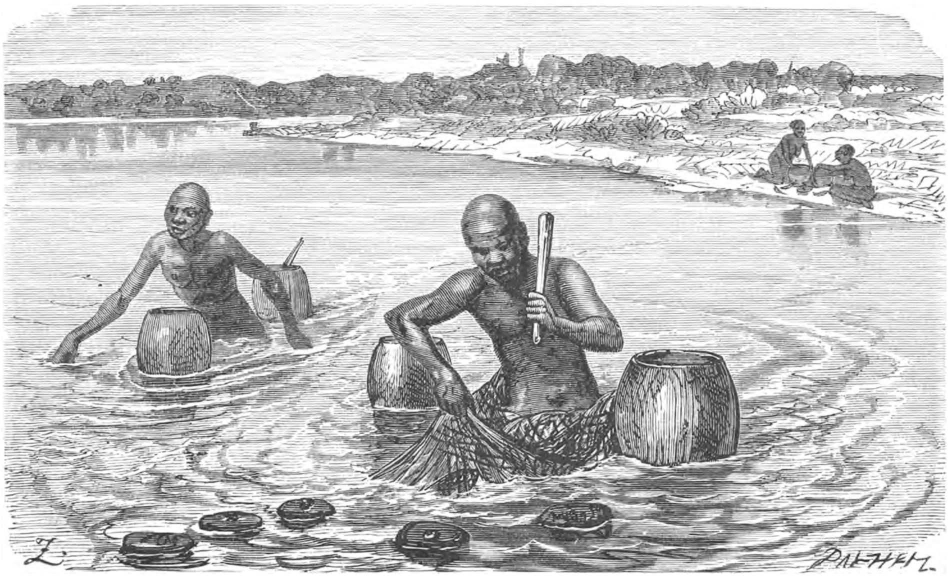

VISCHVANGST OP HET TSAD-MEER.

Het eigenlijke moederland van Bornu is *Kanem*, zooals wij zeiden, ten noordoosten van het Tsad-meer gelegen. Nachtigal schatte het aantal bewoners op 100,000. Het hoofdbestanddeel wordt gevormd door de *Kanembu's*. Verder wonen er de nomadiseerende *Tibbu's* en *Arabieren*, stammen van gemengd bloed, en *Kanuri's*. Kanem was lang afhankelijk van Bornu, doch is thans zelfstandig.

Men leeft in dit land gedeeltelijk van visch, die in het groote Tsad-meer op een zeer vernuftige wijze gevangen wordt. De visscher neemt twee kalebassen, die hij onderling met een stevigen bamboe verbindt; deze is juist zoo lang, dat zijn lichaam tusschen de twee kalebassen kan sluiten. Nu maakt hij gebruik van zijn netten, aan welker boveneinden drijvers bevestigd zijn, die van riet vervaardigd worden; het gewicht, dat er onderaan hangt, bestaat uit lederen zakjes, met zand gevuld.

Hij laat nu de kalebassen te water en gaat schrijlings op den bamboe zitten, zoodat hij een kalebas vóór en een andere achter zich heeft. Als hij nu zijn netten

heeft laten zakken, zwemt hij er in een kring omheen en plast in het water, om de visschen in de mazen te drijven. Indien hij meent, genoeg visch in zijn net te hebben, trekt hij het met een hand voorzichtig uit het water, terwijl hij in de andere een korte knods houdt, waarmede hij elken visch doodt, die met den kop boven het water komt. De doode visschen worden dan uit het net gehaald en in de kalebassen geworpen; zoodra deze zoo vol zijn, dat de visscher vreest, dat zij water zullen scheppen, roeit hij naar wal, brengt zijn lading in veiligheid en gaat op een nieuwe vangst uit. Hij heeft geen andere riemen dan zijn handen, maar deze zijn voldoende en brengen hem zoo spoedig vooruit als hij behoeft.

Ook de vrouwen hebben een zeer slimme wijze van vischvangen; zij maken van zichzelf een soort van net. Er gaan dertig of veertig vrouwen tegelijk te water, waarin zij zich begeven tot aan de borst. Dan vormen zij een enkele lijn en gaan langzaam naar de modderige kust, die zeer geleidelijk afloopt; middelerwijl maken zij in het water zooveel leven, als zij slechts eenigszins kunnen. De verschrikte visschen trachten deze vreeselijke linie te ontvluchten en worden eindelijk in zulk ondiep water gejaagd, dat zij met de hand gegrepen en op den wal geworpen kunnen worden.

De visschen worden op zeer eenvoudige wijze toebereid. Er wordt een vuur ontstoken en elken visch wordt een stok door de keel geduwd. Het andere einde van dezen stok wordt dicht bij het vuur in den grond gestoken en binnen korten tijd is het vuur door een cirkel van visschen omringd, die alle met den kop naar beneden en den staart naar boven hangen, alsof zij wilden duiken. Zeer spoedig zijn zij alle gebraden.

* * *

Welken indruk maakt Bornu op den reiziger? Nachtigal is verrukt over dit schoone land. Bornu is, in het algemeen gesproken, een land van buitengewone schoonheid en overtreft door rijkdom aan voortbrengselen van den bodem en door overvloed van dierenleven de oostelijke naburige landen. Door den ijver der bewoners is een groote gedeelte des lands in vruchtbare velden en tuinen herschapen, die op bevallige wijze door huisdieren verlevendigd worden. Er zijn vele tropische landen, waar door groote stroomen en afwisseling van berg en dal de natuur trotscher en rijker, de schoonheid grootscher schijnt, de plantengroei weelderiger en de bodem vruchtbaarder mag zijn, doch in het binnenste van Afrika is er zeker geen land, waar, zooals hier, de arbeid des menschen de natuurlijke gesteldheid tot een beeld van welvaart heeft ontwikkeld. De meeste tropengewesten, welker natuur tot bewondering stemt of welker rijkdom overvloed en geluk zou doen vermoeden, zijn de worstelplaats van wilde dieren en onbeschaafde menschen, die te midden van den overvloed voortdurend in strijd leven en geen ander doel kennen dan elkander te vernietigen. Bornu echter heeft boven die landen den voorrang door een vreedzame, onschuldige, werkzame bevolking, die door de natuur des lands tegen zorgeloosheid en luiheid is gevrijwaard, die nog wel niet tot den trap van ontwikkeling gekomen is, waartoe de intelligentie kan leiden, maar het toch reeds vroegtijdig tot een hoogere beschaving en een geordend staatsbestuur heeft gebracht.

De Islam, die in Bornu ontegenzeggelijk reeds vroegtijdig tot hooger ontwikkeling aanleiding heeft gegeven, heeft ook hier niet door zijn stagneerenden invloed en vormenwezen den verderen vooruitgang belemmerd. In enkele klassen ziet men achteruitgang. Vooral aan het hof te Kuka heerschen verdorvenheid, corruptie, verwijfdheid en genotzucht. Deze eigenschappen mag men echter niet aan het geheele volk toekennen. „Bornu ist ein anmuthiges, von einem liebenswürdigen Volke bewohntes Land, in dem Mannigfaltigkeit und Fülle des Lebens in der Natur und in der Sphäre menschlicher Thätigkeit herrschen." (Nachtigal).

Landbouw, veeteelt, nijverheid en handel vormen hoofdbronnen van bestaan in Bornu. De landbouw neemt natuurlijk het grootste gedeelte van den tijd in beslag. Zoodra de eerste regens vallen, worden de akkers van onkruid, struiken, enz. ontdaan, en weldra wordt er gezaaid. Moeite en tijd kostende voorbereidingen, als ploegen en omspitten, heeft het land niet noodig; alleen in enkele streken wordt de bodem aan de oppervlakte een weinig losgewoeld met houwen en harken. Graanbouw is de hoofdzaak.

Zoodra de oogsttijd voorbij is en het koele jaargetijde aanbreekt, begint de huiselijke arbeid. Terwijl mannen en vrouwen gezamenlijk het land bewerken, moeten de vrouwen vooral tehuis den verderen arbeid aan de veldprodukten verrichten. Zij bereiden de olie uit de zaden; zij reinigen het katoen en spinnen het, terwijl weven en naaien weer tot de werkzaamheden der mannen behooren. Het vlechten van korven en manden is wederom de taak der vrouwen, doch de vervaardiging van zadels, landbouw-werktuigen, het snijden van eetborden en drinkschalen, het maken van aardewerk, de zoutbereiding, enz., is de taak der mannen. Meelbereiding, koken, het melken der koeien en boterbereiding, dit alles behoort weer tot het domein der vrouwen. De slaven staan hun in vele werkzaamheden bij.

Zoodra in den winter veld en weide weer voldoende gedroogd zijn, komt de tijd van reizen, en grootere en kleinere kooplieden trekken het land in alle richtingen rond. De markten te Kuka en op andere plaatsen worden dan druk bezocht: graan, katoen, indigo, olievruchten, huisdieren, industrie-artikelen, lederen artikelen, enz., worden in groote menigte aangevoerd; zout en tabak zijn belangrijke artikelen.

De staatsinrichting van Bornu biedt het beste voorbeeld van deze staten in het algemeen. De tegenwoordige inrichting van den staat is het type van de oude aristocratische staatsinrichting der uit het noorden komende statenstichters, gewijzigd door den invloed van den Islam en door de slavernij. De raadsvergadering, die zich dagelijks om den vorst vereenigt, bewaart de vormen uit den tijd, toen de heerschers de vertegenwoordigers der eerste stammen of familiën als raadgevers om zich duldden, zooals de zeden der woestijnbewoners dat medebrachten. Het wezen dier oude toestanden heeft echter opgehouden te bestaan.

* * *

Het rijk *Bagirmi* wordt bewoond door Bagirmi's, Arabieren, Bornu-lieden, Kuka's, Bulala's en Fellata's. Van dezen maken de Bagirmi's ongeveer $^3/_4$ der totale bevolking uit, die in 't geheel op $1^1/_2$ millioen wordt geschat, zoodat zij als de hoofdbevolking kunnen worden beschouwd.

De *Bagirmi*'s zijn ontstaan uit de vermenging van onderscheidene verwante volkselementen. Een stam der Bagirmi's heeft oorspronkelijk niet bestaan, doch deze naam komt eerst voor na de vorming van den gelijknamigen staat. Bagirmi is als Islamietisch rijk eerst ontstaan in de 16e eeuw en heeft door oorlog met verwante stammen onderscheidene dezer geassimileerd. Toen het land echter meer bevolkt werd en de bewoners allen Mohammedanen geworden waren, ontstond er een scherper tegenstelling tusschen de Bagirmi's en de heidensche naburen. De laatsten gingen niet meer eenvoudig op in de overwinnaars, doch werden verkocht en in slavernij gehouden. De vermenging der rassen ging evenwel steeds voort door het groot aantal meisjes en vrouwen, die jaarlijks uit het zuiden werden ingevoerd.

De Bagirmi's kenmerken zich over 't geheel door schoone lichaamsvormen, een flinken bouw en bevallige gelaatstrekken, en munten daardoor boven hun westelijke naburen uit. Zij zijn een volk van goeden aanleg, welks ontwikkeling echter door de omstandigheden belemmerd wordt. De inspannende, langdurige krijgstochten, die velen soms jaren van huis en familie verwijderd houden, hebben den ondernemingsgeest der mannen wel aangewakkerd, maar hen aan den vreedzamen arbeid ontwend en in avontuurlijke tochten genoegen doen vinden. De oorlog en roof gaven hun macht en aanzien, die zij wegens de ongunstige gesteldheid van hun land door landbouw en handwerken niet konden verkrijgen. Daar zij alles, wat zij aan kleeding of sieraden wenschten, op de voor Europeesche waren gunstiger gelegen Sudanmarkten of in de Haussa-staten en Bornu van de daar uitgeoefende industrie konden krijgen, werd daaraan de voorkeur gegeven boven eigen nijverheid. Het voortdurend leven in oorlog had echter een ongunstigen invloed op hun karakter. Dat zij wel aanleg hebben voor de kunsten des vredes, blijkt vooral daar, waar de omstandigheden er toe leidden, die te beoefenen. Weven, verven, zadelmakerij hebben zij daar geleerd, bovenal van de Kanuri's en Makari's uit Bornu, die daarin zeer bedreven zijn.

De Arabieren spelen ook in Bagirmi geen onbelangrijke rol. Reeds vóór het land in een staat veranderd was, hadden zij deze gewesten met de Fellata's in bezit. De Fellata's werden, voor zoover zij veehouders gebleven zijn, meest als halve nomaden

naar de zuidelijke grenslanden verdrongen; kleine kolonies vindt men nog in het midden van Bagirmi, waar zij onder religieuse hoofden staan. Naast de veeteelt houden zij zich met religieuse studiën bezig.

Het bestuur des lands is, evenals in Bornu, in handen van hofbeambten, aan wie de onbeperkt heerschende Mbang naar willekeur stammen, districten of gewesten ter besturing in leen afstaat. Deze leenmannen verzuimen niet, hun eigen zakken, evenals die van den koning, goed te vullen, teneinde niet als onnutte beambten ter zijde gezet te worden. Onder dezen staan bij de Arabische stammen de scheiks. De ingezetenen moeten $^{1}/_{10}$ van de opbrengst des lands of van het vee als een soort grondbelasting opbrengen. Een belasting in honig moeten de op verschillende plaatsen gevestigde, meer of minder vrije nakomelingen van de vroegere slaven des konings opbrengen.

* * *

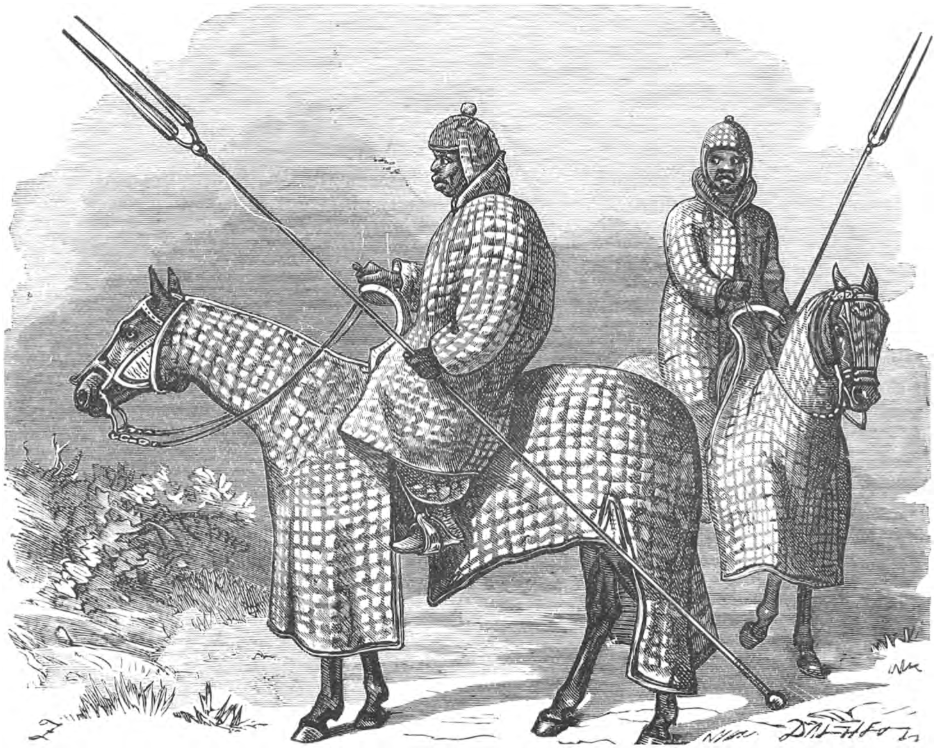

BAGIRMISCHE GEPANTSERDE LANSIERS.

De bevolking van Wadai schijnt uit drie elementen te zijn samengesteld, die nog te herkennen zijn. De oorspronkelijke bewoners waren Neger-volken; daarna trokken Arabieren en Fulbe's hier binnen. Naast dezen kwamen nog de Tibbu's. Doch de kern der tegenwoordige bevolking, de *Maba's*, heeft bestanddeelen van genoemde drie elementen in zich opgenomen. Deze groep, die de eerlijkste, eenvoudigste, dapperste, maar ook de eigenzinnigste en stijfhoofdigste bewoners van Wadai omvat, bestaat uit bronskleurige menschen, die evenwel ook in lichtere kleuren van enkele individuen de sporen van edeler afkomst verraden.

Onder hen en in hun nabijheid wonen ook nog donkerder volken, die eveneens door een andere taal van de Maba's verschillen. De gewoonte, om uit politieke

beginselen al te zelfstandig geworden stammen over het land te verstrooien, heeft aanleiding tot veel vermenging gegeven.

De heidensche *Tündschur's* uit Dongola onderwierpen aanvankelijk den Oost-Sudan en vormden hier staten. Deze heerschappij werd ten val gebracht door Abd el Kerim met behulp der Fulbe's; hun strijd had tevens de uitbreiding van den Islam ten doel. Zoo ontstond in Wadai in de 18e eeuw een Mohammedaansche staat, die zich krachtig ontwikkelde, en zelfs Kanem van Bornu losrukte. Wadai is dan ook een zeer belangrijke staat; de Arabische taal en zeden zijn hier wellicht meer inheemsch dan ergens anders in den Sudan. De Mohammedaansche gebruiken worden in Wadai echter niet streng gehandhaafd. De vrouwen o. a. bedekken hun aangezicht niet bij het naderen van een man; zij knielen echter steeds in tegenwoordigheid van vrijen en kruipen op handen en voeten voor hen. De mannen kleeden zich in het witte Arabische hemd en met de wijde broek; het hoofd hebben zij geschoren, en in den nek hebben zij verticale tatoueerlijnen. De vrouwen hullen zich in lange strooken katoen, die op den grond nasleepen; de haren dragen zij lang, zelfs met zwarte schapenwol verlengd of tot kleine staarten gevlochten. In den rechter neusvleugel dragen zij gaarne een groot stuk kraal; hals en heupen worden met glazen kralen versierd. Lansen, werpspiezen, messen en groote dolken zijn de wapenen, die zij gebruiken; de rijkeren bezitten thans ook geweer, revolver en zwaard. Gewatteerde dekens omhullen niet zelden ros en ruiter (zie fig. pag. 380).

Daar de handel van Wadai evenmin als de industrie van belang ontwikkeld is, vindt men in Wadai geen groote steden, behalve de hoofdstad Abeschr. De handel des lands neemt hoofdzakelijk den weg naar Tripoli en Bengasi. De sultan is de eenige koopman des lands, die het monopolie heeft. Uitgevoerd worden struisvederen, ivoor, tamarindehout en slaven; ingevoerd worden de in Midden-Afrika gebruikte Europeesche handelsartikelen.

* * *

Ten oosten van Wadai ligt *Dar-For* of *Dar-Fur*. Dar-Fur was eens een onafhankelijk gebied, doch werd in 1875 door Egypte veroverd. Toen de Mahdi het zuidelijk Egypte onder zijn heerschappij verkreeg, breidden zijn veroveringen zich tot Wadai uit en aldus behoort sedert 1884 Dar-Fur tot het Rijk van den Mahdi. Hoe hier de grenzen op den duur zullen blijven, valt niet te zeggen.

Dar-Fur bezit van alle Sudan-landen de meest afwisselende natuur. In het oosten sluit zich het landschap bij het steppenkarakter van Kordofan aan, in het binnenland is het meer bergachtig, en in het westen is een overgang tot de regenrijke landen van den Sudan. Hiermede stemt overeen de golvende bodem in het oosten, het bergland in het midden en de effene uitbreiding in het westen. Het binnenland met zijn gebergten is door de natuur het meest begunstigd en vormt ook de natuurlijke vesting des lands. In een zekeren zin was het juist, dat Browne, de eerste Europeesche reiziger in dit gebied, Dar-Fur een „oase" noemde, doch dit woord moet niet in den gewonen beperkten zin worden opgevat.

Daar de bewoners met die van bovengenoemde landen overeenkomen, zullen wij dezen hier kortelijk bespreken.

De bevolking van *Dar-Fur*, die voor 1880 op $\pm$ 1½ millioen geschat werd, bestaat uit twee groepen, die zoowel naar de woonplaatsen als ethnographisch gescheiden zijn. Het zijn de *Arabische elementen* en de *Fur's* of *For's*. De Arabieren bewonen bovenal het noorden en het oosten des lands, voornamelijk het weideland, terwijl de Fur's het westen en zuiden bewonen, waar het land meer voor den landbouw geschikt is.

De Fur's zijn vrome, zelfs fanatieke Mohammedanen. Zij laten door de fakirs, welke men in elk dorp vindt, hun kinderen onderwijzen in het lezen en zelfs in het schrijven. Dit volk is zeer kunstvaardig, zoodat industrie-artikelen slechts weinig behoeven ingevoerd te worden. Ook de katoenen stoffen worden voor het grootste gedeelte in het land vervaardigd. Messen, bijlen, lansen, allerlei soorten van metalen sieraden, zelfs glaswaren, zijn er inlandsche artikelen. Ook aardewerk wordt er vervaardigd, zonder draaischijf, en het leder wordt sierlijk bewerkt. De slavenhandel wordt in Dar-Fur nog met ijver gedreven en slavenjachten vinden er voortdurend plaats.

Hoewel de Fur's zich niet of bijna niet met Arabieren vermengd hebben, hadden dezen toch invloed op hun gewoonten, zoodat de Fur's in vele opzichten van de zuidelijker wonende Negers verschillen en eenigszins de Nubiërs naderen. De Fur's misvormen hun lichaam niet; zij slaan geen tanden uit, tatoueeren zich niet en wonen meest in kegelvormige hutten uit leem, hoewel ook enkele bijenkorfvormige hutten, met gras gedekt, voorkomen. Zij bemesten de velden, bakken platte, dunne brooden, houden paarden en kameelen, en belijden den Islam, welks priesters echter veel van het fetischisme der Negers hebben overgenomen, zoodat de leer van Mohammed meer een vernis is dan de kern van hun godsdienst. Het groote paukenfeest, het nationale lentefeest der Fur's, waarbij tot aandenken aan overleden heerschers ontelbare runderen geslacht worden en de koning een wit of isabelkleurig rund uitzoekt, om met diens huid een nieuwe trommel te overtrekken, herinnert nog aan de heidenen. Hierbij wordt dan het zaaien en oogsten verzinnelijkt, een bewijs van de hooge waarde, welke men aan den akkerbouw toekent.

De handel van Dar-For is veel verminderd, doordien Wadai zich een eigen karavanenweg door de woestijn naar de oase Audjilah geopend heeft. Vroeger ging de karavanen-handel veelal door Dar-For en van hier over Kordofan naar de Nijl. Bovenal bloeide de handel in ivoor en slaven, van welke groote hoeveelheden uit het zuiden vervoerd en in Egypte en Wadai verkocht werden. De expedities der slavenjagers verwoestten groote landstreken geheel en al.

LITTERATUUR OVER DEN SUDAN, ENZ.

BARTH. Reisen in Zentral-Afrika, 1857.
NACHTIGAL. Sahara und Sudan, Leipz., 1859.
DR. PAUL CONSTANTIN MEYER. Erforschungsgeschichte und Statenbildungen des West-Sudans (Ergänzungsh. 121, Peterm. Mitt.).
Dit werk geeft eene uitvoerige opgave der litteratuur over den Sudan.

HOOFDSTUK XXIX.

DE VOLKEN AAN DE BOVEN-NIJL EN IN HET BINNENLAND.

I. De Negervolken.

De Nijl doorstroomt in haar bovenloop met talrijke bijrivieren een moerassig landschap, dicht met tropische moerasplanten bedekt, zoodat uitgebreide streken alleen in het droge jaargetijde begaanbaar zijn, terwijl bovendien de rivier in het noorden en zuiden door katarakten is afgesloten of moeielijk toegankelijk is van de overige cultuurlanden. Door deze natuurlijke afsluiting is het land aan de Boven-Nijl bewoond door een rij van Negervolken, die nog op een laag standpunt van beschaving zijn achtergebleven. Door de omwoners van het Victoria Nyanza staan deze volken in verbinding met de Bantu-Negers, terwijl de Nuba-Negers van Kordofan en de Fur's uit Dar-For den overgang vormen tot de Sudan-Negers. Genoemde Negervolken aan de Boven-Nijl zijn meestal herdersvolken en komen in vele opzichten met de Oost-Afrikaansche en Zuid-Afrikaansche herdersvolken overeen, terwijl de enkele landbouwende stammen eveneens met de landbouwers van Centraal-Afrika overeenstemmen. De volken, welke hiertoe gerekend kunnen worden, zijn van het noorden af de *Schilluk's*, de *Djur's*, de *Belanda's*, de *Schuli's*, de *Dinka's*, de *Madi's* en de *Bari's*.

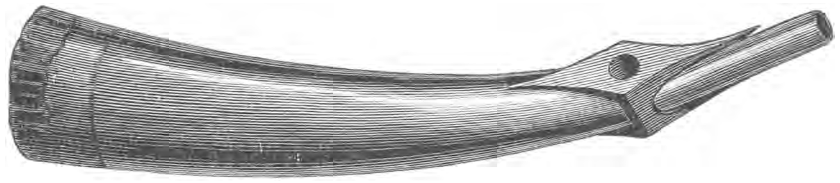

IVOREN KRIJGSTROMPET, CENTRAAL-AFRIKA.

De *Schilluk's* vormen het noordelijkste van deze volken. Het is een verstrooide volkengroep, die, de oostelijke uitloopers der groep in het gebied der Sobat niet medegerekend, aan den westoever der Witte Nijl en enkele harer bijrivieren tusschen 12° en 6° N. Br. woont. Vele toestanden wijzen er op, dat de Schilluk's hier waarschijnlijk niet langen tijd ongestoord gewoond hebben, maar beschouwd moeten worden als een in betrekkelijk laten tijd naar hier verhuisd volk. Vooral heeft dit volk voor de ethnographie belang, doordien het de verst in het Nijldal naar het noorden voortgeschoven Negers zijn. Eens breidden zij zich nog verder uit naar het noorden, tot bij Chartum; sedert de grondvesting van dit emporium zijn zij verder naar het zuiden teruggedrongen, wat bij een heidenvolk, dat in het gebied van den Islam als vogelvrij beschouwd werd, niet te verwonderen valt.

Met de noordelijke Schilluk's komen overeen de *Djur's* en *Dembo's*, aan de Bahr el Ghasal en Tondj wonend, die een enclave in het Dinka-volk vormen, alsmede de *Belanda's*. De *Schuli's* (door de Wanjori's *Gani's* genoemd) reiken geographisch het verst naar het zuiden en het oosten tot de Hamietische volken. Emin Pacha

heeft op de taalovereenkomst van Schuli's met Schilluk's het eerst de aandacht gevestigd.

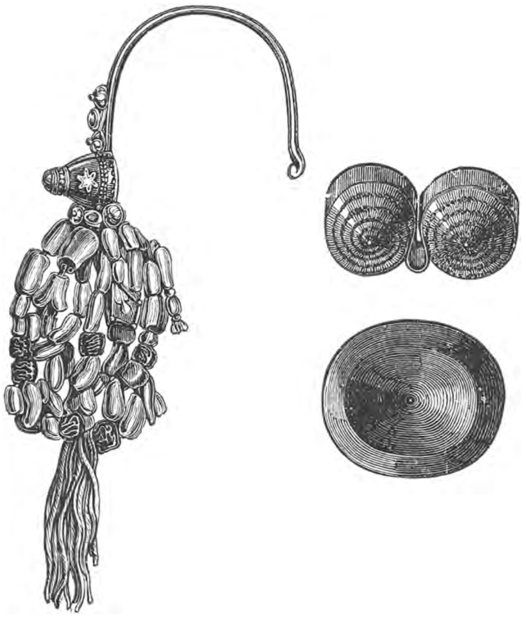

SIERADEN DER DJUR'S.

De *Dinka's* wonen aan den rechter oever van de Witte-Nijl tot aan den mond, alsmede aan den rechteroever der Gazellen-rivier. Ten westen der zuidelijke Schilluk's, in het algemeen gesproken ten westen van Lado, wonen de *Madi's*, die volgens de overlevering uit het noordwesten naar hier verhuisd zouden zijn. De *Bari's* worden gevonden tusschen 6—2° N. Br. aan de Boven-Nijl.

De Schilluk's zijn naar de huidkleur echte Negers; volgens de schildering van Schweinfurth beantwoordt hun physionomie evenwel niet aan het Neger-type, dat men volgens de huidkleur zou verwachten. Felkin, die hier reisde, vond bij het Schillukhoofd Karkum geestelijk goeden aanleg. De lichaamslengte is middelmatig, in vergelijking met die hunner naburen, de slanke, langbeenige Dinka's. Twee zaken vallen spoedig in 't oog bij de Europeanen, die van het noorden komen. In de eerste plaats de bedekking van het lichaam met een laag asch, om zich tegen de steken van insecten te beschutten. Waar deze asch met koemest vermengd wordt, geeft zij een roodachtige kleur aan de Schilluk's en werkelijk een diabolisch uiterlijk, wat nog verhoogd wordt door de eigenaardige bewerking, welke de mannelijke Schilluk's de haren doen

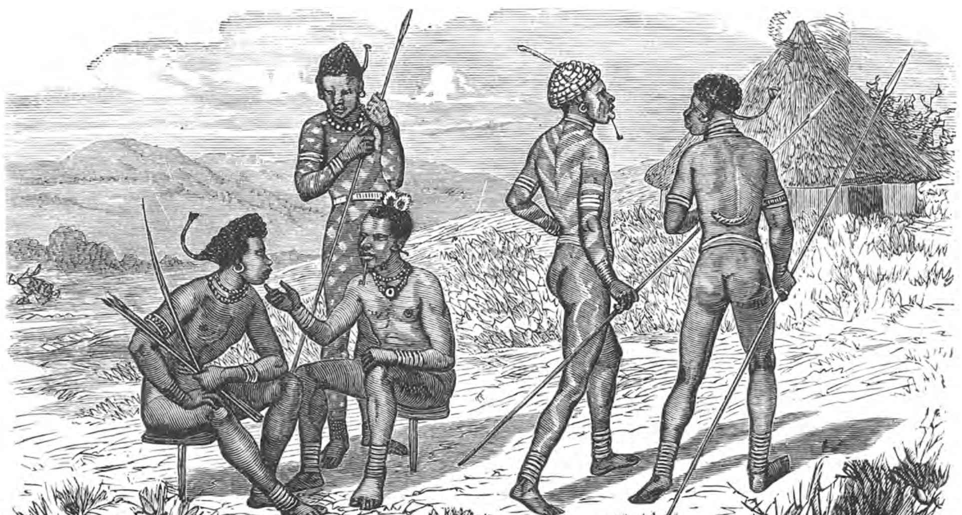

GROEP VAN SCHULI'S EN MADI'S.

ondergaan, zoodat zij gelijken op de pennen van een stekelvarken. De mannen en vrouwen deelen de gewoonte der naburen, om de onderste snijtanden uit te breken, en dragen zelfs in den omgang met Nubiërs en Bongo's geen bedekking der schaamdeelen. De Schilluk's hebben over 't geheel een slechten naam bij hun naburen, wat zeker voor een gedeelte moet worden toegeschreven aan hun krijgszuchtige natuur, die zich bovenal openbaarde, als slavenjagers hun aanvallen op dit volk beproefden.

De Djur's gelijken veel op de Schilluk's, zoowel wat betreft het uiterlijk als de ontwikkeling.

De Djur is hoofdzakelijk landbouwer en heeft geen ander vee dan zijn geiten; de gevreesde tsetse is oorzaak, dat rund noch paard in deze streek kan leven. Daarenboven zijn de Djur's uitstekende bewerkers van ijzer; zij vervaardigen vele der wapenen en gepolijst ijzeren versierselen, die in Centraal-Afrika zoo gezocht zijn. IJzererts komt in dit land veel voor; als de oogst binnengehaald is, beginnen zij met de bewerking der metalen, waarin allen meer of minder bedreven zijn. Als zij een genoegzame hoeveelheid erts verzameld hebben, smelten zij dit in smeltkroezen, van vaste klei gemaakt. De fig. op pag. 384 geven afbeeldingen van eenige artikelen, door de Djur's vervaardigd. Het sieraad met den grooten haak is een armband; de haak wordt over den arm geschoven en dan dicht gebogen, zoodat hij blijft zitten. De andere versierselen zijn geheel van ijzer; zij dragen ze zelf, maar zij verkoopen ze ook aan de Dinka's en andere naburige stammen. De overige figuren stellen messen voor, die door de vrouwen gebruikt worden.

Daar de Djur's veel van rooken houden, ligt het in den aard der zaak, dat zij ook aan de bewerking van de pijp veel moeite besteden. De kop is van roodachtige klei vervaardigd; van buiten is hij eenigszins ruw; de steel is van bamboe en het mondstuk is een kleine, lange kalebas, door middel van een stuk leder met den steel verbonden op dezelfde wijze als de kop.

Als de pijp gebruikt wordt, worden er eerst van fijne boombast-vezelen een aantal kleine rolletjes gemaakt en, nadat het mondstuk is weggenomen, deze hierin en in den steel gedaan, om hen, als de pijp aangestoken is, met tabaks-olie te laten doortrekken. Men doet ze er niet in, om den rook te zuiveren, want de tabaks-olie wordt voor een veel te kostbare zelfstandigheid gehouden, om er zoo roekeloos mede te leven; de balletjes worden integendeel, als zij genoegzaam met deze stof verzadigd zijn, uit de pijp genomen en gekauwd, alsof het de beste pruimtabak was.

Men houdt het voor een kiesche beleefdheid, wanneer twee vrienden de „pruimpjes" uit elkanders pijp verwisselen; als de een er zooveel tabaks-olie heeft uitgezogen, als hij wil, geeft hij de pruim aan den ander, en dit gaat zoo voort, totdat de smaak er geheel uit is. In nevensgaande afbeelding wordt zulk een pijp voorgesteld. Zij is 60 centimeter lang en de kop is zoo groot, dat hij een goede handvol tabak kan bevatten.

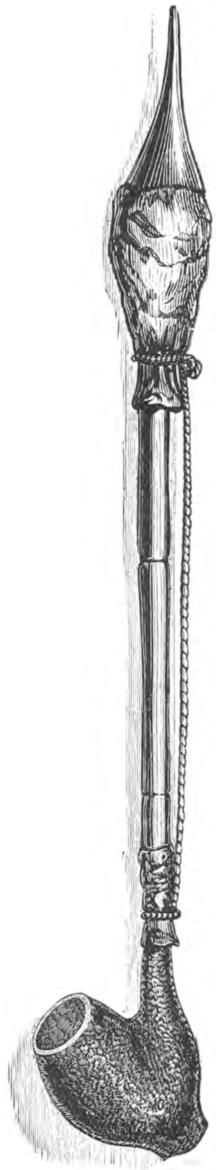

PIJP.

De *Dinka's* overtreffen de andere stammen aan de Bahr-el-Abiad (Witte Nijl) door aantal en verbreiding. Zij zijn grooter van gestalte dan de Schilluk's en hebben hetzelfde lot van terugdringing door de Nubiërs ondergaan. Zij bestaan uit onderscheidene stammen, die elkander van tijd tot tijd beoorlogen en bij wie een politieke band ontbreekt. De noordelijke Dinka's hebben grooten rijkdom aan vee; de zuidelijke zijn arme moeras-bewoners, evenals de Nuer's. Bij deze stammen, evenals bij de Bari's, komt het geheel naakt loopen veel voor. In het bouwen der hutten en de bewerking van het ijzer staan zij bij de Djur's verre ten achter.

De Dinka's zijn een oorlogzuchtig volk; hun krijgszuchtige geest heeft hen tegen den ondergang bewaard in dit land, waar zij blootstonden aan de aanvallen van verschillende stammen. Het voornaamste wapen der Dinka's is de lans; zij gebruiken echter ook knodsen van verschillenden vorm. De fig. op pag. 387 geeft een afbeelding van een tweetal dezer knodsen, door Petherick medegebracht; zij komen veel met die der Polynesiërs overeen. Men gebruikt de knods met een dubbel doel: zij wordt gehouden in de linkerhand en strekt dan tot schild, om de lansen van den vijand af te keeren; is de vijand verwond, dan dient zij, om hem daarmede de hersens in te slaan.

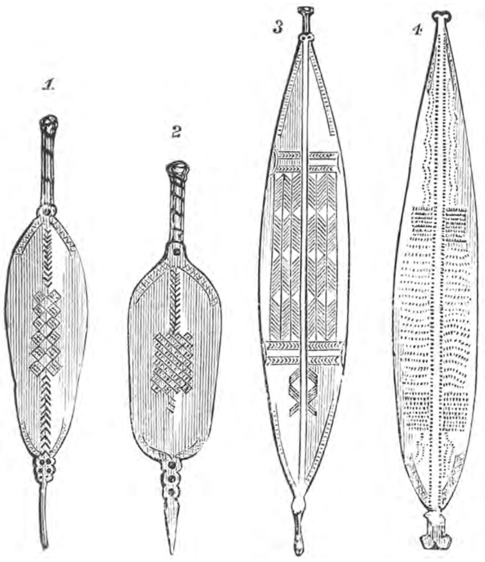

MESSEN VAN VROUWEN DER DJUR'S.

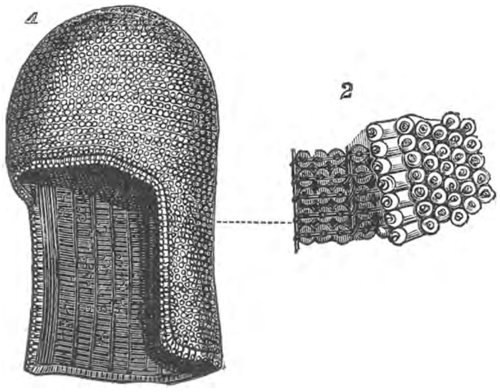

HELM VAN EEN NUER.

Waar de Dinka zich de weelde van kleeding veroorlooft, is die hoogst eenvoudig. De mannen dragen aan hun gordel een stuk huid; dit hangt echter niet van voren en van achteren, maar wordt alleen bij plechtige gelegenheden naar voren gedraaid. Zij dragen gaarne koralen, als de middelen hun dat toestaan. De getrouwde vrouwen dragen kleine schorten; de jongens en meisjes echter niets, behalve eenige koralen en andere versierselen. Evenals bij de Nuer's doorboren ook de vrouwen der Dinka's haar bovenlip en steken daar een klein stokje in, hetwelk met koralen overdekt is.

De *Bari's* zijn de eenzijdigste en hartstochtelijkste veehouders van Afrika. Het zijn krachtig gebouwde menschen, schooner van vormen dan hun naburen, hoewel de roode verf, waarmede zij het lichaam bij alle gelegenheden bedekken, hun voorkomen niet aangenamer maakt. Zij gaan meestal geheel naakt, maar toch wordt hun intelligentie geprezen. Voor de Christelijke zending was dit volk hier echter weinig toegankelijk.

Baker, Speke en Grant, de klassieke reizigers aan de Boven-Nijl, leerden de Bari's reeds kennen. Zij beschrijven hen als een oorlogzuchtig en gevaarlijk volk, dat goed gewapend was en de wapens flink kon gebruiken. Als boogschutters worden zij echter niet geroemd. Zij namen in dien tijd druk deel aan den slavenhandel, die langs de Nijl gedreven werd.

De *Madi's* en *Schuli's* zijn vreedzame volken, die zich bij voorkeur met den landbouw bezighouden. De vrouwen zijn zeer vlijtig en beroemd om den netten staat, waarin zij hun hutten houden. Elken morgen kan men de vrouwen bezig zien met het aanvegen hunner woningen, of ziet men hen geknield liggen voor de opening, die tot deur dient, terwijl zij bezig zijn de open ruimte hiervan gelijk te kloppen. Verder houden zij zich bijna aanhoudend bezig met het brouwen van bier, het stampen van koren en het bakken van brood.

De vrouwen der Madi's dragen veel zorg voor hun kinderen, die zij dagelijks met warm water wasschen; wanneer zij geen handdoeken hebben, likken zij ze droog, evenals een kat haar jongen. Als het kind nu gewasschen en afgedroogd is, neemt

de moeder eenig vet, waarin vermillioen-roode verfstof is vermengd, en wrijft het hiermede in, tot het geheel rood en glimmend is. Vervolgens wordt het kind op een geitenvel gelegd, waarvan de punten worden opgenomen en aan elkander gebonden, om er zoo een wieg van te maken. Als de moeder het druk heeft, hangt zij die wieg aan een boomtak.

De kleeding der vrouwen bestaat uit een rok, die tot even beneden de knieën reikt; dikwijls doen zij het echter ook zonder dit kleedingstuk en vergenoegen zij zich met eenige lederen riemen van voren en van achteren, of soms zelfs met eenige bladeren. Als versiering dragen zij om den bovenarm ijzeren ringen, waarin zij gewoonlijk een klein mes steken. Schijfjes, van schelpen gesneden en aan elkander geregen, dragen de vrouwen gaarne als versierselen; de mannen dragen versierselen, van de slagtanden van wilde zwijnen vervaardigd.

Bij de geboorte van een kind verzamelen de vrouwen zich om de hut der moeder en maken als gelukwensching een vervaarlijk leven door trommels en gezang, terwijl woeste dansen worden uitgevoerd. Zoodra de moeder hersteld is, wordt er een geit gedood, over wier lijk de moeder vóór- en achteruit heenstapt.

De wapenen der Madi's zijn speer, pijl en boog. De pijlen zijn meestal vergiftigd, in den oorlog altijd.

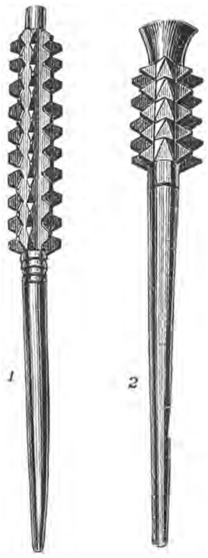

KNODSEN DER DINKA'S.

De dorpen der Madi's zijn op zeer nette wijze gebouwd; de grond wordt gemaakt van een soort van roode, goed geklopte en gelijk gemaakte klei. De drempels der deuren zijn gemaakt van dezelfde stof; in deze zijn echter stukken van gebroken aardewerk op zoodanige wijze bevestigd, dat zij een aardig patroon vormen. Om het vee te beletten, binnen de hutten te komen, zijn in den regel voor den ingang beweegbare sluitboomen geplaatst. De dorpen zelf zijn met een omheining omringd, waarbinnen de zieken nimmer mogen blijven.

BARI'S.

Zij worden er echter niet, zooals in sommige deelen van Afrika, eenvoudig buiten gesloten, maar men bouwt een aantal hutten buiten de muren, bij wijze van hospitaal.

De daken der hutten zijn gemaakt van bamboe en gras. Als de Madi's verhuizen, wat niet zelden gebeurt, nemen zij eénvoudig het dak der huizen mede, hetgeen gemakkelijk gaat, daar het zeer licht is. Onderstaande figuur geeft een afbeelding van het verplaatsen van een dorp.

II. Lichter gekleurde stammen.

Langs de Nijl dringt de Negerbevolking met een tong naar het noorden tusschen de bevolking van gemengde afkomst door. Ten oosten en ten westen van deze Negerstammen wonen volken met lichter huidkleur: in het oosten *Galla-stammen*, in het westen de *Niam-Niam's* en *Mangbattu's*. Deze laatstgenoemde stammen, die men meestal tot de Hamieten rekent, komen toch in zoo vele opzichten met de Negers overeen, dat wij hen daarom hier zullen behandelen. Het waren vooral Schweinfurth en Junker, die nader licht over deze volken verspreidden.

Tusschen 4—6° N.Br., in het brongebied der Gazellen-rivier en van de Boven-

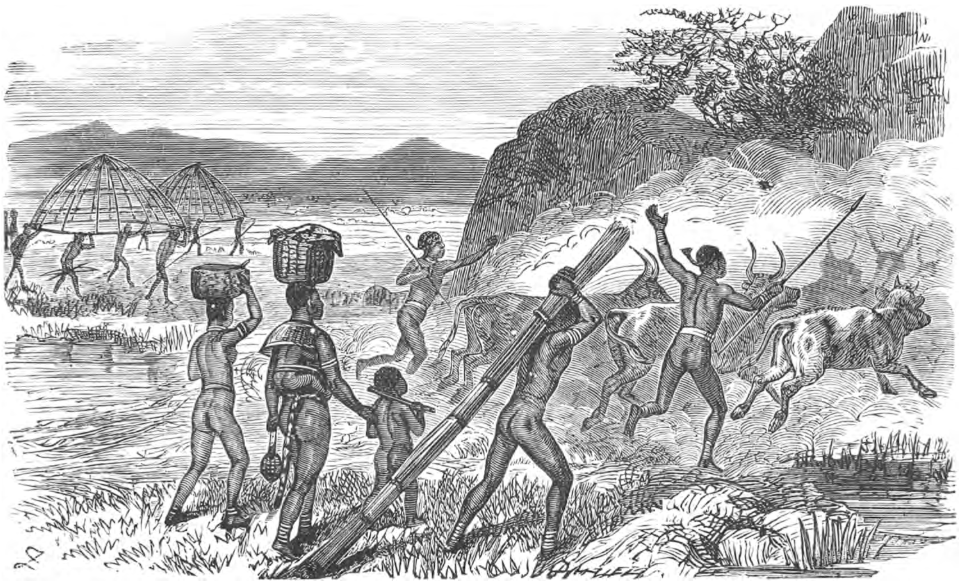

HET VERPLAATSEN VAN EEN DORP DER MADI'S.

Ubangi, woont het volk der *Sandeh's*, dat door de Nubiërs *Niam-Niam's* genoemd wordt, (zie de gekleurde plaat No. 19). De naam Niam-Niam is aan de taal der Dinka's ontleend: hij beteekent, op het kannibalismus van dit volk wijzend, „*eter*", „veelvreter", en de Mohammedanen denken bij het uitspreken van dit woord bepaald aan menscheneters.

De mannen en vrouwen der Niam-Niam's zijn krachtiger dan de omwonende stammen, doch niet zoo groot. De vrouwen zijn dikwijls zeer dik en vormen in dit opzicht een tegenstelling met de magere Dinka's. De haargroei is goed ontwikkeld, doch bestaat altijd uit het fijne kroeze vilt als bij het echte Negerras. Haarvlechten en staarten, welke ver over de schouders en zelfs tot den navel afhangen, bedekken het dikke, ronde hoofd. De oogen zijn amandelvormig, de lippen dik, de kin is rond, de wangen zijn bol opgezet, en aldus wordt de ronde vorm van het gelaat verhoogd. De huidkleur is bruinachtig; Schweinfurth vergelijkt die met den matten glans van chocoladestukjes. De grondkleur is een aardachtig rood, in tegenstelling met het brons der Aethiopische volken van Nubië.

Als kenteeken van den stam hebben de Niam-Niam's drie of vier door punten geteekende quadraten op het voorhoofd, de slapen en wangen getatoueerd, en bovendien

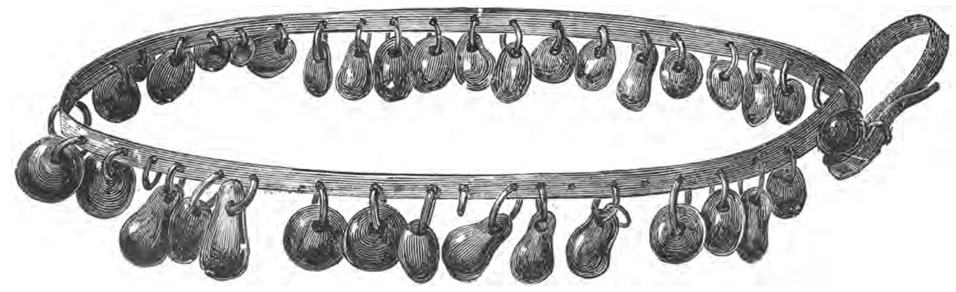

DANSGORDEL VAN EEN MEISJE.

een X-vormige figuur onder de borstholte boven den navel. Verder dragen velen nog onderscheidene bijzondere merkteekens op den bovenarm.

Behalve tatoueering bestaat bij de Niam-Niam's de gewoonte, de tanden spits te maken, wat niet door al hun naburen, doch wel door de aan hen onderworpen Negers wordt gedaan. Dit wordt hier, evenals in sommige gedeelten van het Kongo-gebied en elders, met menschen-eterij in verband gebracht. De gewoonte, welke bij de meeste bewoners van het gebied der Bahr-el-Ghasal bestaat, om zich de beide onderste snijtanden uit te trekken, is ook hier in zwang. Bij enkele individuen wordt in de snijtanden een inkerving gevijld, zoodat men een tandenstoker er door kan steken. De vrouwen der met de Niam-Niam's verwante Bongo's vervormen de onderlip. Zoodra de vrouw gehuwd is, begint men in de aanvankelijk slechts weinig doorboorde onderlip door steeds grooter houten pinnen ruimer openingen te maken, zoodat die ten slotte vijf- of zesmaal vergroot worden. Op deze wijze wordt de onderlip breed uitgedreven in horizontale richting en steekt zij ver voor de bovenlip uit. In de eveneens doorboorde bovenlip wordt een koperen spijker of een klein plaatje, soms ook een ringetje, een stroohalm of iets dergelijks gestoken. Koperen ringen worden met voorliefde aangebracht in den scheidingswand van den neus. Zelfs brengen de kokette Bongo-vrouwen nog koperen krammen in de hoeken van den mond, alsof zij zoodoende de breedte der mondspleet willen verminderen. Niet al deze sieraden vindt men algemeen; alleen de pin in de onderlip is een verplicht kenmerk van den stam. Het meest doorboord worden de oorranden. Er zijn wel vrouwen, die op ongeveer honderd plaatsen het lichaam doorboord hebben.

VROUWENSCHORTEN.

Terwijl de Niam-Niam-vrouwen zich het lichaam met huiden of geweven stoffen bedekken en verder een schort dragen, zien de Bongo-vrouwen daarvan af en halen zij zich het liefst elken morgen een nieuw gewaad uit het woud. Een twijg of een bundel gras wordt van achteren en van voren aan het lendensnoer gebonden, terwijl de overige deelen des lichaams onbedekt blijven. Het hoofd evenwel wordt veelal met een vederbos getooid.

De hutten bij deze volken hebben doorgaans een kegelvormige gedaante. Hierin bestaat echter groote verscheidenheid: zij behooren tot de beste architekten van Afrika. Dit springt in het oog, als men hun hutten met die der onderworpen Negers vergelijkt, welke zich kenmerken door hun armoede.

De Niam-Niam-volken zijn meest landbouwers. De landbouw staat bij hen hoog; de teelt van geiten, schapen, hoenders en runderen is van geen belang. De veeteelt neemt van de Nijl naar het westen plotseling in beteekenis af; de Djur's zijn de laatste veehouders. Daar het land tot de vruchtbaarste gedeelten van Afrika behoort, is het als voor den landbouw aangewezen. Wat in het Nijl-gebied groeit, vindt men ook hier. Het land levert op: eleusine, sesam, grondnoten, tabak enz.; in het wild groeien bananen, met vruchten van een voet lang, koffie, bataten, een oliepalm met vruchten ter grootte van bananen, terwijl de boterboom algemeen verbreid is. Bij ieder woonhuis ziet men gewoonlijk een drietal korenschuren, waarvan twee koren voor meelspijzen bevatten, terwijl de derde het koren als mout bevat, want deze volken zijn ten zeerste verzot op het gebruik van bier. Ook het rooken van tabak is er algemeen; zij zijn de sterkste rookers en de aanzienlijkste tabakplanters van Oost-Afrika. Het kauwen van tabak is bij de Niam-Niam's niet in gebruik, echter wel bij de Bongo's. Verder zijn de Niam-Niam's groote liefhebbers van hondenvleesch, evenals de Bongo's, die bekend staan, alles te eten.

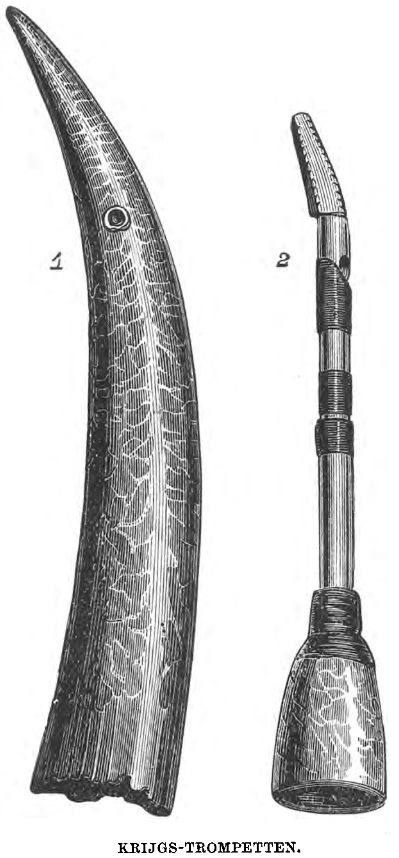

KRIJGS-TROMPETTEN.

Het gemis aan runderkudden had ten gevolge, dat de Niam-Niam's niet zoo veelvuldig blootstonden aan invallen van Nubische volken, die dikwijls om den wille van het vee rooftochten ondernamen. De rijkdom der Niam-Niam's bestaat voornamelijk in slaven, en de slavernij met de slavenjachten verstoren hier het vreedzaam wonen. Iemands rijkdom wordt afgemeten naar het aantal slaven, dat hij bezit. Al deze slaven behooren tot andere stammen en zijn door hun eigenaars gevangen genomen, zoodat zij zichtbare bewijzen van zijn ondernemingslust en dapperheid zijn. De slaven worden onder hen niet verruild en verkocht, en slavenhandelaars vindt men daardoor onder hen niet. Over 't geheel zijn de slaven hun dan ook getrouw en als het ware met hun huiselijk leven samengesmolten.

De Niam-Niam's zijn uitstekende jagers. Vooral de olifantenjacht wordt met een waren hartstocht door hen gedreven, met het doel om ivoor te verkrijgen. Bij de jacht bedienen zij zich ook van een klein roofdier, dat zij daartoe africhten. Verder gebruiken zij vallen en kuilen, om het wild te bemachtigen. Op groote dieren worden systematische drijfjachten gehouden.

Bij elk dorp, namelijk bij de verblijfplaats van het districts- of plaatselijk hoofd, ziet men een zeer groote houten trommel, uit een uitgeholden boomstam vervaardigd en op vier pooten rustend. De uitholling heeft zoodanig plaats gehad, dat aan de beide einden de wanden verschillende dikte bezitten en aldus het aanslaan verschillende tonen verwekt. Hierdoor worden verschillende signalen gegeven, die aankondigen, of men ten oorlog, tot een feest of ter jacht wordt samengeroepen. Wanneer die signalen door de trommel bij het districtshoofd gegeven worden, weerklinken dezelfde tonen weldra door het geheele district, van den een naar den ander het bericht overseinend. Zoo kan men in korten tijd een geheel leger bij elkander trommelen.

Dergelijke trommel-signalen zijn in Centraal-Afrika algemeeen in gebruik en met een snelheid, die voor Europeesche reizigers bepaald verbazingwekkend was, werden daardoor dikwijls berichten op verren afstand overgebracht. Dr. Hinde vermeldt onderscheidene gevallen, dat de inboorlingen verschillende berichten wisten lang vóór de Blanken. Elke stam heeft wel zijn eigen codex, maar er schijnen ook algemeen gebruikelijke teekens te bestaan. Ook de Belgen in den Kongo-staat bedienen zich van trommel-signalen, als primitieve telegraphie.

De kunstvaardigheid der Niam-Niam-volken vertoont zich bovenal bij de ijzerbewerking, de pottenbakkerij, het houtsnijwerk en het vlechten van korven. Genietingen van hooger aard zijn hun niet vreemd. De muziek wordt zoozeer door hen geliefd, dat een echte Niam-Niam gaarne dag en nacht naar het spel op een soort van mandoline luistert, zonder aan eten of drinken te denken. Men vindt bij hen musici van professie, die door een grilligen hoofdtooi en wonderlijke versierselen

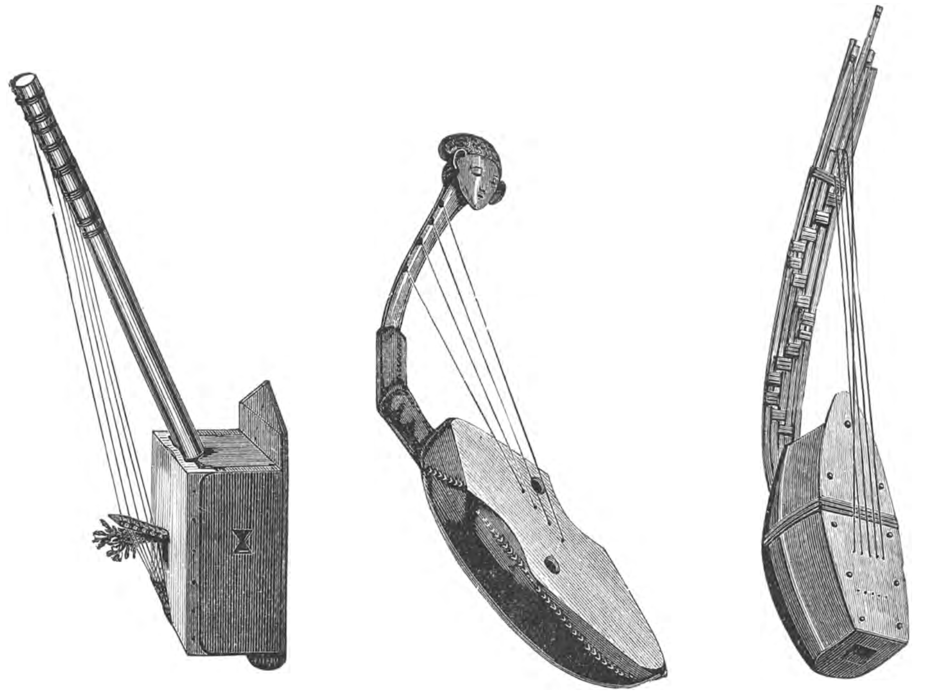

HARPEN DER NIAM-NIAM'S.

aan het lichaam in 't oog vallen, alsof zij met hooger bekoringen in betrekking staan. De Niam-Niam's zingen gaarne in koor.

De wapens worden door de Niam-Niam's zelf vervaardigd. Vooral de Bongo's munten hierin uit. Een karakteristiek wapen is het werpmes, dat in geheel noordelijk Midden-Afrika in gebruik is, tot het Tsad-meer toe. Fig. 1 der afbeelding op de volgende bladzijde geeft daarvan een voorstelling. Het is geheel plat, het handvat niet uitgezonderd, en heeft de dikte van het lemmer van een gewone sabel. Alle uitstekende randen zijn buitengewoon scherp: alleen het handvat is iets dikker dan het overige gedeelte en is afgerond en ruw gemaakt. Als de Niam-Niam in de nabijheid van zijn vijand komt, vóór hij zoo nabij is, dat hij zijn speer met zekerheid kan werpen, haalt hij een van deze zonderlinge wapenen van achter zijn schild te voorschijn en slingert het met kracht naar zijn vijand, zooals de Amerikaansche Indiaan zijn tomahawk. Door de wijze, waarop het geworpen wordt, beslaat het

wapen een aanzienlijke ruimte. Als dit met zooveel kracht geworpen wapen met het lichaam van den vijand in aanraking komt, kan men er zeker van zijn, dat deze, zoo niet op de plaats gedood, dan toch in elk geval buiten staat van gevecht gesteld wordt.

De speren der Bongo's bezitten vreeselijke weerhaken, terwijl die der Niam-Niam's, met eenvoudige spitsen, aan die der Zulu's herinneren. Boog en pijl dezer volken komen met die der Djur's overeen; de bogen zijn dikwijls met ijzeren platen versterkt. Zij hebben ook een zorgvuldig bewerkt, eigenaardig gevlochten schild. Sommigen hebben uit vast hout gesneden schilden: lang en smal, aan de uiteinden spits uitloopend en in het midden voorzien van een holte, groot genoeg, om er de hand in te steken, terwijl men een stuk hout heeft overgelaten, om voor handvatsel te dienen. Dit schild wordt in de linkerhand gedragen en dient, terwijl het snel wordt gedraaid, om de pijlen van den vijand af te weren.

De Niam-Niam's zijn van nature een woest, oorlogszuchtig volk; zij doen invallen op het gebied der omringende stammen en voeren hun kinderen in slavernij mede. Dientengevolge zijn zij zeer gevreesd in den omtrek.

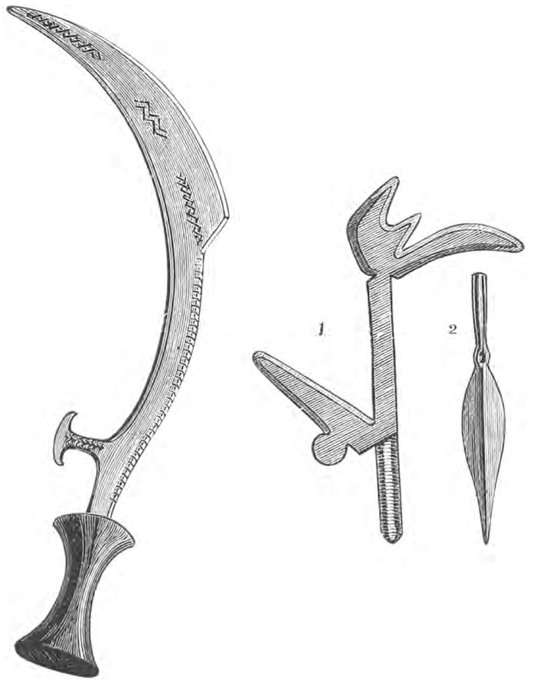

PINGAH, WERPMESSEN DER NIAM-NIAM'S.

* * *

Menschen-eterij is in dit gebied verbreid, doch komt geenszins overal voor. De Niam-Niam's, Mangbattu's, de bewoners langs de Ubangi en van Mongala, de Bangala's en de Ngombehs behooren o. a. tot de kannibalen. De Lunda's beweren, dat de volken, die ten noorden van hen wonen, er alle toe behooren. Dikwijls bestaat het kannibalisme in het gebruik van eenige deelen van het menschelijk lichaam, waaraan men bovennatuurlijke beteekenis hecht. Volgens Livingstone komt het bij de Mtamba's aan de Lualaba wel eens voor, dat een twist tusschen echtgenooten eindigt met den dood van de vrouw, terwijl de man het hart opeet. Vingers van menschen worden als toovermiddelen gebruikt. Ook de menschen-offers staan hiermede in verband. Van Gele en Coquilhat waren er getuige van, dat bij den dood van het hoofd der Wangata's, nabij het Aequator-station, de treurende familie in den omtrek slaven liet opkoopen, die zóó onthoofd werden, dat het hoofd, hetwelk aan een omgebogen tak bevestigd was, onmiddellijk in de hoogte bengelde, zoodra het mes het hoofd van den romp gescheiden had. De toeschouwers ontdeden het hoofd van het vleesch, naar zij zeiden zonder er van te eten, en de schedel werd op het dak van de hut van den afgestorvene geplaatst. In het graf werden vier geworgde vrouwelijke wezens tot onderlaag van het lijk neergeworpen.

Iets anders is het eten van menschenvleesch als gewoon voedsel. Livingstone merkte op, dat in Bamberre zoo weinig graven waren; hij wilde evenwel nog niet gaarne gelooven, dat de lijken der afgestorvenen worden opgegeten. Junker echter verzekert, dat de Mambanga's geen lijk begraven, maar het verschacheren, daar zij huiverig zijn, om de lijken van bloedverwanten te eten. Bovendien worden alle offers gegeten, die bij een sterfgeval door het orakel als de oorzaken van den dood worden opgegeven. De volken aan de Uëlle kan men in het algemeen als anthropophagen

of menschen-eters beschouwen, zegt Junker, en zij maken daar geen geheim van. Zelfs dragen velen de tanden der opgegetenen, aan snoeren geregen, als sieraad. In den oorlog worden zoowel ouden als jongen opgegeten; de eersten nog meer dan de laatsten, daar zij lichter overvallen worden. Ook de lijken van hen, die een plotselingen dood sterven, worden gegeten. Wissmann verhaalt, dat de Kalebue's doodzieke menschen eten en hij hoorde hetzelfde van de Manjema's vertellen. De overigens tamelijk hoog staande Bassonge's zijn kannibalen, en bij de Bangala's heeft dat euvel zijn grootste hoogte bereikt. Men vindt er hoofden, voor wier gezin dagelijks twee menschen-offers geslacht worden, zoo verhaalt de zendeling van Ronslé van de Mokeba's, met de Bangala's verwant. Daar dienen de hiervoor bestemde slaven als slachtvee.

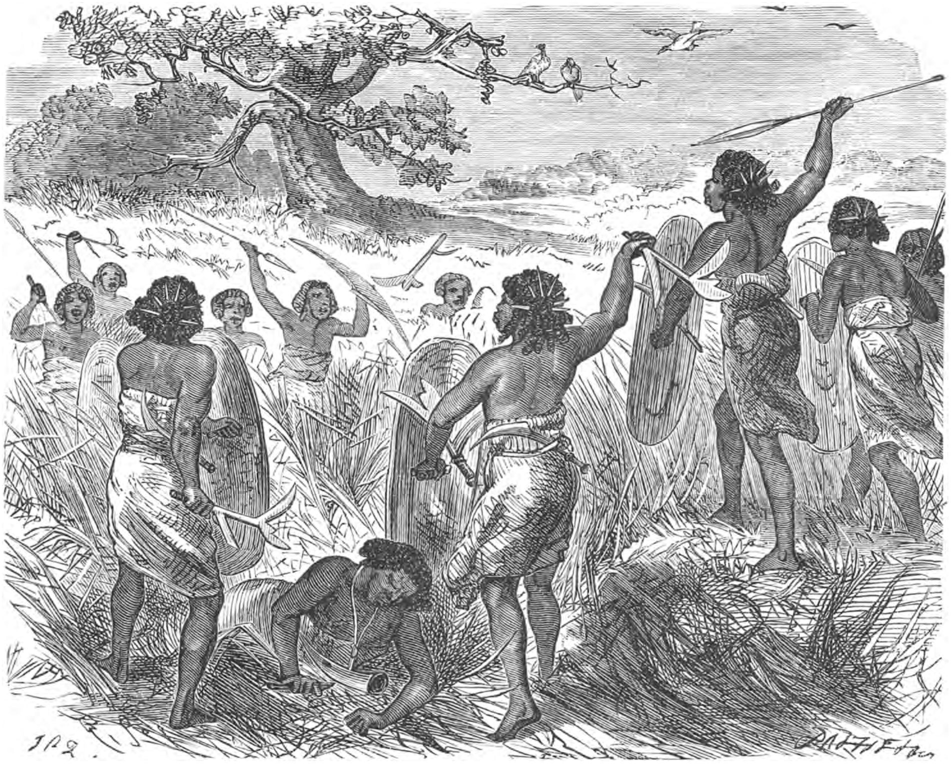

GEVECHT VAN NIAM-NIAM'S.

Bij de Niam Niam's is de menschen-eterij niet zoo algemeen. Schweinfurth deelt mede, dat sommigen hunner hoofden het gebruik van menschenvleesch verafschuwden. Junker vond, dat deze gruwelijke gewoonte ten zuiden der Uëlle meer verbreid was dan ten noorden dezer rivier.

* * *

Merkwaardig is verder nog de vogelwichelarij bij de Niam-Niam's, welke met hoenders uitgevoerd wordt. De meest gebruikelijke vorm, om door een hoen een uitspraak te verkrijgen omtrent gewichtige vragen, bestaat hierin, zegt Junker, dat een struik tot een roodachtig poeder gewreven wordt, hetwelk, met water vermengd, door middel van uitgetrokken veeren het hoen wordt ingewreven. Sterft het dier

hiervan, dan voorspelt dit een ongelukkigen uitslag; blijft het dier leven, dan zijn de voorteekens gunstig.

De Niam-Niam's worden ingedeeld als vrijen, of de heerschende klasse, en in slaven. De eersten noemen zich *Sandeh's* en hebben een lichtere huidkleur. Evenals in den Sudan valt die ethnographische scheiding met de politieke samen.

In staatkundig opzicht is het volk versnipperd in talrijke stammen, en meer dan honderd sultans of vorsten voeren hier het gezag. Slechts enkelen van hen bezitten een aanzienlijk leger en een groot gebied, zooals o. a. die der Bongo's.

Wij spraken in het bovenstaande steeds van de Niam-Niam's. Doch wij moeten nog waarschuwen voor de onjuiste voorstelling, als zoude de bevolking, welke met dien naam wordt aangeduid, één van afkomst zijn. De onophoudelijke oorlogen, de overwinningen en onderwerpingen van volksstammen hebben een voortdurende afwisseling en vermenging der bevolking ten gevolge. Er heerscht een ethnographische onrust en onzekerheid in de Negerlanden; reeds herhaaldelijk hebben wij daarop gewezen. De Niam-Niam-vorst Semio, bij wien Junker vele maanden vertoefde, deelde hem zelf mede, dat hij nauwelijks 1000 echte Niam-Niam's onder zijn volk telde, terwijl hij daarentegen vele duizenden van vreemde afkomst als onderdanen had. Onder dergelijke omstandigheden gaan de typische ras-kenmerken meer en meer verloren, en bevatten de groote rijken volks-elementen van zeer verschillende afkomst. Hoewel wij slechts enkele van de volksnamen uit dit gebied noemen en ons bovenal met de heerschende groepen kunnen bezighouden, moeten wij dus wel bedenken, dat er buiten deze nog vele volksstammen of afdeelingen bestaan, die evenwel in groote amalgama's opgaan.

* * *

Het Mangbattu-land ligt tusschen 3°—4° N.Br. in het gebied van den bovenloop der Uëlle, de naar het westen vloeiende bijstroom van de Kongo. Over de Mangbattu's (Schweinfurth schrijft Monbuttu) heeft Wilh. Junker nadere bijzonderheden medegedeeld, nadat Schweinfurth dit volk reeds vroeger had doen kennen.

De Mangbattu's staan, volgens Junker, hooger dan de Niam-Niam's. Bovenal bezitten de vrouwen hier vele voorrechten. Zij verschijnen zelfs op openbare bijeenkomsten in gezelschap der mannen en zijn ook meer indringend dan de andere Neger-vrouwen. Zij dienden Junker dikwijls als tolken, zeker een zeldzaam voorkomend verschijnsel.

Bij de Mangbattu's overtuigde deze reiziger zich van een rijk gemoeds- en gevoelsleven, van een groote kunstvaardigheid, doch eveneens van kannibalisme, dat een zeldzaam contrast vormt met het hooger standpunt, dat dit volk overigens inneemt, en waarvoor vruchteloos een verklaring gezocht werd. De Mangbattu's tatoueeren het lichaam, bovenal borst en buik, doch zelden het aangezicht, en gebruiken daarvoor allerlei figuren. Ook de versiering van het hoofd is menigvuldiger dan bij het vorige volk. Vooral merkwaardig is de eigenaardige band van dunne, zwarte snoeren, welke het voorhoofd bedekken, in de streek der slapen convergeeren en aan het achterhoofd met twee breede gespen verbonden zijn. Jonge kinderen krijgen reeds dezen voorhoofdsband, waardoor de vrije ontwikkeling van den schedel in hooge mate belemmerd wordt. Hieruit is het ook te verklaren, dat er vele kinderen met misvormde schedels voorkomen, terwijl dit eveneens bij volwassenen het geval zal zijn.

De huidkleur der Mangbattu's is, evenals die der Niam-Niam's, lichter gekleurd; Schweinfurth vergelijkt die met de kleur van gemalen koffie. De muskulatuur is minder ontwikkeld dan bij de Niam-Niam's, doch zij bezitten een beteren baardgroei dan dezen. Over 't geheel wordt hun een Semietisch type toegekend; ook de groote en gebogen neus stemt hiermede overeen. Schweinfurth vestigt de aandacht op het groote aantal witharige menschen onder hen: hij schat dit op 5 % der bevolking. „Dit witte haar was altijd van de dikwollige gesteldheid, die het Negerhaar kenmerkt, en kwam steeds het meest voor bij de lichtste huidkleur. De kleur van het haar was niet, wat wij wit zouden noemen, doch vormde een vermenging van wit met grijs. Alle personen, bij welke men dit albinisme vond, vertoonden een ziekelijke uitdrukking om de oogen." — Dit veelvuldig voorkomen wijst op een zeer bijzonder

verschijnsel onder dit volk. Naar de taal zijn de Mangbattu's dan ook scherp van de Bantu-Negers gescheiden.

Wat de kleeding betreft, staan de Mangbattu's ook geheel op zichzelf. Opmerkelijk is het, dat hun het weven geheel onbekend is. Zij vervaardigen hun stoffen uit den bast van een vijgeboom, welks grijze kleur men door een houtverf in roodbruin verandert. De vrouwen gebruiken deze stof niet of weinig; zij bedekken zelfs de schaamdeelen zeer onvoldoende. Verder wordt het lichaam met tal van figuren beschilderd.

Als wapens dragen de Mangbattu's, behalve schild en speer, ook boog en pijl; verder bezitten zij dolkachtige of sikkelvormige messen. De werpmessen der Niam-Niam's worden hier niet gevonden. Messen en speer-spitsen hebben zeer verschillende gedaanten.

De Mangbattu's kennen twee metalen: ijzer en koper, welke als goud en zilver geschat worden. Toen Schweinfurth koning Munza zilveren voorwerpen schonk, sprak deze van „wit ijzer." Het ijzer weten zij zelf te verkrijgen, en goed te bewerken. Ook de houtsnijkunst staat bij hen op hoogen trap. Uit de zware stammen eener Rubiacee weten zij booten te hakken, 12 meter lang en $1^1/_2$ meter breed. Schilden, trommels, stoelen, enz., zijn produkten hunner houtsnijderij. Behalve de ronde zitstoelen der vrouwen vervaardigen zij voor de mannen banken op vier pooten, waaraan de afzonderlijke deelen niet gelijmd, noch gespijkerd zijn, maar er door dunne strooken Spaansch riet aan worden verbonden. Opmerkelijk is ook het rustbed van bamboesstaven en riet, op Egyptische wijze vervaardigd. In pottenbakkerij overtreffen zij alle West-Afrikaansche volken, en hoewel de draaischijf onbekend is, maken zij toch hun potten bewonderenswaardig symmetrisch.

Bij dit hooge standpunt der industrie valt de verwaarloozing van den landbouw in het oog. Durrha en sorghum zijn hier geheel onbekend; eleusine is er zeldzaam en alleen aan de cultuur van maïs wordt eenige aandacht gewijd. De cultuur van den oliepalm herinnert iets aan West-Afrika. Ook de veeteelt bloeit bij hen niet; honden en hoenders zijn de eenige huisdieren. Jacht en oorlog zijn de hoofdwerkzaamheden van de mannen. De hutten hebben meest een rechthoekigen grondslag; er komen echter ook kegelvormige hutten voor. Terwijl bij de genotmiddelen de tabak ontbreekt, bezitten de Mangbattu's de kola-noot, die door aanzienlijken gekauwd wordt, evenals aan de Niger het gebruik is.

Omtrent de religie der Mangbattu's is weinig bekend. Schweinfurth vond op grond der taalverwantschap bij hen den naam „Noro" voor God. Zij wezen bij het uitspreken van dien naam naar den hemel. En eveneens is „Nor" de uitdrukking voor „God" in het Nubisch. Bij het intreden der puberteit heeft de besnijdenis hier plaats.

Hoewel er bij de Mangbattu's sporen van gehechtheid aan hun vaderland zijn te ontdekken, is toch het nationaliteitsgevoel niet in staat geweest, hun eenheid te bewaren. Onder den invloed der Arabieren is hun land evenzeer versnipperd als dat der Niam-Niam's. Niet alleen is het mythische oude rijk van dit volk verdwenen, maar ook de oude toestanden, door Schweinfurth nog geschilderd, bestaan niet meer. Het proces van vernietiging der organische verbindingen, in vele Afrikaansche staten afgespeeld, heeft ook dit volk aangetast. De staatkundige eenheden zijn aldus verdwenen; het volkskarakter vertoont evenwel nog de oorspronkelijke afkomst.

LITTERATUUR.

G. SCHWEINFURTH. The heart of Africa, 1874.
„ „ Artes africanae, 1875.
WILHELM JUNKER. Reisen in Afrika, 1875—1886, 1890.

HOOFDSTUK XXX.

DE HAMIETISCH-SEMIETISCHE VOLKEN VAN NOORD-AFRIKA.

Wij hebben de Afrikaansche volken tot nog toe nagegaan voor zoover zij ten zuiden der Sáhara woonden. Deze groote woestijn vormt ongeveer de grens der eigenlijke Afrikaansche volken. Ten zuiden der Sáhara hebben wij reeds een gordel van volken-vermenging leeren kennen in den Sudan; ten noorden van deze zone vangt met overgangen een ander ethnographisch gebied aan.

Wanneer wij de geographische gesteldheid van dit noordelijk gedeelte van Afrika nagaan, valt het al spoedig in het oog, dat in verband met de geschiedenis der Blanke rassen hier andere ethnographische invloeden moesten werkzaam zijn dan in Afrika ten zuiden der Sáhara. De Sáhara is voor de volken dwars door Afrika een breede scheidings-zone, die wel niet onoverkomelijk was, maar toch meer isoleerend werkte dan de Middellandsche Zee. Daardoor is Noord-Afrika als gevolg van de geographische gesteldheid in den Aziatischen-Zuid-Europeeschen cultuurkring gebracht.

De vraag, of Noord-Afrika aanvankelijk ook door Negers bewoond was, is herhaaldelijk te berde gebracht. Enkelen nemen dit bepaaldelijk aan. Alph. Bloch behandelde dit onderwerp (zie Comptes rendus de l'association française pour l'avancement des sciences, 25 sess. à Carthage à Tunis 1897) nog voor kort en kwam tot het besluit, dat in noordelijk Afrika het zwarte ras eens inheemsch was en goed van de Berbers was te onderscheiden. De Negers bewoonden, volgens Bloch, geheel Noord-Afrika, waar men thans Mooren, Berbers en Tuaregs aantreft, en in de Tibbu's zouden de overblijfselen van dit oude ras nog het best bewaard zijn gebleven.

Van deze oudste bevolking zijn geen historische bewijzen aanwezig. De aanneming van deze veronderstelling staat echter in verband met hetgeen wij vroeger over de afkomst der Negers zeiden (zie pag. 13).

De geographische ligging stelde de bewoners van Noord-Afrika bloot aan allerlei vermengingen met vreemde volken.

In de eerste plaats hebben de ethnographische invloeden uit Azië zich op Noord-Afrika doen gelden. Oost-Afrika vormt van de landengte van Suez tot over den zuiderkeerkring een gebied van Aziatisch-Afrikaansche wederkeerige betrekkingen.

De oostkust van Afrika was door gesteldheid en afstand als voorbestemd, om de golven der Aziatische volken-beweging naar het westen te breken. De invallen der Hyksos in Egypte (2100 jaar v. Chr.) vormen de oudste tooneelen uit dit drama; de stroomen der Arabieren uit Azië (zie pag. 151, enz.) leeren uit lateren en zelfs uit den jongsten tijd de feiten uit dezelfde geschiedenis kennen. Een bijzondere geschiedenis hebben de Semietische nederzettingen op enkele meer begunstigde streken gehad, zooals in Egypte, Nubië, Abessinië en Zanzibar. Doch daarenboven heeft de voortdurende en lange aanraking met de Semieten haar invloed op de Noord-Afrikaansche volken doen gelden. Brugsch vond in den Egyptischen geest een neiging naar het Semietische, hetgeen hij toeschreef aan die aanraking.

Twee groote volkengroepen, die lichamelijk niet te onderscheiden zijn en in geestelijken aanleg en taal groote verwantschap toonen, wonen hier nevens en door elkander. Het zijn de *Hamieten* en de *Semieten*. Deze namen zijn hun door Lepsius en Muller gegeven naar de zonen van Noach, *Ham* of *Cham* en *Sem*, hoewel men daaruit nog niet moet besluiten tot een afkomst van dezen. De Hamieten komen in

betrekkelijk weinig streken onvermengd voor en zelfs nog in historischen tijd heeft men de uitgebreidheid van het zuivere ras zien inkrimpen door vermengingen. Wanneer men de verbreiding der Hamieten nagaat, schijnt het, dat zij in de oudste tijden in Noord-Afrika als 't ware een scheidsmuur vormden tusschen de Negervolken en de Semieten. Hierdoor hebben de Hamieten in het verleden veel invloed op de aangrenzende Neger-volken uitgeoefend en hebben zij ook Negerbloed in zich opgenomen, zoodat op enkele plaatsen de Hamieten moeielijk van de Negers zijn te onderscheiden. De Hamieten moeten derhalve als de oorspronkelijke bewoners van Noord-Afrika beschouwd worden, die Negerachtige elementen hebben opgenomen en van het zuiden naar het noorden overgangstoestanden aanwijzen.

De Hamieten vormen dus de oudste bewoners van Noord-Afrika en voor ons de eerste historisch bekende volken. Tot de zevende eeuw na Chr. bevolkten zij dit land met uitzondering van een smalle kuststreek. De lichaamsvorm der volken aan den rand der Middellandsche Zee scheen edeler en hun huidkleur scheen lichter dan die der zuidelijker wonende volken, zooals uit de Egyptische beelden valt af te leiden. De taal was dezelfde, welke nog tegenwoordig in de oase Siwah gesproken wordt tot aan de hellingen van den westelijken Atlas.

Historisch bekende volkenbewegingen hebben den ethnograhischen toestand van Noord-Afrika gewijzigd. Van Phoeniciërs, Karthagers en Grieken kwam Noord-Afrika aan de Romeinen. Het Christendom, eerst ingevoerd, werd weder uitgeroeid. Eindelijk, in de 7e eeuw, trokken de Arabieren Noord-Afrika binnen, en sedert vindt men er de heerschappij van den Semietischen invloed.

Oorspronkelijk bestonden hier drie taalgroepen. De *oude Egyptische taal* is ons bekend uit opschriften en oude papyrus-rollen, welke men in de graven vindt. In den oudsten Christelijken tijd is hieruit het *Koptisch* voortgekomen, thans eveneens een uitgestorven taal. Ten zuiden van Egypte vond men de *Ethiophische taalgroep* of het *Kuschietisch*; de Berbervolken spraken hun eigen *Berbertaal.*

De *Semieten* zijn uit West-Azië afkomstig. Zij kunnen oorspronkelijk onderscheiden worden in twee groote groepen: de NOORDELIJKE SEMIETEN, waartoe *Assyriërs*, *Babyloniërs*, *Aramaeërs*, *Hebraeërs* en *Phoeniciërs* behoorden, en de ZUIDELIJKE SEMIETEN, tot welke de verschillende *Arabische stammen* gerekend moeten worden. Tegenwoordig is deze onderscheiding niet meer door te voeren, daar de Arabieren schier alle Semieten, de Joden uitgezonderd, in hun groep opgenomen en gearabiseerd hebben. Van de Semietische volken hebben voornamelijk de Arabieren Noord-Afrika overstroomd en zich met de oorspronkelijke Hamieten vermengd of onder hen gevestigd. De verwantschap van beide volken maakte dit gemakkelijk. De aanneming van den Islam, benevens de verbreiding der Arabische taal drukten een Arabischen stempel op dit mengingsvolk, dat wij de *Hamieto-Semieten* zullen noemen. Zoo is Noord-Afrika voor groote gedeelten niet minder Arabisch geworden dan Arabië zelf.

De Arabische taal is in Noord-Afrika verbreid over Egypte, Tripolitanië, Tunis, Algiers en Marokko. Oorspronkelijk was zij een Middel-Arabisch dialekt, dat door den Islam tot algemeene spreek- en schrijftaal geworden is. In Tunis, Algiers en Marokko echter breken afgesloten gewesten met Hamietische taal het Arabische taalgebied af. Arabieren vindt men verder in de middelste en oostelijke streken der Sáhara tot Kanem en Dar-Fur; gearabiseerde Hamieten treft men aan in Nubië en de aangrenzende gewesten, en Arabische koloniën vindt men in Oost-Afrika. Zooals wij reeds vroeger opmerkten, kan hierbij echter veelal geen sprake zijn van geboren Arabieren, hoewel er een Arabische stempel op vele volken van Noord-Oost-Afrika is gedrukt door godsdienst, zeden en gewoonten, waardoor zij Arabisch zijn gemaakt. De Arabieren, den Islam en hun invloed zullen wij behandelen in het tweede deel, als wij over Arabië spreken.

Tot de volkengroep, die wij thans behandelen, behooren de *Berbers*, de Sáharavolken, de *Egyptenaren*, de *Abessiniërs*, de *Nubiërs*, de *Somala's* en de *Galla's*. Wij zullen deze volken afzonderlijk beschrijven en ten slotte op den bestaanden staatkundigen toestand de aandacht vestigen.

De Berbers.

In de eerste plaats willen wij ons met de *Berbers* bezighouden, een overblijfsel der oude Hamietische bewoners van Noord-Afrika. Men duidt hiermede de bevolking aan, die tot de 7e eeuw na Chr. het noordwesten van Afrika bewoonde en in dien tijd door de Arabische legers werd onderworpen. Hassan Ibn Numan, de stadhouder van Afrika, wist de Berberstammen, die onder een als priesteres of profetes hoog geëerde koningin, bij de Arabieren *Kahina*, d. i. „toovenares" genoemd, tot nieuwe krachtsinspanning gedreven waren, door de hulp van een verrader te overwinnen en de koningin te dooden, 697 na Chr. Daarna keerden de Arabieren hun wapenen tegen de stad Karthago, die nog altijd in Grieksche handen was, maar eindelijk, in 699, na de overwinning op de Byzantijnen, een prooi der vlammen werd. De oude wereldstad, die te midden van zoovele stormen was blijven bestaan en na zooveel vernieling telkens weer opnieuw was opgebloeid, een gevolg van de voor dien tijd gunstige ligging, bleef thans twee eeuwen lang een doode stad, en Tunis trad weldra in haar plaats. De Arabieren vestigden zich thans aan de kust, ondernamen rooftochten naar Sicilië en Sardinië, onderdrukten de oproerigheid der Berber-stammen met het zwaard, dwongen hen tot aanneming van den Islam en trokken zegevierend door Afrika tot aan de kusten van den Atlantischen Oceaan. Wat of wie zich tegen hen verzette, werd onverbiddelijk neergesabeld of te gronde gericht; vrouwen en kinderen werden in slavernij verkocht. In deze verwoestende oorlogen gingen de laatste sporen der beschaving van het stedenleven en van de burgerlijke orde, die hier gevestigd waren, te niet. De vruchtbare velden, die in den tijd der Puniërs op bloeiende tuinen geleken en in de laatste jaren van de heerschappij der Romeinen de behoefte aan koren in Italië aanvulden, werden woestijnen en de nomadische Berberstammen, de nakomelingen der oude Numidiërs en Mauretaniërs, zagen eindelijk, nadat hun flinkste en dapperste mannen in den strijd waren bezweken en het gebied van Fez en Marokko tot de kuststad Tanger in de macht der Arabieren was gevallen, van den strijd af en traden met de overwinnaars, waarmede zij in zeden, karakter en levenswijze veel overeenkomst hadden, in nauwe betrekking, zoodat zij tot één volk samensmolten. De Berbers streden vervolgens onder de vanen der Khalifen, om den Islam te verbreiden, en van dien tijd af werd Noord-Afrika, eens de zetel van Romeinsch-Christelijke beschaving en zeden, uit de rij der beschaafde landen geschrapt. Bereden Bedoeienen-stammen grondvestten op de puinhoopen dier cultuur Mohammedaansche rooverstaten; het licht der Christelijke leer werd uitgebluscht en vervangen door de heerschappij van den Islam, die in de 8e eeuw reeds algemeen was.

Het bovenstaande geeft ons een enkel bedrijf uit den grooten strijd, dien de Arabieren in Noord-Afrika gevoerd hebben, en men kan er uit afleiden, dat na dit proces, hetwelk eeuwen duurde, weinig zuivere overblijfselen der oorspronkelijke Berbers in Noord-West-Afrika gevonden worden. Toch wordt de bevolking in Noord-West-Afrika van den Atlantischen Oceaan tot de oasen van de Lybische woestijn nog als *Berbers* aangeduid, en al vindt men de onvermengde nakomelingen niet meer, toch treft men er nog typische eigenaardigheden aan van het volk, in dien ethnographischen smeltkroes gevormd.

Men kan de Berbers verdeelen in drie hoofdgroepen: de *Amazirghen*, de *Schelluh's* en de *Kabylen* (van Kebail Arab = stam).

De Amazirghen, 2—2½ millioen in aantal, bewonen Er — Rif, het land ten noorden van den Atlas en het gebied ten oosten der Uad Kurt. De Schelluh's of Schloh's, pl. m. 1.4 millioen in aantal, wonen tusschen 32—38° N.Br. van de kust tot den meridiaan over El Arisch. De Kabylen vindt men in Algiers en Tunis; in eerstgenoemden staat ongeveer 760.000. Deze zijn hoofdgroepen; het werkelijk aantal Berber-stammen is legio.

Tot de Berbers worden door sommigen ook nog gerekend de volken van de Sáhara, als de *Sanhadscha's* in het westen, de *Tuaregs* in het midden, de *Teda's* of *Tebu's* in het oosten. Wij zullen deze echter afzonderlijk behandelen.

Wat het uitwendig voorkomen betreft, kunnen de Berbers van het land nog het best als normaaltype der Hamieten gelden. De huidkleur is betrekkelijk blank.

EEN GEZIN VAN KABYLEN (BERBERS).

Topinard vond bij individuen, die als de zuiverste uitdrukking van den stam kunnen beschouwd worden, een ovaal gelaat, een hoog, breed voorhoofd, een smallen, fijn gevormden neus en kleine, dichte tanden. Dit gelaatstype heeft veelal een strenge, koude uitdrukking. Doch daarnaast vindt men het Arabische type.

Het grootste gedeelte der Berbers is in taal, godsdienst, kleeding en zeden geheel Arabisch geworden. In Algiers is de Berbersche taal tot een dialekt van het Arabisch gedaald. Vooral de nomadische Berbers hebben hun nationaal karakter verloren; de landbouwers daarentegen hebben nog veel van hun nationale zeden en taal bewaard, zoodat men bij dezen de beste voorbeelden van Berbers kan vinden.

De Berbers zijn ijverige landbouwers, handwerkers of handelaren, over 't algemeen goedhartig en spraakzaam, doch niet zonder religieus fanatismus. De hoofddracht bestaat uit een wollen tunika, welke bij de mannen tot de knieën, bij de vrouwen tot de voeten afhangt. Deze kleederdracht werd oorspronkelijk door ieder zelf vervaardigd; de bewerking van wol tot stoffen is nog altijd een der belangrijkste bezigheden der vrouwen. Verder dragen de mannen bij zwaren arbeid een lederen schort en op reis een boernoes, in den regel een oud familiestuk, zooals blijkt uit vele gaten en losgerafelde kanten. De vrouwen dragen een veelkleurigen doek om de schouders. De mannen dragen het haar kort, doch laten na hun 25ste jaar den baard groeien.

Waar de Berbers nomaden zijn, bezitten zij meer het echte Arabische uiterlijk, dat men bij de landbouwers minder vindt. Dan zijn zij herders, zwerven rond met hun vee, wonen in de tenten en zijn geoefende ruiters. Van karakter is de Berber rustig, schijnbaar onverschillig, tot mijmeren geneigd en traag; zijn gelaats-uitdrukking is stug en zijn blik niet open. Hij volgt den Koran naar den geest en de letter; alleen aan de overmacht onderwerpt hij zich. Zoo ziet men er alle trappen, die tot absoluut gezag leiden. Hierdoor vormen de nomadische Berbers een scherpe tegenstelling met de landbouwers.

Opmerkelijk is de tegenzin, dien men bij de Berbers ontmoet, om metalen te bewerken. De nomadische Berber koopt zijn metalen gereedschappen, wapens, enz. gaarne in de stad, terwijl de Kabyl het een voorrecht acht, een smid in het dorp te hebben. De wapens der Berbers zijn over 't algemeen dezelfde als die der Arabieren en bestaan uit het lange, rechte zwaard, de licht gebogen handschaar, en het lange geweer.

De Berbers zijn geen stedenbouwers. De oudste Berbers worden beschreven als mannen, die veel met paarden omgingen en geen steden hadden. Al mag men den Berbers niet absoluut het bewonen der steden ontzeggen, toch is het een onloochenbaar feit, dat in de steden van hun land de Arabieren en de gearabiseerde Berbers de meerderheid uitmaken. In hun bergdorpen en burgen daarentegen bleef de nationaliteit der Berbers nog tot op zekere hoogte bewaard.

De dorpen der Berbers hebben een eenigszins steedschen bouw. De flinke huizen zijn meest van steen opgetrokken en hebben twee verdiepingen. Men vindt grootere en kleinere dorpen, bestaande uit huizen en hutten, en slechts een gedeelte woont in tenten, terwijl de Arabieren in tentdorpen of steden wonen. De dorpen zijn, zoo mogelijk, op de toppen en aan de hellingen der bergen gebouwd, en worden steeds door een wal of muur ter verdediging ingesloten. Er bestaan zoden-hutten en hutten uit leemen tegels of baksteen gebouwd; mortel wordt gebruikt uit kalk, leem of koemest. Het hellende dak wordt gemaakt van riet, stroo of steenen. In de woning vindt men rechts het verblijf voor de familie, links den stal. Een tuintje of klein stuk bouwland omringt het huis. In de Kabylen-dorpen wordt de tweede verdieping eerst op het huis geplaatst, als een zoon trouwt; in de dorpen van den West-Atlas dient de tweede verdieping hoofdzakelijk tot een soort van veranda, wat weinig in overeenstemming is met het ruwe klimaat dezer streken.

In den winter zoeken de bewoners beschutting tegen de koude in kelderachtige kuilen onder de huizen. Gedeeltelijk ter verdediging, gedeeltelijk om het warmer te doen zijn, worden de huizen in een dorp zoo dicht mogelijk aaneengebouwd, zoodat een dorp den indruk maakt van een kasteel. De over den Atlas verspreide sloten der stadhouders en andere aanzienlijken hebben een andere bouworde.

In tegenstelling met het aristocratisch patriarchaat der Arabieren vinden wij bij de Berbers een vrije staatsregeling; bij hen neemt ook de vrouw een hoogere plaats in.

Bij de staatkundige vereeniging der Berbers vormt de gemeente, de „dschemaa", den grondslag; zij vormt als het ware een souvereine republiek op zichzelf. Vol moed en vuur strijden de Berbers voor haar zelfstandigheid. Het dorp is voor hen de staat; de vergadering der volwassen mannen uit het dorp vormt als „dschemaa" de regeering. Bij haar berust het bestuur en de rechtspraak, de wetgeving en de heffing der belastingen. Tot uitvoering van haar besluiten wordt de „Amina" gekozen, een soort van burgemeester. De meerderjarige dorpelingen kiezen dezen meestal uit een aanzienlijke familie, bij welke deze waardigheid dikwijls lang erfelijk is. De „dschemaa" is in haar macht weder beperkt door religieuse protesten, door de „vendetta", die elke andere rechtspraak te niet doet, en door de vereenigingen, welke men *sofs* noemt. Deze „sofs" zijn vrijwillige vereenigingen van mannen uit een gemeente voor een gemeenschappelijken arbeid ; er bestaan echter ook „sofs" met politieke doeleinden. Indien de „sofs" zich tot bloedwraak verbinden, ontstaan er partijschappen, die de stammen gedurende langen tijd verdeelen; de veeten verbreken de gemeentelijke banden, welke de „dschemaa" bindt.

De „dschemaa" vergadert in een open hal in het midden van het dorp; de leden nemen daarbij plaats op steenen zitplaatsen. Het partijleven dringt echter ook bij hen door en niet zelden worden de rechter- en linkerzijde dier vergaderplaats door leden van verschillende „sofs" ingenomen.

Vooral bij aanvallen van buiten kan het gebeuren, dat er „sofs" gevormd worden door mannen uit verschillende dorpsgemeenten. Daardoor komen dan eenige dorpen tot een soort van confederatie, welke hen machtiger maakt tegenover een gemeenschappelijken vijand. Zoo vormden de Krumir's, die in 1881 den Franschen het voorwendsel aan de hand deden tot den Tunesischen veldtocht, een confederatie uit vier groepen, die over meer dan 12.000 geweren konden beschikken.

De Berbers zijn een krijgszuchtig volk; nooit bogen zij zich vrijwillig onder het juk van vreemden. Wij zagen dit reeds op pag. 398. Bij de verovering van Algiers onderwierpen de Franschen eerst de Turken, daarna de Arabieren, en eerst na een heftigen strijd slaagden zij er in, de vrijheidslievende Kabylen ten onder te brengen. Op 16-jarigen leeftijd worden de jongens in de „dschemaa" gebracht; zij ontvangen dan wapenen, die zij tot het 60e jaar dragen. Krijgsherauten verklaren over 't geheel den oorlog; ook zonder deze voorafgaande verklaringen hebben echter wel nachtelijke plunderingen plaats bij vijandelijke stammen. Deze strijd van dorp tegen dorp, van stam tegen stam, is onder den invloed van Frankrijk veel verminderd. Sluipmoord evenwel komt nog veel voor. Vroeger waren plaats en tijd der gevechten meer bepaald, de dorpen moesten vermeden worden, en behalve den Vrijdag, den heiligen dag der Mohammedanen, had men nog andere dagen der week met een „Godsvrede."

De Berbers zijn Muzelmannen geworden; ook hun zeden en gewoonten zijn gearabiseerd. Toch zijn de Kabylen en de Arabieren verbitterde vijanden gebleven.

De kennis van den Koran gaat bij de Berbers niet ver. Wat zij van den godsdienst weten, bepaalt zich gewoonlijk tot de geloofsbekentenis: „Er is geen God dan God en Mohammed is zijn profeet." Zij bidden zelden, verzuimen de wasschingen en het vasten, drinken brandewijn zonder gewetensbezwaar; men beweert zelfs, dat er stammen zijn, waarbij de armen het vleesch van wilde zwijnen eten. Dit wordt o.a. verzekerd door Dozy, op grond der verklaring van generaal Daumas omtrent de Kabylen.

Toch paart zich aan deze onkunde een fanatieke haat tegen ongeloovigen. Nergens gaat de haat tegen Christenen verder dan hier. Voor het doodschieten van een Christen ontvangen zij den hemel tot belooning, meenen zij. De vereering, die zij koesteren voor hun „Maraboets", een soort van priesters, die hun leven aan ontbering, zelfkastijding en godsvereering wijden, grenst aan het ongeloofelijke. Dezen zijn in hun oogen levende heiligen, die tusschen de engelen en de menschen in staan. Zij leven op kosten van het volk; hun gemeenschappelijke woningen (zâwia) worden hersteld en van het noodige voorzien, zonder dat zij er zich mede bemoeien. Men voorkomt hun wenschen, brengt hun water, hout en voedsel; gaan zij aalmoezen opzamelen in de dorpen, dan loopt iedereen hen tegemoet, vraagt naar hetgeen zij gaarne willen hebben en overlaadt hen met geschenken.

Op het leven der Kabylen hebben de Maraboets grooten invloed. Zij raden het volk, leggen twisten bij, stellen voor, welke hoofden gekozen moeten worden, leiden de volksvergaderingen en nemen ten slotte een besluit, als ieder zijn meening heeft gezegd. „In het gebergte zou men zijn eigen kind vermoorden, als een maraboet het wenschte," zegt Daumas.

Als een Maraboet sterft, gaat zijn heiligheid over op de plaats, waar hij begraven wordt. Het lijk wordt in een langwerpige houten kist gelegd, die met snijwerk en verschillende versierselen prijkt, alles rood en groen, de twee gewijde kleuren. Over de doodkist wordt een vierkant, van buiten wit gepleisterd gebouw met een koepel opgericht. Als de overledene een heilige van buitengewone vermaardheid geweest is, worden op zijn graf offeranden gebracht. Deze komen ten voordeele van den een of anderen Maraboet in den omtrek, die de grafstede in behoorlijke orde houdt. Voor deze grafkapellen wordt gewoonlijk het schoonste, meest romantisch gelegen plekje in de gansche nabuurschap gekozen: op een rots aan de rivier, te midden van boomgaarden, of aan de helling van een berg. Van verre lachen die liefelijke punten den reiziger toe en lokken den geloovige aan, daar zijn gebeden te doen. De Christen mag deze gewijde plaatsen niet betreden: dat zou heiligschennis zijn.

De graven dier heiligen lokken zelfs de nakomelingschap bijeen. De aureool van heiligheid beschijnt dan hen, die zich hier vereenigd hebben, en zoo ontstaan er heilige dorpen.

Een groot verschil vindt men bij Berbers en Arabieren, wat betreft de behandeling der vrouw; terwijl bij de laatsten de vrouw laag staat, ondervindt zij bij de Berbers een bijna Christelijke behandeling. De Berbersche vrouw geniet vele vrijheden en rechten, welke de Arabische vrouwen niet bezitten, en die waarschijnlijk nog uit den vóór-Mohammedaanschen tijd afkomstig zijn, doch ook na het aannemen van den Islam bewaard bleven. Bij vele Berber-stammen is, evenals bij de Tuareg's, in de erfopvolging niet de oudste zoon, maar de zoon der oudste dochter of zuster erfgerechtigd. Bij sommige stammen kan zelfs een vrouw heerschen. Over alle belangrijke zaken heeft de Berbersche vrouw mede te oordeelen, en meer dan bij andere volken richten de mannen zich naar de uitspraak der vrouwen. Terwijl de Arabische vrouw zich nooit met onbedekt gelaat vertoont, en als zij onder den huiselijken arbeid door een man verrast wordt, plotseling de handen voor het gezicht houdt, vertoonen de Berbervrouwen zich geheel ongesluierd en kunnen zij ook in den handel vrij met andere mannen spreken. Terwijl de Arabische vrouw nooit tegelijk met haar echtgenoot eet en dezen aan tafel bedient, eet de Kabylen-vrouw met haar echtgenoot van denzelfden schotel. Voor den Arabier is de vrouw noch een gezellin, noch een vriendin, zelfs geen maîtresse; voor den Berber is zij een vriendin en levensgezellin. Man en vrouw vullen elkander aan, en zelfs op het slagveld is de vrouw behulpzaam, om de gewonden te verbinden.

Het hooger standpunt der vrouw bij de Berbers blijkt ook hieruit, dat zij vrouwelijke heiligen hebben, evenals de Perzen, wat bij de Arabieren wel niet mogelijk is. Zoo heeft men bij Bougie de „Kobba" (de naam dezer grafkapellen) van „Lella Goeraja" (Lella = titel van prinses of heilige). Volgens de legende kwam deze heilige vrouw na haar dood terug, om de getrouwe leerlingen, die bij haar graf vereenigd waren, verder te onderrichten.

De Franschen hebben geleerd, de Berbers (Kabylen) en Arabieren in Algiers te onderscheiden en de eersten naar hun eigenaardigheden te behandelen. Dit had ten gevolge, dat zij zich rustig hielden in hun bergen en met Fransche instellingen langzamerhand bevriend raakten, terwijl de Arabieren aan den Europeeschen invloed hevigen tegenstand boden. In het land der Kabylen werden zelfs scholen opgericht, waartoe zij zelf gaarne bijdroegen. Ook bleken de Kabylsche leerlingen niet bij de Fransche achter te staan in aanleg en ijver, zelfs waar het de Fransche taal gold 1). Wel moet dit mede toegeschreven worden aan de voordeelen, welke voor hen voortvloeien uit de kennis van die taal, maar het wijst er tevens op, dat dit volk niet ontoegankelijk is voor Europeanen. Dit blijkt ook hieruit, dat bij de Kabylen

1) Armand Biré. in het Bulletin de la société d'Anthropologie de Paris, 1893.

meer en meer de Europeesche behoeften ontwaken, dat zij verbetering in spijzen en levenswijze wenschen, en daarom de Europeesche kolonisten naderen.

* * *

De inwoners van Mzab in de Sáhara, de *Mzabieten*, ook „Beni-Mzab" genoemd, vormen een Berber-stam van ongeveer 60.000 zielen, die zich het meest van vermenging met andere volkselementen hebben vrij gehouden. Evenals alle Berbers hebben de Mzabieten ook den Islam aangenomen, doch zij behooren tot geen der vier groote sekten der Mohammedanen en worden als ketters beschouwd. Hun geloof berust op den Koran, doch zij erkennen geen commentaar en laten den religieusen adel der Maraboets in geen geval toe.

In de uitoefening hunner godsdienstige plichten hebben zij vele gebruiken bewaard, die van Christenen of Joden afkomstig schijnen te zijn. Zij hebben de ablutiës, de priesters wasschen de vingers na de communie, zij hebben in hun moskeeën, kabinetjes met een badkuip om zich te baden. Op bepaalde tijden des jaars vereenigen zij zich op de begraafplaatsen, om daar te bidden, terwijl zij na afloop daarvan in een hiervoor aangewezen huis een maaltijd houden. Dit was ook een gebruik der Christenen in Afrika.

Als een man iets misdaan heeft, dat ernstig is, spreken de Mzabieten de straf der verbanning tegen dezen uit, een excommunicatie, die den verbannene als vreemde doet beschouwen. Zijn eigendommen worden verbeurd verklaard, hetzij ten voordeele van de moskee of van zijn erfgenamen. De verbannene acht men zedelijk dood te zijn; hij is onrein en mag geen stad der Mzabieten betreden, geen burger mag met hem onder hetzelfde dak wonen. Den verbannene voedsel te geven of een teug waters te reiken, beschouwt men als een misdaad.

De wetten der Mzabieten zijn streng. Het is hun verboden een vreemde vrouw te huwen, en de overtreding dezer wet wordt met verbanning gestraft. De vrouwen of meisjes mogen Mzab dan ook niet verlaten. Een Mzabiet mag niet op reis gaan voor hij gehuwd is; heeft bij bij zijn vertrek nog geen kinderen, dan moet hij zweren, dat hij zijn vrouw in zwangeren toestand achterlaat.

LITTERATUUR.

Fr. Ratzel. Völkerkunde II, 1895.

Rinn. Les origines Berbères, études linguistiques et ethnographiques. Algiers, 1889.

Gen. Hanoteau et A. Latourneux. La Kabylie et les coutumes Kabyles. Paris, 1872.

Ibm—Khaldown. Histoire des Berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale. Uit het Arabisch vertaald. Algiers, 1852.

François Charvériat. A travers la Kabylie et les questions Kabyles. Paris, 1889.

HOOFDSTUK XXXI.

SÁHARA-VOLKEN.

De Sáhara is een reusachtige woestijn, gevormd door een breede zone van dorre hoogvlakten, naakte gebergten en woeste inzinkingen, een totale oppervlakte beslaande als bijna geheel Europa. Een eigenlijke zandzee, waarvoor men de Sáhara langen tijd hield, is deze woestijn niet; alleen in de westelijke gedeelten vindt men stuivende duinlandschappen. Doch overigens vormt de Sáhara een rotsig hoogland van 200—600 meter hoog, hier uit kale, harde rotsen bestaande, de zoogenaamde *hammadas*, daar uit vlakten, met verweerd steengruis ruw bedekt, *serirs* geheeten.

Het is een bijna geheel waterloos gebied, waar geen rivier geregeld stroomt. Alleen als de zomerregens bij den hoogsten zonnestand ver naar het noorden doordringen, vallen hier enkele plotselinge stortregens, die tijdelijke riviertjes voeden, welke echter spoedig weer opdrogen. In deze waterlooze zone ontwikkelt zich ook bijna geen plantenleven; doodsch en verlaten liggen er uitgestrekte streken.

Doch te midden van deze verlatenheid en dorheid vindt men enkele plekken, die, als eilanden in den oceaan, door hun fleurigen plantengroei reeds van verre den reiziger wenken. Dit zijn de zoogenaamde *oasen* (oase, Oud-Egyptisch wahe, station, woning), die bij het doortrekken van de woestijn als stations of ververschingsplaatsen werden aangedaan en waar zich een bedrijvig leven ontwikkelde. De oasen zijn de plaatsen, waar door opwellende bronnen het levenbrengende water aan de oppervlakte komt en den bodem vruchtbaar maakt.

De Sáhara is moeielijk door te trekken; de kameel, het schip der woestijn, is schier het eenige vervoermiddel. De wegen, welke de handelskaravanen hier volgen, blijven dikwijls eeuwen lang dezelfde en loopen van oase tot oase. Toch zijn reeds sedert de oudste tijden de volken van het noorden en zuiden de Sáhara binnengetrokken en hebben er de vruchtbaarder plekken, waar eenige regen valt, ook buiten de oasen, geëxploiteerd. Wel waren het slechts enkele volken, veelal slechts nomaden, wel was het verkeer niet levendig, maar niettemin kan men de Sáhara beschouwen als de zone, waar de echt Afrikaansche volken met de Hamieten van het noorden in contact kwamen en zich gedeeltelijk vermengden. Hierdoor is de Sáhara van de aangrenzende landstreken in het noorden en zuiden niet te scheiden.

In de centrale Sáhara en de daaraan grenzende gedeelten van den Sudan wonen de volksstammen der *Tuareg's* en der *Tibbu's*, welke een Berbersche taal spreken, die echter met vreemde elementen is vermengd. Ook bij hen hadden de Arabieren veel invloed; het was hun taal, waarin de Islam gepredikt werd en die daardoor veel gebruikt werd, ook voor het handelsverkeer. Zeden en taalelementen zijn alzoo wederkeerig door de Sáhara-volken uitgewisseld. Arabieren namen van de Berberbevolking over en omgekeerd. Daarbij kwam nog de aanvoer van Negers uit het zuiden, die vooral aanzienlijk was in den tijd, toen de Barbarijsche staten openlijk slavenhandel dreven, doch die thans veel verminderd is. Dit alles geeft reeds de oorzaken aan, waardoor in de Sáhara een zonderling volken-amalgama ontstaan moest.

* * *

De westelijke Sáhara wordt bewoond door Berbersche herdersvolken, die door den aard van het land, dat op een en dezelfde plek niet lang achtereen voedsel oplevert voor de kudden, een zwervend leven leiden. De woestijn is de oorzaak van de

TUAREG'S OP EEN ROOFTOCHT.

beweeglijkheid harer bewoners. Zoo ontstaan de nomaden in den echten zin des woords. De huidkleur dezer volken is roodachtig; uit hun oogopslag spreekt verstand; de neus is gebogen, het haar eenigszins kroes. De vrouwen bedekken het gelaat niet; zij dragen een lang kleed, dat van de schouders tot de voeten afhangt; de mannen laten het bovenlichaam onbekleed. Ook bij deze lieden bestaat monogamie en de vrouwen worden er hoog geëerd; men kan veilig zeggen, dat zij grooten invloed op de mannen hebben. De vrije vrouwen verrichten geen arbeid en gaan niet te voet. De aanblik dier vrouwen is echter niet altijd even aesthetisch, omdat zij zich soms in jaren niet wasschen. Van het water hebben deze woestijnbewoonsters een afkeer, een algemeen voorkomend verschijnsel in droge streken. Voor deze volken is de opbrengst van het vee het hoofdmiddel van bestaan; van het vee verkrijgen zij in hoofdzaak hun voedsel.

In de westelijke deelen van de Sáhara treft men nog kleine steden aan, die tot 7000 inwoners tellen. Men vindt ze op vruchtbaarder plekken, waar de dadeltuinen, de gierst-, maïs-, gerst- en tarwevelden, door bronnen besproeid, een goede opbrengst leveren.

Hoewel de godsdienst dezer volken van de Arabieren afkomstig is, blijft er toch in zeden en gewoonten veel bestaan, dat aan de oude Berbers herinnert. De Islam vormt meer een uiterlijk vernis dan dat hij in het hart der volken is doorgedrongen. Ook zijn er nog tal van sporen van verwantschap met de Negers bij hen te ontdekken.

* * *

Meer naar het oosten wonen de *Tuareg's*. Dit woord moet eigenlijk luiden *Tawârik* of *Tuarik*, een collectiefvorm van *tarki*, dat „opgeven" beteekent, en volgens enkelen de opgeving van het Christendom, volgens anderen de opgeving van hun vaderland in Mauretanië beteekent.

De Tuareg's wonen tot aan de groote zandvlakte El Erg of Areg in het noorden, met Ghadames als grenspunt, tot de beroemde bron Asin, halfweg tusschen het Haggar-plateau en het Asben-gebergte in het zuiden; naar het westen gaan zij tot Tuat en naar het oosten tot de oasen van Wadi en Gharbi in Fezzan. De Tuareg's worden als de zuiverste typen van de Berber-stammen beschouwd, hoewel zij tegelijk met den Islam Arabische zeden hebben aangenomen en de oorspronkelijke hebben afgelegd. Donker gekleurde menschen komen zelden bij hen voor, terwijl enkelen hunner onder de kleeren even blank zijn als Europeanen. De noordelijkste groep der Tuareg's, in hun bergvestingen, hebben het zuiverst de ras-eigenaardigheden bewaard.

De meest voorkomende huidkleur is roodachtig geel, ongeveer als de Zuid-Europeanen; door den invloed van de zon en van het stof zijn de onbedekte gedeelten der huid donkerder. Wat lichaamsbouw en gelaat betreft, worden zij als de schoonste menschen van Afrika beschouwd. Zij bedekken het lichaam geheel en de kleeding vertoont veel afwisseling; de westelijke stammen dragen een nauwsluitend hemd, andere een ruimer kleeding. De beenbedekking is in het westen meest kort; in het oosten lang. De stof der kleeding bestaat meest uit donkerblauw katoen. Eigenaardig is de gezichts-sjaal, de „litham", die tweemaal om het aangezicht wordt gewonden, zoodat zij oogen, mond en kin bedekt en alleen het midden van het gelaat met de spits van den neus vrij laat; achter aan het hoofd wordt zij met een strik vastgebonden. Het kort gesneden of tot een staart gevormde haar blijft van boven onbedekt; de baard komt er soms van onder uit. Door die sjaal zijn oogen en mond tegen het woestijnzand beschut. Die sjaal is een eigenaardig kenmerk van het volk; ook buiten hun vaderland dragen zij die en zij leggen haar zoo weinig mogelijk af. Vrouwen hebben die beschutting minder noodig. Alleen aan de grenzen der woestijn dragen de Tuareg's sandalen. De vrije Tuareg's dragen een recht, zeer lang zwaard; een dolk aan de linkerzijde, een 2 meter lange speer en meestal een geweer. Het lederen schild, dat velen bezitten, beschermt enkel bij gevechten met het zwaard, niet tegen kogels.

Hoewel zij den Islam hebben aangenomen, weten zij daarvan weinig; het bijgeloof neemt bij hen een hooge plaats in. Hals, armen en beenen, borst en gordel zijn met amuletten omhangen, terwijl Koran-spreuken tot beschermende middelen dienen. Liefde tot opschik en tot het schoone geslacht zijn overheerschende karaktertrekken.

De meest zuiver bewaarde nationale stammen hebben hun krijgslustigen aard minder verloren, maar leven ook voortdurend met elkander in strijd.

Bij de Tuareg's beperkt zich de erfopvolging in vrouwelijke lijn niet alleen tot de vorsten, maar deze gewoonte dringt diep in het leven der geheele bevolking door. De oudste zoon der oudste zuster van een overleden man is erfgenaam; hierdoor wordt, meent men, het bloed zuiver gehouden en is men tegen eventualiteiten gewaarborgd. In Ghat behoort het grootste gedeelte der huizen aan vrouwen, die deze bij hun huwelijk van vrienden of bekenden ten geschenke ontvingen of door erfenis verkregen. Hieruit blijkt reeds de hoogere plaats, welke de vrouwen hier in de maatschappij innemen. Meermalen nemen zij deel aan de zaken der mannen en beheerschen ook na het huwelijk hun bezitting zelfstandig. In haar jeugd ontvangt de vrouw het onderwijs, dat hier genoten wordt, en als huwbaar meisje is zij vrij in de beslissing over haar huwelijk. Alleen heeft de vader het recht, onwaardige huwelijken tegen te gaan. Tot de taak der vrouw behoort verder grootendeels de opvoeding der kinderen; zij heeft op dezen veel meer invloed dan de vader. Lezen en schrijven wordt in de streken, waar handel gedreven wordt, algemeen geleerd.

De Tuareg's zijn echte nomaden, die veelal in tenten leven, evenals de Arabieren; op hun rijd-kameelen trekken zij van markt tot markt. Alleen in de oasen, als Rhat, Dschanet, Ideles en Rhadames, drijven zij op kleine schaal landbouw. Ook de industrie gaat niet veel verder dan het noodzakelijke. Opmerkelijk is het, dat de smeden bij hen zoo hoog in aanzien staan; zij volgen in rang op de edelen. Ook de leerlooierij is een tamelijk uitgebreide tak van industrie bij hen, en de zadelmakerij volgt hierop.

De Tuareg's dragen dagelijks de wapens: zwaard, speer, dolk en geweren. De groote woestijnsteden behooren meest aan de Tuareg's, doch een echt stedenbewonend volk, zooals de Haussa's, zijn zij niet. De huizen zijn, ondanks den rijkdom aan steen, meest van leem gebouwd en hebben een bruine kleur als gedroogd leem; dadelpalmen leveren het bouwhout.

In staatkundig opzicht zijn de Tuareg's niet vereenigd; een algemeen opperhoofd bezitten zij niet, en alleen een ethnographische band voegt hen bij elkander. Die band is in de praktijk echter zeer los en onbeteekenend. Het zijn zelfstandige stammen, die eenige centra als vereenigingspunten bezitten.

* * *

Verder oostelijk wonen de *Tubu's* of *Tibbu's*, een volk, dat een overgang schijnt te vormen van de Kanuri's (zie pag. 373) tot de Berbers. Deze Tubu's worden weer in twee groepen verdeeld: in de *Teda's* en de *Dasa's*, welke vooral door hun spraak gescheiden zijn.

De Tubu's hadden vroeger een grootere verbreiding dan thans, meent Nachtigal; zij hebben zich meer naar het oosten teruggetrokken. Doch ook in Bornu en Kanem vindt men onderscheidene Teda-stammen. Hun gebied ligt tusschen Tripolis en het Tsad-meer.

Het eigenlijke stamland der *Teda's* is *Tibesti* of *Tu*, een land, door een massief gebergte in een richting van noordwest naar zuidoost doorsneden.

In dit armoedige land, waar niets den vreemdeling lokte, waar honger en dorst den reiziger bedreigden, waar de bewoners zich tusschen de rotsen konden verbergen, bleven de Teda's zelfstandig en vrij van vreemde overheersching. Hier was zelfs voor een roofstam geen gesloten dorp te overvallen of geen buit in vee te behalen. Daarbij kwam, dat de karavanenwegen langen tijd niet door hun gebied liepen, wat hen afsloot van het verkeer met anderen. Deze omstandigheden waren oorzaak, dat de nationale eigenaardigheden bij dit volk beter bewaard bleven dan bij andere stammen, en dat de stammen zich minder met andere vermengden. Terwijl het naburige Fezzan een bonte vermenging van allerlei volks-elementen vertoont, vindt men in Tibesti een homogene bevolking.

De Teda's zijn over 't geheel van gemiddelde lichaamsgrootte; de lichaamsdeelen zijn goed geproportioneerd en hun gestalte is fraai gevormd. De magerheid van het lichaam doet het oog niet onaangenaam aan, maar geeft den indruk van lenigheid en slankheid. Die magerheid is, volgens Nachtigal, een gevolg van het klimaat en

de levenswijze, welke zij gedwongen zijn te voeren. De droge woestijn en de versterkende berglucht met haar sterke verdamping en snelle stofwisseling, de rusteloosheid, waarmede de Teda's steeds de woeste streken van hun vaderland doortrekken, door den strijd om het bestaan gedreven, en waarbij zij steeds schaars van voedsel zijn voorzien, dit alles moest wel genoemden invloed op hun uiterlijk hebben.

De Teda's zijn onvermoeide loopers; zij hebben een weerstandsvermogen tegen vermoeienis, honger en dorst, dat onovertroffen is. Tot 10 à 12 uren aaneen marcheert de Teda naast den snelloopenden kameel met gemak voort.

TUAREG'S EN TIBBU'S.

De huidkleur der Teda's is meest geelachtig, hoewel er enkelen onder hen voorkomen met een meer zwarte huidkleur. Het haar is iets minder kort en viltachtig dan dat der Negers; het is glansloos en komt geenszins overeen met dat der Middellandsche Zee-volken. Het gezonde klimaat, de afgesloten ligging des lands en hun matige levenswijze is oorzaak, dat er weinig ziekten onder hen heerschen.

In verstandelijken aanleg staan de Teda's bij andere stammen niet achter; de bescheiden kring, waarin zij werkten, en de nood, die hen tot arbeid en zorg dwong, voltooiden hun ontwikkeling beter dan de overvloed. Doch diezelfde invloeden hebben

hun gevoelsleven geheel onderdrukt; in de keus der middelen, om hun doel te bereiken, zijn zij gewetenloos. Egoïsme en hebzucht beheerschen hun leven geheel, en daarbij wordt elk hooger gevoel op den achtergrond gedrongen. Ieder leeft voor zichzelf, en elke gedachte aan stamgenooten, aan volksbelang is hun vreemd. Van een gelukkig samenleven als een gemeenschap weten zij weinig.

De Teda's worden verdeeld in edelen, „maina" en het volk. Aan het hoofd staan vorsten, „dardaï" (meerv. „dardeâ"), die de vergadering der edelen presideeren, doch wier macht zeer beperkt is. Het geringe volk heeft geen rechten en geen plichten. Belastingen behoeft het niet op te brengen, maar toch is zijn lot geenszins gelukkig te noemen. Waar de landbouw door de gesteldheid der streek niet een weinig bloeit, is het aan de genade of ongenade der edelen overgegeven, en dezen zijn even talrijk als hebzuchtig.

Uit het volk is een klasse afgescheiden, die bij vele volken van Centraal-Afrika een afzonderlijken socialen rang inneemt; dit is de klasse of het *gilde der smeden.* Aan de smeden schrijft men nog de kennis van geheime krachten toe; zij zouden tooverdranken kunnen bereiden en booze kunsten verrichten. Daardoor staat de smid er buiten de burgerlijke maatschappij; iemand ten onrechte voor „smid" uitschelden is een beleediging, welke alleen door bloed kan gewroken worden. Niemand geeft zijn dochter aan een smid tot vrouw; niemand laat zijn zoon dat handwerk leeren; niemand sluit vriendschapsbetrekkingen met dien paria. Daardoor erft het handwerk over van vader op zoon en blijft het smidsambacht in bepaalde familiën bestaan, welker leden onder elkander huwen 1).

De Teda's zijn Mohammedanen; toch schijnt de Islam pas in lateren tijd bij hen te zijn ingevoerd. Deze leer heeft er evenwel diep wortel geschoten. Als de Arabieren zeggen: „Wat weten die honden van God en de profeten," is dit een onjuiste kritiek, die zij alleen uitspreken, om voor het onrecht, dat zij zelf plegen, door de Teda's te vervolgen, eenige verschooning te vinden. Toch is het geloof der Teda's met veel bijgeloof vermengd. Zij gelooven aan den bovennatuurlijken invloed van Koranspreuken, door bekwame en vrome hand geschreven; zij bewaren deze in kleine lederen foudralen aan de muts, den bovenarm, den hals en zelfs aan den hals of de pooten der kameelen. Deze amuletten beschermen hen tegen ziekten en het booze oog.

Van de vrijheid, om polygamie te drijven, welke de Koran hun toestaat, maken zij geen of slechts een zeer matig gebruik. Twee vrouwen op dezelfde plaats hebben zij niet; ook verstooting van een vrouw komt zelden voor. Op zijn meest hebben zij naast de huwelijksvrouw nog een vrouw in Fezzan, of daar, waar zij van tijd tot tijd komen. Aan de huwelijken gaan verlovingen vooraf, die reeds zeer verbindend zijn. Het huwelijk wordt op Arabische wijze voltrokken; de bruid wordt daarbij rondgevoerd op een rijk versierden kameel, omringd door vrouwen en meisjes, die zingen en de gewone „zalrhûta" laten klinken. De huwelijken zijn over 't geheel niet rijk aan kinderen, misschien een gevolg van het klimaat, doch tevens van de lange afwezigheid der mannen.

In kleeding en bewapening sluiten de Teda's zich aan bij de bewoners van den Sudan; de werpmessen, daar beschreven, (zie pag. 392) vindt men ook hier. De wapenen worden hoog op prijs gesteld; geen Teda of Tuareg gaat zonder wapen buiten zijn dorp. Zelfs de vrouwen dragen een dolk onder hun gewaad.

Nergens is de onveiligheid zoo groot als in de woestijn. Onze landgenoote Freule Tinne, die onder de Tuareg's reisde en op de gesloten verdragen vertrouwde, werd in hun land vermoord uit zuivere roofzucht. Een menschenleven heeft bij dezen stam geen groote waarde. Daarom is het dragen der wapenen noodzakelijk.

De Teda's naderen de gewoonte der Tuareg's, om het hoofd te bedekken en het gelaat te sluieren. Ook de vrouwen der Teda's kunnen niet altijd het blauw katoenen hemd bekomen, dat de vrouwen in Fezzan dragen en hetwelk tot de knie reikt; zij moeten zich dan met geiten- en schapenvellen behelpen. Verder dragen zij

1) In Nederland bestond op vele plaatsen voor weinige jaren nog het geloof, dat enkele familiën tot „heksen-familiën" behoorden; dezen werden ook geschuwd en huwden veelal onder elkander of werden uit de hoogte aangezien.

dezelfde koperen voetgespen, talrijke armbanden van hoorn of ivoor, halssnoeren met stukjes agaat, glazen koralen, kauri-schelpen of kleine schijfjes van struisvogel-eieren. Ook het haar wordt met zilveren ringen en koralen getooid, terwijl in neusvleugels en ooren sieraden worden aangebracht. De vrouwen evenwel, die het dichtst bij de Sudansche vrouwen staan, vetten het haar in.

De industrie der Teda's is zeer gering en beperkt zich tot het noodigste. Het land biedt weinig aan tot den uitvoer. Op de markten te Fezzan bieden zij groote zwarte schapen te koop aan; voorts kameelen, waaraan zij zelf niet rijk zijn, en verder de huid van een antilope, door hen op de jacht gedood. Voor de opbrengst dezer artikelen koopen zij graan, dadels en katoen, het laatste een Europeesch fabrikaat. Katoen was tijdens het bezoek van Nachtigal het meest gangbare ruilmiddel, doch daarenboven gebruikten zij ook den Maria-Theresia-thaler.

* * *

Wij moeten onze beschrijving der woestijnbewoners eindigen, doch willen ten slotte nog een schets geven van het verkeer in de woestijn en van den handel, die daar gedreven wordt.

Het verkeer in de woestijn wordt tot stand gebracht door karavanen. Het woord karavaan is afkomstig van een Perzisch woord, „karvan", dat „koopman" beduidt. Men verstaat onder een karavaan een groot reisgezelschap, gewoonlijk uit kooplieden bestaande, welke zich in Azië en Afrika tot onderlinge bescherming vereenigd hebben bij het volbrengen van tochten in het belang van den handel of tot het bereiken van godsdienstige oogmerken. Zulke karavanen tellen wel eens een duizendtal kameelen, die in langzamen stap geregeld achter elkander voortschrijden. Dragen de kameelen 250—300 Kg., dan noemt men ze zware karavanen; de kameelen der lichte karavanen torsen het halve gewicht en kunnen grootere dagmarschen afleggen. In Noord-Afrika is dat karavanen-transport over 't geheel goed geregeld en staat het dikwijls onder contrôle.

Het vervoer door karavanen gaat zeer langzaam en is kostbaar. Daardoor kunnen veelal alleen de welgestelde lieden zich de waren aanschaffen, die door karavanen-vervoer verkregen worden. Het prijsverschil der waren te Tripolis en Ghat wordt op 100 pCt. gerekend. Daarbij komt, dat de uitvoer der woestijnlanden van geen beteekenis is. In vroeger tijd, toen de slavenhandel nog bloeide, was hij levendiger. Doch sedert de slavenhandel bijna is opgehouden en de westelijke Sudan de directe wegen naar den oceaan geopend heeft, is de beteekenis der woestijn-steden verminderd en gaan zij achteruit. Ook de karavanen-handel heeft daardoor vermindering ondergaan.

Een belangrijk artikel voor den handel in de woestijn is het zout. In de meest dorre streken der aarde vindt men hier uitgestrekte zoutlagen neergelegd, terwijl in de vruchtbaarste landen van Afrika dit tot een algemeene behoefte geworden mineraal ontbreekt, zoodat enkele Neger-stammen, die door den handel geen zout verkrijgen, door het verbranden van zekere planten en het uitloogen der asch zich een zout-surrogaat verschaffen.

De zout-karavanen nemen een belangrijke plaats in bij het verkeer door de Sáhara. Als de zout-karavanen in de dalen van het berglandschap Aïr of Asben in de Sáhara aankomen, heerscht hier een buitengewone bedrijvigheid; dan weerklinken er feest-liederen, die des avonds de dansen begeleiden, terwijl groote vuren hun spookachtige vlammentongen in de woestijn doen opflikkeren. De zoutmijnen zijn voor sommige stammen in de Sáhara een bron van welvaart. Als een bewijs van de hooge waarde, die het zout in deze streken bezit, kan dienen, dat zoutplaten van 1 meter lengte en 25 cM. breedte, als munteenheid beschouwd werden.

De belangrijkste zoutmijnen in de Sáhara zijn die van *Sebcha*, in het landschap Adrar, in het oosten, die in El Dschuf in de westelijke Sáhara en in Taudeni, welke laatste reeds in 1596 door Moorsche Neger-slaven bewerkt werden. Taudeni is de plaats, vanwaar het zout naar Timbuktu wordt gezonden en verder door den westelijken Sudan. Op de markt van Timbuktu was zout lang een der belangrijkste artikelen, dat met goud langs de geheele Niger sedert de oudste tijden een hoofd-ruilartikel was. Tot de beroemdste zoutmijnen der Sáhara behooren die van Bilma,

de zuidelijke provincie der oase Kauar, met de hoofdplaats Garu, dat wegens de zoutlagen in de nabijheid het grootste middelpunt is van het karavanen-verkeer.

Naast den zouthandel bestaat die in Europeesche artikelen. Deze worden niet, zooals men zich ten onrechte dikwijls voorstelt, rechtstreeks door karavanen van Algiers, Tunis en Tripolis naar het binnenland getransporteerd, maar van koopman tot koopman verder vervoerd. Een koopman uit Tunis bijv. voert zijn waren naar de oase Gabes; hier worden zij door kooplieden uit de woestijnstad Rhadames gekocht, die ze naar hun stad vervoeren, waar de handelsartikelen weer in andere handen overgaan. Zoo worden zij van stad tot stad verder vervoerd en komen aldus eindelijk in het land der Negers aan. Die lange weg wordt thans voor vele artikelen niet meer gevolgd, daar de Sudan van het zuiden door Europeanen geopend is geworden en de weg naar de kust een meer rechtstreeksch verkeer met de Europeesche artikelen aanbiedt. De Sáhara moet hierdoor haar beteekenis als doorvoergebied naar Centraal-Afrika verliezen; de karavanen-handel zal de concurrentie met de Europeanen uit het zuidwesten niet kunnen volhouden. Alleen het produkt der Sáhara, het zout, zal nog het verkeer met het zuiden doen voortduren.

De handel in de Sáhara is meest ruilhandel, slechts zelden bedient men zich van geld. De munten van Tunis zijn in Fezzan en Tuat het meest verbreid; verder naar 't zuiden vindt men de Spaansche piasters, die over Marokko komen, alsmede Turksche munten uit Tripolis, doch men neemt deze niet gaarne. Fransche stukken van vijf franc vinden allengs ingang.

Daarenboven gebruikt men de *kauri* als pasmunt, waarvan er elk jaar nog uit Begalen worden ingevoerd. De kauri (Cyprea moneta, Cowry-shell) behoort tot de porceleinslakken, die in de Indische Zee gevonden worden. Zij hebben een enkelvoudige, eivormige, gladde schaal, zijn van boven blinkend wit of stroogeel, onder den buik wit en inwendig blauw. Vooral aan de kust van Malabar en bij de Malediven worden zij gevangen. Het gebruik der kauri's wordt echter met den toegang der Europeanen tot het binnenland minder.

LITTERATUUR.

GERHARD ROHLFS. Quer durch Afrika. Reise vom Mittel-Meer nach dem Tschad-See und zum Golf von Guinea. Leipzig, 1874.

DR. GUSTAV NACHTIGAL. Sahara und Sudan. Berlin, 1879.

HENRI DUVEYRIER. Exploration du Sahara. Tome premier: Les Touaregs du Nord, 1864.

H. BISSUEL. Les Touaregs de l'ouest. Alger, 1888.

DR. JOSEF CHAVANNE. Die Sahara oder von Oase zu Oase, Wien, 1879.

HOOFDSTUK XXXII.

JODEN IN NOORD-AFRIKA.

Wij moeten de aandacht vestigen op een ander Semietisch volk, dat zich reeds sedert oude tijden in Noord-Afrika gevestigd heeft. Wij bedoelen hiermede de Joden, die wel geen aaneengesloten gebied bewonen, maar toch een volkselement vormen, waarmede rekening moet worden gehouden, niet wegens het aantal, maar om hun invloed.

Reeds uit oude tijden meldt de geschiedenis een voortdringen van het Joodsche volkselement tusschen de Berbersche bevolking der kuststreken van Noord-Afrika. De eerste immigratie heeft waarschijnlijk plaats gehad in den tijd, toen de Israëlieten zich in Egypte ophielden, en geschiedde in de streken van het vroegere Cyrenaika (Barka) en Tripolitanië. Doch met grooter zekerheid kan men zeggen, dat na de vernietiging van het Rijk der Tien Stammen Joodsche volksverhuizers zich vestigden in de koloniën der met hen stamverwante Phoeniciërs.

Een groote stroom van Joodsche landverhuizers naar de landen van Noord-Afrika volgde na de verwoesting van Jeruzalem (70 jaar na Chr.) door Titus. Toen stichtten zij hier ware koloniën, en de Romeinsche keizers waren zelfs meermalen gedwongen, een legerafdeeling tegen de Joden af te zenden, die zelfs eenmaal de Romeinsche legaten op de vlucht sloegen.

Hadden de Joden reeds onder de Christelijke keizers veel te lijden gehad, nog erger werd hun lot, toen Noord-Afrika onder den schepter der Arabieren kwam. De verachting, waarmede in den Koran over de Joden gesproken wordt, bracht hen gedurende vele eeuwen in een toestand van onderdrukking, onderdanigheid en rechteloosheid in Noord-Afrika. Bovenal werden zij hard behandeld door de Turken, die een nog grooter haat tegen de Joden aan den dag legden dan de in elk geval met hen stamverwante Arabieren, en die hen aan de meest smadelijke en drukkende bepalingen onderwierpen.

Eerst in den laatsten tijd is deze toestand veel verbeterd, maar toch zijn nog niet alle beperkingen opgeheven.

Wij zullen eenige staaltjes mededeelen omtrent dien toestand der Joden in Noord-Afrika, die wel in de onderscheidene gedeelten in bijzonderheden verschilde, maar toch in hoofdzaak overeenkwam. De Joden zijn bovenal bewoners der steden. Zij hadden echter geen vrijheid, zich overal in de steden te vestigen, doch zij moesten in een ghetto, d. i. in een bepaald aangewezen Jodenwijk, verblijven, welker poorten bij zonsondergang gesloten werden. Geen Israëliet mocht zich van Arabisch schrift bedienen, om de heilige taal, waarin de Koran geschreven was, niet te schandvlekken. Als de weg van een Jood langs een moskee liep, moest hij zijn schoenen uittrekken. Op reis was hun alleen het gebruik van ezels en muildieren geoorloofd, en op strenge straf was verboden, dat de Israëliet een paard zou bestijgen: dit dier was te edel en alleen een vrijen man waard. Zij mochten geen put naderen, waaruit een Muzelman dronk, of zich in zijn tegenwoordigheid nederzetten. Daarentegen moesten de Joden onderworpen alle diensten verrichten, die de Muzelman van hen vroeg, terwijl zij geen recht hadden, ook het geringste loon daarvoor te vragen.

De Joden waren op straat in vele steden bijna vogelvrij: kinderen scholden hen uit en het volk sloeg hen. Terwijl de Muzelmansche vrouwen dicht gesluierd over de straat gingen, mochten de Jodinnen den sluier slechts over de helft van het gelaat dragen, een gewoonte, welke thans nog in onderscheidene landen bestaat,

hoewel het gebod niet meer geldt. De Joodsche gemeenten moesten een hoog bedrag betalen voor de bescherming van hun heer; zoo had bijv. de ongeveer 8000 zielen tellende Joodsche gemeente te Algiers in den aanvang dezer eeuw wekelijks 2000 piasters voor dit protectoraat te voldoen, terwijl zij op Mohammedaansche feestdagen nog bijzondere bedragen moesten opbrengen.

De Joden waren in deze landen in zekeren zin eigendom van den Staat, en geen hunner mocht de grenzen van den Staat overschrijden, zonder een zekere borgstelling, dat hij zou terugkeeren. Ondanks dezen toestand van knechtschap en onderdrukking verlieten de Joden deze landen niet, want zij vonden hier een gewest, waar groote winsten te behalen waren, voor de Joden een zeer begeerlijk iets, waarvoor zij veel vergeten. „Wel is ons lijden groot, maar onze winsten zijn daardoor ook des te grooter," deze lijfspreuk troostte hen in de verdrukking.

De oorzaak van deze gunstige omstandigheid wordt verklaard door het volgende. Turken en Arabieren zijn slechte handelaren. De geheele handel en de nijverheid, voor zoover van de laatste kan gesproken worden, waren daardoor in handen der Joden. Zij waren de onvermijdelijke tusschenpersonen, die koop en verkoop in Noord-Afrika tot stand brachten, en dat zijn zij tot nog toe gebleven. Hun vrees en lafheid, een gevolg van de langdurige knechtschap, werden alleen door de hoop op goede zaken en rijk gewin geneutraliseerd.

Terwijl de Joden in Egypte betrekkelijk weinig talrijk zijn, bezitten zij aan de kust van Barka, Tunis, Algiers en Marokko in de steden aanzienlijke koloniën en vormen zij bijv. in de stad Tunis het $1/5$ deel der totale bevolking. In Algiers is het lot der Joden veel verbeterd door de vestiging der Fransche heerschappij; zij verkregen zelfs door de „loi Crémieux" het Fransche burgerrecht, een wet, die bij de Mohammedaansche bevolking van Algiers kwaad bloed heeft gezet. Dat de verhouding er thans nog niet gunstig is, dat Jodenhaat niet altijd te beteugelen is, bleek nog uit de plunderingen, waaraan in Algiers de Joden in het begin van 1898 blootstonden.

In Tunis had de emancipatie der Joden plaats onder den liberalen Bey Ahmed, (1837—1855). Bovendien stelden velen zich hier onder bescherming van Europeesche Consuls, o.a. van Italie, waardoor zij zich onttrokken aan de jurisdictie der Bey's, die niet zelden zeer willekeurig was. Nog in 1868 konden in Tunis 17 Israëlieten vermoord worden, zonder dat de moordenaars gestraft werden, hoewel velen aan de politie bekend waren.

In Tripolis en Marokko verkeeren de Joden thans nog in een toestand van diepe afhankelijkheid van de Muzelmansche bevolking. In Marokko zijn zij ook nu nog aan het ghetto gebonden, daar „milla" geheeten, en tot betaling van een hoofdgeld verplicht. In het ghetto worden zij door een Joodschen „kaid" bestuurd, dien zij zelf kiezen. De in het binnenland wonende Joden zijn de hoorigen der Arabieren-Berberstammen, in welker kring zij wonen. Door dezen worden zij tegen mogelijke aanvallen beschermd, natuurlijk tegen betaling van geld, doch overigens worden zij in een toestand van onderdanigheid op een laag standpunt gehouden.

Een opmerkelijk verschijnsel is het, dat aan de grens der Sáhara, in het land der Tuareg's, ook nog geheele nomaden-stammen leven, die den Joodschen godsdienst belijden. Zij zijn geen nakomelingen der oude Puniërs, zooals enkele reizigers overijld aannamen bij het leeren kennen dezer volken, doch waarschijnlijk een overblijfsel van de Berbersche bevolking, welke van de Israëlitische emigranten in het gebied van Karthago den Joodschen godsdienst overnam en dien verbreid heeft. Nog in den tijd der Arabische invallen waren de aanhangers van den Joodschen godsdienst in de bergen van Auress en Magreb talrijk vertegenwoordigd, en de dappere Berber-koningin Damia Bent—Tabetha, die op de ruïnen van het amphitheater van Thysdrus den heldendood vond, behoorde daartoe. Eerst de uitbreiding van den Islam verdrong de oud-testamentische leer in deze streken, en alleen in sommige oasen der moeielijk toegankelijke Sáhara hebben haar aanhangers zich staande gehouden. De Tuareg's die met hen stamverwant zijn en weinig voor den Islam gevoelen, hoewel zij dien belijden, hebben deze Joodsche Berbers met rust gelaten.

Volgens een reisbericht van Rabbijn Mardoche Aby Serur 1) zouden de Daggatun's,

1) Les Daggatouns, traduit de l'hébreu, anoté par Isidor Loeb. Paris, 1880.

die onder de Tuareg's in de woestijn Adgag leven, werkelijk van Joodsche afkomst zijn. Zij zijn blank van huidkleur, hebben een schoone gelaatsuitdrukking, leven in tenten en drijven veeteelt. De Tuareg's houden hen in een soort van afhankelijkheid; zij betalen belastingen en moeten in den oorlog voorop marcheeren. Naar het uiterlijke hebben zij zich thans bij den Islam aangesloten, zij roepen Mohammed aan, doch handelen niet naar de voorschriften van den Koran en volbrengen geen gebeden. Volgens overlevering en lichaamsvorm zouden zij van Joodsche afkomst zijn; vermenging met de Tuareg's heeft niet plaats. Of deze meening volkomen juist is, moet nog nader beslist worden.

De Joden leven in Noord-Afrika als vreemdelingen, als gasten. Zij hebben de spreektaal aangenomen van de volken, waaronder zij leven; onder de Berbers spreken zij hun taal, doch meest het Arabisch, dat zij met Hebreeuwsche letters schrijven.

Tegenover de oude Joodsche kolonisten in Noord-Afrika staan de jongere, in Marokko en West-Algiers de *Spaansche*, in Oost-Algiers, Tunis en Tripolis *Livorneser Joden, Gurnï* genoemd. De jongere kolonisten zijn gedeeltelijk door de Joden-vervolgingen in Spanje en Portugal naar Afrika gevlucht en spreken ook nog de Spaansche taal, wat het land van oorsprong aanwijst. Evenals de ouderen, hebben ook de jongeren kleeding, zeden en taal van het nieuwe vaderland overgenomen. De laatsten zijn in hun beschouwingen vrijzinniger dan de eersten, die streng naar de wetten van den Talmud leven en zich hevig verzetten tegen de Westersche beschaving.

De kleeding der Joden is meest de Oostersche en komt in vele opzichten met die der Arabieren overeen, doch wordt door snit en kleur er van onderscheiden.

Voor de Europeanen, die met de Arabieren in Noord-Afrika niet bekend zijn, vormen de Joden een bemiddelend element.

Van de noordelijke kustlanden dringen de Joden ook reeds dieper in het binnenland door. Heuglen ontdekte Algiersche Joden reeds in Chartum, en Timbuktu, zoo zelden door Europeanen bezocht, werd reeds in 1859 door een kleine Joodsche gemeente, uit Marokko afkomstig, bewoond.

* * *

Door hun taalkennis, die zij zonder veel moeite praktisch weten te verwerven, kunnen zij gemakkelijk met alle volken omgaan.

In den handel zijn de Joden ook in Afrika uiterst bekwaam; zij weten maat en gewicht zeer tot hun voordeel te gebruiken.

De rijke Joden, die zich meestal de bescherming van eenige Europeesche mogendheden verworven hebben, drijven woeker op groote schaal, terwijl zij in Livorno, Genua, Marseille en Malaga gewoonlijk bloedverwanten hebben, die daar hun belangen behartigen.

De Joden in Noord-Afrika wijden zich ook dikwijls aan handwerken, meer dan dit met hun Europeesche broeders het geval is.

De Joodsche gemeenten sluiten zich in Afrika nauw aaneen en vormen daardoor een vaste phalanx tegen de omringende volken. Een bijna onbeperkte macht bezitten de rabbijnen over de leden hunner synagoge; zij rechten en straffen, zij zorgen voor de armen. Een Jood zal hier niet in nood en ellende verkeeren; de gemeente vormt een vasten steun.

Ook het familieleven der Afrikaansche Joden is door hun geïsoleerde verhouding tot anderen zeer innig. Ondanks vele afstootende eigenschappen is de Noord-Afrikaansche Jood een liefhebbend echtgenoot en vader. Wel is veelwijverij bij hen geoorloofd, doch zij maken er zelden gebruik van. Gewoonlijk vindt het huwelijk reeds plaats op vroegen leeftijd, de jongens 16—18 jaar, en de meisjes 12—14 jaar, somtijds nog vroeger. Het liefst wordt een huwelijk met een bloedverwant gesloten, om het vermogen der familie niet te versnipperen.

Het standpunt der vrouw is bij deze Joden veel hooger, vrijer en waardiger dan bij de Arabieren. De Joodsche vrouw bestuurt de huishouding, leidt de opvoeding der kinderen, kan zich vrij op straat bewegen, behoeft niet gesluierd te gaan, en kan zonder begeleiding van den man bij bevriende familiën bezoeken afleggen. De zedelijkheid laat nogal te wenschen over, en ook hier, evenals overal, in de groote steden meer dan in de kleine en op het platteland.

De kleeding der Jodinnen in de kuststeden komt meestal met die der Europeanen overeen. Toch hebben zij hun kostbare, rijk versierde nationale kleeding. Buitengewone sommen worden soms uitgegeven voor de kleeding der Jodinnen, waarvan de hoofdstof uit fluweel en zijde bestaat, welke op verkwistende wijze met goud zijn geborduurd.

De Jodinnen uit den middenstand kleeden zich meest op Europeesche wijze, die der armeren trekken aan wat zij bezitten. Bij de bruiloft draagt de bruid, van welken stand zij ook moge zijn, het nationaal kostuum, dat bij de verschillende klassen natuurlijk in rijkdom afwisselt.

De bruiloftstijd duurt, al naar den stand der rijkdom, een tot twee weken. Op elken dag komen vrienden en vriendinnen, genoodigde gasten en bekenden in het huis der bruid, waar lekker gegeten en veel gepraat wordt, terwijl Joodsche muzikanten onder de veranda nu weer levendige, dan melancholische wijzen doen hooren. De bruid zit in haar bruidsgewaad, op een soort tribune, met nedergeslagen oogen en zwijgend, door de bruidsmeisjes omringd. Des avonds wordt zij feestelijk naar het bruidsbed geleid. Vóór het huwelijk wordt aan de deur nog een kruik met graan stuk geslagen en gestrooid, een symbolische handeling, waarmede het echtpaar rijken kinderzegen wordt toegewenscht.

Over 't geheel staat de ontwikkeling des volks niet hoog, en een gevolg hiervan is, dat bijgeloof er welig wortel schoot. Talrijke voorbeelden zijn daarvoor te geven; wij willen hierbij echter niet stilstaan. In de groote steden evenwel, waar de Joden meer en meer in den kring der Europeesche beschaving komen, neemt bij de aanzienlijken ook de ontwikkeling voortdurend toe. Langzamerhand gaan zij een toestand tegemoet, dat zij zich in vele opzichten bij hun Europeesche stamgenooten aansluiten. Alleen in het binnenland blijven oude toestanden beter bewaard.

LITTERATUUR.

Rudolf Fitzner. Die Juden in Nordafrika (Globus LXII, 1892).

Dr. Hubert Jansen. Mittheilungen über die Juden in Marokko. Nach eigener Anschauung (Globus LXXI, 1897).

Richard Andree. Zur Volkskunde der Juden. Bielefeld 1881.

HOOFDSTUK XXXIII.

STAATKUNDIGE TOESTAND VAN NOORD-WEST-AFRIKA.

Het noordwestelijke gedeelte van Afrika, ten noorden van de Sáhara en van den Atlantischen Oceaan tot Egypte, droeg oudtijds veelal den naam *Berbarije* of *Barbarije*. De naam is ontstaan aan het volk der Berbers (zie pag. 398), doch toen het land sedert 1574 onder de Turken was gekomen, zeeroof er op groote schaal werd uitgeoefend, en allerlei gruwelen werden gepleegd, gaf dit aanleiding, om wegens naamsovereenkomst *Barbarije* te beschouwen als een aanduiding van den aldaar heerschenden onbeschaafden toestand. Evenwel verstond men onder dien naam niet een staatkundig geheel, doch een viertal staten, nl. *Marokko*, *Algiers*, *Tunis* en *Tripolis*, de *Barbarijsche staten*.

De naam Barbarije wekte gedurende eenige eeuwen in Europa de gedachte op aan allerlei wreedheden en barbaarschheid. De opperhoofden, die er zich wederrechtelijk van het gezag meester hadden gemaakt en door geenerlei band met Europa verbonden waren, vierden hun roofzucht en bloeddorst den vrijen teugel aan de kusten der Middellandsche Zee. Te allen tijde maakten hun gewapende schepen jacht op Europeesche koopvaarders; zelfs stapten de roovers hier en daar aan land, om een gewenschten buit te veroveren en de Christenen als slaven weg te voeren, vooral met hoop op een goeden losprijs. Schoone vrouwen behoorden tot de meest begeerde handelsartikelen. Gevangenen uit geringen stand moesten door zwaren arbeid in hun onderhoud voorzien, en het oogenblik geduldig afwachten, waarop zij door de macht der Christelijke liefdadigheid uit hun ellende werden bevrijd. Er ontstonden namelijk in Europa vereenigingen, die gelden verzamelden, teneinde jaarlijks een zeker aantal Christenslaven los te koopen. De Maltezer ridders en de oorlogsvloten der zeevarende natiën, ook Nederlanders, werkten daartoe mede en trachtten de veiligheid op de Middellandsche Zee te handhaven, maar te vergeefs. Sommige staten sloten overeenkomsten met de roofsteden, zoodat zij door schatplichtigheid van deze de onschendbaarheid hunner vlag kochten.

Eerst in deze eeuw konden de handeldrijvende mogendheden de zeerooverij der Barbarijsche volken beperken, doch geheel geëindigd is zij nog niet, zooals voor enkele jaren zelfs met een Nederlandsch schip bleek. Frankrijk heeft er een einde aan gemaakt in Algiers, en op dit oogenblik is alleen Marokko het meest te vreezen.

Wij zullen deze staten achtereenvolgens kortelijk de revue doen passeeren.

Marokko.

De westelijkste der staten van Noord-Afrika is Marokko, door de Arabieren *Maghreb el Aksa*, d. i. het uiterste westen genoemd. De grenzen van het gebied zijn naar het zuiden niet volledig vastgesteld, doch men rekent, dat het een oppervlakte van 812,300 K. M². beslaat, waarvan 439,240 K. M². oppervlakte werkelijk onder het beheer van den Sultan staat. De ligging van den staat aan twee druk bevaren zeeën en aan de Straat van Gibraltar, met een kustlengte van ± 1750 kilometer (425 aan de Middellandsche Zee, 60 aan de Str. v. Gibraltar en 1200 à 1300 K. M. aan den Atl. Oceaan) is zeer gunstig voor handel en verkeer. Dit voordeel wordt echter gedeeltelijk opgeheven door de ongunstige gesteldheid der kust, die aan de Middellandsche Zee steil en onbeschermd en aan den Atlantischen

Oceaan laag, doch eveneens moeielijk toegankelijk is. Dit gebrek aan goede natuurlijke havens had ten gevolge, dat zich geen aanzienlijke handelssteden aan de kust konden ontwikkelen.

De kuststreken van Marokko zijn gezegend met een heerlijk subtropisch klimaat, aangenaam en bestendig. Doch dieper in het binnenland, vooral in de afgesloten dalketels, is het klimaat drukkend heet, afwisselend door hevige regens afgekoeld. In de hooge gedeelten van den Atlas begint het droge woestijnklimaat, afgewisseld door wolkbreukachtige regens.

* * *

De bewoners van Marokko behooren tot de Berbers (zie pag. 398) als *Amazirghen*, *Schelluh's* en *Kabylen* onderscheiden, totaal ongeveer 3,7 millioen, verder uit *Arabieren* en uit *Mooren*, welke laatsten uit Spanje verdreven en ten nauwste met de Arabieren verwant zijn (± 3,5 millioen te zamen), alsmede uit *Joden* (± 200,000), die tijdens de vervolgingen in vroeger eeuwen hier een toevluchtsoord vonden of er in de oudheid koloniseerden. De *Negers*, welke men in het land vindt, zijn meestal slaven. In de kustplaatsen treft men nog een 3-duizend-tal Europeanen aan, meest Spanjaarden.

De buitenlandsche handel is hoofdzakelijk in handen van Engeland en Frankrijk. De taal des lands is het Arabisch (zie pag. 397), terwijl de Islam de heerschende godsdienst is.

Hoewel het land uitstekend voor den landbouw geschikt is, staat deze toch op een lagen trap. De onderdrukking van het volk, de afpersingen door de ambtenaren en de tijdelijk uitgevaardigde verbodsbepalingen betreffende den uitvoer van tarwe, gerst, maïs, enz., hielden de ontwikkeling van den landbouw tegen. Intusschen moet getuigd worden, dat men er uitstekend op de hoogte is van kunstmatige besproeiing, zeker een erfenis van de oude Mooren. Zuidvruchten van allerlei soort gedijen er uitmuntend.

De veeteelt staat eveneens op lagen trap, hoewel het land aan alle natuurlijke voorwaarden daarvoor voldoet. Men schat den veerijkdom op 500,000 paarden en even zooveel kameelen, 4 millioen muilezels en ezels, 5 à 6 millioen runderen, 40 millioen schapen, 10—12 millioen geiten. Wol, ossen (als slachtvee) huiden en paarden vormen de belangrijkste produkten van uitvoer.

Daar het zoeken naar mineralen verboden is, wordt de mijnbouw enkel gedreven door de onafhankelijke volken van den Atlas; vooral ijzer komt hier voor. De industrie levert voorwerpen van oorspronkelijke opvatting, doch gaat niet vooruit; de zijden en wollen weefsels, tapijten, borduurwerk, lederfabrikaten en wapens worden ook in het buitenland geroemd.

Marokko is een absolute monarchie in den volsten zin des woords. De sultan, die zich ook „Emir el Mumenin", „vorst der geloovigen" noemt, is onbeperkt heerscher over leven en dood; hij is zoowel het hoofd van den staat als van den godsdienst.

Op den Sultan volgen in rang de Groot-vizier en verder de bijna almachtige ministers van buitenlandsche zaken, oorlog en financiën. In 't geheel heeft de Sultan 6 ministers, de uitvoerders van zijn onherroepelijken wil. De vertegenwoordigers der vreemde mogendheden houden verblijf in Tanger, waar ook de Sultan zijn vertegenwoordiger heeft. De Koran is het eenige erkende wetboek; het getuigenis van Christenen en Joden tegenover dat van een Mohammedaan is ongeldig. De opperste rechter, *Kadi el dschamma*, wordt door den Sultan benoemd en deze benoemt weder kadi's in de provinciën. De half onafhankelijke stammen hebben echter gedeeltelijk door den Sultan benoemde, gedeeltelijk door henzelf gekozen Scheiks als hoofden.

Het blijven bestaan van een dergelijken staat in de nabijheid van Europa moet bij den eersten aanblik verwondering wekken. Evenwel vindt dit feit zijn verklaring in de gunstige ligging des lands, waardoor de naijver der groote mogendheden aan ieder ander het binnendringen zou beletten. Toch ontstonden er herhaaldelijk conflicten, vooral door de onzekerheid der toestanden en de roofzucht des volks. Een laatste conflict was nog dat van 1893 met Spanje, veroorzaakt door de roofzuchtige Rifioten, dat bijgelegd werd in 1894, waarbij Marokko 20 millioen peseta's moest betalen en de schuldigen straffen. Sedert 1894 is Abdul-Azis Sultan des rijks.

LITTERATUUR

PLAYFAIR & BROWN. Bibliography of Marocco. (London 1891).
R. J. FRISCH. Le Maroc: géographie, organisation, politique. (Paris 1895).
BONSAL. Marocco as it is. (Lond. 1892).
DIERCKS. Materialien zur Kenntniss und Beurteilung des Scherifenreichs (Berl. 1894).
ROHLFS. Reise durch Marokko. (1884).

Algiers. (Algérie).

Het Fransche koloniaal gebied in Afrika is sedert 1884 tot een oppervlakte uitgebreid, welke die der Britsche bezittingen nog verre overtreft. Evenwel zijn nog groote gedeelten, die op de kaart als Fransche bezitting geteekend worden, enkel „interessen-spheren," zonder eigenlijk gezag. Een der oudste en belangrijkste bezittingen van Frankrijk in Afrika is Algiers, dat gedeeltelijk reeds tot een Fransche kolonie is ontwikkeld.

Algiers was voorheen een Moorsche staat, afhankelijk van het Turksche Rijk. In de oudste bekende tijden was het oosten door Numidiërs, en het westelijk deel door Mooren bewoond. Later werd het land veroverd door de Romeinen, die er hun volkplantingen stichtten. Na den inval der Romeinen werd het land door de invallen van Vandalen en Arabieren geteisterd. De Arabische vorst *Zeiri* stichtte er in 935 de stad Al-Dsjesair, het tegenwoordige Algiers. Zijn nakomelingen regeerden er tot 1148, en na hen de *Almohaden* van Marokko. Vervolgens ontstonden er een groot aantal rijken, van welke *Flemçen* het voornaamste was. Sedert de tweede helft der 16de eeuw stond Algiers in naam onder Turkije, maar feitelijk was het onafhankelijk. De bevolking werd nog vermeerderd door de verdrijving der Mooren uit Spanje in 1492, maar sedert werd ook de zeeroof meer en meer het bedrijf der kustbewoners, die achter de ondiepe inhammen een veilige schuilplaats vonden. Herhaaldelijk trachtten de Europeesche Mogendheden de Algerijnsche zeeroovers te tuchtigen: o.a. Karel V in 1541, Engelsche en Nederlandsche vloten in 1669 en 1670, Frankrijk in 1682, 1683, 1687, Engeland en Nederland in 1815 (Exmouth en v. der Capellen), maar zonder den roofstaat tot orde te brengen, en met onverschrokken stoutheid maakten de Algerijnen de wateren onveilig. Na grove beleedigingen van Fransche onderdanen en zelfs door den Franschen consul te Algiers wedervaren, besloot Karel X van Frankrijk voor goed een einde te maken aan de gruwelen van den roofstaat. Een Fransche vloot met een leger van 37.500 man, paarden en grof geschut trok naar de Algerijnsche kust, waar de Dey een leger van 40.000 man tegenover stelde. Frankrijk behaalde wel is waar de zegepraal, de stad Algiers viel in handen der Franschen en de Dey moest stad en land afstaan, maar toch moest er nog een strijd van vele jaren volgen, vooral tegen den bekenden Abd-el-Kader, vóór het eigenlijke Algiers een Fransche bezitting was. Van tijd tot tijd breidden de Franschen hun gebied hier uit.

* * *

De Fransche kolonie Algiers heeft thans een oppervlakte van 477.913 K.M²., waarvan 388.334 K.M². onder administratie van Frankrijk staan, en 189.187 K.M². tot de Sáhara gerekend worden. In 1891 telde de kolonie ± 4,1 millioen bewoners, meest Berbers en Arabieren, en verder ± 260.000 Franschen (de militairen er bij gerekend) ± 47.000 Joden, ± 44.000 Italianen en verder Spanjaarden, Marokkanen, enz.

De eigenlijke kolonie Algiers wordt als *een deel van Frankrijk beschouwd* en heeft daardoor een bestuur, geheel van dat der koloniën verschillend. Een burgerlijke Gouverneur-Generaal, voortdurend in betrekking met de verschillende Fransche ministers, vormt de centrale administratieve autoriteit in Algiers, terwijl financiën, onderwijs, eeredienst, justitie, uit- en invoerrechten onder de verschillende desbetreffende ministers in Frankrijk staan. Een smalle strook in de Sáhara met vlottende bevolking staat direct onder militaire autoriteiten, maar onder oppertoezicht van den Gouverneur-Generaal.

De Fransche Kamers hebben alleen het recht, wetten voor Algiers uit te vaardigen,

EEN STRAAT IN TUNIS.

terwijl de overige zaken geregeld worden bij besluiten van den President der Republiek. De Gouverneur-Generaal wordt bijgestaan door een Raad met adviseerende stem.

De erkende Fransche „interessenspheer" omvat volgens het Fransch-Britsch verdrag van Augustus 1890 in het zuiden van Algiers en Tunis de geheele westelijke Sáhara tusschen Marokko en Tripolis, benevens de oasen Guâra, Tuât en Tidikelt, alsmede het gebied tusschen den karavanenweg van Fezzan en het Tsad-meer en tusschen ± 12° W.L. eenerzijds en de oostzijde van het Spaansche protectoraat Rio d'oro aan den anderen kant.

De bevolkingsdichtheid neemt in Algiers van de kust naar het binnenland af: in het noorden bedraagt zij 10—50 per K.M²., in het hoogland der Sjotts beneden 10 en in de Sáhara minder dan 1 per K.M². Werkelijk gekoloniseerd is alleen het Tell, de vruchtbare kustzone aan de Middellandsche Zee.

De godsdienst der inboorlingen is de Mohammedaansche; de overige bewoners behooren tot onderscheidene godsdiensten. Het volksonderwijs is er nog slecht; gemiddeld bezoeken ± 600.000 kinderen van 6—13 jaar geen school, waarvan 535.000 Mohammedanen.

Algiers is bovenal een landbouwgebied; aan den landbouw wijden zich ± 3,2 millioen bewoners, waarvan ruim de helft Europeanen. Ongeveer 4.2 millioen H.A. zijn als bouwland in gebruik; ± 150.000 H.A. als wijnland en 3.2 millioen H.A. is bosch. Behalve tarwe en gerst is de wijn het belangrijkste uitvoerprodukt.

Tunis.

Ten oosten van Algiers ligt Tunis. De ligging van dit gebied bood buitengewone natuurlijke voordeelen aan, zoodat de geschiedenis van dit land wel zeer belangrijk moest worden. Gelegen in het midden tusschen de zuilen van Hercules en de Nijllanden, en juist op het punt, waar Afrika zich naar Italië uitstrekt, zoo moest Tunis in den loop der geschiedenis wel met verschillende volken van Azië, Noord-Afrika en Zuid-Europa in aanraking komen.

De handeldrijvende Phoeniciërs, met een open oog voor alles, wat den handel kon bevorderen, legden hier reeds een volkplanting aan, ± 900 v. Chr., welke handelsfactorij door die gunstige ligging de bloeiende handelsstad Karthago werd. Doch de voordeelen en rijkdommen, welke uit die ligging voortvloeiden, waren ook de bron van naijver en strijd met de opkomende jongere volken aan de Middellandsche Zee; hoofdfactoren, die de treurige geschiedenis van het land verder beheerschten. Maar, al is de staatkundige geschiedenis ongelukkig, in den bloei der stad Tunis, de erfgename van het oude Karthago, spiegelt zich toch het samenspel der gunstig werkende economische factoren duidelijk af.

Het gebied van Tunis kwam in 1574 onder beschermheerschappij van Turkije en de geschiedenis des lands is sedert een reeks van paleis-revoluties, hof-intrigues en Janitsaren-opstanden. De heerschappij van de Porte beteekende in deze eeuw weinig meer, de orde in het land liet veel te wenschen over, en zoo kon Frankrijk in 1881 door koen optreden het land bemachtigen en den Bey dwingen, het Fransche protectoraat te aanvaarden, dat sedert gevestigd is. De Bey, Sidi Ali, staat aldus onder Fransche bescherming; een Fransch minister-resident vertegenwoordigt dit Rijk en een leger van ongeveer 11.000 Fransche troepen ligt in het land.

Tunis beslaat een oppervlakte van 99.600 K.M².—118.000 K.M.². Het zielental rekent men op 1.5 millioen, d. i. 15 bewoners per K.M.². Van die bewoners zijn nog ± 446.000 nomaden.

De bevolking van de noordkust bestaat meest uit Arabieren; in het binnenland vindt men meest Berbers. Het meerendeel der bevolking heeft vaste woonplaatsen, doch daarenboven vindt men er een groot aantal nomadische stammen, zooals wij reeds zagen. De Bedoeienen nemen echter ook hier, evenals in Algiers, in aantal af en gaan er meer en meer toe over, vaste woonplaatsen te kiezen. Daarenboven vindt men in de steden vele Joden (± 45.000) en Europeanen. De hoofdbronnen van bestaan zijn: landbouw, tuinbouw en handel. De produkten des lands komen met die van Algiers overeen. De handel is hoofdzakelijk in handen van Frankrijk, Italië en Britannië.

Frankrijk heeft in Tunis binnen weinige jaren veel verricht tot ontwikkeling en verbetering der economische toestanden in dit land. De algemeen verbreide meening, dat de Franschen niet kunnen koloniseeren, wordt hier gelogenstraft, zegt Theobald Fisscher (Preussische Jahrbücher 1898, III), en wij Duitschers kunnen in Tunis veel van de Franschen leeren op het gebied der kolonisatie.

Frankrijk heeft met groote bekwaamheid steeds den schijn in het binnenland bewaard, als zoude de Tunesische dynastie en regeering nog altijd heer des lands zijn, terwijl in werkelijkheid van den eersten dag der protectoraatsverklaring af, alle macht in handen van Frankrijk was. Hierdoor heeft Frankrijk de voordeelen van het bezit van Tunis verworven, zonder de haat op zich te laden, die uit de inbezitneming kon volgen. Algiers was voor Frankrijk een leerschool geweest, en voor menige taktische fout, daar begaan en moeielijk weer goed te maken, heeft het rijk zich in Tunis gevrijwaard. In Algiers zijn na 67 jaren niet alleen de achteruitgane inboorlingen van haat tegen Frankrijk vervuld, doch ook de Europeesche kolonisten klagen steen en been, en werkelijk zijn zij arm en behoeftig, met schulden overladen. Wie de debatten in het Fransche Parlement volgt, kan zich hiervan overtuigen, ook zonder Algiers bezocht te hebben. Zoo baart de kolonie Algiers aan de Fransche regeering voortdurend ernstige zorg.

Van die ontevredenheid is in Tunis geen spoor te ontdekken; hier heeft men de eigenaardigheden en de toestanden der inboorlingen ontzien, de plaatselijke instellingen laten bestaan. En bovenal maakte Frankrijk een gunstigen indruk op de bevolking, toen het orde schiep, en de buitengewoon zware belasting, die hoogst ongelijkmatig drukte, verminderde of beter regelde. De gewoonte, dat de belastingen alleen met behulp van het leger geïnd konden worden, welke nog in Marokko bestaat, verdween, en maakte plaats voor het vrijwillig ten offer brengen van het gevraagde aan de schatkist, wat te gemakkelijker ging door verbetering der economische toestanden.

De vooruitgang van den economischen toestand blijkt het duidelijkst uit den handel. In 1875 bedroeg de totale handel van Tunis, uit- en invoer te zamen, iets over de 20 millioen franc. Doch in 1894 was de handelsomzet tot 78,9 millioen franc en in 1895 tot 85,9 millioen franc gestegen. De handel gaat ook langzamerhand meer in Fransche handen over; Italianen en Engelschen komen meer en meer op den achtergrond. Het aandeel van Frankrijk in den handel op Tunis bedroeg in 1885—1886: 38,5 pCt., van Italië 29,4 pCt., van Engeland 21,9 pCt. Doch in 1893 was de verhouding als volgt: Frankrijk 66 pCt., Italië 13 pCt., Engeland 12 pCt.

Natuurlijk heeft die omkeering de immigratie van vele Franschen naar Tunis ten gevolge gehad, trots de armoede aan kinderen in Frankrijk. In 1881 telde men onder de ± 20,000 Europeanen in Tunis, meest Sicilianen en Maltesers, slechts eenige honderden Franschen. In 1895 waren van de 75,000 Europeanen in Tunis, er 20,000 Franschen. Die immigratie bepaalt zich hoofdzakelijk tot de steden; dorpen met Europeesche boeren vindt men er nog niet.

Tripolis (met Barka en Fezzan).

Tripolis is de oostelijkste der Barbarijsche staten. Onder de regeering van Karel V was het Spaansch, doch daarna werd het door de Turken veroverd, zoodat het de laatste der werkelijke Turksche bezittingen in Afrika is. De oppervlakte der tot Tripolis gerekende landschappen bedraagt ongeveer 1,003,000 K.M.^{2}—1,213,400 K.M.^{2}, terwijl het aantal bewoners op 1.3 millioen wordt geschat.

Het land wordt rechtstreeks van Constantinopel uit bestuurd. Frankrijk gaf wel herhaaldelijk zijn wensch te kennen, om de steden Ghadâmes en Ghât te verkrijgen, doch de Porte voldeed niet aan dit verlangen. De Italianen hebben onderscheidene handelshuizen in dit gebied. De Porte beschouwt het westelijk gedeelte der Lybische woestijn en het oostelijk gedeelte der Sáhara als haar „interessenspheer”, hoewel dit niet volkenrechtelijk erkend is.

Tripolis heeft zijn grootste beteekenis als noordelijke toegangspoort voor de karavanen naar den Sudan, hoewel door de opening van den Sudan van het zuiden die beteekenis vermindert (zie pag. 410). De bewoners zijn Berbers en Arabische Bedoeienen; in de steden vindt men Mooren, Joden en Sudan-Negers.

HOOFDSTUK XXXIV.

DE VOLKEN EN STATEN LANGS DE NIJL.

De Egyptenaren.

Er is misschien geen land, dat van onze prilste jeugd ons zoo groote belangstelling inboezemt als het oude Egypte, en dat in den nieuwsten tijd de aandacht der Europeesche staatkunde meer op zich gevestigd heeft gezien. Liet de ruimte het ons toe, wij zouden gaarne ons langer bezighouden met het oude wonderland der pyramiden en het nieuwe Egypte; thans moeten wij ons beperken tot den omvang, welke in een algemeen werk aan één land kan gewijd worden.

In het oosten van het Afrikaansche tafelland heeft de rivier de Nijl van de aequatoriale meren haar weg vervolgd door een lang dal naar het noorden, dat in de Middellandsche Zee uitmondt. Langs den benedenloop der rivier wordt het dal aan de oostzijde ingesloten door steile, naakte rotsen, welke zoo kaal zijn, dat geen enkele boom, geen grashalm er op te zien is. Dit is het plateau der Arabische woestijn, hetwelk met steile wanden naar de Roode Zee afdaalt.

Op dezelfde wijze verrijzen aan de westzijde der Nijl de Lybische bergen, een woestijnplateau niet minder woest, eenzaam en doodsch, dat zich bij de Sáhara aansluit. De hellingen zijn hier echter minder steil, zoodat het gebergte op vele plaatsen gemakkelijk te beklimmen is, terwijl eenige dwarsdalen leiden naar oasen, die hier gevonden worden. Tusschen deze woestijnplateau's ligt het smalle Nijldal, dat gemiddeld niet meer dan 4 à 6 uur breed is, en ook op dien afstand bewoond en bebouwd is. De rivier heeft haar bedding meest op de rechter of oostelijke zijde van het dal. Ongeveer 40 uur van de zee wijken de bergen naar beide zijden terug, en laten dan tusschen zich een lage, moerassige vlakte vrij, die naar het noorden steeds breeder wordt en nagenoeg de gedaante van een driehoek heeft. Hier verdeelt de rivier zich eerst in twee, later door meer vertakkingen in zeven armen, waarvan de meest oostelijke van den meest westelijken aan den mond ongeveer 50 uur verwijderd is. Dit is het gebied van de delta der Nijl.

Het land, welks natuurlijke gesteldheid wij met enkele woorden schetsten, is *Egypte*, het oude *Kemi*. De pyramiden, obelisken, oude tempels en andere grootsche gewrochten der bouwkunst uit den grijzen voortijd, welke zich hier verheffen, wijzen aan, dat hier in de eerste eeuwen der geschiedenis beschaving, kunst en wetenschap tot een buitengewone hoogte gestegen moesten zijn. De historie leert ons, dat dit werkelijk het geval was. Het oude Egypte was de schatkamer der wijsheid, waaruit Phoeniciërs, Grieken en Romeinen voor een groot gedeelte hun wetenschap verzamelden, en de Europeesche wetenschap gedurende de middeleeuwen was gegrondvest op die van het oude Egypte.

In het tijdperk, toen Nederland en Duitschland nog geheel met dichte wouden overdekt waren, toen Rome nog niet bestond en zelfs in Griekenland de zon der beschaving nog niet was opgegaan, woonde aan de oevers van de Nijl reeds een zeer ontwikkeld volk. Deze Oud-Egyptische bewoners, ingesloten tusschen de Semieten in het oosten en de Lybiërs in het westen, vormden waarschijnlijk een bijzonderen tak der Hamietische volken-familie. Niet onwaarschijnlijk waren zij over de landengte van Suez het Nijldal binnen getrokken, waar zij zeker reeds een Afrikaansche

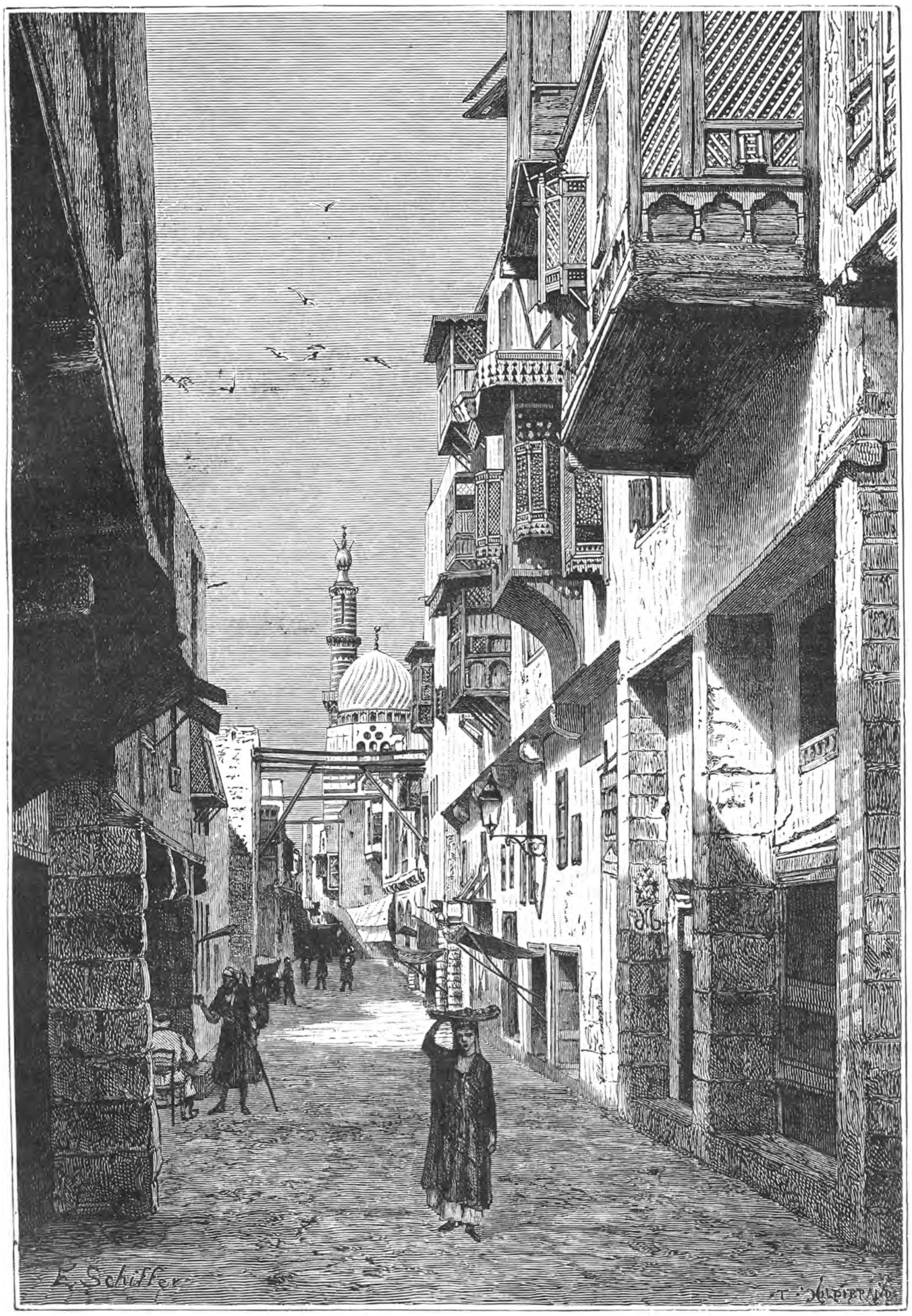

EEN STRAAT IN DE OUDE STAD KAÏRO.

bevolking vonden 1). Hoe de eerste ontwikkeling plaats vond, valt niet te zeggen. Doch de geschiedenis leert reeds spoedig, dat in Egypte een vermenging van bevolking plaats had door invallen van buiten.

De oudste inval, waarvan de geschiedenis met zekerheid melding maakt, is die der Semietische Hyksos, een krijgszuchtig herdersvolk, dat van het oosten het Nijldal binnentrok en onderwierp. „De overtuiging dringt zich bij ons op," zegt Brugsch, „dat de inval der vreemden in Egypte van Syriërs is uitgegaan, waarbij zich de Schofu-Arabieren (Bedoeienen) aansloten, die volkomen met het land bekend waren, terwijl dezen in het oostelijke grensland van Egypte stamverwante broeders begroetten, met wier hulp het hun gelukte, het Egyptische rijk te onderwerpen." Ongeveer een vijftal eeuwen behielden de Hyksos de heerschappij in Egypte, wat niet zonder invloed bleef voor beide volken. Daarop volgde de komst der Joden in Egypte (1800 v. Chr.), welke eveneens van grooten invloed was op dit volk, ook al verdwenen zij later weder door den terugtocht.

Sedert dien tijd is Egypte het brandpunt geweest van vreemde invallen. De Aethiopiërs uit het zuiden volgden op de Israëlieten en 525 v. Chr. werd Egypte door de Perzen veroverd, onder welker heerschappij het land tweehonderd jaren bleef. Door de Perzen kwamen Arische volkselementen in het land. In de plaats der Perzen traden vervolgens de Ptolomaeërs, waardoor de Grieksche invloed zich in Egypte deed gelden. Uit de handen der Grieken kwam het land aan de Romeinen, onder welke het Christendom zich hier verbreidde.

Doch van meer invloed was nog de heerschappij van de Arabieren, die den Islam met brutale macht in Egypte brachten. De Islam heeft het cement der oude natie losgemaakt.

Het Christendom ging spoedig onder bij het volk, dat uit afkeer van de Christelijke hof-theologie, die de ketters bedreigde, (de Kopten waren aanhangers der leer van één natuur in Christus, monophysieten, wat op de kerkvergaderingen veroordeeld was) liever een verbond sloot met de Arabieren dan het Byzantijnsche juk langer te verdragen. Zoo schikten de Egyptenaren zich gewillig onder de vreemde heerschers, met wie zij veel gemeen hadden in karakter. Doch de oude beschaving en het nog altijd bestaande nationale karakter des volks gingen thans te gronde en Arabieren vestigden zich hoe langer hoe meer in het Nijldal, zoodat zij de numerieke meerderheid verkregen en de oorspronkelijke bevolking in zich opnamen. Zoo werd de bevolking meer en meer vermengd met vreemde elementen en ging het Egyptische verloren. En die vermenging werd nog sterker, toen in 1517 Egypte onder de heerschappij der Turken kwam.

Toch is het opmerkelijk, dat ondanks deze tragische geschiedenis het nationale volkselement in Egypte niet geheel verloren ging. In de *Kopten* toch kan men een nog betrekkelijk zuiver overblijfsel der oude Egyptenaren zien.

* * *

In het tegenwoordige Egypte is, zooals uit het bovenstaande valt af te leiden, een bontgemengde bevolking te verwachten. Men kan de Egyptische bevolking in de volgende groote groepen verdeelen: 1. de *Kopten*, 2. de *Fellah's* of *Fellahin*, 3. de *Bedoeienen*, 4. de *Arabische stadsbewoners*, 5. *Berbers*, 6. *Negers*, 7. *Turken*, 8. *Levantiners* (uit de Levant) en 9. *Europeanen*. Van deze kunnen de Fellachen en de Kopten als de eigenlijke oude Egyptenaren beschouwd worden; de overigen zijn meer vreemdelingen in het land.

---

1) Een verandering van het oorspronkelijke Neger-type tot het latere Egyptische valt niet aan te nemen, zegt Virchow, die de Egyptenaren eerder tot de Berbers rekent, welke aan de Nubiërs verwant zijn. (Globus 35, pag. 125).

G. Schweinfurth, de kenner van land en volk, heeft de nieuwste vondsten uit den steentijd in Egypte bestudeerd. Hij meent, dat die steenen werktuigen, enz., afkomstig zijn uit een tijd, welke vóór dien van den bouw der pyramiden valt. In den oudsten tijd zou in het Nijldal een donker Afrikaansch volk gewoond hebben, dat nog in het steentijdperk leefde. Doch later trokken lichtere en meer ontwikkelde volken het Egyptische land binnen. Dezen waren uit Azië afkomstig, misschien uit de landen aan de Euphraat; zij leerden er den graanbouw, den ploeg en de bewerking der metalen kennen. Schweinfurth vermoedt, dat zij door Arabië en vervolgens over de Roode Zee in Egypte kwamen; de Bedja's zouden nog een overblijfsel van dit volk uitmaken. Zie Schweinfurth: De l'origine des Egyptiens et sur quelques-uns de leurs usages remontant à l'âge de la pierre. (Extrait du Bulletin de la Société Khédiviale de géographie, 10e Serie, No. 12, 1897).

De Kopten zijn de Christelijke nakomelingen der oude Egyptenaren, die in den strijd, welken zij eeuwen lang moesten voeren, hun Christelijk geloof nog hebben bewaard. Zij bewonen het meest het noordelijke Opper-Egypte, het gebied in de omstreken van het oude Koptos; verder vindt men hen in Negada, Luksor, Esna, Dendra, Girgeh, enz., en vooral in Siut en Achmim, welke grootendeels door Kopten bewoond worden. Terwijl zij in Midden-Egypte betrekkelijk zuiver het ras bewaard hebben, zijn zij in Beneden-Egypte niet onvermengd gebleven. Buiten het eigenlijke Egypte is het aantal Kopten in de steden zeer gering, terwijl Koptische landbouwers geheel ontbreken.

In hun lichaamsvormen vertoonen de Kopten nog geheel het Oud-Egyptische type. Een breed, laag voorhoofd; zwart, een weinig gekroesd haar; een meestal rechte, scherp besneden neus; groote, merkwaardig donker uitziende oogen, dat zijn de algemeene kenmerken van het gelaat. De huidkleur wissselt af van geel tot bruin.

De Kopten zijn meestal stadsbewoners en beoefenen daar bovenal die bedrijven, welke het meest vaardigheid of verstand vereischen. Zij zijn daar klokkenmakers, juweliers, kleermakers, wevers, vervaardigen valsche antiquiteiten of verrichten werkzaamheden als schrijver, rekenmeester, notaris, enz. De Koptische landbouwers komen veel overeen met de Fellah's. Door hun kleeding, een zwarte of blauwe tulband en donkere gewaden, onderscheiden de Kopten zich van de Arabieren.

De oude taal der Kopten is als spreektaal thans geheel door het Arabisch verdrongen, doch in de kloosters worden nog geschriften in die taal bewaard. Hieruit blijkt, dat de Koptische taal uit de oude Egyptische taal is voortgekomen. Ook onderscheidene zeden der Kopten herinneren nog aan de oude Egyptenaren. Hiertoe behoort o. a. de besnijdenis, die zij geenszins van de gehate Mohammedanen hebben overgenomen. Vroeger vormden de Kopten de hoofdbevolking des lands; thans tellen zij niet meer dan 400,000 zielen, d. i. $^1/_5$ der werkelijke inboorlingen.

De Kopten hebben vele oude gebruiken behouden en andere van den Islam overgenomen. De Koptische vrouwen sluieren zich evenals de Muzelmansche en leiden een soort van haremleven. Eerst in den laatsten tijd is hierin bij de rijkere familiën verbetering gekomen.

Het karakter der Kopten is er door de langdurige onderdrukking niet op verbeterd. Zij zijn wantrouwend en gesloten van aard, hebzuchtig en geldgierig in de hoogste mate, valsch en huichelachtig, en, naar de omstandigheden dit medebrengen, kruipend onderdanig of onbuigzaam. Zij hebben scholen, waar de jongens den bijbel, voor zoover dit noodig is, van buiten leeren; ook worden zij onderwezen in het opzeggen van gebeden en eenig rekenen. Meisjes bezoeken die scholen niet; zij blijven geheel zonder onderwijs. In kunstnijverheid zijn de Kopten over 't geheel zeer bedreven; de wanden der woningen versieren zij met sierlijk bewerkte tapijten.

De Koptische kerk is nog onveranderd in stand gehouden; zij toont zich veelal vijandig gezind jegens andere Christelijke kerken. Hun geloofsleer is die der monophysieten, welke in de 5e eeuw na Chr. ontstond. Het opperhoofd hunner kerk is de Patriarch te Kaïro, die als nakomeling van den Apostel Markus wordt beschouwd en gekozen wordt door de monniken der vijf voornaamste kloosters van Egypte uit hun midden. De Patriarch benoemt ook den Abouna van Abessinië, die na hem den hoogsten rang heeft.

Het Christendom in deze streken bezit echter weinig Christelijks, behalve de kerkleer. De 12 uit de monniken gekozen bisschoppen zijn ruw, aan den drank overgegeven, zonder toewijding. Vasten, amuletten, offers, de Maria-dienst vormen den hoofdinhoud van het Christelijke geloofsleven. Gezang en gebed hebben nog plaats in de taal der Egyptenaren uit de 3e eeuw na Chr., welke evenwel slechts weinige priesters meer verstaan. Door deze toestanden was het mogelijk, dat Amerikaansche missionarissen in den laatsten tijd vele Kopten in Opper-Egypte tot het Protestantisme wisten over te halen.

LITTERATUUR.

BUTLER. The ancient Coptic Churches of Egypt. (Oxford, 1884).
G. EBERS. Die Koptische Kunst, 1892.

* * *

De *Fellah's* (meerv. Fellahin, v. Arab. felaha = ploegen) zijn in Egypte de landbouwers. Ook zij zijn nakomelingen der oude Egyptenaren, doch meer vermengd met andere volken. Vóór de verovering door de Arabieren vormden zij den hoofdstam. Het zijn krachtig gebouwde lieden, goed gespierd; haar en baard zijn zwart en een weinig kroes, de baard is dun en spits. De oogen zijn groot en donker en de huidkleur is roodachtig bruin. De in hun jeugd bekoorlijke vrouwen worden op later leeftijd leelijk.

De kleeding der mannen bestaat uit een wit of blauw katoenen hemd en een bruine vilten kap. Alleen de rijkere draagt een zwarten wollen mantel en een roode pet.

De vrouwen zijn slank en goed gebouwd, doch ondanks hun levendige oogen niet schoon te noemen. Zij bloeien snel en vroeg, doch even spoedig worden zij oud; een Fellah-meisje van 25 jaren ziet er uit als was zij 40.

De vrouwen kleeden zich in een lang blauw gewaad, tatoueeren kin, armen en borst, en soms ook het voorhoofd, en dragen metalen ringen om armen en beenen. In Opper-Egypte dragen zij ook oor- en neusringen. Alleen in de steden gaan zij gesluierd.

Het leven der Fellah's is hoogst eenvoudig en veelal armoedig. Schamele hutjes zonder vensters, met slib der Nijl overdekt, dienen menschen en dieren tot verblijfplaats. De aanzienlijkste gebouwen van een Fellah-dorp zijn de duiventillen. Even armoedig als kleeding en woning is ook het voedsel; alleen op groote feestdagen wordt vleesch gebruikt.

In Beneden-Egypte zijn de Fellah's ijverige Mohammedanen; in Opper-Egypte Christenen. De oorspronkelijke taal, het Koptisch, is na het aannemen van den Islam voor het Arabisch geweken.

De Fellah's zijn zacht van karakter, zeer goedaardig en matig in hun behoeften. Zij noemen zichzelf „Aoulad Masr", d. i. kinderen van Egypte. Hun lust tot den arbeid is echter niet groot; zij werken alleen, als zij moeten, of als er rijk gewin te behalen valt. Bovendien heeft het lange knechtschap ook hun waarheidsliefde veel verzwakt.

* * *

Na de verovering van Egypte door de Arabieren werd dit land, dat door zijn vruchtbaren bodem en rijkdom zulk een tegenstelling bood met het woestijnland Arabië, door vele Arabieren bevolkt. Zij vestigden zich zoowel in de steden als op het land. In de steden is het Arabische ras nog betrekkelijk zuiver bewaard gebleven en de Arabieren zien uit de hoogte neer op de Fellah's.

Het zuiverst is het Arabisch type bewaard gebleven bij de Bedoeienen, de nomadiseerende bevolking der woestijnen, welke gedeeltelijk uit Azië, gedeeltelijk uit Noord-Afrika is geïmmigreerd. Men telt ongeveer een 60-tal van deze stammen in Egypte. Eerst aan Mohammed Ali gelukte het, deze wilde horden der steppen althans gedeeltelijk te onderwerpen, aan een deel hunner vaste woonplaatsen te geven, en hun roof- en strijdzucht eenigszins te beteugelen.

De verder zuidelijk aan de Roode Zee en in den Sudan nomadiseerende stammen zijn grootendeels van Afrikaanschen oorsprong. Als de belangrijkste stammen zijn te beschouwen de *Abadeh's*, die een eigen Aethiopische taal spreken, de *Bycharis* tusschen de Roode Zee en Suakim, en de *Hadendoas*. Bij de laatsten zijn nog vele religieuse gebruiken der oude Egyptenaren bewaard gebleven, hoewel zij uiterlijk tot den Islam zijn overgegaan.

Matigheid, gastvrijheid en dapperheid zijn vooral eigenschappen der Bedouienen, doch hun roofzucht is ook algemeen bekend.

* * *

Het aantal Joden in Egypte zal ongeveer 30,000 bedragen. Ook hier vervullen zij dezelfde rol, die wij reeds vroeger beschreven (zie pag. 412). Een groot gedeelte van den handel en de bankzaken zijn in hun handen. Tegen hooge rente zijn zij steeds bereid, in moeilijke tijden bij te springen. Doch tevens moet van hen getuigd worden, dat groote ondernemingen van algemeen nut dikwijls van hen uitgaan, en dat zij zich door een bijzonder grooten weldadigheidszin kenmerken.

Gedurende de laatste tientallen van jaren heeft er een groote verandering in de verhoudingen en toestanden der verschillende klassen van de maatschappij alhier plaatsgegrepen. De vroeger heerschende klassen, de Pacha's en Bey's, die de meeste gronden in eigendom hadden en de beste posten verkregen, hebben veel van hun vermogen en inkomsten verloren. Hun verkwistende leefwijze, het slechte beheer der goederen door administrateurs en de voortgaande emancipatie der Fellah's, die niet meer als vroeger kunnen uitgemergeld worden, deze oorzaken werkten samen, dat vele bezittingen in andere handen overgingen. Een evolutie in de verhoudingen vloeide hieruit voort. Vele dienaren en slaven moesten afgedankt worden door de aanzienlijke heeren.

Slaven, zeggen wij. Wettelijk is de slavernij reeds lang in Egypte opgeheven, doch feitelijk bestaat zij nog, hoewel in anderen vorm. Het verschil tusschen slaaf en bediende is er echter niet duidelijk en de aanzienlijken begrijpen het niet. De zoogenaamde slaaf of slavin wordt als medelid der familie beschouwd en als zoodanig behandeld. Mannelijke slaven zijn er niet velen meer, vrouwelijke nog wel. Een plotselinge emancipatie zou de slavinnen ten zeerste treffen. In de enkele groote harems evenwel bevinden zich nog honderden slavinnen, aan de luimen en brutaliteit der eunuchen overgeleverd. Het inwendige van het haremleven blijft nog altijd een gesloten boek.

In de groote steden kan men een groote verandering bemerken, vergeleken met een veertigtal jaren geleden. De aanraking met Europeanen heeft hier veel gemoderniseerd, niet alles verbeterd. Smakelooze Europeesche huizen, meubelen, tapijten en kleeding, verdringen de nationale vormen en eigenaardigheden al meer en meer. Alleen de zedeloosheid, die sedert de oudste tijden in Egypte heerschte, is blijven voortduren.

Voor het familieleven is de Islam zeer ongunstig wegens den ondergeschikten rang, dien hij aan de vrouw toekent. Zoolang de voorschriften van den Koran streng werden toegepast en de vrouwen zeer weinig met de buitenwereld in aanraking kwamen, kenden zij geen ander leven en brachten zij in onwetendheid hun dagen door. Doch de aanraking met Europeanen heeft het strenge fanatisme gebroken, en de Muzelmansche meisjes verkregen een hooger ontwikkeling door Europeesche onderwijzeressen, zelfs te Parijs. Nadat zij aldus in vrijheid werden opgeleid, waren zij niet meer geschikt voor het haremachtige huwelijksleven. Daardoor ontstond veel zielestrijd; enkelen weigerden te huwen, of wanneer zij toestemden tot een huwelijk, gevoelden zij zich diep ongelukkig.

De emancipatie der vrouw is een vraagstuk, dat vroeger of later ontegenzeggelijk tot een crisis voor den Islam moet leiden, namelijk daar, waar Europeesche invloeden zich doen gevoelen.

De polygamie wordt in Egypte wettelijk nog toegestaan. Zij vindt echter niet zeer veel meer plaats. Bij de armere standen bezit de man niet de middelen, om meer dan één vrouw te onderhouden. Bij de hoogere standen komt in den laatsten tijd meer en meer het gebruik voor, dat de bruid den bruidegom bij huwelijkscontract verbindt, buiten haar geen andere vrouw te nemen. Of daardoor intieme betrekkingen met slavinnen, enz. ook ophouden, blijft een vraag.

* * *

De tegenwoordige toestand van Egypte en de betrekking tot de Europeesche Mogendheden.

Om de beteekenis van Egypte in betrekking tot de handel drijvende en staatkunde leidende volken te begrijpen, is het noodig, de economische, sociale en staatkundige toestanden in Egypte, de ligging van het land ten opzichte van andere landen, de verkeerswegen, enz., na te gaan. Vangen wij aan met het laatste, omdat zich hieraan de geschiedenis van Egypte in verband met het buitenland verbindt, en deze van zoo groote beteekenis geworden is voor dit gebied.

Egypte ligt aan den zuidoosthoek der Middellandsche Zee, op een plek der aarde, waar drie werelddeelen: Europa, Azië en Afrika elkander naderen. De Middellandsche Zee, de „cultuurzee" der oudheid, verbindt het land met Europa, Noord-Afrika,

ALEXANDRIË.

Klein-Azië en Syrië; de landengte van Suez vormt een verbindingsweg met het vasteland van Azië, en de Roode Zee strekt van den Indischen Oceaan en zijn kusten den arm uit naar Egypte. Zoo is Egypte een centrum, zoo kon Alexandrië, door de praktische inzichten van Alexander den Groote gesticht, een wereldstad worden. De ontdekking van den zeeweg naar Indië om Kaap de Goede Hoop heeft voor een tijd die groote handelsroute der volken verlegd, zoodat gedurende de nieuwe geschiedenis tot het midden dezer eeuw Egypte meer in een uithoek lag. De praktische blik en ondernemende geest van Ferdinand de Lesseps heeft Egypte zijn oude geographische ligging met woekerwinst teruggegeven door het doorgraven der landengte van Suez (1869), de verbinding van twee wereldzeeën en drie werelddeelen. Thans ligt Egypte meer dan ooit aan de verbindingslijn van het oosten met het westen, van de grootste economische contrasten, welke het levendigst verkeer te voorschijn roepen. En door deze geographische beteekenis moest Egypte voor de Europeesche staatkunde wel een begeerlijk land worden, waarop velen de aandacht vestigden. Dit viel des te gemakkelijker, doordien Egypte zelf door historische oorzaken in verval was geraakt en staatkundig behoorde tot Turkije, welk rijk zijn macht in deze eeuw zag slinken.

Ferdinand de Lesseps, in 1831 als leerling-consul van Tunis naar Egypte vertrokken, zag al spoedig het belang van de doorgraving der landengte van Suez voor den Europeeschen handel in en het denkbeeld, om dit grootsche plan te volvoeren, liet hem niet met rust. Na veel strijd wist hij eindelijk Napoleon III voor het plan te winnen, en in 1854 (14 November) verklaarde *Mohammed Said* in tegenwoordigheid der Egyptische waardigheidsbekleeders, dat hij tot den aanleg van het kanaal besloten had.

Op dat oogenblik ving de strijd tusschen Fransche en Britsche politiek in Egypte aan. Engeland was overbluft door het genomen besluit, en nadat de vertrouwelijke mededeeling van Lord Palmerston, dat Britannië de onderneming met kracht wilde steunen, als genoemd land het recht verkreeg, het verkeer over het kanaal te bewaken en Suez te bezetten, was afgewezen, ving weldra een diplomatieke veldtocht van Engeland tegen het kanaalplan aan, die op allerlei wijzen gedurende de onderneming werd voortgezet, en zelfs ten slotte de geheime bedoeling had, door het opwerpen van velerlei zwarigheden de Kanaal-maatschappij tot liquidatie te brengen, teneinde de erfenis van het onvoltooide kanaal te aanvaarden en met Engelsch kapitaal ten einde te brengen. Doch al deze pogingen mislukten, en den 18en November 1869 werd het Kanaal van Suez onder schitterende feesten en in tegenwoordigheid van Napoleon III en andere Europeesche souvereinen geopend.

De totstandkoming van het Suez-kanaal was aldus buiten en tegen Britschen invloed geschied. Albion zag echter weldra in, op welke wijze het zijn belang hier zou kunnen bevorderen. Reeds in 1855 schreef Lord Ellenbourough, vice-koning van Indië, in een ambtelijk stuk: „Het tot stand komen van het Suez-kanaal is op den duur niet te verhinderen; daarom kan Engeland zich het voortbestaan van zijn heerschappij over den wereldhandel alleen hierdoor verzekeren, dat het een vaste positie in Egypte en alsdan ook het Suez-kanaal in handen krijgt."

Op dit doel was sedert dien tijd de Britsche politiek gericht en zij heeft gezegevierd. Niet Frankrijk, maar Engeland heeft in Egypte de heerschappij weten machtig te worden; het praktische handelsvolk rustte niet, vóór het de beide toegangspunten naar de Roode Zee, de straat van Bab-el-Mandeb en het Suez-kanaal, in zijn bezit had.

De Egyptische politiek was gunstig voor dat doel. Ismaël Pacha (1863—1879) ging op den weg zijner voorgangers voort, om het Egyptisch gezag naar het zuiden uit te breiden door veroveringen in den Sudan, en vaardigde het verbod van den slavenhandel in dit gebied uit. Egypte werd naar het zuiden uitgebreid tot 2° N.Br. Ook tegen Abessinië werd een veroveringskrijg ondernomen, die echter mislukte (1875—76). Deze ondernemingen en nog andere, welke geenszins alle veroordeeld kunnen worden, staken Egypte in zware schulden, en een geldelijke crisis kon niet uitblijven. Een ongelukkige financiëele politiek deed een toestand van onzekerheid en wantrouwen geboren worden en Engeland zag dit alles met een blik van medelijden aan, hulpvaardig de hand biedend, waar het Egyptische belangen kon behartigen, en zelf meer invloed kon verkrijgen. Zoo deed Ismaël uit geldelijken nood in Nov. 1875

alle in zijn bezit zijnde aandeelen in de Suez-kanaal-maatschappij (176,602 stuks) over aan de Engelsche regeering voor een bedrag van 4 mill. pond sterling. Hierdoor werd Engeland, na al zijn tegenwerkingen bij de graving van het kanaal, ineens de grootste aandeelhouder en maakte tevens goede zaken, daar de waarde dezer aandeelen sedert ongeveer vervijfvoudigd is.

De onrust, welke vervolgens in Egypte ontstond door den opstand van Arabi Pacha, en de opstand van den Mahdi in den Egyptischen Sudan, waren oorzaak, dat Egypte hulp zocht bij Engeland. Toen in Frankrijk de minister Freycinet in 1882 een voorstel aan de Fransche kamers deed, om de veiligheid van het Suez-kanaal door militaire macht te verzekeren, en dit (29 Juli 1882) werd afgestemd, had Engeland vrij spel. Den 21sten Aug. trok een Britsch leger van 25,000 man Egypte binnen, om den opstand te bedwingen, en den 15den Sept. was het reeds Kaïro binnengerukt. Onder Engelschen invloed werd een nieuw ministerie gevormd, en eindelijk werd het geheele bestuur des lands onder Britsche leiding gesteld.

De Egyptische financiën waren van 1879—1883 onder het toezicht gesteld van twee algemeene contrôleurs, door Frankrijk en Engeland te benoemen, ten einde hierdoor vertrouwen te geven in Europa. Toen na den opstand in 1882 alleen Engeland tusschenbeide kwam en den Khedive in zijn gezag herstelde, besloot deze, de dubbele contrôle op de Egyptische financiën op te heffen, en sedert wordt alleen een Engelsche contrôleur benoemd. Deze Britsche contrôleur heeft het recht, in den Egyptischen ministerraad zitting te nemen, en oefent dus grooten invloed uit op het bestuur.

De ontwikkeling van den Engelschen staatkundigen en financiëelen invloed in Egypte is het resultaat geweest der scherp toeziende Engelsche politiek, welke bevorderd werd door de politiek van andere natiën en door de gebeurtenissen in Egypte zelf.

* * *

Na deze beknopte mededeeling uit de geschiedenis van Egypte, die de Engelsche macht in hoofdtrekken verklaart, moeten wij de toestanden in het land kortelijk beschrijven.

Egypte is een autonome tributstaat der Hooge Porte. De jaarlijksche schatting bedraagt 665,041 pond (Egyptisch) per jaar; in 1890 is deze schatting nog voor 60 jaar gegarandeerd. Daarenboven moet Egypte aan de heilige steden Mekka en Medina jaarlijks 20,000 Ardeb (= 39,600 HL.) koren leveren.

De oppermacht in Egypte is sedert 1841 erfelijk in de dynastie, door Mehemed Ali gesticht, en volgens de ferman van 1866 naar de Salische wet op de erfopvolging. Het opperhoofd draagt den titel van *Khedive* (volledig: Khedive van Egypte, souverein van Nubië, Sudan, Kordofan en Dar-Fur) met het predicaat „hoogheid." De tegenwoordige Khedive is ABBAS II HILMI.

De macht van den Khedive is zoo goed als onbeperkt. Evenwel werd 1 Mei 1883 een organieke wet afgekondigd, waarbij de Khedive vertegenwoordigende lichamen instelde: *A.* Een „*Conseil législatif*", bestaande uit 14 door den Khedive benoemde leden en 16 gekozen leden. Aan dezen Raad worden wetsontwerpen voorgelegd, doch hij heeft slechts een raadgevende stem. *B.* Een *Assemblée générale*, gevormd door de ministers, de „conseil législatif" en 14 gekozen notabelen. Deze Raad heeft bij voorstellen van nieuwe belastingen een beslissende stem. De *ministerraad* met den *Khedive* vormen de hoogste wetgevende macht.

De staatsreligie in Egypte is de *Islam*, welke evenwel sedert de vestiging een groote verdraagzaamheid tegenover andere godsdiensten openbaart. Het hoogste geestelijk opperhoofd der Mohammedanen is de *Sheik ul Islam*, door den Khedive aangewezen. De hoofdzetel voor de Islamietische geleerdheid is de moskee en universiteit *El Azhar* 1) in Kaïro. Over den godsdienst der Kopten spraken wij reeds (zie pag. 425).

De Wakuf-scholen, die door Mohammedaansche Wakuf's of kerkengoederen worden

1) Deze belangrijke hoogeschool werd in 975 n. Chr. opgericht en was eeuwen lang een der beroemdste Arabische universiteiten. In haar tegenwoordige inrichting gelijkt zij wel eenigszins op haar Europeesche zusters. De studie omvat er: Arabische grammatica, terminologie der Sunna, orthoëpie van den Koran, exegese van den Koran, dogmatiek, rhetoriek, poëtica, logica, canoniek en burgerlijk recht. Aan de hoogeschool „Dar el olum" wordt de moderne wetenschap geleerd: algebra, meetkunde, physica, chemie, mechanica, geographie en geschiedenis.

opgericht, verschaffen lager onderwijs en meer uitgebreid onderwijs aan de Mohammedaansche jongens. In de aanzienlijke kringen wordt ook voor het onderwijs aan meisjes zorg gedragen; dat dit bij het lagere volk niet het geval is, zagen wij.

* * *

In Egypte is de landbouw de hoofdbron van bestaan; 60% der bevolking moet uitsluitend van den landbouw leven. Daarom is het van belang, iets naders omtrent het grondbezit te vermelden. Men vindt in Egypte de volgende categorieën van grondbezit:

1. *Kroondomeinen* (± 12% van den bebouwden bodem). Deze bezittingen zijn verkregen door Mohammed Ali, toen hij de door den Mamelukken-opstand (1811) vrijgeworden goederen aan zich trok. In 1878 is dit bezit aan den staat overgegaan; bedoelde domeinen dienen tot hypotheek der leening van 1870. De meeste dezer gronden worden verpacht.
2. *Staatsdomeinen* (± 6% van den bebouwden bodem), meestal eveneens ontstaan onder Mohammed Ali. Zij dienen tot hypotheek der staatsleening van 1878. Meestal worden zij verpacht.
3. *Tiendlanderijen* (± 15%) meest als groot grondbezit aanwezig. Dit vormt het eigenlijke vrije grondbezit, waarvan enkel *de tiende* der opbrengst, „uschr" moet voldaan worden aan den staat. Dit bezit is sedert Mohammed Ali ontstaan door schenkingen aan verdienstelijke familiën, later door verkoop van staatsdomeinen.
4. *Kroonlanderijen* (± 57%), meestal als zeer klein grondbezit aanwezig, ontstond reeds bij de Arabische invallen. De verplichting tot vroonarbeid is sedert 1891 afgeschaft; toch moeten van deze landerijen, die overigens zoo goed als vrij zijn, nog opbrengsten voldaan worden.
5. *Wakufgoederen* (10%) zijn bezittingen der Mohammedaansche kerk. Zij worden meest verpacht.

* * *

De bewerking van den grond is nog zeer primitief en sedert de oudste tijden weinig veranderd; ook de landbouw-werktuigen zijn nog dezelfde. Sedert Ismaël Pacha heeft men er wel naar gestreefd, landbouwmachines in te voeren, doch het was niet in het belang der groote grondbezitters, dit te bevorderen, en daardoor bleven zij meestal achterwege. Alleen op de groote bezittingen gebruikt men thans machines, meest Engelsche. Ook de bemesting en het onderhoud van den grond is een belangrijke vraag, aangezien door een onwetenschappelijke behandeling de bodem al meer en meer wordt uitgeput. Het eenige middel tot herstel der vruchtbaarheid van den bodem is de irrigatie met Nijlwater, maar de werking hiervan wordt gewoonlijk overschat. Verder gebruikt men er duivenmest, slib uit de kanalen en de aarde van oude steden. Er bestaan in Egypte duizenden van dergelijke heuvels, Egyptische *terpen* zouden wij ze kunnen noemen, die wijzen op het bestaan van zoovele steden, welker namen zelfs niet meer bekend zijn, en die afgegraven worden als de terpen in Friesland en Groningen, om den grond te verbeteren.

De irrigatie van den bodem met het Nijlwater is sedert de oudheid bekend, en daarvan hangt de vruchtbaarheid des lands mede af. De overstrooming der rivier alleen, als zij niet kunstmatig geleid en geregeld werd, zou op verre na niet zoo nuttig zijn, als zij thans is. Daarom zijn reeds sedert de oudste tijden hulpmiddelen aangewend, om te voorkomen, dat het Nijlwater in zee stroomt, zonder het slib op de overstroomde landen te hebben achtergelaten. Hiervoor is een stelsel van bassins en kanalen aangelegd, om het slibrijke Nijlwater bij overstrooming op te sparen en over de omliggende landerijen te verbreiden. Bij den hoogsten rivierstand, als het Nijlwater het meeste slib bevat, ongeveer de eerste helft van Augustus, begint men die bassins te vullen en in October worden zij geledigd. Door de kanalen maakt men het land minder afhankelijk van de hoogte der overstrooming en besproeiing bij zomerlandbouw mogelijk.

* * *

NUBISCHE VROUWEN.

Welke de toekomst van Egypte zal zijn in economischen en staatkundigen zin, is niet te zeggen. Dat er eenige verbetering in het staatsbestuur valt waar te nemen, dat men er naar streeft, de staatshuishouding in evenwicht te brengen, vooral onder Britschen invloed, valt niet te ontkennen. Toch zijn de lasten nog te hoog voor het volk, om tot ontwikkeling te komen; vooral de grondbelasting drukt zeer op de bevolking.

Zal Egypte een zelfstandige staat blijven? Dat Engeland dit rijk tot een Britsche provincie zal maken, valt niet te vreezen. Het land ligt te gunstig, om een dergelijke daad straffeloos te doen plaats hebben; andere natiën zouden daartegen hun stem en macht verheffen.

LITTERATUUR OVER EGYPTE.

THEODOR NEUMANN. Das moderne Ageypten. Mit besonderer Rücksicht auf Handel und Volkswirtschaft. Leipzig, 1893.

KARL KRON. Aegypten und die ägyptische Frage. Leipzig, 1895.

YACOUB ARTIM PACHA. L'Instruction publique en Egypte. Paris, 1889.

De Nubiërs.

De Hamietische bewoners van Nubië kunnen met de overige Hamieten van het gebied aan de Boven-Nijl tot één groep gerekend worden. In levenswijze, gewoonten en uiterlijk komen zij er mede overeen. De typische Nubiërs zijn de *Barabra's*, met roodachtig bruine huidkleur, zwak ontwikkelde muskulatuur en van gemiddelde grootte. De neus is recht en goed gevormd, het voorhoofd hoog, de oogen groot en donker, het haar zwart en gekroesd. Als nationale kleeding dragen de mannen een hemd en een heupdoek, de meisjes een eigenaardigen franje-gordel (Rahad), de vrouwen een beenbedekking. De Barabra's vindt men ook door geheel Egypte, van Alexandrië tot de tweede katarakt. Zij zijn bedienden en zeer aan hun vaderland gehecht, waarheen zij terugkeeren, als zij iets hebben gespaard. Over 't geheel gaan zij voor goedhartig en trouw door. Toen in 1882 de Europeanen plotseling uit Kaïro vluchtten, moesten velen hun huisraad, enz. aan Nubische bedienden achterlaten. In de meeste gevallen vonden zij bij den terugkeer hun bezittingen goed bewaard terug. Men heeft echter opgemerkt, dat de aanraking met Europeesche bedienden de Nubiërs niet verbeterd heeft. Het echte vaderland der Barabra's is het Nijldal van Assuan tot Wadi-Halfa en zuidelijk Kordofan.

De landbouw in Nubië beperkt zich tot een smalle strook langs de Nijl, waar de kunstmatige besproeiing door schepraderen wordt aangebracht. De instandhouding en regeling der besproeiingswerken is hier, evenals in Egypte, de hoofdwerkzaamheid der boeren. Gierst, maïs, tarwe en gerst zijn de hoofdgewassen. De oogst wordt in hermetisch gesloten leemen cylinders bewaard, die, om voor ongedierte beschermd te zijn, op hooge steenen geplaatst worden.

De Nubiërs hebben zich al meer en meer naar het zuiden verplaatst. De vermindering der bevolking, doch ook de wensch, om zich aan de Egyptische heerschappij te onttrekken, hebben hiertoe aanleiding gegeven. Daarbij komt nog de avontuurlijke zin der Nubiërs. Een gevolg hiervan was, dat zij steeds grooter gedeelten des lands in cultuur brachten.

De economische toestand der Nubiërs staat op een lagen trap. Belastingen drukken den landbouwer en de verre afstanden van de markten houden de veehouders in een primitieven staat. De boter wordt door de hitte in vloeibaren toestand ter markt gebracht, en de Nubiërs drinken deze gaarne. Kaas bereiden zij niet. Brood komt in het binnenland zeldzaam voor; het graan wordt gemalen en met water tot een pap gemaakt. Vleesch wordt bij feestelijke gelegenheden gebruikt; rijst, dadels en koffie beschouwt men er als weeldeartikelen. Uit gierst en haver bereidt men een soort van zuur bier; ook wordt er een soort honigwijn bereid. De vrouwen malen het graan nog met een handmolen. Sprinkhanen worden veel gegeten door arme menschen, bij hongersnood door allen. De eigenlijke koffie wordt dikwijls ter eere van heiligen gedronken. Hoewel de Grieken in de Aziatische kustplaatsen handel

drijven in sterke dranken, komen die in het binnenland nog niet veel voor; het gebod van den Koran, dat het gebruik van gegiste dranken verbiedt, is hier nog van kracht.

De Nubiërs wapenen zich meestal zoo goed als zij kunnen. De gewone wapenen zijn een zwaard, dolk, speer en schild. Het zwaard heeft eenigszins den vorm van dat der Abessiniers; de bocht is echter niet zoo kort. Bij sommigen hunner is het rechte zwaard, als dat der Hamran-Arabieren, het geliefkoosde wapen.

Zij dragen bovendien een dolk, die boven den elleboog aan den arm bevestigd is, volkomen op dezelfde wijze als dit geschiedt bij verschillende stammen, die men in de nabijheid der bronnen van de Nijl aantreft. Deze dolk is kort en krom en steekt in een lederen scheede; door zijn plaats op den arm is hij met de kleederen bedekt.

De speer is een eenvoudige schacht met een ijzeren punt en heeft niets bijzonders.

De samenstelling van het schild is echter merkwaardig. Het wordt meestal gemaakt van de huid van een hippopotamus of krokodil; men kent het gemakkelijk aan den uitstekenden bult op het midden. De huid wordt gespannen over een houten onderstel en de bult van een afzonderlijk stuk huid vervaardigd. De Nubiërs hechten aan deze schilden een groote waarde; het is bijgevolg zeer moeielijk, er een te krijgen. De insnijdingen in den rand zijn niet toevallig, maar afhankelijk van de mode.

ZWAARD EN SCHILD IN NUBIË.

Het Rijk van den Mahdi.

Na 1882 verscheen aan de Nijl een nieuwe politieke organisatie, die als het *Rijk van den Mahdi* bekend staat, waartoe de Egyptische Sudan en zuidelijk Nubië behooren. Dit rijk is gevestigd in een gebied, dat Egypte in deze eeuw veroverd had (1820—'22; 1874—'76), en waarvan het zuidelijk deel onder den naam *Aequatoriale-provincie* vereenigd was. Het bestuur over dit zuidelijk Egypte liet echter veel te wenschen over, en door de ongeschikte ambtenaren, die de bevolking uitpersten, door de bestrijding van den slavenhandel, welke velen benadeelde, alsmede door andere oorzaken, onstonden er ontevredenheid en gisting. Hiervan maakte *Mohammed Achmed* gebruik, een Nubiër van geboorte, die in zijn jeugd als timmerman werkte en zich op lateren leeftijd met een aureool van heiligheid wist te omgeven, zoodat hij beschouwd werd als de Mahdi, de verwachte profeet, voor 13 eeuwen voorspeld en door God geroepen tot het Kalifaat, die door Allah en zijn engelen zou gesteund worden in den strijd tegen de overheerschers 1). Onder deze omstandigheden, samenvallend met den opstand van Arabi Pacha, in 1882, (zie pag. 430) viel het den Mahdi gemakkelijk, aan den opstand groote uitbreiding te geven, zoodat de geheele Sudan tot Chartum zich weldra in handen van den Mahdi bevond. Onder deze omstandigheden van vruchteloozen strijd achtte Engeland het noodzakelijk, bij Egypte op ontruiming van den Sudan aan te dringen. In 1884 werd aan generaal Gordon opgedragen, de nog in den Sudan verblijvende garnizoenen met hun familiën terug te doen trekken, doch Chartum, waar Gordon verblijf hield, viel in Januari 1885 in handen van den Mahdi, vóór de stad door het Engelsche leger kon ontzet worden, en Gordon werd ter dood gebracht.

1) Richard Buchta. Der Sudan und der Mahdi. Stuttgart, 1884.
„ „ Der Sudan unter ägyptischer Herrschaft. Leipzig, 1880.

De uitgebreidheid van het zoogenaamde *Rijk van den Mahdi* is niet met juistheid op te geven en wisselt af. In 1896 deed o. a. Egypte nog een inval in het gebied ten zuiden van Wadi Halfa, om Dongola te veroveren, waarin het slaagde. In 1897 verwierven de Egyptische wapenen Abu Hamed en Berber weder.

* * *

De tegenwoordige toestanden in het Rijk van den Mahdi zijn moeielijk volkomen te kennen, en zij wisselen binnen korten tijd zeer af. Vaste toestanden heeft men in deze streken, waar de strijd tusschen het Engelsch-Egyptisch gezag en de partij van den Mahdi steeds voortduurt, nog niet. Daardoor ligt het land over groote oppervlakten braak, en is er van opgewekten arbeid en doelbewust streven der boerenbevolking bijna geen sprake.

De landen aan de oevers van de Nijl, ten zuiden van Assuan, liggen meestal woest en ledig; de landbouw wordt hier niet meer uitgeoefend, en de eens goed bebouwde velden zijn met wild gras, onkruid en verschillende vrij opgroeiende planten bedekt. Het in Egypte bekende kraken en knarsen der schepmolens, die de velden besproeien, wordt over groote uitgestrektheden niet meer gehoord, en slechts een klein gedeelte van de vroeger talrijke Fellah's is hier overgebleven, lieden, die weder hopen op orde en rust, om een betere toekomst te verkrijgen.

Over 't geheeel schijnt men de heerschappij van den Khalif, den opvolger van den Mahdi, moede te zijn. Zoowel als de Fellah op het land, heeft de koopman in de stad en zelfs de Arabier der woestijn, hoewel hij in geestesrichting met de Mahdisten verwant is, een verlangen naar orde en rust, en deze kunnen alleen onder Egypte nog het best verwacht worden. Het geloof aan de heiligheid en de zending van den Mahdi is veel verzwakt, en daarmede ook het vertrouwen in zijn opvolger.

De vrees werkt echter nog verlammend op de bevolking. Dit geldt vooral voor die streken, welke tegenwoordig nog onder de heerschappij der derwisjen staan, of waar men nog niet veilig is voor de Mahdistische rooftochten. Tusschen Egypte en het Mahdistische gebied ligt een zone, waar de bewoners tusschen twee gevaren staan, van twee zijden bedreigd worden. Zoo gevoelen de bewoners van Assuan zich nog niet volkomen veilig, en men vreest er telkens de plannen der Mahdisten.

De Arabische Nomaden in de Arabische en Nubische woestijn stonden wel meest aan de zijde van Egypte, maar kwamen niet zelden door vrees in een weifelende houding. Toch zijn zij meer voor de partij van Egypte dan van den Khalif, omdat zij de treurige economische toestanden onder den Mahdi uit ervaring hebben leeren kennen.

Deze omstandigheden steunen de plannen van Egypte. De financiën van dezen staat staan echter het krachtig optreden tot het herwinnen van zijn vroeger gebied in den weg.

HOOFDSTUK XXXV.

DE ABESSINIËRS.

Ongeveer tusschen 10° en 15° N.Br., in het brongebied van de Atbara en de Blauwe Nijl, ligt het alpenland Abessinië, het Afrikaansche Zwitserland. Het is een gebied van hoogvlakten, door eenige bergketens doorsneden, en met nauwe en diepe dalen. Het is een rijk geleed land, waar hooge rotsmassa's zich als ontoegankelijke natuurlijke vestingen verheffen, met steile hellingen, die alleen door kunstmiddelen zijn te bestijgen. Daarenboven verrijzen er vulkaankegels en dolomietbergen met hun scherp geteekende vormen, en in het midden des lands ligt het blauwe Tana-meer (80 vierk. mijlen), een prachtige watervlakte op 1755 meter hoogte. Rondom dit hoogland breidt zich in het noorden en westen een met dicht oerwoud bedekte, vlakke landstreek uit, de Kola of Kwola.

Het klimaat van het Abessinische hoogland is gematigd en aangenaam; op de hoogten, die in den winter met sneeuw bedekt zijn, is het zelfs koel. Doch in de lage streken en in de dalen heerscht het grootste gedeelte des jaars een zeer hooge temperatuur. De regentijd duurt voor de lage streken van April tot September, op de hoogvlakten van Juli tot October.

De bevolking van dit gebied is zeer gemengd. Het hoofdcontingent wordt geleverd door de *Abessiniërs*, naar welk volk het land zijn naam heeft verkregen. De naam *Habesch* wordt door het volk zelf niet gebruikt, maar is door de Arabieren er aan gegeven.

De Abessiniërs evenwel hebben ten zeerste andere volkselementen in zich opgenomen en moeten in vele deelen des lands enkel als de heerschers beschouwd worden, waaraan een groot aantal verschillende stammen onderworpen zijn. Zoo vindt men er de *Agan's*, de niet-Semietische oorspronkelijke bewoners, die bijna overal de lagere volksklasse vormen. De *Schoho's* ten zuidwesten van Massaua, zijn met dezen verwant. Verder vindt men er *Kunâma's*, *Galla's*, *Danâkils*, *Afâr's*, *Hararî's* en volken, uit vermenging ontstaan. Een belangrijk element, niet door aantal, maar door hun invloed, vormen de *Fallazia's* of *Abessinische Joden*, bovenal aan den noordoostelijken oever van het Tana-meer gevestigd, over welk volk wij beneden nader het een en ander zullen vermelden.

De Abessiniërs in engeren zin behooren ethnologisch tot de Hamietische volkengroep, doch zijn zeer met Zuid-Arabieren (Himjarieten) vermengd en hebben een Semietisch dialect aangenomen (Gheez; daarnaar de naam Gheez-volken), welks dochtertalen in Abessinië thans nog bestaan. De Agau's zijn nog bijna onvermengd en hebben een Hamietische taal.

Het uiterlijk der Abessiniërs (in engeren zin), de bruingele huidkleur en de spaarzame baardgroei wijzen op Hamietische afkomst, terwijl de scherpe gelaatstrekken een Semietischen oorsprong aanduiden. Semietische elementen schijnen zich in de Hamieten te hebben opgelost. Zij zijn van middelmatige grootte en goed gebouwd, doch hun karakter wordt niet geroemd. Men schrijft hun plooibaarheid, babbelzucht en luiheid als hoofdeigenschappen toe.

Een opmerkelijk verschijnsel is het, dat de Abessiniërs Christenen zijn. Hier, te midden van den Islam, heeft het Christendom zich gedurende eeuwen staande gehouden, zij het ook al zeer verbasterd. Het is het monophysitische Christendom (zie pag. 425); de Patriarch of „Aboua" d. i. onze vader, resideert te Gondar. Daarnaast vindt men er ook belijders van den Islam en aanhangers van den Joodschen godsdienst.

Gedurende de middeleeuwen bestond er in Europa een overlevering van den Aartspriester Johannes, een naam, waarmede een Christelijk vorst in Abessinië of ergens anders, men wist niet zeker waar, werd aangeduid. In West-Europa bestond langen tijd een vrome drang bij de Christenvorsten, om dien Aartspriester te leeren kennen en zijn rijk uit de mystieke onzekerheid aan het licht te brengen. Bij de ontdekkingstochten der Portugeezen langs Afrika's westkust speelde het zoeken naar

HOOFDEN VAN ABESSINIËRS

het rijk van den Aartspriester Johannes een belangrijke rol. Deze legende berustte op het Christenrijk in Abessinië, waaromtrent een onzeker gerucht liep in Europa, dat vrome zielen tot de legende van den Aartspriester Johannes vervormden. 1)

* * *

1) Zie over den Aartspriester: Oppert, Der Presbyter Joannes in Sage und Geschichte, 1870. — Zarncke, Der Priester Joannes, 1876. — Brunn, Die Verwandlungen des Presbyters Joannes (Zeitschr. der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1876).

Het is in Europa weinig of niet bekend, dat de Joden in Abessinië zoo grooten invloed bezaten, en toch zijn zij het, die sedert bijna 3000 jaren het land besturen en de hoogste betrekkingen in kerk en staat bekleeden. De krijgshaftige bisschoppen en abten, de groote dames, en schier zonder uitzondering alle hooggeplaatste militaire en kerkelijke ambtenaren van den theocratischen, middeleeuwschen staat behooren tot den adel van Aethiopië, en deze behoort volgens veler meening tot het ras der twaalf stammen van het oude volk Gods, of heeft zich onder dien Semietischen invloed ontwikkeld. 1) Ongeveer vierhonderd duizend leden van dezen stam zijn de regeerende kaste over een volk van veertien millioen zielen, bestaande uit Nubiërs, Galla's, Grieken, Arabieren en andere Semieten, die het gemengd ras vormen, hetwelk door de Arabieren minachtend „Abesch" genoemd wordt. 2)

Hoe zijn die Joodsche elementen in dit land gekomen? Een overlevering, welke algemeen in Noord-Afrika verspreid is, verhaalt van een koningin, Makéda of Nicanla, in den bijbel „koningin van Scheba" genoemd. Deze vorstin, die in macht en aanzien met de grootste koningen gelijk stond, kreeg lust, een bezoek aan koning Salomo te brengen, van wien zij zoovele wonderen had hooren vertellen. Zij ging naar hem toe met vele geschenken in het twintigste jaar harer regeering, 2779 jaren „na de schepping." Zij schonk aan Salomo een zoon, die geboren werd op haar terugreis, en zij noemde hem *Menelik*, d. i. „een tweede ik."

De jonge Menelik werd door zijn moeder naar Jeruzalem gezonden, waar Salomo hem met de meeste zorg in den tempel liet opvoeden, terwijl later zijn opvoeding aan het hof des konings voltooid werd. Daarna koos Salomo uit de twaalf stammen twaalf duizend der schoonste, vlugste en dapperste jongelieden, om zijn zoon tot eerewacht te dienen. Een sanhedrin der geleerdste en vroomste rabbijnen werd aangewezen, om Menelik te vergezellen en hem behulpzaam te zijn, het bestuur van Aethiopië in te richten volgens de voorschriften van Mozes. Dientengevolge kwam er onder dit oude volk, dat misschien zijn eerste godsdienstbegrippen uit Indië ontvangen had en bij wie sedert eeuwen de Egyptische priesters de geheimen der theocratische wijsbegeerte kwamen leeren, een einde aan den symbolischen dienst van zon en sterren, en werd de openbaring en dienst van den Jahve der Israëlieten daar verkondigd en aangenomen.

De 12,000 Israëlieten, welke Menelik medebracht, werden de stamvaders der 40,000 Israëlieten, die de aristocratie vormen van het hedendaagsch Aethiopië, en Menelik zelf, die zijn moeder opvolgde, vestigde de Salomonische dynastie der Aties, Keizers of Negus van Abessinië.

Die Joodsche kolonie bleef nog lang met de Israëlieten in Palestina in betrekking en werd zeker door de laatsten aangevuld. Men vindt niet alleen een voortdurende strooming tusschen het oude en nieuwe Israëlietische rijk gedurende de oudheid, doch tevens vermeldt de geschiedenis twee volksverhuizingen op groote schaal van Joden naar Afrika, nl. na de inneming van Jeruzalem door Nebukadnesar en later in den tijd van koning Salmanassar. Een derde uittocht naar Afrika had plaats, toen de legioenen van Vespasianus en Titus Jeruzalem verwoestten; deze laatsten evenwel smolten niet zoo gemakkelijk als hun voorgangers met het volk van Afrika samen.

In de bergen van Samen vestigden zich bovenal de Joodsche ballingen van den laatsten uittocht, en opmerkelijk is het, dat zij daar geheel vreemd zijn gebleven aan de beweging, die geheel het Afrikaansch Judea in een Christenstaat veranderd heeft. De Christen-Negus, die de Galla's beoorloogden, om hen te doopen, hebben met zeldzame verdraagzaamheid de Israëlieten van Samen nooit gedwongen, zich tot het Christendom te bekeeren. Men wees hun woningen aan, vrijsteden, waar zij veilig waren tegen alle vervolging. Nog heden, na meer dan achttien eeuwen, kan men in de Aethiopische provincie Samen, in de ghetto's, door Joden voor Joden opengesteld, de rechtstreeksche afstammelingen zien van die vluchtelingen na de laatste

1) De meening, dat Israëlieten Abessinië zouden gekoloniseerd hebben, is door onderscheidene deskundigen verdedigd, door anderen bestreden. Rüppell (Reisen in Abyssiniën, 1840) vermoedt, dat onder Alexander den Groote koloniën van Syriërs in Abessinië gevestigd zijn geworden, welke het Jodendom en mede de eerste kiemen der beschaving in dat land brachten. Dat Abessinië met het oude Merom of met Egypte in betrekking zou hebben gestaan, is niet waarschijnlijk, zegt Waitz.

2) Johan Soudan. Revue des Revues. (Overgen. in Wetensch. Bladen, 1897).

nederlaag; zij zijn de eenige bewoners van het rijk, die vrijgesteld zijn van den militairen dienst.

Deze lieden dragen nog altijd den naam *Fallazia's*, d. i. ballingen. Opmerkelijkerwijze wijken zij hierin van de Joden af, die elders verstrooid waren, dat zij niet van den handel leven. Zij hebben het weinig benijdenswaardig voorrecht, de metalen, vooral het ijzer te bewerken, iets, wat in dit land niet als een eervolle taak beschouwd wordt.

De aanvoer van deze laatste groepen van Joodschen stam versterkten de opperheerschappij der Joden over de vele rassen, die het land bewoonden, zoodat bij het begin van onze jaartelling in Aethiopië een Afrikaansch Judea gevestigd was, een machtig rijk met Hebreeuwschen godsdienst en Hebreeuwsche zeden en instellingen, sterk tegen alle aanvallen, tevens uitblinkend door hooger beschaving boven al zijn

ABESSINIËRS OP HET SLAGVELD.

naburen, en bestuurd door een theocratische aristocratie, aan wier hoofd de Negus troont als koning en hoogepriester. En dit alles, toen het moederland, het Judea van den Bijbel, onder het juk der Romeinen zuchtte.

In dit land verbreidde zich onder de Joden volgens de overleveringen reeds in de eerste eeuw het Christendom, dat ook door den Negus werd aangenomen. Zonder veel moeite entte zich op den Hebreeuwschen ritus de eenvoudige ritus der patriarchale Oostersche kerk; de oude zeden en gewoonten werden geëerbiedigd en men behield van de wet van Mozes alles, wat niet uitdrukkelijk door de leer van Christus te niet gedaan was.

Aldus zijn de Abessiniërs in historisch, ethnographisch en godsdienstig opzicht Joden, die zonder schokken zijn overgegaan van Mozes tot Jezus, door hen erkend als den Messias, dien zij verwachtten. Later bereikte de invloed van Alexandrië en daarna

van Byzantiun dit volk, en van dien invloed met zijn praal en pracht zijn nog sporen te ontdekken in kleeding en ceremoniën.

Toen vervolgens de leer van Mohammed ook in Aethiopië met het zwaard verbreid zou worden, bleven de bewoners van Abessinië hun Christelijk geloof getrouw, en in den strijd om de onafhankelijkheid van Abessinië, die veertien eeuwen geduurd heeft, speelde het geloof een groote rol. In weerwil van de invallen der Mohammedanen bleef Abessinië dus een Christenstaat. Gedurende de middeleeuwen wendde de Negus zich telkens, als het noodig was, tot den Griekschen Patriarch van Alexandrië met het verzoek een *Abouma*, d. i. een priester aan te stellen van Aethiopië, en hierdoor werd het verkeer met de Europeesche Christenheid onderhouden.

* * *

In Abessinië vindt men in kerk, staat, levenswijze en zeden nog overal de sporen van die vermenging der Joodsche met Christelijke elementen. Alle kinderen worden op den veertigsten dag gedoopt en de jongens den dertigsten dag besneden. De doop geschiedt door onderdompeling, zoo mogelijk in een rivier. Het avondmaal met brood en wijn is zoo nauwkeurig mogelijk in navolging van het Heilig Avondmaal; met Paschen slacht men een schaap of lam, evenals bij de Joden. De kerk wordt blootsvoets betreden naar het voorschrift van Jehova bij het brandend braambosch. Binnen de kerk blijft men staan, gesteund op een soort van krukken, die aan de deur uitgereikt worden. In de kerk heerscht een oneerbiedige drukte, vooral door de reizigers, die de heilige plaats tot een soort van karavansera maken, waar de vreemdeling goede kost en inwoning vindt. De geloovigen, die ter kerk gaan, brengen gewoonlijk brood, olie, honig, wierook en vruchten mede tot offeranden; de priesters behouden een gedeelte hiervan en deelen het overige na den dienst uit aan de armen. De dienst heeft zeer vroeg plaats; ongeveer 2 à 3 uur na middernacht.

Evenals de koningen van Israël en de Czar van Rusland is de Negus voorzitter der Synode. De *Abouma* of hoogepriester wordt door den Patriarch van Alexandrië benoemd, hij heeft tot taak, de priesters te ordenen en den keizer te zalven, terwijl hij verder een onbezorgd leven leidt. Evenals bij de Israëlieten en de Russen mogen de priesters huwen. Zij zijn groot, doch leiden een arm leven. Alleen door het kruis, hetwelk zij in de hand houden, zijn zij meestal van de boeren te onderscheiden. Voor een klein geldstuk laten zij dat kussen en zij drijven handel in hun gebeden. Zij dragen dezelfde witte, wijde broek en het katoenen kleed, en daaroverheen den nationalen mantel, de Abessinische *chemma*, terwijl een groote tulband van vlokkig gaas het hoofd bedekt. De priester heeft veelal een sabel, lans of geweer in de hand.

Abessinië is rijk aan monniken. De meest ongenaakbare bergtoppen zijn met kloosters bezet, die rijk begiftigd zijn. Ook zijn er talrijke kluizenaars, beroemd en geëerd wegens hun kuischheid.

De kerk is een vermenging van den Christelijken en Joodschen tempel en gelijkt meest op de Russische. De dienst wordt gelezen in het *Gheez*, een doode taal, die evenals het Latijn voor de Katholieken de taal der heilige boeken van de liturgie is en ook als officiëele taal bij de keizerlijke besluiten gebruikt wordt. Zij bestaat uit een mengsel van oud-Bijbelsch Hebreeuwsch en van Chaldeeuwsch; de letters gelijken veel op het oud-Hebreeuwsch, maar door een verbastering, die typisch is voor het gemoderniseerde Judea, wordt het Gheez evenals de Europeesche talen van links naar rechts geschreven.

Een eigenaardig orkest begeleidt het gezang der priesters. Hiertoe behooren de ambilta of Hebreeuwsche fluit, die een zacht gonzend geluid doet hooren als van een bijenzwerm, de harp der dochteren Sions en de cymbalen.

Talrijk zijn de herinneringen aan het oude Jodendom bij dat vreemde, Israëlitische Christendom. Des Vrijdags en Woensdags van elke week wordt er gevast, en bovendien zijn er nog vier groote vasten jaarlijks, een van vijftig en een van dertig dagen, en twee van drie weken. Bij de begrafenis-plechtigheden volgt men de oude Israëlitische gebruiken. De uitingen van smart en rouw zijn, evenals in de tijden van het oude Israël, jammerkreten van weeklagende vrouwen. De naaste verwanten verscheuren hun kleederen en scheren zich het haar van het hoofd, dat zij met asch

of zand bedekken. Als men den dood verneemt van iemand, dien men liefheeft, werpt men zich ter aarde.

Evenals de Israëliet onthoudt de Abessiniër zich van het gebruik van varkensvleesch. De Mohammedanen worden in Abessinië slechts geduld, meer niet; ontmoet de Abessiniër er een op zijn weg, dan begroet hij hem alleen met de linkerhand: de rechterhand is voor den Christen.

Het wetboek is half Joodsch, half Christelijk. Men vindt er het Hebreeuwsche „jus talionis" onveranderd behouden, en in sommige gevallen het recht van afkoop volgens een vast tarief voor moord en doodslag. Uit het middeleeuwsche Christendom heeft men het godsoordeel en van de Hebreeuwen de steeniging overgenomen, o. a. voor de overspelige vrouw. Deze strenge straf is echter in onbruik geraakt; de Abessinische vrouw, die zich aan genoemde misdaad schuldig maakt, verliest het recht op haar bruidschat; zij mag uit het ouderlijk huis niets medenemen dan een naald. De zedelijkheid moet er thans niet hoog staan.

Huwelijken hebben vroeg plaats; vaak is de jongeling niet ouder dan twaalf, het meisje niet ouder dan tien jaar. Zij worden in de kerk gesloten. Alleen den Negus is het geoorloofd, meer dan één vrouw te bezitten.

Mozes had een practisch socialisme ingevoerd, om de opeenhooping van rijkdommen in handen van enkelen te beletten, door de instelling van een jubeljaar (het 50e jaar), waarin de slaaf vrijgelaten, de schuld kwijtgescholden en een nieuwe verdeeling van bezit moest plaats hebben. Ook in Abessinië heeft men sporen van dat beginsel. De Aethiopische aristocratische maatschappij berust op het leenstelsel, maar bij den dood van den leenman keert twee derde van het leen tot den leenheer terug, die het opnieuw verdeelt onder hen, die hij daarvoor het waardigst keurt 1).

* * *

In de kleederdracht en versierselen der Abessiniërs vindt men veel Arabische karaktertrekken. De nauwsluitende pantalon en de groote omslagdoek met breeden, gekleurden rand, bij aanzienlijken van zijde, wordt door beide geslachten gedragen op de wijze als een toga. Voeten en hoofd zijn bij de Christelijke Abessiniërs onbedekt; de Mohammedanen dragen een tulband en lederen sandalen. De kleeding der vrouwen bestaat uit een lang hemd, met van boven wijde en van onderen nauwsluitende mouwen, bij de rijken met borduursel versierd. Alleen onder de Mohammedanen vindt men enkel met een lederen schort gekleede vrouwen. De talrijke priesters, en naar hun voorbeeld ook vele welgestelde leeken, dragen witte jakken met wijde mouwen, een tulbandachtigen doek, en als bijzonder kenteeken schoenen met opgebogen snavels en achteruitspringende zolen. Als sieraad dragen de vrouwen zilveren ringen, dikwijls met bellen, zilveren halsketens, eveneens met rinkelbellen, rosetten van zilver en goud in de oorlellen. De vellen, die zij over den omslagdoek dragen, worden met kauri-schelpen bezet.

Zelden scheidt de Abessiniër van zijn lang, krom gebogen sabelmes, hetwelk hij aan de linkerzijde draagt. Daarenboven heeft hij meestal als wapens speer en schild; het laatste, zoo mogelijk, van buffelhuid vervaardigd. De schilden der edelen worden met zilveren platen versierd. Als vuurwapens gebruiken zij nog vuursteengeweren; in den laatsten tijd worden deze echter door moderne wapens vervangen.

Opmerkelijk is het, dat men, van het zuiden komend, in Abessinië voor het eerst steenen huizen ziet, door kalk samengevoegd. Aan den bouw wordt echter nog weinig zorg besteed. De ronde bouw en de concentrisch geplaatste wanden wijzen op een beginsel in den bouw, dat veel bij Neger-stammen ver in Afrika wordt aangetroffen. In het midden van de binnenste ruimte is de vuurhaard en daarnaast liggen de steenen, om het koren fijn te malen. Dikwijls worden in groote huizen paarden en muildieren in de kamer gebracht, om daar met de bewoners te overnachten. De hutten met platte daken, ten noorden van Massaua, herinneren aan de tembe's van Oost-Afrika (zie pag. 300).

Hoewel het alpenland voedzame weiden heeft, speelt toch de veeteelt in Abessinië een betrekkelijk niet zoo groote rol als mogelijk zou zijn. Het meest verbreide

1) Naar Johann Soudan, l. c.

huisdier is het rund. Stieren en ossen trekken den ploeg en dienen in de bergstreken ook tot het dragen van lasten, terwijl de koe om de melk en het vleesch gehouden wordt. Schapen en geiten vindt men in de bergstreken in groot aantal; zij leveren vooral het vleesch-voedsel. Opmerkelijk is het, dat de Abessiniër van het bergland bij dien overvloed van schapen zich geen wollen kleederen aanschaft. De bijenteelt wordt met veel succes gedreven. Een bijzondere kunst der Abessiniërs is het temmen van wilde dieren; eenige getemde leeuwen behoorden tot den hofstoet des keizers. Zij loopen vrij rond en worden goed gevoed.

In de lagere gedeelten des lands, waar droog en vochtig jaargetijde scherp zijn afgescheiden, moet de veehouder in den drogen tijd de door hem bewoonde streek verlaten en trekt hij naar de bergen; daar ontwikkelt zich een nomadendom. De veeteelt is hoofdzakelijk arbeid der mannen; zij melken en slachten het vee. Kaas wordt niet gemaakt.

KONING THEODORUS EN ZIJN LEEUWEN.

Naast de veeteelt is ook de landbouw van beteekenis; men neemt echter niet meer land in gebruik dan voor de behoefte van 't gezin noodig is. Het bedrijf is er zeer primitief en van de landbouwgereedschappen moet hetzelfde getuigd worden. Bemesting is onbekend en daarom moet men meermalen van land verwisselen. De mannen ploegen, de vrouwen en meisjes oogsten en dorschen. Het rijpe graan wordt geplukt en met kleine stokken wordt op den vloer het zaad er uit geklopt. Met een getande sikkel wordt het graan gesneden. Gerst wordt vooral op het hoogland verbouwd, verder ook tarwe.

De Abessiniërs geven aan het vleesch der koe de voorkeur boven dat van den os. Uit religieus bijgeloof wordt in vele streken het varken vermeden, doch niet overal,

en eveneens de haas. Velerlei wildbraad is hun verboden, nl. waterwild. Ramsvleesch is bovenal geliefd; Mohammedanen eten het echter gekookt. Het Abessinische Kerstfeest wordt in de dorpen gevierd door het zich te goed doen aan een pas geslacht rund. Groote smulpartijen, waarbij het nationale bier veel gebruikt wordt, zijn bij alle standen de kroon van een feest en de uiting van ware gastvrijheid. Beide geslachten, oud en jong, brengen dagen en nachten onder echte drinkgelagen door. Op Christelijke feestdagen houdt men groote feestmalen.

De industrie der Abessiniërs bracht weefsels voort, die op de markten van Oost-Sudan nog altijd zeer gezocht zijn. De nijverheid is echter achteruit gegaan, en hetzelfde is het geval met de zilver- en goudsmederij. Traagheid is een nationale ondeugd der Abessiniërs. De handel is meer een schacherij dan een flink bedrijf. De Christelijke Abessiniërs houden zich nog veel bezig met de bewerking der nuttige metalen; de Mohammedanen bewerken katoenen stoffen, die bijna uitsluitend de kleederdracht vormen, en de Joden beoefenen bovenal de pottenbakkerij en metselarij.

* * *

Abessinië heeft een absolute tyrannieke heerschappij onder den Negûsa Neghest, den „Koning der Koningen", tegenwoordig Menilik II, van wien de heerschers van Tigré, Godschâm, de Galla-landen en Harar vasallen zijn. Men vindt hier nog de middeleeuwsche leenheerschappij.

Het protectoraatsrecht van Italië over Abessinië, hoewel nooit van praktische waarde (zie pag. 151), is na 1896 opgeheven, en de grenzen van Abessinië werden weder uitgebreid. Abessinië is het eenige gedeelte van Afrika, waar Rusland in den laatsten tijd een directen politieken invloed verkreeg; ten opzichte van Engeland's staatslieden leggen de Abessiniërs een zeker wantrouwen aan den dag. Toch is in 1898 een verdrag tusschen Engeland en Abessinië tot stand gekomen, waardoor de grenzen naar den kant van Britsch Somali-land zijn vastgesteld.

LITTERATUUR.

Harris. The Highlands of Ethiopia. London, 1844.
Rüppell. Reisen in Abyssiniën. Frankfurt, 1840.
Th. Bent. The Sacred City of the Ethiopians; a visit to Aksum in Abyssinia in 1893. London, 1893.
G. Fumagalli. Bibliografia Etiopica. Milan, 1893.
R. Hartmann. Abyssiniën und die übrigen Gebiete der Ostküste Afrikas. Leipzig, 1883.
Count Gleichen. With the Mission to Menelik. London, 1898.
S. Vignéras. Une Mission Française en Abyssinie. Paris, 1897.

HOOFDSTUK XXXVI.

GALLA- SOMALI- EN MASSAI-VOLKEN.

De noordoosthoek van Afrika, tusschen de gebergten van Abessinië en den Kilima Ndsjaro in het noorden en zuiden, en tusschen Kaap Guardafui en het Nijldal in het oosten en westen, wordt bewoond door Hamietische volken, die gedeeltelijk nog in een toestand van nomaden of zwervende herders verkeeren. Zij zijn echter niet van zuiver Hamietisch bloed, want in meerdere of mindere mate hebben zij aan vermenging met andere volken blootgestaan. Men kan bij deze volken een drietal groepen onderscheiden, die als *Galla's*, *Somali's* en *Massai's* bekend zijn.

De Galla's hebben hier in historisch opzicht de belangrijkste rol gespeeld. Zij hebben grooten invloed gehad op de geschiedenis van Abessinië, alsmede op de Arabieren aan de kust. De Somali's zijn met de Galla's verwant, maar geographisch van hen gescheiden; zij wonen in den noordoosthoek van Afrika, meer langs de kust. De Massai's vormen de zuidelijkste voortzetting dezer volkengroep; zij wonen ten oosten van het Victoria-Nyanza, en zijn dus naburen van de Wahuma-volken en van de Wanjamwezi's (zie pag. 300 en 307). Zij hebben zich overal sterk met de Negers uit Oost-Afrika vermengd en daardoor komen er vele elementen uit de ethnographie der Negers in hun land voor, wat tengevolge heeft, dat de grenzen in het zuiden moeielijk zijn aan te wijzen.

Een gevolg van de verschillende vermengingen is, dat Galla's, Massai's en verwante volken geen algemeen volkstype bezitten en zij op dien grond niet als een eenheid beschouwd kunnen worden. Hoewel ik vele jaren met deze volken omging, zegt Hildebrandt, bleef het nog altijd voor mij uiterst moeielijk, om de individuen op het gezicht af te rangschikken en te bepalen, of zij tot de Hadramautsche Arabieren, Somali's, Galla's, Dankali's, Bedja's, Massai's, Nikamba's of andere stammen behoorden. Zelfs in Egypte komen in de harems en danszalen niet zelden zoogenaamde Nubiërs voor, die van edel Galla'sbloed zijn. Ook in Zanzibar worden de Galla-meisjes bij voorkeur door Europeanen en Indiërs gezocht.

De Galla's, Somali's en Massai's zijn herdersvolken, waartoe de gesteldheid van hun land aanleiding geeft. Het is een steppenland met een steppenflora, die aan perioden van lange droogte kan weerstand bieden. In de zomermaanden vertoont het landschap een beeld van treurige winterrust, zoodat men vruchteloos een beschutting zoekt tegen de stralen der tropische zon. Doch in het midden van October, als de groote regentijd begint, wordt het land met een heerlijk groen kleed overdekt, dat met een rijkdom van kleuren getooid is. De overgang is snel, bijna opeens. Deze natuurlijke gesteldheid leidt als vanzelf tot het nomadenleven; men moet nu hier, dan daar voedsel voor de kudden zoeken.

Verder is de jacht een geliefd bedrijf; hierbij sluit zich aan, dat de bewoners echte krijgslieden zijn. Zwerven met hun vee, jagen, oorlogvoeren, welke laatste liefhebberij ten zeerste bevorderd wordt door de talrijke veeten onder de stammen, dit zijn de hoofdbedrijven van deze krachtige volken. De Somali's zijn de doodsvijanden van de Galla's, doch de stammen der Somali's zijn onderling ook voortdurend in strijd. De Galla's vormen den schrik der Abessiniërs, de Massai's dien van de Oost-Afrikaansche volken tusschen het Victoria-Nyanza en de kust.

De naam *Galla*, Arab., zou volgens Krapf beteekenen „immigrant", volgens Bruce „herder", volgens Brenner „ongeloovige", „barbaar"; het volk zelf noemt

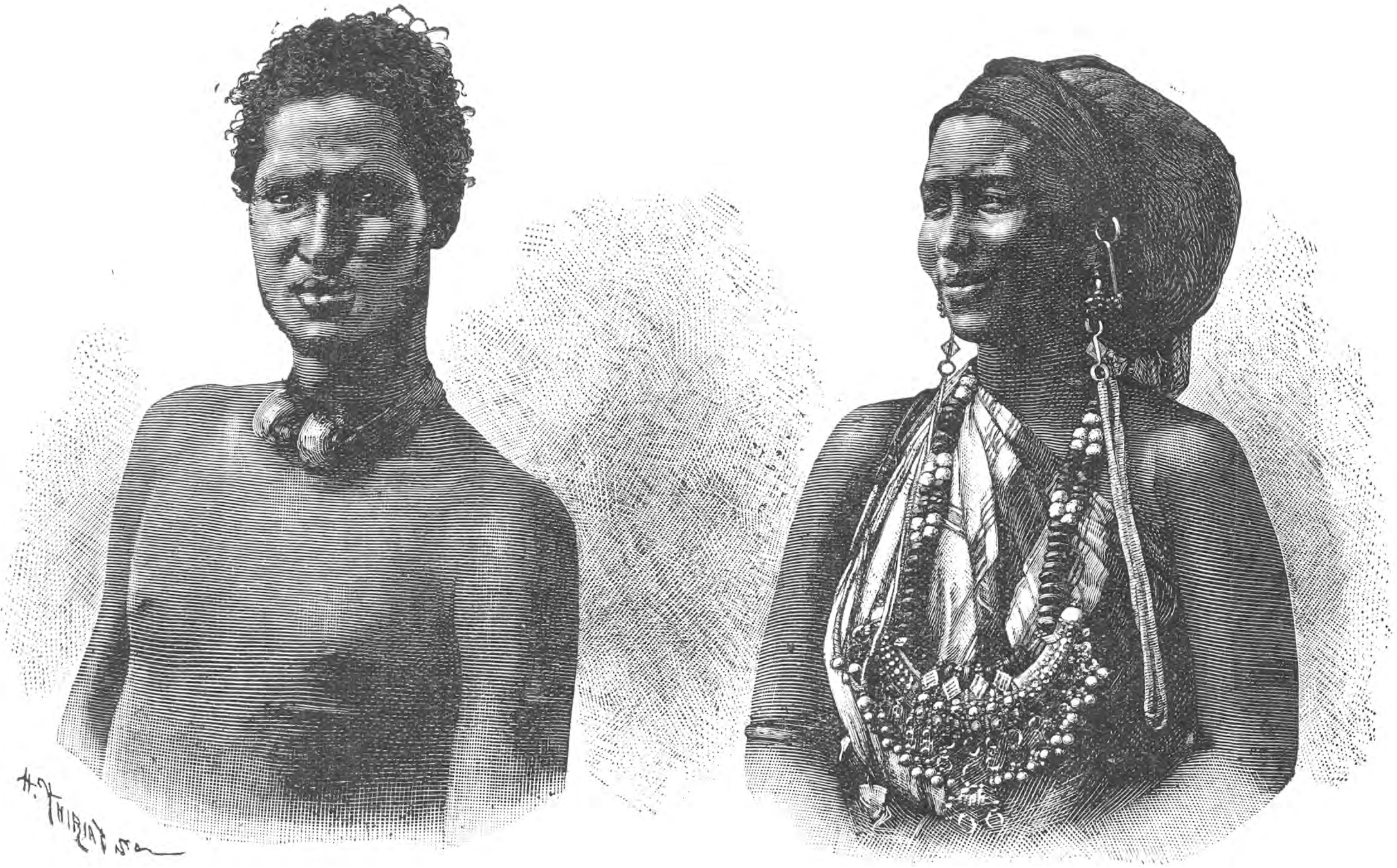

MAN EN VROUW DER SOMALI'S.

zich „Oroma" of „Ilmorma", d. i. menschen, mannen. De Galla's wonen zuidwaarts tot Sabaki, terwijl in het noorden hun gebied zich wigvormig uitbreidt tusschen Schoa en het eigenlijke Abessinië.

Het meest voorkomende type der Galla's, dat vooral in het noorden gevonden wordt, kenmerkt zich door een meer lang dan rond hoofd, een hoog, welgevormd voorhoofd, groote, schoone oogen en wenkbrauwen, een vooruitstekende onderkaak, dikke lippen, een meestal geringen baardgroei en hard, glad, slechts even gekruld haar. „Le Galla de race pure offre un des plus nobles types de l'espèce humaine," citeert Vivier de St. Martin, en de reiziger Rochet d'Héricourt zegt: „La race Galla est la plus belle de l'Afrique". Door hun uiterlijk maken zij derhalve een aangenamen indruk. De karaktertrekken zijn zeer verschillend; terwijl de noordelijke Galla's, vooral zij, die met de Abessiniërs voortdurend in vijandschap leefden, zooals de Mohammedaansche Wollogalla's, zich door fanatismus, trouweloosheid en rooflust kenmerken, worden de heidensche zuidelijke Galla's als trouw en openhartig geschetst. De mannen kleeden zich met een soort van toga van katoen, kemelshaar of geitenhaar vervaardigd, terwijl zij daaronder een katoenen lendendoek dragen, welke bij de vrouwen van de heupen tot de enkels reikt. Bij de herders bestaat deze uit leder. Ringen van ivoor, messing en ijzer, snoeren van koralen en amuletten van zilver dienen tot sieraden.

De noordelijke Galla's zijn van Abessinië afhankelijk; de zuidelijke leven nog in vrijheid, welke hun lief is. De laatsten hebben zelden meer dan één vrouw en worden wegens hun strengheid van zeden hoog geroemd. Bij hen wordt de vrouw niet gekocht; zij brengt echter veelal nog een huwelijksgift mede, geheel het tegengestelde van hetgeen wij bij de overige Afrikaansche volken zagen. De vrouw heeft evenwel een ondergeschikte beteekenis; zij houdt zich bezig met bijenteelt, het spinnen van katoen en bezigheden binnenshuis.

In landbouw en veeteelt zijn de noordelijke Galla's het meest bekwaam en ijverig. Ook de industrie wordt door dezen het best beoefend; hun smeden maken goede wapens en andere metalen artikelen. De rijkdom aan vee is zeer aanzienlijk; bij onderscheidene stammen rekent men het runderbezit op 7 à 8 per hoofd. Gezadelde ossen, aan een ring in den neus geleid, worden ook bereden; tevens bezigt men daartoe paarden, vooral in het noorden; ook ezels worden wel gebruikt. Bij de jacht, een lievelingsbedrijf, gebruiken zij een lans, die soms vergiftigd is. De noordelijke Galla's jagen veel te paard.

De Galla's bestaan uit een groot aantal stammen, die onafhankelijk van elkander zijn. Deze stammen hebben een soort van republikeinsche organisatie. Het hoofd wordt voor eenige jaren, meestal 8, gekozen; hij heeft geen vaste residentie, maar trekt nu hier, dan daar rond, om de belangrijkste zaken te onderzoeken. Tegelijkertijd is dat hoofd groot-grondbezitter.

De Somali's (enkelv. Somali) wonen op den oostelijken hoorn van Afrika, van de Golf van Aden tot de Dschubb-rivier, en in den laatsten tijd tot de Tana. Volgens Paulitschke bestaat de grondstam des volks uit Galla's, die zich vermengd hebben met Arabieren, welke hier van de 6e tot de 16e eeuw binnentrokken, terwijl er misschien ook vermenging met Negers plaats vond.

In het uiterlijk der Somali's is de Arabische invloed duidelijk op te merken door den gebogen neus, het lange aangezicht, den fijn besneden mond en het lange, gekroesde haar, terwijl er ook Negertrekken in voorkomen.

Het volk is in een groot aantal onafhankelijke stammen verdeeld, welke onder hoofden staan, die zich bij krijgstochten soms tijdelijk vereenigen. Toch kan men drie groote stammen onderscheiden: de *Rahanwin's*, *Hawijah's* en *Hawija Haschijas*'.

Eigenlijke slaven kent men niet in de noordelijke gedeelten, wel in het midden en zuiden van hun gebied, waar zij met hardheid behandeld worden. De Somali's, die een Bedoeienenleven leiden, zijn hartstochtelijk en verraderlijk, de bewoners der grootere plaatsen zijn meer ontwikkeld. Doch de vrijheidsliefde en den afkeer van vreemdelingen hebben allen gemeen. De meeste Somali's nemen slechts één vrouw. De kinderen van beide geslachten worden besneden; bij de meisjes vindt tot het huwelijk „infibulatie" plaats. Alleen hij kan in het huwelijk treden, die een man gedood heeft. Het meisje kiest den man, doch deze moet aan zijn schoonvader een

zekere som betalen. De vrouwen hebben later een druk leven; op hen valt de last van den arbeid.

Als kleeding wordt een katoenen doek gedragen, niet geheel ongelijk aan de Abessinische schama; verder dragen de vrouwen een beenbedekking en sandalen. De wapens bestaan uit lansen, dolkmessen, ronde schilden, in het zuiden ook zwaarden, en verder uit bogen en vergiftigde pijlen. De woningen der Somali's in de steden zijn uit baksteen gebouwd; de nomaden hebben tentvormige hutten. Het voedsel bestaat uit melk en vet, zelden uit vleesch; het drinken van spiritualiën is hun als fanatieken Mohammedanen verboden, alsmede het gebruik van varkensvleesch. Kameelen, runderen, schapen, geiten en ezels zijn huisdieren. Den dooden wordt veel vereering gebracht.

De Massai's behooren, wat hun physieke kenmerken aangaat, tot de Galla's, wat hun taal betreft, tot de Barivolken aan de Nijl (zie pag. 386). Zij zijn flink gebouwde menschen (1,82 meter) en goed gevormd. De huidkleur is over 't geheel dof chocoladebruin, doch sommigen onder hen, vooral de Wakuasi, zijn donkerzwart, wat met andere lichaamseigenaardigheden wijst op een vermenging met Negerstammen. Tatoueering komt algemeen voor. Jongens en meisjes ondergaan bij de intrede der huwbaarheid de besnijdenis. In het dagelijksch leven gaan de mannen geheel ongekleed ef hangen op zijn meest een lederen mantel over de schouders; de vrouwen dragen een mantel, uit een zacht gelooide runderhuid vervaardigd.

De wapens bestaan uit een speer met breed, lang blad, een kort zwaard en een schild van buffelhuid, 1,10 M. hoog. Boog en pijl gebruiken zij zelden. Als de Massai's ten oorlog gaan, wikkelen zij een lang stuk doek, met een gekleurde streep in het midden, om het lichaam, en een band van apenhuid om de enkels; met een krans van struisvederen tooien zij zich het hoofd. De Massai's hebben geen slaven.

Het hoofdbedrijf is de veeteelt; een enkele bezit wel 10,000 runderen. Daar alleen zij, die runderen bezitten, kunnen huwen, heeft er dikwijls runderroof bij naburige stammen plaats. De hutten der Massai's zijn zeer eigenaardig; zij hebben een ronde gedaante en zijn met runderhuiden bedekt.

De Massai's zijn heidenen; hun god Ngai heeft echter geen fetischen. Hun priesters hebben grooten invloed. Toovenarij, geloof aan geesten, boom- en slangendienst zijn bij hen algemeen, evenals bij de zuidelijke Galla's.

LITTERATUUR.

KRAPF. Travels, researches and missionary labours in Eastern Africa, London, 1860.
PAULITSCHKE. Beiträge sur Ethnographie und Anthropologie der Somal, Galla und Harari, 1886.
„ Ethnographie nordostafrika's, 1893.
C. BEKE. On the origin of the Galla's (Report of the Brit. Association, 1847).
G. M. FISCHER. Das Massailand, Hamburg, 1885.
G. A. FISCHER. Ueber die jetzigen Verhältnisse im südlichen Gallaland und Wito, (Mitt. geogr. Gesellsch. Hamburg, 1876—1877).
JOSEPH THOMSON. Through Massailand. London, 1885.
BAUMANN. Durch Massailand zur Nilquelle. Berlin, 1895.

HOOFDSTUK XXXVII.

MADAGASKAR EN ZIJN BEWONERS.

Ten oosten van Afrika ligt het reuzen-eiland Madagaskar, met een oppervlakte van 591,980 K.M.^{2} (d. i. meer dan het Duitsche Rijk, dat 540,504 K.M.^{2} beslaat) en ongeveer vijf millioen inwoners. Het is op drie na het grootste eiland der aarde, en staat in oppervlakte alleen bij Nieuw-Guinea en Borneo ten achter. Een lange, uitgestrekte keten van graniet- en gneis-gesteenten loopt door het eiland, waarbij zich in het westen, zuiden en zuidoosten zandsteen- en kalksteenlagen aansluiten, welke aan den oostrand ontbreken. Daarbij vindt men er een menigte vulkanische bazaltgesteenten, vooral aan den oostelijken en noordelijken kant.

Zooals Madagaskar geologisch met het nabijgelegen Afrika overeenkomt, is ook de oppervlakte-vorm des lands ongeveer dezelfde als die van Afrika. Madagaskar is een groot tafelland, met talrijke tafelbergen en domvormige vulkanen overdekt, en daalt in een drietal trappen naar het oosten af, die in het zuidoosten in een steilen rand van 800 meter hoogte eindigen.

De waterscheiding loopt dicht langs de oostkust en de hoofdrivieren van het eiland stroomen derhalve naar het westen, terwijl naar het oosten zich enkel kustwateren in den Oceaan uitstorten. Het uiterste zuiden van het eiland is nog slechts weinig bekend en ook het noorden is niet voldoende onderzocht. Vooral in den laatsten tijd, sedert de Fransche vlag op Madagaskar wappert, heeft men nadere kennis van dit eiland verkregen, doch veel is er nog te onderzoeken overig.

Madagaskar ligt bijna geheel in de zuidelijke tropische gewesten. De zuidoost-passaat, die hier bovenal heerscht, brengt den meesten regen in de oostelijke streken aan. De plantengroei op Madagaskar neemt een tusschenrang in tusschen die van Afrika en Oost-Indië en van Australië. Daar Madagaskar een oud eiland is, dat in vroegen geologischen voortijd van Afrika werd gescheiden, hebben er zich, evenals in Australië, zelfstandige planten- en dierenvormen ontwikkeld, van welke enkele reeds uitstierven.

Het eiland Madagaskar werd eerst in 1505 door den Portugees Antao Gonçalves op St. Laurentius-dag ontdekt, en verkreeg daardoor aanvankelijk den naam *St. Laurentius-eiland.* Wel was het reeds door Marco Polo in de 13e eeuw genoemd, doch aan de berichten van dezen Italiaan werd niet veel waarde gehecht. Nederlanders en Engelschen deden vruchteloos pogingen zich op Madagaskar te vestigen, en eerst den Franschen gelukte dit in 1642. Onder de hoede eener handelmaatschappij en van de „Société d'Orient" werd er een volkplanting gesticht te St. Luke. De Fransche volksplanters noemden het eiland *Dauphiné.*

De Fransche minister Colbert, die zoo ijverde voor de ontwikkeling van Frankrijk's handel, grondvestte in 1664 een nieuwe handelmaatschappij, waarop de rechten der bovengenoemde overgingen, en die door Lodewijk XIV en de prinsen van den bloede met hun kapitaal ondersteund werd. Generaal de Baume werd in 1665 als gouverneur-generaal naar het nieuwe gebied gezonden, dat den naam *Oost-Frankrijk* ontving. Doch de oorlog met de inboorlingen, die er uitbarstte, deed de kolonisten Madagaskar weder ontruimen, en op het eiland Bourbon vonden zij een toevluchtsoord.

De pogingen, welke Frankrijk aanwendde om vasten voet op het eiland Madagaskar te verkrijgen, hadden in de vorige eeuw geen blijvende gevolgen. Toch maakte Frankrijk steeds aanspraak op het eiland, en in deze eeuw werden herhaaldelijk nogmaals pogingen daartoe aangewend.

Engeland had er evenwel belang bij, de zelfstandigheid van Madagaskar te bevorderen, en erkende den toenmaligen koning der Hova's, *Radama I*, (1810—1828). Tevens zond het zendelingen naar Madagaskar, die boekdrukkerijen oprichtten, scholen stichtten, enz. Engelsche officieren brachten het leger van den koning in orde, en dezen gelukte het daardoor den eenen stam na den anderen te onderwerpen, tot hij eindelijk in 1822 ook de Fransche bezitting aantastte en verdreef. Voor de Engelschen daarentegen werden alle havens geopend en zij kwamen feitelijk in het bezit van het eiland.

Toen evenwel de koning overleden was, en zijn gemalin *Ranavalona* hem opvolgde, veranderde de verhouding. Zij haatte alle vreemdelingen, en ook de met Engeland aangeknoopte handelsbetrekkingen werden afgebroken. Tegen de Christenen en de zendelingen trok zij hevig te velde. De Franschen trachtten in 1829 te landen en gedeelten te bezetten, doch vruchteloos. In 1845 zonden de Franschen en Engelschen gemeenschappelijk een expeditie naar Madagaskar, die evenwel ongelukkig afliep, zoodat de troepen terugkeerden, zonder blijvende veroveringen. Bloedige Christen-vervolgingen hadden er vervolgens plaats, en de vorsten heerschten met gruwelijke wreedheid.

De toestand verbeterde, nadat de kroonprins *Rakoto* openlijk tot het christendom overging in 1846. In 1853 verkregen de Engelsche zendelingen weer toegang tot het land. Madagaskar werd vooral opengesteld, toen *Radama II* in 1861 zijn moeder opvolgde, en ontwikkeling en beschaving bevorderde bij zijn volk. Doch de bevoordeeling van vreemdelingen en van vreemde gewoonten boven zijn volk kostte hem den troon en het leven; hij viel door een samenzwering op 12 Mei 1863. Zijn weduwe was opvolgster, doch het gezag kwam feitelijk in handen van den eersten minister. Weer brak er een opstand uit in 1865 tegen de Franschen, terwijl met Engeland een verdrag van vriendschap en handel werd gesloten.

Onder de koningin *Ranavalona Majonka II* werd in 1869 de invoering van het Christendom met kracht bevorderd, de heidensche afgodsbeelden werden vernield, en in 1877 werd de slavernij afgeschaft. Toen in 1882 de Franschen klachten inleverden over de lasten, die zij op het eiland ondervonden, en daarin verbetering eischten, zonden de Hova's een gezantschap naar Europa, dat met verschillende staten handelsverdragen sloot, maar met Frankrijk niet tot overeenstemming kwam. Daarop rustte Frankrijk in 1883 een expeditie uit naar Madagaskar, doch de toenmalige koningin *Ranavalono Majonka III* weigerde alle aanraking met Frankrijk, en maakte aanspraak op het geheele eiland. Hoewel de pogingen der Franschen, om in het binnenland door te dringen, schipbreuk leden, sloten zij toch in 1885 een verdrag van protectie met de Madagassaren, waarbij dezen de vertegenwoordiging bij alle buitenlandsche betrekkingen van Madagaskar aan Frankrijk toestonden, en een Fransch resident-generaal werd in de hoofdstad Antananarivo gevestigd.

De uitvoering van dit verdrag gaf weder aanleiding tot moeielijkheden in 1894, en thans besloot Frankrijk krachtiger op te treden. Een Fransch leger onder generaal Duchesne trok in 1895 Madagaskar van de westkust binnen, en de hoofdstad werd in Sept. dezes jaars genomen. Nu was de koningin gedwongen zich te onderwerpen, en zij onderteekende het verdrag, waardoor Madagaskar als een Fransch protectoraat werd verklaard. Bij verdrag van 5 Aug. 1890 had Engeland reeds het Fransche protectoraat over Madagaskar erkend, doch eerst sedert 1895 werd het Fransche gezag werkelijkheid. De koningin en haar familie werden in Maart 1897 naar het eiland Réunion verbannen. De generaal Galieni is thans gouverneur-generaal van het eiland.

* * *

De bevolking van Madagaskar, de *Madagassaren*, die zich zelf *Malagassen* noemen, wordt op 3,520,000 zielen geschat. Even groot als de verschillen in planten- en dierenleven, zijn ook die bij de bewoners van het eiland. Op het eerste gezicht zou men meenen, dat de volken over de geheele aarde hier zijn samengestroomd, om zich met elkander te vermengen. Doch bij nadere beschouwing ontdekt men er vooral twee stamelementen der bevolking, waarop alle vermengingen geënt schijnen te zijn. De van elders toegestroomde bewoners hebben de twee grondtypen, nl. die der *autoch-*

thonen en der *Maleiers*, bij de vermenging wel niet kunnen uitwisschen, maar toch onduidelijk gemaakt.

Door die omstandigheid der vermenging heerscht er onzekerheid en verwarring bij de schrijvers aangaande de bewoners van Madagaskar. De vermenging der bevolking van Madagaskar was grootendeels reeds voltooid, vóor de Europeanen dit eiland leerden kennen. En in het land zelf vindt men geen traditie of litteratuur, welke de geschiedenis der bevolking kan ophelderen. Ook de geschriften der Arabieren, bij wien men nadere opheldering zou verwachten, zijn zeer spaarzaam, wat betreft de toelichting van dit vraagpunt.

Van waar is de bevolking van Madagaskar afkomstig? Deze vraag is uiterst moeielijk te beantwoorden, en tot nog toe niet volkomen opgelost. Als men het oog vestigt op de talen van Madagaskar, dan springt hierbij een groote eenheid in het oog, en hoewel zij verschillende dialecten vertoonen, zijn zij toch blijkbaar van één stam. Alle volken van Madagaskar, van welke huidkleur ook, spreken zoo goed als dezelfde taal. Die

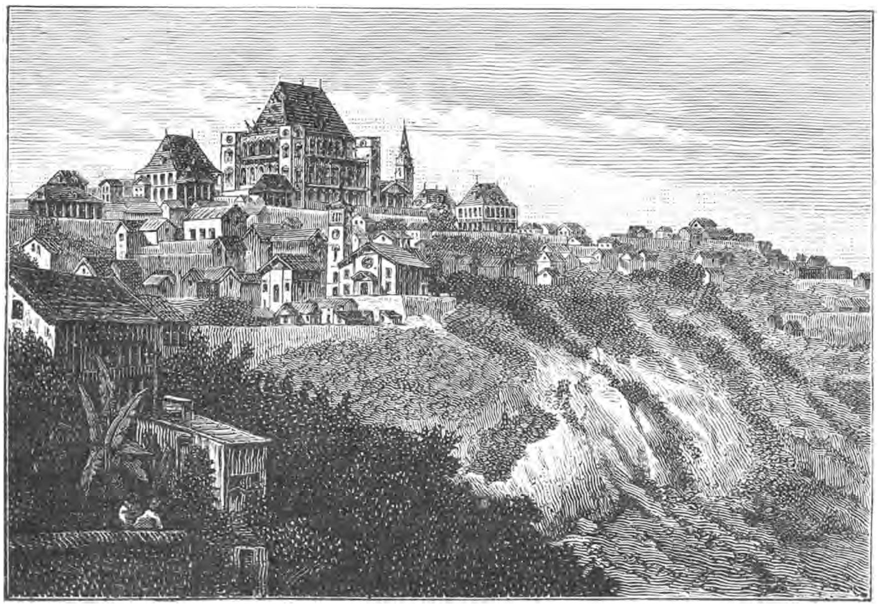

ANTANANARIVO, HOOFDSTAD VAN MADAGASKAR.

taal is nauw verwant met de Maleisch-Polynesische talen, en naar het schijnt vooral met die der Bataks op Sumatra. De heer *H. Neubronner van der Tuuk*, de kenner van de Batak-taal, toonde dit aan in zijn *Outlines of a grammar of the Malasgy language.* Reeds Frederik de Houtman, de eerste Nederlandsche zeevaarder die Madagaskar aandeed, en in 1603 een *Spraeck. ende woordboek in de Maleysche en Madagaskarsche talen* uitgaf, had het opgemerkt, dat de Madagaskarsche taal, het *Malasgi*, van Maleischen stam is.

Bij de eenheid van de taal vindt men groote verscheidenheid van volkstypen, die, zooals wij zeiden, bovenal tot twee grondvormen teruggebracht worden, nl. de Maleiers en de eigenlijke inboorlingen. Naast dezen vindt men talrijke overgangsvormen uit de vermenging ontstaan, benevens vele vreemdelingen.

De eigenlijke inboorlingen van Madagaskar worden als kleine menschen beschreven. De Hova's, die hen in het binnenland onderwierpen, waar hun steenen grafheuvels nog voorkomen, noemen hen *Bazimba's*, en de vroegere Fransche berichten spreken van *Kimo's*. Overblijfselen van deze bevolking zouden nog in het weinig bekende

zuidelijke midden des lands wonen. Dat volk wordt beschreven als zeer kleine menschen, met donkere huidkleur en wollig haar. Omtrent deze bewoners is nog weinig bekend. Vanwaar deze volksstam afkomstig is, valt tot nog toe niet met zekerheid te zeggen. Sommigen meenden, dat deze volken van Afrikaanschen oorsprong zouden zijn; Sibree heeft er echter op gewezen, dat ook in Insulinde en oostelijker zwarte stammen voorkomen met wollig haar, die Maleische talen spreken. De Fransche anthropoloog Hamy beschouwt de donkere Madagassaren als te behooren tot een ander ras dan de Maleiërs, maar evenals dezen, uit het oosten afkomstig. Hij brengt hen tot het Indonesische ras, waarvan in Nederlandsch Indië de Bataks, Dajaks en Alfoeren de voornaamste stammen zijn.

De hoofdbevolking van Madagaskar wordt gevormd door stammen, die blijkbaar van Maleische afkomst zijn, doch in enkele gedeelten veel met Negers, elders met Arabieren en Indiërs vermengd zijn. De stammen der westelijke vlakten worden met den collectieven naam *Sákaláwa's* aangeduid, die uit vermenging van Negers met Maleiërs zullen ontstaan zijn. Het zijn kroesharige menschen met zwarte huidkleur en dikke lippen. Trots hun langdurig verkeer met beschaafde volken, staan zij nog op een zeer lagen trap van ontwikkeling, bovenal in moreel opzicht. De stadsbewoners der Sákaláwa's hebben meer een Arabisch of een Indisch karakter, en onderscheiden zich van de plattelandsbewoners.

Aan de oostkust worden de stammen samengevat onder den naam *Betsimisáraka's*, die wel een zuiverder Maleisch type vertoonen, maar toch met andere elementen vermengd zijn. Arabische immigranten en Europeesche piraten hebben daartoe het hunne bijgedragen. Zelfs vindt men er eenige clans, die zuiver van Arabischen oorsprong zijn, wier hoofden werkelijk tot de Blanken kunnen gerekend worden.

Het zuiverste Maleische type vertoonen de *Hova's*, tegenwoordig het heerschende volk in het binnenland. De Hova's zijn van gemiddelde grootte, van krachtigen lichaamsbouw en sterk gespierd. Zij hebben een geelachtige huidkleur, dunne lippen, sluik, (dikwijls ook gelokt) hard, blauwzwart haar en donkerbruine, een weinig scheef staande oogen. Het naast zijn met de Hova's verwant de *Bétsiléo's*, in het zuidoosten van het midden, en de *Schánaka's* in het noordwesten, met lichte huidkleur; de *Tankáy's*, *Tanála's* en *Bára's*, die verder naar het zuiden en zuidoosten wonen, zijn reeds donkerder.

De vraag, hoe de Maleiërs op Madagaskar kwamen, is nog niet met zekerheid opgelost. Men heeft zelfs aangenomen, dat in het gebied van den Indischen Oceaan òf een aaneengesloten landgebied zou bestaan hebben, dat men den naam *Lemuria* gaf, en hetwelk in den Oceaan is weggezonken, òf dat er een archipel van eilanden heeft bestaan, die den overtocht in den grijzen voortijd hebben mogelijk gemaakt. Deze hypothesen schijnen ons al te stout en te weinig gegrond. Dat de Maleiërs als kolonisten op Madagaskar kwamen, kan als vast worden aangenomen. Zou het niet mogelijk zijn geweest, dat deze lieden, wier bekwaameid in zeemanschap bekend is, ook bij de tegenwoordige verhoudingen van land en water op Madagaskar aankwamen, even goed als op de eilanden van den Grooten Oceaan?

Wij zullen ons niet verder in de veronderstellingen verdiepen, welke omtrent de afkomst der Malagassen geopperd zijn, doch nog iets mededeelen aangaande hun leven en gewoonten.

De levenswijzen en zeden der Malagassische volksstammen moeten veel overeenkomst hebben. Het familieleven wordt als zeer hartelijk geschetst, wat ook hieruit blijkt, dat gehuwde kinderen met ouders, schoonouders en zusters samenwonen. Huwelijken tusschen nabestaande bloedverwanten komen veelvuldig voor. Zelfs moeten huwelijken met zusters bij de Heidensche Sákaláwa's een gewoonte zijn.

Het huwelijk wordt door een soort van koop voltrokken. Doch kuischheid staat niet bijzonder hoog bij hen, eene benaming voor „maagd" hebben zij niet. Ook is het een gebruik, dat de vrouw bij afwezigheid van den man aan een gast of een ander kan uitgeleend worden. Onder de Heidensche stammen is veelwijverij geoorloofd. Vele hoofden hebben twaalf, tot zelfs eenige honderden vrouwen toe. Echtscheiding kan gemakkelijk plaats hebben.

De nederzettingen der Malagassen, steden zoowel als dorpen, liggen meest op heuvels, door wallen omringd en van eenige concentrische grachten omsloten. Zij bouwen de

huizen zeer eenvoudig, bijna geheel van leem en hout. De dorpen op de vlakte zijn steeds door hagen en beschuttingen van doorngewassen ingesloten.

Meer zorg dan voor de woningen der levenden hebben zij voor die der dooden. De graven der Hova's en Bétsiléo's bestaan dikwijls uit kubusvormige, acht tot twaalf voet hooge graven, van bazaltplaten gebouwd, gedeeltelijk boven, gedeeltelijk onder den grond, en die ware doodensteden vormen. De begrafenis der lijken, die geheel gekleed worden, heeft plaats met groote feesten.

De kleeding der Malagassen van het binnenland is hoogst eenvoudig en bestaat hier enkel uit een soort toga, dien zij schilderachtig weten te versieren. Onderscheidene stammen gaan zoo goed als naakt. De Hova's kleeden zich in de laatste twintig jaren meer op Europeesche wijze. Als wapen dragen de mannen een met leder overtrokken schild, een speer uit ebbenhout met lange ijzeren spits, en gedeeltelijk een geweer.

Niet veelzijdig zijn de bezigheden der Malagassen. Vroeger kenden zij enkel jacht, vischvangst, veeteelt, landbouw en eenige industrie. De visscherij leidde hen tot zeeroof en slavenjacht op de naburige eilanden. Groote, sterke kano's, uit boomstammen bewerkt, welke tot 40 voet lang zijn en die in plaats van mast en zeil twee sprieten hebben, dienen tot vervoer te water, terwijl te land het vervoer over de slechte wegen door dragers geschiedt, of met rijdossen en in den laatsten tijd met paarden. Een eigenlijke industrie kent men alleen in het Hovaland en bij de Bétsiléo's. Daar heeft men sedert eenige tientallen jaren een handwerkersklasse, terwijl bij de overige stammen de industrieele arbeid beperkt is tot weven, vlechten en pottenbakkerij. De kunst bepaalt zich hoofdzakelijk tot het aanbrengen van lijnornamenten. Wij noemen nog de filigranbewerking; de Bétsiléo-zilversmeden, bewerken artikelen van versiering.

De besnijdenis is over het geheele eiland verbreid, en heeft onder feestelijkheden plaats. Verder vindt men er het sluiten van bloedsbroederschap, tatoueering (niet bij de Hova's), het adopteeren van kinderen, zelfs bij hen die zelf kinderen hebben, doch bovenal bij de veel voorkomende kinderloosheid. Men begroette elkander vroeger, door de neuzen tegen elkander te drukken, wat tegenwoordig meer voor de Europeesche wijze van groeten plaats maakt. Het vuur maken zij nog door twee stukken hout tegen elkander te wrijven.

De religie bestaat bij de Malagassen, de Hova's en Bétsiléo's uitgezonderd, bovenal uit afgodendienst en de vereering van demonen, welken hoenders, schapen, ossen en bovenal buffels geofferd worden. De booze demonen hebben hun woonplaats in enkele dieren, als slangen en krokodillen. Sedert 1895 zijn evenwel een groot aantal stammen uit het binnenland tot het Christendom gebracht, en werden er kerken en scholen gebouwd. Onderscheidene zendelinggenootschappen zijn in het land werkzaam voor de bevordering van het Christendom.

De Hova's zijn het heerschende volk. Zij worden verdeeld in drie klassen, in *andriana* of edelen van geboorte, die door krijgsverrichtingen tot dien rang zijn geklommen. De tweede klasse is die der *vrijen*, doch dezen verkeeren nog in een soort van hoorigheid en zijn tot vroondiensten verplicht. Als derde klasse kan men de *slaven* beschouwen. De slavernij is er niet zwaar; de slaven worden als leden der familie beschouwd.